

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

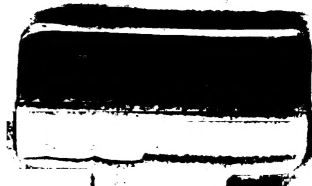
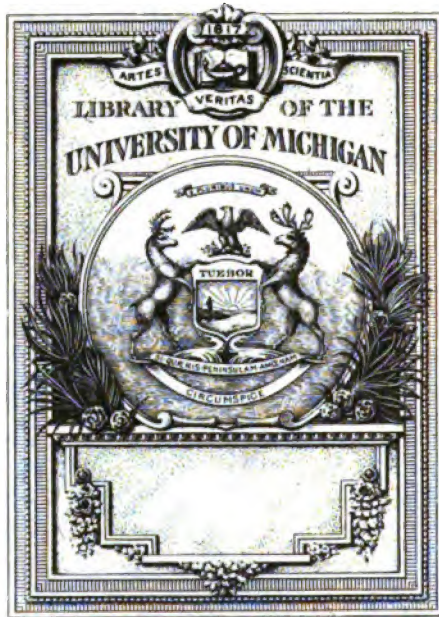
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

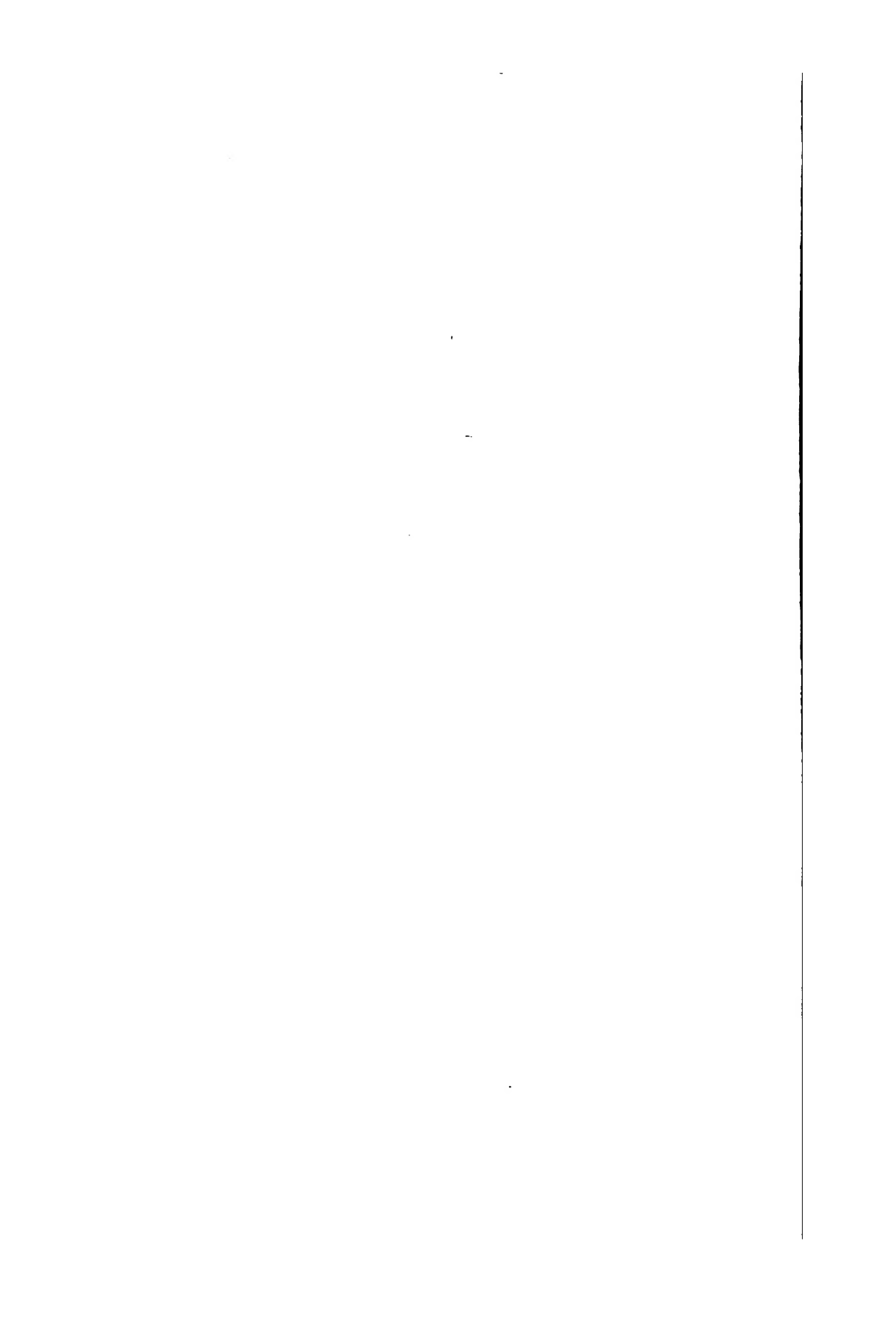
B 448898

C A T E N Æ
G R Æ C O R U M P A T R U M

IN

NOVUM TESTAMENTUM.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S. T. P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS III.

IN ACTA SS. APOSTOLORUM.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.XLIV.

20

20

C A T E N A
IN
ACTA SS. APOSTOLORUM
E COD. NOV. COLL.

DESCRIPSIT

ET NUNC PRIMUM EDIDIT

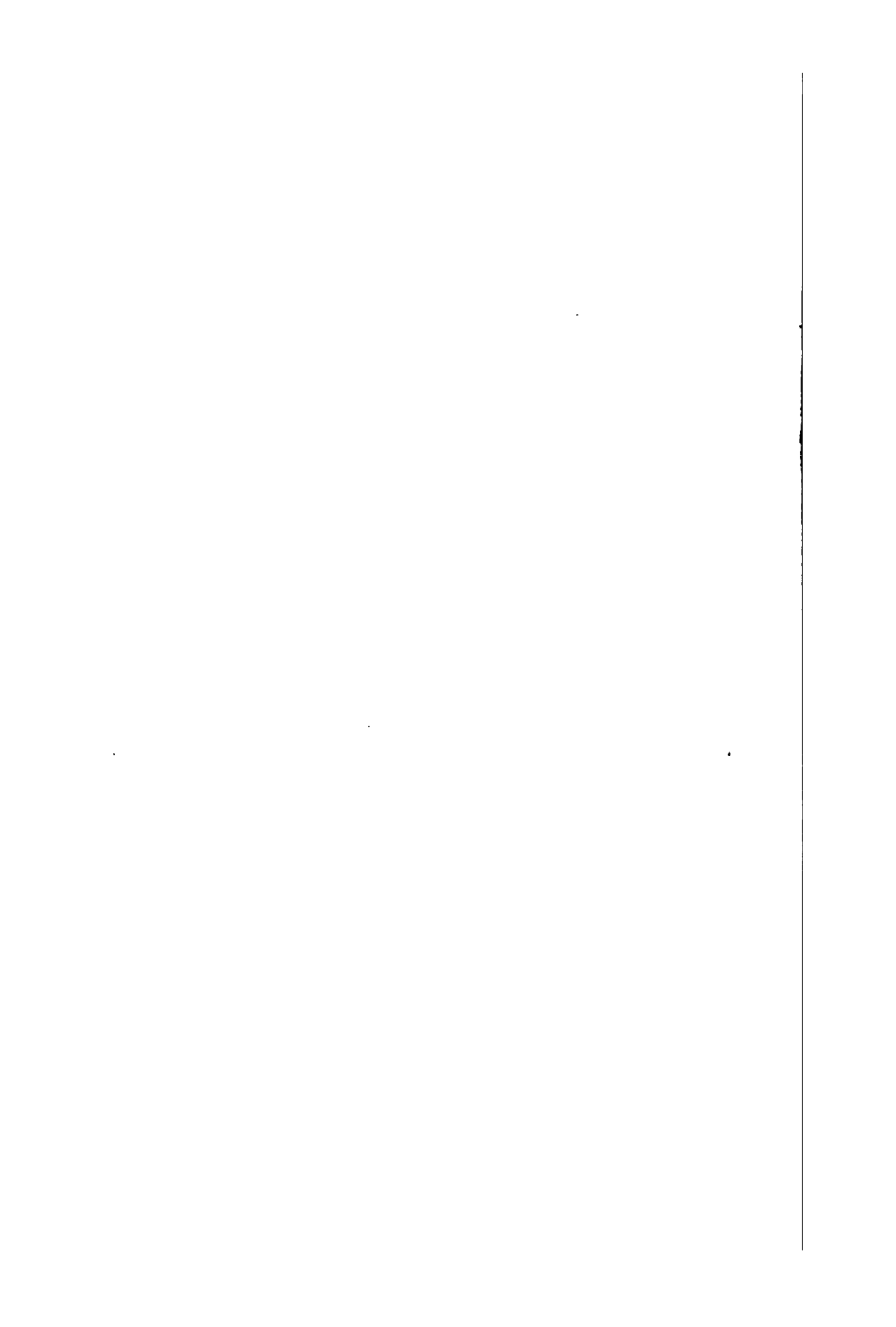
ADJECTA LECTIONIS VARIÉTATE

E COD. COISLIN.

J. A. CRAMER, S. T. P.
AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,
NECNON
ACADEMIÆ ORATOR PUBLICUS.

OXONII,
E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.
MDCCCXXVIII.

MONITUM LECTORI.

CATENA, quam hodie primum publici juris facio, e Codice descripta est Bibliotheca Novi Collegii adservato, LVIII. membranaceo, form. in 4°. decimo tertio sæculo optime exarato. Hanc longe præstantissimam vocare non dubitavit Fabricius *Bibl. Gr. t. VII. p. 790*, auctoribus, Jo. Ernesto Grabio *Præf. t. II. Spicil. Patrum*, et Jo. Christoph. Wolfio in *Dissert. de Caten. Patr. Græc. MSS. p. 31. 4°. Witebergæ, 1712^a*; qui postea satis ampla ex ea vulgavit excerpta inter *Anecd. Gr. t. III. et IV.* Hujusce autem Commentarii præstantia potissimum elucebit, si cum illo conferatur, qui sub Œcumenii nomine Veronæ prodiit Anno 1532 in f^o. et dein sæpius recusus est. Œcumenii enim opus nihil aliud est nisi Catenæ nostræ epitome, in qua omnium auctorum nomina tacentur, et eorum excerpta in unum quasi corpus rediguntur.

Dubitarunt autem Viri docti an Œcumenio hoc opus rite assignari deberet, (*Fabr. Bibl. Gr. t. VII. p. 789*.) et jure quidem, ut ego opinor; nam in nullo quem vidi Codice, ejus nomen Commentario in Acta Apostolorum præfigitur; in Epistolas autem S. Pauli ejus Scholia nominatim laudantur in plurimis Codicibus, et ejus Proemium Schol. in Apocalypsin exstat Cod. Coislin.

▪ Rarissimum hoc Opusculum in multis Bibliothecis frustra quæsi, sed illud tandem tractare potui beneficio viri inter Theologos nostros doctissimi Martini Josephi Routh, S. T. P.

224. et Cod. Barocc. 3. “Ἐκ τῶν Οἰκουμένης τῆς μακαρίας
 “Ἐπισκόπου Τρίκκης Θεσσαλίας θεοφιλῶς πεποιημένων εἰς τὴν
 “Ἀποκάλυψιν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.”

Omnino autem lectu digna sunt quæ de Œcumenio habet Ricardus Simonius Hist. Crit. N. T. lib. III. c. 32. præsertim ubi affirmat exstare in Bibl. Reg. Paris. antiquum codicem manuscriptum catenam exhibentem, cujus titulus, τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἑτέρων διαφόρων, e qua multa revocari possent auctorum nomina, quæ in Œcumenianis non apparent. Collato autem hujusce Commentarii titulo cum nostro, statim suspicatus sum ejusdem operis esse exemplar, et ita rem se habere, mox certior factus sum exploratione a doctissimo viro, C. Benedicto Hase, rogatu meo instituta. Longe autem antiquissimum et præstantissimum exemplar Manuscriptum Catenæ nostræ sciebam exstare inter Codd. Bibliothecæ olim Coislin. nunc vero amplissimæ Regiæ Bibl. Parisiensi adnumeratos; ut ex accurata, quam Montfaucon. dederat notitia Catal. Bibl. Coisl. in promptu erat dispicere. Cujus venerandi Codicis ut ætas et indoles melius appareant, hanc notitiam ejus verbis, lectoris oculis subjiciam.

Montfaucon. Bibl. Coislin. p. 75.

“Codex XXV. alias CXXI. membranaceus, decimi
 “ sæculi, complectitur Acta Apostolorum et Epistolas
 “ Catholicas cum Commentariis ex Chrysostomo aliis-
 “ que Patribus et Auctoribus collectis et in ordinem
 “ digestis ab Andrea Presbytero, ut docet nota ad cal-
 “ cem hujus Codicis exscribenda.

“Præmittitur expositio Capitum Actuum auctore
 “ Pamphilo, ἔκθεσις κεφαλαίων τῶν Πράξεων τοῦ Παμφίλου,

“quam integram edimus infra. Subsequitur ἀποδημία
 “Παύλου τοῦ ἁγίου, peregrinatio seu Itinerarium Sancti
 “Pauli, ut initio editi Œcumenii.

“*Catenæ in Acta hic titulus præfigitur.*

“Ἐρμηνεῖα τῶν Πράξεων τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἐτέρων δια-
 “φόρων.” Tum subjungit Montf. indicem Auctorum e
 quibus conflata est hæc Catena. Et post Martyrolo-
 gium Apostoli Pauli, addit “Altera nota in fine Codicis
 “scripta horum Commentariorum Collectoris nomen
 “indicat et sic habet. Ἀνδρέου δὲ τοῦ ἐλεεινοῦ καὶ ταπεινοῦ
 “πρεσβυτέρου τῶ συναγαγόντος καὶ παραθεμένου τὰς ἐμφερομέ-
 “νας τῇ βίβλῳ ταύτῃ παραγραφὰς οἱ ἐντυγχάνοντες ὑπερέψαθε,
 “ἵνα ὁ Θεὸς δωρήσῃται αὐτῷ ἔλεος ἐν τῇ φοβερῇ καὶ ἀδεκάστῳ
 “τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ· παρακαλῶ δὲ τοὺς γράφοντας ταύτην τὴν
 “βίβλον, καὶ τὴν προκειμένην εὐχὴν μετὰ παρακλήσεως τάσσετε.

“*In Opusculum Pamphili Martyris.*

“Hanc opellam esse vere Pamphili Martyris, non
 “est quod dubitemus. Nam in eo fere totam ætatem
 “contrivit S. Martyr, ut Scripturæ Sacræ libros manu
 “sua describeret, ornaret titulis atque Scholiis, ut docet
 “Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis. Indicat
 “item nota Codicis RR. PP. Jesuitarum, qui Prophetas
 “omnes continet; asserit demum Calligraphus Codicis
 “vetustissimi hujus Bibliothecæ num. CCII. qui ad
 “calcem Epistolarum S. Pauli ait se illum ipsum Co-
 “dicem contulisse in Bibliotheca Cæsariensi cum alio
 “Codice, qui ipsius Pamphili manu exaratus fuerat.
 “Ad hæc vero Calligraphus ille in nota sua, eadem
 “loquendi formula eaque non vulgari utitur, quæ initio
 “opusculi sequentis usurpatur; nimirum, παρ’ ὧν ἀπάν-

“των τόλμης συγγνώμην αἰτῶ, εὐχῆ τῇ ὑπὲρ ἡμῶν τὴν συμπερι-
 “φορὰν κομιζόμενος, quæ verba ipse ex Pamphilo haud
 “dubie mutuatus est. Hanc autem expositionem tum
 “ob Auctoris sanctissimi celeberrimique nomen, tum
 “quia non fructu vacare putatur, hic edere visum est.”

*Εκθεσις κεφαλαίων τῶν Πράξεων τοῦ Παμφίλου.

Ἐκ πατέρων ἡμεῖς καὶ διδασκάλων τὸν τρόπον καὶ τὸν τύπον ὠφελημένοι, ἐγχειροῦμεν μετρίως τῇδε τῶν κεφαλαίων ἐκθέσει, αἰτοῦντες συγγνώμην προπετείας ἡμεῖς οἱ νέοι χρόνῳ τε καὶ μαθημάτων, (sic) ἐκάστου τῶν ἀναγινωσκόντων εὐχῆ τῇ ὑπὲρ ἡμῶν τὴν συμπεριφορὰν κομιζόμενοι. ἐκτιθέμεθα οὖν αὐτὴν καθ' ἱστορίαν Λουκᾶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ καὶ συγγραφέως, τοιγαροῦν διὰ μὲν τοῦ ἄλφα καὶ βῆτα αὐτοτελῆ τὰ κεφάλαια, διὰ δὲ τοῦ ἀστερίσκου τὰς ἐν μέρει τούτων ἔχομένας ὑποδιαίρέσεις ἐσημειωσάμεθα.

α'. Περὶ τῆς ἐξ ἀναστάσεως διδασκαλίας Χριστοῦ καὶ ὄψασίας πρὸς τοὺς μαθητὰς, καὶ περὶ ἐπαγγελίας τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς· θεᾶς τε καὶ τρόπου τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ.

β'. Πέτρου διάλογος πρὸς τοὺς μαθητευθέντας περὶ θανάτου καὶ ἀποβολῆς Ἰουδα' ἐν ᾧ περὶ ἀντεισαγωγῆς Ματθίου κληρωθέντος χάριτι Θεοῦ διὰ προσευχῆς.

γ'. Περὶ θείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως ἐν ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆς γενομένης εἰς τοὺς πιστεύσαντας, ἐν ᾧ Πέτρου κατήχησις, καὶ περὶ τούτου ἐκ τῶν προφητῶν περὶ πάθους καὶ ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως Χριστοῦ, δωρεᾶς τε τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. περὶ πίστεως τῶν παρόντων καὶ τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν σωτηρίας. περὶ ὁμοιοῦς κοινωφελοῦς καὶ προσθήκης τῶν πιστευόντων.

δ'. Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ θεραπείας τοῦ ἐκ γεννητῆς χωλοῦ. Πέτρου τε κατηχήσεως ἐλεγκτικῆς, συμπαθητικῆς, συμβουλευτι-

κῆς πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ· ἐν ᾧ ἐπιστασία ἀρχιερέων ζήλω τοῦ γεγονότος, καὶ κρίσις τοῦ θαύματος, Πέτρου τε ὁμολογία τῆς Χριστοῦ δυνάμεώς τε καὶ χάριτος. περὶ ἀπίστων ἀρχιερέων προσταπτόντων, ὡς οὐ δεῖ παρρησιάζεσθαι ἐπὶ τῷ ὀνόματι Χριστοῦ, καὶ ἀνανεώσεως τῶν ἀποστόλων. εὐχαριστία ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τῆς τῶν Ἀποστόλων πιστῆς καρτερίας.

ε'. Περὶ ὁμοψύχου καὶ καθολικῆς κοινωνίας τῶν πιστευσάντων, ἐν ᾧ περὶ Ἀνανίου καὶ Σαμφείρας καὶ τῆς πικρᾶς αὐτῶν τελευτῆς.

ς'. Ὅτι τοὺς Ἀποστόλους ἐμβληθέντας ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ὁ ἄγγελος Κυρίου νύκτωρ ἐξέσωσεν ἐπιτρέψας ἀκωλύτως κηρύσσειν τὸν Ἰησοῦν· ἐν ᾧ ὅτι τῇ ἐξῆς οἱ ἀρχιερεῖς αὐτοὺς πάλιν συλλαβόμενοι, ἐφ' ᾧ μηκέτι διδάσκειν, μαστίξαντες ἀπέλυσαν. Γαμαλήλου γνώμη πιστὴ περὶ Ἀποστόλων μετὰ παραδειγμάτων τινῶν καὶ ἀποδείξεων.

ζ. (et ἡ. licet non notetur in MS.) Περὶ χειροτονίας τῶν ἐπτά διακόνων. Ἰουδαίων ἐπανάστασις καὶ συκοφαντία κατὰ Στεφάνου· αὐτοῦ τε δημηγορία περὶ τῆς πρὸς Ἀβραὰμ διαθήκης τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τῆς τῶν ἰβ'. πατριαρχῶν· ἐν ᾧ τὰ περὶ τοῦ λιμοῦ καὶ πυρῶν, καὶ ἀναγνωρισμοῦ τῶν υἱῶν Ἰακώβ· καὶ περὶ γενέσεως Μωσέως καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν Μωϋσέα θεοφανείας ἐν ὄρει Σινὰ γενομένης· περὶ τῆς ἐξόδου καὶ μοσχοποιίας τοῦ Ἰσραὴλ ἄχρι τῶν χρόνων τοῦ Σολομῶντος καὶ τῆς τοῦ ναοῦ κατασκευῆς· ὁμολογίας τῆς ὑπερουρανίου δόξης Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποκαλυφθείσης αὐτῷ Στεφάνῳ, ἐφ' ἣ λιβόλευστος γενόμενος αὐτὸς Στέφανος, εὐσεβῶς ἐκοιμήθη.

θ. Περὶ διωγμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ταφῆς Στεφάνου· ἐν ᾧ περὶ Φιλίππου Ἀποστόλου πολλοὺς ἰασαμένου ἐπὶ τῆς Σαμαρείας.

ι'. Περὶ Σίμωνος τοῦ Μάγου πιστεύσαντος καὶ βαπτισθέντος σὺν ἑτέροις πλείοσιν· ἐν ᾧ περὶ τῆς τοῦ Πέτρου καὶ Ἰωάννου πρὸς αὐτοὺς ἀποστολῆς, καὶ ἐπίκλησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς βαπτισθέντας.

ια'. Ὅτι οὐκ ἀργυρίου, οὐδὲ ὑποκριταῖς, ἀλλ' ἀγίους διὰ πίστεως ἢ μετοχὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐδίδδοτο ἐν ᾧ τὰ περὶ ὑποκρίσεως καὶ ἐπιπλήξεως Σίμωνος.

ιβ'. Ὅτι τοῖς ἀγαθοῖς καὶ πιστοῖς εὐδοοῖ ὁ Θεὸς τὴν σωτηρίαν, δῆλον^b ἐκ τῆς κατὰ τὸν εὐνοῦχον ὑποθέσεως.

ιγ'. Περὶ τῆς οὐρανόθεν θείας κλήσεως τοῦ Παύλου εἰς ἀποστολὴν Χριστοῦ ἐν ᾧ περὶ ἰάσεως καὶ βαπτίσματος Παύλου διὰ Ἀνανίου κατ' ἀποκάλυψιν Θεοῦ, παρρησίας τε αὐτοῦ καὶ συντυχίας τῆς διὰ Βαρνάβα πρὸς τοὺς Ἀποστόλους.

ιδ'. Περὶ Αἰνέου παραλυτικοῦ ἰαθέντος ἐν Λυδῶν διὰ Πέτρου ἐν ᾧ τὰ περὶ Ταβιθά τῆς φιλοχέρου, ἣν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ Πέτρος διὰ προσευχῆς ἐν Ἰόππῃ.

ιε'. Περὶ Κορνηλίου ὅσα τε πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος εἶπεν ἐν ᾧ καὶ ὅσα Πέτρῳ οὐρανόθεν περὶ κλήσεως ἐθνῶν ἐρρήθη ὅτι μετασταλεῖς ὁ Πέτρος ἦλθεν πρὸς Κορνήλιον ἐπανάληψις παρὰ Κορνηλίου, ὧν εἶπεν ὁ ἄγγελος αὐτῷ τῷ Κορνηλίῳ Πέτρου κατήχησις εἰς Χριστὸν, τοῦ τε Ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀκούοντας δωρεὰ, καὶ ὅπως ἐβαπτίσθησαν τότε οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες.

ις'. Ὡς Πέτρος τὰ καθ' ἑξῆς καὶ τὰ ἕκαστα τῶν γεγονότων διηγεῖται τοῖς Ἀποστόλοις διακριθεῖσι πρὸς αὐτὸν τῷ τηρικᾶδε τὸν Βαρνάβαν ἐκπέμψας (f. ἔπεμψαν) πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχίᾳ ἀδελφούς.

ιζ'. Προφητεία Ἀγάβου περὶ λιμοῦ οἰκουμενικῆς (f. οἰκουμένης Montf.) καὶ καρποφορίας πρὸς τοὺς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀδελφούς.

ιη'. Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου κατασφάγη ἐν ᾧ καὶ Πέτρου σύλληψις πρὸς Ἡρώδου, ὅπως τε αὐτὸν ἄγγελος θείῳ κελεύσματι ἐξείλατο τῶν δεσμῶν, καὶ ὁ Πέτρος ἐμφανῆς γενόμενος νύκτωρ τοῖς ἀδελφοῖς ἵπανεχώρησεν ἐν ᾧ περὶ τῆς τῶν φυλάκων κολάσεως, καὶ μετέπειτα περὶ τῆς τοῦ ἀσεβοῦς Ἡρώδου πικρᾶς τε καὶ ὀλεθοῦ κατασφαγῆς.

^b δῆλ. Montf.

ιβ'. Ἀποστολὴ Βαρνάβα καὶ Παύλου πρὸς τοῦ Θείου Πνεύματος εἰς Κύπρον, ὅσα τε εἰργάσατο ἐν ὀνόματι Χριστοῦ εἰς Ἐλύμαν τὸν μάγον.

κ'. Παύλου εὐβαλῆς διδασκαλία εἰς Χριστὸν, ἕκ τε τοῦ νόμου καὶ καθεξῆς τῶν προφητῶν, ἱστορικὴ καὶ εὐαγγελικὴ ἐν ᾧ ἔλεγκτικῇ καὶ συλλογιστικῇ διδασκαλίᾳ χρῆται περὶ μεταθέσεως τοῦ κηρύγματος εἰς τὰ ἔθνη διωγμοῦ τε αὐτῶν, καὶ ἀφίξεως εἰς Ἰκόνιον.

κα'. Ὅπως ἐν Ἰκονίῳ κηρύξαντες τὸν Χριστὸν, πολλῶν πιστευσάντων ἐδιώχθησαν οἱ Ἀπόστολοι.

κβ'. Περὶ τοῦ ἐν Λύστροις ἐκ γεννητῆς χωλοῦ ἰαθέντος διὰ τῶν Ἀποστόλων διόπερ εἶναί τε θεοὶ καὶ παρεῖναι ἔδοξαν τοῖς ἑγχωρίοις· ἔθα δὴ καὶ μετέπειτα λιθάζεται ὁ Παῦλος παρὰ τῶν ἀστυγειτόνων.

κγ'. Ὅτι οὐ δεῖ περιτέμνεσθαι τοὺς ἐξ ἔθνῶν πιστεύοντας, δόγματι καὶ κρίσει τῶν Ἀποστόλων ἐν ᾧ ἐπιστολὴ αὐτῶν Ἀποστόλων πρὸς τοὺς ἐξ ἔθνῶν περὶ τῶν φυλακῶν (sic) ἀντίρρησις Παύλου πρὸς Βαρνάβαν διὰ Μάρκον.

κδ'. Περὶ κατηχήσεως Τιμοθέου, καὶ τῆς κατ' ἀποκάλυψιν ἀφίξεως Παύλου εἰς Μακεδονίαν· ἐν ᾧ περὶ πίστεως καὶ σωτηρίας γυναικὸς τινος Λυδίας, καὶ περὶ ἰάσεως τῆς πνεῦμα Πύθονος ἐχούσης παιδίσκης, δι' ἣν τὸν Παῦλον καθεῖρξαν οἱ δεσπότες αὐτῆς τῆς παιδίσκης· καὶ περὶ τοῦ συμβάντος ἐκεῖσε σεισμοῦ καὶ θαύματος· καὶ ὅπως πιστεύσας ὁ εἰρκοφύλαξ, ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ἐβαπτίσθη παραχρῆμα πανέντιος^c, ὅτι παρακληθέντες ἐξῆλθον τότε ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου οἱ Ἀπόστολοι.

κε'. Περὶ στάσεως γενομένης ἐν Θεσσαλονικῇ τοῦ κηρύγματος ἔνεκεν, φυγῆς τε Παύλου εἰς Βέροιαν καὶ κεῖθεν εἰς Ἀθήνας.

κς'. Περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιβωμίου γραφῆς, φιλοσόφου τε κηρύγματος καὶ εὐσεβείας τοῦ Παύλου.

κζ'. Περὶ Ἀκύλα καὶ Πρισκίλλης καὶ τῆς Κορινθίων ἀπει-

^c Leg. πανοκὶ Montf. immo πανέστιος.

θείας, καὶ τῆς κατὰ πρόγνωσιν αὐτοῖς εὐδοκίας τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθείσης τῷ Παύλῳ· ἐν ᾧ περὶ Πρίσκου ἀρχισυναγώγου πιστεύσαντος σὺν ἑτέροις τισὶν καὶ βαπτισθέντος· ὅτι στάσεως κινήσεως ἐν Κορίνθῳ, ὃ Παῦλος ἵπανεχώρησεν· ἑλθὼν τε εἰς Ἐφεσον καὶ διαλεχθεὶς, ἐξῆλθεν καὶ περὶ Ἀπολλῶ ἀνδρὸς λογίου καὶ πιστοῦ.

κῆ. Περὶ βαπτίσματος καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς δοθείσης διὰ προσευχῆς Παύλου τοῖς ἐν Ἐφέσῳ πιστεύουσι, καὶ περὶ ἰάσεως τοῦ λαοῦ. περὶ τῶν υἱῶν Σκευᾶ, καὶ ὅτι οὐ δεῖ προσχωρεῖν ἀπίστοις, καὶ ἀναξίοις τῆς πίστεως γινομένοις, καὶ περὶ ἐξομολογήσεως τῶν πιστευόντων. περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ κινήσεως στάσεως ὑπὸ Δημητρίου τοῦ ἀργυροκόπου κατὰ τῶν Ἀποστόλων.

κθ. Περίοδος Παύλου, ἐν ἣ τὰ περὶ τοῦ θανάτου καὶ ἀνακλήσεως Εὐτύχου διὰ προσευχῆς ἐν Τρωάδι, παραιτήσεις τε αὐτοῦ Παύλου ποιμαντικαὶ πρὸς τοὺς ἐν Ἐφέσῳ πρεσβυτέρους· ἐν ᾧ παράπλους Παύλου ἀπὸ Ἐφέσου ἄχρι Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης.

λ'. Ἀγάβου προφητεία περὶ τῶν συμβησομένων τῷ Παύλῳ ἐν Ἱερουσαλήμ.

λα'. Παραίνεις Ἰακώβου πρὸς Παῦλον περὶ τοῦ μὴ δοκεῖν κωλύειν Ἑβραίους περιτέμεσθαι.

λβ'. Περὶ τῆς ἐν Ἱερουσαλήμ κατὰ τοῦ Παύλου κινήσεως ἀταξίας, ὅπως τε αὐτὸν ὁ χιλιάρχος τοῦ πλήθους ἐξαιρεῖται· ἐν ᾧ Παύλου κατάστασις περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῆς εἰς Ἀπόστολον ἑαυτοῦ κλήσεως, περὶ ᾧ ὁ Ἀνανίας πρὸς τὸν Παῦλον ἐν Δαμασκῷ, ὅπτασις τε καὶ φωνῆς Θεοῦ γενομένης ποτὲ πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ. ὅτι μέλλον ἐπὶ τούτοις ὁ Παῦλος τύπτεσθαι, εἰπὼν ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν, ἀνείθη (f. ἀνέθη).

λγ'. Ὅσα Παῦλος καταβᾶς εἰς τὸ συνέδριον ἔπαθεν τε καὶ εἶπεν, καὶ εὐθυβόλως ἔπραξεν.

λδ'. Περὶ ἐπιβουλῆς μελετωμένης Ἰουδαίαις κατὰ Παύλου,

καὶ μηνύσεως αὐτῆς πρὸς Λυσίαν· ἐν ᾧ ὅτι παρεπέμφθη ὁ Παῦλος τῷ ἡγεμόνι εἰς Καισάρειαν μετὰ στρατιωτῶν καὶ γραμμάτων.

λε'. Τερτύλλου περὶ Παύλου κατηγορίας, καὶ αὐτοῦ ἀπολογίας ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος (sic).

λς'. Περὶ τῆς Φήλικος διαδοχῆς καὶ τῆς Φήστου προσαγωγῆς, τῆς τε ἐκ' αὐτῶν ἀνακρίσεως Παύλου καὶ ἀφέσεως.

λζ'. Ἀγρίππου καὶ Βερνίκης παρουσία, καὶ πεῦσις τῶν κατὰ Παύλου· ἐν ᾧ ἀπολογία Παύλου ἐπὶ Ἀγρίππου καὶ Βερνίκης, περὶ τῆς ἐν νόμῳ θρησκείας αὐτοῦ καὶ κλήσεως εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. ὡς οὐδὲν ἀδικεῖ Ἰουδαίους ὁ Παῦλος Ἀγρίππας φησι τῷ Φήστῳ.

λη'. Πλοῦς Παύλου ἐπὶ Ῥώμην, κινδύνων πλείστων τε καὶ μεγίστων πάμπλεως· ἐν ᾧ παραίνεσις Παύλου πρὸς τοὺς σὺν αὐτῷ περὶ ἐλπίδος σωτηρίας. ναυάγιον Παύλου, ὅπως τε διεσώθησαν εἰς Μελίτην τὴν νῆσον, καὶ ὅσα τε ἐν αὐτῇ ἐθαυματούργει.

λθ'. Ὅπως ἀπὸ Μελίτης εἰς Ῥώμην κατήνησεν ὁ Παῦλος. περὶ διαλέξεως Παύλου πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ Ἰουδαίους.

Κεφάλαια μὲν τὰ ὅλα μ. τὰ δὲ τούτοις ἐπόμενα, ἅτινα τὰς σημειώσεις ἔχουσι διὰ τοῦ ✕ μή'.

“ Asteriscorum porro hujus modi notæ penitus ab-
sunt ab hoc Codice; quia asterisci quos Pamphilus
“ initio adscriperat, Librariorum oscitantia postea ex-
“ ciderant.”

Hac Pamphili præfatione et capitum sectionumque tabula caret Codex Oxoniensis, quia desunt prima folia; sed ejus librarius in ipso opere sectiones asterisco notatas distinxit magis accurate quam Coislinianus. Caret etiam Codex noster nomine auctoris Catenæ, qui, ut e Parisiensi discimus, fuit Andreas Presbyter, vir ut videtur ejusmodi commentariis consarcinandis exercitatus, (vid. Fabr. Bibl. Gr. t. vii. p. 759.) sed incertæ et

patriæ et ætatis^d. Descripto vero Oxoniensi Codice, sedulo curavi ut varietas lectionis e libro Parisiensi ei adjungeretur; usus ad hunc finem, diligenti opera Emmanuel. Miller Regiæ Biblioth. Paris. adjuncti, et in perlegendis Gr. Codd. plurimum versati; unde non pauca lemmata suis auctoribus restituuntur, et alia, quæ plane omiserat Oxoniensis librarius, de integro eruntur. Prætermissæ autem sunt Chrysostomi citationes, ut quæ ad jam edita plerumque pertineant. Porro monendum est, me Sacræ Scripturæ textum, qui Scholiorum τὸ κείμενον, ut vocant, exhibet, ad fidem Codicis Oxoniensis semper servasse, nisi ubi manifesto errore depravatus esset.

Alio volumine mox sequentur, Catena in Catholicas Epistolas, et in Apocalypsin Commentarii Arethæ et Œcumenii.

^d Chr. Wolfius in Dissert. de Caten. Patr. p. 38. illum ad XIII sæc. vid. referre; sed non decimo juniorem esse probat Cod. Coisl.

ἙΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ΤΟΥ

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΙ ἑΤΕΡΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ.

ἌΝΤΙΟΧΕΤΣ ὑπάρχων τὸ γένος ὁ Λουκάς, ἰατρὸς τὴν ἐπιστήμην, ὁ ὑπὸ Παύλου μαθητευθεὶς, δύο βίβλους συνεγράψατο, μίαν 5 μὲν προτέραν τὴν τοῦ Εὐαγγελίου, δευτέραν δὲ ταύτην τὴν περὶ τῶν Ἀποστολικῶν Πράξεων. Ἔστιν οὖν ὁ πᾶς λόγος τοῦδε τοῦ τεύχους περὶ τῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους ἐπιφοιτήσεως ὅπως καὶ ὅποι τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν κατήγ- 10 γειλασ οἱ μαθηταί· καὶ ὡς διὰ προσευχῆς καὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐθαυματούργησαν· καὶ περὶ τῆς οὐρανόθεν θείας παρακλήσεως τοῦ Παύλου, ἀποστολῆς τε αὐτοῦ καὶ κηρύγματος εὐθαλοῦς· καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, περὶ ὧν ἔτλησαν οἱ Ἀπόστολοι διὰ Χριστὸν, πολλῶν γὰρ καὶ μεγίστων κινδύνων. 15

ΚΕΦ. Α^α.

Περὶ τῆς ἐξ ἀναστάσεως διδασκαλίας Χριστοῦ καὶ ὁπτασίας πρὸς μαθητάς, καὶ περὶ ἐπαγγελίας τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς, θείας τε καὶ τρόπου τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας. 20

1 Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν.

Τοῦ Χρυσόστομου. Τίνος ἕνεκεν αὐτὸν ἀναμνησθεὶς τοῦ εὐαγγελίου; ὥστε τὴν οἰκειάν ἀκρίβειαν ἐνδείξασθαι. καὶ γὰρ ἀρχόμενος 25 τῆς πραγματείας ἐκείνης φησὶν, “ἔδοξε καί μοι, παρηκολουθηκότι

^a Tit. hujus primi Cap. ita evanidus est ut legi prorsus nequeat. Suppl. e Cod. Coislin.

“ ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς, καθεξῆς σοι γράψαι” καὶ οὐδὲ τῇ οἰκείᾳ ἀρκεῖται μαρτυρία μόνον, ἀλλὰ ἀνάγει ἔτι τοὺς Ἀποστόλους, τὸ πᾶν λέγων “ καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ’ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ “ ὑπηρεταὶ γενόμενοι τοῦ λόγου” διὸ τὸν λόγον ἀξιόπιστον ἐκεῖ ποιήσας, οὐδεμιᾶς δεῖται ἐνταῦθα ἐτέρας συστάσεως, ἅπαξ τοῦ 5 μαθητοῦ πεισθέντος, καὶ δι’ ἐκείνων τὸ ἀκριβὲς αὐτοῦ τῆς ἀληθείας ἀναρτίσας. Ὁ γὰρ ἅπερ ἤκουσεν ἀξιόπιστος γενόμενος γράψαι, καὶ πιστευθεὶς ὃ μὴ παρ’ ἐτέρων παρείληφεν, ἀλλὰ ὡς εἶδε καὶ ἤκουσε, πιστευθῆναι δίκαιος ἂν ᾔην. Εἰ γὰρ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδέξω, πολλῶ μᾶλλον τὰ τῶν Ἀποστόλων. Τί οὖν; ἰστορία μό- 10 νον τὸ πρᾶγμα ἐστὶ καὶ Πνεύματος ἄμοιρος ὁ λόγος; οὐδαμῶς· εἰ γὰρ “ οἱ ἀπ’ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρεταὶ γενόμενοι τοῦ λόγου” αὐτὰ παρέδωσαν, τὰ ἐκείνων λέγει. Καὶ μετ’ ὀλίγα—καὶ ὅρα αὐτοῦ τὸ ἄτυφον· οὐ γὰρ λέγει τὸ μὲν πρῶτον εὐαγγελίον ὃ εὐηγγελισάμην, ἀλλὰ “ τὸν μὲν πρῶτον λόγον ὃν ἐποιησάμην.” μείζονα ἑαυτοῦ 15 εἶναι νομίζων τὴν τοῦ εὐαγγελίου προσηγορίαν. Καίτοι γε ὁ Ἀπόστολος ἐντεῦθεν αὐτὸν κοσμεῖ λέγων· “ οὗ ὃ ἔπαινος ἐν τῷ “ εὐαγγελίῳ.” ἀλλ’ αὐτὸς μετριάζει καὶ φησί· “ τὸν μὲν πρῶτον “ λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὃ Θεόφιλε, ὡς ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς “ ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν.” οὐχ ἀπλῶς περὶ πάντων, ἀλλ’ ἀπ’ 20 ἀρχῆς μέχρι τέλους· “ ἄχρι γὰρ τῆς ἡμέρας,” φησιν, “ ἧς ἀνε- “ λήφθη.” καὶ μὴν Ἰωάννης φησὶν ὅτι “ οὐκ ἦν δύνατον πάντα “ γράψαι· εἰ γὰρ ἐγράφη, οὐκ ἂν τὸν κόσμον οἴμαι,” φησί, “ χωρῆσαι “ τὰ γραφόμενα βιβλία.” Πῶς οὖν οὗτος φησὶ “ περὶ πάντων”; οὐκ εἶπε πάντα· ὡς ἂν εἴποι τις ἀδρομερῶς καὶ παχυμερῶς περὶ 25 πάντων τῶν συνεχόντων καὶ κατεπειγόντων.

2 Ἄχρι ἧς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς Ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος Ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη.

Τοῦ Χριστοστόμου. “ Διὰ Πνεύματος ἐντειλάμενος” τουτέστι πνευματικὰ πρὸς αὐτοὺς εἰπὼν ῥήματα, οὐδὲν ἀνθρωπινόν· ἢ τοῦτο, ἢ 30 ὅτι διὰ Πνεύματος αὐτοῖς ἐνετείλατο. Καὶ μετ’ ὀλίγα—τί δὲ ἐνετείλατο; “ πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· βαπτίζοντες αὐ- “ τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύ- “ ματος.” καὶ τὰ ἐξῆς. Μέγα τῶν Ἀποστόλων τὸ ἐγκώμιον, ὅταν

τοιαῦτα ὅσιν ἐγκεχειρισμένοι· τῆς οἰκουμένης λέγω τὴν σωτηρίαν·
 ῥήματα τοῦ Πνεύματος γέμοντα ἐντειλάμενος οὖν, φησιν, ἀνελήφθη
 οὐκ εἶπε ἀνέβη· ἔτι ὡς περὶ ἀνθρώπου διαλέγεται· ἄρα καὶ μετὰ τὴν
 ἀνάβασιν ἐδίδασκε τοὺς μαθητάς· ἀλλὰ τοῦ χρόνου τούτου οὐδεὶς
 εἶπεν ἡμῖν μετὰ ἀκριβείας πάντα· ἀλλ' ἐνχρονίζει μὲν αὐτῶ 5
 Ἰωάννης τῶν ἄλλων μᾶλλον καὶ οὗτος· πάντα δὲ σαφῶς οὐδεὶς
 ἀπήγγειλε, πρὸς γὰρ ἕτερον ἠπέυγετο· ἐμάθομεν δὲ αὐτὰ διὰ τῶν
 Ἀποστόλων· ἃ γὰρ ἤκουσαν εἶπον.

3 Οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν
 αὐτὸν, ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα 10
 ὄπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας
 4 τοῦ Θεοῦ. καὶ συναλιζόμενος^b.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰπὼν περὶ τῆς ἀναλήψεως πρότερον, λέγει καὶ
 περὶ τῆς ἀναστάσεως· ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσας ὅτι ἀνελήφθη, ἵνα μὴ
 νομίσης ὑφ' ἑτέρων αὐτὸν ἀνειληφθαι, ἐπήγαγεν “οἷς καὶ παρ- 15
 “ ἔστησεν ἑαυτὸν,” φησὶ, “ζῶντα” εἰ γὰρ ἐν τῶ μείζονι ἑαυτὸν
 παρέστησε, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῶ ἐλάττονι. Εἶδες πῶς λαθα-
 νότως ὑποσπεῖρει ταυτὶ τὰ δόγματα.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ὥσπερ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ὡς αἰεὶ μετ'
 αὐτῶν ἦν, οὕτω καὶ τότε· οὐ γὰρ εἶπε τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἀλλὰ 20
 “δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα” ἐφίστατο γὰρ καὶ ἀφίστατο πάλιν·
 ἀνοίγων αὐτῶν τὰς διανοίας, καὶ οὐκέτι συγχωρῶν ὁμοίως πρὸς αὐτὸν
 διακειῖσθαι ὥσπερ καὶ ἔμπροσθεν· ἀλλ' ἐκάτερα μετὰ ἀκριβείας
 κατασκευάζων· καὶ τὸ πιστευθῆναι τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὸ μείζον αὐ-
 τὸν νομισθῆναι ἢ κατὰ ἄνθρωπον. Τίνος δὲ ἔνεκεν οὐχὶ πᾶσιν ἀλλὰ 25
 τοῖς Ἀποστόλοις ἐφάνη; ὅτι φάντασμα ἂν ἔδοξεν εἶναι τοῖς πολ-
 λοις οὐκ εἶδοσι τὸ ἀπόρρητον τοῦτο μυστήριον. Εἰ γὰρ αὐτοὶ οἱ
 μαθηταὶ ἠπίστουν τὴν ἀρχὴν καὶ ἐθουρβοῦντο· καὶ ἀφῆς ἰδεθήσαν
 τῆς διὰ χειρὸς καὶ τραπέζης, τί τοὺς πολλοὺς εἰκὸς ἦν παθεῖν;
 διὰ τοῦτο ἐκ τῶν σημείων ἀναμφίβολον ποιεῖ τῆς ἀναστάσεως τὴν 30
 ἀπόδειξιν· ὥστε μὴ τοῖς τότε μόνον, ὅπερ ἐκ τῆς ὄψεως ἐμελλεν

^b συναλιζόμενος prim. m. scr. videtur postea autem v erasum est, et denuo restitutum.

ἔσεσθαι, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ ταῦτα φανερὰν γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τοὺς ἀπίστους ἐντεῦθεν συλλογίζομεθα· εἰ γὰρ οὐκ ἀνέστη, ἀλλὰ μένει νεκρὸς, πῶς ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ οἱ Ἀπόστολοι σημεῖα ἐποίησαν; ἀλλ' οὐκ ἐποίησαν σημεῖα· πῶς οὖν συνέστη τὸ ἔθνος τὸ ἡμέτερον; οὐ γὰρ δὴ πρὸς τοῦτο 5 ἀντιστήσονται· οὐδὲ τοῖς ὀρωμένους μαχήσονται· ὥστε ὅταν λέγωσι μὴ γεγενῆσθαι σημεῖα, μειζόνως ἑαυτοὺς περιπεύρουσι. Τοῦτο γὰρ μέγιστον σημεῖον, τὸ χωρὶς σημεῖων τὴν οἰκουμένην προδραμεῖν ἅπασαν ὑπὸ δώδεκα πτωχῶν καὶ ἀγραμμάτων ἀνθρώπων ἀλιευθεῖσαν. Οὐδὲ γὰρ πλούτῳ χρημάτων, οὐδὲ σοφίᾳ λόγων, 10 οὐκ ἄλλῳ τινὶ τοιοῦτῳ περιεγίνοντο οἱ ἀλιεῖς· ὥστε καὶ ἄκοντες ὁμολογήσωσι θεῖαν εἶναι ἐν ἑαυτοῖς δύναμιν· ἀμήχανον γὰρ ἀνθρωπίνην ἰσχὺν δυνηθῆναι τσαῦτα ποτέ. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τότε τεσσαράκοντα ἡμέρας ἔμεινεν ἐπὶ τῆς γῆς· ἔλεγχον διδούς ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ τῆς ὕψους τῆς οἰκείας, ἵνα μὴ φάντασμα εἶναι 15 νομίσωσι τὸ ὀρώμενον. Καὶ οὐδὲ ἐν τούτῳ ἠρέκεσθη· ἀλλὰ καὶ τράπεζαν προσετίθει. Ὅπερ οὖν δηλῶν ἔλεγε “καὶ συναλιζόμενος^c αὐτοῖς.” καὶ τοῦτο αἰεὶ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀπόστολοι τεκμήριον ἐποιούντο τῆς ἀναστάσεως, λέγοντες· “οἷτινες συνεφάγομεν αὐτῷ “καὶ συνεπίομεν.” Τί δὲ ἐποίηε τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας ὅπτα- 20 νόμενος; διελέγετο γὰρ αὐτοῖς φησὶ “περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.” Ἐπειδὴ γὰρ καὶ πεπονηκότες ἦσαν καὶ τεταραγμένοι τοῖς ἤδη γεγενημένοις, καὶ πρὸς μεγάλους μέλλοντες ἐξίεναι ἀγῶνας, τοῖς περὶ τῶν μελλόντων αὐτοῦς ἀνεκτᾶτο λόγοις.

Τοῦ Χριστοῦ τόμος. Ὅτι “συναλιζόμενος^d ἦν, φησὶν, αὐτοῖς· 25 τὸ δὲ πῶς οὐκ ἡμέτερον εἰπεῖν· τρόπον γὰρ τινὶ παραδοξοτέρῳ ταῦτα ἐγένετο· οὐχ ὡς τῆς φύσεως δεομένης βρωμάτων λοιπὸν, ἀλλὰ συγκαταβάσεως πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως γενομένης. Πρῶτον αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐξήγαγε, δεδικότας ἔτι καὶ τρέμοντας, ἵνα μετὰ ἀδείαν ἀκούσωσι τῶν λεγομένων· εἶτα ἐπειδὴ ἤκουσαν καὶ τες- 30 σαράκοντα συνδιέτριβον ἡμέρας, “παρήγγειλεν ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ “χωρίζεσθαι.” τί δήποτε; καθάπερ τινὰς στρατιώτας μέλλοντας εἰς

^c Scr. erat συναλιζόμενος sed postea erasum est τὸ υ.

^d Ibi etiam

scr. erat συναλιζόμενος.

πλῆθος ἐμπίπτειν οὐδεὶς ἀφήσιν ἐξελεῖν, ἕως ἂν ὀκλίσωνται· οὐδὲ ἵππους προκηδᾶν τῆς βαλβίδος, ἕως ἂν τὸν ἠνίσχον λάβωσιν, οὕτω δὴ καὶ αὐτοὺς πρὸ τῆς τοῦ Πνεύματος καθόδου φανῆναι ἐπὶ τῆς παρατάξεως οὐκ ἠφίει, ὥστε γενέσθαι εὐχειρώτους καὶ ἄλωσίμους τοῖς πολλοῖς· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν οἱ μέλλοντες πιστεύειν αὐτοῖς· καὶ πρὸς τούτοις πάλιν, ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι τοὺς γνωρίμους ἀφέντες παρὰ τοῖς ξένοις ἦλθον κομπᾶσαι. Τούτου χάριν παρ' αὐτοῖς τοῖς κεφονευκόσι παρέχουσι τὰ τεκμήρια τῆς ἀναστάσεως· παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐσταυρωκόσι· τοῖς θάψασιν· ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐν ἣ τὸ παράνομον ἐτολμήθη πρᾶγμα· ὥστε καὶ τοὺς ἔξωθεν ἐπιστομωθῆναι ἅπαντας· ὅταν γὰρ οἱ ἐσταυρωκότες αὐτοὶ φαίνωνται καὶ πεπιστευκότες, εὐδῆλον ὅτι καὶ ὁ σταυρὸς, καὶ τοῦ τολμήματος ἐδείκνυτο ἢ παρανομία, καὶ τῆς ἀναστάσεως πολλῇ ἢ ἀποδείξις.

Παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Εἶτα διὰ τοῦ εἰπεῖν “ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι” ἔδειξεν ὅτι εἰς τὸ λιποτακτῆσαι ἦσαν ἔτοιμοι· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν “ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας” ἔδωκεν αὐτοῖς ἐλπίδας, καὶ ἀνακεχηγῆναι πεποίηκε τῶ ἀδῆλφ τῶν ἐπηρημέκων ἐλπίδων, ὅπως καὶ αὐτῶν τὸν φόβον ἔξω βάλῃ, καὶ τῆς Τριάδος ἀδελῶς τὰ εὐκρινῆ πρόσωπα παραστήσῃ. Καὶ διὰ μὲν τοῦ εἰπεῖν, “ἐντελλάμενος” αὐτοῖς “διὰ Πνεύματος Ἁγίου,” δείξαι ὅτι οὔτε ἐντελλόμενος δι' αὐτοῦ μείζων αὐτοῦ ἐστίν· ὡς οὔτε ὁ Πατὴρ αὐτοῦ ἐργαζόμενος ἐν ἑαυτῷ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ μείζων αὐτοῦ ἐστίν· οὔτε ἀναγεννώμενος δι' αὐτοῦ ἦττων αὐτοῦ ἐστίν· καὶ ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐπὶ Θεοῦ μικρὸν ἢ μέγα φυσικῶς· καὶ ὅτι οὐ δι' ἑαυτὸν ταῦτα οὕτως, ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας λέγεται καὶ φησὶν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Καὶ πότε ἤκουσαν φησὶν, ὅτε ἔλεγε· “συμφέρει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἔαν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος

“ οὐκ εἰσελεύσεται πρὸς ὑμᾶς.” καὶ πάλιν, “ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, “ καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν, ἵνα μένη μεθ’ ὑμῶν.” Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐχὶ παρόντος αὐτοῦ οὐδὲ ἀπελθόντος εὐθέως παρεγένετο; ἀλλ’ αὐτὸς μὲν τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ἀπῆλθε, τὸ δὲ Πνεῦμα παρεγένετο ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς. 5 Καὶ πῶς εἰ μὴδέπω παρεγγόνει ἔλεγε “ λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον;” ἵνα δεκτικούς αὐτοὺς ποιήσῃ, καὶ ἀρκοῦντας πρὸς τὴν ὑποδοχὴν. Εἰ γὰρ ἄγγελον μέλλον ὄραν ὁ Δανιὴλ διελύετο, πολλῶ μᾶλλον οὔτοι μέλλοντες τοσαύτην δέχεσθαι χάριν. Καὶ μετ’ ὀλίγα— Τίνος ἔνεκεν οὐδέποτε παραγγόνει; ἐν ἐπιθυμίᾳ αὐτοὺς ἔδει γενέ- 10 σθαι τοῦ πράγματος, καὶ οὕτω δέξασθαι τὴν χάριν· διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀπέκτη· καὶ τότε ἦλθεν ἐκεῖνο· εἰ γὰρ παρῆν αὐτὸς, οὐκ ἂν ἐν τοσαύτῃ ἐγένετο προσδοκία. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εὐθέως ἀνελθόντος αὐτοῦ παρεγένετο, ἀλλὰ μετὰ ὀκτῶ ἢ ἐννέα ἡμέρας. Καὶ πρὸς τὸν Θεὸν δὲ τότε μάλιστα διεγειρόμεθα, ὅταν ἐν χρειᾷ κατα- 15 στῶμεν· διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης τότε πέμπει τοὺς μαθητὰς πρὸς τὸν Χριστὸν, ὅτε μάλιστα ἔμελλον ἐν χρειᾷ εἶναι τοῦ Ἰησοῦ, τὸ δεσποτήριον οἰκοῦντος ἐκεῖνου· ἄλλως δὲ ἔδει ἐν οὐρανῷ φανῆναι τὴν ἡμέτεραν φύσιν καὶ τὰς καταλλαγὰς γενέσθαι ἀπηρτισμένας· καὶ τότε ἐλθεῖν τὸ Πνεῦμα καὶ καθαρὰν γενέσθαι τὴν ἡδονήν· εἰ 20 γὰρ παρόντος αὐτοῦ, ὁ μὲν ἀπῆλθεν, ὁ δὲ ἔμεινεν, οὐκ ἦν τοιαῦτα τὰ τῆς παραμυθίας· εἰ δὲ ἔλαττον ἦν τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἦν ἀρκοῦσα ἡ παραμυθία. Πῶς δὲ ἔλεγε “ συμφέρει ὑμῖν;” διὰ τοῦτο τὰ μείζονα αὐτῷ τετήρηται τῆς διδασκαλίας, ἵνα μὴ ἔλαττον αὐτὸν νομίσωσιν.

25

5 “Ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι.

Τοῦ ἀποστόλου. Δείκνυσι λοιπὸν τὸ μέσον αὐτοῦ καὶ Ἰωάννου φανε- ρῶς· οὐκέτι ὡς πρὸ τούτου συνεσκιασμένως. Καὶ γὰρ σφόδρα συνεσκίασε τὸν λόγον, ὅτε ἔλεγεν· “ ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν “ οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστιν.” ἀλλὰ νῦν φανερῶς φησὶν, “ Ἰωάννης 30 “ μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ.” οὐκέτι κέχρηται τῇ μαρτυρίᾳ· ἀλλ’ ἀναμιμνήσκει τοῦ προσώπου μόνον εἰς μνήμην τῶν παρ’ αὐτοῦ εἰρημένων ἐνάγων, καὶ δείκνυσιν αὐτοὺς ἡδὴ μείζους γεγενημένους Ἰωάννου· εἶγε ἐν Πνεύματι

ἐμελλον καὶ αὐτοὶ βαπτίζεῖν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὑμᾶς δὲ ἐγὼ βαπτίζω ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, ἀλλὰ “βαπτισθήσεσθε,” διδάσκων ἡμᾶς ταπεινοφρονεῖν· τοῦτο γὰρ ἀπὸ τῆς μαρτυρίας Ἰωάννου δῆλον λοιπὸν ἦν· ὅτι οὗτος ἦν ὁ βαπτίζων· αὐτὸς γὰρ ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρί· διὸ καὶ Ἰωάννου ἐμνημόνευσε. Τὰ μὲν 5 οὖν εὐαγγέλια, ἃ ὁ Χριστὸς ἐποίησε καὶ εἶπεν, ἱστορία τίς ἐστίν· αἱ δὲ Πράξεις ὧν ὁ ἕτερος Παράκλητος καὶ εἶπε καὶ ἐποίησε. Καὶ τότε μὲν γὰρ πολλὰ καὶ αὐτὸς ἐποίει· ὥσπερ οὖν καὶ νῦν ὁ Χριστὸς ἐνεργεῖ καθάπερ καὶ τότε, ἀλλὰ διὰ τοῦ ναοῦ· νῦν δὲ διὰ τῶν Ἀποστόλων· καὶ τότε μὲν εἰς παρθενικὴν ἦλθε μήτραν· καὶ ναὸν 10 διέπλασε, νῦν δὲ εἰς ψυχὰς Ἀποστολικὰς· καὶ τότε μὲν ἐν εἶδει περιστερᾶς, νῦν δὲ καὶ ἐν εἶδει πυρός. Τί δήποτε; ἐκεῖ μὲν τὸ πρᾶον τοῦ δεσπότης δηλῶν· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ τιμωρητικόν· καὶ τῆς κρίσεως λοιπὸν ἀναμμύσκει· ὅτε μὲν γὰρ ἁμαρτήματα συγχωρῆσαι ἔδει, τῆς πραότητος· ἐπειδὴ δὲ ἐτύχομεν δωρεᾶς, λοιπὸν 15 καὶ κρίσεως καιρός.

Ἑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ.

Τοῦ Χριστοστόμου. Πῶς δὲ “βαπτισθήσεσθε” λέγει, ὕδατος οὐκ ὄντος ἐν τῷ ὑπερώῳ; ὅτι τὸ κυριώτερον Πνεῦμα ἐστὶ, δι’ οὗ καὶ τὸ ὕδωρ ἐνεργεῖ· ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς κέχρισθαι λέγεται οὐ- 20 δαμοῦ χριστάμενος ἐλαίῳ, ἀλλὰ πνεῦμα δεξάμενος.

Οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας.

Τοῦ ἀπτοῦ. Οὐκ ἐδήλωσε πότε, ἵνα αἰεὶ γρηγορῶσιν· ἀλλ’ ὅτι μὲν ἐγγὺς ἔσται εἶπεν, ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν· πότε δὲ, οὐκέτι προσέθηκεν ἵνα αἰεὶ νήφωσιν.

25

6 Οἱ μὲν οὖν συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτὸν, λέγοντες· Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ;

Ὅταν τι μέλλωσιν^ο ἐρωτᾶν οἱ μαθηταὶ, ὁμοῦ προσέρχοντα· ἵνα τῷ πλήθει δυσωπήσωσιν· ἠδειςαν γὰρ τὸ πρῶην παρ’ αὐτοῦ εἰρή- 30 μων, ὅτι οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν· διακρούμενον ἦν· ὅθεν πάλιν προσέρχοντα καὶ ἐρωτῶσιν· οὐ γὰρ ἂν εἴγε ὄντως ἦσαν πεπεισμέ- νη ἠρώτησαν αὐτόν.

^ο μέλωσιν Cod.

7 Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· οὐχ ὑμῶν ἐστι γινῶναι χρόνους ἢ καιρούς, οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Οὐκέτι γὰρ ἔπρεπε σαρκικῶς αὐτὸν ἀποκρίνεσθαι ἀνερχόμενον εἰς τοὺς οὐρανούς, ἀλλὰ λοιπὸν θεϊκῶς διδάξαι· “ὅτι οὐχ ὑμῶν ἐστι γινῶναι χρόνους καὶ καιρούς, οὓς ὁ 5 “ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.”

Κριτίλλου. Οὐ γὰρ περιεργάζεσθαι χρῆναι τὰ λίαν ἀπόρητα καὶ ἐν Θεῷ κεκρύμμενα, καὶ διὰ τούτων ἐδίδασκεν· ἵνα δὲ μᾶλλον ἐθέλειν καὶ σφόδρα νεανικῶς ἐπὶ τὸ σφῖσι λυσιτελέσ· καὶ πληροῦν ἐθέλειν τῆς ἀποστολῆς τὴν διακονίαν ἀναθεθείκotas Θεῷ 10 τῶν ὅλων τὴν γινῶσιν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Τί τοίνυν θαυμάζεις ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς συντελείας οὐ λέγει· ὅπου γε ταύτην τὴν οὕτως ἐγγυς οὖσαν οὐκ ἠθέλησε ποιῆσαι κατάδηλον· καὶ μάλα εἰκότως, ἵνα αἰεὶ ἐγρηγοράτες ᾧσι, καὶ ἐν προσδοκίᾳ καὶ μερίμνῃ· οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι 15 χάριτος ἀπολαῦσαι τὸν μὴ νήφοντα.

8 Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ’ ὑμᾶς· καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. 20

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ οὐ πρὸς ἃ ἠρώτησαν ἀπεκρίνατο, διδασκάλου γάρ ἐστι τοῦτο, μὴ ἃ βούλεται ὁ μαθητῆς, ἀλλ’ ἃ^ε συμφέρει μαθητὴν διδάσκειν, οὕτω καὶ νῦν ἃ ἔδει μαθεῖν διὰ τοῦτο προλέγει, ἵνα μὴ ταραχθῶσιν. Ἄρα ἔτι ἀσθενεῖς ἦσαν ὥστε παρρησιάζεσθαι· ἐπῆρεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, καὶ τὰ 25 φορτικὰ συνεκάλυψε. Καὶ μεθ’ ἕτερα—ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν “εἰς ὁδὸν “ ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε” καὶ ὁ τότε οὐκ εἶπε ἐνταῦθα προσέθηκε· “καὶ “ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς” καὶ τὸ πάντων φοβερότερον ἐσίγησεν.

9 Καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλέπόντων αὐτῶν ἐπήρθη, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί δὲ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτόν; καὶ τοῦτο τεκμήριον ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθεν· οὐ πῦρ ὡς ἐπὶ Ἡλίου, οὐδὲ ἄρμα πυρὸς, ἀλλὰ νεφέλη αὐτὸν ὑπέλαβεν, ὃ τοῦ οὐρανοῦ σύμβολον

^ε ἀλλὰ Cod.

ἦν, καθὼς ὁ Προφήτης φησὶν, “ὁ τιθεὶς νέφει τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ.” Περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ εἴρηται τοῦτο· διὰ τοῦτο λέγει ἐπὶ νεφέλης· ἐν τῷ συμβόλῳ φησὶ τῆς θείας δυνάμεως· οὐδαμοῦ γὰρ ἄλλη τις δύναμις ἐπὶ νεφέλης φαίνεται. Ἄκουε πάλιν τί φησιν ὁ Προφήτης· “ὁ Θεὸς κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης” προσεχόντων 5 γὰρ αὐτῶν σφόδρα τοῖς λεγομένοις καίπερ ἀναγκαίως τῆς ἐρωτήσεως οὔσης, καὶ ἐγγηγεμένων καὶ οὐ νυσταζόντων τοῦτο γέγονεν.

“Ἴνα μὴ πάλιν αὐτὸν ἐρωτῶσιν, εὐθέως ἀνελήφθη.

10 Καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν πορευομέ- 10
νου αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο παρειστήκεισαν αὐτοῖς
ἐν ἐσθῆτι λευκῇ.

Εἰκότως, “ἐπὶ στόματος γὰρ δύο μαρτύρων σταθήσεται πᾶν
“ῥήμα.”

11 Οἱ καὶ εἶπαν· ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε ἐμβλέ- 15
ποντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς
ἀφ’ ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον
ἐθεάσασθε πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν.

Διατί εἶπεν “ἄνδρες;” ἀκριβῶς γὰρ ἑαυτοὺς ἀπετύπωσαν ὡς μὴ
ποιοῦνται· καὶ εἶπον ἅμα, καὶ κολακευόντων ἦν τὰ ῥήματα· “τί 20
“ἐστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;” οὐκέτι εἶσεν αὐτοὺς
αὐτὸν προσδοκᾶν· πάλιν οὗτοι τὸ μὲν μεῖζον λέγουσι, τὸ δὲ ἔλατ-
τον οὐκέτι· ὅτι “οὕτως ἐλεύσεται,” φησι, καὶ ὡς ἐξ οὐρανοῦ αὐτὸν
προσδέχεσθε. λοιπὸν ἀπὸ τῆς θέας ἐκείνης ἐπέτρεψαν αὐτοὺς
αὐτὸν προσδοκᾶν, ἵνα μὴ διὰ τὸ δύνασθαι θεωρεῖν αὐτὸν νομίσωσιν 25
αὐτὸν μὴ ἀνεληλύθεναι, ἀλλ’ ἐν ᾧ διαλέγονται φθάσῃ· εἰ γὰρ
πρὸ τούτου ἔλεγον ποῦ ὑπάγεις; πολλῷ μᾶλλον καὶ νῦν εἶπον—
Καὶ μετ’ ὀλίγα—Οὐκ εἶπεν ἀναλαμβάνομένου αὐτοῦ οὐδὲ βαστα-
ζομένου· πορεία γὰρ ἢ δι’ αὐτοῦ γινομένη· εἰ γὰρ πρὸ σταυροῦ
ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἐφέρετο, παθητὸν ἔτι καὶ βαρὺ περικείμενος σῶμα, 30
μηδεὶς ἀπορεῖτω, εἰ μετὰ τὸ ἀφθαρτὸν αὐτὸ λαβεῖν, τὸν ἀέρα
ἔτεμε.

12 Τότε ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ ὄρους τοῦ

καλουμένου Ἐλαιῶνος, ὃ ἐστὶν ἐγγὺς Ἱερουσαλήμ σαββάτου ἔχον ὁδόν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Τότε, φησιν, ὑπέστρεψαν τότε πότε; ὅτε ἤκουσαν· οὐ γὰρ ἂν ἀνέσχοιτο, εἰ μὴ ἑτέραν αὐτοῖς παρουσίαν ὑπέθετο. δοκεῖ δέ μοι καὶ σαββάτω γεγονέναι ταῦτα· οὐ γὰρ ἂν οὕτως τὸ διάστημα ἐδήλωσεν εἰπὼν, “ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου Ἐλαιῶνος, ὃ ἐστὶν ἐγγὺς Ἱερουσαλήμ σαββάτου ἔχον ὁδόν” εἰ μὴ ὠρισμένοι τι μῆκος ὁδοπορίας ἐβαδίζον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου.

Ἀμμωνιοῦ. Ταχὰ ἐπὶ σταδίους λέγει, ὅτι ἀπέιχε τῆς πόλεως Ἱερουσαλήμ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, οὐ μὴν ἐπὶ ἡμερῶν ὁδόν, ὅπου σχεδὸν εἰς μίαν ὥραν δύναταί τις ἀπὸ τοῦ ὄρους κατελθεῖν εἰς Ἱερουσαλήμ. ἀπέχει οὖν ὡς μίλιον ἓν, ὃ ποιεῖ σταδίους ἐπτά· ἤτοι τοσοῦτον ἀπέιχεν ἔξω τῶν τειχῶν διάστημα, ὅσον ἐξῆν Ἰουδαίῳ ἐν σαββάτῳ περιπατεῖν, πρὸς τὸ ἀδολεσχεῖν ὡσανεὶ διακινουῦντα.

Ἡ τοῦ σαββάτου ὁδὸς, ὡς φησὶν Ὀριγένης ἐν τῷ ἑστρωματεῖ, δισχιλίῳν πηχῶν ὑπῆρχε· καὶ μᾶλλον ἢ ἁγία σκηνὴ καὶ κιβωτὸς τοσοῦτον διάστημα προελάμβανον τὴν παρεμβολήν· καὶ ἀπὸ τοσοῦτου διαστήματος ἐσκήνου· ὃ διάστημα ἐξῆν τοῖς προσκυνουσὶ τὴν ἁγίαν σκηνὴν βαδίζειν ἐν σαββάτῳ.

13 Καὶ ὅτε εἰσῆλθον, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερώον οὗ ἦσαν καταμένοιτες.

Τοῦ Λιττοῦ. Ὅρα λοιπὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἔμενον μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

25

Ὁ τε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, καὶ Ἀνδρέας, Φίλιππος καὶ Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος καὶ Ματθαῖος, Ἰάκωβος Ἀλφαίου, Σιμων ὁ Ζηλωτῆς, καὶ Ἰούδας Ἰακώβου.

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐκέτι μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μόνον οὗτος ἀριθμεῖται, ἀλλὰ μετὰ Πέτρου οἱ δύο· καλῶς ἐμνημόνευσε τῶν μαθητῶν, ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν προέδωκεν, ὁ δὲ ἠπίστησε, δείκνυσιν ὅτι πλὴν ἐκείνου πάντες ἦσαν σώοι.

- 14 Οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, σὺν γυναίξιν καὶ Μαρία τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Μέγα γὰρ τοῦτο τὸ ὄπλον ἐν τοῖς πειρασμοῖς· καὶ τοῦτο ἦσαν παιδευθέντες καλῶς· ἄλλως δὲ καὶ ὁ παρὼν πειρασμὸς αὐτοὺς εἰς τοῦτο ἤγε· σφόδρα γὰρ ἐδεδοίκεισαν τοὺς Ἰουδαίους. “σὺν ταῖς γυναίξιν,” φησιν, εἶπε γὰρ ὅτι ἠκολούθησαν αὐτῷ “καὶ Μαριάμ ἡ μητὴρ τοῦ Ἰησοῦ καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ” καὶ οὗτοι ἀπιστοῦντες πρότερον ἦσαν. Σκόπει δέ μοι πῶς, ὅταν εὐχηταί τις, ὅταν προσκαρτερῇ τῇ δεήσει, ὅταν ἀγάπῃ 10 ἔχῃ, τότε τὸ Πνεῦμα παραγίνεται.

ΚΕΦ. Β.

Πέτρου διάλογος πρὸς τοὺς μαθητευθέντας περὶ θανάτου καὶ ἀποβολῆς Ἰούδα τοῦ προδότου.

- 15 Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἀναστὰς Πέτρος ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν εἶπεν· ἦν τε ὄχλος ὀνομάτων ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ὡς ἑκατὸν εἴκοσι.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὡς θερμὸς καὶ ὡς πιστευθεὶς παρὰ Χριστοῦ τὴν πόμπην, καὶ ὡς προτιμώμενος αἰεὶ ἄρχεται τοῦ λόγου.

- 16 Ἄνδρες ἀδελφοὶ ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ταύτην, ἣν προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ στόματος Δαβὶδ, περὶ Ἰούδα τοῦ γενομένου ὁδήγου τοῖς συλλαβούσι τὸν Ἰησοῦν.

Τοῦ ἀγίου Εἰρηναίου. Τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν Ἀποστόλων ἐκ τῶν ὑπὸ Δαβὶδ εἰρημένων ποιούμενος. 25

Τοῦ Χριστοστόμου. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς ἀδελφοὺς αὐτοὺς ἐκάλεσε, πολλῶ μᾶλλον οὗτος πάντων παρόντων ἰδοῦ ἐκκλησίας εὐθὺς ἀξίωμα καὶ εὐαγγελικὴ κατάστασις, οὐδεὶς ἦν ἐκεῖ, οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ· τοιαύτας βούλομαι τὰς ἐκκλησίας εἶναι καὶ νῦν· οὐδεὶς βιωτικόν τι ἐφρόντιζεν, οὐδεὶς περὶ οἰκίας ἐμερίμνα· τοσοῦτον ἀγαθὸν οἱ πειρασμοί· τοιοῦτον αἰ θλάψεις· αἰεὶ παραμυθεῖται αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πρῶτης οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς πανταχοῦ ποιεῖ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτος δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲν ξένον γέγονε, ἀλλὰ τὸ ἤδη προ-

ειρημένον· καὶ οὐ λέγει Δαβὶδ εἶπεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα δι' αὐτοῦ.
 "Ορα εὐθέως ἐν προοιμίῳ τοῦ βιβλίου ὅπῃ κέχρηται διδασκαλίᾳ"
 ὅρα ὅτι οὐχ ἄπλως εἶπεν ἀρχόμενος τῆς συγγραφῆς, ὅτι τοῦ Πνεύ-
 ματός ἐστι πολιτεία τὸ βίβλιον τοῦτο.

17 "Οτι κατηριθμημένος ἦν σὺν ἡμῖν, καὶ ἔλαχε τὸν 5
 18 κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης. οὗτος μὲν οὖν ἐκτήσατο
 χωρίον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας.

Τοῦ Χριστοστόμου. Κλῆρον δὲ αὐτὸν πανταχοῦ καλεῖ· δεικνύς,
 τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ πᾶν ὃν καὶ τῆς ἐκλογῆς· καὶ ἀναμι-
 μνήσκων αὐτοὺς τῶν παλαιῶν, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐκληρώσατο καθ- 10
 ἄπερ τοὺς Λευῖτας· καὶ ἐνδιατρίβει τοῖς περὶ αὐτοῦ· ὅτι ὁ τῆς
 προδοσίας μισθὸς αὐτὸς καὶ τῆς τιμωρίας γέγονε κήρυξ· "ἐκτή-
 "σατο γάρ," φησι, "χωρίον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας." "Ορα πῶς
 Θεοῦ οἰκονομία ἦν· "τῆς ἀδικίας" φησι, πολλαὶ γὰρ ἀδικίαι·
 ταύτης δὲ οὐδὲν ἀδικώτερον γέγονέ ποτε. 15

Καὶ πρηγῆς γενόμενος ἐλάκησε μέσος.

Τοῦ Ἀπτοῦ. Καλῶς οὐκ ἐν τῷ ἁμαρτήματι ἀλλ' ἐν τῇ τι-
 μωρίᾳ τὸν λόγον ἐπῆρεν.

Ἀπολιναριότῃ. Οὐκ ἐναπέθανε τῇ ἀγχόνῃ Ἰουδας, ἀλλ' ἐπεβίω
 καθαιρεθεὶς πρὸ τοῦ ἀποπνιγῆναι· καὶ τοῦτο δηλοῦσιν αἱ τῶν Ἀπο- 20
 στόλων Πράξεις· "ὅτι πρηγῆς γενόμενος ἐλάκησε μέσος, καὶ ἔξε-
 "χύθη τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ" τοῦτο δὲ σαφέστερον ἱστορεῖ Παπίας
 ὁ Ἰωάννου μαθητῆς, λέγων αὕτως, ἐν τῷ δ' τῆς ἐξηγήσεως τῶν
 Κυριακῶν λόγων· "μέγα δὲ ἀσεβείας ὑπόδειγμα ἐν τούτῳ τῷ
 "κόσμῳ περιεπάτησεν ὁ Ἰουδας· πρησθεὶς ἐπιτοσοῦτον τὴν σάρκα, 25
 "ὥστε μὴ δὲ ὀπίθεν ἅμαξα διέρχεται ραδίως ἐκείνον δύνασθαι
 "διελθεῖν· ἀλλὰ μὴ δὲ αὐτὸν μόνον τὸν τῆς κεφαλῆς ὄγκον αὐτοῦ.
 "τὰ μὲν γὰρ βλέφαρα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ φασὶ τοσοῦτον ἐξοι-
 "δῆσαι, ὡς αὐτὸν μὲν καθόλου τὸ φῶς μὴ βλέπειν· τοὺς ὀφθαλ-
 "μοὺς δὲ αὐτοῦ μὴ δὲ ὑπὸ ἰατροῦ δίοπτρας ὀφθῆναι δύνασθαι· 30
 "τοσοῦτον βάθος εἶχον ἀπὸ τῆς ἕξωθεν ἐπιφανείας^h· τὸ δὲ αἰδοῖον
 "αὐτοῦ πάσης μὲν ἀσχημοσύνης ἀηδέστερον καὶ μειζον φαίνεσθαι·

ε ἀπϚ. Cod. ^h Desunt hic quædam quæ supplevimus ex opti-
 mo Cod. Coislin. XXV.

“ φέρεσθαι δὲ δι’ αὐτοῦ ἐκ παντὸς τοῦ σώματος συρρέοντας ἰχώ-
 “ ρας τε καὶ σκώληκας¹ εἰς ὕβριν δι’ αὐτῶν μόνον τῶν ἀναγα-
 “ καίων μετὰ πολλὰς δὲ βασάνους καὶ τιμωρίας, ἐν ἰδίῳ φασὶ
 “ χωρίῳ τελευτήσαντα· καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ἔρημον καὶ ἀοί-
 “ κητον τὸ χωρίον μέχρι τῆς νῦν γενέσθαι· ἀλλ’ οὐδὲ μέχρι τῆς 5
 “ σήμερον δύνασθαί τινα ἐκεῖνον τὸν τόπον παρελθεῖν, ἐὰν μὴ τὰς
 “ ῥίνας ταῖς χερσὶν ἐπιφράξῃ· τοσαύτη διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ
 “ καὶ ἐπὶ γῆς κρίσις ἐχώρησεν.”

Καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ.

Τοῦ Χρῆστοτόμου. Τοῦτο παραμυθίαν ἐκείνοις ἔφερεν, ὥσπερ 10
 ἐξεχύθη τὰ ἔντερα Ἰουδα, οὕτω καὶ Ἀρείου τοῦ αἰρετικοῦ.

- 19 Καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερου-
 σαλήμ, ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ
 αὐτῶν, Ἀκελδαμὰ, τουτέστι, χωρίον αἵματος.

Τοῦτο περὶ τοῦ χωρίου καὶ τῆς οἰκίας.

15

- 20 Γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν· γεννηθήτω ἡ
 ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος, καὶ μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ·
 καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος.

Τοῦ Χρῆστοτόμου. Τουτέστιν τὴν ἀρχὴν, τὴν ἱερωσύνην, ὥστε
 οὐκ ἐμὴ γνώμη τυγχάνει, ἀλλ’ ἐκεῖνου τοῦ ταῦτα προειρηκότος. 20
 ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ μεγάλῳ πράγματι ἐπιχαίρειν, καὶ τοιοῦτ’ οἶφ’
 ὁ Χριστὸς, ἐπήγαγε μάρτυρα τὸν προφήτην.

Τὸν κλῆρον τῆς διακονίας, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω
 ἕτερος· ὅρα ὅτι καὶ διάκονοι ἐκαλοῦντο οἱ μαθηταὶ καὶ ἐπίσκοποι.

- 21 Δεῖ οὖν τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντὶ 25
 χρόνῳ, ἐν ᾧ εἰσήλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ’ ἡμᾶς ὁ Κύριος
 Ἰησοῦς.

Τοῦ Χρῆστοτόμου. Διατί κοινοῦται αὐτοῖς; ἵνα μὴ περιμά-
 χητον τὸ πρᾶγμα γένηται, καὶ εἰς φιλονεικίαν^κ ἐμπέσωσιν· εἰ γὰρ
 αὐτοὶ τοῦτο ἔπαθον, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνοι· καὶ αἰεὶ τοῦτο παραιτεῖ- 30
 ται. διὰ τοῦτο ἀρχόμενος ἔλεγεν· “ ἀνδρες ἀδελφοί,” δεῖ ἐκδέξασθαι

¹ σκώλικας Cod. C.

^κ φιλονικίαν Cod. C.

ἀφ' ἡμῶν τῷ πλήθει τὴν κρίσιν ἐπιτρέπει, τουτέστι γινομένους αἰδεσίμους ποιῶν· καὶ αὐτὸς ἀπαλλαττόμενος ἀπεχθείας τῆς^k πρὸς ἀλλήλους· μεγάλα γὰρ αἰεὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάζεται κακά· καὶ ὅτι μὲν δεῖ γενέσθαι, τὸν προφήτην παράγει μάρτυρα. ἐκ τίνων δὲ δεῖ; ἐκ τῶν συνελθόντων ἡμῖν, φησὶν, ἐν παντὶ χρόνῳ. εἰ μὲν γὰρ 5 εἶπεν τοὺς ἐπιεικεῖς ἔδει παρεῖναι, καὶ τοὺς ἄλλους ἂν ὕβρισαι, τῷ χρόνῳ τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεψεν· οὐχ ἀπλῶς συνελθόντων εἰπὼν, ἀλλ' ἐν παντὶ χρόνῳ.

Τοῦ Χριστοστόμου. Καλῶς γὰρ τὰ πρὸ τούτου οὐδεὶς μαθεῖν, ἀλλὰ τότε Πνεύματι ἐμάνθανον. 10

- 22 Ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου ἕως τῆς ἡμέρας ἧς ἀνελήφθη ἀφ' ἡμῶν, μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γενέσθαι σὺν ἡμῖν ἕνα τούτων.

Τοῦ ἀπτοῦ. Ἴνα μὴ ἡκροτηριασμένος ὁ χορὸς ἦ· τίς οὖν ἵνα γένηται αὐτὸς ἐλέσθαι οὐκ ἐνῆν; ἵνα μὴ δόξῃ χαρίζεσθαι· ἄλλος 15 δὲ καὶ Πνεύματος ἄμοιρος ἦν.

Τοῦ ἀπτοῦ. Οὐκ εἶπεν τῶν ἄλλων μάρτυρα, ἀλλὰ τῆς ἀναστάσεως μάρτυρα· καὶ γὰρ ἀξιοπιστότερος ἦν ὁ δυνάμενος εἰπεῖν¹, ὅτι ἐκεῖνος φαγὼν καὶ πιὼν ὁ σταυρωθεὶς αὐτὸς ἀνέστη· τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτο ἦν, ἡ ἀνάστασις· ἐπεὶ ἐκεῖνα δῆλα ἦν καὶ ὁμο- 20 λογημένα· αὕτη δὲ λάθρα γέγονεν, καὶ τούτοις μόνοις δῆλη.

- 23 Καὶ ἔστησαν δύο, Ἰωσήφ τὸν καλούμενον Βαρσαβᾶν, ὃς ἐπεκλήθη Ἰούστος, καὶ Ματθίαν.

Οὐχὶ αὐτὸς αὐτοὺς ἔστησεν ἀλλὰ τὴν γνώμην αὐτὸς εἰσηγήσατο, δεῖξας οὐδὲ αὐτὴν αὐτοῦ οὔσαν· ἀλλ' ἄνωθεν κατὰ προ- 25 φητεῖαν, ὥστε ἐξηγητῆς γέγονεν οὐ διδάσκαλος.

- 24 Καὶ προσευξάμενοι εἶπον· Σὺ Κύριε καρδιογνώστα πάντων, ἀνάδειξον ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα ὃν ἐξελέξω.

Τοῦ Χριστοστόμου. Σὺ μὴ ἡμεῖς· καὶ εὐκαίρως καρδιογνώστην καλοῦσιν· ἀπὸ γὰρ τούτου αἰρεῖσθαι ἐχρῆν· οὕτως ἐθάρρουν, 30 ὅτι πάντως ἕνα δεῖ γενέσθαι· οὐκ εἶπεν ἐκλέξαι, ἀλλ' ἀνάδειξον τὸν ἐκλεγέντα· εἰδότες πάντα προωρίσθαι τῷ Θεῷ.

^k τῆς τῆς Cod. C.

¹ εἶπεν Cod. C.

25 Λαβείν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἐξ ἧς παρέβη Ἰούδας, πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Καλῶς λέγουσιν ἐκείνου τὸ ἀμάρτημα, δεικνύντες ὅτι μάρτυρα ἀπαιτοῦσιν· οὐχὶ πλεονάζοντες τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἐλατ- 5 τῶσαι οὐκ ἔωντες^m.

26 Καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν, καὶ ἔπεισεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Μαθθίαν, καὶ συγκατεψηφίσθη μετὰ τῶν ἔνδεκα Ἀποστόλων.

Ἐπειδὴ οὐδέπω πνεῦμα ἦν. οὐπω γὰρ ἑαυτοὺς ἀξίους εἶναι 10 ἠγούντο τοῦ διάτινος σημείου μαθῆνⁿ. ἄλλος δὲ εἰ ἔνθα οὔτε εὐχῆ, οὔτε ἀξιόλογοι ἄνδρες, κλῆρος τοσοῦτον ἴσχυσεν διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς γενέσθαι γνώμης ἐπὶ τοῦ Ἰωνᾶ· πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα ἐπλήρωσε τὸν χορὸν^o, ἀπήρτησε τὴν τάξιν ὁ ἀναδεχθείς· ἀλλ' ὁ ἕτερος οὐκ ἤλγησεν, οὐ γὰρ ἂν ἀπέκρυψαν τὰ οἰκεία ἐλαττώματα οἱ Ἀπό- 15 στολοι· οἷγε περὶ αὐτῶν τῶν κορυφαίων εἰπόντες, ὅτι ἠγανάκτησαν ἀλλαχοῦ, καὶ οὐχ' ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δις καὶ πολλακίς. Δεῖ τίινυν τὸν κληρωθέντα τόπον ἔχειν ὃν ἐκληρώθη, καὶ μήτε κατασκευάζειν ἑαυτῷ, οὐ γὰρ ἂν εἴη κλῆρος τοῦτο, μήτε φεύγειν δοθέντα· εἰ γὰρ τὰ τοῦ κλήρου κύρια, πολλῶ μᾶλλον τὰ τοῦ Θεοῦ. 20 Ὅταν ὁ Θεὸς κληρώσῃ, δεῖ καὶ τὸν ποιῶντα ἀπροσπαθῶς ποιεῖν τοῦτο γὰρ κλῆρος, μὴ ὃν βούληται αὐτὸς, ἀλλ' ὃν ἡ χάρις δίδωσιν. Ἔως μὲν οὖν Πνεύματος ἄμειροι ἦσαν οἱ Ἀπόστολοι κληρῶ τὰ πράγματα ἐπέτρεπον· ὕστερον δὲ καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ οἰκείᾳ χάριτι. ὁ κλῆρος πρᾶγμα ἄλυπον, οὐκ ἀφήσιν οὐδὲ ἐκείνους ἀλ- 25 γεῖν ὡς ἀδικουμένους· ὁ κλῆρος συγγένειαν οὐκ οἶδεν· οὐδὲ φιλίαν οὐδὲ χάριν, οὐδὲ ἀπέχθειαν· ἐπειδὴ γὰρ πολλῶν ὄντων πάντας κληροῦσθαι οὐκ ἔστι, εἰκότως ἐκ πολλῶν ὀλίγους ἐπιλεγόμεθα.

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ θείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως ἐν ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆς γενο- 30 μένης εἰς τοὺς πιστεύσαντας.

1 Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό.

^m εῶμτ'. Cod. C.   ⁿ Sic Cod. C.   ^o Huc usque suppl. e Cod. Coisl.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Τούτέστι περὶ τῆς Πεντηκοστῆς· περὶ αὐτὴν ὡς εἶπειν· ἔδει γὰρ ἑορτῆς οὕσης πάλιν ταῦτα γίνεσθαι· ἵνα οἱ παρόντες τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, οὗτοι καὶ ταῦτα ἴδωσιν.

ΣΕΤΗΡΟΤ. Χριστὸς ὁ Θεὸς παθὼν τὸ ἐκούσιον πάθος σαρκί, καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, συνανέστησεν ἑαυτῷ τοὺς τῇ ἁμαρτίᾳ νεκρω-5 μένους ἡμᾶς, καὶ τὸ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων κράτος κατέλυσε. Διὰ τοῦτο μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς εἰς γῆν οὐ κλινόμεθα προσευχόμενοι καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ψάλλοντες· “αὐτοὶ συνεπο- “ δίσθησαν καὶ ἔπεσον· ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν καὶ ἀνορθώθημεν” ἐν δὲ πυρίναις γλώσσαις τοῦ Πνεύματος θεοπρεπῶς ἐπιφανέντος ἡμῖν, 10 γόνυ κάμπτομεν, τὴν θέαν οὐ φέροντες, καὶ δηλοῦντες ὅτι διὰ τοῦ Πνεύματος τὴν ἐν Τριάδι τελείαν προσκύνησιν μεμαθήκαμεν· “ Πνεῦμα γὰρ ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν Πνεύ- “ ματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.”

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΤΡ ΓΑΒΑΛΩΝ. Ἐν τοίνυν ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς ἐδόθη 15 νόμος, Θεοῦ φανέντος καὶ νομοθετήσαντος, καὶ Μωϋσέως τὰς πλάκας δεξαμένου. Ἔδει οὖν καθ' ἣν ἡμέραν ἐδόθη ὁ παλαιὸς νόμος, κατ' αὐτὴν δοθῆναι καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. ἵνα καὶ ἡ ἀυθεντία τοῦ Πνεύματος δειχθῇ, καὶ Θεοῦ ἐπιφάνεια ἐρμηνευθῇ· καὶ δείχθῃ ἀδαι- 20 ρετος ἢ φύσις τῆς θεϊκῆς ὑποστάσεως ἐν παλαιᾷ καὶ νέᾳ, καὶ διαφό- ροις χρόνοις μίαν ἐργαζομένη τὴν συμφωνίαν τῶν θείων λόγων. Ὡσπερ γὰρ ὁ Σωτὴρ μέλλων ἐπιτελεῖν τὸ ἅγιον πάθος οὐκ ἠνέσχετο ἄλλω καιρῷ ἑαυτὸν ἐκδοῦναι τῷ πάθει, ἀλλὰ καθ' ὃν καιρὸν ἐθύετο τὸ πρόβατον, ἵνα αὐτῷ τῷ τύπῳ συνάψῃ τὴν ἀλήθειαν· οὕτως καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησις οὐκ ἠνέσχετο ἄλλω καιρῷ 25 δοθῆναι, ἢ καθ' ὃν καιρὸν ἐδόθη νόμος· ἵνα δειχθῇ ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ τότε ἐνομοθέτησε, καὶ νῦν νομοθετεῖ.

2 Καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος· ὥσπερ φε- ρομένης πνοῆς βιαίας.

ΣΕΤΗΡΟΤ ΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ΑΠΟ ΛΟΓΟΤ ΜΗ. Ἐξ οὐρανοῦ μὲν, 30 ἵνα παραστήσῃ σαφῶς, ὡς οὐρανόθεν θεϊκῶς ἢ τοῦ Πνεύματος κάθοδος γέγονε· πνοῆς δὲ ὥσπερ φερομένης βιαίας, ὅτι τοὺς ὑποδεχομένους τῆς υἰοθεσίας τὴν χάριν βιαστὰς ἤμελλεν ἀποτελεῖν

τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπλήρου δὲ τὸν οἶκον ὅλον, ἢ ἡ δωρεὰ δεδομένη δευτέρῃ, μὴ μερικῶς τισὶν, ἀλλ' ὅλα τῇ τῆς ἐκκλησίας πληρώματι γλώσσαι ὑπῆρχον ὀφθεῖσαι πυρός, τοσοῦτον εἶναι δηλοῦσαι τὸ μέσον τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας καὶ τῆς καινῆς, ὅσον ἐνάρθρον λόγου διὰ γλώττης ἐκφερομένου καὶ ἀσῆμων σαλπύγγων 5 ἤχου. Καὶ ἐκεῖ μὲν ὡς ἐν ἀστραπῇ αἰεὶ τὸ πῦρ αὐτοὺς παρέτρεχεν ἔνταῦθα δὲ αἱ τοῦ πυρός γλώσσαι τοῖς Ἀποστόλοις ἐπεκαθέστησαν, καὶ παραχρῆμα πλήρης ἦσαν τοῦ Πνεύματος, τὰ θεῖα πλημμυροῦντες νάματα· καὶ ἐγκαθημένην ἔχοντες, οὐ παροδεύουσαν τὴν φλόγα τῆς χάριτος· καὶ τὰς γλώσσας αὐτῶν πρὸ πάντων 10 εἶδος διαλέκτου στομώσασας· οὐ σκότφ καὶ γνώφφ καλυπτομένην, ἀλλ' ὥρα τρίτῃ τῆς ἡμέρας ἐκλάμπουσαν καὶ τοῦτο εἰς ἔνδειξιν τοῦ διὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνδημίας πεφανερωσθαι λαμπρῶς ὡς ἐν ἡμέρᾳ τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον.

ἸΣΙΔΩΡΟΤ. Ὁν τρόπον τὰ τοῦ νόμου προοίμια φόβου ἐδεῖτο 15 πρὸς φυλακὴν τῶν ἐντολῶν, ἐπιστρέφοντα τοὺς ἀκούοντας, καὶ ἐκ μέσου τοῦ πυρός ὁ Θεὸς ἐχρημάτιζεν, οὕτω καὶ μετὰ τὴν τοῦ δεσπότη καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάστασιν ἐν πυρὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἁγιον τοῖς Ἀποστόλοις κατήρχετο, βιαίως πνοῆς προηγουμένης, ἵνα εἷς ὁ Θεὸς ἐν ἀμφοτέραις ταῖς διαθήκαις γνωσθῇ· εἰ καὶ πολὺ τῆς δευτέρας τὸ 20 πρὸς τὴν προτέραν διάφορον· ἢ μὲν γὰρ τυπικοῖς ἐχρήτο προστάγμασιν ἢ δὲ ταῖς ἀλήθεσιν ἐλλάμψεν θάυμασί τε καὶ δόγμασιν.

Καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὐ ἦσαν καθήμενοι.

Ἰωάννου. Πολλὴν τὴν ῥύμην λέγει τοῦ Πνεύματος, ὥστε καὶ τοὺς παρόντας θεραπεῦσαι, καὶ οὕτως ἀξίους δευτέρῃ καὶ 25 οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου φρικωδέστερον, “καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς,” φησὶ, “διαμεριζόμεναι γλώσσαι ὡσεὶ πυρός.”

Τοῦ ἀττοῦ. Ἡ αἰκία τοῦ κόσμου σύμβολον ἦν.

3 Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλώσσαι ὡσεὶ πυρός. 30

Τοῦ Χρηστοτόμου. “Ὡσεὶ πυρός,” φησὶ· καλῶς πανταχοῦ τὸ ὡς, ἵνα μηδὲν αἰσθητὸν περὶ τοῦ Πνεύματος νομίσης· καὶ ὡσεὶ πνοῆς⁴ + κ ἄρα ἄνεμος ἦν ὡσεὶ πυρός· ὅτε μὲν γὰρ Ἰωάννη τὸ Πνεῦμα εἶδει γνωσθῆναι, ὡς ἐν εἴδει περιστερᾶς ἦλθεν ἐπὶ τὴν

⁴ Est hic parvus hiatus.

κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ· νῦν δὲ ὅτε πλῆθος ὄλον ἐπιστραφῆναι ἐχρῆν, ὡσεὶ πυρός—Καὶ μετ' ὀλίγα—ἀνέμνησεν αὐτοῦ καὶ ἐτέρας ὄψεως· ὡσπερ γὰρ ἐφάνη ἐν τῇ βάρῳ.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ καλῶς εἶπε “διαμεριζόμεναι” ἐκ μιᾶς γὰρ ἦν ῥίζης· ἵνα μάθῃς ὅτι ἐνέργειά ἐστιν ἀπὸ τοῦ Παρακλήτου πεμφθεῖσα. 5 ὄρα δὲ καὶ ἐκείνους πρώτους δειχθέντας ἀξίους· καὶ τότε Πνεύματος καταξιωθέντας· οἷον ὡσπερ Δαβὶδ, ἅπερ ἐν ταῖς ποιμίαις εἰργάζετο, ταῦτα καὶ μετὰ τὴν νίκην καὶ τὸ τρώλαιον, ἵνα δειχθῆ αὐτοῦ γυμνὴ ἢ πίστις· καὶ πάλιν τὸν Μωσέα καταφρονοῦντα βασιλείῳν καὶ πάντα ἀφιέντα, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη δημαγωγίας 10 ἀπτόμενον· τὸν Σαμουὴλ ἐν τῷ ναῷ· τὸν Ἑλισσαῖον πάντα ἀφιέντα· τὸν Ἰεζεκιὴλ πάλιν ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα δῆλον· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι πάντα εἶσαν τὰ ἑαυτῶν.

Σχόλ. Τοῦτο σημαίνει τὸν εὐκίνητον καὶ διάπυρον λόγον κατὰ τὸ “ἄργυρος πεπυρώμενος γλῶσσα δικαίου” πᾶς οὖν, ἧ δέδοται 15 λόγος σοφίας καὶ γνώσεως, τετύχηκε τοῦ προκειμένου χαρίσματος, ὡς εὐχαρίστως εἶπεῖν “Κύριος διδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας τοῦ “ γνῶναι ἥνικα δεῖ εἶπεῖν.”

ΚΤΡΙΑΛΟΤ. Οἱ μὲν ταῖς γλωσσαις ἐλάλου, καίτοι πρὶν οὐκ εἰδότες αὐτάς· οἱ δὲ σῆνησαν διερμηνεύοντες, καίτοι πάλαι τὸ οὖς οὐκ 20 ἐντριβῆ τε καὶ ἐν ἔθει τῶν τοιοῦτων ἐχόντων τινῶν· δεδόσθαι γε μὴν ὁ θεοπέσιος Παῦλος τοῖς τότε τὴν χάριν διισχυρίζεται τὸ γλῶσσαις λαλεῖν, οὐχ ὡς μοῖρα χαρίσματος, ἀλλ' ὡς ἐν τάξει σημείου τοῖς πιστοῖς· καὶ δὴ καὶ προτρεπτικὸν παρητίθει λόγιον οὕτως ἔχον· “ὅτι “ ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἑτεροχειέσει λαλήσω τῷ λαῷ^α τούτῳ, 25 “ καὶ οὐδ' οὕτως πιστεύουσιν” ἐνειμε διαφόρως τὸ Πνεῦμα τὴν τῶν χαρισμάτων διανομήν· ἵνα ὡσπερ, φησί, τὸ παχὺ δὴ τοῦτο καὶ ἀπὸ γῆς σῶμα συνέστηκεν ἐκ μορίων, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, ἦτοι τὸ σῶμα αὐτοῦ, τουτέστιν ἡ ἐκκλησία, διὰ πολλῆς ἀγίωσιν πληθῆους εἰς ἐνότητα τὴν νοητὴν, τελειοτάτην ἔχει τὴν σύστασιν. 30 Καὶ μετ' ὀλίγα—ὅτε τοίνυν ἔμελλον οἱ τῆς ὑψ' ἡλίῳ μυσταγωγοί, γλῶσση τε ἀπάση καὶ ἔθνει παντὶ προσλαλεῖν τὸ εὐαγγελικὸν δηλονότι καὶ σωτήριον κήρυγμα, σημεῖον ἐδίδου τὰς γλῶσσας αὐτοῖς. Ἄνδρες ὄντες Γαλιλαῖοι καὶ τεθραμμένοι κατὰ τὴν Ἰου-

^α Verba a λαβ usque ad διαφ. suppl. rec. m. in margine.

δαϊα, Ἑβραῖοι τὲ καὶ ἐξ Ἑβραίων, Μήδοις τὲ καὶ Πάρθοις, καὶ μέντοι καὶ Ἑλαμίταις, καὶ τοῖς ἐκ μέσης οἰκούσης ποταμῶν, Καππαδόκαις τὲ καὶ Αἰγυπτίοις, ταῖς αὐτῶν προσελάλου γλώσσαις· καὶ διεπεραίνετο μὲν τὸ χρῆμα αὐτοῖς τῇ τοῦ Πνεύματος ἐπεργείᾳ καὶ χάριτι· γέγραπται γὰρ, ὡς “ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμε- 5
 “ ριζόμεναι γλώσσαι ὡσεὶ πυρὸς” καὶ τὰ ἐξῆς. ἀλλὰ τρόπος μὲν οἰκονομίας τὸ δρώμενον ἦν· συνίσταν δὲ οὐ πάντες. ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ ταῖς ἐτέρων γλώσσαις ἐλάλου, ἐπίδειξιν ὡσπὲρ τινα τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ποιούμενοι χάριν, καὶ φιλοκομπίας ἀφορμὴν δεχόμενοι τὸ σημεῖον, ράθυμοι μὲν ἦσαν τὸ δεῖν τοῖς ὄχλοις τὰ ἐκ τῶν ἀγίων 10
 προφητῶν διαλέγεσθαι, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς συναγορεύειν δόγμασιν· ὡς ἄκωθὲν τε καὶ ἐκ πολλοῦ προκεκηρυγμένον· ἀποσεμννόμενοι δὲ ὡς ἐπὶ μόνῳ τῷ δύνασθαι γλώσσαις λαλεῖν, τούτου τε καὶ μόνου μεταποιεῖσθαι δεῖν ὄντο· καὶ τὸ πρᾶγμα ἦν ἐν σπουδαῖς 15
 ταῖς προυργιατάταις.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ. Ἐν γλώσσαις δὲ, διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον οἰκείωσιν· πυρίναις δὲ, ζητῶ πότερον διὰ τὴν κάθαρσιν· οἶδε γὰρ ὁ λόγος ἡμῶν καὶ πῦρ καθαρτήριον, ὡς πολλαχόθεν βουλομένοις ἵπάρχει μαθεῖν ἢ^ο διὰ τὴν οὐσίαν· πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ καταναλίσκον τὴν μοχθηρίαν· μεριζομέναις δὲ, διὰ τὸ τῶν χαρισμά- 20
 των διάφορον καθεζομέναις δὲ, διὰ τὸ βασιλικόν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἁγίοις ἀνάπαυσιν· ἐπεὶ καὶ Θεοῦ θρόνος τὰ Χερουβίμ· ἐν ὑπερφῶ δὲ, εἰ μὴ τῷ περιεργότερος εἶναι δοκῶ τοῦ δέοντος, διὰ τὴν ἀνάβασιν τῶν δεζομένων καὶ τὴν χαμόθεν ἔπαρσιν· ἐπεὶ καὶ ὕδασι θείοις ὑπερφῶ 25
 τινα στεγάζονται, δι’ ὧν ὑμνεῖται Θεός· καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς ἐν ὑπερφῶ 25
 τοῦ μυστηρίου κοινωεῖ τοῖς τὰ ὑψηλότερα τελουμένοις· ἰν’ ἐκεῖ παραδειχθῆ, ὅτι τὸ μὲν τι καταβῆναι δεῖ Θεὸν πρὸς ἡμᾶς, ὃ καὶ πρότερον ἐπὶ Μωσέως οἶδα γινόμενον· τὸ δὲ ἡμᾶς ἀναβῆναι, καὶ οὕτω γενέσθαι κοινωίαν Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, τῆς ἀξίας συγκρινα- 30
 μέτης· ἕως ὃ ἂν ἐκάτερον ἐπὶ τῆς ἰδίας μένης, τὸ μὲν περιωπῆς, τὸ 30
 δὲ ταπεινώσεως ἄμικτος ἢ ἀγαθότης· καὶ τὸ φιλόανθρωπον ἀκοινώητον· καὶ χάσμα μέγα ἐν μέσῳ καὶ ἀδιάβατον· οὐ τὸν πλούσιον τοῦ Λαζάρου μόνον καὶ τῶν ὀρεκτῶν Ἀβραὰμ κόλπῳ διεῖργον, τὴν δὲ γενετὴν φύσιν καὶ ρέουσιν, τῆς ἀγεννήτου καὶ ἐστηκυίας.

ο Sic Cod.

Τίμησον τὴν ἡμέραν τοῦ Πνεύματος· ἐπίσχες μικρὸν τὴν γλωτταν εἰ δύνατον, περὶ ἄλλων γλωσσῶν ὁ λόγος· ταύτας αἰδέσθητι ἢ φοβήθητι μετὰ πυρὸς ὀρώμενας.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Οὐκ εἶπε πυρὸς, ἀλλ' "ὡσεὶ πυρὸς," οὐ γὰρ ἦν πῦρ τὸ φαινόμενον· ἀλλὰ πῦρ ἐνομίζετο, ἢ ἐφαίνετο. διατί δὲ τὸ πῦρ 5 τοῦ Πνεύματος πρόδρομον εἰς φόβον ἐγείρον τοὺς ἀποστόλους^ο; τὸ πῦρ ἢ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφάνεια· καὶ ἵνα μὴ εἰς ὕβριν ἐκλάβοις τότε τὴν ἁγίαν καὶ προσκυνητὴν φύσιν πυρὸς ὄψει φανείσας, ἐρμηνεύει τὰ νέα τὰ διὰ Μωϋσέως γινόμενα. λέγει Μωϋσῆς "καὶ ἦν τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ ὡς πῦρ καιόμενον." 10 ὅρα καὶ τὴν λέξιν συμφωνοῦσαν, ἐκείνη ἢ δόξα τοῦ Ἰσραὴλ ὡς πῦρ· οὐκ εἶπεν πῦρ, ἀλλ' ὡς πῦρ· καὶ ὧδε ὠφθῆσαν γλώσσαι, ὡσεὶ πυρὸς διαμεριζόμενας· πρόσεχε, παρακαλῶ, τὸν τρόπον πῶς ἐγένετο· οὐκ ἐφάνησαν εὐθέως γλώσσαι, ἀλλὰ πῦρ πολὺ· εἶτα ὥσπερ κατεμύετο τὸ πῦρ καὶ διεμερίζετο εἰς γλώσσας. τίνας μερίζοντες; 15 τίνας μεριζόμενον; οὐχ ἢ φύσις τοῦ Πνεύματος ἐμερίζετο, ἀλλ' ἦν τὸ μερίζον τὸ Πνεῦμα, τὸ δὲ μεριζόμενον ἡ δωρεὰ τοῦ Πνεύματος· τὸ γὰρ Πνεῦμα οὐ διαιρεῖται, ἀλλὰ διαιρεῖ. "ὠφθῆσαν διαμεριζόμενας ὡσεὶ πυρὸς" διατί γλώσσαι; ἐπειδὴ κηρύγματος ἦν ἡ σταύρωσις, ἵνα τὸ σχῆμα ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐνέργειαν· ὅτι ὑπὲρ ἄλλου 20 τινὸς οὐ δίδοται τὸ Πνεῦμα ἐν εἴδει γλωσσῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ τὸ κήρυγμα ἀνθὴ ὄν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας· καὶ ἃ εἶπε τῇ φύσει τῶν ἀλιέων διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν, ταῦτα δοθῆναι δι' αὐτῶν ἵνα παρ' αὐτῶν λαλούμενα διαφόροις γλώσσαις, καὶ ὑπερβολὴν δωρεᾶς ἔχοντα, φωτίξῃ τοὺς ἀκούοντας. Ἔδει δὲ καὶ πυρὸς ἔχειν 25 δύναμιν, εἰς τὸ ἀναλῶσαι πᾶσαν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ὑλομανοῦσαν ἁμαρτίαν· καὶ ὥσπερ τὸ πῦρ ἔχει τὴν φωτιστικὴν καὶ καυστικὴν δύναμιν, οὕτως ὁ λόγος τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐφώτιζε τοὺς πιστεύοντας καὶ ἀνήλισκε τοὺς ἀντιλέγοντας. Τοιαύτην εἶχεν γλώσσαν πυρὸς Παῦλος· ἡ^ρ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ τὸν ἀνθύπατον ἐφώτισεν καὶ 30 Ἐλύμων τὸν μάγον ἐτύφλωσεν τῇ αὐτῇ δυνάμει κἀκεῖνον φωτίσας, καὶ τοῦτον τυφλώσας.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ. Μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἐκ-

^ο Desunt duo fol. quæ supplevimus e Cod. Coisalin. XXV. P ἢ Cod.

αγγελίαν τῆς ἀψευδοῦς ἐκείνης φωτῆς, ἐν πυρίναις γλώσσαις τοῖς Ἀποστόλοις τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπεφείτησεν· οἱ τοῖς ἀπάντων τῶν ἐθνῶν γλώσσαις λαλοῦντες, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν κηρύττοντες, ἐδήλουν, ὡς ὁ πάλαι τὴν τῶν ἀνθρώπων φωνὴν μίαν ὄσων εἰς πολλὰς διελών, νῦν τὰς ἀπάντων γλώσσας εἰς μίαν ἡρώτησεν.

Τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ λόγου κε. Καὶ ἐν πυρίναις γλώσσαις τοῖς Ἀποστόλοις ἐπιφοιτᾷ· διὰ μὲν τοῦ πυρὸς δεικνύον, ὡς ταυτόν ἐστὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δόξαν ἐκείνῳ τῷ ἐν πυρὶ καταβεβηκότῳ πρὸς τὸ ὄρος Σινᾶ καὶ τὴν βάτον τὴν ἀκατάφλεκτον, καὶ τὸν Μωϋσέα ¹⁰ μυσταγωγῆσαντι· διὰ δὲ τῶν γλωσσῶν, ὡς ⁹ σύγγενές ἐστι καὶ οὐκ ἀλλότριον τῆς τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου θεότητος· γλῶσσα γὰρ καὶ λόγος πολλὴν ἔχει πρὸς ἄλληλα τὴν ἐγγύτητα, καὶ τὰ τοῦ νοῦ κινήματα διαγγέλλουσιν.

Σκόδιον. Διὰ γλωσσῶν διεμέρισεν ἅπαν τὸ γένος, καὶ διὰ ¹⁵ τούτου διὰ γλωσσῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος πάλιν ἐπισυνήγαγε πάντας ἐπὶ τὸ αὐτό.

Σετῆροτ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας. Ἴνα τὰς ἀκάνθας καταφλέξωσιν, ἃς ἡ παράβασις τοῦ Ἀδάμ κατεφύτευσεν.

Διάτμοτ. Ἀναλαμβάνόμενος ἀπὸ τῶν μαθητῶν Ἰησοῦς εἶπεν, ²⁰ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐπελεύσεσθαι ἐπ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. μετὰ δέκα ἡμέρας τοῦ ταῦτα λεχθῆναι, συμπληρωθείσης τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρας παρέσχεν δαφιλῶς αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα· ὡς πληθῆναι αὐτοῦ ἕκαστον τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ὄντων μετ' αὐτῶν ἐν τῷ ὑπερφῶ, ἔνθα ἦσαν κατιόντος τοῦ Πνεύματος· ὤφθησαν ²⁵ γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, αἱ καὶ ἐκάβισαν ἐπὶ ἕκαστον αὐτῶν· σημαίνει δὲ ἡ γλῶσσα ἡ πυρίνη τὸν εὐκίνητον καὶ διάπυρον λόγον κατὰ τὸ “ἄργυρος πεπυρώμενος γλῶσσα δικαίου” πᾶς οὖν ᾧ δίδεται λόγος σοφίας καὶ γνώσεως, τετύχηκε τοῦ προκειμένου χαρίσματος· ὡς εὐχάριστος εἶπεν, “Κύριος δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας, τοῦ ³⁰ “γῶναι ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον.”

Ἐκάβισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν.

Τοῦ Χριστοῦ τῶν. Τουτέστι παρέμενον, ἐπανακαίσατο· τὸ γὰρ καθίσαί τοῦ εδραίου ἐπισημαντικὸν καὶ τοῦ μεῖναι· ἄρα ἐπὶ

τοὺς δώδεκα ἦλθεν; οὐχί· ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ῥκ' οὐ γὰρ ἂν ἀπλῶς παρήγαγε τὴν μαρτυρίαν τοῦ προφήτου ὁ Πέτρος λέγων “καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα,” καὶ τὰ ἐξῆς.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΑΒΑΛΩΝ. “Ἐκάθισεν ἐφ' ἓνα 5
 “ἕκαστον αὐτῶν” ἦν ἰδεῖν ὑπὲρ κεφαλῆς πάντων τῶν ἁγίων πῦρ οὐ καῖον, ἀλλ' ἁγιάζον καὶ καταλάμπον. Διὰ οὖν τὰς γλώσσας οὐκ ἐπὶ τοῦ στόματος ἐδέξαντο, ἀλλ' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς; εἰκότως οὖν εἰς τὴν γλῶσσαν, τουτέστιν εἰς τὸ τῆς φύσεως ὄργανον, ἐδόθη τὸ Πνεῦμα· ἵνα μὴ νομίσωσιν ἐκ τῶν ἰδίων λαγόνων 10 καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου στόματος προφέρειν, ἀ μὴ εἶχον· ἀλλ' ὥσπερ εἰς οὐρανὸν τὰ ὕδατα λαμβανόμενα τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων καταλαμβάνουσι, καὶ ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων ἐπὶ τὰς φάραγγας καταφέρονται, οὕτως τὴν κορυφὴν ὡς ὄρος καταλαμβάνουσα ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἐπεχωρήγησε λοιπὸν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῷ ἐγ- 15 κεφάλῳ· εἶτα τῷ στόματι καὶ τῇ καρδίᾳ, καὶ ὅλον δι' ὅλου τὸν ἄνθρωπον ἐπλήρωσεν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς. Διὰ δὲ πάλιν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν; ἐπειδὴ οἱ Ἀπόστολοι ἐχειροτονοῦντο τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι· χειροτονία δὲ ἄλλως οὐ γίνεται, εἰ μὴ ἐν τῇ κεφαλῇ· ὑπὸ γὰρ τοῦ Σωτῆρος εἰ καὶ προεχειρίσθησαν Ἀπόστολοι, ἀλλ' οὐ 20 τῆς οἰκουμένης· τὴν Ἰουδαίαν δὲ μόνην ἐπιστετεύθησαν· ὅθεν παρήγγειλεν αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ· “εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθῃτε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ.” τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπιδημήσας χειροτονεῖ αὐτοὺς Ἀποστόλους τῆς οἰκουμένης, 25 πάντων τῶν ἐθνῶν· καὶ εἰ μὴ ἐδέξαντο τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, οὐκ ἂν ἐνεχειρίσθησαν τὴν ἀποστολὴν τοῦ κόσμου. μαρτυρεῖ τούτοις τοῖς ῥήμασιν αὐτὸς ὁ δεσπότης· “καὶ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ 30 “ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς” τὴν μὲν γὰρ ἀπαρχὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἔλαβον, τὸ δὲ τέλος παρὰ τοῦ Πνεύματος· ἀνώτερον οὖν τὸ Πνεῦμα τοῦ Τίτου; οὐ· ἀλλ' ὥσπερ ὁ Πατὴρ τὰ μείζονα τῷ Τίτῳ δεδωκώς, ἑαυτὸν οὐκ ἔλαττο· οὕτω καὶ ὁ Τίτος τῷ Πνεύματι παραχωρῶν τὰ μείζονα, τὴν ἑαυτοῦ δόξαν οὐκ ἔλαττο· τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπι- 35

φοιτήσαντος προχειρίσθησαν οἱ Ἀπόστολοι τῆς οἰκουμένης· τὸ γὰρ τὰς γλώσσας ἐπὶ τῶν κεφαλῶν φανῆναι, δείκνυσι χειροτονίας σχῆμα· πῶς ὑπὲρ κεφαλῆς τίθεται ἡ χειροτονία διὰ τὴν τῶν ἀσφαλαίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων^p ἀκολουθίαν. ὅρα γὰρ ὅτι ἐντεῦθεν καὶ ἕως νῦν ἐκράτησε τὸ πρᾶγμα. ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος 5 ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησις, ἀπὸ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίας ὁ νόμος εὑρηται τοῦ εὐαγγελίου· ἐπιτίθεται τῇ κεφαλῇ τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι τὸ εὐαγγέλιον καὶ ὅτ' ἂν ἐπιτεθῆ, οὐδὲν ἄλλο ἔστιν ἰδεῖν ἢ γλώσσαν πυρὸς ἐπικειμένην τῇ κεφαλῇ· γλώσσαν, διὰ τὸ κήρυγμα· πυρὸς, διὰ τὸν λέγοντα· “πῦρ ἦλθεν 10 “βαλεῖν^q ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον, εἰ ἦδη ἀνήφθη;” “ἐκάθισεν “ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν” οὐκ εἶπεν ἐδράσθη· οὐκ εἶπεν κατήνησεν, ἀλλ' ἐκάθισεν· ἵνα δείξῃ ὅτι πᾶς ἄνηρ δουλεύων Θεῷ καὶ δεχόμενος λειτουργίαν, θρόνος ἔστιν Θεοῦ. οὐκ εἶπεν ἐπεπόλευσεν ἐκάστω, ἀλλ' ἐκάθισεν ἐπάνω· καὶ ἦν Πέτρον ἡ κεφαλὴ θρόνος τοῦ Ἁγίου 15 Πνεύματος, καὶ Ἀνδρέου καὶ ἐκάστου αὐτῶν· ὁμοίως ἦν ἰδεῖν ἐπικαθήμενον αὐτοῖς τὸ πῦρ· καὶ ἐνοῆσαι φύσιν, ὅψει μὲν ἕτερα δεικνύουσαν, τῇ δὲ ἐνεργεῖα ἄλλα παριστώσαν.

4 Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου.

Τοῦ Χριστοτύπου. Οὐ λαμβάνουσιν ἕτερον σημεῖον, ἀλλὰ 20 τοῦτο πρῶτον· ξέρον γὰρ ἦν καὶ οὐ χρεία ἦν ἐτέρου σημεῖου· “ἐκάθισεν” φησὶν “ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν” ὅρα μοι πῶς οὐκέτι ἀλλο γὰρ ἐκεῖνος ὁ μὴ αἰρεθεὶς· ὡς ὁ Ματθίας, καὶ “ἐπλήσθησαν ἅπαντες” φησὶν οὐχ ἀπλῶς ἔλαβον τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ἀλλ' “ἐπλήσθησαν.” 25

ΚΤΡΙΑΛΟΤ ΕΚ ΤΗΣ ἸΟΝΑ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΟΜΟΤ Β. Ἀπεφθέγγοντο δὲ προφητεύοντες, ἤγουν συνιέντες τε καὶ λέγοντες τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐπὶ Χριστῷ μαρτύρια, καὶ τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἐτοιμῶς εἰσιέναι πρὸς εὐκείθειαν ἀναπεπεισμένους εὖ μάλα τοὺς ἀκροωμένους, ὡς ἐνέστηκε λοιπὸν ὁ τῆς εὐδοκίας καιρὸς· καὶ 30 τὰ πάλαι διὰ νόμου καὶ προφητῶν ἐπὶ Χριστῷ προαπηγγελμένα πρὸς πέρας ἤκει λοιπὸν· οὐκ οὖν προεφήτεον ἀπάσῃ γλώσσῃ

^p In marg. γρ. προσταγμάτων.

^q ἦλθεν βαλὼν Cod.

^r ἐρε-

κίς Cod.

λαλοῦντες· προαναφωνοῦντες Θεοῦ διὰ φωνῆς ἁγίων καὶ τοῦτο γέγραπται γὰρ “ ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χερίεσιν ἑτέροις “ λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ’ οὕτως πιστεύσωσιν.” τοῦτό σοι συνεῖς καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος εἰς σημεῖον δεδοσθαι τοῖς Ἰουδαίοις ἐφ’ ἐκάστην πολυγλωσσίαν τὴν ἀπαρχὴν⁸ ἦτοι τὸ γένος. 5

ΣΕΠΤΗΡΙΑΝΟῦ ΓΑΒΑΛΩΝ. “ Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου.” ἐδείχθη πρῶτον ὅτι ἐκάβισεν μὲν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ ἀπὸ δὲ τῆς κεφαλῆς ἐπληρώθη ὁ ἄνθρωπος· “ ἐπλήσθησαν Πνεύματος καὶ ἤρξαντο λαλεῖν, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς.” αὐτὸ διαιρεῖ· αὐτὸ δίδωσι λαλεῖν[†] καὶ τῷ κηρύττοντι καὶ τῷ¹⁰ λαλοῦντι· οὔτε μαρτυρῆσαι ἔστιν ἀνδρὶ, μὴ ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου χωρηγούμενῳ· “ καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι” οὐ γὰρ ἐξ ἑαυτῶν ἐφθέγγετο, ἀλλ’ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. λοιπὸν ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἀκονόμησεν ἀπαρχῆς τοῖς Ἀποστόλοις ἐμπρακτον εἶναι τὸν λόγον· τίς γὰρ χρεῖα ἦν κηρύκων, τῶν ἀκουόντων οὐκ ὄντων; τίς γὰρ χρεῖα σπόρου, τῆς γῆς μὴ ἀνανεωθείσης; ἐπεὶ οὖν ἐχρῆν τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἐθνῶν ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίῳ τάξιν λαβεῖν, ἐπάγει ὁ συγγραφεὺς “ καὶ ἤρξαντο λαλεῖν γλώσσαις,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ²⁰ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι.

Τοῦ Χριστοῦ. Τίνος ἕνεκεν πρὸ τῶν ἄλλων χαρισμάτων τὸ τῶν γλωσσῶν ἔλαβον οἱ Ἀπόστολοι; ἐπειδὴ πανταχοῦ διέρχεσθαι ἤμελλον· καὶ ὡς περ ἐν καιρῷ τῆς πυργοποιίας ἢ μία γλῶττα εἰς πολλὰς διετέμενετο, οὕτω τότε αἱ πολλαὶ γλῶσσαι²⁵ πολλάκις εἰς ἓνα ἄνθρωπον ἦσαν· καὶ ὁ αὐτὸς καὶ τῇ Περσῶν καὶ τῇ Ῥωμαίων καὶ τῇ Ἰνδῶν καὶ ταῖς πολλαῖς διελέγετο γλωσσαις, τοῦ Πνεύματος ἐνηχοῦντος αὐτῷ· καὶ τὸ χάρισμα ἐκαλεῖτο[‡] χάρισμα γλωσσῶν, ἐπειδὴ πολλαῖς ἀθρόον ἠδύνατο λαλεῖν φωναῖς. 30

5 Ἦσαν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλαβεῖς, ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν.

⁸ Est vacuum spatium in Cod.

[†] λαλῶν Cod.

[‡] Hinc denuo descr. Cod. N.C.

Οὐκ ἂν εἶπε παντὸς καὶ τῶν Ἀποστόλων ὄντων ἐκεῖ· εἰ μὴ καὶ οἱ ἄλλοι μετέσχον· οὐ γὰρ ἂν αὐτοὺς ἄνω καὶ κατ' ἰδίαν προεῖπων καὶ ὀνομαστί, πῦν συνηψεν ἐν τοιούτῳ πράγματι· εἰ γὰρ ὅπου εἰπεῖν ἦν, ὅτι παρήσαν, κατ' ἰδίαν τῶν Ἀποστόλων μνημονεύει, πολλῶν μᾶλλον ἐνταῦθα.

5

Τοῦ Χριστοστόμου. Τὸ κατοικεῖν εὐλαβείας ἦν σημεῖον, ἀπὸ τισούτων ἔθνων πατρίδας ἀφέντες καὶ οἰκίαν καὶ συγγενεῖς, ἐκεῖ οἰκεῖν.

Ἀντὶ τοῦ ἀπὸ πολλῶν ἔθνων· τὸ γὰρ παντὸς ἐπὶ πολλῶν ἐκλαμβάσει ἢ γραφῇ ὑπερβολικῶς χρωμένῃ· οὕτως εἴρηται καὶ τὸ “ἐκ- 10
“χεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα” καὶ τὸ “οἱ πάν-
“τες τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.” καὶ τὸ, “οὐκ
“ἔστι δίκαιος οὐδὲ εἷς” ἀπὸ τοῦ καθόλου τοὺς πόλλους σημαίνουσα.

Ἰνα δείξῃ αὐτοὺς κατὰ τὸν νόμον τρεῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ φαίνεσθαι ἐν τῷ κατ' ἐκεῖ ὄκουν οἱ ἀπὸ πάντων τῶν ἔθνων.

15

Διάτμος. Τὸ ἀπὸ παντὸς ἔθνους ἀπλούστερον ἐκκλητέον· ἴσον δυνάμενον τῶ ἀπὸ πολλῶν· μᾶλλον δὲ τις βιαιότερον ἐπιχειρήσει λέγων ἐπὶ τοὺς εὐλαβεῖς Ἰουδαίους τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ φησί, τὸ ἀπὸ παντὸς ἔθνους δηλοῖ τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ ὄντων· οἶον, λόγου χάριν ἤτωσαν τὰ πάντα ἔθνη ἐβδομήκοντα· ἀπὸ τούτων τῶν 20
ἐβδομήκοντα, τινὰ ἔθνη ἐτύγγανεν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ· φέρε ἀπὸ τούτων εἴκοσιν οἱ ὄντες εὐλαβεῖς Ἰουδαῖοι ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ ἐλά-
λουν τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ· ὡς τὸ ἀπὸ παντὸς ἔθνους μὴ καθάπαξ εἰρῆσθαι, ἀλλὰ τοῦ ὄντος ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ. ἔαν δὲ ἔθνη εἴκοσιν ἰκιδόμεθα ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ εἶναι, μὴ νομιζέτω τις ἐξ ὀλοκλήρου 25
τὰ εἴκοσιν ἔθνη εἶναι ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ· ἀλλ' ἀπὸ τούτων τινὰς ἀνθρώπους· συμφώνως τούτους νοῆσαι σπουδαστέον, καὶ τὴν προ-
φητεῖαν τοῦ Ἰωὴλ τὴν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγουσαν “ἐκχεῶ
“ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα,” ἀλλὰ τὴν παρε-
σκευασμένην δεξασθαι τὸ Πνεῦμα διδοσθαι αὐτὸ ῥητέον.

30

6 Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνῆλθε τὸ πλήθος.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν οἰκίᾳ ἐγένετο τὸ γινόμενον, εἰκότως ἔξωθεν συνῆδραμον.

Τοῦ Αἰτιοῦ. Διὰ τὴν τῶν ἔθνων δωρεὰν αἱ γλώσσαι· ἔδει οὖν τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἔθνων ἐκεῖθεν λαβεῖν τὸ σημεῖον. ἐγένετο ἄφω 35

ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φωνή, ἵνα καὶ ἐκ τοῦ γενομένου συναχθῆ τὸ πλῆθος· οἷδας δὲ τῶν ἀνθρώπων τὸ φιλοπράγμον^α, ὅτι οὐκ ἀνέχεται ὁ ἄνθρωπος μὴ ἐρωτῆσαι· σεισμός ἐστιν; ἀνεμός ἐστι; Θεὸς ὠκονόμησε τοῦτο· εἶτα λέγουσιν οὐ. ἀλλ' οἱ μαθηταὶ τοῦ σταυρωθέντος Πνεῦμα Ἅγιον ἔλαβον· ἤρξαντο πάντες οὐχ ὡς φίλοι τέως, 5 ἀλλ' ὡς θεωροὶ τοῦ ξένου θαύματος ἐστάκα· “γενομένης δέ, φησι, “τῆς φωνῆς ταύτης συτήλθε τὸ πλῆθος, καὶ συνεχύθη” διὰ τὸν φόβον καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι τὴν σύγχυσιν εἰργάσατο ὁ φόβος, καὶ τὸ ξένον τοῦ θαύματος, λέγει, συνεχύθησαν τῷ φόβῳ· ἔστιν οὖν σύγχυσις κατάστασιν ἐργαζομένη· ὅταν συγχέῃ σε φόβος Θεοῦ, εἰς κατά-10 νυξιν φέρει· συνεχύθης διὰ τὴν συνειδησιν τῶν ἀμαρτημάτων κατέστης διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς μετανοίας.

Καὶ συνεχύθη, ὅτι ἤκουσεν εἰς ἕκαστος τῆ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν.

Τοῦ Χριστοῦ. Εἰκότως· ἐνόμιζον γὰρ αὐτῶν τέλος ἔχειν 15 τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν γενομένην τόλμαν κατὰ τοῦ Χριστοῦ· καὶ τὸ συνειδὸς κατέσειεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, ἐν χερσίν ἔτι οὔσης τῆς σφαγῆς· καὶ πάντα αὐτοὺς ἐπτόει.

7 Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ ἐθαύμαζον.

Τοῦ αἰτοῦ. Ἐξίσταντο καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες· “οὐκ ἰδοῦ 20 “πάντες οὗτοι” πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἑώρων; ὁρᾷς ἐξ ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς αὐτοὺς τρέχοντας· “ἕτεροι διαχλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσίν” ᾧ τῆς ἀνοίας· ᾧ τῆς κακίας τῆς πολλῆς· καίτοι οὐδὲ καιρὸς ἦν· τὸ δεινότερον, ὅτι ἐκείνων ὁμολογούντων, Ἰουδαίων ὄντων, τῶν σταυρωσάντων· ἴσως ἐκείνοι μετὰ τὸ 25 εἰπεῖν τσαῦτα λέγουσιν “ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσίν.” “οὐκ ἰδοῦ,” φησι, “πάντες οὗτοι εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι” καὶ γὰρ τοῦτο ὠμολόγητο· οὕτως αὐτοὺς ἐποίησεν ὁ ἄχος· τὸ γὰρ πλεον τῆς οἰκουμένης κατέλαβε· τοῦτο ἐνεύρου τοὺς Ἀποστόλους.

Τοῦ ἀγίου Σεθηριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάδων. Ἐνευόου 30 πρὸς ἀλλήλους λέγοντες πάντες οἱ ἐξ ἔθνων “οὐκ ἰδοῦ πάντες οἱ “λαλοῦντες εἰςὶ Γαλιλαῖοι;” ἐγνωρίζοντο γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἀπὸ τῆς λαλιᾶς τῆς πρώτης. Καὶ μετ' ὀλίγα—δεκάπεντε

^α φιλοπράγμων Cod.

δὲ γλωσσῶν ἔλαβον τέως χαρίσματα, ὅσον πρὸς τοὺς παρόντας· τίς γὰρ ἦν χρεία Περσικῆς γλώττης, μὴ παρόντων Περσῶν; ἀλλ' ὡσπερ ἐν τοῖς πολέμοις πᾶσα μηχανὴ κατασκευάζεται καὶ πᾶσα μαγγανεία, ἕκαστον δὲ τούτων ἐνεργεῖ πρὸς τὴν χρείαν καὶ τὴν ἀναγκὴν τὴν καταλαβοῦσαν, οὕτως τοσαῦται γλώσσαις ἐφάνησαν 5 τότε, ὅσαι ἦσαν καὶ τῶν ἐθνῶν ἀπαρχαί. Διατί δὲ δεκαπέντε γλωσσῶν ἀπαρχαί; ἵνα καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς Τριάδος φανῇ· καὶ ὑπερέται οἱ δώδεκα· καὶ πρόσεχε, παρακαλῶ, ἐν τῇ τῶν θαυμάτων φανερώσει συνεισηγῶν οἱ Ἀπόστολοι, καὶ τὸ κήρυγμα τὸ εὐτελὲς τοῦ σταυροῦ· ἵνα ἀπὸ τοῦ φαινομένου ἐνδοξοῦ ἀναιρεθῇ μὲν τὰ τῆς 10 εὐτελοῦς ὑπονοίας, ὑποφαίνεται δὲ κατὰ μέρος καὶ οἰκονομῆται ἡ τοῦ σταυροῦ χάρις· καὶ τὰ γινόμενα ἀντιμαρτυρήσῃ ταῖς τῶν πολλῶν ὑπονοίαις· ὅτι ἄλλο τὸ νομιζόμενον, καὶ ἄλλο τὸ ἐνεργούν· οἷον ἐλάουν οἱ Ἀπόστολοι ταύτην τὴν χάριν, ἣν ἐλάβομεν διὰ τὸν παθόντα, τὸν σταυρωθέντα, τὸν οὐρανοῦ δεσποτὴν· καὶ οὐκ ἐδόκουν 15 ἐκαστία λέγειν αὐτῇ γὰρ ἡ γλώσσα παρούσα, ἔλυε τὴν ὑποψίαν καὶ ἐβεβαίουν τὸ κήρυγμα. Ἐλάουν οὖν τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ· ἦν ἰδεῖν τὸν Γαλιλαῖον Πέτρον Ῥωμαῖστὶ λαλοῦντα, γλώσσαν ἦν οὐκ ἔμαθεν· ἵνα πληρώθῃ καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐν τῷ ἐξελθεῖν αὐτὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, “γλώσσαν, ἣν οὐκ ἔγνων, ἤκουσεν.” οἰκονομεῖ δὲ τὸ 20 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἵνα μὴ ἦ στάσις ἐν τοῖς Ἀποστόλοις, τὸ ποῦ δεῖ ἕκαστον ἀπελθεῖν· καὶ δίδεται ἐκάστῳ γλώσσα καθάπερ κανῶν Ῥωμαῖστὶ λαλεῖς, ἀπέλθε εἰς τὴν Ῥώμην· Περσιστὶ λαλεῖς, ἀπέλθε εἰς τὴν Περσίδα. καὶ ὡσπερ ἡ χειροτονία ἡ ἱερατικὴ μνηνεῖ τῷ χειροτονουμένῳ τὸ ἀξίωμα, εἴτε διάκονος, εἴτε πρεσβύτερος, 25 εἴτε Ἐπίσκοπος· καὶ οὐ δύναται ἐκφωνηθεῖσαν αὐτῷ κήρυξιν ἀρπάσαι ἑαυτῷ ἄλλο ἀξίωμα, οὕτως καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐκ τῆς γλώσσης ἔλαβον τὸν κανόνα. ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν ἐχρῆν αὐτοὺς ἐν ὅσῳ ἀπήεσαν ἐς τὴν Ῥώμην, διέρχεσθαι διὰ πολλῶν ἐθνῶν, ἐλάμβανον ὡσπερ^x βοηθοὺς ἄλλας γλώσσας· τὴν πρώτην ἀπὸ χειροτονίας 30 ἔχοντες. Εὐρίσκεται γὰρ ἕκαστος τῶν Ἀποστόλων καὶ διαφόροις γλώσσαις λαλῶν· ἐπειδὴ καὶ διὰ πολλῶν παρήεσαν ἐθνῶν, ὡς λέγει Παῦλος· “εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ πάντων ὑμῶν γλώσσαις λαλῶν” ἐλάλησε Ῥωμαῖστὶ Πέτρος, καὶ ἐκηρύττετο αὐτῷ ἡ τῶν Ῥωμαίων

^x Sic Cod. corr. rec. m. in marg. ὡς παραβοηθούς.

ἀρχή· καὶ ἦν κανὼν καὶ ὄρος, ὅτι σοι ἀφώρισται· οὗτος ἐξέλθοι εἰς τὴν ἀνατολήν· οὗτος εἰς τὴν δύσιν, καὶ καταλαμπέτω τὰ ἑσπέρια μέρη· οὗτος τὰ βόρεια· οὗτος τὰ νότια· καὶ ἐσκορπίζοντο οἱ κήρυκες ὡς ἀστραπαὶ ἀθρόως πηδῶσαι, καθὼς εἴρηται περὶ αὐτῶν διὰ τῆς προφητικῆς γλώσσης· “ἐφαναὶ αἱ ἀστραπαὶ σου τῇ οἴκου-5
 “ μένῃ· εἶδε καὶ ἔσαλεύθη ἡ γῆ” καὶ μὴν ἀστραπή οὐ σαλεύει γῆν, ἀλλὰ σεισμός· ἀλλ’ ἐπειδὴ τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων ἡλευθέρωσε τὰ ἔθνη ὡς πρὸς καινοτομίαν ἀγανακτοῦντα· “εἶδε καὶ
 “ ἔσαλεύθη ἡ γῆ” καὶ πῶς ἔσαλεύετο; ὅτε εἰσῆλθε Παῦλος εἰς Μακεδονίαν, ἔσαλεύθη ἡ γῆ· ἤρξαντο γὰρ οἱ Ἕλληγες λέγειν, ὅτι 10
 “ οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες, οὔτοι καὶ ἐνθάδε πάρεσι·” ταῦτα δὲ τύπος ἡμῶν ἐγένετο· ἵνα μηδέποτε ἀκούον ὕβρεως λόγον λυπηθῆς· οὐδὲν γὰρ λέγεται ξένου, οἱ οἰκοφθόροι, οἱ Χριστιανοὶ, οἱ ἀνασεισταί· ταῦτα περὶ τῶν φωστήρων ἐκείνων ἐλέχθη· “γλεύκους
 “ μεμεστωμένοι εἰσίν·” οὐ λείπει φθόνος τῇ ἀρετῇ· οὐ λείπει τῇ 15
 τοῦ Θεοῦ διδασκαλία ἢ τῶν κακῶν βάσανος.

Λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· οὐκ ἰδοὺ ἅπαντες οὗτοι 8
 εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι; καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν 9
 ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἡμῶν ἐν ᾗ ἐγεννήθημεν· Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν 20
 Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον 10
 καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, καὶ οἱ ἐπι- 11
 δημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι, Κρή-
 τες καὶ Ἄραβες, ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμε- 25
 12
 12 τέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ; ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουν, ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες· τί τοῦτο θέλει εἶναι;

Τοῦ Χριστοῦ στόμα. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐλάλουν, ἀλλὰ τινὰ θαυμασὰ ἔλεγον. εἰκότως τοίνυν ἠπόρουν· οὐδέποτε γὰρ γέγονέ τι 35
 τοιοῦτον ὅρα εὐγνωμοσύνην ἀνθρώπων.

13 Ἄτεροι δὲ διαχλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσίν.

Τοῦ αὐτοῦ. ἌΩ τῆς ἀναισχυντίας· καὶ τί θαυμαστόν; ὅπου γε καὶ αὐτὸν τὸν δεσπότην δαίμονας ἐλαύνοντα, δαίμονα ἔχειν λέγουσιν· ἔθθα γὰρ ἂν ἢ ἰταμότης, ζητεῖ μόνον εἰπεῖν ὅτι δήποτε· οὐχ ὅπως ὅτι λόγῳ πρῶγμα ἐχόμενον εἴποι, ἀλλ' ὅπως εἴποι ὅτι δήποτε.

5

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Ἀρξάμενους δὲ τοῦ τοιοῦδε ἐν τῷ λέγειν “γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσὶ” παραχρῆμα ὁ Πέτρος ἄλλος ἐξ ἄλλου γενόμενος, πνευματικώτερός τε καὶ ἐξουσιαστικώτερος ἢ τὸ πρῖν, τῇ ἐφιζήσει τοῦ κληρωθέντος αὐτῷ χαρίσματος τοῦ Πνεύματος· καὶ τὴν ὥραν θεωρῶν συνερχομένην εἰς συνηγορίαν αὐτῷ οὔσαν τρίτην τῆς ἡμέρας, τῶν τε τολμημένων εἰς τὸν ἐσταυρώμενον ὡς ἔνεκεν ἐτόλμησεν ἂν οὐδαμῶς εἰς μέσον τί προσθεῖναι τοῖς διαχειρισαμένοις τὸν Κύριον, εἰ μὴ τὴν ἐξουσίαν εἰλήφει τοῦ φανερωθέντος Πνεύματος κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐπαγγελιαλαμένου αὐτοῖς ἐρωτήσασι τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσραὴλ, “ὅτι 15 “λήψεσθε δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ’ ὑμᾶς” διὸ παρρησιέστερον ἀρξάμενος αὐτοὺς καλεῖ ἱστορας τῶν τετολμημένων.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟῦ. Θεὸς ἐνήργει, καὶ τῇ μέθῃ ἐπέγραψον μέθης ἐνομίσθη καρπὸς, ὁ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καρπός. Ὅρα τὴν κακίαν καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐλεγχομένην· ἐν τῇ 20 Πεντηκостῇ πῶθεν γλεύκος; γλεύκος γὰρ λέγεται ὁ νέος οἶνος· ἀλλὰ τὸ ψεῦδος ἐστὶ τυφλόν, οὐκ οἶδε πῶς ψευδεταί· εἶτα μέθῃ διαφόρους γλώσσας δίδωσιν; ἢ καὶ τὴν οὔσαν ἀφανίζει. Ὅρα δὲ τί κατασκευάζει Θεός· ἀφίει τὴν ἀρετὴν ὑπονοηθῆναι εἰς χλεύην ἵνα πρῶτον συνέλθῃ τὸ πλῆθος τῶν χλευαζόντων, καὶ τότε λάμψει 25 ἢ δύναμις τῶν ἁγίων· καὶ οὕτως ἢ ἐνέργεια δειχθῆ πολιορκούσα τὸ ψεῦδος· ἢ οὐκ οἶδας ὅτι πολλοὶ πολλάκις συνειδότες τισὶν ἀρετὴν ἢ λόγον, ἢ τρόπον, ἢ βίον, ὀκνοῦσι καὶ παραβάλλειν αὐτοῦ τῇ ὄψει, ἵνα μὴ πλήττωνται αὐτῷ τῷ προσώπῳ ἐλεγχόμενοι. εἰ μὴ ὑπενόηθη χλεύη, παρητούντο Ἰουδαῖοι εἰσελθεῖν καὶ ἀκοῦσαι· συνεχώρησεν 30 οὖν ὁ Θεός, ἵνα ἡ χλεύη πολλοὺς συναγάγῃ.

ΣΕΤΙΡΟΤ ΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ. Τῶν Ἀποστόλων τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν προφερόντων ἐν καινότητι Πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γραμματος· καὶ τούτου σημεῖον παρεχομένων τὸ λαλεῖν παντὶ γένει γλωσσῶν· οἱ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις καταγῆράσαν· 35

τες Ἰουδαῖοι τὸ ἀληθὲς καὶ ἄκοντες ἔλεγον· “ὅτι γλεῦκος μεμε-
 “στωμένοι εἰσίν” οἶνος γὰρ νέος ἦν, ἢ τελεία τοῦ Πνεύματος
 χάρις, ἧς αἱ Ἀπόστολοι ταῖς πυρίναις γλώσσαις καθαρθέντες
 πλήρεις ἐγίνοντο.

ᾠ Πέτρον Κατήχησις.

5

14 **Στάθεις δὲ Πέτρος σὺν τοῖς ἔνδεκα ἐπῆρε τὴν φωνὴν
 αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγγετο αὐτοῖς.**

Τοῦ Χρῆτιστομότου. Ὅτι οὐ μεθύουσιν, εὐθέως ἀπὸ τῆς φωνῆς
 ἐδήλωσεν ὅτι οὐκ ἐξεστήκασιν καθάπερ οἱ μάντις· καὶ τοῦτο οὐκ
 ἀνάγκη κατεῖχοντο· τί δὲ ἐστὶ σὺν τοῖς ἔνδεκα; κοινὴν προεβάλ- 10
 λοντο φωνήν, καὶ πάντων αὐτὸς ἦν τὸ στόμα· παρεστήκασιν δὲ οἱ
 ἔνδεκα μαρτυροῦντες τοῖς λεγομένοις· “ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ,”
 φησιν, τουτέστι μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας· ἵνα μάθωσι τοῦ
 Πνεύματος τὴν χάριν. Ὁ γὰρ μὴ ἐνεγκὼν ἐρώτησιν κορασίου
 εὐτελοῦς, οὗτος ἐν μέσῳ δῆμῳ φωνούντων μετὰ τοσαύτης δια- 15
 λέγεται παρρησίας, ὡς ἀναμφισβήτητον τῆς ἀναστάσεως τοῦτο
 γενέσθαι τεκμήριον μεταξύ γελόντων ἀνθρώπων καὶ τὰ τοιαῦτα
 διαχλευαζόντων πόσης εἶναι νομίζεις ἰταμότητος τοῦτο; πόσης
 ἀσεβείας; πόσης ἀναισχυντίας; ἔθα γὰρ ἂν παραγένηται τὸ
 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, χρυσοῦς ἀντὶ πηλίνων ποιεῖ. Ὅρα μοι λοιπὸν 20
 Πέτρον καὶ ἐξέταξε τὸν δειλὸν· σκόπει δὲ τῶν Ἀποστόλων τὴν
 ὁμόνοιαν· αὐτοὶ παρεχώρουσιν αὐτῷ τῆς δημηγορίας, οὐ γὰρ ἔδει
 πάντας φθέγγεσθαι.

ΣΕΠΤΗΡΙΑΝΟΪ. Μάθε λοιπὸν τί ἐνεργεῖ Πνεῦμα Ἅγιον· βλέπε
 τίς ἦν Πέτρος πρὸ τῆς χάριτος· καὶ τίς ἐγένετο μετὰ τὴν χάριν· 25
 πρὶν δέξεται τὰς γλώσσας τοῦ πυρὸς, ὑπὸ μιᾶς παιδίσκης οἰκτρᾶς
 ἐρωτώμενος ἐφειβήθη, καὶ λέγει, “οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον.” ἐκεῖ
 μία παιδίσκη, καὶ δειλία πολλή· ὧδε πλῆθος ἄπειρον, καὶ φωνὴ
 εὐπαρρησίαστος· διατί; “οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστέ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ
 “τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν.” “Σταθεῖς ὁ 30
 “Πέτρος σὺν τοῖς ἔνδεκα ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ.” ἐπαρρησιά-
 σατο· οὐκ εἶπεν ἐφθέγγετο, ἀλλ’ “ἀπεφθέγγετο” πρὸς οἷς ἐλά-
 λησεν ἐν γλώσσῃ, ἐπεφθέγγετο τῇ διδασκαλίᾳ.

ᾠ Asteriscus quo hæc Cap. sectio notari debuerat excidit e Cod.

ᾠ δημηγορίας Cod.

Ἄνδρες Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλὴμ ἅπαντες.

Τοῦ Χρῆστοπτόμοτ. Οὐς ξένους εἶπεν ἀνωτέρω, ἐναυθα πρὸς ἐκείνους τείνει τὸν λόγον τοὺς διαχλευάζοντας· καὶ δοκεῖ μὲν ἐκείνους διαλέγεσθαι ὀρθοῖ* δὲ τούτους· καὶ γὰρ φκονομήθη τινὰς δια- 5 χλευάσαι, ἰν' ἀρχὴν τῆς ἀπολογίας λάβη, καὶ ἀπολογούμενος διδάξῃ μέγα ἄρα ἐγκώμιον ἠγοῦντο καὶ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις οἰκεῖν.

15 Τοῦτο γνωστὸν ὑμῖν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματα μου· οὐ γὰρ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύ- 10 ουσιν.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟῦ. Ἐνόησον τὸν τότε φοβηθέντα, νῦν παρρησιαζόμενον τὸν τότε δειλόν, νῦν ἀνδρεῖον.

Τοῦ Χρῆστοπτόμοτ. Προσεκτικωτέρους τέως αὐτοὺς ἐποίησεν.

Τοῦ Αἰττοῦ. Τὸ ἐν τρίτῃ ὥρᾳ ταῦτα γενέσθαι οὐχ ἀπλῶς· 15 τότε γὰρ τὸ λαμπρὸν τοῦ πυρὸς δείκνυται, ὅτι περὶ ἔργα ἔχουσιν οἱ ἄσθρωποι· ὅτε περὶ ἄριστον· ὅτε λαμπρὰ ἡ ἡμέρα· ὅτε πάντες εἰσιν ἐπ' ἀγορᾶς· ὁρᾶς ἐλευθερίας τὸν λόγον γέμοντα.

Ἔστι γὰρ ὥρα τρίτῃ τῆς ἡμέρας.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟῦ. Οὐδὲ ἡ ὥρα, φησὶν, ἐνέτρεψεν ὑμᾶς; ὥρα τρίτῃ 20 μεθύουσιν οἱ τοῦ λόγου τὸν δρόμον πιστευθέντες; οἱ τὴν κοινὴν τοῦ κόσμου πραγματείαν ἐπανελημμένοι; αἰδοῦνται τὴν εὐκαιρὸν μετάλψιν τοῦ οἴνου· καὶ ἡμεῖς οἱ κήρυκες τοῦ νόμου, οἱ τὴν οὐράνιον διδασκαλίαν ἐγχειρισθέντες, ἡμεῖς μὲν ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν καρπῶν εἰδείξαμεν τὸ ψεῦδος, ὁ δὲ Πέτρος καὶ ἀπὸ τῆς ὥρας. 25

16 Ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ Προφήτου Ἰωήλ.

Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐκ τῶν Οὐαλέντος καὶ Μαρκίονος.

Ὁ οὖν διὰ τοῦ Προφήτου ἐπαγγελάμενος Θεὸς πέμψειν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα, οὗτος καὶ ἔπεμψε, καὶ Θεὸς ὑπὸ 30 Πέτρου καταγγέλλεται τὴν ἰδίαν ἐπαγγελίαν πεπληρωκός.

Τοῦ Χρῆστοπτόμοτ. Οὐδαμοῦ τέως ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ ἐπαγγελία αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς ἡ ἐπαγγελία· ὅρα σύνεσιν

* ὀρθοὶ Cod.

ὄρα συγκατάβασιν· οὐ παρήλθε καὶ εἶπεν εὐθέως τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν, ὅτι ἐκεῖνος ἐπηγγείλατο ταῦτα μετὰ τὸ σταυρωθῆναι· ἢ γὰρ ἂν πάντα ἀνέτρεψεν οὕτως εἰπὼν· καίτοι ἰκανὰ ἦν δεῖξαι αὐτοῦ τὴν θεότητα, ἀλλὰ πιστευόμενα· τὸ δὲ ζητούμενον πιστευθῆναι ἦν· μὴ πιστευόμενα δὲ ἂν καταλευσθῆναι αὐτοὺς ἐποίησεν. 5

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΨ. Ὁρᾶς ὅτι τὰς ἀπορίας ἄλλο οὐ λύει ἢ μαρτυρία προφητικὴ· τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα ὅτε κινεῖ αἰρετικὸς πρὸς ὀρθόδοξον, καὶ ἀνακίπτει τι τῶν ἀπόρων ζητημάτων, μὴ καταφύγῃς ἐπὶ τοὺς λογισμοὺς· ἐνθυμήσεις γὰρ λογισμῶν καὶ λέγονται καὶ ἀνατρέπονται, καὶ συνίστανται καὶ ἀποσυνίστανται· Θεοῦ δὲ φωνῆ 10 τίς λύει; λογισμὸς λύεται· γραφὴ οὐ λύεται. Ἀπορούντων ἐκείνων λέγει ὁ Πέτρος· τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ Προφήτου Ἰωήλ². “ἐκχεῶ ἀπὸ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα” οὐκ εἶπεν, ἐκχεῶ τὸ Πνεῦμά μου, ἀλλ’ “ἀπὸ τοῦ Πνεύματος” οὐ τὸ Πνεῦμα ἐκχεῖται, ἀλλ’ ἡ δωρεὰ τοῦ Πνεύματος· “καὶ προφητεύ- 15 “σουσι” καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁρα πῶς διάφορος ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀποκάλυψις· ὁ μὲν προφητεύει ἔχων τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἄλλος ἀτονῶν πρὸς τὸ ὑπηρετήσασθαι τοιοῦτ’ πράγματι, λαμβάνει τὸ τῶν ὁράσεων· ὡς εἶδεν ἕκτη ὥρα τὴν εἰκόνα ὁ Πέτρος· ὡς ὁ Κορηήλιος ἐνάτη ὥρα εἶδε τὸν ἄγγελον· ἐκεῖνο τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ οὐ²⁰ λέγεται ὄραμα, ἀλλ’ ὄρασις· ἄλλως βλέπει τις ὄρασιν, ὡς φησὶν, ὁρῶν βαδίζει· ἄλλως δὲ ὁ τῇ ἡμῶν μόνον ὁρῶν τὸ θεώρημα· ἄλλως τὸ ἐνύπνιον τῇ φαντασίᾳ παιδεύεται. ἔστι δὲ τὸ μὲν πρῶτον προφητεία, τὸ δὲ δεύτερον ὄραμα· τὸ δὲ τρίτον ἐνύπνιον· “οἱ πρεσβύ- “τεροι ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται,” ἐπειδὴ τὸ γῆρας ἄτονον πρὸς τὴν 25 ὑπηρεσίαν· εἰ καὶ οὐ δύναται διακονεῖσθαι, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετὴν μὴ ὑβριζέσθω.

17 Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα.

Τοῦ Χριστοστόμου. Δίδωσι καὶ αὐτοὺς ἐλπίδας χρηστὰς 30 ἔχει· καὶ τέως οὐκ ἀφήσιν αὐτῶν εἶναι τὸ πλεονέκτημα· τὸ γὰρ αὐτῶν μόνων εἶναι, βασκανίαν ποιεῖ· ταύτη τὸν φθόνον ὑποτεμνόμενος.

² Cod. τί ἐν ἰωήλ κυρίου Θεοῦ. sed hæ voces signantur ut interpolatæ, et in marg. scr. ἐκχεῶ sec. manu.

Τοῦ ἁγίου Κιρίαλλοῦ ἐκ τῆς εἰς τὸν προφήτην Ἰσάα. Καταγγέλλετε σαφῶς τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐπιφάνειαν, ἣν καὶ ἀπαρχὴν ὡσπερ καὶ τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις κατέπεμψεν· “ ἤρξαντο “ γάρ,” φησι, “ λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου “ αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι.” ἀπεφθέγγοντο δὲ προφητεύοντες, ἤγουν 5 συνιέντες τε καὶ λέγοντες τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐπὶ Χριστῷ μαρτύρια· τὸ δὲ καὶ θυγατέρας προφητεύειν εἰπεῖν, τοῦτο ἦν δηλοῦντος τὸ τῆς χάριτος ἀμφιλαφές· τοὺς πρεσβυτέρους γε μὴν ἐνπνίοις ἐνπνιάζεσθαι, φησὶν, ὄψεσθαι δὲ καὶ ὁράσεις τοὺς νεανίσκους· πρεσβυτικὴν ἡλικίαν λέγων τὴν ὡς ἐν ποσότητι τῆς ἀρε- 10 τῆς προύχουσάν τε καὶ ὑπερκειμένην, καὶ οἷον λαμπροῖς πεπολιωμένην κατορθώμασι νεότητα δὲ τὴν ἐν πίστει ἰσχὺν καὶ ἀκμάζουσαν εἰς τὸ ἀγαθὸν γνώμην. ἀποδείξεις τοῦ μὲν προτέρου ὁ μακάριος Παῦλος, καθ’ ὕπνον ἑωρακὼς τὸν Μακεδόνα λέγοντα, “ διαβὰς εἰς “ Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν” ἦν γὰρ πρεσβύτης τὸν νοῦν· τὸ δὲ 15 δεύτερον Ἀνανίας, πρὸς ὃν ἐν ὁράματι λελάληκεν ὁ Θεὸς περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου· ἦν γὰρ τὴν πίστιν εὐτονος.

Θεοδότος Ἀγκίρας^α. Ἄλλὰ μὴν οὐκ εἶπεν ἰδικῶς τὸν καιρὸν ἤρκει γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια καὶ ἡ παρακολουθοῦσα θεία δύναμις δηλῶσαι τὸν σημαινόμενον καιρὸν· ὃς δι’ αὐτῶν τῶν 20 πραγμάτων ἐδείχθη, ὁ ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων ὑπάρχων. δείκνυται ἄρα διὰ πάντων ἐκεῖνον εἶναι τὸν παρὰ τοῦ προφήτου εἰρημένον καιρὸν· οὐ γὰρ δύναται κ’ ἂν ἀναισχυπῶσιν ἀντειπεῖν τούτῳ οἱ Ἰουδαῖοι· οὐ γὰρ ἔχουσιν ἕτερον ἐπιδειῖξαι καιρὸν παρ’ ἐκεῖνον, ἐφ’ 25 ᾧ ταῦτα ἐξέβη.

Καὶ προφητεύουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν.

Τοῦ Χρῆστοστομοῦ. Οὔτε ὑμῶν τὸ κατορθῶμα τοῦτο, οὔτε ἐγκόμιον· εἰς τὰ παιδία τὰ ὑμέτερα διέβη ἡ χάρις· υἱοὺς αὐτοῦ αὐτῶν καλεῖ καὶ τοὺς πατέρας ἐκείνους. 30

Καὶ οἱ νεανισκοὶ ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται καὶ οἱ πρεσ- 18 βύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνπνιασθήσονται, καὶ γε ἐπὶ

^α Θεοδώρου Cod., sed vid. Fabr. B. Gr. t. IX. p. 269.

τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου, καὶ προφητεύσουσιν.

Τοῦ ἀποστόλου. Τέως δείκνυσιν αὐτοὺς εὐδοκιμηκότας, ἅτε καταξιοθέντας· ἐκείνους δὲ οὐχί, ἅτε σταυρώσαντας. οὕτω καὶ ὁ 5 Κύριος βουλόμενος αὐτῶν μαλάξαι τὸν θυμὸν, ἔλεγεν· “οἱ υἱοὶ ἡμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι τὰ δαιμόνια;” οὐκ εἶπεν οἱ μαθηταί μου· καὶ γὰρ ἐδόκει κολακείας εἶναι· οὕτω καὶ αὐτὸς οὐκ εἶπεν ὅτι οὐ μεθύουσιν, ἀλλ’ ὅτι Πνεύματι φθέγγονται· ἀλλ’ ἐπὶ τὸν προφήτην κατέφυγε, καὶ αὐτὸν ὑποδύς, οὕτω λέγει· τῆς μὲν γὰρ 10 κατηγορίας αὐτοὺς ἀπαλλάξας δι’ ἑαυτοῦ· τῆς δὲ χάριτος ἐκείνων παράγει μάρτυρα· “ἐκχεῶ,” φησὶν, “ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου “ἐπὶ πᾶσαν σάρκα” τοῖς μὲν γὰρ δι’ ὀνείρων, τοῖς δὲ καὶ ἐμφανῶς ἡ χάρις ἐξεχεῖτο· καὶ γὰρ δι’ ὀνείρων εἶδον οἱ προφῆται, καὶ ἀποκαλύψεις ἐδέξαντο.

15

19 Καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω.

Τοῦ ἀποστόλου. Ταῦτα καὶ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, καὶ περὶ τῶν Ἱεροσολύμων φησὶ, καὶ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας.

Τοῦ ἁγίου Κηρύλλου. Τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ γενη- 20 σόμενα προδιδάσκει σαφῶς· καὶ τὰ δι’ αὐτὸν τοῖς Ἰουδαίοις συμβαίοντα διὰ τοῦ Ῥωμαίων πολέμου· τὴν δὲ Χριστοῦ ἡμέραν “τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ,” τὴν τῆς ἀναστάσεως φησὶν.

Σεβηριανοῦ. Καὶ πρῶην ἡμῖν εἶρηται· ὅτε τὸν περὶ τοῦ σταυροῦ ἀνελάβομεν λόγον, καὶ τὸ ἅγιον πάθος, καθὼς οἶόν τε ἦν, ἀν- 25 ἐπύξαμεν τῇ θεωρίᾳ· ὅτι ἐδόθη δύο ξένα· αἷμα καὶ πῦρ· πῦρ, ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησις· αἷμα, ἡ ἐκ τῆς πλευρᾶς προελθοῦσα χάρις· ἀδύνατον γὰρ ἀπὸ νεκροῦ σώματος προελθεῖν αἷμα· πῆγγυται γὰρ διὰ τοῦτο, καὶ ἐν σημείοις αὐτὸ τίθησιν ὁ Θεός.

Διδάσκω. Ὅταν οἱ φοροῦντες τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ, τοῦ 30 φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ μετεληφότες, λέγουσιν, “ἐσημειώθη ἐφ’ ἡμᾶς “τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου Κύριε” δίδοται δὲ καὶ ἐπὶ γῆς τέρατα πάντων ἐθνῶν ἀναχωρούντων τῶν πατρῶων ἐθνῶν τὰ καὶ θεῶν, ἐπὶ τῷ δέξασθαι τὴν ἔκχυσιν τοῦ Πνεύματος· πρὸς τούτοις ἐρεῖ, καὶ τὰ

δοθέντα διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ κατὰ τὸ Πνεῦμα, θεῖα χαρίσματα τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις εἶναι τὰ τέρατα· κληθεῖη δὲ ταῦτα ἀπὸ ἑτέρας ἀρχῆς οὕτως, ἐπεὶ ἐξῆς εἴρηται· “ αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδια “ καπνοῦ.”

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ἈΓΚΤΡΑΣ Εἰς τὸν προφήτην 5
 Ἰαήλ. Ταῦτα ἔσται κατὰ τὸν καιρὸν καθ' ὃν τὰ ἐν οὐρανῷ τε-
 ράστια καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς φοβερὰ γενήσεται· αἵματος μὲν ὑπὸ
 Ῥωμαίων ἐκχεομένου πλείστου κατὰ τὴν Ἰουδαίαν· καπνοῦ δὲ
 ἐγγυομένου τῶν πόλεων καὶ τῶν κομῶν ἐμπιπραμένων· δίκην τι-
 νότων τῶν Ἰουδαίων τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας· ἣν οὐδὲ αὐτὸς ὁ ἰο
 ἥλιος βλέπειν ἀνασχόμενος, μονονουχὶ τὸν ἴδιον ὀφθαλμὸν τὴν
 φωτιστικὴν αὐτοῦ δύναμιν συνέστειλε, καὶ σκότος τοῖς ἐσκο-
 τισμένοις τὴν διάνοιαν ἔδειξεν· ἀλλ' οὐδὲ, φησὶν, ἡ σελήνη μεμέ-
 νηκεν ἀπαθῆς· θυμουμένη δὲ ὡς εἰπεῖν κατὰ τῶν κυριοκτόνων, εἰς
 ἐρίθημα τὴν ἀργυροειδῆ μετέβαλεν ἑαυτῆς ἰδέαν. 15

Αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδια καπνοῦ.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁρᾷς πῶς τὴν ἄλωσιν ὑπέγραψεν.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΥ. Πολλοὶ ἐνόμισαν ὅτι αἷμα περὶ τῆς σελήνης
 εἶπε, καὶ οὐ περὶ τῆς πλευρᾶς· αἷμα δὲ λέγω, ὃ ἐξέχεαν οἱ Ἰου-
 δαῖοι, καὶ καθ' ἑαυτῶν ἐπεσπάσαντο λέγοντες, “ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ’ 20
 “ ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν” καὶ μετὰ τὸ ἀνελεῖν ἀρνοῦνται· αἰεὶ
 γὰρ ἡ κακία καθ' ἑαυτῆς ὀρίζουσα μετανοεῖ, καὶ ἀνακαλεῖται τὰς
 ἰδίας φωνάς· οἱ εἰπόντες “ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ’ ἡμᾶς,” λέγουσι τοῖς
 Ἀποστόλοις “ τί βούλεσθε ἐφ’ ἡμᾶς ἐπαγαγεῖν τὸ αἷμα τοῦ ἀν-
 “θρώπου τούτου;” 25

20 Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη
 εἰς αἷμα.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων τοῦτο
 γίνεται· λέγεται μὲν οὖν καὶ πολλὰ τοιαῦτα γεγενῆσθαι ἐν οὐ-
 ρανῷ, καθὼς Ἰώσηπος μαρτυρεῖ· ἅμα δὲ καὶ αὐτοὺς τοῦ σκότους 30
 ἀναμνήσας τοῦ γεγενημένου, καὶ ποιῶν προσδοκᾶν τὰ μέλλοντα.

ΚΤΡΙΑΛΟΥ. Ἐπὶ ταῖς τῶν Ἰουδαίων δυσσεβείαις, ταῖς εἰς
 Χριστὸν δηλονότι γεγενημέναις, καὶ αὐτὴ τῶν στοιχείων δεδυσφό-

ρηκεν ἡ φύσις· κατωλοφύρατο δὲ ὡσπερ ἡ κτίσις, ὑβρισμένον ὀρώσῃ τὸν ἑαυτῆς δεσπότην· καὶ ὁ μὲν θεῖος παρὸς μονοουχί καὶ ἀσχάλλων τοῖς πενθοῦσιν ἐν ἴσῳ, περιερρήγνυτο· γέγραπται γὰρ ὅτι τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω· ἥλιος δὲ τὸ οἰκεῖον ἀνάπτων σέλας, καὶ τὴν ἀκτίνα συνενεγκὼν, οὐκ ἤξιον φαίνειν ἔτι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς· ἐποίει γὰρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ὥρας ἐνάτης· ἐσχίζοντο δὲ καὶ αἱ πέτραι· τάχα δὲ που καὶ περὶ τὸν τῆς σελήνης κύκλον ἐπράττετό τι τῶν ἀσυνήθων, ὡς δοκεῖν εἰς αἷμα μεταπεποιῆσθαι καὶ αὐτήν. Σεισίστηται μὲν οὖν τὸ τοιοῦδε παρὰ τοῖς ἀγίοις Εὐαγγελισταῖς· ἀξιόχρεως γε μὴν ἡ πίστις ἐκ προφητείας, ὅτι τοῖς τοῦ δημιουργοῦ νεύμασιν οὐκ ἐν ἡλίῳ μόνῳ τὰ σημεῖα γέγονεν, ἀλλ' οἶον ὅλη πρὸς τὸ ἀκαλλῆς καὶ ἀσυνήθες αὐτῇ μετακεχώρηκεν ἡ κτίσις, σαφὲς ἂν γένοιτο διὰ φωνῆς λέγοντος Ἡσαίου· “Καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν σκότος, καὶ “θῆσω ὡς σάκκον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ” οὐρανὸν δὲ ὅταν λέγῃ, 15 πάντα που πάντως φησὶν τὰ ἐν οὐρανῷ· καὶ οἶον σάκκῳ τῷ σκοτεινῷ καταμφιέσαι φησὶ, πενθοῦντά τε καὶ κατηληγκότα· καὶ αὐτῷ δὴ τούτῳ διακεκραγότα τῷ σχήματι. Σημεῖα μὲν οὖν ἦτοι τέρατα, τὰ ἐν οὐρανῷ ταυτὶ φαίην ἂν· τὰ δὲ γε εἰς γῆν “αἷμά “τε καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ,” καταδήλως εἶεν ἂν οἶμαι που 20 τὰς τῶν Ἰουδαίων συμφορὰς, ἃς ὁ παγχάλεπος αὐτοῖς ἐπεσώρευσε πόλεμος, ὁ διὰ τῆς Ῥωμαίων χειρὸς· αἷματι μὲν γὰρ ἡ πᾶσα μὲν αὐτοῖς κατερραίνετο χώρα· ἔμελλε δὲ ὅμου ταῖς πόλεσι καταπίμπρασθαι καὶ αὐτὸς ὁ διαβόητος νεὼς· οἴκοι τε καπνίζεσθαι κατασεσεισμένοι· ὅτι δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς μεγάλης καὶ ἐπι- 25 φανοῦς, καθ' ἣν ἅπασιν τὸ θεῖον προκείμεται βῆμα Χριστοῦ διδόντος ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ τοιαῦτα τοῖς Ἰουδαίοις συμβήσεται, διαμεμήνυκεν εἰπὼν, “πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν “μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ.”

ΤΟΥΤΩ ΔΙΟΤ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ΕΠΑΗΜΕΡΟΤ ΟΜΙΛΙΑΣ 5. 30

Ἦδη δὲ καὶ τῆς τοῦ παντὸς διαλύσεως ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἀστροῖς σημεῖα φανήσεσθαι ὁ Κύριος προηγόρευεν· “ὁ ἥλιος “μεταστραφήσεται εἰς αἷμα, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος “αὐτῆς” ταῦτα σημεῖα τῆς συμπληρώσεως καὶ τῆς τοῦ πάντος διαλύσεως.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη ἦν εὐτελής ἢ ἐν σαρκί, ἢ διδακτική ἢ δὲ δευτέρα ἐνδοξος, τοῦ ἁγίου σώματος ἐκείνου οὐκέτι ἄλλως φαινομένου, ἀλλ' αὐγὰς φωτὸς ἀστράπτοτος, διὰ τοῦτο λέγει “ τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην ” εἴρηται πολλάκις ἡμῖν, ὅτι Θεὸς ἐστὶν ὁ λέγων “ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου πρὶν ἔλθειν 5 “ ἡμέραν Κυρίου ” εἰπὲ τῷ Ἰουδαίῳ, εἰ ἐν πρόσωπόν ἐστι, καὶ ἐν θεϊκόν ἐστὶν ὄνομα, καὶ αὐτὸς λαλεῖ περὶ ἑαυτοῦ, διατί μὴ εἶπε πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν.

Πρὶν ἢ ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. 10

ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣΤΟΜΟΥ. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ νῦν ἀτιμωρητὶ ἀμαρτάνετε, φησὶ, θαρσῆσετε· ταῦτα γὰρ προοίμια ἐστὶ μεγάλης τινὸς ἡμέρας καὶ χαλεπῆς· ὅρα πῶς αὐτῶν κατέσεισε τὴν ψυχὴν καὶ διέλυσε· καὶ τὸν γελοῦτα μετέστρεψεν εἰς ἀπολογία· εἰ γὰρ ταῦτα προοίμια τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀνάγκη παρὰ τῶν ἐσχάτων τὸν κίνδυνον 15 ἐκηρτῆσθαι.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ἈΓΓΕΤΡΑΣ. Συμβήσεται δὲ ταῦτα πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου πάλιν ἐνδόξου καὶ φοβερᾶς ἐλεύσεως, καθ' ἣν μέλλει κρίνειν ζῶντας τε καὶ νεκρούς· τουτέστιν, ἀδύνατον παρελθεῖν τουτοῦ τὸν αἰῶνα, μὴ πάντων τῶν εἰρημένων εἰς πέρας ἐλθόντων. 20

21 Καὶ ἔσται πᾶς ὃς ἐὰν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου σωθήσεται.

ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣΤΟΜΟΥ. “ Ἐπικαλέσῃται ” οὐχ ἀπλῶς· οὐ γάρ, φησιν, ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε, ἀλλὰ μετὰ διαθέσεως, μετὰ βίου ἀρίστου, μετὰ παρρησίας τῆς προσηκούσης· τέως δὲ κοῦφον ποιεῖ 25 τὸν λόγον, τὸ τῆς πίστεως εἰσάγων, καὶ φοβερόν τὸ τῆς κολάσεως, ὅτι ἐν ἐπικλήσει ἡ σωτηρία.

ΤΟΥ ἁΓΙΟΥ ΚΤΡΙΑΛΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ΕἰΣ Τὸν ἸΩΗΛ ἙΡΜΗΝΕΙΑΣ. Ἔσονται μὲν, φησιν, ἐν οὐρανῷ τε καὶ γῆ σημεία ἐπὶ τοῖς γινόμενοις κατὰ Χριστοῦ δυσσεβήμασιν· ὅμως προκίσειται αὐτοῖς τὰ 30 ἐξ ἡμερότητας, εἰ τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν ἀγαπήσαντες, ἔλοιτο Κύριον αὐτὸν ὁμολογεῖν· τὸ δὲ, ὃς Κύριος προκέκληται, τοῦτό ἐστιν, ὃ καὶ Παῦλος ἔφη· ὅτι “ οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.”

ΔΙΑΤΙΜΟΤ. Ὡς ἀληθεύεται τὸ “πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει,” μὴ ἀριθμουμένων εἰς πάντας τοὺς αἰτούμενους τῶν κακῶς αἰτούντων· ὁ γὰρ κακῶς αἰτῶν οὐκ αἰτεῖται· οὕτως ἀληθές ἐστι τὸ “πᾶς, ὃς ἂν “ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται” οὐ συμπεριλαμβανομένων τῶν ἄνευ τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς λεγόντων τὸν Ἰησοῦν Κύριον, Καὶ διὰ τοῦτο δοκούντων ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ ἕτερος· οὐ ταυτὸν τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, καὶ λέγειν αὐτό· ὁ μὲν γὰρ εὐχόμενος, καὶ τυχεῖν τινὸς ἀγαθοῦ βουλόμενος ἐπικαλεῖται· ὃ ἀκολουθῶς γίνεται σωτηρία· ὁ δὲ προσποιούμενος εἶναι δούλος, λέγει, Κύριε, Κύριε τῷ Ἰησοῦ, οὐ⁵ πράττων τὰ δούλου· ὅθεν πρὸς τοὺς τοιούτους φησί· “τί με λέγετε “Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω.” παραπλησίως ἐκδέξῃ τὸ “πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται” τῷ “οὐδεὶς “λέγει Κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ” Κύριον, τοῦ ἔργου καὶ διαθέσει δουλεύοντος αὐτῷ, ἀλλ’ οὐ μόνῃ ψιλλῇ προφορᾷ¹⁵ λέγοντος τὸν Ἰησοῦν Κύριον.

ΝΙΚΟΛΑΟΤ ἈΓΚΤΡΑΣ. Οὐκ Ἰουδαῖος μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνας καὶ βάρβαρος καὶ Σκύθης, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πάντων τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἢ ὁμήγουρις, ἢ ἐν Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων γενομένη, τῶν ἐκ τοῦ καταλείμματος τοῦ Ἰσραὴλ²⁰ πρὸς τὸ εὐαγγελικὸν κληθέντων κήρυγμα.

^b Περὶ πάθους καὶ ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως Χριστοῦ, δωρεάς τε τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

22 * Ἄνδρες Ἰσραηλίται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους.

ΤΟῦ ΧΡΗΣΤΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐκ ἔστι κολακείας τὰ ῥήματα, ἀλλ’²⁵ ἐπειδὴ καθήκατο αὐτῶν σφοδρὰ, ἀνίησιν αὐτοὺς καὶ ἀναμιμνήσκει τοῦ προπάτορος, καὶ πάλιν ἀπὸ προοιμίου ἄρχεται, ἵνα μὴ θορυβηθῶσιν προφήτου ἀκούοντες· τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ εὐθέως ἂν αὐτοῖς προέστη· καὶ οὐκ εἶπε πείσθητε, ἀλλ’ ἀκούσατε, ὅπερ ἦν ἀνεπαχθές.³⁰

ΣΧΟΛ. Ἰσραηλίτας αὐτοὺς καλεῖ διὰ τοὺς προπάτορας· προτρεπόμενος αὐτοὺς τούτων μεμνησθαι τὴν πίστιν.

Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδειγμένον εἰς ὑμᾶς.

^b Et hæc sectio asterisco notari debuit.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ἄρ' ἐπειδὴ τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐχρήσαντο, μόνον τὸν ἄνθρωπον ᾗδειςαν τὸν Χριστὸν οἱ Ἀπόστολοι, καὶ πλέον οὐδέν; μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν οὐδ' εἰς νοῦν τοῦτο λαβεῖν ποτέ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὡς ἀρχιτέκτονες σοφοὶ καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ πεποιήκασι· καὶ τὴν αἰτίαν ἔχουσιν εὐλογον. Ἐπειδὴ 5 γὰρ οἱ τότε Ἰουδαῖοι πλανηθέντες καὶ πλανήσαντες Ἕλληνας, ἐνόμιζον τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον μόνον ἐκ σπέρματος Δαβιδ ἔρχεσθαι, καθ' ὁμοίότητα τῶν ἐκ τοῦ Δαβιδ ἄλλων γενομένων τέκνων· οὔτε γὰρ Θεὸν αὐτὸν, οὐδ' ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐπιστενον· τούτου ἕνεκα μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως οἱ μακάριοι Ἀπόστολοι τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Σωτῆρος ἐξηγοῦντο τοῖς Ἰουδαίοις· ἵν' ὅλως πείσαντες αὐτοὺς ἐκ τῶν φαινομένων καὶ γενομένων σημείων ἐηλυθῆναι τὸν Χριστὸν, λοιπὸν καὶ εἰς τὴν περὶ τῆς θεϊότητος πίστιν αὐτοὺς ἀγάγωσι· δεικνύντες ὅτι τὰ γενομένα ἔργα οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ Θεοῦ· ἀμέλει Πέτρος ὁ λέγων ἄνδρα παθη- 15 τὸν τὸν Χριστὸν, εὐθὺς συνῆπτεν, οὗτος “ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ἐστιν” ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ ὁμολογεῖ· “σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος” ἐν δὲ τῇ Ἐπιστολῇ φησὶν αὐτὸν “ἐπίσκοπον ψυχῶν” καὶ Κύριον ἑαυτοῦ τὸ καὶ τῶν Ἀγγέλων καὶ δυναμῶν εἶναι· πάλιν τὸ ὁ Παῦλος, ὁ λέγων ἄνδρα ἐκ σπέρματος Δαβιδ εἶναι τὸν 20 Υἱὸν, οὗτος ἐπέστελλεν Ἑβραίοις μὲν, “ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ” Φιλιππησίους δὲ, “ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.” τὸ δὲ λέγειν ἀρχηγὸν ζωῆς, καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπαύγασμα καὶ χαρακτῆρα, καὶ ἴσα Θεῷ, καὶ Κύριον, καὶ Ἐπίσκοπον 25 ψυχῶν, τί ἂν εἶη ἕτερον ἢ ὅτι ἐν σώματι Λόγος ἦν Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ ἔστιν ἀδιάρητος τοῦ Πατρὸς, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς;

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρα πῶς οὐδὲν λέγει τῶν ὑψηλῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σφοδρὰ ταπεινῶν ἀρχεται· καὶ εὐθέως τὴν πατρίδα λέγει, 30 ἥπερ ἔδοκει εὐτελής εἶναι· καὶ οὐδὲν μέγα λέγει περὶ αὐτοῦ· οὐδὲ οἷον ἂν τις εἶποι περὶ προφήτου τέως· “Ἰησοῦν,” φησὶ, “τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς.” Ὅρα ποῖον ἦν μέγα τὸ εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπεστάλη· τούτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω, καὶ αὐτὸς ἐσπούδαζε, καὶ Ἰωάννης καὶ οἱ 35

Ἀπόστολοι, δεῖξαι· ἄκουε γὰρ Ἰωάννου λέγοντος· “ἐκεῖτός μοι εἶπεν, “ἐφ’ ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ’ αὐτόν, οὗτος ἐστίν.” αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς καὶ μεθ’ ὑπερβολῆς τοῦτο ποιεῖ λέγων· “ἀπ’ ἐμαυτοῦ οὐχ ἦκω· ἐκεῖνος με ἔπεμψε,” καὶ πανταχοῦ τῶν γραφῶν τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ σπουδαζόμενον. 5

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Τοῦτό φησιν· ἐπειδὴ Θεοῦ υἱὸς ὢν, καὶ Θεὸς Λόγος, γέγονεν ἄνθρωπος, λαβὼν δούλου μορφὴν· ὡς εἶναι τὸν ἐπιδημήσαντα Χριστὸν ἄνθρωπον ἅμα καὶ Θεόν. ὥσπερ οὖν ὅταν ὁ Χριστὸς λέγηται “Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία,” περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὰ λεγόμενα ἐκλαμβάνομεν, ἥς ἔλαβεν ἐκ τῆς παρ- 10
θένου. “Οὐρα γὰρ ποτὲ μὲν λέγοντα αὐτόν, “ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα.” ποτὲ δὲ “ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν.”

Τοῦ ἁγίου Σεβήρου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Ἐπιφάνιον Κορινθιακῆς ἀποκρίσεως. “Οὐρα σαφῶς ὡς 15
οἶδεν αὐτόν καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς καὶ Θεὸν ἀπαθῆ, μὴ δυνάμενον κρατεῖσθαι θανάτῳ. εἰ μὴ γὰρ ἦν ὁ αὐτὸς κατὰ φύσιν ἀθάνατος, εἰ καὶ θνητὸς, καθ’ ὃ γέγονε σὰρξ, οὐκ ἂν εἶπε· “καθότι οὐκ ἦν “δύνατον κρατεῖσθαι αὐτόν ὑπ’ αὐτοῦ.” καὶ πάλιν Ἰουδαίοις ἔλεγεν ἀλλαχοῦ· “τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτεῖνατε” οὕτως ὁ 20
αὐτὸς ἐστὶ παθὴρ σαρκί, καὶ θεότητι πάθους ἀνώτερος· καὶ καθὼ μὲν ἄνθρωπος, ἐξηγέρθαι λεγόμενος ὑπὸ τοῦ Πατρὸς· καθὼ δὲ Θεός, οὐχ οἶος τε ὢν κρατεῖσθαι θανάτῳ· οὕτω καὶ Παῦλος Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων· ἐξ Ἰουδαίων εἶναί, φησι, “τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸν,” τὸν αὐτόν δὲ “Θεὸν εὐλόγητον εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν” γράφει 25
δὲ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ· “εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι’ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι’ αὐτοῦ” καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· “Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, “καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.”

Διάτμοι. Εἰ καὶ μανέντες ἀπὸ Ἀρτεμῆ, οἷς ἠκολούθησαν καὶ 30
οἱ ἀπὸ Σαμοσάτων, οἶονται ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Ἰησοῦν διὰ τὴν προκειμένην λέξιν, ἴστωσαν ὅτι τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, Θεὸς Λόγος ὢν, ἄνθρωπος γέγονε, δεξάμενος δούλου μορφὴν· ὡς εἶναι τὸν ἐπιδημήσαντα Χριστὸν, ἄνθρωπον ἅμα καὶ Θεόν· ὥσπερ οὖν ὅταν ὁ Χριστὸς λέγηται “Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία,” περὶ τῆς θεότητος, 35

ἀλλ' οὐ περὶ τοῦ ἀνθρωπέου αὐτὸ ἐκλαμβάνομεν οὕτω πάλιν ἐὰν λέγηται Χριστὸς τεθνάναι καὶ τεθάφθαι κατὰ τὰς γραφάς, περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ περὶ τῆς θεότητος ἐκδεχόμεθα· καὶ ἔστι γε μυρία τοιαῦτα ἐν ταῖς γραφαῖς εὐρεῖν· ὅθεν ἐὰν “ἀνδρα” λέγῃ “Ἰησοῦν ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σημείοις καὶ τέρασι,”⁵ ἀκολούθως αὐτὸ νοοῦμεν τῷ “νῦν με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, “ὅς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα,” καὶ τὸ “ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν, “καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν.” Καὶ γὰρ ἀκούοντες αὐτοῦ τούτου ἀδρόσ τοῦ ἀποδεδειγμένου ἀπὸ Θεοῦ λέγοντος, “οὕτω γὰρ ἠγάπη-“σεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε”¹⁰ καὶ “ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου” καὶ “ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, “καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί,” οὐκ ἠλίθιοι ἐσμὲν ὡς περὶ ψιλοῦ ἀνθρώπου ταῦτα λελέχθαι νομίζειν. Εἰπάτωσαν δὲ ἡμῖν οἱ τῆς γνώμης ταύτης, πῶς ἀκούουσιν· “οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ “μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου” καὶ τὸ¹⁵ “ἐὰν θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου ἦν τὸ πρό-“τερον.” οὐ γὰρ τι τούτων νοῆσαι εὐσεβῶς δυνήσονται, ἀρνούμενοι τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ· πῶς ὁ ἐκ τῆς Μαρίας, ὃν ὑπονοοῦσι ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε, καὶ ἀναβαίνει ὅπου ἦν τὸ πρότερον, οὐχ ἔξουσιν εἰπεῖν. Ἐλεγκτέον ἐκ τῆς προκει-²⁰ μένης λέξεως καὶ τοὺς οἰομένους σάρκα μόνον γεγενῆσθαι τὸν Σωτῆρα· οὐ γὰρ κατὰ μόνης σαρκὸς οἰκειῶς λεχθήσεται ἡ “ἀνὴρ” φωνή.

Πρὸς ταύτην τὴν διάνοιαν τείνει καὶ τὸ εἰρημένον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ Παύλου τῷ Ἀποστόλῳ “τοῦ ὀρισθέντος²⁵ “Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει” τουτέστι τοῦ διὰ τῶν ἔργων ἀποδειχθέντος καὶ τῆς δυνάμεως τῶν θαυμάτων· ὡς ἔστιν ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Πατρός· κατ’ οὐδὲν διαφέρει τὸ εἰπεῖν^c, ὀρισθῆναι αὐτὸν υἱὸν Θεοῦ ἐν δυνάμει, καὶ τὸ εἰπεῖν, ἀποδειχθῆναι αὐτὸν δυνάμει καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησεν ὁ Θεὸς δι’ αὐτοῦ καθάπερ δι’ Υἱοῦ· δι’³⁰ αὐτοῦ γὰρ θεοπρεπῶς καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν.

Δυνάμει καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι’ αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς αὐτοὶ οἴδατε.

^c εἶπεν Cod.

Ἐπὶ ἀνεπιγράφοι. Πάλιν διὰ τοῦ εἰπεῖν “δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησεν ὁ Θεὸς δι’ αὐτοῦ ἐν μέσφ’ ἡμῶν,” ἐμφαντικώτατα ἔδειξε Θεὸν τὸ Πνεῦμα, καὶ ὅτι Θεὸς τὸ Πνεῦμα ἐστὶ, δι’ οὗ καὶ μεθ’ οὗ ταῦτα ἐθαυματουργεῖ· οὐχ ὁ μείζων ἐλάττων, ἀλλ’ ὡς Υἱὸς ἐπιφανείς καὶ ἐμφανίζων, οὐχ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ 5 καὶ Πατέρα τὸν γεννήσαντα καὶ συμπληρωτικὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ· Θεὸν τὸ Πνεῦμα, ὡς Πνεῦμα Θεοῦ καὶ Θεόν· τοῖς δὲ θεομάχοις Ἰουδαίοις εἰποῦσιν αὐτῷ “ὅτι ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλεις τὰ δαιμόνια,” ἀποκριθεὶς εἶπεν “οὐκ ἐν Βεελζεβούλ ἀλλ’ ἐν “ Πνεύματι Θεοῦ” σαφῶς καὶ ἑαυτὸν Θεὸν ἔδειξε· καὶ τὸ 10 Πνεῦμα Πνεῦμα αὐτοῦ καὶ Θεόν· οὐδὲν γὰρ τερατωδέστερον ἢ δυνατώτερον ἐν τοῖς σημείοις τοῦ δαίμονος ἀπελαύνειν· ἐξέβαλε δὲ αὐτὸς ὡς Θεός· ἔλεγε δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· ἵνα δείξῃ πρόσωπον τοῦ ἐν ᾧ, καὶ μεθ’ οὗ ἐκβάλλειν ἐνπύστατον οὐσιωδῶς συμπληροῦντος τὴν Τριαδικὴν ὁμοτίμον καθέδραν 15 αὐτῷ καὶ τῷ Πατρί· ἵνα δεικνυμένου αὐτοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἐν δυοῖν προσώποις, μίαν ὁμοτίμων φύσιν τὴν καὶ ἀξίαν, ἕνα δείξῃ Θεὸν τῇ φύσει τὴν ἀσυγχύτως εὐκρινῆ καὶ ἀδιαίρετον ἐν προσώποις Τριάδα. Ἀμφιλεκτεῖται δὲ μηδεὶς μικρότερον τοῦ ἐτέρου ἢ μείζον, ἢ αἴτιον ἢ αἰτιατὸν νοεῖν ἢ λέγειν ἐν τῇ ὁμοτιμῷ 20 Τριάδι· διὰ τὸ οἰκονομικῶς καὶ διὰ συστατικῶν λόγων λέγεσθαι τὸν μὲν δι’ οὗ καὶ ἐξ οὗ, συνεκτικῆ ἀσυγχύτῳ ὁμοτιμίᾳ ἐργάζεσθαι τε καὶ θαυματουργεῖν τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ τὰ ἐπέκεινα τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων· τὰς δυνάμεις καὶ τὰ τέρατα, σημεῖα τε καὶ παράδοξα· ἀλλ’ ἐκλαμβυνέτω ἐν Υἱῷ τὸν Πατέρα 25 καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐκ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἐνυποστάτῳ γεννήσει, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐνυποστάτῳ οὐσιώδει ὑπάρξει· ἐκδεχέσθω δὲ καὶ τὸν Πατέρα ἐν Υἱῷ ἅμα τῷ Πνεύματι· αἱ καὶ ἐν μέσφ’ ἐστάναι ἐκείνου τοῦ λαοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμῶν· καὶ τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρί, ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ καὶ σὺν αὐτῷ τὸν Πατέρα· ἐμφανίζοντα ἐν ἑαυτῷ 30 τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ Πνεῦμα Θεοῦ καὶ Θεόν, ἐν ᾧ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· ἵνα ἀκούοντες τὸ “ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί καὶ ὁ Πατὴρ “ ἐν ἐμοί,” καὶ τὸ “ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια,” ἐκδεχόμεθα τὸ ἐν τῷ Πνεύματι· ὡς τε “ἐγὼ ἐν τῷ “ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.” καὶ “ἐγὼ ἐν τῷ Πνεύματι ἐκ- 35

“βάλλω τὰ δαιμόνια,” ἐν εἶναι τὸ ὁμόφωνον διὰ τὸ ὁμοούσιον· εἰ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ Θεός, ἀλλὰ λέγεται καὶ Πνεῦμα ὁμωνύμως, τοῦ Πνεύματος μὴ ἀποβάλλον τὸ εἶναι· καὶ Πατὴρ καὶ Πνεῦμα, μὴ γινομένου τοῦ Πνεύματος Πατὴρ, ἀλλὰ μένοντος Πνεῦμα καὶ Θεός.

5

- 23 Τούτον τῇ ὠρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλετε.

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Εἶτα ἐν μέσφ θεὸς τὸ τόλμημα αὐτῶν τὸ ἐναγὲς ἐκεῖνο, ὅρα πῶς πειρᾶται αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τοῦ ἐγκλήματος· 10 εἰ γὰρ καὶ ὠρισμένον ἦν, φησὶν, ὅμως ἀνδροφόνου ἦσαν. Καὶ μετ' ὀλίγα—μονονουχὶ τὰ αὐτὰ τῷ Ἰωσήφ λέγων ῥήματα, καθ' ἅπερ κ' ἀκεῖνος ἔλεγε πρὸς τοὺς ἀδελφούς, “μὴ ὀργίζεσθε πρὸς “ἀλλήλους· ὁ Θεός με ἀπέστειλεν ἐνταῦθα· τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον “γέγονε.” τί οὖν καλῶς ἐποιήσαμεν φησὶν; ἵνα μὴ τοῦτο εἴπωσι, 15 διὰ τοῦτο προσέθηκε “διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλετε.” ἐνταῦθα τὸν Ἰουδαῖον αἰνίττεται, ἅμα δὲ αὐτοῖς δείκνυσιν· ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν ἰσχὺς ἦν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν· ἢ διὰ χειρῶν ἀνόμων, τῶν στρατιωτῶν φησὶν.

Τοῦ αἰτιοῦ. Εἰ καὶ νῦν γέγονεν, ἀλλὰ παλαιὸν ἔστι· καὶ 20 ἄσθεν ταῦτα ὁ Θεός ἐβούλετο, καὶ οὕτω διετύπωτο.

- 24 Ὁν ὁ Θεός ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν.

Τοῦ ἁγίου Σετήροτο ἐπισκόποτο Ἀντιοχείας. Τὸ ἐγγεῖρ- 25 θαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι, διὰ τὸ τῶν ἀκουόντων ἀσθενές, εὐπαράδεκτον τὸν λόγον ταύτη κατασκευάζοντες. Καὶ μετ' ὀλίγα—ἐν τίνι γὰρ ὁ Πατὴρ ἐνεργεῖ; ἐν τῇ οἰκειᾷ δυνάμει δηλονότι. τίς δὲ ἔστιν ἡ αὐτοῦ δύναμις τοῦ Πατρὸς; οὐδεὶς ἄλλος ἢ ὁ Χριστός· “Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία.” οὐκοῦν ἑαυτὸν ἀνέστησεν ὁ Χριστὸς, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐγγεῖρ- 30 θαι λεγόμενος.

Λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου.

Ἐκ ἀνεπιγράφοτο. Ἴνα εἴπη ἔρρηξε καὶ ἀνέρρηξε τὴν ἔγκυον καὶ ὠγκωμένην καὶ ὠδίνουσαν γαστέρα τοῦ θανάτου· ὃν οὐ μόνον ἐφαλλόμενος οὐ κατέπιεν, ἀλλὰ καὶ κατεπόθη ἐπιπηθήσας· καὶ

οὐς εἶχεν ἐξήμεσεν· οὐ μόνον αὐτὸν οὐ κατέπειεν, ἀλλὰ καὶ οὐς εἶχεν ἐξέτρωσε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου· λύειν λέγων τῶν ὠδίνων τοῦ θανάτου τὴν σάρκωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΝΤΙΟΣΚΕΙΑΣ Ἐκ τοῦ πρὸς Ἀλικαρνασέα^c ΣΤΗΝ-ΤΑΓΜΑΤΟΣ. Τὴν ἀνάστασιν προσηγόρευσεν, ὡσπερ ἐκ κοιτίας τινὸς 5 ὠδινούσης, φημί δὴ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν, καὶ τῶν τοῦ ἄδου μυχῶν, ἀναδύντος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ παρελθόντος ὡς ἐκ τοκετοῦ ξένου τῆς ἀναστάσεως. ταύτη τοι καὶ ὠνόμασται “πρω-
“ τοτάκος ἐκ νεκρῶν.”

Ἐδῖνας θανάτου ἢ παλαιὰ κίνδυνον φησὶ καὶ συμφοράν. 10

Ἐ ὠδίνων οὐ κατέχει τὸ κατεχόμενον, ἀλλὰ πάσχει καὶ ρίψαι σπεύδει.

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὕτως ἀνέστης ὡς μηκέτι πάλιν ἀποθανεῖν· τὸ γὰρ εἰπεῖν, “καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ’ αὐτοῦ,” τοῦτο ἔστιν, ὅτι οὐ κοινὴ τοῖς ἄλλοις γέγονεν ἡ ἀνάστασις. 15

Καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ’ αὐτοῦ.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Οἱ ἀθληταὶ ἀλειφόμενοι ἄληπτοὶ εἰσὶ τοῖς ἀντίπαλοις, καὶ οἱ ἐπαιδοὶ ἠλειμμένοι, ἄθικτοι γίνονται καὶ ἀπροσπέλαστοι τοῖς ὁδοῦσι τοῦ ὄψεως· τῷ δὲ Χριστῷ εἰλημμένῳ^d μυστικῶς τῷ ἑαυτοῦ Πνεύματι διὰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐνανθρώπησιν, καὶ 20 συμπλακέντι τῷ θανάτῳ, καὶ ὑποτάξαντι τὸν ἀλάστορα, προσελθὼν ὁ ἀντίπαλος κατεάγη, κείμενος ἡμῖν εἰς συριγμόν· ἐξ ἐκείνου γὰρ ἔχομεν “ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν
“τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου” τὸ δὲ “καθότι” καθότι μὲν εὑρηθῆναι αὐτὸν Θεὸν ἐκ Θεοῦ γεγεννημένον· καὶ τὴν αὐτὴν τῷ γεγεννηκότι κεκτῆ- 25 μένον φυσικῶς ἀνεπίδεκτον φύσιν τε καὶ ὑπόστασιν πάσης τροπῆς ἢ ἀλλοιώσεως ἢ προσθήκης, ἢ ἐπιβολῆς, ἢ συστολῆς, ἢ τῶν ὅσα εἰς ἀλλοίωσιν φυσικὴν ἢ παραφύσιν· καὶ ἀναλλοίωτον ἐν τῇ σαρκώσει, ὅπιον καὶ τὸν ἄσαρκον Πατέρα, καὶ τὸ ἀσώματον Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ ἀναμάρτητον. 30

ΣΕΤΗΡΟΤ Ἐκ τοῦ εἰς τὸ Ἅγιον Ὁ Θεὸς ΣΤΗΝΤΑΓΜΑΤΟΣ. Οὕ-
τος καὶ σαρκὶ συμπλακεῖς τῷ θανάτῳ, καὶ φθάσας μεχρὶ αὐτῶν ἄδου πυλῶν, ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ “λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανα-

^c Sic Cod.

^d Leg. ἠλειμμένῳ.

“νάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατόν,” καθὼς ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, “κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ’ αὐτοῦ” ἦν γὰρ κατὰ φύσιν ἀθάνατος, εἰ καὶ τῷ πεφυκότι θήσκειν σώματι τὸ παθεῖν κατεδέξατο, ἐπεὶ οὐδὲ ἄλλως^ε προσπελάσαι τὸν θάνατον ὃν τοίνυν ἐπὶ τῆς πείρας εἶδομεν ἀθανάτως ἐν θανάτῳ γινόμενον, τοῦτον ἀνυμνοῦντες λέγομεν τὸ 5 “Ἅγιος ἀθάνατος.”

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Ἰουδαϊανὸν Ἀδικαρνασέα στή-
τάγματος. Οὐχὶ τὸ μὴ πάντη αὐτὸν γεύσασθαι θανάτου σαρκί,
καὶ ὑπὸ τὸν ἐκεῖνου γίνεσθαι ζυγόν, ἀλλὰ τὸ διαρρηῆσαι τοῦτον διὰ
τῆς τριταΐας ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς παντελοῦς μὴ ἀνα- 10
σχέσθαι φθορᾶς τὲ καὶ διαλύσεως.

25 Δαβὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτὸν, προορώμην τὸν Κύριον
ἐνώπιόν μου διὰ παντός.

Τοῦ ἀγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύκκης ἐκ τοῦ κατὰ
Ἐπινομίου λόγου. Ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ κατὰ τὴν ἔρμη- 15
κίαν τοῦ μεγάλου Πέτρου εἰς αὐτὸν προορώμενος εἶπεν “ὅτι
“οὐ κέγκαταλείψεις ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιον
“σου ἰδεῖν διαφθοράν” οὕτω τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου τὸ ῥητὸν
ἐρμηνεύσαντος, ὅτι οὔτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ κατελείφθη εἰς τὸν ἄδην,
οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν· ἡ γὰρ θεότης, καὶ πρὸ τῆς 20
σαρκὸς καὶ ἐν τῇ σαρκί, καὶ μετὰ τὸ πάθος, αἰεὶ ὡσαύτως ἔχει, ὃ
ἦν τῇ φύσει, πάντοτε εὔσα καὶ εἰσαεὶ διαμένουσα· ἐν δὲ τῷ πα-
θητῷ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν ἐπλήρωσε,
διαξέυξασα πρὸς καιρὸν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, χωριθεῖσα
δὲ οὐδετέρου ἢ ἅπαξ ἠνώθη καὶ πάλιν τὰ διεστῶτα συνάψασα, 25
ᾧστε ἀκολουθίαν καὶ ἀρχὴν δοῦναι πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῆς
ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· “ἵνα τὸ φθαρτὸν ἅπαν ἐνδύσῃται τὴν
“ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τὴν ἀθανασίαν,” τῆς ἀπ’ ἀρχῆς ἡμῶν
διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνακράσεως, εἰς θεῖαν φύσιν μεταποιη-
θείσης. 30

26 “Ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ· διὰ τοῦτο
εὐφράνθη ἡ καρδία μου, καὶ ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσα
μου.

^ε Superscr. m. s. ἦν δυνατόν.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Τὸ ἐκ δεξιῶν ἐστάναι τὸν Πατέρα λεγέσθαι τοῦ Υἱοῦ νῦν· ποτὲ δὲ πάλιν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς κάθ-
εσθαι τὸν Υἱόν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἰσότητα ἡμῖν σημαίνει· Κύριον
δὲ αὐτοῦ τὸν Πατέρα καλεῖ, διὰ γε τὸ λαβεῖν αὐτὸν δούλου
μορφῆν. 5

Διατίμοι. Οἱ μὴ ἔχοντες περὶ Θεοῦ ἐνοίας διηρθρωμέναις το-
πικῶς ἐκλαμβάνουσι ἐκ δεξιῶν εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, διὰ
τὸ “ κάθου ἐκ δεξιῶν μου” ἢ κεκαρικέναι τὸν Σωτῆρα μετὰ ἀνά-
ληψιν ἐκ δεξιῶν τῆς μεγαλωσύνης· οἷς δυνατὸν τι εἰπεῖν· εἰ γὰρ
ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς τοπικῶς ὡς οἴονται· ἀδύνατον ἐκ 10
δεξιῶν τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα εἶναι κατ’ αὐτὸ τοῦτο τὸ σημαίνου-
μενον· ἀλλὰ λέγει ὁ Υἱὸς, “ προωρώμην τὸν Κύριον ἐκ δεξιῶν
“ μου” ὅθεν ἐτέρως ἢ κατὰ τόπον ἐκληπτέον τὸν Υἱόν δεξιὸν τοῦ
Πατρὸς, καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ· ὡσαύτως τὸ “ ἐγὼ ἐν τῷ
“ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν” ἔτι δὲ “ καὶ ἡ σὰρξ μου 15
“ κατασκηνώσει ἐπ’ ἐλπίδι.” ἐπεὶ Ἰησοῦς, καθὼ ἀνεδέξατο θάνατον,
ἀπέθετο ἦν κατ’ οἰκονομίαν ἔλαβε σάρκα, ἐπὶ τῷ πάλιν ἀναστῆσαι
αὐτὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· εἰκότως τὴν σάρκα ταύ-
την οὔσαν ἑαυτοῦ ἐπ’ ἐλπίδι κατεσκηνωκέναι φησὶ, διὰ τὴν προσ-
δοκίαν τῆς ἀναστάσεως. Εἰ δέ τις ἐκ προσώπου τοῦ Δαβὶδ εἰρή- 20
σθαι αὐτὸ ἐκλαμβάνει, παυσάσθω κατατρέχων τῆς περὶ ἀναστά-
σεως δόξης τῶν ἀπλουστέρων· εἰ γὰρ καὶ μὴ οἶοι τέ εἰσι παρ-
ίστασθαι ὃ φρονοῦσιν· ἀλλ’ οὖν εὐσεβῶς διάκεινται φάσκοντες
τὴν σάρκα ἀνίστασθαι ἐπὶ τὸ εἶναι ἄφθαρτον καὶ πνευματικὸν
σῶμα· ὡς γὰρ ὁ ἐγειρόμενος νεκρὸς μετὰ ἀνάστασιν ζῶν καὶ οὐ 25
νεκρὸς ἐστιν, οὕτως ἡ ἐγειρομένη σὰρξ μετὰ τὴν ἔγερσιν πνευμα-
τικὸν καὶ ἄφθαρτον σῶμά ἐστι.

Ἔτι δὲ καὶ ἡ σὰρξ μου κατασκηνώσει ἐπ’ ἐλπίδι.

ΚΤΡΙΑΛΟΙ. Τριήμερος γὰρ ἀνεβίω, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν ζῶν
ᾄοντα κατὰ φύσιν αὐτὸν τοῖς τοῦ θανάτου κρατεῖσθαι δεσμοῖς. 30
Καὶ πάλιν—Οὐ γὰρ τι θέμις εἰπεῖν φθορᾶ μὲν δύνασθαι κρα-
τεῖσθαι ποτὲ τὴν ἐνωθεῖσαν τῷ Λόγῳ σάρκα· κάτοχον δὲ αὐταῖς
ἄδου πύλαις τὴν θείαν γενέσθαι ψυχὴν· οὐκ ἔγκατελείφθη γὰρ εἰς
ἄδου, καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος ἔφη Πέτρος.

- 27 Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ. Ἀνεβίω γὰρ σκυλεύσας τὸν ἄδην, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς εἰπὼν, ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, ἀνακαλύφθητε.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ Ἐκ τοῦ πρὸς ἘΠΙΠΡΑΞΙΟΝ ΓΡΑΦΕΝΤΟΣ. 5
Καὶ θανάτου λέγεται γεγεῦσθαι δι' ἡμᾶς, τῷ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν χωρισθῆναι τοῦ σώματος, οὐ τῷ θεότητος ἔρημον τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα γενέσθαι· αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἀμφοτέρων ἀχώριστον ἔδειξεν· οὔτε γὰρ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐγκατελείφθη εἰς ἄδην, οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν· καθὼς ὁ ψάλλον φησὶν· ἀλλὰ τοῦ μὲν 10 σώματος οὐ κεχώριστο θαπτομένου, καταργῶν τὴν φθοράν· οὐ γὰρ ἦν, ἀπολειπομένης τῆς ἀφθαρσίας τε καὶ ζωῆς, μὴ πάντως αὐτῷ καὶ πειραθῆναι διαφθορᾶς· τῇ δὲ ψυχῇ συγκάτεισιν εἰς ἄδου· ὅλος ὢν ἐν αὐτῇ, καὶ ὅλος ὢν ἐν τῷ σώματι· ἀδιαίρετος γὰρ ὡς ἀσώματος, καὶ πάντα πληρῶν δυνάμενος ὡς ἀπερίγραπτος. 15

ἩΣΤΧΙΟΤ. Ὡσπερ αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων μετὰ τοῦ Σωτῆρος ἐκ τῶν κάτω χωρίων ἔτριψαν ἀναβαίνουσαι.

- 28 Ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἐκεῖνο διδάσκων ὅτι τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἔχων πρόσωπον ὁ καθ' ἡμᾶς γεγονώς, τοὺς ἡμῖν μᾶλλον 20 καὶ οὐκ αὐτῷ πρέποντας, καθὼ νοεῖται Θεὸς, ἀνίησι λόγους, ὡς ἐφ' ἑαυτῷ καὶ πρώτῳ καλῶν· ἐφ' ἡμᾶς τὴν τῶν οὐρανίων μέθεξιν ἀγαθῶν· ὡς γὰρ ἑαυτῷ δεδόσθαι φησὶ, τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει προσέμει· ἐπεὶ πῶς τῇ τοῦ ἀνθρώπου πτωχεῖα πεπλουτήκαμεν.

Πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προσώπου σου. 25

Τοῦ ἁγίου Σετήροτ Ἀντιοχείας. Πρόσωπον Κυρίου νοητέον τὴν θεοπρεπεστάτην θεοφάνειαν καὶ τὴν ἡμετέραν ἐπισκοπὴν, ἣν ἡμᾶς τότε τελειωτέρον ἐπισκέπεται.

- 29 Ἄνδρες ἀδελφοὶ ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαβίδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε 30 καὶ ἐτάφη, καὶ τὸ μῆμα αὐτοῦ ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης.

Τοῦ Χρῆστοτόμοτ. Ὅταν μέλλη τί λέγειν μέγα, τούτῳ

κέρχρηται τῷ προομίῳ διεγείρων αὐτοὺς καὶ οἰκειούμενος. Καὶ μετ' ὀλίγα—πολλὴ ἢ ταπεινοφροσύνη ἔθηκε οὐδὲν ἔβλαπτεν, οὐδ' ἂν ὠργίσθησαν· οὐ γὰρ εἶπε ταῦτα. οὐ περὶ τοῦ Δαβιδ εἶρηται ἀλλὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἐτέρως· τῇ πολλῇ περὶ τὸν μακάριον Δαβιδ τιμῇ ἐνέτριψεν αὐτοὺς περὶ τοὺς ὠμολογημένους, ὡς 5 πρὸς τολμηροὺς φβεγγόμενος καὶ παραιτούμενος αὐτούς· καὶ ἐν ταῦθα οὐκ ἔτι περὶ τοῦ Δαβιδ φησὶν ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Πατριάρχου· ὅτι καὶ ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη· καὶ οὐκέτι λέγει, καὶ οὐκ ἀνέστη, ἀλλ' ἐτέρως· καίτοι οὐδὲ τοῦτο μέγα ἦν “καὶ τὸ “μνήμα αὐτοῦ ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης” εἰς τὸ αὐτὸ 10 ἦλθε, καὶ οὐδὲ οὕτως ἦλθεν ἐπὶ τὸν Χριστόν· ἀλλὰ τί; μετ' ἐγκωμίων τῶν τοῦ Δαβιδ.

30 Προφήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἶδως ὅτι ὄρκω ὤμοσεν αὐτῷ ὁ Θεός.

Ταῦτα λέγει, ἵνα κ' ἂν διὰ τὴν εἰς ἐκεῖνον τιμὴν καὶ τὸ γένος, 15 δέξωνται τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον· ὡς καὶ τῆς προφητείας βλαπτομένης, εἰ μὴ τοῦτο εἶη καὶ τῆς εἰς αὐτὸν τιμῆς.

Ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀνα- 31 στῆσαι τὸν Χριστόν, καθίσαι ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ, προ- ιδῶν ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως Χριστοῦ. 20

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Ἐν πολλοῖς τόποις τῆς θείας γραφῆς, ἀντὶ βασιλείας, θρόνος ὀνομάζεται· ὡς καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ, καὶ ἐν τῷ “ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα.” ἐβασίλευσε γὰρ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν νοητὸν Ἰσραήλ.

ἽΟτι οὐτε ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ἄδην. 25

Τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο πάλιν θαυμαστὸν δείκνυσιν, ὅτι οὐχ ὁμοία τοῖς ἄλλοις ἦν ἡ ἀνάστασις· κατέσχε μὲν γὰρ αὐτὸν, οὐκ εἰργάσατο δὲ τὸ αὐτοῦ τότε ὁ θάνατος. Καὶ μετ' ὀλίγα—πάντα τοῖνυν ἀνατίθησι τῷ Πατρὶ, ἵνα δέξωνται τὰ λέγομενα.

Οὐτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν. 30

Διατίπωτ. Τὸ μὴ ἰδεῖν τὴν σάρκα Ἰησοῦ διαφθοράν, δηλοῖ, οὐ τὸ μὴ τεθῆναι· τέθηκε γὰρ, καὶ ἐν μνήματι ἐτέθη· ἀλλὰ τὸ μὴ διαλελυθῆναι· τρίτη γὰρ ἡμέρᾳ ἀνέστη· ἔπρεπε γὰρ οὕτω τὴν

ἀνάστασιν γενέσθαι· εἰ γὰρ ἦν ἡ σὰρξ αὐτοῦ διαλυθεῖσα κατὰ τοὺς νεκρούς, δισταγμὸν ἔφευρεν ἀναστάς, ἀμφιβαλλομένου εἰ αὐτὸ εἶη τὸ τοῦ Ἰησοῦ σῶμα τὸ ἀναστᾶν· ἠκολούθει δὲ καὶ τὸ μὴ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἔτι μετ' ἐκείνην τὴν ἀνάστασιν γεγονέναι· ὅπως οὖν πᾶς ὁ περιελκυσμὸς λυθῆι, καὶ τριήμερος ἀνέστη ἀδιάφθορος 5 ἔτι οὕσα, καὶ ἐν μνήματι κενῷ, ἔνθα οὐδεὶς πρότερον τέθειτο, ἐτάφη ἵνα μὴ ὑποληφθῆ ἕτερος ἀνθ' ἑτέρου ἐγηγέρθαι.

32 Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός· οὐ πάντες ἡμεῖς ἐσμὲν μάρτυρες.

Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λογδοῦνων. Οὐκ ἄλλον 10 Θεὸν κατήγγελλον οἱ Ἀπόστολοι, οὐδὲ ἄλλον μὲν παθόντα καὶ ἐγερθέντα Χριστὸν, ἄλλον δὲ τὸν ἀναστήσαντα καὶ ἀπαθῆ διαμεμενηκότα· ἀλλ' ἓνα τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντα· καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐκήρυσσον τοῖς μὴ πιστεύουσιν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῶν προφητῶν συν- 15 εβιάζον αὐτούς, ὅτι ὃν ἐπεγγείλατο ὁ Θεὸς πέμψειν Χριστὸν, ἔπεμψε τὸν Ἰησοῦν, ὃν αὐτοὶ ἐσταύρωσαν καὶ Θεὸς ἤγειρεν.

Πάλιν ἐπὶ τὸν Πατέρα καταφεύγει· καίτοιγε ἤρει εἰπεῖν τὸ πρότερον, ἀλλ' οἷδε σῶον τοῦτό ἐστιν, ἐνταῦθα καὶ περὶ τῆς ἀναλήψεως ἠνίκατο, καὶ ὅτι ἐν τοῖς οὐρανῶς ἐστιν· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ 20 φασι λέγει.

Σειθέριος λόγος οὗ. Οἱ Ἀπόστολοι κηρύττοντες τὸ Εὐαγγέλιον ἔλεγον τὸν Χριστὸν ἐγηγέρθαι ὑπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τὸ τῶν ἀκουόντων ἀσθενές, εὐπαράδεκτον τὸν λόγον ταύτη κατασκευάζοντες. Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ τὸ ἐγηγέρθαι δὲ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Πα- 25 τρὸς λέγεσθαι, τῶν μὲν ἀκουόντων φρονόμει τὸ ἀσθενές· τὸν δὲ αὐτὸν ἔχει τοῦν τὸ “ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε,” καὶ οὐχ ἕτερον ἐν τίνι γὰρ ὁ Πατὴρ ἐνεργεῖ; ἐν τῇ οἰκείᾳ δυνάμει δηλονότι. τίς δὲ ἐστὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς; οὐδεὶς ἄλλος ἢ Χριστός· “Χριστὸς γὰρ “ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία.” οὐκοῦν ἑαυτὸν ἀνέστησεν ὁ 30 Χριστὸς καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐγηγέρθαι λεγόμενος.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Πρέπον ἐνταῦθα τῷ ἐκ Πατρὸς ἐκφύντι λόγῳ διὰ τὰ τῆς κενώσεως μέτρα· ὅτι δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τῆς τοῦ Πατρὸς ἰσοτιμίας οὐκ ἔμεινεν ἐκτός, ἀκουσον

λέγοντος τοῦ Δαβίδ· “Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου” καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· “ἀπεκδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ” καὶ πάλιν· “ἐν τῷ ὀνόματι Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς.”

“Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, μεθ’ ἡμῶν ὁ Θεός.” ὅταν ἀκούσωμεν λέγοντος τοῦ θεσπεσίου Πέτρου· “τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός” κ’ ἂν τὸν ὀρώμενον λέγῃς καὶ προσηλωθέντα τῷ ξύλῳ, τὸν ταῖς τοῦ Θωμᾶ ψηλαφηθέντα^ε χερσίν, οὐδὲν ἤττον ἡμεῖς σεσαρκώμενον νοοῦμεν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον· ἕνα τε καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν Τίον.

- 33 Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς, τὴν τε ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς,¹⁵ ἐξέχεε τοῦτο ὃ ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε.

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. “Ἐξέχεε,” φησὶν, οὐκ ἀξίωμα ζητῶν καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀλλὰ μετὰ δασιλείας.

- 34 Οὐ γὰρ Δαβὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, λέγει δὲ αὐτός.²⁰

Τοῦ αὐτοῦ. Θαρρούντως λοιπὸν μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος δόσιν, καὶ περὶ τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναλήψεως διαλέγεται· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πάλιν τὸν μάρτυρα παράγων καὶ ἐκείνους ἀναμνησκων περὶ οὗ καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν· “οὐ γὰρ Δαβὶδ ἀνέβη εἰς οὐρανοὺς” οὐκέτι ἐνταῦθα μεθ’ ὑποστολῆς λέγει, ἔχων τὸ ἀπὸ τῶν 15 εἰρημένων θάρσος· οὐ λέγει ἐξὸν εἰπεῖν, οὐ δὲ ὅσα τοιαῦτα· λέγει δὲ αὐτὸς· “εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου.

ΣΥΓΓΡΟΤ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἀπὸ ΛΟΓΟΤ ΡΚΓ. Τὸ ἰσότημον Τίου καὶ Πατρὸς διὰ τούτου νοοῦμεν· ἐπὶ γὰρ τῆς ἀσωμάτου οὐσίας οὐ δυνατὸν νοῆσαι δεξιὸν ἢ ἀριστερόν.

- 35 Ἔως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

^ε ψηλαφιθέντα Cod.

Τοῦ ἀγίτου Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Καί τινες ἂν εἶεν οἱ ἐχθροί, ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ βοῶν “ ὅταν καταργήσῃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τοὺς κοσμοκράτορας, “ ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ Θάνατος.”

Ἐνταῦθα καὶ φόβον ἐπέστησε μέγαν, ὥσπερ ἐν τῇ ἀρχῇ. 5

36 Ἀσφαλῶς οὖν γνωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.

Καλῶς ἐνταῦθα ἔληξε διασείων αὐτῶν τὴν διάνοιαν· ἐπειδὴ γὰρ εἰδὲξεν ἡλίκοι ἐστὶ, τότε λοιπὸν καὶ τὸ τόλμημα ἐγύμνωσεν, ὥστε ἰομείζονα δεῖξαι καὶ τῷ φόβῳ αὐτοὺς ἐλεῖν.

Τοῦ Χριστοστόμου ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἵπομνήματος. Ταύτην γὰρ πρώτην πρὸς Ἰουδαίους ἐδημηγόρει δημηγορίαν· οὐδὲν οὖν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μαθεῖν σαφὲς ἴσχυον· διὰ τοῦτο τοῖς περὶ τὴν οἰκονομίαν ἐνδιατρίβει λόγοις· ἵνα τοῖς ἡ ἀκοῇ γυμνασθεῖσα, τῇ λοιπῇ προοδοποιήσῃ διδασκαλίᾳ· καὶ εἰ ἔλοιτό τις τὴν δημηγορίαν πᾶσαν ἄνωθεν διελθεῖν, εὐρήσει τοῦτο ὃ λέγω· καὶ γὰρ ἄνδρα αὐτὸν καλεῖ καὶ αὐτὸς, καὶ τοῖς τῆς οἰκονομίας ἐνδιατρίβει λόγοις.

Ἐπερὶ πίστεως τῶν παρόντων διὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν σωτηρίας. 20

37 Ἀκούοντες δὲ κατενύγησαν τὴν καρδίαν· εἶπον τὲ πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους· τί ποιήσωμεν ἄνδρες ἀδελφοί ;

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐς πλάνους ἐκάλουν, ἀδελφοὺς καλοῦσιν· οὐχὶ τοσοῦτον ἑαυτοὺς παρεξισάζοντες, ὅσον εἰς φιλοστοργίαν ἐπισκώμενοι καὶ κηδεμονίαν· πάντων δὲ ἐρωτηθέντων ὁ Πέτρος ἀποκρίνεται.

38 Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτούς· μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. 30

Τοῦ ἀγίου. Καὶ μὴν ἕτερος τῶν ἐνταῦθα δικαστηρίων ὁ νόμος·

ἐπὶ δὲ τοῦ κηρύγματος, ὅταν ὁ ἡμαρτηκὸς ὁμολογήσῃ, τότε σώζεται.

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Βαλανεῖον γάρ ἐστι πνευματικὸν ἢ ἐκκλησία, οὐ ρύπον σώματος, ἀλλὰ ψυχῆς ἀποσμηχον κηλίδα τοῖς πολλοῖς τῆς μετανοίας τρόποις. 5

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Εἴτις νομίζει τοῦτο ἐκεῖνο μάχεσθαι, τῷ “βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος,” γινωσκέτω ὡς ἡ Ἐκκλησία διαίρετον νοῦσα τὴν Ἁγίαν Τριάδα, τίθεται τὸν Πατέρα Υἱοῦ εἶναι καὶ τὸν Υἱὸν Πατρὸς, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τυγχάνειν¹⁰ ὡς διὰ τὴν ἔνωσιν τὴν ὁμοούσιον ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, τὸν βαπτίζομενον εἰς ὄνομα Χριστοῦ, εἰς τὴν Τριάδα βαπτίζεσθαι, οὐκ ἀπομεριζομένου τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

ΤΟῦ ἈΠΟΤ. Καίτοι εἰ μὴ ἦν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, Θεός· καὶ τοῦ Υἱοῦ, Θεός· καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Θεός· ἐχρῆν νομοθε-¹⁵ τῆσαι εἰς τὸ ὄνομα Θεοῦ Ἰησοῦ, ἢ εἰς τὸν Ἰησοῦν μόνον· ἀλλ’ “εἰς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν” εἶδῃς ὅτι τὸ ὄνομα Ἰησοῦ ὁ Θεός ἐστιν, ὥσπερ καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος· καὶ φησὶ, “λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος” ὁρᾷς πῶς μίαν δωρεὰν ἀνέδειξε τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ὡς μιᾶς²⁰ οὔσης τῆς ἀξίας.

ΔΙΑΤΜΟΤ. Τοῦ Σατῆρος προστάξαντος τοὺς τετελειωμένους βαπτίζεσθαι εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, οὐ φρονίμως τινὲς ἐντυγχάνοντες τοῖς γεγραμμένοις, ἀκούοντες τῆς προτροπῆς Πέτρου παραινούντος βαπτισθῆναι ἕκαστον ἐν τῷ ὀνό-²⁵ ματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἷον τὴν ἰσοδύναμον τὴν μίαν ταῖς τρισὶ προσηγορίαις τοῦ Σαβελλίου τρωθέντες γνώμῃ ἢ μέντοιγε Ἐκκλησία ἀδιαίρετον καὶ ἄσχιστον νοῦσα τὴν Τριάδα, τίθεται τὸν Πατέρα Υἱοῦ, καὶ τὸν Υἱὸν Πατρὸς εἶναι· καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τυγχάνειν· ὡς διὰ τὴν ἔνωσιν ταύτην, τὸν βαπτι-³⁰ ζόμενον εἰς ὄνομα Χριστοῦ, κατὰ τὴν Τριάδα βαπτίζεσθαι· οὐκ ἀπομεριζομένου τοῦ Θεοῦ περιγραφαῖς καὶ διαστάσεσι Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος·
39 ὑμῖν γάρ ἐστιν ἡ ἑπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. 35

Τοῦ Χρηστοτόμου. Ἀξιόπιστος ὁ λόγος, ἐξ ὧν αὐτοὶ ἔλαβον
 τῶς τὸ εὐκόλον λέγει καὶ πολλὴν ἔχον δωρεὰν, καὶ τότε ἐπὶ τὸν
 βίον ἄγει· ὑπόθεσις γὰρ αὐτοῖς ἔσται σπουδῆς τὸ ἤδη γεύσασθαι
 τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐπόθει ἀκοῦσαι ὁ ἀκροάτης τί ἦν
 τὸ τῶν πλειόνων λόγων κεφάλαιον· τοῦτό ἐστι, φησὶν, ἡ δωρεὰ τοῦ 5
 Ἁγίου Πνεύματος· ἐπήνεσαν τὰ λεχθέντα καίτοι φόβου γέμοντα,
 καὶ μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τότε ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἐξέρχονται.

Καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακρὰν, ὅσους ἂν προσκαλέσῃται
 Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλῶ μᾶλλον ὑμῖν τοῖς ἐγγύς.

10

40 Ἐτέροις τε λόγοις πλείοσι διεμαρτύρατο καὶ παρεκά-
 λει αὐτοὺς λέγων, σῶθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς
 ταύτης.

Ὅρα αὐτὸν πανταχοῦ ἐπιτέμνοντα καὶ οὐ φιλοτιμούμενον, οὐδὲ
 δεικτιῶντα· “διεμαρτύρατό,” φησι, “καὶ παρεκάλει λέγων” ἀπηρ- 15
 τισμένη αὐτῆ ἡ διδασκαλία, τὸ μὲν φόβον, τὸ δὲ ἀγάπην ἔχουσα.

41 Οἱ μὲν οὖν ἀσμένως δεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ,
 ἐβαπτίσθησαν.

Πῶς οἷῃ^h τοῦτο τοὺς Ἀποστόλους ἀνεκτήσατο; μᾶλλον τοῦ
 σημείου.

20

Καὶ προστετέθησαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ
 τριωχίλια.

Ἐπαῦθα πληροῦται ἡ προφητεία τοῦ θεσπεσίου Ἡσαιῦ λέ-
 γουσα. “τίς ἤκουσε τοιοῦτον, καὶ τίς ἐώρακεν οὕτως; εἰ ᾧδινε γῆ
 “ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, εἰ καὶ ἐτέχθη ἔθνος εἰς ἅπασι· ὅτι ᾧδινε καὶ 25
 “ἔτεκε Σιών τὰ παιδιά αὐτῆς· ἐγὼ δὲ ἔδωκα τὴν προσδοκίαν
 “ταύτην· εὐφράνθητι Ἱερουσαλὴμ, καὶ πανηγυρίσατε πάντες οἱ
 “ἀγαπῶντες αὐτήν.” Καὶ ἅ διὰ λόγων ὁ προφήτης ἐδίδαξεν, ἐν-
 ταῦθα ἡ κείρα δείκνυσιν ἐναργῶς.

Κατὰ τὴν θεῖαν πίστιν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρξαμένων πιστεῦειν 30
 τῷ θεῷ βαπτίσματι· τρεῖς χιλιάδες ὁμοουσίων εἰς Τριάδα ὁμοού-
 σιων ἐβαπτίσθησαν.

^h Sic Cod.

Περὶ ὁμοιοῦς κοινωφελούς καὶ προσθήκης τῶν πιστῶν.

- 42 Ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ διδαχῇ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς.

Τοῦ Χρηστοτόμου. Δύο ἀρεταὶ καὶ τὸ προσκαρτερεῖν καὶ τὸ 5
 “ὁμοθυμαδὸν τῇ διδαχῇ” φησὶν “τῶν Ἀποστόλων” πάλιν γὰρ αὐ-
 τοὺς ἐδίδασκον, “καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, καὶ
 “τῇ προσευχῇ” πάντα κοινά· πάντα μετὰ καρτερίας· οὐ γὰρ
 μίαν ἡμέραν, οὐ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ’ ἐπὶ πολλὰς ἐδιδάσκοντο, ἅτε
 ἐφ’ ἕτερον μεταστάντες βίον. 10

- 43 Ἐγένετο δὲ πάσῃ ψυχῇ φόβος· πολλά τε τέρατα καὶ σημεῖα διὰ τῶν Ἀποστόλων ἐγένετο εἰς Ἱερουσαλήμ· φόβος τὲ ἦν μέγας ἐπὶ πάντας αὐτοὺς.

Τοῦ αἰτοῦ. Οὐ γὰρ ὡς τῶν τυχόντων κατεφρόνουσιν· οὐδὲ ταῖς ὀρωμένοις προσεῖχον· ἄρα πεκύρωτο αὐτῶν ἡ διάνοια· ἐπειδὴ γὰρ 15
 ἀνοθεν ἦν πόλυς βέων ὁ Πέτρος, καὶ ἐδείκνυε τὰς ἐπαγγελίας καὶ τὰ μέλλοντα, εἰκότως ἐξέστησαν τῷ φόβῳ· καὶ διεμαρτύρει τοῖς λεγομένοις τὰ θαύματα· καθάπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πρότερον ση-
 μεῖα· εἶτα διδασκαλία· εἶτα θαύματα· οὕτω καὶ νῦν.

Τοῦ αἰτοῦ. Καὶ τῶν οὐ πιστευσάντων δηλονότι, τοσαύτην 20
 μεταβολὴν ἀθρόον ἰδόντων, καὶ ἀπὸ τῶν σημειῶν.

- 44 Καὶ πάντες δὲ οἱ πιστεύσαντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά.

Τοῦ αἰτοῦ. Ὅρας εὐθέως ὅση ἦν ἐπίδοσις, οὐ γὰρ ἐν ταῖς εὐχαῖς μόνον ἡ κοινωνία, οὐδὲ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ 25
 πολιτείᾳ.

- 45 Καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον, καὶ διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι, καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχε.

Ἀμμοῖος πρεσβυτέρου. Σημειωτέον ὅτι ὡς ἐπὶ μιᾶς ψυχῆς καὶ ἐπὶ ἐνὸς σώματος οὕτω δεῖ φρονεῖν περὶ παντὸς πιστοῦ· καὶ 30
 ὁ τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸς κοινὸν βίον θέλει ἔχειν ἅπαντας μεθ’ ἑαυτῶν.

Τοῦ Χρηστοτόμου. Οὐχ ἀπλῶς καθάπερ οἱ παρ’ Ἑλλησι

σοφοί, οἱ μὲν ἀνῆκαν τὴν γῆν, οἱ δὲ εἰς θάλασσαν ἔρριψαν πολὺ χρυσίον· τοῦτο δὲ οὐχ ὑπεροψία χρημάτων, ἀλλὰ μωρία καὶ ἀνοία. ἐσπούδασε γὰρ ὁ Διάβολος αἰεὶ τοῦ Θεοῦ τὰ κτίσματα διαβάλλειν, ὡς οὐκ ἐνὸν καλῶς χρήσασθαι χρήμασιν· ἐνταῦθα δὲ οὐδεὶς ἕτερος ἐτέρου πλεῖον εἶχε, καὶ ταχέως ἦλθεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ 5 ἐπὶ τὸ πᾶσι μεταδοῦναι· τοῦτο πολιτεία ἀγγελικῆ, μηδὲν αὐτῶν λέγειν ἴδιον εἶναι· εὐθέως ἡ ρίζα τῶν κακῶν ἐξεκόπη· δι' ὧν ἔπραττον ἔδειξαν ἃ ἤκουσαν· τοῦτο ἦν ὃ ἔλεγε, “σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς “ τῆς σκολιᾶς ταύτης.”

Πλούσιοι ὄντες ἠδέως ἐπτώχευον, μεμνημένοι τοῦ δι' αὐτοὺς 10 πτωχεύσαντος πλουσίου Θεοῦ.

46 Καθ' ἡμέραν τὲ προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἱερῷ.

Τοῦ Χριστοῦ μοι. Τῆς διδασκαλίας ἀπήλανον· σκόπει πῶς μὲν οὐδὲν ἕτερον ἐποίουν Ἰουδαῖοι, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα, ἀλλὰ τῷ 15 ἱερῷ προσῆδρευον· ἅτε γὰρ σπουδαιότεροι γεγενημένοι καὶ περὶ τὸν τόπον πλείονα εὐλάβειαν εἶχον· οὐ γὰρ ἀπέσπων αὐτοὺς οἱ Ἀπόστολοι τέως ὥστε μὴ βλάψαι.

Τοῦ αἰτιοῦ. Τουτέστι μία ψυχὴ· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα λέγει τὴν διδασκαλίαν, ἐπιτέμων τὸν λόγον· ἅτε γὰρ νέους παιδας ἔτρεφον 20 τῇ τροφῇ τῇ πνευματικῇ· ἄγγελοι γεγόνασιν ἐξαίφνης ἅπαντες, εὐχῇ καὶ ἀκρόασει προσκαρτεροῦντες· εἶδον ὅτι τὰ πνευματικὰ κοινὰ, καὶ οὐδεὶς ἕτερος ἐτέρου πλεῖον ἔχει, καὶ ταχέως ἦλθον ἐπὶ τοῦτο ἐπὶ τὸ πᾶσι μεταδοῦναι. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐπειδὴ τρισχίλιοι γεγόνασιν, ἐξάγαγον αὐτοὺς λοιπὸν ἔξω· ἅμα δὲ τῆς τοῦ 25 Πνεύματος παρρησίας πολλῆς οὔσης, καθημέραν τε ὥσπερ εἰς ἱερὸν ἀνῆσαν τόπον· ἐπεὶ καὶ Πέτρος καὶ Ἰωάννης μικρὸν ὕστερον τοῦτο ποιῶσιν· οὐδὲν γὰρ τέως παρεκίνουν τῶν Ἰουδαϊκῶν. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τιμὴ εἰς τὸν τόπον διέβαινε τὸ ἐν τῷ οἴκῳ ἐσθίειν· ποίῳ οἴκῳ; ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ ὅρα εὐλαβείας ἐπίδοσιν· χρήματα ἔρριψαν 30 καὶ ἔχαιρον καὶ πολλὴ ἦν ἡ εὐφροσύνη· μείζονα γὰρ ἦν ἃ ἐλάμβανον ἅπωνα· οὐδεὶς ἀνείδιζεν, οὐδεὶς ἐφθόνηι, οὐδεὶς ἐβάσκαινεν· οὐκ ἦν τύφος, οὐκ ἦν ἐξουδένωσις· καθάπερ παιδία ἐνόμιζον ὄντως παιδεύεσθαι· ὡς ἀρτίτοκοι οὕτω διέκειντο· καὶ τί λέγω ὡς ἐν ἀμυδρᾷ εἰκόνι; εἰ μὲμνησθε ὅτε τὴν πόλιν ἡμῶν ἔσεισεν ὁ Θεός, καὶ πάντες 35

ἦσαν συνεσταλμένοι, οὕτω τότε ἐκεῖνοι διέκειντο· οὐδεὶς πονηρὸς, οὐδεὶς ὑπόυλος ἦν· καὶ γὰρ τοιοῦτον ὁ φόβος, τοιοῦτον αἱ θλίψεις· οὐκ ἦν τὸ ἔμδν καὶ τὸ σόν· διὰ τοῦτο ἀγαλλίασις ἦν ἐπὶ τῆς τραπέζης· οὐδεὶς ὡς ἐξ ἰδίων ἐσθίων διέκειτο, οὐδεὶς ὡς ἐξ ἀλλοτρίων· καίτοι δοκεῖ αἰνίγμα εἶναι· οὐτὲ ἀλλότρια ἐνόμιζον εἶναι τὰ τῶν ἀδελφῶν, δεσποτικὰ γὰρ ἦν· οὔτε ἴδια, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν· οὔτε ὁ πένης ἠσχύετο, οὔτε ὁ πλούσιος ἐτυφούτο· τοῦτο ἐστὶν ἀγαλλίασις· κἀκεῖνος ὡς εὐεργετούμενος διέκειτο, καὶ εὖ πάσῃων μᾶλλον· καὶ οὔτοι ὡς δοξαζόμενοι· ταύτη καὶ πάνυ πρὸς αὐτοὺς ἦσαν συνδεδεμένοι. Καὶ μετ' ὀλίγα—“Ορα πόσα αὐτοῖς προμαρτυρεῖ· πίστιν 10 γνησίαν· βίον ὀρθόν· τὴν ἐν ἀκροάσει καρτερίαν· τὴν ἐν εὐχαίς· τὴν ἐν ἀσφαλείᾳ· τὴν ἐν εὐφροσύνῃ· δύο ἦν ἱκανὰ καλεῖν αὐτοὺς εἰς ἀθυμίαν· ἦτε νηστεία καὶ τὰ χρήματα ἀπόλλυσθαι· ἀλλὰ διὰ τε ἀμφοτέρα ἔχαιρον· τίς γὰρ τοὺς οὕτω διακειμένους οὐκ ἂν ἠγάπησεν ὡς πατέρας κοινούς· οὐδὲν ἔτικτον πονηρὸν κατ' ἀλλήλων 15 τὸ πᾶν ἐπέτρεπον τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ.

Κλῶντές τε κατ' οἶκον ἄρτον, μετελάμβανον τροφῆς 47 ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας· αἰνοῦντες τὸν Θεὸν καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν. Ὁ δὲ Κύριος προσετίθει τοῖς σωζομένοις καθ' ἡμέραν τῇ 20 ἐκκλησίᾳ.

Τοῦ Χρηστοτόμοι. Τὸν ἄρτον δοκεῖ μοι λέγων, καὶ νηστείαν ἐνταῦθα σημαίνειν καὶ σκληρὸν βίον· τροφῆς γὰρ οὐ τρυφῆς μετελάμβανον.

Τοῦ ἀίτοῦ. Ὁρᾶς ὅτι οὐχ ἡ τρυφή ἀλλ' ἡ τροφή τὴν ἀπό- 25 λαυσιν ἐποιεῖ· οἱ μὲν γὰρ τρυφῶντες ἐν κολάσει καὶ λύπῃ, οὔτοι δὲ οὐχί. Ὁρᾶς ὅτι οἱ Πέτρου λόγοι καὶ τοῦτον εἶχον τὸν τοῦ βίου σφραγισμὸν· οὐ γὰρ ἐνὶ γενέσθαι ἀγαλλίασιν, μὴ ἀφελείας οὔσης.

Τοῦ ἀίτοῦ. Πῶς εἶχον χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν; δι' ὧν 30 ἐποίουν, διὰ τῆς ἐλεημοσύνης· μὴ γάρ μοι ὅτι¹ οἱ ἀρχιερεῖς ἐπέστησαν αὐτοῖς ὑπὸ φθόνου καὶ βασκανίας τοῦτο ἴδης, ἀλλ' ὅτι πρὸς τὸν λαὸν χάριν εἶχον.

¹ Lacunam indic. rec. m.

Τοῦ ἀττοῦ. Πάλιν ὁμόνοια· ἡ ἀγάπη τὸ πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν· οὐκ ἔρκει τὰ λεχθέντα· ἐκεῖνα μὲν γὰρ ὥστε ἐπάγεσθαι πρὸς τὴν πίστιν ἦν ἰκανά· ταῦτα δὲ, τίνα χρὴ τὸν πιστὸν ποιεῖν.

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Ὁ συνεργῶν Κύριος τοῖς προαιρουμένοις τὸ ἀγαθὸν τοὺς σπουδάζοντας συγκαταριθμηθῆναι, μᾶλλον δὲ 5 ἐνοθῆναι τοῖς προλαβοῦσι, τὴν πίστιν προσετίθει καθ' ἐκάστην τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τὸ αὐτό· νοήσεις δὲ τὸ λεγόμενον ἐκ τοῦ εἰρημένου ἐν Εὐαγγελίῳ· “ Πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ μου, πρὸς ἐμὲ ἔξει.” τὸν γὰρ ἐρχόμενον πρὸς τὸν Υἱόν, δίδωσιν αὐτῷ ὁ Πατήρ· δηλοῖ δὲ τὸ ἐρχεσθαι προαιρετικὴν ὄρμην, τὸ δὲ δεδόσθαι ὑπὸ τοῦ Πατρὸς 10 συνεργίαν τελειοῦσαν τὴν ὄρμην τοῦ παρ' ἰδίαν βούλησιν ἐρχομένου· ὅθεν οἰχέσθω ὁ μύθος τῶν τὰς φύσεις εἰσαγόντων· τοὺς γὰρ οὕτως ἔχοντας ἡ φύσις αὐτῶν προστίθησιν αὐτοὺς τοῖς πιστοῖς, ἀλλ' οὐχ ὁ Κύριος.

ΚΕΦ. Δ.

15

Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ θεραπείας τοῦ ἐκ γενετῆς^k χωλοῦ· Πέτρου τὴν κατηχήσεως ἐκλεκτῆς¹ συμπαθητικῆς, συμβουλευτικῆς πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν.

1 Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς
2 τὸ ἱερόν ἐπὶ τὴν ὄραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην· καὶ
τις ἀνὴρ χωλὸς ἐκ κοιλίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων 20
ἐβαστάζετο· ὃν ἐτίθουν καθ' ἡμέραν πρὸς τὴν θύραν τοῦ
ἱεροῦ τὴν λεγομένην ὠραίαν, τοῦ αἰτεῖν ἐλεημοσύνην
παρὰ τῶν εἰσπορευομένων εἰς τὸ ἱερόν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Πανταχοῦ φαίνονται οὗτοι βεβαίαν ἔχοντες τὴν ὁμόνοιαν· τούτῳ νεύει ὁ Πέτρος· ὁμοῦ εἰς τὸν τάφον 25 ἀπῆλθον περὶ αὐτοῦ φησὶ τῷ Χριστῷ, “ οὗτος δὲ τίς;” τὰ μὲν οὖν ἄλλα σημεῖα παρείδεν ὁ τὸ βιβλίον συγγράφων· λέγει δὲ σημεῖον ἀφ' οὗ πάντα ἐκίνησε. Καὶ ὅρα πάλιν αὐτοὺς, οὐ προηγουμένως ἐπ' αὐτὰ ἐρχομένους· οὕτω φιλοτίμως ἦσαν καθαροί. Καὶ μετ' ὀλίγα—Φυσικὸν τὸ πάθος ἦν· κρεῖττον τεχνῆς ἰατρικῆς· 30 τεσσαράκοντα ἦν ἔτη πεποιηκὼς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ καθὼς προῖον φησὶν· οὐδεὶς αὐτὸν ἐν πάντι τῷ χρόνῳ ἐθεράπευσε· ταῦτα γὰρ μάλιστα δύσκολα ἐστὶν ἄπερ ἂν ἐκ γενετῆς^m ἦ· καὶ ἐπίσημος δὲ ὁ ἀνὴρ ἦν, ἀπὸ τε τοῦ τόπου, ἀπὸ τε τοῦ πάθους.

^k γενετῆς Cod.¹ ἐκλεκτῆς om. Cod. N.C.^m γεννητῆς Cod.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ. Δοκεῖ γὰρ ὁ χωλὸς οὗτος τύπον ἐπέχειν πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἦγουν τῆς ἐκ τῶν ἀθῶν καὶ ἐλπίδα μὴ ἐχόντων ἐθνῶν συλλεγείσης Ἐκκλησίας καὶ περιποιηθείσης, ὡς γέγραπται· ἦντινα νενεκρωμένη μὲν ἐξωποίησεν ὁ Χριστὸς τῷ οἰκείῳ θανάτῳ, παρειμένην δὲ πρὸς τὰ τῆς 5 δικαιούσης ἔργα καὶ βαίνειν τὸ παράπαν οὐ δυναμένην, ἀλλ' ἔξωκειμένην τοῦ ἱεροῦ, τὴν χεῖρα τῆς διδασκαλίας ὀρέξαντες, ἀέστησαν οἱ Ἀπόστολοι· ἀργύριον μὲν καὶ χρυσίον οὐ δόντες, εἰ καὶ περὶ ταῦτα ἐκεχῆνει, καὶ περὶ τὴν ὑλικὴν φαντασίαν ἐπτόητο· τὴν δὲ ὡραίαν αὐτῇ θύραν ὅλην ἀνοίξαντες· ἦτις ἐστὶν Ἰησοῦς, 10 “ὁ ὡραῖος μὲν κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων,” ὡς ὁ Προφήτης φησὶν, εἰσάγων δὲ τοὺς πιστεύοντας πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γνώσιν καὶ τοῦ Πατρὸς οἶα δὴ θύρα· καὶ ἐν Εὐαγγελίοις βοᾷ· “ἐγὼ “εἶμι ἡ θύρα.”

- 3 *Ὁς ἰδὼν Πέτρον καὶ Ἰωάννην μέλλοντας εἰσιέναι εἰς 15
4 τὸ ἱερόν, ἠρώτα ἐλεημοσύνην λαβεῖν· ἀτειύσας δὲ Πέτρος εἰς αὐτὸν σὺν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε· βλέψον εἰς ἡμᾶς·
5 ὁ δὲ ἐπέειχεν αὐτοῖς, προσδοκῶν τι παρ' αὐτῶν λαβεῖν.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΠὸ Λόγοι οα. Διὰ τοῦτο ὡς ἔοικεν ὁ χωλὸς καὶ Πέτρον ἦτει καὶ Ἰωάννην τὴν τοιαύτην εἰσφορὰν εἰσφέρειν αὐτῷ, 20 δεικνύς ὡς καὶ τοῖς κατ' ἐκείνου τὴν ἀρετὴν εἰς προσευχὴν πορευμένοις ἀναγκαῖος ὁ περὶ τοὺς ἐνδεεῖς οἶκτος καὶ ἔλεος.

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἀνέστη αὐτοῦ ἡ διάνοια, ἀλλ' ἐπέμενεν ἐνοχλῶν· τοιοῦτον γὰρ ἡ πενία· καὶ εὐρώστους ἀπαγορεύοντας ἐπιμένειν ἀναγκάζει· αἰσχυνοῦμεν οἱ ἐν ταῖς εὐχαῖς 25 ἀποσπῶντες. “Ὁρα δὲ μοι τὴν ἐπεικείαν τοῦ Πέτρου· “εἶπέ,” φησι, “βλέψον εἰς ἡμᾶς” οὕτως αὐτῶν τὸ σχῆμα αὐτόθεν ἐδείκνυ τὸν τρόπον.

- 6 Εἶπε δὲ Πέτρος· ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι· ὁ δὲ ἔξω, τοῦτό σοι δίδωμι· ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ 30
7 Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ἔγειρε καὶ περιπάτει. καὶ πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἤγειρεν αὐτόν.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ. Ἀρέσκει σοι, φησὶν, εἰς διδασκαλίαν, καὶ τὴν ἐκ ταύτης ὑγείαν καὶ ἐπανόρθωσιν, τὸ μόνον ἰδεῖν ἡμᾶς·

ἔασον οὖν τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον, τὰ ξόανα καὶ σεβάσματα τῶν ἐθνῶν τὰ γὰρ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἃ καθάπερ σὺ ποδας ἔχεις καὶ οὐ περιπατεῖς.

Τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως οὐδὲν εἶχον, καὶ ὅμως πάντα κατεῖχον τί ταύτης σεμνότερον τῆς φωνῆς; τί μακαριώτερον; ἔτε-5 ροι μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἀβρίνονται, λέγοντες, ἔχω τόσα καὶ τόσα χρυσίου τάλαντα, καὶ πλέθρα γῆς ἄπειρα, καὶ οἰκίας καὶ ἀδράποδα· οὗτος δὲ ἐπὶ τὸ πάντων εἶναι γυμνόν· καὶ οὐ καταδύεται τῇ πενίᾳ, ὅπερ πάσχουσιν οἱ ἀνόητοι· ἀλλ' οὐδὲ ἐγκαλύπτονται καὶ καλλωπίζονται. Καὶ μετ' ὀλίγα—¹Ἦκουσα τῆς Πέ-10 τρου φωνῆς τῆς ἐπιδεικνυμένης πενίαν πλοῦτου μητέρα τῆς οὐδὲν ἐχούσης καὶ τῶν τὰ διαδήματα περικειμένων εὐπορωτέρας· αὕτη γὰρ μηδὲν ἔχουσα, καὶ νεκροὺς ἀνίστη, καὶ χωλοὺς διώρθου, καὶ δαίμονας ἤλαυε· καὶ τοιαῦτα ἐχαρίζετο, ὅπερ οἱ τὴν ἀλουργίδα περιβεβλημένοι, καὶ τὰ μεγάλα καὶ φοβερὰ στρατόπεδα ἄγοντες, 15 οὐδέποτε ἴσχυσαν χαρίσασθαι.

Σεπτόν ἀπὸ λόγου οἱ. Διδάσκων ὡς χρὴ μᾶλλον οὐ ἔχει τις, τούτου μεταδιδόναι τοῖς ἐνδεέσι, εἴτε ἐν λόγῳ, εἴτε ἐν ἔργῳ τυγχάνει, καὶ μὴ ἴδιον ἀλλὰ κοινὸν τὸ κτῆμα λογίζεσθαι· καὶ τὸν δεδωκότα ἐνοεῖν καὶ ἑαυτοῦ κατεπάδειν καὶ λέγειν· τί ἔχεις 20 ὃ οὐκ ἔλαβες; Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἄλλ' ἴδωμεν πῶς ἐν τύπῳ τοῦ χυλοῦ τὴν Ἐκκλησίαν διανέστησε Πέτρος καὶ Ἰωάννης καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Ἀποστόλων, ὁμοίως πρὸς τὴν θεογνωσίαν πάσαι χωλεύουσαν, καὶ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῆς ἁμαρτία παρειμένη διὰ τὴν τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας παράβασιν. Καὶ μετ' ὀλίγα—²Ἐν τῷ 25 “ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ἔγειρε καὶ περιπάτει” καὶ ταῦτα εἰπόντες καὶ λαμβανόμενοι τῆς δεξιᾶς χειρὸς αὐτοῦ¹ ἤγειραν· οὐ γὰρ ἂν δεξιάν τινα καὶ εἰς ἀρετὴν φέρουσαν πρᾶξιν ἐνεργῆσαι ἴσχυσεν, εἰ μὴ τὴν δεξιάν καὶ τὴν φυσικὴν αὐτῆς δύναμιν τοῖς διδάγμασιν ἐπέρρωσαν οἱ Ἀπόστολοι, χειρὶ χειρα ἀνάψαντες·³ 30 καὶ “παραχρῆμα ἐστερεώθησαν αἱ βάσεις αὐτοῦ^m καὶ τὰ σφυρά” ἔστησε γὰρ τοὺς ποδας εἰς τὴν πέτραν τῆς πίστεως.

Παραχρῆμα δὲ ἐστερεώθησαν αὐτοῦ αἱ βάσεις καὶ τὰ σφυρά.

¹ αὐτῆς Cod.^m αὐτῆς Cod.

Τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε· πολλάκις λόγῳ ἐθεράπευσε, πολλάκις ἔργῳ, πολλάκις καὶ τὴν χεῖρα προήγαγεν, ὅπου ἦσαν ἀσθενέστεροι κατὰ τὴν πίστιν· ἵνα μὴ δόξη ἀπὸ ταυτομάτου γενέσθαι· “καὶ πιάσας αὐτοῦ τῆς δεξιᾶς χειρὸς “ἤγειρε” φησί· τοῦτο ἐποίησε δὴλην τὴν ἀνάστασιν· ἀναστάσεως 5 γὰρ ἢ εἰκόν.

8 Καὶ ἐξαλλόμενος ἔστη καὶ περιεπάτει.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἐπῆδα, καὶ ἄλμασιν ἐχρήτο, σκιρτῶν τοῖς θεοῖς διανοήμασιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πειράζων ἴσως ἑαυτόν· καὶ πλείονα τὴν βάσανον 10 ἐποιεῖτο· μὴ γὰρ ἂν ἀπλῶς ἐστὶ τὸ γεγονός· ἀσθενεῖς ἦσαν αὐτοῦ οἱ πόδες οὐ κεκομμένοι· τινὲς δὲ φασὶν ὅτι καὶ ἤγροει περιπατεῖν.

Καὶ εἰσῆλθε σὺν αὐτοῖς εἰς τὸ ἱερόν, περιπατῶν καὶ 9 ἀλλόμενος καὶ αἰνῶν τὸν Θεόν· καὶ εἶδε πᾶς ὁ λαὸς αὐτὸν περιπατοῦντα καὶ αἰνοῦντα τὸν Θεόν. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅντως θαύματος ἄξιον· οὐκ αὐτοὶ αὐτὸν ἐπάγονται, ἀλλ' αὐτὸς ἀκολουθεῖ, διὰ τῆς ἀκολουθήσεως τοὺς εὐεργέτας δεικνύς· “καὶ ἀλλόμενος,” φησι, “καὶ αἰνῶν τὸν Θεόν” οὐκ ἐκείνους θαυμάζων, ἀλλὰ τὸν Θεὸν δι' αὐτῶν ἐνεργήσαντα. εὐχάριστος ἦν 20 ὁ ἀνὴρ.

Τοῦ αὐτοῦ. Τῶν ἱερῶν καὶ τοῖς λοιποῖς ἀψαύστων θεωρημάτων ἐμφιλοχωροῦσα τοῖς βάθεσι, καὶ αὐτῇ λοιπὸν τουναντίον κρατοῦσα τοὺς Ἀποστόλους, καὶ δυσασπασίως ἔχουσα, καὶ οὐχ ὑπ' αὐτῶν κρατουμένη.

10 Ἐπεγίνωσκον δὲ αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ πρὸς τὴν ἐλεη- μοσύνην καθήμενος ἐπὶ τῇ ὥραιᾳ πύλῃ τοῦ ἱεροῦ.

Καλῶς εἶπεν “ἐπεγίνωσκον,” ὡς καὶ ἀγνοουμένου λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πράγματος· ταύτη γὰρ τῇ λέξει κεχρήμεθα ἐπὶ τῶν μόλις γνωριζομένων. ἔδει πιστευθῆναι ὅτι ἀφήσει τὰ ἀμαρτήματα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὅπουγε καὶ τοιαῦτα ἐργάζεται. 35

Καὶ ἐπλήσθησαν θάμβους καὶ ἐκστάσεως ἐπὶ τῷ 11 συμβεβηκότι αὐτῷ· κρατοῦντος δὲ αὐτοῦ τὸν Πέτρον

καὶ τὸν Ἰωάννην, συνέδραμε πᾶς ὁ λαὸς πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τῇ στοᾷ τῇ καλουμένῃ Σολομῶντος, ἔκθαμβοι.

Ἀπὸ τῆς εὐνοίας τῆς εἰς αὐτοὺς καὶ τῆς φιλίας, οὐκ ἐχωρίζετο αὐτῶν, ἴσως εὐχαριστῶν αὐτοῖς καὶ ἐπαινῶν.

Αὕτη μὲν ἡ στοὰ ἴστατο ἀπὸ τῆς κατασκευῆς Σολομῶντος· 5 ἐκέπησε γὰρ τὸ ἱερόν ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ φκοδόμησε Κῦρος ὁ Πέρσης.

- 12 Ἴδὼν δὲ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν λαόν· Ἄνδρες Ἰσραηλίται, τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιοηκόσι τοῦ 10 περιπατεῖν αὐτόν;

Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λοτταόττων. Φανερόν τὸ κήρυγμα ὁ Πέτρος σὺν Ἰωάννῃ ἐκήρυσσεν αὐτοῖς, τὴν ὑπόσχεσιν ἣν ἐποίησατο ὁ Θεὸς τοῖς πατράσιν Ἰησοῦ πεκληθῶσθαι εὐαγγελιζόμενος· ἀλλ' οὐκ ἄλλον Θεὸν καταγγέλλων, ἀλλὰ τὸν Τίον τοῦ 15 Θεοῦ, τὸν καὶ ἄνθρωπον γεγονότα καὶ παθόντα· εἰς ἐπίγνωσιν ἄγων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐν Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν κηρύσσων, καὶ σημαίνων ὅτι ὅσα οἱ προφῆται κατήγγειλαν περὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα ἐπλήρωσεν ὁ Θεός.

Τοῦ Χρτιστοστόμου. Οὐδὲ τοῦτο· οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄξιοι ἐσμὲν 20 ἐπεσπασόμεθα τοῦ Θεοῦ τὴν ῥοπήν· ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν. Ὅρα πῶς αὐτὸν εἰσωθεῖ συνεχῶς εἰς τοὺς προγόνους· ἵνα μὴ δόξῃ καινόν τι εἰσάγειν δόγμα· καὶ ἐκεῖ τοῦ Πατριάρχου Δαβιδ ἐμνημόνευσε, καὶ ἐνταῦθα τῶν περὶ τῶν Ἀβραάμ. 25

Τοῦ ἁγίου. Οὐ τοῦτο ὑμᾶς ταραττεὶ καὶ θορύβει· μάθετε τίς ὁ ποιήσας, καὶ μὴ ἐκπλήττεσθε. καὶ ὅρα πανταχοῦ ὅταν ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγῃ, καὶ εἴπῃ παρ' αὐτοῦ γίνεσθαι πάντα, τότε ἀδελῶς αὐτοῖς ἐπιπλήττει, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ἄνδρα ἀποδε- 30 ἄγεσθαι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς· καὶ πανταχοῦ ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς τοῦ τολμήματος, ἵνα καὶ ἡ ἀνάστασις κυρωθῇ.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι καὶ σημεῖα τις ποιῆ, οὐκ ὀφείλει ἐπαίρεσθαι.

- 13 Ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς

Ἰακώβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἐδόξασε τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς μὲν παρεδώκατε καὶ ἠρνήσασθε κατὰ πρόσωπον Πιλάτου, κρίναντος ἐκείνου ἀπολύειν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Πάλιν ταπεινῶς καθὼς ἐν προοιμίῳ εἶτα λοιπὸν ἐνδιατρίβει τῷ τολμήματι καὶ ἐπαίρει τὸ γεγενημένον. 5 Καὶ μετ' ὀλίγα—Δύο τὰ ἐγκλήματα· ὅτι ὁ Πιλάτος ἤθελεν ἀπολύειν· καὶ ὅτι ὑμεῖς ἐκείνου θελήσαντος οὐκ ἠβελήσατε.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Τί φῆς Πέτρε; ὃν οὖν καταγγέλλεις Ἰησοῦν, οὐκ ἔστι Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ Θεὸς Ἰακώβ; καὶ ἀλλαχοῦ· “ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ 10 “οὐκ ἔστι.” καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πάλιν τοῖς θεομάχοις Ἰουδαίοις· “ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πρὸ Ἀβραάμ εἰμὶ ἐγώ.” ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν ὃν ὑμεῖς ὡς ἀντίθεον καὶ παραβάτην ἐσταυρώσατε, καὶ ὡς ἀντιπολιτευόμενον τῷ νόμῳ, Θεὸς ἐστι καὶ Θεοῦ Υἱός, ὃς τὸν νόμον δέδωκε καὶ τοὺς προφῆτας ἀπέστειλε. Καὶ 15 μετ' ὀλίγα—Μὴ τοίνυν θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἡμῖν τι ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν· ὁ Θεὸς γὰρ ἐξαποστείλας τὸν ἑαυτοῦ Υἱόν, τὴν ἰδίαν δύναμιν δι' οὗ τὰς ἀρχὰς καὶ μεθ' οὗ τοὺς θρόνους ὑπεστήσατο· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τὰς κυριότητας διετάξατο, καὶ τὴν ἄνω διετυπώσατο Ἱερουσαλήμ· δι' οὗ 20 καὶ μεθ' οὗ τοὺς οὐρανοὺς ἐκαμάρωσε, καὶ τὴν γῆν ἠδρασε, καὶ τὴν θάλασσαν ἐθεμελίωσε, καὶ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἐποίησε καὶ ὁμοίωσιν τὴν αὐτοῦ· δι' αὐτοῦ νῦν καὶ τοῦτον ἐποίησε περιπατεῖν ἐνωπίον ὑμῶν· μὴ τοίνυν ἡμῖν ἀτενίζετε, ἀλλ' ἐκείνον ἐπίγνωτε, ὃν ὁ Πατὴρ ἐδόξασεν, ὃν ὁ Πατὴρ ἐγνώρισεν ἡμῖν, ὃν ὁ 25 Πατὴρ ἐφάνέρωσε, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐμαρτύρησε, ὃν ὁ Πατὴρ ὑμῖν ἐχαρίσατο· ἐκείνον προσκυνήσατε, ἐκείνον δέξασθε καὶ δοξάσατε· ἐκείνον προσέλθετε, καὶ παρ' αὐτῷ φωτίσθητε· ὃν ὁ Πατὴρ φῶς ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.

14 Ὑμεῖς δὲ τὸν Ἅγιον καὶ Δίκαιον ἠρνήσασθε, καὶ 30 ἠτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅτι ἀντ' αὐτοῦ, φησὶ, ληστὴν ἠτήσασθε σφοδρὰ εἰδένωσε τὸ πρᾶγμα· ἐπειδὴ γὰρ εἶχεν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν χεῖρα, πλήττει λοιπὸν σφοδρῶς.

Τοῦ αὐτοῦ. Κρίναντος Πιλάτου ἀπολύειν ἐκωλύσατε· τὸν μὲν
 ἑτέρουσ ἀέλοντα ἤτήσατε ἀπολυθῆναι· τὸν δὲ τοὺς ἀνηρημένους
 ζωοποιούντα, οὐκ ἠβελήσατε. Καὶ ἵνα μὴ λέγωσι πάλιν, πῶς νῦν
 αὐτὸν δοξάζει ὁ Θεὸς, ὁ τότε μὴ βοηθήσας; παράγουσι τοὺς προ-
 φήτας μαρτυροῦντας, ὅτι οὕτω ἔδει γενέσθαι. Καὶ μετ' ὀλίγα— 5
 Καθάπερ γὰρ τοῖς μὲν μεθύουσιν οὐδὲν λέγομεν, ὅταν δὲ νήψωσι
 καὶ ἀνεγέκωσιν ἐκ τῆς μέθης, τότε ἐπιπλήττομεν· οὕτω δὴ καὶ
 Πέτρος, ὅτε ἠδύνατο συνιέναι τῶν λεγομένων, τότε τὴν γλωτταν
 ἠκόνησε· πολλά τε ἐγκλήματα ἐπάγων· ὅτι ὃν ὁ Θεὸς ἐδόξασεν
 οὗτοι παρέδωκαν· ὅτι ὃν ὁ Πιλάτος ἀπέλυσε· καὶ ὅτι ἠρήσαντο 10
 κατὰ πρόσωπον ἐκείνου· ὅτι προετίμησαν τὸν ληστήν.

15 Τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνετε· ὃν ὁ Θεὸς
 16 ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· οὗ ἡμεῖς μάρτυρες ἐσμέν· καὶ ἐπὶ
 τῇ πίστει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τοῦτον ὃν θεωρεῖτε καὶ
 οἶδατε, ἐστερέωσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. 15

Τοῦ Χρῆστοστόμοτ. Ἐνταῦθα τὴν πίστιν τῆς ἀναστάσεως
 κατασκευάζει· “ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν” πότεν τοῦτο; οὐκ
 ἔτι εἰς προφήτας καταφεύγει, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν, ἐπειδὴ λοιπὸν
 ἀξίοπistos ἦν· τότε μὲν γὰρ εἰπὼν ὅτι ἀνέστη, ἐπηγάγετο μάρ-
 τυρα· νῦν δὲ εἰπὼν, ἐπεισήγαγε τὸν χορὸν τὸν Ἀποστολικόν· “οὗ
 “ἡμεῖς,” φησὶν, “ἐσμέν μάρτυρες,” καὶ τὰ ἐξῆς· ζητῶν τὸ
 πρᾶγμα εἰπεῖν, καὶ πρὶν ἢ τι εἰπεῖν εὐθέως τὸ σημεῖον παράγει·
 ἐνώπιον, φησὶ, πάντων ὑμῶν· ἐπειδὴ σφόδρα αὐτῶν καθήψατο, καὶ
 ἔδειξεν ἀναστάντα τὸν σταυρωθέντα, πάλιν ἀνίησι, διδούς αὐτοῖς
 ἐξουσίαν μετανοίας· καὶ νῦν φησὶν, “ἀδελφοί, οἶδα ὅτι κατ' ἄγνοιαν 25
 “ἐπράξατε,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ ἄρα παρ' ἑτέρου ἔσχε τὸ ζῆν· ὁ ἀρχηγὸς τῆς
 κακίας τίς ἂν εἴη; ὁ τὴν κακίαν τεκῶν· ὁ ἀρχηγὸς τοῦ φόνου·
 ὁ τὸν φόνον τεκῶν· οὕτω καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, ὁ παρ' ἑαυτοῦ
 τὴν ζωὴν ἔχων· ὅτι μὲν οὖν ἀθῶον ἀνηρεῖτε, ἤδητε, ὅτι δὲ ἀρχηγὸν 30
 τῆς ζωῆς, ἴσως ἠγνοεῖτε.

Ἐκ ἀνεπιγράφοτ. Ἴνα εἴπῃ, δι' οὗ ἐγενόμεθα καὶ ζῶμεν καὶ
 ἐσμέν, τὸν αἴτιον τοῦ ἡμετέρου φυράματος, τὸν σύμβουλον καὶ
 βούλησιν τοῦ Πατρὸς τοῦτον μετὰ τοῦ Πατρὸς δοξάζετε· τοῦτον

ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐληλυθότα λάβετε· ταύταις ταῖς θεοσημείαις μὴ ἡμῖν ἀτενίζετε.

Θεοδότος ἐπισκόπος Ἀγκύρας. Καὶ μὴν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀρχηγὸς ἐστὶν ἀθάνατος, ἀλλ' ἐνωθεὶς τῷ θνητῷ ἀπεκτάθη, φησὶν· ἢ γὰρ πρὸς Θεὸν ἔνωσις οὐκ ἀφήσιν εἰς ἄνθρωπον μόνον περιεγρά- 5 φεσθαι τὰ παθήματα· διὰ τοῦτο δὴ τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καλεῖ Ἰησοῦν· τὴν προσηγορίαν τὴν ἐκ τῆς Μαρίας τεθεῖσαν τῷ βρέφει, ἐκείνου γεγονέναι δηλῶν· καὶ τὸν αὐτὸν πάλιν ἄνθρωπον καλεῖ καὶ ἀρχηγὸν προσαγορεύει ζωῆς· τὸν αὐτὸν ποιητὴν τε ὁμῶ 10 τῶν ἀπάντων δεικνύς καὶ ἄνθρωπον θανάτου γευσάμενον.

Καὶ ἡ πίστις ἢ δι' αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ὀλοκλη- ρίαν ταύτην ἀπέναντι πάντων ὑμῶν.

Ἀμμωνίος. “Καὶ ἡ πίστις ἢ δι' αὐτοῦ” ὅτι διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ὑγιαίνεται τις· δεῖ οὖν ἀμφοτέρων τὴν πίστιν συν- δραμεῖν, καὶ τοῦ ὑγιαζομένου καὶ τοῦ ὑπερευχομένου· ὅμοιον ἐπὶ 15 τοῦ παραλύτου καὶ τῆς αἱμορροούσης.

Τοῦ Χρηστομότου. Μία αὕτη ἀπολογία· δευτέρα ἐτέρα· ὥσπερ ὁ Ἰωσήφ τοῖς ἀδελφοῖς λέγει, “ὅτι ὁ Θεὸς με ἀπέστειλεν “ἐμπροσθεν ὑμῶν” ὅπερ ἐκεῖ συνεσταλμένος ἔλεγε, “τῇ ὀρισμένῃ “βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες,” τοῦτο πλα- 20 τύνει ἐνταῦθα.

17 Καὶ τὰ νῦν, ἀδελφοί, οἶδα ὅτι κατὰ ἄγνοίαν ἐπράξατε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν.

Τοῦ Λίτοῦ. Ἄμα δεικνύς ὅτι οὐκ ἐκείνων ἐστὶν, ἐὰν τοῦτο δειχθῆ, ὅτι κατὰ Θεοῦ βουλήν γέγονε· τὰ ῥήματα δὲ ἅ ἐπὶ τοῦ 25 σταυροῦ ἀνείδιζον αἰνίττεται, “εἰ θέλει αὐτὸν σώσατω αὐτὸν” φησὶν· “εἶπεν ὅτι Θεοῦ υἱὸς εἰμί· εἰ πέποιθεν ἐπ' αὐτὸν, καταβήτω ἀπὸ “τοῦ σταυροῦ” λῆρος ἦν, ὧ ἀνόητοι, ταῦτα, οὕτω γὰρ ἔδει γενέσθαι· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ προφήται, ὥστε οὐ παρὰ οἰκείαν ἀσθένειαν οὐ κατέβη· ἀλλ' οὐδὲ παρὰ δύναμιν· καὶ τίθησιν αὐτὸ ἐν τάξει ἀπο- 30 λογίας τῆς ὑπὲρ Ἰουδαίων, ἵνα καὶ δέξωνται· ἐπλήρωσε φησὶν οὕτως· ὁρᾷς πῶς νῦν αὐτὸν δοξάζει ὁ τότε μὴ βοηθήσας. παρά- γουσι τοὺς προφήτας μαρτυροῦντας ὅτι οὕτως ἔδει γενέσθαι.

18 Ὁ δὲ Θεὸς ἅ προκατήγγειλε διὰ στόματος πάντων

τῶν προφητῶν αὐτοῦ, παθεῖν τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ἐπλή-
19 ρωσεν οὕτως· μετανοήσατε οὖν καὶ ἐπιστρέψατε εἰς τὸ
ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἀμαρτίας.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνταῦθα τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας κινεῖ λόγον· ἐν
βραχεῖ ῥήματι πέλαγος ἄφατον ἀνοίξας· ὁ γὰρ ἀνέκφραστος καὶ 5
ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, ὁ δόξαν ἔχων ἄφατον, ὁ φῶς
οὐκ ἄπρόσιτον, μεγαλωσύνη ἀπέραντων· τοῦτο γὰρ ἐστὶ, πλού-
σιος ὢν ἐπτώχευσεν· ἄνθρωπος ἐγένετο, κατεδικάσθη, ἐσταυρώθη,
τὰ μύρια ἔπαθεν.

Ἐν ἀνεπιγράφοις. Τινὲς τῶν προφητῶν προεκήρυξαν τὴν ἐπι- 10
δημίαν τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ πάθη ἃ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐμελλεν ἀνα-
δέξασθαι· τὰς περὶ τούτων οὖν προφητείας ἐκβεβηκυίας ἐν τῷ
σταυρωθῆναι Χριστὸν, ἐπλήρωσεν ὁ Θεός· ὅθεν ὅταν λέγη πάντων
τῶν προφητῶν πεπληρῶσθαι τοὺς λόγους, τοῦ Σωτῆρος παθόντος, οὐ
καθάπαξ πάντας τοὺς προφήτας ἐκλαμβάνομεν, ἀλλὰ πάντας 15
τοὺς προαναφωνήσαντας τὰ τοῦ Χριστοῦ παθήματα, ἄχρι καιρῶν
ἀποκαταστάσεως.

Ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου
20 Κυρίου, καὶ ἀποστείλῃ τὸν προκεχειρισμένον ὑμῖν Ἰη-
21 σοῦν Χριστὸν, ὃν δεῖ οὐρανὸν δέξασθαι. 20

Διάτιμος. Ὁ προσέχων τῇ ἀναγνώσει πολλὰ εἶδη προφητείας
εὐροὶ δηλούμενα ἐν ταῖς γραφαῖς· ὧν ἐστὶν ἡ τῶν μελλόντων προ-
αναφωνήσις. τούτῳ τῷ εἶδει τῆς προφητείας κοσμηθέντες θεοθεν
ἄνδρες τινὲς προεθέσπισαν τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ
πάθη, ἃ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐμελλεν ἀναδέξασθαι· τὰς περὶ τούτων 25
προφητείας ἐκβεβηκυίας ἐν τῷ σταυρωθῆναι τὸν Ἰησοῦν, ἐπλήρω-
σεν ὁ Θεός· ὅθεν ἐὰν γράφηται ἐντεῦθεν πάντων τῶν προφητῶν
πεπληρῶσθαι τοὺς λόγους, τοῦ Σωτῆρος παθόντος, οὐ καθάπαξ πάν-
τας τοὺς προφήτας ἐκλαμβάνομεν, ἀλλὰ πάντας τοὺς προαναφω-
νήσαντας τὰ Χριστοῦ παθήματα. 30

Τοῦ Χριστοῦ. Δείκνυσιν ἐνταῦθα ταλαιπωρηθέντας αὐ-
τοὺς καὶ πολλοὺς κατεργαθέντας πολέμοις· πρὸς γὰρ τὸν καυσού-
μενον καὶ παραμυθίαν ἐπιζητοῦντα, οὗτος ἂν ἀρμόσειεν ὁ λόγος.
ὅρα πῶς οὐδὲ προβαίνει· ἐν μὲν τῇ πρώτῃ δημηγορίᾳ ἡρέμα τὴν

ἀνάστασιν καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ κάθισιν ἠνίξαστο· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν ἐμφανῆ παρουσίαν.

Τοῦ ἀπτοῦ. Ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλέγεται ἀμυδρῶς· ὄντως γὰρ ἐκεῖνοι “ἀναψύξεως καιροί,” οὓς ἐπέζητει Παῦλος λέγων, “καὶ ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκῆνι στεναζόμενοι βαρού-5
“μενοι.”

Ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων, ὧν ἐλάλησεν ὁ Θεὸς διὰ στόματος πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ’ αἰῶνος αὐτοῦ προφητῶν.

Σχόλιον. Τὸ ἄχρι καὶ τὸ ἕως παρὰ τῇ θεῖᾳ γραφῇ οὐ χρόνων 10 ἐστὶ σημαντικόν· ἐπεὶ πῶς νοητέον τὸ εἰρημένον πρὸς Θεόν; “ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ” ἔστιν οὖν ὁ νοῦς οὗτος τοῦ προκειμένου· πολλὰ, φησὶν, εἶπον οἱ προφήται γίνεσθαι, ἃ οὐκ πάντα πεπλήρωται· ἀλλ’ ἔτι γίνονται καὶ γενήσονται ἕως τῆς συντελείας τοῦ κόσμου· ἀναστὰς οὖν, φησὶν, ὁ Σωτὴρ ἐκ νεκρῶν, ἀνελήφθη εἰς 15 οὐρανόν· ἀλλὰ καὶ μένει ἐκεῖ, ἕως τῆς τοῦ κοσμοῦ συντελείας, ἐλευσόμενος τότε μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης θεοπρεποῦς κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Διάτμοι. Ἐπόμενος τίς τῇ συνηθείᾳ τῆς γραφῆς, τὸ ἄχρι καὶ τὸ ἕως ἐκλήψεται οὐ πάντως χρονικὰς περιγραφὰς σημαί-20 νοντα· ὡς ἐτέρου τινὸς σημαίνοντος παρὰ τὸ πρότερον μετὰ τὴν χρονικὴν περιγραφὴν· τὸ γὰρ ὑπὸ Θεοῦ λεγόμενον πρὸς τινὰς· “ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὑμῶν” καὶ “ἕως ἂν καταγηράσῃτε ἐγὼ εἰμι” οὐ δηλοῖ, ὅτι μετὰ τὸ γηράσαι τοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος, οὐκ ἔτι Θεὸς ἐστίν, ἀθάνατος γὰρ καὶ αἰδιος ὑπάρχει· τοῦτο μύρια συναῖει τῷ 25 αὐτῷ τρόπῳ φερόμενα ἐν τῇ θεῖᾳ παιδεύσει, ἃς αὐτῷ τις ἐκλέξασθαι δύναται· εἰ τοίνυν οὕτως ἢ προκειμένη φωνὴ λέγει, δεῖν δέξασθαι τὸν οὐρανὸν τὸν Κύριον “ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως,” καὶ τὰ ἐξῆς· ἠγγητέον ὡς Χριστὸς ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανὸν μένει ἐκεῖ, ἕως τῆς τοῦ κόσμου συντελείας· ἐλευσόμενος τότε μετὰ 30 δυνάμεως, ἀποκαταστάντων πάντων λοιπῶν ὧν προεθέτισαν οἱ προφήται· ἦτοι ὅταν τὸ τέλος ἐνστῇ καὶ παύσεται τὰ αἰσθητὰ, τότε ὁ Χριστὸς ἔσται τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερος· οὐ μὴν ἐν οὐρανῷ ἀποκατασταθεὶς, ἀλλ’ ὑπὲρ οὐρανόν, “εἰς ἣν δόξαν εἶχε παρὰ τῷ Πατρὶ

“πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι” ὑπεράνω οὖν γεγονὸς πάσης ὁραμένης κτίσεως, τέλος ἐπιτίθησι τὸ εἶναι ἐν οὐρανῷ.

- 22 Μωυσῆς μὲν πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεν, ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. 5

Τοῦ ἁγίου Κτρίδαοτ ἐκ τοῦ πρὸς Ῥωμαίους τόμος β. Προφήτης ὠνόμασται διὰ τὸ ἀνθρώπινον ὁ Ἐμμανουήλ, ὁ ὡς ἐν τάξει Μωσέως μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ διαπορβμεύων εἰς ἡμᾶς τοῦ ἰδίου Πατρὸς τὴν ἀπόρρητον βούλησιν.

Ὁὐ τῇ οὐσίᾳ ἀλλὰ τοῖς πράγμασιν· εἰ γὰρ τῇ οὐσίᾳ ἔφη, 10 “ὡς ἐμέ” οὐχ εἷς ἀνέστη ἀλλὰ πολλοὶ μεχρὶ τῆς δεῦρο.

Τοῦ Χρτιστοτόμοτ. Τὸ “ὡς ἐμέ” οὐκ ἐπὶ τῆς φύσεως ἀλλ’ ἐπὶ τῆς πράξεως ἐκληπτεόν· ἐδήλου γὰρ ὡς οὐ μόνον προφήτης ἀλλὰ καὶ νομοθέτης ὁ παραγενόμενος ἔσται· οὐ μόνον δὲ Μωυσῆς ἀλλὰ καὶ οἱ προφήται τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κατήγελλον παρ- 15 οῦσιν· κατεσήμαναν γὰρ καὶ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως, ὅτι ἐκ παρθένου· καὶ τὸν τόπον, ὅτι ἐκ Βηθλεέμ· καὶ τὸν χρόνον, τὴν ἐβδομήκοντα ἐβδομάδων προθεσμίαν μηνύοντες· καὶ ὅσα διαπράξεται· ὀφθαλμοὺς λέγοντες αὐτὸν ἀνοίγειν τυφλῶν, καὶ τὰς ἄλλας ἀπάσας εὐεργεσίας· καὶ οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ὅσα πείσεται ὑπὸ 20 τῶν δυσσεβῶν καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν· ὅψε δὲ ποτε μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς τοῦ Κυρίου ἀνοδὸν ὁ Παράκλητος ἐλθὼν, ἐδίδαξε τοὺς Ἀποστόλους καὶ Εὐαγγελιστὰς τὴν ἀκριβῆ τοῦ μυστηρίου οἰκονομίαν.

Αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς 25 ὑμᾶς.

Ἐκ ἀνεπιγράφοτ. Τί δὲ ἐστὶν “ὡς ἐμέ;” Μωυσῆς οὗτος γενᾶται ἐν Αἰγύπτῳ, φονευομένων τῶν νηπίων ὑπὸ Φαραῶ τῶν ἀρρέων τῶν Ἑβραίων· ὃν λαβοῦσα ἡ μήτηρ καὶ προσποιησαμένη μὴ εἶναι αὐτοῦ μητέρα ἀλλὰ ξενὴν, “κιβώτιον θήβην λεγομένην 30 “κατασκενάσασα καὶ χρίσασα πίσση, ῥίπτει παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ “ποταμοῦ,” καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὁ δεῦτερος οὐράνιος Μωυσῆς, φαίην γὰρ αὐτὸν ἂν καὶ Μωυσέα· Μωυσῆ ἐν παραβολῇ συγκρινόμενον, τῇ σκιᾷ, τῷ δούλωφ

ὁ δεσπότης τῷ κτίσματι, ὁ κτίστης τῷ γηγενεῖ, ὁ ἀναρχος· τούτῳ ὁ Μωϋσῆς, οὐχ ἑαυτὸν τῷ δεσπότη ὁ δαῦλος, οὐ τῷ ποιητῇ τὸ ποίημα, οὐ τῷ πλάστῃ τὸ πλάσμα, οὐ τῷ τεχνίτῃ ὁ πηλὸς, ἀλλὰ καιρὸν συγκρίνων καιρῶ, καὶ ἀλήθειαν ἐν σκιᾷ διαγράφων, καὶ ἐπιτηδεύματα ἀνθρώπων προκατασκευαζομένη ἀνθρώποις οἰκονομία, καὶ σχήματα 5 δράμασι Θεοῦ, εὐπορίας, καὶ τρόπον τρόπον. Γενᾶται ἐν Βηθλεὲμ ὁ Χριστὸς, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν Αἰγύπτῳ· Ἰσραηλίτης ἐκεῖνος, οὗτος τὸ κατὰ σάρκα ὡς ἐκ γένους ἱερατικοῦ, ὡς οὗτος ἐκ Δαβιδ διὰ τὴν παρθένου· Φαραῶ ἐπ' ἐκείνου, Ἡρώδης ἐπὶ τούτῳ· βρέφη ἐκεῖνος ἀναιρεῖ, βρέφη φονεῖει οὗτος· ἀρρενικὰ ἐκεῖνος, ἀρρενικὰ οὗτος· ἐν 10 λάρνακι ἐκεῖνος, καὶ παρὰ ποταμὸν ἐν λύκῳ οὗτος, τῇ παρὰ τὸν αὐτὸν ποταμὸν Αἰγυπτία πόλει· ὑπὸ ἀλλοφύλου ἐκεῖνος τῆς Φαραωνίτιδος ἐτρέφετο, ὑπὸ πόλεως καὶ οὗτος Φαραωνίτιδος ἐτρέφετο.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ Ἐκ τοῦ κατὰ τῆς τοῦ Ἀδικαρναυ-
 ζέας ἀπολογίας στήλατος. Καὶ τὸ δὲ “ὡς ἐμέ” τὸ σχῆμα 15
 τῆς νομοθεσίας δηλοῖ, τὸ μόνον ἐκβεβηκὸς εἰς Χριστὸν, καὶ οὐκ εἰς
 ἕτερον προφήτην τινά· πρόδηλον γὰρ ὡς διὰ Μωσέως ὁ νόμος
 ἐδόθη, ὃν καὶ κατὰ τὸ Δευτερονόμιον ἐκ θείας ἐπιτομίας ἐπλάτυνε,
 καὶ νομοθέτου δόξαν ἐκαρποῦτο καὶ ὄνομα· πρωτοτυπῶν τὸν ἀληθῆ
 νομοθέτην Χριστὸν, τὸν καὶ τὸν νόμον λαλήσαντα· δι' αὐτοῦ γὰρ 20
 καὶ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, ὡς διὰ
 ἰδίου Λόγου μονογενοῦς καὶ ἐνυποστάτου καὶ ὁμοουσίου, λελάληκεν
 ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· τοσοῦτον γὰρ ἀξίωμα νομοθέτου καὶ δόξαν
 εἶχεν ὁ Μωσῆς, τῇ δόσει τῶν νομικῶν ὑπουργήσας πλακῶν, ὅτι δὴ
 καὶ αὐτὸν τὸν νόμον Μωϋσέα καλεῖν ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ. Καὶ 25
 μετ' ὀλίγα—Ἐπεὶ οὖν ἐν σχήματι νομοθέτου μόνος ἐν προφήταις
 ὁ Μωϋσῆς, διὰ τοῦτο καὶ μοναδικῶς πρὸς τὸν Χριστὸν ἀποβλέπων
 ἔλεγε, “προφήτην ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐκ τῶν ἀδελ-
 “φῶν ἡμῶν, ὡς ἐμέ.” καὶ γὰρ ὥσπερ αὐτὸς τὴν νομικὴν εἰσήγαγε
 πολιτείαν, οὕτως ὁ Χριστὸς τὴν εὐαγγελικὴν, κατὰ τὸ τῆς ἐκουσίου 30
 κενώσεως μέτρον· μεσίτης ἀνθρωπίνως τῆς καινῆς διαθήκης καὶ
 τῆς ἐν Πνεύματι λατρείας γενόμενος· καθὼ γὰρ ἕπληρξε Θεὸς, αὐ-
 τὸς ἦν ἑκατέρας πολιτείας καὶ πρυτάνις καὶ δότης· τοῦτον ἤγει
 τὸν νομοθέτην δοθῆναι πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ οὐ καθὰ πάλαι μόνῳ
 τῷ Ἰσραὴλ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, μελωδῶν ὥδε πῶς ὁ προ- 35

φήτης Δαβίδ· “Κατάστησον Κύριε νομοθέτην ἐπ’ αὐτούς· γνώ-
 “ τωσαν ἔθνη, ὅτι ἄνθρωποι εἰσί·” τοιγαροῦν καὶ δεξάμενα τὰ ἔθνη
 τὸν νομοθέτην, τὸν ἐν σαρκὶ φανερωθέντα Θεὸν, ἔγνωσαν ἀληθῶς ὅτι
 ἄνθρωποι εἰσί, διὰ τῆς εὐαγγελικῆς νομοθεσίας παιδευθέντες τι
 τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα· καὶ ὅτι χρὴ τὴν μὲν ψυχὴν ἀνακαθαίρειν τῶν 5
 τῆς ἀλογίας παθῶν, ὡς κατ’ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν γινομένην· τῶν δὲ
 τῆς σαρκὸς ἡδονῶν ἀμελεῖν, ἵνα καὶ αὐτῇ τῆς ἐν τῇ καταστάσει
 δοξῆς κληρονομήσειεν.

23 Ἔσται δὲ, πᾶσα ψυχὴ ἣτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προ-
 24 φήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ· καὶ πάν- 10
 τες δὲ οἱ προφῆται ἀπὸ Σαμουὴλ καὶ τῶν καθεξῆς ὅσοι
 ἐλάλησαν, καὶ κατήγγειλαν τὰς ἡμέρας ταύτας.

Τοῦ Χριστοῦ. Ἐνταῦθα καλῶς τὸν ὄλεθρον ὅταν γάρ
 τι λέγῃ μέγα, ἐπὶ τοὺς πρώτους καταφεύγει, καὶ μαρτυρίαν εὔρεν
 ἀμφότερα ἔχουσιν ὡς περ εἶπεν “ ἕως ἂν θῆ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς 15
 “ πόδας αὐτοῦ·” τὸ γὰρ θαυμαστόν, ὅτι ὁμοῦ τὰ δύο καὶ ὑπετάγη,
 καὶ παρακοὴ καὶ ἡ τιμωρία.

Σχόλιον. Ἀθάνατος οὖσα τοῦ ἀνθρώπου ἡ ψυχὴ, οὐ καθάπαξ
 ἐξολοθρεύεται, ἀλλ’ ἐκ τινὸς τάγματος ἀγαθοῦ, ὅπου ἦν τεταγμένος
 πρότερον· οὕτω καὶ Ἰουδας ἐξολοθρεύθη ἐκ τοῦ χοροῦ τῶν Ἀπο- 20
 στόλων.

Διδάχμοι. Ἐπειδὴ ἀθάνατός ἐστιν ἡ ψυχὴ, ἐξολοθρευομένη αὐτῆς
 νοῦμεν, τὸ ἔξω γενέσθαι τῶν ἀγαθῶν ἃν ἡμελλεν ἀπολαύειν, εἶγε
 θεοσεβῶς ἐπολιτεύσατο.

25 Ὑμεῖς δὲ ἐστέ οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης, 25
 ἧς διέθετο ὁ Θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγων πρὸς
 Ἀβραάμ, καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται
 πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς.

Τοῦ Χριστοῦ. “Ὑμεῖς ἐστέ υἱοὶ τῶν προφητῶν,” ὥστε ὑμῖν
 ἔλεγον, καὶ δι’ ὑμᾶς πάντα γέγονεν· ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὸ τόλμημα 30
 ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἠλλοτριῶσθαι, καὶ οὐκ ἔχει λόγον, τὸν αὐτὸν νῦν
 μὲν σταυροῦσθαι, νῦν δὲ ὡς οἰκείους θεραπεύειν, δεικνύς ὅτι καὶ
 ἐκεῖνο διὰ προφητείαν καὶ τοῦτο· “καὶ τῆς διαθήκης ἧς διέθετο ὁ
 “ Θεός·” τῆς διαθήκης, φησὶν, υἱοὶ, τουτέστι κληρονόμοι· ἵνα γὰρ μὴ

δόξωσιν ὡς ἀπὸ χάριτος Πέτρου ταῦτα λαμβάνειν, δείκνυσιν ὅτι ἄνωθεν αὐτοῖς ὀφείλετο, ἵνα μᾶλλον πιστεῦσωσιν ὅτι καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ καὶ ἐπάγει Μωσέα λέγοντα ὅτι πάντα ἔσται, ἃ εἶπεν ὁ Χριστός· εἶτα καὶ ἐτέρωθεν μετ' ἐγκωμίου ὥστε καὶ διὰ τοῦτο πείθεσθαι ὀφείλετε φησίν· “ υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης” 5 τί ἐστὶν υἱοὶ; τουτέστι κληρονόμοι· τί οὖν ὡς περὶ ἀλλότρια διάκεισθε τὰ ὑμέτερα; ἄρα κατηγορίας μὲν ἄξια ἐπράξατε, δυνήσεσθε συγγνώμης τυχεῖν.

26 Ὑμῖν πρῶτον ἀναστήσας ὁ Θεὸς τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ἀπέστειλεν αὐτὸν εὐλογοῦντα ὑμᾶς, ἐν τῷ ἀπο-10 στρέφειν ἕκαστον ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν.

“ Ὑμῖν πρῶτον,” φησίν, “ ὁ Θεὸς ἀναστήσας τὸν παῖδα αὐτοῦ ἀπέστειλεν” ἄρα καὶ ἐτέροις· ἀλλὰ καὶ ὑμῖν πρῶτον τοῖς σταυρώσασιν “ εὐλογοῦντα ὑμᾶς,” φησίν, “ ἐν τῷ ἀποστρέφειν ἕκαστον ἀπὸ τῶν πονηριῶν.” Καὶ μετ' ὀλίγα—Οὐκ εἶπεν, ὑμῖν 15 ἀπλῶς ἀπέστειλε τὸν παῖδα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ ὅτι ἐσταυρώθη· ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν ὅτι αὐτὸς ὢν ταῦτα ἐχαρίζετο, ὁ δὲ πατήρ οὐχί, διὰ τοῦτο φησὶ “ εὐλογοῦντα ὑμᾶς” εἰ γὰρ ἀδελφὸς ὑμῶν αὐτὸς, καὶ εὐλογεῖ ἡμᾶς, ὑπόσχεσις τὸ πρᾶγμα ἐστὶ· τουτέστι, τοσοῦτον ἀπέχετε μὴ κοινοῦναι τούτοις, 20 ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις ὑμᾶς αἰτίους καὶ ἀρχηγούς οὐ βούλεται γενέσθαι· καὶ γὰρ ὡς ἀπεριμμένοι διάκεισθε.

1 Λαλούντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν λαόν, ἐπέστησαν αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ.

Τοῦ Χριστοῦ. Σὺ δέ μοι θέα πῶς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν 25 παραδόντα ζητοῦντες, ἐνταῦθα λοιπὸν αὐτοῖ ἐπιβάλλουσι τὰς χεῖρας, θρασύτεροι γεγονότες καὶ ἀναισχυντότεροι μετὰ τὸν σταυρὸν· ἢ γὰρ ἁμαρτία, ἕως μὲν ἂν ὀδίνηται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην· ἐπὶ δὲ τελεσθῆ, τότε ἀναισχυντοτέρους ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν· “ καὶ ὁ στρατηγός,” φησὶ, “ τοῦ ἱεροῦ,” ἵνα πάλιν δημόσιον 30 ἔγκλημα περιθῶσι τοῖς γινομένοις, καὶ μὴ ὡς ἰδιωτικὸν ἐκδικῶσιν, ὅπερ πανταχοῦ σπουδάζουσι ποιεῖν.

2 Καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι, διαπονούμενοι διὰ τὸ διδάσκειν αὐτοὺς τὸν λαόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ μόνον ὅτι ἐδίδασκαν, ἀλλ' ὅτι οὐκ αὐτὸν μόνον ἔλεγον ἐγγερέθαι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' ἐκεῖνον ἀνίστασθαι.

Καὶ καταγγέλλει ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν τὴν
3 ἐκ νεκρῶν· καὶ ἐπέβαλον αὐτοῖς τὰς χεῖρας.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὕτως ἰσχυρὰ ἐγένετο ἡ ἀνάστασις, ὡς καὶ ἐτέ-
5 ροις^m αὐτὸν αἴτιον γενέσθαι ἀναστάσεως.

Καὶ ἔθεντο αὐτοὺς εἰς τήρησιν εἰς τὴν αὔριον· ἦν
γὰρ ἑσπέρα ἤδη.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὡς τῆς ἀναίσχυντίας· οὐκ ἔδεισαν τὸ πλῆθος· διὰ
τοῦτο καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ σὺν αὐτοῖς ἦν· ἔτι τῶν προτέρων¹⁰
· αἱμάτων γεμούσας τὰς χεῖρας εἶχον.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκέτι ἄγουσιν αὐτοὺς πρὸς Πιλάτον, αἰσχυνό-
μει καὶ ἐρυθριῶντες τὰ προτέρα, μὴ καὶ ὑπὲρ ἐκεῖνων ἐγκλη-
θῶσιν.

4 Πολλοὶ δὲ τῶν ἀκουσάντων τὸν λόγον ἐπίστευσαν,¹⁵
καὶ ἐγενήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν ὡσεὶ χιλιάδες
πέντε.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί τοῦτο; μὴ γὰρ εὐδοκίμησαντας εἶδον, οὐχὶ
δέβντας ἐθεάσαντο. πῶς οὖν ἐπίστευσαν; ὅρας ἐνέργειαν φανεράν·
καὶ μὴν καὶ τοὺς ἤδη πιστεύσαντας ἔδει ἀσθενεστέρους γενέσθαι·²⁰
ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο· ἡ γὰρ Πέτρου δημηγορία εἰς τὸ βάθος τὸ
σπέρμα κατέβαλε, καὶ τῆς διανοίας καθήψατο· καὶ διὰ τοῦτο ὠργί-
ζοντο, ὅτι οὐδὲν αὐτοὺς ἐδεδίεσαν, ὅτι οὐδὲν τὰ παρόντα δεινὰ
ἠγοῦντο· εἰ γὰρ ὁ σταυρωθεὶς, φησὶ, τοιαῦτα ἐργάζεται, οὐ φοβού-
μεθα οὐδὲ τούτους· τὸν χωλὸν ἔστησαν καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ²⁵
οἰκονομίας γέγονε· πλείους γὰρ ἦσαν οἱ νῦν πιστεύσαντες τῶν
πρώτων· διὰ τοῦτο ἐκείνων ὁράντων ἔδησαν τοὺς Ἀποστόλους, ἵνα
καὶ αὐτοὺς δειλοτέρουςⁿ ἐργάσωνται· τὸ δὲ ἐναντίον ἐγένετο· καὶ
οὐκ ἐπ' αὐτῶν αὐτοὺς ἐξετάζουσιν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν ἵνα μὴ ἀπὸ
τῆς παρρησίας οἱ ἀκούσαντες κερδάνωσιν.³⁰

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ πολλοῖς ἐκπλήξως γέμον· ὅτι
κατέχοντες αὐτοὺς οἱ ἔχθροί, καὶ εἰς δεσμοτήριον ἐμβάλλοντες
καὶ δεσμούς, οὐ μόνον αὐτῶν οὐ περιεγέγοντο, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ

^m ἑτέρο c Cod.

ⁿ δ+λοτέρους Cod.

μετὰ ταῦτα αὐτοῖς ὑπέκυπτον οἱ μαστίζοντες τοῖς μαστιζομένοις· οἱ δεσμοῦντες τοῖς δεδεμένοις· οἱ διώκοντες, τοῖς ἐλαυνομένοις.

Διὰ τοῦτο προέλεγεν ἐπὶ τῶν πεντακισχιλίων “δοτε αὐτοῖς
“ ὑμεῖς φαγεῖν” τουτέστι, πεντακισχιλίους κορέσετε πίστεως καὶ 5
ὑμεῖς μετὰ ταῦτα.

5 Ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν αὔριον συναχθῆναι αὐτῶν τοὺς
ἄρχοντας καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς γραμματεῖς
6 ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ Ἄνναν τὸν ἀρχιερέα καὶ Καϊάφαν
καὶ Ἰωάννην καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ ὅσοι ἦσαν ἐκ γένους 10
ἀρχιερατικοῦ.

Τοῦ Χρῆστοστομοῦ. Οὐκέτι γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν τὰ
τοῦ νόμου ἐφυλάττετο· καὶ πάλιν δικαστηρίου σχῆμα τῷ πράγματι
περιτιθέασιν, ἵνα ὑπεύθνοι τῇ ἀδίκῃ γένωνται κρίσει.

7 Καὶ στήσαντες αὐτοὺς ἐν τῷ μέσῳ, ἐπυνθάνοντο, ἐν 15
ποιᾷ δυνάμει, ἢ ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς;

Τοῦ λίττοῦ. Καὶ μὴν ἤδεσαν διαπονούμενοι γὰρ ἐν τῷ κατ-
αγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν, κατέσχον αὐτούς· τίνας
οὖν ἔνεκεν ἐρωτῶσι; προσδοκῶντες αὐτοὺς διὰ τὸ πλῆθος ἐξάρνου
γενέσθαι, καὶ τὸ πᾶν διὰ τούτου νομίζοντες κατορθωκένας· ὅρα γοῦν 20
τί φασί· καὶ “ἐν ποίῳ ὀνόματι ποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς;”

Τοῦ λίττοῦ. Τοῦτο ποῖον; διατί μὴ λέγεις, ἀλλὰ συσκιάζεις;
“ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς;”

8 Τότε Πέτρος πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου, εἶπε πρὸς
αὐτούς. 25

Τοῦ λίττοῦ. Ἀναμνήσθητι τοίνυν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, “ὅταν
“ δὲ ἄγωσιν ὑμᾶς εἰς τὰς συναγωγὰς, μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τί
“ λαλήσητε· τὸ γὰρ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν ἐστὶ τὸ λαλοῦν
“ ἐν ὑμῖν” ὥστε ἐνεργείας πολλῆς ἀπήλαυον.

Ἄρχοντες τοῦ λαοῦ καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραὴλ, 30
9 ἀκούσατε· εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ
ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος σέσωσται.

Τοῦ λίττοῦ. Ὅρα φιλοσοφίαν ἀνδρὸς πόσης γέμουσαν παρη-

σίας· οὐδὲν ὑβριστικὸν φθέγγεται· ἀλλὰ μετὰ τιμῆς σφόδρα αὐτῶν γενναίως καθήψατο· ἀπὸ τοῦ προοιμίου διεκωμώδησεν αὐτούς, καὶ ἀνέμνησε τῶν προτέρων, ὅτι ἐπ' εὐεργεσίας αὐτοὺς κρίνουσιν· ὡσανεὶ ἔλεγε, μάλιστα μὲν ἐχρῆν στεφανοῦσθαι ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις, καὶ ὡς εὐεργέτας ἀνακηρύττεσθαι, ἐπεὶ δὲ καὶ κρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενούς, οὐχὶ πλουσίου, οὐχὶ δυνατοῦ, οὐχὶ ἐνδοξοῦ· καίτοι ἐν τούτῳ τίς ἂν ἐβάσκηγε; πολλῆς βαρύτητος ἢ ἐπαγγελία γέμει· καὶ δείκνυσιν ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοὺς περιπεύρουσιν.

10 Γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν καὶ παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραὴλ. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ μάλιστα αὐτοὺς ἐλύπει· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, “ὃ ἠκούσατε εἰς τὸ οὖς, κηρύξατε ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν.”

Ἵτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου.

Τοῦ αὐτοῦ. Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι κρύπτομεν ἢ τὴν πα- 15
τριδα ἢ τὸ πάθος· “ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ
“νεκρῶν” ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής·” πάλιν
τὸ πάθος· πάλιν ἢ ἀνάστασις.

Ἵτι ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν,
ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Ὡς τῆς πολλῆς παρρησίας· “ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε”
φησὶν, αὐτὸν ὁ Θεὸς ἤγειρε· τοῦτο μείζονος παρρησίας· μὴ νομί-
σητε ὅτι τὰ αἰσχροῦ κρύπτομεν· μονονουχὶ ὀνειδίζων αὐτοῖς ταῦτα
φησί· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐνδιατρίβει τῷ λόγῳ.

Κετρίλλοτος. Ὅτι δὲ ὁ Πατὴρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαι λέγεται τὸν 25
Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐνεργουμένου δηλονότι περὶ τὴν
σάρκα αὐτοῦ τοῦ πράγματος, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις· αὐτὸς τε
ὑπάρχων ἢ ζωοποιός τε καὶ ἐνεργῆς δύναμις τοῦ Πατρὸς, τὸν ἴδιον
ἐζωοποιεῖ ναόν, κατὰ τὸ, “λύσατε τὸν ναὸν τούτου, καὶ ἐν τρισὶν
“ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.” ἦν ἄρα τὸ ζωοποιούμενον οὐκ ἀλλότριον, 30
οὔτε μὴν ἐνὸς τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπων, ἀλλ' ἴδιον αὐτοῦ τοῦ Λόγου
σῶμα.

11 Οὗτός ἐστιν ὁ λίθος ὁ ἐξουθενηθεὶς ἀφ' ὑμῶν τῶν
οἰκοδόμων.

Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λογθαοῦνων. Οὕτως αἱ Ἀπόστολοι οὐ τὸν Θεὸν ἤλασσαν, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν κατήγγελλον τῷ λαῷ εἶναι τὸν Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ὃν ὁ Θεὸς, ὁ τοὺς προφήτας πέμψας, αὐτὸς Θεὸς ὢν, ἤγειρε, καὶ τὴν σωτηρίαν ἐν αὐτῷ ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις. 5

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἀνέμνησεν αὐτοὺς καὶ ῥήματος ἱκανῶς φοβῆσαι· “καὶ ὁ περὶ γάρ,” φησιν, “ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συν-“ θλασθήσεται, ἐφ’ ὃν δ’ ἂν πέσῃ λικμήσει αὐτόν.”

Ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας.

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστιν, ὅτι σφόδρα δόκιμός ἐστι· πολλὴν εἰ- 10
χον ἀπὸ τοῦ σημείου τὴν παρρησίαν τὸ λοιπὸν· καὶ ὅτε μὲν διδά-
ξαι ἐχρῆν, ὅρα πῶς λέγουσι καὶ προφητείας παράγουσι πολλὰς·
ὅτε δὲ παρρησιάσασθαι, μόνον ἀποφαίνονται· “οὐδὲ γὰρ ὄνομα ἔτε-
“ ρὸν ἐστὶ” φησὶ, καὶ τὰ ἐξῆς.

12 Καὶ οὐκ ἔστιν οὐδενὶ ἄλλῳ ἢ σωτηρία.

15

Τοῦ αὐτοῦ. Ποίας οἶε πληγὰς αὐτοὺς λαμβάνειν ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων.

Διδάκτωρ. Τῆς σωτηρίας βεβαιουμένης μετουσίᾳ Τριάδος, ὁ Χριστὸν τὸν ἐπιδημήσαντα προσηκάμενος, πιστεύσας δὲ ἐν τῷ ὀνόματι, σώζεται· δοθέντος ἐν τῇ ὑπ’ οὐρανὸν τῆς Υἱοῦ προσηγο- 20
ρίας, ἀπὸ τοῦ τῆς ἐπιδημίας χρόνου, ἐν ᾗ ὁ πιστεύων μεθέξει διὰ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀποσταλέντος Παρακλήτου· ὅθεν ὁ σωζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος ἐκ τῆς Τριάδος ἔχει τὴν σωτηρίαν.

Οὐδὲ γὰρ ἕτερον ὄνομά ἐστὶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, τὸ 25
δεδομένον ἐν ἀνθρώποις ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἐνταῦθα καὶ ἕψηλὰ φέγγεται· ὅταν γὰρ μὴ ᾗ τι κατορθῶσαι, ἀλλὰ παρρησίαν ἐπιδειξασθαι μόνον, οὐ φεῖδεται· οὐδὲ γὰρ ἔδεδοίκε μὴ πλήξῃ· καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς δι’ ἄλλον· ἀλλ’ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία· τουτέστιν, οὗτος 30
ἡμᾶς σῶσαι δύναται. ταύτη τὸν φόβον αὐτῶν κατέστειλεν.

Ἐν ἀνεπιγράφοις. Ὡσπερ ἐπὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος εἶπο-
μεν, ὅτι ὁ βαπτιζόμενος ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, καὶ εἰς Πατέρα
καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα βαπτίζεται, ἀδαιρέτου οὐσης τῆς Ἁγίας

Τριάδος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγομεν, ὅτι ὁ σωζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, ἐκ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἔχει τὴν σωτηρίαν.

- 13 Θεωροῦντες δὲ τὴν τοῦ Πέτρου παρρησίαν καὶ Ἰωάννου.

Τοῦ Χριστοῦ. Οἱ δύο ἀγράμματοι κατερητόρευσαν αὐ- 5 τῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων· οὐ γὰρ αὐτοὶ ἐφθέγγοντο, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις.

Καὶ καταλαβόμενοι ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον· ἐπεγίνωσκον δὲ αὐτοὺς ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν. 10

Οὐκ ἔστι μόνον θαυμαστὸν, ὅτι ἀλειεῖς, ὅτι ἰδιῶται ἦσαν οἱ κήρυκες, ἀλλ' ὅτι καὶ ἕτερα κωλύματα φύσει ἦν· καὶ πλεῖον γέγονεν ἡ ἐπίδοσις· οὐ μόνον οὐδὲν ἐκώλυσεν ἡ ἰδιωτία, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο φανερωθῆναι ἐποίησε τὸ κήρυγμα.

Τοῦ Χριστοῦ. Οὐχ ἀπλῶς τοῦτο ἔθηκε τὸ χωρίον ὁ 15 Εὐαγγελιστῆς, ἀλλ' ὅτι ἐπεγίνωσκον αὐτούς, φησιν, ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν ἐν τῷ πάθει· οὗτοι γὰρ μόνοι ἦσαν τότε· ἐώρων αὐτοὺς ταπεινοὺς, συνεσταλμένους· καὶ τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἐξέ- νιξεν, ἡ πολλὴ μεταβολή· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἦσαν οἱ περὶ Ἄνναν, καὶ παρεστήκεσαν αὐτῷ καὶ οὗτοι· καὶ ἐξέπληττεν αὐτοὺς ἡ παρρη- 20 σία. Καὶ μετ' ὀλίγα—“ἐπεγίνωσκόν τε αὐτούς,” φησιν, “ὅτι σὺν “ τῷ Ἰησοῦ ἦσαν” ὅπερ αὐτοὺς ἐποίει πιστεύειν, ὅτι παρ' ἐκείνου ταῦτα ἤδασαν, καὶ ὡς ἐκείνου μαθηταὶ πάντα ἔπραττον.

- 14 Τὸν δὲ ἄνθρωπον βλέποντες σὺν αὐτοῖς ἐστῶτα τὸν θεραπευμένον, οὐδὲν εἶχον ἀντειπεῖν. 25

Τοῦ ἀποστόλου. Πολλὴ ἡ τοῦ ἀνθρώπου παρρησία, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ μὴ ἐγκαταλελοιπότης αὐτούς· εἰ γὰρ εἶπον ὅτι οὐχ οὕτως ἔχει, ἐκείνος ἂν κατηγορήσεν.

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ ἀπίστων Ἀρχιερέων προστατόντων^α ὡς οὐ δεῖ παρρησιάζεσθαι ἐπὶ τῷ^ο 30 ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀνανέωσης τῶν Ἀποστόλων.

- 15 Κελεύσαντες δὲ αὐτοὺς ἔξω τοῦ συνεδρίου ἀπελθεῖν,

- 16 συνέβαλον πρὸς ἀλλήλους λέγοντες· τί ποιήσωμεν τοῖς

^α πρωτ. om. C.N.C.

^ο τὰ Cod.

ἀνθρώποις τούτοις; ὅτι μὲν γὰρ γνωστὸν σημεῖον γέγονε δι' αὐτῶν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ φανερόν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἀρνήσασθαι.

Τοῦ αὐτοῦ. "Ορα ἐν ἀπορίᾳ ὄντας, καὶ πάλιν τὸν φόβον τὸν ἀνθρώπινον πάντα ἐργαζόμενον ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀνάτρεψαι, 5 φησὶν, τὸ γινόμενον οὐκ ἔστι, οὐδὲ συσκιᾶσαι, ἀλλὰ κωλυόντων αὐτὸν μᾶλλον ἐπεδίδου τὰ τῆς πίστεως, οὕτω καὶ νῦν γίνεται.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς. "Τί ποιή-
"σωμεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις;" τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτο
ἐστίν, ὅτι κατέχοντες αὐτοὺς καὶ ὑπευθύνους ἔχοντες, καὶ δεσμῶντες 10
καὶ κόπτοντες, ἠπόρουσαν καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ ἦσαν, δι' αὐτῶν τούτων
ἠττώμενοι δι' ὧν προσεδόκων νικᾶν καὶ οὔτε τύραννοι οὔτε δῆμοι,
οὔτε δαιμόνων φάλαγγες, οὔτε αὐτὸς ὁ διάβολος περιγενέσθαι
αὐτῶν ἴσχυσεν, ἀλλ' ἐκ πολλῆς ἠττώσαντο τῆς περιουσίας ἄπερ κατ'
αὐτῶν ἐμηχανῶντο πάντα ὑπὲρ αὐτῶν ὁρῶντες γινόμενα· διὸ καὶ 15
ἔλεγεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· "ὑπερνωκῶμεν" καινὸς γὰρ οὗτος τῆς
νίκης ὁ νόμος ἦν· τὸ διὰ τῶν ἐναντιῶν κρατεῖν, καὶ μηδέποτε ἠτ-
τάσθαι· ἀλλ' ὡς αὐτοὺς ὄντας κυρίους τοῦ τέλους, οὕτως ἐπὶ τοὺς
ἀγῶνας ἐξιέναι τούτους.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Ἐταγγεαῖου. "Τί ποιή- 20
"σωμεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις;" ὁρᾷς ἐν ἀπορίᾳ ὄντας, οὐ τοὺς
ὑποχειρίους καὶ δεδεμένους, ἀλλὰ τοὺς κατέχοντας καὶ δεσμῶν-
τας· οὗ τι γένοιτ' ἂν καινότερον; σὺ κατέχεις καὶ δυσφορεῖς;
καὶ μάλα εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τῆς ψάμμου πάντα ἐφοδόμη-
σαν· διὰ τοῦτο καὶ ἀσθενέστεροι πάντων ἦσαν. 25

17 Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλείον διανεμηθῆ ἐῖς τὸν λαόν,
ἀπειλῆ ἀπειλησόμεθα αὐτοῖς μηκέτι λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνό-
18 ματι τούτῳ μηδενὶ ἀνθρώπων. καὶ καλέσαντες αὐτοὺς
παρηγγείλαντο τὸ καθόλου μὴ φθέγγεσθαι μηδὲ διδά-
19 σκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ. Ὁ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης 30
ἀποκριθέντες εἶπον πρὸς αὐτούς· εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον
τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε.

Τοῦ Χριστιανοῦ. "Ορα καὶ τούτων τὴν ἀναισχυντίαν καὶ
τῶν Ἀποστόλων τὴν φιλοσοφίαν.

20 Οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἅ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ
21 λαλεῖν. οἱ δὲ προσαπειλησάμενοι ἀπέλυσαν αὐτούς.

Εἰ μὲν ψευδῆ ἅ λέγομεν, ἐπιλαβοῦ· εἰδ' ἀληθῆ, τί κωλύεις ;
τοιούτων ἢ φιλοσοφία· ἐκεῖνοι ἐν ἀπορίᾳ, οὔτοι ἐν εὐφροσύνῃ· ἐκεῖ-
νοι πολλῆς γέμοντες αἰσχύνης, οὔτοι μετὰ παρρησίας πάντα 5
πράττοντες· ἐκεῖνοι ἐν τῷ δεδοικέναι, οὔτοι ἐν τῷ θαρρεῖν.

Μηδὲν εὐρίσκοντες τὸ πῶς κολιάσονται αὐτούς διὰ
τὸν λαόν· ὅτι πάντες ἐδόξαζον τὸν Θεὸν ἐπὶ τῷ γεγο-
22 νότι· ἐτῶν γὰρ ἦν πλείονων τεσσαράκοντα ὁ ἄνθρωπος
ἐφ' ὃν ἐγεγόνει τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἰάσεως. 10

Τοῦ Χριστοστόμοι ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἵπομνήματος.
Εἶδες φρόνημα ὑψηλόν; εἶδες πέτραν κυμάτων καταγεωῶσαν;
εἶδες οἰκίαν ἄσειστον; καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, ὅτι οὐ μόνον οὐκ
ἐγίνοντο δειλοὶ δι' ὧν ἐπεβουλεύοντο, ἀλλ' ὅτι καὶ πλέον ἐλάμβανον
θάρσος, κάκεινους εἰς μείζονα ἐπέβαλον ἀθυμίαν· καὶ γὰρ ὁ τὸν ἀδά- 15
μαντα πλῆττων, αὐτός ἐστι ὁ πληττόμενος· καὶ ὁ τὰ κέντρα λακτί-
ζων, οὗτός ἐστιν ὁ κεντούμενος καὶ χαλεπὰ δεχόμενος τραύματα.

Τοῦ Χριστοστόμοι. Ἐπεστόμισε γὰρ αὐτούς τὰ σημεῖα· οὐδὲ
ἠκείχοντο τελῆσαι αὐτούς τὸν λόγον, ἀλλὰ μεταξύ λέγοντας διέ-
κυψαν σφόδρα ὑβριστικῶς. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνω- 20
θεν τὰ εἰρημένα· τὸ μὲν πρῶτον διὰ δόξαν ἀνθρωπίνην ἅπαντα
ἐποίουν· νυνὶ δὲ καὶ ἕτερον προσέκειτο, τὸ μὴ δόξαι μαιφόνους
εἶναι, ὃ μετὰ ταῦτα ἔλεγον· “βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ
“αἷμα ἀνθρώπου τούτου” ὃ τῆς ἀνοίας· πεισθέντες ὅτι ἀνέστη,
καὶ τὸ τεκμήριον λαβόντες ὅτι ἔστι Θεός, τὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου μὴ 25
κατασχεθέντα, ὑπὸ οἰκείων προσεδόκησαν μηχανημάτων συσκιά-
ζεσθαι· τί ταύτης τῆς ἀνοίας ἴσον; τοιοῦτο γὰρ ἡ πονηρία· οὐδὲν
ὄρα, ἀλλὰ παταχοῦ θορυβεῖται.

23 Ἀπολυθέντες δὲ ἦλθον πρὸς τοὺς ἰδίους, καὶ ἀπ-
ἠγγειλαν ὅσα πρὸς αὐτούς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύ- 30
τεροι εἶπον.

Τοῦ Λίτοῦ. Οὐχὶ φιλοτιμίας ἕνεκεν διηγοῦντο· πῶς γὰρ;
ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὰ τεκμήρια ἐπεδείκνυντο· ὅσα γὰρ
ἐκεῖνοι εἶπον, ταῦτα διηγήσαντο· τὰ δὲ αὐτῶν εἰκὸς καὶ παρελθεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ. “Ἦλθον,” φησὶν, “πρὸς τοὺς ἰδίους” ὅρα αὐτοὺς οὐκ ἐπιρρίπτοντας ἑαυτοὺς τοῖς πειρασμοῖς, ἀλλὰ τοὺς ἐπαγομένους γενναίως φέροντας· ἄλλος εἷτις ἦν τῶν μαθητῶν, ἴσως ἂν τῇ τοῦ πλήθους παρρησίᾳ θαρρῶν καὶ ὕβρισε, καὶ μυρία ἐδέξατο δυσχερῆ· ἀλλ’ οὐχ οἱ φιλόσοφοι οὗτοι, ἀλλὰ πάντα ἡμέρωσ καὶ ἐπεικῶσ. 5

24 Οἱ δὲ ἀκούσαντες ὁμοθυμαδὸν ἤρᾱν φωνὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἶπον.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ μετὰ σπουδῆς πολλῆς· οὐδὲ γάρ ἐστιν εὐχὴ ἀπλῶσ γινομένη· ὅρα δὲ πῶσ εἰσὶν ἠκριβωμένα αὐτῶν αἱ εὐχαί· ὅτε τὸν ἄξιον εἰς ἀποστολὴν αὐτοῖς ἠξίου ἀναδειχθῆναι, οὕτως 10 ἔλεγον· “σὺ Κύριε καρδιογνώστα πάντων, ἀνάδειξον” πρῶγνώσεωσ γὰρ ἦν ἐκεῖ χρεία· ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ ἐπιστομισθῆναι τοὺς ἐναντίουσ ἔχρη, περὶ δεσποτείας διαλέγονται· διὸ καὶ οὕτωσ ἠῤῥαξαντο· “Δέσποτα, σὺ ὁ Θεὸσ ὁ ποιήσασ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν 15 “θάλασσαν,” καὶ τὰ ἐξῆσ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡ κραυγὴ γέγονεν ἀπὸ ἠδονῆσ καὶ διαθέσεωσ πολλῆσ· αἱ τοιαῦται γὰρ ἀνύουσιν εὐχαί, αἱ φιλοσοφίας γέμουσαι, αἱ περὶ τοιούτων γενόμεναι, αἱ παρὰ τῶν τοιούτων, αἱ ἐν τοιούτοισ καιροῖσ, αἱ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον· ὡσ αἶγε ἄλλαι βδελυκταὶ καὶ ἀκάθαρτοι· ὅρα πῶσ οὐδὲν περιττὸν φησὶν, οὐδὲν γραῶδεσ καὶ 20 μυθῶδεσ, ἀλλὰ περὶ τῆσ δυνάμεωσ αὐτοῦ διαλέγονται· καθάπερ αὐτὸσ ὁ Χριστοσ ἔλεγε τοῖσ Ἰουδαίοισ “εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ “ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια” ἰδοὺ καὶ ὁ Πατήρ ἐν Πνεύματι φθέγγεται· τί γὰρ φασι; “Δέσποτα, ὁ Θεὸσ ὁ τοῦ Πατρὸσ ἡμῶν διὰ “Πνεύματοσ Ἁγίου στόματοσ Δαβιδ παιδόσ σου εἰπὼν, ἵνα τί 25 “ἐφρύαξαν ἔθνη;”

Δέσποτα, σὺ ὁ Θεὸσ ὁ ποιήσασ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν 25 γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖσ· ὁ τοῦ πατρὸσ ἡμῶν διὰ Πνεύματοσ Ἁγίου στόματοσ Δαβιδ παιδόσ σου εἰπὼν, ἵνατί ἐφρύαξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέ- 30 τησαν κενά;

Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λοτταοῦνῶν. Αὐται φωναὶ τῆσ Ἐκκλησίας· ἐξῆσ πᾶσα ἔσχηκεν ἐκκλησία τὴν ἀρχὴν· αὐται φωναὶ τῆσ μητροπόλεωσ τῶν τῆσ καινῆσ διαθήκησ πολιτῶν· αὐται

φσκαὶ τῶν Ἀποστόλων αὐται φωναὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου τῶν ἀληθῶς τελείων μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου, διὰ τοῦ Πνεύματος τελειωθέντων, καὶ ἐπικαλουμένων τὸν Θεὸν τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, τὸν διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυγμένον· καὶ τὸν τούτου παῖδα, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεός· καὶ ἄλλον οὐκ 5 εἰδόντων· οὐ γὰρ ἦν τότε Οὐαλεντίνος ἐκεῖ οὐδὲ Μαρκίων, οὐδ' οἱ λοιποὶ ἑαυτῶν τε καὶ τῶν πειθομένων αὐτοῖς καταστροφεῖς· διὸ καὶ ἐπήκουσεν αὐτῶν ὁ ποιητὴς τῶν ἀπάντων Θεός· “ἐσαλεύθη γάρ,” φησιν, “ὁ τόπος ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες “ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ 10 “ παρρησίας” παντὶ τῷ θέλοντι πιστεῦειν.

Τοῦ Χριστοστόμοι. Καθάπερ συνθήκας ἀπαιτοῦντες τὸν Θεὸν, τὴν προφητείαν εἰς μέσον ἄγουσιν, ἅμα καὶ ἑαυτοὺς παραμυθούμενοι ὅτι εἰκῆ ἅπαντα μελετῶσιν οἱ ἔχθροί· ἐκεῖνα, φησὶν, εἰς πέρασ ἀγαγε, καὶ δεῖξον ὅτι κενὰ ἐμελέτησαν. 15

Ἐπὶ ἀνεπιγράφτοι. Ἐπειδὴ τινὲς τῶν αἰρεσιωτῶν λέγουσιν ἄλλον εἶναι Θεὸν τὸν κοσμοποιόν, καὶ ἄλλον τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἐναντίους εἶναι ἀλλήλοις· τούτου χάριν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι τὴν αἵρεσιν ταύτην ἐκκόπτουτες, διὰ τῆς εὐχῆς παριστῶσιν, ὡς αὐτός ἐστι Θεός καὶ κοσμοποιὸς καὶ Πατὴρ Σωτῆρος ὑπάρχων, καθότι 20 παρ' αὐτοῦ δέδονται ἀμφότεραι αἱ διαθήκαι.

Διατίμοι. Πολλοὶ τῶν ἀπὸ αἱρέσεων διαιροῦσι τὴν θεότητα, λέγοντες ἄλλον εἶναι Θεὸν τὸν κοσμοποιόν, καὶ ἄλλον τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ· ὅθεν καὶ τὴν γραφὴν διαιρήσαντες, τὴν μὲν παλαιὰν διαθήκην τοῦ κοσμοποιῦ, τὴν δὲ καινὴν τοῦ Πατέρος Χριστοῦ 25 λέγουσιν εἶναι· ἐπομένως δὲ τῇ δυσσεβεῖ γνώμῃ αὐτῶν, ἀπεινατίως ἔχουν λέγουσι πρὸς ἑαυτοὺς τοὺς θεοὺς τούτους καὶ τὰς γραφὰς αὐτῶν· ὡς τοὺς προσφεύγοντας τῷ Κυρίῳ ἔχθροὺς εἶναι τοῦ κοσμοποιῦ, καὶ βελτίονας αὐτοῦ τυγχάνειν· ὡς αὐτῷ κοσμοποιῦ ἄνθρωποι διαβεβλήμενοι εἰσὶ πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν δι- 30 δασκαλίαν αὐτοῦ· ἐλέγχει δὲ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν ἡ ἐγκειμένη γραφὴ, εἰσάγουσα τοὺς Ἀποστόλους, μετὰ τὸ ἀπολυθῆναι τῆς ἐπιβουλῆς τῆς πρὸς τῶν ἀρχιέρων καὶ πρεσβυτέρων, ἐλθόντας πρὸς τοὺς ἰδίους, τουτέστι τοὺς τὴν αὐτὴν πίστιν ἔχοντας ἅμα ἐκείνοις, καὶ πᾶσιν ὕμνον χαριστήριον ἀναπέμψαι τῷ ποιητῇ οὐρανοῦ καὶ 35

γῆς, μετὰ τοῦ μνημονεῦσαι, ὡς διὰ τοῦ στόματος Δαβιδ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι εἰκότως τὸν δεύτερον ψαλμὸν, οὗ ἡ ἀρχὴ “ ἵνα τι “ ἐφρύαξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενὰ” διὰ γὰρ πάντων τούτων παρίσταται, ὡς αὐτὸς εἶη Θεὸς κοσμοποιὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Σωτῆρος ὑπάρχων· καὶ ὅτι δίδονται παρ’ αὐτοῦ ἀμφότεραι αἱ διαθήκαι. 5

26 Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Πῶς οὐ κενὴ γέγονεν αὐτοῖς ἡ μελέτη, μὴ δεξαμένοις τὸν Σωτῆρα τοῦ 10 κόσμου; φρύαγμα δέ ἐστι τὸ ἀλόγιστον κίνημα.

Τοῦ Χριστοστόμου. “ Ὡσπερ τότε, φησὶν, “ ἐμελέτησαν κενὰ,” οὕτω καὶ νῦν, φησὶ, κενὰ μελετῆσαι αὐτοὺς δός· τουτέστιν, μὴ εἰς ἔργον ἔλθοιεν αἱ ἀπειλαὶ αὐτῶν ταῦτα δὲ ἔλεγον οὐκ αὐτοὶ παραιτούμενοι δυσχερές τι παθεῖν, ἀλλ’ ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος· οὐ γὰρ 15 εἶπον, ἐξελοῦ κινδύνου ἡμᾶς, ἀλλὰ τί; “ καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου “ μετὰ παρρησίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον σου.” Καὶ μετ’ ὀλίγα— ‘ Ὁρᾷς πῶς πάντα διὰ τὸν Θεὸν αἰτοῦσιν, οὐδὲν εἰς οἰκειάν δόξαν, οὐδὲ εἰς φιλοτιμίαν· τὸν μὲν οὖν αὐτῶν ἐπαγγέλλονται, ὅτι οὐ καταπλαγήσονται· ἀξιούσι δὲ, φησὶ, σημεῖα γίνεσθαι. 20

27 Συνήχθησαν γὰρ ἐπ’ ἀληθείας ἐπὶ τὸν ἅγιον παιδία σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τὲ καὶ Πόντιος Πιλά- 28 τος, σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραὴλ, ποιῆσαι ὅσα ἡ χεὶρ σου καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι.

Εἰς σύμβασιν καὶ φιλίαν ἤκασιν Ἡρώδης τὲ καὶ Πόντιος 25 Πίλατος.

Οὐχ ἵνα τι τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν εἰς πέρας ἀγάγωσιν, ἀλλ’ ἵνα ἐμπαροινήσαντες^P τῷ Χριστῷ τοῦ Κυρίου, τουτέστι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κακοὶ κακῶς ἀπόλοιτο, καὶ τὰς τῆς κυριοκτονίας ἐξαπατηθεῖεν δίκας. 30

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ἡ γὰρ εἰς τὸν Χριστὸν ἐπιβουλὴ καὶ εἰς αὐτὸν ἀνατρέχει τὸν Πατέρα· εἰ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Ἰῶ, καὶ ὁ Ἰῶς ἐν τῷ Πατρὶ, πῶς οὐ μία τις ἢ εἰς αὐτοὺς ὕβρις ἐγένετο αὐ·

^P ἐμπαροινήσαντες Cod.

Ἠστκίωτ πρεσβυτέρωτ. Κύριον καλεῖ τὸν Πατέρα, Χριστὸν εἰκότως τὸν Υἱόν· τῇ γὰρ κατὰ τοῦ μονογένους ἐπιβουλῇ, ὡς ὑβρίζομενον ἐν αὐτῷ, τὸν Πατέρα συνέπλεξεν· ἐπειδήπερ εὐδοκία τοῦ Πατρὸς, ὅλον τὸ ὑπὲρ ἡμῶν μυστήριον ὁ μονογένης ἔπραξεν.

29 Καὶ τανῦν Κύριε, ἔπιθε ἐπὶ τὰς ἀπειλάς αὐτῶν· καὶ 5
δὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παρρησίας πάσης λαλεῖν τὸν
30 λόγον σου, ἐν τῷ τὴν χειρὰ σου ἐκτείνειν σε εἰς ἴασιω,
καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι.

Οὕτως μαυθάνωμεν εὐχεσθαι καὶ ἡμεῖς· καίτοιγε πόσου οὐκ ἐμπλησθεῖθι θυμοῦ, εἰς ἄνδρας ἐμπροσθὸν ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπιχειροῦντας 10
καὶ ἀπειλοῦντας τοιαῦτα; πόσης οὐκ ἂν ἀπεχθείας πληρωθεῖθι;
ἀλλ' οὐχ οἱ ἅγιοι τοιοῦτοι.

Διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου παιδὸς σου Ἰησοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἄν ἐν τῷ ὀνόματι ἐκεῖνο γίνονται αἱ ἐέργειαι,
μεγάλη ἔσται ἡ παρρησία. 15

31 Καὶ δεηθέντων αὐτῶν ἐσαλεύθη ὁ τόπος ἐν ᾧ ἦσαν
συνηγμένοι.

Τοῦ ἀκουσθῆναι αὐτοὺς καὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦτο τεκμήριον γέγονεν. Διατί δὲ οὕτως ἐγένετο, ἄκουε καὶ τοῦ προφήτου λέγοντος· “ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν” ὅτι 20
γὰρ πάρεστι ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν ἐδήλωσε· καὶ πάλιν ἕτερος προφήτης φησὶν, “ἐσαλεύθη καὶ ἔντρομος ἐγενήθη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου
“Κυρίου.” ἐποίει δὲ τοῦτο ὁ Θεὸς καὶ διὰ φόβον πλείονα· καὶ εἰς
θάρος αὐτοὺς ἐνάγων μετὰ τὰς ἀπειλάς ἐκείνας εἰς παρρησίαν
πλείονα ἐπεδίδοσαν· ἐπειδὴ γὰρ ἀρχὴ ἦν, καὶ αἰσθητοῦ ἐδέοντο 25
σημεῖον· πρὸς τὸ πεισθῆναι αὐτούς· μετὰ δὲ ταῦτα οὐδαμοῦ τοῦτο γίγεται.
πολλῆς τῆς παρακλήσεως ἔτυχον οὐδὰμοθεν γὰρ εἶχον ἐπιδειξαι ὅτι ἀνέστη, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημείων.

Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου, καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παρρησίας. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Τί ἐστὶν ἐπλήσθησαν; τουτέστιν ἀνεπυρώθησαν, καὶ ἀεκαίετο ἐν αὐτοῖς τὸ χάρισμα.

Περὶ ὁμοψύχου καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν πιστευόντων.

- 32 Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευόντων ἦν ἡ καρδιά καὶ ἡ
 ψυχὴ μία· καὶ οὐδεὶς τι τῶν ὑπαρχόντων ἔλεγεν ἴδιον
 33 εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά· καὶ δυνάμει μεγάλη
 ἀπεδίδουν οἱ Ἀπόστολοι τὸ μαρτύριον τῆς ἀναστάσεως 5
 Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Τοῦ Χρτιστοῦ. Ὁρᾶς ὅτι μετὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ
 καὶ τὰ παρ' ἑαυτὸν εἰσέφερον· πανταχοῦ γὰρ τοῦτο χρῆ παρατη-
 ρεῖν, ὅτι μετὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐπι-
 δεικνύουσι. Καὶ μετ' ὀλίγα—“Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευόντων”¹
 “ἦν ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ μία.” ἄρα εἰπέ μοι ἡ ἀγάπη τὴν ἀκτη-
 μοσύνην ἔτεκεν, ἢ ἡ ἀκτημοσύνη τὴν ἀγάπην; ἐμοὶ δοκεῖ ἡ ἀγάπη
 τὴν ἀκτημοσύνην, ἢ καὶ ἐπέσφιγγεν αὐτὴν λοιπόν· καὶ πάλιν ἴδου
 καρδιά καὶ ψυχὴ τὸ αὐτό.

Ὁριγένους. Γνώρισμα κακίας τὸ συγχυθῆναι τὰς γλώσσας·¹
 γνώρισμα ἀρετῆς, ὅτι ἦν πάντων “τῶν πιστευόντων καρδιά καὶ ψυχὴ
 “μία.” καὶ οὕτω τῶν τὴν γραφὴν εὐρήσεις, ὅτι ὅπου πλῆθος
 ἀριθμοῦ, ὅπου σχίσμα, ὅπου διαίρεσις καὶ ἀσυμφωνία, καὶ ὅσα
 τοιαῦτα, κακίας εἰσὶ γνωρίσματα· ὅπου δὲ ἐνότης, καὶ ὁμόνοια,
 καὶ πολλὴ δύναμις ἐν λόγοις, ἀρετῆς γνωρίσματα.²

Τοῦ ἁγίου Σεθέρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς
 πρὸς Πέτρον μονάζοντα Ἐπιστολῆς. Τῆς γὰρ ἀγαπῆς ἴδιον,
 τὸ πάντα λογιζέσθαι κοινὰ, καὶ τὴν διαφορὰν ἐκβάλλειν, τὴν τὸ
 ἐμὸν καὶ τὸ σὸν διακρίνουσαν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Φοκᾶν Ἐπιστολῆς. Τὰ γὰρ ἔθνη²
 τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου παραδεξάμενα τὰ ἐν τῇ γῆ διέπτυσαν
 πράγματα, “καὶ οὐδεὶς τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι,
 “ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά” καὶ ἀνδρείαν ἤσκησαν, καὶ τοῖς τοῦ
 μαρτυρίου στεφάνοις κατεκοσμήθησαν· σωφροσύνην δὲ καὶ ὑπερ-
 ἤλαντο, παρθενίαν καὶ ἀγγελικὸν ζηλώσαντες βίον· οὐ μόνον ἀν-
 3 δρῶν ἀλλὰ καὶ γυναικῶν οὐκ ὀλίγη πλῆθυσ.

- 34 Χάρις τε ἦν μεγάλη ἐπὶ πάντας αὐτούς· οὐδὲ γὰρ ἦν
 ἐνδεής τις ἐν αὐτοῖς.

Τοῦ Χρτιστοῦ. Καθάπερ ἐγχειρισθέντας αὐτούς τι δείκ-

νυσι, καὶ ὡς περὶ ὀφλήματος λέγει· τούτεστι τὸ μαρτύριον μετὰ παρησίας πᾶσιν ἀπεδίδουν.

Τοῦ αὐτοῦ. Καθάπερ ἐν οἰκίᾳ πατρικῇ τέως ὁμότιμοι πάντες οὕτω διέκειντο. οὐκ ἔνι εἰπεῖν ὅτι ἔτρεφον μὲν τοὺς ἄλλους· ὡς ἐξ ἰδίων δὲ τρέφοντες οὕτω διέκειντο. ἀλλὰ τὸ θαυμαστὸν τοῦτό 5 ἔστιν, ὅτι ἑαυτῶν ἀποστήσαντες τὰ πράγματα οὕτως ἔτρεφον· ἵνα μηκέτι ὡς ἐξ ἰδίων ἀλλ' ὡς ἐκ κοινῶν τρέφωσι.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἦν χάρις, ὅτι οὐδεὶς ἦν ἐνδεής· τούτεστιν, ἀπὸ τῆς πολλῆς προθυμίας τῶν ἐπιδιδόντων οὐδεὶς ἦν ἐνδεής. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Νῦν πληροῦται τὸ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ εἰρημένον· “ὅτι οὐκ ἔσται ἔν σοι ἐνδεής· ὅτι εὐλογῶν εὐλογήσει σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐν τῇ γῇ, ἣ Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι.”

“Ὅσοι γὰρ κτήγορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνταῦθα εἰς ἔργον ἐξέβη τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, “ὅστις ἀφήκεν ἄγρους ἢ οἰκίας ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, “ἐκατονταπλασίονα λήψεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ ζῶην αἰώνιον “κληρονομήσει.” κάλαμον γὰρ καὶ δίκτυον ἀφέντες, τὰς πάντων οὐσίας, μετ' ἐξουσίας εἶχον τὰς τιμὰς τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν χωρίων 20 καὶ αὐτὰ τὰ σώματα τῶν πιστευόντων· καὶ σφαγῆναι γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν πολλάκις εἴλοντο· ὡς καὶ Παῦλος πολλοῖς μαρτυρεῖ.

35 Καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων· διεδίδοτο δὲ ἕκαστῳ καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλὴ ἡ τιμή· “παρὰ τοὺς πόδας,” φησὶ “τῶν 25 “Ἀποστόλων ἐτίθουν” οὔτε εἰς χεῖρας ἐτόλμων δοῦναι· οὔτε δὲ τετυφωμένως παρεῖχον, ἀλλὰ παρὰ τοὺς πόδας ἔφερον αὐτοὺς οἰκονόμους ἠφίσαν γενέσθαι, καὶ κυρίους ἐποίουν, ἵνα ὡς ἐκ κοινῶν λοιπὸν ἀναλέγηται, μηκέτι ἐξ ἰδίων· τοῦτο καὶ πρὸς τὸ κενόδοξον αὐτοῖς συνεβάλλετο. 30

36 Ἰωσήφ δὲ ὁ ἐπικληθεὶς Βαρνάβας ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ὃ ἔστι μεθερμηνεύμενον, υἱὸς παρακλήσεως, Λευΐτης, Κύπριος τῷ γένει.

Τοῦ Χριστοῦ. Οὐ δοκεῖ μοι οὗτος ἐκεῖνος εἶναι ὁ μετὰ Ματθίου· ἐκεῖνος γὰρ καὶ Ἰουστος ἐλέγετο· καὶ “Βαρνάβας,” φησὶν, “ὅς ἐστιν υἱὸς παρακλήσεως” δοκεῖ μοι καὶ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς εἰληφέναι τὸ ὄνομα· ὡς πρὸ τούτου ἰκανὸς ὢν καὶ ἐπιτήδειος.

Τοῦ αὐτοῦ. Μέλλει διηγείσθαι τὸ κατὰ Ἀνανίαν λοιπὸν καὶ 5 Σάπφειραν καὶ θέλων δείξαι τὸν ἄνδρα χειρίστα ἡμαρτηκότα, πρῶτου μέμνηται τοῦ κατορθώματος, ὅτι τοσούτου πλήθους ὄντος τοῦ ταῦτα ποιοῦντος, τοσαύτης χάριτος, τοσούτων σημείων, ὑπ’ οὐδενὸς τούτων παιδευθεῖς, ἀλλὰ τῇ φιλοχρηματίᾳ τυφλωθεῖς, τὸν ὄλεθρον ἐπήγαγε τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ. 10

37 Ὑπάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ, πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα, καὶ ἔθηκε πρὸς τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων.

Τοῦ Χριστοῦ. Δηλοῖ ὅτι τοῦτο μόνον ἐκέκτητο.

Τοῦ αὐτοῦ. Πανταχοῦ παρατηρεῖ πῶς δείκνυσι τὸν νόμον λυόμενον· πῶς δὲ καὶ Κύπριος ἦν ὅτι λοιπὸν καὶ μετῴκουν καὶ 15 ἐχρημάτιζον Λευῖται.

* Περὶ Ἀνανία καὶ Σαπφείρης καὶ πικρᾶς αὐτῶν τελευτῆς.

1 Ἄνὴρ δέ τις ὀνόματι Ἀνανίας, σὺν Σαπφείρα τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἐπώλησε κτῆμα, καὶ ἐνοσφίσατο ἀπὸ τῆς τιμῆς. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Τί δεινόν; ὅτι μετὰ συγκαταθέσεως ἢ ἀμαρτίας· καὶ οὐδεὶς ἕτερος εἶδε τὸ γενόμενον, πόθεν ἐπῆλθε τῷ ταιλαιπώρῳ τούτῳ καὶ ἀθλίῳ τοῦτο ἐργάσασθαι.

Ἀμμονίῳ πρεσβυτέρῳ. Εἰ μέρος ἀργυρίου σφετερισάμενος ἐκ τῶν ἰδίων, καὶ μὴ τὸ πᾶν παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων 25 τιθεὶς ἀπέθανε, τί δὴ καὶ φήσομεν περὶ τῶν μὴ ὀλοσχερῶς ἑαυτοὺς προσαγόντων τῷ Θεῷ, ἀλλὰ μερικῶς μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ ποιούντων εἰ τύχοι, μερικῶς δὲ ταῖς ἰδίαις ἐπιθυμίαις δουλεόντων; οἷς ἀπαντήσῃ πολὺ μείζων τιμωρία· ὡς δυνατοῦ ὄντος τοῦ Θεοῦ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐν γέεννῃ ἀπολέσαι· ταῦτα δὲ λέγω, διὰ τοὺς 30 μὴ θερμῶς ἀπαιτοῦντας τοὺς πιστοὺς ζῆν.

Συνειδυίας καὶ τῆς γυναικὸς, καὶ ἐνέγκας μέρος τι παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων ἔθηκεν.

Τοῦτ' αὖτοῦ. Σημειωτέον ὅτι καὶ τὸ συνειδέναί τι γινόμενον παρ' ἄλλου κακὸν, καὶ σιωπᾶν, ἁμαρτία ἐστίν.

- 3 Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος· Ἀνανία, διατί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου ; 5

Τοῦτ' αὖτοῦ. Εἰ ὁ Σατανᾶς τοῦτο ἐποίησε, τί αὐτὸς αἴτιος γέγονεν ; ὁ δεξάμενος αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν καὶ πληρωθεὶς· ἀλλ' ἔδει διορθῶσαι φησὶν· ἀλλ' οὐκ ἂν διορθώθη· ὁ γὰρ τοιαῦτα ὄρων καὶ μὴ κερδάνας, πολλῶ μᾶλλον οὐκ ἂν ἐτέρως ἐκέρδανεν. οὐκ ἔδει τοίνυν ἀπλῶς παρελθεῖν τὸ γεγονός, ἀλλ' ὡς σηπεδόνα ἐκμηθῆναι, 10 ἵνα μὴ τῷ λοιπῷ λυμῆνῃται σώματι· νῦν μὲν γὰρ καὶ οὗτος ἀφέληται μὴ προελθὼν περαιτέρω κακίας· καὶ οἱ λοιποὶ σπουδαιότεροι γέγονασι· τότε δὲ ἂν τοῦναντίον συνέβη· δεύτερον ἠλέγχθη, καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἔλαθεν αὐτὸν τὸ γεγονός· καὶ τότε καταδικάζει· διατί δέ ; ἐκ ποίας προαιρέσεως τοῦτο πεποίηκας ; ἤθελες ἔχειν 15 ἔδει ἔχειν ἐξ ἀρχῆς καὶ μὴ ὑποσχέσθαι· χαλεπή τις ἐστὶν ἡ ἱεροσυλία, ἀγαπητέ· ὁ μὲν γὰρ ἐπεθύμησεν ἴσως ἀλλοτρίων, σοὶ δὲ ἐξῆν ἔχειν τὰ σά· τί τοίνυν ἐποίησας αὐτὰ ἱερά, καὶ τότε ἔλαβες αὐτά ; ἀπὸ πολλῆς καταφρονήσεως τοῦτο πεποίηκας· οὐκ ἔχει τὸ γινόμενον συγγνώμην· ἐκτός ἐστιν ἀπολογίας· μὴ σκαν- 20 δαλίξεσθε τοίνυν, εἴ τινες καὶ νῦν εἰσιν ἱερόσυλοι· εἰ γὰρ τότε ἦσαν, πολλῶ μᾶλλον νῦν, ὅτε πολλὰ τὰ κακά· ἀλλ' ἐλέγχωμεν αὐτοὺς ἐπὶ πάντων, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι.

- 4 Οὐχὶ μένου σοὶ ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε ; τί ὅτι ἔθου ἐν καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο ; 25 οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.

Θεὸς οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, δ' ἐψεύσατο Ἀνανίας.

Τοῦτ' ἀγίως Ἀθανασίου. Εἰ ἔμενε, φησὶν, ὑμῖν ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ ὑμετέρᾳ ἐξουσίᾳ ἦν. ἐπειδὴ δέ, φησὶν, ἐπεχειρήσατε πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ εἰς τοῦτο συνεφωνήσατε, λήψεσθε 30 πείραν οὗ ἠθελήσατε· σωφρονισθήσονται δὴ καὶ φοβηθήσονται καὶ ἄλλοι πειράσαι, δι' ὑμῶν τὴν πείραν λαβόντες.

Διονυσίου. Ἀγαθὸν τὸ μὴ εὔξασθαι σε, ἢ τὸ εὔξασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι· οὐδὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ ἐκ λυπῆς βούλεται·

ἢ τὸ εὐξασθαί σε καὶ μὴ ἀποδοῦναι, ἐπειδήπερ οὐκ ἔστι σὰ, ἄπερ ἅπαξ διὰ τῆς ἐν ταῖς εὐχαῖς ἐπαγγελίας ἀνέθηκας.

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ. Μὴ γὰρ ἀνάγκη τις ἦν καὶ βία, μὴ γὰρ ἄκοντας ὑμᾶς ἔλκομεν, ὅτι ἔθου ἐν ταῖς καρδίαις σου.

ΤΟΥ ἁΓΙΟΥ ἈΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΚ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΝΑΤΑΤΙΑΝΟΥΣ ΤΑΓΜΑ-5 ΤΟΣ. Κατανοῆσαι δεῖ καὶ ἐνταῦθα, ὅτι ἀρχὴ ἦν τοῦ κηρύγματος· καὶ μέγα μὲν ἐτόλμησαν οὗτοι, πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπιχειρήσαντες· μεγάλη δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀδελφοῖς ὠφέλεια γέγονεν ἢ τούτων τιμωρία· ἐπαιδεύθησαν γὰρ καὶ ἐδιδάχθησαν ὅτι οὐ δεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου τολμᾶν, οὐδὲ πειράσαι 10 τοῦτ' ἐπιχειρεῖν.

5 Ἀκούων δὲ Ἀνανίας τοὺς λόγους τούτους, πεσὼν ἐξέψυξεν.

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ. Τοῦτο μείζον τοῦ χωλοῦ τὸ σημεῖον, τὸ καὶ ἀνελεῖν, καὶ ἐν διανοίᾳ εἰδέναι καὶ τὰ λάθρα γεγονότα. 15

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Πολλοὶ τῶν ἐν ἀμαθία τυγχανόντων, μᾶλλον δὲ ἐν ἀσεβείᾳ, ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ φόνου γράφονται τὸν κορυφαῖον τῶν Ἀποστόλων, διὰ τὸν περὶ Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν γεγενημένον θάνατον. Ἡ δὲ κατηγορία οὐ τοῦ Πέτρου· μᾶλλον δὲ τοῦ Πνεύματος ἄπτεται Ἁγίου, τοῦ τὴν ψῆφον κατ' αὐτῶν ἐξοίσαντος 20 δικαίαν. Ὁ γὰρ Πέτρος οὐδὲν ἕτερον ἐποίησεν ἢ μόνον ἤλεγξε τὸ ψεῦδος· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ πάντα γινώσκον, οὐ μόνον τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐξουσίαν ἔχον καὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τοὺς εἰς αὐτὸ ἀμαρτήσαντας ἀνεῖλεν· ἀλλ' ἐρεῖ τις πάλιν ἀσεβῶς ἀνθιστάμενος· ναί, φησι, 25 δοκεῖς ταύτην πιθανὴν πεποικηκέναι ἀπολογίαν· τί δ' ἂν ἔχῃς καὶ περὶ Σαπφείρας λέγειν; οὐχ ὁ Πέτρος αὐτὴν ἀνεῖλεν; ἄπαγε τῆς ἀτοπίας, ἄπαγε· τῶν γὰρ δύο γέγονε τὸ παράπτωμα, καὶ συνομολογήσεις καὶ αὐτός· οὐκοῦν ὁ κριτὴς ἀμφοτέροισι ἐπίσης κατεδί- 30 κασεν· οὐκ ἠγνόησε δὲ τοῦτο ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων, ὁ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πανταχοῦ φθεγγόμενος· διὸ καὶ ταύτην παρ' αὐτοῦ δεξάμενος ἐφθέγγετο τὴν φωνήν· οὕτω καὶ παραχρημα εἰς ἔργον ἐξέβη τὸ λεχθέν· οὐκοῦν δι' ὀλίγων ἐλήλεγκται ἢ τῶν παρανόμων συκοφαντία. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς κατανοήσειε τὸ γεγενημένον, ὄψεται πολλοὺς τῶν προσεχόντων ἑαυτοῖς μέχρι σήμερον 35

ὠφελουμένους· οἷδε γὰρ ὁ Θεὸς πολλακίς κολάζειν ἀμαρτήσαντα·
κουφετέραν ἐκεῖ ποιῶν αὐτῷ τὴν κόλασιν, ἣ καὶ τέλειον αὐτὸν ἀπαλ-
λάττων πολλοὺς δὲ ἐνταῦθα σωφρονεστέρους ποιῶν τῷ φόβῳ.

Καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας·
δᾶναστάντες δὲ οἱ νεώτεροι συνέστειλαν αὐτὸν, καὶ ἐξ- 5
ενέγκαντες ἔθαιψαν.

Τοῦ Χρτιστομότου. Ἐκεῖνος ἐτιμωρήθη, καὶ ἄλλοι ἐκέρδαινον·
οὐχ ἀπλῶς· καίτοι σημεῖα ἐγένετο πρότερον, ἀλλ' οὐκ ἦν φόβος
τουτοῦ· οὕτως ἀληθές ἐστιν ἐκεῖνο, “ὅτι γινώσκεται Κύριος κρί-
“ματα ποιῶν” οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ γέγονεν· ὅσα^P ἐτιμω- 10
ρήθη, καὶ ἐγένετο τοῖς ἄλλοις φόβος· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν φοβηθεῖς ὁ
βασιλεὺς ἀπόσαστο τὴν κιβωτὸν, ἐνταῦθα δὲ μᾶλλον προσεκτικώ-
τεροι γίνονται.

7 Ἐγένετο δὲ ὡς ὠρῶν τριῶν διάστημα· καὶ ἡ γυνὴ
αὐτοῦ μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονός εἰσήλθεν. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα δέ· οὐκ ἐκάλεσεν αὐτὴν ὁ Πέτρος, ἀλλ' ἔμει-
κεν ὥστε φόβος τοῦτο διδασκάλου· τοῦτο τιμὴ μαθητῶν· τοῦτο
ἵπακὴ “τριῶν ὠρῶν διάστημα” καὶ οὐκ ἔμαθεν ἡ γυνὴ, οὐδὲ ἐξ-
εἶπε τις τῶν παροντων· καίτοι ἰκανόν γε ἐξηγεσθῆναι ἦν, ἀλλ'
ἐφοβοῦντο· τοῦτο γοῦν καὶ θαυμάζων ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν, ὅτι 20
“μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονός εἰσήλθεν.”

8 Ἀπεκρίθη δὲ Πέτρος πρὸς αὐτήν· εἰπέ μοι, εἰ τοσοῦ-
του τὸ χωρίον ἀπέδοσθε· ἡ δὲ εἶπε· ναὶ τοσοῦτου.

Ταύτην ἐβούλετο σῶσαι· ἐκεῖνος γὰρ ἦν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀμαρ-
τίας· διὰ τοῦτο αὐτῇ δίδωσι προθεσμίαν ἀπολογίας, ἐξουσίαν μετα- 25
πίας, λέγων, “εἰπέ μοι, εἰ τοσοῦτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε.”

Ἀκηροῖος. Τὸ ἐρωτηθῆναι καὶ μὴ ὁμολογήσαι τὸ ἴδιον πταῖσμα,
ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον ζητεῖν λαβεῖν δι' ἀρνήσεως, ἀσύγνωστον
κακόν διὸ καὶ ἐπιφθάνει εὐθύς ἡ τιμωρία. οὕτως εὐρίσκομεν καὶ
ἐπὶ τοῦ Κάιν, ὃς ἀκούσας, “ποῦ ἐστὶν Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;” εἶπεν, 30
“ὠκ οἶδα” καὶ λοιπὸν ἡ κατάρα μετὰ ταῦτα ἐπιφθάνει.

9 Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτήν· τί ὅτι συνεφωνήθη

ὑμῶν πειράσαι τὸ Πνεῦμα Κυρίου ; ἰδοὺ οἱ πόδες τῶν
θαψάντων τὸν ἄνδρα σου ἐπὶ τῇ θύρᾳ, καὶ ἐξοίσουσί σε.

Τοῦ Χριστοῦ. Πρότερον αὐτὴν παιδεύει τὸ ἁμάρτημα·
καὶ τότε δείκνυσιν ὅτι δικαίως τὰ αὐτὰ κείσεται τῷ ἀνδρὶ, ἐπειδὴ
καὶ τὰ αὐτὰ ἤμαρτεν. 5

Ἰσιδώροτ' Ἐπιστολῆς ρπα. Οὐκ ἀπονοίας ἐστίν, ὃ φιλολο-
γῶτατε, ὁ κατὰ τῶν πταισάντων φόνοσ⁹ τοῦ σοφωτάτου Πέτρου,
ἀλλὰ διδασκαλίας προγνωστικῆς, τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρώπων προει-
μένης ἁμαρτήματα. τότε γὰρ ἀρξάμενοι τὰ τοῦ εὐαγγελίου κατα-
βάλλεσθαι σπέρματα, καὶ εὐθὺς παρανατείλαντα ἑωρακότες ζιζάνια, 10
σοφῶσ αὐτὰ παραχρήμα ἐξέτιλον· ἵνα μὴ τῷ σίτῳ συναχθέντα,
τῷ μέλλοντι πρὸς καύσιν πυρὶ φυλαχθῆ. Οὕτω καὶ Μωϋσῆς ὁ
θεσπέσιος τὰ τοῦ νόμου ἐκ προοιμίων παραβαθέντα θεώμενος, εἰ
καὶ ἐπιβραχὺ ἁμαρτήματι, καταλευσθῆναι τὸν ἐν σαββάτῳ ξυλο-
λογοῦντα ἐκέλευσε, τοῦτο Θεὸν γεγραφὼς ἀποφήμασθαι· ἐπὶ μικρῷ 15
γὰρ καὶ μείζονι ἢ παράβασις γίνεται· ὡς καὶ οἱ πρῶτοι τοῦ
γένους προπάτορες, ξύλου γεύσει, τὸν πολυώδυνον καταδικάσθησαν
βίον καὶ θάνατον.

- 10 Ἐπεσε δὲ παραχρήμα ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ἐξέψυξεν·
εἰσέλθοντες δὲ οἱ νεανίσκοι εὗρον αὐτὴν νεκρὰν, καὶ ἐξ- 20
ενέγκαντες ἔθαψαν πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς.

Τοῦ Χριστοῦ. Τίς λοιπὸν οὐκ ἂν ἐξεπλάγη ; τίς οὐκ
ἂν ἔδεισε τὸν Ἀπόστολον ; τίς οὐκ ἂν ἐθαύμασε ; τίς οὐκ ἂν
ἐφοβήθη ;

- 11 Καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐφ' ὅλην τὴν ἐκκλησίαν, 25
καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα.

Τοῦ Χριστοῦ. Μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν φόβον αὐτῶν, πλει-
ονά σημεῖα ποιεῖ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λοιποί.

- 12 Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων ἐγένετο σημεῖα
καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ πολλά. 30

Τοῦ αἵτοῦ. Οὐκέτι ἐν οἰκίᾳ· ἀλλὰ τὸ ἱερόν καταλαβόντες,
ἐκεῖ διέτριβον· οὐκέτι λοιπὸν ἀκαθάρτων ἄπτεσθαι ἐφυλάττοντο,

⁹ φόβος Cod., sed corr. ant. m. φόως.

ἀλλ' ἀπλῶς ἤπτοντο τῶν νεκρῶν· καὶ ὅρα· πῶς ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις εἰς σφοδρῶν, ἐν δὲ τοῖς ἀλλοτρίοις οὐ κέχρηται τῇ δυνάμει.

Καὶ ἦσαν ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες ἐν τῇ στοᾷ Σολομῶν-
13 τος· τῶν δὲ λοιπῶν, οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς,
ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ Πέτρος ἦν ὁ θαυμαστός, καὶ τούτῳ μᾶλλον προσεῖχον διὰ τε τὴν δημηγορίαν, καὶ τὴν πρώτην, καὶ τὴν δευτέραν, καὶ τὴν τρίτην· διὰ τε τὸ σημεῖον· αὐτὸς γὰρ τὸ σημεῖον εἰργάσατο, τὸ πρῶτον, τὸ δεύτερον, τὸ τρίτον· τούτο γὰρ διπλοῦν ἦν· πρῶτον μὲν τὸ τὰ κατὰ διάνοιαν ἐλέγξει· δεύτερον δὲ τὸ ἀνε- 10
λεῖν προστάγματι.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκέτι λοιπὸν εὐκαταφρόνητοι ἦσαν καθάπερ καὶ πρότερον· ἐν βραχεῖ γὰρ καιρῷ καὶ μιᾷ ῥοπῇ τοσαῦτα γέγονεν ὑπὸ τοῦ ἀλιεύου καὶ ὑπὸ τοῦ τελάνου· οὐρανὸς ἦν ἡ γῆ καὶ πολιτεία· καὶ παρρησίας καὶ θαυμάτων καὶ πάντων ἕνεκεν, καθάπερ ἄγγελοι 15
οὕτως ἐθαυμάζοντο πρὸς οὐδὲν ἐπιστρεφόμενοι, οὐ πρὸς γέλωτα, οὐ πρὸς ἀπειλὰς, οὐ πρὸς κινδύνους· φιλόανθρωποι ἐτύγχανον καὶ κηδεμονικοί.

14 Μᾶλλον δὲ προσετίθεντο πιστεύοντες τῷ Κυρίῳ,
πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ οὐ γέγονεν· ὅρα δὲ ἐκβαί-
νον τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον, ὅτι “οἱ πιστεύοντες εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα ἃ
“ἐγὼ ποιῶ κακεῖνοι ποιήσουσι, καὶ μείζονα ποιήσουσι.” Καὶ μετ'
ὀλίγα—Ἀλλ' ὅρα πῶς ὑφαίνεται αὐτοῖς ὁ βίος· ἀθυμία πρώτη
γέγονε διὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ, εἶτα εὐθυμία διὰ τὴν τοῦ 25
Πνεύματος κάθοδον· πάλιν ἀθυμία διὰ τοὺς χλευάζοντας, εἶτα
καὶ εὐθυμία διὰ τοὺς πιστοὺς καὶ τὸ σημεῖον· πάλιν ἀθυμία διὰ τὸ
κατασχεθῆναι, εἶτα εὐθυμία διὰ τῆς ἀπολογίας· πάλιν ἐνταῦθα
καὶ εὐθυμία καὶ ῥαθυμία· ὅτι μὲν οὖν ἦσαν λαμπροὶ καὶ ὁ Θεὸς
αὐτοῖς ἀπεκάλυψεν· ὅτι δὲ τοὺς αὐτῶν ἀνήρουν, ἀθυμία· πάλιν εὐ- 30
θυμία ἀπὸ τῆς λαμπρότητος· πάλιν ἀθυμία ἀπὸ τοῦ ἀρχιερέως· καὶ
δι' ὅλου ἴδοι ἂν τις· καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν δὲ τοῦτο εὖροι τίς ἂν.

Ἔβη ἀνεπιγράφου. Τὸ πιστεύειν ὅτε μὲν συγκατάθεσιν ἀπλου-

† πολιτείας Cod.

στέρακ δηλοῖ, ὅτε δὲ πίστιν ἐπιτεταμένην μετὰ τινος ἀγιότητος, καθὸ λέγεται καὶ θεῖα χαρίσματα δίδοσθαι τοῖς ἀνθρώποις κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως· οὐ ταύτην οὖν τὴν πίστιν εἶχεν ὁ Σίμων τὴν ἐπιτεταμένην, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ θεῖου τι χάρισμα λαβεῖν· ἀλλ' ἀπλῶς τὴν ψιλὴν καὶ ἀδιάλυτον· διὸ καὶ ἤμαρτε μετὰ τὸ πιστεῦσαι, 5 καὶ ὡς οὐκ ἔχων ζωὴν αἰώνιον περιέτυχε τῷ τῆς ψυχῆς θανάτῳ.

Διατίμοι. Τὸ πιστεύειν ὅτε μὲν συγκατάθεσιν ἀπλουστέραν δηλοῖ, ὅτε δὲ ἐπιτεταμένην μετὰ τινος θεϊότητος, καθὸ λέγεται, “ ἄνδρα δὲ πιστὸν ἔργον ἔστιν εὐρεῖν” ὁ ταύτην τὴν πίστιν κατορθῶν ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ τῷ πεπιστευκέναι ὅτι 10 Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἔστιν, οὐ δύναται ἀμαρτάνειν διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτῷ πίστιν ἐνεργῆ· τούτων διαφορᾶ[†] δηλοῦται καὶ ἐν τῷ “ πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται· καὶ πᾶς ὁ ζῶν “ καὶ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα” κἂν τοῖνυν πεπιστευκέναι καὶ Σίμων ὁ Μάγος λέγεται, κατὰ τὴν ἀπλουστέ- 15 ραν διετέθη πίστιν, οὐ τὴν εἰς δικαιοσύνην λελογισμένην· καὶ ἔτι ἔστι τις πίστις ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν συνισταμένη, ἣν ἀπαιτεῖ Ἰησοῦς λέγων, “ πιστεύετε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμέ πιστεύετε” καὶ ἑτέρα παρὰ ταύτην θεόπεμπτος, περὶ ἧς εἴρηται· ἄλλο δίδεται πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύμα- 20 τος κατ' ἀναλογίαν προλαβούσης πίστεως δίδεται· ἐν δὲ τῶν χαρισμάτων καὶ ἡ πίστις· καὶ αὕτη ἄρα κατ' ἀναλογίαν πίστεως δίδεται· ὁ ταύτην ἔχων τὴν πίστιν ἐκ Θεοῦ γεγεννηται, καὶ ζωὴν αἰώνιον ἔχει· Σίμων δὲ οὐ ταύτην εἶχεν, ἀλλὰ μόνην τὴν ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν· καὶ ταύτην οὐκ ἐπιτεταμένην, διὸ καὶ ἤμαρτε μετὰ τὸ 25 πιστεῦσαι, καὶ ὡς οὐκ ἔχων ζωὴν αἰώνιον περιέτυχε τῷ ψυχῆς θανάτῳ.

- 15 Ὡστε καὶ εἰς τὰς πλατείας ἐκφέρειν τοὺς ἀσθενεῖς αὐτῶν καὶ τιθέναι ἐπὶ κλιναρίων καὶ κραββάτων, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ σκιά ἐπισκιάσει τινὶ αὐτῶν. 30
16 συνήρχετο δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν περίξ πόλεων εἰς Ἰερουσαλήμ, φέροντες ἀσθενεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, οἵτινες ἐθεραπεύοντο ἅπαντες.

[†] Sic.

Τοῦ Χριστοῦ. Πολλή ἡ πίστις καὶ μείζων ἢ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· πόθεν δὴ τοῦτο γέγονεν; ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπεφάνητο· καὶ ταῦτα μενόντων αὐτῶν ἐκεῖ καὶ οὐ περιιόντων· καὶ ἄλλοθεν ἐφέροντο πάντες ἐπὶ τῶν κλινῶν καὶ κραββάτων^β, καὶ πάντοθεν αὐτοῖς συγγέτο θαῦμα, ἀπὸ τῶν πιστευσάντων, ἀπὸ τῶν θεραπευθέντων, 5 ἀπὸ τοῦ κολασθέντος, ἀπὸ τῆς παρρησίας τῆς πρὸς ἐκείνους, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τῶν πιστευσάντων.

Τοῦ αὐτοῦ. Σκόπει πῶς οὐκέτι λοιπὸν ἀριθμὸν λέγει τῶν πιστευόντων· οὕτως εἰς πλῆθος λοιπὸν ἐπέτεινε τὰ τῆς πίστεως, καὶ ἡ ἀνάστασις ἐκηρύττετο. 10

ΚΕΦ. 5.

Ὅτι τοὺς Ἀποστόλους ἐμβληθέντας ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ Ἄγγελος τοῦ Θεοῦ ἐξέωσεν, ἐπιτρέψας ἀκωλύτως κηρύσσειν τὸν Χριστόν^τ.

17 Ἄνασταὺς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστι διηγέρθη κινηθεῖς ἐπὶ τοῖς γινομένοις. 15

Ἡ οὖσα αἵρεσις τῶν Σαδδουκαίων, ἐπλήσθησαν ζήλου, καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς ἐν τηρήσει δημοσίᾳ.

Σημειωτέον ὅτι αἰρετικοὶ εἰσὶν οἱ Σαδδουκαῖοι.

19 Ἄγγελος δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἀνοίξας τὰς θύρας 20 τῆς φυλακῆς, ἐξαγαγὼν τε αὐτοὺς εἶπε· πορεύεσθε καὶ σταθέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα 21 τῆς ζωῆς ταύτης. ἀκούσαντες δὲ εἰσῆλθον ὑπὸ τὸν ὄρθρον εἰς τὸ ἱερόν, καὶ ἐδίδασκον· παραγενόμενος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, συνεκάλεσαν τὸ συνέδριον 25 καὶ πᾶσαν τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀπέστειλαν εἰς τὸ δεσμοτήριον ἀχθῆναι αὐτούς· οἱ δὲ ὑπέρβηται παραγενόμενοι οὐκ εὑρον αὐτοὺς ἐν τῇ φυλακῇ.

Ἀμμανῖοι. Νῦν σφοδρότερον αὐτοῖς ἐπιτίθενται· οὐκ εὐθέως αὐτοὺς ἔκρινε, προσδοκῶν πάλιν πρᾶους ἔσεσθαι, καὶ σφοδρότερον 30 αὐτοῖς ἐπιτίθεται.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ εἰς ἐκείνων παραμυθίαν γέγονεν· καὶ

^β κραββάτων Cod.

^τ τὸν Ἰησοῦν CEsuim.

τούτων ὠφέλεια καὶ διδασκαλία. Καὶ μετ' ὀλίγα—Δέον ταῖνυ ἐρωτῆσαι πρῶτον, πῶς ἐξήλθετε; οἱ δὲ ὡς οὐδενὸς γενομένου ἐρωτῶσι λέγοντες, “ὐχὶ παραγγελία παρηγγείλαμεν ὑμῖν μὴ λαλεῖν,” καὶ ὅρα δι' ἐτέρων μαθηάνουσι ἅπαντα ὅρῳσι κεκλεισμένην τὴν φυλακὴν μετ' ἀσφαλείας καὶ τοὺς φύλακας ἐστῶτας πρὸ τῶν θυρῶν. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ ἐξέβαλλον αὐτοὺς οἱ φύλακες, ὡς ἐκεῖνοι ἐνόμιζον, ἔφυγον ἂν, εἴγε πεισθέντες ἐξήλθον· καὶ εἰ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἐκεῖνοι, οὐκ ἂν εἰς τὸ ἱερὸν ἔστησαν, ἀλλ' ἀπέδρασαν ἂν τοῦτο δὲ οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὥστε μὴ συνιδεῖν.

23 Ἀναστρέψαντες δὲ ἀπήγγειλαν λέγοντες, ὅτι τὸ μὲν 10
δεσμοτήριον εὔρομεν κεκλεισμένον ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ,
καὶ τοὺς φύλακας ἐστῶτας ἐπὶ τῶν θυρῶν· ἀνοίξαντες
24 δὲ, ἔσω οὐδένα εὔρομεν· ὡς δὲ ἤκουσαν λόγους τούτους
ὁ τε στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, διηπόρουν περὶ
25 αὐτῶν πρὸς ἑαυτοὺς, τί ἂν γένοιτο τοῦτο· παραγενόμε- 15
νος δέ τις ἀπήγγειλεν αὐτοῖς λέγων· ὅτι ἰδοὺ οἱ ἄνδρες
οὓς ἔθεσθε ἐν τῇ φυλακῇ, εἰσὶν ἐν τῷ ἱερῷ ἐστῶτες καὶ
26 διδάσκοντες τὸν λαόν. τότε ἀπελθὼν ὁ στρατηγὸς σὺν
τοῖς ὑπηρέταις ἤγαγεν αὐτοὺς οὐ μετὰ βίας.

Τοῦ Χριστοστόμου. Διπλῆ ἡ ἀσφάλεια, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ τάφου 20
καὶ ἡ σφραγὶς καὶ οἱ ἄνθρωποι. ὅρα πῶς ἦσαν θεομάχοι· ταῦτα
ἀνθρώπινα ἔστιν, εἰπέ μοι, τὰ ὑπὲρ αὐτῶν γενόμενα; τίς αὐτοὺς
ἐξήγαγεν, εἰπέ μοι, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων; εἰπέ, πῶς ἐξήλθον;
ὄντως μαινομένων καὶ μεθυόντων τὰ ῥήματα· οὓς οὐ κατέσχευεν ἡ
φυλακὴ καὶ τὰ δεσμὰ καὶ θύραι κεκλεισμέναι, τούτων προσεδόκη- 25
σαν περιέσεσθαι, παιδῶν ἀνοήτων πράγματα παθόντες.

Ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαόν, ἵνα μὴ λιθασθῶσιν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὡς τῆς ἀνοίας· εφοβοῦντο γὰρ, φησι, τὸν
ἄχλον· τί γὰρ αὐτοὺς ὁ ἄχλος ὠφέλει, δέον τὸν Θεὸν φοβηθῆναι·
τὸν καθάπερ πτηνοὺς αἰὶ τῶν χειρῶν αὐτοὺς ἐξαρπάζοντα τῶν 30
ἐκείνων.

* Ὅτι τῇ ἐξῆς αὐτοὺς οἱ Ἀρχιερεῖς πάλιν συλλαβόμενοι, ἐφ' ᾧ μῆκετι διδάσκειν, μαστίξαντες ἀπέλυσαν.

27 Ἀγαγόντες δὲ αὐτοὺς ἔστησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ, καὶ

28 ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ἀρχιερεὺς λέγων· οὐ παραγγελία παρηγγείλαμεν ὑμῖν μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ; καὶ ἰδοὺ ἐπληρώσατε τὴν Ἱερουσαλήμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν καὶ βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου. 5

Τοῦτ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἵπομνήματος. “Τί ποιεῖτε βουλόμενοι ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα ἀνθρώπου τούτου;” τί φης; σὺ βατίζεις^t, καὶ σὺ φοβῆ; σὺ ἐπηρεάζεις, καὶ σὺ δεδούκας; σὺ κρίνεις, καὶ σὺ τρέμεις; οὕτως ἀσθενῆς ἢ κακία.

29 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος καὶ οἱ Ἀπόστολοι εἶπον· 10 πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Ἰδοὺ πρᾶγμα παράδοξον ἀληθῶς· τὸν Κύριον ὃν ὡς κατὰ δειλίαν λαλοῦντα νομίζουσιν οἱ Χριστομάχοι, οὗτος τῇ νομιζομένῃ δειλίᾳ θαρσαλέους καὶ ἀφόβους τοὺς ἀνθρώπους κατεσκεύαζεν. οἱ γοῦν μακάριοι Ἀπόστολοι μετ' αὐτὸν οὕτως ἐκ τῶν 15 φωνῶν τούτων κατεφρόνουσαν τοῦ θανάτου, ὡς μηδὲ φροντίζουσαν τῶν ἀσπυκρινόντων αὐτοὺς, ἀλλὰ λέγουσαν, “πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις” οἷτε ἄλλοι ἅγιοι μάρτυρες ἐθάρρουν οὕτως, ὡς μᾶλλον κωμίζουσαν αὐτοὺς εἰς ζωὴν μεταβαίνειν, ἢ θάνατον ὑπομένειν.

Πάλιν μετὰ ἐπεικειᾶς διαλέγονται· καίτοιγε ἐνῆν εἰπεῖν, τίνες 20 γὰρ ἐστὲ ὑμεῖς ἀντιδιαταττόμενοι τῷ Θεῷ; ἀλλὰ πάλιν ἐν τάξει παραινήσεως καὶ συμβουλῆς μετ' ἐπεικειᾶς πολλῆς ἀποκρίνονται. πολλὴ ἢ σοφία· καὶ δεικνύουσιν αὐτοὺς μαχομένους τῷ Θεῷ.

30 Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἤγειρεν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς διεχειρίσασθε κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου. 25

Τοῦτ' αὐτοῦ. Ὁν γὰρ ὑμεῖς ἀνείλετε, φησὶν, ὁ Θεὸς ἤγειρε· καὶ τῷ Πατρὶ πάλιν τὸ πᾶν ἀνατιθέασιν· ἵνα μὴ δόξη ἀλλότριος εἶναι τοῦ Πατρὸς.

31 Τοῦτον ὁ Θεὸς Ἀρχηγὸν καὶ Σωτῆρα ἕψωσε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ. 30

Τοῦτ' αὐτοῦ. Οὐχ ἀπλῶς τὴν ἀνάστασιν λέγει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἕψωσιν.

Δοῦναι μετάνοιαν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Τοῦ ἀποστόλου. Ὅρα πάλιν τὸ κέρδος· ὅρα ἐν τάξει ἀπολογίας διδασκαλίαν ἀπρητισμένην.

Τοῦ ἀποστόλου. Ἐνταῦθα οὐ μέμνηται τῶν ἐθνῶν, ἵνα μὴ δῶ λαβήν. 5

32 Καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν αὐτοῦ μάρτυρες τῶν ῥημάτων τούτων.

Τοῦ ἀποστόλου. Ποίων ῥημάτων; ὅτι ἄφεσιν, ὅτι μετάνοιαν ἀπηγγείλατο· ἡ μὲν ἀνάστασις ἦν λοιπὸν ὠμολογημένη· ὅτι δὲ ἄφεσιν δίδωσιν, ἡμεῖς μαρτυροῦμεν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ οὐκ ἂν ἐπῆλθε, μὴ πρότερον τῶν ἁμαρτιῶν λυθεισῶν· ὅθεν ἀναμφισβήτητον τεκμήριον τοῦτο ἐστίν. 10

Πολλὴ ἡ παρρησία καὶ τὸ ἀξιόπιστον.

Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ Ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ.

Τοῦ ἀποστόλου. Ὅρα ὅτι οὐχὶ τῇ τοῦ Πνεύματος μαρτυρίᾳ μόνον 15 κέχρηται· καὶ οὐκ εἶπεν, ὃ ἔδωκεν ἡμῖν, ἀλλὰ τοῖς πειθομένοις· ἅμα μὲν μετριάζοντες, ἅμα δὲ αὐτῷ δεικνύντες καὶ δηλοῦντες ὅτι καὶ αὐτοῖς δυνατὸν λαβεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Διὰ τοῦτο συγχωρεῖ ὁ Θεὸς ἄγεσθαι αὐτοὺς εἰς δικαστήριον, ἵνα κἀκεῖνοι παιδεύονται, καὶ πάντες μαθάνωμεν, καὶ οἱ Ἀπόστολοι εἰς παρρησίαν 20 ἀλείφονται.

Διατίμοι. Οὐκ ἐνταῦθα μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν ἐτέροις χωρίοις τῆς γραφῆς δηλοῦται, ὡς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δίδεται, ἡμῶν τὴν αἰτίαν τοῦ λαβεῖν αὐτὸ παρεχόντων· τὸ γὰρ πειθαρχεῖν Θεῷ προαιρετικὸν ὥσπερ τὸ πιστεῦειν· οἷς μετὰ ἀναλογίαν δίδεται τὸ Πνεῦμα τοῖς 25 τῶν χαρισμάτων αὐτοῦ τυγχάνουσι· συνάδει δὲ τούτοις καὶ τὸ “δώσει Πνεῦμα Ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν.”

33 Οἱ δὲ ἀκούσαντες διεπρίοντο, καὶ ἐβούλοντο ἀνελεῖν αὐτούς.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρα τούτους πάλιν ἐν ἀπορίᾳ· τούτους 30 ἐν ὀδύνῃ, ἐκείνους δὲ ἐν ἀνέσει καὶ εὐθυμίᾳ καὶ ἐν τρυφῇ· οὐχ ἀπλῶς ὠδυνῶντο ἀλλὰ διεπρίοντο· τοῦτο ἄρα ἐστὶ τὸ κακῶς παθεῖν, τὸ κακῶς ποιεῖν· καθάπερ καὶ ἐνταῦθα ἐστὶν ἰδεῖν· ἐν δεσμοῖς ἦσαν οὗτοι· παρεστήκεσαν δικαστηρίῳ, καὶ οἱ δικάζοντες ἐν κιν-

δύο ἦσαν, ἐν ἀπορίᾳ, ἐν ἀμηχανίᾳ πολλῇ· καθάπερ γὰρ ὁ τὸν ἀδάμαντα πλήττων, αὐτὸς λαμβάνει τὴν πληγὴν, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι.

34 Ἄναστας δέ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὗτος ὁ Γαμαλιήλ ὁ Παύλου διδάσκαλος ἦν· καὶ 5
θαυμάσαι ἄξιον, πῶς καὶ κατὰ νοῦν κρίσεις ἔχων καὶ νομομαθῆς
ᾧ, οὐδέπω πιστεύει· ἐπεὶ οὐδέπω Παῦλος ἐπίστευσεν· οὐκ ἔστι
δὲ αὐτὸν μεῖναι μὴ πιστεύοντα δι' ὅλου, καὶ δῆλον ἐκ τῶν ῥημά-
των αὐτοῦ.

Φαρισαῖος ὀνόματι Γαμαλιήλ, νομοδιδάσκαλος τίμιος 10
παντὶ τῷ λαῷ· ἔξω βραχύ τι· τοὺς Ἀποστόλους ἐκέ-
35 λευσε ποιῆσαι· εἶπέ τε πρὸς αὐτούς· Ἄνδρες Ἰσρα-
ηλῖται, προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις τί
μέλλετε πράσσειν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα τὴν σύνεσιν τῆς δημηγορίας, πῶς αὐτοὺς 15
εὐθέως εἰς φόβον ἐνέβαλε· καὶ ὥστε μὴ ὑποπτευθῆναι αὐτὸν ὡς
τὰ ἐκείνων φρονοῦντα, ὡς πρὸς ὁμογνώμονας διαλέγεται, καὶ οὐ
πολλῇ σφοδρότητι κέχρηται, ἀλλ' ὡς ὑπὸ θυμοῦ μεθύουσιν οὕτω
φησὶν, “ ἄνδρες Ἰσραηλῖται,” καὶ τὰ ἐξῆς, μὴ ἀπλῶς φησὶ, μηδὲ
ὡς ἔτυχε φέρεσθαι.⁵ 20

36 Πρὸ γὰρ τούτων ἡμερῶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀπὸ παραδειγμάτων αὐτοὺς σωφρονίζει, καὶ τοὺς
πλείονας ἀποστήσαντα ὕστερον τίθησι παραμυθούμενος αὐτούς· πρὸ
μὲν οὖν τὰ παραδείγματα εἰπεῖν, “ προσέχετε ἑαυτοῖς” ἐπειδὴ
δὲ ἔδειξεν, ἀποφαίνεται, καὶ φησὶν, “ ἀπόστητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώ- 25
“ πων τούτων.”

Ἄνεστη Θεοδᾶς λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν, φῆ
προσπετέθησαν ἀνδρῶν ἀριθμὸς ὡσεὶ τετρακοσίων· ὃς
ἠηρέθη, καὶ πάντες ὅσοι ἐπέιθοντο αὐτῷ, διελύθησαν
καὶ ἐγένοντο ὡς οὐδέν. 30

Ἐπ' ἀνεπιγράφοι. Περὶ Θεοδᾶ μέμνηται Ἰώσηπος ἐν τῷ 18^ο
βιβλίῳ τῆς Ἀρχαιολογίας, ὡς φησὶν Εὐσέβιος ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς

⁵ βραχύ τι om. Cod.

⁵ Corr. r. m. φέρεσθε.

Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, αὐταῖς λέξεσι παρατιθέμενος τὸν Ἰώσηπον λέγοντα· “Φάδου δὲ τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπεύοντος γόης τις ἀνὴρ, Θευδᾶς ὀνόματι, πείθει τὸν ὄχλον ἀναλαβόντα τὰς κτήσεις “ ἔπεσθαι πρὸς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν αὐτῷ· προφήτης γὰρ ἔλε- “ γεν εἶναι· καὶ προστάγματι τὸν ποταμὸν σχίσας, δίδουσι ἔφη 5 “ παρέξειν αὐτοῖς ῥαδίαν· καὶ ταῦτα λέγων πολλοὺς ἠπάτησεν· οὐ “ μὴν εἶασεν αὐτοὺς τῆς ἀφροσύνης ὄνασθαι Φάδος, ἀλλ’ ἐξέπεμψεν “ ἴλην ἰσπέων ἐπ’ αὐτούς, ἣτις πολλοὺς ἀνεῖλε καὶ ἐξώγρησεν ἐξ “ αὐτῶν· αὐτὸν τε τὸν Θευδᾶν ζωγρήσαντες, ἀποτέμνουσι τὴν “ κεφαλὴν καὶ κομίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα.” 10

Θευδᾶς αἰρεσιάρχης καὶ Ἰούδας Γαλιλαῖος ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ἀπογραφῆς κατελύθησαν.

- 37 Μετὰ τοῦτον ἀνεστη Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς· καὶ ἀπέστῃσε λαὸν ἰκανὸν ὀπίσω αὐτοῦ· κάκεινος ἀπόλετο, καὶ πάντες ὅσοι ἐπί- 15
38 θοντο αὐτῷ διεσκορπίσθησαν· καὶ τὰ νῦν λέγω ὑμῖν, ἀπόστῃτε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ εἰσάτε αὐτούς.

Ἐπι ἀνεπιγράφοι. Ἐοίκασι οἱ Γαλιλαῖοι κατὰ τοὺς χρόνους Πιλάτου ἐστασιακῆναι, δόγμασιν ἐπόμενοι Ἰούδα τοῦ Γαλιλαίου· 20 ἦν δὲ τὸ δόγμα τοῦ Ἰούδα, ὡς καὶ Ἰώσηπος ἐν τοῖς τελευταίαις τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας ἔδειξε, φαντασίαν ἐξαποστέλλον πολλὴν δι’ εὐσέβειαν εὐτονίας· κύριον γὰρ μὴδὲ μέχρι στόματος ἔφασκε δεῖ τινα λέγειν, μὴδὲ κατὰ τινα τιμὴν καὶ φιλοφροσύνην· οὕτω δὲ μῆτε τὸν βασιλεύοντα· καὶ πολλοὶ γε αὐτῶν περὶ τοῦ μὴ 25 εἰπεῖν Καίσαρα κύριον χαλεπωτάτας αἰκίας ὑπέμειναν· οἱ καὶ ἐδίδασκον μὴ δεῖν παρὰ τὰς διατεταγμένας ἐν τῷ Μωϋσέως νόμῳ θυσίας ἐτέρας ἀναφέρεισθαι τῷ Θεῷ· διόπερ ἐκώλυον τὰς ὑπὸ τῆς γεροσυίας τοῦ λαοῦ παραδεδομένας γίνεσθαι, περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἔθνους· εἰκὸς οὖν ἐπὶ τούτοις 30 ἀγανακτοῦντα πρὸς Γαλιλαίους τὸν Πιλάτον, κελεῦσαι παρ’ αὐτοῖς αἷς ἐδοκίμην προσφέρειν θυσίαις αὐτοὺς ἀνααιρεθῆναι· ὡς τότε ἀναμιχθῆναι ταῖς προσφερομέναις θυσίαις τὸ αἷμα τῶν προσαγόντων, καθὰ καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ φέρεται.

Ὅτι εἴαν ἦ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλή αὕτη ἢ τὸ ἔργον 39 τούτου, καταλυθήσεται· εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστίν, οὐ δυνήσεσθε καταλύσαι αὐτούς.

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινόν ἐστι, φησὶ, τί δεῖ πραγμάτων ὑμῖν; ἀλλ' εἴ^τ θεῖόν ἐστιν, οὐδὲ μετὰ πραγμάτων 5 δυνήσεσθε· ἄληπτος ὁ λόγος.

Τοῦ Ἀττοῦ. Πόθεν δῆλον, ὅτι εἴαν ἦ ἐξ ἀνθρώπων καταλύεται; πείραν ἔλαβε, φησὶν, ἀπὸ Ἰουδα καὶ Θεοῦδᾶ· ὥστε καὶ οὗτος ὁ κηρυττόμενος ὑπὸ τούτων, εἰ τοιοῦτός ἐστιν οἷοι κἀκεῖνοι, καὶ μὴ θεία δυνάμει πάντα ἐργάζονται, μικρὸν ἀναμείνατε, καὶ ἡ τῶν πραγ- 10 μάτων ὑμῶν πιστώσεται ἔκβασις· διὰ τοῦ τέλους εἴσεσθε, εἴτε ἀθρῶπός ἐστι πλάνος, ὡς φατε, καὶ παράνομος, εἴτε Θεὸς ὁ πάντα συγκρατῶν, καὶ ἀπορρήτῃ δυνάμει τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομῶν πράγματα· ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο· ἀνέμειναν, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐδη- 15 λούτο ἡ θεία καὶ ἄμαχος δύναμις.

Μήποτε καὶ θεομάχοι εὐρεθῆτε.

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Τί οὖν κωλύει, φησὶ, καὶ ὑμᾶς καταλυθῆ- 16 ναι; μήποτε γάρ, φησὶ, καὶ θεομάχοι εὐρεθῆτε· καὶ διὰ τοῦ ἀδυνα- 17 κίου καὶ διὰ τοῦ ἀσυμφόρου ἀποτρέπει αὐτούς· καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ἀπὸ τίνος ἀνηρέθησαν, ἀλλ' ὅτι ἐνταῦθα διελύθησαν, καὶ ἐρρῆν 20 αὐτῶν τὸ σύστημα. εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινόν ἐστι, φησὶ, τί δεῖ πραγ- 21 μάτων ὑμῖν; ἀλλ' εἴ^α θεῖόν ἐστιν, οὐδὲ μετὰ πραγμάτων δυνήσεσθε περιγενέσθαι· ἄληπτος ὁ λόγος. πῶς ἐπέισθησαν ὥστε μὴ ἀνελεῖν αὐτούς, ἀλλὰ μαστίξαι μόνον; ἐπέισθησαν γὰρ αὐτῶ, φησὶν.

40 Ἐπέισθησαν δὲ αὐτῶ· καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς 25 Ἀποστόλους, δείραντες, παρήγγειλαν μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἀπέλυσαν αὐτούς.

Τοῦ Ἀττοῦ. Πῶς ἐπέισθησαν ὥστε μὴ ἀνελεῖν αὐτούς, ἀλλὰ μαστίξαι μόνον; ὅρα μετὰ πόσα μαστίζονται, καὶ πάλιν ἡ διδασκαλία ἐπετείνεται· καὶ γὰρ ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἐδίδασκον. 30 Καὶ μετ' ὀλίγα—Τίνος οὖν ἕνεκεν, φησὶ, μαστίζονται; τῇ μὲν ἀναμφισβητήτῳ δικαιολογίᾳ ἀντιβλέψαι οὐκ εἶχον, ὅμως δὲ τὸν θυμὸν ἐπλήρουν τὸν οἰκεῖον, καὶ πάλιν ταύτη φοβῆσαι προσεδόκησαν.

^τ ἀλλὰ Cod.

^α ἀλλὰ Cod.

41 Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου.

Τοῦ Χριστοστόμου. Πόσων σημείων τοῦτο οὐ θαυμασιώτερον; οὐδαμοῦ γέγονεν ἐπὶ τῶν παλαιῶν τοῦτο· ἐπεὶ καὶ Ἰερεμίας ἐμαστίχθη διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τῷ Ἠλίᾳ ἠπειλήσαν καὶ τοῖς 5 ἄλλοις· ἀλλ' ἐνταῦθα καὶ ἀπὸ τούτου καὶ ἀπὸ τῶν σημείων μόνον τὴν δύναμιν ἐνεδείκνυτο τοῦ Θεοῦ· οὐκ εἶπεν ὅτι οὐκ ἤλθουν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀλγοῦντες ἔχαιρον· πόθεν δῆλον; ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα παρρησίας· οὕτως ἐνεστήκεσαν ἀεὶ καὶ μετὰ τὰς πληγὰς κηρύττοντες.

Ἀμμονίος πρεσβυτέρου. “Ἐπεὶ τοῦ ὀνόματος ἀτιμασθῆναι” τῷ καθολικῷ χρησάμενος ἐδήλωσεν, ὅτι Θεὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς· ὥσπερ γὰρ τις λέγων, αὐτὸς εἶπεν, ὁ ὧν εἶπε, τὸν Θεὸν σημαίνει· οὕτως καὶ ὁ ἀορίστως τὸ ὄνομα μόνον εἰπὼν, ὁμοίως τὴν θείαν τοῦ Ἰησοῦ οὐσίαν ἐσήμανεν.

“Ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ 42 ἀτιμασθῆναι· πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Καταξιωθῆναι γὰρ ὅπως ἐστὶ καὶ τὸ 20 ἀτιμασθῆναι· εἰ γὰρ φίλον τις ἔχων, κέρδος ἠγεῖται τὸ δι' ἐκεῖνον τι παθεῖν, πολλῷ μᾶλλον ὁ διὰ Χριστόν· μὴ τοίνυν ἀσχάλλωμεν πρὸς τὰς θλίψεις τὰς διὰ Χριστόν, ἀλλὰ μνημονεύωμεν τῶν δεσμῶν Παύλου καὶ ἡμεῖς, καὶ τοῦτο ἡμῖν ἔστω προτροπή. Καὶ πάλιν—Οὕτω δὴ καὶ ἡ σωτηρία ἡμῶν τότε ἐνεργεῖται μειζρόσως· 25 τουτέστι δείκνυται, αὔξεται, ἐπιτείνεται, ὅταν ὑπομονὴν ἔχη, ὅταν πάσχη, καὶ γενναίως ἅπαντα φέρῃ· ἀρα ἐνεργεῖα σωτηρίας οὐ τὸ ποιεῖν κακῶς ἀλλὰ τὸ πάσχειν κακῶς· “οὐκ ἄξια γὰρ τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν.”

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ χειροτονίας τῶν ἐπτά Διακόνων.

1 Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους.

Τοῦ Χρῆστοπτόμοι. Ἐλλημιστὰς οἶμαι καλεῖν τοὺς Ἐλλημιστὰς φβεγγομένους· οὗτοι γὰρ Ἐλλημιστὶ διελέγοντο. Ἰδοὺ ἄλλος πειρασμός· ὅσα καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τούτους εὐθέως ἐξ ἀρχῆς.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ὅτε μάλιστα, ὅτε ἀπειλαί, τότε ἐπληθύνοντο οἱ μαθηταί. 5

Ὅτι παρεβρωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ 2 χήραι αὐτῶν. προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ πλήθος τῶν μαθητῶν εἶπον.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἄρα καθημερινὴ διακονία ἦν ταῖς χήραις· καὶ ὅρα πῶς οὗτος διακονίαν καλεῖ, καὶ οὐ ταχέως ἐλεημοσύνην· ἅμα καὶ 10 τοὺς ποιῶντας καὶ τοὺς πάσχοντας διὰ τούτου ἐπαίροντες· τοῦτο οὐ κακία ἦν, ἀλλὰ τοῦ πλήθους ἴσως ῥαθυμία· διὰ τοῦτο προὔθηκεν αὐτὸ εἰς μέσον· οὐ μικρὸν γὰρ τὸ κακὸν ἦν· ὅρα πῶς καὶ ἐν ἀρχῇ τὰ κακὰ οὐχὶ ἔξωθεν μόνον ἦν· ὅρας τὰ ἔξω διαδεχόμενα τὰ ἔσω· 15

Οὐκ ἀρεστόν ἐστιν ἡμῶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις.

Τοῦ αὐτοῦ. Πρῶτον τὸ ἄτισπον τίθησιν, ὡς οὐ κενὸν μετὰ τῆς αὐτῆς σπουδῆς ἀμφότερα γίνεσθαι· ἐπεὶ καὶ ὅτε τὸν Ματθίαν χειροτονεῖν ἐμελλον, πρῶτον τὴν χρεῖαν δείκνυσι τοῦ πράγματος, 20 ὅτι ἔλειπεν εἶς, καὶ ἔδει γενέσθαι δώδεκα· καὶ ἐνταῦθα τὴν χρεῖαν ἐδήλωσαν· οὐ πρότερον ἐποίησαν, ἀλλὰ περιέμενον γενέσθαι τὸν γογγυσμὸν· καὶ εἴτε ἠνέσχοντο ἐπιτοπολὺ τοῦτο συμβῆναι· καὶ ὅρα τὴν κρίσιν αὐτοῖς ἐπιτρέπουσι· τοὺς πᾶσιν ἀρέσκοντας, τοὺς ὑπὸ πάντων μαρτυρουμένους, ἐκείνους προβάλλονται· καὶ σφοδρὰ 25 αὕτη καλὴ κρίσις· ἐπὶ τὰ προβάλλονται, οὐκέτι δώδεκα.

Τοῦ αὐτοῦ. Τῶν γὰρ ἀναγκαίων τὰ ἀναγκαιότερα προτιμότερα· ὅρα δὲ πῶς εὐθέως καὶ τούτου πρόνοιαν ἐποιοῦντο, καὶ τοῦ κηρύγματος οὐκ ἠμέλουν.

3 Ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἐπὶ τῇ Πνεύματος Ἁγίου καὶ σοφίας· οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης.

Τοῦ αὐτοῦ. Καίτοι ἠδύναντο αὐτοὶ ἐκλέξασθαι Πνεύματι κινούμενοι· ἀλλ' ὅμως καὶ τὴν μαρτυρίαν βούλονται τὴν παρ'

αὐτῶν· τὸ μὲν οὖν ὀρίσαι τὸν ἀριθμὸν, καὶ τὸ χειροτονησαὶ καὶ ἐν
χρεία τοιαύτῃ αὐτῶν ἦν· τὸ δὲ ἔλεσθαι τοὺς ἀνδρας ἐκείνοις ἐπι-
τρέπουσιν, ἵνα μὴ δοξῶσιν αὐτοὶ χαρίζεσθαι.

4 Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου
προσκαρτερήσομεν. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν καὶ ἀρχόμενοι καὶ τελευτῶντες ἀπολογοῦν-
ται· “προσκαρτερήσομεν,” φησὶν· οὕτω γὰρ ἔδει οὐχ ἄπλως,
οὐδ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ προσκαρτερεῖν.

5 Καὶ ἤρρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους.

Καὶ τοῦτο τῆς αὐτῶν σοφίας ἄξιον· πάντες ἐπήρρεσαν τὸ λεχθὲν, 10
οὕτως ἦν συνετόν.

Καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον ἀνδρα πλήρη πίστεως καὶ
Πνεύματος Ἁγίου, καὶ Φίλιππον, καὶ Πρόχορον, καὶ
Νικάνορα, καὶ Τίμωνα, καὶ Παρμενῶν, καὶ Νικόλαον
προσήλυτον Ἀντιοχέα. 15

Τοῦ Χριστοῦ. Ὅρα καὶ ἐκεῖνοι πλήρεις πίστεως ἦσαν
ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ γένηται οἷα ἐπὶ Ἰουδα, οἷα ἐπὶ Ἀνανίου καὶ
Σαπφείρης.

Ἐπ ἀνεπιγράφοι. Δηλοῦται καὶ διὰ τούτου, ὡς ἐκείνη ἡ
πίστις ἡ μετ' ἐπιτάσεώς ἐστιν, ἡ αἰτία τοῦ χορηγηθῆναι τὸ 20
Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ οὐχ ἡ ἀπλῶς πίστις.

Διατόμοι. Τῶν μετεχόντων τὴν ἀρετὴν, οἱ μὲν τελείως, οἱ δὲ
ἐλλιπῶς αὐτὴν ἔχουσι· Στέφανος γοῦν μαρτυρεῖται τῆς ἐκλογῆς
τετυχηκέναι διὰ τὸ πλήρης εἶναι πίστεως καὶ πνεύματος· οὐ
παντὸς τοῦ ὀπωσθήποτε πιστεύοντος· πλήρης[†] ὄντως πίστεως· 25
εἴρηται γὰρ περὶ τινος ὀφθέντος τῷ Πέτρῳ, πίστιν ἔχοντος οὐ μὴν
πλήρους[‡] αὐτῆς ὄντος.

6 Οὗς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων.

Τοῦ Χριστοῦ. Ἠφόρησαν αὐτοὺς τοῦ πλήθους, καὶ αὐτοὶ
ἔλκουσιν· οὐχ οἱ Ἀπόστολοι ἄγουσιν· ὅρα πῶς οὐκ ἔστι περιττός· 30
οὐ λέγει πῶς, ἀλλὰ τί; ἐχειροτονήθησαν διὰ προσευχῆς· τοῦτο
γὰρ ἡ χειροτονία ἐστίν· ἡ χεὶρ ἐπίκειται τοῦ ἀνδρός· τὸ δὲ πᾶν

[†] πληρ ε Cod.

[‡] πληρ ε Cod.

ὁ Θεὸς ἐργάζεται, καὶ νῦν ἡ αὐτοῦ χάρις ἐστίν, ἡ ἀπομένη τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου, ἐὰν ὡς δεῖ χειροτονηται.

Καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας.

Ἀμμονίος. Σημειώτεον ὅτι δι' εὐχῆς καὶ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἡγουμένων τῷ λόγῳ ἡ χειροτονία· καὶ ἡ ἀξία τῆς διακο-
5 νίας ἐδόθη ἐξ ἀρχῆς τοῖς διακόνοις, καὶ τοῦτο ἔθος μέχρι καὶ νῦν σώζεται.

7 Καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἠύξανε, καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ σφόδρα.

Τοῦ Χριστοπόμοι. Οὐχ ἀπλῶς εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ἔδειξε ὅση
10 τῆς ἐλεημοσύνης ἰσχὺς, καὶ τῆς διατάξεως· καὶ μέλλει λοιπὸν ἀξίειν τὸ κατὰ Στέφανον· καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν προτίθησιν.

Πολὺς τε ὄχλος τῶν ἱερέων ὑπήκουε τῇ πίστει.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶδον τὸν ἄρχοντα καὶ διδάσκαλον τοιαῦτα ἀπο-
φηνάμενον, ἀπὸ τῶν ἔργων λοιπὸν τὴν πείραν ἐλάμβανον· θαυμάσαι
15 δὲ ἄξιον, πῶς οὐκ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος ἐν τῇ αἰρέσει τῶν ἀνδρῶν· ὅποιον δὲ ἀξίωμα εἶχον οὗτοι, καὶ ὅποιαν ἐδέξαντο χειροτονίαν ἀναγκαῖον μαθεῖν· ἄρα τὴν τῶν διακόνων· καὶ μὴν τοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλη-
σίαις οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐστὶν ἡ οἰκονομία. καίτοι οὐδέπω οὐδεὶς ἐπίσκοπος ἦν, ἀλλ' οἱ Ἀπόστολοι μόνον· ὅθεν οὔτε
20 διακόνων οὔτε πρεσβυτέρων τὸ ὄνομα εἶναι δῆλον καὶ φανερόν, ἀλλὰ τέως εἰς τοῦτο χειροτονήθησαν· καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐχειροτονήθησαν, ἀλλ' ἐπηύξαντο αὐτοῖς δυναθῆναι περιγένεσθαι· ὅρα δέ μοι εἰ ἐπὶ
ἀνδρῶν ἐδέησεν εἰς τοῦτο· τσαῦτα ἴσως ἐπέρρει χρήματα· τσοῦ-
των χηρῶν πλῆθος ἦν. 25

8 Στέφανος δὲ πλήρης χάριτος καὶ δυνάμεως ἐποίει τέ-
ρατα καὶ σημεῖα μέγαλα ἐν τῷ λαῷ.

Τοῦ Αἰτιότ. Ὅρα πῶς καὶ ἐν τοῖς ἐπὶ ἦν τις πρόκριτος, καὶ
τὰ πρῶτα εἶχεν· εἰ γὰρ καὶ ἡ χειροτονία κοινὴ ἦν, ἀλλ' ὅμως
ἐπεσπάσατο χάριν πλείονα· καὶ ὅρα πῶς πρὸ τούτου οὐκ ἐποίει,
30 ἀλλ' ὅτε δῆλος γέγονεν· ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐκ ἀρκεῖ ἡ χάρις,
ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς χειροτονίας, ὥστε προσθήκη Πνεύματος ἐγένετο·
εἰ γὰρ πλήρεις ἦσαν, δηλονότι τοῦ ἀπὸ τοῦ λουτροῦ.

× ἀρκῆ Cod.

γ πλήρης Cod.

9 Ἀνέστησαν δέ τινες τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς τῆς λεγο-
μένης Λιβερτίνων, καὶ Κυρηναίων, καὶ Ἀλεξανδρέων,
καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, συζητοῦντες τῷ Στε-
10 φάνῳ· καὶ οὐκ ἴσχουν ἀντισητῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ
πνεύματι ᾧ ἐλάλει. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ἀνάστασιν τὸν παροξυσμὸν αὐτῶν λέγει
καὶ τὴν ὀργήν. ἐνταῦθα πολὺ τὸ πλῆθος· καὶ ὅρα ἕτερον τῆς κατη-
γορίας τὸ σχῆμα· ἐπειδὴ γὰρ ἐκώλυσε αὐτοὺς Γαμαλιήλος μηδὲν
ὑπὲρ ἐκεῖνου ἐγκαλεῖν, ἑτέραν κατηγορίαν εἰσάγουσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Λιβερτίνοι ἦσαν οἱ Ῥωμαίων ἀπελεύθεροι· ὥσπερ 10
ᾤκουν ἐκεῖ πολλοὶ ξένοι, οὕτω καὶ συναγωγὰς εἶχον, ἔθα ἔδει τὸν
νόμον ἀναγιγνώσκεισθαι καὶ εὐχὰς γίνεσθαι.

11 Τότε ὑπέβαλον ἄνδρας λέγοντας, ὅτι ἀκηκόαμεν αὐ-
τοῦ λέγοντος ῥήματα βλάβσημα εἰς Μωσῆν καὶ τὸν
12 Θεόν· συνεκίνησάν τε τὸν λαὸν καὶ τοὺς πρεσβυτέρους 15
καὶ τοὺς γραμματεῖς· καὶ ἐπιστάντες συνήρπασαν αὐτὸν,
13 καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον· ἔστησάν τε μάρτυρας ψευ-
δεῖς λέγοντας.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο συνεζήτησαν, ἵν' ἀναγκάσωσιν αὐτὸν
τι εἰπεῖν· ὁ δὲ γυμνότερον λοιπὸν διελέγετο· καὶ τὴν παύσαν ἔλεγεν 20
ἴσως τοῦ θείου νόμου, ἣ οὐκ ἔλεγε μὲν, ἠνίττετο δέ· ἐπεὶ εἰ ἔλεγε
φανερῶς, οὐκ ἔδει τῶν ὑπολοίπων ἀνδρῶν οὐδὲ τῶν ψευδομαρτύρων.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπὶ μὲν τῶν Ἀποστόλων ἔλεγον, ὅτι τὴν ἀνά-
στασιν κατήγγελλον, καὶ ὅτι πολὺς ὄχλος ἐπιρρεῖ· ἐνταῦθα δὲ, ὅτι
ἐθεραπεύοντο· ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖν ἔδει, ὑπὲρ τούτων ἐμέμφοντο· ᾧ 25
τῆς ἀνοίας· τοὺς διὰ τῶν ἔργων κρατοῦντας προσεδόκων κρατήσσειν
διὰ τῶν λόγων· ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐποίουν· καὶ αἰεὶ λόγους
αὐτοὺς ἐπέβαλλον· ἀρπάσαι γὰρ ἀπλῶς ἠσχύοντο, οὐδὲν ἔχοντες
ἐγκαλεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγα—“Ὅρα τοῦ κηρύγματος τὴν δύναμιν,
ὅτι οὐ μαστιζομένων μόνον ἀλλὰ καὶ λιθαζομένων κρατεῖ. 30

Ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται λαλῶν ῥήματα βλάβση-
μα κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου καὶ τοῦ νόμου·
14 ἀκηκόαμεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὡς ἔργον αὐτοῦ ποιουμένου, καὶ μετὰ προσθήκης, “ ἃ παρέδωκεν ἡμῖν Μωϋσῆς,” φησὶν, οὐκέτι ὁ Θεός· ὡς ἐπ’ ἀνατροπῇ πολιτείας καὶ ἀσεβείας αὐτοῦ κατηγοροῦν.

Ἀμμανῖος. Σημειωτέον ὅτι αὐτοὶ οἱ ψευδομάρτυρες ἀληθῆ προσφῆτεον, καὶ μὴ βουλόμενοι, περὶ τῆς τοῦ ναοῦ ἀπωλείας καὶ 5 τῆς ἐναλλαγῆς τῆς κατὰ τὸν νόμον σαρκικῆς λατρείας.

Ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος οὗτος καταλύσει τὸν τόπον τούτον, καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθνη ἃ παρέδωκεν ἡμῖν Μωϋσῆς.

Τοῦ Χριστοστόμου. “ Ἰησοῦς,” φησὶν, “ ὁ Ναζωραῖος,” καὶ ὀνειδιστικῶς· “ καταλύσει τὸν τόπον τούτον καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθνη” τοῦτο 10 περὶ τοῦ Χριστοῦ ἔλεγον, ὁ καταλύων τὸν ναὸν τούτον· πολλὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς εὐλάβεια περὶ τὸν ναὸν, ἅτε καὶ μετοικεῖν βουλομένοι· καὶ περὶ τὸ ὄνομα Μωϋσέως διπλῆ ἡ κατηγορία· εἰ ἀλλάξῃ τὰ ἔθνη, καὶ ἕτερα ἀντεισάξει· ὅρα πῶς μικρὰ ἡ κατηγορία, καὶ κινδύνη γέμουσα.

15

15 Καὶ ἀτενίσαντες εἰς αὐτὸν πάντες οἱ καθεζόμενοι ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον Ἄγγελου.

Οὕτως ἔστι καὶ ἐν ἐλάττονι ὄντι βαθμῶ λάμπειν· τί γὰρ, εἰπέ μοι, τῶν Ἀποστόλων οὗτος ἔλαττον ἔσχε; οὐχὶ πολλῶν ἐδεήθη· καὶ 20 πολλὴν ἐπεδείξατο παρρησίαν· “ εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ,” φησὶν, “ ὡς πρόσωπον Ἄγγελου” τοῦτο γὰρ ἡ χάρις ἦν· τοῦτο ἡ δόξα Μωϋσέως ἦν· ἐπίχαριν αὐτὸν ἐποίησεν ὁ Θεός.

Τοῦ αἰτοῦ. “ Εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς πρόσωπον Ἄγγελου” ἀλλ’ οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἐνδοθεν ἀστράπτουσαν δόξαν· ὅπερ γὰρ 25 Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου εἶχε, τοῦτο οὗτος ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφερε· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον· τὸ μὲν γὰρ Μωϋσέως αἰσθητικώτερον ἦν· τοῦτο δὲ ἀσώματον.

¹ Εἶπε δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, εἰ ἄρα ταῦτα οὕτως ἔχει, ὁ δὲ ἔφη.

² Τοῦ αἰτοῦ. Μετ’ ἐπιεικείας ἢ ἐρώτησις· ἵνα τι μέγα κακὸν ἐργάσθαι δια τούτου καὶ αὐτὸς ἀπὸ προσηνείας ἄρχεται τῶν ῥημάτων, καὶ φησὶν “ ἀνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε μου,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Τοῦ αἰτοῦ. Εὐθέως ἐκ τοῦ προοιμίου τὴν δόξαν αὐτῶν ἀναρεῖ

² ἄρα om. Cod.

καὶ κατασκευάζει, δι' ἃν φησὶν, ὅτι οὐδὲν ἔστιν ὁ ναὸς καὶ οὐδὲν τὰ ἔθνη ἀνυπόπτως· καὶ ὅτι οὐ περιέσονται τοῦ κηρύγματος· καὶ ὅτι ἐξ ἀμηχάνων αἰεὶ ὁ Θεὸς εὐμήχανα κατεσκευάσεν ὅρα γοῦν διὰ τούτων ὑφαινυμένην τὴν δημηγορίαν, καὶ ὅτι πολλῆς ἀπολαύσαντες αἰεὶ φιλανθρωπίας, τοῖς ἐναντίοις τὸν εὐεργέτην ἡμείψαντο, καὶ ὅτι 5 ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσιν.

* Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατέ μου.

ΚΤΡΙΑΔΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἐτοιμάζεσθαι κελεύει πρὸς τὸ εὐήριον, καὶ μονονουχὶ κατακλίνοντας τὸ ὅτιον συνιέναι λεπτῶς τῶν θείων λόγων τὴν δύναμιν. 10

Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν 3 Χαρράν· καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν.

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Καὶ ναὸς οὐκ ἦν, καὶ θυσία οὐκ ἦν, καὶ θείας ὕψως ἤξιώτο Ἀβραάμ· καὶ προγόνους Πέρσας εἶχε, καὶ ἐν 15 ἀλλοτρίᾳ γῆ ἦν· καὶ καλῶς ἀρχόμενος “τὸν Θεὸν τῆς δόξης” ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ τοὺς ἀτίμους ἐνδόξους πεποιήκε, φησὶ, καὶ ἡμᾶς ποιήσει· ὅρα πῶς αὐτοὺς ἀπάγει τῶν σωματικῶν ἀπὸ τοῦ τόπου τέως· ἐπειδὴ περὶ τόπου ὁ λόγος ἦν· “ὁ Θεὸς τῆς δόξης” φησὶ πάλιν, ὅτι οὐ δεῖται τῆς παρ' ἡμῶν δόξης τῆς διὰ τοῦ ναοῦ. 20

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Ὡσπερ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι καταδραμόντες τῶν ἄλλων λεγόντων τὸν Θεὸν τὸν κοσμοποιόν, καὶ ἄλλον τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, ἐνὰ καὶ τὸν αὐτὸν ἐν τῇ εὐχῇ ἐσπούδαζον δεικνύσαι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Στέφανος τοῦ αὐτοῦ μετασχωῶν Πνεύματος τὰ αὐτὰ φησὶ· πλεῖστα γὰρ εἰπὼν περὶ τοῦ τὸν 25 νόμου δεδωκότος καὶ τὸν κόσμον πεποιηκότος, ἐπήγαγεν, ὡς τῶν οὐρανῶν ἀνεωγμένων, εἶδε τὸν Χριστὸν ἐκ δεξιῶν ὄντα τοῦ Θεοῦ· ὑπὲρ οὗ πάντα τὰ εἰρημένα διηγήσατο.

* Ἐξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, 4 καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἄν σοι δείξω· τότε ἐξελθὼν ἐκ γῆς 30 Χαλδαίων, κατῴκησεν ἐν Χαρράν· κάκειθεν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ, μετόικισεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην, εἰς ἣν ὑμεῖς νῦν κατοικεῖτε^x.

^x οἰκεῖτε Cod.

Τοῦ Χρῆστου. Δείκνυσι πῶς οὐκ εἰσὶν οὗτοι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, πῶς ἐκεῖνος πειθήμιος ἦν, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου φησὶν ἀμφότερα φορτικά· καὶ ὅτι ἐκεῖνος μὲν τοὺς πόνους ὑπέμεινε, ὑμεῖς δὲ τοὺς καρποὺς δρέψεθε· καὶ ὅτι πάντες οἱ πρόγονοι ἐν κακονομίᾳ. 5

Ὡριγένους. Λεκτέον ὅτι οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεύοντες, καὶ ἔσθ' ὅτε διὰ τὸν λόγον ἀλλοτριούμενοι τῆς ἑαυτῶν γῆς καὶ τῆς συγγενείας καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς, υἱοὶ εἰσὶν Ἀβραάμ, τοῦ ταῦτα ἀκούσαντος καὶ ποιήσαντος.

Κτήριλλοτ. Ἄθρει δὴ οὖν ὅτι τοῖς ὀλοσχερῶς τὲ καὶ ὀλοτρόπως 10 ἀκολουθοῦσι Θεῷ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος πεποιημένοις δεύτερα τὰ σαρκὸς καὶ φιληδονίαν κοσμικὴν, ἔψεται πάντως τοῖς τοιούτοις τὸ εὐλογίας τῆς ἀνωθεν πλουσίως μεταλαχεῖν.

Παντὶ τῷ ἀναγινώσκοντι φανερόν ἐστιν, ὡς τῷ Σωτῆρι καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Πατρὶ, ὡσπερ οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ὁ Στέφανος ἐπανέειχε· 15 διὸ ἡγήτεον λέγοντα αὐτὸν τὸν πατέρα Ἀβραάμ προσεληλυθέναι τῷ Θεῷ τῆς δόξης, μὴ ἄλλον εἶδέναι Θεόν, ἢ τὸν ὠφθέντα τῷ Ἀβραάμ· ὅθεν αἰρετικούς ὑποληπτέον εἶναι τοὺς διακόπτοντας τὸν κοσμοποιὸν ἀπὸ Πατρὸς Ἰησοῦ· πλείστα γὰρ ὁ προκείμενος ἀνὴρ εἰπὼν ἐν τῇ πρὸς Ἰουδαίους ἀπολογία περὶ τοῦ τὸν νόμον δεδωκότος 20 καὶ τὸν κόσμον πεποιηκότος, ἐπήγαγεν ὡς τῶν οὐρανῶν ἀνεωγμένων εἶδε τὸν Χριστὸν ἐκ δεξιῶν ὄντα τοῦ Θεοῦ· ὑπὲρ οὗ πάντα τὰ εἰρημένα διηγήσατο.

5 Καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ κληρονομίαν ἐν αὐτῇ, οὐδὲ βῆμα ποδός· καὶ ἐπηγγείλατο δοῦναι αὐτῷ εἰς κατά- 25 σχεσιν αὐτήν, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτὸν, οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνου.

Τοῦ Χρῆστου. Ὅρα πῶς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γῆς ἀνάγει· οὐ γὰρ εἶπε δώσει δηλονότι καὶ οὐδὲν παρ' αὐτὸν, ἤλθε γὰρ καὶ συγγένειαν ἀφείκει καὶ πατρίδα· διατί οὖν οὐκ ἔδωκεν; ἄρα τύπος 30 ἦν ἐτέρας γῆς, καὶ ἐπηγγείλατο δοῦναι αὐτήν· ὅρα ὅτι οὐχ ἀπλῶς πάλιν τὸν λόγον ἀναλαμβάνει· οὐκ ἔδωκε, καὶ ἐπηγγείλατο καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτὸν, οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνου· πάλιν τὸ

ἢ δίκνυσι Cod.

δυνατὸν τοῦ Θεοῦ τὸ ἐξ ἀμηχάνων πάντα ποιεῖν· τὸν ἐν Περσίδι καὶ τοσοῦτον ἀπέχοντα, τοῦτον ἔφησε κύριον τῆς Παλαιστίνης ποιήσειν. δείκνυσιν ἐνταῦθα τὴν ἐπαγγελίαν πρὸ τοῦ τόπου γεγενημένην· πρὸ τῆς περιτομῆς· πρὸ θυσίας· πρὸ τοῦ ναοῦ· καὶ οὐκ αἰζίαν οὗτοι ἔλαβον οὐδὲ περιτομήν, οὐδὲ νόμον, ἀλλὰ τῆς ὑπακοῆς 5 μόνον μισθὸς ἦν ἡ γῆ· καὶ οὐδὲ τῆς περιτομῆς δοθείσης ἡ ἐπαγγελία πληροῦται· καὶ ὅτι τύποι ἦσαν· καὶ τὸ τὴν πατρίδα ἀφεῖναι τοῦ Θεοῦ κελεύοντος, οὐ παρὰ τὸν νόμον· ἐκείνη γὰρ πατρὶς ἔνθα ἂν ἠγεῖται Θεός· καὶ ἐξῆλθε, φησὶν, ἐκ γῆς Χαλδαίων· καὶ ὅτι εἴτις ἀκριβῶς ἐξετάσοι, Πέρσαι εἰσὶν οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ ὅτι 10 καὶ χωρὶς σημείων πείθεσθαι χρὴ τῷ Θεῷ λέγοντι, κἄν δεινὰ τινὰ συμβαίη· ἐπεὶ καὶ ὁ Πατριάρχης, καὶ τὸν τάφον καταλιπὼν τὸν πατρῶον καὶ πάντα, ἐπέιθετο τῷ Θεῷ· καὶ ὑπέσχετο, φησὶ, δοῦναι αὐτὴν αὐτῷ, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν· πολλὴ ἐνταῦθα τοῦ Κυρίου ἡ φιλανθρωπία δείκνυται, καὶ ἡ τοῦ Ἀβραὰμ 15 πίστις· καίτοι γὰρ οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνου δείκνυσι διὰ τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν πίστιν· καίτοιγε τὰ γενόμενα τὸναντίον ἐδείκνυον ὄν μετὰ τὸ ἐλθεῖν οὐκ ἔσχε βῆμα ποδός· παῖδα οὐκ εἶχεν ἄπερ ἐναντία ἦν τῇ πίστει· ταῦτα ἐωρακότες καὶ ἡμεῖς, ἄπερ ἐπαγγέλλεται Θεός, δεχόμεθα, κἄν ἐναντία ἢ τὰ γινόμενα. καίτοι γε ἐφ' 20 ἡμῶν οὐκ ἔστιν ἐναντία, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀκόλουθα· ἔνθα μὲν γὰρ ἂν ᾤσιν αἱ ὑποσχέσεις, ὅταν τάναντία γένηται, ἐναντία ἐστίν, οὕτως· ἐφ' ἡμῖν δὲ τὸναντίον· ἐνταῦθα μὲν θλίψιν εἶπεν, ἐκεῖ δὲ ἄνεσιν.

Ἐπ' ἀνεπιγράφοι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔδωκεν, ἐπειδὴ εἰς κατά- 25 σχεσιν αὐτὴν αὐτῷ δώσειν ἐπηγγείλατο· ὁ δὲ πάροικος καὶ παρεπίδημος καὶ μετ' ὀλίγον ἀναλύειν μέλλων, πῶς κατέχειν ἠδύνατο· σώζεται ἄρα ἡ κληρονομία τῷ Ἀβραὰμ διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, ὃ ἐστὶ Χριστός· ὅτε δὲ καὶ συμβασιλεύσωσιν αὐτῷ οἱ ἄγιοι κατὰ τὸ γεγραμμένον, “ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ,” πάν- 30 των τῶν ἐθνῶν βασιλεὺς ᾧν.

6 Ἐλάλησε δὲ ὁ Θεὸς οὕτως· ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα σου πάροικον ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ καὶ 7 κακώσουσιν, ἔτη τετρακόσια. καὶ τὸ ἔθνος, ᾧ ἂν δουλεύ-

σωσι, κρινῶ ἐγὼ, εἶπεν ὁ Θεός· καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελεύ-
σονται, καὶ λατρεύσουσί μοι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.

Τοῦ Χρηστοτόμοι. Ὅρα πρὸ πόσων ἐτῶν ἡ ἐπαγγελία, καὶ ὁ τῆς ἐπαγγελίας τρόπος· καὶ οὐδαμοῦ περιτομῆ· οὐδαμοῦ θυσία· ἐνταῦθα δείκνυσι πῶς αὐτοὺς ἠφίει κακῶς πάσχειν, καίτοι οὐδὲν 5 ἔχον αὐτοῖς ἐγκαλεῖν· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀτιμωρητὶ ταῦτα ἐποιοῦν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἰνα γὰρ μὴ τούτων νομίσωσιν εὐσεβεῖς εἶναι· διὰ τὸ λέγειν, “πέποιθεν ἐπὶ Κυρίου, ῥυσάσθω αὐτὸν,” ὁ ἐπαγγελά-
μενος, ὁ δοὺς τὴν γῆν, πρότερον τὰ κακὰ συγχωρεῖ· οὕτω καὶ νῦν· εἰ καὶ βασιλείαν ἐπαγγείλατο, ἀλλὰ φησιν, ἐγγυμνάξεσθε πει- 10
ρασμοῖς· εἰ ἐνταῦθα μετὰ τετρακόσια ἔτη ἐλευθερία, τί θαυμαστὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας; καὶ ὅμως ἐποίησε, καὶ οὐκ ἴσχυσεν ὁ χρόνος εἰς ψεῦδος ἐμβαλεῖν τὸν λόγον· καὶ οὐ τὴν τυχοῦσαν δουλείαν ἰπέμειναν· οὐδὲ μέχρι τῆς τιμωρίας τῆς ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐν τιμωρίᾳ ἔσονται, φησὶ, μεγίστη· ἐνταῦθα αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει 15 τῆς εὐεργεσίας, ἧς ἔτυχον.

Ἐτσεβίοι. Διατί δὲ περισσὰ λέγει ἔτη ὁ Ἀπόστολος λ'; τάτε πρὸ τῆς διαθήκης ἦν ἐποίησατο^a τῷ Ἀβραάμ, καὶ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν ἐν τῇ ἐρήμῳ μέχρι τῆς τοῦ νόμου δόσεως.

Οὐ μάχεται τοῖς ἐνταῦθα τὰ ἐν τῇ Ἐξόδῳ γεγραμμένα· ἐκεῖ 20 γὰρ εἴρηται, “μετὰ τετρακόσια τριάκοντα ἔτη ἐξῆλθεν ἡ δύναμις “Κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου” ἐνταῦθα δὲ μετὰ ὕ φησί· ἀλλ' ἐπιστῆσαι δεῖ, ὅτι οὐκ ἐρρήθη, ὡς πληρωθέντων τῶν ὕ ἐτῶν ἐξῆλθον, ἀλλὰ μετὰ ὕ ἔτη· ὅπερ ἐμφαίνει καὶ τὰ λ'.

Ἀβραάμ ἀπὸ ὀ' ἔτους ἕως ρ' ἔτους, ἔτη κε'. Ἰσαὰκ ἔτη ξ' 25 Ἰακώβ ἔτη 5θ'. Ἰωσήφ ἔτη ρί'. ἐν Αἰγύπτῳ ἔτη ρμδ'. ὁμοῦ ἔτη υλ'. φησὶ δὲ, “καὶ κακώσουσιν αὐτὸ ἔτη ὕ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξε-
“λεύσονται καὶ λατρεύσουσί μοι” τοῦ μετὰ ταῦτα ἐν τοῖς λ' ἔτεσι σημαυνομένου.

8 Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ διαθήκην περιτομῆς· καὶ οὕτως 30 ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ, καὶ περιέτεμεν αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ·

^a ᾧ Cod.

ΣΤΕΨΡΟΤ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἘΚ ΠΡὸΣ ἘΤΠΡΑΪΙΟΝ ΚΟΤΒΙΚΟΤΑΔΑΡΙΟΝ ἈΠΟΚΡΙΣΕΩΣ. Καὶ τοῦτο γὰρ πυνθάνη, τίνος ἔνεκεν περιτέμενσθαι τὴν ἀκροβυστίαν τοῖς πατράσιν ἐνομοθέτητο· καὶ πρόχειρον μὲν τινὲς αἰτίαν ταύτην ἀποδεδώκασι· ἐπειδὴ, φησὶν, ὁ Ἀβραὰμ ἐκ τῆς Χαλδαίων ἀπῆρε· Χαλδαίοις δὲ ἐπετέτραπτο 5 κατὰ τὰ πάτρια σφῶν ἦθη, καθὰ δὴ Μήδοις καὶ Πέρσαις, μητράσι καὶ ἀδελφαῖς ἐπιμίγνυσθαι· ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας περιτέμενται τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας, τῇ οἰκειότητι τῆς σαρκὸς ἀποταπτόμενοι, καὶ τοὺς τῆς συγγενείας ἀθεμίτους ἀρνούμενοι γάμου. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἄλλοι δὲ, φησὶ, διὰ τοῦτο προστέ- 10 ταχθαι τῷ Ἀβραὰμ καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ τὴν περιτομὴν, ἵνα δῆλον εἴη, ὡς ἐξ αὐτῶν ἔσται ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Καὶ ὁ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ καὶ ὁ Ἰακώβ τοὺς δώδεκα πατριάρχας. 15

Τοῦτ' αἰτοῦ. Γινώσκομεν γὰρ ὡς ἡ ἐν σαρκὶ περιτομὴ τυπικῶς γενομένη, τὸ παλαιὸν εἰκόνα ἐπεῖχε τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος· διὰ τῆς ἀποβολῆς τῆς ἀκροβυστίας τὴν ἄρνησιν δηλοῦσα τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως, καὶ υἱὸς ποιῶσα τοὺς περιτεμνομένους Θεοῦ.

Τοῦτ' αἰτοῦ. Ἐν πρώτοις ὁ Ἰσαὰκ τῇ ὀγδόῃ περιτέμενται 20 ἡμέρα, ὅθεν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι· ὁ δὲ Ἰσμαὴλ δεκατριῶν ἐνιαυτῶν ὑπάρχων· διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ Ἰσμαηλίται οὕτω περιτέμνονται, ὡς Ἰώσηπος φησί.

9 Καὶ οἱ πατριάρχαι ζηλώσαντες τὸν Ἰωσήφ ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον. 25

Τοῦτ' αἰτοῦ. Πάλιν ἐνταῦθα τύπος τοῦ Χριστοῦ· οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ἀλλ' ἐλθόντα ἐπὶ τριφῆν τὴν αὐτῶν κακῶς διέθηκαν· ὅμως καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐπαγγελία μακρὰ καὶ τέλος λαμβάνει.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟῦ^b ἘΠΙΣΚΟΠΟΤ ΓΑΒΆΛΩΝ. Ἄλλ' ἐπλήρωσε τοῦ Χριστοῦ τὴν εἰκόνα τῆς πράσεως Ἰωσήφ, ὁ πραεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελ- 30 φῶν διὰ τὰ ἐνύπνια· ᾧτινι προκατεσκεύασεν ὁ φθόνος· ἡ γὰρ ἐπιβουλὴ τῶν ἐπιβουλευσάντων ὁδὸς προκοπῆς ἐγένετο τῷ φθονομένῳ· εἰ μὴ γὰρ ἐπάρθη, οὐκ ἂν ἦλθεν εἰς Αἴγυπτον· οὐκ ἂν τῇ γυναικὶ

^b Σεήρου Cod.

τοὺς ὑπὲρ σωφροσύνης ἀγῶνας ἐπεδείξατο· εἰ μὴ τοὺς ὑπὲρ τῆς σωφροσύνης ἀνεδέξατο στεφάνους, οὐκ ἂν ᾤκησε τὴν φυλακὴν· οὐκ ἂν ἐρμηνευτὴς ἐγένετο ἐν πυκνῶν· οὐδ' ἂν ἄρχων Αἰγύπτου ἐχηρμάτισεν.

Καὶ ἦν ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ·

5

Ἰωάννου. Τοῦτο καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν.

10 Καὶ ἐξείλατο αὐτὸν ἐκ πάσων τῶν θλίψεων αὐτοῦ·

Ἰωάννου. Δείκνυσιν ὅτι οὐκ εἰδότες συνέπραττον τῇ προφητεία· καὶ ὅτι αὐτοὶ αἴτιοι ἐγένοντο, καὶ τὰ κακὰ εἰς αὐτοὺς περιετρέπετο.

10

Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν καὶ σοφίαν ἐναντίον Φαραῶ βασιλέως Αἰγύπτου, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἡγούμενον ἐπ' Αἴγυπτον καὶ ὅλον τὸν οἶκον αὐτοῦ.

Χάριν καὶ σοφίαν ἔδωκεν αὐτῷ ἐπὶ βαρβάρου ἀνδρός· τῷ δούλῳ, τῷ αἰχμαλώτῳ οἱ ἀδελφοὶ ἀπέδοντο· ἐκεῖνος δὲ ἐτίμησεν.

15

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἈΠὸ Λόγοι ΡΘ. Καὶ Αἰγύπτου μὲν ἡγεμονίαν τῆς συνέσεως ἄθλον δεξάμενος, τὸν δὲ ὀμόφυλον αὐτῷ δῆμον τὸν Ἰσραὴλ ὑπερόριον ἐκεῖ μεταστάντα λιμοῦ φυγάδα πλουσίως ἐκθρέψας, καὶ οἶα δὴ πολίτην τὸν ξένον, καὶ πάλιν προαγορεύσας αὐτῷ τὴν ἐπὶ τὴν γῆν πατρίαν ἐπάνοδον.

20

* Τὰ περὶ τῆς τοῦ λιμοῦ^c πυρῶνιαι καὶ ἀγνωρισμοῦ νιῶν Ἰακῶβ, καὶ περὶ γενέσεως Μωϋσέως^d καὶ τῆς^e πρὸς αὐτὸν θεοφανίας ἐν ὄρη Σινᾶ.

11 Ἦλθε δὲ λιμὸς ἐφ' ὅλην τὴν γῆν Αἰγύπτου καὶ Χανααν, καὶ θλίψις μεγάλη· καὶ οὐχ ἠῦρισκον χορτάσματα

12 οἱ πατέρες ἡμῶν. ἀκούσας δὲ Ἰακῶβ ὄντα σιτεῖα ἐν Αἰ-

13 γύπτῳ, ἐξαπέστειλε τοὺς πατέρας ἡμῶν πρῶτον· καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἀνεγνωρίσθη Ἰωσήφ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ·

Ἰωάννου. Κατῆλθον ἀνησόμενοι, καὶ ἐκείνου ἐν χρεία κατέστησαν· τί οὖν αὐτὸς οὐ μέχρι τούτου τὴν φιλανθρωπίαν ἐπεδείξατο, ἀλλὰ καὶ τῷ Φαραῶ ἐγνώρισε καὶ αὐτοὺς κατήγαγε· 30 Καὶ μετ' ὀλίγα—Εἶτα πάλιν ἄλλη ἀνελπιστία· πρῶτον λιμὸς,

^c περὶ τῆς λιμοῦ καὶ πυρῶνιαις C^osum.

^d Μωϋσέως om. Cod.

^e γενομένης πρὸς αὐτ. C^osum.

ἀλλὰ διεσώθησαν δεύτερον τὸ εἰς χεῖρας ἐμπεσεῖν τοῦ ἐχθροῦ τρίτον τὸ ἀπόλεσθαι ὑπὸ τοῦ βασιλέως· εἶτα τὸ εὐμήχανον τοῦ Θεοῦ.

- 14 Καὶ φανερόν ἐγένετο τῷ Φαραῶ τὸ γένος τοῦ Ἰωσήφ. ἀποστείλας δὲ Ἰωσήφ μετεκαλέσατο τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν, ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυ- 5
χαῖς.

Ἐχάρη δὲ Φαραῶ καὶ ἡ θεραπεία αὐτοῦ· ἐπεὶπερ ἔγνω ἐξ ἐλευθέρου γένους κατάγεσθαι τὸν Ἰωσήφ· καὶ γὰρ ἦν ἀληθῶς χαρᾶς ἄξιον τὸ γινῶναι ὅτι οὐ δούλος αὐτῶν ἐβασίλευσεν, ἀλλ' εὐγενῆς ἐξ εὐγενῶν. 11

- 15 Καὶ κατέβη Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐτελεύτησεν 16 αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν· καὶ μετετέθησαν εἰς Συχέμ, καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι ᾧ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου, παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμὼρ ἐν Συχέμ.

Σημειωτέον ὅτι εἰς Συχέμ ἐτάφησαν οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ 15 οἱ πατριάρχαι· ἧτις ἐκαλεῖτο τάχα Σίκιμα· αὐτὴν γὰρ ὠνήσατο παρὰ Ἐμμὼρ ὁ Ἀβραὰμ, ἵνα θάψῃ ἐκεῖ Σάρραν.

- 17 Καθὼς δὲ ἤγγιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγελίας ἧς ὡμο- 18 θύνηθ' ἐν Αἰγύπτῳ, ἄχρις οὗ ἀνέστη βασιλεὺς ἕτερος ἐπ' Αἴγυπτον ὃς οὐκ ᾔδει τὸν Ἰωσήφ.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρα ὅτι οὐδὲ ἐν τοῖς τετρακοσίοις ἔτε- 25 σιν αὐτῶς αὖξει, ἀλλ' ὅτε ἐμελλεν ἐγγίξειν τὸ τέλος· καίτοι ἤδη τετρακόσια ἦν ἔτη παρελθόντα καὶ πλείονα ἐν Αἰγύπτῳ τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν.

- 19 Οὗτος κατασοφισάμενος τὸ γένος ἡμῶν, ἐκάκωσε τοὺς πατέρας ἡμῶν, τοῦ ποιεῖν ἕκθετα τὰ βρέφη αὐτῶν, εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι.

Τοῦ Χριστοστόμου. Πανουργοῖς γὰρ ἐπινοίας αὐτῶν περι- 30 γεέσθαι ἐβουλεύσατο· σοφισμὸς γάρ ἐστι βεβιασμένη ἐξήγησις· διὸ ἄδε ἡ ἔμφασις λέγει, βιαίως ἐπιθέσθαι αὐτοῖς· ὅθεν καὶ σοφιστὰς καλεῖ τοὺς γόητας, ὡς τὸ ἀληθὲς δι' ἀπάτης καὶ σοφισμῶς κρύπτοντας.

20 Ἐν ᾧ καιρῷ ἐγενήθη Μωϋσῆς, καὶ ἦν ἀστέιος τῷ Θεῷ· ὃς ἀνεγράφη μῆνας τρεῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

Τοῦ αἵτιοῦ. Τοῦτο τὸ θαυμαστὸν, ὅτι ὁ προστάτης μέλλων ἔσεσθαι, οὐδὲ μετὰ ταῦτα οὐδὲ πρὸ τούτου ἀλλ' ἐν αὐτῷ μέσῳ τῷ θυμῷ τίκεται· καὶ “ἀνεγράφη μῆνας τρεῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πα-
“τρὸς” ἀλλ' ὅτε τὰ ἀνθρώπινα ἀπηλπίσθη, καὶ ἀπέριψαν αὐτὸν, τότε τοῦ Θεοῦ ἡ εὐεργεσία ἐδείκνυτο λάμπουσα. Καὶ μετ' ὀλίγα—
Εἰ ἐκεῖνο θαυμαστὸν ὅτι ὑπὸ ἀδελφῶν ἐπράθη, ἐνταῦθα πάλιν ἄλλο θαυμασιώτερον, ὅτι βασιλεὺς ἔτρεφεν αὐτὸν τὸν μέλλοντα καθαί- 10
ρειν αὐτοῦ τὴν ἀρχήν, αὐτὸς ὁ μέλλων ἀπόλλυσθαι· ὅρας παντα-
χοῦ τῶν νεκρῶν σχεδὸν διατυπωμένην τὴν ἀνάστασιν. καίτοι οὐκ ἔστιν ἴσον, αὐτὸν τι τὸν Θεὸν ποιεῖν, καὶ μετὰ προαιρέσεως ἀνθρω-
πίνης γίνεσθαι· ταῦτα γὰρ μετὰ προαιρέσεως ἀνθρωπίνης ἦν, ἡ δὲ ἀνάστασις καθ' ἑαυτήν.

15

Εἴς τινες ἐπίσημοι Ἐμίσηξ. Ἐγέννησαν οἱ γονεῖς· εἶδον ὅτι καλόν, προήθει γὰρ ἢ χάρις· θεασάμενοι δὲ ὅτι καλόν, ἐφείδοντο· φο-
βούμενοι δὲ, τὸ πρόσταγμα ἔκρυψαν· κρύψαντες δὲ, ἐνίκηθησαν, καὶ ᾤρησαν ῥίψαι διὰ τὸν φόβον· σοφίζονται δὲ τὸ πρᾶγμα διὰ τὰ σπλάγγνα· καὶ κιβωτὸν ποιησάμενοι πρὸς μίμησιν τῆς γενομένης 20
ἐπὶ Νῶε, καὶ τὸν Θεὸν τοῦ Νῶε ἐπικαλεσάμενοι, ῥίπτουσι τὸν παῖδα ἐν τῷ ποταμῷ διὰ τῆς κιβωτοῦ· ἵνα καὶ δοκῶσι πείθεσθαι τῷ πρόσταγματι, καὶ ἀσφαλίσωνται τὸν παῖδα. Καὶ οἱ μὲν ῥίπτουσιν· ὁ δὲ παρακελεύεται τῇ ἀγνοούσῃ θυγατρὶ Φαραὼ ἐξελ-
θεῖν ἐπὶ τὸν ποταμόν· ἐξῆλθεν ἀγνοοῦσα· εὔρεν ὃν οὐκ ἐξήτει. 25
Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ ἐσώθη Μωϋσῆς διὰ συμβόλων τῆς κοινῆς σωτηρίας τῆς Ἐκκλησίας· ἡ γὰρ κιβωτὸς ἀπὸ ξύλου ἦν· καὶ ξύλον ἀπὸ ὕδατος, καὶ σωτηρία τῷ ἀπαγορευθέντι· καὶ ἡ ἀναλαβοῦσα οὐκ Ἰουδαῖα, ἀλλ' ἐξ ἔθνων καὶ Αἰγυπτία. Καὶ πάλιν—Ἐγένετο δὲ πάντα, ἵνα μηδὲν τῶν κατὰ Μωϋσεῖα νομισθῆ ἀνθρώπινον· τίνος 30
γὰρ ἦν εἰπεῖν ὅτι αὐτῶν ἦν Μωϋσῆς· οἱ γονεῖς; ἀλλ' ἔρριψαν· οἱ Αἰγύπτιοι; ἀλλ' οὐκ ἐγέννησαν· ἡ μητὴρ ὅτι ἔθρεψεν; ἀλλ' ἄλλη ἔδωκε μισθοῦς. οὐκοῦν ἐπειδὴ οὐχ εὑρίσκεται ἀνθρώπων, ἀνθρώπος Θεοῦ· οὕτως γεννηθεὶς καὶ σωθεὶς παιδεύεται τὰ Αἰ-
c ἔρριψαν Cod.

γυπτίων· σοφὸς γὰρ ἦν ὁ παιδεύων· καὶ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις πέμπονται οἱ κατασκοποῦντες, ἵνα πρῶτον γνωσθῇ τῶν ἀντικειμένων τὰ ἐνθυμήματα, καὶ οὕτως καταρχὴ γένηται τῆς μάχης· ἐπεὶ οὖν ἤμελλε κατ' Αἰγυπτίων καθοπλίζεσθαι Μωϋσῆς, εὐσεβῶς ὑπεβλήθη τοῖς Αἰγυπτίοις, ἵνα τὰ Αἰγυπτίων κατασκήση, καὶ 5 Θεὸν ἀνθρώπων προτιμήσῃ.

21 Ἐκτεθέτος δὲ αὐτοῦ, ἀνείλετο αὐτὸν ἡ θυγάτηρ Φαραώ·

Τοῦ Χρτιστόμοτ. Οὐδαμοῦ ναὺς, οὐδαμοῦ θυσία, τοσοῦτων οἰκονομιῶν γενομένων· καὶ ἀνετράφη ἐν οἰκῷ βαρβαρικῷ. 10

Καὶ ἀνεθρέψατο αὐτὸν ἑαυτῇ εἰς υἱόν.

Τοῦ Λίττοτ. Καὶ παιδεία καὶ γράμματα· τεσσαράκοντα ἔτη ἦν ἐκεῖ· καὶ οὐκ ἔάλω ἐκ τῆς περιτομῆς· ὅρα πῶς ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντες τὰ αὐτῶν παρορῶσι· καὶ οὕτως καὶ Ἰωσήφ· ἴν' ἑτέροις σώσωσιν. 15

Ἀμμωνίοτ. Οὔτε Μωϋσῆς· οὔτε οἱ περὶ Ἀνανίαν καὶ Δανιὴλ ἔμαθον ἂν τὴν ξένην παιδείαν, εἰ μὴ ἀνάγκη καὶ βία δεσποτῶν. καὶ γὰρ ἐν οὐδενὶ αὐτῇ κέχρηται· εἰ μὴ που εἶποι τις, ὅτι καλὸν μαθεῖν πρὸς τὸ^d ἀνατρέψαι τὰς ἐκείνων ἀπάτας.

Διδάτμοτ. Ἐκ τοῦ προκειμένου φανεροῦται, ὡς οὐκ ἀποβλητέα 20 πάντη ἐστὶν ἡ τῶν ἔξωθεν τῆς γραφῆς παιδευσίς· τρόπῳ γὰρ ἐγκωμίου εἴρηται, ὡς “ἐπαιδεύθη Μωϋσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων” καὶ περὶ Δανιὴλ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Ἑβραίων, ὡς ὑπερέβαλον πάντας ἐν τῇ Χαλδαίων φιλοσοφίᾳ καὶ ταῖς συγγένεσιν ἐπιστήμας. ὅρα δὲ τούτων λεγομένων, πῶς δεῖ προσέρχεσθαι τοῖς ἄλλοις 25 λογικοῖς· δεῖ γὰρ ἐπ' ὀλίγοις αὐτοῖς προσέχειν τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ ἐμμένοντας· τὸ γὰρ “μὴ πολὺς ἴστι πρὸς ἄλλοτρίαν,” οὐ περὶ γυναικὸς συνοικουσίας ἀνδρὶ, ἀλλὰ τοιαύτης σοφίας εἴρηται· ἄλλοτρία γὰρ γυναικί, οὐδὲ κατὰ πόσον προσέρχεσθαι, ἀβλαβές.

22 Καὶ ἐπαιδεύθη Μωϋσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων· ἦν 30
23 δὲ δυνατὸς ἐν λόγοις καὶ ἔργοις αὐτοῦ. ὡς δὲ ἐπληροῦτο αὐτῷ τεσσαρακοινταετῆς χρόνος·

Τοῦ ἁγίου Κτρίλλοτ. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν ὁ Χριστὸς, “οὐκ

^d τῆ Cod.

“ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ·”
αὐτῶν γὰρ αἱ ἐπαγγελίαι· αὐτῶν οἱ πατέρες.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡ γὰρ οὐχὶ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἐν τοῖς
καθ' ἡμᾶς γεγονότα, τουτέστιν ἄνθρωπον μονοουχὶ ἐκβεβηκέναι
δύσωμεν· ἕξω τὲ γενέσθαι τῆς θεοπροποῦς εὐκλείας ἐροῦμεν εἴπερ
ἔστιν ἀληθές, ὅτι πλοῦσιος ὢν ἐπτώχευσε, καὶ καθήκεν ἑαυτὸν εἰς
κένωσιν.

Ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἐπισκέψασθαι τοὺς
ἀδελφούς αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ.

ΣΧΟΛΙΟΝ. Ἀδελφούς καλεῖ αὐτοὺς, οὐ διὰ τὴν σάρκα τοσοῦτον ἰσ-
ῶσον διὰ τὴν διάθεσιν εἰς αὐτόν.

- 24 Καὶ ἰδὼν τινα ἀδικούμενον, ἠμύνατο καὶ ἐποιήσατο
ἐκδίκησιν τῷ καταπονουμένῳ, πατάξας τὸν Αἰγύπτιον·
25 ἐνόμζε δὲ συνιέναι τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς
διὰ χειρὸς αὐτοῦ δίδωσι σωτηρίαν αὐτοῖς· οἱ δὲ οὐ
συνήκαν.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΣ. Φασὶ δὲ οἱ μύσται λόγῳ μόνῳ
ἀπελεῖν τὸν Αἰγύπτιον, ὡς περ ἀμέλει ὑστερον ἐν ταῖς Πράξεσι
φέρεται, τοὺς πωφισαμένους τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου καὶ ψευσα-
μένους, λόγῳ ἀποκτεῖναι.

20

- 26 Τῇ τε ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὤφθη αὐτοῖς μαχομένοις, καὶ
συνήλασεν αὐτοὺς εἰς εἰρήνην, εἰπών.

Ἐτσεβίῳτ ἐπισκόποτ Ἐμίσησ. Εὔρε δὲ οὐχ ὁ ἐζήτει, ἀλλ'
ἀδελφὸν πρὸς ἀδελφόν· παρήει μέσος, οὐκέτι τὸν ζῆλον κινῶν, ἀλλὰ
πυθεσίαν προεβάλλετο· μὴ ἀδίκει, φησὶν, ἀδελφός ἐστιν ὃν ἀδι-
25 κείσ· προεβάλλετο τὴν προσηγορίαν, ἵνα δυσωπήσῃ τὴν προσ-
ηγορίαν.

Ἄνδρες, ἀδελφοί ἐστε ὑμεῖς· ἵνατί ἀδικεῖτε ἀλλή-
λους ;

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀνεῖλε Μωϋσῆς, οὐ θυμῷ εἶξας οὐδὲ ὀργῇ νικηθεὶς, 30
ζῆλῳ δὲ πάντῃ δὲ ἂν γένηται εἰς λόγον Θεοῦ, εὐσέβεια· κἂν φόνος
ἢ διὰ Θεοῦ, οὐκ ἔστι φόνος. ὁ γοῦν Φινεὲς δύο ἐν μιᾷ χειρὶ
φονεύσας, ἤκουσεν, ἀνέστη Φινεὲς, καὶ ἐξιλίασάτο, καὶ ἐκόπασεν ἡ

θραύσις· διάφορος γὰρ ἡ προαίρεσις φόνως καὶ εὐσεβοῦτος· καὶ τὸ πρᾶγμα τὸ γενόμενον διὰ τοῦ Φινεὲς ἱερωσύνη μᾶλλον ἢ φόνος· τοσοῦτον γὰρ ἴσχυσε ὁ διπλοῦς οὗτος φόνος, ὅτι τοῦ θανάτου ἐπι-
νεμημένου τὸν Ἰσραὴλ δι' ἀσέβειαν, ὅπερ ἴσχυσε τὸ θυματήριον τοῦ πατρὸς Ἁαρὼν, τοσοῦτον ἴσχυσε φόνος, μᾶλλον δὲ ἢ εὐσέ- 5
βεια. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἄ δὲ ἐποίει, αἰνιγμα ἦν, ἀγνοούμενων πραγμάτων· τὸ γὰρ γενόμενον τοῦτο σημεῖον ἦν, ὅτι μέλλει ὁ Θεὸς διὰ Μωσέως Αἰγυπτίους ἀποκτενεῖν, τοὺς δὲ λεγομένους Ἰσραηλίτας σώζειν.

27 Ὁ δὲ ἀδικῶν τὸν πλησίον, ἀπόσαστο αὐτὸν, εἰπὼν, 10
28 τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμῶν; μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνεῖλες χθὲς τὸν Αἰ-
γύπτιον;

Τοῦ Χρηστοστόμοτ. Πάλιν περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονας δείκνυσι· καθάπερ γὰρ τότε ὑπὸ τοῦ κακῶς παθόντος Ἰωσήφ ἐσώ- 15
θησαν, οὕτω καὶ νῦν ὑπὸ τοῦ κακῶς παθόντος ἐσώθησαν, Μωϋσέως λέγω· τί γὰρ εἰ μὴ ἀνεῖλεν αὐτὸν τῷ πράγματι; τῷ λόγῳ ἀνεῖλεν ὡσπερ κάκεινοι· κάκεινοι μὲν ἐκ τῆς γῆς αὐτῶν εἰς ἀλλοτρίαν ἀπέδοντο· οὗτοι δὲ ἐκ τῆς ἀλλοτρίας εἰς ἀλλοτρίαν φυγαδεύουσι· κάκει μὲν τροφήν ἀποφέρονται, ἐνταῦθα δὲ συμβουλευόντα δι' ὃν 20
ἔζη μετὰ Θεόν. Ὅρα πῶς δείκνυσιν ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ τοῦ Γαμαλιήλ εἰρημένον· ὅτι “ἐὰν ἦ ἐκ Θεοῦ, οὐ δυνήσεσθε καταλύσαι αὐτό.” Ὅρα τοὺς ἐπιβουλευομένους τῶν ἐπιβουλευόντων αἰτίους σωτηρίας γινο-
μένων· τὸν λαὸν ἑαυτῷ ἐπιβουλευόντα, καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ἐπι-
βουλεύομενον, καὶ οὕτω σωζόμενον. λιμὸς οὐκ ἀνάλωσεν αὐτούς· καὶ 25
οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ δι' ἐκείνου ἐσώθησαν τοῦ προσδοκηθέντος ἀπόλ-
λυσθαι πρόσταγμα βασιλικόν· καὶ οὐκ ἀνάλωσεν αὐτούς, ἀλλὰ τότε μᾶλλον καὶ ἠΐξανε τὸ πλῆθος, ὅτε ἐκεῖνος ἀπέθανεν ὁ εἰδὼς αὐτούς· τὸν Σωτήρα αὐτὸν ἠβουλήθησαν ἀνελεῖν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἴσχυσαν.
Ὅρα ὅτι δι' ὧν ὁ διάβολος ἐπεχειρεῖ καταλύειν τὴν ἐπαγγελίαν 30
τοῦ Θεοῦ, διὰ τούτων ἠΐξετο. Καὶ μεθ' ἑτέρα—Ὅρα τὰ αὐτὰ ῥήματα, ἃ πρὸς τὸν Χριστὸν ἔλεγον. “τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα
“ καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς;” οὕτως ἔθος Ἰουδαίους ἀδικεῖν εὐεργε-
τουμένους.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἐνεκαλεῖτο μὲν ὁ θεσπέσιος Μωϋσῆς ὡς ἀνελὼν τὸν Αἰγύπτιον, καίτοι θλίβοντα καὶ ἐγκείμενον καταχωνήων δὲ ὥσπερ εἰς ἄβυσσον ὁ Χριστὸς τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος καὶ οὐχ ἐκόντα μεθιστάς, διὰ τούτων ἐχόντων ἐκπέμπειν αὐτὰ, καίτοι δέον ἐπὶ τούτῳ θαυμά-5 ζεσθαι, ἔφασκον, “ οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μὴ ἐν “ Βεελζεβούλ ἄρχοντα τῶν δαιμόνων.”

29 Ἐφυγε δὲ Μωσῆς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ.

Τοῦ Χρτιστομότου. Ἄλλ' οὐδὲ ἡ φυγὴ ἔσβεσε τὴν οἰκονομίαν ὥσπερ οὐκ οὐδὲ ὁ θάνατος. 10

Ἐτσειότ. Μηδεὶς ἡμῶν ἔστω φίλος τῶν τοῦ Θεοῦ ἐχθρῶν ὅσον γάρ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν, τοσοῦτον μισεῖ τοὺς ἀντικειμένους Θεῷ.

Καὶ ἐγένετο πάροικος ἐν γῇ Μαδιὰμ, οὗ ἐγέννησεν υἱοὺς δύο. 15

Τοῦ ἀγίου Κτρίαλοτ. Μετακεχώρηκεν τοίνυν ἐκ τῆς Αἰγυπτίων εἰς Μαδιὰμ ὁ Μωϋσῆς· ἐν ἴσῳ δὲ τρόπῳ καὶ ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

30 Καὶ πληρωθέντων ἐτῶν τεσσαράκοντα, ὤφθη αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ὄρους Σινᾶ Ἄγγελος Κυρίου ἐν πυρὶ 20 φλογὸς βάτου· ὁ δὲ Μωϋσῆς ἰδὼν ἐθαύμαζε τὸ ὄραμα· προσερχομένου δὲ αὐτοῦ κατανοῆσαι, ἐγένετο φωνὴ Κυρίου πρὸς αὐτόν·

Τοῦ Χρτιστομότου. Ὅρας ὅτι οὐ διακόπτεται χρόνῳ· ὅτε γὰρ φυγὰς ἦν, ὅτε ξένος, ὅτε πολὺν χρόνον ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας πεποι- 25 ἦκει·, ὅτε οὐκέτι προσεδόκησεν ὡς καὶ παῖδας ποιῆσαι δύο, τότε ἄγγελος αὐτῷ ἐπιφαίνεται· τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καλεῖ, καθάπερ καὶ ἄθρωπον, ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐκ ἐν ναῷ· ὅρα πόσα γίνεται θαύματα· καὶ οὐδαμοῦ ναός· οὐδαμοῦ θυσία· καὶ οὐδὲ ἐν αὐτῇ τῇ ἐρήμῳ ἀλλ' ἐν βάτῳ. 30

32 Ἐγὼ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σου, ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ.

Τοῦ ἀττοῦ. Ἴδου καὶ φωνῆς ἠξιώθη· ἰδοὺ πῶς δείκνυσιν, ὅτι

^c Sic.

αὐτός ἐστιν “ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ.” “ὁ μεγά-
 “λης βουλῆς Ἄγγελος” ἐνταῦθα δείκνυσι τὴν φιλασθητικὴν ὄσση
 ποιεῖται ὁ Θεός.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ. Ἄθρει τοῦ νόμου τὸ ἀδρανές· ἐμφανίζει μὲν γὰρ
 ἑαυτὸν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἀλλ’ ἐμφανῆ καθιστάτος ἀποστρέφει τὸ 5
 πρόσωπον ὁ Μωϋσῆς· σημεῖον δ’ ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργές,
 τοῦ μὴ δύνασθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τὴν θεοπρεπῆ τοῦ Τίτου κατα-
 θρῆσαι δοῦσαν, ἑαυτὸν ἐμφανίζοντας καὶ μονονουχί προσάγοντας ἐπί-
 γνωσιν.

Εἰσπεβίωτ ἐπισκόποτ Ἐμίσσητ. Ἐκ βασιλείων ἐξελθὼν, ποι- 10
 μὴν ἐν ἐρήμῳ ἐγένετο, καὶ οὐκ ἤχθητο· εἴ τις γὰρ θέλει σῶσαι
 τὴν ἀγαπὴν καὶ τὸ φίλτρον τὸ περὶ Θεὸν, εἴτε ἐν πενίᾳ σώζεται,
 εἴτε ἐν πόλεσι διαφυλάττεται, εἴτε ἐν δεσμοτηρίῳ, οὐκ ἀγανακτεῖ
 ἔχεις τούτου ἐν τῇ γραφῇ τὰ παραδείγματα.

Ἐντρομος δὲ γενόμενος Μωϋσῆς οὐκ ἐτόλμα κατα- 15
 νοῆσαι.

Διατίμοτ. Εἰ καὶ μὴ αὐταῖς λέξεσι φέρεται ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἡ
 κειμένη φωνή, ἀλλ’ οὖν ἰσοδυναμος κεῖται· οὐ πολὺ γὰρ διοίσει τὸ
 ἔντρομος τὸ “ἔμφοβος δὲ γενόμενος Μωϋσῆς,” λέγεται δὲ ταῦτα
 περὶ τοῦ κατὰ τὴν βάτον ὁράματος, μενούσης τῆς αὐτῆς διαφορᾶς τοῦ 20
 φοβερῶ καὶ ἐμφόβου, καὶ ἐν τῇ διηγήσει τῇ περὶ τοῦ ὄρου Σινᾶ·
 τὸ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους λεχθέν “καὶ οὕτω φοβερὸν ἦν τὸ
 “φανταζόμενον περὶ τοῦ ὄρου,” τοῦτο ἐστίν· ἐπ’ αὐτοῦ γὰρ εἶπε
 Μωϋσῆς· “ἔμφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος” ἐκ παραλλήλου ταῖς
 λέξεσι χρησάμενος· “ἀλλ’ ἀπώσαντο, καὶ ἐστράφησαν ἐν ταῖς 25
 “καρδίαις αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον.”

33 Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος, λύσον τὸ ὑπόδημα τῶν πο-
 δῶν σου.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ. Νεκρότητός τε καὶ φθορᾶς τὸ χρῆμα σημειῖον·
 εἴπερ ἐστὶ πᾶν ὑπόδημα ζώου λείψανον τεθνεῶτος ἤδη καὶ κατ- 30
 εφθαρμένον· ἀπρόσιτος οὖν ὁ Χριστὸς τοῖς ἐν νόμῳ καὶ παιδαγω-
 γικῇ λατρείᾳ· προσαπονίζεσθαι γὰρ ἀνάγκη τὸν μολυσμὸν, καὶ
 τὸν ἐκ τῆς ἀμαρτίας προαποτρίβεσθαι ῥύπον.

ΣΤΕΨΡΟΤ. Δεῖ γὰρ ὡς ἀληθῶς πάσης νεκρᾶς καὶ σαρκικῆς

φαντασίας ὡσπερ ὑποδημάτων τινῶν λῦσαι, τὸν ἐπὶ τι τῶν θείων θεωρημάτων ἀναβῆναι πειρώμενον νῦν.

Ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ ἔστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐδαμοῦ ναὸς, καὶ ὁ τόπος ἅγιος τῇ ἐπιφανείᾳ καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Χριστοῦ· πολλῶ θαυμασιώτερον τοῦτο 5 τοῦ τόπου ἐν τοῖς Ἁγίοις τῶν Ἁγίων· ἐκεῖ γὰρ οὐδαμοῦ ἐπεφάνη οὕτως Θεός· οὐδαμοῦ οὕτως ἔντρομος γέγονε Μωϋσῆς· εἶτα ἡ κηδεμονία πολλή “ ἰδὼν εἶδον,” καὶ τὰ ἐξῆς.

34 Ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τοῦ στεναγμοῦ αὐτῶν ἤκουσα· καὶ κατέβην ἐξε- 10 λείσθαι αὐτούς· καὶ νῦν δεῦρο, ἀποστείλω σε εἰς Αἴγυπτον.

Τοῦ Λιτότ. Ὅρα πῶς δείκνυσιν ὅτι καὶ δι' εὐεργεσιῶν, καὶ διὰ κολάσεων, καὶ διὰ θαυμάτων ἐπήγετο αὐτούς· οἱ δὲ οἱ αὐτοὶ ἤσαν ὅτι πανταχοῦ πάρεστι ὁ Θεὸς ἐμάνθανον. ταῦτα ἀκούοντες, ἐν ταῖς 15 θλίψεσι πρὸς αὐτὸν καταφεύγωμεν· “ καὶ τοῦ στεναγμοῦ αὐτῶν ἤκουσα,” φησί· οὐχ ἀπλῶς διὰ τὰς συμφοράς· εἰ δέ τις λέγοι, τίως ἔνεκεν αὐτούς εἶασε κακωθῆναι ἐκεῖ; μάλιστα μὲν οὖν αἱ κακώσεις παντὶ δικαίῳ αἷται μισθῶν γίνονται· εἶτα δὲ τίως ἔνεκεν αὐτούς ἐκάκωσε; τὴν δύναμιν αὐτοῦ δείκνυσιν ὅτι δύναται· καὶ 20 οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτοὺς παιδεύσῃ. Ὅρα γοῦν ὅτε ἤκουον ἐν τῇ ἐρήμῳ, τότε ἐλπίζανθησαν, ἐπαχύνθησαν, ἐπλατύνθησαν, ἀπελάκτησαν· καὶ πανταχοῦ ἡ ἄνεσις αὐτοῖς κακόν· διὰ τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς τῷ Ἀδὰμ ἔλεγεν, “ ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φαγῆ τὸν ἄρτον σου” καὶ ἵνα ἐκ τῆς πολλῆς κακώσεως 25 ἐλθόντες εἰς ἀνάπαυσιν, εὐχαριστήσωσι τῷ Θεῷ· μέγα γὰρ ἡ θλίψις ἀγαθόν· ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος· “ ἀγαθόν μοι, “ Κύριε, ὅτι ἐταπεινώσας με” εἰ δὲ τοῖς μεγάλοις καὶ θαυμαστοῖς ἀνδράσι μέγα ἡ θλίψις, πολλῶ μᾶλλον ἡμῖν.

35 Τοῦτον τὸν Μωϋσῆν ὃν ἠρνήσαντο, εἰπόντες, τίς σε 30 κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμῶν; τοῦτον ὁ Θεὸς καὶ ἄρχοντα καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλεν ἐν χειρὶ Ἀγγέλου τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἐν τῇ βάρῃ.

Ἐνταῦθα μὲν δοκεῖ περὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων λέγειν· λέγε-

ται δὲ περὶ πάσης τῆς φύσεως, ἥς ἕνεκα σάρκα λαβὼν κατέβαινεν ὅπερ οὐ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Μωϋσέως, ἀλλ' ὕστερον ἐνδημήσαντος τοῦ Υἱοῦ γεγένηται.

Ἀπολέσθαι τὸν ὑπ' αὐτῶν ἐξουθενθέντα· τοῦτον δὲ παρητήσαντο^d, τοῦτον ὁ Θεὸς ἐγείρας ἀπέστειλε· καθάπερ καὶ αὐτοὶ 5 ἔλεγον “οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα” δείκνυσιν ἐνταῦθα, καὶ τὰ γενόμενα, διὰ τοῦ Χριστοῦ γενόμενα.

* Περὶ τῆς ἐξόδου καὶ μοσχοποιίας τοῦ Ἰσραὴλ ἀχρι χρόνων Σολομῶντος καὶ τῆς τοῦ ναοῦ κατασκευῆς.

36 Οὗτος ἐξήγαγεν αὐτοὺς, ποιήσας τέρατα καὶ σημεῖα 10 ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ, καὶ ἐν τῇ 37 ἐρήμῳ ἔτη τεσσαράκοντα· οὗτός ἐστιν ὁ Μωϋσῆς, ὁ εἰπὼν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε. 15

“Ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ.” ἐξουθενημένον “ὡς ἐμέ” ἐβουλήθη καὶ τοῦτον ἀνελεῖν Ἡρώδης, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ διεσώθη, καθάπερ καὶ ἐκεῖνος· καὶ παιδιον ὢν, ἐπεβουλεύετο· μὴ θαυμάζετε οὖν εἰ τοὺς παραιτουμένους αὐτοῦ τὴν βασιλείαν ὁ Χριστὸς εὐεργετῆι, εἶγε καὶ ἐπὶ Μωυσέως τοῦτο 20 γέγονε· καὶ οὐχ ἀπλῶς αὐτοὺς ἐξείλατο, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐρήμῳ διάγοντας. ὁρᾷς ὅτι δι' αὐτοὺς ἐκεῖνα τὰ σημεῖα· ὁ τῷ Θεῷ διαλεχθεὶς, ὁ ἐκ παραδόξων σωθεὶς, ὁ τοσαῦτα ἐργασάμενος καὶ δυναθεὶς δείκνυσιν, ὅτι πάντως πληρωθῆναι δεῖ τὴν προφητείαν, καὶ οὐκ ἐναντιοῦται αὐτῷ. 25

Προαναφωνεῖ γὰρ πάλαι τὴν τοῦ ἰδίου γεννήματος ἐνανθρώπησιν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· καὶ ὅτι δεύτερος ἐφ' ἡμᾶς νομοθέτης ἀναδειχθήσεται· λαλήσας μὲν πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις αὐτὸς δι' ἀγγέλων τὸν νόμον· ἐν δὲ τελευταίοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς αὐτουργὸς εἰς ἡμᾶς ἀναδεδειγμένος, καὶ καινῆς χρηματίσας διαθήκης 30 ἄγγελος.

38 Οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ

^d παραιτήσαντο Cod.

μετὰ τοῦ Ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Πάλιν οὐδαμοῦ ναός· οὐδαμοῦ θυσία· δείκνυσι δὲ ὅτι οὐχὶ σημεῖα ἐποίησε μόνον, ἀλλὰ καὶ νόμον ἔδωκεν, ὥσπερ ὁ Χριστός· καθάπερ καὶ οὗτος πρῶτον σημεῖα ποιεῖ, καὶ 5 τότε νομοθετεῖ, οὕτω κακέϊνος· καὶ οὗτος ἠπίστατο, κακέϊνος· ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὁρᾷς ὅτι ἐκεῖθεν ἡ ρίζα καὶ ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ· “μετὰ τοῦ Ἀγγέλου,” φησί, “τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ” ἰδοὺ πάλιν αὐτὸν φησὶ τὸν νόμον δε- 10 δωκέναι· εἶγε μετ' αὐτοῦ ἦν “ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ” καὶ ἐνταῦθα θαύματος ὑπομιμνήσκει μεγάλου, τῶν ἐν τῷ ὄρει γεγενη- μένων.

Διδάσκω. Ἡ προκειμένη λέξις δηλοῖ, ὡς οὐ μόνον τοπικῶς εἶναι συμβαίνει κρείττοσι καὶ χεῖροσι χωρίοις· ἔξω γὰρ τῆς Αἰ- γύπτου κατὰ τόπον ὄντες, οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, τῇ διαθέσει ἐν αὐτῇ 15 ὑπῆρχον. οὐκ ἀποστήσαντες τὴν γνώμην ἑαυτῶν τῶν Αἰγυπτιακῶν ἔθων, τῆς αὐτῆς νοήσεως ἐστὶ καὶ τὸ ἐν Εὐαγγελίῳ, “ὅπου ὁ “θησαυρὸς, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδιά” οὐ πάντως τοπικῶς ἐκεῖ ὄντος, ὅπου τις ἔχει τὴν γνώμην· πολλοὶ γοῦν ἔτι ἐπὶ γῆς ὄντες θησαυ- 20 ρίζοντες κατάλληλα τῷ οὐρανῷ, ἐκεῖ τὴν καρδίαν ἔχουσι. ἀλλὰ κακέϊ ἔτι τυγχάνοντες, οἱ παραβάντες Ἄγγελοι τὴν διάθεσιν εἶχον ἐν τῇ γῇ· ᾧ ἐξηκολούθησε τὸ ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν αὐτοὺς ἐρρίφθαι.

39 Ἄς ἐδέξατο λόγια ζῶντα δοῦναι ὑμῖν· ᾧ οὐκ ἠθέλη- σαν ὑπήκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Τί ἐστὶ λόγια ζῶντα; ὧν τὸ τέλος διὰ 25 λόγων εἰδείκνυτο, ἦτοι τὰς προφητείας λέγει.

Ἄλλ' ἀπώσαντο, καὶ ἐστράφησαν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνθα ἔστενον, ἔνθα ἐβόων, ἔνθα τὸν Θεὸν ἐκά- 30 λουν.

40 Εἰπόντες τῷ Ἀαρῶν, ποιήσον ἡμῖν θεοὺς οἱ προπο- ρεύονται ἡμῶν· ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὗτος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, οὐκ οἶδαμεν τί ἐγένετο αὐτῷ· 41 καὶ ἔμοσχοποίησαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀνήγα-

γον θυσίαν τῷ εἰδώλῳ, καὶ εὐφραίνοντο ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν.

Ἐκ τῆς ἀνοίας, “ποίησον,” φησὶν, ἵνα “προπορεύσονται ἡμῶν” ποῦ; εἰς Αἴγυπτον. Ὅρα πῶς δυσάποσπαστως εἶχον τῶν ἐθνῶν τῶν Αἰγυπτιακῶν. τί λέγεις; οὐκ ἀναμένεις τὸν ἐξαγαγόντα, ἀλλὰ 5 φεύγεις τὴν εὐεργεσίαν καὶ τὸν εὐεργέτην ἀρῆ; καὶ ὅρα πῶς ὑβρίζουσιν “ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὗτος,” φησὶν, “ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ “γῆς Αἰγύπτου” οὐδαμοῦ Θεοῦ ὄνομα· ἀλλὰ πάντα Μωϋσεὶ ἐπέγραφον· ἔθα μὲν ἀχαριστεῖν ἔδει, Μωϋσῆν φέρουσιν εἰς μέσον· ἔθα δὲ πεισθῆναι νόμφ, οὐκέτι Μωϋσῆν ἄγουσι· “ποίησον ἡμῶν 10 “θεοὺς,” οὐκ εἶπον Θεόν· καὶ μὴ τούτο ἄξιον θαυμάσαι, τὸ μὴ εἰδέναι· τί θαυμαστόν, ὅτι ἀγνοεῖτε Χριστὸν, ὅπου καὶ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸν Θεὸν τὸν δευχθέντα διὰ τοσούτων σημείων; καὶ οὐκ ἠγνόησαν μόνου, ἀλλὰ καὶ ἐτέρως ὑβρισαν τῷ εἰδωλοποιῆσαι.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΨ. Μόσχον ὁ Ἰσραὴλ ἐχάλευσε, καὶ Θεὸν ἠθέτησε, 15 καὶ ἠγνόησε τὸν δεσπότην, ἀπέγνω τὸν εὐεργέτην καὶ λέγει τῷ Ἁαρὼν, “ποίησόν μοι θεοὺς” διατί “ποίησον;” εἰ δὲ “ποίησον,” πῶς θεοὶ τὰ γινόμενα. οὕτως ἢ κακία τυφλώττουσα αὐτῇ ἑαυτὴν ἀφανίζει.

42 Ἔστρεψε δὲ ὁ Θεὸς, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ· καθὼς γέγραπται ἐν βιβλίῳ 20 τῶν προφητῶν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἐντεῦθεν λοιπὸν τὰ ἔθνη ταῦτα· ἐντεῦθεν αἱ θυσίαι· αὐτοὶ πρῶτοι ἐποίησαν θυσίας τοῖς εἰδώλοις· διὰ γὰρ τοῦτο ἐπισημαίνεται, “καὶ ἐποίησαν μοσχὸν ἐν Χωρήβ, καὶ ἀν- “ἠνεγκαν θυσίας τῷ εἰδώλῳ” ἐπεὶ πρὸ τούτου οὐδαμοῦ θυσίας 25 ὄνομα, ἀλλὰ προστάγματα ζῶντα, καὶ λόγια ζῶντα. καὶ εὐφραίνοντο^ο, φησὶ, διὰ τοῦτο καὶ ἐορταί.

Τὸ “παρέδωκεν” ἐνταῦθα εἶασεν ἐστίν.

Ἐπὶ ἀνεπιγράφοι. Τὸ “παρέδωκεν” ἀντὶ τοῦ εἶασε κεῖται, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ “παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν,” 30 ἀντὶ τοῦ εἶασε παραδῆθαι. λέγει οὖν, ἐπειδὴ τούτον εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι τὸν πόθον, τὸ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, κωλύσας πολ- λάκις διὰ τῶν προφητῶν τὴν τσιαύτην πρόφασιν, εἶτα ἐμμερόντων ἐκείνων ὡς εἶλοντο· τὸ δὲ “ἔστρεψε” ἄλλο δηλοῖ θέλημα τοῦ Θεοῦ·

^ο εὐφραίνοντα Cod.

καὶ ἄλλο γεγενημένον κατὰ συγχώρησιν ἦν μὲν γὰρ αὐτοῦ θέλημα, ὃ καὶ νενομοθέτηκε· “Κύριον τὸν Θεὸν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις” ἐμμένοντας δὲ τῇ ἀσεβείᾳ εἶπεν, οὐ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἐφέλκεται ἑαυτῷ λατρεύειν, ἵνα μὴ ὑβρίσῃ τὸ αὐτεξουσίον· ἀλλὰ παραινεῖ μὲν μὴ ἀμαρτάνειν, ἀμαρτανόντων δὲ ἀνεξικακεῖ· ἐνδεικνύμενος τὸ φιλόανθρωπον, ἅμα δὲ καὶ ἐνδιδούς τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ αὐτεξουσίου, καιρὸν μετανοίας ταμεινόμενος· ἐμμένοντας δὲ κολάζει πικρῶς· τὸ δὲ “τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ,” οὐ τοῖς ἀγγέλοις λέγει ἀλλὰ τοῖς ἄστροις, οἷς καὶ τὸ σέβας προσέφερον, ὡς τῷ μόσχῳ εἰς τόπον ὄντι ἑωσφόρου, καὶ τῇ σελήνῃ, ὡς 10 βασιλίσση τοῦ οὐρανοῦ· οὕτω γὰρ ἐν Ἱερεμίᾳ ἐγράφησαν λέγοντες.

Διάτμοτ. Οἱ μὴ ἔν δεῖ τρόπον ἐντυχόντες τῇ παλαιᾷ γραφῇ, οἴονται παραδεδοῦσθαι τοὺς Ἑβραίους ὑπὸ Θεοῦ “λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ,” συναρπαγέντες ἐκ τοῦ, “εἰ γὰρ ὁ δι’ ἀγγέλων 15 “λαληθεὶς λόγος,” καὶ ἐκ τοῦ “διατετάχθαι τὸν νόμον δι’ ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσσίτου” πολλῆς δὲ παραμυθίας δεῖ τῷ οὕτως τιθεμένῳ· ἐπιστήσαντες δὲ ἡμεῖς, τὸ “ἔστρεψεν ὁ Θεὸς” καὶ τοῖς ἐξῆς παρα*δοσι νῦν δηλουμένην, οὕτω γενέσθαι ὑπολαμβάνομεν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν γραφομένων τῷ Ἀποστόλῳ οὕτως ἔχοντων· “διὰ 20 “ταῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν” καὶ ἔτι, “διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας καὶ “εἰς ἀδόκιμον νοῦν” ὡς γὰρ ἐν τούτοις οἷς ἡμεῖς εἰλάμεθα, παραδιδωσιν ὁ Θεὸς μετὰ τὸ πολλάκις κωλύσαι· οὕτω πόθον ἔχοντας τοὺς Ἑβραίους θεραπεύειν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα, κωλύσας 25 πολλάκις διὰ τῶν προφητῶν τὴν τοιαύτην πρόθεσιν, ἐμμένοντας αὐτοὺς παρέδωκεν ᾧ εἶλοντο· ὅθεν ἀκριβεστέρως ἀκούειν δεῖ τοῦ “ἔστρεψεν ὁ Θεὸς καὶ παρέδωκεν αὐτούς” οὐ γὰρ προηγούμενον ἦν θέλημα τῆς νομοθεσίας τοῦτο· εἰ γὰρ ἐν αὐτῇ φέρεται, “Κύριον τὸν Θεὸν προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις,” ταύτην τὴν ἐντο- 30 λην τοὺς παραβάτας “παρέδωκε λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ” οὐκέτι προηγούμενη βουλήσει ποιῶν αὐτοὺς, ἀλλ’ ὡς εἶπε τὸ ῥητὸν, στρέψας ἐξ ἄλλου θελήματος· ἀλλ’ οὐ ζητήσεις που τῆς γραφῆς “τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ” κεῖται· ἐπὶ ἀγγέλων ὡς ἐπίπαν ἢ ὡς ἐπὶ πολὺ κατὰ τῶν φωστήρων καὶ ἀστέρων ἢ λέξις κεῖται. 35

Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι ἔτη τεσσαράκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραὴλ ;

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. “ Σκηὴν τοῦ μαρτυρίου ἦν, ” καὶ οὐδὲν ὠφέλησεν αὐτοὺς, ἀλλ’ ἀνηλίσκοντο· οὔτε πρὸ τούτου δι’ αὐτοῦ τὰ σημεῖα, οὔτε μετὰ ταῦτα ὠφέλησέ τι. ἦν καὶ εἰσῆγαγον, φησί, 5 διαδεξάμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν ὁρᾶς ὅτι ἐκεῖ τόπος ἅγιός ἐστιν, ἔθα ἂν ἦ ὁ Θεός· διὰ γὰρ τούτου καὶ “ ἐν τῇ ἐρήμῳ ” εἶπεν, ἵνα τόπον τόπῳ συγκρίνη.

Τοῦ Αἰτοῦ. Ἐμφαντικῶς ἐχρήσατο τῇ λέξει· οὐκ ἔχετε εἰπεῖν φησί, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐμοὶ θύειν, κἀκείνοις ἐθύετε· καὶ ταῦτα 10 “ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ” ἔθα μάλιστα αὐτῶν προειστήκει.

Τοῦ ἁγίου Κτρίλλοι ἐκ τοῦ εἰς τὸν προφῆτην Ἀμὸς τόμοι γ. “ Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι, ” καὶ τὰ ἐξῆς· τοῦτο φησιν, ὅτι ἐν χρόνῳ τεσσαρακονταετεί, καθ’ ὃν ἦσαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, προσῆγον μὲν ἐκόντες θυσίας, ἐξηγεῖτο δὲ οὐδεὶς ἀναγ- 15 καίως, ἀλλ’ ἦν εἰς ἀνάκλησιν τὸ χρῆμα αὐτοῖς, ἄχρις ἂν εἰσελάσειαν εἰς τὴν γῆν τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην, ταύτη τοι φησιν, “ μὴ σφάγια καὶ θυσίας, ” καὶ τὰ ἐξῆς· ἀλλ’ ἐσώζοντο τότε καὶ θυσίων δίχα· καὶ ἦ φησι δι’ ἐτέρου προφήτου πάλιν· “ οὐ κεκτήσω μοι ἀργυρίου θυμίαμα, οὐκ ἠδύνατό μοι πρόβατα 20 “ τῆς ὀλοκαρπώσεώς σου, οὐδὲ ἔγκοπον ἐποίησά σε ἐν λιβάμφ, ” αὐτοὶ δὲ πάλιν ἀπροφάσιστον ἔχοντες τὴν ἀπόστασιν ἀλλοπρόσ- αλλοίτε ἦσαν τὸ τηλικάδε, καὶ Θεὸν ἀτιμάζοντες τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, ἀνελάμβανον “ τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ “ θεοῦ ἡμῶν^d Ῥεφάν ” καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι περιβαρεῖν ἀναγκαῖον. 25 οὐκοῦν ὁ μὲν θεσπέσιος Μωϋσῆς ἀναπεφοίτηκεν εἰς τὸ ὄρος τὸν νόμον ὑποδεξόμενος; οἶγε μὴν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ κατεξανέστησαν τοῦ Ἀαρὼν λέγοντες· “ ποίησον ἡμῖν θεός. ” μεμοσχοποίηκασι τοίνυν κατὰ τὴν ἔρημον· καὶ τὸ μὲν ἐμφανές, καὶ οἰονεῖ πως ἀπάντων εἰδῶλον ὁ μύσχος ἦν· πολλὰ δὲ παρ’ ἐκάστου καὶ ἕτερα διεπράτ- 30 τοντο· τραπόμενοι γὰρ ἅπαξ ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν πλάνησιν καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀποπηδήσαντες, ἕκαστος τὸ δοκοῦν ἐποιεῖτο σέβας· καὶ διέπлатτεν ἑαυτῷ, κατὰ τὴν ἄνωθεν ἔτι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ συνθήειαν· προσέκειντο δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν ἄστρον λα-
^d θεοῦ ἡμῶν Cod.

τρείαις· πρὸς γὰρ τῷ μόσχῳ, καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ ἀνέλα-
 βον· σκηνοποισάμενοι γὰρ ἔστησαν εἰδωλον, καὶ κεκλήκασι Μο-
 λόχ· εἰδωλον δὲ τοῦτο Μωαβιτῶν, ἔχον λίθον διαφανῆ καὶ ἐξαίρε-
 τιν ἐπὶ μετώποις ἄκροις εἰς ἑωσφόρου τύπον· καὶ ἐρμηνεύεται μὲν
 Μολὸχ βασιλεὺς αὐτῶν, Ῥεφάν δὲ σκοτασμὸς, ἦτοι τύφλωσις 5
 ἐκδεδώκασι γὰρ οὕτως Ἀκύλας καὶ Θεοδοσίω· ἑωσφόρου γε μὴν
 ἐκτύπωμα τὸ τεχνουργούμενον ἦν “ἀνελάβετε” τοῖνυν “τὴν σκηνὴν
 “τοῦ Μολὸχ,” τουτέστι τοῦ βασιλέως ὑμῶν· τίς δὲ οὗτος ἦν ὁ βα-
 σιλεὺς; “τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν” Ῥεφάν· ἀλλὰ γέγονε, φησὶν,
 ἡμῶν εἰς τύφλωσιν· ἐσκορπίσθησαν γὰρ αἱ καρδίαι αὐτῶν· προσ- 10
 ἐκύον· γε μὴν τὸν ἑωσφορον, ὡς προανίσχοντα τῆς ἡλίου μαρμα-
 ρυγῆς, καὶ ἀρχὴν ἡμέρας εἰσφέροντα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ
 τοῖς προσκυνούσι γέγονε Ῥεφάν, τουτέστι σκοτασμὸς ἦτοι τύφλω-
 σις· καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ὡς ἐνεργηκὸς ἐν αὐτοῖς τοῦ ἄστρον
 τὴν τύφλωσιν· ἀλλ’ ὅτι σκοτασμοῦ παραίτιον τὸ εἰς τοῦτο γέ- 15
 γοσε σέβας.

43 Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον
 τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεφάν, τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε
 προσκυνεῖν αὐτοῖς·

Τοῦ ἁγίου Κτρίλλοτ εἰς τὸν προφήτην Ἀμώξ. “Ἰνα φαί- 20
 ηται Θεὸς διὰ φιλανθρωπίαν σώσαι αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἀντιμισθία
 θυσιῶν τὸ πρᾶγμα ποιούμενος, φησὶ, “μὴ σφάγια καὶ θυσίας,” ἀλλὰ
 καὶ τούτων γινόμενων φησὶ, “ἀνελάβετε” καὶ τότε “τὴν σκηνὴν τοῦ
 “Μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεφάν” ἀνελθόντος γὰρ εἰς
 τὸ ὄρος Μωϋσέως, μεμοσχολοῦν καὶ ταῖς τῶν ἄστρον προσ- 25
 ἐκλήθησαν λατρείαις· καὶ σκηνοποισάμενοι ἔστησαν εἰδωλον, ὃ
 κεκλήκασι Μολὸχ· τοῦτο δὲ εἰδωλον Μωαβιτῶν ἦν.

Καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος.

Τοῦ Χρῆστοστόμοτ. Καὶ ἡ αἰχμαλωσία κατηγορία τῆς κα- 30
 κίας.

Κτρίλλοτ. Ἐπειδὴ δὲ τὴν Μωαβιτῶν κακίαν πεπλωρήκατε
 τῆς γείτονος Δαμασκῶ, ταύτῃ τοι οἰχθήσεσθαι Δαμασκῶ ἐπ-
 ἔκεινα, τουτέστιν εἰς Βαβυλῶνα.

ε θ. ἡμῶν Cod.

ε ἁμῶς Cod.

ΝΙΚΟΛΑΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ ΕΙΣ ἈΜΩΣ ἙΡΜΗΝΕΙΑΣ. Τοῦ προ-
φήτου Ἀμῶς εἰρηκότος, “ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκού” ὁ
ἅγιος Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσι τὴν χρῆσιν θεῖς, “ μετοικιῶ
“ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος” εἶπεν, ἀκολουθήσας τῇ Ἑβραίων
ἐκθέσει ἢ καὶ ὅτι τέρμα τῆς Δαμασκηῶν καὶ Σύρων χώρας ἡ 5
Βαβυλὼν τυγχάνει· οἱ δὲ ἐβδομήκοντα ἐπέκεινα Δαμασκού^f
εἰρήκασιν.

44 Ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν ἐν τοῖς πατράσιν ἡμῶν
ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Καὶ σκηνῆς οὕσης θυσίαι οὐκ ἦσαν διὰ τοῦτο ἦν, ἵνα μάρτυρα 10
τὸν Θεὸν ἔχωσι, τοῦτο μόνον ἦν.

Καθὼς διετάξατο ὁ λαλῶν τῷ Μωϋσῆ, ποιῆσαι αὐ-
τὴν κατὰ τὸν τύπον ὃν ἐώρακεν.

Τοῦ Χρτιστομότου. Ὡστε ἐν τῷ ὄρει ἡ ὑπογραφή γέγονε,
καὶ αὐτὴ δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ περιφορητὴ ἦν, καὶ οὐκ ἐν τόπῳ κει- 15
μένη· καὶ μαρτυρίου σκηνὴν καλεῖ· τουτέστι τῶν θαυμάτων, τῶν
προσταγμάτων.

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Εἰ καὶ Ἄγγελος ἦν ὁ λαλῶν Μωϋσῆ ἐν
τῷ ὄρει, ἀλλ’ οὖν εἰς Θεοῦ πρόσωπον ἐλάλει αὐτῷ· πολλὰ δὲ
ταῦτα ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ εὐρίσκεται· εἰρηται γὰρ ἐν τῇ Ἐξοδῷ ὡς 20
“ Ἄγγελος Κυρίου εἶπε Μωϋσῆ, μὴ ἐγγίσσης ὧδε.” Καὶ μεθ’ ἕτερα
λέγει ὁ Ἄγγελος, “ ἐγὼ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν, ὁ Θεὸς Ἀβραάμ.”
ὁμοίως δὲ καὶ ἀπ’ αὐτοῦ τοῦ Ἀβραάμ ἐστὶ τὸ τοιοῦτον εὐρεῖν, ὅτε
τὸν παῖδα προσέφερεν εἰς ὀλοκάρπωσιν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ περὶ
τοῦ νόμου λέγει· “ εἰ γὰρ ὁ δι’ ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος.” 25

45 Ἦν καὶ εἰσῆγαγον διαδεξάμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν
μετὰ Ἰησοῦ, ἐν τῇ κατασχέσει τῶν ἐθνῶν ὧν ἐξῶσεν ὁ
Θεὸς ἀπὸ προσώπου τῶν πατέρων ἡμῶν, ἕως τῶν ἡμε-
46 ρῶν Δαβίδ· ὃς εὖρε χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ Χρτιστομότου. Καὶ οὐκ ἦν ναὸς, καίτοι καὶ τὰ ἔθνη 30
ἐξέωστο· διὰ τοῦτο γὰρ φησι, “ ὧν ἐξῶσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ προσώπου
“ τῶν πατέρων ἡμῶν” “ ὧν ἐξῶσε,” φησὶ, καὶ οὐδὲ τότε ναὸς· καὶ
τοσαῦτα θαύματα, καὶ οὐδαμοῦ ναὸς· ὥστε εἶναι πρώτη σκηνὴ,

^f δαμασκηοῦ Cod.

ἀλλ' οὐ ναὸς οὐδαμοῦ, “ἕως τῶν ἡμέρων,” φησὶ, “Δαβιδ᾽” καὶ οὐδαμοῦ ναός· καὶ “ἤτησεν εὐρεῖν χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.” καὶ “ᾠκοδόμησεν” οὕτως οὐκ ἦν μέγα τι ὁ ναός.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Ἠιτήσατο εὐρεῖν χάριν ὁ Δαβιδ, καὶ οὐκ ᾠκοδόμησεν ὁ θαυμαστός, ὁ μέγας, ἀλλ' ὁ ἀπερριμένος ὁ Σολομών. 5

Καὶ ἤτησατο εὐρεῖν σκηνώμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ.

ΚΤΡΙΑΔΟΤ. “Οὐδεμιᾶς γάρ,” φησὶ, “ἀναπαύλης μεθέξω, πρὶν “ἂν μάθοιμι τὸν τοῦ Κυρίου τόπον καὶ τὸ σκηνώμα,” τουτέστι τὴν σκηνώσιν, “τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ.” δῆλον δὲ ὅτι Χριστοῦ.

47 Σολομών δὲ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ οἶκον. 10

Τῷ τετρακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει^ε τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, ἤρξατο ὁ Σολομών οἰκοδομεῖν τὸν ναὸν ἐν Ἱερουσαλήμ, ὡς ἡ τετάρτη βίβλος τῶν Βασιλειῶν ἡμᾶς διδάσκει· διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τοσούτου χρόνου τῆς ἀπ' Αἰγύπτου τοῦ Ἰσραὴλ ὁ ναὸς ᾠκοδομήθη· ἢ ἀποκαμόντες τῇ εἰς τὰ ὄρη περιπλανήσει, 15 τὸν ἕνα τόπον τὸν ἐν Ἱερουσαλήμ ἀγαπήσωσιν, ὃν ὁ Θεὸς ἐποίησε τίμιον.

48 Ἄλλ' οὐχ ὁ ὑψιστος ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, καθὼς ὁ προφήτης λέγει,

Τοῦτ' αὐτοῦ. Ἐδείχθη μὲν τοῦτο διὰ τῶν ἤδη λεχθέντων· δείκνυται δὲ καὶ διὰ φωνῆς προφητικῆς· “ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετε “μοι, Κύριος λέγει;”

49 Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον, οἶκον οἰκοδομήσετε μοι λέγει Κύριος; ἢ τίς 50 τύπος τῆς καταπαύσεώς μου; οὐχὶ ἡ χεὶρ μου ἐποίησε 25 ταῦτα πάντα;

Τοῦ Χριστοῦ τόμοι. Ἄλλ' οὐδὲ ταῦτα ἄξια Θεοῦ, εἶγε ποιήματα ἔστιν, εἶγε τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἔργα· ὅρα πῶς αὐτοὺς κατὰ μικρὸν ἀνάγει· ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἔξεστι λέγειν.

Τοῦ ἁγίου ΚΤΡΙΑΔΟΤ ΤΟῦ ΚΑΤὰ ΤΟῦ ΔΤΣΣΕΒΟΤΣ ἸΟΥΑΙΑΝΟῦ 30 τόμοι β. Εἰ ἔλοιτό τις τὴν τοῦ πράγματος σοφίαν ἀναμαθεῖν, χαλεπὸν οὐδὲν ἀληθεύοντας λέγειν· ἀνεδείματο γὰρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις τὸν διαβόητον ἐκεῖνον νεῶν ὁ σοφώτατος Σολομών· ἐπε-

γάνυτο δὲ λίαν αὐτῶ τῶν Ἰουδαίων εἰ δῆμοι· ὡνό τε ὅτι κατῆ-
 κηκεν ἐν αὐτῷ περιειλημμένος ὁ τῶν ὄλων Θεός· βραδεῖς γὰρ αἰεί
 πως εἰς σύνεσιν καὶ τῶν περὶ Θεοῦ λόγων ἀνεπιστήμονες, οἷγε καὶ
 Θεοῦ πόλιν οἰθθέντες εἶναι τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν αὐτῇ δὴ καὶ μόνη
 διεγίνοντο κατοικεῖν αὐτόν· διὰ τοι τὸ λεγέσθαι διὰ φωνῆς τοῦ 5
 Δαβιδ “δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ ἢ πόλις τοῦ Θεοῦ.” σμι-
 κρά τοι γὰρ δοξάζοντας ἐλέγχει Θεός, καὶ φησὶ, “ποιὸν οἶκον οἰ-
 “κοδομήσετε μοι,” θρόνον ἔχοντι τὸν οὐρανὸν, ὑποπόδιον δὲ τὴν γῆν·
 ἔδει γὰρ ἔδει τοῖς συνεστάθαι καὶ περιωρῆσθαι τόπον τὴν αὐτοῦ
 φύσιν ὑπειληφόσι, καταδειξάσαι σαφῶς, ὅτι τε εἴη πανταχῇ, καὶ 10
 χωρεῖ μὲν αὐτὸν οὐδὲν, ἤκει δὲ μᾶλλον διὰ πάντων αὐτός· καὶ
 πλήρης μὲν ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ, μεστὴ δὲ ἡ γῆ.

51 Σκληροτράχηλοι, καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς
 ὠσίν.

Τοῦ Χρτιστομότου. Ἐνταῦθα λοιπὸν καταφορικῶς τῷ λόγῳ 15
 κέχρηται· πολλὴ ἦν παρρησία μέλλοντος αὐτοῦ ἀποθήσκειν· καὶ
 γὰρ καὶ τοῦτο οἶμαι αὐτὸν εἶδέναι.

Τοῦ αἵτιοῦ. Ὅρα τὸν ἄνδρα οὐ μετὰ θυμοῦ διαλεγόμενον· οὐ
 γὰρ δὴ ὕβρισεν, ἀλλὰ προφητικῶς ἀνέμνησεν αὐτοὺς λόγου· ὅτι
 γὰρ οὐκ ἦν θυμὸς, ὅτε κακῶς ἔπασχε, τότε ὑπὲρ αὐτῶν ἤχητο 20
 λέγων “μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην” οὕτως οὐκ
 ὀργιζόμενος αὐτοῖς, ἀλλ’ ἀλγῶν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ δακνόμενος ταῦτα
 ἐφθέγγετο.

Τοῦ αἵτιοῦ. Προλαβὼν Ἱερεμίας ὁ προφήτης ταῦτα λέγει.

Ἔμεῖς αἰὶ τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ ἀντιπίπτετε· ὡς οἱ 25
 πατέρες ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς.

Σημειωτέον ὅτι ἡ περιτομὴ πνευματικὸν τί ἐστι, καὶ οὐκ ἐν τῇ
 τῆς ἀκροβυστίας ἀποβολῇ θεωρουμένη.

Τοῦ Χρτιστομότου. Ὅτε οὐκ ἐβούλετο θυσίας εἶναι, ὑμεῖς
 ἐθύετε· ὅτε οὐ βούλεται πάλιν, θύετε· ὅτε οὐκ ἤθελε δοῦναι ὑμῖν 30
 παραγγέλματα, ἐπεσπάσασθε· ὅτε ἐλάβετε, ἡμελήσατε· πάλιν ὅτε
 εἰστήκει ὁ ναὸς, εἰδῶλα ἐθεραπεύετε· ὅτε βούλεται χωρὶς ναοῦ
 θεραπεύεσθαι, τὸ ἐναντίον ποιεῖτε· καὶ οὐκ εἶπε, τῷ Θεῷ “ἀντι-
 “πίπτετε,” ἀλλὰ “τῷ Πνεύματι,” οὕτως οὐδεμίαν οἶδε διαφοράν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ἔκ τῆς πρὸς τοὺς ἐν τῇ μόνῃ τοῦ Ἰσαάκου Ἐπιστολῆς. Ὁ τῶν Ἰουδαίων παράνομος δῆμος τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ διηνεκῶς ἀντιπίπτοντες, καὶ τὴν ἐναντίαν αἰεὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις φερόμενοι πρὸς τὸ εὐτελὲς καὶ τὸ δι' ἡμᾶς ταπεινόν, τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ Σωτῆρος ἐνανθρωπήσεως τυφλώττοντες, 5 ὡς ἐν σκοτῷ περιπατοῦντες προσέπταιον· καὶ γέγονεν αὐτοῖς “ὁ “λίθος ἀκρογωνιαίος καὶ ἐκλεκτὸς καὶ ἔντιμος πέτρα σκανδάλου καὶ “λίθος προσκόμματος” καὶ οὐδαμῶς ἐνενοῦν αὐτῷ τὴν προαιώνιον ἕσπαρξιν, καὶ τὴν ἐκ Πατρὸς ἀσώματον γέννησιν, καὶ τὸ πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἴσον, καὶ κατὰ πᾶν ὅτιοῦν ἀπαράλλακτον. 10

52 Τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν ;

ὉΡΙΓΕΝΟΣΤΙ. Ἀληθεύειν μὲν τὸν Στέφανον πᾶς ὅστις οὖν τῶν προσιεμένων τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὁμολογήσει· ἀποδείξει δὲ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης πῶς εὐλόγως μέμφεται τοῖς πατράσι τῶν εἰς τὸν Ἰησοῦν ἀπιστούντων, ὡς διώξασι τοὺς προφήτας 15 καὶ ἀποκτείνασιν· οὐ δυνατόν ἀπὸ τῶν φερομένων βιβλίων τῆς καινῆς διαθήκης.

Καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου,

ἸΔΑΝΝΟΣ. Ἔτι “τοῦ δικαίου” λέγει, βουλόμενος αὐτοὺς κατα- 20 στείλαι.

Οὐδὲ νῦν ὑμεῖς προδόται καὶ φονεῖς ἐγένεσθε·

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Τουτέστιν, οἷς ὁ νόμος δέδοται, διατάξεις ἔχων, αἵτινες ἰσάγγελον ἐποιοῦν πολιτείαν ἔχειν τοὺς τελούντας αὐτόν. 25

53 Οἷτινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε.

Τοῦ Χριστοῦ. Τινὲς φασὶ τὸν ὑπὸ ἀγγέλων διαταχθέντα ἢ ἐγχειρισθέντα αὐτῷ, δι' Ἀγγέλου τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἐν τῷ βάτῳ· μὴ γὰρ ἄνθρωπος ἦν· οὐδὲν θαυμαστόν, φησι, τὸν ἐκεῖνα 30 ποιήσασα, καὶ ταῦτα ποιῆσαι· τοὺς καταγγείλαντας ἀνειλάτε, πολλῷ μᾶλλον αὐτόν· καὶ Θεῷ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ τοῖς προφήταις, καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ πᾶσι δείκνυσιν ἀπειθοῦντας· καθὼς καὶ ἐτέρωθι φησὶν ἡ γραφή “Κύριε, τοὺς προφήτας σου

“ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέστρεψαν” τοῦτο παρρησία ἀνδρὸς τὸν σταυρὸν ἔχοντας.

54 Ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπρίοντο ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ’ αὐτόν.

Διατίμοι. Ὑπόγουν ἐσαφηνίσθη τοῦτο, ὅτε ἐλαμβάνομεν τὸ 5
 “εἰ γὰρ ὁ δι’ ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος” ὁ δι’ ἀγγέλων διαταγείς, νόμος ἀνθρώποις ὑπὸ Θεοῦ ἀγγέλων δίδεται· εἰ μὴ ἄρα καὶ οὕτως δέξεται, ὅτι ὁ νόμος οὕτω διατάγη τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα ἀγγέλων πολιτείαν ἔχωσι· καὶ γὰρ οὗτοι ὑπὸ Θεοῦ τεταγμένοι εἰσιν· εἰρηται γοῦν περὶ αὐτῶν· “εὐλογεῖτε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἄγγελοι 10
 “αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχυί, ποιῶντες τὸν λόγον αὐτοῦ.” δοκεῖ δὲ βίαιος εἶναι ἡ δευτέρα ἀπόδοσις.

Τοῦ Χρτιστομότου. Πῶς οὐκ ἔλαβον ἐκ τῶν εἰρημένων ἀφορμὴν εἰς τὸ μὴ ἀνελεῖν αὐτόν· ὅρα πάλιν τοὺς ἀδικοῦντας ἐν κακοῖς· καθάπερ Ἰουδαῖοι ἀποροῦσι λέγοντες· “τί ποιήσωμεν τοῖς ἀνθρώ- 15
 “ποις τούτοις;” οὕτω καὶ οὗτοι διαπρίονται· οἱ συκοφάνται μᾶλλον ἀνηροῦντο· οὕτως ἀληθές, ὅπερ αἰεὶ ἔλεγον, ὅτι τὸ ποιεῖν κακῶς, τοῦτο πάσχειν ἐστὶ κακῶς.

55 Στέφανος δὲ ὑπάρχων πλήρης πίστεως καὶ Πνεύματος Ἁγίου, ἀπενίστας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, 20
 56 καὶ Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν, ἰδοὺ, θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ Χρτιστομότου ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγου 5.
 Τίς ἀνθρώπου ἐστὶν ὁ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ εἰ νομίζεις ὑπερ- 25
 βολὴν ἔχειν τὸ εἰρημένον, ὁ Πνεύματος πεπληρωμένος καὶ τὰ τοιαῦτα μάλιστα ἀξιοθεὶς ὄραν Στέφανος, ἀποκρίνεται· σοι· ὅτι εἶδε “τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ” μετὰ πολλῆς τῆς δόξης· τί οὖν ἐστῶτα καὶ οὐχὶ καθήμενος; ἵνα δεῖξῃ τὴν ἀντίληψιν τὴν εἰς τὸν μάρτυρα· καὶ γὰρ περὶ τοῦ Πατρὸς 30
 λέγεται· “ἀνάστα ὁ Θεός” καὶ πάλιν, “νῦν ἀναστήσομαι λέγει
 “Κύριος· θήσομαι ἐν σωτηρίῳ” ἵνα οὖν πολλὴν τῷ ἀθλητῇ τὴν προθυμίαν παράσχη, καὶ πείσῃ τοὺς μαινομένους ἐκείνους καθυφεῖναι τῆς κατ’ αὐτοῦ λύττης, τὸ τοῦ βοηθοῦντος ἐπιδείκνυται

σχῆμα· ὅτι γὰρ οὐχ ἔστηκεν, ἄκουσον Παύλου λέγοντος, “συν-
 “ἤγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, ὑπερ-
 “ἄνω^h πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος.”

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Οἶμαι γὰρ τὴν μὲν στάσιν καὶ τὴν
 καθίδρυσιν τὸ πάγιον τῆς φύσεως καὶ πάντη στάσιμον ὑποφαί-5
 νειν καθὼ καὶ ὁ Βαρούχ τὸ ἀκίνητον καὶ ἀμετάβητον τῆς τοῦ Θεοῦ
 ἐξαγωγῆς ἐνδεικνύμενος ἔφη, “τὸ σὺ καθήμενος τὸν αἰῶνα, καὶ
 “ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα.” τὴν δεξιὰν δὲ χώραν δηλοῦν τὸ
 τῆς ἀξίας ὁμότιμον.

Ἀμμωνίου. Θεὸν ἰδεῖν ἀδύνατον· διὸ εἶπε “δόξαν Θεοῦ” ταυτὴν 10
 τὴν δόξαν καλεῖ Θεὸν καταχρηστικῶς· διὸ σημειωτέον ὅτι οἱ λε-
 γόμενοι ἑωρακεῖν Θεὸν, δόξαν ἑώρουσαν θείαν ἢ ἐν πυρὶ, ἢ ἐν στύλφ
 κεφέλης, ἢ ἐν σαπφειροειδεῖ ὀράματι ἢ ἠλεκτροειδεῖ.

57 Κράζαντες δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνέσχον τὰ ὦτα αὐ-
 τῶν, καὶ ὄρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ’ αὐτόν· 15

Ἡσυχίου πρεσβυτέρου ὅτι παρέστη ἐκ δεξιᾶς πένητος.
 Ἐν γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις αὐτὸν διὰ τὴν ἐκείνων ἀπιστίαν πενόμενον,
 πλουτεῖν πεποιήκεν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ παριστάς, ὅπερ
 σὺ μὲν δοκεῖς εἶναι ταπεινόν, ἐστὶ δὲ σφόδρα ὑψηλόν· καὶ περὶ
 μόνου Υἱοῦ ὡς Θεοῦ καὶ ὁμοουσίου δυναμένου λέγεσθαι· ὡσπερ γὰρ 20
 ὁ Υἱὸς οὐ μόνον ἐκ δεξιῶν κάθηται τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ δεξιῶν
 ἴσταται, φησὶν γὰρ ὁ Στέφανος, “εἶδον τοὺς οὐρανοὺς ἀνεφγμέ-
 “νους, καὶ Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως” οὕτω καὶ ὁ
 Πατὴρ ἴστασθαι ἐκ δεξιῶν λέγεται τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μίαν ἡμεῖς
 ἀξίαν Υἱοῦ καὶ Πατρὸς μάθωμεν. 25

Τοῦ Χρῆστοστόμου. Ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐποίησαν,
 τοῦτο καὶ ἐνταῦθα· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος εἶπεν· “ἄψθε ἐκ δεξιῶν
 “τοῦ Θεοῦ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον,” καὶ βλασφημίαν
 τὸ πρᾶγμα καλέσαντες ὄρμησαν ἐπ’ αὐτόν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα·
 ἐκεῖ διέρρηξαν τὰ ἱμάτια· ἄδε τὰ ὦτα συνέσχον. Καὶ μετ’ 30
 ὀλίγα—Καὶ μὴν εἰ ἐψεύδεται, ὡς μαινόμενον ἔδει ἀφεῖναι· ἀλλ’
 ἐβούλετο αὐτοὺς ἐπάγεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ εἶπε περὶ τοῦ θανάτου,
 καὶ περὶ ἀναστάσεως οὐδὲν διελέχθη· καὶ τοῦτο ἠθέλησε προσθεῖ-
 ναι τὸ δόγμα, καὶ οὕτως αὐτῷ ἐφάνη· ἵνα κἂν οὕτω δέξονται

^h Cod. ὑπὲρ ἄνω.

Ἰουδαῖοι. ἐπειδὴ γὰρ τὸ καθίσαι φορτικὸν ἦν αὐτοῖς, τέως τὸν περὶ ἀναστάσεως κινεῖ λόγον διὰ τοῦτο καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ δεδῶξαστο· ὁ γὰρ Θεὸς φιλόανθρωπος ὢν, δι' ὧν ἐπεβούλευον, διὰ τούτων ἐβούλετο αὐτοὺς ἀνακαλέσασθαι· καὶ ὅρα ὅσα σημεῖα γίνεται.

5

58 Καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλουν.

Τοῦ Χρτιστοῦ. Πάλιν ἔξω τῆς πόλεως, ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ ὁμολογία καὶ τὸ κήρυγμα.

Ἀρσενίот. “Καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλουν.”
πύργον φκοδόμουν παραπέμποντα αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανόν.

10

Καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ τοὺς πόδας νεανίου καλουμένου Σαύλου.

“Ορα πῶς ἀκριβῶς περὶ Παύλου διηγείται, ἵνα σοι δόξη¹ θείαν τὴν ἐνέργειαν. μετὰ δὲ ταῦτα πάντα οὐ μόνον οὐκ ἐπίστευσεν ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ μυρίαὶ αὐτὸν ἔβαλε χερσί· διὰ γὰρ τοῦτο φη-
15 σιν, “Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ.”

Συμπαρὼν τῇ ἀναιρέσει Στεφάνου τοῦ Ἀποστόλου καὶ Μάρ-
τυρος, κοινωνός τε ἦν τοῦ φόνου, τὰ πάντων ἱμάτια τῶν λιθοβολούν-
των αὐτὸν καταδεξάμενος φυλάσσειν· ἵνα τὰς πάντων χεῖρας χρή-
σῃται πρὸς τὸν φόνον.

20

59 Καὶ ἐλιθοβόλουν τὸν Στέφανον, ἐπικαλούμενον καὶ λέγοντα, Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου.

Ἀθηνασίот. Ταῖς πολλαῖς ὡς εἶπειν χερσίν, ὧν αὐτὸς ἐτήρει τὰ ἱμάτια, τὸν Στέφανον λιθάζων.

Δεικνύντος ἦν τοῦτο, ὅτι οὐκ ἀπόλλυται, καὶ διδάσκοντος αὐ-
25 τούς.

Σημειωτέον ὅτι τὴν ψυχὴν τὸ πνεῦμα καλεῖ.

Τοῦ ἁγίου Κτρίλλοτ εἰς τὸ “ΠΑΤΕΡ ΕἰΣ ΚΕΪΡΑΣ ΣΟΤ ΠΑΡΑ-
ΤΙΘΗΜΙ Τὸ ΠΝΕΥΜΑ ΜΟΤ.” Μέγα πάλιν καὶ ἐξαίρετον κατόρθωμα
ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ·
30 ἐπειδὴ γὰρ δεδικαιώμεθα διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν, καὶ ἐν
αὐτῷ τὸ ἀπλημμελὲς ἢ ἀνθρώπου φύσις εὐρέθη πλουτήσασα· καὶ
κεκαινοτόμηκεν ἡμῖν, τὸ μηκέτι μὲν εἰς ἄδου τρέχειν τὰς τῶν

¹ Leg. δειξῆ.

σωμάτων ἀπαλλαττομένας ψυχὰς καθὰ καὶ πρόην, πέμπεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος· καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ ἅγιος ἔφη Στέφανος, “Κύριε Ἰησοῦ δέξαι τὸ πνεῦμά μου.” Καὶ ὁ μακάριος δὲ γράφει Πέτρος· “ὥστε καὶ πάσχοντες κατὰ θέλημα τοῦ Θεοῦ, “ πιστῶ κτίστη παρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς.” 5

60 Θεὸς δὲ τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ, Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· καὶ τοῦτο εἰπὼν ἰεκοιμήθη. Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ.

Τοῦ ἀττοῦ. Ὡσπερ γὰρ ἀπολογούμενος ὅτι οὐδὲ τὰ πρότερα 10 ἦν θυμοῦ, φησὶ, “Κύριε” καὶ βουλόμενος αὐτοὺς ταύτῃ ἐπισπᾶσασθαι· τὸ γὰρ ἀφεῖναι μὲν τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὄργην τῷ φόβῳ, καθαρῆναι δὲ τὴν ψυχὴν τοῦ πάθους, εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸν λόγον.

Τοῦ ἀττοῦ. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εὔχεται ὁ μακάριος οὗτος, ἀλλὰ 15 μετὰ προσοχῆς θεὸς τὰ γόνατα· ὅρα θεῖον αὐτοῦ τὸν θάνατον· μέχρι τούτου συνεχώρησε τὴν ψυχὴν εἶναι ἐν αὐτῷ ὁ δεσπότης.

Ἐν προοιμίῳ τοῦ κηρύγματος ὁ Στέφανος ὑπὲρ τοὺς ποταμοὺς ῥέων καὶ πάντας ἐπιστοματίζων, ὁ τὰς ἀνασχύντους ἀποφράττων Ἰουδαίων γλώττας, ᾧ οὐδεὶς ἀντιστῆναι ἠδύνατο, ὁ πάντα 20 συγγεῖς τὰ Ἰουδαϊκὰ, ὁ λαμπρὸν στήσας τρόπαιον καὶ νίκην περιφανῆ, ὁ γενναῖος οὗτος καὶ σοφὸς, καὶ χάριτος πεπληρωμένος, καὶ τισαύτην ἐκκλησίαν ὠφελῶν, οὐδὲ πολὺν χρόνον ποιήσας ἐν τῷ κηρύγματι, ἀθρόον ἠρπάγη· καὶ ὡς βλάσφημος κατεδικάζετο καὶ κατελιθοβολεῖτο. 25

Τοῦ ἀττοῦ. Σημεῖον μεγίστον ἐκφέρων τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης. ὥσπερ γὰρ ὁ καταρώμενος τῷ διώκοντι δείκνυσιν ὅτι οὐ σφόδρα χαίρει ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα πάσχων, οὕτως ὁ εὐλογῶν πολὺν ἐμφαίνει αὐτοῖς τὸν ἔρωτα.

Τοῦ ἀττοῦ. Τί οὖν οὐκ ἔστησεν αὐτοῖς τὸ ἁμάρτημα, ἀλλ’ 30 ἀφήθη φησίν; εἰ μετενόησαν ἀφήθη· καὶ γὰρ ὁ μυρίας βάλλων αὐτὸν χερσὶ, καὶ διώξας τὴν ἐκκλησίαν Παῦλος, τῆς ἐκκλησίας προστάτης ἐγένετο.

ΚΕΦ. Θ¹.

Περὶ διωγμοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ταφῆς Στεφάνου.

Ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις.

Τοῦ Χρῆστομοῦ. Ὅρα πῶς πάλιν πειρασμοὺς συγχωρεῖ ὁ 5
Θεὸς γίνεσθαι· ὅρα καὶ παρατήρει ὅπως οἰκονομεῖται τὰ πράγ-
ματα· ἔθαιμάσθησαν διὰ τὰ σημεῖα· μαστιχθέντες οὐδὲν ἔπαθον·
κατέστησαν ἐπὶ τῶν χειρῶν, ἤϊζαν ὁ λόγος· πάλιν συγχωρεῖ κώ-
λυμα μέγα γενέσθαι καὶ διωγμὸς οὐχ ὁ τυχών. ἐφοβοῦντο γὰρ
θρασύτερους αὐτοὺς γενομένους· καὶ ἅμα δείκνυται ὅτι ἄνθρωποι 10
ἦσαν οἱ φοβούμενοι, οἱ φεύγοντες· ἵνα μὴ σὺ μετὰ ταῦτα λέγῃς,
ὅτι χάριτι μόνῃ κατώρθουν, καὶ ἐδιώκοντο, καὶ αὐτοὶ δειλότεροι
γεγόνασι, καὶ ἐκεῖνοι θρασύτεροι. *

Πάντες δὲ διεσπάρησαν κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας
καὶ Σαμαρείας, πλὴν τῶν Ἀποστόλων. 15

Τοῦ ἀποστόλου. Τοῦτο οἰκονομία ἦν. ὡς μηκέτι λοιπὸν ἐν Ἱεροσο-
λύμοις πάντα καθῆσθαι, ἀδεῶς δὲ ἐπεμίγνυτο τῇ Σαμαρείᾳ λοι-
πὸν οἱ ἀκούοντες “εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε” πλὴν τῶν Ἀποστόλων
φησὶ, καὶ ταύτῃ προσάγεσθαι βουλόμενοι τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ
μὴ καταλείπειν τὴν πόλιν, καὶ ἑτέροις γενέσθαι θράσους αἰτίοι. 20

2 Συνεκόμισαν δὲ τὸν Στέφανον ἄνδρες εὐλαβεῖς,

Τοῦ ἀποστόλου. Εἰ εὐλαβεῖς ἦσαν, διατί κοπετὸν ἐποίησαν; οὐπω
ἦσαν τέλειοι· ἐπίχαρις ἦν ὁ ἄνθρωπος, καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἀνθρώ-
πους ὄντας, οὐχὶ ὁ φόβος μόνον ἀλλὰ καὶ ἡ λύπη καὶ ὁ κοπετός·
τίς οὐκ ἂν ἔκλαυεν ὄρων τὸν ἡμέρον ἐκεῖνον καὶ ἀρνεῖον λιθό- 25
λευστον γενομένον καὶ κείμενον νεκρόν; ἱκανὸν αὐτοῦ ἐπιτάφιον
εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστῆς τὴν φωνὴν ταύτην, “μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν
“ἀμαρτίαν ταύτην.”

Καὶ ἐποίησαν κοπετὸν μέγαν ἐπ’ αὐτῷ.

Διδάκμοι. Ὡσπερ οὐ πᾶν κέρδος ἀποδέχεσθαι δεῖ, ἢ μόνον τὸ 30
πρὸς τὴν κυρίως ὠφέλειαν συντελοῦν· οὕτως οὐκ ἐπὶ πάσῃ ζημίᾳ
ἢ συμφορᾷ δυσχεραίνειν χρὴ, ἀλλ’ ἐπὶ μόνων τῶν βλαπτόντων

ⁱ Notandum est neque in nostro Codice neque in Coislin. apparere
tit. Cap. H. quod Œcum. orditur ab Ἰουδαίων ἐπανάστασις καὶ συκοφαν-
τία περὶ Στεφάνου.

ψυχὴν· ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ Στέφανος σὺν ἀνθρώποις πρὸς θεοσέβειαν τοῖς ποθοῦσιν αὐτῇ πολὺ συνεβάλετο· ἀκόλουθον ἦν ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ, ἀνιαρῶς φέρειν στερηθέντας ἀνδρὸς τοιούτου, οὐ μὴν δὲ ὅτι τούτῳ κοπετὸς μέγας γέγονε τῶν ὑστερηθέντων αὐτοῦ, ἀναγκαῖον ἐστὶ καὶ ἐπὶ θανάτῳ τῶν τυχόντων, κἂν ἄλλως φιλτάτοις ὣσιν, 5 ὀλοφύρεσθαι, λυπουμενούς πέρα τοῦ μέτρου· τύπον γὰρ καὶ περὶ τούτων δίδωσιν ὁ Σωτὴρ, μέχρι τοῦ δακρύσαι ἐπὶ τῷ ἀγαπωμένῳ Λαζάρῳ τεθηγκότι ἔφθασεν.

3 Σαῦλος δὲ ἐλυμναίετο τὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευόμενος, σύρων τε ἀνδρας καὶ γυναῖκας 10
4 παρεδίδου εἰς φυλακὴν· οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες διήλθον, εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον,

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Πολλὴ ἡ μανία τὸ καινὸν αὐτὸν εἶναι, τὸ καὶ εἰς τοὺς οἴκους εἰσιέναι· τὴν γὰρ ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ τοῦ νόμου “συρῶν^k,” φησιν, “ἀνδρας καὶ γυναῖκας.” ὅρα καὶ τὴν παρ- 15 ρησίαν καὶ τὴν ὕβριν, καὶ τὴν μανίαν· τοὺς ἐμπύπτοντας ἅπαντας μυρίοις διετίθει κακοῖς· ἀπὸ γὰρ τῆς σφαγῆς ταύτης θρασύτερος γέγονεν.

Τοῦ ἀτιτοῦ. Ἐνίσχυσε, φησιν, ὁ διαγωγός· ἀλλὰ τότε μάλιστα προκατεχομένους ἐξείλετο· ἐπετείχισε γὰρ αὐτοῖς τὰ σημεῖα· 20 οὐδὲ ὁ θάνατος Στεφάνου ἔσβεσεν αὐτῶν τὸν θυμὸν, ἀλλ’ ἐπέτεινε μᾶλλον· ἐσκόρπισε τοὺς διδασκάλους, ὥστε πλείονα γενέσθαι τὴν μαθητείαν· καὶ χαρὰ ἦν· καίτοι κοπετὸς ἦν μέγας· ἀλλ’ ὅρα πάλιν τὰ χρηστά· ἱκανοῦ χρόνου τὸ νόσημα ἦν, ἀλλ’ οὗτος αὐτοὺς ἐξείλατο. πῶς δὲ καὶ τὸν Σίμωνα ἐβάπτισεν; ὥσπερ καὶ τὸν 25 Ἰούδαν ὁ Χριστὸς ἐξελέξατο.

* Περὶ Φιλίππου τοῦ Ἀποστόλου πολλοὺς ἰσαμένου ἐπὶ τῇ Σαμαρείᾳ.

5 Φίλιππος δὲ κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας, ἐκήρυσσε αὐτοῖς τὸν Χριστόν. προσεῖχον δὲ οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ Φιλίππου ὁμοθυμαδὸν, ἐν τῷ ἀκού- 30
εν αὐτοὺς καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει.

Ἰσιδώροτ ἐν ἐπιστολῆς τμζ. Οὐχ ὁ Ἀπόστολος Φίλιππος

ὁ ἐν τοῖς δώδεκα καταλεγόμενος, ἀλλ' εἷς τῶν ἐπτά τῶν μετὰ τοῦ ἀριστεύας καὶ ἀρχιστρατηγοῦ τῶν καλλινίκων μαρτύρων Στεφάνου ἐπιλεγείς πρὸς τὴν τῶν χηρῶν οἰκονομίαν· οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν εὐνούχον βαπτίσας, καὶ τὸν Σίμωνα κατηχήσας.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ ἐπιστολῆς τμη. Ἐπειδὴ καὶ μαρτυρίαν ζη- 5
τεῖς τοῦ πράγματος γραφικὴν, ἄκουε τοῦ παναρίστου Λουκᾶ ἐν ταῖς Πράξεσι γεγραφότος· ἀναιρεθέντος Στεφάνου διωγμὸς ἐγένετο μέγας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν· “ πάντες δὲ διεσπάρῃσαν κατὰ τῆς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Σαμαρείας, πλὴν τῶν Ἀποστόλων” ὡς δῆλον εἶναι ὅτι ὁ Ἀπόστολος Φίλιππος σὺν τοῖς ἄλλοις Ἀποστό- 10
λοις ἐπὶ Ἱεροσολύμων κατέμεινε.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ ἐπιστολῆς τμη. Τῶν Ἀποστόλων μόνων ἐν Ἱεροσολύμοις περιλειφθέντων, καὶ πάντων τῶν λοιπῶν μαθητῶν, ἄλλου ἀλλαχοῦ ἐνδιασπαρέντος, ἐν τοῖς διασπαρέουσιν ἦν καὶ οὗτος ὁ Φίλιππος, ὁ καὶ τὸν Σίμωνα κατηχήσας ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τὸν 15
εὐνούχον κατὰ θεῖον χρησμὸν βαπτίσας· ὑπὸ τοῦ Πνεύματος Κυρίου εἰς Ἄζωτον μὲν εὐρέθη· πρὸς δὲ Καισάρειαν ὤρμησε τὴν αὐτὸν ἐνεγκοῦσαν· τῆς γὰρ ἐπὶ Στεφάνου λύπης πειρασθεῖς, καὶ ἴσως δείσας μὴ τῶν ὁμοίων μετάσχη, ἐκαλινόστησεν οἴκαδε.

Ἐκ ἐπιστολῆς τμη. Ἐπειδὴ πολλῶν ἀποδείξεων ἔρας, ἰδοὺ 20
καὶ ἑτέρα. Φίλιππος μὲν ἐβαπτίσει τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ μαθητευθέντας· Πέτρος καὶ Ἰωάννης οἱ Ἀπόστολοι καταβάντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων πρὸς αὐτοὺς, τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν παρέσχοντο· εἰ δὲ ὁ βαπτίσας εἷς τῶν Ἀποστόλων ἐτύγγανεν, εἶχεν τὴν αὐθεντεῖαν τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως· βαπτίζει δὲ μόνον ὡς μαθητῆς· 25
τελειοῦσι δὲ τὴν χάριν οἱ Ἀπόστολοι, οἷς ἢ τῆς τοιαύτης δόσεως αὐθεντεία ἐδέδοτο.

7 Πολλοὶ γὰρ τῶν ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα, βοῶντα φωνῇ μεγάλῃ ἐξήρχοντο.

Τοῦ Χριστοστόμοι. Τοῦτο γὰρ σημεῖον φανερόν, ὅτι οὐχ ὡς 30
οἱ μάγοι ἐποίουν· ἴσως γὰρ ἐκεῖνος ἐδέσμει.

Πολλοὶ δὲ παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἐθεραπεύθησαν· ἐγένετο δὲ χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ.

Οὐκ ἦν ἐνταῦθα ἀπάτη· περιπατῆσαι γὰρ ἔδει καὶ ἐνεργῆσαι.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ Σίμωνος τοῦ Μάγου πιστεύσαντος καὶ βαπτισθέντος^m σὺν ἑτέροις
πλείοσιν.

9 Ἄνθρωπος δὲ τις ὀνόματι Σίμων, προὔπηρχεν ἐν τῇ πόλει
μαγεύων καὶ ἐξιστῶν τὸ ἔθνος τῆς Σαμαρείας, λέγων 5
εἶναι τινα ἑαυτὸν μέγαν.

Πῶς οὖν αὐτὸν οὐκ ἀνεῖλον ὥσπερ Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν;
ὅτι καὶ τὸ παλαιὸν ὁ τὰ ξύλα συλλέξας ἀνηρέθη εἰς ἑτέρων σω-
φρονισμὸν, καὶ οὐκέτι ἕτερος τὸ αὐτὸ πέπονθεν, οὕτω καὶ νῦν.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Ὅρα καὶ ἕτερον πειρασμὸν τὸν τοῦ Σίμωνος “λέγων 10
εἶναι τινα ἑαυτὸν.”

Τοῦτ' ἀγίως Ἐπιφανίως ἐπισκόποι Κήπροι ἐκ τοῦ β' λό-
γου τοῦ Παναρίου. Ὁ Σίμων οὗτος ὑπεκορίσατο τοὺς Ἀποστό-
λους· καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως ὑπὸ Φιλίππου ἐβαπτίσθη
μετὰ πολλῶν· οἱ δὲ πάντες χωρὶς αὐτοῦ ἐξεδέξαντο τὴν τῶν μεγά- 15
λων Ἀποστόλων παρουσίαν, καὶ διὰ τῆς αὐτῶν χειροθεσίας ἔλαβον
Πνεῦμα Ἅγιον· ἐπειδὴ περὶ ὁ [Ἀπόστολος] Φίλιππος Διάκονος ὢν,
οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν τῆς χειροθεσίας, τοῦ δι' αὐτῆς δίδοναι Πνεῦμα
Ἅγιον.

10 Ὅμι προσεῖχον ἅπαντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, λέ- 20
γοντες, οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη.

Τοῦ Χριστοστόμου. Καὶ ἐπληροῦτο τὸ παρὰ τοῦ Χριστοῦ
εἰρημένον· ὅτι ἐλεύσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδαπόστολοι ἐπὶ
τῷ ὀνόματί μου.

11 Προσεῖχον δὲ αὐτῷ, διὰ τὸ ἰκανῶ χρόνῳ ταῖς μαγείαις 25
12 ἐξεστακέναι αὐτούς. ὅτε δὲ ἐπίστευσαν τῷ Φιλίππῳ
εὐαγγελιζομένῳ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ
ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐβαπτίζοντο ἄνδρες τὲ καὶ
γυναῖκες.

Ἀμμωνίως. Σημειωτέον ὅτι οὐ δεῖ μὲν πλησιάζειν μάγοις· 30
πλὴν εἰ ἀπατηθεὶς τις ἐποίησεν, ἀφιστάσθω ταχέως· ἡ γὰρ ἐπι-
μονὴ ἢ ἐν τοῖς κακοῖς εἰς ἔκστασιν ἄγει φρενῶν, ὥστε μὴ συνιέναι
τὰ γινόμενα διακρίναι.

^m Ita Cod. Coisl. et Œcum. ἀνελθόντος Cod. N. C.

- 13 Ὁ δὲ Σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίστευσε, καὶ βαπτισθεὶς ἦν
 προσκαρτερῶν τῷ Φιλίππῳ θεωρῶν τε σημεῖα καὶ δυνά-
 14 μεις μεγάλας γινομένας, ἐξίστατο. ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν
 Ἱεροσολύμοις Ἀπόστολοι, ὅτι δέδεκται ἡ Σαμάρεια τὸν
 λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς Πέτρον καὶ 5
 Ἰωάννην.

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐ πίστεως ἕνεκεν, ἀλλ' ὥστε γενέσθαι
 τοιοῦτος.

- 15 Οἷτινες καταβάντες προσηύξαντο περὶ αὐτῶν, ὅπως
 16 λάβωσι Πνεῦμα Ἅγιον, οὐδέπω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν 10
 ἐπιπεπτωκὸς, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ἦσαν εἰς τὸ ὄνομα
 17 τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. τότε ἐπιτίθεσαν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐ-
 τοὺς, καὶ ἐλάμβανον Πνεῦμα Ἅγιον.

Τοῦ Χριστοστόμου. Σημείων μεγάλων γινομένων, πῶς Πνεῦμα
 οὐκ ἔλαβον; Πνεῦμα ἔλαβον τὸ τῆς ἀφέσεως, τὸ δὲ τῶν σημείων 15
 οὐκ ἔλαβον. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἵτι γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ τὸ τῶν
 σημείων Πνεῦμα οὐκ ἔλαβον, ὅρα πῶς ἰδῶν ὁ Σίμων προσῆλθε
 τοῦτο αἰτῶν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Διατί οὐκ ἦσαν οὗτοι λαβόντες
 Πνεῦμα Ἅγιον; ἦτοι τοῦ Φιλίππου τιμῶντος τοὺς Ἀποστόλους·
 ἦτοι τῷ μὴ ἔχειν χάρισμα τοιοῦτον ἦτοι τῶν ἐπτά ἦν, ὅπερ μαλ- 20
 λόν ἐστιν εἰπεῖν ὅθεν μοι δοκεῖ οὗτος ὁ Φίλιππος τῶν ἐπτά εἶναι
 ὁ Στεφάνου δεύτερος, ὁ δὲ τοῦ εὐνούχου τῶν Ἀποστόλων εἶναι
 ὅρα δὲ ἐκεῖνοι οὐκ ἐξήσαν. φκονομήθη τούτους ἐξελεῖν καὶ
 ἐκείνους ἐτέρως διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. δυνάμεις γὰρ ἔλαβον
 ποιεῖν σημεῖα, οὐχὶ δὴ καὶ Πνεῦμα δίδοναι ἐτέροις· τοῦτο ἦν τὸ 25
 τῶν Ἀποστόλων ἐξαίρετον καὶ ὅρα τοὺς κορυφαίους, οὐκ ἄλλους
 τινὰς ἀλλὰ Πέτρον.

Σετήροτ ἀρχιεπισκόποτ Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Ἰω-
 ἀννην στρατιάτην ἐπιστολῆς. Καὶ ὁ τελείαν δοὺς τὴν χάριν
 τῷ εὐνούχῳ Φίλιππος διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τούτοις ἔδοξε μὴ 30
 τελείαν δίδοναι, λόγοις ἀρρήτοις τισὶ τοῦ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα προοι-
 κονομοῦντος· ἵνα καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἀναφύεσθαι μέλλοντα διὰ τι-
 νας αἰτίας ἀτελεῖ βαπτίσματα, πρὸς τέλειον ἀποκαθίστασθαι δοῦναι,
 διὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δόσεως, ἦν τὸ χάρισμα χαρίζεται.

Ἀμμιωνίот πρεσβύτεροτ. Ἐζήτησε τίς τοῦτο· διατί ὁ Φίλιππος οὐκ ἐποίησε τοὺς ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθέντας μετασχεῖν Πνεύματος Ἁγίου; πρὸς δὲ δεῖ ἀπολογήσασθαι Θεοῦ χάριτι· ὅτι εἰ καὶ τὴν ἀρχὴν ὅτε ἐβάπτισε τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ ὁ Φίλιππος, οὐδεὶς ἔλαβε Πνεῦμα Ἅγιον· ἀλλ' οὖν ὕστερον μετὰ τὸ εὐξασθαι 5 Ἰωάννην καὶ Πέτρον, δέδωκε διὰ τῆς τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐπιθέσεως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῖς βαπτισθεῖσι· κοινῶ γὰρ ὀνόματι καὶ ἀορίστῳ εἶπεν ἢ γραφῇ, ὅτι διὰ τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων ἐπιτιθεμένων ἐπὶ τοῖς πιστοῖς, ἐπέλαμψεν ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις· οὐκ εἶπεν ὅτι διὰ μόνου Πέτρον καὶ Ἰωάννου, ἀλλ' ἀπροσδιόριστως 10 εἰπὼν συμπεριέλαβε καὶ τὸν Φίλιππον· ἔπειτα δὲ οὐχ ὡς εὐτελῆς ἢ ἀνάξιος ὁ Φίλιππος οὐ κατήγαγε τὸ Πνεῦμα ἐπὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθέντας, ὅποτε καὶ αὐτὸς ἀνεγράφη σημεῖα πεποικῶς ἐν ἰάσεσι νόσων καὶ ἐκβολαῖς δαιμόνων· ἀλλ' ὅτι οὐκ ἠύξατο τοῦτο αὐτοῖς ὑπάρξαι, οὕτω πολλάκις λογισάμενος εἶναι τέως αὐτοῖς συμφέρον, ὡς 15 ἀκμὴν μὴ οὖσιν ἐπιτηδείους πρὸς τὴν τοῦ Πνεύματος ὑποδοχὴν.

Ὡς ὁραῖς γὰρ ὁ Σίμων ὁ βαπτισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ἀκμὴν τὰ τῆς σαρκὸς φρονῶν ἤπει τὸν Πέτρον διὰ χρημάτων δόσεως λαβεῖν ἐξουσίαν, ἧ ἂν θέλῃ διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως δοῦναι Πνεῦμα Ἅγιον· ὃν ἀπεσεύσατο Πέτρος, ἐπιτρέψας αὐτῷ μετανοῆ- 20σαι, εἰπὼς ἄρα συγχωρηθεὶς αὐτῷ· διὰ δὲ τοῦτο εἶπεν “εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοι” ἵνα διὰ τοῦ ἀμφιβόλου καταστάσεως αὐτὸν ἐν φόβῳ, καὶ μετὰ δακρύων καὶ σπουδῆς ἐπιζητήσῃ τὸν Θεόν· πλὴν ὅμως κάκεῖνο ἔστι στοχάσασθαι, ὅτι διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Πέτρος τοῦτο, ἐπειδὴ ἔδοκει ὁ Σίμων ἀσύγνωστα ἡμαρτηκέναι ὡς εἰς τὸ 25 Ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσας, διότι δῶροις ἐνόμισε τὸν Θεὸν πείθειν ἢ ὅτι ἐνόμισε τοὺς Ἀποστόλους τοὺς πλήρεις Πνεύματος χρημάτων ἠτᾶσθαι, καὶ ἐνυβρίζειν δι' αὐτῶν τὸ Πνεῦμα, εἶγε ἐν τοιούτοις ἀνθρώποις ἐνοικεῖ τὸ θεῖον Πνεῦμα τοῖς χρήμασι καταδουλωμένοις. ἔπειτα δὲ κάκεῖνο πάλιν εἰπεῖν δεῖ, ὅτι τὰ πολλὰ ὁ 30 Φίλιππος ἔπραττε νυττόμενος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, καὶ οὐδὲν ἐποίησε ἀφ' ἑαυτοῦ· μὴ προτρεπομένου αὐτὸν τοῦ Πνεύματος ἢ ἀγγέλου, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς εὐρήσεις λέγουσαν τὴν γραφὴν “ἄγγελος δὲ Κυρίου ἐλάλησε πρὸς Φίλιππον λέγων, ἀνάστηθι” καὶ πάλιν “εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ, πρόσελθε” εἶκος οὖν ὅτι μὴ 35

νυχθεῖς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εὔξασθαι καὶ ἐπιθεῖναι αὐτοῖς τὰς
 χεῖρας, οὐκ ἐπεχείρησεν ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιῆσαι· ἀλλ' ἀνέμεινε
 τὴν ἄνωθεν κρίσιν· ὁ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης θερμότεροι ὄντες καὶ
 παρρησιαστικώτεροι ἠνύξαντο Πνεύματος μετασχεῖν τοὺς ἀμετό-
 χους· οἱ δὲ δύο πλείω τοῦ ἐνὸς ἐνεργούσιν εἰς εὐχήν· ἐν μέσῳ γὰρ 5
 δύο ἢ πλείονων συναχθέντων ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ,
 εὔρεθῆσεται ταχύτερον. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν ὅτι διὰ τοῦτο Φίλιπ-
 πος οὐ κατήγαγε τὸ Πνεῦμα· ὅτι Διάκονος ἦν μόνον, παρὰ τῶν
 περὶ Στέφανον προβληθεῖς, οὐ μὴν καὶ Πρεσβυτέρου εἶχεν ἀξίαν
 ἢ Ἐπισκόπου, ὡς οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου· ὅτι δὲ Διάκονος ἦν μαρ- 10
 τυρεῖ ὁ Παῦλος ἐν τοῖς Κανόσιν οὐ μόνον περὶ αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ
 περὶ Ἀνανίου, ὃς ἐβάπτισεν αὐτὸν τὸν Παῦλον, οὐκ ἰδίᾳ αὐθεντία,
 ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προτραπέντος τοῦτο ποιῆσαι· καὶ πῶς φησὶ,
 Διάκονος ὢν ἐβάπτισε; πρῶτον μὲν διὰ τὸ σπάνιν εἶναι Πρεσβυ-
 τέρων ἐν Σαμαρείᾳ· ὥσπερ τὸ πλεῖστον γὰρ μόνος ἦν, διὰ τὸν 15
 γεγονότα διωγμὸν διασπαρέντων πάντων· ἔξεστι δὲ ἐν ἀνάγκῃ καὶ
 τῷ Διακόνῳ βαπτίζειν, ἀπορία Πρεσβυτέρου, καθὼς αὐτὸ τὸ
 Πνεῦμα ἐδίδασκε· προτρεψαμένου αὐτὸν ἐπὶ τῷ πλησιάσαι τῷ εὐ-
 νούχῳ, καὶ πάλιν καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ εὐνούχου προτραπείς· εἰ δὲ μὴ
 ἦν θέλημα Θεοῦ ποιῆσαι, οὐκ ἂν μετὰ τὸ βάπτισμα τῇ τῶν χει- 20
 ρῶν ἐπιθέσει ἐπιφοιτᾷ δι' εὐχῆς ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους εἰς τὸ
 ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· διὸ καὶ μέχρι νῦν
 οὕτως ἡ τάξις φυλάττεται.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Ὅτι οὐκ ἀργυρίου οὐδὲ ὑποκριταῖς, ἀλλ' ἀγίοις διὰ πίστεως ἢ μετοχῆ τοῦ 25
 Ἁγίου Πνεύματος δίδονται.

- 18 Ἰδὼν δὲ ὁ Σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν
 τῶν Ἀποστόλων δίδεται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, προσ-
 19 ἤνεγκεν αὐτοῖς χρήματα, λέγων, δότε καὶ μοὶ τὴν ἐξου-
 σίαν ταύτην, ἵνα ὅ ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ 30
 Πνεῦμα Ἅγιον.

Τοῦ Χρησιμοτόμου. Οὐκ ἂν εἶδεν εἰ μὴ τι αἰσθητὸν ἐγένετο,
 ὥσπερ καὶ Παῦλος ἐποίησεν, ὅτε ταῖς γλώσσαις ἐλάλουν. ὅρα
 τὴν μιαρίαν τοῦ Σίμωνος· χρήματα διατί πρόσηνεγκε; καίτοι οὐκ

εἶδεν αὐτὸν χρημάτων αὐτὸ ποιῦντα· καὶ οὐκ ἦν ἀγνοίας τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ πειράζοντος καὶ βουλομένου κατηγορίᾳ περιβαλεῖν· διὰ τοῦτο φησι “ οὐκ ἔστι σοι μερίς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ,” καὶ τὰ ἐξῆς.

* Περί ὑποκρίσεως καὶ ἐπιπλήξεως Σίμωνος.

5

- 20 Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν, τὸ ἀργυρίον σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας
21 διὰ χρημάτων κτᾶσθαι· οὐκ ἔστι σοι μερίς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ.

Τοῦ ἁττοῦ. Ἐπειδὴ οὐκ εἰς δέον αὐτῷ κέχρησαι· οὐκ ἔστι 10 ταῦτα ἀρωμένον ἀλλὰ παιδεύοντος, σοί, φησι, τῷ τοιούτῳ· ὡς ἂν εἴτις εἴποι, συναπόλοιτο μετὰ τῆς προαιρέσεως· οὕτω μικρὰ φρονεῖς περὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ὅτι προσεδόκησας ὅλως ἀνθρώπινον εἶναι τὸ πρᾶγμα.

Θεοφίλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Τὰς ἐκκλησιαστικὰς 15 χειροτονίας ἠσφαλίζοντο, ἐξ ὀρθῆς πίστεως καὶ βίου σεμνοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐχούσας· ἐφόβει γὰρ αὐτοὺς τὰ ἐπὶ τοῦ Ἱεροβοὰμ κακὰ, ἵνα μὴ μελετῇ καὶ ἔθος τοῖς ἀσεβοῦσι γένηται, χρυσίφ νομίζειν τὴν τῆς ἱερωσύνης τιμὴν.

Ἡ γὰρ καρδιά σου οὐκ ἔστιν εὐθεία ἔναντι τοῦ Θεοῦ. 20

Τοῦ Χρτιστομότου. Πάλιν τὰ ἐγκάρδια εἰς μέσον ἄγει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος λανθάνειν ἐνόμιζεν ὁρᾶς ἀπὸ τῆς κακίας πάντα πράττοντα.

- 22 Μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δείθητι τοῦ Θεοῦ, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου. 25

Ἐπὶ ἀνεπιγράφοι. Δείκνται δὲ ὡς ἡ μετάνοια ἱκανὴ πᾶσαν ἁμαρτίαν νικῆσαι διὰ τὸν χαίροντα ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ Θεόν· τὸ δὲ ἄρα προσκείμενον διδάσκει, ὡς δυσκατόρθωτον τὸ πρᾶγμα γίνεται τῆς μετανοίας τοῖς εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον ἐξαμαρτάνουσιν· εἰς δὲ καὶ Σίμων ἤμαρτεν, ἀργυρίον ὑπακούειν εἰς τὰς ἐνεργείας τὸ Πνεῦμα 30 τὸ Ἅγιον ἠγησάμενος.

Διατόμοι. Προαιρετικὴ τροπὴ ἢ πίπτει εἰς μόνον τὸν δεκτικὸν ἀρετῆς καὶ κακίας· ὁ δὲ κατὰ τοὺς μύθους τῶν αἰρετικῶν φύσει κακὸς ὢν ἄνθρωπος, οὐκ ἔστι δεκτικὸς τῆς κατὰ βούλησιν μετα-

βολῆς ὅθεν παρέλκει τὸ “μετανόησον” λεγόμενον τῷ Σίμωνι ἐκ κατασκευῆς ὄντι κακῷ κατὰ τοὺς ἐκείνων μύθους· ἀλλ’ οὐ ματαίως εἴρηται τὸ “μετανόησον οὖν” αὐτεξούσιος ἄρα καὶ αὐτός· τούτου δὲ μὴ ὄντος φύσει κακοῦ, ἢ ἐπιτεταμένην κακίαν ἔχοντος· οὐδ’ ἄλλος τις εὐρεθείη τοιοῦτος. 5

23 Εἰς γὰρ χολὴν πικρίας, καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα.

Τοῦ Χρῆστου τόμος. Πολλοῦ θυμοῦ τὰ ῥήματα· ἄλλως δὲ οὐκ ἐκόλασεν αὐτόν, ἵνα μὴ λοιπὸν ἀνάγκης ἢ πίστεως ἢ ἵνα μὴ τὸ πρᾶγμα ὠμὸν εἶναι δοξῆ· ἵνα μὴ καὶ τὰ τῆς μετανοίας εἰσαγάγῃ, 10 ἄρκει πρὸς διόρθωσιν τὸ ἐλέγξαι τὸ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ εἰπεῖν· ἄρκει τὸ ἐκείνον ὁμολογήσαι ὅτι ἐάλω· τὸ γὰρ εἰπεῖν ὅτι “δεήθητε ὑμεῖς “ὕπερ ἐμοῦ” τοῦτό ἐστιν ὁμολογοῦντος τὸ πλημμέλημα.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς λεγομένους Κλαροῦς λόγους γ. Πρὸς οὖν τὴν προὑποκειμένην αὐτοῦ πικρίαν, 15 καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν κατὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ τόλμαν καὶ ἐπιχείρησιν, Πέτρος δικαίως ἐκινήθη, καὶ κινήθεις εἶπε πρὸς αὐτόν, “τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπώλειαν” εἰ καὶ μὴ δεῖ, ἀλλὰ διὰ τὴν τόλμαν σου ταύτην, “ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας “διὰ χρημάτων κτᾶσθαι” οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κληρὸς ἐν τῷ 20 “λόγῳ τούτῳ” ἢ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ “Θεοῦ” καὶ τσαῦτα κατ’ αὐτοῦ εἰπὼν ὀρθῶς καὶ δικαίως, οὐδὲν τούτων ἀνάτην ἠγησάμεθα τῷ τῆς μετανοίας φαρμάκῳ· θεραπευτικὰ δὲ ταῦτα κρίνας εἶναι, ἐπήγαγε “μετανόησον οὖν ἀπὸ “τῆς κακίας σου καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοι 25 “ἢ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου” μέγα γὰρ σοι καὶ τούτο· καὶ μὴ ἤδη τὴν δωρεὰν οὕτως ἀκαθάρτως καὶ ῥυπαρῶς διὰ χρημάτων σπεῦδε· ἀλλὰ τέως τῆς πικρίας σου καὶ τῆς κακῆς ταύτης ἐπινοίας παυσάμενος, “μετανόησον, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοι ἢ ἐπίνοια “τῆς καρδίας σου” οὐχ ὡς ἀμφιβάλλων, ἀλλ’ ὅτι τὰ δυσίατα 30 πάθη οὐκ ἀνάτηα μέντοι ἀλλὰ δυσίατα· εἰ γὰρ ἦν ἀνάτηον, περισσὸν ἦν τὸ “μετανόησον ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι “τοῦ Κυρίου” ἀλλ’ ὅτι ἡ μετάνοια μὲν ἰσχύει διὰ τούτων· ὅτι δὲ μετὰ πολλῆς μετανοίας καὶ ἐπιμελείας χρεῖα τοῖς βαρυνθεῖσιν εἰς κακίαν, παριστῶν ἐπήγαγεν, “εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοι ἢ ἐπί-35

“ νια τῆς καρδίας σου· εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον
 “ ἀδικίας ὀρῶ σε ὄντα” καὶ τοσοῦτον ἴσχυσεν ἢ εἰς μετάνοιαν
 προτροπῇ τοῦ μεγάλου τούτου Ἀποστόλου, καὶ πρὸς τοσοῦτον
 μάγον, καὶ πρὸς τὸν οὕτω χολῆς καὶ πικρίας μεστὸν, καὶ τοσοῦτων
 κακῶν πεπληρωμένον, ὡς ἤδη ἐπιμελείας ἑαυτὸν δοῦναι, καὶ ταῦτα 5
 αὐτῷ εἰπόντι τὴν γραφὴν ἐπιμαρτυρεῖν “ δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ
 “ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον” οὐ γὰρ ἐμοὶ παρρησία μέτεστιν· “ ὅπως
 “ μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ’ ἐμὲ ὧν εἰρήκατε” οὔτε δὲ ἀπηγόρευσε ταῦτα
 αὐτῷ ὁ θεῖος Ἀπόστολος, οὔτ’ ἀπηνήσατο· πῶς γὰρ ὁ καὶ ὑπο-
 θέμενος καὶ εἰπὼν; τοσοῦτον δὲ ὠφελήθη οὗτος αὐτὸς ὁ τηλικού- 10
 τος μάγος ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τῆς εἰς μετάνοιαν, ὡς ἤδη τοσοῦτον
 τῆς πικρίας καὶ πικρίας αὐτὸν μεταβληθέντα εἰπεῖν, ἐγὼ μὲν οὐκ
 εἰμι ἰκανὸς ὑπὲρ ἑμαυτοῦ δεηθῆναι, “ ὑμεῖς δὲ δεήθητε ὑπὲρ ἐμοῦ
 “ πρὸς Κύριον.”

24 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Σίμων εἶπε, δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ 15
 πρὸς τὸν Κύριον, ὅπως μηδὲν^α ἐπέλθῃ ἐπ’ ἐμὲ ὧν εἰρή-
 κατε.

Τοῦ Χριστοστόμου. Καὶ τοῦτο ἀφωσιωμένως ἐποίει· δέον
 κλαῦσαι καὶ πενθῆσαι “ εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοι” οὐχ ὡς συγχωρη-
 θέτος ἂν αὐτῷ εἰ ἔκλαυσεν, ἀλλ’ ἔθος καὶ τοῖς προφήταις τοῦτο 20
 ἀπαγορεύειν, καὶ μὴ λέγειν, ἐὰν δὲ τόδε ποιήσης, συγχωρηθήσεται
 σοι· ἀλλ’ ὅτι πάντως ἔσται ἡ τιμωρία. σὺ δὲ μοι θαύμασον, πῶς
 καὶ ἐν καιρῷ συμφορᾶς οὐκ ἠμέλουν, ἀλλὰ τοῦ κηρύγματος
 εἶχοντο. ὅρα δὲ καθάπερ ἐπὶ Μωϋσέως ἀπὸ συγκρίσεως ἐγένετο
 τὰ θαύματα· οὕτω καὶ ἐνταῦθα μαγεία ἦν· καὶ οὕτω φανερά 25
 ταῦτα σημεῖα ἦν. καίτοι οὐδένα ἔδει εἶναι ἐκεῖ δαιμονῶντα, εἶγε
 ἰκανῶ χρόνῳ ἦν ταῖς μαγείαις ἐξιστῶν αὐτούς. εἰ δὲ πολλοὶ οἱ
 δαιμονῶντες, πολλοὶ οἱ παραλυτικοί· ἐκεῖνα οὐκ ἀλήθεια ἦν· οὗτος
 δὲ λόγῳ αὐτοὺς προσήγετο, περὶ βασιλείας καὶ Χριστοῦ διαλε-
 γόμενος. 30

25 Οἱ μὲν οὖν διαμαρτυράμενοι καὶ λαλήσαντες τὸν λό-
 γον τοῦ Κυρίου.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἴσως διὰ τὸν Σίμωνα, ἵνα μὴ ἀπατῶνται,
 ἵνα λογικὸν ἀσφαλεῖς ᾖσιν.

^α μὴ Cod.

Ἐπέστρεφον εἰς Ἱεροσόλυμα, πολλάς τε κόμας τῶν Σαμαρειτῶν εὐηγγελίζοντο.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τί πάλιν ἄπεισιν ἐκεῖ, ἐνθα ἡ τυραννὶς ἦν τῶν κακῶν, ἐνθα οἱ μάλιστα φονῶντες; καθάπερ ἐν τοῖς πολέμοις οἱ στρατηγοὶ ποιοῦσι, τὸ πονοῦν τοῦ πολέμου μέρος καταλαμβάνουσιν.

ΚΕΦ. ΙΒ.

^ο Ὅτι τοῖς ἀγαθοῖς καὶ πιστοῖς εὐδοεῖ ὁ Θεὸς τὴν σωτηρίαν, δῆλον ἐκ τῆς κατὰ τὸν εὐνοῦχον ὑποθέσεως.

26 Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἐλάλησε πρὸς Φίλιππον, λέγων, 10
ἀνάστηθι καὶ πορεύου κατὰ μεσημβρίαν, ἐπὶ τὴν ὁδὸν
τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Γάζαν αὕτη
27 ἐστὶν ἔρημος. καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐμοὶ δοκεῖ τῶν ἐπτὰ οὗτος εἶναι, οὐ γὰρ ἂν ἀπὸ Ἱεροσολύμων πρὸς μεσημβρίαν ἀπῆει ἀλλὰ πρὸς ἄρκτον ἀπὸ δὲ 15
Σαμαρείας πρὸς μεσημβρίαν αὕτη ἐστὶ, φησὶν, ἔρημος, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τῶν Ἰουδαίων τὴν ἐπιστάσιον· καὶ οὐκ ἠρώτησε διὰ τί; ἀλλ' "ἀναστὰς ἐπορεύθη" ὅρα ἀγγέλους συναντιλαμβανομένους τῷ κηρύγματι· καὶ αὐτοὺς μὲν οὐ κηρύττοντας, τούτους δὲ καλοῦντας· τὸ δὲ θαυμαστὸν καὶ ἐνταῦθα δείκνυται, ὅπερ δὲ πάλαι σπά- 20
νιον ἦν, καὶ μόλις ἐγένετο, τοῦτο ἐνταῦθα εὐχερῶς· ὅρα μετ' ὄσης ἀφθονίας· ἅμα δὲ καὶ παραμυθία αὐτοῖς ἦν· ὅτι καὶ τῶν ἀλλοφύλων κρατήσουσι· καὶ γὰρ τὸ τῶν πιστευόντων ἀξιόπιστον ἰκανὸν αὐτοὺς ἄραι· διὰ τί μὴ τῷ εὐνοῦχῳ φαίνεται καὶ ἄγει αὐτὸν πρὸς Φίλιππον; ὅτι ἴσως οὐκ ἂν ἐπέισθη, ἀλλὰ κἂν ἐξεπλάγη μᾶλλον. 25

Καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ Αἰθίοψ εὐνοῦχος δυνάστης Κανδάκης βασιλίσσης Αἰθιοπῶν, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης 28 αὐτῆς· ὃς ἐληλύθει προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλήμ, ἦν τε ὑποστρέφων καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἄρματος αὐτοῦ, καὶ ἀνεγίνωσκεν Ἡσαΐαν τὸν προφήτην. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Μεγάλα ἐγκώμια τούτου, εἶγε καὶ ἐν Αἰθιοπία μένων, καὶ τοσοῦτοις κυκλούμενος πράγμασι, καὶ ἑορτῆς οὐκ οὔσης, καὶ ἐν τῇ δεισιδαίμονι πόλει ὧν, ἤρχετο προσκυνήσων εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ πολλὴ ἡ σπουδὴ, ὅτι γε καθήμενος ἐπὶ τοῦ ὀχήματος

^ο εὐδοεῖ τὴν σωτηρίαν ὁ Θεὸς CEsun.

ἀνεγίνωσκε· καὶ ὄρα ἐν ποιῶ καιρῷ· ἐν τῷ χαλεπωτάτῳ καιρῷ ματι.

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Ἐνταῦθα πεπλήρωται ἡ προφητεία ἡ λέγουσα “ Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ Θεῷ.”

Κανδάκην Αἰθίοπες πᾶσαν τὴν τοῦ βασιλέως μητέρα καλοῦσιν· οὕτω Βίων ἐν πρώτῳ Αἰθιοπικῶν· “ Αἰθίοπες τοὺς βασιλέων πατέρα οὐκ ἐκφαίνουσιν, ἀλλ’ ὡς ὄντας υἱοὺς ἡλίου παραδιδοῦσιν· ἑκάστου δὲ τὴν μητέρα καλοῦσι Κανδάκην.”

29 Εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ, πρόσελθε, καὶ κολήθητι τῷ ἄρματι τούτῳ. προσδραμὼν δὲ ὁ Φίλιππος 10 ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώσκοντος Ἡσαΐαν τὸν προφήτην·

Τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο αὐτοῦ τῆς φιλοσοφίας· τὸ τὸν προφήτην τοῦτον μετὰ χεῖρας ἔχειν, τῶν ἄλλων ὄντα ὑψηλότερον· οὐχ ἀπλῶς ὡς ἔτυχεν αὐτῷ διηγεῖται ἀλλ’ ἡμέρως.

Σετάρωτ. Ἐν χερσὶ μὲν ἰστόρηται φέρειν Ἡσαΐου τοῦ προ- 15 φῆτου βιβλίον· καὶ φιλοπόνως μὲν ἐγκεῖσθαι τῇ ἀναγνώσει, τῇ δὲ διανοίᾳ μὴ γινώσκειν ἅ διὰ γλώττης ἐφθέγγετο· καὶ ὡς οὕτως ἔχοντα φιλοθέως αὐτὸν εἶδεν ὁ τῶν καρδιῶν θεατῆς, ὁ βουλόμενος πάντας ἀνθρώπους πίστει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, τὸν Φίλιππον αὐτῷ, τῶν οἰκείων μαθητῶν ἕνα, κατὰ τὴν ὁδὸν 20 ἀδοκῆτως ἐπέστησεν· ὃς ἐξ αὐτῶν ὧν ἀνεγίνωσκε τῆς μυσταγωγίας ἀρξάμενος, καὶ τὸν τοῖς ῥήμασι τοῖς προφητικοῖς ἐγκεκρυμμένον νοῦν ἀνακαλύψας, καὶ εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀγαγὼν, εἶδειξεν ὡς ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν ἐπηγγελμένος ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους παρέσεσθαι, Χριστὸς ἦν Ἰησοῦς· ὁ σαρκωθεὶς ἀτρέπτως δι’ 25 ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀχθεὶς, καὶ τὸν σωτήριον σταυρὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐβελοντῆς ὑπομείνας, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ θανάτου καταλύσας τὸ κράτος· καὶ πρωτοτοκος ἡμῶν γενόμενος ἐκ νεκρῶν, καὶ τῆς ἐλπίζομένης ἡμῖν ἀθανασίας διὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς ἀπαρξάμενος, ἦν καθ’ ὑπόστασιν 30 ἦνσεν ἑαυτῷ, ψυχὴν ἔχουσαν λογικὴν τε καὶ νοεράν· καὶ τελείαν ἡμῖν τὴν σωτηρίαν χαρίζεται.

31 Καὶ εἶπεν, ἀρά γε γινώσκεις ἅ ἀναγινώσκεις ; ὁ δὲ

εἶπεν, πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, εἰ μὴ τις ὀδηγήσῃ με ;
 παρεκάλεσέ τε τὸν Φίλιππον, ἀναβάντα καθίσαι σὺν
 αὐτῷ.

Τοῦ Χρῆστομοτ. Ὅρα πάλιν εὐλάβειαν, ὅτι οὐκ εἰδὼς
 ἀνεγίνωσκεν· εἶτα μετὰ τὸ ἀναγῶναι ἐξετάζει. 5

32 Ἡ δὲ περιοχὴ τῆς γραφῆς ἣν ἀνεγίνωσκεν, ἦν αὕτη,
 ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἄμνος ἐναντίον
 τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωμος· οὗτος οὐκ ἀνοίγει τὸ
 στόμα αὐτοῦ.

Εἰρηναίот. Τοῦτον εἶναι Ἰησοῦν καὶ πεπληρῶσθαι ἐν αὐτῷ 10
 τὴν γραφὴν, ὡς αὐτὸς ὁ εὐνοῦχος πεισθεὶς καὶ παραυτίκα ἀξιῶν
 βαπτισθῆναι ἔλεγε, “πιστεύω τὸν Τίον τοῦ Θεοῦ εἶναι Ἰησοῦν
 “Χριστόν” ὃς καὶ ἐπέμφθη εἰς τὰ κλίματα Αἰθιοπίας κηρύξων
 τοῦτο ὑπὲρ ἐπίστευσε· Θεὸν μὲν ἕνα τὸν διὰ τῶν προφητῶν κекη-
 ρυγμένον, τούτου δὲ τὸν Τίον τὴν κατὰ ἄνθρωπον ἤδη πεποιῆσθαι 15
 παρουσίαν, καὶ “ὡς πρόβατον εἰς σφαγὴν ἤχθη,” καὶ τὰ λοιπὰ,
 ὅσα οἱ προφῆται λέγουσι περὶ αὐτοῦ.

Τοῦ Χρῆστομοτ. Ὅρα πῶς οἰκονομεῖται· πρότερον ἀναγι-
 νώσκει καὶ ἀγνοεῖ· εἶτα ἀναγινώσκει αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν· ἔθα
 ἦν τὸ πάθος, καὶ ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ δωρεά. Καὶ μετ’ ὀλίγα— 20
 Καλῶς ὁ εὐνοῦχος οὐκ εἶδεν εἰς τὸ σχῆμα· οὐκ εἶπεν, σὺ τίς εἶ ;
 οὐκ ἐμέμψατο, οὐκ ἀλαζονεύεται, οὐ λέγει εἰδέναι, ἀλλ’ ὁμολογεῖ
 ἀγνοεῖν· διὸ καὶ μανθάνει· ἐπιδεικνύει τὸ τραῦμα τῷ ἱατρῷ· συν-
 εἶδεν ὅτι καὶ οἶδε ταῦτα, καὶ βούλεται διδάξαι.

Κτρίλλот. Ἐμφανῆς μὲν λίαν τῶν προκειμένων ὁ νοῦς. ἀπο- 25
 φέρονται γὰρ εἰς τὸ καρθῆναι κατὰ καιροὺς τὰ πρόβατα, καὶ τὰς
 κούριδας μαχαίρας ἐπιφέρουσιν οἱ ποιμένες· καίτοι πάσχοντα, τοῖς
 τοῦτο δρῶσιν οὐκ ἐπιτηδᾶ· οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς λοιδορούμενος οὐκ
 ἀντιλιδοῖρει· πάσχων οὐκ ἠπείλει· ἐπειδὴ περ καὶ ὑπὲρ φύσιν
 τὴν καθ’ ἡμᾶς πεπράχθαι πιστεύεται τὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννή- 30
 σεως αὐτοῦ μυστήριον· διὰ τοῦτό, φησιν, ὅτι “τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς
 “διηγῆσεται ; ὅτι αἶρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ” ἀπὸ τοῦ
 ἐπαίρεται, καὶ ὑψηλοτέρα τῶν ἐπὶ γῆς ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτοῦ, τουτ-
 ἐστιν ἡ πολιτεία· αἶρεται δὲ καὶ ἐτέρως, καὶ ὑπὲρ πάντας ἐστὶν ἡ

ζωῆ αὐτοῦ· τουτέστιν ἡ ὑπάρξις τοῦ μονογενοῦς ὅταν ἕξω σαρκὸς καὶ οὕτω καθ' ἡμᾶς γενόμενος.

Θεοδώροτ Ἡρακλείας. Τὸ ἐκούσιον τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ πειρᾷ τῶν οἰκονομουμένων σημαίνεται ὡς γὰρ πρόβατον ἀγόμενον εἰς θυσίαν ἢ ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν, ἀνάγκη τε δαμα- 5 ζόμενα οὐδὲ βληχᾶσθαι τὸ ἐνδόσιμον ἔχει, οὕτως αὐτὸς ἐκὼν ἐν τῷ πάσχειν ἀπεσιώπα.

33 Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὴν παράνομον καὶ ἄδικον κρίσιν ἐπ' αὐτῷ γενομένην δηλοῖ τῆς ἀληθείας κρυβεῖσης. 10

Τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται ;

Τοῦ αὐτοῦ. Τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν γενομένην δόξαν, καὶ τὴν ἐν γένει αὐτοῦ ἀξίαν, ἣν ἡ τῶν οἰκονομηθέντων ὑπέδειξε πείρα, τίς ἔσται ἱκανὸς λόγῳ φράσαι ; αὐτοῦ μὲν θανάτῳ ὑποβαλλομένου, πάντων δὲ εἰς ἀφθαρσίαν χάριτι αὐτοῦ ζωοποιουμένων καὶ 15 πίστει λυτρουμένων.

Εὐσεβίος Καισαρείας. Διελθὼν αὐτοῦ τὰ πάθη ἀναπέμπει τὴν τῶν ἀκούοντων διάνοιαν ἐπὶ τὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ φαντασίαν, ἐπιλέγων “ τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται ;” τότε γὰρ μάλιστα μεῖζόν τις λήφεται θαῦμα τῆς τῶν τοσοῦτων ὑπομονῆς, 20 ὅταν εἰς ἔννοιαν ἔλθῃ, τίς ὦν καὶ ποῖος, καὶ ἐκ Θεοῦ γεγενημένος μονογενῆς Υἱὸς ταῦτα πάντα ὑπέστη.

Σεθέρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἀπὸ λόγου ΜΣ. Ἦν γὰρ ὁ αὐτὸς καὶ ἀγενεαλόγητος ὡς Θεὸς, καὶ κατὰ σάρκα γένος ἐπιγραφόμενος. 25

Ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Ἰουταϊανὸν σπιντάγματος. Τοῦ γὰρ εἰς θάνατον ἐκουσίως καταβεβηκότος ἦρθη ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ καὶ μετεωρίσθη καὶ διήλασε καὶ ὑπερανέβη τοὺς οὐρανοὺς, ὅτι Βασιλεὺς ὑπῆρχε τῆς δόξης, καὶ ἡ αὐτοκαταφύσιν^ο ζωὴ, καὶ 30 Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ θρόνον ἔχων τὸν ἀνωτάτω· καθὰ καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν οὐρανοῖς ἐπέγνωσαν τε καὶ ὡμολόγησαν ἢ καὶ διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν, καὶ τὴν ἐκούσιον κένωσιν τῆς κατὰ τὸ

^ο Sic.

πάθος ἐπὶ γῆς ἀτιμίας καὶ ἀδοξίας ἠρέσχετε· τοῦτο διδούσης εὐλόγως αὐτῷ τῆς καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ καὶ ἀδιαιρέτως ἠνωμένης σαρκός· περὶ ἣν τὸ πάθος καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀτιμία συνέβαινε· κατὰ Θεοῦ μὲν τολμωμένη τοῦ σεσαρκωμένου, ψαῦσαι δὲ μηδὲ δυναμένη τοῦ ἀπαθoῦς, ὅπερ ἀδύνατον. 5

- 34 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνούχος τῷ Φιλίππῳ εἶπε, δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο ; περὶ ἑαυτοῦ,
35 ἢ περὶ ἐτέρου τινός ; ἀνοίξας δὲ ὁ Φίλιππος τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γραφῆς ταύτης, εὐηγγελίατο αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν. 10

Τοῦ Χριστοστόμου. Τὸ ὅλως εἰδέναι ὅτι ἄλλως καὶ περὶ ἄλλων λέγουσιν οἱ προφῆται, ἢ ὅτι περὶ ἑαυτῶν ἐτέρῳ προσώπῳ διαλέγονται, σφοδρὰ περισκεμμένη ἐστὶν ἡ ἐρώτησις.

- 36 Ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδὸν, ἦλθον ἐπὶ τι ὕδωρ· καὶ φησιν ὁ εὐνούχος, ἰδοὺ ὕδωρ· τί κωλύει με βαπτισθῆναι ; 15

Διδάσκει. Ἐπιστατέον ὡς πολλὴ σπουδὴ ὑπῆρχε τοῖς τελείως χριστιανίζουσι περὶ τὸ αἰσθητὸν βάπτισμα· διττοῦ γὰρ ὄντος τούτου διδομένου· ὅτε μὲν δι' ὕδατος, ὅτε δὲ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρὶ· οὐ διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐν Πνεύματι βαπτίσματος κατεφρόνου τοῦ σωματικωτέρου· συμβάλλεται γὰρ καὶ τοῦτο εἰς σωτηρίαν, κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος. ἔστι δὲ διὰ τῆς προκειμένης βίβλου τῶν Πραξέων τῶν Ἀποστόλων πολλὰ θηρεῦσαι παραστατικὰ τοῦ χρησίμου τοῦ ἐξ ὕδατος βαπτίσματος.

- 37 Εἶπε δὲ αὐτῷ, εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης καρδίας σου ἔξεστιν· ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε, πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ ἐκέλευσε στήναι τὸ ἄρμα· καὶ κατέβησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὃ τε Φίλιππος καὶ ὁ εὐνούχος· καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν· ὅτε δὲ ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, Πνεῦμα Ἅγιον ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν εὐνούχον. 25

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρας ὅτι τὰ δόγματα ἀπρητισμένα εἶχε· καὶ γὰρ ὁ προφήτης τὸ πᾶν εἶχε, τὴν σάρκωσιν, τὸ πάθος, τὴν

ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν, τὴν κρίσιν τὴν μέλλουσαν· εἰ δὲ πολλὴν τὴν ἐπιθυμίαν δείκνυσιν, μὴ θαυμάσης· αἰσχύνθητε ὅσοι ἀφώτιστοι τυγχάνατε.

Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἤρπασε τὸν Φίλιππον· καὶ οὐκ εἶδεν αὐτὸν οὐκέτι ὁ εὐνοῦχος, ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν 5 αὐτοῦ χαίρων.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα προθυμίαν, ὅρα ἀκρίβειαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί ἤρπασεν αὐτόν; τὸ γινόμενον θαυμασιώτερον ἐδείκνυτο· καὶ τότε οὐκ ἦδει· ὥστε οὖν ὕστερον αὐτὸν θαυμασθῆναι τοῦτο ἐγένετο· “ἐπορεύετο γάρ,” φησι, “χαίρων.” 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ἴνα θεῖον δειχθῆ τὸ γινόμενον· ἵνα μὴ νομίση ὅτι ἄθρωπος ἐστὶν ἀπλῶς.

Διατί. Ἡ προκειμένη ἀρπαγὴ ἰσοδυναμοῖ τῇ ἀναλήψει Ἡλιοῦ· καὶ ἐπεὶ ἀρπαγεῖς ὁ Φίλιππος ἐκ τόπου εἰς τόπον μετηρέθη, ἀκολουθῶν καὶ τὸν Ἡλίαν ἀναληφθέντα ἐκ τοῦ περὶ γῆν 15 τόπου, εἰς ἕτερον χώρον μετενεχθῆναι· καὶ ὅπου μὲν σημαίνεται τὰ ὀνόματα τῶν τόπων εἰς ἃ μετενεχθησαν, ὅπου δὲ μὴ σημαίνεται. οἱ ἀρπαγέντες καὶ ἀναληφθέντες, Φίλιππος μετὰ τὴν ἀρπαγὴν εὐρέθη εἰς Ἄζωτον· Παῦλος εἰς τρίτον οὐρανὸν καὶ ἕως τοῦ Παραδείσου μετατεθεὶς, ἤκουσεν ἀρρήτων ῥημάτων. Εἰς τοῦτο 20 λήψη καὶ τὸν Ἀμβρακίμ· καὶ αὐτὸς γὰρ μετεωρίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ εἰς Βαβυλῶνα· Ἡλίας δὲ ἀνελήφθη μετενεχθεὶς οὐκ ἐν ὀρισμένῳ τόπῳ· εἴρηται γὰρ ἀναληφθῆναι αὐτὸν ὡς εἰς τὸν οὐρανόν· αὕτη δὲ ἡ λέξις δηλοῖ ὅτι οὐκ εἰς τὸν οὐρανόν· οὐ μὴν ποῦ γέγονεν ἕρριζει. συμφώνως τοῖς εἰρημένοις 25 καὶ Ἐνώχ μετατεθεὶς ἐκ τόπου εἰς τόπον γέγονε· σαφῶς γὰρ τοῦτο παρίσταται ἐκ τοῦ μετατεθεῖσθαι αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἴρηται ποῦ ἐν ταῖς δεδημοσιευμέναις βίβλοις, ἐν ἀποκρύφοις λέγεται ὅτι ἐν τῷ Παραδείσῳ. Ἐὰν οὕτως ἔχη, συνεπίσκεισαι καὶ περὶ τοῦ Ἡλιοῦ, μὴ ἄρα τὸ ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ταυτὸν ἐστὶ τοῦ 30 ἐν τῷ Παραδείσῳ· ἀναμφιβόλως δὲ περὶ τοῦ Σωτῆρος εἴρηται, ὡς μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη· πολλαὶ γὰρ μαρτυρίαι εἰσὶ περὶ τούτου.

Φίλιππος δὲ εὐρέθη εἰς Ἀζωτον, καὶ διερχόμενος, εὐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, ἕως τοῦ ἔλθειν αὐτὸν εἰς Καισάρειαν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὗτος τῶν ἑπτὰ ἐστὶ· καὶ γὰρ ὕστερον ἐκεῖ εὐρίσκειται ἐν Καισαρείᾳ· συμφερόντως οὖν ἤρπασεν αὐτὸν 5 τὸ Πνεῦμα, ἐπεὶ ἤξιώσεν αὐν καὶ συναπελθεῖν αὐτῷ ὁ εὐνοῦχος, καὶ ἐλύπησεν αὐν ἐκεῖνος ἀνανεύσας καὶ ἀρηνησάμενος, οὐκ ἔπειτα τοῦ καιροῦ ὄντος.

Τοῦ Χριστοστόμου. Μέγα καὶ ὁ Φίλιππος ἐκέρδανεν ὅπερ ἤκουε περὶ τῶν προφητῶν, περὶ Ἐζεκιήλ, Ἀμβακούμ, καὶ τῶν 10 ἄλλων, εἶδεν ἐπ' αὐτοῦ γενόμενον· ἐντεῦθεν δείκνυται πολλὴν ὁδὸν ἀπελθὼν, εἶγε ἐν Ἀζώτῳ εὐρέθη· ἐκεῖ αὐτὸν ἔστησεν, ἔνθα λοιπὸν καὶ εὐαγγελίζεσθαι ἔδει.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ τῆς οὐρανόθεν θείας κλήσεως Παύλου εἰς ἀποστολὴν^ο Χριστοῦ. 15

1 Ὁ δὲ Σαῦλος ἔτι ἐμπνέων ἀπειλήσας καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ Ἀρχιερεῖ, 2 ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν, πρὸς τὰς συναγωγὰς, ὅπως εἰάν τις εὕρη τῆς ὁδοῦ ὄντας 20 ἄνδρας τὲ καὶ γυναῖκας, δεδεμένους ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀξίως εἶπε τὸν Παύλου ζήλον, καὶ δείκνυσιν ὅτι ἐν μέσῳ τῷ ζήλῳ ἔλκεται, καὶ οὐδέπω κορεσθεὶς τῷ φόνῳ Στεφάνου· οὐκ ἐνεπλήσθη τῷ φόνῳ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆ διασπορᾷ. Ἰδοὺ τοῦτο ἐπλήρου τὸ παρὰ τῷ Χριστῷ εἰρημένον· ὅτι “οἱ ἀπο- 25 “ κτένοντες ὑμᾶς δεξοῦσι λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ” οὗτος δὴ οὖν οὕτως ἐποίησε, οὐχ ὡς Ἰουδαῖοι, μὴ γένοιτο· ὅτι γὰρ ζήλῳ ἐποίησε, ὁ ἄλλος ἐκ τοῦ καὶ εἰς τὰς ἕξω πόλεις ἀπιέναι· ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἂν οὔτε τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐφρόντισαν· ἐνὸς γὰρ ἦσαν μόνου τοῦ τιμῆς ἀπολαύειν· διατί δὲ εἰς Δαμασκὸν ἐπορευέτο; μεγάλη 30 ἡ πόλις ἦν· βασιλικὴ ἦν· ἐφοβεῖτο μὴ ἐκείνη προκαταλήφθῃ καὶ ὅρα τὸν πόθον καὶ τὴν σφοδρότητα· οὐ προσέρχεται τῷ ἄρχοντι ἀλλὰ τῷ ἱερεῖ.

^ο ἀποστολὴν Cod. Coisl. et Œcum. ἀπίστολον Cod. N. C.

Τοῦ λῆτοῦ. Ὑποκείσθω τοίνυν ὡς ἐν πίνακι ἡ ψυχὴ Παύλου· οὗτος ὁ πίναξ ἔκειτο πρόην ἡσβολωμένος, ἀραχνίων γέμον· οὐδὲν γὰρ βλασφημίας χεῖρον· ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν ὁ πάντα μετασκευάζων, καὶ εἶδεν οὐ παρὰ ῥαθυμίαν καὶ βλακίαν οὕτω διαγραφέντα, ἀλλὰ παρὰ ἀπειρίαν, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὰ ἄνθη τῆς εὐσεβείας· 5 ζῆλον μὲν γὰρ εἶχε, τὰ δὲ χρώματα οὐ παρῆν· οὐ γὰρ κατ' ἐπίγνωσιν τὸν ζῆλον εἶχε· δίδωσιν αὐτὸ τῆς ἀληθείας τὸ ἄνθος, τουτέστι τὴν χάριν· καὶ ἀθρόον βασιλικὴν τὴν εἰκόνα ἀπέδειξε. λαβὼν γὰρ τὰ χρώματα, καὶ μαθὼν ἅπερ ἠγνόει, οὐκ ἀνέμεινε τὸν χρόνον, ἀλλ' εὐθέως ἐφάνη τεχνίτης ἄριστος· καὶ πρῶτον 10 δεικνύει τὴν κεφαλὴν βασιλικὴν, τὸν Χριστὸν κηρύττων· εἶτα καὶ τὸ λεῖπον σῶμα τῆς πολιτείας τῆς ἀκριβοῦς. Οἱ μὲν οὖν ζωγράφοι κατακλείσαντες ἑαυτοὺς μετὰ πολλῆς τῆς ἡσυχίας ἅπαντα πράττουσιν, οὐδεὶ τὰς θύρας παρανοίγοντες· οὗτος δὲ ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης τὸν πίνακα προθεῖς, πάντων ἐναντιουμένων, θορυβου- 15 μένων, ταραπτόντων, οὗτος εἰργάζετο τὴν βασιλικὴν ταύτην εἰκόνα, καὶ οὐκ ἐκώλυετο· διὸ καὶ ἔλεγε· “ θέατρον ἐγενήθημεν τῷ “ κόσμῳ ” ἐν μέσῳ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ οὐρανοῦ, καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης, καὶ τοῦ κόσμου, τοῦ τε αἰσθητοῦ τοῦ τε νοητοῦ, τὴν εἰκόνα ζωγραφῶν. Καὶ μεθ' ἕτερα—Εἶδες ἀγάπην πυρὸς θερ- 20 μοτέραν; οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀγαπήσωμεν τὸν Χριστόν· καὶ γὰρ εὐκόλον ἔαν βουλώμεθα· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος φύσει τοιοῦτος ἦν· διὰ τοῦτο καὶ τὰ πρότερα ἀναγράφει τὰ ἐναντία τούτοις· ἵνα μαθῶν ὅτι προαιρέσεως τὸ ἔργον, καὶ βουλομένοις ἅπαντα εὐκόλα. μὴ τοίνυν ἀπογνῶμεν, ἀλλὰ κἂν λοιδορὸς ἦς, κἂν πλεονέκτης, κἂν 25 ὄτιοῦν, ἐνόησον οὖν ὅτι Παῦλος βλάσφημος ἦν, καὶ διώκτης καὶ ὑβρίστης, καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν πρῶτος, καὶ ἐξαίφνης πρὸς αὐτὴν ἀέβη τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς· καὶ οὐδὲν αὐτῷ κώλυμα τὰ πρότερα γέγονε· καίτοι οὐδεὶς οὕτω μετὰ τοσαύτης ματίας ἔχεται κακίας μεθ' ὅσης ἐκεῖνος τοῦ πολέμου τοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας. 30 Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ ἤνικα εἰς τὰς οἰκίας εἰσῆει, καθάπερ θηρίον οὕτως εἰσεπήδα, σύρων, σπαράττων ἄνδρας καὶ γυναῖκας, θορυβου καὶ ταραχῆς πάντα πληρῶν· ἀλλ' ὅμως μετὰ πάντα ἐκεῖνα γέγυκε τοιοῦτος, υἱὸς γέγονε· οὐδὲν γὰρ δεῖ πλέον εἰπεῖν. ποῦ τοίνυν εἰσιν οἱ τὴν τῆς εἰμαρμένης ἀνάγκην ἐπιτεχνίζοντες τῇ τῆς προ- 35

αιρέσεως ἐλευθερία; ἀκούετωσαν ταῦτα, καὶ ἐπιστομιζέτωσαν τὸν γὰρ βουλόμενον γενέσθαι ἀγαθὸν οὐδὲν ἐστὶ τὸ κωλύειν, κἂν τῶν πονηροτάτων ἔμπροσθεν ἦ· καὶ γὰρ πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείως μᾶλλον ἔχομεν, ὅσῳ καὶ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡμῶν ἡ ἀρετὴ, καὶ παρὰ φύσιν ἡ πονηρία.

5

Ἐκ τοῦ προτασσομένου προλόγου τῆς βίβλου τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Πρῶτος μετὰ τῶν στασιαζόντων ἐωρᾶτο πανταχῇ σπουδάζων καθαιρεῖν τοὺς τῆς εὐσεβείας λογάδας· πολλὰτε ἦν καὶ μεγάλα τὰ παρ' αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας γινόμενα, καὶ οὐδὲν εἰς ὑπερβολὴν μανίας ὑπέλιπεν⁹. ἐν τούτῳ γὰρ εὐσεβεῖν καὶ 10 τὰ μέγιστα κατορθοῦν ἐνόμιζε· καθὼς αὐτός τε ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς ὁμολογεῖ, καὶ Λουκᾶς ἱστορεῖ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Κομισάμενος δὲ Παῦλος παρὰ τῶν ἱερέων ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἐν Δαμασκῷ Ἰουδαίους, ὥρμησε μορμύρων ὥσπερ τις χεῖμαρρος λάβρος^τ περι- κλύσειν δοκῶν τοὺς ἐν Δαμασκῷ μαθητὰς, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀπώ- 15 λείας αὐτοὺς βάραθρον ἐπέμψεν. γνοὺς δὲ ὁ Κύριος ὅτι ἄδικον μανίαν δικαίᾳ δῆθεν προαιρέσει ἐκέκτητο, ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ ἐπιφανεῖς, ἀπεστέρησε μὲν αὐτὸν τῶν ὀφείων^β τῷ μεγέθει τοῦ φωτός, καὶ εἰς τοσοῦτον μέτεισιν, ὥστε τὸν πάλαι οὐδὲν ὅτι τῶν δεινῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας οὐκ ἐπινοοῦντα, καὶ πάντας τοὺς μαθητὰς ἀπολέ- 20 σειν ἄρδην προσδοκῶντα, αὐτίκα δὴ τοῦτον καὶ παραχρήμα ἀγαπητὸν ἑαυτοῦ καὶ πιστότατον ἠγήσασθαι· ἰκέτης γὰρ εὐθύς τοῦ Ἰησοῦ, ὁ πολέμιος γίνεται, καὶ παραύτικα τὸ σύνταγμα τῆς μανίας ἀπρριψάμενος, εἰς πρεσβείαν ἐχώρει, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ὁμολογεῖ.

25

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὕτω γὰρ ἐκαλοῦντο οἱ πιστεύσαντες ἴσως διὰ τὸ τὴν ὁδὸν τέμνειν τὴν εἰς οὐρανοὺς φέρουσαν.

3 Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι, ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίξαι τῇ Δαμασκῷ, ἐξαίφνης τὲ αὐτὸν περιήστραψε φῶς ἐκ τοῦ 4 οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν ἤκουσε φωνὴν λέγου- 30 σαν αὐτῷ.

Τοῦ Λίτοῦ. Διατί μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις; διατί μὴ ἐν Δα-

9 Hunc prologum, vulgo Euthalio Diacono attributum, eodem quo hic titulo, invenimus in Cod. Harl. 5588. saec. xiii. f. 57. ⁹ ἐπέλειπεν Harl. ^τ λαῦρος Cod. ^β τῆς ὀφείας Harl. ^τ τῆς Cod. τῷ Harl.

μασκή, ὥστε μὴ ἐξεῖναι ἄλλους ἄλλως αὐτῷ διηγεῖσθαι; ἀλλ' αὐτὸς ἀξιόπιστος ἦν διηγούμενος, ὁ διὰ τοῦτο ἀπιών. τοῦτο γοῦν λέγει καὶ πρὸς Ἀγρίππαν ἀπολογούμενος· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τοῦ φωτὸς πλήττειν εἴωθε· μέτρα γὰρ ἔχουσιν οἱ ὀφθαλμοί· λέγεται δὲ καὶ φωνῆς ἡ ὑπερβολὴ κωφοὺς ποιεῖν καὶ ἀποπλήγας· ἀλλὰ 5 τοῦτον μόνον ἐπήρωσεν, καὶ ἔσβησεν αὐτοῦ τὸν θυμὸν τῷ φόβῳ, ὥστε ἀκοῦσαι τὰ λεγόμενα.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἐωρακῶς τὸν Ἰησοῦν, καὶ μὴ φέρων τὸ πολὺ τοῦ φωτὸς, ἀπελιθώθη τὸ διορατικὸν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ζωτικόν· διὸ καὶ δοκῶν ἔχειν ὀφθαλμοὺς οὐχ ἑώρα, καὶ ἔχων στόμα 10 οὐκ ἤσθιεν· ἕως οὗ πιστεύσας τῷ Ἀνανίᾳ λέγοντι αὐτῷ τὸν λόγον, ἰάθη· μετὰ γὰρ τὴν πίστιν ἤρξατο βλέπειν· λοιπὸν ἐβαπτίσθη, καὶ οὕτω τροφῆς μᾶλλον τῆς πνευματικῆς μετασχὼν, ἀέσφηλεν· σημειωτέον δὲ, ὅτι δεῖ πρῶτον βαπτίζειν, καὶ οὕτω μεταδιδόναι τροφῆς· διὸ κακῶς ποιοῦσιν οἱ μετὰ τροφήν τοὺς τε- 15 λείους βαπτίζοντες.

5 Σαοῦλ, Σαοῦλ, τί με διώκεις; εἶπε δὲ, τίς εἶ Κύριε; ὁ δὲ, ἐγὼ εἰμὶ Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις.

Τοῦ ἁγίου. Καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγει· οὐ λέγει πιστευσον, οὐδὲ ὅλως τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλ' ἐγκαλεῖν μονονουχί λέγων, τί παρ' ἐμοῦ 20 μέγα ἢ μικρὸν ἠδίκημένος ταῦτα ποιεῖς; Καὶ μετ' ὀλίγα—Μὴ νομίσης πρὸς ἀνθρώπους εἶναί σοι τὸν πόλεμον. καὶ τὴν φωνὴν τοῦ Παύλου ἤκουσαν οἱ συνόντες αὐτῷ, οὐδένα δὲ ἐθεώρουν πρὸς ὃν ἀπεκρίνατο· τῶν γὰρ ἐλαττόνων αὐτοὺς ἐποίησεν ἀκρατάς· εἰ τῆς φωνῆς ἤκουσαν ἐκείνης, καὶ ἠπίστησαν· τὸν δὲ Παῦλον ὀρώντες 25 ἐθαύμαζον.

Ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ “ κλητὸν ” ἑαυτὸν ἐκάλεσεν· οὐ γὰρ αὐτὸς εὔρον, φησὶν, ὅπερ ἔμαθον, οὐδὲ οἰκεία κατέλαβον σοφία· ἀλλὰ διώκων καὶ πορθῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐκλήθη· ἐνταῦθα τοῦ μὲν καλοῦντος τὸ πᾶν, τοῦ δὲ κληθέντος οὐδὲν ὡς εἰπεῖν γίνεται, 30 ἢ τὸ ὑπακοῦσαι μόνον Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τοῦ ἁγίου. Τέως ὁμολόγησεν ἑαυτὸν δοῦλον.

Τοῦ ἁγίου ἔκ τοῦ εἰς τὴν ΝΒ ὁμιλίαν. Ὡ φιλανθρωπία δεσπότου, ποῦ κατέβη; Θεὸς ἀνθρώπῳ λέγει, τί με διώκεις; τὸν

πατέρα τὸν ἑαυτοῦ μιμεῖται· καὶ γὰρ ἐκεῖνος τῷ δήμῳ τῷ Ἑβραϊκῷ λέγει· “λαὸς μου τί ἐποίησά σοι; ἢ τί ἐλύπησά σε; ἢ τί παρηνόχλησά σοι; ἀποκρίθητί μοι.” οὕτω καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τῷ Σαύλφ λέγει· “Σαῦλε τί με διώκεις;” τί οὖν ἐκεῖνος; “τίς “εἴ Κύριε;” εὐθέως τὴν δεσποτείαν ὡμολόγησεν· εἶδες ψυχὴν 5 εὐγνώμονα· “τίς εἴ Κύριε; ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ διώκεις” ὡ σοφία δεσπότου· διατί μὴ εἶπεν, ἐγὼ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; ἐγὼ εἰμι ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος· ἐγὼ εἰμι ὁ ἐν δεξιᾷ καθήμενος τοῦ Πατρὸς· ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων· ὁ τὸν οὐρανὸν τείνας· ὁ τὴν γῆν ἐργασάμενος· ὁ τὴν θάλατταν ἀπλώσας· ὁ τοὺς Ἀγγέλους ποιή- 10 σας· ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν· ὁ προὖν καὶ γεννηθεὶς; διατί μὴ εἶπε τὰ σεμνὰ ἐκεῖνα καὶ μεγάλα καὶ ὑψηλά; ἀλλ’ “ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις” ἀπὸ τῆς κάτω πόλεως, ἀπὸ τοῦ κάτω χωρίου καὶ τοῦ τόπου; διότι ἤγγόει αὐτὸν ὁ διώκων; εἰ γὰρ ἤδει αὐτὸν, οὐκ ἂν ἐδίωξεν· ἤγγόει ὅτι ἐκ τοῦ 15 Πατρὸς ἦν γεννηθεὶς· ὅτι δὲ ἀπὸ Ναζαρετ ἦν, ἤδει· εἰ οὖν εἶπεν αὐτῷ, ἐγὼ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος· ὁ τὸν οὐρανὸν ποιήσας, εἶχεν εἰπεῖν, ἄλλος τὲ ἐκεῖνος, καὶ ἄλλον ἐγὼ διώκω· εἰ εἶπεν αὐτῷ ἐκεῖνα τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ καὶ ὑψηλά, εἶχεν εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ σταυρωθεὶς· ἀλλ’ ἵνα μάθῃ ὅτι ἐκεῖνον διώκει τὸν 20 σαρκωθέντα, τὸν μορφὴν δούλου λαβόντα, τὸν μετ’ αὐτοῦ συναστραφέντα, τὸν ἀποθανόντα, τὸν ταφέντα, ἀπὸ τοῦ κάτω χωρίου, λέγει, “ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις” ὃν οἶδας, ὃν γνωρίζεις, τὸν μετὰ σοῦ ἀναστρεφόμενον· διὰ τοῦτο τὴν δεσποτείαν εὐθέως ὡμολόγησε· κατέβη τοσοῦτον ὁ δεσπότης, ὅσον 25 ὁ δούλος ἀναβῆναι ἠδύνατο.

6 Ἄλλ’ ἀνάστηθι καὶ εἴσελθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεται σοι, ὅτι σε δεῖ ποιεῖν.

Τοῦ ἀποστόλου. Ὅρα πῶς οὐκ εὐθέως πάντα ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ προμαλάττει αὐτοῦ τὴν διάνοιαν· οὕτω καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκάλε- 30 σεν· ἐκ δευτέρου δίδωσιν αὐτῷ χρηστὰς ἐλπίδας, καὶ ὅτι ἀναβλέψει.

Διατίμοτ. Ἐπεὶ ὁ εἰπὼν τῷ Παύλφ Ἰησοῦς· “Σαοῦλ, Σαοῦλ τί με διώκεις;” αἴτιος αὐτῷ γέγονε τοῦ μὴ ὁρᾶν, κατηγορούντων

τῶν αἰρετικῶν τοῦ εἰπόντος “ τίς ἐποίησε βλέποντα καὶ τυφλόν· οὐκ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός; ” εἰς ἀπορίαν γὰρ αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα περιίστησι, διαφόρους θεοὺς λέγοντας· καὶ τοῦ μὲν κατηγοροῦντος ὡς τοῦ μὴ βλέπειν αἰτίου· τὸν δὲ ἕτερον ἀποδεχομένους ἐπὶ τῷ τὸ βλέπειν παρέχειν. ἡμᾶς δὲ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντας Θεὸν, οὐ θλίψει ταῦτα· μάλιστα εἰδόντας, ὅτι προνοητὴς τῶν ὅλων ὑπάρχων, αἶδε τίμη τὸ βλέπειν ὀρέξει καὶ μή· καὶ διατί, καὶ πότε, καὶ πῶς. τὸν γοῦν ἀπὸ γενετῆς^p τυφλόν, διὰ τοῦτο οὕτω γεγενῆσθαι φησιν, ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ· οὐ κακὸν δὲ τὸ αἴτιον τῆς φανερώσεως τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ· διὸ οὐδὲ ἀπεμφαίνει 10 εἰπεῖν ὅτι ὁ Θεὸς τυφλοὶ τινά· καὶ ταῦτα μὲν τοῦ ῥητοῦ συναγορευομένου, δυνατῆς οὔσης καὶ τῆς συναγωγῆς τῷ προσχόντι τῷ, “ εἰς κρίμα ἦλθον ἐγὼ εἰς τὸν κοσμὸν τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες “ βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται ” οὐ γὰρ περὶ αἰσθητῆς ὄψεως ἢ τυφλότητος ταῦτα εἴρηται· μάλιστα διὰ τὸ λεχθέν 15 πρὸς τοὺς εἰπόντας, “ μὴ καὶ ἡμεῖς τυφλοὶ ἐσμὲν; ” τὸ “ εἰ “ τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν εἴχετε ἁμαρτίας.”

7 Οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ εἰστήκεισαν ἐνεοὶ, ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες.

Διάτμοι. Τίς ἢ διαφωρία τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναγεγραμμένων ἐν τῇ κατὰ Παῦλον ὄπτασίᾳ; ἐν μὲν γὰρ τῇ καθ' ὄδον ὄπτασίᾳ ἱστορεῖ ὁ Λουκᾶς, τοὺς μετ' αὐτὸν ὄντας τῆς φωνῆς μὲν ἀκηκοέναι, μηδένα δὲ θεωρῆσαι· ἐν δὲ τῷ διηγείσθαι τὸν Παῦλον ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν τὴν αὐτὴν ὄπτασίαν, λέγει τοὺς μετ' αὐτὸν ὄντας τὸ μὲν φῶς τεθεῆσθαι, τὴν δὲ φωνὴν τοῦ λαλοῦντος μὴ 25 ἀκηκοέναι· κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν ὁ Χρυσόστομος πάνυ ἡρμῆκεσε τὸν τόπον· ἔφη, ὅτι ἡ πρώτη ἐξήγησις ἢ λέγουσα, τῆς φωνῆς ἤκουον οἱ συνόντες, τῆς Παύλου φωνῆς λέγει ἀκούειν αὐτοὺς τῆς λεγούσης, “ τίς εἶ Κύριε; ” οὐδένα δὲ ἔβλεπον ἄνθρωπον εἰ μὴ Παῦλον· ἡ δὲ δευτέρα ἐξήγησις ἢ λέγουσα, τὸ μὲν φῶς τεθεῆσθαι, 30 τὴν δὲ φωνὴν τοῦ λαλοῦντος μὴ ἀκηκοέναι, φωνῆς λέγει τῆς τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Παῦλον γεγενημένης, μόνον δὲ τὸ φῶς τεθεῆσθαι.

^p ἀπογεννητῆς Cod.

πάθος ἐπὶ γῆς ἀτιμίας καὶ ἀδοξίας ἠέσχετο· τοῦτο διδούσης
 εὐλόγως αὐτῷ τῆς καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ καὶ ἀδιαιρέτως ἠνωμένης
 σαρκός· περὶ ἣν τὸ πάθος καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀτιμία συνέβαινε· κατὰ
 Θεοῦ μὲν τολμωμένη τοῦ σεσαρκωμένου, ψαῦσαι δὲ μηδὲ δυνα-
 μένη τοῦ ἀπαθοῦς, ὅπερ ἀδύνατον. 5

- 34 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνοῦχος τῷ Φιλίππῳ εἶπε, δέομαί
 σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο ; περὶ ἑαυτοῦ,
 35 ἢ περὶ ἐτέρου τινός ; ἀνοίξας δὲ ὁ Φίλιππος τὸ στόμα
 αὐτοῦ, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γραφῆς ταύτης, εὐηγγε-
 λίστατο αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν. 10

Τοῦ Χριστοστόμου. Τὸ ὅλως εἶδέναι ὅτι ἄλλως καὶ περὶ ἄλ-
 λων λέγουσιν οἱ προφῆται, ἢ ὅτι περὶ ἑαυτῶν ἐτέρῳ προσώπῳ
 διαλέγονται, σφόδρα περισκεμμένη ἐστὶν ἡ ἐρώτησις.

- 36 Ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδὸν, ἦλθον ἐπὶ τι ὕδωρ·
 καὶ φησιν ὁ εὐνοῦχος, ἰδοὺ ὕδωρ· τί κωλύει με βαπτί-
 σθῆναι ; 15

Διδάσκει. Ἐπιστατέον ὡς πολλὴ σπουδὴ ὑπῆρχε τοῖς τελείως
 χριστιανίζουσι περὶ τὸ αἰσθητὸν βάπτισμα· διττοῦ γὰρ ὅπως
 τούτου διδομένου· ὅτε μὲν δι' ὕδατος, ὅτε δὲ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ
 καὶ πυρί· οὐ διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐν Πνεύματι βαπτίσματος 20
 κατεφρόνου τοῦ σωματικωτέρου· συμβάλλεται γὰρ καὶ τοῦτο εἰς
 σωτηρίαν, κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος. ἔστι δὲ διὰ τῆς
 προκειμένης βίβλου τῶν Πραξέων τῶν Ἀποστόλων πολλὰ θηρεῦσαι
 παραστατικὰ τοῦ χρησίμου τοῦ ἐξ ὕδατος βαπτίσματος.

- 37 Εἶπε δὲ αὐτῷ, εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης καρδίας σου 25
 ἔξεστιν· ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε, πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ
 38 Θεοῦ εἶναι Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ ἐκέλευσε στήναι τὸ
 ἄρμα· καὶ κατέβησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὃ τε Φί-
 39 λιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος· καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν· ὅτε δὲ
 ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, Πνεῦμα Ἅγιον ἐπέπεσεν ἐπὶ 30
 τὸν εὐνοῦχον.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρας ὅτι τὰ δόγματα ἀπηρτισμένα εἶχε
 καὶ γὰρ ὁ προφήτης τὸ πᾶν εἶχε, τὴν σάρκωσιν, τὸ πάθος, τὴν

ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν, τὴν κρίσιν τὴν μέλλουσαν· εἰ δὲ πολλὴν τὴν ἐπιθυμίαν δείκνυσιν, μὴ θαυμάσης· αἰσχύνθητε ὅσοι ἀφώτιστοι τυγχάνετε.

* Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἤρπασε τὸν Φίλιππον· καὶ οὐκ εἶδεν αὐτὸν οὐκέτι ὁ εὐνούχος, ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν 5 αὐτοῦ χαίρων.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα προθυμίαν, ὄρα ἀκρίβειαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί ἤρπασεν αὐτόν; τὸ γενόμενον θαυμασιώτερον ἐδείκνυτο· καὶ τότε οὐκ ἦδει· ὥστε οὖν ὕστερον αὐτὸν θαυμασθῆναι τοῦτο ἐγένετο· “ἐπορεύετο γάρ,” φησι, “χαίρων.” 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ἴνα θεῖον δειχθῆ τὸ γινόμενον· ἵνα μὴ νομίση ὅτι ἄθρωπος ἐστὶν ἀπλῶς.

Διδάκμοι. Ἡ προκειμένη ἀρπαγὴ ἰσοδυναμοῖ τῇ ἀναλήψει Ἡλιοῦ· καὶ ἐπεὶ ἀρπαγαίς ὁ Φίλιππος ἐκ τόπου εἰς τόπον μετηρέθη, ἀκολούθῳ καὶ τὸν Ἡλίαν ἀναληφθέντα ἐκ τοῦ περὶ γῆν 15 τόπου, εἰς ἕτερον χώρον μετενεχθῆναι· κἂν ὅπου μὲν σημαίνεται τὰ ὀνόματα τῶν τόπων εἰς ἃ μετενέχθησαν, ὅπου δὲ μὴ σημαίνεται. οἱ ἀρπαγέντες καὶ ἀναληφθέντες, Φίλιππος μετὰ τὴν ἀρπαγὴν εὐρέθη εἰς Ἄζωτον· Παῦλος εἰς τρίτον οὐρανὸν καὶ ἕως τοῦ Παραδείσου μετατεθείς, ἤκουσεν ἀρρήτων ῥημάτων. Εἰς τοῦτο 20 λήφη καὶ τὸν Ἀμβρακούμ· καὶ αὐτὸς γὰρ μετεωρίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς Βαβυλῶνα· Ἡλίας δὲ ἀνελήφθη μετενεχθεὶς οὐκ ἐν ὄρισμένῳ τόπῳ· εἴρηται γὰρ ἀναληφθῆναι αὐτὸν ὡς εἰς τὸν οὐρανόν· αὕτη δὲ ἡ λέξις δηλοῖ ὅτι οὐκ εἰς τὸν οὐρανόν· οὐ μὴν ποῦ γέγονεν ἐρίζει. συμφώνως τοῖς εἰρημένοις 25 καὶ Ἐνώχ μετατεθείς ἐκ τόπου εἰς τόπον γέγονε· σαφῶς γὰρ τοῦτο παρίσταται ἐκ τοῦ μετατεθεῖσθαι αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἴρηται ποῦ ἐν ταῖς δεδημοσιευμέναις βίβλοις, ἐν ἀποκρύφοις λέγεται ὅτι ἐν τῷ Παραδείσῳ. Ἐὰν οὕτως ἔχη, συνεπίσκειται καὶ περὶ τοῦ Ἡλιοῦ, μὴ ἄρα τὸ ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ταυτόν ἐστι τοῦ 30 ἐν τῷ Παραδείσῳ· ἀναμφιβόλως δὲ περὶ τοῦ Σωτῆρος εἴρηται, ὡς μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη· πολλαὶ γὰρ μαρτυρίαι εἰσὶ περὶ τούτου.

Φίλιππος δὲ εὐρέθη εἰς Ἀζώτον, καὶ διερχόμενος, ἐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, ἕως τοῦ ἔλθειν αὐτὸν εἰς Καισάρειαν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὗτος τῶν ἑπτὰ ἐστὶ· καὶ γὰρ ὕστερον ἐκεῖ εὐρίσκειται ἐν Καισαρείᾳ· συμφερόντως οὖν ἤρπασεν αὐτὸν τὸ Πνεῦμα, ἐπεὶ ἤξιώσεν αὐτὸν καὶ συναπελθεῖν αὐτῷ ὁ εὐνοῦχος, καὶ ἐλύπησεν αὐτὸν ἐκεῖνος ἀνανεύσας καὶ ἀρηγάμενος, οὕτω τοῦ καιροῦ ὄντος.

Τοῦ Χριστοστόμου. Μέγα καὶ ὁ Φίλιππος ἐκέρδανεν ὅπερ ἤκουε περὶ τῶν προφητῶν, περὶ Ἐζεκιήλ, Ἀμβρακίου, καὶ τῶν ἄλλων, εἶδεν ἐπ' αὐτοῦ γενόμενον· ἐντεῦθεν δείκνυται πολλὴν ὁδὸν ἀπελθὼν, εἶγε ἐν Ἀζώτῳ εὐρέθη· ἐκεῖ αὐτὸν ἔστησεν, ἔνθα λοιπὸν καὶ ἐναγγελίζεσθαι ἔδει.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ τῆς οὐρανόθεν θείας κλήσεως Παύλου εἰς ἀποστολὴν^ο Χριστοῦ. 15

1 Ὁ δὲ Σαῦλος ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ Ἀρχιερεῖ, 2 ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν, πρὸς τὰς συναγωγὰς, ὅπως εἰάν τις εὕρῃ τῆς ὁδοῦ ὄντας ἀνδρας τὲ καὶ γυναῖκας, δεδεμένους ἀγάγῃ εἰς Ἱερου- 20 σαλήμ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀξίως εἶπε τὸν Παύλου ζῆλον, καὶ δείκνυσιν ὅτι ἐν μέσῳ τῷ ζήλῳ ἔλκεται, καὶ οὐδέπω κορεσθεὶς τῷ φόνῳ Στεφάνου· οὐκ ἐνεπλήσθη τῷ φόνῳ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆ διασπορᾶ. Ἰδοὺ τοῦτο ἐπλήρου τὸ παρὰ τῷ Χριστῷ εἰρημένον· ὅτι “οἱ ἀπο- 25 “ κτένοντες ὑμᾶς δοξοῦσι λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ” οὗτος δὴ οὖν οὕτως ἐποίει, οὐχ ὡς Ἰουδαῖοι, μὴ γένοιτο· ὅτι γὰρ ζήλῳ ἐποίει, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ εἰς τὰς ἕξω πόλεις ἀπιέναι· ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἂν οὔτε τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐφρόντισαν· ἐνὸς γὰρ ἦσαν μόνου τοῦ τιμῆς ἀπολαύειν· διατί δὲ εἰς Δαμασκὸν ἐπορεύετο; μεγάλη 30 ἡ πόλις ἦν· βασιλικὴ ἦν· ἐφοβεῖτο μὴ ἐκείνη προκαταλήφθῃ· καὶ ὄρα τὸν πόθον καὶ τὴν σφοδρότητα· οὐ προσέρχεται τῷ ἄρχοντι ἀλλὰ τῷ ἱερεῖ.

^ο ἀποστολὴν Cod. Coisl. et Œcum. ἀπόστολον Cod. N. C.

Τοῦ ἀττοῦ. Ἵποκείσθω τοίνυν ὡς ἐν πίνακι ἡ ψυχὴ Παύλου· οὗτος ὁ πίναξ ἔκειτο πρῶην ἡσβολωμένος, ἀραχνίων γέμον· οὐδὲν γὰρ βλασφημίας χεῖρον· ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν ὁ πάντα μετασκευάζων, καὶ εἶδεν οὐ παρὰ ραθυμίαν καὶ βλακίαν οὕτω διαγραφέντα, ἀλλὰ παρὰ ἀπειρίαν, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὰ ἄνθη τῆς εὐσεβείας· 5 ζῆλον μὲν γὰρ εἶχε, τὰ δὲ χρώματα οὐ παρῆν· οὐ γὰρ κατ' ἐπίγνωσιν τὸν ζῆλον εἶχε· δίδωσιν αὐτὸ τῆς ἀληθείας τὸ ἄνθος, τουτέστι τὴν χάριν· καὶ ἀθρόον βασιλικὴν τὴν εἰκόνα ἀπέδειξε. λαβὼν γὰρ τὰ χρώματα, καὶ μαθὼν ἅπερ ἠγνόει, οὐκ ἀνέμεινε τὸν χρόνον, ἀλλ' εὐθέως ἐφάνη τεχνίτης ἄριστος· καὶ πρῶτον 10 δεικνύει τὴν κεφαλὴν βασιλικὴν, τὸν Χριστὸν κηρύττων· εἶτα καὶ τὸ λεῖπον σῶμα τῆς πολιτείας τῆς ἀκριβοῦς. Οἱ μὲν οὖν ζωγράφοι κατακλείσαντες ἑαυτοὺς μετὰ πολλῆς τῆς ἡσυχίας ἅπαντα πράττουσιν, οὐδενὶ τὰς θύρας παρανοίγοντες· οὗτος δὲ ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης τὸν πίνακα προθεῖς, πάντων ἐναντιουμένων, θορυβου- 15 μένων, ταραττόντων, οὗτος εἰργάζετο τὴν βασιλικὴν ταύτην εἰκόνα, καὶ οὐκ ἐκωλύετο· διὸ καὶ ἔλεγε· “θέατρον ἐγενήθημεν τῷ “κόσμῳ” ἐν μέσῳ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ οὐρανοῦ, καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης, καὶ τοῦ κόσμου, τοῦ τε αἰσθητοῦ τοῦ τε νοητοῦ, τὴν εἰκόνα ζωγραφῶν. Καὶ μεθ' ἕτερα—Εἶδες ἀγάπην πυρὸς θερ- 20 μοτέρων; οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀγαπήσωμεν τὸν Χριστόν· καὶ γὰρ εὐκόλον ἔαν βουλώμεθα· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος φύσει τοιοῦτος ἦν· διάτοι τοῦτο καὶ τὰ πρότερα ἀναγράφει τὰ ἐναντία τούτοις· ἵνα μαθὼν ὅτι προαιρέσεως τὸ ἔργον, καὶ βουλομένοις ἅπαντα εὐκόλα. μὴ τοίνυν ἀπογνωῶμεν, ἀλλὰ κἂν λαιδὸρος ἦς, κἂν πλεονέκτης, κἂν 25 ὀτιοῦν, ἐνόησον οὖν ὅτι Παῦλος βλάσφημος ἦν, καὶ διώκτης καὶ ὑβρίστης, καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν πρῶτος, καὶ ἐξαίφνης πρὸς αὐτὴν ἀνέβη τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς· καὶ οὐδὲν αὐτῷ κώλυμα τὰ πρότερα γέγονε· καίτοι οὐδεὶς οὕτω μετὰ τοσαύτης μανίας ἔχεται κακίας μεθ' ὅσης ἐκεῖνος τοῦ πολέμου τοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας. 30 Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ ἠνίκα εἰς τὰς οἰκίας εἰσῆει, καθάπερ θηρίον οὕτως εἰσεπήδα, σύρων, σπαράττων ἄνδρας καὶ γυναῖκας, θορύβου καὶ ταραχῆς πάντα πληρῶν· ἀλλ' ὅμως μετὰ πάντα ἐκεῖνα γέγονε τοιοῦτος, υἱὸς γέγονε· οὐδὲν γὰρ δεῖ πλέον εἰπεῖν. πῶ τοίνυν εἰσὶν οἱ τὴν τῆς εἰμαρμένης ἀνάγκην ἐπιτειχίζοντες τῇ τῆς προ- 35

αιρέσεως ἐλευθερία; ἀκούετωσαν ταῦτα, καὶ ἐπιστομιζέτωσαν τὸν γὰρ βουλόμενον γενέσθαι ἀγαθὸν οὐδὲν ἐστὶ τὸ καλοῦν, κἂν τῶν πονηροτάτων ἔμπροσθεν ἦ⁷ καὶ γὰρ πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείως μᾶλλον ἔχομεν, ὅσῳ καὶ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡμῶν ἡ ἀρετὴ, καὶ παρὰ φύσιν ἡ πονηρία. 5

Ἐκ τοῦ προτασσομένου προλόγου τῆς βίβλου τοῦ Ἀποστόλου Παύλου^P. Πρῶτος μετὰ τῶν στασιαζόντων ἐρωᾶτο⁸ πανταχῇ σπουδάζων καθαιρεῖν τοὺς τῆς εὐσεβείας λογαδίας⁹ πολλάτε ἦν καὶ μεγάλα τὰ παρ' αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας γινόμενα, καὶ οὐδὲν εἰς ὑπερβολὴν ματίας ὑπέλιπεν⁹ ἐν τούτῳ γὰρ εὐσεβεῖν καὶ 10 τὰ μέγιστα κατορθοῦν ἐνόμιζε⁹ καθὼς αὐτός τε ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς ὁμολογεῖ, καὶ Λουκᾶς ἱστορεῖ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Κομισάμενος δὲ Παῦλος παρὰ τῶν ἱερέων ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἐν Δαμασκῶ Ἰουδαίους, ὥρμησε μορμύρων ὡσπερ τις χεῖμαρρος λάβρος^r περι- κλύσειν δοκῶν τοὺς ἐν Δαμασκῶ μαθητάς, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀπώ- 15 λείας αὐτοὺς βάραθρον ἐκπέμψειν. γινὺς δὲ ὁ Κύριος ὅτι ἄδικον ματιάν δικαίαν δῆθεν προαιρέσει ἐκέκτητο, ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ ἐπιφανείς, ἀπεστέρησε μὲν αὐτὸν τῶν ὀφείων^s τῷ μεγέθει τοῦ φωτός, καὶ εἰς τοσοῦτον μέτεισιν, ὥστε τὸν πάλαι οὐδὲν ὅτι τῶν δεινῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας οὐκ ἐπινοοῦντα, καὶ πάντας τοὺς μαθητάς ἀπολέ- 20 σειν ἄρδην προσδοκῶντα, αὐτίκα δὴ τοῦτον καὶ παραχρῆμα ἀγαπητὸν ἑαυτοῦ καὶ πιστότατον ἠγήσασθαι^t ἰκέτης γὰρ εὐθύς τοῦ Ἰησοῦ, ὁ πολέμιος γίνεται, καὶ παραύτικα τὸ σύνταγμα τῆς ματιίας ἀπὸρριψάμενος, εἰς πρεσβείαν ἐχώρει, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ὁμολογεῖ. 25

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὕτω γὰρ ἐκαλοῦντο οἱ πιστεύσαντες ἴσως διὰ τὸ τὴν ὁδὸν τέμνειν τὴν εἰς οὐρανὸς φέρουσαν.

3 Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι, ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίξειν τῇ Δαμασκῶ, ἐξαίφνης τὲ αὐτὸν περιήστραψε φῶς ἐκ τοῦ 4 οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν ἤκουσε φωνὴν λέγου- 30 σαν αὐτῷ.

Τοῦ Ἀποστόλου. Διατί μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις; διατί μὴ ἐν Δα-

^P Hunc prologum, vulgo Euthalio Diacono attributum, eodem quo hic titulo, invenimus in Cod. Harl. 5588. ssec. xiii. f. 57. ⁹ ἐπέλειπεν Harl. ^r λαῶρος Cod. ^s τῆς ὀφείας Harl. ^t τῆς Cod. τοῦ Harl.

μασκῶ, ὥστε μὴ ἐξεῖναι ἄλλους ἄλλως αὐτῷ διηγείσθαι; ἀλλ' οὗτος ἀξιόπιστος ἦν διηγούμενος, ὁ διὰ τοῦτο ἀπίων. τοῦτο γοῦν λέγει καὶ πρὸς Ἀγρίππαν ἀπολογούμενος· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τοῦ φωτὸς πλῆττειν εἴθε· μέτρα γὰρ ἔχουσιν οἱ ὀφθαλμοί· λέγεται δὲ καὶ φωτῆς ἡ ὑπερβολὴ καφρὸς ποιεῖν καὶ ἀποπλήγας· ἀλλὰ 5 τοῦτον μόνον ἐπήρωσεν, καὶ ἔσβεσεν αὐτοῦ τὸν θυμὸν τῷ φόβῳ, ὥστε ἀκοῦσαι τὰ λεγόμενα.

ἈΜΜΑΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἐωρακῶς τὸν Ἰησοῦν, καὶ μὴ φέρων τὸ πολὺ τοῦ φωτὸς, ἀπελιθώθη τὸ διορατικὸν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ζωτικόν· διὸ καὶ δοκῶν ἔχειν ὀφθαλμοὺς οὐχ ἑώρα, καὶ ἔχων στόμα οὐκ ἤσβιεν· ἕως οὗ πιστεύσας τῷ Ἀνανίᾳ λέγοντι αὐτῷ τὸν λόγον, ἰάθη· μετὰ γὰρ τὴν πίστιν ἤρξατο βλέπειν· λοιπὸν ἐβαπτίσθη, καὶ οὕτω τροφῆς μᾶλλον τῆς πνευματικῆς μετασχὼν, ἀπέσφηλεν· σημειωτέον δὲ, ὅτι δεῖ πρῶτον βαπτίζειν, καὶ οὕτω μεταδιδόναι τροφῆς· διὸ κακῶς ποιοῦσιν οἱ μετὰ τροφήν τοὺς τε- 15 λείους βαπτίζοντες.

- 5 Σαοῦλ, Σαοῦλ, τί με διώκεις; εἶπε δὲ, τίς εἶ Κύριε; ὁ δὲ, ἐγὼ εἰμὶ Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγει· οὐ λέγει πιστευσον, οὐδὲ ὅλως τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλ' ἐγκαλεῖν μονονουχί λέγων, τί παρ' ἐμοῦ 20 μέγα ἢ μικρὸν ἠδικημένος ταῦτα πωεῖς; Καὶ μετ' ὀλίγα—Μὴ νομίσης πρὸς ἀνθρώπους εἶναί σοι τὸν πόλεμον. καὶ τὴν φωνὴν τοῦ Παύλου ἤκουσαν οἱ συνόντες αὐτῷ, οὐδένα δὲ ἐθεώρουν πρὸς ὃν ἀπεκρίνατο· τῶν γὰρ ἐλαττόνων αὐτοὺς ἐποίησεν ἀκροατάς· εἰ τῆς φωνῆς ἤκουσαν ἐκείνης, κἂν ἠπίστησαν· τὸν δὲ Παῦλον ὄρωντες 25 ἐθαύμαζον.

Ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ “κλητὸν” ἑαυτὸν ἐκάλεσεν· οὐ γὰρ αὐτὸς εἶρον, φησὶν, ὅπερ ἔμαθον, οὐδὲ οἰκεία κατέλαβον σοφία· ἀλλὰ διώκων καὶ πορθῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐκλήθη· ἐνταῦθα τοῦ μὲν καλοῦντος τὸ πᾶν, τοῦ δὲ κληθέντος οὐδὲν ὡς εἰπεῖν γίνεται, 30 ἢ τὸ ὑπακοῦσαι μόνον Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Τέως ὁμολόγησεν ἑαυτὸν δούλον.

Τοῦτ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν ΝΒ ὀμιλίαν. Ὡ φιλανθρωπία δεσπότου, ποῦ κατέβη; Θεὸς ἀνθρώπῳ λέγει, τί με διώκεις; τὸν

πατέρα τὸν ἑαυτοῦ μιμεῖται· καὶ γὰρ ἐκεῖνος τῷ δήμῳ τῷ Ἑβραϊκῷ λέγει· “λαὸς μου τί ἐποίησά σοι; ἢ τί ἐλύπησά σε; ἢ τί παρηνόησά σοι; ἀποκρίθητί μοι.” οὕτω καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τῷ Σαύλ λέγει· “Σαῦλε τί με διώκεις;” τί οὖν ἐκεῖνος; “τίς εἶ Κύριε;” εὐθέως τὴν δεσποτείαν ὠμολόγησεν· εἶδες ψυχὴν 5 εὐγνώμονα· “τίς εἶ Κύριε; ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ διώκεις” ὡ σοφία δεσπότου· διατί μὴ εἶπεν, ἐγὼ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; ἐγὼ εἰμι ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος· ἐγὼ εἰμι ὁ ἐν δεξιᾷ καθήμενος τοῦ Πατρὸς ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων· ὁ τὸν οὐρανὸν τείνας· ὁ τὴν γῆν ἐργασάμενος· ὁ τὴν θάλατταν ἀπλώσας· ὁ τοὺς Ἀγγέλους ποιή- 10 σας· ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν· ὁ προὖν καὶ γεννηθεῖς; διατί μὴ εἶπε τὰ σεμνὰ ἐκεῖνα καὶ μεγάλα καὶ ὑψηλά; ἀλλ’ “ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις” ἀπὸ τῆς κάτω πόλεως, ἀπὸ τοῦ κάτω χωρίου καὶ τοῦ τόπου; διότι ἠγνόει αὐτὸν ὁ διώκων; εἰ γὰρ ᾗδει αὐτὸν, οὐκ ἂν ἐδίωξεν· ἠγνόει ὅτι ἐκ τοῦ 15 Πατρὸς ἦν γεννηθεῖς· ὅτι δὲ ἀπὸ Ναζαρετ ἦν, ᾗδει· εἰ οὖν εἶπεν αὐτῷ, ἐγὼ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος· ὁ τὸν οὐρανὸν ποιήσας, εἶχεν εἰπεῖν, ἄλλος τὲ ἐκεῖνος, καὶ ἄλλον ἐγὼ διώκω· εἰ εἶπεν αὐτῷ ἐκεῖνα τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ καὶ ὑψηλά, εἶχεν εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ σταυρωθεῖς· ἀλλ’ ἵνα μάθῃ ὅτι ἐκείνον διώκει τὸν 20 σαρκωθέντα, τὸν μορφὴν δούλου λαβόντα, τὸν μετ’ αὐτοῦ συναναστραφέντα, τὸν ἀποθανόντα, τὸν ταφέντα, ἀπὸ τοῦ κάτω χωρίου, λέγει, “ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις” ὃν οἶδας, ὃν γνωρίζεις, τὸν μετὰ σοῦ ἀναστρεφόμενον· διὰ τοῦτο τὴν δεσποτείαν εὐθέως ὠμολόγησε· κατέβη τοσοῦτον ὁ δεσπότης, ὅσον 25 ὁ δούλος ἀναβῆναι ἠδύνατο.

6 Ἄλλ’ ἀνάστηθι καὶ εἰσελθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεται σοι, ὅτι σε δεῖ ποιεῖν.

Τοῦ ἀποστόλου. Ὅρα πῶς οὐκ εὐθέως πάντα ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ προμαλάττει αὐτοῦ τὴν διάνοιαν· οὕτω καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκάλε- 30 σεν· ἐκ δευτέρου δίδωσιν αὐτῷ χρηστὰς ἐλπίδας, καὶ ὅτι ἀναβλέψει.

Διδάσκω. Ἐπεὶ ὁ εἰπὼν τῷ Παύλῳ Ἰησοῦς· “Σαοὺλ, Σαοὺλ τί με διώκεις;” αἴτιος αὐτῷ γέγονε τοῦ μὴ ὁρᾶν, κατηγορούντων

τῶν αἰρετικῶν τοῦ εἰπόντος “ τίς ἐποίησε βλέποντα καὶ τυφλόν· οὐκ
 “ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός; ” εἰς ἀπορίαν γὰρ αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα περι-
 ἴστησι, διαφόρους θεοὺς λέγοντας· καὶ τοῦ μὲν κατηγοροῦντος
 ὡς τοῦ μὴ βλέπειν αἰτίου· τὸν δὲ ἕτερον ἀποδεχομένους ἐπὶ τῷ τὸ
 βλέπειν παρέχειν. ἡμᾶς δὲ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντας Θεὸν, οὐ θλί- 5
 ψει ταῦτα· μάλιστα εἰδόντας, ὅτι προνοητὴς τῶν ὅλων ὑπάρχων,
 οἶδε τίνι τὸ βλέπειν ὀρέξει καὶ μὴ· καὶ διατί, καὶ πότε, καὶ πῶς.
 τὸν γοῦν ἀπὸ γενετῆς P τυφλόν, διὰ τοῦτο οὕτω γεγενῆσθαί φη-
 σιν, ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ· οὐ κακὸν δὲ τὸ
 αἴτιον τῆς φανερώσεως τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ· διὸ οὐδὲ ἀπεμφαίνειν 10
 εἰπεῖν ὅτι ὁ Θεὸς τυφλοὶ τινά· καὶ ταῦτα μὲν τοῦ ῥητοῦ συναγο-
 ρευομένου, δυνατῆς οὔσης καὶ τῆς συναγωγῆς τῷ προσχόντι τῷ,
 “ εἰς κρίμα ἦλθον ἐγὼ εἰς τὸν κοσμὸν τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες
 “ βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται ” οὐ γὰρ περὶ αἰσθη-
 τῆς ὄψεως ἢ τυφλότητος ταῦτα εἴρηται· μάλιστα διὰ τὸ λεχθέν 15
 πρὸς τοὺς εἰπόντας, “ μὴ καὶ ἡμεῖς τυφλοὶ ἐσμὲν; ” τὸ “ εἰ
 “ τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν εἶχετε ἀμαρτίας. ”

7 Οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ εἰστήκεισαν ἐνεοί,
 ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες.

Διάτμοι. Τίς ἢ διαφωνία τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναγεγραμ- 20
 μένων ἐν τῇ κατὰ Παῦλον ὄπτασίᾳ; ἐν μὲν γὰρ τῇ καθ' ὁδὸν
 ὄπτασίᾳ ἱστορεῖ ὁ Λουκᾶς, τοὺς μετ' αὐτὸν ὄντας τῆς φωνῆς μὲν
 ἀκηκοέναι, μηδένα δὲ θεωρῆσαι· ἐν δὲ τῷ διηγείσθαι τὸν Παῦλον
 ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν τὴν αὐτὴν ὄπτασίαν, λέγει τοὺς μετ' αὐτὸν
 ὄντας τὸ μὲν φῶς τεθεῶσθαι, τὴν δὲ φωνὴν τοῦ λαλοῦντος μὴ 25
 ἀκηκοέναι· κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν ὁ Χρυσόστομος πάνυ ἡρμή-
 κευσε τὸν τόπον· ἔφη, ὅτι ἡ πρώτη ἐξήγησις ἢ λέγουσα, τῆς φωνῆς
 ἤκουον οἱ συνόντες, τῆς Παύλου φωνῆς λέγει ἀκούειν αὐτοὺς τῆς
 λεγούσης, “ τίς εἶ Κύριε; ” οὐδένα δὲ ἔβλεπον ἄνθρωπον εἰ μὴ Παῦ-
 λον· ἡ δὲ δευτέρα ἐξήγησις ἢ λέγουσα, τὸ μὲν φῶς τεθεῶσθαι, 30
 τὴν δὲ φωνὴν τοῦ λαλοῦντος μὴ ἀκηκοέναι, φωνῆς λέγει τῆς
 τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Παῦλον γεγενημένης, μόνον δὲ τὸ φῶς τε-
 θεῶσθαι.

P ἀπογεννητῆς Cod.

8 Ἡγέρθη δὲ Σαῦλος ἀπὸ τῆς γῆς· ἀνεωγμένων δὲ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, οὐδένα ἑβλεπε.

Εἰς ἐβίот. Παρεδόθη τῇ τυφλότητι ὡς περ στρατιότη φυλάττεσθαι, μήπως ἐκ πολλῆς τῆς προλήψεως ἀρξῆται λέγειν, ὅτι φαντασία τις γέγονε· καὶ τάχα παρήκουσα τὴν φωνήν· καὶ πῶς 5 ἄνωθεν ἔκραξεν, ὃν κάτω ἐγὼ ἤδεις; ἢ οὖν μὴ τὰ τοιαῦτα μερίζεται ἢ διάνοια, παρεδόθη τῇ τυφλότητι.

Χειραγωγούντες δὲ αὐτὸν εἰσήγαγον εἰς Δαμασκόν.

Τοῦ Χριστοστόμοτ. Τὸ λάφυρον τοῦ διαβόλου, τὰ σκεύη αὐτοῦ, καθάπερ πόλεως τινὸς μητροπόλεως ληφθείσης· καὶ τὸ δὴ θαυμα- 10 στὸν, αὐτοὶ οἱ πολέμιοι καὶ ἐχθροὶ εἰσήγαγον αὐτὸν πάντων ὁρώντων.

9 Καὶ ἦν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων, καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲ ἔπιεν.

Τοῦ αἰτοῦ. Τυφλὸς ἦν τί τούτου ἴσον γένοιτο; ἀντίρροπος τῆς ἐπὶ Στεφάνου ἀθυμίας παράκλησις, ἢ Παύλου προσαγωγῆ 15 γίνεται· ἔχουσα μὲν καὶ αὐτόθεν παραμυθίαν τὸ οὕτως αὐτὸν ἀπελθεῖν λαβοῦσα δὲ καὶ ταύτην· καὶ αἱ Σαμαρειτῶν δὲ κῶμαι προσαχθεῖσαι μεγίστην παρέσχον παράκλησιν· διατί δὲ μὴ ἐξ ἀρχῆς τούτο γέγονεν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα; ἵνα δειχθῆ, ὅτι οὕτως ἀνέστη Χριστός· ὁ γὰρ ἐλαύνων αὐτὸν, καὶ ἀπιστῶν αὐτοῦ τῇ 20 τελευτῇ καὶ τῇ ἀναστάσει, ὁ καὶ τοὺς μαθητὰς διώκων, οὕτως πόθεν ἂν ἐπίστευσεν, εἰ μὴ πολλὴ ἦν τῆς ἀναστάσεως ἡ ἰσχὺς; ἔστω· ἐκεῖνοι αὐτῷ ἐχαρίζοντο· τί δὴ πρὸς αὐτόν; διατί οὖν μὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εὐθέως; ἵνα σαφέστερος αὐτοῦ δειχθῆ ὁ πό- 25 λεμος· ὁ γὰρ οὕτως μαινόμενος, ὡς καὶ αἵματα ἐκχεῖν, καὶ εἰς 25 δεσμωτήριον ἐμβάλλειν, ἀθρόον πιστεύει· οὐκ ἤρκεσε τὸ μὴ συγγενέσθαι τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ δὴ καὶ πολεμηθῆναι σφοδρῶς ὑπ' αὐτοῦ τοὺς πιστούς· οὐδενὶ κατέλιπεν ὑπερβολὴν ματίας· πάντων σφοδρότερος οὗτος ἦν· ἐπειδὴ δὲ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ τὰ τεκμή- 30 ρια καὶ τῆς φιλανθρωπίας εἶδε⁹, τότε ἀποκρίνεται, ἵνα μὴ τις³⁰ εἴπῃ ὅτι ὑπεκρίνετο· ὁ καὶ αἱμάτων ἐπιθυμῶν, καὶ τοῖς ἱερεῦσι προσελθῶν, καὶ εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ρίπτων, καὶ τοὺς ἔξω ἐλαύνων καὶ τιμωρούμενος, οὕτω δὴ τὴν δεσποτείαν ὁμολογεῖ· διατί δὲ οὐκ

⁹ εἶδε suppl. rec. m. in marg.

ἔδον ἐν τῇ πόλει κατηνύασθη τῷ φωτὶ, ἀλλὰ πρὸ αὐτῆς; οὐκ ἂν ἐπίστευσαν οἱ πολλοί, ἀλλὰ καὶ ἔχλευασαν ὅπου γε κάκει ἀκούοντες ἔλεγον, ὅτι βροντῆς ἐστὶν ἄνωθεν ἐνεχθείσης φωνή· οὗτος δὲ ἀξιοπίστος ἦν ἀπαγγέλλον μᾶλλον τὰ αὐτοῦ· καὶ δεδεμέ-
 ρος εἰσήγετο· οὐ περικειμένων αὐτῷ δεσμῶν· καὶ εἶλκον αὐτὸν, τὸν 5
 προσδοκήσαντα αὐτοὺς ἔλξειν· καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲ ἔπιεν· κατε-
 γίνωσκε γὰρ ἑαυτοῦ ἐπὶ τοῖς γινομένοις, ἐξομολογεῖτο, ἤψχετο,
 παρεκάλει τὸν Θεόν· εἰ δὲ λέγοι τις ἀνάγκης εἶναι τὸ πρᾶγμα·
 καὶ ὁ Ἑλύμας τὰ αὐτὰ ἔπαθε· πῶς οὖν οὐ μετέστη; τί δὲ ανα-
 καστικώτερον τοῦ σεισμοῦ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως; τῶν στρα- 10
 τιωτῶν τῶν ἀπαγγειλάντων; τῶν σημείων τῶν ἄλλων; τοῦ ἰδεῖν
 αὐτὸν ἀναστάτα; ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα ἀναγκαστικά, ἀλλὰ δι-
 δακτικά· οἱ Ἰουδαῖοι διατί οὐκ ἐπίστευσαν ταῦτα ἀκούοντες; ὅτι
 ἠλήθευε δῆλον ἦν· οὐ γὰρ ἂν μετέθετο μὴ γενομένου τούτου· ὥστε
 πάντα πιστεῦσαι ἔδει· τῶν τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ κηρυττόντων οὐκ 15
 ἦν οὗτος ἥττων, καὶ ἀξιοπιστότερος ἀθρόον μεταβεβλημένος· οὐ
 συνεγένετο τινὶ τῶν πιστῶν· ἀλλ' ἐν Δαμασκῷ μετεβάλετο· μᾶλ-
 λον δὲ πρὸ τῆς Δαμασκοῦ τοῦτο ἔπαθεν.

- 10 Ἦν δέ τις μαθητῆς ἐν Δαμασκῷ ὀνόματι Ἀνανίας·
 καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ἐν ὀράματι ὁ Κύριος, Ἀνανία· ὁ δὲ 20
 11 εἶπεν, ἰδοῦ, ἐγὼ, Κύριε· ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν· ἀνα-
 στας πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην τὴν καλουμένην εὐθείαν·
 καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ Ἰούδα Σαῦλον ὀνόματι, τῷ γένει
 Ταρσέα.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ὅτι καὶ Ἀνανίας Διάκονος ἦν· ὡς 25
 καὶ αὐτὸς Παῦλος μαρτυρεῖ ἐν τοῖς Κανόσι· διὰ τὸ σπάνιν εἶναι
 Πρεσβυτέρων ἐν Σαμαρείᾳ διὰ τὸν γεγονότα διωγμὸν.

Τοῦ ΧΡΗΣΤΟΤΟΜΟΤ. Τί δήποτε οὐδένα τῶν ἀξιοπίστων καὶ
 μεγάλων οὔτε εἶλκυσε, οὐδὲ μετέστησε πρὸς τὴν τοῦ Παύλου
 κατήχησιν; ὅτι οὐκ ἔμελλε δι' ἀνθρώπων ἐνάγεσθαι, ἀλλὰ δι' 30
 αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· ἐπεὶ καὶ οὗτος ἐδίδαξε μὲν αὐτὸν οὐδὲν, ἐβά-
 πτισε δὲ μόνον· ἅμα γὰρ φωτισθεὶς ἔμελλεν ἐπίστασθαι πολλὴν
 τοῦ Πνεύματος χάριν, ἀπὸ τοῦ ζήλου καὶ τῆς προθυμίας τῆς πολ-
 λῆς· ὅτι γὰρ οὐ τῶν σφόδρα ἐπισήμων ἦν, δῆλον.

12 Ἴδου γὰρ προσεύχεται, καὶ εἶδεν ἐν ὄραματι ἄνδρα Ἀνανίαν ὀνόματι εἰσελθόντα καὶ ἐπιθέντα αὐτῷ χεῖρα, ὅπως ἀναβλέψῃ.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ εἶπε πρὸς αὐτὸν, διαλέχθητι καὶ κατήχησον αὐτόν· εἰ γὰρ εἶπὼν ὅτι εὔχεται, καὶ εἶδεν ἄνδρα ἐπιθέντα αὐτῷ 5 τὰς χεῖρας, οὐκ ἔπεισε, πολλῶ μᾶλλον εἰ τοῦτο εἶπε, ὥστε, φησὶν, οὐ διαπιστήσει σοι.

Ἀμμανίος. Σημειώτεον ὅτι ἐκεῖνα τὰ ῥήματα[†] λέγεται, ἅπερ κοινωφελῆ ἐστὶ, καὶ συμβάλλεται εἰς θεοσέβειαν· ὅσα ἔχει τοῦ Κυρίου τὴν παράστασιν ἢ ἀγγέλου· καθ' ὃν ἂν δέ ἐστιν ἰδικὰ, οὐκ 10 ὀφείλει λαλεῖσθαι· πλὴν εἰ καὶ ἰδικὴ τοῦ Σαύλου ἦν ἡ ὠφέλεια· ἀλλ' οὖν ἴσασιν παράδοξος συμβᾶσα πάλιν εἰς θεοσέβειαν τὸν ἀθροπον προσκαλεῖται.

13 Ἀπεκρίθη δὲ Ἀνανίας, Κύριε, ἤκουσα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὅσα κακὰ τοῖς ἀγίοις σου ἐποί- 15 ησεν ἐν Ἱερουσαλήμ·

Τοῦ αὐτοῦ. Τί λέγεις; ὁ Θεὸς λέγει, καὶ σὺ ἀμφιβάλλεις; οὐπω καλῶς ἤδεισαν τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα— Εἰ πρὸς αὐτὸν ἀντεῖπε, πολλῶ μᾶλλον εἰ ἄγγελον ἔπεμψε· διὰ τοῦτο οὐδὲ πρὸ τούτου ὁ Φίλιππος ἀκούει τὸ γινόμενον, ἀλλ' ὄρα 20 τὸν ἄγγελον· καὶ τότε τὸ Πνεῦμα προστάττει αὐτῷ κολληθῆναι τῷ ἄρματι· ὅρα δὲ ἐνταῦθα πῶς αὐτοῦ τὸν φόβον ὑποτέμνεται· πηρὸς ἐστὶ, φησὶ, καὶ εὔχεται, καὶ σὺ δέδοικας; οὕτω καὶ Μωϋσῆς φοβεῖται· ὥστε τὰ ῥήματα φοβουμένου ἦν καὶ ἀναβαλλο- 25 μένου, οὐκ ἀπιστοῦντος.

14 Καὶ ὧδε ἔχει ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἀρχιερέων, δῆσαι πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου.

Τοῦ αὐτοῦ. Πόθεν τοῦτο δῆλον; εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐν φόβῳ ὄντας περιεργάζεσθαι· οὐχ ὡς οὐκ εἰδότες τοῦ Χριστοῦ ταῦτα λέγει, ἀλλὰ τούτων ὄντων, πῶς δύναται, φησι, ταῦτα γενέσθαι; 30 ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνοι λέγουσι, “τίς δύναται σωθῆναι;” τοῦτο γεγένηται ἵνα πιστεύσῃ τῷ ἐρχομένῳ ἐν ὄνειρῳ εἶδε, προεμήνησεν αὐτῷ προσεύχεται, φησὶν, μὴ φοβοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα—“Εἶδε,” φησὶν,

[†] In marg. ἐνείρατα.

“ἐν δράματι ἄνδρα Ἀνανίαν” διὰ τοῦτο γὰρ ἐν δράματι, ἐπειδὴ πηρὸς ἦν· καὶ οὐδὲ τοῦ θαύματος ἢ ὑπερβολὴ εἶλε τὸν μαθητὴν, οὕτως ἐφοβεῖτο· ὅρα δὲ, Παῦλον τυφλὸν ὄντα ἀναβλέψαι οὕτως ἐποίησε.

Τοῦ αἰτοῦ. Ὅρα, φησὶ, τί με παραδίδως· φοβοῦμαι μὴ ποτέ με εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπαγάγῃ· τί με εἰς τὸ στόμα ἐμβάλ- 5 λεις τοῦ λέοντος; φοβεῖται, καὶ ταῦτα λέγει, ἵνα μάθωμεν τὴν ἀρετὴν πάντοθεν τοῦ ἀνδρός· τὸ μὲν γὰρ παρὰ Ἰουδαίων ταῦτα λέγεσθαι θαυμαστὸν οὐδέν· τὸ δὲ καὶ τούτους οὕτω φοβεῖσθαι μέγιστον τεκμήριον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως δείκνυται· καὶ φόβος δείκνυται, καὶ ὑπακοὴ μείζων μετὰ τὸν φόβον· ὄντως γὰρ ἰσχύος χρεία. 10

15 Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος, πορεύου, ὅτι σκευὸς ἐκλογῆς ἔστί μοι οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν τε καὶ βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραὴλ.

Τοῦ αἰτοῦ. Οὐ μόνον πιστὸς ἔσται, φησὶν, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλος, καὶ πολλῇ χρήσεται τῇ παρρησίᾳ. 15

Τοῦ αἰτοῦ. Ἐκ περιουσίας τὸν φόβον ἔλυσεν, εἶγε μέλλοι οὕτω προθύμως τὰ ἡμέτερα φρονεῖν, ὡς καὶ πολλὰ πάσχειν “σκευὸς” δὲ καλεῖται δικαίως, δεικνύσας τοῦ λόγου ὡς οὐκ ἔστι φυσικὴ ἢ κακία· “σκευὸς,” φησὶν, “ἐκλογῆς” τὸ δόκιμον γὰρ ἐκλεγόμεθα. μὴ δὲ νομίσῃ τις ὅτι ἀπιστῶν τοῖς λεγομένοις ταῦτά φησιν, οὐδὲ 20 ἠπατησθαι νομίζων τὸν Χριστόν· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ φοβούμενος καὶ τρέμων, οὐδὲ προσεῖχε τοῖς λεγομένοις, ἀκούσας τὸ ὄνομα Παύλου.

Τοῦ αἰτοῦ. Ὁ διώκτης καὶ βλάσφημος καὶ ὑβριστής, κῆρυξ τῆς οἰκουμένης ἀποδείκνυται. 25

Διδάκμοι. Οἱ τὰς φύσεις δογματίζοντες, φασὶ Παῦλον πνευματικὸν ὄντα ἀνεπίδεκτον εἶναι κακίας· κρατύνουσι δὲ τοῦτο αὐτῶν τὸ φρόνημα καὶ ἐκ τῆς προκειμένης λέξεως, εἰπόντος τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοῦ, “ὅτι σκευὸς ἐκλογῆς ἔστί μοι οὗτος” οὐ γὰρ “ἔσται” γέγραπται, φησὶν ἐκεῖνοι· ῥητέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι ἡ μαρ- 30 τυρία αὐτῆ γέγονεν, ὅτε ἐξ οἰκείας προαιρέσεως πεισθεῖς ὁ ἀνὴρ τῷ χρησμῷ ἀπῆλθεν ἐπὶ τῷ συντυχεῖν τῷ Ἀνανίᾳ· διὸ καὶ ἀκόλουθον τυγχάνει, τὸν τοσαύτην ἐνδειξάμενον μετάνοιαν ἐν ῥοπῇ καιροῦ ὑπάξει τοῦ εἶναι ἐκλογῆς σκευὸς· πρὸς τούτοις καὶ μηδὲ φαγεῖν

ἐφ' ὅλας τρεῖς ἡμέρας, δεῖγμα ἦν τῆς σφοδρᾶς μετανοίας καὶ
 ηστείας· δυνατὸν δὲ εἶπεῖν, ὅτι ὁ Θεὸς ὁ τὰ μέλλοντα γινώσκων
 ἀκριβῶς ὡς τὰ παρόντα, ἐμαρτύρησε διὰ τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ
 ὑπηρεσίαν, ὡς ἦδη “σκευὸς ἐκλογῆς” ὑπῆρχεν· ἄλλος δὲ λέξει, ὅτι
 θεοσεβῆς ὢν, ζήλω τῷ μετὰ ἀγνοίας ἐδίωκε τοὺς πιστεύοντας τῷ 5
 Σωτῆρι, ὡς ἀποστάτας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ νόμου αὐτοῦ. καὶ ἐπεὶ
 θεϊκῇ πῶς προβέσει τοῦτο ἔπραττεν, εἰ καὶ πεπλανημένως, εἰς τὴν
 πρόθεσιν αὐτοῦ σκοπήσας ὁ χρηματίσας εἶπε, “τί με διώκεις;”
 εὐθέως γὰρ ἐπήκουσε τῷ καλοῦντι, καὶ κατάλληλα τῇ κλήσει
 ἔπραξεν· ἐπαύσαντο δὲ ἂν τῆς ἀπάτης οἱ τὰς φύσεις φρονοῦντες, 10
 εἰ ἐπιστήσαντες ἦσαν τοῦ ἐκλογῆς εἶναι αὐτὸν σκευὸς· τοῦ ἐκ-
 λεγομένου οὐ φύσιν ἀλλὰ βίον σκοποῦντος.

Ταῦτα, οὕτω τῆς χάριτος παρουσίης, ἐμαρτύρησεν ὁ ταῖς καρ-
 δίας ἐμβατεῖων ἡμῶν· μὴ οὖν σφάλλωμεν ἑαυτοὺς, ἀδύνατον
 εἶναι λέγοντες γενέσθαι κατὰ Παῦλον τινά· τῆς μὲν γὰρ χάριτος 15
 καὶ τῶν σημείων ἕνεκεν οὐκέτι Παῦλος ἕτερος ἔσται λοιπὸν, τῆς
 δὲ ἀκριβείας τοῦ βίου τῶν βουλομένων ἕκαστος τοιοῦτος γένοιτο
 ἄν εἰ δὲ μὴ εἰσὶ, παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι μόνον.

Οὕτως ἐπιδάσει ἢ διδασκαλία· ὥσπερ ἐξέπληττε τοῦτο, οὕτω
 κακέϊφο. 20

16 Ἐγὼ γὰρ ὑποδείξω αὐτῷ, ὅσα δεῖ αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ
 ὀνόματός μου παθεῖν.

Ἄμα καὶ ἐντρεπτικῶς· εἰ ἐκεῖνος πάντα πείσεται ὁ οὕτω μεμη-
 νῶς, σὺ δὲ οὐδὲ βαπτίσει αὐτὸν θέλεις; καλῶς ἔχει, φησὶν, ἄφες
 αὐτὸν πεπληρῶσθαι· διὰ τοῦτο ταῦτα λέγει, τυφλὸς ἔστιν ὅλος· τί 25
 με κελεύεις ἀνοῖξαι αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα πάλιν δῆση; μὴ
 φοβηθῆς τὸ μέλλον· τῇ γὰρ ἀνοῖξει οὐ καθ' ἑμῶν χρήσεται· πρὸς
 τὸ ἵνα ἀναβλέψῃ ταῦτα εἴρηται· οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, οὐδὲν ἐργά-
 σεται εἰς ἡμᾶς δεινόν, ἀλλὰ καὶ πείσεται πολλά· τὸ δὲ θαυμα-
 στὸν, ὅτι τὸ πρότερον πείσεται, καὶ τότε ἐμβήσεται εἰς τοὺς 30
 κινδύνους.

17 Ἀπῆλθε δὲ Ἀνανίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ
 ἐπιθεῖς εἰς αὐτὸν τὰς χεῖρας, εἶπε, Σαοὺλ ἀδελφέ, ὁ Κύ-
 ριος ἀπέσταλκέ με Ἰησοῦς, ὁ ὄφθεις σοι ἐν τῇ ὁδῷ

ἢ ἤρχου, ὅπως ἀναβλέψῃς καὶ πλησθῆς Πνεύματος Ἁγίου.

Εὐθέως αὐτὸν οἰκειοῦται τῷ ὀνόματι· “Ἰησοῦς,” φησιν, “ὁ ὀφθείς
 “ σοι ἐν τῇ ὁδῷ” καὶ μὴν τοῦτο οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ Χριστὸς, ἀλλ’
 ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἔμαθεν· ἵνα ἀναβλέψῃς, φησί. Καὶ μετ’ 5
 ὀλίγα—Ταῦτα λέγων τὰς χεῖρας ἐτίθει· ἀνέβλεψε δὲ παρα-
 χρῆμα· τινὲς φασί, πηρώσεως εἶναι σημεῖον τοῦτο· διατί μὴ ἐπή-
 ρωσεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς· τοῦτο παραδοξότερον ἦν, ὅτι ἀνεφγ-
 μένων οὐκ ἔβλεπεν ὅπερ ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ νόμου, ἕως τὸ ὄνομα
 ἐπετέθη τοῦ Ἰησοῦ. 10

Ἀμμονίσι. Καὶ ἡ ἴασις διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως γίνε-
 ται, ὡς κατὰ γόντος θείαν δύναμιν ἰατικὴν τοῦ σχήματος ἐπὶ τῆς
 χειροτομίας, καὶ τῆς ἐπὶ τῶν βαπτισθέντων χειροθεσίας.

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐκ εἶπεν ὁ πηρώσας, ἀλλ’ “ὁ ὀφθείς σοι”
 ὅρα καὶ τοῦτον οὐκ ἀλαζονικόν· ἀλλ’ ὥσπερ ὁ Πέτρος ἔλεγεν ἐπὶ 15
 τοῦ χωλοῦ· “τί ἡμῖν προσέχετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐλαβείᾳ
 “ πεπωηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν” οὕτω καὶ οὗτος, “Ἰησοῦς ὁ
 “ ὀφθείς σοι” τῶν χειρῶν ἐπικειμένων ταῦτα ἐφθέγγετο· διπλῆ
 πῆρωσις λύεται.

Τοῦ Λίττοῦ. Καὶ μὴν οὐκ ὤφθη· ἀλλὰ διὰ πραγμάτων ὤφθη· 20
 καὶ εὐθέως ἐπήγαγε, θέλων συσκιάσαι τὴν κατηγορίαν· “ὅπως ἀνα-
 “ βλέψῃς, καὶ πλησθῆς Πνεύματος Ἁγίου.” οὐχὶ ἐλέγξαι ἦλθον
 τὸ γεγενημένον, ἀλλὰ δοῦναι τὴν δωρεάν· ἐμοὶ δοκεῖ καὶ τοῦτον
 καὶ τὸν Κορνήλιον, τούτων λεγομένων τῶν ῥημάτων, τοῦ Πνεύματος
 μετασχεῖν. 25

18 Καὶ εὐθέως ἀπέπεσον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὡσεὶ
 19 λεπίδες, ἀνέβλεψέ τε, καὶ ἀναστὰς ἐβαπτίσθη, καὶ λα-
 βῶν τροφήν ἐνίσχυσεν.

Τοῦ Λίττοῦ. Ὅρα καὶ ἐξησθητικῶς ἦν ἀπὸ τῆς ὀδοπορίας, ἀπὸ
 τοῦ φόβου, καὶ τοῦ λιμοῦ, καὶ τῆς ἀθυμίας· βουλόμενος ὄν αὐ- 30
 τοῦ ἐπιτεῖναι τὴν ἀθυμίαν, ἐτύφλωσε τὸν ἄνθρωπον, πρὶν ἢ ἐλθεῖν
 τοῦτον· καὶ ἵνα μὴ νομίση φαντασίαν εἶναι τὴν πῆρωσιν, διὰ τοῦτο
 αἱ λεπίδες· οὐκ ἔδεθη διδασκαλίας ἑτέρας, ἀλλὰ τὸ συμβῶν
 γέγονε διδασκαλία.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἴδὼν δὲ ὁ τῆς ἀληθείας ἐξεταστὴς Θεὸς σωφρο-
νισθέντα τὸν ἄνδρα, καὶ βελτίω ἐκ τῶν κακῶν γεγονότα οὐχ ἐτέ-
ρωσ αὐτὸν ἢ οὕτως ἀπαλλαγῆσθαι τῆς τιμωρίας ὁ Κύριος
ἔφη.

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί λαβὼν τροφήν ἐνισχύθη; ὅτι οἱ τοιοῦτοι 5
παρειμένοι γίνονται οὐκ ἠέσχετο πρότερον μετασχεῖν τροφῆς,
ἕως ὅτε μεγάλων ἔτυχε τῶν δωρεῶν, ὥστε πιστεῦσαι ἐκεῖνον καὶ
οὐ λέγει, Ἰησοῦς ὁ σταυρωθεὶς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ σημεῖα ποιῶν,
ἀλλὰ τί; “ὁ ὀφθεῖς σοι” ἀπὸ τῶν ἐκείνῳ γνωρίμων ἐπεὶ καὶ ὁ
Χριστὸς οὐδὲν πλέον προσέθηκεν, οὐδὲ εἶπεν, ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὁ 10
σταυρωθεὶς, ὁ ἐγερθεὶς, ἀλλὰ τί; “ὄν σὺ διώκεις.” οὐκ εἶπεν, ὁ
δεδιωγμένος· ἵνα μὴ δοῦξῃ ὡς ἐπενθουσιᾶν καὶ ἐπεγγελαῶν.

* Περὶ λύσεως καὶ βαπτίσματος Παύλου διὰ Ἀνανίου κατὰ ἀποκάλυψιν
Θεοῦ, παρρησίας τε αὐτοῦ καὶ συντυχίας τῆς διὰ Βαρνάβα πρὸς τοὺς Ἀπο-
στόλους. 15

Ἐγένετο δὲ ὁ Σαῦλος μετὰ τῶν ἐν Δαμασκῷ μαθη-
20 τῶν ἡμέρας τινάς· καὶ εὐθέως ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐκή-
ρυσσε τὸν Ἰησοῦν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ὅρα εὐθέως διδάσκαλος ἦν ἐν ταῖς συναγωγαῖς· οὐκ ἠσχύνετο
τὴν μεταβολήν, οὐκ ἐδέδοικε ἐν οἷς ἦν λαμπρὸς πρότερον, ταῦτα 20
καταλύων· ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς· καὶ εὐθέως ἐκ προσι-
μίων θανατῶν ὁ ἄνθρωπος ἦν πρὸς φόνους παρεσκευασμένος· ὁρᾷ
οἷον σημεῖον ἐναργές· καὶ τούτῳ αὐτῷ πάντας ἐξέπληττεν· καὶ
ᾧδε γάρ, φησιν, εἰς αὐτὸ ἐλήλυθε.

Τοῦ ἀγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λοιτρωοῦντων. Παῦλος 25
μετὰ τὸ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λαλῆσαι αὐτῷ τὸν Κύριον, καὶ ἐπιδειξαι,
ὅτι τὸν ἴδιον δεσπότην ἐδίωκε, διώκων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· καὶ
πέμφας Ἀνανίαν πρὸς αὐτὸν καὶ ἀναβλέψαι καὶ βαπτισθῆναι, ἐν
ταῖς συναγωγαῖς, φησιν, ἐν Δαμασκῷ ἐκήρυσσε μετὰ πάσης παρ-
ρησίας “τὸν Ἰησοῦν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,” ὁ Χριστός· 30
τουτέστι τὸ μυστήριον, ὃ λέγει κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνωρίσθαι αὐτῷ·
ὅτι ὁ παθὼν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, οὗτος Κύριος τῶν πάντων, καὶ
βασιλεὺς καὶ Θεὸς καὶ κριτὴς ἐστιν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐχ ὅτι ἀνέστη, οὐ τοῦτο· οὔτε ὅτι ζή·

ἀλλὰ τί; εὐθέως ἀκριβῶς τὸ δόγμα ἐξέθετο· “ὅτι οὗτός ἐστιν
“ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.”

- 21 Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες καὶ ἔλεγον, οὐχ
οὗτός ἐστιν ὁ πορθήσας ἐν Ἱερουσαλήμ τοὺς ἐπικαλου-
μένους τὸ ὄνομα τοῦτο, καὶ ᾧδε εἰς τοῦτο ἐληλύθει, ἵνα 5
δεδεμένους αὐτοὺς ἀγάγῃ ἐπὶ τοὺς ἀρχιερεῖς;

Τοῦ Χρῆστου. Καὶ τὸδε θαυμαστότερον· “ὅτι καὶ ᾧδε
“εἰς τοῦτο ἐλήλυθεν” οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν, ὅτι τοῖς Ἀποστόλοις
πρότερον συνεγένετο.

- 22 Σαῦλος δὲ μᾶλλον ἐνεδυναμώτο, καὶ συνέχυνεν τοὺς 10
Ἰουδαίους τοὺς κατοικοῦντας ἐν Δαμασκῶ,

Τοῦ αἵτιο. Ἄτε νομομαθῆς ὢν ἐπεστόμιζεν αὐτοὺς, καὶ οὐκ
εἶα φθέγγεσθαι· ἐνόμισαν ἀπηλλάχθαι τῆς ἐν τοῖς τοιούτοις δια-
λέξεως ἀπαλλαγέντες Στεφάνου, καὶ Στεφάνου σφοδρότερον εὐ-
ρον ἕτερον. 15

Συμβιβάζων ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός.

Τοῦ αἵτιο. Τουτέστιν ὅτι μετ’ ἐπεικειάς διδάσκων. Καὶ ὅρα
οὐκ ἔλεγον, ὅτι σὺ εἶ ὁ πορθῶν τί μεταβέβλησαι; ἡσχύνοντο
γὰρ· ἀλλὰ πρὸς ἑαυτοὺς ἔλεγον· εἶπε γὰρ ἂν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι
τοῦτο μάλιστα ὑμᾶς διδάξαι ὀφείλει· ἐπεὶ καὶ πρὸς Ἀγρίππαν 20
οὕτως ἀπολογεῖται.

- 23 Ὡς δὲ ἐπληροῦντο ἡμέραι ἱκαναί, συνεβουλευσαντο
οἱ Ἰουδαῖοι ἀνελεῖν αὐτόν.

Τοῦ αἵτιο. Ἐπὶ τὸν ἰσχυρότερον λογισμόν ἔρχονται πάλιν οἱ
Ἰουδαῖοι· οὐκέτι συκοφάντας, καὶ κατηγοροὺς, καὶ ψευδομάρτυρας 25
ἐπιζητούντες, οὐκέτι ἀνέχονται τούτων, ἀλλὰ τί; λοιπὸν αὐτοὶ δι’
ἑαυτῶν· ἐπειδὴ γὰρ εἶδον ἐπιτεινόμενον τὸ κήρυγμα, οὐδὲ δικα-
στήριον καθίζουσιν.

- 24 Ἐγνώσθη δὲ τῷ Σαύλῳ ἡ ἐπιβουλὴ αὐτῶν. παρετε-
τηροῦντο δὲ καὶ τὰς πύλας ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς, ὅπως 30
αὐτὸν ἀνέλωσι.

Τοῦ Χρῆστου. Τοῦτο γὰρ ἀπάντων ἀφορητότερον ἦν αὐ-
τοῖς τῶν ἤδη γεγενημένων σημείων, τῶν πεντακισχιλίων, τῶν

τετρακισχιλίων, πάντων ἀπλῶς· καὶ ὅρα αὐτὸν οὐ χάριτι σωζόμενον, ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ· οὐ καθάπερ ἐκεῖνοι, ἵνα μάθῃς τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρετὴν, χωρὶς σημείου λάμποντος.

25 Λαβόντες δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ νυκτὸς, καθήκαν αὐτὸν διὰ τοῦ τείχους, χαλάσαντες ἐν σπυρίδι. 5

Τοῦτ' αὐτοῦ. Ἴνα ἀνύποπτον ἦ τὸ πρᾶγμα. ὅτι οὖν τοιοῦτον κίνδυνον διαφυγῶν, ἄρα φεύγει; οὐδαμῶς· ἀλλ' ἀπέρχεται ἔνθα μείζωνος αὐτοῦς ἐξῆψεν· ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐπίστευσε· καὶ γὰρ ἄπιστον ἦν· διὰ τοῦτο μεθ' ἡμέρας ἱκανὰς τοῦτο γίνεται· τί ποτε τοῦτό ἐστιν; εἰκὸς αὐτὸν μὴ βούλεσθαι τέως ἐξελθεῖν ἐκεῖθεν, 10 πολλῶν ἴσως παραινούντων· ἐπειδὴ δὲ ἔμαθε, τότε ἐπέτρεψε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καὶ γὰρ μαθητὰς εἶχεν εὐθέως· μόνον δὲ αὐτὸν ἐξέπεμψαν, καὶ οὐδένα μετ' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο δὲ συμφερόντως, ὥστε αὐτὸν φανῆναι τοῖς Ἀποστόλοις ἐν Ἱεροσολύμοις· αὐτοὶ μὲν οὖν αὐτὸν ἐξέπεμψαν, ὡς ὀφείλοντα τῇ φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορί- 15 σασθαι· αὐτὸς δὲ τὸναντίον πεποιήκεν· εἰς τοὺς μαινομένους μᾶλλον ἐπήδησε· τοῦτό ἐστι πεπυῶσθαι· τοῦτο ἀναζειν.

Τοῦτ' αὐτοῦ ἔκ τοῦ πρὸς Κορινθίους Β ἐπιστολῆς ἵπομνήματος. Εἰ καὶ ἐπεθύμει τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας, ἀλλ' ὅμως καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐρᾷ σωτηρίας· διὸ καὶ πολλάκις τοιαῦτα 20 ἐμηχανᾶτο, τηρῶν ἑαυτὸν τῷ κηρύγματι· καὶ οὐδὲ παρήτεitto καὶ ἀνθρωπίνους χρῆσασθαι μηχανήμασιν, ἥϊκα ἀπήγτει καιρὸς.

Σετῆροτ' ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας. Διὰ τοῦτο τείχους ἐχαλᾶτο καὶ διεσώζετο, καὶ φυγὰς ἦν, ὁ μετὰ ταῦτα μυρίων θαυμάτων ἐργάτης, τεράτων τε καὶ δυνάμεων, ὡς αὐτὸς που γράφων 25 φησί· καὶ ἡ πείρα ἐδίδαξεν· ἔδει γὰρ αὐτὸν τέως δοκιμασθῆναι τοῖς πάθεσι, καὶ καθάπερ ἐν χαλκίῳ τυπτέσθαι ταῖς πρώταις πρισβολαῖς, ἵν' ἐφ' ἑαυτῷ πληρώσῃ τὴν θεῖαν μαρτυρίαν τοῦ προφηγορευκότες Χριστοῦ· “ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς ἐστὶ μοι οὗτος· τοῦ “ βασάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλείων υἱῶν Ἰσ- 30 “ ραήλ,” καὶ τὰ ἐξῆς.

26 Παραγενόμενος δὲ ὁ Σαῦλος εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἐπειράτο κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς· καὶ πάντες ἐφοβοῦντο αὐτὸν, μὴ πιστεύοντες, ὅτι ἐστὶ μαθητῆς.

Τοῦ Χρηστοτόμοι. Ἄξιον ἐνταῦθα διαπορῆσαι πῶς ἐν μὲν τῇ πρὸς Γαλάτας φησὶν, ὅτι οὐκ ἀπῆλθον πρὸς Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' εἰς Ἀραβίαν καὶ Δαμασκόν· καὶ μετὰ τρία ἔτη εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ ὅτι ἱστορῆσαι Πέτρον· ἐνταῦθα δὲ τὸναντίον φησί· καὶ “οὐδένα “τῶν Ἀποστόλων εἶδον” νυνὶ δὲ φησὶν, ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἀπο- 5 στόλους· ἢ τοίνυν τοῦτο φησὶν, ὅτι οὐκ ἀπῆλθον ὥστε ἀναθέσθαι· τί γὰρ λέγει; “οὐ προσανεθέμην, οὐδὲ ἀπῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα” ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι ἢ ἐπιβουλή ἢ ἐν Δαμασκῷ μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἀπὸ Ἀραβίας γέγονε· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, πάλιν ἢ ἄνοδος μετὰ τὸ ἐλθεῖν ἀπὸ Ἀραβίας. αὐτὸς γοῦν οὐκ ἀπῆλθε πρὸς τοὺς Ἀποστό- 10 λους, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς ἐπειρᾶτο κολλᾶσθαι· ἄτε διδάσκαλος ὢν καὶ οὐ μαθητής· οὐ διὰ τοῦτο ἀπῆλθον, φησὶν, ἵνα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ Ἀποστόλους ἀπέλθω· οὐδὲν γοῦν παρ' αὐτῶν ἔμαθον· ἢ ταύτην τὴν ἄνοδον οὐ λέγει, ἀλλ' ἀφήσιν ὥστε εἶναι οὕτως· ὅτι ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν, εἶτα ἦλθον εἰς Δαμασκόν, εἶτα εἰς Ἱερο- 15 σόλυμα, εἶτα εἰς Συρίαν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο πάλιν, ὅτι ἀπῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, εἶτα εἰς Δαμασκὸν ἐξεπέμφθη, εἶτα εἰς Ἀραβίαν, εἶτα εἰς Δαμασκὸν πάλιν, εἶτα εἰς Καισαρείαν· καὶ τὸ διὰ δεκα- τεσσάρων ἐτῶν, ἴσως ὅτε τοὺς ἀδελφοὺς ἀνήγαγε μετὰ Βαρνάβαν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἕτερον λέγει καιρόν· ὁ γὰρ ἱστοριογράφος πολλὰ 20 ἐπιτέμνει, καὶ πολλοὺς συνάγει καιροὺς. ὅρα πῶς οὐκ ἐστὶ φιλό- τιμος, οὐδὲ διηγεῖται τὴν ὄψιν ἐκείνην· ἀλλ' “ἐπειρᾶτο,” φησὶ, “κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς.” οἱ δὲ “ἐφοβοῦντο αὐτὸν,” καὶ ἀπὸ τούτου πάλιν τὸ θερμὸν Παύλου δείκνυται· οὐκ ἀπὸ Ἀνανίου, οὐδὲ ἀπὸ τῶν θαυμαζόντων αὐτὸν ἐκεῖ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις· 25 οὐ γὰρ ἦν ὄντως προσδοκίας ἀνθρωπίνης ἐκεῖ.

Τοῦ αὐτοῦ. “Ἐπειρᾶτο,” φησὶ, “κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς” οὐκ ἀναισχύντως προσῆλθεν, ἀλλ' ὑπεσταλμένως· μαθηταὶ πάντες ἐκα- λούντο τότε διὰ τὴν πολλὴν ἀρετὴν· ἦν γὰρ ἡ εἰκὼν τῶν μαθητῶν 30 δῆλη. ὅρα πῶς ἐφοβοῦντο τοὺς κινδύνους· πῶς ἔτι τὸ δέος αὐτοῖς ἐνήκμαζεν· ἐμοὶ δοκεῖ ὁ Βαρνάβας ἄνωθεν εἶναι αὐτῷ φίλος· ὅρα πῶς οὐδὲν τούτων φησὶν αὐτός· οὐδ' ἂν εἰς τοὺς ἄλλους ἐξήνεγκεν, εἰ μὴ τις ἀνάγκη γέγονεν αὐτῷ.

²⁷ Βαρνάβας δὲ ἐπιλαβόμενος αὐτὸν¹ ἤγαγε πρὸς τοὺς

¹ ἐπιλεγόμενος αὐτοῦ Cod.

Ἀποστόλους, καὶ διηγήσατο αὐτοῖς πῶς ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν Κύριον, καὶ ὅτι ἐλάλησεν αὐτῷ, καὶ πῶς ἐν Δαμασκῷ ἐπαρρησιάσατο ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Βαρνάβας ἐπεικῆς ἄνθρωπος ἦν καὶ ὅρα αὐτὸν οὐ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἀπίοντα διὰ τὸ μετριάζειν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς 5 μαθητάς, ἅτε μαθητὴν ὄντα διὰ τὸ μετριάζειν οὐκ ἐνομίζετο ἀξιόπιστος εἶναι. Καὶ μετ' ὀλίγα—Τίς δὲ παρακλήσεως οὗτος λέγεται, ὅθεν καὶ εὐπρόσιτος γέγονε τῷ ἀνδρί· χρηστός σφόδρα ἦν καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ παρόντος καὶ ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην δῆλον γέγονεν· ὅθεν οὗτος οὐκ ἐφοβήθη γοργὸς γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ· εἰκὸς 10 αὐτὸν καὶ ἐν Δαμασκῷ ἀκηκοέναι τὰ κατ' αὐτόν.

28 Καὶ ἦν μετ' αὐτῶν εἰσπορευόμενος καὶ ἐκπορευόμενος εἰς Ἱερουσαλήμ, παρρησιαζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ 29 τοῦ Κυρίου, ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς· 15

Τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ μὲν οὖν μαθηταὶ ἐφοβοῦντο αὐτόν, οἱ δὲ Ἀπόστολοι οὐκ ἐπίστευον αὐτῷ· διὰ τοῦτο αὐτῶν ἐκεῖθεν λύει τὸ δέος· “ἐλάλει,” φησὶ, “καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς·” τοὺς Ἑλληνιστὰς, φησὶ, φθεγγομένους· καὶ τοῦτο σφόδρα σοφῶς· ἐκεῖνοι γὰρ οἱ ἄλλοι, οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὸν ἠθέλησαν οἱ βαθεῖς Ἑβραῖοι. 20

30 Οἱ δὲ ἐπετήρουν ἀνελεῖν αὐτόν. ἐπιγνόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ κατήγαγον αὐτόν εἰς Καισαρείαν, καὶ ἐξαπέστειλαν αὐτόν εἰς Ταρσόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τῆς σφοδρότητος καὶ τῆς κατὰ κράτος νίκης τεκμήριον τοῦτο· καὶ τῷ σφόδρα λυπεῖσθαι τῷ γεγονότι· φοβη- 25 θέντες λοιπὸν μὴ ταυτὸν γένηται, οἷον ἐπὶ Στεφάνου, ἐπεμψαν αὐτόν εἰς Καισαρείαν, καὶ ἐξαπέστειλαν αὐτόν εἰς Ταρσόν, ἅμα καὶ κηρύττοντα καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ μᾶλλον ἐσόμενον, ἅτε ἐν οἰκείᾳ[†] πατρίδι. ὅρα δὲ πῶς οὐ πάντα χάριτι γίνεται, ἀλλὰ καὶ συγχωρεῖ αὐτοῖς ὁ Θεὸς, καὶ οἰκεία σοφία οἰκονομεῖν πολλὰ, καὶ ἀνθρωπί- 30 νως· εἰ γὰρ ἐπ' αὐτοῦ τοῦτο γέγονε, πολλῷ μᾶλλον ἐπ' αὐτῶν, ἵνα τῶν ῥαθύμων τὴν πρόφασιν ἐκκόψῃ.

[†] οἰκία Cod.

31 Ἡ μὲν οὖν ἐκκλησία καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας καὶ Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας εἶχεν εἰρήνην, οἰκοδομουμένη καὶ πορευομένη τῷ φόβῳ τοῦ Κυρίου,

Τοῦτ' αὐτοῦ. Τουτέστιν ἠύξησε καὶ τὴν εἰρήνην πρὸς εαυτὴν ταύτην τὴν ὄντως εἰρήνην· οὐ γὰρ ἂν αὐτοὺς ὁ πόλεμος ἐκάκωσεν ὁ ἕξωθεν.

Καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπληθύνετο.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Παρεκάλει δὲ αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα, καὶ διὰ τῶν θαυμάτων, καὶ διὰ τῶν ἔργων· καὶ χωρὶς δὲ τούτων καὶ καθ' ἑαυ- 10 τὸν ἕκαστος.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ Αἰνέα^α παραλυτικοῦ λαθέντος ἐν Λύδῃ διὰ Πέτρον.

32 Ἐγένετο δὲ Πέτρον διερχόμενον διὰ πάντων, κατελ-
θεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους τοὺς κατοικοῦντας Λύδαν. 15

Τοῦτ' αὐτοῦ. Καθάπερ γὰρ τις στρατηγὸς περιήει τὰς τάξεις, ἐπισκοπῶν, ποῖον εἶη συγκεκροτημένον μέρος· ποῖον ἐν κόσμῳ ποῖον τῆς αὐτοῦ δεῖται παρουσίας· ὅρα πανταχοῦ αὐτὸν ἐπιτρέχοντα· πρῶτον ὅτε ἐλέσθαι δεῖ τὸν Ἀπόστολον οὗτος πρῶτος· ὅτε θεραπεῦσαι τὸν χωλόν· ὅτε δημηγορῆσαι, αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων 20 ἐστίν· ὅτε πρὸς τοὺς ἄρχοντας, οὗτος· ὅτε πρὸς Ἀναΐαν ὅτε ἀπὸ τῆς σκιάς αἱ ἰάσεις ἐγένοντο, αὐτὸς ἦν. καὶ θέα· ἔνθα μὲν γὰρ ἦν κίνδυνος, οὗτος· καὶ ἔνθα οἰκονομία· ἔνθα δὲ γαλήνης τὰ πράγματα γέμει, κοινῇ πάντες· οὐκ ἀπαιτεῖ τιμὴν μείζονα· ὅτε θαυματουργῆσαι ἔδει, αὐτὸς προπηδᾷ· καὶ ἐνταῦθα πάλιν οὗτος 25 πονεῖ καὶ τάλαιπωρεῖ.

33 Εὗρε δὲ ἐκεῖ ἄνθρωπόν τινα Αἰνέα^ι ὀνόματι, ἐξ ἐτῶν
ὀκτῶ κατακείμενον ἐπὶ κρᾶββάτῳ, ὃς ἦν παραλελυμέ-
34 νος. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Πέτρος, Αἰνέα^α, ἰάταί σε ὁ Κύριος
Ἰησοῦς Χριστός· ἀναστῆθι καὶ στρώσον σεαυτῷ· καὶ 30
35 εὐθέως ἀνέστη· καὶ εἶδον αὐτὸν πάντες οἱ κατοικοῦντες
Λύδαν καὶ τὸν Σαρωνᾶν, οἵτινες ἐπέστρεψαν πρὸς
Κύριον.

^α ἐνέα Cod.

^ι ἐνέα Cod.

^α ἐνέα Cod.

Τοῦ Χριστοῦ τοῦμοτ. Διατί μὴ ἀνέμεινε τὴν πίστιν τοῦ ἀνδρὸς, μὴδὲ ἠρώτησεν εἰ βούλοιο θεραπευθῆναι; μάλιστα μὲν οὖν καὶ πρὸς πολλῶν παράκλησιν ἐγένετο τὸ θαῦμα· ἄκουε οὖν τὸ κέρδος ὅσον· “καὶ εἶδον αὐτόν,” φησι, “πάντες οἱ κατοικοῦντες Λυδῶν,” καὶ τὰ ἐξῆς. ἐπίσημος γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ· καλῶς ἔλεγχον δίδωσι 5 τοῦ σημείου· οὐ γὰρ δὴ τῶν νοσημάτων ἀπηλλάττοντο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑγίαν παρεῖχον καὶ τὴν ἰσχύν· καὶ τότε οὐπω ἦσαν τεκμήρια τῆς οἰκείας παρασχόντες δυνάμει· ὥστε οὐκ εἰκότως ἀπῆτειτο τὴν πίστιν ὁ ἀνὴρ, ἐπειδὴ οὐδὲ τὸν χυλὸν ἀπῆτησαν· καθάπερ οὖν ὁ Χριστὸς ἀρχόμενος τῶν σημείων οὐκ ἀπῆτει πί- 10 στιν, οὕτως οὐδὲ οὗτοι· ἐν Ἱεροσολύμοις μὲν γὰρ εἰκότως ἢ πίστις αὐτῶν πρότερον ἐγένετο· “ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἄν ἢ “σκιά ἐπισκίασῃ τινὶ αὐτῶν.” πολλὰ γὰρ ἐγένετο ἐκεῖ σημεῖα· ἐν- ταῦθα δὲ τοῦτο πρῶτον ἐπιβαίνει· τὰ μὲν γὰρ τῶν σημείων ὑπὲρ τοῦ τοὺς ἄλλους ἐπισπάσασθαι ἐγένετο· τὰ δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν 15 πιστευόντων παρακλήσεως.

Διατίμοτ. Πολλὴν διαφορὰν ἔχει τὸ πραχθὲν ὑπὸ Πέτρου εἰς τὸν ἐπὶ ὄλα ὀκτὼ ἔτη διὰ νόσον χαλεπὴν κατακείμενον, πρὸς τὸ ὑπὸ Ἰησοῦ γενομένον, εἰς τὸν ὄλα τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἐπὶ σκίμπυδος μείναντα διὰ πάρεσιν ἀνιάτων. ὁ μὲν γὰρ Πέτρος εἰπὼν, 20 “Αἰνεία ἰᾶταί σε Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἀνάστα, στρῶσον σεαυτῶ,” τὸ σημεῖον εἰργάσατο· Ἰησοῦς δὲ φήσας, “ἔγειρε, ἄρον τὸν κρά- “βαττον σου καὶ περιπάτει,” οἶα Θεὸς τὸ τεράστιον πεποιήκειν. εἶχε δὲ παραλλαγὴν πολλὴν τὰ πρὸς ἐκατέρους εἰρημένα· τῶ μὲν γὰρ ἐλέχθη, “ἀνάστα, καὶ ἄρον τὸν κράβαττον καὶ περιπάτει.” 25 ἐμφαίνει γὰρ ἢ πρόσταξις ἰσχὺν πολλὴν σὺν ὑγείᾳ βεβαίᾳ ἐγγε- γονέται τῶ εὐεργετουμένῳ· μάλιστα ὅτι ἐπιφέρεται “ἀνάστας “οὖν ἦρε τὸν κράβαττον αὐτοῦ καὶ περιεπάτει.” τῶ δὲ, “ἀνάστα, “στρῶσον σεαυτῶ.” οὐ γὰρ τοσαύτη ἐμφαίνεται ἰσχὺς τοῦ δυνη- θέντος στρῶσαι μετὰ πολλὴν νόσον, ὅσον τοῦ τὸν κράβαττον 30 αἴροντος καὶ περιπατοῦντος· ἐσημειωσάμεθα δὲ ταῦτα, προφάσει τῆς ἀναγωγῆς, ἀλλ’ οὐ συγκρίνοντες τὸν Ἰησοῦν Πέτρῳ· ὁ μὲν γὰρ ὡς Θεὸς ἐποίησεν, ὁ δὲ πιστεύων εἰς Θεόν. φησὶ γὰρ, “ἰᾶταί “σε Ἰησοῦς Χριστός” ὡς ἐκότερα ταῦτα Χριστοῦ εἶναι ἔργα.

⁵ περιπατοῦντας Cod.

36 Ἐν Ἰοπιπῇ δέ τις ἦν μαθήτρια ὀνόματι Ταβιθά· ἡ διερμηνευομένη λέγεται Δορκάς.

Τοῦ Χριστοστόμου. Δείκνυσιν ὅτι φερώνυμος ἦν· οὕτως ἐργηγορυῖα καὶ νήφουσα ὡσπερ δορκάς· πολλὰ γὰρ καὶ οἰκονομικῶς ὀνόματα τίθεται, ὡς πολλάκις πρὸς ὑμᾶς εἶπομεν. 5

Διδάσκω. Σημειωτέον ὅτι καὶ μέχρι γυναικῶν φθάνει τὸ τῶν μαθητριῶν ὄνομα καὶ ἡ ἀξία τῆς ἐπωνυμίας· ἀπέστειλαν δὲ δύο ἄνδρας πρὸς αὐτόν· μᾶλλον ἢ πίστις τῶν πασχόντων τὰς ἰάσεις ἐργάζεται· ἰδοὺ γὰρ καὶ ὧδε οἱ πιστεύσαντες, ὅτι διὰ τῆς τοῦ Πέτρου παρουσίας δύναται ἀναστῆναι νεκρὸς, ἐπέτυχον τοῦ σκό- 10 που· πλὴν οὐχ οἰαδῆποτε πίστις συμβάλλεται, ἀλλ' ἡ εἰς τοὺς ὄντας ἀγίους.

Αὕτη πλήρης ἦν ἔργων ἀγαθῶν καὶ ἐλεημοσυνῶν ὧν ἐποίει.

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐχὶ ἐλεημοσύνης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγα- 15 θῶν ἔργων, ὅσα ἐποίει, μετ' αὐτῶν, φησιν, οὔσα· πολλὴ ἢ ταπεινοφροσύνη· οὐχ ὡσπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ κοινῇ πάντες ἦσαν· καὶ ἐποίει καὶ εἰργάζετο.

Διδάσκω. Ἐπει τινὲς ὀκνηρῶς ἔχοντες περὶ τελείας ἀρετῆς ἀνάληψιν, φασὶ μὴ δυνατόν κατορθοῦσθαι ἀνθρώπου βίον ἄληπτον· 20 ἐλεγκτέον αὐτοὺς ἐκ τῆς προκειμένης γραφῆς μαρτυρούσης, ὡς ἄρα ἡ Δορκάς “πλήρης πάντων ἀγαθῶν καὶ ἐλεημοσυνῶν ὧν ἐποίει,” ὑπῆρχε· ἀκολουθεῖ γὰρ τὸν οὕτω κατορθοῦντα, βίον ἔχειν ἀκλήιδωτον· πλήρης δὲ ἐλεημοσυνῶν ὧν ἐποίει, ἥτις εὐρίσκεται· ὅταν διὰ τὸ κοινωνικὸν καὶ Θεοῦ ἐντολὴν ποιῇ αὐτὰς, καὶ μὴ ὅπως θη- 25 ρεύση τὸν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον. τὸ αὐτὸ ἐρεῖς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ὧν πλήρης ἡ ἐπαινουμένη ἄνθρωπος ὑπῆρχεν.

37 Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν· λούσαντες δὲ ἔθηκαν ἐν τῷ ὑπερφῶ.

Ὅρα πανταχοῦ τὰ σημεῖα γινόμενα· ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς οὕτω 30 πιστεύομεν ὡς νῦν ὀρωμένοις· οὐχ ἀπλῶς ἀπέθανεν ἡ Ταβιθά, ἀλλ' ἐν ἀρρωστίᾳ γενομένη· καὶ οὐκ ἐκάλεσε Πέτρον, ἕως ὅτε ἐτελεύτα· εἶτα ἀποστείλαστές ἔλεγον μὴ ὀκνήσαι διελθεῖν ἕως αὐτῶν. Καὶ

μετ' ὀλίγα—Οὐδαμοῦ κοπετὸς, οὐδαμοῦ θρήνος· ὅρα πῶς διακαθαίρεται τὰ πράγματα· “λούσαντες,” φησίν, “ἔθηκαν ἐν ὑπερφῶν” τούτεστι τὰ ἐπὶ νεκρῶ πάντα ἐποίησαν.

Διατίμοτ. Διατί περιέμειναν ἀποθανεῖν; διατί μὴ ἐσκύλη Πέτρος καὶ πρὸ τούτου; ἀνάξιον ἡγοῦντο λοιπὸν φιλοσοφοῦντες, 5 ἵπέρ τῶν τοιούτων τοὺς μαθητὰς σκύλλειν, καὶ τοῦ κηρύγματος παρασπᾶν· ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι ἐγγὺς ἦν, εἶπου ἐν τάξει παρέργου τοῦτο ἦτον.

* Τὰ περὶ Ταβιθᾶ τῆς φιλοχήρου, ἣν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ Πέτρος διὰ προσευχῆς ἐν Ἰόππῃ. 10

38 Ἐγγὺς δὲ οὔσης Λύδδης τῇ Ἰόππῃ, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες ὅτι Πέτρος ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἀπέστειλαν δύο ἄνδρας πρὸς αὐτὸν, παρακαλοῦντες μὴ ὀκνηῆσαι διελθεῖν 39 ἕως αὐτῶν. ἀναστὰς δὲ ὁ Πέτρος συνῆλθεν αὐτοῖς· ὃν παραγενόμενον ἀνήγαγον εἰς τὸ ὑπερφῶν, καὶ παρέστη- 15 σαν αὐτῷ πᾶσαι αἱ χῆραι κλαίουσαι καὶ ἐπιδεικνύμεναι χιτῶνας καὶ ἱμάτια ὅσα ἐποίει μετ' αὐτῶν οὐσα ἡ Δορκάς.

Τοῦ Χριστοστόμοτ. Οὐ παρακαλοῦσιν, ἀλλ' ἐπιτρέπουσιν, ἵνα τὴν σωτηρίαν αὐτῇ χαρίσῃται· ὅρα ἐλεημοσύνης πόση γίνεται 20 προτροπή.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἱπομνήματος τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς. Ἀπίοντας ἡμᾶς τῶν ἐντεῦθεν, οὐκ ἐν λαθεῖν τὸν πλοῦτον· πολλάκις δὲ, οὐδ' ἐνταῦθα μένοντας, κατασχέειν· παρὸν οὕτω πλουτεῖν, ὡς μὴ μόνον ἐνταῦθα ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ φαίνεσθαι εὐπορω- 25 τάτους· ὁ γὰρ καὶ τὰ χωρία καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὸ χρύσιον ἐπὶ τῆς γῆς περιφέρων, ὅπου περ ἂν φανῇ, μετὰ τοῦ πλοῦτου φαίνεται τούτου· καὶ πῶς ἐν τούτῳ γενέσθαι φησίν; ἐνὶ καὶ μετὰ πλειόνης εὐκολίας· ἂν γὰρ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὰ μεταθῆς διὰ τῆς τῶν πενήτων χειρὸς, ἅπαντα εἰς τὴν σταντοῦ ψυχῆν μεταθήσεις· κἂν 30 θάνατος ἐπέλθῃ, λοιπὸν οὐδεὶς σε αὐτὰ ἀφαιρήσεται· ἀλλ' ἀπελεύσῃ κακέῃ πλουτῶν· τοιοῦτον εἶχεν ἡ Ταβιθᾶ θησαυρόν· διὰ τοῦτο οὐχ ἡ οἰκία αὐτῆν ἐκήρυττεν, οὐδὲ οἱ τοίχοι, οὐδὲ οἱ λίθοι, οὐδὲ οἱ κίονες,

ἀλλὰ σώματα χηρῶν ἐνδεδυμένα, καὶ δάκρυα ἐκχεόμενα, καὶ θάνατος δρακετεύων, καὶ ζωὴ ἐπανιοῦσα· τοιαύτας καὶ ἡμεῖς κατασκευάσωμεν ἑαυτοῖς ἀποθήκας· τοιαύτας καὶ ἡμεῖς κατασκευασώμεν οἰκίας· οὕτω καὶ τὸν Θεὸν συνεργὸν ἔχομεν, καὶ αὐτοὶ αὐτοῦ συνεργοὶ ἐσόμεθα· αὐτὸς μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρή- 5 γωγε τοὺς πενομένους· σὺ δὲ παραχθέντας καὶ γενομένους^u οὐκ ἔᾶς διαφθάρῃαι τῷ λιμῷ καὶ τῇ λοιπῇ τάλαιπωρίᾳ, θεραπεύων, διορθούμενος, πάντοθεν ἀνέχων τοῦ Θεοῦ τὸν ναόν· οὐ τί γένοιτ' ἂν ἴσου καὶ εἰς ὠφελείας καὶ εὐδοξίας λόγον.

Ἐκ ληνεπιγράφοτ' Ἐντεῦθεν δείκνται ὅσον ἐλεημοσύνη μετὰ 10 πίστεως συμβάλλεται, ὅτι καὶ τὴν ὄδε καὶ τὴν αἰώνιον προξενεῖ ζωὴν.

40 Ἐκβάλλων δὲ ἔξω πάντας ὁ Πέτρος.

Τοῦ Χριστοῦ. Τί δήποτε πάντας ἐκβάλλει; ὥστε μὴ συγχυθῆναι τοῖς δάκρυσι, μηδὲ ταραχθῆναι. 15

Καὶ θεῖς τὰ γόνατα, προσηύξατο.

Τοῦ αἵτιοῦ. Οὐ πάντα μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας τὰ σημεῖα ἐποίουν· τοῦτο δὲ αὐτοὺς ὠφέλει· οὐ γὰρ δὴ μόνον τῆς τῶν ἄλλων ἐφρόντιζεν ὁ Θεὸς σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν· ὁ γὰρ τῇ σκιᾷ τσοῦτους θεραπεύων, πῶς τσοαῦτα νῦν ποιεῖ; ἔστι δὲ ὅπου καὶ ἡ 20 πίστις τῶν προσιόντων συνήργει· ταύτην πρώτην νεκρὰν ἀνίστησιν.

Τοῦ αἵτιοῦ. Ὅρα τὴν ἐπιτεταμένην εὐχὴν.

Καὶ ἐπιστρέψας πρὸς τὸ σῶμα, εἶπε· Ταβιθά, ἀνά- στήθι. ἡ δὲ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς· καὶ ἰδοῦσα 41 τὸν Πέτρον, ἀνεκάθισε· δούς δὲ αὐτῇ χεῖρα, ἀνέστησεν 25 αὐτήν.

Τοῦ αἵτιοῦ. Ὅρα κατὰ μέρος τὴν ζωὴν, εἶτα τὴν δύναμιν εἰσαγομένην· τὴν μὲν διὰ τοῦ ῥήματος, τὴν δὲ διὰ τῆς χειρὸς· ὅρα πῶς αὐτὴν καθάπερ ἐξ ὑπνου ἐγείρει· πρῶτον ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς· εἶτα ἀπὸ τῆς ὄψεως ἀνεκάθισεν· εἶτα ἀπὸ τῆς χειρὸς 30 τὴν δύναμιν ἔλαβεν· ὅρα τὸν καρπὸν οὐ πρὸς ἐπίδειξιν ὄντα· διὰ τοῦτο καὶ βάλλει πάντας ἔξω· τὸν διδάσκαλον κὰν τούτῳ μιμούμενος.

^u γενομένας Cod.

Φωνήσας δὲ τοὺς ἁγίους καὶ τὰς χήρας, παρέστησεν αὐτὴν ζῶσαν.

Τοῦ αἰτοῦ. Τοῖς μὲν εἰς παράκλησιν, ὅτι παρέλαβον τὴν ἀδελφὴν, ἣ ὅτι θαῦμα εἶδον· ταῖς δὲ, εἰς^u προστασίαν.

42 Γνωστὸν δὲ ἐγένετο καθ' ὅλης τῆς Ἰόππης, καὶ πολλοὶ 5 ἐπίστευον ἐπὶ τὸν Κύριον.

Τοῦ αἰτοῦ. Σημειώτεον ὅτι οὐ μόνοις τοῖς ἀπίστοις ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁγίοις ἐγένετο σημεῖα οἰκονομικῶς· ἵνα ἄλλοι πάλιν πιστεύσωσιν· ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὸ σημεῖον τοῦτο πάλιν πολλοὶ ἐπίστευσαν· ὡς εἶναι πάλιν τὰ σημεῖα τοῖς ἀπίστοις, οἳ οὐκ ἄλλως ἐπίστευ- 10 σαν, εἰ μὴ πάλιν εἶδον σημεῖα τῶν ἁγίων καὶ δίχα τοῦ σημείου πιστευσάντων, ὅτι δυνατός ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ δούλος ἀναστήσῃ ἀμελητὶ νεκρόν· ἐπεὶ πῶς αὐτὸν μετεστεύλαντο;

43 Ἐγένετο δὲ ἡμέρας ἰκανὰς^x μεῖναι αὐτὸν ἐν Ἰόππῃ 15 παρά τινι Σίμωνι βυρσεῖ.

Ἦρα τὸ ἄτυφον τοῦ Πέτρου· ὅρα τὸ ἐπεικὲς· πῶς οὐ παρὰ ταύτῃ μένει, οὐδὲ παρὰ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἐπισήμων, ἀλλὰ παρὰ βυρσεῖ· διὰ πάντων εἰς ταπεινοφροσύνην ἐνάγῃ, οὔτε τοὺς εὐτελεῖς αἰσχύνεσθαι ἀφιεῖς, οὔτε τοὺς μεγάλους ἐπαίρεσθαι· ἐδέοντο γὰρ αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας οἳ διὰ τὰ σημεῖα πιστεύσαντες. 20

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ Κορνηλίου ὅσα πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος εἶπε, καὶ ὅσα πάλιν Πέτρῳ οὐρανῶθεν περὶ κλήσεως ἰθνην ἐρέθη.

1 Ἀνὴρ δὲ τις ἐν Καισαρείᾳ ὀνόματι Κορνηλίος, ἐκα- 20 τουτάρχης ἐκ σπείρης τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς.

Τοῦ Χριστοῦ. Οὗτος οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, οὐδὲ τῶν ἰπὸ τὸν νόμον, ἀλλ' ἤδη προειλήφει τὴν ἡμετέραν πολιτείαν· ὅρα δύο πιστεύοντας· ὡς τὸν εὐνοῦχον τὸν ἐπὶ τῆς Γάζης, καὶ τοῦτον· ἐν ἀξιώμασιν ὄντας ἀμφοτέρους· καὶ ὅρα πολλὴν ὑπὲρ τούτων γινόμενην σπουδὴν. ἀλλὰ μὴ νομίσης ὅτι διὰ τὰ ἀξιώματα τίθησιν, 30 ἵνα μείζων ἢ εὐλάβεια δευχθῇ· θαυμαστότερον γὰρ ὅταν ἐν πλούτῳ καὶ δυναστείᾳ τις ᾖν, τοιοῦτος ἦ· τοῦτό τε ἐκείνου ἐγκόμιον, τοσαύτην ἀποδημίαν στέλλεσθαι, καὶ τὸ μηδὲ καιροῦ καλοῦντος·

^u εἰς om. Cod.

^x τινὰς Cod.

καὶ τὸ ἐν ὁδῷ ἀναγινώσκειν, καὶ ἐπὶ ὀχλήματος φερόμενον, καὶ τὸ τὸν Φίλιππον παρακαλεῖν, καὶ μυρία ἕτερα.

Πρῶτος οὗτος ἐξ ἀπίστων ἔθνων μετετέθη.

2 Εὐσεβῆς καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἴνα μὴ νομίσης ὅτι διὰ τὸ ἀξίωμα ταῦτα γίνεται, ὅτε Παῦλον ἔδει προσαχθῆναι, οὐδαμοῦ ἄγγελος ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος· καὶ οὐ πέμπει αὐτὸν πρὸς μέγαν τινὰ, ἀλλὰ πρὸς εὐτελεῆ· ἐνταῦθα δὲ τὸν ναυτίον τὸν κορυφαῖον ἄγει, καὶ οὐκ αὐτοῦς πέμπει, συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, καὶ εἰδὼς πῶς κεχρη- 5 σθαι δεῖ τοῖς τοιοῦτοις. “ἀνὴρ,” φησὶν, “εὐσεβῆς καὶ φοβούμενος “ τὸν Θεὸν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ” ἀκούσωμεν ὅσοι τῶν οἰκείων ἀμελοῦμεν· οὗτος δὲ καὶ στρατιωτῶν ἐπεμελεῖτο.

ΣΕΓΕΡΟΤ ἘΠΙΣΚΟΠΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἔκ τοῦ πρὸς Κωνσταντῖον ἀποθήατον Ἰ ἐπιστολῆς. Θεοσεβῶς μὲν βιοῦς, τὴν δὲ τῆς 15 θεοσεβείας θύραν ἀνοῶν Ἰησοῦν τὸν μέγαν Θεὸν, τὸν ἐν εὐαγγελίοις μεγαλοφώνως βοήσαντα· “ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ εἰάν “ τις εἰσέλθῃ σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ “ νομῆν εὐρήσει” καὶ δὴ καὶ ἀπέστειλεν αὐτῷ τῶν οἰκείων λειτουργῶν ἄγγελον ἕνα, πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ποδηγήσαντα, καὶ 20 ἵποσημανοῦντα τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν.

Ἰσιδάροτ Πηαιοσιότοτ. Οὐδὲν ὀνίησι νηστεία τοὺς ὑγιέσι μὴ προσέχοντας ὄροις· ὅσφ γὰρ τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ προτερεῦει, τοσοῦτον πολιτείας δόγματα προκρίνεται εὐσεβείας.

Ποιῶν ἐλεημοσύνας πολλὰς τῷ λαῷ, καὶ δεόμενος 25 τοῦ Θεοῦ διαπαντός.

Τοῦ Χριστοστόμοτ. Μέγα καὶ τοῦτο τὸ ἐλεημοσύνας ποιεῖν καὶ εὐχὰς, καὶ δίκαιον εἶναι ἐν ἀρχῇ τοιαυτῇ· διὰ τοῦτο τὸν ἄνδρα ποιεῖ γνώριμον καὶ δῆλον, ἵνα μήτις εἶπῃ ὅτι ψευδεται τῶν γραφῶν ἢ ἱστορία· “ἐκ σπειρίας,” φησὶ, “τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς” 30 σπειρα δὲ ἐστὶν ὃ καλοῦμεν νυνὶ νόμερον.

3 Εἶδεν ἐν ὁράματι φανερῶ, ὡς περὶ ὄραν ἐνάτην τῆς ἡμέρας, ἄγγελον τοῦ Θεοῦ εἰσελθόντα πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ, Κορινθίλιε.

Διατί βλέπει τὸν ἄγγελον; καὶ τοῦτο εἰς πληροφορίαν Πέτρου· μάλλον δὲ οὐκ ἐκείνου, ἀλλὰ τῶν ἄλλων τῶν ἀσθενεστέρων· ἐνάτη ὥρα, ὅτε φροντίδων ἠφίετο καὶ ἐν ἡσυχίᾳ ἦν· ὅτε ἐν εὐχαΐς ἦν καὶ κατανύξει.

Τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὰ δόγματα καὶ ὁ βίος αὐτῶ διόρ- 5
θωτο.

Τοῦ αἰτοῦ. Ὅρα τὸν ἄγγελον οὐκ εὐθέως λέγοντα ἂ λέγει, ἀλλὰ πρότερον αἶροντα αὐτοῦ τὴν διανοίαν καὶ μετεωρίζοντα. ἀπὸ τῆς ὄψεως φόβος ἐγένετο, ἀλλὰ φόβος σύμμετρος, ὅσον ἐπιστρέψαι μόνον· εἶτα καὶ τὰ ῥήματα τὸν φόβον ἔλυσεν· ὁ φόβος διή- 10
γειρεν· ὁ ἔκαινος τοῦ φόβου τὸ τραχὺ κατεμάλαξεν.

4 Ὁ δὲ ἀτεινίας αὐτῶ καὶ ἔμφοβος γενόμενος εἶπε, τί ἐστὶ, κύριε; εἶπε δὲ αὐτῶ· αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ. 15

Τοῦ αἰτοῦ. Ὅρα μέχρι ποῦ προβαίνει ἡ ἐλεημοσύνη· τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ· καὶ αὐτῶ παρίσταται τῶ θρόνῳ τῶ βασιλικῶ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ ἡ μὲν αἰσθητὴ εὐωδία οὐδὲ τὸ πολὺ διατέμνει τοῦ ἀέρος· αὕτη δὲ αὐτὰς ἀνοίγει τῶν οὐρανῶν τὰς ἀψίδας· καὶ σὺ μὲν σιγᾶς, τὸ δὲ ἔργον βοᾷ· καὶ γίνεται θυσία αἰνέσεως, οὐ 20
δαμάλεως σφαττομένης οὐδὲ δέρματος καιομένου, ἀλλὰ ψυχῆς πνευματικῆς τὰ παρ' ἑαυτῆς εἰσφερούσης· φιλανθρωπίας γὰρ πάσης τοιαύτη θυσία εὐδοκιμώτερα.

ΣΕΠΗΡΙΑΝΟῦ ΓΑΒΑΔΩΝ. Ἐπειδὴ εἶδεν ὁ τῆς ἀληθείας ὀφθαλμὸς, ὁ μέγας κριτὴς, ὅτι καλὰ μὲν τὰ ἔργα, νεκρὰ δὲ ἐστὶ, πί- 25
στιν οὐκ ἔχοντα· ἀποστέλλει βραβεύοντα τοῖς ἔργοις ἄγγελον ὥστε τοὺς καλῶς ἀθλοῦντας στεφανῶσαι τῇ πίστει, ὡς φησὶν ὁ ἄγγελος· “Κορηήλιε, αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου “ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.” εἰ τοίνυν εἰσηκού- 30
σθη ἡ δέησις, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι ἀνέβησαν, τί μοι τὸ λείπον εἰς δικαιοσύνην; ἀλλὰ πέμψον εἰς Ἰόππην, καὶ μετακάλεσαι Σίμωνα τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον, ὃς ἐλθὼν λαλήσει σοι ῥήματα, ἐν οἷς σωθήσῃ συ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου· οὐκοῦν οὐκ εἶχε τὰ ἔργα σωτηρίαν· εἰ γὰρ ἐξ ὧν κηρύσσει Πέτρος σώζεται, οὐκ εἶχεν

οὐδέπω ἐκ τῶν ἔργων τὴν σωτηρίαν, ἕως αὐτῶ τοῖς ἔργοις ἐβράβευσεν ἢ πίστις· διὰ τοῦτο καὶ Πέτρος ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰόππης, καὶ θεασάμενος τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν ἐκχυθεῖσσαν ἐν τοῖς τότε νεομυσμένους ἀλλοφύλοις, ἐπιγνώμων γενόμενος τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως λέγει, “ἐπ’ ἀληθείας καταλαμβάνομαι ὅτι οὐκ ἔστι προσωπο- 5
“ λήπτης ὁ Θεός, ἀλλ’ ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ
“ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῶ ἔστιν.” οὐκ εἶπεν, ἐν παντὶ ἔθνει ὁ ποῖων δικαιοσύνην σώζεται, ἀλλὰ “δεκτὸς ἔστιν” τούτεστι ἄξιος γίνεται τοῦ δεχθῆναι· δεῖ τοίνυν προλάμπειν τῶν ἔργων τὴν 10
πίστιν, καὶ ἀκολουθεῖν τῇ πίστει τὰ ἔργα· μήτε τὴν πίστιν ὑβρί-
ζέτω τῇ ἀκαρπία· μήτε τὰ ἔργα ὑβρίζετω τῇ ἀπιστία.

Ἀμμανιότ. Σημειωτέον ὅτι ἐκτενῶς καὶ καθαρῶς συνειδότε, δέομενος τοῦ Θεοῦ καὶ ποιῶν ἐλεημοσύνας, οὐ μένει οὕτως, ἀλλ’ ὁ Θεός, δι’ ὀπτασίας ἀγγέλου ἢ ἀνθρώπου θεοσεβοῦς, δείκνυσι τὴν ἀληθῆ πίστιν, δι’ ἧς τις σώζεται· ὥστε οὖν ἐν ᾧ τις ἀγνοεῖ τὸδε 15
ἢ τὸδε τὸ πρᾶγμα, εἰ Θεῶ ἀρέσκον ἔστιν ἢ οὐ, ὀφείλει ἐκτενῶς δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀποκαλύπτεται αὐτῶ τὸ ἀληθές· μάλιστα δὲ εἰ περὶ τὴν πίστιν ἀπορεῖ, τὸ πῶς δεῖ φρονεῖν ἢ τί τι πιστεῦσαι· διότι πολλαὶ εἰσὶν αἰρέσεις ἐν τοῖς δοκοῦσιν εἶναι Χριστιανοῖς. οὕτως λέγουσι καὶ τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα καὶ ἐπίσκοπον Γρη- 20
γόριον, δι’ ὀπτασίας νύκτωρ κατηχηθῆναι τὸ μυστήριον τῆς Τριάδος ὅπως δεῖ φρονεῖν.

Ταύτας ζητῶμεν τὰς ἀρετὰς, αἱ μετὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καὶ τοὺς πλησίον τὰ μέγιστα ὠφελεῖσθαι δυναίντ’ ἅ· τοιοῦτον ἐλεημοσύνη· τοιοῦτον εὐχή· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴ παρ’ ἐκείνης 25
δυνατὴ καὶ ὑπόπτερος γίνεται· “αἱ εὐχαὶ γάρ σου,” φησὶν, “καὶ
“ αἱ ἐλεημοσύναι ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.” οὐκ εὐχὴ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ νηστεία ἐνταῦθα τὰ νεῦρα ἔχει· καὶ νηστεύεις χωρὶς ἐλεημοσύνης, οὐδὲ νηστεία τὸ πρᾶγμα λογίζεται, ἀλλὰ γαστριζόμενον καὶ μεθύοντος χείρων ὁ τοιοῦτος· καὶ τοσοῦτ’ 30
χείρων, ὅσ’οι τρυφῆς ὁμότης χαλεπώτερον· καὶ τί λέγω νηστείαν; καὶ σωφρονῆς καὶ παρθενεύης, ἐκτὸς ἔστηκας τοῦ νυμφῶνος, ἐλεημοσύνην οὐκ ἔχων.

5 Καὶ νῦν πέμφσον εἰς Ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετάπεμψαι
6 Σίμωνά τινα, ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρος· οὗτος ξενίζεται

παρά τινι Σύμωνι βυρσεῖ, ᾧ ἔστιν ἡ οἰκία παρὰ θάλασσαν. οὗτος λαλήσει σοι τί σε δεῖ ποιεῖν.

Τοῦ Χριστοτόμοι. Ἴνα μὴ ἐπ' ἄλλον ἔλθωσι· οὐκ ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δηλοῖ τὸν ἄνδρα.

Τοῦ Λίτοῦ. Ἴδετε πῶς τὰ ἀνακεχωρημένα τῶν πόλεων ἐδιώκων οἱ Ἀπόστολοι ἐρημίας ὄντες φίλοι καὶ ἡσυχίας. τί οὖν εἰ συνέβη καὶ ἄλλον εἶναι; Ἴδου ἔστι ἄλλο σημεῖον τὸ παρὰ θάλασσαν οἰκεῖν· οὐκ εἶπε διατί· ἵνα μὴ ἐκλύσῃ αὐτὸν ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ πόθῳ τῆς ἀκροάσεως γενέσθαι.

7 Ὡς δὲ ἀπῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν τῷ Κορινθίῳ, φωνήσας δύο τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ, καὶ στρατιώτην εὐσεβῆ τῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ,

Τοῦ Λίτοῦ. Ὅρας οὐχ ἀπλῶς ταῦτα φησὶν, ὅτι οἱ προσκαρτεροῦντες αὐτῷ τοιοῦτοι ἦσαν.

8 Καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς ἅπαντα, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰόππην.

Ἀμμανίσι. Σημειωτέον ὅτι οὐκ ἐμποδίζει ἡ στρατεία πρὸς θεοσεβείαν· κἀκεῖνο δὲ, ὅτι οὐκ ἀτάκτους οὐδὲ ἀσεβεῖς, ἀλλὰ θεοσεβεῖς ἐπεμψε πρὸς τὸν Πέτρον ὁ Κορινθίσιος· καὶ ὅτι καὶ τοῦτο δεῖγμα ἦν τῆς αὐτοῦ ὁσιότητος, τὸ συγκολληθῆναι καὶ ἔχειν ἐγγὺς ἐαυτοῦ θεοσεβεῖς ἄνδρας, διὰ τὸ “μετὰ ὁσίου ὄσιος ἔση,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Τοῦ Λίτοῦ. Ὅρα τὸ ἄτυφον· οὐ γὰρ εἶπε, καλέσατέ μοι Πέτρον, ἀλλ' ὥστε καὶ πείσαι ἐξηγήσατο ἅπαντα· τοῦτο οἰκονομικῶς· οὐ γὰρ ἤξιον ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος αὐτὸν μεταπέμψασθαι· διὰ τοῦτο ἐξηγήσατο· οὕτω μέτριος ἦν ὁ ἀνὴρ· καίτοι οὐδὲν μέγα ἦν φαντασθῆναι περὶ ἀνδρὸς καταγομένου παρὰ βυρσεῖ.

9 Τῇ δὲ ἐπαύριον ὁδοπορούντων αὐτῶν καὶ τῇ πόλει ἐγγιζόντων, ἀνέβη Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεύξασθαι, περὶ ὧραν ἐνάτην.

Τοῦ Λίτοῦ. Ὅρα πῶς τοὺς καιροὺς συνάγει τὸ Πνεῦμα· οὔτε θάττον οὔτε βραδύτερον τοῦτο ποιεῖ γενέσθαι.

Τουτέστι κατ' ἰδίαν καὶ ἐν ἡσυχίᾳ, ὡς ἐν ὑπερφῶ.

10 Ἐγένετο δὲ πρόσπεινος, καὶ ἤθελε γεύσασθαι· παρασκευαζόντων δὲ αὐτῶν, ἐγένετο ἐπ' αὐτὸν ἕκστασις,

Τί ἔστιν ἕκστασις; μᾶλλον πνευματικὴ τις ὡσανεὶ θεωρία γέγονεν αὐτῷ τοῦ σώματος· ὡσανεὶ εἶποι τις, ἐξέστη ἡ ψυχὴ.

ἘΞ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Ἡ ἕκστασις δηλοῖ καὶ τὴν ἐπὶ θανατασμοῦ 5 ἐκπληξιν, καὶ τὸ ἔξω τῶν αἰσθητῶν γενέσθαι, ἐπὶ τὰ πνευματικὰ ποδηγούμενον. ἀμέλει ἕκστας Πέτρος ἀπήγγειλεν ἃ εἶδε καὶ ἤκουσε. καὶ προσέτι τίνος ἦσαν σύμβολα· οὐκ ἄρα κατὰ τοὺς Φρύγας οἱ προφῆται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος κατεχόμενοι ἐν παραφροσύνῃ εἰσιν, ἀγνοοῦντες τί μὲν φθέγγονται, τί δὲ πράττουσι· 10 δεικνύονται δὲ τῷ κορυφαίῳ τῶν Ἀποστόλων διὰ τῆς ὁθόνης τὸ καθαρὸν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῶν τεσσάρων ἀρχῶν· τῶν εὐαγγελίων τὸ σωτήριον κήρυγμα, τὸ συνέχον τὴν Ἐκκλησίαν εἰς μίαν ἐνότητα πίστεως· διὰ δὲ τῶν θεωρηθέντων, τὸ ἐκ παντὸς ἔθνους διὰ τοῦ βαπτίσματος πεπληρῶσθαι τὴν Ἐκκλησίαν ἀγίων ἅμα καὶ 15 ἀμαρτωλῶν.

ΔΙΑΤΙΜΟΤ. Οἱ τὰς φύσεις εἰσάγοντες ἑτερόδεκτοι, φασὶν ἀνεπίδεκτους εἶναι σωτηρίας τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους τοὺς διὰ φαυλότητα ἤθους, κύναις καὶ χοίροις καλουμένους· οἷς τὸ ἅγιον διδόναι καὶ τοὺς μαργαρίτας τοὺς θεῖους ἀπειπεν ὁ σωτήρ· πρὸς 20 τοῦτοις τοὺς φύσει κακοὺς λέγουσι τοὺς εἰρημένους λύκους ἀρπαγὰς καὶ ἀλώπεκας, καὶ πάντας ἀπαξιαπλῶς τοὺς ὀνόμασι ἀλόγων ζῶων δηλουμένους· ἐλεγκτέον οὖν αὐτοὺς ὡς οὐδεὶς ἐκείνων κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ πρόθεσιν ἔστι κακός, ἐκ τῆς ἐγκειμένης ὀπτασίας. τὸν γὰρ Πέτρον διδάξαι βουλόμενος ὁ Θεὸς μηδένα ἀνθρω- 25 πον παρατεῖσθαι ὡς κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον ὄντα, σκευὸς ἐμφερές τι ὁθόνης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθῆκεν ἐπὶ τῆς γῆς· ἐν ᾧ ἵπῃρχε πάντα τὰ γένη τῶν ἀλόγων ζῶων· ἀφ' ὧν θύσας φαγεῖν ὁ Πέτρος προσετάττετο· ὁ δὲ ἀκμὴν ἐμμένων ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ συνθηκῇ, αἰσθητὰ νομίσας τὰ ὁρώμενα, παρητήσατο εἰπὼν, κοινὸν 30 ἢ ἀκάθαρτον μηδέποτε βεβρωκένας· ταῦτα αὐτοῦ εἰρηκότος, ὁ χρησμὸς πρὸς αὐτόν· “ ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου·” ἀφ' οὗ καὶ γῶσιν λαβῶν, ὡς περὶ ἡθῶν ἀνθρώπων τούτων εἰρημένων, εἶπε δεδεργέναι αὐτῷ τὸν Θεὸν, ὡς οὐδεὶς κατὰ φύσιν ἀκάθαρτος ἀνθρώπων διὸ καὶ ἀνασιτηρήτως ἀπαντῆσαι πρὸς τὸν Κορνήλιον, ὠφελή-

θῆναι θέλοντα σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν ὅθεν ἐπιδέδεικται τὰ τετράποδα καὶ τὰ ἑρπετὰ καὶ τὰ πετεινὰ ἀναφορὰν ἔχοντα εἰς τὰς ἀνθρώπων καταστάσεις ὑπὸ Θεοῦ χαρισθέντα· οὐ διὰ φύσιν ἀντιπράττουσαν, τὸ ἅγιον ἢ τοὺς μαργαρίτας κεκάλυται κυσὶν ἢ χοίροις διδόναι· ἀλλὰ διὰ προαίρεσιν 5 χειρίστην ἦν καταλεῖψαι δυνατὸν, μηκέτι κύνα ἢ χοῖρον ὄντα. ἡ Συροφοινίκισσα γοῦν γυνὴ διὰ πίστιν ἐκ κυνὸς ἄνθρωπος γέγονεν ὅθεν καὶ τὸν ἄρτον τῶν τέκνων παρέσχεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς.

“Ἐγένετο δὲ ἐπ’ αὐτόν,” φησιν, “ἔκστασις, καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεφωγμένον.” Οἱ γυναικῶν παραπαιουσῶν ἐλόμενοι εἶναι μα- 10 θηταί, οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ τῆς Φρυγίας, φασὶ τοὺς προφήτας κατεχομένους ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μὴ παρακολουθεῖν ἑαυτοῖς παραφερομένοις κατὰ τὸν τῆς προφητείας καιρὸν. δοκοῦσι δὲ ἀποδείξειν ἔχειν ταύτης τῆς κακοδοξίας ἐκ τῆς προκειμένης γραφῆς λεγούσης ἐξεστακέναι τὸν Πέτρον· ἀλλ’ ἴστωσαν οἱ ἡλίθιοι, οἱ ἀληθῶς 15 παραπαίοντες, ὡς πολλὰ σημαίνει ἡ λέξις αὕτη. δηλοῖ γὰρ καὶ τὴν ἐπὶ θαυμασμῷ ἔκπληξιν· καὶ τὸ ἔξω τῶν αἰσθητῶν γενέσθαι, ποδηγούμενον ἐπὶ τὰ πνευματικά· καὶ τὸ παρακόπτειν* ὅπερ οὐ λεκτέον οὔτε ἐπὶ Πέτρον, οὔτε τῶν προφητῶν· ἀλλὰ τὰ ἄλλα ἐκ τῆς λέξεως σημαίνοντα· ἀμέλει γοῦν ὁ ἕκστας Πέτρος παρηκολούθει, 20 ὡς ἀπαγγέλλειν ἃ εἶδε καὶ ἤκουσε, καὶ τίνος σύμβολα τὰ δειχθέντα ἦν. Ταῦτα καὶ περὶ τῶν προφητῶν πάντων ἐρεῖς παρακολουθούτων οἷς ἔλεγον τὰ θεωρούμενα· σοφοὶ γὰρ ἦσαν νοοῦντες ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος ἃ προέφερον· τοῦ Κυρίου μετὰ τὴν ἀνάστασιν φανερῶς ἐντειλαμένου μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη*· ἢ πῶς 25 οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀπόστολοι ἀκούσαντες τὰ κατὰ τὸν Κορνήλιον, διεκρίνοντο πρὸς τὸν Πέτρον· πάνυ μὲν οὖν εἰδέτο τῆς περὶ τῶν ἔθνῶν θείας ἀποκαλύψεως ὁ τῶν Ἀποστόλων ἄρχος Πέτρος ὁ πανάγιος· οὐ γὰρ ἐγίνωσκεν ὅτι περιτομῆς καὶ ἀκροβυστίας οὐκ ἔστι διαστολὴ κατὰ τὴν πίστιν· οὔτε μὴν ἤδει σαφῶς ὅτι δίχα 30 τῆς κατὰ νόμον φαινομένης λατρείας μαθητευθῆναι τὰ ἔθνη ὁ Κύριος εἶπεν, ἕως οὗ τῆς ἀπορρήτου βουλῆς αὐτοῦ καὶ ἀποκαλύψεως ἐφάνέρωσε τὸ μυστήριον· διὰ τε τοῦ κατὰ τὴν σινδύνα

* In marg. sec. m. πῶς εἰδέτο ὁ Πέτρος τὸ κυθ' τοῦ Κορνήλιου ἀποκαλύψεως τὰ ἔθνη.

παρδείγματος πείσας, διά τε τῆς ἴσως τὴν πίστιν δοθείσης καὶ τοῖς ἔθνεσι χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς οὐκ ἔστιν ἐν Χριστῷ διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνος· ὅπερ καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀγνοῦντες Ἀπόστολοι διεκρίνοντο πρὸς αὐτὸν, ἕως ἔμαθον καὶ αὐτοὶ τὸν ἐν ἀποκρύφοις πλοῦτον τῆς ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους θείας 5 χρησιμότητος. θείας γὰρ ζωῆς καὶ καινῆς λατρείας παρὰ τὴν κνικὴν εἰσαγωγῆν, καὶ ψυχῆς ἐκουσίως σώματος ἑαυτὴν ἀπολούσης καταγνώμην^u ὑπῆρχε διδαχῆ, καὶ ἄλλης ἀρχῆς βειοτέρας γεέσεως ὑποτύπωσις ἢ τοῦ κηρύγματος χάρις· καὶ διὰ τοῦτο τῆς τοῦ προστάξαντος ἔχρηζον ἐφ' ἐκάστῳ λόγῳ διδαχῆς οἱ ταύτην 10 πιστευθέντες τὴν διακονίαν· εἰ δέ τφ^x μὴ δοκῶ τοῦ δέοντος εἶναι περιεργότερος, πᾶς λόγος θείας ἐντολῆς δεῖται πάντως τοῦ ἐπ' αὐτῷ πρὸς ἐνέργειαν ὀρισθέντος τρόπου διδαχῆς καὶ ἀποκαλύψεως· οὐ γάρ ἐστι τὸ παράπαν τὸ διαγινῶσκον τὸν τινος λόγου τρόπον χωρὶς τοῦ φαμένου τὸν λόγον ἀποκαλύψεως· ὅπερ εἰδὼς καὶ ὁ 15 πανεύφημος Πέτρος, λαβὼν ἤδη παρὰ τοῦ Κυρίου τὸν περὶ τῶν ἐθνῶν τοῦ κηρύγματος λόγον, οὐκ ἐνεχείρησεν ἀναμένων διδαχθῆ- καὶ παρὰ τοῦ δόντος τὸν λόγον, τοῦ λόγου τὸν τρόπον.

11 Καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεφγμένον, καὶ καταβαῖνον σκευὸς τι, ὡς ὀθόνην μεγάλην, 20

Τοῦ Χριστοῦ. Σύμβολον τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ὁ ἄνθρωπος ἀκρόβυστος ἦν· οὐδὲ γὰρ κοινὸν εἶχε πρὸς Ἰουδαίους· ἔμελλον αὐτοῦ κατηγορεῖν ἅπαντες ὡς παραβάτου· τοῦτο πάνυ αὐτοῖς προσίστατο· ὅρα οὖν τί οἰκονομεῖται, ἵν' ἔχη ἀπολογίαν πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας, ὅ τι καὶ ἀντεῖπε· πάνυ γὰρ αὐτοὺς ἔδει 25 τὸν νόμον φυλάττειν. εἰς ἔθνη ἐπέμπετο· ἵνα οὖν μὴ καὶ οὗτοι αὐτοῦ κατηγορήσωσιν, ὅρα πόσα οἰκονομεῖται· ἵνα γὰρ μὴ δόξη φαντασίᾳ τις εἶναι, εἶπον^y, φησὶ, “μηδαμῶς Κύριε.”

Ἐταγρίοι. Αἱ τέσσαρες ἀρχαὶ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα δηλοῦσι, καὶ τὸ φανὲν σκευὸς τὸν παχύτερον κόσμον σημαίνει· καὶ τὰ διὰ- 30 φορα ζῶα τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ καταστάσεως σύμβολα.

12 Τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον, καὶ καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς· ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετράποδα· καὶ τὰ θηρία,

^u Sic.^x εἰδέν Cod.^y Sic.

καὶ τὰ ἔρπετὰ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.

Τέσσαρσιν εὐαγγελίοις δεδεμένην τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ἣ ὑπῆρχε πάντα τὰ ἔθνη.

- 13 Καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτὸν, ἀναστὰς, Πέτρε, θύ- 5
14 σον καὶ φάγε. ὁ δὲ Πέτρος εἶπε, μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον.

Ἴσως ἐπὶ γόνατα κείμενος εἶδε τὴν ὄψασίαν· ἐμοὶ δοκεῖ καὶ κήρυγμα τοῦτο ὅτι θεῖον ἦν τὸ γενόμενον· τό τε ἄνωθεν ἰδεῖν, τό τε ἐν ἐκστάσει γενέσθαι, καὶ τὸ φωνὴν ἐκεῖθεν ἤκειν, καὶ τὸ τρίς 10 ὁμολογήσαι ὅτι ἀκάθαρτα ἦν, καὶ τὸ ἐκεῖθεν ἤκειν, καὶ τὸ ἐκεῖ ἀνασπασθῆναι μέγα δεῖγμα καθαρότητος. διατί δὲ καὶ τοῦτο γίνεται; διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα, οἷς μέλλει ἐξηγεῖσθαι· ἐπεὶ αὐτὸς ἤκουσεν, ὅτι “ εἰς ὁδὸν ἔθνῶν μὴ ἀπέλθητε”· εἰ γὰρ καὶ περιτομῆς ἐδεήθη καὶ θυσίας ὁ Παῦλος, πολλῶ μᾶλλον τότε, ἐν ἀρχῇ τοῦ 15 κηρύγματος ἀσθενεστέρων ὄντων αὐτῶν.

Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κήπρου ἐκ τοῦ Α ΒΙΒΛΙΟΥ ΤῶΝ ΠΑΝΑΡΙΩΝ ΚΑΤὰ ἘΒΙΩΝΑΙΩΝ. Εὐρεθήσεται ἐκ δύο τρόπων τῆς ἀληθείας ἢ σύστασις· εἰ μὲν γὰρ ἐροῦσι κατὰ πάντων τῶν βρωμάτων διεξεληλυθέναι λόγον τὸν ἅγιον Πέτρον, καὶ λέγειν ὅτι 20 οὐδέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον, ὡς καὶ βόας καὶ αἴγας, καὶ πρόβατα καὶ ὄρνις κοινὰ λέγεσθαι παρ’ αὐτῶ, εὐθὺς ἐλεγχθήσονται ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἀναστροφῆς· μετὰ γὰρ τὸ γῆμαι, καὶ τέκνα κεκτηῖσθαι, καὶ πενθερὰν ἔχειν, συνέτυχε τῷ Σωτῆρι ἐξ Ἰουδαίων ὀρμωμένους· Ἰουδαῖοι δὲ καὶ σάρκας ἐσθίουσι, καὶ κρεω- 25 φαγία παρ’ αὐτοῖς οὐκ ἔστι βδελυκτὴ, οὐδὲ ἀπηγόρευται· ἄρα οὖν αὐτοῦ βεβρωκός ἀπ’ ἀρχῆς, εἰ καὶ εὐθέως τοῦ συναντῆσαι τῷ Σωτῆρι εἴποιμεν, δειχθήσεται ὅτι οὐδὲν ἠγγήσατο κοινὸν τῶν οὐ κοινῶν λεγομένων· καὶ γὰρ οὐ κατὰ πάντων ἀπεφῆναι τὸ κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον, ἀλλὰ περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ νόμος κοινῶν καὶ ἀκαθάρ- 30 των· πάλιν δὲ τούτου δειχθέντος, ὅτι οὐ περὶ πάντων κρεῶν ἔλεγεν ὡς κοινῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ κοινῶν τε καὶ ἀκαθάρτων, ὁ Θεὸς τῆς ἁγίας Χριστοῦ Ἐκκλησίας τὸν χαρακτήρα παραδούς, ἔλεγεν αὐτῶ μηδὲν κοινὸν ἠγεῖσθαι· πάντα γὰρ αὐτῶ ἔστι καθαρά

μετὰ εὐχαριστίας καὶ εὐλογίας Θεοῦ λαμβανόμενα· ἀλλ' εἰ καὶ περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἔθνῶν τὸ αἰνίγμα, ἵνα μὴ ἠγῆσθαι τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ κοινοὺς ἢ ἀκαθάρτους, ὅμως ὁ λόγος τοῦ Πέτρου οὐ περὶ ἀνθρώπων εἶχε τὴν ἔμφασιν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀπ-
ηγορευμένων, ὡς καὶ παντὶ σαφὲς ἂν εἴη.

5

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Μᾶλλον ἢ πάντα ἀκάθαρτα ἦν ἐν τῷ σκεύει τῷ ὀνοοειδεῖ, ἢ δεικτικῶς ἢ φωνὴ αὐτῷ ἐσήμανεν ἐκ τῶν ἀκαθάρτων φαγεῖν ἢ καὶ κοινῷ ὀνόματι ἀορίστως εἰπούσα ἢ φωνή, ἀναστὰς, φάγε δ' ὁκοεῖ σοι ἐκ τῶν φαινομένων, ἐποίησε τὸν Πέτρον εἰπεῖν, “μηδαμῶς Κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινόν” “τοῦτο δὲ
“ ἐγένετο ἐπὶ τρίς.”

15 Καὶ φωνὴ πάλιν ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτὸν,

ΤΟῦ ἁΓΙΟῦ ΚΤΡΙΑΛΟῦ ΕΚ ΤΟῦ ΔΕΥΤΕΡΟῦ ΤΕΤΡΟΤΕ ΤῶΝ ΚΑΤΑ ἸΟΥΔΑΙΝΟῦ. Τοῦ θεσπεσίου Πέτρου ἐπὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἔθεσιν ἐμφιλοχωρεῖν ἐθέλοντος, καὶ ὄν ὀκνοῦντος ἰέναι πρὸς τὰ βελτίω,
διὰ τὸ ἠττηθῆναι ὀνειδῶς τῇ περὶ τοὺς τύπους αἰδοῖ, καθίησι τὴν ὀθόνην ἐξ οὐρανοῦ Θεὸς, ἐγγεγραμμένων αὐτῇ τῶν ζώων, ἃ ταῖς τοῦ νόμου ψήφοις αἰνιγματώδως μὲν, ὡς ἔφην, πλὴν ὡς βέβηλα κατεκρίνετο· καὶ δὴ καὶ σφάττειν ἐκέλευε, καὶ εἶπερ ἔλοιτο ποι-
εῖσθαι τροφήν· ἀλύοντος δὲ καὶ οὕτω τοῦ μαθητοῦ, καὶ δὴ καὶ λέγοντος Ἰουδαϊκῶς, “μηδαμῶς Κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν
“ κοινόν καὶ ἀκάθαρτον” οὐδὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου πᾶν κρέας βέβηλον· φωνὴ κατεδόθη, μονουουχὶ καὶ ἐπιπλήττοντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ, λέγοντός τε σαφῶς, “ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου”
εἶτα συνῆκεν εὐθύς, ὡς ἐνειστήκει καιρὸς τοῦ μεταπλάττεσθαι
δεῖν πρὸς ἀλήθειαν τὰς σκιάς. ἢ δὲ γε τῶν τύπων εἰς ἀλήθειαν μεταφοίτησις, ἀποπεραίνει μᾶλλον αὐτοὺς, καὶ οὐ καθάπερ οἶον-
ταί τινες εἰκὴ τεθειμένους ἀποφῆνειεν ἂν οὐκοῦν οὐ ποτὲ μὲν ὁ νομοθέτης καθαρὸν οἶδε τὸν σὺν, ἤγουν τὰ ἕτερα, ποτὲ δὲ οὐχί· ἀλλ' οἶδεν εὖ γεγονότα· οὐκοῦν εἰ καὶ μὴ πρόσσεστιν ὑστὶ τὸ μαρ-
κᾶσθαι τυχόν, ἀλλ' οὖν οὐκ ἀκάθαρτον· ἔδαδιμον δὲ μᾶλλον ἐστὶ τὸ ζῶον κατὰ μίαν· εἰ δὲ τινὰς κατ' οὐδένα τρόπον, τότε ἦκου εἰς ἰδίαν φύσιν· τύποι γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ νόμος, καὶ σκιαὶ μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμεναι.

† διάτο τὸ ηττηθῆναι Cod.

Τοῦ Χριστοῦ. Δοκεῖ μὲν πρὸς αὐτὸν λέγεσθαι ἡ φωνή, τὸ δὲ πᾶν πρὸς Ἰουδαίους λέγεται· εἰ γὰρ ὁ διδάσκαλος ἐπιτιμᾶται, πολλῶ μᾶλλον οὗτοι· ἡ οὖν γῆ τουτέστιν ἡ σινδῶν, τὰ δὲ ἐν αὐτῇ θηρία οἱ ἐξ ἔθνων· τὸ δὲ “θῦσον καὶ φάγε,” ὅτι κἀκείνοις δεῖ προσιέναι· τὸ δὲ τρίτον τοῦτο γενέσθαι τὸ βάπτισμα. 5

Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοῖνου.

Εἰρηναῖος. Τοῦ Πέτρου τὴν ἀποκάλυψιν ἰδόντος, ἐν ἧ ἡ οὐράνιος εἶπεν αὐτῷ φωνῇ, “Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοῖνου” τοῦθ' ὅτι διὰ τοῦ νόμου μεταξὺ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διαστείλας ὁ Θεὸς, οὗτος κεκαθάρικε τὰ ἔθνη διὰ τοῦ αἵματος τοῦ παιδὸς 10 αὐτοῦ, ὃν καὶ ὁ Κορνήλιος ἐσέβετο.

Τοῦ Χριστοῦ. Πολλὴ ἡ τόλμα· διατί ἀντεῖπε; ἵνα μή τις εἴπῃ ὅτι ἐπειράζεν ὁ Θεὸς ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ· διὰ τοῦτο φησὶν, οὐχὶ ἀντιλέγων· ὥσπερ οὖν καὶ πρὸς τὸν Φίλιππον ἔλεγε “πόσους ἄρτους ἔχετε” οὐχ ἵνα μάθῃ, ἀλλὰ πειράζων αὐτόν· καὶ 15 μὴν αὐτός ἐστιν ὁ περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διαλεχθεὶς ἀνθρώπων· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τετράποδα ἦν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἦδει.

16 Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς· καὶ ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν.

Ἀμμωνῖος. Τὸ τῆς Τριάδος δείκνυσιν αὐτῷ τὸ ἀληθὲς τῆς 20 ὀπτασίας· ὥσπερ καὶ ἡ εἰς Τριάδα πίστις τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν παρίστησιν.

17 Ὡς δὲ ἐν αὐτῷ διηπόρει ὁ Πέτρος, τί ἂν εἴῃ τὸ ὄραμα ὃ εἶδεν, ἰδού, οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου, 25

Τοῦ Χριστοῦ. Εὐκαίρως ἔρχονται οἱ ἄνδρες τὴν ἀπορίαν λύοντες· ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰωσήφ πρότερον εἶασε θορυβηθῆναι ὁ Χριστός, καὶ τότε τὸν ἄγγελον πέμπει· εὐκόλως γὰρ ἡ ψυχὴ δέχεται τὴν λύσιν, πρότερον ἐν ἀπορίᾳ γενομένη· οὔτε πρὸ τούτου, ἀλλὰ περὶ τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἠρώτησαν εἰ ἐκεῖ ἐξενίζετο. 30

Διερωτήσαντες τὴν οἰκίαν τοῦ Σίμωνος, ἐπέστησαν ἐπὶ τὸν πυλῶνα·

Τοῦ λίτοῦ. Ἄτε ὡς εὐτελεῖ οἰκίαν κάτωθεν ἐπυθάνοντο, τοὺς γείτονας ἠρώτων.

18 Καὶ φωνήσαντες ἐπυνθάνοντο, εἰ Σίμων ὁ ἐπικαλού-
19 μενος Πέτρος ἐνθάδε ξενίζεται. τοῦ δὲ Πέτρου διανοου-
μένου περὶ τοῦ ὁράματος, εἶπε τὸ Πνεῦμα αὐτῷ,

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν τοῦτο ἀπολογία Πέτρου πρὸς τοὺς
μαθητὰς, ἵνα μάθωσιν ὅτι καὶ διεκρίθη καὶ ἐπαιδεύθη μὴ διακρί- 5
νεσθαι.

Ἀμμιανίот. Σημειώτεον ὅτι οὐ δεῖ τινὰ ἑαυτῷ αὐθεντεῖν καὶ
καυτομίας εἰσάγειν ἐν τῇ πίστει· ὅπου μετὰ ὀπτασίαν ὁ Πέτρος
τοσοῦτον διηπόρει, ὥστε καὶ Πνεῦμα αὐτὸν προτρέψασθαι· δεῖ
οὖν καὶ θείας προτροπῆς ἐν τοῖς δοκοῦσι παρὰ κανόνα γίνεσθαι, ὡς 10
καὶ ἄνω ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος Φιλίππου σεσημείωται· ὃν εἶπον
διάκονον ὄντα μὴ δύνασθαι δίχα ἀνάγκης βαπτίζειν.

20 Ἴδου, ἄνδρες τρεῖς ζητοῦσί σε· ἀλλὰ ἀναστὰς κατά-
βηθι, καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος· ὅτι
ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς. 15

Τοῦ Χρῆστοστόμοτ. Πολλὴ τοῦ Πνεύματος ἡ ἐξουσία· ὃ γὰρ
ποιεῖ ὁ Θεὸς, τοῦτο λέγεται τὸ Πνεῦμα ποιεῖν· ὁ μὲν γὰρ ἄγγε-
λος οὐχ οὕτως· ἀλλὰ πρῶτον εἶπεν, “αἰ εὐχαί σου καὶ ἐλεημο-
“σύναι σου” ἵνα δείξῃ ὅτι ἐκεῖθεν ἀπέσταλται· τὸ δὲ Πνεῦμα
οὐχ οὕτως· ἀλλ’ ὅτι “αὐτούς ἐγὼ ἀπέσταλκα.” 20

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ οὐκ εἶπε, διὰ γὰρ τοῦτο ὄραμά σοι ἔφθη·
ἀλλ’ “ἐγὼ αὐτούς ἀπέσταλκα” οὕτω δεῖ τῷ Πνεύματι πείθεσθαι,
εὐθίνας οὐκ ἀκαιτῶντα· ἀρκεῖ πρὸς πᾶσαν πληροφορίαν τὸ ἀκού-
σαι παρ’ αὐτοῦ· τὸδε ποιήσον· τὸδεπίστευσον· μηδὲν πλέον.

21 Καταβὰς δὲ Πέτρος πρὸς τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀπεσταλ- 25
μένους ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου πρὸς αὐτὸν, εἶπεν, ἰδου ἐγὼ
εἰμι ὃν ζητεῖτε· τίς ἡ αἰτία, δι’ ἣν πάρεστε;

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶδεν στρατιώτην· εἶδεν ἄνθρωπον· οὐκ ἐφοβήθη
λοιπὸν, ἀλλὰ πρότερον ὁμολόγησας αὐτὸς εἶναι καὶ ζητήσας, τότε
τὴν αἰτίαν πυνθάνεται· ἵνα μὴ νομισθῇ διὰ τοῦτο τὴν αἰτίαν 30
πυνθάνεσθαι, ὡς δὴ θέλων ἑαυτὸν κατακρύψαι· ἵνα ἂν μὲν εὐθέως
κατεπεύγει, καὶ συνεξέλθῃ· ἂν δὲ μὴ, ἵνα ξενίσῃ εἰς τὸν οἶκον
αὐτούς.

22 Οἱ δὲ εἶπον, Κορνήλιος ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δίκαιος

καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν, μαρτυρούμενός τε ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους τῶν Ἰουδαίων.

Τοῦ αἵτιοῦ. Λέγουσι τὰ ἐγκώμια, ὥστε πείσαι, ὅτι καὶ ἄγγελος ὤφθη αὐτῷ· ὅρα πόθεν ἢ ἀρχὴ γίνεται τῶν ἐθνῶν ἀπὸ ἀνδρῶς εὐσεβοῦς ἀξίου φανέντος ἀπὸ τῶν ἔργων· εἰ γὰρ καὶ τοῦτο γέγονε, καὶ ὅμως σκανδαλίζονται, εἰ μὴ τοῦτο ἦν· τί οὐκ ἂν ἐγένετο; ὅρα πόση ἀσφάλεια, ὥστε μηδὲν αὐτοὺς παθεῖν δεινόν.

Ἐχρηματίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἀγίου, μεταπέμψασθαι σε εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι ῥήματα παρὰ σοῦ.

Τοῦ αἵτιοῦ. Μὴ καταφρονήσης· οὐχ ὡς καταφρονῶν ἔπεμψεν, ¹⁰ ἀλλ' ἐκελεύσθη οὕτως.

* Ὅτι μετασταλεῖς ὁ Πέτρος ἦλθε πρὸς Κορνήλιον.

23 Εἰσκαλεσάμενος οὖν αὐτοὺς ἐξένισε.

Τοῦ αἵτιοῦ. Μετὰ παρρησίας λοιπὸν καὶ συνδιατιᾶται, καὶ ἦλθεν σὺν αὐτῷ ἄλλοι. ¹⁵

Τῇ ἐπαύριον ἀναστὰς ὁ Πέτρος ἐξῆλθε σὺν αὐτοῖς·
24 καὶ τινες τῶν ἀδελφῶν ἀπὸ Ἰόππης συνῆλθον αὐτῷ·
καὶ τῇ ἐπαύριον εἰσήλθον εἰς τὴν Καισάρειαν.

Τοῦ Χρηστοτόμοι. Καλῶς πρότερον φιλοφρονεῖται τοὺς ἀνδρας, ἅτε ἀπὸ καμάτου ὄντας, καὶ οἰκειοῖ ἑαυτῷ· καὶ τινες ἔρχον-
ται μετ' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο οἰκονομικῶς, ὥστε εἶναι μάρτυρας μετὰ ταῦτα, ὅταν ἀπολογεῖσθαι δέῃ Πέτρον.

Τοῦ αἵτιοῦ. Ἐπίσημος ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ ἐν ἐπισήμῳ πόλει τυγχάνων· διὰ τοῦτο πάντα γίνεται· καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἀρχὴν λαμβάνει τὸ πρᾶγμα· οὐχὶ ἐν ἕνυφ ὤφθη, ἀλλ' ἐγγηγορότι· ἐν ¹⁵ ἡμέρᾳ, περὶ ὧραν ἐνάτην οὕτως αὐτῷ προσεῖχεν.

Ὁ δὲ Κορνήλιος ἦν προσδοκῶν αὐτοὺς, συγκελεσάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους.

Τοῦ αἵτιοῦ. Τοῦ φίλου τοῦτο θεοσεβοῦς, ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀγα-
30 θοῖς πάντων ποιεῖσθαι κοινωνοὺς τοὺς ἀναγκαίους φίλους· εἰκότως οἷς ἐθάρρει αἰεὶ περὶ τοιούτων ὄντος αὐτῷ τοῦ ἀγῶνος· φοβούμενος τοῖς ἄλλοις ἐγχειρίσαι. ἐμοὶ δὲ καὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς παρ' αὐ-

τοῦ δοκοῦσιν εὐχαρεῖσθαι· ὅρα πῶς ἐπίστευσεν ὅτι πάντως ἤξει ὁ Πέτρος.

25 Ὡς δὲ ἐγένετο εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, συναυτήσας αὐτῷ ὁ Κορινθίος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας, προσεκύνησεν. 5

Τοῦτ' αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ τοὺς ἄλλους παιδεύων, καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστῶν, καὶ τὸ ταπεινὸν αὐτοῦ ἐνδεικνύμενος.

26 Ὁ δὲ Πέτρος ἤγειρεν αὐτὸν λέγων, ἀνάστηθι, καὶ 27 ἐγὼ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι· καὶ συνομλῶν αὐτῷ εἰσῆλθε· καὶ εὐρίσκει συνεληλυθότας πολλούς. 10

Τοῦτ' αὐτοῦ. Ὅρα πῶς πρὸ τῶν ἄλλων τοῦτο αὐτοὺς παιδεύουσι, μὴδὲν μέγα περὶ αὐτὸν φαντάζεσθαι.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Εἰ ὁ Πέτρος ὁ τοσοῦτος οὐκ ἠέσχετο τοῦ προσπεσόντος αὐτῷ, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Κορινθίῳ, καὶ ταῦτα ἔτι ὄντι ἐθνικῷ, τί δεῖ εἰπεῖν περὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων; 15

28 Ἐφη τε πρὸς αὐτοὺς, Ὑμεῖς ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι ἢ προσεύχεσθαι ἄλλοφύλῳ.

Τοῦ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅρα εὐθέως περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διαλέγεται· καὶ δείκνυσιν ὅτι μεγάλα αὐτοῖς ἐχαρίσατο ὁ Θεός· καὶ ὅρα πῶς ὁμοῦ καὶ μεγάλα φθέγγεται, καὶ μετριάζει· οὐ γὰρ εἶπεν, ἄνθρωποι, μὴδὲν καταξιοῦντες κολλᾶσθαι ἢ λθομεν πρὸς ὑμᾶς, ἀλλάγε, ὑμεῖς ἐπίστασθε, ὁ Θεὸς τοῦτο ἐκέλευσε παράνομον εἶναι κολλᾶσθαι ἢ προσεύχεσθαι ἄλλοφύλῳ.

Καὶ μοι ὁ Θεὸς ἔδειξε μὴδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον 25 λέγειν ἄνθρωπον.

ΕἰΡΗΝΑΙΟΤ. Διὰ τῶν λόγων τούτων σημαίνων ὅτι οὐκ ἂν ἐπεπρεύετο πρὸς αὐτοὺς, εἰ μὴ κεκέλευστο· ἴσως γὰρ οὐδὲ τὸ βάπτισμα οὕτως εὐχερῶς ἔδωκεν αὐτοῖς, εἰ μὴ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ἐπαναπαύοντος² αὐτοῖς, προφητεύοντας αὐτοὺς ἀκηκόει³· καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε· “ μὴ τις τὸ ὕδωρ κωλύσαι δύναται τού-

² Incertæ scripturæ est vox, et fors. ἐπαναγέντος scripsit librarius.

“ τους, οἵτινες τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔλαβον ὡς καὶ ἡμεῖς;” πείθων ἅμα τοὺς συμπαρόντας καὶ σημαίνων, ὅτι εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπ’ αὐτοὺς ἐπαναπέπαιτο, ἦν ὁ κωλύσων αὐτοὺς τοῦ βαπτίσματος.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἴνα μηδεὶς οὕτω τὴν χάριν ἔχη, ταῦτά 5 φησιν ἵνα μὴ δοξῇ κολακεύειν αὐτόν.

Ἀμμωνίου. Σημειώτεον ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε τῷ Χριστιανῷ λαῶ, μηδένα ἄνθρωπον κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν, ἀλλὰ συνεῖναι αὐτοῖς ἅτε ἐλπίδα ἔχοντες τοῦ πιστεύειν μάλιστα εἰς τὸν Χριστόν. 10

29 Διὸ καὶ ἀναντιρρήτως ἦλθον μεταπεμφθείς.

Ἴνα μὴ νομίσωσιν ὅτι παρανομία ἦν τὸ πρᾶγμα, μὴ δὲ νομίση ἐπειδὴ ἄρχων ἦν διὰ τοῦτο ὑπήκουσεν ἄλλὰ τὸ πᾶν τῷ Θεῷ λογισσεται. οὐ μόνον κολλᾶσθαι ἀλλ’ οὐδὲ προσέρχεσθαι ἐξῆν.

Πυνθάνομαι οὖν, τίμη λόγῳ μετεπέμψασθέ με. 15

Τοῦ ἀπτοῦ. Ἦδη τὸ πᾶν ὁ Πέτρος ἤκουσε καὶ παρὰ τῶν στρατιωτῶν, ἀλλὰ πρῶτον βούλεται αὐτοὺς ὁμολογήσαι, καὶ ὑπευθύνους ποιῆσαι τῇ πίστει ἤκουσε γὰρ παρὰ τῶν στρατιωτῶν.

30 Καὶ ὁ Κορνήλιος ἔφη· ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας, ἡμην νηστεύων, καὶ τὴν ἐνάτην ὥραν 20 προσευχόμενος ἐν τῷ οἴκῳ μου.

“ Τὴν ἐνάτην ὥραν,” φησὶ, “ προσευχόμενος,” τί ἐστὶ τοῦτο; ἐμοὶ δοκεῖ καιροὺς οὗτος ὠρικῆναι ἑαυτῷ βίου ἀκριβεστέρου· καὶ ἐν τισὶν ἡμέραις· διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν “ ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας” ὅρα πόσον ἐστὶν εὐχή· ὅτε ἐπέδωκεν εἰς εὐλάβειαν, τότε φαίνεται 25 αὐτῷ ὁ ἄγγελος. αὕτη μία ἡμέρα, καὶ ἦν ἀπῆλθον οἱ πεμφθέντες παρὰ Κορνηλίου, μία· καὶ ἦν ἦλθον, μία· καὶ τετάρτη ἐφάνη ὡσεὶ τρίτην ὥραν μεθ’ ἣν προσηύξατο.

31 καὶ φησὶ. 30
Καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ ἕστη ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῆτι λαμπρῇ,

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐ λέγει ἄγγελος· οὕτως ἐστὶν ἄτυφος.

Καὶ ὁ Πέτρος ἐμφανῆς γενόμενος νύκτωρ τοῖς ἀδελφοῖς ὑπεχώρησεν. Male hoc loco hunc sectionis titulum ponit Codex.

Κορνήλιε, εισηκούσθη σου ἡ προσευχή, καὶ αἱ ἐλεημο-
 32 σύναυ σου ἐμνήσθησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· πέμψον οὖν
 εἰς Ἰόππην καὶ μετακάλεσαι Σίμωνα, ὃς ἐπικαλεῖται
 Πέτρος· οὗτος ξενίζεται παρά τινι Σίμωνι βυρσεῖ, παρά
 33 θαλάσσαν· ὃς παραγενόμενος λαλήσει σοι. ἔξαυτῆς οὖν 5
 ἔπεμψα πρὸς σέ· σύ τε καλῶς ἐποίησας παραγενόμενος.

Τοῦ Χρτιστοστόμοτ. Ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν ἄξιον ὄντα· ἐπειδὴ
 εἶπεν, “ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι, ἢ συνεύ-
 “χῆσθαι ἀλλοφύλῳ” οὐκ ἔστι τοῦτο κενοδοξίας· “πάντες ὑμεῖς
 “ἐπίστασθε,” φησί, καὶ τὴν ἐκείνων κατεγγυῆται γνώμην. 10

Νῦν οὖν πάντες ἡμεῖς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πάρεσμεν
 ἀκούσαι πάντα τὰ προστεταγμένα σοι ὑπὸ τοῦ Κυρίου.

Τοῦ αἰτοῦ. Ὅρα ὄση πίστις· ὄρα ὄση εὐλάβεια· ἤδει ὅτι
 οὐδὲν ἀνθρώπινον εἶπε Πέτρος· ὅτι ὁ Θεὸς ἔδειξέ μοι, φησί· λέγει
 λοιπὸν οὗτος, “πάρεσμεν ἀκούσαι τὰ προστεταγμένα σοι ὑπὸ τοῦ 15
 “Κυρίου.”

Τοῦ αἰτοῦ. Ὅχι ἐνώπιον ἀνθρώπου ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ· οὕτω δεῖ
 προσέχειν τοῖς τοῦ Θεοῦ δούλοις· εἶδετε διάνοιαν διεγυηγεμένην·
 εἶδετε πῶς ἄξιός ἦν πάντων τούτων.

34 Ἀνοίξας δὲ Πέτρος τὸ στόμα αὐτοῦ εἶπεν· ἐπ’ ἀλη- 20
 θείας καταλαμβάνομαι.

Εἰρηναῖοτ ἐπισκόποτ Λοτταότνων. Τρανῶς σημαίνει ὅτι
 ὃν πρότερον Θεὸν ἐφοβεῖτο ὁ Κορνήλιος, τὸν διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν
 προφητῶν κατηχεῖτο, δι’ ὧν^b καὶ τὰς ἐλεημοσύνας ἐποίει, οὗτος
 ἐπ’ ἀληθείας ἐστὶ Θεός· ἔλεπε δὲ αὐτῷ ἢ τοῦ Υἱοῦ γυνῶσις. 25

Ἵτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτῆς ὁ Θεὸς,

Τοῦ Χρτιστοστόμοτ. Τουτέστιν ἂν τε ἀκρόβυστος ἦ, ἂν τε
 ἐμπερίτομος^c· τί οὖν φησί; δεκτὸς αὐτῷ ἐστὶν ὁ ἐν Περσίδι; ἂν
 ἦ ἄξιός ταύτῃ δεκτός ἐστι τῷ καταξιωθῆναι τῆς πίστεως· τὸν
 ἐξ Αἰθιοπίας εὐνοῦχον οὐ περιεῖδε· τί οὖν ἂν εἶποι τις περὶ τῶν 30
 θεοσεβῶν τῶν περιοφθέντων; οὐκ ἔστι τινὰ περιοφθῆναί ποτε· ὁ δὲ
 λέγει τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδένα ἀπωθεῖται.

^b Sic.^c ἐμπερίτομος Cod.

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστιν οὐ προσώπων ποιότητα, ἀλλὰ πραγμάτων ἐξετάζει διαφορὰν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος, “ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῆ,” καὶ δόγμα τίθησι καὶ πολιτείαν· εἰ γὰρ μάγους οὐ περιεῖδεν, οὐδὲ Αἰθίοπα, οὐδὲ ληστήν, 5 οὐδὲ πόρνην, πολλῶ μᾶλλον τοὺς ἐργαζομένους δικαιοσύνην καὶ βουλομένους πάντως.

Τοῦ αὐτοῦ. Προσίεται γὰρ ἅπαντας τοὺς τῶν ἀγαθῶν ἐπιτηδευμάτων ἐργάτας ὁ φιλαρέτας ἡμῶν Χριστός.

35 Ἄλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτός αὐτῷ ἐστί.

Ἐὰν προσδράμῃ τῷ βαπτίσματι τῷ θεῷ, ἀποστὰς τῆς προτέρας πλάνης, ἤγουν τῆς προλαβούσης.

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Τὴν πᾶσαν φησὶν ἀρετὴν ἐν τάξει ἀπερριμμένων εἶναι. 15

Ἀμμωνίος. Πρὸ τοῦ οὖν δέξασθαι^b τὸν δικαιοπραγοῦντα διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὁ Χριστὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πιστεύσῃ^c τοῖς θεοῖς καὶ ἀληθίνοις δόγμασιν, ἀπρόσδεκτος ὢν, οὐκ εἰσέρχεται εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν.

36 Τὸν λόγον ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγε- 20
λιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗτός ἐστι πάντων Κύριος· ὑμεῖς οἴδατε τὸ ρῆμα τὸ γενόμενον καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τὸ βάπτισμα ὃ ἐκήρυξεν Ἰωάννης.

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Ταῦτα λέγει καὶ διὰ τοὺς παρόντας· ἵνα 25 καὶ ἐκείνους πείσῃ· διὰ τοῦτο ἀναγκάζει τὸν Κορνήλιον εἰπεῖν καὶ δίδωσιν αὐτοῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὸ ἐξαίρετον.

38 Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ δυνάμει.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Ἐπειδὴ ἐκένωσεν αὐτὸν, καὶ παραπλησίως 30

^b δέξαι. prim. man. corr. postea δέξασθαι. ^c Prim. man. πιστεύσῃ dein corr. aliq. πιστεύσει. Leg. κὰν πιστεύσῃ.

ἡμῖν μέτεσχεν αἵματος καὶ σαρκός· καὶ ταῦτα ἅπερ ἔχει κατὰ φύσιν ὡς Θεός, λαμβάνειν λέγεται διὰ τὸ ἀνθρώπινον· δέχεται γὰρ οὐχ ἑαυτοῦ, μᾶλλον δὲ καθ' ὃ Θεὸς Λόγος ἐστίν· ἴδια γὰρ ἦν αὐτοῦ· ἀλλ' ἡμῖν ὡς ἐν ἀπαρχῇ δι' ἑαυτοῦ.

Διατίμοι. Ἰστέον ὡς ἡ τάξις ἢ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς 5 προφορᾶς, οὐ πάντως ἔπεται τῇ τῶν σημαινομένων πραγμάτων ἀρμονία· εἰ καὶ ποτε συμπίπτει τοῦτο· διὸ καὶ^d πραττόμενον ἐν τῇ προφορᾷ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ εὐρίσκεται τὸ Πνεῦμα, οὐ δεῖ νομίζειν ὅτι οὕτω καὶ τὰ σημαινόμενα ἔχει· ἅμα γὰρ καὶ ἀδιαίρητον φρονοῦντες εἶναι τὴν Τριάδα, οὐδὲ περὶ οὐσιώδους διαφορᾶς 10 ἐποιοῦμεν· τῷ μὴ ἐκ διαφορῶν συμπληροῦσθαι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· διὸ καὶ λέγεται ὁ Ναζωραῖος Ἰησοῦς, ὁ ἐκ τῆς παρθένου κυθεις, κεχρίσθαι Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ δυνάμει, οὐχ ἕτερόν τι ἐκ τῆς λέξεως μανθάνομεν, ἢ ὅτι Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἐπισκiasάσης αὐτῇ, ἵνα 15 τέκη τὸν Ἐμμανουήλ· φαμὲν οὖν τὸ κυθὲν μὴ ἐξ ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος Ἁγίου, καὶ τῆς τοῦ Ἐπίστου δυνάμεως γεγονέναι.

Ὡς διῆλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Τοῦ Χρῆστοστομότου. Ἐντεῦθεν δείκνυσι πολλὰς πηρώσεις 20 διαβολικὰς, καὶ διαστροφὴν σωμάτων ὑπ' ἐκείνου γεγενημένας, ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν. Ἦν γὰρ καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων δι' ἀπιστίας πεδήσας ὁ Σατανᾶς, καὶ τὰ σώματα λωβησάμενος, κατὰ τὸ, “ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστιν ὀλοκληρία.”

39 Ὅτι ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ· καὶ ἡμεῖς μάρτυρες πάντων 25 ὧν ἐποίησεν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ· ὃν καὶ ἀνεῖλον, κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου· 40 τοῦτον ὁ Θεὸς ἤγειρεν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι.

Τοῦ Χρῆστοστομότου. Πάλιν τὰ ταπεινά. Καὶ μεθ' ἕτερα—Ὅτε 30 ἔδειξεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἀπέσταλται, τότε λέγει ὅτι ἀνηρέθη· ἵνα μή τι ἄτοπον φαντασθῆς. ὁρᾶς αὐτοὺς οὐδαμῶς κρύπτοντας τὸν

^d Leg. vid. καὶ.

σταυρόν· ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων τιθέντας, καὶ τὸν τρόπον, “ὄν καὶ
“ἀνεῖλον,” φησὶ, “κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου.”

41 Οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειρο-
τονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡμῖν,

Τοῦ αὐτοῦ. Καίτοι γε αὐτοὺς αὐτὸς ἐξελέξατο· ἀλλὰ καὶ 5
τοῦτο ἀνατίθησι τῷ Θεῷ, “τοῖς προκεχειροτονημένοις” φησὶν ὅρα
πότεν τὴν ἀνάστασιν βεβαιούται· διατὶ μηδὲν ἀναστὰς ἐποίησε
σημεῖον, ἀλλ’ ἔφαγε καὶ ἔπιεν; ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνάστασις μέγα ση-
μεῖον ἦν ταύτης δὲ οὐδὲν οὕτω σημεῖον ὡς τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν.
“διαμαρτύρασθαι” φησὶ, φοβερῶς· ἵνα μὴ ἔχωσιν εἰς ἀγνοίαν κατα- 10
πεσεῖν· καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀλλ’ ὁ
μᾶλλον αὐτοὺς ἐφόβει, ἢ καιρία κατασκευὴ ἢ ἀπὸ τῶν προφητῶν·
μεγάλῃν γὰρ δόξαν εἶχον ἐκεῖνοι. ὅτε τῷ φόβῳ κατέσεισε, τότε
ἐπάγει τὴν συγχώρησιν, οὐ παρ’ αὐτοῦ λεγομένην, ἀλλὰ παρὰ τῶν
προφητῶν. 15

Οἱ τινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, μετὰ τὸ
42 ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν κή-
ρυξαι τῷ λαῷ, καὶ διαμαρτύρασθαι, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ
ὠρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ Ἐκ τῆς πρὸς Ἀνα- 20
στασίαν Διάκονον ἐπιστολῆς. Καὶ μὴν καὶ καινὴν βρῶσιν
συνέφαγεν, οὐ κατὰ τὴν προτέραν τάξιν ἦν συνήθειον αὐτοῖς καὶ
συνέπικε πρὸ τῆς ἀναστάσεως. τότε γὰρ κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρ-
τίας ὁμοιωθεὶς ἡμῖν, ἦσθιε καὶ ἔπιε καθάπερ ἡμεῖς· ἐκὼν ἐνδιδοὺς
τῇ σαρκὶ τὴν τῆς τροφῆς χρεῖαν ἐπιζητεῖν· διὸ καὶ τὸ τῆς πεινῆς 25
βουλόμενος προσείκατο πάθος· μετὰ δέ γε τὴν ἀνάστασιν οὐκέτι
κατὰ χρεῖαν ἔφαγε καὶ ἔπιεν, ἀλλὰ μόνον πιστούμενος καὶ ἐπι-
δεικνὺς τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς· καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα δεῖ κεινῶν
πιστεύειν μέλλουσι τὴν ἀληθῆ φύσιν τοῦ σώματος· ὃ καὶ πέποιθεν
ἐκὼν καὶ ἀνέστη θεοπρεπῶς, πανταχόθεν ἀπελαίνων τὴν τῆς ἐπα- 30
ράτου δοκίσεως καὶ φαντασίας ὑπόνοιαν. ταύτην οὖν καὶ καινὴν
βρῶσιν καὶ πόσιν ἐκάλεσε τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν γενομένην
αὐτῷ μετὰ τῶν μαθητῶν, οὐ κατὰ τὴν προτέραν συνήθειαν.

43 Τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Ὅσοι, φησὶ, προφῆται ἐλάλησαν περὶ ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, ἐν τούτῳ τῷ Ἰησοῦ εἶπαν αὐτὰς ποιεῖσθαι· 5 οὕτω καὶ Ἡσαΐας τὸ αὐτοῦ εἰσφέρειν πρόσωπον λέγει, “ ἐγὼ εἶμι “ ὁ ἔξαλείφω τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ τὰς ἀνομίας σου.”

ΔΙΑΤΜΟΤ. Εἴ τις μετανοῶν ἐφ’ οἷς ἔπραξε κακοῖς, πιστεύσας εἰς τὸ ὄνομα Κυρίου, ἄφεσιν δέχεται τῶν ἡμαρτημένων ἐφ’ οἷς γησιῶς μετέγω· πάντες δὲ οἱ προφῆται, ὧν φέρεται διδασκα- 10 λία πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἑβραίων, περὶ μετανοίας καὶ πίστεως τῆς εἰς τὸν Πατέρα εἰρήκασι· ἀκολουθῶς καθόλου δέξεται πάντας τοὺς προφῆτας μαρτυρεῖν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν δίδοσθαι τῷ πιστεύοντι εἰς τὸν Κύριον.

44 Ἐτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ρήματα ταῦτα, ἔπεσε 15 τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον.

Τοῦ Χριστοστόμοι ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον β’ ἐπιστολῆς ὀμιλίας β’. Ἐπεκλήθησεν εὐθέως τὸ Πνεῦμα ἐπὶ Κορνήλιον, ἐπειδὴ προλαβὼν τὰ παρ’ αὐτοῦ ἐπεδείξατο, καὶ τὴν πίστιν εἰς- 20 ἤνεγκεν· οὕτως τὸ πᾶν τῆς πίστεώς ἐστιν.

Τοῦ ἀττοῦ. Θέα τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν· οὐκ ἀφήκεν ἀπαρ- τισθῆναι τὸν λόγον, οὐδὲ ἐκ προστάγματος Πέτρου γενέσθαι τὸ βάπτισμα· ἀλλ’ ἐπειδὴ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἔδειξαν θαυμαστὴν εἶσαν, καὶ τῆς διδασκαλίας ἀρχὴ γέγονε, καὶ ἐπίστευσαν ὅτι 25 πάντως τὸ βάπτισμα ἄφεσις ἐστὶν ἁμαρτημάτων, τότε ἐπῆλθε τὸ Πνεῦμα. τοῦτο δὲ γίνεται προοικονομῶντος ἀπολογίαν μεγάλην τῷ Πέτρῳ τοῦ Θεοῦ· καὶ οὐχ ἀπλῶς Πνεῦμα ἐπῆλθεν, ἀλλὰ καὶ γλωσσαις ἐλάλου· ὅπερ ἐξέπληττε τοὺς συνελθόντας· πάνυ ἐπαχθῶς εἶχον πρὸς τὸ πρᾶγμα· διὸ πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν 30 γίνεται· καὶ ὁ Πέτρος σχεδὸν ἀπλῶς πάρεστι· παιδευόμενος ὅτι δεῖ αὐτοὺς ἀψασθαι τῶν ἐθνῶν· καὶ ὅτι δι’ αὐτῶν δεῖ γενέσθαι τοῦτο. ὅπου γὰρ μετὰ τοσαῦτα, καὶ ἐν Καισαρείᾳ καὶ ἐν Ἱεροσο- λύμοις ἀμφισβήτησις γίνεται, τί ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ ταῦτα παρη-

κολούθησε; καὶ διὰ τοῦτο μεθ' ὑπερβολῆς γίνεται· καὶ ὁ Πέτρος λαβὼν ἀφορμὴν, ὄρα πῶς ἀπολογεῖται· “ μήτι τὸ ὕδωρ δύναται “ τις κωλύσαι,” καὶ τὰ ἐξῆς· ὄρα πῶς τὸ πρᾶγμα ἀνήνεγκε, πῶς ᾤδινεν ἐξενεγκεῖν τοῦτο· οὕτως τῆς γνώμης ταύτης ἦν· “ μήτι “ τὸ ὕδωρ,” φησι, “ κωλύσαι δύναται τις;” σχεδὸν γὰρ ὡσπερ 5 ἐπεμβαίνοντός ἐστι τοῖς κωλύουσι, τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐ χρὴ τοῦτο γεέσθαι· τὸ πᾶν γέγονέ, φησι, τὸ ἀναγκαιότερον· τὸ βάπτισμα γέγονεν ὃ ἡμεῖς ἐβαπτίσθημεν.

ΚΤΡΪΛΛΟΤ. Ἐάν τις ἀμφιβάλλοι πάλιν, πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι τοὺς ἀμφὶ τὸν Κορνῆλιον, πῶς ἤξιώθησαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, 10 ἴστω διὰ τὴν κρίσιν τοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἐκ περιτομῆς τὸ τοιοῦτον γεγενῆσθαι.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ Ἐκ τῆς πρὸς Σόδωνα ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς τῆς κατὰ Ἐτχίτων. Διά τοι τοῦτο καὶ παρὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ κηρύγματος, ὅτε κατήγγελλον οἱ Ἀπόστολοι τὸ 15 Εὐαγγέλιον, οἱ τυγχάνοντες τοῦ ἁγίου βαπτίσματος εἰς ἀπόδειξιν τοῦ Πνεύματος Ἁγίου εἰληφέναι, καὶ γλώσσαις ἐλάουν καὶ προεφήτεον· ὅτε γὰρ ἤκμαζε τὰ τῆς ἀπιστίας, τότε κατὰ τὸ χρεῖωδες ἦνθαι τὰ θαύματα· τῆς δὲ πίστεως πλατυθείσης οὐ δεῖ σημεῖων· οὐ γὰρ πρὸς ἐπίδειξιν γίνεται τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς 20 σατηρίαν δὲ καὶ θεραπείαν, καὶ τὴν τῶν μετεχόντων εὐεργεσίαν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Σημειώτεον ὅτι οὐκ ἄλλως ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἁγίον ἐπὶ τὸν Κορνῆλιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καίτοι μαρτυρηθέντας εἶναι θεοσεβεῖς καὶ δικαίους, εἰ μὴ προκατηχηθέντας τὸν τῆς πίστεως λόγον, ἤκουσαν καὶ ἐπίστευσαν· ὡς καὶ ἔθεν δῆλον εἶναι, 25 ὅτι ὁ ἔθνικὸς, καὶ πᾶν δίκαιος ἦ, οὐδέποτε μεταλαμβάνει τῆς τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς, ἀμέτοχος ὢν καὶ ἄγνωστος τῆς ἀληθινῆς πίστεως.

45 Καὶ ἐξέστησαν οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ, ὅσοι συνήλθον τῷ Πέτρῳ, ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου 30
46 Πνεύματος ἐκκέχεται· ἤκουον γὰρ αὐτῶν λαλούντων γλωσσαις, καὶ μεγαλυνόντων τὸν Θεόν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅπου γε καὶ τοῖς πεπιστευκόσιν ἐκ περιτομῆς, παράδοξον τὸ πρᾶγμα ἐδόκει εἶναι· καὶ ἐνεκάλου τῷ

Πέτρον πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ Καισαρείας ἀπελθόντι· καὶ μετὰ τὸ μαθεῖν τὴν οἰκονομίαν τὴν τοῦ Θεοῦ, ἔτι καὶ οὕτως ἐθαύμαζον, πῶς “καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκκέχυται” τὸ γὰρ ἐκπλήττεσθαι ἐνεδείκνυτο, ὡς οὐκ ἂν ποτε τοῦτο ἐγένετο τὸ παράδοξον. 5

- 47 Τότε ἀπεκρίθη Πέτρος, μήτι τὸ ὕδωρ δύναται τις κωλύσαι τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους, οἵτινες τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔλαβον, ὡς καὶ ἡμεῖς ;

Τοῦ αἰτοῦ. Πρὸς τοὺς λεπτολογεῖν ἐθέλοντας καὶ πολυπραγμαγεῖν τὰ θεῖα μυστήρια, καὶ ζητοῦντας ἂ μὴ δεῖ, καὶ λέγοντας διατί ὁ Φίλιππος οὐ κατήγαγε τὸ Πνεῦμα ; πάλιν γὰρ οὐ μέλλει αὐτοῖς εἰπεῖν, διατί πρὸ τοῦ κατελθεῖν τοὺς περὶ τὸν Κορηθλίον καὶ βαπτισθῆναι ὕδατι, ἐπέπεσεν ἐπ’ αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα, πρὸς οὓς δεῖ εἰπεῖν, ὅτι τῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει ταῦτα γίνεται, καὶ οὐδεὶς δύναται κωλύσαι τὸ Πνεῦμα κατελθεῖν, καὶ πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι ὕδατι ἐκείνον, ἐφ’ ὃν συνορᾷ τὸ Πνεῦμα ἐπιτεσεῖν, ὡς ὁ Πέτρος ἐμαρτύρει. οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Φιλίππου^d νοητέον ὅτι οὐκ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ἐπιβαλεῖν τοῖς ὑπ’ αὐτοῦ βαπτισθεῖσι Πνεῦμα, κατὰ τὸν καιρὸν καθ’ ὃν ἐλούσαντο ὕδατι· καὶ ὑπερβαίνει τὸν ἄνθρωπον ἀναζητεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ γνώμην, ἣν μαθεῖν ἀδύνατον κατὰ τὸ εἰρημένον “ τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου ;” 15 20

- 48 Προσέταξε δὲ αὐτοὺς βαπτισθῆναι, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ· τότε ἠρώτησαν αὐτὸν ἐπιμεῖναι ἡμέρας τινάς.

Τοῦ Χριστοῦ. Μετὰ τὸ ἀπολογησασθαι, τότε αὐτοὺς 25 προσέταξε βαπτισθῆναι, παιδεύων αὐτοὺς διὰ τῶν πραγμάτων· τοσοῦτον ἀπεχθῶς εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι· διὰ τοῦτο πρότερον ἀπολογεῖται, καίτοι τῶν πραγμάτων βούωντων· καὶ τότε προσέταξεν.

Διάτμωτος. Ὁ βαπτιζόμενος εἰς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ, εἰς τὴν Τριάδα βαπτίζεται· ὡς ὁ λαμβάνων ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεάν, ἐν Τριάδι 30 αὐτὴν ἔχει βεβαιουμένην· ὅθεν οὐ φοβητέον ἐκ τῶν τοιοῦτων ῥημάτων τὴν Σαβελλίου γνώμην· Τριάδα γὰρ τιθέμεθα, ἀλλ’ οὐ τριάντημον ὑπόστασιν μίαν.

^d φίλιππον Cod.

Τοῦ Χριστοστόμου. Καὶ τίς ἦν τοῦ ὕδατος χρεία, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιπεσόντος αὐτοῖς; καὶ ταύτην ἤδη λοιπὸν ὁρῶ τὸ μυστήριον ἐκκαλύπτων ἡμῖν τὸ ἀποκεκρυμμένον θεῖα τελεῖται ἐν αὐτῷ σύμβολα· τάφος καὶ νέκρωσις· καὶ ἀνάστασις καὶ ζωή. ὥσπερ εὐκολον ἡμῖν βαπτίσασθαι καὶ ἀνανεῦσαι· οὕτως εὐκολον 5 τῷ Θεῷ θάψαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀναδείξαι τὸν νέον. τρίτον δὲ τοῦτο γίνεται, ἵνα μάθῃς ὅτι δυνάμει Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος τὰ πάντα ἐκεῖ πληροῦται. καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· “συνετάφη-
“μεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον” καὶ πάλιν, 10
“ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη” καὶ πάλιν, “σύμ-
“φυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.”

Τοῦ ἁγίου. Τότε εἰκότως καὶ θαρρούντως λοιπὸν ἐπιμένει.

1 Ἦκουσαν δὲ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ οἱ ὄντες κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐδέξαντο τὸν λόγον 15 τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ ἁγίου. Ὅρα πῶς οὐκ οἰκείως πρὸς αὐτὸν διέκειντο· εἶδες τὸν ζῆλον οἷον εἶχον ὑπὲρ τοῦ νόμου; οὐ τὸ ἀξίωμα Πέτρου ἠδέσθησαν· οὐ τὰ γενόμενα σημεῖα· οὐ τὸ κατόρθωμα ὅσον ἦν τὸ δέξασθαι τὸν λόγον· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν μικρῶν ἐκείνων διεκρίνοντο· εἰ 20 γὰρ μηδὲν τούτων ἦν, οὐκ ἤρκει τὸ κατόρθωμα· ἀλλ' οὐκ ἀπολογεῖται οὕτω Πέτρος, συνετὸς γὰρ ἦν· μᾶλλον δὲ οὐ τῆς συνέσεως αὐτοῦ ἦν, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τὰ ῥήματα· καὶ δείκνυσι διὰ τῆς ἀπολογίας, ἑαυτὸν μὲν οὐδαμοῦ αἴτιον, πανταχοῦ δὲ τὸν Θεόν· ἐπ' αὐτὸν γὰρ ἔρριψε τὸ πᾶν. 25

2 Ὅτε δὲ ἀνέβη Πέτρος εἰς Ἱεροσόλυμα, διεκρίνοντο 3 πρὸς αὐτὸν οἱ ἐκ περιτομῆς, λέγοντες ὅτι εἰσηλθε πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας, καὶ συνέφαγεν αὐτοῖς.

Τοῦ Χριστοστόμου. Μετὰ τσαῦτα διεκρίνοντο οἱ ἐκ περιτομῆς, οὐχ οἱ Ἀπόστολοι· μὴ γένοιτο· ἐσκανδαλίζοντο δὲ, φησὶν, οὐ 30 μικρῶς· καὶ ὅρα τί προβάλλονται· οὐ λέγουσι, διατί κατήγγειλες; ἀλλὰ, διατί συνέφαγες; ὁ δὲ Πέτρος οὐ πρὸς τοῦτο ἴσταται τὸ ψυχρὸν· ψυχρὸν γὰρ ὄντως ἦν· ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέγα· ὅτι εἰ Πνεύματος μετέλαβον, φησὶ, πῶς τούτου μεταδοῦναι οὐκ ἦν;

ΚΕΦ. ΙΓ.

ὡς Πέτρος καθέξῃς καὶ τὰ ἕκαστα τῶν γεγονότων διηγήσατο τοῖς Ἀποστό-
λοις διακριθεῖσι πρὸς αὐτὸν, τὸ τηνικάδε Βαρνάβαν ἐπέμψας πρὸς τοὺς
ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀδελφοὺς.

4 Ἀρξάμενος δὲ Πέτρος ἐξετίθετο αὐτοῖς καθέξῃς λέ- 5
5 γων, ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει Ἰόππῃ προσευχόμενος, καὶ
εἶδον ἐν ἑκστάσει ὄραμα, καταβαῖνον σκευὸς τι ὡς ὀθό-
νην μεγάλην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθιεμένην ἐκ τοῦ οὐρα-
6 νοῦ, καὶ ἦλθεν ἄχρισ ἐμοῦ· εἰς ἣν ἀτεύισας κατένουσιν,
καὶ εἶδον τὰ τετράποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ 10
ἐρπετὰ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ τῆς συνέσεως Πέτρου ἦν τὰ ῥήματα, ἀλλὰ
τοῦ Πνεύματος. καὶ δείκνυσιν διὰ τῆς ἀπολογίας ἑαυτὸν μὲν οὐδα-
μοῦ αἴτιον, πανταχοῦ δὲ τὸν Θεόν· ἐπ' αὐτὸν γὰρ ἔρριψε τὸ πᾶν
ἐν ἑκστάσει γὰρ αὐτὸς φησὶν, ἐποίησεν· “ἐγὼ ἐν Ἰόππῃ ἤμην” 15
τὸ σκεῦος αὐτὸς ἔδειξεν, ἐγὼ καὶ ἀντεῖπον· καὶ πάλιν αὐτὸς εἶπε,
καὶ οὐδὲ οὕτως ἤκουσα· τὸ Πνεῦμα ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν, καὶ οὕτως
ἀπελθὼν οὐκ ἐπέδραμον· εἶπον ὅτι ὁ Θεὸς ἐπέμψε, καὶ οὐδὲ οὕτως
ἐβάπτισα μετὰ ταῦτα· ἀλλὰ πάλιν ὁ Θεὸς τὸ πᾶν εἰργάσατο·
ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐβάπτισεν, οὐκ ἐγώ. 20

Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κήρυτος ἀπὸ τοῦ Πανα-
ρείου κεφαλαίου κη'. Κήρυθος ὁ αἰρετικὸς παρεκίνει^ε περὶ τοῦ
Πέτρου ἐπανελθόντος εἰς Ἱερουσαλήμ τὰ πλήθη τῶν ἐκ περιτομῆς,
λέγων, ὅτι εἰσῆλθε πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας· ἐποίησε δὲ
τοῦτο ὁ Κήρυθος πρὶν ἢ ἐν τῇ Ἀσίᾳ κήρυξαι τὸ αὐτοῦ κήρυγμα, 25
καὶ ἔμπεσεῖν εἰς τὸ περισσώτερον τῆς αὐτοῦ ἀπωλείας βάραθρον·
διὰ γὰρ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐμπερίτομον δῆθεν, ἀντιδικίας ἕνεκα τῶν
ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστῶν διὰ τῆς περιτομῆς τὴν πρόφασιν ἐθρά-
σατο· τοῦ δὲ καὶ δόντος^ε τῷ Πέτρῳ τὸν πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ
ἐλεγχον ποιήσασθαι, φανερὰ γίνεται ἢ τοῦ Κηρίνου ἄνοια· ἕως 30
τότε γὰρ ἐδίσταζεν ὁ ἅγιος, ἕως ὅτε ὁ Κύριος ἐναργῶς ἔδειξεν
αὐτῷ, ἃ διὰ τῶν λόγων καὶ τύπων αὐτὸν ἐδίδασκεν· εὐθύς γὰρ
αὐτοῦ ἀνοίξαντος τὸ στόμα, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπὶ

^ε παρεκλή Cod.^ε κύριος Cod.

Κορνήλιον, καὶ ἰδὼν ὁ Πέτρος εἶπε· “ μῆτι τὸ ὕδωρ δύναται τις
 “ κωλύσαι, ” καὶ τὰ ἐξῆς· τὸ πᾶν δὲ τοῦτο μυστήριον, καὶ τῆς
 τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον· ὅπως ὁ τε ἅγιος Πέτρος καὶ πᾶς
 τις γινώσεται, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἢ τῶν ἐθνῶν σωτηρία, ἀλλ’ ἐκ
 Θεοῦ ὑπῆρχεν. 5

7 Καὶ ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μοι, ἀναστὰς, Πέτρε,
 θύσον καὶ φάγε.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὡσανεὶ ἔλεγεν· ἰκανὸν μὲν ἦν καὶ τοῦτο
 πείσαι, τὸ θεάσασθαι τὴν σινδόνα· πλὴν ἀλλὰ καὶ φωνὴ προσ-
 ετίθει. 10

8 Εἶπον δὲ, μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον
 οὐδέποτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾶς ὅτι τὸ ἐμὸν ἐποίησά· φησιν, ὅτι οὐδέποτε
 ἔφαγον, πρὸς τοῦτο δ’ ἔλεγον ἐκεῖνοι, ὅτι εἰσῆλθες καὶ συνέφαγες
 αὐτοῖς· τοῦτο δὲ πρὸς Κορνήλιον οὐ λέγει· οὐ γὰρ ἦν ἀνάγκη. 15

9 Ἀπεκρίθη δὲ ἐκ δευτέρου φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἃ ὁ
 Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοῖνου.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς ἀπολογεῖται, καὶ οὐκ ἀξιοὶ τῶ τοῦ δι-
 δασκάλου ἀξιώματι κεχρηῆσθαι· ὅσα γὰρ ἐπιεικέστερον φθέγγεται,
 τοσοῦτα μᾶλλον αὐτοὺς χειροῦται· οὐδέποτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα
 μου κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον· καὶ ταῦτα ἀπολογίας ἦν.

10 Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρεῖς, καὶ ἀνεσπᾶσθη πάλιν ἄ-
 11 παντα εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ ἰδοὺ, ἑξαυτῆς τρεῖς ἄνδρες
 ἐπέστησαν ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἐν ᾗ ἦμην, ἀπεσταλμένοι ἀπὸ
 12 Καισαρείας πρὸς με· εἶπε δέ μοι τὸ Πνεῦμα, συνελθεῖν 25
 αὐτοῖς, μηδὲν διακρίνοντα·

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὁρᾶς ὅτι Πνεύματος ἢ νομοθεσία.

Ἦλθον δὲ σὺν ἐμοὶ καὶ οἱ ἐξ ἀδελφοὶ οὗτοι, καὶ εἰσ-
 ἤλθομεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀνδρός·

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐδὲν ταπεινότερον ὅταν τῶν ἀδελφῶν τὴν μαρτυ-
 ρίαν ἐπάγηται.

13 Ἀπήγγειλε δὲ ἡμῖν πῶς εἶδε τὸν ἄγγελον ἐν τῷ οἰκῷ
 αὐτοῦ σταθέντα καὶ εἰπόντα αὐτῷ, ἀποστείλον εἰς Ἴοπι-

πην, καὶ μεταπέμψαι Σίμωνα τὸν ἐπικαλούμενον Πέ-
14 τρον, ὃς λαλήσει ῥήματα πρὸς σε, ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ
καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ εἶπε τὰ παρὰ τοῦ ἀγγέλου ῥηθέντα, ὅτι εἶπε
τῷ Κορνηλίῳ, “ αἱ εὐχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου,” καὶ τὰ 5
ἑξῆς, ἀλλὰ τί φησι; “ λαλήσει ῥήματα πρὸς σε, ἐν οἷς σωθήσῃ
“ συ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου” τοῦτο εἰκότως πρόκειται· καὶ οὐδὲν
λέγει περὶ τῆς ἐπιεικείας τοῦ ἀνδρός· τοῦ Πνεύματος πέμψαντός,
φησι, τοῦ Θεοῦ κελεύσαντος διὰ τοῦ ἀγγέλου, ἐκεῖθεν καλέσαντος,
ἐπεὶ οὐκ ἔδει, λύνοντος τὴν διάκρισιν τῶν πραγμάτων τί ποιῆ- 10
σαι ἔδει; ἀλλ’ οὐ λέγει τούτων οὐδέν, ἀλλ’ ἀπὸ τοῦ ὑστεροῦ
ἰσχυρίζεται· ὃ καὶ κατ’ αὐτὸ ἀναμφισβήτητον ἦν τεκμήριον.

15 Ἐν δὲ τῷ ἄρξασθαί με λαλεῖν, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα
τὸ Ἅγιον ἐπ’ αὐτοὺς, ὡς περὶ καὶ ἐφ’ ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἀρκεῖται τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ῥήματος ἀνα- 15
μιμήσκει τοῦ Κυρίου.

16 Ἐμνήσθη δὲ τοῦ ῥήματος τοῦ Κυρίου, ὡς ἔλεγεν,
Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτίσθησεσθε
ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅτι οὐδὲν καινότερον γέγονεν, ἀλλ’ ὅπερ προεῖπεν· 20
ἀλλ’ οὐκ ἔδει βαπτίσαι· ἀλλ’ ἀπήρτιστο τὸ βάπτισμα· καὶ οὐ
λέγει ἐκέλευσα αὐτοὺς βαπτισθῆναι· ἀλλὰ τί; δείκνυσιν αὐτὸν
οὐδὲν ποιήσαντα· ὅπερ ἐσχῆκαμεν, φησὶν, ἡμεῖς, ἔλαβον ἐκεῖνοι.

17 Εἰ οὖν τὴν ἴσῃν δωρεὰν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ὡς
καὶ ἡμῖν, πιστεύσασι ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν 25
Χριστὸν,

Τοῦ αὐτοῦ. Ἴνα μειζόνως αὐτῶν ἐμφράξῃ τὰ στόματα, διὰ
τοῦτο προσέθηκε “ τὴν ἴσῃν δωρεὰν” ὁρᾷς πῶς οὐκ ἀφήσιν αὐτοὺς
ἔλαττον ἔχειν· “ πιστεύσασι,” φησὶ, “ τὴν ἴσῃν δωρεὰν ἔδωκε”
καὶ οὐ λέγει ὑμῖν, ἀλλ’ “ ἡμῖν” τί ἀναξιοπαθεῖτε ὅταν ἡμεῖς κοι- 30
νωκὸς αὐτοὺς λέγωμεν;

Ἐγὼ τίς ἡμῖν δυνατὸς κωλύσαι τὸν Θεόν;

Τοῦ Χριστοστόμου. Βαβαὶ πόση ἀπολογία· οὐ γὰρ εἶπε,

ταῦτα οὖν εἰδότες ἠσυχάζετε ; ἀλλὰ τί ; δέχεται αὐτῶν τὴν ὀρμὴν, καὶ ἐγκαλοῦσιν ἀπολογεῖται^ε, “ τίς ἤμην δυνατὸς κωλύσαι τὸν “ Θεόν ; ” οὐκ ἠδυνάμην κωλύσαι· σφοδρὰ ἐντρεπτικῶς καὶ βαρέως· ὅθεν λοιπὸν φοιβηθέντες ἠσύχασον, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν.

Τοῦ ἀποστόλου. Ὁρᾷς ὅτι ἀπὸ τῆς δημηγορίας τοῦ Πέτρου τὸ 5 πᾶν γέγονε, καλῶς ἀπαγγείλαντος τὰ γεγενημένα.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ. Οἰκονομία τις ἐγένετο διὰ τὴν πολλὴν τῶν ἐκ περιτομῆς πιστευσάντων διάκρισιν, πρὸ τοῦ βαπτίσματος καταξιωθῆναι τοὺς περὶ τὸν Κορνήλιον τοῦ Πνεύματος· ἵνα τὴν ἀντίρρῃσιν τῶν ἀναγκαζομένων παύσῃ· ὅθεν δὲ καὶ εἰκότως περὶ τῶν 10 ἀντιλεγόντων εἴρηται, “ ἀκούσαντες δὲ ἠσύχασαν.”

- 18 Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα ἠσύχασαν, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν, λέγοντες, ἄρα γε καὶ τοῖς ἔθνεσιν ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν εἰς ζωὴν ἔδωκεν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἐταπεινώθησαν ἀπὸ τούτων τῶν λόγων· 15 ἐντεῦθεν ἀνεώχθη θύρα πρὸς τὰ ἔθνη λοιπόν.

Ἀμμωνίος. Ὅτι ἢ εἰς Χριστὸν πίστις, μετάνοιαν ἔχουσα ἐπὶ τοῖς πρώην πραχθεῖσιν αὐτοῖς ἢ δογματισθεῖσιν, εἰς ζωὴν ἄγει.

- 19 Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες ἀπὸ τῆς θλίψεως τῆς γενο- 20 μένης ἐπὶ Στεφάνῳ, διήλθον ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας,

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐ μικρὸν κατόρθωμα ὁ διωγμὸς γέγονε· “ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν· ” οὐκ ἂν εἶγε ἐπίτηδες ἐσπούδασαν στήσαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλο τι^ε ἐποίη- 25 σαν, ἢ τοῦτο διέσπειραν τοὺς διδασκάλους· ὅρα ποῦ τὸ κήρυγμα ἐξετάθη· “ διήλθον,” φησιν, “ ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας· ” οὐδενὶ μέντοι ἐλάλουν εἰ μὴ μόνοις Ἰουδαίοις.

Μηδενὶ λαλοῦντες τὸν λόγον εἰ μὴ μόνον Ἰουδαίοις.

30

Τοῦ ἀποστόλου. Ὁρᾷς ὅτι οἰκονομικῶς τοσαῦτα γέγονε περὶ Κορνήλιον· τοῦτο δὲ καὶ εἰς ἀπολογίαὶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς κατηγορίαὶν τῶν Ἰουδαίων· ὅτε γὰρ Στέφανος ἀνῆρέθη, ὅτε Παῦλος δις

^ε ἀπολογεῖτε Cod.

^ε ἀλλ' ὅτι Cod.

ικινδύνευσεν, ὅτε οἱ Ἀπόστολοι ἐμαστίχθησαν, ὅτε πολλάκις ἤλά-
θησαν, τότε τὰ ἔθνη ἐδέχθησαν, τότε Σαμαρεῖται· ὃ καὶ Παῦλος
φησί· “ ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ·
“ ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἴδου
“ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη” περιήεσαν οὖν καὶ ἔθνεσι διαλεγόμενοι. 5

20 Ἦσαν δέ τινες ἐξ αὐτῶν ἄνδρες Κύπριοι καὶ Κυρη-
ναῖοι, οἵτινες ἐλθόντες εἰς Ἀντιόχειαν, ἐλάλουν πρὸς τοὺς
Ἑλληνιστὰς, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Κύριον Ἰησοῦν.

Τοῦ Χριστοτόμου. Ἴσως διὰ τὸ μὴ εἰδέναι Ἑβραῖσι, Ἑλ-
ληνας αὐτοὺς ἐκάλουν. 10

21 Καὶ ἦν χεῖρ Κυρίου μετ’ αὐτῶν· πολὺς τε ἀριθμὸς ὁ
22 πιστεύσας ἐπέστρεψε πρὸς τὸν Κύριον. ἠκούσθη δὲ
ὁ λόγος εἰς τὰ ὅσα τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ·
περὶ αὐτῶν·

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστι τὰ σημεῖα εἰργάζοντο· ὁρᾶς διατί καὶ 15
πῦν ἢ τῶν σημείων ἀνάγκη γέγονεν, ἵνα πιστεύσωσιν.

Καὶ ἐξαπέστειλαν Βαρνάβαν διελθεῖν ἕως Ἀντιο-
χείας.

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί μὴ Παύλω γράφουσιν, ἀλλὰ Βαρνάβαν
πέμπουσιν; οὕτω τοῦ ἀνδρὸς ἤδεισαν τὴν ἀρετὴν· οἰκονομεῖται δὲ 20
Βαρνάβαν παραγενέσθαι. ἐπειδὴ καὶ πλῆθος ἦν καὶ οὐδεὶς ὁ κω-
λύων, εἰκότως ἐβλάστησεν ἡ πίστις· καὶ μάλιστα ὅτι οὐδένα
ἐνταῦθα ὑπέμειναν πειρασμὸν, καὶ Παῦλος κηρύττει.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Καισαρείας ἐκ τοῦ ἀ΄ τόμου τῆς Ἐκκλησιαστι-
κῆς ἱστορίας. Λέγεται εἰς τῶν ἑβδομήκοντα Βαρνάβας γεγο- 25
νῆαι· τούτων δὲ τῶν ἑβδομήκοντα εἶναι φασὶ καὶ Σωσθένην τὸν
ἄμα Παύλω Κορινθίους ἐπιστείλαντα, καὶ Μαθθίαν δὲ τὸν ἀπὸ
Ἰουδα τοῖς Ἀποστόλοις συγκαταλεγέντα· καὶ Θαδδαῖον δὲ ἓνα
τῶν αὐτῶν εἶναι φασίν.

23 Ὃς παραγενόμενος καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, 30
ἐχάρη, καὶ παρεκάλει πάντας τῇ προθέσει τῆς καρδίας
προσμένειν τῷ Κυρίῳ·

Τοῦ Χριστοστόμου. Καθάπερ γὰρ γῆ λιπαρὰ, τὸν λόγον ἐδέξατο αὕτη ἡ πόλις, καὶ πολὺ τὸν καρπὸν ἐπεδείξατο.

24 Ὅτι ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ πλήρης Πνεύματος Ἁγίου καὶ πίστεως. καὶ προσετέθη ὄχλος ἱκανὸς τῷ Κυρίῳ.

Διάτμοι. Οὐ ταῦτόν ἐστι Θεὸν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ἄνδρα 5 ἀγαθὸν ὑπάρχειν. ὁ μὲν γὰρ κατ' οὐσίαν ἀγαθὸς τυγχάνει· ἀρχὴ καὶ πηγὴ ὧν τῶν ἀγαθῶν· ὁ δὲ ἀνὴρ οὐ κατ' οὐσίαν τυγχάνει, ἀλλ' ἐν ἀναλήψει ἀρετῆς ἔχει τοῦτο αὐτό· ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ἀνὴρ ἀγαθὸς εἰς τοῦτο λήψη καὶ τὸ, “ εὗ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ.”

25 Ἐξῆλθε δὲ εἰς Ταρσὸν ὁ Βαρνάβας ἀναζητῆσαι 10 Σαῦλον,

Τοῦ Χριστοστόμου. Πολύχρηστος ἦν ὁ ἀνὴρ καὶ ἀφελῆς καὶ συγγνωμονικός· ἦλθεν ἐπὶ τὸν ἀθλητὴν, ἐπὶ τὸν στρατηγόν, ἐπὶ τὸν μονάχον, ἐπὶ τὸν λέοντα· οὐκ ἔχω τί εἶπω, ὅσα ἐὰν εἶπω· ἐπὶ τὸν κύνα τὸν θηρευτικόν, τὸν λέοντας ἀναιροῦντα· ἐπὶ τὸν ταῦρον 15 τὸν ἰσχυρόν· ἐπὶ τὴν λαμπάδα τὴν φαιδράν· ἐπὶ τὸ στόμα τὸ τῆ οἰκουμένη ἀρκοῦν. ὄντως διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἐχρηματίσθησαν καλεῖσθαι Χριστιανοί, ὅτι Παῦλος ἐνταῦθα τοσοῦτον ἐποίησε χρόνον.

26 Καὶ εὐρῶν ἤγαγεν εἰς Ἀντιόχειαν. ἐγένετο δὲ αὐτοῖς ἐνιαυτὸν ὅλον συναχθῆναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ 20 διδάξαι ὄχλον ἱκανόν,

Οὐ μικρὸν τῆς πόλεως ἐγκόμιον τοῦτο πρὸς ἅπαντας στήναι δύναται, ὅτι τοῦ στόματος ἐκείνου τοσοῦτον ἀπήλαυσε χρόνον πρώτη τῶν ἄλλων ἀπασῶν διὸ καὶ πρώτως ἐνταῦθα τοῦ ὀνόματος ἤξιώθησαν. ὁρᾷς Παύλου τὸ κατόρθωμα, εἰς ὅσον ἐπῆρεν ἕψος. 25 ὥσπερ τι σημεῖον τὸ ὄνομα· ἕνθα τρισχίλιοι, ἕνθα πεντακισχίλιοι ἐπίστευσαν, ἕνθα τοσοῦτον πλῆθος, οὐδὲν τοιοῦτον γέγονεν· ἀλλ' οἱ τῆς οὐδοῦ ἤκουον, ἐνταῦθα Χριστιανοὶ ὀνομάσθησαν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐδεῖ καὶ τὸν τῆς ἐλεημοσύνης ἐνταῦθα φυτευθῆναι καρπὸν καὶ ἔρα πῶς ἀναγκαίως οὐδεὶς τῶν περιφανῶν αὐτοῖς γίνεται δι- 30 δάσκαλος.

Χρηματίσαι τε πρώτως ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς Χριστιανούς.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ. Χριστιανὸς γὰρ ὄνομα πολυθείας ἀντίπαλον.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Σημειωτέον ὅτι μᾶλλον διὰ τοῦτο ἡ Ἀντιόχεια θρόνου ἡξιώθη ἀρχοντικοῦ· ἐπειδὴ ἐκεῖ πρῶτον ἐχρημάτισαν οἱ πιστοὶ Χριστιανοί.

5

ΚΕΦ. ΙΖ.

Προφητεία^h Ἀγάβου περὶ λιμοῦ οἰκουμένης, καὶ καρποφορίας πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀδελφούς.

27 Ἐν ταύταις δὲ ταῖς ἡμέραις κατήλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων προφῆται εἰς Ἀντιόχειαν.

10

Τοῦ Χριστοστόμου. Εἰ δὲ φησιν ὁ Χριστὸς, ὅτι “ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου” περὶ ἐκείνων φησὶ τῶν προφητῶν τῶν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ προαναφωνησάντων.

28 Ἀναστὰς δὲ τις ἐξ αὐτῶν ὀνόματι Ἀγαβος, ἐσήμανε διὰ τοῦ Πνεύματος, λιμὸν μέγαν ἔσεσθαι ἐφ’ ὅλην τὴν οἰκουμένην· ὅστις καὶ ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος.

15

Τοῦ αὐτοῦ. Κυπρίους ἔσχον διδασκάλους καὶ Κυρηναίους καὶ Παῦλον· ἀλλ’ οὗτος ὑπερέβαινε αὐτούς· ἐπεὶ καὶ Παῦλος Ἀνανίαν καὶ Βαρνάβαν ἔσχε διδασκάλους· ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν, ὅτι διὰ τοῦτο λιμὸς γέγονεν, ὅτι Χριστιανισμὸς εἰσῆλθεν, ὅτι δαίμονες ἀπέστησαν, προλέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν θαυμαστόν· καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς προεῖπεν· οὐ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο γεγενῆσθαι ἔδει, ἀλλὰ διὰ τὰ κακὰ τὰ εἰς τοὺς Ἀποστόλους γενόμενα· καὶ ἐμακροθύμησεν ὁ Θεός, ὡς δὲ ἐνέκειντο, λιμὸς μέγας γίνεται, μηνύων τοῖς Ἰουδαίοις τὰ ἐσόμενα κακὰ· εἰ δὲ αὐτοὺς ᾔην, πάντως ἔδει καὶ ὄντα παύσασθαι· τί ἠδίκησαν Ἕλληνας, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῶν κακῶν μετέχωσιν; εὐδοκιμῆσαι γὰρ αὐτοὺς μᾶλλον ἐχρῆν· ὅτι τὸ αὐτῶν ἐποίουν, ἀτήρουν, ἐκόλαζον, ἐτιμωροῦντο, πάντοθεν ἐδίωκον· καὶ ὅρα πότε γίνεται ὁ λιμὸς· ὅτε καὶ οἱ ἐθνικοὶ λοιπὸν προσετέθησαν. ἀλλ’ εἰ διὰ τὰ κακὰ, φησὶν, ἔδει τούτους ὑφεξαίρεθῆναι, διατί ὁ Χριστὸς τοῦτο προλαβὼν εἶπεν, ὅτι “θλίψιν ἔξετε” ὡσανεὶ λόγους ὅτι ἔδει μὴδὲ μαστίζεσθαι.

30

^h προφητείας Cod. et mox καρποφορίας.

29 Τῶν δὲ μαθητῶν καθὼς εὐπορεῖτό τις, ὥρισαν ἕκα-
στος αὐτῶν εἰς διακονίαν πέμψαι τοῖς κατοικοῦσιν ἐν
30 τῇ Ἰουδαίᾳ ἀδελφοῖς· ὃ καὶ ἐποίησαν, ἀποστεύλαντες
πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους διὰ χειρὸς Βαρνάβα καὶ Σαύ-
λου.

5

Τοῦ Χρῆστομότου. Ὅρα αὐτοῖς καὶ τὸν λιμὸν αἴτιον σωτη-
ρίας, ἐλεημοσύνης ἀφορμὴν, πολλῶν πρόξενον ἀγαθῶν ὅρας ἅμα
πιστεύοντας, ἅμα καρποφοροῦντας· οὐ τοῖς αὐτῶν μόνον ἀλλὰ καὶ
τοῖς πόρρω.

Ἀμμανῖοτ. Ὅστε οὖν καὶ Πρεσβυτέρων εἶχον ἀξίαν οἱ Ἀπό- 10
στολοι· καὶ ἐν ἄλλῳ δὲ κεφαλαίῳ σεσημείωται.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Κατασφαγὴ Ἰακώβου τοῦ Ἀποστόλου.

1 Κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν Ἡρώδης ὁ
βασιλεὺς τὰς χεῖρας κακῶσαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκ- 15
κλησίας.

Τοῦ Χρῆστομότου. Καλῶς λέγει ὅτι Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς
οὗτος, οὐκ ἦν ὁ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἰδοὺ πειρασμὸς ἕτερος· ὅρα
ἄνω ἀρχῆς εἶπον πῶς τὰ πράγματα πλέκεται· πῶς δι' ἀνέ-
σεως καὶ θλίψεως πάντα ὑφαίνεται· οὐκέτι Ἰουδαῖοι, οὔτε τὸ συν- 20
ἔδριον, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς· μείζων ἢ ἐξουσία· χαλεπώτερος ὁ πόλε-
μος, ὅσῳ πρὸς χάριν ἐγένετο τοῖς Ἰουδαίοις.

Τοῦ ἀγιοῦ. “Κακῶσαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας,” φησί
καθάπερ θηρίον ἀπλῶς καὶ ἀλογίστως ἐποίει· τοῦτο ἐστὶν δ' ἔλε-
γεν ὁ Χριστός· “τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, 25
“ ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε.”

Ἀμμανῖοτ. Θέα ὅτι οἱ πιστοὶ ἄνδρες, καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν σύ-
στημα Ἐκκλησία καλεῖται.

Ποῖον καιρὸν; τὸν ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος· Γάϊος γὰρ αὐτοκρά-
τωρ Ῥωμαίων Ἀγρίππαν καθίστησι βασιλέα τῆς Ἰουδαίας, [f τὸν 30
Ἡρώδην ἐξορίσας διαβιοῦν ἐν Λουγδούνῳ τῆς Ἑ Γαλλίας] σὺν καὶ τῇ

f Quæ uncinis inclusi in textu ommissa suppl. rec. man. in marg.
ἐξορίσας δι' ἀισχύρητα βίου Cæcum. et Cod. Barocc. 3. Ἑ Γαλλίας
Cod.

γυναικὶ Ἑρωδιᾷ· οὗτός ἐστιν ὁ κατὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου, ὡς ἱστορεῖ Ἰώσηπος ἐν τῷ ἰη' λόγῳ τῆς Ἀρχαιολογίας, καὶ Εὐσέβιος ἐν τῷ β' λόγῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας· ἢ οὖν διαφωνία τοῦ ὀνόματος ἐνταῦθα τὸ λέγειν ἀντὶ Ἀγρίππα Ἑρωδῆν, ἢ κατὰ σφάλμα ὡς εἰκὸς γραφικὸν γέγονεν· ἢ κατὰ διωνυμίαν εἴρηται· ἐπεὶ 5 καὶ ὁ χρόνος καὶ αἱ πράξεις τὸν αὐτὸν ὄντα δεικνύουσιν· τουτέστιν Ἀγρίππαν ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, δε μετὰ Γάϊον γέγονεν αὐτοκράτωρ.

2 Ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρα.

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν εἰ δέ τις ζητοίη, 10 διατὶ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς, ἐροῦμεν ὅτι ὑπὲρ αὐτῶν τούτων· πρῶτον μὲν πείθων αὐτούς, ὅτι καὶ ἀναιρούμενοι κρατοῦσιν, ὅπερ ἐπὶ Στεφάνου γέγονε· δεῦτερον δὲ διδοῦς αὐτοῖς μετὰ τὸ ἐμπλήσαι τὸν θυμὸν, ἀνενεγκεῖν ἀπὸ τῆς μανίας· τρίτον δεικνύς ὅτι κατὰ 15 συγχώρησιν αὐτοῦ γέγονε τοῦτο.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὕτως ἦν σφοδρὸς καὶ βαρὺς Ἰουδαίοις, ὡς καὶ τὸν Ἑρωδῆν ταύτῃ δωρεὰν μεγίστην νομίσαι χαρίσεσθαι τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ ἐκείνοι ἀνέλοι.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶδες αὐτῶν τὴν ἀνδρείαν; ἵνα γὰρ μηδεὶς λέγῃ ὅτι διὰ τοῦτο ἀκινδύνως καὶ ἀδεῶς κατατολμῶσι τοῦ θανάτου, ἅτε 20 ἔξαρπάζοντος αὐτούς τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο συγχωρεῖ καὶ ἀναιρεθῆναι καὶ τοὺς κορυφαίους, μάλιστα Στέφανον καὶ Ἰάκωβον· πείθων αὐτούς τοὺς ἀναιροῦντας, ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἀφίστησιν αὐτούς καὶ κωλύει.

Ἀμμανῖσι. Σημειωτέον ὅτι Ἰάκωβος πρῶτος ἐμαρτύρησεν ἀπὸ 25 τῶν δώδεκα μαθητῶν, ὑπὸ Ἑρωδου ἢ σφαγεῖς ἢ ἀποτμηθεὶς τὴν κεφαλὴν.

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Ἦν γὰρ καὶ ἕτερος Ἰάκωβος ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφός· διὰ τοῦτο ἐπεσημήνατο εἰπὼν τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου. 30

* Πέτρον σύλληψις πρὸς Ἑρωδου· ὅπως τὲ αὐτὸν θείῳ θελήματι ἢ ἄγγελος ἐξείλατο τῶν εἰρημῶν.

3 Ἰδὼν δὲ ὅτι ἀρεστόν ἐστι τοῖς Ἰουδαίοις, προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον.

ε Ἑρωδῆν Cod.

h ἄγγελον Cod.

υ δ

Τοῦ αὐτοῦ. Ὑπὲρ τινῶν αὐτοῖς ἐχαρίζετο φόνους ποιῶν ἀπλῶς καὶ εἰκῆ;

Τοῦ αὐτοῦ. “Ἰδὼν δὲ ὅτι ἀρεστόν ἐστι,” φησὶ, “τοῖς Ἰουδαίοις” ἀρεστόν φόνος; καὶ φόνος ἀδικος κακίας; ἀσέβεια ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν ταῖς ἀτόποις ὑπηρετεῖτο· θεὸν γὰρ τούτων- 5 τίων ποιεῖν ἐγκόπτειν αὐτῶν τὴν ὀρμὴν, ὃ δὲ ἐπέτεινε, καθάπερ τις δῆμιος ὢν τῶν νοσούντων, ἀλλ’ οὐκ ἰατρός· καίτοι μύρια παραδείγματα ἔχων, καὶ τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρὸς Ἡρώδου καὶ πῶς ἐκεῖνος μὲν διὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν παιδίων μέγιστα ἔπαθε κακὰ, οὗτος δὲ Ἰωάννην ἀνελὼν, πόλεμον ἤγειρε χαλεπόν. 10

Ἦσαν δὲ αἱ ἡμέραι τῶν ἀζύμων.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ἡ περιττὴ τῶν Ἰουδαίων ἀκριβολογία ἀνελεῖν μὲν οὐκ ἐκώλυον, ἐν δὲ καιρῷ τοιοῦτοφ πράττειν οὐκ ἤθελον.

- 4 Ὁν καὶ πιάσας ἔθετο εἰς φυλακὴν, παραδοὺς τέσσαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτὸν, βουλό- 15 μενος μετὰ τὸ πάσχα ἀναγαγεῖν αὐτὸν τῷ λαῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ τοῦ θύμου τοῦτό, φησιν, ἦν καὶ τοῦ δέους.

Ὅσφ ἀκριβεστέρα ἢ φρουρὰ, τοσοῦτω θαυμασιωτέρα ἢ ἐπίδειξις· τοῦτο δὲ ἦν ὑπὲρ Πέτρου δοκιμοτέρου γινομένου καὶ τὴν ἀνδρίαν τὴν οἰκείαν. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Περὶ τὰ καίρια λοιπὸν ἦν ὁ ἀγὼν, καὶ τὸ ἐκεῖνον ἀναιρεθῆναι περιδεεῖς ἐποίει, καὶ τὸ τοῦτον ἐμβεβλήσθαι.

- 5 Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ φυλακῇ· προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομένη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ. 25

Τοῦ αὐτοῦ. Φιλοστοργίας ἦν ἡ προσευχὴ, πατέρα πάντες ἐζήτουν, πατέρα ἡμερον· “ἐκτενὴς,” φησὶ, “προσευχὴ” ἀκούσατε πῶς διέκειντο πρὸς τοὺς διδασκάλους· οὐκ ἐστασίασαν, οὐκ ἐθορήβησαν, ἀλλ’ ἐπὶ εὐχὴν ἐτράπησαν ὄντως συμμαχίαν τὴν ἰάμαχον.

Τοῦ ἁγίου Σεγέρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς 30 πρὸς Μήτηρ πρωτεύοντα ἐπιστολῆς. Τοῦτο καὶ ὑμᾶς ἡμῖν τοῖς βραχεσί παρακαλοῦμεν συνεισφέρειν, καὶ ἰκετείας καὶ δά-

i τὴν ἀμ. supplevit sec. m.

κρυσί· τὰ γὰρ κοινὰ πάθη τῆς Ἐκκλησίας καὶ κοινῶν δεῖται δεήσεων οὕτω γὰρ καὶ Πέτρον τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων ἐν τῇ φυλακῇ δύσιν ἀλύσεσι δεδεμένου, καὶ φρουρᾶ στρατιῶτων παραδεδομένου, φησὶ τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων, “προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομένη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ.”⁵ τούτοις κ^υν Ἀποστόλου τῆς συμμαχίας δεηθέντος τῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀναπεμπομένων εὐχῶν, πῶς ἡμεῖς οἱ ἀτελεῖς καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ σύντροφοι, μὴ πολλῶ μᾶλλον αἰτήσωμεν ταύτας ἡμῖν συνεισφέρεισθαι παρὰ τῶν πιστῶν, γησιῶν μελῶν ὄντων τῆς ἐκκλησίας καὶ πεκαυμένων, στενάζειν μετ’ αἰσθήσεως θεοφιλοῦς καὶ 10 πνευματικῆς ;

6 Ὅτε δὲ ἔμελλε προαγαγεῖν αὐτὸν ὁ Ἡρώδης, τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἦν ὁ Πέτρος κοιμώμενος μεταξὺ δύο στρατιωτῶν, δεδεμένος ἀλύσεσι δυσί· φύλακές τε πρὸ τῆς θύρας 7 ἐτήρουν τὴν φυλακὴν· καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη,¹⁵ καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι· πατάξας δὲ τὴν πλευρὰν τοῦ Πέτρον, ἤγειρεν αὐτὸν λέγων.

Τοῦ Χριστοτόμοι. Κατ’ ἐκείνην τὴν νύκτα αὐτὸν ἐξήρασε· “καὶ φῶς ἔλαμψε,” φησὶ, “ἐν τῷ οἰκήματι,” ἵνα μὴ νομίση φαντασίαν εἶναι· καὶ τὸ φῶς οὐδεὶς εἶδε πλὴν ἐκείνου· εἰ γὰρ καὶ τοῦτο 20 γέγονε, καὶ ἐνόμιζε φαντασίαν εἶναι διὰ τὸ ἀπροσδόκητον, εἰ μὴ τοῦτο γέγονε¹, πολλῶ πλεον οὕτως παρετάττετο πρὸς τὸν θάνατον· τὸ γὰρ πολλῶν ἡμερῶν ἐκεῖ μείναντα μὴ σωθῆναι, τοῦτο ἐποίει.

Τοῦ αἰτιοῦ. Ὅρα δὲ Πέτρον καθεύδοντα, καὶ οὐκ ὄντα οὐδὲ ἐν 25 ἀγωνίᾳ οὐδὲ ἐν φόβῳ· αὐτῇ τῇ νυκτὶ ἢ προάγεσθαι ἔμελλε, ἐκάθευθε, τὸ πᾶν ρίψας ἐπὶ τὸν Θεόν· καὶ πάλιν ἰσχύει πλῆθος ὅταν καὶ ἀρετὴ ἦ· καὶ τοσοῦτον ἰσχύει, ὡς κεκλεισμένων τῶν θυρῶν καὶ ἀλύσεων ἐπικειμένων, καὶ φυλάκων ἐκατέρωθεν παρακαθευδόντων, ἐξαγαγεῖν τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀπαλλάξαι πάντων ἐκείνων· ἀλλ’ 30 ὥσπερ ἀρετῆς οὐσης μεγάλα δύναται, οὕτω κακίας προσούσης, οὐδὲν ὀνίησι πλῆθος.

^k Sic.

¹ In marg. suppl. rec. m. πῶς οὐκ ἂν ἐνόμιζε φαντασίαν εἶναι.

Τοῦ λίττοῦ. Ὅρα πῶς ἀκριβῆς ἡ φυλακή· καὶ φησὶ, ἀνάστηθι· συγκαθεύδοντες ἦσαν οἱ φύλακες, “καὶ φῶς ἔλαμψε” διατί φῶς; ὥστε καὶ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι τὸν Πέτρον, καὶ μὴ νομίσαι φαντασίαν εἶναι· καὶ τὸ ἐν τάχει, ὥστε μὴ ραθυμῆσαι· καὶ ἐπληξεν αὐτόν· οὕτως βαθέως ἐκάβευden· ἐδόκει δὲ ὄραμα βλέπειν. διηλ-5 θον πρώτην καὶ δευτέραν φυλακὴν· πῶς; εἰπέ μοι· ποῦ εἰσὶν οἱ αἰρετικοί; εἰπάτωσαν ἡμῖν.

Ἀνάστα ἐν τάχει· καὶ ἐξέπεσαν αὐτοῦ αἱ ἀλύσεις ἐκ τῶν χειρῶν.

Τοῦ Χρτιστομότου. Οὐχὶ θορυβοῦντός ἐστι τοῦτο, ἀλλὰ πεί-10 θοντος μὴ ἀναβάλλεσθαι.

Τοῦ λίττοῦ. Πάλιν ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι οὐ κακουργία γέγονεν· οὐδεὶς γὰρ ἐπειγόμενος καὶ διορύζαι βουλόμενος τοσαύτην ποιεῖται σπουδὴν, ὡς τὰ σανδάλια αὐτοῦ λαβεῖν καὶ σώζεσθαι.

8 Εἶπε δὲ ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· ζῶσαι καὶ ὑπόδησαι¹⁵ τὰ σανδάλιά σου· ἐποίησε δὲ οὕτως· καὶ λέγει αὐτῷ· περιβάλου τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκολουθεῖ μοι·

Τοῦ λίττοῦ. Φέρε κάκεινο ἐξετάσωμεν· εἶπεν ὁ Χριστός· “μὴ κτήσεσθε χρυσὸν μηδὲ ἀργυρον, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑπο-“ δῆματα, μηδὲ ζώνην, μηδὲ ῥάβδον” τί οὖν, εἶπε μοι, Πέτρος²⁰ παρὰ τὸ πρόσταγμα; ἐποίει· πῶς γὰρ οὐ; καὶ ζώνην ἔχων καὶ ἱμάτια· ἄκουε γὰρ ἀγγέλου λέγοντος πρὸς αὐτόν· “ζῶσαι καὶ ὑπό-“ δησαι τὰ σανδάλιά σου”· καίτοι οὐ τοσαύτη χρεία τῶν ὑποδημάτων ἦν· ἐστὶ γὰρ κατ’ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καὶ ἀνυπόδητον εἶναι· ἢ δὲ πολλὴ χρεία ἐν τῷ χειμῶνι ἐστίν, ἀλλ’ ὅμως εἶχε· τί δὴ ὁ²⁵ Παῦλος ὅταν Τιμοθέῳ^m γράφων· “σπουδάσον πρὸ χειμῶνος ἐλ-“ θεῖν”· εἶτα παραγγέλλει καὶ λέγει· “τὸν φελώνην ὃν ἀπέλιπον ἐν “ Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα “ τὰς μεμβράνας”· ἰδοὺ φελώνην εἶπε· καὶ οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν ὅτι καὶ ἕτερον οὐκ εἶχεν ὃν ἐφόρει· εἰ μὲν γὰρ μηδὲ ὅλως ἐφόρει,³⁰ περιττῶς ἐκέλευε τοῦτον ἀπενεχθῆναι· εἰ δὲ οὐκ ἐνῆν μὴ φερεῖν, δηλονότι ἕτερον εἶχε· τί δὲ ὅτι διετίαν ὅλην ἐν οἰκείῳ μισθώματι

^m Rec. m. add. ἵταν λέγη Τιμ.

ἔμεινεν; ἄρα παρήκουσε τοῦ Χριστοῦ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς ὁ λέγων “ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός” περὶ οὗ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησε λέγων “ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς ἐστὶ μοι οὗτος.” Καὶ μετ’ ὀλίγα—Τί οὖν ἐστίν; οὐκ ἐναντιώθησαν; μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἠκολούθησαν τοῖς ἐπιτάγμασι τοῦ Χριστοῦ· τὰ γὰρ ἐπιτάγματα ἐκεῖνα πρόσκαιρα ἦν, καὶ οὐ διὰ παντός· καὶ τοῦτο οὐ στοχαζόμενος λέγω, ἀλλ’ ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν πῶς φησὶν ὁ Λουκᾶς εἰρηκέναι τὸν Χριστὸν τοῖς μαθηταῖς; “ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαπτίου καὶ πήρας καὶ ζώνης καὶ ὑποδημάτων, μήτινος ὑστέρησεν ὑμῖν; λέγουσιν αὐτῷ, 10 “οὐ” οὐκοῦν λοιπὸν κτήσασθε· ἀλλὰ τί ἔδει, εἶπέ μοι, ἕνα χιτωνῶ ἔχειν; τί οὖν εἰ πλύνασθαι τοῦτον ἔδει; γυμνὸς ἐχρῆν οἶκοι καθῆσθαι; ἢ γυμνὸν περιμέναι καὶ ἀσχημονεῖν χρείας καλούσης; ἐπύθον οἷον ἦν, Παῦλον τὸν ἐπὶ τοσοῦτοις κατορθώμασι περιιώντα τὴν οἰκουμένην, διὰ ἱματίου ἐνδείαν οἶκοι καθῆσθαι καὶ τηλικούτοις 15 πράγμασιν ἐμποδίζεῖν· τί δὲ εἰ κρυμὸς ἐπετέσθη σφοδρὸς καὶ κατέβρεξεν; ἢ καὶ ἐπάγω σε πῶς ξηραίνεσθαι ἐνῆν; καὶ πάλιν γυμνὸν ἐχρῆν καθῆσθαι· τί δὲ εἰ τὸ ψύχος κατέτεινε; τὸ σῶμα τήκεσθαι ἔδει, καὶ μὴ φθέγγεσθαι; ὅτι γὰρ οὐκ ἀδαμάντινα σώματα αὐτοῖς κατεσκεύαστο, ἄκουσον τί φησι πρὸς Τιμόθεον 20 “οἶψ’ ὀλίγῳ χρόνῳ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου “ἀσθενείας” καὶ πάλιν περὶ ἐτέρου “καὶ γὰρ ἠσθένησε παρα- “πλήσιον θανάτου· ἀλλ’ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἠλέησεν· οὐκ αὐτὸν δὲ “μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ” ὥστε ἀλώσιμοι πᾶσιν ἦσαν τοῖς πάθεσι· τί οὖν ἀπολλυσθαι ἐχρῆν; οὐδαμῶς· τίνος οὖν ἕνεκε τότε τοῦτο 25 ἐπέταξε; τὴν δύναμιν αὐτοῦ θέλων δεῖξαι.

9 Καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθει· καὶ οὐκ ἤδει, ὅτι ἀληθές ἐστι τὸ γενόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου· ἐδόκει γὰρ ὄραμα 10 βλέπειν. διελθόντες δὲ πρώτην φυλακὴν καὶ δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν 30 πόλιν, ἦτις αὐτομάτη ἠνοίγη αὐτοῖς· καὶ ἐξελθόντες προῆλθον ῥύμην μίαν, καὶ εὐθέως ἀπέστη ὁ ἄγγελος ἀπ’ αὐτοῦ.

Ἰωάννου. Ἰδοὺ δεύτερον σημεῖον ὅτε ἀπέστη ὁ ἄγγελος, τότε ἐνόησεν ὁ Πέτρος.

Τοῦ αἰτοῦ. Εἰκότως διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν γινομένων ὁρᾷ πόσον ἐστὶν ὑπερβολὴ σημεῖου· πῶς ἐκπλήττει τὸν ὁρῶντα· πῶς οὐκ ἀφήσιν ἀπιστηθῆναι. εἰ γὰρ Πέτρος ἐδόκει ὄραμα βλέπειν τοσού- 5 τῷ χρόνῳ, καίτοι αὐτὸς ζωσάμενος καὶ ὑποδησάμενος, τί ἕτερος ἔπαθεν αὐτῷ; διήλθεν πρώτην καὶ δευτέραν φυλακὴν· πῶς; εἴπέ μοι· ποῦ εἰσὶν οἱ αἰρετικοί; εἰπάτωσαν ἡμῖν. Καὶ μετ' ὀλίγα—“Ἐξελ- “θόντες προῆλθον ῥύμην μίαν,” ἕως ὅτου ἀπέστη ὁ ἄγγελος· τὰ μέντοι ἔνδον γενόμενα ἐν τῇ φυλακῇ θαυμασιώτερα ἦν, τοῦτο δὲ 10 λοιπὸν ἀνθρωπινότερον ὅτε οὐδὲν κάλυμμα ἦν, τότε ἀπέστη ὁ ἄγγελος· εἰ γὰρ προῆλθεν ὁ Πέτρος τοσούτων ὄντων κωλυμάτων, ὅπως γὰρ ὄντως ἐκπληξίς ἦν· νῦν ἔγνω, “ὅτι ἐξαπέστειλε Κύριος “τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλατο,” οὐχὶ τότε ὅτε ἐν δεσμῷ ἦν.

11 Καὶ ὁ Πέτρος ἐν ἑαυτῷ γενόμενος, εἶπε, Νῦν οἶδα 15 ἀληθῶς ὅτι ἐξαπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ ὁ Θεὸς, καὶ ἐξείλατό με ἐκ χειρὸς Ἡρώδου, καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων.

Τοῦ αἰτοῦ. Νῦν ἔγνω, φησὶν, οὐ τότε· διατί δὲ γίνεται τοῦτο, καὶ οὐκ ἔστι Πέτρος ἐν αἰσθήσει τῶν γινομένων· καίτοι 20 τοιαύτης ἀπολαύσας ἀπαλλαγῆς ὅτε οἱ πάντες ἀπελύθησαν. καὶ τὸ τὰς ἀλύσεις δὲ ἀπὸ τῶν χειρῶν πεσεῖν, καὶ τοῦτο μέγα τεκμήριον τοῦ μὴ φυγεῖν. ἀθρόον βούλεται τὴν ἡδονὴν αὐτῷ γενέσθαι, καὶ μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι, τότε τὴν αἴσθησιν λαβεῖν.

12 Συνιδὸν δὲ ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς 25 Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου, οὗ ἦσαν ἱκανοὶ 13 συνηθροισμένοι καὶ προσευχόμενοι. κρούσαντος δὲ τοῦ Πέτρου τὴν θύραν τοῦ πυλῶνος, προσῆλθε ὑπακοῦσαι 14 παιδίσκη ὀνόματι Ῥώδη· καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φωνὴν τοῦ Πέτρου, ἀπὸ τῆς χαρᾶς οὐκ ἤνοιξε τὸν πυλῶνα, 30

Τοῦ Χριστοῦ. Ὅρα τὸν Πέτρον οὐκ εὐθέως ἀναχωροῦντα, ἀλλὰ πρότερον εὐαγγελιζόμενον τοὺς αὐτοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα—

“συνιδῶν δὲ,” φησί· τί ἐστὶ συνιδῶν; ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἀπελθεῖν δεῖ, ἀλλ’ ἀμεψάσθαι τὸν εὐεργέτην· “ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μαρίας·” τίς ἦν ὁ Ἰωάννης; ἴσως οὐκ ἐκεῖνος ὁ ἀεὶ αὐτοῖς συνῶν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ παράσημον αὐτοῦ ἔθηκεν· εἶπε γὰρ, “τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου” ὅρα δὲ εὐχόμενοι ἐν νυκτὶ πόσον ἦν-5
 σασ· ὅσον ἀγαθὸν ἢ θλίψις· πῶς δὲ διεγυγερμένους αὐτοὺς εἰργάσατο· εἶδες τοῦ φόνου Στεφάνου τὸ κέρδος, ὅτι διεσπάρησαν εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐπλατύθη τὸ κήρυγμα μετὰ τὸν φόνον Στεφάνου· εἶδες καὶ τοῦ δεσποτηρίου τούτου ὅση ἡ ὠφέλεια· οὐ γὰρ δὴ ἐξ ἑτέρων ὁ Θεὸς τοῖς ἀδικουῦσιν αὐτοὺς μέγα δεικνύει τὸ εὐαγγέλιον, 10
 ἀλλ’ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀδικουμένοις, οὐδὲν δι’ ἐκείνων πασχόντων δεῖν, αὐτὰς καθ’ ἑαυτὰς θλίψεις δείκνυσι μεγάλας οὐσας· ἵνα μὴ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν πάντως ζητῶμεν, μηδὲ τὴν ἐκδικίαν.

Ἀμμονίот. Τάχα οὗτός ἐστι Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστής, δι’ οὗ λέγουσιν ὅτι Πέτρος εὐαγγελίσαστο· τὸ γὰρ Μάρκου εὐαγγέλιον 15
 Πέτρου λέγεται εἶναι· πιθανὸς δὲ ὁ λόγος ἐξ ὧν καὶ πρὸς αὐτὸν κατέμενον ὁ τε Πέτρος καὶ οἱ λοιποί.

Εἰσδραμοῦσα δὲ ἀπήγγειλεν ἐστᾶναι τὸν Πέτρον 15
 πρὸ τοῦ πυλῶνος. οἱ δὲ πρὸς αὐτὴν εἶπον, μαίνη. ἡ δὲ διῶσχυρίζετο οὕτως ἔχειν. 20

Τοῦ Χρῆστοστομοῦ. Ὅρα καὶ τὰς παιδίσκας εὐλαβείας γε-
 μούσας· ἐκεῖνοι δὲ καὶ τούτου γενομένου ἀνένευσαν. Καὶ μετ’
 ὀλίγα—Καὶ αἱ παιδίσκαι αὐτῶν λοιπὸν ὁμότιμοι αὐτοῖς ἦσαν·
 “ἀπὸ τῆς χαρᾶς,” φησὶν, “οὐκ ἤνοιξε” καλῶς καὶ τοῦτο γέγονεν,
 ἵνα μὴ ἐκεῖνοι ἐκπλαγῶσιν εὐθέως ἰδόντες, καὶ ἀπιστήσωσιν, ἀλλ’ 25
 ἐγυμνασθῆ αὐτῶν ἡ διάνοια. ὕπερ ἔθος ἡμῖν, ἵνα αὐτὴ τὰ εὐαγγέ-
 λια κομίσηται, ἔσπευσεν ὄντως γὰρ εὐαγγέλια ἦν.

Οἱ δὲ ἔλεγον, ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστίν.

Τοῦ Χρῆστοστομοῦ. Τοῦτο ἀληθές, ὅτι ἕκαστος ἄγγελον ἔχει·
 καὶ τί βούλεται ὁ ἄγγελος; ἀπὸ τοῦ καιροῦ τοῦτο προσεδόκησαν 30
 φησὶ γὰρ, “ὅπου εἰσὶ συνηγμένοι εἰς τὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν
 “μέσῳ αὐτῶν” ὅπου ὁ Χριστὸς μέσος, πολὺ πλῆθος ἐστίν· ὅπου ὁ
 Χριστὸς, ἀνάγκη καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ΔΓ΄ Ψαλμοῦ. Παντὶ πεπιστευκότει εἰς τὸν Κύριον ἄγγελος παρεδρεύει, ἐὰν μήποτε ἡμεῖς ἐκ τῶν ποτηρῶν ἔργων ἀποδιώξωμεν. ὡς γὰρ τὰς μελίσσας καπνὸς φυγαδεύει, καὶ τὰς περισσότερὰς ἐξελαίνει δυσωδία, οὕτως καὶ τὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄγγελον ἢ πολὺδακρυς καὶ δυσωδὸς 5 ἁμαρτία. ἐὰν ἔχης ἐν τῇ ψυχῇ ἄξια φυλακῆς ἔργα, ἀναγκαιῶς φρουρούς σοι καὶ φύλακας παρακαθήσῃσι ὁ Θεός· καὶ περιτειχίζει σε φυλακῇ ἀγγέλων. σκόπει δὲ ἡλικία ἐστὶ τῶν ἀγγέλων ἢ φύσις· ὅτι ὄλφ στρατοπέδῳ καὶ παρεμβολῇ ἀνθρώπων παρασκευάζεται ὁ εἰς ἄγγελος· διὰ μὲν οὖν τὸ μέγα τοῦ φυλάσσοντός 10 σε, παρεμβολὴν σοι χαρίζεται ὁ Κύριος· διὰ δὲ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀγγέλου οἷον περιτειχίζει σε πάντοθεν τῇ ἀπ' αὐτοῦ ἀσφαλείᾳ. ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν πόλεων περίβολοι κύκλῳ πᾶσι περικείμενοι, πάντοθεν τὰς τῶν πολεμίων προσβολὰς ἀπείργουσι, οὕτως καὶ ὁ ἄγγελος, καὶ προτειχίζει ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθοφυλακεῖ, καὶ 15 οὐδὲ τὰ ἐκατέρωθεν ἀφύλακτα καταλείπει.

Ἀμμωνίου. Τέως σημειωτέον ἐν πρώτοις, ὅτι ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἔχει ὁδηγόν· καὶ ὅτι συνεχῶς ἑώρων ἀγγέλους οἱ πιστοί· ὡς ὁ Φίλιππος καὶ οἱ περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ οἱ ἄλλοι· οἱ γὰρ ἄπιστοι οὐχ ὁρῶσι, καὶ πλησίον ὧσιν αὐτῶν ἀμέλει ὁ Ἡρώ- 20 δης οὐκ εἶδε τὸν πατάξαντα αὐτὸν ἀγγέλόν· ἀλλὰ τῆς μὲν πληγῆς ἤσθετο, τίς δὲ ὁ πλήξας οὐκ ἐθεάσατο.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἐντεῦθεν δηλονότι ἀγγέλους ἔχουσι οἱ ἅγιοι, ἢ καὶ πάντες· καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολός φησι περὶ τῆς γυναικός· ὅτι “ὀφείλει ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἁγ- 25 “ γέλους” καὶ Μωσῆς “ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέ-
“ λων Θεοῦ.”

16 Ὁ δὲ Πέτρος ἐπέμενε κρούων· ἀνοίξαντες δὲ εἶδον
17 αὐτὸν, καὶ ἐξέστησαν. κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ
σιγᾶν, διηγήσατο αὐτοῖς πῶς ὁ Κύριος αὐτὸν ἐξήγαγεν 30
ἀπὸ τῆς φυλακῆς.

Τοῦ Αἰτοῦ. Πολλῶ ποθεινότερος λοιπὸν ἦν τοῖς μαθηταῖς, οὐ τῷ σωθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπιστῆναι καὶ εὐθέως ἀπελθεῖν.

Εἶπε δὲ, ἀπαγγείλατε τῷ Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα.

Πῶς οὐκ ἔστι κενδοξος, οὐδὲ εἶπε, τοῖς ἀπανταχοῦ δῆλα ταῦτα ποιήσατε, ἀλλὰ τοῖς ἀδελφοῖς ;

Καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον. 5

Οὐ γὰρ ἐκείραζε τὸν Θεὸν, οὐδὲ εἰς πειρασμοὺς ἐπέβαλεν ἑαυτὸν ἐπεὶ καὶ τοῦτο ὅτε ἐκελεύσθησαν ἐποίησαν· “ εἰσελθόντες,” φησί, “ λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ.” τούτῳ δὲ οὐκ εἶπεν ὁ ἄγγελος· ἀλλὰ τῷ σιγῇ ἀποστήναι καὶ νυκτὸς ἐξαγαγεῖν, ἔδωκεν ἐξουσίαν ἀσχωρῆσαι. 10

18 Γενομένης δὲ ἡμέρας, ἦν τάραχος μέγας ἐν τοῖς στρατιώταις, τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο. Ἡρώδης δὲ ἐπίζητήσας αὐτὸν καὶ μὴ εὐρῶν, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι· καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς Καισάρειαν διέτριβεν. 15

Τοῦ Χριστοπώμοι. Ἴσως τινὲς ἀποροῦσιν, ὡς περιεῖδεν ὁ Θεὸς τοὺς ἀθλητὰς ἀπολλυμένους, καὶ νῦν πάλιν τοὺς στρατιώτας διὰ τὸν Πέτρον· καίτοι δυνατὸν ἦν αὐτῷ μετὰ τὸν Πέτρον κακείνους ἐξελέσθαι· ἀλλ' οὐδέπω τῆς κρίσεως ὁ καιρὸς, ὥστε τὴν ἀξίαν ἀπονεῖμαι ἐκάστῳ· ἄλλως δὲ οὐκ ἐπέβαλεν αὐτοὺς εἰς τὰς 20 χεῖρας αὐτοῦ Πέτρος· μᾶλλον γὰρ αὐτὸν ἐλύπει τὸ ἐμπαιχθῆναι· ὥσπερ τὸν πάππον αὐτοῦ ὑπὸ τῶν μάγων ἐμπαιχθέντα, μᾶλλον ἐποιεῖ διαπρίεσθαι καὶ καταγέλαστον εἶναι. Καὶ μετ' ὀλίγα— Εἰ γὰρ καὶ τοὺς στρατιώτας ἐξήγαγεν ὁ ἄγγελος μετὰ τοῦ Πέτρον, ἐνομίσθη φυγὴ ἂν εἶναι τὸ πρᾶγμα· τί οὖν οὐκ ἐτέρως ἐκονομήθη 25 φησί; ποία γὰρ βλαβὴ γέγονε νῦν ἂν, εἰ δῶμεν, ὅτι οἱ ἀδίκως παθόντες κακῶς, οὐδὲν ἐβλάβησαν· οὐ ζητήσωμεν ταῦτα· διατί γὰρ μὴ λέγεις καὶ περὶ Ἰακώβου; διατί αὐτὸν οὐκ ἐξείλατο; “ ἡμε- “ ρας δὲ γενομένης,” φησὶν, “ ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος” οὕτως οὐκ ἦσθοντο· ἰδοὺ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναλαμβάνω λόγον· τὰ δὲ 30 δεσμὰ ἦν καὶ οἱ φύλακες ἔνδον, καὶ τὸ δεσμοτήριον κεκλεισμένον· οὐδαμοῦ τοῦχος διωρυγμένον· πάντες τὰ αὐτὰ ἔλεγον· ἀνάπαστος ὁ ἄνθρωπος γέγονε· διατί αὐτοὺς καταδικάζεις; εἰ ἤθελον

ἀπολῦσαι, πρὸ τούτου ἀπέλυσαν αὐν, ἢ συνεξήλθον ἀλλὰ χρήματα ἔλαβον· πόθεν; ὁ μὴδὲ πένητι ἔχων ἀποδοῦναι, τούτοις ἐδίδου; οὐδὲ γὰρ διεθρύβησαν αἱ ἀλύσεις, οὐδὲ λελυμένα ἦσαν ἔδει ιδεῖν ὅτι θεῖον τὸ πρᾶγμα ἦν, καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον.

* Περί τῶν φυλάκων κολάσεως, καὶ μετέπειτα περὶ τῆς τοῦ ἀσεβοῦς Ἡρώδου 5 πικρᾶς τε καὶ ἀλεθρίου καταστροφῆς.

20 Ἦν δὲ ὁ Ἡρώδης θυμομαχῶν Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις ὁμοθυμαδὸν δὲ παρήσαν πρὸς αὐτὸν, καὶ πείσαντες Βλάστον τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτώνος τοῦ βασιλέως, ἤτοῦντο εἰρήνην, διὰ τὸ τρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς 10 βασιλικῆς.

Τοῦ Χρτισοτόμοι. Ταύτης τί μέμνηται τῆς ἱστορίας, εἰπέ μοι· τί πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον ἀνήκει μαθεῖν, ὅτι θυμομαχεῖ Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις; οὐ μικρὸν οὐδὲ τοῦτό ἐστιν, πῶς εὐθέως ἐπῆλθεν ἡ δίκη, καὶ κατέλαβεν αὐτόν· εἰ καὶ μὴ διὰ Πέτρον, ἀλλὰ διὰ τὴν 15 αὐτοῦ μεγαληγορίαν. καὶ μὴν εἰ ἐκεῖνοι φησὶν ἐβόησαν, τί πρὸς τοῦτον; ὅτι κατεδέξατο τὴν φωνήν· ὅτι ἄξιον ἑαυτὸν ἐνόμισεν εἶναι τῆς κολακείας· διὰ τοῦτο μάλιστα ἐκεῖνοι παιδεύονται οἱ κολακεύοντες εἰκῆ. ὅρα πάλιν ἀμφοτέρους μὲν ὄντας ἀξίους τιμωρίας, τοῦτον δὲ κολαζόμενον· οὐ γὰρ ἐστι κρίσεως ὁ καιρὸς, ἀλλὰ 20 τὸν μάλιστα ὑπεύθυνον, τοῦτον κολάζει· ἐκείνους ἀφιεῖς ἀπὸ τούτου κερδᾶναι.

21 Τακτῆ δὲ ἡμέρᾳ ὁ Ἡρώδης ἐνδυσάμενος ἐσθήτα βασιλικήν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐδημηγόρει πρὸς 22 αὐτούς. ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει, Θεοῦ φωνὴ καὶ οὐκ ἀν- 23 θρώπου. παραχρήμα δὲ αὐτὸν ἐπάταξεν ἄγγελος Κυρίου, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔδωκε τὴν δόξαν τῷ Θεῷ· καὶ γενόμενος 24 σκωληκόβρωτος, ἐξέψυξεν. ὁ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ ἠύξανε καὶ ἐπληθύνετο.

Τοῦ Χρτισοτόμοι. Ἰώσηπος φησὶν, ὅτι καὶ ἐσθήτα λαμπρὰν 30 ἐξ ἀργυρίου πεποιημένην περιέκειτο. ὅρα καὶ ἐκεῖνοι πῶς κολακῆς ἦσαν· ὅρα καὶ τῶν Ἀποστόλων τὸ φρόνημα· ὃν γὰρ ἔθνος ὀλόκληρον οὕτως ἐθεράπευσε, τοῦτον οὗτοι διέπτυν· ὅρα δὲ πάλιν ἀνά-

πνευσιν αὐτῶν μεγάλην, καὶ μυρία ἀγαθὰ ἐκ τῆς ἐκείνου τιμωρίας· εἰ γὰρ οὗτος ἀκούσας, ὅτι φωνὴ Θεοῦ καὶ οὐκ ἀνθρώπου, καίτοι μὴδὲν εἰπὼν, τοιαῦτα ἔπαθε, πολλῶ μᾶλλον ὁ Χριστὸς, εἰ μὴ αὐτὸς αἰεὶ λέγων, ὅτι “τὰ ῥήματα τὰ ἐμὰ οὐκ ἔστιν ἐμὰ” “κἂν πολ-
“λοὶ μοι ὑπηρετοῦσι.” καὶ ὅσα τοιαῦτα. 5

Εἴς τινες βίαιος Καίσαρ ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Εἶπερ τῆς τοῦ βασιλέως Ἡρώδου προσηγορίας δόξειε τισὶ διαφω-
κεῖν ὁ Ἰώσηπος· ἀλλ’ ὅγε χρόνος καὶ ἡ πρᾶξις τὸν αὐτὸν ὄντα
δεικνύουσιν ἦτοι κατὰ τι σφάλμα γραφικὸν ἐνηλλαγμένου τοῦ ὀνό-
ματος, ἢ καὶ διωνυμίας περὶ τὸν αὐτὸν, οἷα καὶ περὶ πολλοὺς, γε- 10
γενημένης. Ἰώσηπος λέγει “ὡς ὁ Ἡρώδης στολὴν ἐνδυσάμενος ἐξ
“ἀργυρίου πεποιημένην πᾶσαν, ὡς θαυμασίον ὑφῆν εἶναι, παρῆλθεν
“εἰς τὸ θέατρον ἀρχομένης ἡμέρας· ἔνθα ταῖς πρώταις τῶν ἡλια-
“κῶν ἀκτίνων ἐπιβολαῖς ὁ ἀργυρος καταυγασθεὶς, θαυμασίως ἀπέ-
“στιλβε· μαρμαρυγῶν τι φοβερὸν, καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν ἀτενίζουσι 15
“φρικῶδες. εὐθύς δὲ οἱ κόλακες τὰς οὐδὲ ἐκείνων πρὸς ἀγαθοῦ
“ἄλλος ἄλλοθεν φωνὰς ἀνεβόων, θεὸν προαγορεύοντες, εὐμενῆς τε
“εἴης ἐπιλέγοντες, εἰ καὶ μέχρι νῦν ὡς ἄνθρωπον ἐφοβήθημεν
“ἀλλὰ τούντεῦθεν κρείττονά σε τῆς φύσεως ὁμολογοῦμεν.”

25 Βαρνάβας δὲ καὶ Σαῦλος ὑπέστρεψαν ἀπὸ Ἱερου- 20
σαλήμ, πληρώσαντες τὴν διακονίαν, συμπαραλαβόντες
Ἰωάννην τὸν ἐπικαλούμενον Μάρκον.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἐτι Βαρνάβα πρώτου μνημονεύει· οὐκ
γὰρ Παῦλος ἦν λαμπρός· οὐκω σημεῖον οὐδὲν εἰργάσατο.

ΚΕΦ. ΙΘ.

25

Ἀποστολὴ Βαρνάβα καὶ Παύλου παρὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος εἰς Κύπρον· ὅσα
τε εἰργάσατο ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς Ἐλύμαν τὸν μάγον.

1 Ἦσαν δέ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν οὖσαν ἐκκλη-
σίαν προφήται καὶ διδάσκαλοι, ὃ τε Βαρνάβας καὶ Συ-
μεῶν ὁ καλούμενος Νίγερ, καὶ Λούκιος ὁ Κυρηναῖος, 30
Ἀμμωνίος. Σημειωτέον ὅτι καὶ Παῦλος καὶ Βαρνάβας μετὰ
τῶν προφητῶν κατετάγησαν.

Μαναὴν τε Ἡρώδου τοῦ Τετράρχου σύντροφος, καὶ
Σαῦλος.

“Μαναήν τε Ἡρώδου τοῦ Τετράρχου σύντροφος.” Ἰδοὺ ὁ τρόπος ἐκάστου, καὶ οὐκ ἐκ παιδὸς ἀνατροφή σῶζει· βλέπε γὰρ πῶς ὁ μὲν Ἡρώδης κάκιστος ἦν, μὴ βουλευθεὶς μετανοῆσαι· ὁ δὲ τούτου σύντροφος Μαναήν, τοσοῦτον μετεβλήθη, ὅτι καὶ προφητείας ἠξιώθη. 5

2 Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ νηστεούντων, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον,

Τοῦ Χριστοῦ τῶν. Τί ἐστὶ λειτουργούντων; τουτέστι κηρυττόντων.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Ὡς περὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πάντα πράτ- 10
τουσιν αὐτεξουσίας, οὕτως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔργον δὲ λέγει τὸ κήρυγμα, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἀμμωνίοι. Σημειώτεον ὅτι οὐ τοῖς τυχοῦσι λαλεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀλλὰ τοῖς λειτουργοῦσιν αὐτῷ καὶ νηστεύουσι· καὶ πάλιν σημειώτεον, ὅτι οὐχ ὡς ἔτυχεν ἐχειροτόνου τοὺς διακόνους, 15
ἀλλὰ προνηστεύοντες καὶ εὐχόμενοι· καὶ ἰδοὺ πάλιν ἐπέθηκας τὰς χεῖρας τοῖς περὶ Σαῦλον· ὡς ἐκ τούτου στοχάζεσθαι, ὅτι τὸν τοῦ διακόνου βαθμὸν διὰ τῆς ἐπιγενομένης χειροθεσίας ὑπερέβησαν.

Ἴνα τὸ ὁμότιμον δείξῃ.

Ἄφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον εἰς 20
3 τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς· τότε νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι, καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἀπέλυσαν.

Τί ἐστὶν “ἀφορίσατέ μοι εἰς τὸ ἔργον;” εἰς τὴν ἀποστολὴν ὅρα πάλιν ὑπὸ τινῶν χειροτονεῖται· ὑπὸ Λουκίου τοῦ Κυρηναίου καὶ 25
Μαναήν· μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος· ὅσῳ γὰρ τὰ πρόσωπα ἐλάττονα ἐστὶ, τοσοῦτῳ σεμνότερα ἢ τοῦ Θεοῦ φαίνεται χάρις· χειροτονεῖται λοιπὸν εἰς ἀποστολὴν, ὥστε μετ’ ἐξουσίας κηρύττειν· πῶς οὖν αὐτὸς φησιν, “οὐκ ἀπ’ ἀνθρώπου, οὐδὲ δι’ ἀνθρώπων;” ὅτι οὐκ ἄνθρωπος αὐτὸν ἐκάλεσεν, οὐδὲ προσήγετο· τουτέστιν οὐδὲ δι’ 30
ἀνθρώπων· διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐχ ὑπὸ τοῦδε ἐπέμφθη, ἀλλ’ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Σκόπει δὲ λοιπὸν τὴν αὐθεντείαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· τίς ἂν ἐτόλμησε, μὴ τῆς αὐτοῦ ἐξουσίας ὦν, ταῦτα εἰπεῖν; πῶς τε αὐτοῖς εἶπε; διὰ προφητῶν

ἴσως διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπεν ὅτι καὶ προφήται ἦσαν, καὶ ἐνήστευον καὶ ἐλειτούργουν ἵνα μάθῃς ὅτι πολλῆς νήψεως χρεια ἦν. ἐν Ἀντιοχείᾳ χειροτονεῖται ἔνθα κηρύττει· διατί μὴ εἶπε, τῷ Κυρίῳ ἀφορίσατε, ἀλλ' ἐμοί; δείκνυσιν ὅτι ἔνεστι τὸ τῆς ἐξουσίας καὶ δυνάμεως ὅρα ὅσον ἡ νηστεία δείκνυσι μέγα. Καὶ πάλιν— 5
 Ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ μία ἐξουσία Υἱοῦ καὶ Πνεύματος· ἀπὸ γὰρ Πνεύματος ἀποσταλεῖς, ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ φησὶν ἀπεστάλθαι· τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῖ, τὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματι λογιζόμενος· τοῖς γὰρ Μιλησίων διαλεγόμενος ἄρχουσι καὶ πρεσβυτέροις, “ προσ-
 “ ἔχετε ἑαυτοῖς,” φησι, “ καὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ 10
 “ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους.” καίτοιγε ἐν ἀλλῇ φησὶν ἐπιστολῇ “ οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· πρῶτον
 “ Ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, εἶτα ποιμένας καὶ διδασκά-
 “ λους.” οὕτως διαφόρως κέχρηται τῷ λόγῳ, τὰⁿ τοῦ Πνεύματος, τοῦ Θεοῦ λέγων εἶναι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ Πνεύματος· ἐμφράττει 15
 δὲ καὶ ἄλλως τῶν αἰρετικῶν τὰ στόματα, λέγων “ διὰ Ἰησοῦ
 “ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρός.” ἐπειδὴ γὰρ τὴν λέξιν ταύτην προσερρίφθαι τῷ Υἱῷ φασὶν, ὅρα τί ποιεῖ; ἐπὶ τοῦ Πατρὸς αὐτὴν τίθησι, διδάσκων ἡμᾶς μὴ νομοθετεῖν τῇ ἀρρήτῳ φύσει, μηδὲ μέτρα θεότητος ὀρίζειν, μέσους καὶ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς γενομένους· 20
 εἰπὼν γὰρ “ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ,” ἐπήγαγε “ καὶ Θεοῦ Πατρός.” εἰ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτὸ τοῦ Πατρὸς μνημονεύσας εἶπεν τὸ δι' οὗ, ἴσως ἂν καὶ ἐσοφίσαντο λέγοντες ἀρμόζειν τῷ Πατρὶ τὸ δι' οὗ, τῷ τὰ ἔργα τοῦ Υἱοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφέρεσθαι· νυνὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ μνημονεύ-
 σας ὁμοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ κοινῆ^o θεῖς τὴν λέξιν, οὐκέτι τὸν 25
 λόγον τοῦτον χώραν ἀφήσιν ἔχειν· οὐ γὰρ ὡς τὰ τοῦ Υἱοῦ νῦν ἀσπιθεῖς τῷ Πατρὶ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ὡς^p δεικνύς ὅτι οὐδεμίαν αὐτῇ ἡ λέξις οὐσίας διαφορὰν εἰσάγει.

4 Αὐτοὶ μὲν οὖν ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κατῆλθον εἰς Σελεύκειαν, κακείθεν τε ἀπέπλευ- 30
 σαν εἰς Κύπρον.

Τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅρα πῶς ἐν Σελευκείᾳ οὐ διατρίβουσιν, εἰδότες ὅτι ἀπὸ τῆς γείτονος πόλεως ἐκαρπώσατο ἂν πολλὴν τὴν ὠφέλειαν· ἀλλὰ πρὸς τὰ κατεπεύγοντα σπευδουσιν.

ⁿ τὰ om. Cod.

^o κοινῆ Cod.

^p ὡ Cod.

Σετῆροτ Ἀρχιεπισκόποτ Ἀντιοχείας ἀπὸ λόγοτ κη'. Ταῦ-
τα εἶρηται κατὰ τὴν πρόχειρον ἔνοιαν· κατὰ δὲ τὴν ὑψηλὴν καὶ
ἀνηγμένην καὶ ἀληθῆ, θάλασσαν τὸν κόσμον τοῦτον εἶναι φησι,
διὰ τὸ ἄστατον καὶ ῥέον τοῦ βίου κλυδώνιον· οὗ τῶν Ἀποστόλων
οἱ πόδες ἐπιβάντες, ἐτάραξαν ὕδατα πολλὰ, τὰ ἐγκόσμια καὶ 5
φιλήθονα καὶ διακεχυμένα νοήματα διασκεδάσαντες, καὶ τῇ διδα-
σκαλίᾳ τῆς ἐγκρατείας καὶ σωφροσύνης ξηράναντες.

5 Καὶ γενόμενοι ἐν Σαλαμῖνι, κατήγγελλον τὸν λόγον
τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων· εἶχον δὲ
καὶ Ἰωάννην ὑπηρέτην. 10

Τοῦ Χριστιόμοτ. Ὅρας πᾶσαν σπουδὴν ποιουμένους αὐ-
τοὺς ἐκείνοις καταγγέλλειν τὸν λόγον πρώτοις, ἵνα μὴ φιλονεικη-
τέρους ἐργάσωνται· καὶ ἐκείνοις οὐκ ἐλάλουν εἰ μὴ μόνοις Ἰου-
δαίοις· καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς συναγωγὰς ἀπήεσαν.

6 Διεξελλθόντες δὲ ὄλην τὴν νῆσον ἄχρι Πάφου, εὔρον 15
ἐκεῖ ἄνδρα τινὰ μάγον ψευδοπροφήτην Ἰουδαῖον, ὀνό-
7 ματι Βαριησοῦν, ὃς ἦν σὺν τῷ ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ Παύλῳ,
ἀνδρὶ συνετῷ. οὗτος προσκαλεσάμενος Βαρνάβαν καὶ
8 Σαῦλον, ἐπέζητησεν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. ἀν-
θίστατο δὲ αὐτοῖς Ἐλύμας, ὁ μάγος· οὕτως γὰρ μεθερ- 20
μηνεύεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ζητῶν ἀπόστρεψαι τὸν
ἀνθύπατον ἀπὸ τῆς πίστεως.

Τοῦ αἵτοῦ. Πάλιν μάγος Ἰουδαῖος καθάπερ Σίμων· καὶ ὄρα
τοῦτον, ὅτε μὲν τοῖς ἄλλοις ἐκήρυττον, οὐ σφόδρα ἀγανακτοῦντα·
ἐπειδὴ δὲ τῷ ἀνθυπάτῳ προσήεσαν, τότε· τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦ 25
ἀνθυπάτου, ὅτι καὶ προκατειλημμένος ἐκείνου τῇ μαγείᾳ, ἤθελεν
ἀκοῦσαι τῶν Ἀποστόλων· οὕτω καὶ οἱ Σαμαρεῖται ἐποίησαν,
ἠνίκα φαίνεται τῆς μαγείας ἀλισκομένης· πανταχοῦ ἢ κενοδοξία
καὶ ἢ φιλαρχία αἰτία τῶν κακῶν· πρὸς τὴν ρίζαν ἐλθόντες τῆς
νόσου^ο τὸν ἀνθύπατον ἐσπούδαζον διορθῶσαι· ὅτι γὰρ οὐ κολακείας³⁰
ἦν τὸ λέγειν, συνῆν τῷ ἀνθυπάτῳ ἀνδρὶ συνετῷ, ἀπὸ τοῦ πράγμα-
τος μάθανε· πῶς οὐκ ἔδεήθη λόγων πολλῶν; πῶς ἠθέλησεν αὐ-

^ο ἡσού Cod.

τῶν ἀκεῦσαι; καὶ τὰ ὀνόματα δὲ λέγει· ἐπειδὴ προσφάτως ἔγραφον ὅρα ὅτι οὐδὲν πρὸς τὸν μάγον εἶπον, ὡς ἐκεῖνος ἀφορμὴν ἔδωκεν, ἀλλὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου κατήγγελλον· ἐπειδὴ τοὺς ἄλλους ὁ μάγος ἑώρα προσέχοντας, πρὸς ἓν τοῦτο ἑώρα, ὥστε ἐκεῖνον μὴ πεισθῆναι.

5

9 Σαῦλος δὲ, ὁ καὶ Παῦλος, πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου, ἀτενίσας εἰς αὐτὸν εἶπεν,

· Τοῦ Χρῆστου τοῦ Ἐνταῦθα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀμείβεται μετὰ τῆς χειροτονίας· ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Πέτρου γεγένηται.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς. Τίνος ἵκεν μετέθηκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ Θεός, καὶ Σαῦλον ὄντα Παῦλον ἐκάλεσεν; ἵνα μὴδὲ ταύτη τῶν Ἀποστόλων ἔλαττον ἔχη· ἀλλ' ὅπερ ἔσχεν ἐξαιρετον ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, τοῦτο καὶ αὐτὸς κτήσεται, καὶ πλείονος οἰκειώσεως ὑπόθεσιν λάβη.

10 Ὡ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πάσης ραδιουργίας, υἱὲ 15 διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης,

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ὅρα· οὐχ ὕβρις τὸ πρᾶγμα ἐστίν, ἀλλὰ κατηγορία· τοὺς γὰρ ἰταμοὺς καὶ ἀναισχύντους οὕτω δεῖ καταπλήττεσθαι· ἐνταῦθα ἀποκαλύπτει τὰ ἐν τῇ διανοίᾳ, πρὸς σχήματι σωτηρίας ἀπολλύντι τὸν ἀνθύπατον.

20

Τοῦ αὐτοῦ. “Ὡ πλήρης παντὸς δόλου” οὐδὲν ἐλλιπῶς φησι· καὶ καλῶς εἶπε “παντὸς δόλου,” ὑπεκρίνετο γάρ· “υἱὲ διαβόλου” τὸ γὰρ ἔργον ἐκείνου ἔπραττεν· “ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης” ἢ γὰρ πᾶσα δικαιοσύνη αὐτῆ ἦν· ἐμοὶ δοκεῖ καὶ τὸν βίον ἐλέγχειν τὸν αὐτοῦ· οὐκ ἦν θύμου τὰ ῥήματα· διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπε, 25 “πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου,” τουτέστιν ἐνεργείας.

Διδάκμοι. Ἐπεὶ ὁ δικαιοσύνης ἐχθρὸς ἐναντίος αὐτῇ ἔστιν· ἀρετῆ δὲ ἡ δικαιοσύνη· τὸ δὲ ποιότητι ἐναντίον καὶ αὐτὸ ποιότητος· οὐ ποιότητος δὲ ὁ προκειμένος μάγος, ἀλλ' ἄνθρωπος· ἐχθρὸς δικαιοσύνης, οὐχ ἢ ἄνθρωπος, ἀλλὰ τῷ ἔχειν ἀδικίαν τυγχάνει· εἰ δὲ τῷ ἔχειν ἀδικίαν κακός ἐστιν, οὐκ ἐκ κατασκευῆς ἐστὶ τοιοῦτος· ὅθεν οὐ ραδιουργία ἢ δολιότης ἐστίν, ἀλλὰ πλήρης τούτων τυγχάνει,

κατὰ διάθεσιν αὐτὰ σχών· ὃ ἔπεται, κατὰ γνώμην, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν πονηρὸν αὐτὸν εἶναι, ἐπιστατέον.

Ἰσιδύρωτ Πηλοτειάτωτ ἐν ἐπιστολῆς τνα'. Οὐκ ἔστιν ἐναντίον τῷ θείῳ νόμῳ, ἐμφρονέστατε, τῷ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς παραγγέλλοντι, τὰ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου εἰς τὸν μάγον γενόμενα· 5 ἀλλ' ἐπειδὴ τὰς ὁδοὺς διέστρεφε τοῦ κηρύγματος, καὶ τὸν ἀνῆπατον ἀφιστᾶ τῆς πίστεως, δι' οὗ ἅπαν τὸ ἔθνος χειρωθῆναι ἦν πρὸς σωτηρίαν ῥᾶδιον, ἐκ τῆς καθ' ἑαυτὸν οἰκονομίας, σωφρονίζει ὁ Παῦλος τὸν βλάσφημον· τύφλωσιν ἐπαγαγὼν πρὸς νοθεσίαν, τὴν καὶ αὐτὸν χειραγωγήσασαν πρὸς μαθησίαν· ἐδιδάχθη γὰρ ἐκείνῳ 10 θεραπεύειν τῷ φαρμάκῳ τὴν ἀπιστίαν, ὥσπερ αὐτὸς ἰάθη τὴν ἐκ τοῦ νόμου ἀντιλογίαν· τὸ δὲ “ἄχρι καιροῦ” ὅριον τῇ γνώμῃ διδοὺς ἐν ἑαυτῇ ἔχειν τοῦ φωτὸς τὴν ἀπόληψιν, τὸν τρόπον μεταβάλλουσα πρὸς τὸ βελτίον.

Οὐ παύση διαστρέφων τὰς ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐ- 15
θείας;

Τοῦ Χριστοῦ. Οὐχ ἡμῖν πολεμεῖς, φησὶν, οὐδὲ μάχη, ἀλλ' ὁδοὺς Κυρίου διαστρέφεις τὰς εὐθείας.

Διάτμωτ. Καὶ τὸ “οὐ παύση διαστρέφων τὰς ὁδοὺς Κυρίου,” πρὸς δυνάμενον παύσασθαι ἢ ἐπίπληξίς· οὐ δυνατὸν δὲ παύσασθαι 20 τῷ κατ' οὐσίαν κακῷ· συμφωνεῖ τούτοις καὶ τὰ τῆς ἐπιτιμίας· ἐκ βλέποντος γὰρ τυφλὸς γενόμενος μεταβολὴν ἔσχεν· ἀλλὰ καὶ τὸ “ἄχρι καιροῦ” προσκείμενον δείκνυσιν, ὅτι τῷ φαύλως βλέπειν ἀποβεβηκῶς 25 μετὰ τὸν δηλούμενον καιρὸν, ἔσται ἐν τῷ καλῶς ὁρᾶν· καὶ τοῦτο τὸ ῥήτῳ ἀνατρέπει δοῦσαν τῶν λεγόντων, μὴ ἀγαθοῦ 25 Θεοῦ εἶναι τὸ ποιεῖν βλέποντα καὶ τυφλόν· οὐ γὰρ ἐκείνου τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν γνώμην ταύτην τοῦ ἀγαθοῦ διάκονος ὢν Παῦλος, δυνάμει τοῦ ἰδίου Θεοῦ τὸν Ἐλύμαν ἐτύφλωσεν.

II Καὶ νῦν ἰδοὺ, χεῖρ Κυρίου ἐπὶ σέ, καὶ ἔσθι τυφλὸς
μὴ βλέπων τὸν ἥλιον, ἄχρι καιροῦ. 30

Τοῦ Χριστοῦ. Ὡς αὐτὸς προσήχθη σημείῳ, τούτῳ καὶ τοῦτον ἠβουλήθη προσαγαγεῖν.

1 ἀποβεβηκῶς Cod. corr. pr. m. ἀποβεβηκῶς voluit.

Τοῦ ἀττοῦ. “Καὶ νῦν ἰδοὺ χεὶρ Κυρίου ἐπὶ σέ.” οὐκ ἄρα τιμωρία ἦν, ἀλλ’ ἰασίς· μονονουχὶ γὰρ ἔλεγεν, οὐκ ἐγὼ ποιῶ, ἀλλ’ ἢ τοῦ Θεοῦ χεὶρ· ὅρα τὸ ἄτυφον· οὐκέτι φῶς ὡς ἐπὶ Παύλου περιήστραψεν αὐτόν.

Τοῦ ἀττοῦ. Τοῦτο οὐ κολάζοντος ἦν τὸ ῥῆμα, ἀλλ’ ἐπιστρέ- 5 φοντος· εἰ γὰρ κολάζοντος ἦν, διὰ παντὸς ἂν αὐτὸν ἐποίησε τυφλόν· νῦν δὲ οὐ τοῦτο, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν, ἵνα τὸν ἀνθύπατον κερδάτη.

Ἐπ’ ἀνεπιγράφοι. Τὸ “ἄχρι καιροῦ” μετανοίας ἐστὶ σημαντικόν· ἵνα εἰ μὲν μετανοήσῃ, σωτηρίας τύχῃ παρὰ Θεοῦ· εἰ δὲ 10 καταφρονήσῃ, καὶ οὕτως τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας καὶ χρηστότητος ἀναπολόγητον ἔξῃ τὴν δίκην.

Παραχρῆμα δὲ ἐπέπεσεν ἐπ’ αὐτὸν ἀχλὺς καὶ σκότος, 12 καὶ περιάγων ἐξήτει χειραγωγούς· τότε ἰδὼν ὁ ἀνθύπατος τὸ γεγονός, ἐπίστευσεν, ἐκπλησσομένους ἐπὶ τῇ δι- 15 δαχῇ τοῦ Κυρίου.

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Διατί μὴ ἕτερον σημεῖον ἐποίησεν; οὐκ ἦν τούτου ἴσον τὸν ἐχθρὸν ἐλεῖν. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Τεκμήριον τῆς τυφλότητος τὸ χειραγωγούς ζητεῖν· καὶ ὅρα τὴν πύρωσιν· ὁ ἀνθύπατος μόνος ἐπίστευσε, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ’ ἐκπληττόμενος· 20 εἶδεν ὅτι οὐ λόγος οὐδὲ ἀπάτη ταῦτα. ὅρα πόσον ἐρώτα εἶχε διδασκαλίας, ἐν ἀρχῇ ὦν τισαύτῃ ἐκπληττόμενος· τὸν γὰρ προκατειλημμένον τῇ μαγείᾳ αὐτοῦ, ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ παιδευθῆναι ἐχρῆν· ὡς περ οὖν καὶ οἱ μάγοι ὑπὸ τῶν φλυκτίδων ἐπαιδεύοντο. ὅρα δὲ αὐτοὺς οὐκ ἐγχρονίζοντας αὐτόθι, ἅτε τοῦ ἀνθυπάτου λοιπὸν πι- 25 στεύσαντος, οὐδὲ μαλακισθέντας τῇ κολακείᾳ καὶ τιμῇ, ἀλλ’ εὐθέως τοῦ ἔργου ἐχομένους, καὶ εἰς τὴν ἀντίπερα χώραν ὁρμῶντας.

13 Ἀναχθέντες δὲ ἀπὸ τῆς Πάφου, οἱ περὶ Παῦλον, ἦλθον εἰς Πέργην τῆς Παμφυλίας. Ἰωάννης δὲ ἀποχω- 30 ρήσας ἀπ’ αὐτῶν ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Τί δήποτε ὁ Ἰωάννης ἀποχωρεῖ ἀπ’ αὐτῶν; ἅτε ἐπὶ μακροτέραν λοιπὸν στελλομένων ὁδόν· καίτοι γε ὑπέρτης ἦν· ἀλλὰ τὸν κίνδυνον αὐτοὶ εἶχον· ἐλθόντες δὲ αὐτοὶ

πάλιν εἰς Πέργην παρατρέχουσιν ἐπὶ γὰρ τὴν μητρόπολιν ἠκεί-
γοντο τὴν Ἀντιόχειαν.

- 14 Αὐτοὶ δὲ διελθόντες ἀπὸ τῆς Πέργης, παρεγένοντο
εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν
συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων, 5
ἐκάθισαν.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Πάλιν εἰς τὰς συναγωγὰς ἐν σχήματι Ἰουδαίων
εἰσέησαν, ὥστε μὴ πολεμεῖσθαι μηδὲ ἐλαύνεσθαι· καὶ οὕτω τὸ
πᾶν κατάρθουν.

- 15 Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφη- 10
τῶν, ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι πρὸς αὐτοὺς λέγον-
τες, ἄνδρες ἀδελφοί, εἴτις ἐστὶν ἐν ὑμῖν λόγος παρακλη-
σεως πρὸς τὸν λαὸν, λέγετε.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Λοιπὸν ἐντεῦθεν τὰ κατὰ Παῦλον μαθαίνομεν· οὐ
μικρὰ περὶ τοῦ Πέτρου μαθόντες ἐν τοῖς πρῶν ἐιρημένους· ὅρα δὲ 15
αὐτοὺς ἀφθόνως τοῦτο ποιοῦντας· μετὰ δὲ τοῦτο οὐκέτι· εἰ τοῦτο
βούλεσθε, μᾶλλον ἔδει παρακαλέσαι, ἀλλ' ὃ τῆς φιλαρχίας, ὃ
τῆς κενοδοξίας· πῶς πάντα ἀνατρέπει καὶ ἀπόλλυσι κατὰ τῆς
οἰκείας, κατὰ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας· ἐστάναι παρασκευάζει
πληροῦς ὄντας, καὶ τυφλοὺς ἐργάζεται ὥστε χειραγωγοὺς ἐπιζη- 20
τεῖν· ἀλλ' οὐκέτι τούτου ἀνέχονται, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐπιτρέπουσι τὸ
πᾶν· οὐδὲν ἀφίησιν ἰδεῖν· καθάπερ ἀχλὺς ἐπιτίθεται, καὶ ζόφος
οὐκ ἀφίησι διακλέψαι.

Ἀμμωνίот. Ἔθος τοῖς Ἰουδαίοις ἐν τοῖς Σάββασιν ἀναγινώ-
σκειν τὸν νόμον Μωυσέως καὶ τοὺς προφήτας· καὶ μετὰ τὴν τού- 25
των ἀνάγνωσιν προσομιλεῖν καὶ ἐξηγεῖσθαι· διὸ καὶ οἱ Ἰουδαίων
ἀρχισυνάγωγοι μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν προετρέποντο τοὺς περὶ Παῦ-
λον λαλῆσαι παραινετικούς λόγους τῇ συναγωγῇ.

ΚΕΦ. Κ.

Παύλου εὐθαλῆς διδασκαλία εἰς Χριστὸν ἔκ τε τοῦ νόμου καὶ καθεξῆς τῶν 30
προφητῶν, ἱστορικὴ καὶ εὐαγγελικὴ.

- 16 Ἀναστὰς δὲ Παῦλος, καὶ κατασεύσας τῇ χειρὶ, εἶπεν,
ἄνδρες Ἰσραηλῖται, καὶ οἱ φοβούμενοι τὸν Θεὸν, ἀκού-
σατε.

Τοῦ Χρῆστου. Ἐνταῦθα κηρύττει πρῶτον Παῦλος· καὶ ὅρα αὐτοῦ τὴν σύνεσιν· ἔνθα μὲν ἦν κατεσπαρμένος ὁ λόγος, παρὰ τρέχει· ἔνθα δὲ οὐδεὶς ἦν, διατρίβει· καθὼς αὐτὸς φησι γράφων· “οὕτως δὲ φιλοτιμούμενος εὐαγγελίζεσθαι, οὐχ ὅπου ἄνομασθη Χριστός”—Καὶ μετ’ ὀλίγα—“Ὁρα τὸν Βαρνάβαν παρα-⁵χωροῦντα τῷ Παύλῳ· πῶς γὰρ οὐ; ὃν ἤγαγεν ἀπὸ Ταρσοῦ· ὡσπερ καὶ Πέτρον Ἰωάννης πανταχοῦ· καίτοι αὐτοῦ αἰδεσιμώτερος ἦν· ἀλλὰ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον ἑώρων.

- 17 Ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου Ἰσραὴλ ἐξελέξατο τοὺς πατέρας ἡμῶν· καὶ τὸν λαὸν ὑψώσεν ἐν τῇ παροικίᾳ ¹⁰ ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, καὶ μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς· καὶ ὡς τεσσαρακονταετῆ χρόνον ἐτρο-¹⁸ποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ¹⁹ ἐν γῇ Χαναὰν, κατεκληρονόμησεν αὐτοῖς τὴν γῆν· ὡς ἔεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα. 15

Τοῦ Χρῆστου. Ὁρα αὐτὸν τὸν Θεὸν αὐτῶν καλεῖ τὸν κοινὸν πάντων ἀνθρώπων Θεόν· καὶ δείκνυσιν ἄνωθεν τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ μεγάλας οὐσας· καθάπερ καὶ Στέφανος ποιεῖ.

- 20 Καὶ μετὰ ταῦτα, ἔδωκε κριτὰς ἕως Σαμουὴλ τοῦ προφήτου. 20

Τοῦ ἀποστόλου. Ἐνταῦθα ὅτι διαφόρως κατ’ αὐτοὺς οἰκονομεῖται ἐδήλωσεν.

- 21 Κάκειθεν ἠγήσαντο βασιλέα, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸν Σαοὺλ υἱὸν Κίς, ἄνδρα ἐκ φυλῆς Βενιαμὴν, ²² ἑτῆ τεσσαράκοντα· καὶ μεταστήσας αὐτὸν, ἤγειρεν αὐ- ²⁵ τοῖς τὸν Δαβὶδ εἰς βασιλέα,

Τοῦ ἀποστόλου. Οὐ λέγει τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν, ἀλλὰ πανταχοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν.

Θεολογικὸς εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς πρώτης τῶν Βασιλειῶν. “Ζητήσῃ γὰρ Κύριος,” φησὶν, “ἑαυτῷ ἄνθρωπον κατὰ τὴν ³⁰ καρδίαν αὐτοῦ· καὶ ἐντελεῖται αὐτῷ Κύριος εἰς ἄρχοντα ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ· ὅτι οὐκ ἐφύλαξας ὅσα ἐνετείλατό σοι Κύριος” ἐντεῦθεν ὁ Παῦλος θέθεικε τὸ, “εὔρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, ἄνδρα κατὰ

τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου” προφητικῶς γὰρ ταῦτα προεῖρηκεν ὁ θεϊότατος Σαμουὴλ πρὸς τὸν Σαοὺλ.

Ὡς καὶ εἶπε μαρτύρησας, εὗρον Δαβιδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου. 5

Σημειωτέον ὡς οὐδαμῶς ἀντολέξει ταῦτα τὰ ῥητὰ κεῖνται ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Βασιλειῶν ἢ μόνον προφητικῶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ Σαμουὴλ εἰρημένα πρὸς τὸν Σαοὺλ οὕτω· “καὶ νῦν ἡ βασιλεία σου, οὐ στήσεται σοι· καὶ ζητήσῃ Κύριος ἑαυτῷ ἄνθρωπον κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ· καὶ ἐντελεῖται Κύριος αὐτῷ εἰς ἄρχοντα ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ· ὅτι οὐκ ἐφύλαξας ὅσα ἐνετείλατό σοι Κύριος.” 10

23 Τούτου ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ’ ἐπαγγελίαν

24 ἤγειρε τῷ Ἰσραὴλ Σωτῆρα Ἰησοῦν, προκηρῦξαντος Ἰωάννου, πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ βάπτισμα μετανοίας παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραὴλ. 15

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἐπειδὴ γὰρ τῷ δέει κατείχοντο ὡς ἀνηρηκότες αὐτὸν, καὶ τὸ συνειδὸς τοῦτο αὐτοὺς ἠλλοτρίου, οὐχ ὡς πρὸς χριστοκτόνους διαλέγονται, οὐδὲ ὡς ἀλλότριον ἀγαθὸν αὐτοῖς ἐγχειρίζοντες, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον· πάνυ ποθεινὸν ἦν αὐτοῖς τὸ τοῦ Δαβιδ ὄνομα· οὐκοῦν ὑπὸ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ βασιλεύεσθαι φησὶ 20 “προκηρῦξαντος Ἰωάννου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ” εἰσοδὸν τὴν σάρκωσιν λέγει· οὕτως καὶ Ἰωάννης τὸ εὐαγγέλιον γράφων, ἐπὶ τοῦτον καταφεύγει συνεχῶς· ὄνομα γὰρ ἦν αὐτῷ πολὺ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν.

“Ἠγεῖρε” λέγει, οὐκ ἔκτισε· τὸν γὰρ ὄντα ἤγειρεν, οὐ τὸν μὴ ὄντα. 25

25 Ὡς δὲ ἐπλήρου Ἰωάννης τὸν δρόμον, ἔλεγε, τίνα με ὑπονοεῖτε εἶναι; οὐκ εἰμὶ ἐγὼ, ἀλλ’ ἰδοῦ, ἔρχεται μετ’ ἐμὲ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἰκανὸς τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν λῦσαι.

Τοῦ Χριστοστόμου. Καὶ Ἰωάννης δὲ μαρτυρεῖ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πάντων ἐπ’ αὐτὸν ἀγόντων τὴν δοξάν, αὐτὸς αὐτὴν ἀποκρούει· 30 ται· οὐ γάρ ἐστιν ἴσον, μηδενὸς διδόντος καὶ πολλῶν ὑπαρχόντων, ταυτὴν τὴν τιμὴν διωθεῖσθαι· καὶ μηδὲ ἀπλῶς ἀλλὰ μετὰ τοσαύτης ὑποστολῆς.

ΚΤΡΪΔΑΟΤ. Μόνης γὰρ καὶ ἰδικῶς ἔργον ἐστὶ τῆς πάντα ὑπερ-
κειμένης οὐσίας, τὸ ἐν εἶναι δύνασθαι τισὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
καὶ θείας φύσεως κοινωνοὺς ἀποφαίνειν, τοὺς προσιόντας αὐτῇ
ἐνπάρχει δὲ τοῦτο οὐ κατὰ μετάληψιν καὶ μέθεξιν τὴν παρ' ἐτέ-
ρου τινός, ἀλλ' οἶκθεν καὶ οὐσιωδῶς τῷ Χριστῷ· βαπτίζει γὰρ 5
ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι· Θεὸς οὖν ἄρα ἐστὶ καὶ καρπὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ
Πατὴρ ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος· ἀλλ' ἔδρα τοῦτο, καὶ ὅτε γέγονεν
ἄνθρωπος, ὡς εἶς ὢν Υἱὸς μετὰ τῆς ἀρρήτως τε καὶ ἀπερινοήτως
ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός. καὶ γὰρ ὁ μακάριος βαπτιστὴς προει-
πὼν, “ ὅτι οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἵνα κύψας λύσω τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδή- 10
“ μάτων αὐτοῦ,” προσήνεγκεν εὐθύς “ οὗτος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν
“ Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρί” καὶ πόδας δηλονότι καὶ ὑποδήματα
ἔχων· οὐ γὰρ τοι φαίη τις ἂν, εἴγε νοῦν ἔχει, ὡς ἄσαρκος ὢν ὁ Λό-
γος, καὶ οὐπω γενόμενος καθ' ἡμᾶς, πόδας ἔχει καὶ ὑποδήματα,
ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἐπειδὴ τὸ εἶναι Θεὸς οὐκ ἀπόλεσεν· 15
ἐήργηκε πάλιν καὶ οὕτω θεοπρεπῶς, τὸ Πνεῦμα διδοὺς τοῖς πι-
στεύουσιν εἰς αὐτόν· ἦν γὰρ ἐν ταυτῷ Θεὸς τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος
ὁ αὐτός.

Ὁ τὸ ὑπόδημα ὁμολογῶν οὐκ ἄξιός ἐστιν λύσαι, πῶς τῇ οὐσίᾳ
συγκριθήσεται ; 20

26 Ἄνδρες ἀδελφοί, υἱοὶ γένους Ἀβραὰμ, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν
φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὑμῖν ὁ λόγος οὗτος τῆς σωτηρίας
ἐξαπεστάλη.

Ἄπὸ τοῦ προπάτορος αὐτοὺς καλεῖ.

Τοῦ Χριστιανοῦ. Ἐνταῦθα τὸ ὑμῖν οὐκ Ἰουδαίσις· δίδωσι 25
δὲ αὐτοῖς ἐξουσίαν ἀποσχισθῆναι τῶν τὸν φόνον τετολημηκότων· καὶ
τὸ ἐπαγόμενον δηλοῖ.

27 Οἱ γὰρ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ οἱ ἄρχοντες
αὐτῶν, τοῦτον ἀγνοήσαντες, καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφη-
τῶν τὰς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομένας, κρίναν- 30
τες ἐπλήρωσαν.

Τοῦ λῆτοῦ. Πανταχοῦ σπουδάζουσι δεῖξαι οἰκεῖον αὐτῷ ὃν
τὸ ἀγαθόν, ἵνα μὴ ὡς ἀλλοτρίῳ προσέχοντες φεῖγῳσιν· ἐπειδὴ
ἐσταύρωσαν αὐτόν, τοῦτό φησιν, “ ἀγνοήσαντες” ἀγνοίας ἦν τὸ

ἀμάρτημα· ὅρα πῶς καὶ ὑπὲρ ἐκείνων ἀπολογεῖται ἡρέμα· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ οὕτως ἔδει γενέσθαι.

Τοῦτ' αὐτοῦ. “Ἐμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ἐξαπεστάλη” τὴν εὐγένειαν ἐνταῦθα δείκνυσι τὴν Ἰουδαϊκὴν.

Τοῖς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀσεβῶς τολμῶσι διαιρεῖν καὶ ἀνὰ μέρος 5 ἰστᾶν τὸν Θεὸν Λόγον, ἀνὰ μέρος δὲ τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον· καὶ μὴ ὁμολογοῦσιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν, καθὼς γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος τῇ μετοχῇ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος, ὁ Παῦλος ἐνταῦθα καιρίαν ἔδωκε τὴν πληγὴν· λέγει γὰρ ὅτι ἀνηρέθη ὁ Λόγος· καὶ ὅτι ἐτάφη ἐν μνημείῳ· καὶ ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ὅρας ὅτι ὅσον 10 τὸ κατ' αὐτούς, οὐδὲ ὅλως πέπονθεν ὁ ἐκ Μαρίας παρ' αὐτούς τοῦ Θεοῦ Λόγου διαιρούμενος ἄνθρωπος· ἀλλ' ἡ ἀγία Ἐκκλησία οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν οἶδε τὸν ἐκ Πατρὸς καὶ ἐκ παρθένου, τὸν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα· παθόντα καὶ ἀναστάντα· καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοῦς· καὶ καθή- 15 μενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· καὶ ἐρχόμενον ἐν τῇ δοξῇ τοῦ Πατρὸς κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος· διό μοι δοκεῖ τοὺς μὴ οὕτως πιστεύοντας Ἰουδαΐζειν, κἂν δοκῶσι λέγεσθαι Χριστιανοί.

28 Καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὐρόντες, ἤτήσαντο 20 Πιλάτον ἀναιρεθῆναι αὐτόν.

Τοῦτ' Χρῆστοστόμου. Ὅρα πῶς αὐτοῖς περισπούδαστον τὸν τρόπον εἰπεῖν τοῦ θανάτου· καὶ Πίλατον εἰς μέσον φέρουσιν· ἅμα μὲν ἵνα δῆλον τὸ πάθος γένηται ἀπὸ τοῦ κριτηρίου, ἅμα δὲ ἵνα ἐκεῖνοι μειζρόνως κατηγοροῦνται, ἀνδρὶ παραδόντες ἄλλοφύλῳ· καὶ οὐκ 25 εἶπεν ἐνέτυχον, ἀλλ' “ἤτήσαντο” χάριν ἔλαβον φησὶν, ὡς ἐκείνου μὴ θέλοντος· ὅπερ σαφέστερον Πέτρος λέγει, “ἐκείνου κρίνατος “ἀπολύειν” πᾶν ἐφίλει αὐτούς ὁ Παῦλος· καὶ ὅρα οὐκ ἐνδιατρίβει τῇ ἀγνωμοσύνῃ τῶν πατέρων, ἀλλ' αὐτοῖς ἐφίστησι τὸν φόνον· Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ “μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὐρόντες” ὅπερ 30 οὐκ ἦν ἀγνοίας· θῶμεν γὰρ ὅτι οὐχ ὡς Χριστὸν αὐτὸν εἶχον, τίνος ἕνεκεν καὶ ἀνήρουν;

29 Ὡς δὲ ἐτέλεσαν πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καβελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν εἰς μνημείον.

Τοῦ αὐτοῦ. "Ορα πῶς σπουδαίως ἔδειξεν οἰκονομίας τὸ πρᾶγμα ὅν' ὄρα τί λέγοντες ἔπεισαν ὅτι ἐσταυρώθη· τί τούτου ἀπιθανώτερον; ὅτι ἐτάφη παρ' αὐτῶν οἷς ἐπηγγέλλετο σωτηρία ἔσεσθαι· ὅτι ὁ ταφεὶς ἀφήσει ἁμαρτήματα, καὶ τοῦ νόμου μᾶλλον· καὶ οὐκ εἶπεν, ὡν οὐκ ἠβουλήθητε, ἀλλ' " οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωυ- 5
 " σέως δικαιωθῆναι, πᾶς ὅς τις ἂν ᾗ," φησι· οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἐκείνων· ἂν μὴ τις εὐεργεσία ᾗ· διὰ τοῦτο ὕστερον τίθησι τοῦτο τὴν ἄφασιν· καὶ μείζονα δείκνυσιν, ὅταν ἀδυνάτου ὄντος γένηται.

30 Ὁ δὲ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, ὃς ὤφθη ἐπὶ
 31 ἡμέρας πλείους τοῖς συναναβᾶσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλι- 10
 λαιάς εἰς Ἱερουσαλήμ.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἘΚ ΤῆΣ ΠΡὸΣ ΜΑΡ-
 ΡΩΝΑ ἘΠΙΣΤΟΛῆΣ. Μὴ θορυβεῖτω δέ σε τὸ τὸν Ἰησοῦν ἐγγιγῆραι
 ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγεσθαι· εἰ γὰρ Ἰησοῦς οὐκ ἄλλος ἐστὶν ἢ ὁ Λό-
 γος ὁ σαρκωθείς, οὗτος δὲ ἐστὶν ἡ δύναμις τοῦ Πατρὸς, δι' ἧς 15
 ἅπαντα ἐνεργεῖ κατὰ τὸ, " Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ
 " σοφία" αὐτὸς ἑαυτὸν ἀναστακέναι νοηθήσεται, καὶ ἐγγιγῆραι
 λεγόμενος ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ἐφ' ὃν ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἀχρονον
 ἅπαντα ἀναφέρεται· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς φησι· " λύσατε τὸν ναὸν
 " τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν." 20

32 Οἵτινες εἰσὶ νῦν μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν. καὶ
 ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας γενο-
 μένην ἐπαγγελίαν, ὅτι ταύτην ὁ Θεὸς πεπλήρωκε τοῖς
 τέκνοις αὐτῶν ἡμῶν, ἀναστήσας Ἰησοῦν.

Τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ ἂν ὄντες εἰ μὴ θεῖα δυνάμει ἐβε- 25
 βαυῖντο· οὐκ ἂν πρὸς ἀνθρώπους φωνῶντας τοιαῦτα ἐμαρτύρησαν,
 πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀνελόνας.

Τὸ Ἰησοῦς ὄνομα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκλαμβάνουσιν, οἱ τῶν
 θεοκτόνων ἀδελφοί· ἐπειδὴ ὁ προλαβὼν εἶπε τεθεῖσθαι τὸν Λόγον
 ἐν μνημείῳ· ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ ἄσαρκον αὐτὸν εἰρηκέναι τὸν 30
 Λόγον, πάλιν αὐτὸν Ἰησοῦν καλεῖ· οὐδαμοῦ διαίρεσιν διδούς τῷ
 σαρκωθέντι Θεῷ Λόγῳ μετὰ τὴν ἔνωσιν· πανταχοῦ τῶν ἀσεβῶν
 ἀποφράττων τὸ στόμα.

33 Ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ γέγραπται τῷ δευτέρῳ, Υἱός μου εἶ συ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.

Ἰδοὺ τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα τοῦτον εἶρηκεν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ. Ὁ μόνος εἰδὼς τὸν Πατέρα, καὶ ὑπὸ μόνου γινω- 5 σκόμενος τοῦ Πατρὸς, ἡ σοφία καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ, “ὁ τῆς μεγά-
“λης βουλῆς Ἄγγελος” κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν, τῆς μετὰ
σαρκὸς οἰκονομίας ἡμῖν τὸ μυστήριον εὖ μάλα διατρανεῖ. Υἱὸς γὰρ
ὦν φύσει καὶ ἀληθῶς, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναλάμψας τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ
καὶ Πατρὸς, γέγονε σὰρξ, τουτέστιν ἄνθρωπος, κατὰ τὴν Ἰωάννου 10
φωνήν· καὶ κεχηρημάτικεν ἀδελφὸς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν κατὰ
σάρκα μεθ’ ὑμῶν ὑπέστη γέννησιν· καίτοι προαιώνιος ὦν καὶ αἰεὶ
συνυφαστηκὼς τῷ γεγεννηκότι, πλὴν εἰ καὶ γέγονε σὰρξ. Ἰδιῶν
ὄντα Υἱὸν οἶδεν αὐτὸν καὶ οὕτως ὁ Πατήρ· ἔφη γὰρ, ὅτι “Υἱός
“μου εἶ σύ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε” ὁρᾷς ἐναργῆ τὴν ὁμο- 15
λογίαν ἡγουν τὴν ἀνάρρησιν· τὸ μὲν γὰρ “εἶ” τέθεικεν, ἵνα δείξῃ
τὸν προαιώνιον· οὐ γὰρ ἐν χρόνῳ γέγονεν· ἀλλ’ ἦν αἰεὶ τοῦτο,
τουτέστιν Υἱός· ἐπήνεγκε δὲ τὸ “σήμερον ἐγέννησά σε,” ἵνα τὴν
νεοτάτην αὐτοῦ καὶ κατὰ σὰρκά δείξῃ γέννησιν, ἣν ὑπέμεινεν
ἐκὼν διὰ τῆς ἀγίας παρθένου· ταύτη τοι καὶ θεότοκος ὀνόμα- 20
σαι.

ἮΣΧΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ταῦτα τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ Χρι-
στοῦ πρέπει δῆπου τὰ ῥήματα· ἥτις χρονικὴν εἶχε τὴν ἐπιφοίτη-
σιν· τὸ γὰρ σήμερον καὶ αὔριον ἡμερῶν ἐστὶ παραστατικόν· ἀχρό-
ως γὰρ παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς καὶ παῖδες αἰρετικῶν ὁμολογοῦσι, 25
τίκτεται.

34 Ὅτι δὲ ἀνέστησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μηκέτι μέλλουσα
ὑποστρέφειν εἰς διαφθοράν, οὕτως εἶρηκεν, ὅτι δώσω
ὑμῖν τὰ ὄσια Δαβὶδ τὰ πιστά.

ΣΤΕΤΗΡΟΤ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΕἰΚ ΤΗΣ ΠΡὸΣ ΤΙΜΟ- 30
ΘΕΟΝ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ἈΛΕΧΑΝΔΡΕΙΑΣ ἘΠΙΣΤΟΛΑΪΣ. Ψεῦδεται
γούν ὁ λέγων ὁμολογεῖν τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ
παθητὸν, ἥτοι παθῶν δεκτικόν· καὶ κατὰ ταυτὸν λέγων αὐτὸ καὶ

πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἄφθαρτον, τουτέστιν ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον· τὴν γὰρ κατὰ τὸ ἀναμάρτητον ἀφθαρσίαν πρόδηλον ὡς εἶχεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ καιροῦ τῆς σαρκώσεως.

- 35 Διὸ καὶ ἐν ἐτέρῳ λέγει, οὐ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν
36 διαφθοράν· Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῆς
τοῦ Θεοῦ βουλῇ, ἐκοιμήθη, καὶ προστετέθη πρὸς τοὺς
πατέρας αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Αἰδασινοῦς[†] ἐπιστολῆς. Ἀφθαρσίας χωρίον ἀπεργασαμένη τὸν τάφον· ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἡμῖν ἐγερθεὶς ὁ Χριστὸς, ὡς ἀφθαρσίας ἀληθῶς ἡγεμὸν ἀνατέταλκεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν τάφων διαναστάντες κατὰ τὴν ἐλπίζομένην ἀνάστασιν, ἐν νεφέλαις αὐτῷ τὸ δεύτερον ἐρχομένῳ μετὰ δόξης εἰς αἴρα προσαπαντήσωμεν.

Ἠσιχίσιος πρεσβυτέρου. Ὁ γὰρ Χριστὸς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, καὶ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ καὶ τὸ σῶμα χωρὶς φθορᾶς ὡς 15
Θεὸς διεφύλαξεν.

- 37 Καὶ εἶδε διαφθοράν· ὃν δὲ ὁ Θεὸς ἡγειρεν ἐκ νεκρῶν,
οὐκ εἶδε διαφθοράν.

Ὁ τὴν φύσιν φθαρτὸς ὧν καὶ πρὸ θανάτου ὄρᾳ ἑαυτὸν φθειρόμενον.

- 38 Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοί, ὅτι διὰ
39 τοῦτο ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν καταγγέλλεται· καὶ ἀπὸ πάντων, ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν νόμῳ Μωυσέως δικαιωθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιούται.

Τοῦ Χριστοστόμου. Καὶ Πέτρος ἅτε ἀρχῆς οὔσης περὶ αὐτοῦ 25
μνημονεύων ἔλεγεν· “ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας περὶ πατριάρχου
“χοῦ Δαβίδ” καὶ οὐ λέγει ὅτι ἐτελεύτησεν, ἀλλὰ “προσ τετέθη
“πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ.” καὶ ὅρα πῶς οὐδαμοῦ τὰ κατορθώματα αὐτῶν τίθησιν, ἀλλ’ εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ἐξελέξατο, ὕψωσεν, ἐτροποφόρησε· ταῦτα δὲ οὐκ ἐκείνων ἐγκώμια· ἠτήσαντο, ἔδωκε· 30
τὸν Δαβὶδ ἐγκωμιάζει μόνον, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ὁ Χριστὸς.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί μὴ ἐπήγαγε μαρτυρίαν δι’ ἧς ἐμελλον κείσθαι ὅτι ἄφεσις ἁμαρτιῶν δι’ αὐτοῦ γίνεται; ὅτι τὸ σπουδαζό-

[†] Leg. Ἐδουσηούς.

μενον τούτο ἦν, δείξει τέως ὅτι ἀέστη· τούτο δὲ ὁμολογημένου ἐκεῖνο ἀναμφισβήτητον ἦν. Καὶ μετ' ὀλίγα—⁹Ορα πῶς πλέκει τὸν λόγον ἀπὸ τῶν παρόντων· ἀπὸ τῶν προφητῶν· ἀπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ κατ' ἐπαγγελίαν· εἶτα τὸν Ἰωάννην ἐπάγει πάλιν· κρίναντες ἐπλήρωσαν πάντα τὰ γεγραμμένα· εἶτα μάρτυρας τοὺς 5 Ἀποστόλους τῆς ἀναστάσεως· εἶτα τὸν Δαβὶδ μαρτυροῦντα· οὐδὲ γὰρ τὰ παλαιὰ ἰσχυρὰ καθ' ἑαυτὰ ἐδόκει εἶναι· οὕτως οὔτε ταῦτα ἄνευ ἐκείνων· ὥστε δι' ἐκατέρων πιστοῦται τὸν λόγον.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Σημειωτέον ὅτι ὁ εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύων, καὶ δικαιούται καὶ ἄφεςιν ἁμαρτιῶν λαμβάνει· ὁ γὰρ νόμος Μου- 10 σέως οὐκ ἄδικος ἀλλὰ σκληρὸς, καὶ δυνάμενος δὲ δικαιῶσαι τὸν ἀμέμπτως πάντα τὰ τοῦ νόμου τελέσαντα· διὸ ἀδύνατος εἰς κατόρθωσιν τοῖς ἀνθρώποις ἐφάνη, διὰ τὸ τὸν ἐνὶ πταιόντα γίνεσθαι πάντων ἔσυχον· οὐχ ὁ νόμος οὖν οὐκ ἠδύνατο δικαιῶσαι, ἀλλὰ τὸ ἀκατορθωτὸν αὐτοῦ ἀδύνατος ἐποίει τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν ἐντο- 15 λῶν τοῦ νόμου δικαιωθῆναι· καθὼς καὶ τὸ ῥῆμα φησὶν, “ὦν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν νόμῳ Μουσεως δικαιωθῆναι.”

40 Βλέπετε οὖν μὴ ἐπέλθῃ τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς προ-
41 φηταῖς, ἴδετε, οἱ καταφρονηταὶ, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἀφανίσθητε· ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις 20 ὑμῶν,

ΚΤΡΙΑΔΟΤ. Ἴδετε οἱ καταφρονηταὶ καὶ ἐπιβλέψατε· καὶ ὁ τραχὺ ὃν πῶς ὑποτέμνεται· μὴ ἐπέλθῃ, φησὶν, ἐφ' ὑμᾶς τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους εἰρημένον.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Κατακεκραγότες τῆς ἀδίκου κρίσεως τοῦ 25 προφήτου Ἀββακούμ ἀποκρίνεται ὁ Θεὸς τοῖς ἀδικοῦσι, τὰς ἐσομένας συμφορὰς αὐτοῖς προαπαγγέλλων· θαυμάσια δὲ λέγει τὰ αὐτοῖς συμβήσεσθαι μέλλοντα· καὶ γὰρ ἦν πολλῆς ἐκπλήξεως ἄξιον, πῶς ὁ Ἰσραὴλ, ὁ ἐν τέκνοις κατηριβημένος Θεοῦ καὶ πρωτότοκος ὀνομασμένος, καὶ δι' ὧν ἀπόλωλεν Αἴγυπτος, παραδεδόται 30 τοῖς Βαβυλωνίοις· καὶ οὐ μόνον μαχαίρα, ἀλλὰ γὰρ καὶ δουλεία καὶ αἰχμαλωσία καὶ τοῖς ἀπενκτοῖς ἅπασιν ταῦτα δέ, φησι, τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τὸ μέγεθός ἐστιν, ὡς καὶ ἀπιστεῖσθαι εἴτις αὐτὰ ὑμῖν προαπαγγέλλοι.

Θεοδότος^α Ἀγκίρας. Ταῦτα μὲν προφανῶς δοκεῖ λέγειν ἱστορικῶς ἢ δὲ τῶν ῥητῶν ἔννοιά ἐστι τοιαύτη ἀπὸ τῆς τῶν κριτῶν ἀδικίας ἐπὶ καθολικὴν οἰκονομίαν ὁ προφήτης Ἀμβακούμ τὸν λόγον ἀπήγαγεν ὡς τῶν οὕτως ἐχόντων πραγμάτων θαυμαστῆς δεομένων ἐπιμελείας, ἐκπλητούσης καὶ ἀφανίζούσης τοὺς κατα- 5 φρονητάς· ποίαν δ' ἂν εἴποιμεν θαυμαστὴν ἐπιμέλειαν, ἢ τὴν διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας καὶ ἐπιδημίας γενομένην ἐν ἧ προηγουμένως μὲν τοὺς χαλεποὺς ὑβριστὰς τῆς ἡμετέρας φύσεως δαίμονας ἠφάνισεν ἐχαλίνωσε δὲ καὶ τὴν ἀδικίαν, ὅπως πληρωθῆ τὸ ἐν Ψαλμοῖς εἰρημένον “ἀνάστηθι Κύριε, μὴ κραταιούσθω ἄν- 10 “ θρωπος, κριθήτωσαν ἔθνη ἐνώπιόν σου· κατάστησον, Κύριε, νομο- “ θέτην ἐπ' αὐτούς· γνώτωσαν ἔθνη ὅτι ἄνθρωποι εἰσίν.”

Ἔργον, ᾧ οὐ μὴ πιστεύσητε, εἴαν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Μὴ θαυμάσητε ὅτι ἄπιστον δοκεῖ εἶναι· καὶ αὐτὸ προεῖρηται ἄνωθεν. 15

42 Ἐξιώντων δὲ αὐτῶν εἰς τὸ μεταξὺ Σάββατον παρε- 43 κάλουν λαληθῆναι αὐτοῖς τὰ ῥήματα ταῦτα. λυθείσης δὲ τῆς συναγωγῆς, ἠκολούθησαν πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν σεβομένων προσηλύτων τῷ Παυλῷ καὶ τῷ Βαρνάβῃ· οἷτινες προσλαλοῦντες αὐτοῖς, εἶπθον αὐ- 20 44 τοὺς προσμένειν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ· τῷ τε ἐρχομένῳ σαββάτῳ σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις συνήχθη ἀκούσαι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου.

Ἀμμανίσιος. “Εἰς τὸ μεταξὺ Σάββατον” ἀντὶ τοῦ τὸ ἐσό- 25 μενον, ὡς σαφηνίζει κάτω.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Εἶδες τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν· οὐχὶ τότε ἐθαυμάσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμίαν αὐτοῖς δευτέρας ἐπέβαλεν ἀκροάσεως· εἰπὼν τινὰ σπέρματα, καὶ μὴ ἐπιλύσας, μηδὲ ἐπεξελθὼν τῷ λόγῳ, ὥστε αὐτοὺς ἀναρτῆσαι καὶ οἰκειῶσαι ἑαυτῷ, καὶ μὴ χαυνιτέρους ἐργάσασθαι τῷ πάντα ἀθρόον εἰς τὰς ἐκείνων ῥίψαι 30 ψυχὰς, εἶπεν, “ὅτι ἄφεσις ἁμαρτιῶν ὑμῖν διὰ τούτου κατήγγελται” τὸ δὲ πῶς οὐκ ἐδήλωσε· διατί αὐτοὺς οὐκ ἐβάπτισεν εὐθέως· οὐκ ἦν καιρὸς· κείσαι ἔδει ὥστε βεβαίως ἐμμένειν.

^α Θεοδόρου Cod.

45 Ἰδόντες δὲ οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ὄχλους, ἐπλήσθησαν ζήλου, καὶ ἀντέλεγον τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις, βλασφημοῦντες.

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Ὅρα τὴν κακίαν πληττομένην ἐν τῷ πλήττειν ἐτέρους· τοῦτο μᾶλλον αὐτοὺς ἐποίει λαμπροῦς, τὸ ἀντι-5 λέγειν ἐκείνους· τὸ πρῶτον αὐτόματοι παρεκάλεσαν.

Τοῦ ἀίτιοῦ. Διατί πρὸ τούτου οὐκ ἀντέλεγον; ὁρᾷς ὅτι πανταχοῦ πάθει ἐκινούντο, καὶ οὐκ ἀντέλεγον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐβλασφήμουν· καὶ γὰρ ἡ κακία οὐδαμοῦ ἴσταιται.

Τοῦ ἀίτιοῦ. Τοσαύτη τῆς βασκανίας ἢ τυραννίς· πολλοὶ γὰρ 10 τήκονται καὶ ἀπάλλνται, ὅταν ἐτέρους εὐδοκιμοῦντας ἴδωσιν, ὅταν ἐκκλησίαν ὠφελουμένην ὀλόκληρον, ἢ λόγῳ ἢ ἐτέρῳ τινὶ τρόπῳ· οὐ τί χειρὸν γένοιτ' ἄν; οὐδὲ γὰρ τῷ ἀδελφῷ λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ οἱ τοιοῦτοι μάχονται.

* Περὶ μεταθέσεως τοῦ κηρύγματος εἰς τὰ ἔθνη, διωγμοῦ τε αὐτῶν ἐκεῖ καὶ 15 ἀφίξεως εἰς Ἰκόνιον.

46 Παρρησιασάμενοί τε ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας εἶπον,

Τοῦ ἀίτιοῦ. Ὅρᾷς πῶς φιλονεικήσαντες μᾶλλον ἐξέτειναν τὸ κήρυγμα, καὶ μᾶλλον ἔδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τὰ ἔθνη ἀπολογησά-20 μενοι, καὶ ὑπευθύνους ἑαυτοὺς ποιήσαντες παρὰ τοῖς οἰκείοις· καὶ οὐκ εἶπεν, ἀνάξιοι ἐστὲ, ἀλλ' ἐκρίνατε ἑαυτοὺς ἀναξίους.

Ἐμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ·

Τοῦ ἀίτιοῦ. Διὰ τοῦτο ταῦτα λέγεται, ἵνα μὴ ὡς ἐκ παρέργου 25 νομίσῃ τις τοῦτο γεγενῆσθαι.

Ἐπειδὴ ἀποθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ, στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη.

Τοῦ ἀίτιοῦ. Οὐδὲν ὑβριστικόν, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ἐποίουν· μὴ λαλεῖτε ἡμῖν, φησὶ, λαλίαν. 30

Τοῦ ἀίτιοῦ. Οὐχ ἡμᾶς· οὐ γὰρ εἰς ἡμᾶς ἢ ὑβρις ἢ παρ' ὑμῶν· ἵνα γὰρ μὴ τις εὐλαβείας εἶναι νομίσῃ, τὸ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, διὰ τοῦτο πρῶτον εἶπεν “ἀποθεῖσθε αὐτὸν,” καὶ τότε

“στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη” πολλῆς ἐπεικειάς γέμει τὸ ῥῆμα· οὐκ εἶπε καταλιμπάνομεν ὑμᾶς, ἀλλ’ ὥστε δυνατὸν φησὶν, καὶ ἐν ταῦθα πάλιν στραφῆναι· καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας ὑβρεως γέγονε· οὕτω γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν· τί οὖν οὐκ ἐποιήσατε τοῦτο; εἶδει μὲν ἀκούσαι τὰ ἔθνη· καὶ τοῦτο οὐ πρὸ ὑμῶν παρ’ ὑμῶν δὲ 5 γέγονε τὸ πρὸ ὑμῶν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. “Καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτούς” ὥστε οὖν ὁ Θεὸς οὐδὲν ἀνάξιον λέγει τοῦ σωθῆναι ἢ εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ εἰσελθεῖν, οὔτε τὸ ἐναντίον κρίνειν τὸν ἄνθρωπον ἀξίον εἶναι κολάσεως· ἀλλ’ ἡμεῖς ἑαυτοὺς κρίνομεν κατὰ τὴν ἐκούσιον 10 ἡμῶν κακίαν, ἀναξίους μὲν τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἀξίους δὲ τῆς αἰωνίου κολάσεως· ὥστε οὖν ἐν ἡμῖν ἡ κρίσις, τό τε τῆς μελλούσης καταστάσεως κλήρωμα.

47 Οὕτως γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ Κύριος, τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς 15 γῆς.

ΤΟΥΤ ΧΡΗΣΤΟΤΟΜΟΤ. Τουτέστιν εἰς γνώσιν τὴν ἐπὶ σωτηρίᾳ. καὶ οὐχ ἀπλῶς “ἔθνη,” ἀλλὰ πάντων “ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς “ζωὴν αἰώνιον” καὶ τοῦτο τεκμήριον τοῦ κατὰ Θεοῦ γνώμην αὐτοὺς προσλαβέσθαι· τεταγμένοι δὲ οὐ κατ’ ἀνάγκην· οὐδὲ προέγνω φησὶ 20 καὶ προώρισεν.

ΚΥΡΙΑΛΟΤ. Ἐπέλαμψε τοίνυν τοῖς ἔθνεσιν ὁ Χριστὸς, καὶ φωτὸς θείου μεμεστωμένην ἀπέφηνε τὴν ὑπ’ οὐρανὸν, καὶ καθαρῶς 25 διανοίας ὄμμασι τὴν θείαν τὴν καὶ ἀνωτάτω περιαβρῆσαι φύσιν καὶ τοὺς τῆς πνευματικῆς λατρείας καθιερωσάσιν τρόπους.

ΘΕΟΔΩΡΕΤΟΤ. Γένος τοῦ Κυρίου κατὰ σάρκα κοινὸν μὲν, ἅπαντα τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις, ἴδιον δὲ καὶ πελάζον ὁ Ἰσραήλ· ἐπειδὴ τοίνυν πρὸς μὲν τὸν Ἰσραὴλ παρεγένετο· τὰ δὲ ἔθνη διὰ τῶν Ἀποστόλων ἐφώτισε· δέδωκά σε, φησὶ, τούτοις διὰ τὴν πρὸς τοὺς αὐτῶν γεγενημένην ἐπαγγελίαν· φωτιῶ δὲ διὰ σοῦ τὰ ἔθνη, 30 καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις παρέξω τὴν σωτηρίαν· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ “ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς” καὶ πέρας ἐπιθήσω ταῖς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν γεγενημέναις μοι συνθήκαις· τὴν γὰρ διαθήκην συνθήκην οἱ λοιποὶ ἠρμήνευσαν.

48 Ἀκούοντα δὲ τὰ ἔθνη ἔχαιρον, καὶ ἐδόξαζον τὸν λόγον τοῦ Κυρίου,

Τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο καὶ τούτους προθυμότερους ἐποίησεν ὅταν ὀφειλόντων ἐκείνων ἀκοῦσαι πρότερον, αὐτοὶ τούτων ἀπολαύουσι· κάκεινους μᾶλλον ἔδακνεν. 5

Καὶ ἐπίστευσαν, ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτέστιν ἀφωρισμένοι τῷ Θεῷ· ὅρα πῶς δείκνυσι τὸ τάχος τῆς ὀφελείας.

Διάτμωτος. Ἐπεὶ τὸ “ἐπίστευσαν” προαιρετικὴν ἐνέργειαν δηλοῖ, 10 καὶ οὐκ οὐσιώδη ὁρμὴν, πεπιστευκέναι τοὺς “ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι,” ἀνενεκτέον εἰς πρόγνωσιν Θεοῦ καὶ προορισμὸν, ἀλλ’ οὐκ εἰς ὑπόστασιν οὐσιωδῶς κεκτημένην τοῦτο.

Ἐκ ἀνεπιγράφοτος. Προειρηκῶς τὸ “ἐπίστευσαν” καὶ δεῖ⁸ τὸ αὐτοπροαίρετον τῶν ἀνθρώπων, ἐπήγαγε τὸ “ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι 15 “εἰς ζωὴν αἰώνιον” ἵνα ᾗ τὸ “τεταγμένοι” ἀπὸ τῆς πίστεως πιστεύσαντες φησί, καὶ εἰς τοῦτο τὸ τάγμα ἐλθόντες.

Ἀμμονίωτος. Ὡστε κατὰ μὲν πρόγνωσιν οἱ “τεταγμένοι εἰς ζωὴν,” οὗτοι ἐπίστευσαν, πλὴν οἰκεία γνώμη καὶ προαιρέσει· ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ πρόγνωσις οὐκ ἀναιρεῖ τῆς ἡμετέρας βουλήσεως τὸ αὐτεξού- 20 σιον· ὅπου πρὸ καταβολῆς κόσμου προορισθεὶς ὁ Παῦλος κατὰ τὴν τοῦ θείου πρόγνωσιν, σκεῦος ἐκλεκτὸν ἔσεσθαι, οὐκ ἐκ κυλίας μητρὸς ἔτυχε τούτου, οὐδὲ ἐν νέᾳ ἡλικίᾳ, ἀλλὰ μετὰ προκοπὴν χρόνου, ὅτε εἶχεν ἑαυτοῦ γνώσιν καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ· καὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην πρῆν βλάσφημος ὢν καὶ διώκτης, ὕστερον διὰ 25 τῆς τοῦ Ἰησοῦ χάριτος μετέγνω, φοβηθεὶς τὴν ἐν τῇ ὀψιᾷ ὀπτασίαν, καὶ ἐκὼν πιστεύσας τῷ Ἰησοῦ. εἰ δὲ τις φησὶ διατί οὖν καὶ νῦν οὐ γίνεται φόβος τοῖς ἀπιστοῦσιν ἵνα μεταγνώσιν, ἐκεῖνο λεκτέον· ὅτι οὐ πᾶς ἄνθρωπος ἐκφόβος μετανοεῖ· ἀλλ’ ὁ ἀγαθῆ προαιρέσει ποιῶν θεοσεβεῖς πράξεις· ὑπὸ δὲ τῆς πατροπαράδοτου 30 πίστεως πλανώμενος παρὰ τὴν τοῦ ὄντως ἀληθοῦς γνώσιν· ὅσος ἦν Κορνήλιος, καὶ Παῦλος, καὶ Κλήμης· οἵτινες ἀφιλονείκως πιστεύ-

⁸ Sic. Fors. leg. δείξας.

σαυτες τῇ ἀληθῇ τῶν γραφῶν διδασκαλίᾳ ἐσώθησαν· καὶ ταῦτα ὄντες ἐκ τῆς ἕξωθεν παιδείας.

49 Διεφέρετο δὲ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου δι' ὅλης τῆς χώρας.

Τοῦ Χρτιστοστόμοτ. Ἄντι τοῦ διεκομίζετο, ἀντι τοῦ οὐκ ἔστησαν μέχρι τοῦ ζήλου, ἀλλὰ καὶ ἔργα προσέθηκαν· ὅρα πάλιν διωκόμενοι πῶς ἕτερα κατασκευάζουσι μεγάλα· διὰ τοῦ ζήλου κατασκευάζον παρησιάζασθαι αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἐλθεῖν.

50 Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρώτρυναν τὰς σεβομένας γυναῖκας τὰς εὐσχήμονας, καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως, καὶ ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπὶ τὸν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν, καὶ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὀρίων αὐτῶν.

Τοῦ αἰτοῦ. Ὁρᾶς ὅσον ἤνυσαν ἐναντιούμενοι τῷ κηρύγματι· εἰς ὅσην αἰσχύνην τὰς γυναῖκας ἤγαγον.

Ἀμμανῖοτ. “Εὐσχήμονας” λέγει τὰς πλουσίας· “σεβομένας” 15 δὲ οὐ τὰς πιστὰς λέγει, ἀλλὰ τὰς Ἑλληνίδας ἦτοι Ἰουδαίας· πλὴν ὡς κάκιστοι καὶ μιμηταὶ τοῦ ἀρχεκάκου δαίμονος καὶ παραβάτου, διὰ τῶν γυναικῶν ἀποκλεῖσαι σπουδάζουσι τοῖς ἀνθρώποις τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας· ὡσπερ κάκεῖνος διὰ τῆς Εὐας ἀπέκλεισε πρὸς καιρὸν τοῖς ἀνθρώποις τὸν παραδεισον, ὃν ὁ Θεὸς Ἰησοῦς ἀνέωξε πάλιν 20 τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ εἰσήγαγεν αὐτοὺς ἐκεῖ ὢν πρῶτος εἰσῆλθε σὺν αὐτῷ ὁ ληστής.

51 Οἱ δὲ ἐκτιναζάμενοι τὸν κοινορτὸν τῶν ποδῶν ἐπ' αὐτοὺς ἦλθον εἰς Ἰκόνιον.

Τοῦ Χρτιστοστόμοτ. Ἐνταῦθα τὸ φοβερὸν λοιπὸν ἐποίουν, ὅπερ 25 προσέταξεν ὁ Χριστός· “ἐὰν μὴ τις ὑμᾶς δέξηται, ἐκτινάξατε “ τὸν κοινορτὸν τῶν ποδῶν.” αὐτοὶ δὲ οὐχ ἀπλῶς τοῦτο ἐποίησαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπηλάθησαν παρ' αὐτῶν. Καὶ πάλιν—ὃ γὰρ δοκεῖ εἶναι ἀτιμίας τὸ πάντοθεν ἐλαύνεσθαι, τοῦτο τιμῆς ἡμῖν εἶναι φαίνεται μεγίστης προξενον. 30

52 Οἱ τε μαθηταὶ ἐπληροῦντο χαρᾶς καὶ Πνεύματος Ἁγίου.

Τοῦ Χρτιστοστόμοτ. Ἐδιώκεντο οἱ διδάσκαλοι, καὶ αὐτοὶ ἔχαρον· εἶδες φύσιν εὐαγγελίου δύναμιν ἔχοντος πολλήν. Καὶ

πάλιν—Πάθος γὰρ διδασκάλου παρρησίαν οὐκ ἐκκόπτει, προθυμότερον δὲ ποιεῖ τὸν μαθητὴν.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Ὅπως ἐν Ἰκονίῳ κηρύξαντες τὸν Χριστὸν, πολλῶν τε πιστευσάντων ἐδιώχθησαν οἱ Ἀπόστολοι.

5

1 Ἐγένετο δὲ ἐν Ἰκονίῳ κατὰ τὸ αὐτὸ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, καὶ λαλήσαι οὕτως, ὥστε πιστεῦσαι Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν εἰς τὰς συναγωγὰς εἰσήεσαν ὅρα πῶς οὐκ ἐγένοντο δειλότεροι, εἰπόντες, “ὅτι στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη.” ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ὁμῶς ἀναιροῦσιν αὐτῶν τὴν ἀπολογία, “ὥστε πιστεῦσαι Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος” εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς ὡς καὶ πρὸς Ἑλληνας διαλέγεσθαι.

2 Οἱ δὲ ἀπειθήσαντες Ἰουδαῖοι ἐπήγειραν καὶ ἐκάκωσαν τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τῶν ἀδελφῶν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Κατὰ τὸ αὐτὸ λοιπὸν καὶ τὰ ἔθνη ἐπήγειραν ὡς οὐκ ἀρκοῦντες αὐτοί· τί οὖν ἐκεῖθεν οὐκ ἐξῆλθον; οὐ γὰρ ἐδιώκοντο, ἀλλ’ ἐπολεμοῦντο μόνον.

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστι διέβαλλον τοὺς Ἀποστόλους· μυρία αὐτῶν κατηγορήσαν· ἀπλάστους ὄντας κακούργως διέθηκαν.

Ἀμμωνίου. Ἐπήγειραν κατὰ τῶν πιστῶν· οἱ Ἰουδαῖοι συνδιάζουσι[†] μετὰ Ἑλλήνων, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ πληρωθῇ τὸ εἰρημένον ἐν Ψαλμοῖς· “ἵνατί τι ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;” καίτοι τῶν πιστῶν ἀδελφούς αὐτοὺς καλούντων πανταχοῦ ἐν ταῖς παραινέσεσι, καὶ λεγόντων “ἄνδρες ἀδελφοί!” οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ψαλμὸς προεφήτευσε περὶ τοῦ Κυρίου, τὸ αὐτὸ ποιούντος καὶ λέγοντος ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ· “ἀπαγγεῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου.”

3 Ἰκανὸν μὲν οὖν χρόνον διέτριψαν παρρησιαζόμενοι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, διδόντι σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν.

[†] συνδιάζουσι. Cod.

Τοῦ Χρῆστοστομοῦ. Τοῦτο ἐποίει τὴν παρρησίαν· μᾶλλον δὲ τὴν παρρησίαν ἐποίει ἢ αὐτῶν προθυμία· διὰ τοῦτο μέχρι πολλοῦ σημεῖα οὐ ποιοῦσι· τὸ δὲ πιστεῦσαι τοὺς ἀκούοντας τῶν σημείων ἦν συντελεῖ δέ τι καὶ ἡ παρρησία. ὅρα δὲ πῶς ἀπανταχοῦ τῷ θεῷ ἀνατιθέασι τὸ πᾶν. 5

4 Ἐσχίσθη δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως· καὶ οἱ μὲν ἦσαν σὺν τοῖς Ἰουδαίοις, οἱ δὲ σὺν τοῖς Ἀποστόλοις.

Τοῦ Χρῆστοστομοῦ. Οὐ μικρὸν τοῦτο σχισθῆναι· τοῦτο ἦν δ' ἔλεγε ὁ Χριστὸς, “οὐκ ἤλθον βαλεῖν εἰρήνην ἀλλὰ μάχαιραν.”

5 Ὡς δὲ ἐγένετο ὀρμὴ τῶν ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων σὺν 10 τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν, ὑβρίσαι καὶ λιθοβολῆσαι αὐτοὺς, 6 συνιδόντες κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς Λυκαονίας, 7 Λύστραν καὶ Δέρβην καὶ τὴν περίχωρον, καὶ ἐκεῖ ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ὡσπερ ἐπίτηδες ἐκτεῖναι βουλόμενοι τὸ 15 κήρυγμα, μετὰ τὸ αὐξηθῆναι πάλιν αὐτοὺς ἐξάγουσιν· ὅρα πανταχοῦ τοὺς διωγμοὺς μεγάλα ἐργαζομένους ἀγαθὰ, καὶ τοὺς διώκοντας ἡττῶντας, τοὺς τε διωκομένους λαμπροτέρους ἀποφαίνοντας· ἔλθῶν γὰρ ἐν Λύστροις ποιεῖ θαῦμα μέγα, τὸν χωλὸν ἀναστήσας, καὶ “μεγάλῃ τῇ φωνῇ.” 20

Ἀμμωνῖοι πρεσβυτέρωτες. Οὐδὲν οὖν ἄτοπον εἰ οἱ ἅγιοι φεύγουσι τοὺς ἐπιβουλεύειν αὐτοὺς μέλλοντας· καὶ οὐ δοκοῦσιν ἐκ τούτου δραπετεύειν τὸν ἀπὸ τοῦ μαρτυρίου πόλεμον ἐνβάσανον^α. τοῦτο δὲ μοι σεσημείωται διὰ τοὺς μεμψαμένους Ἀρειανοὺς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἐν τῇ πίστει φεύγοντα, καὶ μὴ ἐκδιδόντα ἑαυτὸν 25 τοῖς Ἀρειανοῖς εἰς τὸ θανατῶσαι αὐτόν.

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ τοῦ ἐν Λύστροις ἐκ γενετῆς χωλοῦ λαθέντος διὰ τῶν Ἀποστόλων· διόπερ εἶναι τε θεοὶ καὶ παρεῖναι^β ἔδοξαν τοῖς ἐγχωρίοις. ἔσθα δὲ καὶ μετέπειτα λιθάσεται ὁ Παῦλος παρὰ τῶν ἀστυγεϊόνων γ. 30

8 Καὶ τις ἀνὴρ ἐν Λύστροις ἀδύνατος τοῖς ποσὶν ἐκάθητο, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ. ὃς οὐδέποτε 9 περιεπάτησεν. οὗτος ἤκουσε τοῦ Παύλου λαλοῦντος· ὃς ἀτεινίσας αὐτῷ, καὶ ἰδὼν ὅτι ἔχει πίστιν τοῦ σωθῆναι,

^α Sic.   ^β μαῖναι C^{scum}.   ^γ ἀστυγ. Ἰουδαίων C^{scum}.

10 εἶπε μεγάλη τῇ φωνῇ· σοὶ λέγω ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· ἀνάστηθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου ὀρθός.

Τοῦ Χριστοστόμου. Διατί “μεγάλη τῇ φωνῇ;” ὥστε τοὺς ὄχλους πιστεῦσαι. ὅρα δὲ προσεῖχε, φησί, τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου. εἶδες φιλοσοφίαν; οὐδὲν ἀπὸ τῆς χωλίας πρὸς τὴν σχολὴν τῆς ἀκροάσεως παρεβλάβη “ὃς ἀτενίσας αὐτῷ,” φησί, “καὶ ἰδὼν ὅτι πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι” ἤδει, ἄκειοτο τῇ προαιρέσει· καίτοι ἐπὶ τῶν ἄλλων τὸναντίον γέγονε· πρότερον ἰάμενοι τὰ σώματα, τότε τὰς ψυχὰς ἐθεραπεύοντο· οὗτος δὲ οὐχ οὕτως. ἐμεῖ δοκεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τὴν αὐτοῦ ἰδεῖν τὸν Παῦλον. 10

Ἡ τοῦ ἰωμένου πίστις σὺν τῇ τοῦ δικαίου εὐχῇ ἀνείε τὸ σπουδαζόμενον. σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὡς θεῖον ἔχων ἐν ἑαυτῷ πνεῦμα, ὁρᾷ τὰ ἐν καρδίᾳ, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἑαυτῷ Πνεύματος φωταγωγούμενος.

Καὶ ἤλατο καὶ περιεπάτει.

15

Τοῦ Χριστοστόμου. Τεκμήριον τῆς ὑγείας τῆς ἀληθοῦς τὸ ἄλλεσθαι.

11 Οἱ τε ὄχλοι ἰδόντες ὃ ἐποίησε Παῦλος, ἐπήρασαν τὴν φωνὴν αὐτῶν Λυκαονιστὶ λέγοντες,

Τοῦ αὐτοῦ. Ἄλλ’ οὐκ ἦν τοῦτο οὐδέπω δῆλον· τῇ γὰρ οἰκείᾳ 20 ἐφθέγγοντο φωνῇ, “λέγοντες ὅτι οἱ Θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς.” διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτοῖς ἔλεγον· ἐπειδὴ δὲ ἰδόντες τὰ στέμματα, τότε ἐξελθόντες διέρρηξαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν. Καὶ μετ’ ὀλίγα—“Ὅρα καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν ἀφέλειαν καὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν κακουργίαν· δι’ ἔργων ἀπεδείκνυτο ὅτι ἄξιοι ἦσαν 25 ἀκούειν· οὕτως ἐτίμων αὐτοὺς ἀπὸ σημείων μόνων· οἱ μὲν ὡς θεοὺς ἐτίμων, οἱ δὲ ὡς λυμεῶνας ἐδίωκον, καὶ οὐ προσέκοπτον τῷ κηρύγματι· ἀλλὰ τί φασιν; “οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς.” Ἰουδαῖοι δὲ ἐσκωδαλίζοντο· ἐπειδὴ οὐκ ὠνόμασε καὶ εἶπεν, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ ἔγειρε καὶ στῆθι ὀρθός, διὰ 30 τοῦτο ὑπέλαβον αὐτὸν θεὸν εἶναι καὶ οὐ διάκονον θεοῦ· ἦν δὲ πρῶτον τὸν λόγον κηρύσσων αὐτῷ, καὶ τότε εἶπεν ἀνάστηθι· διὰ τοῦτο ἐπανορθοῦται αὐτῷ λέγων· “καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν “ἡμῖν ἄνθρωποι,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς·
 12 ἐκάλουν τε τὸν Βαρνάβαν, Δία, τὸν δὲ Παῦλον, Ἑρμῆν,

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἐμοὶ δοκεῖ ἀπὸ τῆς ὕψεως ἀξιοπρεπῆς εἶναι ὁ Βαρνάβας. οὐ μικρὸς οὗτος πειρασμὸς ἐξ ἀμετρίας· ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν τῶν Ἀποστόλων ἡ ἀρετὴ δείκνυται, πῶς πανταχοῦ 5 πάντα ἀνατίθεασι τῷ Θεῷ.

Τοῦ Ἀπτοῦ. Εἶδες πῶς ἔθος τοῖς Ἑλλησιν ἀπὸ ἀνθρώπων θεοὺς ποιεῖν ὥστε ὅταν λέγουσι, πόθεν ἡ εἰδωλολατρία; μάθανε τὴν ἀρχήν· οὕτω καὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐξ ἀνθρώπων ἐποίουν θεούς· οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἐφιλονείκησε παρὰ τὴν ἀρχὴν τὴν ἀσέβειαν 10 εἰσαγεῖν, λέγων, “ἔσεσθε ὡς θεοί.” καὶ ἐπειδὴ τότε οὐκ ἴσχυσεν, ὕστερον ἐπιχειρεῖ πανταχοῦ φιλονεικῶν τὴν πολυθεΐαν εἰσαγαγεῖν.

Ἀμμακίσι. Ἐν τοῖς ἀναγραφασμένοις τὰς παλαιὰς ἱστορίας εὐρίσκεις, ὅτι ὁ Ζεὺς ἄνθρωπος ὦν ἑαυτὸν ἐθεοποίησε, λέγων ἑαυτὸν εἶναι θεόν· ὡς καὶ πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖς καὶ Μακε- 15 δόνων ἐχρηματίζον θεοί· διὸ οὐ χρὴ ἀπιστεῖν τοῖς πάλαι λεχθεῖσι περὶ τούτου, ὅτι ἠπατήθησαν τινὲς καὶ ὠνόμασαν τινὰς θεούς· ὅπου γε καὶ οὗτοι ἠπατήθησαν εἰς τὸν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον· καὶ ὅπισθ' ἀέστι τούτου σημειώσασθαι ἐπὶ Σίμωνος τοῦ μάγου, ὃν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ ἔλεγον τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν μεγάλην· οὗς 20 ἐπιστομιζόντες, ἅμα δὲ καὶ ἡρέμα διδάσκοντες, οἱ περὶ Βαρνάβαν ἔλεγον, “Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε” ὃ οὖν φαινόμεθα καὶ ψηλαφόμεθα, οὐκ ἐσμὲν θεοὶ ἀλλὰ ἄνθρωποι· μόνον δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ τούτου γέγονεν· ὃς ἦν Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐν ταυτῷ, κατὰ τὸν τῆς ἐνώσεως λόγον· ὧδε δὲ ψιλοὶ ἦσαν ἄνθρωποι, διὰ Πνεύματος θείου 25 τερατουργοῦντες.

13 Ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἠγούμενος τοῦ λόγου. ὃ τε ἱερεὺς τοῦ Διὸς τοῦ οὔτου πρὸ τῆς πόλεως, ταύρους καὶ στέμματα ἐπὶ τοὺς πυλῶνας ἐνέγκας, σὺν τοῖς ὄχλοις ἤθελε θύειν. 30

Τοῦ Χριστοστόμου εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐρμηνείαν λόγος Α'. Εἰ γάρ που δημηγορίας ἦν καιρὸς, αὐτῷ πανταχοῦ παρεχώρουν· διὸ καὶ Ἑρμῆς εἶναι ἐνομίζετο παρὰ τοῖς ἀπιστοῖς, διὰ τὸ τοῦ λόγου κατάρχειν.

14 Ἀκούσαντες δὲ οἱ Ἀπόστολοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος διαρρήξαντες τὰ ἱμάτια ἑαυτῶν, ἐξεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον, κράζοντες καὶ λέγοντες,

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Ὅρα αὐτοὺς πανταχοῦ δόξης καθαρούς· οὐ μόνον μὴ ἐφιεμένους, ἀλλὰ καὶ διδομένην ἀποκρουομένους ὡς-5 περ καὶ Πέτρος ἔλεγε, “τί ἡμῖν ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ “εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν” καὶ οὗτοι τὸ αὐτὸ φησί. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Ὅρα πάντα μετὰ σφοδρότητος τοὺς Ἀποστόλους ποιοῦντας· διέρρηξαν τὰ ἱμάτια· ἐξεπήδησαν· ἔκραξαν πάντα ἀπὸ διαθέσεως ψυχῆς ἀποστρεφομένης τὰ γενόμενα. πέν-10θος γὰρ ἦν οὕτως· πένθος ἀπαραμύθητον· εἶγε ἔμελλον θεοὶ νομίζεσθαι, καὶ εἰδωλολατρίαν εἰσάγειν, ἣν ἤλθον καταλύσαι· καὶ τοῦτο τοῦ διαβόλου ἦν κατασκευάσμα, ἀλλ’ οὐκ ἴσχυσε. Καὶ πάλιν—Πρώτῃ ὄψει κατέπληξαν αὐτοὺς, διαρρήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν· τοῦτο καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἐποίησεν ἐπὶ τῇ ἡττῇ τοῦ 15 λαοῦ. μὴ τοίνυν νομίσης ἀνάξιον αὐτῶν εἶναι· τοῦτο καὶ τῆς εὐσταθείας αὐτῶν· οὐκ ἂν ἄλλως ἔπανον τὴν τσαύτην ὀρμὴν· οὐκ ἂν ἄλλως τὴν πυρὰν ἔσβεσαν. ὅταν οὖν τι δέῃ τῶν δεόντων γενέσθαι, μηδὲν παραιτώμεθα· εἰ γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα καὶ μόλις ἔπεισαν· εἰ μὴ οὕτως εἰργάσαντο, τί οὖν ἂν ἐγένετο; εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἐποί-20ησαν, ἐνομίσθησαν ἂν ταπεινοφρονεῖν, καὶ μᾶλλον ἐφίεσθαι τῆς τιμῆς.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ. Ἔθος ἐστὶν Ἰουδαίοις ἐπὶ ταῖς κατὰ Θεοῦ δυσφημίαις περιρήγνυαι τὰ ἱμάτια. καὶ γοῦν ὁ Καϊάφας, Γίον ἑαυτὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, περιέρρηξε τὴν ἐσθῆτα, διακεκρα-25γῶς τε καὶ λέγων, “ἐδυσφήμησε.” δεδράκασι δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ Παῦλός τε καὶ Βάρναβας. γεγόνασι μὲν ἐν Λυκαονίᾳ· ἐπειδὴ δὲ τινα τῶν ἡρρωστηκότων τοῦ πάθους ἀπήλλαττον, καὶ παραδόξον ἦν τοῖς ὀρώσι τὸ χρῆμα, θύειν ἤθελον αὐτοῖς τῆς θεοσημείας οἱ θεωροί· ἔφασκον γὰρ “οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις ἤλθον 30 “πρὸς ἡμᾶς· ἐκάλουν δὲ τὸν μὲν Βαρνάβαν Δία, τὸν δὲ Παῦλον “Ἐρμῆν, ὅτι αὐτὸς ἦν,” φησὶν, “ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου” ἐπειδὴ δὲ τὸ δρώμενον δυσφημία τις ἦν, διέρρηξαν τὰ ἱμάτια ἑαυτῶν, παραδόσεσι Ἰουδαϊκαῖς καὶ ἐγγράφοις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες· ἐτι διαβέβληται τὸ ἔθος, ὡς οὐκ ὄν ἐκ νόμου καὶ ἀνόνητον παντελῶς· καὶ 35

γαῦν ἔφη πρὸς Ἰουδαίους ὁ τῶν ὅλων Θεός, πλαττομένους τὰ τοιαῦτα, καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας ἀποφοιτῶντας μακράν· “ ἐπιστρέψατε “ πρὸς με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, ἐν νηστείᾳ καὶ κλαυθμῷ καὶ “ ἐν κοπετῷ καὶ διαρρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια “ ὑμῶν.”

15 Ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμὲν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ Θεὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς·

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Ἄνθρωποι μὲν ἐσμὲν, φησὶ, τούτων δὲ μείζους· ταῦτα γὰρ νεκρά. ὅρα αὐτοὺς οὐκ ἀνατρέποντας μόνον, ἀλλὰ καὶ διδάσκοντας· οὐδὲν περὶ ἀοράτων φβεγγομένους.

16 Ὅς ἐν ταῖς παρφημέναις γενεαῖς, εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν·

Τοῦ Ἀττοῦ. Διατί δὲ εἴασεν, οὐκέτι φησὶ· τῶς γὰρ πρὸς τὸ κατεπεῖγον ἴσταται· οὐδαμοῦ τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα τιθεῖς.

Σετήροτ ἐκ τῆς πρὸς Ἀμμώνιον ἐπιστολῆς. Καὶ γὰρ οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφήκεν ὁ Θεὸς ἐν ἑκαστῇ γενεᾷ, τὰ ποδηγῶντα τοὺς ἀνθρώπους πρὸς δικαιοσύνην ἐπιτελῶν· τὸ γὰρ αὐτεξούσιον οὐ δύναται βιαζόμενος, εἴασεν πάντας ἀνθρώπους πορεύεσθαι κατὰ τὸ σφίσι δοκοῦν· αὐτὸς δὲ ἐκεῖνα διαπαντὸς ἐνήργει τὰ δι' ὧν ἐνῆν λογικὸς ὄντας αὐτοὺς τὸν δημιουργὸν ἐνοεῖν.

17 Καίτοιγε οὐκ ἀμάρτυρον ἀφήκεν ἀγαθουργῶν, οὐρανόθεν ὑμῖν ὑετοὺς διδοὺς καὶ καιροὺς καρποφόρους, 25 ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ὑμῶν.

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Ὅρα οὐ βούλεται τὴν κατηγορίαν αὐτῶν αἰξῆσαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸ πᾶν ἄγει ἢ αὐτοὺς ἐκείνους· ἔμαθον γὰρ ὅτι οὐχ οὕτως σπουδάζειν δεῖ ἄξιόν τι εἰπεῖν περὶ Θεοῦ, ὡς τὸ τοῖς ἀκούουσιν ὀφέλιμον. ὅρα πῶς λανθανόντως 30 τὴν κατηγορίαν ποιεῖται· καὶ μὴν εἰ τοῦτο ἐποίει, οὐκ εἴασεν, ἀλλ' ἔδει κολασθῆναι αὐτούς· ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο φανερώς. Καὶ μετ' ὀλίγα—Μάρτυρας αὐτοὺς λέγει τοὺς ἐνιαυσιαίους ὑετοὺς ὧ τῆς μακρίας τῆς Ἰουδαϊκῆς· εἰς δῆμον οὕτω τιμήσαντα τοὺς Ἀποστό-

λους ἐτόλμησαν ἐμβῆναι, καὶ λιθάσαι τὸν Παῦλον· καὶ ἔξω τῆς πόλεως, δεδοικότες ἐκείνους, ᾧ τῆς μανίας, ἔσυρον, νομίσαντες αὐτὸν τεθνᾶναι.

- 18 Καὶ ταῦτα λέγοντες, μόλις κατέπαυσαν τοὺς ὄχλους τοῦ μὴ θύειν αὐτοῖς, ἀλλὰ πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὰ ἴδια·

Τοῦ Χριστοστόμου. Καὶ τούτῳ μάλιστα ἐθαυμάσθησαν ὁρᾷς ὅτι πρὸς τοῦτο ἴσταντο, ὥστε ἀνάτρεψαι τὴν μανίαν ἐκείνην.

Ἀμμωνίου. Ὅρα τὸ ἄτυφον καὶ ἀκενοδοξον τῶν ἁγίων ὅτι οὔτε θεοὶ ἠξιώθησαν κληθῆναι τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἐταπεινουν λέγοντες, “καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμὲν ὑμῖν ἄθρωποι” διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ἡψούντες ἑαυτούς. 10

- 19 Διατριβόντων δὲ αὐτῶν καὶ διδασκόντων, ἐπήλθον οἱ ἀπὸ Ἀντιοχείας καὶ Ἰκονίου Ἰουδαῖοι, καὶ διαλεγομένων αὐτῶν παρρησίᾳ, ἀνέπεισαν τοὺς ὄχλους, ἀποστῆναι ἀπ' αὐτῶν· λέγοντες, ὅτι οὐδὲν ἀληθὲς λέγουσιν, ἀλλὰ πάντα ψεύδονται. 15

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅντως διαβόλου τέκνα, οὐκ ἐν ταῖς πόλεσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξω τούτων ταῦτα ποιοῦντες· καὶ τοσαύτην ποιούμενοι σπουδὴν καθελεῖν τὸ κήρυγμα, ὅσῃν οἱ Ἀπόστολοι στήσαι ἠπέειγοντο. 20

Καὶ λιθοβολήσαντες τὸν Παῦλον ἔσυρον ἔξω τῆς πόλεως, νομίσαντες αὐτὸν τεθνηκέναι.

Τοῦ ἀπτοῦ. Ἐνταῦθα πληροῦται τὸ “ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου” “ἢ γὰρ δύραμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται” μείζον τοῦτο τοῦ τὸν χῶλὸν ἐγειραῖ· οἱ μὲν οὖν ἐθνικοὶ ὡς θεοὺς ἐνόμιζον, οὗτοι δὲ ἔσυρον. 25

- 20 Κυκλωσάντων δὲ τῶν μαθητῶν αὐτὸν, ἀναστὰς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθε σὺν τῷ
21 Βαρνάβᾳ εἰς Δέρβην. εὐαγγελισάμενοί τε τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ μαθητεύσαντες ἱκανοὺς, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Λύστραν, καὶ εἰς Ἰκόνιον, καὶ εἰς Ἀντιόχειαν·

Τοῦ ἀπτοῦ. Ὅρᾳς προθυμίαν ὁρᾷς ζέοντα καὶ πεπυρόμενον

εἰς αὐτὴν πάλιν τὴν πόλιν εἰσῆλθεν ὥστε δειχθῆναι ὅτι εἶπον καὶ ὑπεχώρει, διὰ τὸ τὸν λόγον κατεσπαρκέναι, καὶ διὰ τὸ μὴ δεῖν ἐκκαίειν αὐτῶν τὸν θυμὸν, ταῦτα τῶν σημείων οὐχ ἥττονα λαμπροτέρους ἐποίει, καὶ μᾶλλον χαίρειν παρεσκεύαζεν. οὐδαμοῦ δὲ λέγει ὅτι ὑπέστρεψαν^α, χαίροντες ὅτι σημεία ἐποίησαν, ἀλλ' ὅτι 5 ἠξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος ἀτιμασθῆναι· καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδιδάσκοντο λέγοντος, “ μὴ χαίrete ὅτι τὰ δαιμόνια “ ὑμῶν ὑπακούει·” ἡ γὰρ ὄντως χαρὰ καὶ εὐλοκρινῆς αὕτη ἐστὶ τὸ πάσχειν τι διὰ τὸν Χριστόν.

22 Ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, παρακα- 10 λούντες ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ, ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο ἔλεγον· τοῦτο ἐδείκνουν· ἐπιτηδείως δὲ γίνεται οὐ διὰ τῶν Ἀποστόλων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν μαθητῶν, ἵνα μάθωσιν ἐκ προοιμιῶν εὐθὺς καὶ τοῦ κηρύγματος 15 τὴν δύναμιν, καὶ ὅτι καὶ αὐτοὺς τοιαῦτα δεῖ πάσχειν· ἵνα γενναίως στῶσι, μὴ μόνον πρὸς τὰ σημεία κεχηνότες, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον πρὸς τοὺς πειρασμούς.

Ἀμμανιότ. Ὅρα ὅτι ἄνευ κόπου καὶ μόχθου πολλοῦ οὐ δικαι- οῦταί τις· στενὴν γὰρ διὰ τοῦτο καὶ τεθλιμμένην, ἀντὶ τοῦ θλί- 20 ψως μεστὴν, ἐκάλεσεν ὁ Κύριος τὴν πύλην τῆς εἰσόδου τῆς εἰς βασιλείαν ἀγούσης· οὐχ ἀπλῶς δὲ οἰαδῆποτε θλίψις ἄγει εἰς βασιλείαν, ἀλλ' ἡ διὰ τὴν εἰς Θεὸν πίστιν. Ὅρα γὰρ πῶς οἱ μαθηταὶ ἐν πρώτοις παρήγγελλον ἐπιμένειν τῇ εἰς Χριστὸν πίστει, ἧς ἄνευ σωθῆναι ἀδύνατον, καὶ διὰ πολλῶν τις θλίψεων παρέλθῃ. 25 εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, πᾶς ἄνθρωπος σχεδὸν εἰπεῖν ἐδικαιούτο· ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς αὐτοῦ κόπος καὶ πόνος· καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πᾶσα ψυχὴ εἰς πόνον, καὶ πᾶσα κεφαλὴ εἰς λύπην· ἀδύνατον γὰρ μὴ λυπεῖσθαι ἄνθρωπον, ἢ διὰ τὰ μάταια τοῦ κόσμου, ἢ διὰ τὸν Θεόν· ἀλλὰ τὴν μὲν τοῦ βίου λύπην, διαδέχεται δάκρυον 30 ἀκατάπαυστον· τὴν δὲ κατὰ Θεὸν, εὐφροσύνη καὶ χαρὰ· ὅπουγε καὶ ἐν τῷ νῦν βίῳ ἀραβῶνα τῆς τριαύτης δωρεᾶς λαμβάνοντες, ἀνεκδιήγητον χαρὰν ἔχουσιν οἱ οὕτως λυπούμενοι· καὶ νῦν τὰ

^α ὑπέστρεψε Cod.

σπέρματα ἐν κλαυθμῷ καταβάλλοντες, τοὺς καρποὺς ἐν ἀγαλλιάσει μετὰ τὴν ἔθνη ἐκδημίαν ἀπολαμβάνουσιν· αὕτη ἐστὶν ἡ ἔντρομος ἀγαλλίασις, ἣ κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον γινομένη τῇ ψυχῇ.

- 23 Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς κατ' ἐκκλησίαν πρεσβυ- 5
τέρους, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς
τῷ Κυρίῳ εἰς ὃν πεπιστεύκεισαν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἄλλη παραμυθία· καὶ νηστεύειν ἐδίδασκον ἐν τοῖς πειρασμοῖς, καὶ μετὰ νηστειῶν αἱ χειροτονίαι· νηστεία τὸ καθάρσιον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. διὰ τὴν ἐν Κύπρῳ οὐκ ἐποίησαν πρεσβυτέρους, οὐδὲ ἐν Σαμαρείᾳ; ὅτι ἐκείνη μὲν ἐγγὺς ἦν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν Ἀποστόλων· καὶ ἐν αὐτῇ δὲ Ἀντιοχείᾳ ὁ λόγος ἐκράτει· ἐνταῦθα δὲ πολλῆς ἐδέοντο παραμυθίας· καὶ μάλιστα οἱ ἐξ ἐθνῶν ὀφείλοντες πολλὰ διδάσκεισθαι.

Ἀμμωνίου. Ὅρα ὅτι καὶ οἱ περὶ Παῦλον καὶ Βαρνάβαν ἐπι- 15
σκόπων εἶχον ἀξίαν, ἐξ ὧν ἐχειροτόνουν οὐ μόνον διακόνους ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρους· καὶ ὀπίσω δὲ ἐσημειωσάμην, ὅτι μετὰ νηστειῶν καὶ εὐχῶν ἐποίουν οἱ μαθηταὶ τὰς χειροτονίας· σημείωσα δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς Μίλητον ἐχειροτονήθησαν οἱ περὶ Βαρνάβαν καὶ Παῦλον· καὶ ἐξ αὐτῆς ἐξελθόντες, εὐηγγελίσαντο τὰς μέχρι τῆς 20
Πισιδίας πόλεις, καὶ ὅσας ἄλλας ὁ λόγος ἐσήμανε τέως· ἄλλο δὲ ἀντίγραφον εὑρον ἔχον ἀντὶ Μιλήτου Ἀντιόχειαν, ὃ καὶ πιθανώτερόν μοι μᾶλλον ἐφάνη.

- 24 Καὶ διελθόντες τὴν Πισιδίαν, ἦλθον εἰς τὴν Παμ- 25
φυλίαν· καὶ λαλήσαντες ἐν Πέργῃ τὸν λόγον, κατέβη- 25
σαν εἰς Ἀτταλίαν· κάκειθεν ἀποπλεύσαντες εἰς Ἀντιόχειαν, ὅθεν ἦσαν παραδεδόμενοι τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἴνα γὰρ μὴ καταπέσῃ τὰ φρονήματα τῶν μαθητῶν, ὅτι οἱ νομιζόμενοι θεοὶ τοιαῦτα πάσχουσιν, εἰσῆλθον 30
πρὸς αὐτοὺς καὶ διελέχθησαν· καὶ ὅρα πρῶτον εἰς Δέρβην ἐξέρχεται, διδοὺς αὐτοῖς ἀναπνεῦσαι τοῦ θυμοῦ· καὶ τότε πάλιν εἰς Λύστραν καὶ Ἰκόνιον καὶ Ἀντιόχειαν· θυμουμένοις μὲν αὐτοῖς

εἶκον, πεπαυμένοι δὲ ἐπιτιθέμενος, ὅρα ὅτι οὐ πάντα χάριτι ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ σπουδῇ διόκουν.

27 Παραγευόμενοι δὲ καὶ συναγαγόντες τὴν ἐκκλησίαν, ἀνήγγελλον ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε μετ' αὐτῶν,

οὐκ εἶπαν ὅσα ἐποίησαν αὐτοὶ, ἀλλ' ὅσα ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν· ὅς ἐμοὶ δοκοῦσι τοὺς πειρασμοὺς λέγειν.

Καὶ ὅτι ἤνοιξε τοῖς ἔθνεσι θύραν πίστεως.

Θυρῶν ἄνοιξιν τὴν διδασκαλίαν καλεῖ, ἣν τὰ ἔθνη δι' αὐτῶν παρεδέξατο, κάλαι βεβυσμένα τῇ πατρίᾳ πλάνη καὶ τοῖς δεισιδαιμονίας μαθήμασι τὰ ὅσα ἔχοντα πρὸς πάντα λόγον θεοσεβῆ. 10

28 Διέτριβον δὲ χρόνον οὐκ ὀλίγον σὺν τοῖς μαθηταῖς.

Τοῦ Χριστοῦ. Μεγάλη γὰρ οὔσα ἡ πόλις ἔδειτο τῶν διδασκάλων. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὅρα πανταχοῦ τῆς εἰς τὰ ἔθνη διορθώσεως ἀναγκαίαν τὴν ἀρχὴν εἰσαγομένην πρὸ τούτου ἐγκαλούμενος ἀπελογίσασθε, καὶ ἐν τάξει ἀπολογίας τὸ πᾶν εἶπεν· 15 ὅπερ εὐπαράδεκτον τὸν λόγον ἐποίει· ἔπειτα τῶν Ἰουδαίων ἀποστραφέντων, οὕτως ἦλθον εἰς τὰ ἔθνη. ἐνταῦθα πάλιν ἄλλην ἀμετρίαν ὄρων εἰσαγομένην οὕτως ἴστησι τὸν νόμον· ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς, ἅτε παρὰ τοῦ Θεοῦ διδασκόμενοι, ἀδιαφόρως διαλέγεσθαι πᾶσι, τοῦτο εἰς ζῆλον ἤγαγε τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων· καὶ οὐκ ἔλεγον 20 περιτομὴν ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ σωθῆναι δύνασθε· οὐ τοῦναντίον ἦν ὅτι περιτεμνόμενοι σωθῆναι οὐκ ἠδύναντο· ὅρα συνεχῶς τοὺς πειρασμοὺς· ἔνδοθεν, ἔξωθεν· καλῶς δὲ οἰκονομεῖται τοῦτο Παύλου παρόντος, ἵν' ἀντείπῃ· καὶ οὐκ εἶπε Παῦλος, τί γάρ; οὐκ εἰμὶ ἀξιόπιστος ἀπὸ τοσούτων σημείων; ἀλλ' ἐπέισθη δι' ἐκείνου. καὶ 25 ὅρα, μανθάνουσι λοιπὸν ἅπαντες τὰ εἰς τὰ ἔθνη γεγενημένα Σαμαρεῖται, καὶ ἔχαιρον. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐν μὲν τοῖς Ἱεροσολύμοις οὐκ ἦσαν ἐξ ἔθνῶν τινές, ἐν δὲ Ἀντιοχείᾳ εἰκὸς εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο κατέβησαν, ἔτι νοσοῦντες τὴν φιλαρχίαν, καὶ βουλόμενοι προσηλύτους ἔχειν τοὺς ἐξ ἔθνῶν· καίτοι Παῦλος νομομαθὴς ἦν, 30 ἀλλ' οὐκ ἔπασχε τοῦτο.

γ Post hæc aliquid videtur intercidisse, nam seqq. non cohærent.

ΚΕΦ. ΚΓ.

“Οτι οὐ δεῖ περιτέμνεσθαι τοὺς ἐξ ἔθνῶν πιστεύοντας, δόγματι καὶ κρίσει τῶν Ἀποστόλων.

1 Καὶ τινες κατελθόντες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, ἐδίδασκον τοὺς ἀδελφοὺς, ὅτι ἐὰν μὴ περιτμηθῆτε τῷ ἔθει τοῦ Μωϋσέως, οὐ δυνήσεσθε σωθῆναι.

Ἀμμωνίστο. “Οτι ἐὰν μὴ περιτέμνησθε τῷ ἔθει Μωϋσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι.” σημειωτέον ὅτι ἔθος καλεῖ τὸ ἔννομον πρόσταγμα ἢ γραφή· οὐδὲ γὰρ ἀγράφως, ἀλλ’ ἐγγράφως καὶ τοῦτο εἶπε Μωϋσῆς· ἢ τάχα καὶ διὰ τοῦτο ἐλύθη ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων τοῦτο, 10 ὡς ἔθος ὄν καὶ οὐχ ὡς νόμιμον· πλὴν τοῦτο δεῖ καταχρηστικῶς 2 εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔθη χρῆ παραχαράττειν.

2 Γενομένης δὲ στάσεως καὶ ζητήσεως οὐκ ὀλίγης τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβῳ πρὸς αὐτοὺς, ἔταξαν ἀναβαίνειν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν καὶ τινὰς ἄλλους ἐξ αὐτῶν 15 πρὸς τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς πρεσβυτέρους εἰς Ἱερουσαλὴμ, περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. οἱ μὲν οὖν προπεμφθέντες ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας διήρχοντο τὴν τε Φοινικὴν καὶ Σαμάρειαν, ἐκδιηγούμενοι τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἔθνῶν· καὶ ἐποίουν χαρὰν μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς. 20 4 παραγενόμενοι δὲ εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὑπεδέχθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ἀνήγγειλάν τε ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε μετ’ αὐτῶν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Πῶς τοίνυν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ “οὐδὲ ἀνήλθον,” φησιν, “εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ 25 “ἐμοῦ Ἀποστόλους, οὐδὲ ἀνεθέμην;” ὅτι πρῶτον μὲν οὐκ αὐτὸς ἀνῆλθεν, ἀλλ’ ἀπεστάλη παρ’ ἐτέρων· δεύτερον δὲ, οὐ μαθησόμενος παραγέγονεν, ἀλλ’ ἐτέρους κείσων· αὐτὸς μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ταύτης εἶχετο τῆς γνώμης· ἦν καὶ οἱ Ἀπόστολοι μετὰ ταῦτα ἐκύρωσαν τὸ μὴ δεῖν περιτέμνεσθαι· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔδοκει τέως αὐτοῖς 30 ἀξιόπιστος εἶναι, ἀλλὰ τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις προσεῖχον, ἀνῆλθεν

2 καταχρηστικῶς Cod.

οὐκ αὐτός τι εἰσόμενος πλεῖον, ἀλλὰ κείσων τοὺς ἀντιλέγοντας, ὅτι καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις τούτοις ψηφίζονται· οὕτως ἐξ ἀρχῆς τὰ δέοντα συνεώρα, καὶ οὐδενὸς ἐδεῖτο διδασκάλου· ἀλλὰ μετὰ πολλὴν διάκρισιν ἔμελλον οἱ Ἀπόστολοι κυροῦν ταῦτα, ἃ αὐτὸς πρὸ τῆς διακρίσεως ἄνωθεν εἶχεν ἀκίνητα παρ' ἑαυτοῦ. Καὶ μετ' 5 ὀλίγα—Ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἀδελφοῖς ἔδοξε καὶ παρ' ἐκείνων μαθεῖν, ἀπήλθεν ὑπὲρ ἐκείνων οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ· εἰ δὲ λέγει ὅτι οὐκ ἀνήλθον, ἔστι κάκεῖνο εἰπεῖν· ὅτι οὔτε ἐν προοιμίῳ τοῦ κηρύγματος ἀνήλθεν, οὔτε ἠνίκα ἀνήλθεν, ἐπὶ τῷ μαθεῖν· καὶ γὰρ ἀμφότερα ἐπισημαίνεται λέγων, “εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἰ-10 “ματι” οὐκ εἶπεν ἀπλῶς “οὐ προσανεθέμην,” ἀλλ' “εὐθέως.”

5 Ἐξανέστησαν δέ τινες τῶν ἀπὸ τῆς αἵρέσεως τῶν Φαρισαίων πεπιστευκότες, λέγοντες, ὅτι δεῖ περιτέμνειν αὐτοὺς, παραγγέλλειν τε τηρεῖν τὸν νόμον Μωϋσέως·

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλὴ ἐπιτριβὴ τῶν Φαρισαίων, καὶ μετὰ τὴν 15 πίστιν ἔτι νομοθετούντων καὶ οὐ κειθομένων τοῖς Ἀποστόλοις· ἀλλ' ὅρα ἐκείνους πῶς ἐπεικῶς καὶ οὐ μετὰ αὐθεντίας λέγουσι· τὰ γὰρ τοιαῦτα ἐπιθύμητα καὶ πεπηγμένα μᾶλλον· ὅρα οὐδαμοῦ λόγων ἐπίδειξιν, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος· ἀλλ' ὅμως καὶ τοιαῦτα ἔχοντες τεκμήρια ἐπεικῶς διαλέγονται· 20 καὶ ὅρα οὐκ ἀπέρχονται διαβάλλοντες τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀλλ' ἐκείθεν πάλιν λαμβάνουσι ἀφορμὴν· οὕτως ἐμελέτων τὸ φιλαρχεῖν καὶ οὐκ εἰδότες τῶν Ἀποστόλων ἐπέμφθησαν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων προήνεγκαν· ἀλλ' ὅτε ἀπέδειξαν, τότε σφόδρα γράφουσι· μέγα γὰρ πανταχοῦ ἡ ἐπεικεία. 25

Ἀμμανιότη. Οὐχ οἱ ἀπὸ ἐθνῶν πιστοὶ, ἀλλ' οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων ἀπήτουν τοὺς πιστοὺς περιτέμνεσθαι, καὶ τὰ ἄλλα τοῦ νόμου σαρκικὰ ποιεῖν· οὗς, ὡς ἔτι τὰ τοῦ νόμου τοῦ παλαιοῦ φρονούντας, καὶ εἰς ἴδιαν καύχησιν θέλοντας περιτεμεῖν τοὺς πιστοὺς, οὐκ ἀπέδεδεξαντο οἱ μαθηταί· καίτοι καὶ αὐτοὶ ἐκ περιτομῆς ὄντες· οὐ γὰρ 30 τὸ ἴδιον θέλημα ἐξήτουν στῆσαι, ἀλλὰ τὸ κοιναφελὲς τοῦ κόσμου. σημειωτέον δὲ ὅτι αἵρετικοὶ ἦσαν οἱ Φαρισαῖοι· καὶ ὅτι τὸ τῶν αἵρετικῶν ὄνομα, καὶ πρὸ τῶν Χριστιανῶν, τοῖς οὐκ ὀρθῶς φρονούσιν ἐπετίθετο.

6 Συνήχθησαν δὲ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν καὶ ἔθεν ἐπιστοχάσασθαι, ὅτι ἄλλην τινὰ ἀξίαν ἐπαναβαίνουσιν τοὺς ^a πρεσβυτέρους εἶχον οἱ Ἀπόστολοι· διὸ οὐ συμπεριέλαβον αὐτοὺς τοῖς πρεσβυτέροις κοινῶ ὀνόματι πάντας σημάσαι.

7 Πολλῆς δὲ ζητήσεως γενομένης, ἀναστὰς Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτοὺς, ἄνδρες ἀδελφοί, ὑμεῖς ἐπίστασθε ὅτι ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων ἐν ὑμῖν ἐξελέξατο ὁ Θεὸς διὰ τοῦ στόματός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου, καὶ πιστεῦσαι. καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς,

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρα τὸν Πέτρον ἄνωθεν κεχωρισμένον τοῦ πράγματος καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἰουδαίζοντα· ὑμεῖς, φησὶν, ἐπίστασθε· παρήσαν ἴσως καὶ οἱ καλέσαντες αὐτῶ πάλαι ἐπὶ 15 Κορηλίου, καὶ εἰσελθόντες μετ' αὐτοῦ· διὰ τοῦτο αὐτοὺς παράγει μάρτυρας· “ ἀφ' ἡμερῶν,” φησὶν, “ ἀρχαίων ἐν ὑμῖν ἐξελέξατο.” τί ἐστὶν ἐν ὑμῖν; τουτέστιν ἐν Παλαιστίνῃ, ἢ παρόντων ὑμῶν· “ διὰ τοῦ στόματός μου” ὅρα πῶς δείκνυσι δι' αὐτοῦ τὸν Θεὸν φθεγγόμενον, καὶ οὐδὲν ἀνθρωπίνον. “ καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς” ἐπὶ τὴν πνευματικὴν μαρτυρίαν ἄγει αὐτοὺς. 20

Ἀμμωνίου. Ὅτι τοὺς περὶ δογματῶν λόγους μετὰ πολλῆς ζητήσεως ἐποιῶντο οἱ πάλαι πιστοὶ, καὶ μετὰ πολλῆς σπουδῆς· καὶ ὅτι τοσοῦτον ἦν αὐτοῖς ὠφεληθῆναι διὰ λόγων, ὅτι οὐκ ἀπέκησαν οἱ ἀπὸ Ἀντιοχείας πέμψαι εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ ἐρωτῆσαι 25 τὸ ἀμφιβαλλόμενον· καίτοι μὴ πρωτοτύπως περὶ θεότητος ἢ τῆς τοῦ Υἱοῦ οἰκονομικῆς σαρκώσεως ἢ περὶ τοῦ Πνεύματος, ἢ Ἀγγέλων ἢ ἀρχῶν, ἢ οὐρανοῦ, ἢ ἄλλου τοιοῦτου ζητηθέντος· ἀλλὰ περιτομῆς, μέρους ἐλαχίστου τῶν ἀσχημόνων τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου· ἠδεδισαν γὰρ ὅτι “ ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία τοῦ νόμου” πνευματικῆς 30 ἔγγεμεν^b ἐμφάσεως· καὶ ἐδειλίασαν οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ μαθηταὶ αὐθεντῆσαι· ἀλλὰ τοσοῦτον ἐφρόντιζον καὶ τῶν δοκούντων ψιλῶν εἶναι

^a Verba εἶχον οἱ Ἀπ. usque ad πρεσβυτέρους suppl. rec. m. in marg.

^b Sic.

ζητημάτων, ὅτι δὴ οἱ μὲν ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀπέστειλαν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον ἐρωτήσοντας τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις· οἱ δὲ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μαθηταὶ τοὺς περὶ Ἰουδαίαν καὶ Σίλαν ἐπεμψαν μετὰ τῶν ἰδίων γραμμάτων εἰς Ἀντιόχειαν.

Δοὺς αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καθὼς καὶ ἡμῖν 5
Πανταχοῦ ἕξισοι τὰ ἔθνη.

- 9 Καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθάρισας τὰς καρδίας αὐτῶν.

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Ἀπὸ τῆς πίστεως μόνης φησὶν, ἄξιοι φανέντες, τῶν αὐτῶν ἔτυχον· ταῦτα καὶ ἐκείνων παιδευτικά, ταῦτα 10 καὶ ἐκείνους διδάξαι δύναται, ὅτι πίστεως δεῖ μόνης καὶ οὐκ ἔργων, οὐδὲ περιτομῆς· οὐ γὰρ δὴ περὶ τῶν ἐθνῶν ἀπολογούμενοι ταῦτα λέγουσι μόνον· ἀλλὰ καὶ ἐκείνους παιδεύοντας ἀποστηναί τοῦ νόμου· ἀλλὰ τέως οὕτω τοῦτο.

Ἀμμωνίσι. Οὐδεμία, φησὶ, διαφορὰ πιστῶν· εἴτε Ἰουδαῖοι 15 εἰσὶν, εἴτε Ἕλληνες, ὅπου ἡ πίστις καθαρισμόν ποιεῖ τῶν ἀμαρτιῶν τῶν ἀπὸ τῆς καρδίας ἐξιόντων. οὗτος δὲ ὁ καθαρισμὸς ἔοικε περιτομῇ· καὶ ἀντὶ τῆς ἐν σαρκὶ περιτομῆς δίδεται ἢ ἐν Πνεύματι περιτομῇ, καθαρίζουσα τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν τὰ κρυπτά· οὕτω δὲ οὐκ ἦν κοινωφελὴς ἡ σαρκικὴ περιτομῇ, ὅτι μόνον τῷ ἄρ- 20 ρενι ἐδόθη· οὐδὲν δὲ τῶν ἀληθινῶν προσώπων συστέλλεται· ἐν γὰρ τῇ ἀληθῇ πίστει οὐκ ἐν ἄρρεν καὶ θήλυ· οὐκ ἐν Ἕλλην ἢ βάρβαρος· ἀλλὰ πάντες ἐν ἑσμεν.

- 10 Νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν Θεὸν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, 25

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Τί ἐστὶ “ τί πειράζετε τὸν Θεόν,” ὡς οὐκ ἰσχύοντα, φησὶ, σῶσαι τῇ πίστει; τουτέστι, τί ἀπιστεῖτε τῷ Θεῷ; ἄρα ἀπιστίας ἐστὶ τὸν νόμον εἰσφέρειν· εἴτα δείκνυσσι καὶ τοὺς οὐδὲν ὠφελουμένους, καὶ τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν νόμον στρέφει, οὐκ ἐπ’ αὐτοὺς, καὶ τὴν κατηγορίαν ὑποτέμνεται. 30

Κηρίλλοι. Καὶ γοῦν ὅτι τὸ εἰ φορτικὸς καὶ δύσοιστος ὁ νόμος, διωμολογήκασιν ἀληθῶς οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, ταῖς τιῶν ἀμαθίας ἐπιπλήττοντες· ἔφασκον γάρ, “ νῦν οὖν τί πειράζετε” — καὶ ἕξης.

Τοῦ αὐτοῦ. Φορτικὸς^c μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ὁ νόμος ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραήλ· ὠμολόγουν δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί· καὶ αὐτὸς δὲ τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ προσφωνῶν καὶ λέγων· “δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοιπῶντες καὶ πεφορτισμένοι· κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ’ ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ’ ἐμοῦ, ὅτι πραΰς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν” κοιπῶντας δὲ καὶ πεφορτισμένους τοὺς ὑπὸ νόμον εἶναι φησίν, ἑαυτὸν δὲ πρᾶον ὀνόμαζεν, ὡς οὐκ ἔχοντος τοῦτο τοῦ νόμου.

Ἀμικωνίος. Οὐκοῦν εἰ ζυγὸς ὁ νόμος, δεῖ τῷ προφήτῃ πειθαρχεῖν λέγοντι “ἀπορρίψωμεν ἀφ’ ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν” τὰ σαρκικὰ τοῦ νόμου λέγων ἡμᾶς ἀποσείσασθαι, τουτέστι τοῦ φυλάττειν τὸν νόμον Μωϋσέως, ὅπερ ἦν δυσχερέστατον· δύναμις γὰρ ὑπάρχει τῆς ἁμαρτίας, καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· λέγει γὰρ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ “τὸ γὰρ κέντρον τοῦ θανάτου¹⁵ “του ἡ ἁμαρτία” ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος” καὶ τοῦτο τὸ χωρίον ἐξηγούμενος ὁ ἀγιώτατος Ἰωάννης ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος οὕτω φησί· “πῶς δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος;” ὅτι μὲν γὰρ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία, καὶ χαλεπωτέραν καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἰσχὺν οὕτως ἔχει, δηλον· πῶς δὲ καὶ ταύτης δύναμις ὁ νόμος; ὅτι χωρὶς αὐτοῦ ἀσθένης ἦν, πραττομένη μὲν, οὐ δυναμένη δὲ οὕτως καταδικάσαι· τὸ μὲν γὰρ κακὸν ἐγένετο· σαφῶς δὲ οὐκ ἐδείκνυτο οὕτως· ὥστε οὐ μικρὸν εἰσήνεγκεν ὁ νόμος τὸ καὶ γνωρίσαι τὴν ἁμαρτίαν μᾶλλον, καὶ ἐπιτείνειν τὴν κόλασιν· εἰ δὲ βουλόμενος κωλύσαι, χαλεπωτέραν ἐποίησεν, οὐ²⁵ παρὰ τὸν ἱατρὸν τὸ ἐγκλημα, ἀλλὰ παρὰ τὸν κακῶς τῷ φαρμάκῳ χρησάμενον· ἐπεὶ καὶ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον ἐβάρησε τοὺς Ἰουδαίους· ἀλλ’ οὐ διὰ τοῦτο αὐτῇ ἐγκαλέσομεν· ἀλλὰ ταύτην μὲν καὶ θαυμασόμεθα· ἐκείνους δὲ καὶ μειζόνως μισήσομεν, βλαβέντας δι’ ὧν ὠφελεῖσθαι ἔδει· ὅτι γὰρ οὐχ ὁ νόμος οὗτος τὴν³⁰ ἁμαρτίαν ἐδυνάμωσεν, ὁ Χριστὸς αὐτὸν ἐπλήρωσεν ἅπαντα, καὶ ἁμαρτίας ἐκτὸς ἦν.

“Οὐ οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν ἱ1 βαστάσαι; ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ

^c φορτικῶς Cod.

Χριστοῦ πιστεύομεν σωθῆναι, καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι.
 12 ἐσίγησε δὲ πᾶν τὸ πλῆθος, καὶ ἤκουον Βαρνάβη καὶ
 Παύλου ἐξηγουμένων ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς σημεῖα καὶ
 τέρατα ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτῶν.

Τοῦ Χριστοῦ πιστεύομεν. Πόσης δυνάμεως γέμει ταῦτα τὰ ῥή- 5
 ματα, ἅπερ ὁ Παῦλος διὰ πολλῶν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους εἶπε ;
 ταῦτα καὶ οὗτος· “ εἰ γὰρ Ἀβραάμ,” φησὶ, “ ἐξ ἔργων ἐδικαι-
 “ ὴθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν.” ὁρᾷς ὅτι ταύτων
 μᾶλλον ἐστὶ παιδευτικὰ ἢ ἀπολογία ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν· ἀλλ' εἰ μὲν
 χωρὶς προφάσεως ταῦτα ἔλεγεν, ὑποκτος ἦν ἀρχὴν δὲ λαβόμενος 10
 ἀδῶς φθέγγεται· ὅρα πανταχοῦ τὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατ' αὐτῶν
 γινόμενα· εἰ μὴ ἐκίνησαν ἐκεῖνοι, οὐκ ἂν ταῦτα ἐλέχθη, οὐδὲ τὰ
 μετὰ ταῦτα· ἀλλὰ καὶ εἰ ἤθελον προσάγεσθαι τὰ ἔθνη, μαθάνου-
 σιν ὅτι οὐδὲ αὐτοὺς δεῖ πᾶν ὄραν.

Ἀμμωνίοι. Σημειωτέον ὅτι τὰ δυσκατορθωτὰ ἐπιτάγματα 15
 τῆς σαρκὸς οὐ δεῖ ἐπικλᾶν τισίν· οἷον ἄκραν νηστείαν ἢ γυμνό-
 τητα, ἢ σιωπὴν· εἰ μὴ γέ τις ταῦτα ἑαυτῷ ἐπιτάξει· εἰ γὰρ καὶ
 δυσχερῆ, ἀλλὰ μὴν οὐκ ἀκατόρθωτα, ἀλλὰ καὶ γενόμενα ὑπὸ πολ-
 λῶν καὶ γινόμενα· ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ
 πιστεύομεν σωθῆναι· ὅμοιον τοῦ “ χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι.” ὥστε 20
 οὐν πάλαι μὲν οἱ νόμοι τοὺς πάντα διαφυλάττοντας τὰ εἰρημένα
 τῷ νόμῳ ἔσωζε, νῦν δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου, καὶ δίχα τῆς τοῦ νόμου
 παραφυλακῆς, διὰ τῆς πίστεως σώζει.

13 Μετὰ δὲ τὸ σιγήσαι αὐτοὺς ἀπεκρίθη Ἰάκωβος, λέ-
 γων, 25

Τοῦ Χριστοῦ πιστεύομεν. Ἐπίσκοπος ἦν καθά φησιν οὗτος· διὸ καὶ
 ὕστερος λέγει· “ καὶ τὸ ἐπὶ στόματος δύο ἢ τριῶν μαρτύρων στα-
 θήσεται πᾶν ῥῆμα,” ἐνταῦθα πληροῦται· ὅρα δὲ καὶ τούτου τὴν
 σίνεσιν, ἀπὸ τε νέων ἀπὸ τε παλαιῶν βεβαιούμενον τῶν προφη-
 τῶν τὸν λόγον· οὐ γὰρ εἶχέ τι πρᾶγμα δεῖξαι καθάπερ Πέτρος ἢ 30
 Παῦλος· καὶ καλῶς οἰκονομεῖται δι' ἐκείνων ταῦτα γενέσθαι τῶν
 οὐ μελλόντων ἐγχορίζειν τοῖς Ἱεροσολύμοις· τοῦτον δὲ τὸν διδά-
 σκοντα αὐτοὺς μὴ εἶναι ὑπεύθυνον, μηδὲ μὴν ἀπεσχίσθαι τῆς
 γνώμης.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἱπομνήματος τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς εἰς τὸ ῥητὸν τὸ φάσκον. “ ἔπειτα ᾄθη Ἰα-
 “ κῶβαι.” Ἐμοὶ δοκεῖ τῷ ἀδελφῷ τῷ αὐτοῦ· αὐτὸς γὰρ αὐτὸν λέγεται κεχειροτονηκέναι, καὶ ἐπίσκοπον ἐν Ἱεροσολύμοις πεποιηκέναι πρῶτον.

5

- 14 Ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου. Συμεὼν ἐξηγήσατο, καθὼς πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο λαβεῖν ἐξ ἔθνῶν
 15 λαὸν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ· καὶ τούτῳ συμφωνοῦσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν,

Συμεὼν ὁ ἐν τῷ Λουκᾶ προφητεύσας· “ νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦ-10
 “ λὸν σου, δέσποτα.”

Τοῦ Χριστοστόμου. Πολλὴ ἡ ἐπιείκεια τοῦ ἀνδρὸς καὶ τελειότερα αὐτῆ ἡ δημηγορία, ὅπουγε καὶ τέλος ἐπιτίθῃσι τοῖς πράγμασιν.

- 16 Καθὼς γέγραπται, μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω καὶ ἀνοι-15
 κοδομήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν· καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐ-
 17 τήν· ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν Κύριον,

Εἶτα ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀπὸ μὲν τοῦ χρόνου δῆλος ἦν· τὸ δὲ ἀξίω-20
 πιστον οὐκ εἶχε, διὰ τὸ μὴ παλαιὸς εἶναι, ἐπάγει καὶ παλαιὰν προφητείαν, “ καθὼς γέγραπται,” φησὶ, “ μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω
 “ καὶ ἀνοικοδομήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν,” καὶ τὰ ἐξῆς· τί οὖν; ἠγέρθη τὰ Ἱεροσόλυμα· ἀλλ’ οὐχὶ κατεστράφη
 μᾶλλον; ποῖαν λέγει ἔγερσιν; τὴν μετὰ Βαβυλῶνα· τί δέ ἐστι²⁵
 “ καθὼς πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο” σφοδρότερον μὲν ὁ Πέτρος διελέγετο· οὗτος δὲ ἡμερώτερον· οὕτω γὰρ χρὴ τὸν ἐν μεγάλῃ
 δυναστείᾳ, τὰ μὲν φορτικὰ ἐτέροις παραχωρεῖν, αὐτὸν δὲ ἀπὸ τῶν ἡμερωτέρων^b φαίνεσθαι· “ λαβὼν δὲ ἐξ ἔθνῶν,” φησὶ, “ λαὸν τῷ ὀνό-
 “ ματι αὐτοῦ” οὐχ ἀπλῶς ἐξελέξατο, ἀλλὰ “ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ”³⁰
 τούτεστι τῇ δόξῃ αὐτοῦ· οὐκ αἰσχύνεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ τῇ προλήψει τῶν ἔθνῶν, ἀλλὰ καὶ μείζων ἔσται ἡ δόξα· ἐνταῦθα τί μέγα

^b ἡμετέρων Cod. sed corr. rec. m.

αινίττεται· ὅτι πρὸ πάντων οὗτοι· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάζοι, νῦν ἡ βασιλεία τοῦ Δαβὶδ ἔστηκε τοῦ ἐκγόνου αὐτοῦ, βασιλευ-
 ωτος πανταχοῦ· τί γὰρ ὄφελος τῶν οἰκημάτων καὶ τῆς πόλεως,
 τῶν ὑπακούοντων οὐκ ὄντων; ποῖον δὲ βλάβος ἐκ τῆς καθαιρέσεως
 τῆς πόλεως, πάντων καὶ τὰς ψυχὰς βουλομένων ἐπιδοῦναι; καὶ 5
 τοῦ Δαβὶδ λαμπρότερον γέγονε· νῦν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης
 ἄδεται· τοῦτο ἐξέβη, οὐκοῦν καὶ τοῦτο ἐκβῆναι δεῖ; διὰ τὸ ὅπως
 ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν Κύριον· εἰ τοίνυν
 διὰ τοῦτο ἀνέστη ἡ πόλις, διὰ τῶν ἐξ αὐτῶν δείκνυσιν, ὅτι τῆς οἰκο-
 δομίας τῆς πόλεως αἴτιον γέγονε τὸ τὰ ἔθνη κληθῆναι· τινὲς δὲ εἰσιν 10
 οἱ κατάλοιποι; οἱ ὑπολειπόμενοι τότε· ἀλλ' ὅρα αὐτῶν καὶ τὴν
 τάξιν φυλάττοντα, καὶ δευτέρους αὐτοὺς εἰσάγοντα· λέγει Κύριος
 ὁ ποιῶν πάντα ταῦτα· οὐ λέγει, ἀλλὰ ποιεῖ· ἄρα Θεοῦ ἔργον ἦν·
 ἄλλο δὲ ἦν τὸ ζητούμενον, ὅπερ σαφέστερον ὁ Πέτρος ἔλεγεν, “ εἰ
 “ δεῖ αὐτοὺς περιτέμνεσθαι.”

15

Τοῦ Χριστοῦ μοτο. Πεπτῶκει γὰρ ὄντως πτώμα ἀνίατον, καὶ
 τῆς κραταιᾶς ἐκείνης δεόμενον χειρός· καὶ οὐκ ἦν ἐτέρως ἀναστῆ-
 ναι τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, μὴ τοῦ τὴν ἀρχὴν διαπλάσαντος
 αὐτὴν χεῖρα ὀρέξαντος, καὶ διατυπώσαντος ἄνωθεν τὴν δι' ὕδατος
 ἀναγέννησιν καὶ Πνεύματος.

20

ΚΤΡΙΔΔΟΤ. Σκηπὴν Δαβὶδ τὸ τῶν Ἰουδαίων σημαίνει γένος.
 ἰστέον δὲ ὅτι Κύριον τῆς αἰχμαλωσίας ἀνέντος τὸν Ἰσραὴλ, κατ-
 ἤλθον πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ὠκοδόμησαν τὸν θεῖον ναὸν, τει-
 χίσαντες τὰς ἠρημωμένας πόλεις, ᾤκουν ἐν αὐταῖς ἀσφαλῶς κατὰ
 τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος, τούτέστιν εἰς ἡμέρας πολλὰς καὶ χρόνους 25
 μακροῦς· δεῖγμα τε καὶ πληροφόρια γεγόνασιν τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι,
 τοῦ χρεῖναι λοιπὸν ἐπιστρέφειν πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ μετ' ὀλίγα—
 Ὁ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας ἐν τούτοις λόγος· ὁ δὲ ἐσωτέρω καὶ ἀλη-
 θέστερος εἶη ἂν ἐν Χριστῷ. ἐπειδὴ γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀνεβίω τὴν εἰς
 θάνατον αὐτοῦ πεσοῦσαν σκηπὴν, τούτέστι τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα 30
 ἐγειραντος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τότε δὴ τότε πάντα τὰ ἀνθρώ-
 πινα πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀνέστη σχῆμα, καὶ πάντα ἡμῶν τὰ κατερ-
 ριμμένα πρὸς νέαν ὄψιν ἐνήνεκται. εἴ τις γὰρ ἐν Χριστῷ καινῇ
 κτίσει κατὰ τὰς γραφὰς, συνεγηγέρμεθα γὰρ αὐτῷ· καὶ κατέ-

σκαψε μὲν ὁ θάνατος τὰς ἀπάντων σκηναίς, ἀνωκοδόμησε δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν Χριστῷ.

Καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου
18 ἐπ' αὐτούς· λέγει Κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα. γνω-
στὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ Θεῷ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. 5

Τοῦ Χρηστοτόμου. “Γνωστὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ Θεῷ πάντα
“ τὰ ἔργα αὐτοῦ.” εἶτα τὸ ἀξιοπίστον τοῦ λόγου· ὅτι οὐδὲν καινόν,
ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ταῦτα προτετύπωτο· καὶ ἀξίωμα πάλιν, “ διὸ ἐγὼ
“ κρίνω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσι,” καὶ
τὰ ἐξῆς. 10

19 Διὸ ἐγὼ κρίνω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν
ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν.

Ἄστυροθεὶς οὖν ἦν ὁ λέγων ταῦτα ἐν Ἡσαΐα· “ αὐτοῦ γὰρ
“ τὸ ὄνομα ἐπικέκληται πάντα τὰ ἔθνη” Χριστιανοὶ γὰρ προσα-
γορεύονται. 15

Τοῦ Χρηστοτόμου. Τουτέστι μὴ ἀνατρέπειν· εἰ γὰρ ὁ Θεὸς
ἐκάλεσεν, αὐταὶ δὲ αἱ παρατηρήσεις ἀνατρέπουσι, τῷ Θεῷ πολεμοῦ-
μεν· Καὶ πάλιν—“ Τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσι,” φησί· καὶ
καλῶς φησὶ μετ' ἐξουσίας τὸ “ ἐγὼ κρίνω” διὰ τοῦτό φησι καλὸν
εἶναι· διατί οὖν μὴ καὶ Ἰουδαίοις ταῦτα ἐπεστέλλομεν; Μωϋσῆς 20
αὐτοῖς διαλέγεται· ὄρα πόση ἡ συγκατάβασις· ἔνθα οὐδὲν ἐβλα-
πτεν, ἐπέστησεν αὐτὸν διδάσκαλον, καὶ ἐχαρίστατο χάριν οὐδὲν
ἐμποδίζουσαν, ἐπιτρέψας Ἰουδαίοις ἀκούειν αὐτοῦ· κατὰ ταῦτα
καὶ ἀπαγαγὼν ἐξ ἐθνῶν· ὄρα σύνεσιν· δι' ὧν ἔδοξεν αὐτὸν τιμᾶν καὶ
ἐφιστᾶν αὐτοῖς ἑαυτοῦ, διὰ τούτων ἀπήγαγε τὰ ἐξ αὐτοῦ· μανθά- 25
νουςι διὰ τὴν τούτων ἀτοπίαν δείκνυσιν, ὅτι καὶ τούτους οὐδὲν πλέον
δεῖ φυλάττειν, ἀλλ' ὡς ἐχόντων τὸν λέγοντα.

20 Ἄλλὰ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισ-
γημάτων τῶν εἰδώλων, καὶ τῆς πορνείας, καὶ τοῦ πνικτοῦ,
καὶ τοῦ αἵματος. 30

Τοῦ ἀποστόλου. Αὗται γὰρ εἰ καὶ σωματικαί, ἀλλ' ἀναγκαῖαι
φυλάττεσθαι· ἐπειδὴ μεγάλα εἰργάζοντο κακὰ, τούτων μάλιστα

αὐτοὺς ἔπαυσεν οἰκονομικῶς καὶ ἡ ἀντιλογία· ἵνα μετὰ τὴν ἀντι-
λογία βεβαιώτερον ἢ τὸ δόγμα.

- 21 Μωϋσῆς γὰρ ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ πόλιν τοὺς
κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει, ἐν ταῖς συναγωγαῖς κατὰ πᾶν
σάββατον ἀναγινωσκόμενος. 5

Διαίτησις. Εἰ καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ κατὰ πᾶν
σάββατον ἐν μόναις ταῖς συναγωγαῖς ἀνεγινώσκετο Μωϋσῆς,
ἀλλ' οὖν μετὰ τὴν ἐπιδημίαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Χριστοῦ
οὐ καλύπτεται ἀναγινώσκεισθαι· καὶ ὅρα εἰ δυνατὸν τοῦτο γενέσθαι ἐκ
τοῦ, “ ἄχρι γὰρ σήμερον ἡνίκα ἂν ἀναγινώσκηται Μωϋσῆς ” ἀλλὰ 10
καὶ τὸ “ πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, ” οὐ περὶ μόνων τῶν τῆς καινῆς
βιβλίων λέγεται· ὡς περ οὐδὲ τὸ “ πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ
“ ἀφέλιμος ” εἰ γὰρ μὴ ἀνεγινώσκετο τὰ παλαιὰ γράμματα ἐν ταῖς
ἐκκλησίαις, οὐκ ἀκριτῶς Γαλάταις ἐπεστέλλετο, τὸ “ λέγετέ μοι οἱ
“ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε ; ” καὶ τὰ ἐξῆς. 15

- 22 Τότε ἔδοξε τοῖς Ἀποστόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις
σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν
πέμψαι εἰς Ἀντιόχειαν σὺν τῷ Παυλῷ καὶ Βαρνάβᾳ,
Ἰούδαν τὸν καλούμενον Βαρσαβάν, καὶ Σίλαν, ἄνδρας
23 ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς· γράψαντες διὰ χειρὸς αὐ- 20
τῶν τάδε,

Τοῦ Χριστιανοῦ. Ὅρας αὐτοὺς οὐχ ἀπλῶς ταῦτα νομοθε-
τοῦντας· καὶ ὅρα ὥστε ἀξιοπιστότερον γενέσθαι, πέμπουσι τοὺς
παρ' αὐτῶν, ἵν' ἀνύποπτοι ὣσιν οἱ περὶ Παῦλον· καὶ ὅρα πῶς φορ-
τικὸς ἐκείνους διαβάλλοντες ἐπιστέλλουσιν. 25

- Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοί, τῆς
κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς
24 τοῖς ἐξ ἔθνων, χαίρειν. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν, ὅτι τινὲς ἐξ
ἡμῶν ἐξεληθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες
τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὸν 30
νόμον, οἷς οὐ διεστείλαμεθα.

Τοῦ αἵτιο. Ἀρκούσα αὕτη κατηγορία κατὰ τῆς ἐκείνων προ-
πετείας, καὶ ἀξία τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐπιεικείας, οὐδὲν παρ' ἐτέρων

εἰρηκότων. Καὶ μετ' ὀλίγα—“Ορα οὐδὲν φορτικώτερον κατ' ἐκείνων λέγοντας, ἀλλ' εἰς ἓν ὄρωντας μόνον, ὥστε ἀνατρέψαι τὸ γενημένον· τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς ἐκεῖ στασιάζοντας ὁμολογήσαι ἐποίει· οὐκ εἶπον ὅτι οἱ ἀπατεῶνες, καὶ ὅσα τοιαῦτα. καίτοι, ἔθθα ἔχρη, ποιεῖ αὐτὸ Παῦλος· ὡς ὅταν λέγῃ· “ὦ πλήρης παντὸς 5 “δόλου” ἐνταῦθα δὲ κατορθωθέντος οὐκέτι χρεία ἦν.

25 Ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδόν,

Τοῦτ' αὐτοῦ. Εἶτα ὅτι οὐ τυραννικῶς, ὅτι πᾶσι ταῦτα δοκεῖ, ὅτι μετὰ ἐπισκέψεως ταῦτα γράφουσιν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Σημειωτέον ὅτι οὔτε Ἰάκωβος οὔτε Πέτρος ἐτόλ-10 μησαν, καίτοι κρίναντες αὐτὸ καλὸν εἶναι, δίχα πάσης τῆς ἐκκλησίας δογματίσαι τὰ περὶ τῆς περιτομῆς· ὅπου τὲ οὔτε πάντες ἠθένησαν, εἰ μὴ ἐπέισθησαν ὅτι τοῦτο δοκεῖ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι· οὐ καὶ προέταξαν τὴν αὐθεντείαν ἐν τῇ ἐπιστολῇ εἰπόντες· “ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν, Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ἀνθρώ- 15 “ποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυ- “ρίου” τηλικούτοι ἦσαν οὗτοι, ὅτι ἐμαρτυρήθησαν ὑπὸ τῶν μαθητῶν μεγάλοι εἶναι.

Ἐκλεξαμένους ἀνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς 26 ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παρα-20 δεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τοῦ Χρῆστομότου. Ἴνα μὴ δόξη διαβολῆς εἶναι Παύλου καὶ Βαρνάβᾳ τὸ ἐκείνους ἀποσταλῆναι, ὅρα ἐγκωμία αὐτῶν· “ἀνθρώ- “ποις,” φησι, “παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνό- 25 “ματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.”

27 Ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά.

Τοῦ Χρῆστομότου. Ἔδει γὰρ μὴ τὴν ἐπιστολὴν παρεῖναι μόνον· ἵνα μὴ λέγωσιν ὅτι συνήρπασαν, ὅτι ἄλλο ἀντ' ἄλλου³⁰ εἶπον· τὸ ἐγκώμιον τὸ περὶ Παύλου ἐνέφραξεν αὐτῶν τὰ στόματα.

28 Ἔδοξε γὰρ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βᾶρος,

Τοῦ αὐτοῦ. Ταῦτα γὰρ ἡ καινὴ οὐ διετάττετο· οὐδαμοῦ περὶ τούτων διελέχθη ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα λαμβάνουσι· καὶ πικτῶν, φησὶν, ἐνταῦθα τὸν φόνον ἀπείργει.

Τοῦ αὐτοῦ. Καίτοι ἤρκει εἰπεῖν “ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι,” τὸ μὲν “ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι,” ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀνθρώπινον εἶναι· τὸ δὲ “ ἡμῖν,” ἵνα διδασχῶσιν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀποδέχονται καὶ ἐν περιτομῇ ὄντες.

ΚΤΡΙΑΔΟΤ ΕΚ ΤΟΥ Β' ΤΕΤΚΟΤΕ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ἸΟΥΔΑΙΩΝ. Πῶς γὰρ οὐκ ἀληθές εἰπεῖν, ὅτι τὸ χρῆναι λοιπὸν τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς ὀλυγωρεῖν ἐκέλευσε τοῖς διὰ τῆς πίστεως κεκλημένοις εἰς ἀλήθειαν· 10 ἃ γὰρ ἦν εἰκὸς ἀποπεραίνειν δύνασθαι τοὺς ἔτι νηπίους, διὰ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐθεσμοθέτη φωνῆς· φάσκοντες δὲ τὸ “ μηδὲν πλέον “ ἐπιτιθέναι ἡμῖν βᾶρος,” ἐδίδασκον ἐναργῶς, ὡς ὄντα διαβριθῆ τὸν νόμον καὶ δυσδιακόμιστον παντελῶς, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ οὐκ ἂν ἐπιθεῖεν αὐτοί· ἐδόκει δὴ οὖν τῷ Πνεύματι, φυλάττεσθαι 15 παρ' αὐτῶν ἡκιστα μὲν τὸν νόμον, τὰ δὲ οἷστα καὶ εὐδιακόμιστα πειρᾶσθαι πληροῦν, τοὺς ὑπὲρ τῶν ἔτι μειζόνων ἰδρωτάς οὐκω διενέγκειν ἰσχύοντας ὀκλάζοντι νῶ, ἄρτι τὲ καὶ μάλις ἀδρυνομένῳ πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ πολιτείαν καὶ ζωὴν.

ΣΕΤΗΡΟΤ. “ Ἐδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν” μηδὲν σε, 20 φησὶν, ὁ αἰρετικὸς, ἀδελφε, ξενίσθη τῶν εἰρημένων· ὡς ἀδελφόν σε καλεῖ, καὶ ὡς πολέμιον ἀναιρεῖ· μὴ θαυμάσης, φησιν, εἰ ὑπὲρ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶπον οἱ Ἀπόστολοι· ὅταν ταῦτα λέγη, ἀπὸ τῆς γραφῆς τὰ βέλη προσφέρομεν· τί οὖν ἔστι πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν; εἰ τὸ συνηθῆναι τοὺς Ἀποστόλους τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι ἐλαττοῦ τοῦ 25 Πνεύματος τὴν δόξαν· οὐκοῦν τὸ συνηθῆναι Μωσῆν τῷ Θεῷ ἐλαττοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν; λέγει γὰρ ἡ γραφή· “ ἐπίστευσεν ὁ “ λαὸς εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς Μωσῆν” ἀλλὰ καὶ ἕτερον προενέγκωμεν βέλος· εἰ καθαιρεῖ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν συνημμένη ἡ δόξα τῶν Ἀποστόλων, ὑβρίζει καὶ τὸν Θεὸν, καὶ ἐλαττοῦ αὐτοῦ τὴν 30 ἀξίαν Σαμουὴλ προσκείμενος· γέγραπται γὰρ, “ καὶ ἐφοβήθη “ πᾶς ὁ λαὸς τὸν Κύριον καὶ τὸν Σαμουὴλ.” πάλιν καὶ τρίτον ἄλλο προσενέγκωμεν βέλος κατὰ τῆς ἀσεβείας· εἰ ἐλαττοῦ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν καὶ τὴν θεϊκὴν αὐθεντίαν, τὸ συνηθῆναι τῷ Πνεύματι τοὺς Ἀποστόλους, ἐλαττοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀξίαν Γεδεὼν 35

προσκείμενος αὐτοῦ τῇ προσηγορίᾳ· “ ἐβόησε γὰρ ἅπας ὁ λαός,
 “ πόλεμος τῷ Κυρίῳ καὶ τῷ Γεδεών·” ὡς περ οὖν συνήκται Μωυ-
 σῆς τῷ Θεῷ, οὐχ ὡς ὁμίτιμος, ἀλλ’ ὡς προφήτης· καὶ Γεδεὼν
 τῷ Θεῷ, οὐχ ὡς ὁμίτιμος, ἀλλ’ ὡς στρατηγός τοῦ πολέμου·
 οὕτως καὶ οἱ Ἀπόστολοι τῷ Πνεύματι, ὡς κήρυκες τοῦ εὐαγγελίου. 5
 γνώριζε τοίνυν τὴν αὐθεντίαν, καὶ μὴ ὕβριζε τοῦ Πνεύματος τὴν
 ἀξίαν.

- 29 Πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων,
 καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατη-
 ροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. ἔρρωσθε. 10

Τοῦ Χριστοστόμου. Δείκνυσιν ὅτι τὰ ἄλλα οὐκ ἀναγκαῖα.
 “ ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε·” δεικνύει ὅτι οὐδὲν αὐ-
 τοῖς λείπει, ἀλλ’ ἀρκεῖ τοῦτο· ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ χωρὶς γραμ-
 μάτων, ἀλλ’ ὥστε νόμον εἶναι ἔγγραφον· πάλιν ὥστε πεισθῆναι
 τῷ νόμῳ καὶ ἐκεῖνοι ἔλεγον, καὶ μετ’ εἰρήνης. 15

Τοῦ αὐτοῦ. “ Πλὴν τῶν ἐπάναγκες ἀπέχεσθαι·” τὰ τέσσαρα
 ταῦτα ἀπαγορεύουσας ποιεῖν τὰ ἔθνη, τὰ λοιπὰ αὐτοῖς συνεχώ-
 ρησαν· ἔστι δὲ ταῦτα· “ ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ
 “ πνικτοῦ, καὶ πορνείας.”

- 30 Οἱ μὲν οὖν ἀπολυθέντες κατῆλθον εἰς Ἀντιόχειαν· 20
 καὶ συναγαγόντες τὸ πλῆθος, ἐπέδωκαν τὴν ἐπιστολήν·

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα βραχεῖαν ἐπιστολήν, οὐδὲν πλέον ἔχουσαν
 οὐδὲ κατασκευὰς οὐδὲ λογισμοὺς, ἀλλ’ ἐπίταγμα· Πνεύματος γὰρ
 ἦν νομοθεσία.

- 31 Ἀναγνόντες δὲ, ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ παρακλήσει. 25

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶτα κάκεῖνοι αὐτοὺς παρεκάλουν καὶ βεβαιώ-
 σαντας αὐτούς· πρὸς γὰρ Παῦλον φιλονεικότερον διέκειντο· οὕτως
 ἀπῆλθον μετ’ εἰρήνης.

- 32 Ἰούδας τὲ καὶ Σίλας, καὶ αὐτοὶ προφήται ὄντες, διὰ
 λόγου πολλοῦ παρεκάλεσαν τοὺς ἀδελφούς, καὶ ἐπεστή- 30
 ριξαν.

Ἀμμονίος. Ἰδοὺ καὶ οὗτοι προφήται ἦσαν· σημειωτέον δὲ
 ὅτι καὶ ἡ νέα διδασκαλία ἔσχε προφήτας πολλούς, οὐ μόνον ἡ
 παλαιὰ γραφή.

33 Ποίησαντες δὲ χρόνον, ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης ἀπὸ
34 τῶν ἀδελφῶν πρὸς τοὺς ἀποστειλάντας αὐτούς. ἔδοξε
35 δὲ τῷ Σίλα ἐπιμείναι αὐτοῦ. Παῦλος δὲ καὶ Βαρνάβας
διέτριβον ἐν Ἀντιοχείᾳ, διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμε-
νοι, μετὰ καὶ ἐτέρων πολλῶν, τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. 5

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐκέτι στάσεις καὶ μάχαι. Παῦλος δὲ
λοιπὸν ἐδίδασκεν οὐδεὶς τύφος ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· μετὰ Πέτρον
Παῦλος φθέγγεται, καὶ οὐδεὶς ἐπιστομίζει· Ἰάκωβος ἀνέχεται,
οὐκ ἐπιπηδᾷ· πολλὴ ἡ εὐταξία· οὐδὲν ὁ Ἰωάννης ἐνταῦθα οὐδὲ οἱ
λοιποὶ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ σιγῶσιν· ἐκεῖνος γὰρ ἦν τὴν ἀρχὴν ἐγ- 10
κεχειρισμένος, καὶ οὐκ ἀγανακτοῦσιν οὕτω καθαρὰ δόξης ἦν
αὐτῶν ἡ ψυχὴ.

* Ἀντίρρησις Παύλου πρὸς Βαρνάβαν περὶ Μάρκου.

36 Μετὰ δέ τινας ἡμέρας εἶπε πρὸς Βαρνάβαν ὁ Παῦλος,
ἐπιστρέψαντες δὴ ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀδελφούς τοὺς 15
κατὰ πᾶσαν πόλιν, ἐν αἷς ἐκηρύξαμεν τὸν λόγον τοῦ
37 Κυρίου, πῶς ἔχουσι. Βαρνάβας δὲ ἐβούλετο συμπαρα-
38 λαβεῖν καὶ Ἰωάννην τὸν καλούμενον Μάρκον· Παῦλος
δὲ ἤξιοῦτο, τὸν ἀποστάντα ἀπ' αὐτῶν ἀπὸ Παμφυλίας,
καὶ μὴ συνελθόντα αὐτοῖς εἰς τὸ ἔργον, μὴ συμπαρα- 20
λαμβάνειν τοῦτον.

Τοῦτο γὰρ ζῶν· τοῦτο παράκλησις· τοῦτο παραμυθία διδα-
σκάφω ἄντων ἔχοντι, ἢ ἐπίδοσις τῶν μαθητευομένων· οὐδὲν γὰρ οὕτω
δείκνυσι τὸν τὴν ἀρχὴν ἔχοντα, ὡς ἡ φιλοστοργία ἢ περὶ τοὺς
ἀρχομένους. 25

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΠΡὸς ἈΝΑΣΤΑΣΙΟΝ
ἸΠΑΤΟΝ ἘΠΙΣΤΟΛῆΣ. Εἰ τοῖς Ἀπιστόλοις οὕτως ἀναγκαῖον κατ-
εφάνετο τὸ ἐπιστρέφειν, καὶ τὰς αὐτὰς περινοστεῖν πόλεις πολ-
λάκις, ἐν αἷς τὸν τοῦ Εὐαγγελίου λόγον κατήγγελλον, καὶ ἐπι-
σκέπτεσθαι τοὺς πεπιστευκότας, καὶ ἀνακρίνειν πῶς ἔχουσι, ποίαν 30
ἔξομεν ἡμεῖς πρὸς Θεὸν ἀπολογία, μὴδὲ διὰ γραμμῶν πλη-
ροῦντες ἕπερ ἐπλήρουν ἐκεῖνοι, μετὰ πολλοῦ πόνου βαδίζοντες τοῖς

ιδίοις ποσὶ, καὶ αὐτομολοῦντες πρὸς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας· καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν λυσιτελοῦντα διδάσκοντες ;

Ἀμμονίος. Σημειωτέον ὅτι ἔργον τῶν ἡγουμένων περιεργάζεσθαι τοὺς ὑπ' αὐτῶν φωτισθέντας· μήπως ἄρα οὐχ ὑγμῖνοις τῇ πίστει, ἀλλὰ χωλεύουσι· καὶ δεῖ αὐτοὺς διορθωθῆναι. 5

Τοῦ Χρηστοτόμοι. Καίτοι οὐκ ἔδει ἀξιῶν αὐτὸν ἔχοντα κατηγορεῖν μετὰ ταῦτα· τοῦτο καὶ ἐπὶ Θεοῦ γίνεται καὶ τῶν ἀνθρώπων· ὁ μὲν ἀξιῶν, ὁ δὲ ὀργίζεται· οἶον ὡς ὅταν λέγῃ, “ὅτι ὁ πατὴρ αὐτῆς ἐνέπτυσεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς” καὶ πάλιν “ἄφες 10 “με, καὶ θυμωθεὶς ἐξαλείψω τὸν λαὸν τοῦτον” καὶ ὁ Σαμουὴλ ὅταν πενήτῃ τὸν Σαούλ, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ὁ μὲν ὀργίζεται, ὁ δὲ οὐκέτι· τοῦτο καὶ ἐφ' ἡμῶν γίνεται· καὶ ὁ παροξυσμὸς εἰκότως, ἵνα ἐκεῖνος παιδευθῇ, καὶ μὴ δόξῃ σκηνὴ τὸ πρᾶγμα εἶναι. Καὶ μετ' ὀλίγα—Καθάπερ γάρ τις στρατηγὸς οὐκ ἂν ἔλοιτο σκευοφόρον ἔχειν αἰεὶ βάνασσον, οὕτω δὲ καὶ ὁ Ἀποστόλος· καὶ τοῦτο 15 καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαίδευσε, καὶ αὐτὸν ἐρρυθμίζεν^c ἐκεῖνον.

39 Ἐγένετο οὖν παροξυσμὸς, ὥστε ἀποχωρισθῆναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων,

Τοῦ Χρηστοτόμοι. Μήτινα τὰ προλαβόντα θορυβεῖται “ἐν ἡμέρᾳ ἀγαθῇ ἀμνησία κακῶν” μηδεὶς παραταττέτω· μηδεὶς 20 λεγέτω· ἐχρῆν ἐν ἱερεῦσι Χριστοῦ μικροψυχίαν εἶναι. μὴ γὰρ ἐπελαθόμεθα ὅτι ἄνθρωποι ἔσμεν· καὶ πολλάκις καὶ ἄκοντες πταίομεν· ἔχεις εἰκόνα δυναμένην παραμυθῆσασθαι· οὐ τοὺς ἀγίους ὑβρίζω· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐξ ἐκείνων τὰ πάθη δεικνύων· ἐγένετο μετὰ Παύλου καὶ Βαρνάβᾳ μικροψυχία· οὐ τοῦ μὲν ἐνὸς μέ- 25 ρους δικαιοσύνην τιμῶντος, τοῦ δὲ ἕτερου ἀδικίαν, ἀλλ' ἐκάστου μέρους σκοπῶ εὐσεβείας δουλεύοντος· ἡ δὲ αἰτία τῆς μικροψυχίας ἐστὶν αὕτη. Μάρκος τις ἦν συνοδοιπορῶν αὐτοῖς πρὸς τὸν εὐαγγελικὸν δρόμον ἀπὸ Παλαιστίνης μέχρι Πέργης τῆς Παμφυλίας· εἶτα τῶν Ἀποστόλων εὐτόνῳ κεχηρμένων δρόμῳ, καὶ ἀκαμπεῖ τῇ 30 ψυχῇ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ὀπλιζομένων, Μάρκος ὡς ἄνθρωπος νάρκησας, καὶ μὴ εὐτονῶν πρὸς τὸν δρόμον τὸν τοσοῦτον, καὶ πρὸς τοὺς ἐν ἐκαστῇ πόλει ἀνακίπτοντας ἀγῶνας καὶ κινδύνους καὶ

^c ἐρρυθμίζεν Cod.

μάχας ἀποταξάμενος τῷ δρόμῳ τῶν Ἀποστόλων, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Παλαιστίνην· ἦν οὖν οὐ Χριστὸν ἀρνησάμενος, ἀλλὰ τὸν δρόμον τὸν πολὺν ὡς βαρὺν παραιτησάμενος· ἐπανῆλθε πάλιν Παῦλος καὶ Βαρνάβας καρποὺς εὐσεβείας γέμυντες, καὶ τῷ δρόμῳ τῆς εὐσεβείας στεφανούμενοι, καὶ εὐαγγελιζόμενοι τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίαν. τῶν ἐθνῶν οὖν πάντων ἐπαιούντων τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν, ὁ Μάρκος λυπηθεὶς ἐπλήγει τὴν ψυχὴν· κατὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐνενόησεν ἴσως πρὸς ἑαυτὸν, τοῦτο λέγων· ὅτι εἰ ἡμῖν κοινῶς τῶν πόνων, ἐγενομένη ἄρτι κοινῶς καὶ τῶν ἐπαίων· πολλοὶ γὰρ πολλάκις αὐτὰς τὰς ἀρετὰς 10 διὰ τὸν πόνον φυγόντες, διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν εὐφημίας αἰροῦνται πονεῖν τί οὖν; μεταμεληθεὶς ὁ Μάρκος ἐβουλεύσατο ἐπανιῶσιν αὐτοῖς τοῖς Ἀποστόλοις συνδραμεῖν· ὁ οὖν Βαρνάβας μετανοήσαστα αὐτὸν ἐδέξατο· ὁ δὲ Παῦλος ἐφιλονεῖκει καὶ ἔλεγε, “τὸν μὴ “συνελθόντα ἡμῖν εἰς τὸ ἔργον Κυρίου οὐ δεῖ συμπαραλαμβάνειν” 15 ἦν οὖν στάσις, οὐκ ἀδικίας, ἀλλὰ δικαιοσύνης καὶ μικροψυχίας καὶ φιλανθρωπίας· ὁ Παῦλος ἐζητεῖ τὸ δίκαιον, ὁ Βαρνάβας τὸ φιλάνθρωπον. στασιάζοντες οὖν τὰς γνώμας, εἰ καὶ συνεφώνουν τῇ εὐσεβείᾳ, εἰς τοσοῦτον ἤλθον παροξυσμὸν, ὡς καὶ χωρισθῆναι ἀπ’ ἀλλήλων οὕτω γέγραπται· διέστησαν δὲ οὐ πίστει, οὐδὲ δια- 20 θέσει, ἀλλὰ ἀνθρωπικῇ μικροψυχίᾳ· ἐγένετο δὲ οἰκονομία· ὡς γὰρ διέστησαν, ὁ Βαρνάβας τὸν Μάρκον παραλαβὼν ἐξῆλθεν εἰς τὸν οἰκεῖον δρόμον· ὠφέλησε δὲ τὸν Μάρκον ἡ Παύλου ἀκρίβεια· ὡς γὰρ εἶδεν ἑαυτὸν οὕτως ἐκβληθέντα διὰ τὴν ῥαθυμίαν, ἐσπουδάξε καὶ τῇ προθυμίᾳ τῷ δευτέρῳ δρόμῳ καλύψαι τὴν προτέραν νωχε- 25 λίαν· συνῆν τοίνυν ὁ Μάρκος τῷ Βαρνάβῃ σπουδάζων καὶ τρέχων· ὁ Παῦλος ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις παρήγγειλε μὴ δεχθῆναι τὸν Μάρκον· οὐχ ἵνα λυπήσῃ, ἀλλ’ ἵνα σπουδαιότερον ποιήσῃ· ὡς δὲ εἶδεν ὁ ἅγιος Παῦλος προσλαβόντα τῇ σπουδῇ τὸν Μάρκον· καὶ ἀπολογησάμενον διὰ τῶν δευτέρων, ἄρχεται αὐτὸν παρατίθεσθαι· καὶ 30 τί φησιν; “ἀσπάξεται ὑμᾶς Μάρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα· περὶ “οὐ ἐλάβετε ἐντολὰς, ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς δεῖξασθαι αὐτόν” καὶ νῦν παραμυθεῖσθω τὰ ἀρχαῖα τὴν νέαν ὑπόθεσιν· εἰ γὰρ τότε μεταξὺ Παύλου καὶ Βαρνάβα ἐγένετο μικροψυχία, τί θαυμαστὸν εἰ μεταξὺ ἡμῶν;

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Δοκεῖ μὲν εἶναι τις παροξυσμός· τὸ δὲ πᾶν οἰκονομία ἐστίν, ὥστε τοὺς προσήκοντας ἕκαστον τόπους ἀπολαβεῖν· καὶ ἔδει οὐχ ὁμοτίμους εἶναι, ἀλλὰ τὸν μὲν ἄρχειν, τὸν δὲ ἄρχεσθαι· καὶ τοῦτο οἰκονομικόν· Κύπριοι μὲν γὰρ οὐδὲν τοιούτων ἐπεδείξαντο, οἷον οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ οἱ λοιποὶ· καὶ ἐκείνου 5 μᾶλλον ἐδέοντο τοῦ ἤθους τοῦ ἀκαλωτέρου, οὔτοι δὲ τούτου. Καὶ ἐν ταῖς προφήταις τοῦτο εὐρίσκωμεν, διαφοροὺς γνώμας καὶ διάφορα ἦθη· οἷον ὁ Ἡλίας αὐστηρὸς, Μωυσῆς πρᾶος· οὕτω δὴ καὶ ἐν ταῦτα σφοδρότερός ἐστίν ὁ Παῦλος· καὶ ὅρα καὶ οὕτω τὸ ἐπεικὲς· “ἡξίου,” φησὶ, “τὸν ἀποστάντα,” καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ μετ’ ὀλίγα— 10 Λαμβάνουσιν ἑαυτοὺς, ὥστε παιδεῦσαι καὶ ἀπαρτίσαι διὰ τοῦ χωρισμοῦ τοὺς δεομένους τῆς παρ’ αὐτῶν διδασκαλίας. Καὶ μετ’ ὀλίγα—πρῶτον μὲν οὐν οὐδὲν κακὸν γέγονεν, εἰ ὀλοκλήροις ἔθκεισιν ἀρκούντες ἀπεσχίσθησαν ἀπ’ ἀλλήλων· ἀλλὰ καὶ μέγα ὄργανόν, ἄλλως μὴδὲ τοῦτο κρύψαντα. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Τίς μὲν οὖν 15 ἀμείνον ἐβουλεύσατο, οὐχ ἡμῶν ἀποφήνασθαι· τέως δὲ ὅτι μεγάλη γέγονεν οἰκονομία· εἶγε οὔτοι μὲν ἔμελλον δεύτερον ἐπισκέψεως ἀξιούσθαι, ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲ ἄπαξ. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Τί οὖν; ἐχθροὶ ἀνεχώρησαν; μὴ γένοιτο· ὅρας γὰρ πανταχοῦ μετὰ τοῦτο Βαρνάβαν πολλῶν ἐγκωμίων ἀπολαύοντα παρὰ Παύλου ἐν ταῖς ἐπι- 20 στολαῖς. “παροξυσμός,” φησιν, “ἐγένετο” οὐκ ἔχθρα οὐδὲ φιλονεικία· τοσοῦτον ἴσχυσεν ὁ παροξυσμὸς ὥστε χωρίσαι· καὶ εἰκότως· ὅπερ ἕκαστος ὑπέλαβεν εἶναι λυσιτελεῖς, τοῦτο μετὰ ταῦτα οὐ προήκατο διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον κοινωνίαν. ἐμοὶ δοκεῖ κατὰ συναίνεσιν γεγενῆσθαι ὁ χωρισμὸς, καὶ πρὸς ἀλλήλους εἰ- 25 πεῖν ὅτι ἐπειδὴ ἐγὼ βούλομαι, σὺ δὲ οὐ βούλει, ἵνα μὴ μαχώμεθα, διανεμώμεθα τοὺς τόπους· ὥστε πάνυ εἰκοντες ἀλλήλοις τοῦτο ἐποίουν· ἐβούλετο γὰρ στήναι τὸ Παύλου Βαρνάβας· διὰ τοῦτο ἀνεχώρησεν. εἶθε καὶ ἡμεῖς τοιούτους ἐχωριζόμεθα χωρισμοὺς, ὥστε ἐπὶ κήρυγμα ἀπιέναι. 30

ΣΤΕΤΗΡΟΙ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἘΚ ΤῆΣ ΠΡὸΣ ΤΟΤΕ ἘΠΙΣΚΟΠΟΤΕ ἘΠΙΣΤΟΛῆΣ. Ταῦτα γέγραπται πρὸς τύπον ἡμέτερον, ἵνα μὴ καταπίπτωμεν, οὐ δὲ γὰρ ἔνεστιν ἀνθρώπους ὄντας μὴ παροξύνεσθαι· παροξυνθέντας δὲ χρὴ μεταβάλλεσθαι.

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Ὁ παροξυσμὸς τῶν Ἀποστόλων οὐ μάχης 35

ἔνεκεν ἀλλ' οἰκονομίας γέγονεν· ἐπειδὴ γὰρ ὁ Παῦλος ἔμελλεν συνέκδημον λαμβάνειν τὸν Τιμόθεον, εἰκότως τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τῷ Βαρνάβῃ τὸν Μάρκον παρέδωκεν· ὅτι δὲ καὶ Παῦλος αὐτὸν ἠγάπα, ἄκουσον αὐτοῦ γράφοντος τῷ Τιμοθέῳ· “ Μάρκον ἀναλαβὼν ἄγε μετὰ σεαυτοῦ· ἔστι γάρ μοι εὐχρηστος εἰς διακονίαν” 5 οἶμαι δὲ τοῦτο γράφειν αὐτὸν, δι' ἀμφοτέρων κηδευθῆναι βουλόμενος.

Ἀμωμῆσι. Διὰ τοὺς κεκαυτηριασμένους τὴν συνειδήσιν, ὡς διὰ συντόμου ἀπολογητέου περὶ τῶν Ἀποστόλων Βαρνάβα καὶ Παύλου· οἱ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπέτειναν τὴν φιλονεικίαν, ὅτι καὶ ἔχω- 10 ρίσθησάν, φησιν. ὁ Μάρκος ἔδοξεν ἡμαρτηκένας ἀπολιπὼν αὐτούς· ὁ Παῦλος πρὸς τὸ σωφρονισθῆναι αὐτὸν ὠργίζετο, καὶ ἤθελεν αὐτὸν πρὸς ὀλίγον λυπῆσαι· ἵνα αἰσθόμενος ἐκεῖνος μετανοήσῃ, καὶ λοιπὸν ὑποταγῇ τῷ μὴ ποιεῖν τὸ θέλημα τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν ἀκολουθεῖν πρὸς τὸ ἔργον τῆς διακονίας· 15 οὕτως ἐποίησε καὶ ἐπὶ τοῦ Κορινθίου· ἐκβαλὼν αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ παρακαλῶν, ἠνίκα μετεμελήθη· οὕτως οὖν ἤθελε καὶ τὸν Μάρκον δαμάσαι. ὁ δὲ Βαρνάβας ἀπλούστερος ὢν, συνεχώρησεν αὐτῷ μᾶλλον καὶ δίχα ἐκλήξεως τὸ ἀμάρτημα· ὃν ὁ Παῦλος παρεκάλει λέγων, μὴ οὕτως ὡς ἔτυχε τὸν δραπετεύ- 20 σατα τῆς συνουσίας προσλαβεῖν, ἀλλ' ἀποστραφῆναι αὐτὸν, διότι οὐκ αὐτοὺς ἐνίβρισε τοῦτο ποιήσας, ἀλλὰ τῆς διακονίας καταφρόνησας, τὸν Θεὸν ἐξουδένωσε. τούτῳ οὖν τῷ σκοπῷ ἀντέλεγεν ὁ Παῦλος τῷ Βαρνάβῃ· ἀμέλει οὐδὲ ὠργίζετο, ἀλλὰ παρεκάλει αὐτὸν, ὡς φησὶν ἡ γραφή, “ Παῦλος δὲ ἤξιον” οὐκοῦν ὁ μὲν Βαρ- 25 νάβας χρηστότητα εἶχε πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἔτοιμον, ὁ δὲ Παῦλος ἀποτομίαν, πρὸς καιρὸν ἀποδίδους τοὺς καταφρονητὰς τῷ διαβόλῳ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα μεταμεληθῶσιν. οὐκοῦν ἀμφοτέροι κατα τὸν οἰκεῖον σκοπὸν καλῶς ἔπραξαν· ἀπεχωρίσθησαν δὲ καὶ διὰ τοῦτο ἀπ' ἀλλήλων· ἐπεὶ περ οὐκ ἦσαν μιᾶς ἕξεως ἀμφοτέροι· 30 καὶ ἠδύνατο καὶ οὕτως, διὰ τῆς ἄγαν ἀνεξικακίας μὴ θέλων κρίνειν ἄλλον, δυσωπῆσαι τοὺς πιστούς· καὶ ὁ Παῦλος διὰ τοῦ ἐπιστατικῆς ἑαυτοῦ καὶ ζηλοτυπικοῦ, σῶσαι καὶ σωφρονίσει τοὺς ἀμελεῖς· οὕτω γὰρ διδάσκει λέγων· “ ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον” οὐχ ὡς μὴ δυνάμενοι δὲ φέρειν ἀλλήλων τὰ ἐλαττώματα ἀπέστη- 35

σαν ὅπουγε πολὺν συνέζησαν χρόνον, συγκαμόντες ἀλλήλοις καὶ συγκινδυνεύοντες· ἀλλ' ἵνα μὴ τις τὸ ἀνόμαλον τῆς αὐτῶν ὄρων πολιτείας σκανδαλισθῆ πρὸς ἓνα, ἢ τὸν Παῦλον ὄργιλον καλῶν, ἢ τὸν Βαρνάβαν καταφρονητὴν καὶ ἑαυτοῦ γινόμενον· μὴ θέλοντα δὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐπιστομίξειν, ἀλλὰ παρορῶντα τοὺς τῆς ἑαυ- 5 τῶν ἀμελοῦντας σωτηρίας· ἔθνικοις μάλιστα μέλλοντες εὐαγγελίζεσθαι, τοῖς μηδεμίαν ἔχουσι διάκρισιν καλοῦ καὶ κακοῦ· καὶ πελλάκις ἐκ τοῦ διαφόρου τῆς αὐτῶν πολιτείας, ὡς ἀσύμφωνον ἐχόντων ἔξιν, ἀσύμφωνον καὶ τὸ παρ' αὐτῶν εὐαγγελιζόμενον μυστήριον ὑποπτεύοντες εἶναι· ὅπερ μᾶλλον ὑπονοήσαντες, ἀπέστη- 10 σαν ἀπ' ἀλλήλων· οὕτως εὖ ἔχειν κρίναντες πρὸς τὴν τοῦ λόγου διακονίαν.

Τὸν τε Βαρνάβαν παραλαβόντα τὸν Μάρκον ἐκπλεύ- 40σαι εἰς Κύπρον· Παῦλος δὲ ἐπιλεξάμενος Σίλαν ἐξ- ἦλθε, 15

Τοῦ Χριστοστόμοι. Θαυμαστὸς οὗτός ἐστιν ὁ ἀνὴρ καὶ σφόδρα μέγας· πᾶν ὠφέλει τὸν Μάρκον ἢ μάχῃ αὐτῆ· τὸ μὲν γὰρ Παύλου φοβερὸν ἐπέστρεφεν αὐτόν· τοῦ δὲ Βαρνάβα χρηστὸν ἐποίει μηκέτι ἀπολειφθῆναι· ὥστε μάχονται μὲν, πρὸς ἓν δὲ τέλος ἀπαντᾷ τὸ κέρδος· καὶ γὰρ Παῦλον ὄρων αἰρούμενον ἀποστήναι, 20 πᾶν ἐφοβήθη καὶ κατέγνω ἑαυτοῦ· καὶ Βαρνάβαν ὄρων οὕτως αὐτοῦ ἀντεχόμενον, πᾶν αὐτὸν ἐφίλησε· καὶ διορθοῦτο ὁ μαθητῆς διὰ τῆς μάχης τῶν διδασκάλων· τοσοῦτον ἀπέτρεχε τοῦ σκανδαλισθῆναι.

Παραδοθεῖς τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν. 25

Τοῦ Λίττοῦ. Τί τοῦτό ἐστιν; ἠύξαντο, φησιν, ἐδεήθησαν τοῦ Θεοῦ· ὅρα πανταχοῦ μεγάλα δυναμένην τὴν εὐχὴν τῶν ἀδελφῶν· καὶ λοιπὸν πεζῇ ὤδενε, καὶ διὰ τῆς ὁδοιπορίας ὠφελῆσαι τοὺς ὄρωντας βουλόμενος.

41 Διήρχετο δὲ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν, ἐπιστηρί- 30 ζων τὰς ἐκκλησίας.

Τοῦ Χριστοστόμοι. Ὅρα τὴν σύνεσιν Παύλου· οὐ πρότερον ἐπ' ἄλλας ἔρχεται πόλεις, πρὶν ἢ τὰς δεξαμένας τὸν λόγον ἐπισκέψασθαι· καὶ γὰρ ἀνοίας ἐστὶν εἰκὴ τρέχειν· τοῦτο καὶ ἡμεῖς

ποιῶμεν· τοὺς πρώτους παιδεύομεν, ἵνα μὴ οὗτοι ἐμπόδιον γένωνται τοῖς μετὰ ταῦτα. “ πῶς ἔχουσι,” φησί· καὶ τοῦτο ἡγνῶει εἰκότως· ὅρα αὐτὸν αἰεὶ διεγυγερμένον, μεριμνῶντα· οὐκ ἀνεχόμενον καθῆσθαι· καίτοι μυρίους ὑπέμεινε κινδύνους· ὅρας ὅτι οὐ δειλίας ἦν τὸ εἰς Ἀντιόχειαν ἐλθεῖν· καθάπερ ἰατρός ἐπὶ τῶν καμνόντων⁵ ποιεῖ· καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπισκέψεως ἐδήλωσεν, εἰπών· “ ἐν αἷς “ κατηγγείλαμεν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου” ἀπέστη ὁ Βαρνάβας, καὶ οὐκέτι συνῆλθεν.

ΚΕΦ. ΚΔ.

Περὶ κατηγήσεως Τιμοθέου, καὶ τῆς κατὰ ἀποκάλυψιν ἀφίξεως Παύλου εἰς 10
Μακεδονίαν.

¹ Κατήντησε δὲ καὶ εἰς Δέρβην καὶ Λύστραν· καὶ ἰδοὺ, μαθητὴς τις ἦν ἐκεῖ, ὀνόματι Τιμόθεος, υἱὸς γυναι-
² κὸς Ἰουδαίας πιστῆς, πατρὸς δὲ Ἑλλήνος· ὃς ἐμαρτυ-
³ ρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν Λύστροις καὶ Ἰκονίῳ ἀδελφῶν. τοῦτον¹⁵
ἠθέλησεν ὁ Παῦλος σὺν αὐτῷ ἐξελθεῖν,

Τοῦ αἰτοῦ. Ὅντως ἄξιον ἐκπλαγῆναι τοῦ Παύλου τὴν σύνε-
σιν· ὁ τοσαῦτα μαχεσάμενος περὶ τῆς περιτομῆς· ὁ πάντα κινή-
σας, καὶ μὴ πρότερον ἀποστάς, ἕως οὗ κατόρθωσε, τοῦ δόγματος
κυρωθέντος, περιέτεμε τὸν μαθητὴν· οὐ μόνον ἐτέρους οὐ κωλύει,²⁰
ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐργάζεται· καὶ οὐδὲν ἀπλῶς ἐποίει προ-
λήψει· “ τοῦτον ἠθέλησε,” φησί, “ ἐξελθεῖν σὺν αὐτῷ” καὶ τὸ
θαυμαστὸν τοῦτο· ὅτι καὶ ἐπηγάγετο αὐτὸν διὰ τοὺς Ἰουδαίους,
φησί, τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις· οὐκ ἂν γὰρ ἠνέσχοντο
παρὰ τοῦ ἀκροβύστου τὸν λόγον ἀκοῦσαι· καὶ τί; ὅρα τὸ κατόρ-²⁵
θωμα· περιέτεμεν, ἵνα περιτομὴν καθέλῃ· τὰ δόγματα γὰρ ἐκή-
ρυττε τὰ τῶν Ἀπιστόλων· ὅρας μάχην, καὶ διὰ μάχης οἰκοδομὴν^d,
οὐ παρ’ ἐτέρων πολεμούμενοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐναντία ποιοῦντες,
αὐτῶ τὴν ἐκκλησίαν ὠκοδόμου· δόγμα εἰσήνεγκαν μὴ περιτέμνειν,
καὶ περιέτεμε· κηρύττει μὴ περιτέμνειν, καὶ περιτέμνει τῇ πίστει³⁰
καὶ τῷ πλήθει· “ ἐπερίσσειον,” φησί, “ τῷ ἀριθμῷ καθ’ ἡμέραν.”
εἶδες τὸ κέρδος τῆς περιτομῆς· εἶτα λοιπὸν οὐκ ἐνδιατρίβει τού-
τους, ἄτε ἐπισκέψασθαι ἐλθὼν, ἀλλὰ τί; πόρρω πρόεισιν.

^d Verba κ. δ. μάχης οἰκ. suppl. rec. m.

Τοῦ Χριστοῦ. Οὗτος αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ περιτομὴν ἀναιρῶν μέλλων πότε τὸν Τιμόθεον πέμπειν τοῖς Ἰουδαίους διδάσκαλον, περιτεμὼν αὐτὸν πρότερον, οὕτως ἔπεμψεν ἐποίησε δὲ τοῦτο, ἵνα εὐπαράδεκτος γένηται τοῖς ἀκροαταῖς, καὶ εἰσελθὼν διὰ περιτομῆς καταλύσῃ περιτομὴν· ἀλλὰ τὴν αἰτίαν αὐτὸς ἥπιστατο 5 καὶ Τιμόθεος, τοῖς δὲ μαθηταῖς οὐκ εἶπεν· εἰ γὰρ ἔγνωσαν ὅτι διὰ τοῦτο περιέτεμε, ἵνα λύσῃ τὴν περιτομὴν, οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἤκουσαν αὐτοῦ δημηγοροῦντος, καὶ τὸ πᾶν ἂν διερρῦν κέρδος· νῦν δὲ ἡ ἄγνοια τὰ μέγιστα αὐτοὺς ὠφέλησε· νομίζοντες γὰρ αὐτὸν ὡς νόμου φύλακα τοῦτο ποιεῖν, καὶ εὐμενῶς ἐδέξαντο καὶ προσ- 10 ηῶς, καὶ αὐτὸν καὶ τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν· δεξάμενοι γὰρ κατὰ μικρὸν καὶ παιδευθέντες, ἀπέστησαν τῶν παλαιῶν ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν τὴν αἰτίαν ἤδεσαν· μαθόντες γὰρ αὐτὴν ἀπεστράφησαν· ἀποστραφέντες δὲ ἔμειναν ἐπὶ τῆς πλάνης τῆς προτέρας. 15

Ἀμμανίσι. Τὴν αἰτίαν εἰπὼν δι' ἣν περιέτεμε τὸν Τιμόθεον ὁ Παῦλος, ἐξέφυγε τὰ τῶν μεμψιμοιρῶν ἐγκλήματα· “Ἰουδαίας “πιστῆς” ἀπὸ Ἰουδαίων φησί· σημειωτέον δὲ ὅτι τοσοῦτον ἦσαν Ἰουδαῖοι τοῦ νόμου καταφρονήσαντες, ὅτι καὶ Ἕλλησιν ἐγαμοῦντο, καὶ Ἕλληνίδας ἐγάμουν. 20

Ἐπ' ἀνεπιγράφοι. Πολλῆς ζητήσεως ἐν τοῖς προλαβοῦσι γενομένης τοῖς Ἀποστόλοις καὶ πρεσβυτέροις, αὐτῶ δὲ τῷ Παύλῳ ἔνεκεν τῆς περιτομῆς, καὶ πάντων ὁμοῦ κρινάντων μὴ δεῖν περιτέμνεσθαι, τίνος ἔνεκεν Παῦλος τὸν Τιμόθεον λαβὼν περιέτεμε· καίτοι πρὸ τούτου μαθητὴν ὑπάρχοντα δόκιμον; τί δὴ οὖν ἄρα 25 βούλεται; μὴ πρὸς Ἰουδαϊσμὸν ἐξέκλινε; καὶ τοῖς ἤδη θεσπισθεῖσι παρὰ πάντων ἐναντία διακράττεται, ἑαυτῶ δὲ καὶ πρῶτον; μὴ γένοιτο. τίνος οὖν ἔνεκε τοῦτο ποιεῖ; πρᾶγμα μέγιστον καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς Ἀποστόλοις καταθύμιον κατορθῶσαι βουλόμενος· ποῖον δὴ τοῦτο; ἄνω καὶ κάτω διέβαλλον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς 30 πανταχοῦ τὸν νόμον ἀνατρέποντα, καὶ τοὺς ἐξ ἔθνῶν ἀποστασίαν διδάσκοντα, καὶ σφόδρα πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς διέκειντο· ἐπεὶ οὖν τὸν Τιμόθεον εἶρε μαθητὴν ἐξ Ἑλλήνων εὐδόκιμον, καὶ πρὸς ὑπηρεσίαν ἑαυτοῦ ἐπιτήδειον, καὶ συνέκδημον ἔχειν αὐτὸν ἠβούλετο· διὰ τοὺς καταφλυαροῦντας αὐτοῦ ἀσεβῶς, λαβὼν περιέτεμεν αὐτόν· 35

μή μοι, φησὶν, ἐγκαλεῖτε, ὧ Ἰουδαῖοι, ὡς ἀνατρέποντι τὸν νόμον Ἰδοῦ καὶ αὐτὸς στοιχῶ τῷ νόμῳ· τοῦτο δὲ ποιεῖ, οὐ συνιστῶν τὴν περιτομὴν· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης κατασκευῆς ἐλκῦσαι τούτους πρὸς ἑαυτὸν βουλόμενος· μή μοι προφάσεις, ὧ Ἰουδαῖοι, ὡς ἀνατρέποντι τὸν νόμον· Ἰδοῦ καὶ αὐτὸς στοιχῶ τῷ νόμῳ· 5 Ἰδοῦ πάντες οἱ σὺν ἐμοὶ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου περιτετμημένοι εἰσίν. εἰ γὰρ ἦν Τιμόθεος ἀπερίτμητος διδάσκαλος ὢν, πάντες ἂν ἀπεπῆθσαν ἀπ' αὐτοῦ· ὅτι δὲ τοῦτο τυγχάνει ἀληθές, δείκνυσιν ἡ βίβλος ἐν τοῖς ἐφεξῆς· εἰ γὰρ τοσαύτη γέγονεν αὐτοῦ κατηγορία διὰ Τρόφιμον τὸν Ἐφέσιον, ὃν ἐνόμιζον, ὅτι ὁ Παῦλος εἰς τὸ ἱερὸν 10 εἰσήγαγεν· ἐξ Ἑλλήνων δὲ ἦν οὗτος· τί ἄρα ἂν ἔπαθεν, εἰ Τιμόθεα ὄντα διδάσκαλον ἐξ ἀκρυβύστων εἶχε σὺν αὐτῷ; εἰ δὲ βούλοῖτο τις ἀκριβῶς κατανοῆσαι τῶν Ἀποστόλων τὴν σύνεσιν· ὅτι πάντα ἐποίουν τῆς σωτηρίας τῶν Ἰουδαίων ἕνεκεν· αὐτὸν τοῦτον θεάσωτο τὸν διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης ἀγνισθέντα τῶν συνα- 15 ποστόλων τῇ γνώμῃ· καὶ ἐν τῷ ἱερῷ διαγγέλλοντα τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀγνισμοῦ· εὖροι δὲ τις καὶ τὸν κορυφαῖον τῶν μαθητῶν Πέτρον ὑπεκριθέντα Ἰουδαϊσμόν. καὶ ταῦτα μὲν τοὺς Ἀποστόλους πατελῶς ἔβλαπτεν οὐδέν· ἐγένετο δὲ τοῖς Ἰουδαίοις σωτηρίας ὑπόθεσις, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀρχή· ὅτι διδασκάλους 20 εἶχε τοιοῦτους, ὡς ἐνόμιζον φυλάττοντας τὸν νόμον.

Καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτὸν, διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις· ἤδεισαν γὰρ ἅπαντες, ὅτι Ἑλληὺν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὑπῆρχεν.

Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου πρὸς Νατατιανούς^ε τοῦ ἐπιτοῦ 25 ὀνομάσαντας καθάρως βιβλίῳ λόγῳ β'. Ἰν' οὖν μὴ κωλύετε εἰς συναγωγὰς παραβάλλειν διὰ τὸ ἀπερίτμητον εἶναι τὸν Τιμόθεον, οὕτως συμπαρεῖναι τοῦθ' ἠκονόμησεν οὐχὶ καὶ ἐδογματίσεν.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Ἰδοῦ σαφῶς δόγματα κέκληκε τὴν ἀπο- 30 χὴν τῶν εἰδωλοθύτων, πορνείας τὲ, καὶ πνικτοῦ· ἅπερ εἰς κανονικῆς ζωῆς ὁρᾷ διατύπωσιν. ταῦτα γὰρ βίῳν ρυθμίζει σάφρονα καὶ λογικοὺς ἀνθρώποις κρέποντα.

^ε ναβατιανούς Cod.

4 Ὡς δὲ διεπορεύοντο τὰς πόλεις, παρεδίδουν αὐτοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις.

Ἀμμανίот. Δόγματα λέγει· οὐ τὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας μυστήριον· ὅπερ κηρύσσων ἔλεγε· “ μὴ δ’ ἂν ἐγὼ ἢ ἄλλος τις, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσῃται ὑμῖν παρ’ ὃ παρελάβετε, μετα-
“ πεισθῆτε” ἀλλὰ τὰ περὶ τοῦ μὴ φυλάττεσθαι τὴν περιτομὴν, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια, ἃ ἐν τῷ νόμῳ ἦν· ἀλλὰ τὸ ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πικτοῦ, καὶ πορνείας· ταῦτα γὰρ ἦν δόξαντα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ θεσπισθέντα διὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις 10 μαθητῶν, καὶ βεβαιωθέντα καὶ κρατυθέντα καὶ δεχθέντα διὰ^f τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ.

5 Αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι ἐσπερευοῦντο τῇ πίστει, καὶ βεπερίσσευον τῷ ἀριθμῷ καθ’ ἡμέραν. διήλθον δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, 15

Τοῦ Χρτιστομότο. Ὅρας ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν ἐβλαψε περιτομῇ, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ὠφέλησεν.

Κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λαλήσαι τὸν 7 λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐλθόντες δὲ κατὰ τὴν Μυσίαν ἐπειραζον εἰς τὴν Βιθυνίαν πορευθῆναι· 20

Τοῦ λῆτοῦ. Διατί μὲν ἐκωλύθησαν οὐ λέγει· ὅτι δὲ ἐκωλύθησαν, εἶπε, παιδεύων ἡμᾶς πείθεσθαι μόνον, καὶ μὴ ζητεῖν· καὶ δεικνὺς ὅτι πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ἐποίουν.

8 Καὶ οὐκ εἶασεν αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα Ἰησοῦ· παρελθόντες δὲ τὴν Μυσίαν, κατέβησαν εἰς Τρωάδα. 25

Ἀμμανίот. Σημειωτέον ὅτι οὐδὲν ἐποίουν ἰδίᾳ αὐθεντία οἱ Ἀπόστολοι· ἀλλὰ πάντα ἃ ἐποίουν, ὑπὸ τοῦ Πνεύματος νυττόμενοι ἐποίουν ἢ οὐκ ἐποίουν· ὥστε οὖν οὐκ ἀκίνδυνον μέμφεσθαι τὰ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων γινόμενα, ἢ πολυπραγμονεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος διατυπούμενα· οὐ δεῖ οὖν ζητεῖν, διατί ἄρα οὐκ ἐπέτρεψε τὸ 30 Πνεῦμα τῷ Παύλῳ κηρύξαι ἐν Ἀσίᾳ.

9 Καὶ ὄραμα διὰ νυκτὸς ὤφθη τῷ Παύλῳ· ἀνὴρ Μα-

^f κρατυθ. καὶ δεχθ. διὰ add. rec. m.

κεδών τις ἦν ἐστὼς, καὶ παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων, διαβὰς εἰς Μακεδονίαν, βοήθησον ἡμῖν.

Τοῦ ἀποστόλου. Οὐκέτι δι' ἀγγέλου καθάπερ Φίλιππος, καθάπερ Κορνήλιος· ἀλλὰ τίς δι' ὁράματος φαίνεται αὐτῷ λοιπὸν ἀνθρωπινώτερον, οὐκέτι θειώτερον· ἔνθα γὰρ εὐκόλον τὸ πεισθῆναι, ἀνθρωπινώτερον· ἔνθα δὲ πολλῇ βίᾳ, θειώτερον· ἐπειδὴ γὰρ κηρύξαι μὲν ἠέκειτο, μόνον εἰς τοῦτο ὄναρ φαίνεται αὐτῷ· μὴ κηρύξαι δὲ οὐκ ἂν ἠέσκετο· εἰς τοῦτο Πνεῦμα Ἅγιον ἀποκαλύπτει· οὕτω καὶ ἐκεῖ τῷ Πέτρῳ, “ἀναστὰς κατὰβηθι.” οὐ γὰρ δὴ καὶ τὰ εὐκόλα τὸ Πνεῦμα εἰργάζετο, ἀλλ' ἤρκει καὶ ὄναρ. 10

Ἀμμωνίος. Ὅσα ἐστὶ κοινωφελῆ ὁράματα καὶ θεοσεβείας ἐχόμενα, τούτοις δεῖ πειθαρχεῖν· ταῦτα γὰρ καὶ ἀνεγράφησαν μόνα ἐν τῇ γραφῇ.

10 Ὡς δὲ τὸ ὄραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζήτησαμεν ἐξελεῖν εἰς τὴν Μακεδονίαν, 15

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὕτως αὐτῷ καὶ ὁ Χριστὸς φαίνεται λέγων· “Καίσαρί σε δεῖ παραστῆναι.”

Συμβιβάζοντες ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Θεὸς εὐαγγελι- 11 γείσασθαι αὐτούς. ἀναχθέντες οὖν ἀπὸ Τρωάδος, εὐθρομήσαμεν εἰς Σαμοθράκην, τῇ δὲ ἐπιούσῃ εἰς Νεάπο- 20 λιν, κἀκεῖθεν εἰς Φιλίππους, ἧτις ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος Μακεδονίας πόλις κολώνεια.

Τοῦ ἀποστόλου. Στοχαζόμενοι τουτέστι, τῷ καὶ Παῦλον ἰδεῖν καὶ μηδένα ἕτερον τὸ ὄραμα, καὶ τῷ κωλυθῆναι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, καὶ τῷ πρὸς τοὺς ὀρίοις εἶναι· ἀπὸ τούτων ἀπάντων πάντα συνή- 25 γον· τουτέστι καὶ ὁ πλοῦς τοῦτο ἐνέφαιεν, οὐ γὰρ ἐγένετο βραδυτής· εἰς αὐτὴν τὴν ῥίζαν τῆς Μακεδονίας ἐγένοντο· οὐκ ἂν εἰ κατὰ παροξυσμὸν ἐνήργησε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ἢ δὲ τοσαύτη προκοπὴ σημεῖον τοῦ μὴ εἶναι τι ἀνθρώπινον· εἶτα λέγει καὶ τοὺς τόπους, ἅτε ἱστορίαν ἐξηγούμενος, καὶ δεικνὺς τοῦ ἐνεχρόνισεν· ἐν 30 ταῖς μείζοσι δηλονότι, τὰς γὰρ ἄλλας παρεῖη· ἀξιώμά ἐστι πόλεως ἢ κολώνεια.

Ἀμμωνίος. Σημειωτέον ὅτι σὺν τῷ Παύλῳ ἦν ἐν ταῖς πόλεσι

ταύταις ὁ Λουκάς· ὡς ἐξ ὧν καὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ συμπεριλαμβάνει, λέγων· “ἐξηγήσαμεν, εὐθυδρομήσαμεν.”

Ἦμεν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει διατρίβοντες ἡμέρας 13
τινάς· τῇ τε ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἐξήλθομεν ἔξω τῆς
πόλεως παρὰ ποταμὸν, οὗ ἐνομιζέτο προσευχῆ^ε εἶναι, 5

Τοῦ Χριστοστόμου. “Ὅρα πάλιν τὸν Παῦλον Ἰουδαίζοντα, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τόπου.

Ἀμμωνίοι. “Παρὰ ποταμὸν οὗ ἐνομιζέτο προσευχῆ^ε εἶναι”
μᾶλλον μὴ οὔσης ἐκεῖ συναγωγῆς διὰ τὸ σπάνιον, παρὰ τὸν πο-
ταμὸν ἔξω τῆς πόλεως λάθρα συνήγοντο οἱ δῆθεν θεοσεβεῖς. 10

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐ γὰρ δὴ ἐνθα ἦν συναγωγή μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἔξω ἤρχοντο, ὥσπερ τόπον τινα ἀφορίζοντες· ἅτε σωματικώ-
τεροι ὄντες Ἰουδαῖοι, καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, ὅτε καὶ ὄχλον
εἰκὸς συνελθεῖν.

Καὶ καθίσαντες ἐλαλοῦμεν ταῖς συνελθούσαις γυναίξι. 15

Τοῦ Χριστοστόμου. “Ὅρα τὸ ἄτυφον πάλιν· γυνὴ καὶ ταπεινὴ
αὕτη καὶ ἀπὸ τῆς τέχνης· ἀλλ’ ὅρα φιλόσοφον γυναῖκα· πρῶ-
τον αὕτη ἐμαρτύρησε τὸ τὸν Θεὸν καλέσαι αὐτήν· ὅρα δὲ πῶς
οὐκ αἰσχύνεται τὰ ἐπιτηδεύματα ὃ τὴν ἱστορίαν γράφων· ἅτε
δὴ καὶ ἀργίας οὔσης μᾶλλον προσεῖχον τοῖς λεγομένοις· καὶ οὐδὲ 20
ἢ πόλις αὕτη μεγάλη ἢ τῶν Φιλιππησίων· ταῦτα δὴ μαθόντας
καὶ ἡμεῖς, μηδένα ἐπαισχυνόμεθα· παρὰ βυρσεῖ μένει Πέτρος,
παρὰ πορφυροπόλιδι ὁ Παῦλος καὶ ξένη· ποῦ ὁ τύφος; ἄρα τοῦ
Θεοῦ δεόμεθα ὥστε ἀνοῖξαι καρδίαν· ὁ Θεὸς ἀνοίγει καρδίας τὰς
βουλομένας· ἔστι γὰρ πεπωρωμένας ἰδεῖν· τὸ μὲν ἀνοῖξαι τοῦ 25
Θεοῦ ἦν, τὸ δὲ προσέχειν, αὐτῆς· ὥστε καὶ θεῖον καὶ ἀνθρώπινον
ἦν· “ἔξω τῆς πόλεως” ἐπιτηδεῖος ἦν ὁ τόπος πρὸς τὴν ἀκρόασιν,
πειρασμῶν ἀπηλλαγμένοι καὶ κινδύνων.

14 Καὶ τις γυνὴ ὀνόματι Λυδία, πορφυρόπωλις πόλεως
Θυατείρων, σεβομένη τὸν Θεὸν, ἤκουεν· 30

Ἀμμωνίοι. Σημειωτέον ὅτι δεῖ πρῶτον τὰς κατηχήσεις γίνε-
σθαι· καὶ ὅταν δέξωνται τὸν λόγον οἱ ἀκούοντες, τότε ἐπιφέρειν
καὶ τὸ βάπτισμα. εἰ δὲ τις τολμήσειεν εἰπεῖν, ὅτι ἰδοὺ ὃν βούλε-

^ε προσευχῆ Cod.

^ε Sic.

ταὶ ὁ Θεὸς σώζει· ὃν γὰρ θέλει ἐλεεῖ· καὶ οὐ θέλει, διανοίγει τὴν καρδίαν· ὡς ζητῶν αὐτῷ τὴν αἰτίαν περιάψαι τοῦ σώζεσθαι ἡμᾶς ἢ μὴ σώζεσθαι· ἵνα αἴτιον εἶναι τὸν Θεὸν φήσωσιν· ὅρα γάρ, φησι, πῶς διήνοιξε τὴν καρδίαν τῆς Λυδίας. πρὸς ὃν δεῖ εἰπεῖν· “ἐρευ-
 “ῶτε τὰς γραφάς·” ὁ γὰρ μὴ ἐρευνητῶν οὐκ εὕρισκει τὸ ζητούμενον· 5
 τί οὖν φαμεν Θεοῦ χάριτι, δ' ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου ἐλέχθη; ὅτι ἐκεῖ-
 νους ἀνοίγει θύραν ὁ Θεὸς τοῖς θεοσεβῶς μὲν ζῶσι, πλανωμένοις
 δὲ περὶ τὴν πίστιν, διὰ τὴν πατροπαράδοτον κακοπιστίαν· ἰδοὺ γὰρ
 καὶ αὐτὴ ἔσεβε μὲν τὸν Θεόν, ἠγνόει δὲ τὸ πῶς δεῖ σωθῆναι, ὅπερ
 αὐτῇ ὁ Κύριος ἀνεπλήρωσε διὰ τῆς ἀληθοῦς διδασκαλίας· ὡς τὸ 10
 ῥητὸν φησι, “σεβομένη τὸν Θεόν·” ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου, ὅταν ὁ Θεὸς
 οὐκ ἀνοίγῃ καρδίαν τινός, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνοίγει, ἐπεὶ ἄθεός ἐστι,
 καὶ εἰς μάτην δέχεται τοὺς λόγους· κἄν γὰρ δι' ἐναργῶν ἀποδεί-
 ξων συστήσῃ τις τὸν θεῖον λόγον, ὥσπερ καὶ οἱ Ἀπόστολοι διὰ
 σημεῖων καὶ τεράτων· ἀλλ' οὖν δουλεύειν θέλων τοῖς ἑαυτοῦ πά- 15
 θεσι καὶ κακίᾳ, ἀποτρέπεται τὸν λόγον· αὐτὸς ἑαυτῷ αἴτιος γενό-
 μενος· οὐδέποτε γὰρ ὁ Θεὸς συνεργεῖ τινι εἰς κακόν· ἀλλ' εἰς μὲν
 τὰ καλὰ διὰ τὴν αὐτοῦ φιλαγαθίαν συνευδοκεῖ· ἐπὶ δὲ κακῶν,
 συγχωρεῖ πορεύεσθαι ἕκαστον ἐν τοῖς ἐπιθυμήσασιν αὐτοῦ· πρὸς δ
 οὖν θέλει τις ζῆ. 20

Ἦς ὁ Κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν προσέχει τοῖς
 λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου.

Τοῦ Χριστοστόμοι. Οὐκ ἄρα οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν οἱ κατορ-
 θύοντες, ἀλλ' ἢ προδοποιούσα χάρις αὐτοῖς· ἐκείνων μὲν γὰρ ἦν
 τὸ περιμένα καὶ κηρύττειν, τὸ δὲ πείθειν τοῦ ἐνεργουῦντος αὐτοῖς 25
 Θεοῦ· καθὼς καὶ ὁ Λουκᾶς, ὅτι φησὶ “διήνοιξε τὴν καρδίαν αὐτῶν.”
 καὶ πάλιν, “οἷς ἦν δεδομένον ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.”

15 Ὡς δὲ ἐβαπτίσθη, αὐτὴ καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς, παρεκά-
 λεσε λέγουσα,

Σκοπεῖ πῶς ἅπαντας ἔπεισεν· εἴτα βλέπε σύνεσιν, πῶς δυσω- 30
 πεί τοὺς Ἀποστόλους· πόσης ταπεινότητος γέμει τὰ ῥήματα, πό-
 σης σοφίας.

Εἰ κεκρίκατέ με πιστὴν τῷ Κυρίῳ εἶναι, εἰσελθόντες
 εἰς τὸν οἶκόν μου, μένατε· καὶ παρεβιάσατο ἡμᾶς.

θῆσαι τῷ τρίποδι τοῦ Ἀπόλλωνος, διαιροῦσα τὰ σκέλη· εἴθ' οὕτω πνεῦμα πονηρὸν κάτωθεν ἀναδιδόμενον· καὶ διὰ τῶν γεννητικῶν αὐτῆς διαλυόμενον μορίων, πληροῦν τὴν γυναῖκα τῆς ματίας· καὶ ταύτην τὰς τρήχας λύουσαν, λοιπὸν βακχεύεσθαι τε καὶ ἀφρὸν ἐκ τοῦ στόματος ἀφίεσθαι, καὶ οὕτως ἐν παροιμίᾳ¹ γενομένην, τὰ 5 τῆς ματίας φθέγγεσθαι ῥήματα· οἶδα ὅτι ἠσχύνθητε καὶ ἠρυθρίασατε ταῦτα ἀκούσαντες· ἀλλ' ἐκεῖνοι καὶ μέγα φρονοῦσι, καὶ διὰ τὴν ἀσχημοσύνην καὶ διὰ τὴν ματίαν ταύτην.

ΔΙΑΤΜΟΤ. Περὶ τοῦ καλουμένου Πυθῶνος μαντικῶ πνεύματος ἐρεῖ τις, ὡς οὐκ εἶη πονηρὸν οὐδὲ ἀκάθαρτον· οὐδὲν γὰρ περὶ αὐτοῦ¹⁰ γέγραπται τοιοῦτον· προσχρώμενος τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ, ἣ εἶπε περὶ Παύλου καὶ τῶν συνόντων· φησὶ γὰρ, “οὔτοι οἱ ἄνθρωποι “δούλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσὶ” πῶς γὰρ πονηρὸν, τὸ οὕτω διακείμενον περὶ θεῶν ἀνδρῶν, καὶ γινῶσκον πῶς καταγγέλλουσι· ἕτερος δὲ πᾶσαν τὴν κατάθεσιν τὴν πρὸς τὰ χρηστήρια καὶ μαν- 15 τεῖα ἀπαγορεύων ἐρεῖ· οὐ σπουδαῖον πνεῦμα τὸ ἐπὶ μισθῷ μαντευόμενον· εἶπερ γὰρ ἦν τοιοῦτον, κἂν συνεχῶρει Παῦλος πείθοντι παραδέχεσθαι τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν· ἀλλ' οὐ συνεχῶρησε· στραφεῖς γὰρ πρὸς τὴν παιδίσκην πότερον^κ διαπινηθεῖς, εἶπε τῷ πνεύματι ἐξελεῖν ἀπ' αὐτῆς· πειστέον τῶν τὰς φύσεις εἰσαγόντων· 20 τί ἐροῦσι περὶ τῶν οὕτως ἐχόντων πνευμάτων, ἃ ἐκ τοῦ φανεροῦ οὔτε πονηρὰ οὔτε ἀστεῖα φαίνεται; ἡμᾶς γὰρ οὐ θλίβει προσάπτοντας προαίρεσιν πᾶσι τοῖς λογικοῖς, καθ' ἣν ἄνεσις καὶ ἐπίτασις γίνεσθαι ἀρετῶν τε καὶ κακιῶν· πρέπει δὲ μᾶλλον τὸ κομίζειν πᾶν μαντικὸν Πνεῦμα φαῦλον εἶναι· διὸ καὶ κωλύει ἡ 25 θεόπνευστος γραφὴ καθόλου τὴν μαντίαν, ὡς οὐκ ἐπὶ καλοῦ γινόμενην· εὐρεῖν οὖν ἔστιν ἐνδιαπίπτοντας ἐπὶ πολλῶν τοὺς μαντικούς δαίμονας· ὡς ἐπὶ τῷ Πυθωνίῳ πνεύματι διαπονηθεῖς Παῦλος, ἐξέβαλεν αὐτὸ τῆς ἀνθρώπου· ἅμα κακείνην ἐλευθερῶν τῆς κατεχούσης ματίας, καὶ δεικνύς ὡς οὐ πρέπουσα μαρτυρία ἡ ἀπὸ 30 πονηρῶν τοῖς κήρυξι τῆς ἀληθείας· δεδιέναι γὰρ ἐπέρχεται, μὴ συναρπάσαντες οἱ τοιοῦτοι δαίμονες, δι' ὧν εἰρήκασιν ἀληθῶς, τοὺς ἐνχερεῖς τῶν ἀνθρώπων, ψευδῆ τινα καὶ πονηρὰ καταμίξαντες τῇ μαρτυρίᾳ, πιστευθέντες, μεγίστης βλάβης αἷτιοι γέγονται· διὸ

¹ παροιμία Cod.^κ Sic.

οὐδὲ τοῖς αἰρετικοῖς προσεκτέον ῥητὰ γραφικὰ προφέρουσι· βλαπτουσι γὰρ μᾶλλον ἢ ὠφελουσι προφέροντες τὰ οἷς οὐ πιστεύουσιν ὡς θεῖα.

- 17 Αὕτη κατακολουθοῦσα τῷ Παύλῳ καὶ ἡμῖν, ἔκραξε λέγουσα, οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δούλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψί- 5
στου εἰσὼν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ὑμῖν ὁδὸν σωτηρίας.

Τοῦ Χριστοῦ τόμοι. Γνωθὶ σαφῶς ὅτι καὶ δαίμονες ἴσασι Θεὸν ἕψιστον ὄντα Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρώμενον· τούτου γὰρ δούλος ὑπάρχων ὁ Παῦλος διαβεβαιούται λέγων “ Παῦλος δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ.”

Ἀμμονίῳ. Τὸ τῆς Πυθῶος πνεῦμα μαντείας ἐποίη· διὰ δὲ 10
τοῦτο Πυθῶος πνεῦμα ἐκαλεῖτο· ἐπειδὴ ἡ Πυθία, ἣτοι ὁ ἐν τῇ Πυθίᾳ δαίμων Ἀπόλλων καλούμενος, ἐμαντεύετο· καὶ ἠπάτα τοὺς ἀνθρώπους, λέγων αὐτοῖς τὰ γεγενημένα· οὐδὲν γὰρ ἦν δυσχερὲς τῷ δαίμονι ἰδεῖν τὰ γενόμενα ἐν Ῥώμῃ σήμερον, καὶ εὐθὺς ἀπαγγεῖλαι αὐτά· ὁ καὶ ἐποίησε τῷ Κροίσῳ, ἣτοι τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ 15
μαντευομένοις, ἠνίκα ἐεῖραζεν αὐτὸν ὁ Κροῖσος διὰ τῶν εἰς τὴν Πυθίαν ὄντων, τί ποιεῖ σήμερον ὁ Κροῖσος· καὶ ἀκόπως ὄρων τὰ ἐν Λυδίᾳ, ἤρχετο εὐθὺς ἐν τῇ Πυθίᾳ, καὶ ἀπήγγελλεν αὐτοῖς· ἔλεγεν οὖν περὶ τῶν παρελθόντων εὐχερῶς. πολλάκις δὲ καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἔλεγε στοχασμῶ, ὥσπερ τοῦ Κύρου, ὄρων αὐτοῦ τὴν 20
ἀρχικὴν ἔξιν, καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν ἐκ παιδός· οὐδὲν οὖν δυσχερὲς τῷ δαίμονι ἀσωμάτῳ ὄντι ὄραν τὰ πόρρω ὄντα, καὶ ἀπατᾶν τοὺς ἀνθρώπους ἐν οἷς ἐζήτουν μαντεύεσθαι· ὅπουγε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περὶ τῶν παρελθόντων ἢ ὄντων ἐρωτῶσιν οἱ ἀφερέπονι, καὶ πάντα ὡς ἐὰν παραστῆ ποιῶντες, ἐρωτῶντες περὶ ἀπολλομένων πραγμά- 25
των ἢ περὶ ἀπόντων· ἄρα ζῆ ὁ ὢν ἐν τῇδε τῇ πόλει ἀπόδημος; ὁ, ὡς εἶπον, εὐκολον ἦν εἰπεῖν τῷ δαίμονι, ἢ δι’ ἀνδρὸς ἢ διὰ γυναικὸς δι’ αὐτῶν λαλῶν· ἀμέλει γοῦν καὶ ἕως νῦν τινὲς τοὺς δαιμονῶντας, ἐν τῷ καιρῷ καθ’ ὃν ἐπιτίθενται τοῖς ἀνθρώποις, πειρῶνται ἐπερωτᾶν τινὰ, ὅπερ ἐστὶν ἄθεον· σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ διὰ τῶν δαι- 30
μόνων οἷς ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες ἐκηρύττετο ὁ Χριστός· καὶ αὐτῶν διαμαρτυρουμένων καὶ λεγόντων, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι δούλοι εἰσι τοῦ Θεοῦ· καὶ σωτήριόν ἐστι τὸ παρ’ αὐτῶν κήρυγμα· καὶ ὅτι Θεὸς ὁ Ἰησοῦς, οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ κήρυγμα τῶν περὶ

Σίλαν καὶ Παῦλον ἀρμόζει δὲ κατὰ Νεστοριανῶν καὶ Παυλιανιστῶν ὅτε δὲ διεμαρτύρατο πολλάκις ὁ δαίμων, ὅτι τὸ κηρύγμα τῶν Ἀποστόλων σώζει· τότε καὶ ὁ Παῦλος ἐξέβαλεν αὐτόν· ἵνα δείξῃ τοῖς αὐτὸν^κ πιστεύουσιν, ὅτι ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἦν πᾶς πιστὸς, καὶ ἐξουσίαν εἶχεν ὡς ὑποταγέντα αὐτῷ τὸν δαίμονα συγ-5
χωρῆσαι μένειν καὶ ἀπολύσαι· ὅρα δὲ πῶς ἐνήργησε τῶν Χριστοῦ δούλων ὁ λόγος· ὅτι εὐθύς ἅμα τῇ κελεύσει αὐτῶν τὰ δαιμόνια ἐξήει.

18 Τοῦτο δὲ ἐποίει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. διαπονηθεὶς δὲ ὁ Παῦλος, καὶ ἐπιστρέψας, τῷ πνεύματι εἶπε, παραγγέλλω σοι, ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξελθεῖν ἀπ' 10 αὐτῆς· καὶ ἐξῆλθεν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ.

Τοῦ Χριστοστόμου. Τί δήποτε καὶ ὁ δαίμων ταῦτα ἐφθέγγετο, καὶ ὁ Παῦλος ἐκώλυσε; κάκεινος κακούργως ἐποίει, καὶ οὗτος συνετῶς· ἐβούλετο λοιπὸν ἀξιόπιστον ἑαυτὸν ποιεῖν· εἰ γὰρ προσήκατο αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ὁ Παῦλος, πολλοὺς ἂν καὶ τῶν 15 πιστῶν ἠπάτησεν, ἅτε ὑπ' ἐκείνου δεχθείς· διὰ τοῦτο ἀνέχεται καθ' ἑαυτοῦ εἰπεῖν, ἵνα στήσῃ τὰ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ αὐτὸς συγκαταβάσει κέρηται πρὸς τὴν ἀπώλειαν. τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐ προσήκατο Παῦλος, ἀλλὰ διέπτυσεν, οὐ βουλόμενος ἀπλῶς ἑαυτὸν ἐπιρρίπτειν τοῖς σημείοις· ὡς δὲ ἐπέμενε τοῦτο ποιῶν, καὶ τὸ 20 ἔργον ἐδείκνυ, τότε ἐκέλευσεν αὐτὸ ἐξελθεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγα—
“ Διαπονηθεὶς δὲ ὁ Παῦλος,” τουτέστι τὴν κακουργίαν εἶδε τοῦ δαίμονος, καθὼς αὐτὸς λέγει· “ οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.”

Σεβήροτ ἀπὸ¹ Ἐξέβαλε τὸ πνεῦμα ὁ Ἀπόστολος, ἅμα κακείνην ἐλευθερῶν τῆς κατεχούσης μανίας, καὶ δεικνὺς ὡς οὐ πρέ- 25
πουσα μαρτυρία τοῖς κήρυξι τῆς ἀληθείας ἢ ἀπὸ πονηρῶν πνευμάτων. πρὸς δὲ τούτοις ἐδεδοίκει, μὴ συναρπάσαντες οἱ τοιοῦτοι δαίμονες τοὺς εὐχερεῖς τῶν ἀνθρώπων δι' ὧν εἰρήκασι τάληθῆ, ψευδῆ τινὰ καὶ πονηρὰ καταμιζάντες τῇ μαρτυρίᾳ, πιστευθέντες ὡς πάλιν ἀληθεύοντες, μεγίστης βλάβης αἴτιοι γέγονται τοῖς πολλοῖς. 30

^κ Sic.

¹ Hæc rec. man. add. sed in marg. ead. m. ἀξάνε. quod vult ἐξ ἀπεργράφου. Hoc et verum esse, similitudo eorum, quæ paulo ante excerpta sunt e Didymo, cum his, demonstrare videtur. Nam hi duo sæpiissime quadrant; et alterum e Didymo sua mutare, potius crediderim.

“Ὡσπερ σκολιὸς πρὸς ὀρθῷ ὑποδήματι οὐκ ἐναρμόζεται, οὕτως οὐδὲ καρδίαις ἐνδιαστροφίαις ἢ αἴνεσις τοῦ Θεοῦ ἐπιτρέπεται διὰ τοῦτο οἶμαι, ὡς οὐ πρόποντος τῷ στόματι τῶν δαιμόνων τοῦ περὶ τοῦ Σωτῆρος λόγου, ἀφαιρεῖται αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν, ἵνα μὴ φανερόν αὐτὸν ποιήσωσι· καὶ τῷ Πύθωνι ὁ Παῦλος ἐπιτιμᾷ, ἵνα μὴ ἀπὸ ἀκαθάρτου ἄγος συνίσταται.

- 19 Ἰδόντες δὲ οἱ κύριοι αὐτῆς, ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ἐλπίς τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν, εἴλκυσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας.

Τοῦ Χρῆστοστομοῦ. Πανταχοῦ τὰ χρήματα αἴτια τῶν κακῶν ὡς τῆς ἀμότητος τῆς Ἑλληνικῆς ἐβούλοντο δαιμονῶν τὸ κοράσιον ὥστε χρηματίζεσθαι.

- 20 Καὶ προσαγαγόντες αὐτοὺς τοῖς στρατηγοῖς, εἶπον, οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν, Ἰουδαῖοι ὑπάρχοντες· καὶ καταγγέλλουσιν ἔθνη, ἃ οὐκ ἔστιν ἡμῖν παραδέχεσθαι, οὐδὲ ποιεῖν, Ῥωμαίοις οὖσι.

Τοῦ λίττοῦ. Τί λέγεις; πείθῃ τῷ δαίμονι; διατί οὖν οὐκὶ καὶ ἐνταῦθα ἐκεῖνος λέγει, ὅτι “δοῦλοι Θεοῦ τοῦ ὑψίστου;” σὺ λέγεις, ὅτι “ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν” ἐκεῖνος λέγει, ὅτι καταγγέλλουσιν ὑμῖν ὁδὸν σωτηρίας· σὺ λέγεις, παραδίδόσιν ἡμῶν ἔθνη, ἃ οὐκ ἔξεστι παραδέχεσθαι· ὅρα οὐδὲ τῷ δαίμονι προσέχοντας, ἀλλὰ πρὸς ἐν ὁρῶντας τὴν φιλαργυρίαν.

- 22 Καὶ συνεπέστη ὁ ὄχλος κατ’ αὐτῶν, καὶ οἱ στρατηγοὶ, περιρρήξαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ἐκέλευον ραβδίσειν·

Τοῦ λίττοῦ. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος τὸ πᾶν εἰργάσατο, καὶ τὰ θαύματα καὶ τὴν διδασκαλίαν· τῶν δὲ κινδύνων καὶ ὁ Σίλας κοινωνεῖ. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Διατί μὴ εἶπον ὅτι τὸν δαίμονα ἐξέβαλον; εἰς Θεὸν ἠσέβησαν· ἦττα γὰρ αὐτοῖς ἦν· ἀλλ’ ἐπὶ καθοσίωσιν τρέπονται, ὡς Ἰουδαῖοι λέγοντες· “οὐκ ἔχομεν βασιλεῖα εἰ μὴ Καίσαρα.”

- 23 Πολλὰς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πλιγὰς, ἔβαλον εἰς

φυλακὴν, παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι, ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς·

Τοῦ ἀποστόλου. Ὅρα δὲ αὐτοὺς οὐκ ἀποκρινομένους, οὐδὲ ἀπολογουμένους, ἵνα μείζονος θαύματος αἷτιοι γένωνται· ὅταν γὰρ φησιν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι· “ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου” ἢ γὰρ 5 “δύναμίς μου, ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται” ὥστε καὶ ἐπεικειάσθαι θαυμασθῆναι αὐτούς.

Ἀμμηονίος. “Παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς” ὥστε οὖν εἰδότες αὐτῶν τὴν δύναμιν ἐφρυναπάτου ἑαυτοὺς λέγοντες, ὅτι ἀσφαλῶς αὐτοὺς τηρεῖ· καὶ ἐμαρτύρουν καὶ 10 αὐτοὶ, ὅτι οὐκ ἦσαν οἱ τυχόντες ἄνθρωποι, ἀλλὰ μεγάλοι τινές, ἔξουσίαν ἔχοντες ποιεῖν ὃ θέλουσι διὰ τοῦ Κυρίου.

24 Ὃς παραγγελίαν ταύτην λαβὼν, ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν,

Τοῦ Χριστοστόμου. Καὶ τοῦτο αὐτὸ οἰκονομικῶς· ἐπειδὴ θαῦ- 15 μα μέλλει γενέσθαι μέγα· ἐπιτηδεῖος ὁ τόπος πρὸς τὴν ἀκρόασιν ὅσῳ ἀκριβεστέρα ἡ φυλακὴ γίνεται, τοσούτῳ τὸ θαῦμα λαμπρότερον.

Καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον.

Τοῦ ἀποστόλου. Ὡς ἂν εἴποι τις, εἰς τὸ ἔργον πόσων ταῦτα 20 θαυμάτων ἀξία; Ὅσα μὲν ἔπαθον ἐκεῖνοι· ἡμεῖς δὲ ἐν τρυφῇ· ἡμεῖς δὲ ἐν θεάτροις· ἡμεῖς δὲ ἀπολλύμεθα καὶ καταποντιζόμεθα, ἄνεσιν ζητοῦντες πανταχοῦ, οὐδὲ μέχρι ῥημάτων διὰ τὸν Χριστὸν ἀνεχόμενοι λυπηθῆναι, οὐδὲ μέχρι λόγου.

* Περὶ τοῦ συμβάντος ἐκεῖ σεισμοῦ καὶ θαύματος, καὶ ὅπως πιστεύσας ὁ 25 εἰρκοφύλαξ, ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ἐβαπτίσθη πανόσιος.

25 Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας προσευχόμενοι ὑμνοῦν τὸν Θεόν· ἐπηκρόωντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμοι.

Τοῦ ἀποστόλου. Τί τούτων ἴσον γένοιτ' ἂν τῶν ψυχῶν; ἐμαστίχθη- 30 σαν πολλὰς πληγὰς λαβόντες, ὑβρίσθησαν, περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευσαν, εἰς τὸ ξύλον ἦσαν ἐμβεβλημένοι, καὶ οὐδὲ οὕτω καθεύδειν ἠρέοντο, ἀλλ' ἐπανύχιζον· ὁρᾶτε ὅσον ἡ θλίψις ἀγαθόν·

ἡμεῖς ἐπὶ ἀπαλοῖς ὄντες στρώμασιν, οὐδένα δεδοκότες, ὄλην τὴν νυκτὰ καθεύδομεν τάχα διὰ τοῦτο ἐπαυνύχιζον, ἐπειδὴ ἐν τούτοις ἦσαν· οὐχ ἢ τοῦ ὕπνου τυραννὶς αὐτοὺς εἶλεν· οὐχ ἢ ἀλγηδῶν ἔκαμψεν· οὐχ ὁ φόβος εἰς ἀπορίαν ἐβάβαλεν· ἀλλὰ ταῦτα δὴ μάλλον ἦν τὰ διεγείροντα αὐτούς.

5

Τοῦ αὐτοῦ. Τίνας ἔνεκεν μεσονύκτιον τὸ πρᾶγμα γέγονε; τίους δὲ καὶ μετὰ σεισμοῦ; ἀκούσατε Θεοῦ οἰκονομίαν καὶ θαυμάσατε· πάντων τὰ δεσμὰ ἐλύθη, καὶ αἱ θύραι ἀνεώγησαν· ἀλλὰ τοῦτο μόνον διὰ τὸν δεσμοφύλακα γέγονεν· οὐ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν· ὅτι γὰρ οὐκ ᾔδεσαν οἱ δεσμῶται ὅτι λελυμένοι εἰσὶ, 10 δῆλον ἀπὸ τῆς φωνῆς Παύλου· τί γὰρ φησιν; ἐφώνησε φωνῇ μεγάλῃ λέγων· “μηδὲν πράξης σεαυτῶ κακόν· πάντες γὰρ ἐσμὲν “ἐνθάδε” οὐκ ἂν δὲ πάντες ἦσαν ἔνδον, εἰ εἶδον τὰς θύρας ἀνεωγμένας καὶ ἑαυτοὺς λελυμένους· οἱ γὰρ τοίχους διατεμόντες, καὶ ὀρόφους καὶ θριγκία ὑπερβαίνοντες, καὶ πάντα τολμῶντες μετὰ 15 δεσμῶν, οὐκ ἂν ἐκαρτέρησαν, καὶ τῶν δεσμῶν λελυμένων, καὶ τῶν θυρῶν ἀνεωγμένων, ἔνδον μένειν· καὶ τοῦ δεσμοφύλακος καθεύδοντος αὐτοῦ. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Οἱ δεδεμένοι ἐν νυκτὶ δεσμοῦνται, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ· μετὰ πολλῆς οὖν τῆς σπουδῆς ἦν ἰδεῖν λελυμένους πάλιν καὶ καθεύδοντας· εἰ δὲ ἐν ἡμέρᾳ ἐγένετο ταῦτα, πολὺς ἂν 20 ἐγένετο θόρυβος· τίους οὖν ἔνεκεν καὶ ἐσεισθῆ τὸ οἶκημα; ὥστε διαναστῆναι τὸν δεσμοφύλακα ἐπὶ τὴν τοῦ πράγματος θέαν· οὗτος γὰρ ἦν ἄξιος τῆς σωτηρίας μόνος.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Τῷ ψαλμῶδῳ πειθόμενοι λέγοντι· “μεσονύκτιον “ἐξεγειρόμην, τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐποίουν τοῦτο.”

25

ΣΕΤΗΡΟΤ ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΛΑΜΠΕΤΙΟΥ ΣΤΗΝ-ΤΑΓΜΑΤΟΣ. Ἰδοὺ σαφῶς φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ὅτι καὶ ὕμνον· καὶ οὐκ ἐν καρδίᾳ μόνον, ἀλλὰ ὥστε καὶ ἐξακούεσθαι, κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς¹ εἰρημένον· “φωνῇ μου πρὸς τὸν Κύριον ἔκραξα· “φωνῇ μου πρὸς τὸν Θεὸν ἔδεηθην” μετὰ γὰρ τῆς μεγαλοφωνίας 30 τῶν πράξεων δεῖ καὶ θυσίας αἰνέσεως ἀναφέρειν διὰ παντὸς τῷ Θεῷ· τούτεστι· “καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ,” καθὼς Παῦλός φησι· καὶ Δαβὶδ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν, λέγει· “αἰνῶν ἐπικαλέσομαι τὸν Κύριον· καὶ ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου σωθήσο-

¹ ἐμψαλμοῖς Cod.

“μαι” τὰ γὰρ τοῦ Πνεύματος λόγια διὰ τοῦ στόματος ἄδοντες, τὴν βλάβην τῶν δαιμόνων ἐκκλίνομεν, τῶν ἐχθρῶν τῆς ἡμετέρας ζωῆς· δραπετεύουσι γὰρ ὡσπερ βέλεσι βαλλόμενοι τοῖς ψαλμοῖς, οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἅγιος Βασιλείος· “ψαλμὸς δαιμόνων φυγαδεύ-
“τῆριον· τῆς τῶν ἀγγέλων βοηθείας ἐπαγωγὸν ὄπλον ἐν φόβοις 5
“νυκτερίνοις.” Καὶ μετ’ ὀλίγα—“Εἰσαγομένων στοιχειώσις,
“προκοπτόντων αὔξησις, τελειουμένων στήριγμα.”

- 16 Ἄφνω δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμοτηρίου· ἠνεφύχθησαν δὲ παρα-
χρῆμα αἱ θύραι πᾶσαι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέβη. 10
27 Ἐξυπνος δὲ γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ἰδὼν ἀνε-
φυγμένας τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, σπασάμενος μάχαι-
ραν, ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, νομίζων ἐκπεφευγέναι τοὺς
28 δεσμίους. ἐφώνησε δὲ ὁ Παῦλος φωνῇ μεγάλῃ, λέγων,
μηδὲν πράξης σεαυτῷ κακόν· ἅπαντες γὰρ ἐσμὲν ἐν-15
θαδε.

Τοῦ Χριστοστόμου. Σεισμὸς ἐγένετο, ὥστε ἀφυπνισθῆναι ἐκεῖνον· αἱ θύραι ἀνεφύχθησαν, ὥστε θαυμάσαι τὸ γεγονός· ταῦτα δὲ οἱ δεσμῶται οὐχ ἔωρων· ἢ γὰρ ἂν ἔφυγον ἅπαντες. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Ἐθαύμασε Παῦλον· τὴν φιλανθρωπίαν Παύλου ἐξεπλάγη, 20 τὴν ἀνδρίαν, ὅτι καὶ φυγεῖν δυνάμενος οὐκ ἔφυγεν· ὅτι καὶ αὐτὸν ἐκώλυσε τῆς σφαγῆς. διατί δὲ μὴ ἄλλο σημεῖον γέγονεν; ὅτι μάλιστα τοῦτο αὐτὸν ἐφειλκύνετο, ἰκανὸν πείσαι, ὅπουγε καὶ αὐτὸς ἐκινδύνευεν· οὐ γὰρ οὕτως τὰ θαύματα ἡμᾶς αἰρεῖ, ὡς τὰ εἰς ἡμετέραν σωτηρίαν ἦκοντα· ἵνα μὴ δόξη ἀπὸ ταυτομάτου γεγενῆ- 25 σθαι ὁ σεισμὸς· ἐπηκολούθησε καὶ τοῦτο ἐκεῖνον μαρτύρου· καὶ ἐν νυκτὶ φαίνεται· οὐδὲν γὰρ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν ἐποίουν· οὐκ ἦν πονηρὸς ὁ δεσμοφύλαξ.

Τοῦ Λίττοϊ. Ἔσεισε τὸ δεσμοτήριον, ἵνα σαλεύσῃ τῶν ἀπί-
στων τὴν διανοίαν· ἵνα λύσῃ τὸν δεσμοφύλακα· καὶ ἵνα καταγγείλῃ 30 τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν—Εἶδες δεσμῶν φύσιν τὰ δεσμὰ ἀναλύουσιν· ὡσπερ γὰρ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος τὸν θάνατον ἐθανάτωσεν, οὕτω καὶ τὰ Παύλου δεσμὰ τοὺς δεσμώτας ἔλυσε, τὸ δεσμοτήριον ἔσεισε, τὰς θύρας ἀνέφξε· καίτοι οὐκ αὐτῇ τῶν

δεσμῶν ἢ φύσις ἐστίν, ἀλλ' ἡ ἐναντία κατέχειν ἐν ἀσφαλείᾳ τὸν δεδεμένον, οὐχὶ τοὺς τοίχους ἀνοίγειν αὐτῷ· ἀλλὰ τῶν μὲν δεσμῶν ἀπλῶς φύσις οὐκ ἔστιν αὕτη· δεσμῶν δὲ τῶν διὰ Χριστὸν αὕτη.

29 Αἰτήσας δὲ φῶτα εἰσεπήδησε, καὶ ἔντρομος γενόμε- 5
30νος προσέπεσε τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλᾳ· καὶ προαγα-
γῶν αὐτοὺς ἔξω, εἶπε, Κύριοι, τί δεῖ με ποιεῖν ἵνα
σωθῶ;

Τοῦ ἀποστόλου. Ὅρα αὐτὸν οὐκ ἐπειδὴ διεσώθη ἐπὶ τούτῳ στέργοντα· ἀλλὰ τὴν δύναμιν ἐκπλαγέντα· εἶδες τί ἐκεῖ γέγονε, καὶ ¹⁰
τί ἐνταῦθα· ἐκεῖ παιδίσκη ἀπηλλάγη πνεύματος, καὶ εἰς δεσμο-
τήριον ἐκέβαλον αὐτοὺς, ὅτι ἠλευθέρωσαν αὐτὴν τοῦ δαίμονος· ἐν-
ταῦθα ἔδειξαν θύρας ἀνεωγίας, καὶ ἤνοιξαν αὐτοῦ τῆς καρδίας τὰς
θύρας· ἔλυσε δεσμὰ διπλᾶ· ἦψεν ἐκεῖνος τὸ φῶς· τὸ γὰρ ἐν τῇ
καρδίᾳ αὐτοῦ φῶς ἔλαμπε· καὶ εἰσεπήδησε καὶ προσέπεσε· καὶ ¹⁵
οὐκ ἐρωτᾷ πῶς τοῦτο γέγονεν, ἢ τί γέγονεν· ἀλλ' εὐθέως φησὶ,
“ τί δεῖ με ποιεῖν ἵνα σωθῶ;”

Ἀμμονίος. Πάλιν ἐνθέν ἐστι στοχάσασθαι τὸ αὐτεξούσιον
τῆς τῶν ἀνθρώπων πίστεως. Ἰδοὺ γὰρ τοσοῦτου γενομένου φόβου
μόνος ὁ δεσμοφύλαξ ἐπίστευσε· καίτοι γε ἔδει μάλιστα τοὺς ²⁰
δεσμώτας κινηθῆναι πρὸς τὸ πιστεῦσαι· ὅπου γε καὶ πλείονος
ἐπειράσθησαν τῆς θαυματουργίας· ἄφνω τὰς σιδηρᾶς αὐτῶν χειρο-
πέδας ἑωρακότες διαρρηχθείσας· ἀλλ' ἠλίθιοι ὄντες, πρὸς μὲν τὸ
παρὸν ἐδειλίασαν, τῶν θεμελίων τῆς φρουρᾶς ἀνακινήθεντων καὶ
τῶν θυρῶν ἀνεωχθείσων καταφρονηταὶ δὲ ὄντες τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὸ ²⁵
πράγμα τοσοῦτον ἐπελάβοντο τοῦ γεγονότος, ὥστε μὴδὲ λαλῆσαι
τῷ δεσμοφύλακι ἢ ἄλλῳ τινὶ τὸν γεγονότα φόβον· ἢ γὰρ ἂν
ἤμελλον ὑπὸ τοῦ δεσμοφύλακος ἢ ὑπὸ τῶν περὶ Παῦλον ἀκοῦσαι
τὸ αἴτιον τῆς θαυματουργίας, καὶ πολλάκις κατανηγῆναι εἰς θεο-
σέβειαν. ἠγοῦμαι δὲ καὶ τι τοιοῦτον γεγενησθαι καὶ ἐν ἄδῳ, κατὰ ³⁰
τὸν καιρὸν ἐκεῖνον καθ' ὃν κατήλθεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
στὸς, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος κάτω, πρὸς ὀλίγον τοῦ θανάτου γενοσάμε-
νος· καὶ ἐσείστησαν τὰ θεμέλια τῆς γῆς, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ
ἐλύθησαν· καὶ ὅσοι μὲν προσέδραμον τῷ Σωτῆρι καὶ ἐπίστευσαν

εἰς αὐτὸν, ἐσώθησαν, ὡς ὁ δεσμοφύλαξ καὶ οἱ αὐτοῦ· ὅσοι δὲ ἀπο-
 προσεκοιήσαντο καὶ οὐκ ἀντεκοιήσαντο τοῦ πολυπραγμονήσαι τὸ
 παράδοξον τοῦ θαύματος, οὗτοι ἔμειναν πάλιν ἐν ἄδου· ὡς περ γὰρ
 οἱ περὶ Παῦλον ἐξῆλθον ἀπολυθέντες ἔω ἀπὸ τῆς φυλακῆς, οὕτω
 καὶ ὁ Χριστὸς ἔννεχος πρῆφας ἀνελθὼν ἀπὸ τοῦ ἄδου καὶ ἀπολυθεὶς, 5
 οὐ γὰρ ἦν^m αὐτὸν εἰκὸς, Θεὸν ὄντα, κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου,
 ἀέστη, καὶ συντυχὼν τοῖς πιστοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ταῖς περὶ
 Μαρίαν γυναιξίν ἐν πρώτοις, καὶ παρακαλέσας αὐτούς καὶ παρα-
 θαρσύνας πρὸς τὴν πίστιν, καὶ λέγων, “ θαρσεῖτε,” ἀνελήφθη εἰς
 οὐρανοῦς, ἐνδημήσας πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Θεόν· οὕτω γὰρ 10
 καὶ οἱ περὶ Σίλαν ἐξελθόντες ἀπὸ τοῦ δεσμοτηρίου, καὶ συντυχόντες
 ταῖς περὶ Λυδίας, καὶ τοῖς πιστοῖς ἀδελφοῖς, ἀπεδήμησαν. σημειω-
 τέον δὲ ὅτι ἄνευ τοῦ πιστεῦσαι εἰς τὸν Ἰησοῦν, ἀδύνατον σωθῆναι·
 κἂν σώφρων τις ᾖ, κἂν κενόδοξος, κἂν πραῦς, κἂν εἴτι δήποτε
 ἕτερον εἴπῃς ἀρετῆς ἐχόμενον, διὰ τοὺς ψευδοφιλοσόφους, καὶ τοὺς 15
 Ἰουδαίους.

31 Οἱ δὲ εἶπον, πιστεῦσον ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χρι-
 32 στὸν, καὶ σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου. καὶ ἐλάλη-
 σαν αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, σὺν πᾶσι τοῖς ἐν τῇ
 οἰκίᾳ αὐτοῦ. 20

Οὐδὲ ἐν δεσμοτηρίῳ κατακλειόμενος ἠσύχαζεν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ
 τὸν δεσμοφύλακα μετέγε πρὸς ἑαυτὸν, τὴν καλὴν ταύτην αἰχμα-
 λωσίαν ἐργασάμενος.

Οὗτος ἐστὶν ὁ Στεφανᾶς, ὃν μνημονεύει Παῦλος ἐν τῇ πρὸς
 Κορινθίους πρώτῃ Ἐπιστολῇ. 25

33 Καὶ παραλαβὼν αὐτούς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτὸς,
 ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς καὶ οἱ
 34 αὐτοῦ πάντες παραχρῆμα· ἀναγαγὼν δὲ αὐτούς εἰς τὸν
 οἶκον παρέθηκε τράπεζαν, καὶ ἠγαλλιάσατο πανοικεῖ
 πεπιστευκῶς τῷ Θεῷ. 30

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἐλουσεν αὐτούς, καὶ ἐλούθη ἐκείνους
 μὲν ἀπὸ τῶν πληγῶν ἔλουσεν, αὐτὸς δὲ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἐλούθη·

^m In marg. abscissa leg. add. rec. m. ὄ ἔννεχ' ῥαὶ ἀνελ^θ τὸ τοῦ ἄδου
 καὶ τυλοθεῖς οὐ γὰρ ἦν. hinc defectum supplevimus.

ἔθρεψε καὶ ἐγράφη· καὶ “ἠγαλλιάσατό,” φησι, καίτοι οὐδὲν ἦν ἀλλὰ
 ῥήματα μόνον καὶ ἐλπίδες χρησταί· τοῦτο σημεῖον ἦν τοῦ πεπι-
 στευκένας, ὅτι πάντων ἀφείθη· τί δεσμοφύλακος χεῖρον; τί δὲ
 ἀγριώτερον; μετὰ πολλῆς αὐτὸν ὑπεδέξατο τῆς τιμῆς· οὐκ ἐπειδὴ
 ἐσώθη εὐφράνθη, ἀλλὰ “πεπιστευκὸς τῷ Κυρίῳ.” 5

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀπὸ ἐνὸς σημείου προσέδραμε, καὶ ἐβαπτίσθη
 μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ παντός· τὸ μὲν γὰρ γεγονός σημεῖον· εἶδε
 μόνος αὐτός, τὸ δὲ κέρδος οὐ μόνος ἐκαρπώσατο, ἀλλὰ μετὰ τῆς
 γυναικὸς καὶ τοῦ οἴκου παντός· εἰ δὲ χρῆ εἰπεῖν Εὐδοκίαν καὶ Σιν-
 τίχην, τὴν μὲν γυναῖκα εἶναι τοῦ δεσμοφύλακος, τάχα καὶ αὐτὸν 10
 τὸν ἄνδρα.

Ἀμμωνίοι. Ἴδου πάλιν καὶ ὧδε προλαμβάνει ἡ κατήχησις
 τὸ βάπτισμα· διὸ τὸν τέλειον ἄνδρα, Ἐλληνα ὄντα καὶ ἔξω ἔχοντα,
 οὐκ ἀφείλει βαπτίζειν τις, ἐν ᾧ μὴ δύναται ἀκοῦσαι λόγον κατη-
 χητικὸν καὶ καταδέξασθαι, μάλιστα εἰ μηδέποτε ἐμνήθη λόγων 15
 θεῶν· βλέπε δὲ ὅτι διὰ τὴν ἀνάγκην εὐθὺς μετὰ τὴν κατήχησιν
 ἐπηκολούθησε τὸ βάπτισμα· δέος γὰρ ἦν, μὴ διωχθέντος τοῦ δυ-
 ναμένου βαπτίσαι, μείνη ἀμέτοχος τῆς ζωῆς ὁ βουλόμενος, διὰ τὸ
 μὴ εἶναι τὸν τοῦτο ποιοῦντα.

35 Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἀπέστειλαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς 20
 ῥαβδούχους, λέγοντες, ἀπόλυσον τοὺς ἄνδρας ἐκείνους·
 36 ἀπήγγειλε δὲ ὁ δεσμοφύλαξ τοὺς λόγους πρὸς τὸν
 Παῦλον, ὅτι ἀπεστάλακσιν οἱ στρατηγοὶ, ἵνα ἀπολυθῆτε·
 νῦν οὖν ἐξελθόντες, πορεύεσθε ἐν εἰρήμῃ.

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Καὶ τῶν στρατηγῶν δηλωσάντων ὁ Παῦ- 25
 λος οὐκ ἐξέρχεται, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ἀυδίαν καὶ τοὺς ἄλλοφύλους
 φοβεῖ αὐτούς, ἵνα μὴ νομισθῶσιν ἠξιώκοτες ἀπολεῦσθαι· ἵνα
 καὶ τοὺς ἄλλους ἐν παρρησίᾳ καταστήσωσι· διπλοῦν, ἀγαπητοί,
 τὸ ἔγκλημα ἦν, ὅτι καὶ Ῥωμαίους, καὶ ἀκατακρίτους καὶ δημοσίᾳ·
 ὁρᾷς ὅτι καὶ ἀνθρώπινα κατεσκευάζον πολλά. 30

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Καὶ αὐτοὶ οἱ στρατηγοὶ οἱ μαστιγῶντες
 αὐτούς, εὐρίσκονται ἀπὸ συναρπαγῆς μᾶλλον καὶ οὐ πονηρίας
 τοῦτο πεποιηκότες· τῷ τε εὐθέως πέμψαι καὶ ἀφείναι αὐτούς· καὶ
 τῷ φοβηθῆναι ἕστερον.

37 Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη πρὸς αὐτοὺς, δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ, ἀκατακρίτους, ἀνθρώπους Ῥωμαίους ὑπάρχοντας, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, καὶ νῦν λάθρα ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν; οὐ γὰρ ἀλλὰ ἐλθόντες αὐτοὶ ἡμᾶς ἐξαγέτωσαν.

Τοῦτ' αὐτοῦ. ἵνα μὴ δόξῃ ὡς καταδικὸς ἀπολύεσθαι καὶ ὡς 5 ἡμαρτηκὸς, διὰ τοῦτό φησι, “δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ,” καὶ τὰ ἐξῆς· ἵνα μὴ τῆς χάριτος αὐτῶν ἢ τὸ πρᾶγμα ὄρα διάφορα τὴν χάριν οἰκονομοῦσαν πῶς ἐκεῖνος ἐξῆλθε; πῶς οὗτος; καίτοι ἀμφότεροι Ἀπόστολοι.

* Ὅτι παρακληθέντες, τότε ἐξῆλθον ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου. 10

38 Ἀπήγγειλαν δὲ τοῖς στρατιώταις οἱ ῥαβδούχοι τὰ ῥήματα ταῦτα· ἐφοβήθησαν δὲ ἀκούσαντες ὅτι Ῥωμαῖοι 39 εἰσὶ, καὶ ἐλθόντες παρεκάλεσαν αὐτοὺς, καὶ ἐξαγαγόντες ἠρώτων ἀπελθεῖν ἀπὸ τῆς πόλεως.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Οὐχ ὅτι ἀδίκως ἐνέβαλον ἠρώτων αὐτοὺς ἐξελεῖν 15 τῆς πόλεως· χάριν ἠτήσαντο ταύτην· οἱ δὲ ἐλθόντες πρὸς τὴν Λυδίαν, καὶ βεβαιώσαντες αὐτήν, οὕτως ἐξῆλθον· οὐ γὰρ ἔδει τὴν ξενοδόχον ἀφεῖναι ἐν ἀγῶνι καὶ μερίμνῃ· ἐξῆλθον δὲ, οὐκ ἐκείνοις κειθόμενοι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ κήρυγμα σπευδόντες, τῆς πόλεως διὰ τοῦ θαύματος ἰκανῶς ὠφεληθείσης· ἔδει γὰρ μὴ παρεῖναι λοιπὸν, τὸ 20 γὰρ θαῦμα μείζον φαίνεται τῶν ἐργαζομένων.

40 Ἐξεληθόντες δὲ ἐκ τῆς φυλακῆς εἰσῆλθον πρὸς τὴν Λυδίαν· καὶ ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς, παρεκάλεσαν αὐτοὺς, καὶ ἐξῆλθον.

Ἀμμανήσιος. Ὡ πόσῃ εἶχον ἀτυφίαν καὶ ἀγάπην· ὅτι οὐκ 25 ἄλλως ἠνέσχοντο ἐκδημῆσαι, καὶ ταῦτα παρὰ τῶν στρατηγῶν κατασπευδόμενοι, εἰ μὴ εἰσῆλθον πρὸς τὴν εὐτελεῆ γυναῖκα καὶ τοὺς λοιποὺς, οὓς καὶ ἀδελφοὺς ἐκάλουν, καὶ συνετάξαντο αὐτοῖς.

ΚΕΦ. ΚΕ.

Περὶ στάσεως γενομένης ἐν Θεσσαλονικῇ τοῦ κηρύγματος ἕνεκεν, φυγῆς τε 30 Παύλου εἰς Βεροίαν, κἀκείθεν εἰς Ἀθήνας.

1 Διοδεύσαντες δὲ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Ἀπολλωνίαν, ἦλθον εἰς Θεσσαλονίκημ, ὅπου ἦν συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων.

Τοῦ Χριστοτόμοι. Πάλιν μὲν τὰς μικρὰς παρατρέχουσι πόλεις, ἐπὶ δὲ τὰς μείζους ἐπεύγονται· ἐκείθεν, καθάπερ ἕκ τινος πηγῆς, μέλλοντος τοῦ λόγου διαρρεῖν εἰς τὰς πλησίον.

- 2 Κατὰ δὲ τὸ εἰωθὸς τῷ Παύλῳ εἰσῆλθε πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ σάββατα τρία διελέχθη αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γρα- 5
φῶν,

Τοῦ Χριστοτόμοι. Καίτοι εἶπὸν, “στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη,” οὐκ ἀφίει τούτους· πολὺν γὰρ πρὸς αὐτοὺς εἶχε πόθον· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· “ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ “ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐστὶν εἰς σωτηρίαν καὶ 10
“ἠυχόμεν ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου.” ἐποίει δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δόξαν καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ σκάνδαλον ᾖ τοῖς Ἑλλησι.

- 3 Διανοίγων καὶ παρατιθέμενος, ὅτι ἔδει τὸν Χριστὸν παθεῖν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν 15
Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὃν καταγγέλλω ὑμῖν.

Τοῦ αἰτιοῦ. Ὅρας ὅτι πρὸ πάντων τὸ πάθος κηρύττει· οὕτως οὐκ ἠσχύνοντο· ἀλλ’ ἤδεσαν τοῦτο σωτήριον ἔν. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίει, ἄνω καὶ κάτω ἀπὸ τῶν γραφῶν διαλεγόμενος· οὐ πανταχοῦ ἀπὸ τῶν σημείων· ἐπειδὴ πρὸς τοῦτο 20
ἐναντιῶς εἶχον, ὡς πλάτους καὶ γόητας διαβάλλοντες· ὁ δὲ ἀπὸ τῶν γραφῶν πείθων οὐκ ἔχει ταύτην τὴν ὑπόνοιαν.

- 4 Καί τινες ἐξ αὐτῶν ἐπίεσθησαν, καὶ προσεκληρώθη- 25
σαν τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλῳ, τῶν τε σεβομένων πλήθος πολὺ, γυναικῶν τε τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγαι.

Τοῦ αἰτιοῦ. Τὸ κεφαλαῖον εἶπε τῆς διαλέξεως· οὕτως ἀπερί-
τὸς ἐστὶν, οὐ πανταχοῦ τὰς δημηγορίας αὐτοῦ λέγων.

- 5 Ζηλώσαντες δὲ Ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων ἄνδρας τινὰς ποιηροῦς, καὶ ὀχλοποιήσαντες, ἐθορύβουν τὴν πόλιν 30

Ἀμμανίος. Διττοῦ ὄντος τοῦ ζήλου, τὸν χειρόνα ἐπετήθειεν Ἰουδαῖοι· ζήλον οὖν ὧδε τὸν φθόνον καλεῖ.

Καὶ ἐπίσταντες^α τῇ οἰκίᾳ Ἰάσωνος, ἐζήτουν αὐτοὺς
6 προαγαγεῖν εἰς τὸν δῆμον· μὴ εὐρόντες δὲ αὐτοὺς, ἔστυ-
ρον τὸν Ἰάσωνα καὶ τινας ἀδελφοὺς ἐπὶ τοὺς πολιτάρ-
χας, βοῶντες, ὅτι οἱ τὴν οἰκουμένην ὅλην ἀναστατώσαν-
7 τες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρειςιν, οὓς ὑποδέδεκται Ἰάσων· 5

Τοῦ Χρῆστοστόμοτος. Ὡς τῆς τυραννίδος· ἀπὸ τῶν οἰκιῶν εἶλκον
αὐτοὺς ἀπλῶς· ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἐναντίον ἔλεγον τοῖς δεδογμένοις,
παρεκρίνουσιν τὴν πόλιν· ἐφ' ἕτερον ἔγκλημα αὐτοὺς ἄγουσι· καὶ τί
φοβείσθε, φησὶν, Ἰησοῦν, εἶγε τέθηκεν; ὅρα πανταχοῦ τοὺς
διωγμοὺς τὸ κήρυγμα ἐκτείνοντας. 10

Τοῦ Λίτιο. Τούτου τοῦ Ἰάσωνος μέμνηται Παῦλος ἐν τῷ
τέλει τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς, λέγων· “ἀσπάζεταιται ὑμᾶς
“Τιμόθεος ὁ συνεργός μου, καὶ Λούκιος καὶ Ἰάσων, καὶ Σωσίπα-
“τρος ὁ συγγενής μου.”

Καὶ οὗτοι πάντες ἀπέναντι τῶν δογμάτων Καίσαρος 15
πράσσουνσι, βασιλέα ἕτερον λέγοντες εἶναι, Ἰησοῦν.
8 ἐτάραξαν δὲ τὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολιτάρχας ἀκούοντας
ταῦτα·

Ἀμμωνίου. Οὕτω μὲν καὶ οἱ τούτων πατέρες κατηγοροῦν τοῦ
Ἰησοῦ, λέγοντες ὅτι βασιλέα ἑαυτὸν καλεῖ· πλὴν ἐκεῖνοι, κἂν 20
εἶχον τινα κατὰ τὸ φαινόμενον εὐαπάτητον λόγον, διότι ἔζη ὁ
κατηγορούμενος, οὗτοι ποῖαν εἶχον ἀποφυγὴν τοῦ ψεύδους, λέγοντες,
ὅτι Ἰησοῦν καταγγέλλουσι βασιλέα, τὸν κατ' αὐτοὺς ἀποθανόντα·
ἦτοι ζῶντα μὲν, οὐ φαινόμενον δέ· περὶ οὗ οὐδέποτε εἶχον οἱ ἐπὶ
7 τῆς βασιλείας φοβηθῆναι, μὴ ὄρῶντες αὐτὸν ὁλῶς φαινόμενον· λη-
ρος οὖν τὰ παρ' αὐτῶν κατηγορούμενα· ἀλλ' ὡς ἔοικε τὸ ἀληθές
κηρύσσοντες ἠδειςαν· ὅτι εἰ καὶ ἀφανὴς ἦν, ἀλλ' οὖν ὄντως βα-
σιλεὺς ἦν· “καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.”

9 Καὶ λαβόντες τὸ ἱκανὸν παρὰ τοῦ Ἰάσωνος καὶ τῶν
10 λοιπῶν, ἀπέλυσαν αὐτούς. οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὐθέως διὰ 30
νυκτὸς ἐξέπεμψαν τὸν τε Παῦλον καὶ Σίλαν εἰς Βερ-
ροίαν·

^α καὶ ἐπίστευσαν Cod.

Τοῦ Χριστοστόμου. Θαυμαστός ὁ ἀνὴρ, εἰς κίνδυνον ἑαυτὸν ἐκδύς καὶ ἐκπέμφας αὐτούς.

Οἵτινες παραγενόμενοι, εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰου-
11 δαίων ἀπήεσαν. οὗτοι δὲ ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν
Θεσσαλονίκη, 5

Τοῦ ἀποστόλου. “Εὐγενέστεροι,” τουτέστιν ἐπεικέστεροι, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας, ἔνθα πάθος οὐκ ἦν, ἀνέκρινον τὰς γραφάς.

Τοῦ ἀποστόλου. “Εὐγενέστεροι,” τουτέστιν οὐδὲν πονηρὸν πράσ-
σοντες· ἀλλ’ οἱ μὲν ἐπίστησαν, οἱ δὲ οὐδὲν εἰργάσαντο· καὶ πάλιν 10
καὶ ἐνταῦθα Ἕλληνες.

Ἀμμωνίου. Τοῦτο γὰρ ἔδακνε τοὺς Ἰουδαίους, καθὼς καὶ ὀπίσω φησί· “γυναικῶν τε τῶν πρώτων πλῆθος οὐκ ὀλίγον” ἤθελον γὰρ ἔχειν μεθ’ ἑαυτῶν τὰς πλουσίας γυναῖκας, ἵνα κερδαίνωσιν ἐξ αὐτῶν· καὶ γὰρ ὁ τῆς φιλοχρηματίας καὶ αὐταρεσκείας ἔρωσ ἦτοι 15
δαίμων ἐπέιχεν αὐτούς· διὸ καὶ λαβόντες χρήματα ἀπέλυσαν τὸν Ἰάσωνα καὶ τοὺς λοιπούς.

Οἵτινες ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, καθ’ ἡμέραν ἀνακρίνοντας τὰς γραφὰς εἰ ἔχει ταῦτα
12 οὕτως. πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπίστησαν, καὶ τῶν 20
Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημόνων καὶ ἀνδρῶν οὐκ
13 ὀλίγοι. ὡς δὲ ἔγνωσαν οἱ ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης Ἰου-
δαῖοι, ὅτι καὶ ἐν τῇ Βερροίᾳ κατηγγέλη ὑπὸ τοῦ Παύλου
ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἦλθον κακεῖ σαλεύοντες καὶ ταρασ-
σοντες τοὺς ὄχλους. 25

Ἀμμωνίου. Οὐχ ὡς ἄπιστοι ἀνεζήτουν· ἦδη γὰρ ἦσαν πε-
πιστευκότες· ἀλλ’ ὡς ἄμοιροι τῆς τῶν παλαιῶν προφητῶν παρα-
δόσεως· ὅπουγε μᾶλλον διὰ τούτου πιστότεροι ἐγίνοντο, ἐρευνῶντες
τὰς γραφὰς, καὶ εὐρίσκοντες τοῖς τῶν παλαιῶν προφητῶν λόγοις
συνάδοντα τὰ περὶ τῆς ἐνσάρκα τοῦ Κυρίου οἰκονομίας πράγ- 30
ματα.

14 Εὐθέως δὲ τὸν τε Παῦλον ἐξαπέστειλαν οἱ ἀδελφοὶ

πορεύεσθαι ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν· ὑπέμενον τὲ ὁ τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος ἐκεῖ.

Τοῦ Χριστοστόμου. Σὺ δέ μοι θέα ὅτι οἰκονομικῶς ἔφευγον οὐ δειλιῶντες, ἥ γὰρ ὧν ἐπαύσαντο κηρύττοντες, καὶ οὐχὶ μᾶλλον παρῶζονα· ἀλλ' ἐκ τούτου δύο ἐγένετο· καὶ ἐκείνων ὁ θυμὸς ἐσβέν- 5 νητο, καὶ τὸ κήρυγμα οὐκ ἐνεκόπτετο^ο. ἐνταῦθα λοιπὸν τὸν Παῦλον πέμπουσι μόνον· περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐδεδοίκεσαν μὴ τι πάθῃ· τὸ κεφάλαιον αὐτῶν αὐτὸς ὧν οὕτως οὐ πανταχοῦ ἢ χάρις ἐνήργει· ἀλλ' εἶα αὐτοὺς καὶ ἀνθρώπινα ποιεῖν, διαπιστώσα αὐτοὺς καὶ διπνύζουσα, καὶ εἰς μέριμναν ἐμβάλλουσα. Καὶ μετ' ὀλίγα— 10 Ὅρα πόση καὶ οἱ λοιποὶ μαθηταὶ περὶ τοὺς κορυφαίους ἐχρῶντο τῇ σπουδῇ· ἀλλ' οὐχ ὥσπερ νῦν κεχωρίσμεθα, διηρήμεθα, μεγάλοι καὶ μικροί· οἱ μὲν ἐπαιρόμεθα, οἱ δὲ φθονοῦμεν· διὰ τοῦτο ἐν τῷ σώματι ἡ συμφωνία ἐστίν, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι φυσίωσις· ἐπειδὴ εἰς ἀνάγκην τοῦ χρεῖαν ἀλλήλων ἔχειν τὰ μέλη καθέστηκε, καὶ ἡ 15 κεφαλὴ τῶν ποδῶν δεῖται.

Ἀμμωνίου. Τῷ γὰρ Παύλῳ ἐνεῖχον μᾶλλον ἥπερ τοῖς ἄλλοις· διότι αὐτὸς ἦν ὁ τοῦ λόγου καθηγητής· ὡς καὶ ὀπίσω τοῦτο σαφῶς ἐδηλώθη· οἱ τε ἀπὸ τῶν ἔθνῶν ἐν Λύστροις ἐκάλουον αὐτὸν Ἑρμῆν· “αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου,” φησὶν· ὅσα δὲ αὐτὸς 20 οὐκ ἐκεδίδου, τοσοῦτον ἐγένετο τὸ κατ' αὐτοῦ παρὰ τῶν Ἰουδαίων μῖσος.

15 Οἱ δὲ ἀποκαθιστῶντες τὸν Παῦλον, ἤγαγον αὐτὸν ἕως Ἀθηνῶν· καὶ λαβόντες ἐντολὴν πρὸς τὸν Σίλαν καὶ τὸν Τιμόθεον, ἵνα ὡς τάχιστα ἔλθωσι πρὸς αὐτὸν, 25 ἐξήρσαν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρα αὐτὸν μείζους ἔχοντα πειρασμοὺς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἢ παρ' Ἑλλησιν· ἐν γοῦν Ἀθήναις οὐδὲν πάσχοι τοιοῦτον· ἀλλὰ μέχρι γέλωτος τὸ πᾶν προεχώρησε· καὶ τοι γε ἔπεισεν ἐν δὲ Ἰουδαίοις πολλὰ τὰ δεινά· οὕτως ἦσαν ἐκ- 30 πεπολεμωμένοι.

16 Ἐν δὲ ταῖς Ἀθηναῖς ἐκδεχομένου αὐτοὺς τοῦ Παύλου,

^ο οὐκ ἐνεκοπ. suppl. recent. m.

παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντος κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν.

Τοῦ ἁγίου. Οὐκ ὀργὴν ἐνταῦθα φησιν, οὐδὲ ἀγανάκτησιν· καθ' ἅπερ ἀλλαγῶν ἐγένετο παροξυσμὸς μεταξὺ αὐτῶν· οἰκονομεῖται καὶ ἄκοντα μείναι ἐκεῖ, ἐκδεχόμενον ἐκείνους· τί οὖν ἐστὶ παρωξύνετο; διηγείρετο· ὀργῆς γὰρ καὶ ἀγανακτήσεως πόρρω τὸ χάρισμα.

Ἀμμωνίος. Ἐλυπεῖτο ὁρῶν κατείδωλον τὴν πόλιν καὶ διηρηθίζετο λαλεῖν πρὸς αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἠδύνατο καρτερεῖν ἐπὶ τούτῳ· ἀλλὰ καὶ συζητήσεις ἐποιεῖτο μετὰ τῶν δοκούντων εἶναι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις σοφῶν, μάλιστα μετὰ τῶν Ἐπικουρείων, τῶν ἀπρονοήτων λεγόντων εἶναι τὰ πάντα· πρὸς οὓς μάλιστα τὸν λόγον ἀποτείνόμενος, ἐν τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ, μετὰ τὸ κηρύττειν τὸ σέβειν ἕνα Θεὸς τοῖς πᾶσιν· ἐν οἷς φησὶ, “ αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνῆν, ὀρίσας προστεταγμένους καιροὺς, καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν” δεικνὺς τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν.

- 17 Διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας.

Τοῦ Χριστοστόμου. Θαυμαστὸν πῶς οὐ κατεγέλασαν οἱ φιλόσοφοι, οὕτως αὐτοῦ φθεγγομένου ὑβριστικῶς. εὐθέως μακρὰν τοῦτο φιλοσοφίας ἀπὸ τοῦ κηρύγματος· ὅτι οὐδένα τύφον εἶχεν οὐκ ἐνόουν, οὐδὲ συνίεσαν τῶν λεγομένων. πῶς γάρ; οἱ μὲν σῶμα τὸν θεὸν λέγοντες, οἱ δὲ ἡδονὴν τὴν μακαριότητα.

- 18 Τινὲς δὲ τῶν Ἐπικουρείων καὶ Στοϊκῶν φιλοσόφων συνέβαλον αὐτῷ· καὶ τινὲς ἔλεγον, τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν;

Τοῦ ἁγίου Κηρύλλου εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου. Οἱ Ἀθηναῖοι ματαίαν αἴροντες ὄφρυν, ἐπὶ γλώττῃ πλαττεῖα φρονοῦντες μέγα, ἀνοήτως ἔφασκον “ τί ἂν συνέβαλον οὗτος λέγειν;” καὶ τὰ ἐξῆς· σπερμολόγον δὲ πτηνὸν εἶναι φασὶν εὐτελέστατον, τὰ ἐν ταῖς τριόδοις κατασκεδασμένα τῶν σπερμάτων εἰώθως συλλέγειν· ὃ παρεικάζοντες

τὸν θεσπέσιον Παῦλον, ἐγέλων οἱ δεῖλαιοι τὸν πρὸς αὐτοῖς γεγ-
νότα σωτήριον λόγον.

Τοὺς γὰρ σοφοὺς καὶ συνετοὺς φαύλους καλοῦσι, φησὶν ὁ
παροιμιάστης.

Οἱ δὲ, ξένων δαιμονίων καταγγελεὺς δοκεῖ εἶναι· ὅτι 5
τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζετο.

Τοῦ Χρῆστου μοτο. Καὶ γὰρ τὴν ἀνάστασιν θεὸν τινα εἶναι
ἐνόμιζον· ἅτε εἰωθότες καὶ θηλείας σέβειν. Καὶ μετ' ὀλίγα—
Δαιμόνια τοὺς θεοὺς αὐτῶν ἐκάλουν· ἦσαν γὰρ αἱ πόλεις δαιμό-
νων πλήρεις. 10

19 Ἐπιλαβόμενοι δὲ αὐτοῦ, ἐπὶ τὸν Ἄρειον Πάγον ἤγα-
γον, λέγοντες, δυνάμεθα γνῶναι, τίς ἡ καινὴ αὕτη ἢ ὑπὸ
σοῦ λαλουμένη διδαχὴ ;

Τοῦ ἀποστόλου. Ἦγον αὐτὸν, φησὶν, “ ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον ” οὐχ
ὡς τι μαθεῖν, ἀλλ' ὥστε κολάσαι ἔνθα αἱ φονικαὶ δίκαι. ὅρα γοῦν 15
καὶ ἐλπίδι τοῦ μαθεῖν πανταχοῦ τὴν καινοτομίαν ἐγκαλοῦσι· λά-
λων πόλεις, ἢ πόλεις ἐκείνη ἦν.

Ἰστιάροτος Πηλοτσιάτοτος ἐπιστολῆς 451'. Ἐπειδὴ γέγραφας,
τίνος ἕνεκεν Ἄρειος Πάγος ἐκαλεῖτο τὸ ἐν Ἀθηναῖς δικαστήριον, ἐν
ᾧ καὶ ὁ Παῦλος ἐδημηγόρησεν, ἀντεπιστέλλω, ὅτι ὁ Ἄρης ὡς 20
φασὶν ἐκεῖσε δίκας ἔδωκε· πάγος δὲ ὁ ὑψηλὸς τόπος· ἐν γὰρ ὄχθῳ
τινὶ ἦν ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον· ὅθεν καὶ πάγαρχοι καλοῦνται παρὰ
τισὶν οἱ τῶν τόπων ἢ καιῶν τινῶν ἄρχοντες.

20 Ἐξινίζοντα γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν
21 βουλόμεθα οὖν γνῶναι, τίνα θέλει εἶναι ταῦτα. Ἀθηναῖοι 25
δὲ πάντες, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι, εἰς οὐδὲν ἕτερον
22 εὐκαιροῦν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. σταθεῖς
δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἶπεν,

Τοῦ Χρῆστου μοτο. Ἐνταῦθα ἐκεῖνο σημαίνεται, ὅτι καίτοι
αἰεὶ ἐν τούτῳ ἀσχολούμενοι τῷ λαλεῖν καὶ ἀκούειν, ὅμως ξενίζοντα 30
ἐνόμιζον εἶναι ἐκεῖνα, ἅπερ οὐδέποτε ἤκουσαν.

Εἰ ἄνθρωπον ἐκήρυσσεν ἐσταυρῶσθαι, οὐ ξενὸν ἦν τὸ λεγόμενον·
εἰ δὲ Θεὸν ἔλεγεν ἐσταυρῶσθαι καὶ ἐγγεῖρθαι, ὄντως ξενίζοντα εἰσ-
έφερον εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτῶν.

ΚΕΦ. ΚΣ.

Περὶ τῆς ἐν Ἀθηναῖς ἐπιβωμίου γραφῆς, φιλοσόφου τὲ κηρύγματος, καὶ εὐσεβείας τοῦ Παύλου.

Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. 5

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὡσπερ ἐγκωμιάζειν αὐτοὺς δοκεῖ, οὐδὲν βαρὺ λέγων· “ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ.”

Τοῦ ἄλλοτ’ ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαίῳ λόγου. Ἐπεὶ καὶ Παῦλος εἰσελθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας οὐκ ἀπὸ προφητῶν οὐδὲ ἐξ εὐαγγελίων αὐτοῖς διελέγετο, ἀλλ’ ἀπὸ βωμοῦ τὴν παραίνεσιν ἐποιεῖτο· 10 οὐκ ἐπειδὴ τὸν βωμὸν ἀξιολιτότερον εἶναι τῶν εὐαγγελίων ἐνόμιζεν, οὐδὲ ἐπειδὴ τὰ γράμματα τὰ ἐκεῖ κείμενα τῶν προφητῶν εἶναι τιμιώτερα· ἀλλ’ ἐπειδὴ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διελέγετο, τοὺς οὐδενὶ τῶν ἡμετέρων πιστεύοντας, ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς ἐχειρῶσατο δογμάτων· διὰ τοῦτο φησιν, “ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς 15 “Ἰουδαῖος,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Τοῦτο ἐστὶ τὸ εἰρημένον τῷ Ἀποστόλῳ, “ἐγενόμην τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, ἵνα κερδήσω ἀνόμους.” Ἀθηναῖοις γὰρ δημηγορῶν, οὐκ ἀπὸ προφητῶν οὐδὲ ἀπὸ τοῦ νόμου διελέχθη, ἀλλ’ ἀπὸ βωμοῦ τὴν παραίνεσιν ἐποίησατο· ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς ἐχειρῶσατο δογμάτων· διὸ οὐκ εἶπεν ἄνομος, ἀλλ’ ὡς ἄνομος.

23 Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπέγραπτο, ἀγνώστῳ θεῷ.

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐκ εἶπε τοὺς δαίμονας ἀπλῶς, ἀλλὰ προδοποιεῖ τῷ λόγῳ· διὰ τοῦτο φησὶ, “δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς 15 “θεωρῶ,” διὰ τὸν βωμὸν ἐφθέγγετο φωνὴν μίαν, δι’ ἧς πάντα κατέστρεψε τὰ τῶν φιλοσόφων. οἱ μὲν γὰρ Ἐπικούρειοι αὐτόματα φησὶ καὶ ἀπὸ ἀτόμων· οἱ δὲ Στωϊκοὶ σῶμα καὶ ἐκπύρωσιν· ἀλλ’ ἔργον αὐτοῦ φησὶ τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα· ὅρα συντομίαν καὶ ἐν συντομίᾳ σαφήνειαν· ὅρα τίνα ἦν ξενίζοντα αὐτούς· 30 ὅτι ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἐποίησεν· ἃ καὶ τῶν τυχόντων ἴσασι τινὲς νυνὶ, ταῦτα οὐκ ἤδεσαν Ἀθηναῖοι, καὶ Ἀθηναίων οἱ φιλόσοφοι· εἰ γὰρ ἐποίησε, δηλονότι καὶ Κύριος. ὅρα τί φησιν, θεότητος εἶναι γνώρισμα τὸ δημιουργικόν, ὅπερ ἔχει καὶ ὁ Χριστός· καὶ γὰρ οἱ

προφήται πανταχοῦ τοῦτο φασί, Θεοῦ τὸ δημιουργεῖν οὐχ ὥσπερ ἐκεῖνοι· ἄλλον μὲν γὰρ τὸν ποιητὴν φασιν, οὐ κύριον δὲ, ὕλην ἀγέννητον ὑποθέτες.

Δεισιδαίμων λέγεται ὁ δεδιὼς τὰ δαιμόνια, ὁ πάντα θειάζων καὶ λίθον καὶ ξύλον καὶ πνεῦμα. 5

Τοῦ Χριστοστομοῦ πρὸς τοὺς μὴ ἀπαντήσαντας εἰς τὴν στήναβιν, καὶ εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν βιβλίων· καὶ εἰς τὸ ἐπίγραμμα τοῦ βωμοῦ. Βούλεσθε μαθεῖν ὅση τῆς ἐπιγραφῆς ἡ ἰσχὺς, ὅση ἡ δύναμις, ὅσος ἀπόκειται θησαυρὸς ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν γραφῶν; ἀκούσατε ἵνα μὴ καταφρονῆτε τῆς ἐπιγραφῆς τῶν θείων βιβλίων. εἰσῆλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ Παῦλος ποτὲ, ἐν αὐτῷ τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐπιτέγραπται ἡ ἱστορία αὐτῆ· εὔρεν ἐν τῇ πόλει οὐχὶ βιβλίον θεῖον, ἀλλὰ βωμὸν ἐστηκότα, βωμὸν εἰδώλου· εὔρεν ἐπιγραφὴν οὕτως ἔχουσαν, ἀγνώστῳ θεῷ· καὶ οὐ παρέδραμεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βωμοῦ τὸν βωμὸν καθεῖλε Παῦλος ὁ ἅγιος, ὁ Πνεύματος χάριν ἔχων· οὐ παρέδραμε βωμοῦ ἐπίγραμμα, καὶ σὺ ἐπιγραφὴν γραφῶν παρατρέχεις· ἐκεῖνος οὐκ ἀφήκεν ἄπερ ἔγραψαν Ἀθηναῖοι οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ σὺ ἂν ἐπέγραψε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον οὐ νομίζεις εἶναι ἀναγκαῖα· καὶ ποίαν ἔχεις συγγνώμην; ἀλλὰ γὰρ ἴδωμεν πόσον τὸ κέρδος ἀπὸ τοῦ ἐπιγράμματός ἐστιν ἵνα ὅταν ἴδῃς ἐπίγραμμα βωμοῦ ἐγκεκολλημένον, ὅτι τισαύτην παρέσχε τὴν ἰσχύν, μάθῃς ὅτι πολλῶν μᾶλλον τὰ ἐπιγράμματα τῶν θείων γραφῶν τοῦτο ποιῆσαι δυνησεται. εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· εὔρε βωμὸν ἐν ᾧ ἐπετέγραπται ἀγνώστῳ θεῷ· τί ἔδει ποιῆσαι; Ἕλληνας πάντως ἦσαν ἀσεβεῖς πάντες· τί οὖν ἐχρῆν ποιῆσαι; ἀπὸ εὐαγγελίων διαλεχθῆναι; ἀλλὰ καταγέλω· ἀλλ' ἀπὸ προφητῶν; ἀλλ' οὐκ ἐπίστευον· τί οὖν ἐποίησεν; ἐπὶ τὸν βωμὸν ἔδραμε, καὶ ἀπὸ τῶν ὄπλων τῶν πολεμίων αὐτοὺς ἐχειρώσατο· καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ λέγει· “ἐγενόμην τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος.” εἶδε τὸν βωμὸν· εἶδε τὸ ἐπίγραμμα· ἀνέστη τῷ Πνεύματι· τοιαύτη γὰρ ἡ Πνεύματος χάρις· παντόθεν ποιεῖ κερδαίνειν τοὺς ὑποδεχομένους αὐτήν· τοιαῦτα ἡμῶν τὰ ὅπλα τὰ πνευματικά· “αἰχμαλωτίζοντα” γάρ, φησι, “πᾶν νοῆμα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ” εἶδε τοίνυν τὸν βωμὸν· οὐκ ἐδειλίασεν, 35

ἀλλὰ μετέστησε τὰ γράμματα πρὸς αὐτόν· μᾶλλον δὲ τὰ γράμματα ἀφ' οὗ μετέθηκεν αὐτῶν τὸ νόημα· καὶ καθάπερ ἐν πολέμῳ στρατηγὸς ἰδὼν στρατιώτην ἐν τῇ παρατάξει τῶν πολεμίων γενναῖον καὶ μέγαν· εἶτα λαβόμενος ἀπὸ τῆς κόμης τοῦ στρατιώτου πρὸς τὴν ἑαυτοῦ τάξιν αὐτὸν μεταστήσειεν, καὶ παρασκευάσει ὑπὲρ αὐτοῦ πολεμεῖν· οὕτω καὶ Παῦλος ἐποίησε· καθάπερ ἐν παρατάξει πολεμίων, τὸ ἐπίγραμμα εὐρῶν ἐν τῷ βωμῷ γεγραμμένον, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ τάξιν μετέστησεν· ἵνα μετὰ Παύλου τοῖς Ἀθηναίοις πολεμεῖ, ἀλλὰ μὴ μετὰ Ἀθηναίων τὸν Παῦλον βάλλῃ· ξίφος ἦν τῶν Ἀθηναίων· μάχαιρα ἦν τῶν πολεμίων τὸ ἐπίγραμμα ἐκεῖνο· ἀλλ' αὕτη ἡ μάχαιρα τῶν πολεμίων τὴν κεφαλὴν ἐξέτεμεν οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστόν, εἰ ἐν τοῖς οἰκείοις ὄπλοις αὐτοὺς ἐχειρώσατο· τούτο γὰρ κατὰ λόγον σημαίνει· τὸ γὰρ καινὸν καὶ παράδοξον· ὅταν τὰ τῶν πολεμίων ὄπλα, ταῦτα μηχανήματα τοῖς πολεμίοις ταῦτα προσάγῃται· ὅταν τὸ ξίφος, δ' καθ' ἡμῶν βαστάζουσι, τούτο αὐτοῖς τὴν καιρίαν ἐπάγη πληγὴν· τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις· οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ ἐποίησε ποτέ· ἐξῆλθε γυμνὸς τῶν ὄπλων, ἵνα φανῇ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις γυμνή· μηδὲν γὰρ ἀνθρώπινον ἔστω φησίν, ὅταν ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν πολεμῇ· ἐξῆλθε τοίνυν γυμνὸς τῶν ὄπλων, καὶ κατήνεγκε τὸν πύργον ἐκείνον· εἶτα ἐπειδὴ ὄπλα οὐκ εἶχε, δραμὸν ἤρπασε τὴν μάχαιραν τοῦ Γολιάδ, καὶ οὕτω τὴν κεφαλὴν ἐξέτεμε τοῦ βαρβάρου· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ ἐπιγράμματος τούτου· καὶ ἵνα σαφέστερος γένηται ὁ τῆς νίκης τρόπος, καὶ τὴν δύναμιν ὑμῖν τοῦ ἐπιγράμματος ἐρῶ· εὔρε βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο ἀγνώστῳ θεῷ· τίς δὲ ἦν ἄλλος ἀγνοοῦμενος θεὸς ἀλλ' ἢ ὁ Χριστός; εἶδες πῶς συνέτως μετέστησε πρὸς ἑαυτὸν τὸ ὄνομα· εἶδες πῶς ἠχμαλώτισε τὸ ἐπίγραμμα, οὐκ ἐπὶ κακῶ τῶν γραψάντων, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίᾳ αὐτῶν καὶ προνοίᾳ· τί οὖν; οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὸν Χριστὸν ἔγραψαν τοῦτο φησίν; εἰ διὰ τὸν Χριστὸν ἔγραψαν οἱ Ἀθηναῖοι, οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστόν τὸ κατόρθωμα τοῦ Παύλου· ἀλλὰ τὸ θαυμαστόν ἐστίν, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἄλλως ἔγραψαν, οὗτος δὲ ἴσχυσεν ἄλλως αὐτὸ μεταβαλεῖν· πρότερον δὲ ἀναγκαῖον εἰπεῖν τίνας ἔνεκεν^P ἔγραψαν οἱ

^P ἔνεκεν suppl. rec. m. in marg.

Ἀθηναῖοι ἀγνώστῳ θεῷ· τίνας ἔνεκεν ἔγραψαν; πολλοὺς εἶχον θεοὺς ἐκεῖνοι, μᾶλλον δὲ πολλοὺς δαίμονας, πάντες γὰρ οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, καὶ ἐπιχωρίους καὶ ξένους, καθάπερ ἐπ' ἀνθρώπων ὁρᾶτε ὅσος ὁ κατάγελως, εἰ γὰρ θεός ἐστιν, οὐκ ἔστι ξένος· τῆς γὰρ οἰκουμένης ἀπάσης δεσπότης ἐστί· τούτους τοίνυν τοὺς μὲν 5 παρὰ πατέρων εἶχον δεξάμενοι, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν πλησίον ἐθνῶν, οἷον ἀπὸ Σκυθῶν, ἀπὸ Θρακῶν, ἀπὸ Αἰγυπτίων. καὶ εἰ τῆς ἕξωθεν παιδεύσεως ἦτε ἔμπειροι, καὶ ταύτας ἂν ὑμῖν ἀνέγνων τὰς ἱστορίας ἀπάσας· ἐπεὶ οὖν οὐκ ἐξ ἀρχῆς πάντας ἐδέξαντο, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν εἰσπνέχθησαν αὐτοῖς· ὃ⁹ μὲν ἐπὶ τῶν πατέρων, οἱ δὲ ἐπὶ 10 τῶν πάππων, οἱ δὲ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς αὐτῶν, συνελθόντες εἶπον, ὅτι ὥσπερ τούτους ἠγνούμεν φησὶν, εἴτα ὕστερον αὐτοὺς ἐδέξαμεθα καὶ ἐγνωρίσαμεν· αὐτῷ συμβαίνει καὶ ἄλλον εἶναι ἀγνοούμενον καὶ ὄντα θεόν, οὐ γνωριζόμενον δὲ ὑφ' ὑμῶν· καὶ διὰ τοῦτο λαθάνειν ἀμελούμενον, καὶ μὴ θεραπευόμενον· τί οὖν; ἵνα γένηται, 15 ἔστησαν βωμὸν καὶ ἐπέγραψαν ἀγνώστῳ θεῷ· τοῦτο λέγοντες διὰ τοῦ ἐπιγράμματος, ὅτι καὶ εἴ τις ἐστὶ θεὸς ἕτερος οὐδέπω γνωσθεὶς ἡμῖν, κἀκεῖνον θεραπεύσωμεν· ὅρα ὑπερβολὴν δεισιδαιμονίας· διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἀρχόμενος ἔφη “κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέ-
 “ρους ὑμᾶς θεωρῶ” οὐ γὰρ τοὺς γνωρίμους ὑμῖν δαίμονας θεραπεύ- 20 ετε μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς οὐκ ἔγνωρισθέντας ὑμῖν. ἐκεῖνοι μὲν διὰ τοῦτο ἐπέγραψαν ἀγνώστῳ θεῷ· ὁ δὲ Παῦλος ἐτέρως ἠρμήνηυσεν· οἱ μὲν τοῦτο περὶ ἄλλων ἔλεγον, αὐτὸς δὲ αὐτὸν μετέστησε πρὸς τὸν Χριστὸν, αἰχμαλωτίσας τὸ νόημα, καὶ μεθ' ἑαυτοῦ στήσας ἐν τῇ παρατάξει τῇ ἑαυτοῦ· “ὄν γὰρ ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε ὑμεῖς, 25 “ τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω,” φησὶν· ἀγνωστος γὰρ θεὸς οὐκ ἄλλος ἐστίν, ἀλλ' ἢ ὁ Χριστός· καὶ ὅρα σύνεσιν πνευματικὴν ἠμελλον αὐτῷ ἐγκαλεῖν μετὰ ταῦτα, ὅτι ξενίζοντα δόγματα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν· ὅτι καινοτομεῖς· ὅτι θεὸν εἰσφέρεις ὃν οὐκ ἴσμεν· βουλόμενος τοίνυν ἀπαλλαγῆναι τῆς ὑποψίας τῆς κατὰ τὴν καινο- 30 τομίας, καὶ διδάξαι ὅτι οὐ ξενὸν κηρύττει θεὸν, ἀλλ' ὃν προσλαβόντες αὐτοὶ διὰ τῆς θεραπείας ἐτίμησαν, ἐπήγαγε καὶ εἶπεν· ὅτι “ὄν “ ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν” ὑμεῖς με

9 Sic.

προελάβετε, φησίν· ἔφθασεν ὑμῶν ἡ θεραπεία τὸ ἐμὸν κήρυγμα μὴ τοῖνυ ἐγκαλεῖ μοι ὅτι ξενὸν εἰσφέρω θεόν, τοῦτον γὰρ καταγγέλλω ὃν ὑμεῖς ἀγνοοῦντες θεραπεύετε, οὐκ ἄξιόν μὲν ἑαυτοῦ τρόπων, θεραπεύετε δὲ ὅμως· οὐ γὰρ τοιοῦτος βωμὸς ἴσταται τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ βωμὸς ἐμψυχος καὶ πνευματικός· ἀλλ' ἀπὸ τούτου 5 ὑμᾶς, καὶ πρὸς ἐκεῖνον, ἀναγαγεῖν δύναμαι· οὕτω καὶ Ἰουδαῖοι τὸ παλαιὸν ἐθεράπευον· ἀλλ' ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς σωματικῆς θεραπείας, καὶ ἤλθον ἐπὶ τὴν πνευματικὴν, οἱ πιστεύσαντες ἅπαντες εἶδες πῶς ἐχειρώσατο αὐτούς, οὐκ ἀπὸ εὐαγγελίων, οὐκ ἀπὸ προφητῶν, οὐκ ἀπὸ ῥημάτων πνευματικῶν, ἀλλ' ἀπὸ ἐπιγράμματος· 10 μὴ παράτρεχε τοῖνυ, ἀγαπητέ, τὴν ἐπιγραφὴν τῶν θείων γραφῶν· ἂν μὲν γὰρ νήφης καὶ ἐγρήγορος ᾖς, καὶ ἐπ' ἀλλοτρίοις εὐρήσεις τι χρήσιμον· ἂν δὲ ῥάθυμος καὶ ἀνακεπτικῶς ᾖς, οὐδὲ ἀπὸ τῶν γραφῶν ἔσται σοί τι πλεόν· ὡσπερ γὰρ ὁ εἰδὼς κερδαίνειν, ἀπαταχόθεν κερδαίνει, οὕτως ὁ μὴ εἰδὼς, κἂν θησαυρὸν εὕρῃ, κεῖνος 15 ἄπεισι.

ἌΟΝ οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

ΚΤΡΙΑΛΟΙ. Τουτέστι τὸν Θεὸν τὸν ὕψιστον· οἱ γὰρ δειλάιοι Ἕλληνας οἴονται εὐσεβεῖν καὶ τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν, ἂν τοῖς λοι- 20 ποῖς θεοῖς σχοῖεν τὸ σέβας αὐτοῦ· ἀγνοοῦντες ὅτι μείζονος τιμωρίας ἀξιοθήσονται, τὸ φῶς τῷ σκότει συγκρίνοντες, καὶ τῷ φαύλῳ τὸ ἀγαθόν, καὶ τῷ ἀλόγῳ τὸ νοερόν, καὶ τῷ εὐτελεῖ τὸ θεῖον· ὅθεν καὶ μωροὺς αὐτοὺς ἐκάλεσε λέγων, “ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμω- 25 “ ράνθησαν.”

Τοῦ Χριστοῦ τόμοι. Οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι ἐπειδὴ κατὰ καιρὸν πολλοὺς ἐδέξαντο θεοὺς, καὶ ἀπὸ τῆς ὑπερορίας, οἷον τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερόν, οἷον τὸν Πάνα, καὶ ἄλλους πολλαχόθεν, δεδοκίτες μήποτε καὶ ἄλλος τις ᾖ, αὐτοῖς μὲν οὐδέπω γνώριμος, θεραπευόμενος δὲ ἀλλαχοῦ, ὑπὲρ πλείονος δῆθεν ἀσφαλείας, καὶ τούτω 30 βωμὸν ἔστησαν· καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἦν δῆλος ὁ θεός, ἐπεγέγραπτο ἀγνώστῳ θεῷ· τοῦτον οὖν Χριστὸν Ἰησοῦν εἶναι φησί, τὸν πάντων Θεόν, “ τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν” ὅρα πῶς δείκνυσι προειλη-

φώτας αὐτούς· καὶ οὐδὲν ξένον φησὶν, οὐδὲν καινὸν προσφέρω· ἄνω, κάτω τοῦτο ἔλεγον· τίς ἢ καινὴ αὕτη λαλουμένη ὑπὸ σοῦ διδασχῆ; ξενίζοντα τιὰ εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Ὡσπὲρ ἐστὶ ζῆλον Θεοῦ ἔχειν μὴ κατ' ἐπίγνωσιν, οὕτω καὶ εὐσεβεῖν ἐστὶ καὶ ἀγνοεῖν τὸν Θεόν· ἐκάτερον δὲ πρόθεσιν δηλοῖ χρηστὴν, ἐσφαλμένην δὲ ὅμως· ἄξιον τοίνυν θαυμάσαι τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν, πρῶτον μὲν ἀφ' ὧν ἔπραττον, ἀπὸ τούτων αὐτοῖς ἀναπλέξαντα τὴν μυσταγωγίαν· δεύτερον δὲ, τοῦ ἐπὶ τὸν λόγον τοῦτον εὐθέως αὐτοὺς ἀγαγεῖν τὸν περὶ δημιουργίας· ἅτε πολλοὺς τῶν Ἐπικουρείων, ὡς καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐπισημαί-
10
νεται, παρεστῶτας ὄρωντα· οὗτοι δὲ ἀγένητον τὸν κόσμον καὶ ἐξ αὐτοματισμοῦ φασί· τρίτον, τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἀνατροπὴν ποιήσασθαι, ἅτε καὶ δεομένων τῆς διὰ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπείας· εἰ μὴ γὰρ ἐπιμελοῖντο, διαφθείρονται· τὸ τέταρτον, τοῦ λέγειν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀναπνεῖν ἡμῖν ὑπάρχειν· πέμπτον, τοῦ ἐκ
15
τοῦ Ἀδάμ πάντων τῶν ἐθνῶν διδάξαι τὴν γένεσιν· ἕκτον, τοῦ τοὺς αὐτῶν αὐτοῖς περὶ τῶν λεγομένων προσφέρειν μάρτυρας· πρὸς δὲ τούτοις ἅπασιν τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας αὐτοῖς παραθεῖναι λόγον, ἀρξάμενον ἀπὸ μετανοίας, καὶ τοῦτον ἀμυδρῶς καὶ ἐπικεκαλυμμένως· οὐ γὰρ ἐκ πρώτης ἀκροάσεως δυνατοὶ ἦσαν περὶ τῆς θεό-
20
τητος ἀκούειν τοῦ Ἰησοῦ· διὸ ἀπὸ τῆς ἐκβαρυντικῆς ἀρχεται, ἀκροβολισάμενος αὐτοῖς καὶ τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον· περὶ ἧς καὶ ζήτησιν πάρεσχε τισὶ, καὶ πίστιν ἐκ τῆς ζητήσεως.

Τοῦ Χρηστοτόμοι. Οὐ γὰρ ἦν δυνατόν διὰ τῆς ἔξωθεν σοφίας τὴν ἀκρίβειαν γινώσκειν· αὕτη γὰρ καθάπερ τις θεραπείαις
25
ἡτιμωμένη, οὐκ ἠφείθη ἔνδον εἰσελθεῖν καὶ παρακίψαι εἰς τὰ δεσμωτικὰ μυστήρια.

Διδάκτοι. Ὡσπὲρ ἐστὶ ζῆλον Θεοῦ ἔχειν μὴ κατ' ἐπίγνωσιν, οὕτω καὶ εὐσεβεῖν καὶ ἀγνοεῖν τὸν Θεόν· ἐκάτερον γὰρ δηλοῖ πρόθεσιν χρηστὴν, ἐσφαλμένην δέ· τοιοῦτοί εἰσιν οἱ τῇ κτίσει προσ-
30
κυνῶντες, καὶ οἱ διώκοντες τοὺς προφήτας καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀγνοοῦντες τὸν Θεόν, οἰόμενοι δὲ εὐσεβεῖν ἢ εἶδεναι τὸν Θεόν, ἀγροῦντες δὲ τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ· ὁ γὰρ τοῦ κόσμου δημιουργὸς οὐκ αἰσθητὴ οὐσία ἐστὶ· διὸ καὶ ἀπερίγραφος καὶ τόπω ἀπεριό-

ριστος, οὐκ ἐν ναῖς ἐξ ἀνθρώπων γεγονόσιν ἐνοικεῖ, κατὰ τὰ ἀγάλματα πρὸς ἄνθρωπον ἢ ἕτερον κτίσμα μεμορφωμένα, ὡς δεῖσθαι ἀνθρωπίνης αὐτῷ προσαγομένης θεραπείας, οἷον θυσίαν, ἢ τινὸς τοιούτου· ἐκεῖν γὰρ ἀρέσκεται, ὃς οὐ χαρακτηρίζει αὐτὸν ἐν τόπῳ, οὔτε ἀφομοιοῖ αὐτὸν αἰσθητῇ μορφῇ· τῷ μὴ εἶναι αὐτὸν ὅμοιον μηδεμιᾷ αἰσθητῇ ἐνθυμήσει· εἰ δὲ “ἐν αὐτῷ πάντες ζῶμεν, “καὶ ἐσμὲν, καὶ κινούμεθα” οὐκοῦν διὰ πάντων χωρῶν οὐκ ἐν τόπῳ ἐστὶ περιγράφτος· οὗτος ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐποίησε γένος πρὸς τὸ οἰκεῖν πᾶσαν τὴν γῆν· οὗτος πατὴρ τοῦ παντὸς ἀνθρώπων γένους ἀμολόγηται· τοῦτον τέχνη οὐ δύναται γνωστὸν ποιῆσαι· ἀλλὰ 10 “μόνος ὁ Τίος τὸν Πατέρα ἀποκαλύπτει, καὶ ὁ Πατὴρ τὸν Τίον “οἷς βούλεται” “οὐ σὰρξ καὶ αἷμα,” ταυτέστιν ἀνθρωπινή ἐπίνοια.

Ἰσιδιόρωτ Πηλοτσιάτοτ Ἐπιστολῆς 1405. Δύο φησὶν αἰτίας εἶναι τῷ ἐπιγεγράφθαι Ἀθήνησι τῷ βωμῷ, ἀγνώστῳ θεῷ· οἱ μὲν γὰρ φασὶν ὡς Φιλιππίδην ἔπεμψαν Ἀθηναῖοι ἡμεροδρόμον πρὸς 15 Λακεδαιμονίους περὶ συμμαχίας, ἠνίκα Πέρσαι ἐπεστράτευσαν τῇ Ἑλλάδι· ᾧ κατὰ τὸ Παρθένιον ὄρος Πανὸς φάσμα ἐντυχόν, ἤτιστα μὲν Ἀθηναίους ὡς ἀμελοῦντας αὐτοῦ, ἄλλους θεοὺς θεραπεύοντας, βοηθεῖν δὲ ἐπηγγέλλετο· νικήσαντες οὖν, βωμὸν φκοδόμησαν, καὶ ἐτέγραψαν ἀγνώστῳ θεῷ· ἄλλοι δὲ φησὶν, ὅτι λαιμὸς 20 κατέσκηψε ποτὲ Ἀθηνᾶς· καὶ εἰς τοσοῦτον αὐτοὺς ἐξέκαυσε, ὡς μηδὲ τῶν λεπτοτάτων σινδόνων ἀνέχεσθαι· τοὺς νομιζομένους οὖν θεοὺς αὐτῶν θεραπεύοντες, οὐδὲν ἀπάναντο· ἐνόησαντες οὖν ὅτι ἴσως τίς ἐστὶ θεὸς, ὃν αὐτοὶ κατέλιπον ἀγέραστον, ὃ τὸν λοιμὸν καταπέμψας, νέον δειμάμενοι βωμὸν, καὶ ἐπιγράψαντες ἀγνώστῳ θεῷ, 25 καὶ θύσαντες, εὐθέως ἐθεραπεύθησαν· ταῦτα λαβὼν ὁ Παῦλος, ἐκ τῶν οἰκείων δογμάτων τοὺς μέγα ἐπὶ σοφίᾳ φρονούντας Ἀθηναίους ἐχειρώσατο.

24 Ὁ Θεὸς, ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχων Κύριος, 30

Τοῦ Χριστοῦ. Ἴνα μὴ νομίσωσιν ἓνα τῶν πολλῶν εἶναι θεόν, τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ κηρυττόμενον, διορθοῦται ἐπάγων, “οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναῖς κατοικεῖ.”

25 Οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων θεραπεύεται, προσδεόμενος τινός,

Τοῦ ἀποστόλου. Ὁρᾷ πῶς κατὰ μικρὸν εἰσάγει τὴν φιλοσοφίαν πῶς καταγελά τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐνταῦθα λοιπὸν αἰνιγματωδῶς εἶπε τὸ αὐτοῦ καὶ ἔστησε, καὶ καθαι- 5 ρεῖ τὸ ἐκείνων· οἰκεῖ μὲν γὰρ ἐν ναοῖς, ἀλλ' οὐκ ἐν τοιούτοις· ἀλλ' ἐν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ τὴν σωματικὴν ἀνείλε λατρείαν· τί οὖν; οὐ κατῴκει ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἱεροσολύμων; οὐ δῆτα, ἀλλ' ἐνήργει· πῶς οὖν ἐθεραπεύετο ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων παρὰ Ἰουδαίους; οὐχ ὑπὸ χειρῶν, ἀλλ' ὑπὸ διανοίας· ἐπεὶ ἐκεῖνά γε οὐ ζητεῖ οὗτος, ὡς 10 προσδεόμενος· “μὴ φάγομαι,” φησὶ, “κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίομαι;”

Αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα·

Τοῦ ἀποστόλου. Δύο τεκμήρια θεότητος, τὸ αὐτὸν τε μηδένας δεῖσθαι, καὶ πᾶσι πάντα παρέχειν. πάραγε ἐνταῦθα Πλάτωνα, ὅσα 15 περὶ Θεοῦ ἐφιλοσόφησεν, ὅσα Ἐπίκουρος, καὶ πάντα λῆρος πρὸς ταῦτα· “διδούς,” φησὶ, “ζωὴν καὶ πνοήν.” ἴδου καὶ τῆς ψυχῆς δημιουργὸν αὐτὸν ποιεῖ, οὐ γεννήτορα.

26 Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων, κατοικεῖν ἐπὶ παντὸς προσώπου τῆς γῆς, 20

Τοῦ ἀποστόλου. Ταῦτα βελτίω ἐκείνων· καὶ πόση κατηγορία τῶν τε ἀτόμων καὶ τῆς ὕλης· ὅτι οὐκ ἔστι μερικὴ, οὐδὲ ψυχὴ τοῦ οὐρανοῦ· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι δημιουργὸν εἶναι, ὅπερ ἐκεῖνοι φασίν, ἀλλὰ καὶ διανοία θεραπεύεται αὐτός, οὐκ οἱ μερικοὶ δαίμονες· καὶ τὰ πάντα αὐτοῦ ἔστι φησὶ· πῶς καὶ ἄνθρωπος γέγονε πρότερον 25 ἔδειξεν· ὅτι οὐ κατοικεῖ, καὶ τότε ἀπεφήνατο· εἰ ὁ Θεὸς, πάντα ἐποίησε δηλονότι· εἰ δὲ μὴ ἐποίησεν ὁ Θεός, θεοὶ οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν· πολλῶ μείζονα δόγματα εἰσάγει· καίτοι οὐδέπω τὰ μεγάλα εἶπεν, ἀλλ' ὡς παισὶ διελέγετο· καὶ πολλῶ μείζω ταῦτα ἐκείνων ἦν, τὴν δημιουργίαν, τὴν 30 κυριότητα, τὸ ἀνευδέες, τὸ πάντων αἰτίον ἀγαθῶν ἐδήλωσεν· ἀλλὰ πῶς θεραπεύεται εἶπεν· οὐπω καιρός· τί τούτου τοῦ ὑψηλοῦ ἴσον; θαυμαστὸν καὶ τοῦτο, ἐξ ἑνὸς ποιῆσαι τοσοῦτους· ἀλλὰ καὶ ποιήσας αὐτοὺς συγκρατεῖ.

Ὅρισας προστεταγμένους καιρούς καὶ τὰς ὀροθεσίας
27 τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Θεόν, εἰ ἄρα γε ψηλα-
φήσειεν αὐτὸν ἢ εὔροιεν,

Τοῦτ' αὐτοῦ. Ὅρισε ζητῆσαι τὸν Θεόν· ἀλλ' οὐ διὰ παντὸς
τοῦτο ὤρισε, ἀλλὰ προστεταγμένους καιρούς· δεικνύς, ὅτι νῦν 5
οὐχὶ ζητήσαντες εὔρον· ἐπειδὴ γὰρ ζητήσαντες οὐχ εὔρον, δείκνυ-
σιν ὅτι οὕτως ἦν φανερόν, ὥσπερ ἂν εἰς μέσον ψηλαφώμενος· οὐ
γὰρ ἐνταῦθα μὲν ἦν οὐρανός, ἀλλασχοῦ δὲ οὐ· οὐδὲ ἐν τούτῳ μὲν
τῷ χρόνῳ ἦν, ἀλλὰ δὲ οὐ· ὥστε καὶ κατὰ πάντα καιρὸν καὶ κατὰ
πᾶσαν ὀροθεσίαν δυνατόν αὐτὸν εὔρειν· οὕτως ὠκονόμησεν, ὥστε 10
μήτε τόπῳ κωλύεσθαι, μήτε χρόνῳ· αὐτὸ γὰρ δὴ τοῦτο μάλιστα
συνεβάλλετο, τῷ πανταχοῦ εἶναι τὸν οὐρανόν, τῷ ἐν παντὶ χρόνῳ
εἶσθάναι.

Καίγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα.
28 ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν· 15

Τοῦτ' αὐτοῦ. Βαβαὶ πᾶσιν ἐγγύς ἐστὶ τοῖς πανταχοῦ τῆς οἰ-
κουμένης οὐσί· τί τούτου μεῖζον; ὅρα πῶς καθαρεῖ τοὺς μερι-
κοῦς· τί λέγω μακρὰν; οὕτως ἐγγύς ἐστίν, ὡς χωρὶς αὐτοῦ μὴ
ζῆν· “ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν,” ὥσπερ ἐν σω-
ματικῷ ὑποδείγματι, ὥσπερ ἀδύνατον ἀγνοῆσαι τὸν ἀέρα πανταχοῦ 20
κεχυμένον· “καὶ οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα,”
μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἡμῖν ὄντα· ὅρα πῶς τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ φησι
καὶ τὴν συγκρότησιν· τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ, τὸ ἐκτελεῖν, τὸ μὴ
ἀπόλεσθαι.

Ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι, τοῦ 25
γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐδὲν ἴσον εἶπεν ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος· “τοῦ
“γὰρ καὶ γένος ἐσμέν” φησὶ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν περὶ Διὸς εἶπεν,
αὗτος δὲ περὶ τοῦ δημιουργοῦ αὐτὸ λαμβάνει· οὐ τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ
νοῦν λέγων· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὸ κυρίως ἐπ' αὐτῷ λέγων· ἐπεὶ 30
καὶ βωμὸν τούτου εἶπεν, οὐκ ἐκείνου ὃν ἔσεβον· εἰρηται μὲν γὰρ
τινὰ καὶ πράττεται εἰς τοῦτον· ἀλλ' οὐκ ἴστε, ὅτι εἰς τοῦτον. εἰπέ
γὰρ μοι, περὶ τίνος ἂν λεχθῆι κυρίως ἀγνώστῳ θεῷ; περὶ τοῦ

δημιουργοῦ, ἢ περὶ τοῦ δαίμονος, ὅτι πάντα πεπλήρωται τοῦ θεοῦ; ἢ τοῦ Διὸς μιαιοῦ τινὸς ἀνθρώπου καὶ καταπύστου; ἀλλ' οὐχ ἰμοίως ἐκείνῳ Παῦλος εἶπε· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἑτέρῳ νῶ· γένος γὰρ Θεοῦ εἶπεν ἡμᾶς εἶναι, τουτέστιν οἰκείους, ἐγγυτάτους· ὡσπερ παροίκους καὶ γείτονας ὅταν λέγη.

5

29 Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν, χρυσῷ ἢ ἀργυρῷ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.

Ἐπειδὴ ἐκ τοῦ γένους ἡμῶν εὐδόκησεν ὁ Θεὸς τεχθῆναι ἐπὶ τῆς γῆς.

10

Τοῦ Χρτιστοστόμοτ. Οὐκ εἶπεν, οὐκ ὀφείλετε νομίζειν, χρυσῷ ἢ ἀργυρῷ τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον· καὶ μιαιοὶ ἐστε καὶ παμμίαιοι· εἶτα τὸ ταπεινότερον τοῦτο, “οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν,” φησί, ὑπὲρ τοῦτο Θεός· οὐδὲ τοῦτο· ἀλλ' οὐδὲ λέγομεν τούτῳ “τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον” τίς γὰρ ἂν εἶποι; ὅρα πῶς τὸ ἀσώματον εἰσήγαγεν· ἢ γὰρ διά-15 νοια ὅταν ὑποπτεύσῃ σῶμα, καὶ διάστημα ὑπονοεῖ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Εἰ γὰρ ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ὅμοιοι ἐκείνοις κατὰ ψυχὴν, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεός· τέως ἀπάγει αὐτοὺς τῆς ὑπονοίας· ἀλλ' οὐδὲ ἄλλη τινὴ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ ὑποβάλλεται, φησίν· ἢ τέχνη ἢ διάνοια εὔρον· ὅπερ οὖν τέχνη[†] οὐκ εὐρίσκομεν αὐτόν· διπλοῦν 20 τὸ ἐγκλημα· ὅτι τὸ ἐκεῖνον οὐχ εὔρον, καὶ τοιοῦτους εὔρον· οὐδαμῶν διάνοια ἀξιόπιστος καθ' ἑαυτήν.

Διδάκμοτ. Οὐ μόνον, φησίν, οἱ κατ' εὐσέβειαν ζῶντες δηλοῦνται γένος Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ πᾶς, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἀπολλυμένης φύσεως· εἰ καὶ τινες φαίνονται τὸ ἀκριβὲς μὴ σώζοντες τῆς θεο-25 σεβείας, οἷος ὁ Ἄρατος ὁ τοῦτο εἰπών.

Ἄμωσιότ. Σημειώται ὅτι οὐ δύναται νοῦς ἀνθρώπου καταλαβεῖν τὸν Θεόν, ὡς ἔστι φύσει· καὶ τοὺς λέγοντες ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον, δεῖ ἐπιστομίζειν ἐκ τῶν προκειμένων ῥητῶν· εἰ γὰρ δύναται ἄνθρωπος πλάσαι, ἢ γλύψαι, ἢ γράψαι ἄνθρωπον, ἦτοι 30 ἀνθρώπου ὁμοίωμα, ἢ ἄλλου οἰουδηποτοῦν ἐπὶ γῆς φαινομένου

[†] Deesse videtur aliquid quod suppl. rec. m. in sup. marg. sed ea abscissa, nihil comparet nisi inferiores literarum ductus et vox ζῶμεν in fine.

εἰκόνα ἐκτυπῶσαι· οὐδενὶ δὲ ἔοικε τῶν χειροποιήτων ὁ Θεός, κατὰ τὸ εἰρημένον τῷ Ἀποστόλῳ, ἄρα ἀπερίγραφον, ἀκατάληπτον, ἀνείδεον, ἀσώματον, ἄδηλον τὸ θεῖον· μήτε ἀνθρώπου μορφῇ ἢ ἄλλο⁵ τινὶ εἰκόσ· εἰκὸς γὰρ τοὺς Ἕλληνας μὴ μόνον τὰ ἀνθρωπόμορφα ξόανα σέβειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀλλοίας ὄντας μορφῆς ὡς θεοὺς, 5 οἶον, ἴβεις, καὶ αἰλούρους, καὶ πιθήκους, καὶ ἄλλα τούτοις παραπλήσια.

30 Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός, ταυῶν παραγέλλει τοῖς ἀνθρώποις

Τοῦ Χριστοστόμου. Τί οὖν οὐδεὶς κολάζεται τούτων; οὐδεὶς 10 θελότων μετανοεῖν· περὶ τούτων φησὶν, οὐ περὶ τῶν ἀπελθόντων· ἀλλ' οἷς παραγέλλει· οὐκ ἀπαιτεῖ λόγον ὑμᾶς φησὶν· οὐκ εἶπε παρεῖδεν, οὐκ εἶπεν εἶασεν, ἀλλ' ἠγνοήσατε· ὑπερεῖδε, τουτέστιν οὐκ ἀπαιτεῖ κόλασιν, ὥσπερ ἀξίους ὄντας κολασέως, ἠγνοήσατε· καὶ οὐ λέγει ἐκόντες ἐκακουργήσατε· ἀλλὰ τοῦτο διὰ τῶν ἄνω 15 ἔδειξεν.

Ὅπερ γὰρ ἐπὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ τῶν ἄλλων ἐποίησεν· οὐ τοῖς μὲν πλουτοῦσι καὶ σοφοῖς πλείονος μεταδιδούς τῆς ἀπὸ τούτων χορηγίας, ἐλάττονος δὲ τοῖς πένησιν· ἀλλ' ἴσην ἅπασιν τὴν ἀπόλαυσιν προτιθεῖς, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ κη- 20 ρύγματος εἰργάσατο· καὶ πολλῶν πλείον· ὅσῳ καὶ ἀναγκαϊότερον τοῦτο ἐκείνων.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ἈΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ. Παραστήσας γὰρ αὐτοῖς διὰ πάσης τῆς δημηγορίας καὶ διαλέξεως· ὅτι παρ' ὅλον τὸν βίον αὐτῶν ἠγνόησαν τὸν ὄντα Θεόν, διὰ τῶν 25 αὐτῶν τούτων βούλεται τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας ἐνδείξασθαι· καὶ φησὶ, τῶν χρόνων τούτων τὴν ἀγνοίαν ὑπεριδὼν, τουτέστι ὑπερβὰς, καὶ δέον κολάζειν, μὴ κολάζω, καλεῖ ταυῶν πρὸς μετανοίαν ἐξεπίτηδες πληθυντικῶς ὀνομάσας τοὺς χρόνους, ἵνα μᾶλλον ἐξάρη τὴν δωρέαν. 30

Ἀμμονίου. Οὐκοῦν εἰ ὑπερεῖδεν ὁ Θεός τὰ ἐξ ἀγνοίας γεγόμενα τοῖς ἀνθρώποις παραπτώματα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, καὶ παντὶ δίδωσι τῶν παραπτωμάτων ἄφεσιν, εἰκότως ἐπ' ἐσχάτου τῶν

⁵ Sic.

καιρῶν ἐπεδήμησεν· ἵνα ἐφ' ὅσον ἀναβάλλεται τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν ἐπὶ τοσούτον δειχθῆ αὐτοῦ ἡ ἀμέτρητος φιλανθρωπία· ἐξ ὧν πολυπλασιαζόμενα τὰ κακὰ συγχωρεῖ, καὶ τῶν μελλόντων συσφίγγει τὸν χρόνον· ἵνα ἐν τῇ ὀλιγότῃ τοῦ χρόνου διασωθῆ ἡ πίστις· διὸ δὴ ἔλεγεν αὐτοῖς· “ ἄρα ἔλθων ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εὐρήσει τὴν 5 “ πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς ;” καὶ μή μοι λέγε, τί πρὸς τοὺς τετελευτηκότας ; ὅπουγε καὶ αὐτοῖς ἐκηρύχθη τὸ τῆς ἀληθείας εὐσεβὲς μυστήριον· καὶ πάντες οἱ πιστεύσαντες ἐλύθησαν ἐκ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν καὶ ἀνελθόντες ἐξ ᾧδου μετόκησαν εἰς τὸν παράδεισον· καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθές, δυνατὸν μᾶλλον καὶ ἐξ ἐκείνου στο- 10 χάσασθαι· οἶδαμεν ὅτι ἐν τῇ ᾠρᾷ ἧ ἀπέθανεν Ἰησοῦς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, πολλοὶ νεκροὶ ἀνέστησαν καὶ ᾤφθησαν ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τὸ προφητευθέν· “ ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς “ μνημείοις·” ὡς ἐκ τούτου γινῶμαι ἡμᾶς, ὅτι κατελθὼν εἰς ᾧδου ὁ Κύριος, καὶ κηρύξας ἄφεισιν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, ἀπέλυσε 15 τὰς ψυχὰς τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων· ἅπαντες δὲ οὐκ^a ἐπίστευσαν, διὸ οὐδὲ πάντα τὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀνέστη τότε, ἀλλὰ τινά· οὐκ εἶπε δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι Ἰουδαίων μόνον ἀνέστησε σώματα, ἀλλ' ἀορίστως εἰπὼν “ πολλοὶ,” ἐδήλωσεν ὅτι καὶ Ἑλλήνων ἦσαν γὰρ ἀπὸ χρόνων αἰωνίων, καὶ σώματα ἐκεῖ ἐθνικῶν, διὰ τὸ 20 πρῆξιν ὑπὸ Ἑλλήνων τὴν χώραν οἰκείσθαι· καὶ ὕστερον πάλιν λαβόντων τῶν Ἰουδαίων τὴν πόλιν, μὴ ἐξολοθρευθῆναι τὸν Ἰεβουσαῖον λαὸν εἰς τέλος, ἀλλὰ κατοικῆσαι ἐν μέσῳ τῆς Ἰουδα· καὶ μή μοι τις λεγέτω, καὶ πῶς με πείθεις, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ψυχῶν ; ἀπὸ γὰρ τοῦ μέρους τὸ πᾶν καταλαμβάνομεν· εἰ μὲν γὰρ οἷόν τε 25 ἦν βλέπειν ἡμᾶς τοὺς ὄντας ἐν σώμασι ψυχὰς ἀνθρώπων, εἴχομεν ἂν ἰδεῖν πάντας τοὺς ἀνελθόντας ἐκ τοῦ ᾧδου πιστοὺς, καὶ εἰς παραδείσους ἢ εἰς οὐρανοὺς ἀποπτόντας· ἐπειδὴ δὲ οὐ δύναται φύσις ἀνθρώπου ἐν σαρκὶ οὔσα πνεῦμα λεπτομερὲς, ὃ ἐστὶ ψυχῆ, ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι, εἰκότως πρὸς πειθῶ τινὰς ἡμῖν παρέστησε 30 μετὰ τῶν σωμάτων, ἵνα θεωροῦντες αὐτοὺς πεισθῶμεν· ἄτοπον γὰρ ἦν πάντας ἐγεῖραι τοὺς νεκροὺς τοὺς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τετελευτηκότας, πιστεύσαντας δὲ ἐν ᾧδου· πρῶτον μὲν ἵνα μὴ πρὸ καιροῦ γένηται ἀνάστασις πολλῶν, ἀρκούντων καὶ ὀλίγων πει-

^a Οὐκ οἰμ. a Cod. suppl.

σαι τοὺς ἀφιλονείκως τῇ ἀληθείᾳ πιστεύοντας, μᾶλλον δὲ πολλῶν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἔπειτα δὲ διὰ τὸ ἐγκεκαλυμμένως ποιεῖν αὐτὸν τὰ σημεῖα, δι' ὧν ἐπειθόμεθα τῇ ἀληθείᾳ· ὅθεν καὶ αὐτὸς οὐ μετὰ φαντασίας κατήλθεν ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ λεληθότως θεσμῷ ἀνθρώπων, γενόμενος ἐκ γυναικὸς, καὶ ποιῶν σημεῖα καὶ 5 ἰάσεις, δι' ὧν ἔπειθεν ὅτι Θεὸς ἦν· ἵνα οἱ δόκιμοι φανῶσιν· οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τούτου ἐποίησεν· ἐν μέρει τινὶ τῆς γῆς ὀφθαλμοφανῶς παραστήσας τοὺς νεκροὺς τοῖς ζῶσιν, ἵνα διὰ τῶν αὐτόπτως ἑωρακότεων οἱ λοιποὶ πεισθῶμεν· μὴ μόνον περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀφέσεως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ ἐπιδημίας, ἥτις οὐκ ἐν ὅλῃ τῇ γῇ 10 γέγονεν, ἀλλ' ἐν μέρει τινὶ τῆς γῆς. διὰ τῶν αὐτὸν ἑωρακότεων ἐπιστοποιήθη πάσῃ τῇ γῇ, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν, ἀπὸ ἄρκτου καὶ μεσημβρίας.

Πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν·

Τοῦ Χριστοστόμου. Πάλιν τὴν οἰκουμένην αἰνίττεται· ὅρα 15 πῶς αὐτοὺς ἀπάγει τῶν μερικῶν· ὅρα πῶς πάλιν τὸ πάθος δηλοῖ· ὅρα τὸ ἔμπαλιν δι' ἄνθρωπον· ὅτι γὰρ ἀληθῆς ἡ κρίσις, δηλον ἐκ τῆς ἀναστάσεως· συγκатаσκευάζεται γὰρ ὅτι πάντα ἀληθῆ ἃ εἶπε· δηλον ἐξ ὧν ἀέστη· πᾶσι γὰρ ταύτην παρέχειν πίστιν τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ τοῦτο λοιπὸν δηλον. 20

31 Καθὸ ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ,

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡ γὰρ ἡμέρα ἐκείνη τοῖς ἐν κατορθώμασι ζῶσι ποθεινὴ, ὥσπερ οὖν τοῖς ἐν ἀμαρτήμασι φοβερὰ, καθάπερ τοῖς καταδίκοις. 25

ΣΕΤΗΡΟΤ' Ἀντιοχείας ἐκ τῆς ἑ' πρὸς Ἀναστάσιον Διάκονον ἐπιστολῆς. Μία γὰρ ἐστὶν ἡ πάντων ἀνάστασις· καὶ μία αὐτῆς ἡμέραν ὥρισεν ὁ Θεός, “ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ”· μεθ' ἣν ἡμερῶν καὶ νυκτῶν οὐκ ἔσται περίοδος καὶ μηνῶν καὶ ἐνιαυτῶν ἀνακύκλωσις· ἡ γὰρ αὐτὴ τῆς ἀναστάσεως ἐστὶν 30 ἡμέρα, καὶ κρίσεως, καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀπολήψεως.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὰ τῆς ἀναβολῆς φησὶ τῶν εὐθυνῶν μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως· τότε γὰρ ἡ οἰκουμένη πᾶσα, τουτέστιν ἡ φύσις ἀνθρώπων, κριθήσεται.

†
† εἰς Cod.

ΔΙΑΤΜΟΤ. “Ωσπερ τὰ ἄλλα τῆς προνοίας αὐτοῦ ἔργα φανερὰ πεποίηκεν ἀναγκαίως κρίσιν κατὰ πασῶν πράξεων καὶ διαλήψεων ποιήσει, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισεν ἔσεσθαι κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν· οὗτος δὲ ἔστιν ὁ ἐνανθρωπήσας Κύριος.

Ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε, πίστιν παρασχῶν πᾶσιν, ἀναστή- 5
σας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Τούτων γὰρ τὸν ἀνδρα ὄρων ὁ Ἀβραὰμ ὡς ἀνδρα, διελέγετο·
“μηδαμῶς ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, οὐ ποιήσεις κρίσιν;”

Τοῦ Χριστοῦ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἵπποκρίτου. Τί ποιεῖς ὦ μακάριε Παῦλε; οὐδὲν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λέ- 10
γεις μορφῆς, οὐδ’ ὅτι ἴσος αὐτῷ, οὐδ’ ὅτι ἀπαύγασμα τῆς δόξης· οὐ φησιν· οὐπω τούτων καιρὸς τῶν ῥημάτων ἀγαπητὸν αὐτοὺς παραδέξασθαι τέως, ὅτι ἀνθρωπὸς ἔστιν· οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίησε παρ’ ἐκείνου ταῦτα ἔμαθον· οὐ γὰρ εὐθέως ἡμῖν ἑαυτοῦ τὴν θεό-
τητα ἐξεκάλυψεν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐνομιζέτο εἶναι προφήτης 15
καὶ Χριστὸς, ἀπλῶς ἀνθρωπὸς· ὕστερον δὲ ἐφάνη τοῦτο ὅπερ ἦν. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Οὐδὲν οὖν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μαθεῖν σαφὲς ἴσχυον.

32 Ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον·
33 οἱ δὲ εἶπόν, ἀκουσόμεθά σου περὶ τούτου πάλιν. καὶ οὐ- 20
τως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν.

Τοῦ Χριστοῦ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἵπποκρίτου. Τί δήποτε παίσαντες ἑαυτοὺς καὶ πάλιν αὐτῶν ἀκούσεσθαι, καὶ κινδύνων οὐκ ὄντων, οὕτως ἐπείγεται τὰς Ἀθήνας ἀφεῖναι ὁ Παῦλος; ἴσως ἦδει οὐ μέγα ὀνήσων, καὶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς Κόρινθον ἦγετο. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Πόσα με- 25
γάλα καὶ ἡψηλὰ ἀκούσαντες οὐ προσεῖχον, ἀλλὰ τὴν ἀνάστασιν χλευάζοντες· “ψυχικὸς γάρ,” φησιν, “ἀνθρωπὸς, οὐ δέχεται τὰ “ τοῦ Πνεύματος.” “ καὶ οὕτω,” φησὶν, “ ἐξῆλθεν ὁ Παῦλος.” πῶς; τοὺς μὲν πείσας, ὑπὸ δὲ τῶν χλευαζόμενος.

Ἀμμωνιοῦ. Οἱ γὰρ πάντα σαρκικοὶ καὶ ἄπιστοι ἀνθρωποὶ μό- 30
κων τῇ θεᾷ ἐπιτρέπουσι τὸ πᾶν· οὐδὲν τῇ τοῦ Θεοῦ διδασκαλίᾳ πιστεύοντες· ὅσα γὰρ ἔργα τις αὐτοῖς οὐκ ἠδύνατο παραστήσαι, τούτοις ἠπίστουν· διὸ καὶ οἱ θέλοντες αὐτοῖς φρεναπατᾶν περὶ τῶν μετεώρων, δι’ ἐτέρων παραδειγμάτων, ἢ παρὰ τῶν τραχοῦς καὶ μύρ-

μηκας εἰς ἀποδείξιν ἡλίου καὶ οὐρανοῦ δρόμον παραφέροντες, καὶ ἐκ τούτων τὰ ἄδηλα καταστοχαζόμενοι, καὶ διὰ τῶν ἀπατηλῶν γοητεύοντες τὰς τῶν ἡλιθίων ψυχάς.

34 Τινὲς δὲ ἄνδρες κολληθέντες αὐτῷ, ἐπίστευσαν ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις, καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς.

Τοῦ Χριστοῦ. Οἱ μὲν γὰρ ἐπιμελόμενοι βίου ταχέως ἐδέξαντο τὸν λόγον, οἱ δὲ λοιποὶ οὐκέτι.

Ἐξω τῆς πόλεως ἦν τὸ κατ' Ἄρειον πάγον δικαστήριον, κατ' αὐτὴν τὴν ἐξοχὴν τοῦ κατὰ τὴν πόλιν συστάτος δικαστηρίου, ¹⁰ μεταξὺ Ποσειδῶνος καὶ Ἄρεος· ὁ γὰρ Ποσειδῶν πρὸς Ἄρεα κατὰ τοὺς ἀρχαίους μύθους παρ' Ἀθηναίους ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἐδικάσατο, φάσκων ἀναιρεθῆναι τὸν ἴδιον υἱὸν Ἀλιρρόθιον ¹¹ ὑπ' Ἄρεος· κάκειθεν ἐξ Ἄρεος ὁ πάγος ἐκεῖνος ἐκλήθη. ἐδικάζον οὖν Ἀρεοπαγίται περὶ πάντων σχεδὸν τῶν σφαλμάτων καὶ παρανομιῶν· ¹⁵ διὰ τοῦτο ἄτε καινῶν δαιμονίων καταγγελέα τὸν θεϊότατον Παῦλον, οἱ τῆς ὑπὸ Θεοῦ μωρανθείσης φιλοσοφίας ἐρασταί, πρὸς τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλὴν ἔλκουσιν· ἀλλ' ἐν τοῖς Ἀρεοπαγίταις τότε βουλευῶν, ἄτε δικαστῆς ἀκλινέστατος, ὁ θεῖος Διονύσιος, ἀδέκαστον ἀπένειμε τῇ κατὰ τὸν πνευματοφόρον Παῦλον ἀληθείᾳ τὴν ψῆφον ²⁰ ἐρῶσθαι τὴν πολλὰ φράσας τῇ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἀνοήτῳ σεμνότητι, τὸν ἀληθῆ Χριστὸν καὶ Τίον Θεοῦ ἐνοήσας, ἐκήρυξεν εὐθύς, καὶ τοῦ φωτισματος εἶχετο· κἂν γὰρ Ῥωμαῖοι τότε ἐκράτου, ἀλλ' οὖν αὐτόνομους ἀφήκαν Ἀθηναίους καὶ Λακεδαιμόνας· ὅθεν ἔτι παρ' Ἀθηναίους καὶ κατὰ τοὺς Ἀρεοπαγίτας ἐπολιτεύετο· ²⁵ καὶ τελεῖται μὲν ἅπαντα τῆς σωτηρίας τὰ δόγματα διὰ Παύλου· παιδεύεται δὲ διδασκαλικῶς ὑπὸ ἱεροθέῳ τῷ μεγίστῳ, καθά φησιν αὐτός· εἶτα καθίσταται κατὰ τὸ φερόμενον ἐν ζ βιβλίῳ τῶν Ἀποστολικῶν διατάξεων ὁ Διονύσιος Ἐπίσκοπος ὑπὸ Παύλου τῶν Ἀθήνησι πιστευσάντων.

¹¹ ἄλιρρόθιον Cod.

ΚΕΦ. ΚΖ.

Περὶ Ἀκύλα καὶ Πρισκίλλης καὶ τῆς Κορίνθου ἀπειθείας· τῆς τε κατὰ πρό-
γνωσιν ἐπ' αὐτοῖς εὐδοκίας τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθείσης τῷ Παύλῳ.

1 Μετὰ δὲ ταῦτα χωρισθεὶς ὁ Παῦλος ἐκ τῶν Ἀθηνῶν,
2 ἦλθεν εἰς Κόρινθον· καὶ εὐρῶν τινὰ Ἰουδαῖον ὀνόματι 5
Ἀκύλαν, Ποιτικὸν τῷ γένει, προσφάτως ἐληλυθότα ἀπὸ
τῆς Ἰταλίας, καὶ Πρισκίλλαν γυναῖκα αὐτοῦ,

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Εἰς Κόρινθον, ὡς ἔφη, ὑπὸ τοῦ Πνεύμα-
τος ἠπειγέτο, ἐν ᾗ μένειν ἔδει· οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι, καίτοι ξένης ὄντες
ἀκροάσεως ἐρασταί, ὅμως οὐ προσεῖχον· οὐ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζον 10
ἀλλ' ὥστε αἰεὶ τι ἔχειν εἰπεῖν, ὅπερ αὐτοὺς καὶ προσχέσθαι ἐποίη-
σεν· εἰ δὲ τοῦτο ἦν αὐτοῖς ἔθος, πῶς ἐγκαλοῦσιν ὅτι ξένων δαι-
μονίων καταγγελεύς ἐστιν; ἰκανῶς οὖν ἔχειν ἔδοξε τῷ Παύλῳ τὸ
καταβαλεῖν τὰ σπέρματα, τὸ γὰρ πλεον αὐτῷ τῆς ζωῆς ἐνταῦθα
προκεχωρήκει. 15

Διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον, χωρίζεσθαι πάντας
τούς Ἰουδαίους ἀπὸ τῆς Ῥώμης, προσῆλθεν αὐτοῖς·

Τοῦ ἀττοῦ. Ἐπὶ μὲν γὰρ Νέρωνος ἐτελειώθη ὁ Παῦλος· ἐπὶ
δὲ Κλαυδίου ἀνεριπίζετο λοιπὸν ὁ πρὸς Ἰουδαίους πόλεμος· μακρό-
θεν μὲν, ὥστε καὶ οὕτως σφρονίσαι· καὶ ἀπὸ Ῥώμης ὡς λυμεῶνες 20
ἠλαύνοντο· διὰ τοῦτο αἰκονομεῖται τοῦτον ὡς δέσμιον ἀπαχθῆναι
ἐκεῖ, ἵνα μὴ ὡς Ἰουδαῖος ἀπελαύνηται, ἀλλ' ὡς ὑπὸ τῇ τάξει
πράττων· καὶ φυλάττεται ἐκεῖ.

3 Καὶ διὰ τὸ ὁμότεχρον εἶναι, ἔμενε παρ' αὐτοῖς καὶ
4 εἰργάζετο· ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην. διελέ- 25
γετο δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ πᾶν σάββατον, ἔπειθέ τε
5 Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας. Ὡς δὲ κατῆλθον ἀπὸ τῆς Μα-
κεδονίας ὁ τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, συνέιχετο τῷ Πνεύ-
ματι ὁ Παῦλος, διαμαρτυρόμενος τοῖς Ἰουδαίοις εἶναι
Χριστὸν Ἰησοῦν. 30

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Παρ' αὐτῷ μένει, καὶ οὐκ αἰσχύνεται
μένειν· ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο μένει, ὡς ἐπιτηδεῖον εὐρῶν καταγωγίον·

πολλῶ γὰρ αὐτῶ τῶν βασιλείων ἐπιτηδειότερον ἦν· καὶ μὴ γελάσης, ἀγαπητέ· καθάπερ γὰρ ἀθλητῆ ἢ παλαιότρα τῶν ἀπαλῶν στρωμάτων μᾶλλον χρήσιμον, οὕτω καὶ πολεμιστῆ τὸ ξίφος τὸ σιδηροῦν, ἀλλ' οὐ τὸ χρυσοῦν· καὶ εἰργάζετο κηρύττων· αἰσχυθῶμεν ἡμεῖς οἱ καὶ χωρὶς τοῦ κηρύττειν ἀργῶς ζῶντες. 5

Τοῦ αἰτοῦ. Μηδεὶς τοίνυν αἰσχυνέσθω τῶν τὴν τέχνην ἔχόντων, ἀλλ' οἱ εἰκῆ τρεφόμενοι καὶ ἀργούντες· οἱ διακόνους κεχημένοι πολλοῖς, καὶ ἀφάτου θεραπείας ἀπολαύοντες. τὸ γὰρ διὰ παντὸς ἐργαζόμενον τρέφεσθαι, φιλοσοφίας εἶδος ἐστὶ· τούτων αἱ διάνοιαι καθαρώτεραι· τούτων αἱ διάνοιαι εὐτονιώτεραι· ὁ γὰρ ἀργῶν πολλὰ εἰκῆ μᾶλλον πράττει^κ· καὶ ἐργάζεται δι' ὅλης ἡμέρας οὐδὲν, πολλῆς νάρκης ἐμπεπλησμένος· ὁ δὲ ἐν ἐργασίᾳ ὢν, οὐδὲν ταχέως περιττὸν παραδέχεται· οὔτε ἐν ἔργοις, οὔτε ἐν λόγοις, οὔτε ἐν ἐννοίαις. ὅλη γὰρ δι' ὅλης συντέταται πρὸς τὸν ἐπίπικτον βίον ἢ ψυχῆ. μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν τῶν ἀπὸ τῶν χειρῶν τρεφομένων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοὺς μακαρίζωμεν διὰ τοῦτο. Καὶ πάλιν—Παῦλος οὗτος μετὰ μυρίους διαύλους, κατὰ τσαυτα θαύματα, ἐπὶ σκηνορραφείου^γ ἐστὼς δέρματα ἔραπτε· καὶ ἠδούντο αὐτὸν ἄγγελοι, καὶ δαίμονες ἔτρεμον· καὶ οὐκ ἠσχύνετο λέγων, “ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς οὔσι μετ' ἐμοῦ, ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες τοῦ αὐταί.” 15

Τοῦ αἰτοῦ. Ὁ Κύριος ἐν φάτῃ ἐτέθη τεχθεὶς, καὶ μητέρα ἔλαβεν εὐτελεῆ· καὶ τῶ πρὸς καπηλείαν βλέποντι ἔλεγεν· “ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει τὴν κεφαλὴν τοῦ κλίνη” ὁμοίως καὶ οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ τὸν αὐτὸν διετήρουν νόμον, εἰς τὰς τῶν 25 πενήτων οἰκίας καταγόμενοι· καὶ ὁ μὲν πρὸς βυρσέα, ὁ δὲ πρὸς σκηνορράφον^κ· κατέλυον καὶ πρὸς πορφυρόπωλιν^λ· οὐ γὰρ οἰκίας περιφάνειαν, ἀλλὰ ψυχῶν ἀρετὰς ἐπεζήτουν.

Ἀμμωνιότη. Σημειωτέον ὅτι εἰργάζετο ὁ Ἀπόστολος, καὶ ὅτι σκηνοπηγικὴν εἶχε τέχνην. 30

6 Ἀνθισταμένων δὲ αὐτῶν καὶ βλασφημούντων, ἐκτιναζόμενος αὐτοῦ τὰ ἱμάτια, εἶπε πρὸς αὐτούς·

^κ Add. rec. in. in marg. πολλὰ εἰκῆ μᾶλλον φθέγγεται. ^γ ἐπισκηνορραφείου Cod. ^κ σκηνορράφον Cod. ^λ πορφυρόπωλιν Cod.

Τοῦ Χρῆστου. Ὅστε μὴ ῥήματι μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγματι φοβῆσαι· καὶ σφοδρότερον διαλέγεται, ἅτε καὶ πολλοὺς πεπεικώς. Καὶ πάλιν—Σφοδρῶς αὐτοὺς φοβήσας ὁ Παῦλος ἀφίσταται αὐτῶν.

Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ὑμῶν καθαρὸς ἐγώ· 5

Ἀμμανίος. “Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν” ἀσαφές ἐστὶ τὸ ῥητόν· οἶμαι δὲ αὐτὸ τοῦτο λέγειν ἕκαστος τῶν ἀπιστούντων Χριστῷ, ὅς ἐστι ζωὴ, δοκεῖ ἑαυτὸν φονεῦν, ἀπὸ τῆς ζωῆς μεταβαίνων εἰς θάνατον τὸ αἷμα ἑαυτοῦ τρόπον τινα ἐκχέων διὰ τῆς σφαγῆς, ἣν ἐπιφέρει ἑαυτῷ· τοῦτο οὖν φησὶν ἀνθ’ ὧν σφά- 10
ξετε ἑαυτοὺς διὰ τῆς ἀπιστίας, αὐτοῦ τούτου ὑμεῖς ὑπόσχητε δίκην, ἐμοῦ ἀθόου ὄντος. ἐκ ταύτης δὲ τῆς σημειώσεως δυνατόν τάχα εἰπεῖν, ὅτι ὁ σφάζων ἑαυτὸν τιμωρεῖται ὡς φονεὺς παρὰ τῷ Θεῷ· εἰ δὲ ἄλλος τις γένηται αἴτιος αὐτῷ τούτου, κάκεῖνος· τί γὰρ ὅτι διωκόμενός τις ὑπό τινος, καὶ ῥίψας ἑαυτὸν κατὰ κρημνῶν 15
ἀπέθανεν, ἢ καὶ ὑπὸ πολλῆς περιστάσεως, καὶ πικρᾶς φυλακῆς, καὶ ποικίλων ἐπιπολῶν βασάνων συνεχόμενος, δηλητηρίῳ ἐχρήσατο;

7 Ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύομαι. καὶ μεταβάς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς οἰκίαν τινὸς ὀνόματι Τίτου Ἰούστου, σεβομένου τὸν Θεόν, 20

Τοῦ Χρῆστου. Ὅρα πῶς πάλιν εἰπὼν “ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη,” οὐδὲ οὕτως αὐτῶν ἀμελεῖ. ὥστε τοῦ διεγεῖραι ἔνεκεν ἔλεγε τοῦτο.

Οὗ ἡ οἰκία ἦν συνομοροῦσα τῇ συναγωγῇ.

Τοῦ Λίττου. Ὅστε καὶ ἀπὸ τούτου ζῆλον ἔχειν ἀπὸ τῆς γειτ- 25
νιάσεως.

* Περὶ Κρίστου ἀρχισυναγωγῶν πιστεύσαντος σὺν ἑτέροις τισὶ καὶ βαπτισθέντος.

8 Κρίστος δὲ ὁ ἀρχισυναγωγὸς ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν ὄλω τῷ οἰκῷ αὐτοῦ· καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων 30
ἀκούοντες ἐπίστευον καὶ ἐβαπτίζοντο.

Τοῦ Λίττου. Ὅρα γοῦν εὐθέως τὸν ἀρχισυναγωγὸν Κρίστον πισθέντα, καὶ ἑτέρους πολλοὺς, τούτου γενομένου· “καὶ ἐβαπτί-

“ ζοντο” τούτον λέγει Κρίσπον, ὡς καὶ γράφων φησὶν, “ οὐδένα
 “ ἐβάπτισε εἰ μὴ Κρίσπον καὶ Γάιον” τούτον οἶμαι καὶ Σωσθένη
 λέγεσθαι, ἄνδρα πιστὸν, ὥστε καὶ τύπτεσθαι καὶ παρεῖναι αἰετῷ
 Παύλῳ· ἔπειθε δὲ τὸν Κρίσπον τὸ πλῆθος, ἣ δὲ οἰκείωσις τοῦ
 Χριστοῦ πλέον· μείζων γὰρ ὁ κίνδυνος ἐγένετο λοιπὸν, καὶ τῶν 5
 πλειόνων πιστευόντων, καὶ τοῦ ἀρχισυναγώγου.

9 Εἶπε δὲ ὁ Κύριος ἐν νυκτὶ δι' ὀράματος τῷ Παύλῳ,
 10 μὴ φόβου, ἀλλὰ λάλει καὶ μὴ σιωπήσης· διότι ἐγὼ
 εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεται σοι τοῦ κακῶσαι
 11 σε· διότι λαὸς μοι πολὺς ἐστὶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. ἐκά- 10
 θισε δὲ ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἕξ, διδάσκων ἐν αὐτοῖς τὸν
 λόγον τοῦ Θεοῦ.

Ἀμμανιότ. Σημειωτέον ὅτι εἶδε τὸν Κύριον Ἰησοῦν ὁ Παῦλος
 δι' ὀνειρώων διὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν· “ οὐχὶ Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν
 “ ἑώρακα;” εἶτε δὲ δι' ὀνειρώων, εἶτε καὶ ἐρηγηγορῶς ἐθεώρησε τὸν 15
 Ἰησοῦν, οὐδεμία διαφορά· πλὴν καὶ ἐν ἡμέρᾳ ᾤφθη αὐτῷ.

Διάτμοτ. Ἐν Κορίνθῳ τυγχάνοντι τῷ Ἀποστόλῳ, ὁ Θεὸς δι'
 ὀράματος ὄφθει, προτρέπεται αὐτὸν μὴ φείδεσθαι τοῦ λέγειν τὸν
 τῆς διδασκαλίας λόγον· τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ δεῖν σιωπᾶν, ἀλλὰ
 λαλεῖν αὐτὸν, δηλώσας· ἐστὶ δὲ αὕτη· πολλοὺς εἶναι ἐν τῇ πόλει 20
 τῇ προκειμένῃ γνωσθέντας αὐτῷ τῷ Θεῷ, ὡς παραδέξονται τὴν
 κηρυττομένην διδασκαλίαν· ἐπεὶ γὰρ εἰκὸς ἦν ἄνθρωπον ὄντα δε-
 διέναι ἐπιβουλήν, σχεδὸν γὰρ πάντες εἰσέτι τότε εἰδωλολάτραι
 ἐτύγχανον, παραθαρσύνει, καὶ εἰς ἀνδρίαν ἀλείφει τὸν διδάσκαλον,
 φήσας, μετὰ σοῦ εἰμι, κωλύων πάντας τοὺς ἐπιτιθεμένους κακῶ- 25
 σαί σε· ὡς μὴδὲ τὰς χεῖρας ἐπιβαλεῖν κατὰ σοῦ. ἐπεὶ οὖν
 χρωῶνται τῷ ῥητῷ οἱ τὰς φύσεις εἰσάγοντες, φάσκοντες πολλοὺς
 εἶναι ἐν Κορίνθῳ τῆς πνευματικῆς φύσεως, οἱ καὶ λαὸς εἰσὶ τοῦ
 Θεοῦ, ῥητέον, ὡς οὐ διὰ φύσιν, ἀλλ' εὐσεβῆ πρόθεσιν, οἰκειοῦταί τις
 τῷ Θεῷ· οὕτω γὰρ καλεῖ λοιπὸν λαὸν ἑαυτοῦ τὸν οὐκ ὄντα αὐτοῦ 30
 πρότερον· ὅθεν Θεοῦ ὄντος τοῦ εἰρηκότος λαὸν εἶναι ἐκεῖ πλείονα,
 λεκτέον, ὡς εἶδεν ἤδη τὴν ἐσομένην συγκατάθεσιν πρὸς τὴν διδα-
 σκαλίαν.

* Στάσεως κινήσεως ἐν Κορίνθῳ, ὁ Παῦλος ὑπεχώρησεν, ἐλθὼν τὲ εἰς Ἔφεσον καὶ διαλεχθεὶς ἐξῆλθεν.

12 Γαλλίωνος δὲ ἀνθυπάτου οὗτος τῆς Ἀχαΐας, κατεπέ-
13 στησαν ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Παύλῳ, καὶ ἤγαγον
αὐτὸν ἐπὶ τὸ βῆμα, λέγοντες, ὅτι παρὰ τὸν νόμον οὗτος 5
ἀναπείθει τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν Θεόν.

Τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅρα διὰ πόσων αὐτὸν ὁ Κύριος κείθει· καὶ ὁ μάλιστα αὐτὸν ἤδει, τοῦτο ὕστερον αὐτῷ λέγει· “ὅτι λαὸς πολὺς ἐστὶ μοι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ” πῶς οὖν συνεπέθεντο, εἰποιτό τις αὐτῶν; καὶ μὴν οὐδὲν ἴσχυσαν· ἀλλ’ ἤγον αὐτὸν πρὸς τὸν ἀνθύ- 10
πατον· ἰκανὸν δὲ αὐτὸν τοῦτο διαναστῆσαι τὸ μὴ παθεῖν· εἴτε ἠλέγχθη φοβούμενος, ἢ οὐκ ἠλέγχθη· οὐ γὰρ εἶασεν αὐτοὺς ὁ Κύριος αἰεὶ πάσχειν κακῶς, ὥστε μὴ ἀσθενεστεροὺς γενέσθαι· οὐδὲν δὲ οὕτως ἐλίπει τὸν Παῦλον, ὡς οἱ ἀπειθοῦντες, ὡς οἱ ἀντιταπτό-
μενοι· τοῦτο καὶ τῶν κινδύνων χαλεπώτερον ἦν· διὰ τοῦτο αὐτῷ 15
φαίνεται νῦν.

14 Μέλλοντος δὲ τοῦ Παύλου ἀνοίγειν τὸ στόμα, εἶπεν ὁ Γαλλίων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους,

Τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπιεικὴς τις ἀνθρώπος οὗτος εἶναι μοι δοκεῖ· ἀπετεύχισεν αὐτοῖς τὸ δικαστήριον· λαμπρὰ γέγονεν ἡ νίκη· 20
δείκνυσι τῶν Ἰουδαίων τέως κατὰ τὸ πρόχειρον τὴν παράνομον κατὰ τοῦ Παύλου κατηγορίαν ὁ ἀνθύπατος, ἀποβαλλόμενος αὐτούς· καὶ κατακρίνει τὸν Πιλάτον, τὸν μηδεμίαν εὐρηκῆτα κατηγορίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου Ἰησοῦ, καὶ μαστιγώσαντα αὐτὸν, καὶ παρα-
δόντα εἰς θάνατον· καίτοι αὐτὸς λέγων, “ὅτι οὐδεμίαν εὐρίσκω 25
“ἀφάρμηγὸν θανάτου κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου.”

Εἰ μὲν ἦν ἀδίκημά τι ἢ ῥαδιούργημα ποιηρὸν, ὃ
15 Ἰουδαῖοι, κατὰ λόγον ἂν ἠνεσχόμεν ὑμῶν· εἰ δὲ ζήτημά ἐστι περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων καὶ νόμου τοῦ καθ’ ὑμᾶς, ὄψεσθε αὐτοί· κριτὴς γὰρ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι· 30
16 καὶ ἀπήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος. ἐπιλαβόμενοι
17 δὲ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι Σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον,

ἔτυπτον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος· καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίῳ ἐμελλεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τυπτομένου γὰρ αὐτοῦ οὐχ ἠγγήσατο ἰδῆαι εἶναι ὕβριν, οὕτως ἦσαν ἰταμοὶ Ἰουδαῖοι· ὡς τῆς αἰσχύνης· ἀνασχίντησαν, καὶ οὐδὲν τῷ Γαλλίῳ ἐμελλε· καίτοι εἰς τὴν αὐτοῦ ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἦν· ἀλλ' ὡς δῆθεν ἐξουσίαν λαβόντες ἔτυπτον διατί μὴ ἐκεῖνος ἐτύπησε; καίτοι αὐτὸς ἐξουσίαν εἶχεν· ἀλλ' ἐπαιδεύοντο, ὥστε καὶ τὸν δικαστὴν μαθεῖν, τίς ἦν ὁ ἐπιεικέστερος.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. *Ἡ διὰ τοῦτο ἔτυπτον τὸν Σωσθένην, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἦν μᾶλλον προστιθέμενος τῷ Παύλῳ, ὡς καὶ Κρίσπος ὁ ἀρχισυνάγωγος· ἢ εἰς τοσοῦτον ἦσαν ἐληλακότες μανίας, ὅτι ἀπιτυχόντες τοῦ σκοποῦ ἑαυτῶν, ἀντὶ τοῦ τύπτειν τὸν Παῦλον, Σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον ἔτυπτον· ἢ διὰ τοῦτο ἔτυπτον αὐτὸν, ἐπειδὴ ἠβουλήθησαν αὐτὸν φονεῦσαι τὸν Παῦλον, καὶ Σωσθένης διεκώλυσεν αὐτούς. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἀρχοντος ἀκαθοσιώτως ποιοῦντες, ἔτυπτον Σωσθένην, τοῦτο λέγοντες· εἰ ὁ θέλων ποιεῖ ὃ θέλει, καὶ οὐκ ἔστι νόμος, ἰδοὺ ἡμεῖς τύπτομεν τοῦτον· καὶ οὐ προσεποιεῖτο αὐτοὺς ὁ ἀνθύπατος, ἀλλ' εἶα αὐτοὺς τύπτειν ἀλλήλους· ἐπεὶ εἰ ἦσαν κατὰ τινος ἄλλου καὶ μὴ καθ' ἑαυτῶν ποίησαντες τὸ ἄτοπον τοῦτο, πάντως εἶχεν αὐτοὺς σωφρονίσει.

18 Ὁ δὲ Παῦλος ἔτι προσμείνας ἡμέρας ἱκανὰς, τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος, ἐξέπλει εἰς τὴν Συρίαν, καὶ σὺν αὐτῷ Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας, κειράμενος ἐν Κεγχραεῖς τὴν κεφαλὴν· εἶχε γὰρ εὐχήν.

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. *Ὅρα πῶς ὁ νόμος κατελύετο. ὅρα πῶς τῷ συνειδῶτι κατείχοντο· τοῦτο γὰρ Ἰουδαϊκὸν ἦν τὸ κείρεσθαι τὰς κεφαλὰς κατ' εὐχήν· ἔδει δὲ καὶ θυσίαν γενέσθαι, ἣτις οὐκ ἐγένετο ἔτι μετὰ τὸ τυφθῆναι τὸν Σωσθένην· ἔδει γὰρ αὐτὸν ἔτι μένειν καὶ παρακαλέσαι περὶ τούτων· τί πάλιν ἐπιθυμεῖ τὴν Συρίαν καταλαβεῖν; ἐνταῦθα ἐχρηματίσθησαν οἱ μαθηταὶ καλεῖσθαι Χριστιανοί· ἐνταῦθα παρεδόθη τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ· ἐνταῦθα τοιαῦτα ἤνυσεν πράγματα κατὰ τὸ δόγμα.

^b τυπηθῆναι Cod.

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Ἐπειδὴ ἔδοκει τοῖς Ἰουδαίοις ἀποστασίαν τοῦ νόμου διδάσκειν, καὶ ἐσκανδαλίζοντο πολλοὶ εἰς αὐτὸν, καὶ οὐ παρεδέχοντο τὸ κήρυγμα, τούτου χάριν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἐν Ἱεροσολύμοις, οἰκονομικῶς τοῦτο πράσσει· καὶ τοῦτο ἦν ὃ αὐτὸς ἔλεγεν, “ ἐγενόμην τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς 5
“ ὑπὸ νόμον κερδήσω.”

ἈΜΜΑΝΙΟΤ. Εὐχὴν ἦν λέγει ὑπόσχεσιν ὑποσχόμενος ἦν ἀποκόψαι τὴν τρίχα· ἵνα μηκέτι ὡς κοσμικὸς τὰ τῶν κοσμικῶν πράττει· ἀλλ’ ὡς κατὰ Θεὸν ζῶν παραμείνη τῇ Ἐκκλησίᾳ σχολάζων τὸ ἀκόλουθον τοῖς Ἀποστόλοις καὶ μαθηταῖς· καὶ Ἀκύλας δὲ ἐξ 10 ὑποσχέσεως ἀπέκοψεν ἑαυτοῦ τὰς τρίχας. σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ θέλοντες δῆθεν θεοσεβῶς ζῆν, ἐποιοῦν τοῦτο· ὥστε οὖν καλῶς καὶ οἱ μονάζοντες καὶ αἱ κανονικαὶ ἀποκείρονται τὴν κόμην· οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦτο ἐποιοῦν, ἀλλ’ ἔθος ἦν παλαιὸν Ἰουδαίοις τοῦτο, ὡς ἐν τῷ λβ’ κεφαλαίῳ εὐρήσεις· κάκεινοι μὲν σκιοτύπως, ἡμεῖς δὲ ἀλη- 15 θεῖα τὸ ἔργον ποιῶμεν, ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τῆς ἀποκοπῆς τῆς κόμης ἀποταττόμενοι· ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ μέμνηται ὁ συγγραφεὺς Ἀκύλα καὶ Πρισκίλλης καὶ Κρίσπου καὶ Τίτου· ὃν καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ἐν τισὶ τῶν Ἐπιστολῶν ἑαυτοῦ, ὡς καὶ Λουκᾶς μέμνηται καὶ Μάρκου καὶ Τιμοθέου οἱ ἦσαν σὺν αὐτῷ περινοστοῦντες. 20

ΔΙΑΤΜΟΤ. Τοῦ Σωτῆρος μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰπόντος τοῖς μαθηταῖς, “ πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη” γινώσιν εἶχον οἷς ἐνεχείρησε τὴν πρόσταξιν, ὡς θέλει ὁ Θεὸς πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· καὶ ἐπεὶ προδιήρητο τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος αἰρεσιλατρείας εἰς Ἰουδαίους καὶ Ἑλλη- 25 νας, διαίρεσις γέγονε καὶ τῶν κηρύκων τοῦ Εὐαγγελίου· ὡς τοὺς μὲν ἐγχειρισθῆναι διδάσκειν τοῖς Ἰουδαίοις, τοὺς δὲ Ἀποστόλους εἶναι τῶν ἐθνῶν· ἀλλ’ ἐπεὶ σκοπὸν ἕνα εἶχον πάντες οἱ διδάσκαλοι, προσαγαγεῖν τῇ γνώσει τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, καὶ τῇ κατηχήσει τοῦ Εὐαγγελίου· ἀμέλει Παῦλος ἐθνῶν Ἀπόστολος ὢν, εἴ ποτε παρ- 30 ετύγχανεν ὠφελῆθῆναι δυνάμενος Ἰουδαίους, Ἰουδαῖος Ἰουδαίους ἐγένετο, ὅπως μὴ ἀλλοτριωθῶσιν αὐτοῦ ὡς ἀφιστῶντος νόμου, καί- ται ὑπεραναβάς ἤδη τὸν τῆς σκιᾶς Ἰουδαϊσμόν· ταύτη γοῦν κατὰ τὰ πάτρια νόμιμα κείρεται τὴν κεφαλὴν ἐν Κεγχραεῖς, εὐχὴν ἔχων περὶ τούτου, κατὰ διάταξιν τοῦ παλαιοῦ νόμου· ἀλλὰ καὶ 35

ἐν Ἱεροσολύμοις ἔλθων τοῖς ἔχουσι τὴν τοιαύτην εὐχὴν τέσσαρσιν
 ἀνδρασι συνέδραμε γνώμη, τῶν ἐκεῖ πρεσβυτέρων συμβουλευσάν-
 των λῦσαι αὐτὸν τὴν κρατήσασαν περὶ αὐτοῦ διαβολὴν, ὡς ἄρα
 ἀποστασίαν τοῦ νόμου διδάσκει· πρὸς τούτοις δι' ὠφελείαν ἑτέρων
 Ἰουδαίων περιτέμνει Τίτον καὶ Τιμόθεον· δηλοῖ δὲ τὴν πρόθεσιν 5
 ἑαυτοῦ, καθ' ἣν ταῦτ' ἐποίει, γράψας, ὡς ἐπὶ τῷ κερδῆσαι αὐτούς,
 Ἰουδαῖος ἐγένετο αὐτοῖς· καὶ Πέτρος δὲ τῆς προειρημένης γνώμης
 ὢν, Ἀπόστολος τεθεὶς τῆς περιτομῆς, καὶ Ἑλλήνας ἐδίδασκεν, ὅτε
 λόγος ἦρει· εἰσήλθε γοῦν πρὸς Κορνήλιον, καὶ πάντας τοὺς ἅμα
 αὐτῷ ἀκροβυστίαν ἔχοντας, πληροφορίαν ἔχων ὑπὸ Θεοῦ, μηδένα 10
 κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον· ἀπολογεῖται γοῦν εἰδέναι, ὡς
 οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεός, δεχόμενος τὸν ἐν παντὶ ἔθνε^c
 καὶ τόσῳ φοβούμενον αὐτὸν, καὶ ἐργαζόμενον δικαιοσύνην· εἰ γὰρ
 τὸν οὕτως ἔχοντα ἀρετῆς δέχεται ὁ Θεός, οὐ συντελεῖ τι μετὰ τὸ
 Εὐαγγέλιον ἢ περιτομῇ πρὸς θεοσέβειαν· ὅθεν καὶ ποιῶσι τοιαῦτα 15
 τινὰ οἱ Ἀπόστολοι, διὰ σωτηρίαν τῶν προσερχομένων Ἑλλήνων τε
 καὶ Ἰουδαίων, ὡς ἀδιαφόροις αὐτοῖς χρῶνται· δεόντως αὐτὰ πράτ-
 τοντες, δυνατοῦ ὄντος καὶ κακῶς αὐτοῖς χρήσασθαι ὑπ' ἄλλων
 ἔθνη γὰρ ἀδιαφόρου, τὸ οἶον τε εὔ καὶ χειρότως αὐτοῖς χρή-
 σασθαι.

20

19 Κατήχησε δὲ εἰς Ἔφεσον, κακείνους κατελίπεν αὐ-
 τοῦ· αὐτὸς δὲ εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, διελέχθη
 τοῖς Ἰουδαίοις.

Τοῦ Χρῆστοστομοῦ. Τούτους ἀφήκεν εἰς Ἔφεσον, εἰκότως ὡς
 διδάσκοντας· τοσοῦτον γὰρ αὐτῷ συγγεγόμενοι χρόνον πολλὰ ἐμάν- 25
 θανον· καὶ ὅμως τῆς συνηθείας αὐτοῦς οὐκ ἀπήγαγεν οὐδέπω τῆς
 Ἰουδαϊκῆς· ὅρα γοῦν ἐνταῦθα καὶ παρακαλούμενον αὐτὸν μείναι·
 ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἠμέσχητο, ἐπειγόμενος ἐλθεῖν, οὐχ ἀπλῶς αὐτοῦς εἶ-
 σεν, ἀλλὰ μετὰ ὑποσχέσεως· ἐκείνους δὲ τοὺς τόπους κατελάμ-
 βαθεν, οἷς ἐπέβη πρὸ τούτου.

30

20 Ἐρωτώντων δὲ αὐτὸν ἐπὶ πλείονα χρόνον μείναι, οὐκ
 21 ἐπένευσεν· ἀλλ' ἀποταξάμενος αὐτοῖς καὶ εἰπὼν, δεῖ με
 πάντως τὴν ἐορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς Ἱεροσό-

^c ἔθνη Cod.

λυμα· πάλιν ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς, τοῦ Θεοῦ θέλοντος, ἀνήχθη ἀπὸ τῆς Ἐφέσου·

Τοῦ Χρῆστοστόμοτ. Ὁ Παῦλος προφήτης ὢν, καὶ εἰδὼς ὅτι ἤμελλεν ἀναστρέφειν, ἐπηγγείλατο πάλιν ἀναστρέφειν· πλὴν ἵνα μή τις ὑπὸ προπετείας τὸ αὐτὸ ποιῇ, ἀτόπως ὑπισχνούμενος τὸδε 5 τι ποιεῖν, ἐδίδασκεν ἡμᾶς μὴδὲν περὶ τῶν μελλόντων ὑπισχνεῖσθαι ποιεῖν, δίχα τοῦ εἰπεῖν “ τοῦ Θεοῦ θέλοντος ” οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰάκωβος παραυεῖ ἐν τῇ αὐτοῦ Ἐπιστολῇ “ οὐ γὰρ τις οἶδε τί τέξεται ἢ “ ἐπιούσα ἡμέρα ” ἄφρων οὖν ὁ μὴ προσδιορίζων τῇ ἐπαγγελίᾳ τὸ, ἔαν ὁ Κύριος θέλῃ· καὶ ἔαν ὡς θαρρῶν, ὅτι πάντως ποιήσει, ἐπαγ- 10 γέλῃται, ἀκούσεται πολλάκις, ἄφρων, ταύτη τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαίρω· ἃ δὲ ὑπέσχω πότε ἔσται;

- 22 Καὶ κατελθὼν εἰς Καισάρειαν, ἀναβάς καὶ ἀσπασά-
23 μενος τὴν ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς Ἀντιόχειαν. καὶ ποιή-
σας χρόνον τινὰ, ἐξῆλθε, διερχόμενος καθεξῆς τὴν Γα- 15
λατικὴν χώραν καὶ τὴν Φρυγίαν, ἐπιστηρίζων τοὺς
μαθητάς.

Ἀμμαονίот. Ἔθος αἰεὶ τοῦτο τῷ Παύλῳ, ἐπισκέπτεσθαι τοὺς πιστοὺς, καὶ ἐπιστηρίζειν αὐτούς· εἰ γὰρ εὔρεν αὐτοὺς σαβρωθέντας ἢ ἀτονίσαντας, διὰ τοῦ διδασκαλικοῦ αὐτοῦ λόγου ἀνεκοίφειν 20 αὐτούς, τὰ βάρη αὐτῶν ἐπιστηρίζων διὰ τοῦ Θεοῦ λόγου, ἵνα ἐλπίζοντας εἰς αὐτὸν ὡς δυνάμενον ἀνωρθῶσαι τοὺς κατερραγμένους, καὶ ἰσχυροποιῆσαι διὰ τῆς ἀγίας καὶ ἀφθάρτου αὐτοῦ σαρκὸς τὰ φθαρτὰ ἡμῶν μέλη, θαρσαλεώτεροι πρὸς τοὺς πόνους γέωνται.

* Περὶ Ἀπολλῶ ἀνδρὸς λογίου καὶ πιστοῦ.

25

- 24 Ἰουδαῖος δὲ τις Ἀπολλῶς ὀνόματι, Ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, ἀνὴρ λόγιος, κατήντησεν εἰς Ἐφεσον, δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς γραφαῖς.

Τοῦ Χρῆστοστόμοτ. Ἰδοὺ καὶ λόγιοι λοιπὸν ἐπήγοντο, καὶ ἀποδημοῦσι λοιπὸν καὶ οἱ μαθηταί· ὄρας ἐπίδοσιν τοῦ κηρύγματος. 30

Διαέμοτ. Εἰσὶ διαβεβαιούμενοι, ὡς Ἀπολλῶς ὁ αὐτός ἐστιν Ἀπελλῆς τῶν Κορινθίων Ἐπίσκοπος, περὶ οὗ γράφει Παῦλος· “ περὶ δὲ Ἀπολλῶ πολλὰ παρεκάλεσα αὐτόν ” καὶ “ ὅτι ἐγὼ ἐφύ-

“τευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισε” καὶ εἰ ἀληθές τοῦτο, σκόπει εἰ διόνυμος ὁ ἀνήρ, εἰ ἄλλως μετεποίηθῃ θάτερον τῶν ὀνομάτων εἰς τὸ λοιπόν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Πεπαιδευμένος τὴν θείαν γραφήν, καὶ λόγον ἀποδοῦναι δυτάμενος τοῖς ἐρωτῶσι, καὶ ἰκανὸς ὢν εἰς τὸ παραστῆσαι 5 τὰ νέα τῇ παλαιᾷ συναδοντα, καθὼς παρακατιῶν φησι, “δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς γραφαῖς.”

25 Οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν^d τοῦ Κυρίου, καὶ ζέων τῷ Πνεύματι, ἐλάλει καὶ ἐδίδασκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐπιστάμενος μόνον τὸ βάπτισμα Ἰω- 10 ἀννου·

Τοῦ Χριστοῦ. Εἰ τὸ βάπτισμα μόνον Ἰωάννου ἠρίστατο οὗτος, πῶς τῷ Πνεύματι ἔζη; τὸ γὰρ Πνεῦμα οὐχ οὕτως ἐδίδοτο· καὶ εἰ οἱ μετὰ τοῦτον ἐδεήθησαν τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ, πολλῶ μᾶλλον καὶ οὗτος ἐδεήθη ἂν· τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; οὐδὲ γὰρ 15 ἀπλῶς ἐφεξῆς ἔθηκεν ἀμφοτέρα· ἐμοὶ δοκεῖ οὗτος εἶναι τῶν ρκ' τῶν μετὰ τῶν Ἀποστόλων βαπτισθέντων· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Κορινθίου γέγονε, γεγένηται καὶ ἐπὶ τούτῳ· ἀλλ' οὐδὲ βαπτίζεται· τὸ οὖν ἀκριβῶς ἐξετασθέν τὸ ἐμοὶ δοκεῖ τοῦτο εἶναι· ὅτι καὶ βαπτισθῆναι αὐτὸν ἔδει, ἐπεὶ οἱ δώδεκα οἱ ἄλλοι οὐδὲν ἤδρασαν 20 ἀκριβῆς οὐδὲ τὰ περὶ Ἰησοῦ, εἰκὸς δὲ αὐτὸν καὶ βαπτισθῆναι· εἰ δὲ οὕτοι οἱ Ἰωάννου μετὰ τὸ βάπτισμα πάλιν ἐβαπτίζοντο, ἔδει καὶ τοὺς μαθητὰς τοῦτο.

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Ὅτι μὲν ὁ Χριστὸς ἐπεδήμησεν, ἤδρασαν, καὶ ὅτι θεοσημείας ἐποίησε πολλάς· καὶ τάδε τυχὸν ὀκονόμησεν 25 εἰκὸς δὲ ἀγνοεῖν τῆς ἐπιδημίας τὴν αἰτίαν, ὅτι διὰ τοῦτο παραγέγονεν, ἵνα καταλύσῃ τὸν πόλεμον, καὶ ἀνέλῃ τὴν ἔχθραν, καὶ συνάψῃ τῷ Πατρὶ, καὶ πατήσῃ θάνατον, καὶ ἀνοίξῃ τὸν ἄδην, καὶ ἐξαγάγῃ ἐκ σκότους, καὶ ἀναγάγῃ εἰς οὐρανὸν, καὶ συνθρόνους ἐν ἑαυτῷ ποιήσῃ, καὶ τῆς δόξης μεταδῶ τῆς βασιλικῆς· ταῦτα γὰρ 30 ἐπλουτήσαμεν δι' αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένοντες.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Πῶς οὗτος μόνον εἰς τὸ Ἰωάννου βάπτισμα βαπτισθεὶς εἶχε Πνεῦμα Ἅγιον, οἱ δὲ παρακατιῶντες οὐκ εἶχον; πρὸς ὃ

^d τὸν λόγον Cod.

δεῖ εἰπεῖν, ὅτι μᾶλλον διὰ τοῦτο ἔξεε τῷ Πνεύματι ὁ Ἀπελλῆς, ἐπειδὴ τῇ χάριτι Θεοῦ φωταγωγηθεὶς, ἀκριβῶς ἠπίστατο, καὶ ἐδίδασκεν ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός· καὶ αὐτὴ ἡ γνῶσις οὐκ εἶα αὐτὸν ἡρεμεῖν, ἀλλ' ἐδίδασκε καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἔργον ποιῶν εὐαγγελιστοῦ. σημειω-5
τέον δὲ ὅτι καὶ γυναῖκας τὸν λόγον τῆς πίστεως παραδιδούσας χρὴ κείβεσθαι· βλέπε δὲ πῶς ὅλως τοῦ σωθῆναι ἦν ὁ Ἀπελλῆς, ὅτι· καίπερ λόγιος ὢν, καὶ τὰ τῆς γραφῆς διαγιγνώσκων ἀπόκρυφα, οὐκ ἀπῆξίωσε τὸ ἀκριβὲς τῆς πίστεως παρὰ γυναικὸς μαθεῖν· οὐδὲ πρὸς τυφὸν ἐτράπη, παρὰ γυναικὸς ἀκούων ὡς ἐν ἐλεγμῷ, ὅτι ἀπλοῦ-10
στερον τὰ περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ λόγου κατηχήθη· διὸ ἠκρίβαζεν αὐτῷ τὰ τῆς πίστεως διὰ τῆς διδασκαλίας, καὶ κατεδέχετο ὁ Ἀπελλῆς ἀκούων· ἦδει μὲν ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός ὁ τοῦ Θεοῦ παῖς, καὶ συνίστατο ἀπὸ τῆς γραφῆς· πλὴν ἀτελής ἦν, μὴ εἰδὼς τὰ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῖς Ἀποστόλοις λαληθέντα 15
καὶ θεσπισθέντα· διὸ καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ οἱ περὶ Ἀκύλαν, ὡς ἀκολουθήσαντες τῷ Παύλῳ, ἐξέθεντο τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ· οἶον, τὴν ἐν Πνεύματι λατρείαν, καὶ τὴν ἀχειροποιήτον περιτομὴν, καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς καταρτισμὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐλέγετο.

26 Οὗτός τε ἤρξατο παρρησιάζεσθαι ἐν τῇ συναγωγῇ. 20
ἀκούσαντες δὲ αὐτοῦ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, προσελάβοντο αὐτὸν, καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο τὴν ὁδὸν
27 τοῦ Κυρίου. βουλομένου τὲ αὐτοῦ διελθεῖν εἰς τὴν Ἀχαΐαν, προτρεψάμενοι οἱ ἀδελφοὶ ἔγραψαν τοῖς μαθη-
ταῖς ἀποδέξασθαι αὐτόν· 25

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Πολλὴ ἦν ἡ παρρησία τοῦ ἀνδρός· ἀκριβῶς ἐλάλει τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ' ἐδεῖτο ἀκριβείας, ἑτέρας διδασκαλίας· ταύτῃ τοι καὶ οὐκ εἰδὼς πάντα, ἀπὸ τῆς προθυμίας ἐεσπάσατο τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καθάπερ οἱ περὶ Κορινθίον.

Ὁς παραγενόμενος συνεβάλετο πολὺ τοῖς πεπιστευ-30
28 κόσι διὰ τῆς χάριτος· εὐτόνως γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις διακατηλέγετο δημοσίᾳ, ἐπιδεικνὺς ἀπὸ τῶν γραφῶν, εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Τῷ μὲν οὖν δημοσίᾳ ἐλέγγειν ἡ παρρησία

ἐδείκνυτο, τῷ δὲ σαφῶς ἡ δύναμις ἐδηλοῦτο· τὸ δὲ ἐκ τῶν γραφῶν ἐπιδείκνυσιν ἡ ἐμπειρία· οὔτε γὰρ ἡ παρρησία τι συνετέλει καθ' ἑαυτὸ, οὐκ οὔσης δυνάμεως· οὔτε ἡ δύναμις, οὐκ οὔσης παρρησίας.

Ἀμνησιότ. Δεῖ γὰρ εὔτονον εἶναι τὸν πιστὸν καὶ μὴ κατα-5 λευμμένον, κατὰ τῶν ἀνθισταμένων τοῖς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοῖς, καὶ τῇ ἀκατηλεύτῳ πίστει.

Διάτμοτ. Οὐ διαφωνεῖ τὸ ἀκριβέστερον λαλεῖν τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ τῷ ἀκριβέστερον ἐνδιαθέσθαι τὰ περὶ τῆς οδοῦ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας· δυνατὸν γὰρ ὁλοσχερῶς γινῶσιν ἔχοντα τῶν 10 περὶ Ἰησοῦ ἀκριβῆ, δεῖσθαι τῆς λεπτομερεστάτης αὐτῶν ἐξηγήσεως· ὁ προκειμένος γὰρ ἀνὴρ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων δυνατὸς ἠπίστατο τὰς παλαιὰς γραφάς, τὰς περὶ τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρούσας· εἶτα λόγιος ὢν τῷ πνεύματι ἐλάλει, καὶ ἐδίδασκεν ἃ ἤδει περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς· τοῦτον προσλαμβάνουσιν οὕτω σπου- 15 δῆς ἔχοντα, ἀκουσταὶ γενόμενοι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, ἐπὶ τῷ παραδοῦναι αὐτῷ πᾶσαν τὴν εὐαγγελικὴν οδόν· εἰκὸς οὖν τὸν Ἀπελλὴν εἶδέναι, ὅτι Ἰησοῦς ἐπεδήμησε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τότε φημι εἶδέναι μὴ μὴν εἶδέναι τῆς ἐπιδημίας τὴν αἰτίαν.

20

ΚΕΦ. ΚΗ.

Περὶ βαπτίσματος καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς δοθείσης διὰ προσευχῆς Παύλου τοῖς ἐν Ἐφέσῳ πιστεύουσι, καὶ περὶ ἰάσεως τοῦ λαοῦ.

1 Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν Ἀπολλὼ εἶναι ἐν Κορίνθῳ, Παῦλον διελθόντα τὰ ἀνωτερικὰ μέρη ἐλθεῖν εἰς Ἐφε- 25 σον· καὶ εὐρεῖν τινὰς μαθητὰς, εἶπε πρὸς αὐτοὺς, εἰ Πνεῦμα Ἁγίων ἐλάβετε πιστεύσαντες; οἱ δὲ πρὸς αὐ- 3 τὸν, ἀλλ' οὐδὲ εἰ Πνεῦμα Ἁγίων ἔστιν, ἠκούσαμεν. εἶπέ τε, εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε;

Πολλῶ οὗτοι ἐκείνων διεσθήκασιν· οἱ μὴδὲ εἰ Πνεῦμα Ἁγίων 30 ἔστιν εἰδότες· ὅτι γὰρ οὐδὲ εἰς Χριστὸν ἐπίστευον, δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσωσι· καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι οὐδὲν ἔστι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, ἀλλ' ὅτι ἀτελές· οὐδὲ προσέθηκεν, ἀλλ' ἐδίδασκεν, καὶ πολλοὶ τὸ Πνεῦμα ἐλάμβανον

ὥστε εἰκὸς ἦν αὐτοὺς Πνεῦμα ἔχειν, μὴ φαίνεσθαι δὲ, οὐ γὰρ ἐβούλετο περιώγειν αὐτοὺς, ἀλλ' εἰς Ἐφεσον καταλιπεῖν· οὗτοι δὲ μετὰ ταῦτα τὴν Κόρινθον ᾤκησαν καὶ μεγάλα αὐτοῖς μαρτυρεῖ, καὶ Ῥωμαίους ἐπιστέλλων προσαγορεύει αὐτοὺς· ὅθεν μοι δοκεῖ παρ' αὐτὰ εἰς Ῥώμην ἀπελθεῖν, ἅτε ἐμφιλοχωροῦντας τοῖς 5 τύποις ἐκείνοις ὅθεν ἐξέπεσαν ἐπὶ Νέρωνος.

- 4 Οἱ δὲ εἶπον, εἰς τὸ Ἰωάννου βάπτισμα. εἶπε δὲ ὁ Παῦλος, Ἰωάννης ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας, τῷ λαῷ λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσῃ, τουτέστιν εἰς τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. 10

Τοῦ Χριστοτόμοι. Πόθεν ἐκείνοι ἐν Ἐφέσῳ ὄντες τὸ βάπτισμα εἶχον Ἰωάννου; ἴσως ἐπεδήμησαν τοῖς Ἱεροσολύμοις τότε, καὶ ἀπῆλθον, καὶ οὐδὲ τὸν Ἰησοῦν ἠπίσταντο· καὶ οὐ λέγει αὐτοῖς, πιστεύετε εἰς τὸν Ἰησοῦν· ἀλλὰ τί; “εἰ Πνεῦμα Ἅγιον ἐλάβετε;” ἦδει ὅτι οὐκ εἶχον· ἀλλὰ βούλεται αὐτοῖς εἰπεῖν, ἵνα μαθόντες 15 ὡς ἀπεστέρηται, αἰτήσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ βαπτίσματος προφητείας, καὶ ἐνάγει αὐτοὺς ὅτι τοῦτο βούλεται τὸ βάπτισμα Ἰωάννου. διπλοῦν τὸ χάρισμα, γλῶσσαι καὶ προφητείας· ἐντεῦθεν δεικνύται δόγμα μέγα, ὅτι ἀτελὲς Ἰωάννου τὸ βάπτισμα εἰς μετανοίας· καὶ οὐκ εἶπεν ἀφέσεως, ἀλλὰ μετανοίας βάπτισμα. 20

- 5 Ἀκούσαντες δὲ ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Τοῦ Χριστοτόμοι. Βαπτισθέντες δὲ εὐθέως Πνεῦμα ἐλάβαν· τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ ἑώραν, ἀόρατον γάρ ἐστιν· αἰσθητὸν δὲ τινα ἔλεγχον ἐδίδου τῆς ἐνεργείας ἐκείνης ἢ χάρις· καὶ ὁ μὲν τῇ 25 Περσῶν, ὁ δὲ τῇ Ῥωμαίων, ὁ δὲ τῇ Ἰνδῶν, ὁ δὲ ἑτέρα τινὶ τοιαύτῃ εὐθέως ἐφθέγγετο γλώσση· καὶ τοῦτο ἐφανέρου τοῖς ἔξωθεν, ὅτι Πνεῦμά ἐστιν ἐν αὐτῷ τῷ φθεγγομένῳ.

Ἀκκιονίσι. Ὡστε οὖν τὸ Ἰωάννου βάπτισμα προτροπὴν εἶχε μετανοίας· μόνον, οὐ μὴν καὶ καθαρισμοῦ ἁμαρτίας· ὡς εἶναι ταυ- 30 τὴν διαφορὰν τοῦ Ἰωάννου βαπτίσματος καὶ τοῦ τῶν πιστῶν· ὅτι τὸ τῶν πιστῶν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν χαρίζεται· ὁ μὲν Ἰωάννης βαπτίζων ἔλεγε, βαπτίζω σε εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' ἐμὲ, καὶ ἀπαιτῶ σε πιστεύειν εἰς αὐτὸν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἄμωγος τοῦ Θεοῦ·

ὁ δὲ πιστῶς βαπτίζων φησί· βαπτίζω σε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὴν ὁμοούσιον Τριάδα πιστεύειν καὶ ἀποπλύνων καὶ ἀπεκδύων αὐτὸν ἀπὸ τῆς προουούσης αὐτῷ θρησκείας, καὶ μετενδύων αὐτὸν εἰς Χριστὸν, καὶ καθαρῶς τὴν οὖσαν διαγγέλλων πίστιν. σημειωτέον δὲ πάλιν, ὅτι μετὰ τὸ 5 εἰς Χριστὸν βάπτισμα, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ βαπτίζοντος, ἐπιφοιτᾷ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τοῖς βαπτισθεῖσι· καὶ ὅτι οὐκ εἶχον Πνεῦμα Ἅγιον οἱ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα βαπτισθέντες πῶς οὖν Ἀπελλῆς μόνον εἰς τὸ Ἰωάννου βαπτισθεῖς, ἔξε τῷ Πνεύματι; ὁ Ἀπελλῆς εἰ καὶ ἔξε τῷ Πνεύματι, ἀλλ' οὖν οὐκ εἴρηται 10 ὅτι καὶ Πνεῦμα Ἅγιον εἶχεν· ἀμέλει γοῦν οὔτε γλωσσαῖς ἐλάλει, οὔτε ἐπροφήτευσεν· ἄλλο οὖν τί ἐστὶ τὸ ζέειν τῷ Πνεύματι, καὶ ἄλλο τὸ ἔχειν Πνεῦμα Ἅγιον· ὁ ἔχων Πνεῦμα Ἅγιον εἶχεν αὐτὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτῷ, καὶ ἐλάλει αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐκ τῶν ἔσωθεν· ὡς 15 πολλὰ τοιαῦτα κεῖται ὀπίσω, πῶς ἐλάλησε^d τῷ Φιλίππῳ, τῷ Πέτρῳ, τοῖς Ἀποστόλοις, τοῖς περὶ Παῦλον, κωλύον αὐτοὺς λαλεῖν τὸν λόγον ἢ μὴ λαλεῖν ἐν τισὶ τῶν πόλεων· ὁ δὲ ζέων τῷ Πνεύματι δι' ἐλλάμψεως^e καὶ προτροπῆς τῆς ἔξωθεν ἔπραττέ τι· ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἂν εἰ δι' ἀγγέλου τις ὀδηγηθεῖ ἢ φυλαχθεῖ. καὶ μὴ μοι λέγε, καὶ πῶς οἷόν τε ζέειν τῷ Πνεύ- 20 ματι, τὸν μὴ μέτοχον ὄντα τοῦ Πνεύματος; ἀπὸ γὰρ τῶν αἰσθητῶν τὸ ἀόρατον δεῖ στοχάζεσθαι· εἰ ὁ ἥλιος ἔξωθεν ὦν, καὶ τὸ πῦρ, διὰ τοῦ πλησιάζειν τοῖς σώμασιν ἢ καὶ ὀλίγον ἀφεστάναι, ὃ ἐστὶν ἐπὶ πυρὸς εἰπεῖν, θερμαίνου ἡμῶν τὰ σώματα, τί δεῖ εἰπεῖν περὶ τοῦ θείου Πνεύματος τοῦ ὄντως θερμοτάτου καὶ πυρίζοντος τὸν ἔσω 25 ἡμῶν ἄνθρωπον, κἂν μὴ ἐνοικῇ, ἀλλ' ἔξωθεν ᾗ; ἐγχαρεῖ οὖν, ᾗ πάντα δυνατὰ ἐστὶ τῷ Θεῷ, θερμαίνεσθαι τινὰ, κἂν μὴ ἐν ἑαυτῷ οἰκοῦν τὸ θερμαῖνον.

6 Καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπ' αὐτούς, ἐλάλουν τε γλώσσαις καὶ 30 7 ἐπροφήτευσεν· ἦσαν δὲ οἱ πάντες ἄνδρες ὡσεὶ δώδεκα.

Τοῦ Χριστοστόμου. Διὰ τί; χωρὶς Πνεύματος γὰρ οὐκ ἐπῆ· ἀλλὰ δεικνύς ὁ Θεός, ὅτι τοῦτο τῆς ἐξουσίας ἐστὶ τῆς ἀνωτάτου, καὶ τῆς οὐσίας τῆς βασιλικῆς ἐκείνης, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχει ἰσχύν.

^d ἐλάλεισε Cod.

^e ἐλάμψεως Cod.

ΣΧΟΛΙΟΝ. Ἰδοὺ ἐνταῦθα ἰδικῶς πληροῦται τὸ “ὁ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστίν” ἰδοὺ γὰρ ὁ τῶν Ἀποστόλων ἔσχατος περὶ τὴν κλῆσιν, ὅπερ οὐκ ἔδωκεν Ἰωάννης ἐν τῷ βαπτίσματι, τοῦτο διὰ τῶν χειρῶν Παύλου ἔλαβον οἱ βαπτισθέντες.

8 Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν συναγωγὴν ἐπαρρησιάζετο, ἐπὶ 5 μῆνας τρεῖς διαλεγόμενος καὶ πείθων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ^f.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρα πανταχοῦ ἑαυτὸν εἰσθωοῦντα εἰς τὰς συναγωγὰς, καὶ οὕτως ἐξιόντα· πανταχοῦ γὰρ παρ’ αὐτῶν ἐβούλετο λαβεῖν ἀφορμὴν, ὅπερ ἔφη· τὰ τε γὰρ ἔθνη παρεζήλου λοιπὸν, καὶ 10 ῥαδίως αὐτὸν ἀπεδέξατο· οἷτε Ἰουδαῖοι τῶν ἐθνῶν δεχομένων μετενόουν· ἐβούλετο ἀπιστῆσαι τοὺς μαθητὰς ἐκεῖθεν, καὶ παρ’ αὐτῶν λαβεῖν τὴν ἀρχὴν, ὥστε μὴ συνάγεσθαι· καὶ οὐχ ἀπλῶς τοῦτο ἐποίει· διὰ τοῦτο ἐνοχλεῖ αὐτοῖς συνεχῶς μεταπειθῶν· μὴ γὰρ δὴ ἐπειδὴ παρρησίαν ἠκούσας, τραχύτητα νομίσης· περὶ χρηστώων 15 πραγμάτων διελέγετο, περὶ βασιλείας· τίς οὐκ ἂν ἤκουσε; τί δὲ ἐστὶν ἐπαρρησιάζετο; πρὸς κινδύνους ἦν παρατεταγμένος· ἢ καὶ φανερώτερον διελέγετο, οὐ συσκιάζων τὰ πράγματα.

9 Ὡς δὲ τινες ἐσκληρύνοντο καὶ ἠπείθουν, κακολογοῦν- 20 τες τὴν ὁδὸν ἐνώπιον τοῦ πλήθους,

Τοῦ Ἀττοῦ. Ὅδον εἰκότως ταύτην⁸ ἐκάλου· ὄντως αὕτη ἦν ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἡ ὁδὸν λέγει τὸν Χριστόν· καὶ ὁδὸς καλεῖται· ἢ ὁδὸν λέγει τὴν πίστιν τὴν ἀληθῆ, τὴν διὰ τοῦ Παύλου καταγγελλομένην, δι’ ἣν τις ὀδεύων ἤρχετο ἐπὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. 25

Ἀποστάς ἀπ’ αὐτῶν, ἀφώρισε τοὺς μαθητὰς, καθ’ 10 ἡμέραν διαλεγόμενος ἐν τῇ σχολῇ Τυράννου τινός. τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ ἔτη δύο, ὥστε πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσίαν ἀκούσαι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλληνας. 30

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρα πόσον ἤνυσεν ἡ ἀποστασία· καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες ἤκουον.

^f Κυρίου Cod.

⁸ ταύ ταύτην Cod.

Παιδεύει χωρίζεσθαι ἀπὸ τῶν βλασφημούντων τὰς Τίων τοῦ Θεοῦ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας.

- 11 Δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχούσας ὁ Θεὸς ἐποίει διὰ τῶν
12 χειρῶν Παύλου, ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενούντας ἀποφέ-
ρεσθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια ἢ σιμκίνθια,⁵
καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς νόσους, τὰ τε πνεύ-
ματα τὰ πονηρὰ ἐκπορεύεσθαι.

Τοῦ Χριστοῦ. Οὐχὶ φοροῦντος ἤπτοντο μόνον, ἀλλὰ καὶ λαμβάνοντες ἐπέτιθεσαν. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἶα ἀπελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, τηρῶν τοῦτον τὸν καιρὸν ὡς ἔγωγε οἶμαι· ὅρα πῶ-¹⁰ ρωσιν Ἰουδαϊκῆν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἰδόντες ἐνεργούντα, οὐ προσεῖ-
χον· τί τούτου μείζον ἂν γένοιτο; ἀλλὰ καὶ εἰς τοιναυτίον περιέ-
στησαν· εἴ τις Ἑλλήνων ἀπιστεῖ, τὴν κόνιν ὁρῶν ταῦτα ἐργαζο-
μένην πιστευέτω· οἱ κακολογούντες ἠγτῶνται· θέα πανταχοῦ, οὐχ
οὕτως τοὺς ἀνθρώπους ἐπιστρεφομένους ἀπὸ τῶν χρηστῶν ὡς ἀπὸ¹⁵
τῶν φοβερῶν· ἐπὶ Σαπφείρας φόβος ἐπέπεσεν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν,
καὶ οὐκ ἐτόλμων κολλᾶσθαι αὐτοῖς· ἐνταῦθα σουδάρια καὶ σιμι-
κίνθια ἐλάμβανον καὶ ἰῶντο.

Τοῦ ἀποστόλου Πέτρου λόγος τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην
Ἐπιγράμμιον. Τοῦτό ἐστιν ὃ φησιν ὁ Χριστὸς, “ὁ πιστεύων εἰς
“ἐμὲ, μείζονα σημεῖα ποιήσει ἐμοῦ ἐν τῷ ὀνόματί μου” ταῦτα γὰρ²⁰
τὰ μείζονα ἃ ἐποίησαν, αἱ σκιαὶ αὐτῶν νεκροὺς ἤγειραν· οὕτω γὰρ
μάλιστα ἐκηρύττετο ἡ τοῦ Χριστοῦ δύναμις· οὐ γὰρ οὕτως θαυ-
μαστὸν ζῶντα αὐτὸν θαυματουργεῖν, ὡς ἀποθανόντος αὐτοῦ, ἐτέ-
ρους ἐν τῷ ὀνόματι ἐκείνου, μείζονα αὐτοῦ δινηθῆναι· ἀκαμφισβή-
τητος γὰρ ἦν αὕτη τῆς ἀναστάσεως ἡ ἀπόδειξις· καὶ οὐκ ἂν, οὐδὲ²⁵
εἰ ἄφθνη, οὕτως ἐπιστεύθη· ἐκεῖνο γὰρ εἶχον εἰπεῖν, ὅτι φάσμα
ἦν· ὁ δὲ ὁρῶν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μόνον ψιλοῦ μείζονα γινο-
μένα σημεῖα, ἢ ὅτε αὐτὸς ἦν ἐν σαρκὶ μετὰ ἀνθρώπων, οὐκ ἂν
ἠπίστησεν, εἰ μὴ σφόδρα ἀναίσχυντος ἦν.

Ἀμμωνιοῦ. Τὸ τῶν σουδαρίων καὶ τῶν σκιῶν τῶν μαθητῶν,³⁰
σημεῖα ἐστὶ μείζονα ὧν ὁ Ἰησοῦς ἐποίησε· καὶ πληροῦται καὶ ἐν
τούτοις ὁ λόγος ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, “ὅτι ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ μείζονα
“σημεῖα ποιήσει ὧν ἐγὼ ποιῶ” “σουδάρια καὶ σιμκίνθια” ἀμφό-

τερα νομίζω λυοειδῆ εἶναι· πλὴν τὰ μὲν σουδάρια ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιβάλλεται, τὰ δὲ σιμικίνθια ἐν ταῖς χερσὶ κατέχουσιν, οἱ μὴ δυνάμενοι ὀράρια¹ φορέσαι· οἷον εἰσὶν οἱ φοροῦντες τὰς ὑπατικὰς στολὰς ἢ γουνία¹, πρὸς τὸ ἀπομάττεσθαι τὰς ὑγρότητας τοῦ προσώπου, οἷον, ἰδρῶτας, πτύελον, δάκρυον, καὶ τὰ ὅμοια. 5

- 13 Ἐπεχείρησαν δὲ τινες καὶ τῶν περιερχομένων Ἰουδαίων ἐξορκιστῶν ὀνοματίζειν ἐπὶ τοὺς ἔχοντας τὰ πνεύματα τὰ πονηρὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, λέγοντες, ἐξορκίζομεν ὑμᾶς τὸν Ἰησοῦν, ὃν Παῦλος κηρύσσει.

Τοῦ Χρῆστοτόμοι. Ὅρα οὗτοι πάντα ἐποίουν πραγματείας¹⁰ ἔκεκεν ὅρα καὶ πιστεῦσαι μὲν οὐκ ἤθελον, διὰ δὲ τοῦ ὀνόματος ἤθελον ἐκβάλλειν τοὺς δαίμονας· βαβαὶ τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου πόσον ἦν· αὐδὲν δὲ μέγα ἐνόμιζον εἶναι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ τὸν Παῦλον προσετίθεσαν, ὡς αὐτὸν μέγα τι νομίζοντες.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπος λέγει ἐν 15 Κορίνθφ γενέσθαι.

Ἀμμηονίσι. “Ἐπεχείρησαν δὲ τινες” αὕτη ἡ λέξις δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ὡς πιστεύοντες τῷ Ἰησοῦ οἱ ἐπορκιστὰὶ ἐπόρκιζον τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ’ ὡς πειράζοντες, δίσφυχοι ὄντες, ἀκατάστατοι· διὸ, ὡς καὶ τὸ 20 πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐμαρτύρησεν, ὡς μὴ ὄντες πιστοὶ, τῆς προπετείας δεδώκασιν πρὸς ὀλίγον δίκην· τὸ οὖν “ἐπεχείρησαν” τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἐθάρrouν μὲν, πλὴν ἐπέβαλον τὰς χεῖρας, εἶπω ἐπιτεύξονται τοῦ σκοποῦ· οὕτω καὶ ἡ Αἰγυπτία ἐπεχείρησε τῷ Ἰωσήφ, καὶ οὐκ ἐπέτυχε· καὶ οἱ ἐπιχειρήσαντες Ἰουδαῖοι τοῖς 25 μαθηταῖς.

Τῷ ὀνόματι Κυρίου καὶ ἄλλοι προεφήτευσαν, Βαλαάμ καὶ Σαοὺλ καὶ Καϊάφας.

Διατόμοι. Ὡς ὁμολογῶν τὸν Θεὸν μόνῃ φωνῇ ἀρνεῖται αὐτὸν τοῖς ἔργοις, οὕτως ἐστὶ κατὰ ψιλὴν διαληψιν γινώσκειν τὸν Ἰη-³⁰σοῦν· διὸ ὡ παραδόξον εἰ λέγει τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν τοῖς ἐξορκισταῖς Ἰουδαίοις, “τὸν Ἰησοῦν γινώσκω” καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ γὰρ ἕτεροι δαίμονες αὐτῷ τῷ Ἰησοῦ μετὰ βοῆς ἔλεγον “οὐδὲ σε τίς εἶ, ὁ

¹ Sic Cod. ἀράρια Cœcum.

¹ γαβίω Cœcum.

“Ἅγιος τοῦ Θεοῦ,” εἰς ταῦτα λήψῃ τὸ, “καὶ δαιμόνια πιστεύουσι
 “καὶ φρίσσουσιν,” οὐδὲ γὰρ μαρτυρεῖται ὡς ἔχει τὰ δαιμόνια πί-
 στιν λελογισμένην εἰς δικαιοσύνην· ῥητέον δὲ εἰς τὰ προκείμενα καὶ
 οὕτως· ὥσπερ οἱ τὰς ἰάσεις δεχόμενοι πρὸς τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν
 πίστιν ἑαυτῶν ἐλάμβανον, οὕτως οἱ ὀνομάζοντες τὸν Ἰησοῦν ἐπεκ-
 5
 βολῇ δαίμονος ἢ ἄλλης ἰάσεως, καθ’ ἣν ἔχουσι πίστιν ἀνούουσι·
 ἀκολούθως δὲ τὸ πνεῦμα φησὶ, “τίνες ἐστὲ ὑμεῖς” ὀνομάζοντες
 τὸν Ἰησοῦν· οὐ γὰρ αἰσθάνομαι δύναμιν, ἧς πολλὰκις πείραν ἔσχον,
 λεχθείσης αὐτοῦ τῆς προσηγορίας.

* Περὶ τῶν υἱῶν Σκευᾶ, ὅτιπερ οὐ δεῖ ἐγχειρεῖν ἀπιστοῖς καὶ ἀναξίοις τῆς 10
 πίστεως γενομένοις, καὶ περὶ ἐξομολογήσεως τῶν πιστευόντων.

14 Ἦσαν δὲ τινος Σκευᾶ Ἰουδαίου ἀρχιερέως ἑπτὰ υἱοὶ
 15 οἱ τοῦτο ποιῶντες. ἀποκριθὲν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν
 εἶπεν αὐτοῖς, τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπί-
 16 σταμαι· ὑμεῖς δὲ τίνος ἐστέ; καὶ ἐφαλλόμενος ὁ ἄν- 15
 θρωπος ἐπ’ αὐτοὺς, ἐν ᾧ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, καὶ
 κρατήσας ἀμφοτέρων, ἴσχυσε κατ’ αὐτῶν, ὥστε γύμνους
 καὶ τετραυματισμένους ἐκφυγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου ἐκείνου.
 17 τοῦτο δὲ ἐγένετο γνωστὸν πᾶσιν Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλ-
 λησι τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἐφεσον, καὶ ἐπέπεσε φόβος 20
 ἐπὶ πάντας αὐτοὺς, καὶ ἐμεγαλύνετο τὸ ὄνομα τοῦ Κυ-
 ρίου Ἰησοῦ.

Τοῦ Χριστοπτόμοι. Λαθρανόντως ἐποίουν· εἶτα ἐκπομπεύεται
 αὐτῶν ἡ ἀσθενεία. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Ἄξιον ἐνταῦθα θαυμάσαι,
 πῶς ὁ δαίμων οὐ συνέπραττεν ἐκείνοις τῇ τῶν ἔξορκιστῶν πλάνῃ· 25
 ἀλλὰ διήλεγξεν^k αὐτοὺς, καὶ τὴν σκητὴν αὐτῶν φανερὰν ἐποίη-
 σεν· ἐμοὶ δοκεῖ σφόδρα θυμωθεῖς, ὥσπερ ἂν εἴτις περὶ τῶν ἐσχά-
 των κινδυνεύων ὑπὸ τινος οἰκτροῦ καὶ ταλαιπώρου διελέγχοντο, καὶ
 πάντα εἰς ἐκεῖνον ἀφεῖναι βούλεται τὸν θυμόν· ἵνα γὰρ μὴ δοξῇ
 καταφρονεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, πρότερον ὁμολογήσας, τότε 30
 ἔλαβεν ἐξουσίαν· ὅτι γὰρ οὐκ ὀνόματος ἦν ἀσθενεία, ἀλλὰ τῆς
 ἐκείνων ἀπάτης τὸ πᾶν, ἐπὶ Παύλου διατί μὴ γεγένηται ταῦτα;
 προσήραξεν^l αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, ἴσως διέρρηξε τὰ ἱμάτια—Καὶ

^k διήλεγεν Cod.

^l προσέραξεν Cod.

μετ' ὀλίγα—Δείκνυται δαιμόνων ἡ δύναμις μεγάλη τις οὔσα, ὅταν πρὸς ἀπίστους ἔχη.

Ἐπὶ ἀνεπιγράφοι. Ὡσπέρ ἐστι φωνῆ μὲν ὁμολογεῖν τὸν Θεόν, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνεῖσθαι, οὕτως ἐστὶν εἶδέναι τὸν Ἰησοῦν καὶ τοὺς Ἀποστόλους αὐτοῦ, οὐκ ἔχοντα δύναμιν ἐπιστημονικὴν καὶ γνωστικὴν διὸ οὐδὲ παραδόξον, εἰ τοῖς τοιούτοις ἐφάλλεται τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, λέγον· “ ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ; ” ὧν τὴν φωνήν, φησι, τὴν προφέρουσαν τὸν Ἰησοῦν, οὐχ ὡς πυρὸς αἰσθάνομαι· πυρὸς γὰρ σφοδρότερον ἐνεργοῦσα εἰς τὰ πνεύματα τῆ τῶν Ἀποστόλων φωνῆ, ἢ τοῦ Ἰησοῦ προσηγορία ἐξήλαυε τῶν σωμάτων αὐτούς. 10

18 Πολλοὶ δὲ τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο, ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν.

Ἀμμαονίот. Δεῖ πάντα πιστὸν λέγειν τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, καὶ ἀποτάττεσθαι διὰ τοῦ ἑαυτὸν ἐλέγχειν τοῦ ἔτι ποιεῖν τὰ αὐτὰ, ἵνα δίκαιος γένηται κατὰ τὸ εἰρημένον “ λέγε σὺ τὰς ἁμαρτίας 15 “ σου πρῶτον, ἵνα δικαιωθῆς ” καὶ τὸ, “ δίκαιος ἑαυτοῦ κατήγορος ” τοσοῦτοι δὲ ἦσαν κατείδωλοι οἱ Ἐφέσιοι καὶ γόητες, ὅτι καὶ πολυτίμως τὰς γοητευτικὰς κατεσκευάζον βίβλους, ὡς τῶν ἐν βίῳ ἔχουσῶν τὰ κάλλιστα· ἅπερ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες οὐκ ἐπώλησαν, καίτοιγε ἄλλων ἐκεῖσε τοιούτων ὄντων τῶν 20 θελότων τὰς βίβλους κτήσασθαι, ἀλλ' ἔκαυσαν· πρῶτον μὲν ἵνα μήτις μετὰσχη τῆς ἀπ' αὐτῶν ψυχοφθόρου λύμης· ἔπειτα δὲ ἵνα μὴ ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας κτήσωνται τι. ὥσπερ γὰρ ἀπηγόρευται τὸ τοῦ κυνὸς τίμημα, ἢ τὸ ἀπὸ πορνείας κέρδος προσάγειν Θεῷ, οὕτως οὐδὲ τὸ ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης ἀργύριον τεθῆναι παρὰ τοὺς τῶν 25 Ἀποστόλων πόδας δίκαιον ἔκριναν.

19 Ἴκανοὶ δὲ τῶν τὰ περίεργα πραξάντων, εἰσενέγκαντες τὰς βίβλους, κατέκαιον ἐνώπιον πάντων· καὶ συνεψήφισαν τὰς τιμὰς αὐτῶν, καὶ εὔρον ἀργυρίου μυριάδας 20 πέντε. οὕτως κατὰ κράτος ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ηὔξανε 30 καὶ ἰσχυεν.

Τοῦ Χριστοπτόμοι. Εἰδότες ὅτι οὐδὲν αὐτῶν ὄφελος λοιπὸν ἦν, ὅταν καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες ταῦτα ποιῶσιν. οὐκ ἄρα τὸ ὄνομα

τι ποιῆ, ἐὰν μὴ μετὰ πίστεως λέγηται· “ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ,” φησι, “καὶ μείζονα ποιήσῃ, ὢν ἐγὼ ποιῶ” τοῦτο τὸ τῶν σκιῶν ἐστὶν ὅπερ ἔλεγε. Καὶ πάλιν—“Ὅτε γοῦν τὸν δαίμονα τὸν πονηρὸν ἐκείνον ἐξέβαλε, γοήτων ἀνδρῶν μυριάδες συνελευθῆσαι, πλῆθος βιβλίων τῶν μαγικῶν κατέκαιον, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν με- 5 θίσταντο· καὶ καθάπερ ἐν πολέμῳ πύργου πεσόντος, ἢ τυράννου κατενεχθέντος, οἱ μετ’ ἐκείνου πάντες τὰ ὄπλα ρίψαντες τῷ στρατηγῷ προσέχουσιν αὐτῷ δὴ καὶ τότε ἐγένετο· τοῦ γὰρ δαίμονος ἐκβληθέντος, οἱ πολωροκλήντες ἅπαντες τὰ βιβλία ρίψαντες, μάλ- 10 λον δὲ κατακαύσαντες, τοῖς Παύλου ποσὶ προσέτρεχον.

Διάτμοι. Οἱ διαβάλλοντες τοὺς Χριστοῦ μαθητὰς ὡς ἐκ μαγικῆς κατασκευῆς ἔχοντας, προκειμένης λέξεως ἐλεγχέσθωσαν, δηλούσης ὡς δυνάμει τῆς διδασκαλίας αὐτῶν πᾶσα γοητεία καταλύετο. Ἰδοὺ γοῦν οὐχ οἱ εὐκαταφρόνητοι, ἀλλ’ ἰκανότητα πολλὴν πρὸς τὴν τέχνην ταύτην ἔχοντες, αἰσθησὶν λαβόντες τῆς καθαιρέσεως 15 τῆς περιεργείας ἴσως τῶν δαιμόνων τῶν συνηθῶν, τὰς βίβλους πάσας τὰς περὶ τούτων συγκομίσαντες, ἔμπροσθεν πάντων τότε παρόντων κατέκαυσαν· καίτοι πολλοῦ τιμήματος οὐσας. προλήψει τοῖς προκειμένοις καὶ τὰ περὶ Σίμωνος.

21 Ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα, ἔθετο ὁ Παῦλος ἐν τῷ Πνεύ- 20 ματι, διελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν, πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ, εἰπὼν, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι με ἐκεῖ, δεῖ με καὶ Ῥώμην ἰδεῖν.

Τοῦ Χριστοῦ τῶν. Τὴν τε παρουσίαν ἀπαγγεῖλαι, καὶ προθυμοτέρους ποιῶντας, μάλιστα πάντων τῇ Ἀσίᾳ ἐνδιατρίβει· εἰκό- 25 τως· ἐκεῖ γὰρ ἦν τυραννὶς τῶν φιλοσόφων· καὶ ἔλθων πάλιν αὐτοῖς διελέγετο· καὶ γὰρ πολλὴ ἦν ἡ δεισιδαιμονία.

22 Ἀποστείλας δὲ εἰς Μακεδονίαν δύο τῶν διακονούντων 30 αὐτῷ, Τιμόθεον καὶ Ἐραστον, αὐτὸς ἐπέσχε χρόνον εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἴσως ὡς κιβώρια μικρὰ πολλὴ ταύτης ἡ τιμὴ ἐν Ἐφέσῳ· ὅπου καὶ τὸ ἱερόν αὐτῶν ἔμπροσθεν οὕτως ἐλύπησεν αὐτούς, ὡς τὸν ἐμπρήσαντα κελεῦσαι μὴδὲ ὀνόματι λέγεσθαι· ὅρα

πανταχοῦ τὴν εἰδωλολατρίαν ἀπὸ χρημάτων· καὶ οὗτος διὰ χρήματα, οὐ τῆς εὐσεβείας κινδυνεύουσης αὐτοῖς, ἀλλ' ὡς τοῦ πορισμοῦ τὴν ὑπόθεσιν οὐκ ἔχοντος.

* Περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ κινήσεως^e στάσεως ὑπὸ Δημητρίου τοῦ ἀργυροκόπου κατὰ τῶν Ἀποστόλων. 5

23 Ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνου τάραχος οὐκ ὀλι-
24 γος περὶ τῆς ὁδοῦ. Δημήτριος γάρ τις ὀνόματι, ἀργυροκόπος, ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς Ἀρτέμιδος, παρείχετο τοῖς τεχνίταις οὐκ ὀλιγὴν ἐργασίαν·

Τοῦτ' αὐτοῦ. Τὸν κίνδυνον ἐπέστησεν, ὅτι ἀπὸ τῆς τέχνης 10 ταύτης κινδυνεύομεν εἰς λιμὸν ἐμπεσεῖν· καίτοι τὰ εἰρημένα ἱκανὰ εἰς εὐσέβειαν αὐτοὺς ἀγαγεῖν· ἀλλὰ ταλαίπωροί τινες ὄντες καὶ ψυχροὶ ταῦτα ποιῶσιν· εἰ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος τοσαῦτα ἰσχύει ὡς μεταστῆσαι πάντας, καὶ κινδυνεύει τὰ τῶν θεῶν, δεῖ ἐννοῆσαι ἡλίκος ὁ τούτου θεός· καὶ ὅτι πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνα ὑμῖν δώσει 15 ὑπὲρ ὧν φοβεῖσθε· ἤδη προκατέλαβεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, λέγων “ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων γινόμενοι” ὅρα ὑπὲρ τίνος ἀγανακτοῦσιν Ἕλληνες, ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι οἱ ὑπὸ ἀνθρώπων γινόμενοι οὐκ εἰσὶ θεοί· πανταχοῦ εἰς τὴν τέχνην ὠθεῖ τὸν λόγον· εἴτα τὸ μάλιστα αὐτοὺς λυπῆσαν ὕστερον τίθησιν. 20

25 Οὗς συναθροίσας, καὶ τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν, ἄνδρες, ἐπίστασθε ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία ἡμῶν ἐστι·

Ἀμμονίος. Ἦδει οὖν ὁ Δημήτριος ὅτι ἡπάτα τοὺς ἀνθρώπους, ποιῶν αὐτοῖς ναοὺς καὶ θεοὺς ἀργυροῦς· καὶ ἐδεδείη^f μὴ ἐλεγχθῆ 25 αὐτοῦ ἡ ραδιουργία καὶ ἡ ἀπάτη, διὰ τῆς ἀληθοῦς τοῦ Παύλου διδαχῆς. σημειωτέον δὲ ὅτι τοσαῦτον διέλαμπεν ἡ ἀληθῆς πίστις, καίτοι μήπω ἐπικρατήσασα τότε τῆς οἰκουμένης, ὅτι Δημήτριος ἐδεδεῖει, μὴ καὶ εἰς τέλος ἀπόληται τῆς Ἀρτέμιδος ὁ ἐν Ἐφέσῳ ναός· καὶ προανεφώνει τὴν ἀπώλειαν τοῦ ναοῦ, ὃ καὶ γέγονεν. 30

26 Καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε ὅτι οὐ μόνον Ἐφέσου, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν πάσης τῆς Ἀσίας ὁ Παῦλος οὗτος πείσας

^e κινήσεως Cod. N.C.

^f Sic.

μετέστησεν ἱκανὸν ὄχλον, λέγων ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ διὰ χειρῶν γινόμενοι.

Τοῦ Χριστοστόμου. “Πείσας” μετέστησεν οὐ βιαίως· οὕτω δεῖ πείθειν. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Πῶς ἔπεισεν ἄνθρωπος εὐτελής; πῶς τσαύτης ἐκράτησε συνουσίας; τί ποιῶν, ἢ τί λέγων; οὐκ ἔστι Παύλου, οὐκ ἔστιν ἀνδρός· καὶ τοῦτο ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, “ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί”· εἰ μὲν οὖν οὕτως εὐφάρατον τὸ τῆς ἀσεβείας, πάλαι καταγνωσθῆναι ἔδει· εἰ δὲ ἰσχυρὸν, οὐχ οὕτως ἀναρεθῆναι ταχέως.

- 27 Οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτεμίδος ἱερὸν εἰς οὐδὲν λογισθῆναι μέλλει, καθαιρεῖσθαι τε τῆς μεγαλειότητος αὐτῆς, ἣν ὅλη ἡ Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται.

Τοῦ ἀπτοῦ. Ὅρα πῶς ἔδειξε μείζω τὴν Παύλου δύναμιν, πάντα ἀθλίους αὐτοὺς καὶ τάλαιπώρους ἀποφαίμων, εἶγε ἄνθρωπος 15 ἐλανθόμενος καὶ σκηνοποιὸς ταῦτα δύναται· ὅρα παρ’ ἐχθρῶν τὰς μαρτυρίας τοῖς Ἀποστόλοις γινομένας· ὅτε ἐκαθήρουν αὐτῶν τὰ σεβάσματα, τότε στέμματα καὶ ταύρους προσέφερον.

- 28 Ἀκούσαντες δὲ καὶ γενόμενοι πλήρεις θυμοῦ, ἔκραζον λέγοντες, 20

Τοῦ ἀπτοῦ. Πόθεν ὁ θυμὸς γέγονεν; ὅτε περὶ τῆς Ἀρτεμίδος ἤκουσαν, ὅτε περὶ τοῦ πορισμοῦ· τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν ἀγοραίων ἦθη ἀπὸ τοῦ τυχόντος συναρπάσσεσθαι καὶ ἐκκαίεσθαι· διὸ ταῦτα μετὰ ἐξετάσεως δεῖ ποιεῖν.

- 29 Μεγάλη ἡ Ἀρτεμὶς Ἐφεσίων. καὶ ἐπλήσθη ὅλη ἡ πόλις τῆς συγχύσεως· 25

Τοῦ ἀπτοῦ. Κατὰ πόλιν γὰρ αὐτῶν ἦσαν θεοὶ, καὶ οὕτω διέκειντο, ὡς διὰ τῆς φωνῆς ἀνακτώμενοι τὸ σέβας αὐτῆς, καὶ τὰ γεγενημένα ἀναλύοντες· ὅρα ἄτακτον πλῆθος· παιδικὴ ὄντως ἡ διάνοια· καθάπερ φοβούμενοι μὴ σβεσθῆ τὸ σέβασμα αὐτῶν, συνεχῶς ἐβῶν. 30

Ὁρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον, συναρπά-

σαντες Γάϊον καὶ Ἀρίσταρχον Μακεδόνα, συνεκδήμους Παύλου.

Τοῦ Χριστοστόμου. Τούτων ἐν τινι ἑαυτοῦ Ἐπιστολῇ μέμνηται ὁ Ἀπόστολος· πλὴν καὶ ἡ γραφὴ αὐτοῖς μαρτυρεῖ, ὅτι διὰ τὴν πίστιν καὶ ἐκινδύνευσαν. 5

30 Τοῦ δὲ Παύλου βουλομένου εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον, 31 οὐκ εἶων αὐτὸν οἱ μαθηταί. τινὲς δὲ καὶ τῶν Ἀσιαρχῶν ὄντες αὐτῷ φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν, παρεκάλουν μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον.

Τοῦ Ἀττοῦ. “Παρεκάλουν τὸν Παῦλον μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ 10 “θέατρον” ἀτάκτῳ δῆμῳ καὶ ῥύμῃ· καὶ ὁ Παῦλος πείθεται· οὐ γὰρ ἦν κενόδοξος οὐδὲ φιλότιμος. Καὶ πάλιν—Εἰδότες αὐτοῦ τὴν προθυμίαν παρεκάλουν· οὕτως αὐτὸν πάντες ἐφίλουσιν οἱ πιστοί.

Μὴ δὴ καταπίπτωμεν ἐν τοῖς πειρασμοῖς· αὐτὸς γὰρ ποιήσει καὶ τὴν δύναμιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν· οὐδὲν οὕτως φιλοῦς 15 ποιεῖ καὶ συγκροτεῖ ὡς θλίψεις· οὐδὲν οὕτω συνδεῖ καὶ ἐπισφίγγει τῶν πιστῶν τὰς ψυχάς· οὐδὲν ἡμῖν τοῖς διδασκάλοις ἐπιτήδειον πρὸς τὸ τὰ παρ’ ἡμῶν λεγόμενα ἀκούεσθαι. ἐν μὲν γὰρ ἀνέσει τυγχάνουσιν ὁ ἀκροατῆς, χαῦνός τε ἐστὶ καὶ ῥάθυμος, καὶ ἐνοχλεῖσθαι δοκεῖ παρὰ τοῦ λέγοντος· ἐν δὲ θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ, εἰς 20 πολλὴν ἐπιθυμίαν ἀκροάσεως ἐμπίπτει· στενοχωρούμενός τε τὴν ψυχὴν πανταχόθεν ζητεῖ παραμυθίαν τῆς θλίψεως εὐρεῖν· οὐ μικρὰν δὲ φέρει ὁ λόγος παραμυθίας. Καὶ μεθ’ ἑτέρα—Μηδὲ καταπίπτωμεν ἐν ταῖς θλίψεσιν· ἀλλ’ ἐν πάσιν εὐχαριστῶμεν, ἵνα καὶ κερδαίνωμεν μέγα· ἵνα εὐδοκιμήσωμεν παρὰ τῷ Θεῷ τῷ τὰς θλί- 25 ψεις συγχωροῦντι· μήτε οὖν ἐπισπώμεθα αὐτήν, καὶ παροῦσαν γενναίως φέρωμεν, ἀεὶ μυρίαν οὔσαν ἀγαθῶν αἰτίαν· ἵνα καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ ῥόπης ἀπολαύσωμεν.

Πολλοὺς κινδύνους ὑπέμεινεν ἐν Ἐφέσῳ ὁ Παῦλος, ὥστε μικροῦ δεῖν καὶ θηρίοις ὀμιλῆσαι· καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ φησὶν ἐν τῇ 30 πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ· “εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν “Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος;” Ἰωάννης δὲ ὁ ἀγιώτατος Ἐπίσκοπος Κωνσταντίνου πόλεως ἐξηγούμενος τὸ ῥητὸν τοῦτο, οὕτως εἶπε· τί ἐστὶν “εἰ κατὰ ἄνθρωπον;” ὅσον τὸ εἰς ἀνθρώπους ἔκον “ἐθηριο-

“μάχησα” τί γὰρ εἰ ὁ Θεὸς ἐξήρπασέ με τῶν κινδύνων; ὥστε ὁ μάλιστα ὑπὲρ τούτων ὀφείλων μεριμνῶν ἐγὼ εἶμι ὁ τοσούτους κινδύνους ὑπομένων, καὶ μηδεμίαν μηδέπω λαβῶν ἀμοιβήν· εἰ γὰρ μὴ παραγίνεται ὁ τῆς ἀναστάσεως καιρὸς, ἀλλὰ μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα συγκέκλεισται, ἡμεῖς ἐν μείζονι ζημίᾳ ἐσμέν.⁵ Καὶ μετ’ ὀλίγα—Ταῦτα δὲ ἅπαντα ἔλεγεν· οὐκ ἐπειδὴ οὐκ εἶχεν ὄφελος, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχειν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀσθένειαν, καὶ ὥστε αὐτοὺς εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως στηρίξαι λόγον.

32 Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλό τι ἔκραζον· ἦν γὰρ ἡ ἐκκλησία¹⁰ συγκεχυμένη, καὶ οἱ πλείους οὐκ ᾔδεισαν, τίνος ἕνεκα συνεληλύθεισαν.

Ἀμμανότιοι. Δείκνυσι τὴν ἄκριτον κατὰ τοῦ Παύλου ἐπαπάστασιν· ὅτι δὴ καὶ ἠγνοοῦν τινὲς καταβοῶντες, ἐφ’ οἷς συναχθέντες ἔκραζον.

15

Τοῦ Χριστοστόμοι. Τοιοῦτον τὸ πλῆθος· ἀπλῶς ἔπεται, καθάπερ πῦρ εἰς ὕλην ἐμπεσόν· ὁ μὲν οὖν Παῦλος ἐβούλετο εἰσελθὼν δημηγορῆσαι, τοὺς γὰρ διωγμοὺς ἐλάμβανεν εἰς διδασκαλίαν· ἀλλ’ οἱ μαθηταὶ οὐκ εἴων· σκόπει πόση περὶ αὐτὸν προνοία κέχρηται πανταχοῦ· καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν ἐξήγαγον· ὥστε μὴ περὶ τὰ²⁰ καίρια λαβεῖν τὴν πληγὴν· καίτοιγε ἤκουσαν ὅτι δεῖ αὐτὸν καὶ Ῥώμην ἰδεῖν.

33 Ἐκ δὲ τοῦ ὄχλου προεβίβασαν Ἀλέξανδρον, προβαλλόντων αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος κατα-
34 σείσας τὴν χεῖρα, ἤθελεν ἀπολογεῖσθαι τῷ δήμῳ· ἐπι-²⁵ γόντων δὲ ὅτι Ἰουδαῖος ἐστὶ, φωνὴ ἐγένετο μία ἐκ πάντων, ὡς ἐπὶ ὥρας δύο κρίζοντων, μεγάλη ἡ Ἄρτεμις Ἐφεσίων.

Τοῦ Χριστοστόμοι. Προεβάλοντο οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Ἀλέξανδρον· οἰκονομικῶς δὲ οὗτος οὐκ ἐφθέγγατο· πάλιν δὲ ἔκραζον “μεγάλη ἡ³⁰ Ἄρτεμις” παιδικὴ ὄντως ἢ διάνοια· καθάπερ γὰρ φοβούμενοι μὴ σβεσθῆ τὸ σέβας αὐτῶν, συνεχῶς ἐβόων· δύο ἔτη ἐκάθισεν ἐκεῖ ὁ Παῦλος· καὶ ὅρα πόση ἔτη Ἑλληνες· τίνος δὲ ἕνεκεν Ἀλέξανδρος

ἐβούλετο ἀπολογησασθαι ; μὴ γὰρ αὐτὸς ἐνεκλήθη, ἀλλ' ὥστε καιρὸν εὐρεῖν, καὶ τὸ πᾶν καταστρέψαι, καὶ ἐλκύσαι τοῦ δημοῦ τὸν θυμὸν εἶδες θυμὸν ἄτακτον.

- 35 Καταστείλας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, φησὶν, ἄνδρες Ἐφεσίοι, τίς γάρ ἐστιν ἀνθρώπων, ὃς οὐκ ἐπι- 5 γινώσκει τὴν τῶν Ἐφεσίων πόλιν νεωκόρον οὖσαν τῆς μεγάλης Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ διοπετοῦς ;

Τοῦ αὐτοῦ. Καλῶς καὶ ἐπιτιμητικῶς ὁ γραμματεὺς· “ τίς ἐστι,” φησὶν, “ ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἐφεσίων πόλιν ;” περὶ οὗ ἐφοβοῦντο, οὐκοῦν τοῦτό φησιν, ὅτι οὐ θεραπεύετε αὐτήν· καὶ οὐκ εἶπε, τίς 10 γάρ ἐστιν, ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἄρτεμιν, ἀλλὰ τὴν πόλιν τὴν ὑμέτεραν ; ἐθεράπευεν αὐτήν· τί τοίνυν ζητεῖτε ὡς ἀδήλων ὄντων ; προσχῆμα τὴν εὐσέβειαν ἐβούλοντο ποιεῖν τοῦ χρηματισμοῦ.

Ἀμμοनीοτ. “ Καὶ τοῦ διοπετοῦς,” τοῦ ναοῦ τοῦ Διός· ἦτοι τοῦ στρογγυλοειδοῦς· ἢ μᾶλλον ὅπερ καὶ ἀληθές ἐστι, διοπετὲς καλεῖ 15 τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος, ἦτοι τὸ Παλλάδιον· ὅπερ ἄνωθεν ἐκ τοῦ Διὸς διαθλασθαι ἔφοντο, καὶ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων.

Ἰσιδάροτ ἐπιστολῆς ΑΦΔΗ'. Τινὲς μὲν φασὶν ὅτι περὶ τοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἀγάλματος εἴρηται, τουτέστι τῆς μεγάλης Ἀρτέμιδος, καὶ τοῦ διοπετοῦς αὐτῆς ἀγάλματος· τινὲς, ὅτι καὶ τὸ Παλ- 20 λάδιον, ἄγαλμα δὲ ἦν τῆς Ἀθηνᾶς· τοῦτο ἐσέβοντο μετὰ τῆς Ἀρτέμιδος.

Τὸ ἐξ οὐρανοῦ παρὰ τοῦ Διὸς πεμφθὲν ἦτοι καταπτᾶν, καὶ οὐ γενόμενον ὑπὸ ἀνθρώπου ἄγαλμα, ἢ τῆς Ἀρτέμιδος ἢ τῆς Παλλάδος, καθὼς ἐμυθεύοντο Ἕλληνες πρὸς κατάπληξιν τῶν ἀκεραι- 25 τέρων.

- 36 Ἀναντιρρήτων οὖν ὄντων τούτων, δέον ἔστιν ὑμᾶς κατεσταλμένους ὑπαρχεῖν, καὶ μηδὲν προπετὲς πράσ- 37 σειν. ἠγάγετε γὰρ τοὺς ἄνδρας τούτους, οὔτε ἱεροσύλους οὔτε βλασφημοῦντας τὴν θεὸν ὑμῶν. 30

Τοῦ Χρτιστοστόμοτ. Εἶτα ἡρέμα καθάπτεται αὐτῶν, δεικνύς ὅτι προπετῶς ἔπραξαν, καὶ οὐκ ἔδει ἰδιωτικῶν ἐγκλημάτων ἕνεκεν

κοινήν ἐκκλησίαν ποιῆσθαι· σφόδρα γὰρ αὐτοὺς ἠλόγησε καὶ δι-
πύρησε· “ τίς γάρ ἐστιν ἀνθρώπων,” καὶ τὰ ἐξῆς· τούτῳ πρώτῳ τὸν
θυμὸν αὐτῶν ἔσβεσε. “ καὶ τοῦ διοπετοῦς” ἱερὸν ἕτερον οὕτως ἐκα-
λεῖτο, ἦτοι τὸ ὄστρακον αὐτῆς φησιν. “ οὔτε βλασφημοῦντα τὴν
“ θεὸν ἡμῶν” τοῦτο ψεῦδος, ταῦτα μὲν πρὸς τὸν δῆμον· ὥστε δὲ 5
κάκεινους ἐπιεικεστέρους γενέσθαι, φησίν.

38 Εἰ μὲν οὖν Δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνίται
ἔχουσι πρὸς τινα λόγον,

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς οἱ ἄπιστοι· φρονίμως πῶς καὶ συνετῶς
οὕτως ἔσβεσεν τὸν θυμὸν· ὥσπερ γὰρ ραδίως ἐξάπτεται, οὕτω καὶ 10
ραδίως σβέννυται.

39 Ἀγοραῖοι ἄγονται, καὶ ἀνθύπατοι εἰσὶν· ἐγκαλεῖται-
40 σαν ἀλλήλοις· εἰ δέ τι περαιτέρω ζητεῖτε, ἐν τῇ ἐννόμῳ
ἐκκλησίᾳ ἐπιλυθήσεται· καὶ γὰρ κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖ-
σθαι στάσεως περὶ τῆς σήμερον, μηδένοσ αἰτίου ὑπάρ- 15
χοντος περὶ οὗ δυνησόμεθα ἀποδοῦναι λόγον περὶ τῆς
41 συστροφῆς ταύτης· καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπελυσε τὴν ἐκ-
κλησίαν.

Ἀμμωνίῳ· Εἶδος ἦν δικαστῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ εὐτελῶν οἱ ἀγο-
ραῖοι, οἵτινες ἐδίκασον τοῖς πένησι καὶ ἀγοραῖοις ἀνθρώποις· διὸ 20
καὶ ἀγοραῖοι ἐκαλοῦντο μᾶλλον· ὥσπερ εἰσιν οἱ ἔκδικοι κατὰ πό-
λεις τινάς· οἱ δ' ἀνθύπατοι ταῖς τῶν πλουσίων ἢ τῶν ἐγκλημάτων
δίκαις ὑπήκουον· ἢ ἀγοραῖοι εἰσιν οἱ δικολόγοι, παρὰ τὸ ἀγορευεῖν
λεχθέντες, ὃ ἐστὶ δημηγορεῖν.

ΚΕΦ. ΚΘ.

25

Περίοδος Παύλου, ἐν ἣ περὶ θανάτου καὶ ἀναλήσεως Εὐτυχοῦς διὰ προσευ-
χῆς ἐν Τρωάδι· παραίνεσις τὴ αὐτοῦ ποιμαντικὴ πρὸς τοὺς ἐν Ἐφέσῳ
πρεσβυτέρους.

1 Μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον, μεταπεμφά-
μενος ὁ Παῦλος τοὺς μαθητὰς, καὶ παρακαλέσας, ἀσπα- 30
2 σάμενός τε, ἐξῆλθε πορεύεσθαι εἰς Μακεδονίαν· διελθὼν
δὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς λόγῳ πολλῷ,
ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τοῦ Χρηστοτόμου. Ἔδει δὲ πολλῆς παρακλήσεως ἀπὸ τῆς παραχῆς ἐκείνης· τοῦτο δὲ ποιήσας ἦλθεν εἰς Μακεδονίαν, εἶτα εἰς τὴν Ἑλλάδα· πάλιν δὲ διώκεται ὑπὸ Ἰουδαίων, καὶ ἔρχεται εἰς Μακεδονίαν· πῶς δὲ τὸν Τιμόθεον Θεσσαλονικέα φησίν; οὐ τοῦτο λέγει· ἀλλὰ προέλαβον, φησίν, οὗτοι εἰς τὴν Τρωάδα προδοσοι-5 οὔντες αὐτῷ· τὰς δὲ ἑορτὰς ἐμοὶ δοκεῖ σπουδάζειν αὐτὸν ποιεῖν ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι· προελθόντες ἀπὸ Φιλίππων, ἔθα κατὰ τὸ δεσποτήριον ἐγένετο· τρίτον τοῦτο εἰς Μακεδονίαν ἐπαῆλθε, καὶ πολλὰ μαρτυρεῖ τοῖς Φιλιππησίοις, διὸ καὶ ἐνδιατρίβει ἐκεῖ “καὶ ἀσπασάμενος αὐτοὺς,” φησίν, “ἐξῆλθε.” καὶ τούτῳ πάλιν 10 ἀνεκτίστατο, ἰκανὴν διδούς παραμυθίαν· “καὶ παρακαλέσας λόγῳ “πολλῶν.”

3 Ποιήσας τε μῆνας τρεῖς, γενομένης ἐπιβουλῆς αὐτῷ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, μέλλουσι ἀνάγεσθαι εἰς τὴν Συρίαν, 4 ἐγένετο γνώμης ὑποστρέφειν διὰ Μακεδονίας. συνεί- 15 πετο δὲ αὐτῷ ἄχρι τῆς Ἀσίας Σώπατρος Πύρρου Βεροιαῖος· Θεσσαλονικέων δὲ, Ἀρίσταρχος καὶ Σεκουνδος, καὶ Γάϊος Δερβαῖος καὶ Τιμόθεος, Ἀσιανοὶ δὲ, 5 Τυχικὸς καὶ Τρόφιμος· οὗτοι προελθόντες ἔμενον ἡμῶς 6 ἐν Τρωάδι· ἡμεῖς δὲ ἐξεπλεύσαμεν μετὰ τὰς ἡμέρας 20 τῶν ἀζύμων ἀπὸ Φιλίππων, καὶ ἦλθομεν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν Τρωάδα ἄχρι ἡμερῶν πέντε, οὐ διετρίψαμεν ἡμέρας ἑπτὰ.

Τοῦ ἀποστόλου. Ὅρα πανταχοῦ διὰ λόγων τὸ πλέον κατορθοῦντα, οὐ διὰ σημείων· συνεχῶς ἡμῖν αὐτὸν δείκνυσιν ἐπειγόμενον εἰς τὴν 25 Συρίαν· τὸ δὲ αἴτιον ἡ ἐκκλησία ἦν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα· ἀλλ' ὅμως κατεῖχε τὸν πόθον, καὶ τὰ ἐκεῖ κατώρθον· καίτοι οὐ μεγάλη ἡ Τρωάς ἐστὶ· τί οὖν ἡμερῶν ἑπτὰ ποιοῦσι; μεγάλη ἴσως ἦν κατὰ τοὺς πιστοὺς· καὶ ἡμέρας ἑπτὰ διατρίψας, τῇ ἐπιούσῃ τὴν νυκτὰ ἀνήλωσεν εἰς τὴν διδασκαλίαν· οὕτω δυσσποσπάστως αὐτῶν 30 εἶχε, καὶ αὐτοὶ αὐτοῦ.

7 Ἐν δὲ τῇ μᾶ τῶν σαββάτων, συνηγμένων ἡμῶν κλάσαι ἄρτον, ὁ Παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξ-

ιέναι τῇ ἐπαύριον, παρέτεινε δὲ τὸν λόγον μέχρι μεσο-
8 νυκτίου· ἦσαν δὲ λαμπάδες ἱκαναὶ ἐν τῷ ὑπερφῶ, οὐ
ἦμεν συνηγμένοι.

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Πεντηκοστὴ τότε ἦν· ὅρα πῶς πάντα
πάρεργα ἦν τοῦ κηρύγματος· καὶ κυριακὴ ἦν “μέχρι μεσονυκτίου,”⁵
φησὶν· οὐδὲ νύκτα ἐσίγα, ἀλλὰ τότε μᾶλλον διελέγετο, ἅτε ἡσυ-
χίας οὔσης· ὅρα πῶς καὶ πολλὰ διελέγετο, καὶ παρ’ αὐτὸν τοῦ
δείκνου τὸν καιρὸν· ἀλλὰ συνετάραξε τὴν ἑορτὴν ὁ διάβολος, οὐ
μὴν ἴσχυσε, βαπτίσας τὸν ἀκροατὴν ὑπνῶ καὶ κατενεγκών. Καὶ
μετ’ ὀλίγα—“Συνηγμένων δὲ ἡμῶν,” φησὶ, “κλάσαι ἄρτον” πρὸς¹⁰
αὐτὸν τὸν καιρὸν. ἀρχὴν λαβὼν ὁ λόγος παρέτεινεν ὡς ἐνδεικνύμενος
πεινῆν· καὶ οὐκ ἦν ἄκαιρος, οὐ γὰρ προηγουμένως εἰς διδασκαλίαν
καθῆκεν, ἀλλὰ συνῆλθον μὲν “κλάσαι ἄρτον,” ἐμπεσόντος δὲ λόγου
παρέτεινε τὴν διδασκαλίαν. ὅρα πῶς καὶ τῇ τραπέξῃ τοῦ Παύλου
πάντες ἐκοινωνοῦν· ἐμοὶ δοκεῖ καὶ παρὰ τὴν τραπέξαν αὐτὸν καθη-¹⁵
μένον διαλέγεσθαι, παιδεύοντα ἡμᾶς πάντα τὰ λοιπὰ πάρεργον
ἡγεῖσθαι.

9 Καθεζόμενος δέ τις νεανίας ὀνόματι Εὐτυχὸς ἐπὶ τῆς
θυρίδος, καταφερόμενος ὑπνῶ βαθεῖ, διαλεγόμενου τοῦ
Παύλου ἐπὶ πλείον, καὶ κατενεχθεὶς ἀπὸ τοῦ ὑπνου,²⁰
10 ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ τριστέγου κάτω, καὶ ἦρθη νεκρός. κατα-
βὰς δὲ ὁ Παῦλος ἐπέπεσεν αὐτῷ, καὶ συμπεριλαβὼν
αὐτὸν εἶπε,

Τοῦ αὐτοῦ. Συνετάραξε τὴν ἑορτὴν ὁ διάβολος, βαπτίσας τὸν
ἀκροατὴν ὑπνῶ καὶ κατενεγκών· θεὰ δέ μοι τὸ θέατρον, ὅπως ἦν²⁵
συγκεκριτημένον¹, καὶ τὸ σημεῖον, οἶον· ἐπὶ θυρίδος ἐκάθητο ἀπρὶ
τῶν νυκτῶν· τοσοῦτον ἦν ὁ πόθος τῆς ἀκροάσεως· αἰσχυνοῦμεν
ἡμεῖς· ἀλλὰ Παῦλος διελέγετο, φησὶ, τότε· καὶ νῦν δὲ Παῦλος
διαλέγεται· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε Παῦλος, οὐδὲ νῦν, ἀλλ’ ὁ Χρι-
στός, καὶ οὐδεὶς ἀκούει· οὐχὶ θυρίς ἔστι νῦν, οὐ πείνα, οὐχ ὑπνος³⁰
ἐνοχλεῖ, καὶ ὅμως οὐκ ἀκούομεν· οὐ στενοχωρία τόπον, οὐκ ἄλλο
τῶν τοιούτων οὐδέν· καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι δὴ νεανίας ὦν, οὐκ
ἦν ῥάθυμος· καὶ ὑπνῶ καταφερόμενος οὐκ ἀπέστη, οὐδὲ ἔδισε τὸν

¹ συγκεκριτημένον Cod.

κίνδυνον, μὴ κατενεχθῆ· οὐκ ἀπὸ ραθυμίας ἐνύσταξεν, ἀλλ' ἀπὸ ἀνάγκης φύσεως· σὺ δέ μοι θέα, ὅτι οὕτως ἔξεον τῇ προθυμίᾳ, ὅτι καὶ ἐν τριστέγῳ ἦσαν. οὕτω γὰρ ἦν ἡ ἐκκλησία.

Μὴ θορυβεῖσθε· ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστίν.

Τοῦ Χρῆστομότου. Οὐκ εἶπεν, ἀναστήσεται, ἐγερῶ γὰρ αὐ-5
τόν· ἀλλ' ὅρα τὸ ἄτυφον αὐτοῦ καὶ παρακλητικόν, “ ἡ γὰρ ψυχὴ
“ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστίν.”

11 Ἀναβὰς δὲ καὶ κλάσας ἄρτον καὶ γευσάμενος, ἐφ'
12 ἱκανόν τε ὁμλήσας ἄχρις αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν. ἤγα-
γον δὲ τὸν παῖδα ζῶντα, καὶ παρεκλήθησαν οὐ μετρίως. 10

Ἀμμωνίот. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ Παῦλος νεκρὸν ἤγειρεν τὸν
καλούμενον Εὐτυχον.

Τοῦ Χρῆστομότου. Τοῦτο διέκοψε τὸν λόγον, οὐ μὴν ἔβλαψε
τὸν λόγον· ὄρας τοῦ δείπνου τὸ ἀπέριττον· τίνος δὲ ἔνεκεν ἐν νυκτὶ
διελέγετο; “ ἔμελλεν ἐξίέναι,” φησὶ, καὶ οὐδὲ ὄραν αὐτοὺς λοιπόν. 15

Τοῦ αἰτοῦ. Ὅρας ὅπως διενυκτέρευον· τοιαῦται τράπεζαι
ἦσαν, ὡς νήφοντας πάλιν ἀπιέναι τοὺς ἀκροατὰς πρὸς ἀκρόασιν
ἐπιτηδείους.

* Παράπλους Παύλου ἀπὸ Ἐφέσου ἄχρι Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης.

13 Ἡμεῖς δὲ προελθόντες ἐπὶ τὸ πλοῖον, ἀνήχθημεν εἰς 20
τὴν Ἀσσον^κ, ἐκεῖθεν μέλλοντες ἀναλαμβάνειν τὸν Παῦ-
λον· οὕτως γὰρ ἐντεταλμένος ἦν, ὡς μέλλων αὐτὸς πε-
14 ζεύειν. ὡς δὲ συνέβαλεν ἡμῖν εἰς τὴν Ἀσσον, ἀναλαβόν-
15 τες αὐτὸν, ἤλθομεν εἰς τὴν Μιτυλήνην· κάκειθεν ἀποπλεύ-
σατες, τῇ ἐπιώσῃ κατηντήσαμεν ἄντικρυς Χίου. τῇ δὲ 25
ἐσπέρᾳ παρεβάλομεν εἰς Σάμον· καὶ μέιναντες ἐν Τρω-
16 γυλλίῳ, τῇ ἐχομένῃ ἤλθομεν εἰς Μίλητον· κεκρίκει γὰρ
ὁ Παῦλος παραπλεῦσαι τὴν Ἐφεσον, ὅπως μὴ γένηται
αὐτῷ χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ Ἀσίᾳ·

Τοῦ αἰτοῦ. Τὸν μὲν κουφότερον ἐκείνοις ἐπιτρέπων, τὸ δὲ 30
ἐπιπονώτερον αὐτὸς αἰρούμενος, ἐπέβουεν ἅμα, καὶ πολλὰ οἰκονο-
μῶν, παιδεύων τὲ αὐτοὺς χωρίζεσθαι αὐτοῦ.

^κ ἄσων Cod. ut et inf.

Ἔσπευδε γὰρ, εἰ δυνατὸν εἶη αὐτῷ, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς γενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα.

Τοῦ Χριστοῦ. Ὅρα καὶ ἀνθρωπίνως αὐτὸν κινούμενον¹ διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα γίνεται, ἵνα μὴ νομίσωμεν, ὅτι ὑπὲρ φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην ἦν καὶ ἐπιθυμοῦντα αὐτὸν ὁρᾶς καὶ σπεύδοντα, καὶ οὐκ ἐπιτυγχάνοντα πολλάκις· οἱ γὰρ ἅγιοι καὶ μεγάλοι ἄνδρες ἐκεῖνοι, τῆς μὲν φύσεως ἡμῖν τῆς αὐτῆς ἐκοινωνοῦν, τῆς δὲ παραινέσεως οὐκέτι· διὸ καὶ πολλὴν ἐπεσπᾶντο τὴν χάριν· ὅρα γοῦν πόσα καὶ ἀφ' ἑαυτῶν οἰκονομοῦσιν.

17 Ἀπὸ δὲ τῆς Μιλήτου πέμψας εἰς Ἔφεσον, μετεκα-
λέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα αὐτὸν καὶ ἐπειγόμενον παρακληῦσαι καὶ μὴ παρορῶντα, ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶν οἰκονομοῦντα· τοὺς ἄρχοντας μεταπεμψάμενος· δι' ἐκείνων αὐτοῖς διελέγετο· ἄξιον δὲ θαυμάσαι, πῶς εἰς ἀνάγκην ἐμπεσὼν τοῦ μεγάλα τινα περὶ ἑαυτοῦ εἰπεῖν, πειρᾶ-
ται μετριάξειν· καθάπερ Σαμουὴλ ὁ προφήτης, μέλλων παραδιδόναι τὴν ἀρχὴν τῷ Σαούλ.

18 Ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν, ὑμεῖς ἐπίστασθε,
ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἀφ' ἧς ἐπέβην εἰς τὴν Ἀσίαν, πῶς
19 μεθ' ὑμῶν τὸν πάντα χρόνον ἐγενόμην, δουλεύων τῷ
Κυρίῳ μεθ' ὑμῶν μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης,

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα τί μάλιστα ἄρχουσι προσήκει· μισοῦντας, φησὶν, ὑπερηφανίαν, ὃ μάλιστα ἄρχουσιν ἀρμόζει· διὰ τὸ ἀνάγκην εἶναι ἀπονοίας αὐτοῖς· ταῦτο ἢ ὑπόθεσις τῶν ἀγαθῶν· ὥσπερ οὖν ὁ Χριστὸς ἔλεγε, “μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι” οὐχ
ἀπλῶς δὲ τὸ ταπεινοφροσύνης, ἀλλὰ “μετὰ πάσης”· πολλὰ γὰρ εἶδη τῆς ταπεινοφροσύνης· ἐν λόγῳ· ἐν ἔργῳ· πρὸς ἄρχοντας· πρὸς ἀρχομένους· εἶτα τὸ ἡμερον πανταχοῦ κοινωνία πολλῇ “μεθ' ὑμῶν,” φησὶν, “ἐγενόμην δουλεύων τῷ Κυρίῳ”· κοινοποιεῖται τὰ κατορθώματα· οὐδὲν αὐτοῦ ἐξαιρέτον.

Ἀμμωνίот. Οὐχ ὡς ἐπαινῶν ἑαυτὸν ὁ Παῦλος καταλέγει τὰς προσούσας αὐτῷ ἀρετάς· ἄτοπον γὰρ καὶ μάλιστα πρὸς εἰδότας

¹ κινεῖ Cod., sed corr. rec. m.

λέγειν, ἀλλ' ἵνα μιμηταὶ αὐτοῦ γένωνται ἐν πᾶσι· καθὼς ἐν τέλει τῆς αὐτοῦ δημηγορίας φησὶ, πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν· ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων.

Διατίμοι. Ἐπεὶ οὐ πᾶσι συμφέρει τὰ ὑπερφυῶς καὶ βαθυτέρα τῶν ἀληθῶν, τὰ βελτιούντα οἷς συμφέρει εἶπεν· αὐτοὺς δὲ 5 μάρτυρας φέρει τοῦ οὕτω πεποιηκέναι· εἰ δὲ πρεσβύτεροι τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπισκοπεῖν τὸ ποίμνιον τεθειμένοι, μήτις δὲ παράδοξον ἡγείσθω ἀκούων, μὴ ἐκάστῳ πάντα τὰ ἀληθῆ συμφέρειν· καὶ γὰρ αὕτη ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος διδεται τοῖς λαμβάνουσι πρὸς τὸ συμφέρον· τοῦ γὰρ λαμβάνον- 10 τος ἐλάττωσιν δηλοῖ, ἀλλ' οὐ τοῦ διδομένου, μὴ δυναμένου δέξασθαι τὸ ὑπὲρ αὐτῶν ἐπὶ τῷ λυσιτελεῖ.

Καὶ πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν, τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἰουδαίων·

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρας ὅτι ἀλγεῖ τοῖς γινομένοις· ἐνταῦθα 15 δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ συμπαθὲς δοκεῖ δηλοῦν· ἔπασχε γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀπολλυμένων, ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ποιούντων· ἐπεὶ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν καὶ ἔχαιρεν· ἐκεῖνου γὰρ ἦν τοῦ χόρου τοῦ χαίροντος ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος ἀτιμασθῆναι· καὶ πάλιν λέγει νῦν, χαίρω 20 ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν.

Τοῦ ἀττοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Κολοσσαεῖς. Εἰκότως ἐκεῖνοις ταῦτα εἶπεν, ἡνίκα ἀπὸ τῆς Ἐφέσου αὐτοὺς εἰς τὴν Μίλητον διδασκάλοις γὰρ ἔλεγεν, ὥστε ἐκεῖνους μὲν καὶ τὸ συναλγεῖν ἀπαιτεῖ· τούτους δὲ τὸ κινδυνεύειν μόνον· ποῖαν βούλει παραβαλεῖν πηγὴν τοῖς δάκρυσι τούτοις; τὴν ποτίζουσιν τὴν γῆν ἀπα- 25 σαν; ἀλλ' οὐδὲν ἴσον ἐρεῖς· αὕτη γὰρ ἡ τῶν δακρύων πηγή, ψυχὰς ἐπότιζεν, οὐ γῆν· ἥτις ἡμῖν δεδρακυμένον ἔδειξε Παῦλον καὶ στενάζοντα· οὐ πολλῶ βέλτιον ἦν ἰδεῖν ἢ μυρίους χορούς φαιδρῶς ἐστεφανωμένους; Καὶ μετ' ὀλίγα—Τούτοις ἄρδεται ἡ Ἐκκλησία, τούτοις ψυχαὶ φωτίζονται τοῖς δάκρυσι· κἂν πῦρ ᾗ, ταῦτα τὰ 30 δάκρυα σβέσαι δύναται καὶ αἰσθητὸν καὶ σωματικόν· ταῦτα τὰ δάκρυα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεκυρωμένα σβέννυσι. μνημονεύωμεν τοίνυν αὐτοῦ τῶν δακρύων, καὶ πάντων καταγελασόμεθα τῶν παρόντων· ταῦτα ἐμακάριζεν ὁ Χριστὸς τὰ δάκρυα, λέγων,

“ μακάριοι οἱ πεινῶντες· καὶ μακάριοι οἱ κλαίοντες, ὅτι αὐτοὶ
“ γελάσονται.”

20 Ὡς οὐδὲν τῶν συμφερόντων ἵπεστειλάμην, τοῦ μὴ
ἀναγγεῖλαι ὑμῖν καὶ διδάξαι ὑμᾶς

Τοῦ Χρῆστοστόμοτ. Ἐνταῦθα χαρακτῆρα διδασκαλίας δείκ-
νυσι τὸ ἄφθονον, τὸ ἄοκνον· καὶ “ τῶν συμφερόντων” ἦν γὰρ ἂ οὐκ
ἔδει μαθεῖν· ὥσπερ γὰρ τὸ τινα κρύπτεσθαι φθόνος, οὕτως τὸ πᾶν
λέγειν ἀνοίας· διὰ τοῦτο προσέθηκε “ τῶν συμφερόντων” οὐκ εἶπε
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐδίδαξεν.

Ἐπ ἀνεπιγράφοτ. Αὕτη διδασκάλῳ πρέπουσα ἡ παρρησία· 10
οὗτος ὁ νόμος τοῖς ἐκκλησιῶν προῖσταμένοις συγγέγραπται· τοῦτο
μὴ πράττοντας εὐθύνει παρὰ τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο Χριστός.

21 Δημοσίᾳ καὶ κατ’ οἴκους, διαμαρτυράμενος Ἰουδαίους
τε καὶ Ἑλλῆσι τὴν εἰς τὸν Θεὸν μετάνοιαν, καὶ πίστιν
εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. 15

Τοῦ Χρῆστοστόμοτ. Οὐχὶ πρὸς ὑμᾶς μόνον· ἐνταῦθα ἡ παρρη-
σία· καὶ ὅτι κἂν μηδὲν ὀφελῶμεν λέγειν δεῖ· τὸ γὰρ διαμαρτύ-
ρασθαι τοῦτό ἐστιν, ὅταν πρὸς τοὺς μὴ προσέχοντας λέγωμεν· τὸ
γὰρ διαμαρτύρασθαι ὡς ἐπὶ πολὺ τοῦτό ἐστιν.

22 Καὶ νῦν ἰδοὺ, δεδεμένος ἐγὼ τῷ Πνεύματι πορεύομαι 20
εἰς Ἱερουσαλήμ, τὰ ἐν αὐτῇ συμβησόμενά μοι μὴ
εἰδώς,

Τοῦ λίτοῦ. Τοῦτο διατί φησι; παρασκευάζων αὐτοὺς αἰεὶ
ἐτοίμους εἶναι πρὸς κινδύνους, καὶ τοὺς δῆλους καὶ τοὺς ἀδήλους,
καὶ πάντα τῷ Πνεύματι πείθεσθαι. 25

Ἐπ ἀνεπιγράφοτ. Εἰς τὸ δεδεμένος ὑποστίζαι δεῖ ἵνα ἡ ἢ
διάνοια αὕτη· πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ, προγνοὺς διὰ τοῦ Πνεύ-
ματος τὰ ἐσόμενα, πορεύομαι δέσμιος ὢν.

Ἀμμωνίουτ. Σημειωτέον ὅτι οὐ πάντα ἴσασι οἱ προφήται,
ἀλλ’ ὅσα ὑποβάλλει αὐτοῖς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· ἰδοὺ γὰρ προεῖπὼν 30
ὡς προφήτης ὁ Παῦλος “ ὅτι δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσι,” καὶ
ὅτι οὐκέτι ἤμελλον οἱ ἐν Ἐφέσῳ βλέπειν αὐτὸν, καὶ περὶ τῶν
γενησομένων ἐν αὐτοῖς κακοπίστων καὶ αἰρετικῶν, τὸ ἐν εἶπεν
ἀγνοεῖν· τὸ τί ἄρα ἔσται τούτων τὸ τέλος. πάντα γὰρ φανερώσας

αὐτῷ ὁ Κύριος, ἐκεῖνο μόνον ἔκρυψεν ἀπ' αὐτῷ, τὸ τί ἄρα ἔσται αὐτῷ μετὰ τὰ δεσμὰ καὶ τὰς θλίψεις· ἵνα μὴ ἐπαρθεῖς καὶ εἰδὼς ὅτι πάντα τεύξεταί σου, διὰ ὑπεροφίας ἐκπέσῃ· ἀλλ' εἴασεν αὐτὸ ἀμφίβολον αὐτῷ τὸ Πνεῦμα· ἵνα δεδιὼς τὸ τῆς σαρκὸς ἀσθενές, δεηθῇ τοῦ Θεοῦ ῥυσθῆναι ἐκ πειρασμῶν. 5

Διδάσκωσι. Ὁ ἐνωθεὶς τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ δέδεται ἐν αὐτῷ, ὥστε μὴδὲ κατὰ πόσον ἀποχωρίζεσθαι αὐτοῦ. ὁ οὕτω διαθέσεως ἔχων δέσμιός ἐστι Χριστοῦ, ἔχων τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· εἰ γάρ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, τοῦ ἔχοντος αὐτὸ, δηλώνοντι τὸν Χριστὸν ἔχοντος ἐν αὐτῷ· τούτοις τοῖς δεσμίοις 10 συσφιγγόμενος καὶ ἐγκαλωπιζόμενος τις γενῶν τοὺς παιδευόμενους ὑπ' αὐτοῦ, ἑαυτοῦ τὸ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου δεσμοῖς· καὶ ἔστιγε ἐκ τῆς γραφῆς ἐπιμαρτύρασθαι· ὡς αἱ μετουσίαι τῶν θείων τούτων δηλοῦνται τῷ ὀνόματι· φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς περὶ τινων, “ἐξέτεινα “ αὐτοὺς ἐν δεσμοῖς ἀγάπης ἕως ἡμεῶν” καὶ ἔν τισιν ἀντιγράφοις 15 τῶν Ψαλμῶν φέρεται· “τοὺς πεπεδημένους τῇ καρδίᾳ ἐν σοφίᾳ.” λεκτέον οὖν εἰς τὰ προκείμενα, ὅτι ἔτοιμος ἦν ὁ Ἀπόστολος περὶ τὸ δεσμοῖς ὑποβάλλεσθαι ὑπὲρ εὐσεβείας· ἀκούσας μὴ δεῖν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀναβῆναι, διὰ τὸ πάντως ἐκεῖ γενόμενον θλίψει καὶ δεσμοῖς ὑποβληθῆσεσθαι, φησὶ, δεδεμένος τῷ Πνεύματι νῦν ἐπί- 20 γεσθαι ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ, οὐκ ἀγνοοῦντα τὰ ἐν αὐτῇ ἀπαντησόμενα· ταύτης τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ παραστατικὸν καὶ τὸ “καθημέραν ἀποθνήσκω” καὶ τὸ “αἰὲ ἡμεῖς οἱ ζῶντες εἰς θάνατον παραδιδόμεθα διὰ Χριστὸν Ἰησοῦν” εἰς τοῦτο λήψῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰμνωδοῦ^m λεχθέν, τὸ “ἐγὼ εἰς μάστιγας ἔτοιμος,” ἐπεὶ δυ- 25 κατὸν ὑποστήξαι εἰς τὸ “δεδεμένος,” ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς ἀναγνώ- ναι τὸ “τῷ Πνεύματι πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ.”

23 Πλὴν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεται μοι λέγων,

Τοῦ Χριστοτόμοι. ἵνα δείξῃ ὅτι ἐκὼν ἀπέρχεται· ἵνα μὴ 30 δεσμὸν ἢ ἀνάγκην νομίσης, φησὶν, ὅτι “κατὰ πόλιν.” Καὶ μετ' ὀλίγα—“Δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσιν” ὅτι μὲν πειρασμοὶ οἶδα· ὅποιοι δὲ οὐκ οἶδα· ὅπερ ἦν χαλεπώτερον.

^m τὸ ὑπὸ in marg. suppl. rec. m.

Πολλὰς θλίψεις διαφόρων ὑπέμεινεν ὁ Παῦλος· καὶ τοῦτο δείκνυσι, λέγων ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ· “εὐλό-
 “γητος ὁ Θεὸς ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ θλίψει” ἐξηγούμενος
 δὲ τὸ ῥητὸν τοῦτο ὁ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπος, ὁ ἀγιώ-
 τατος Ἰωάννης, οὕτως φησὶν, “οὐκ εἶπεν ὁ μὴ ἔων ἡμᾶς θλίβεσθαι, 5
 “ἀλλ’ ἐν τῷ θλίβεσθαι παρακαλῶν· τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν
 “δύναμιν δείκνυσι, καὶ τῶν θλιβομένων αὖξει τὴν ὑπομονήν· ἢ γὰρ
 “θλίψις,” φησὶ, “τὴν ὑπομονὴν κατεργάζεται” τοῦτο καὶ ὁ προ-
 “φήτης ἔλεγεν “ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς μοι” οὐκ εἶπεν ὅτι οὐκ εἶα-
 “σάς με ἐμπροσθέν εἰς θλίψιν· οὐδ’ ὅτι παρήγαγε τάχως τὴν 10
 “θλίψιν, ἀλλ’ ὅτι μενούσης αὐτῆς ἐπλάτυνάς με· τούτέστι πο-
 “λὴν τὴν εὐρυχωρίαν καὶ τὴν ἀνεσιν πάρεσχος.”

24 Ὅτι δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσιν. ἀλλ’ οὐδενὸς
 λόγου ποιοῦμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχὴν τιμίαν ἐμαυτῷ, ὡς
 τελειῶσαι τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακο- 15
 νίαν ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διαμαρτύ-
 ρασθαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ Χριστοῦ. Ἔως οὖν, φησὶ, τελέσω “τὸν δρόμον μετὰ
 “χαρᾶς” ὅτι οὐκ ἀποδυρομένου ἦν τὰ ῥήματα, ἀλλὰ μετριάζοντος
 καὶ παιδεύοντος ἐκείνους, καὶ συμπάσχοντος τοῖς γενομένοις· οὐκ 20
 εἶπεν ὅτι ἀλγῶμεν, ἀνάγκη δὲ φέρειν, ἀλλ’ οὐδὲ ἠγοῦμαί τι
 τοῦτο πάλιν οὐκ ἐπαίρων ἑαυτὸν, ἀλλ’ ἐκείνους διδάσκων διὰ τῶν
 προτέρων τὴν ταπεινοφροσύνην, διὰ δὲ τούτων, τὴν διδασκαλίαν,
 τὴν παρηγοσίαν. Καὶ μετ’ ὀλίγα—“Οὐ γὰρ ἔχω τιμίαν τὴν
 “ἐμαυτοῦ ψυχὴν,” ἵνα ἀναστήσῃ αὐτῶν τὴν διανοίαν ταῦτά φησὶ, 25
 καὶ πείσῃ, μὴ μόνον μὴ φεύγειν, ἀλλὰ καὶ γενναίως φέρειν· διὰ
 τοῦτο “δρόμον καὶ διακονίαν” καλεῖ· τὸ μὲν δεικνὺς λαμπρὸν ἀπὸ
 τοῦ δρόμου, τὸ δὲ ὀφειλόμενον ἀπὸ τῆς διακονίας.

Τοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν ἀπέρχῃ, εἰ δεσμὰ καὶ θλίψεις σε
 μένει; διὰ τοῦτο αὐτὸ, ἵνα δεσμευθῷ διὰ Χριστόν· ἵνα ἀποθανῶ δι’ 30
 αὐτόν· “οὐ γὰρ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἐτόιμος ἔχω
 “ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.”

Ἀμμηνοῖοι. Ἴνα κατὰ κοινῷ λάβῃ τις τὸ “ποιοῦμαι” ἀπὸ τοῦ,
 οὐ προτιμῶ τὴν ζωὴν μου· ἀλλ’ οὐδὲ ἄλλου τινὸς ἀντιποιοῦμαι ἐν

τῷ νῦν βίῳ, ἢ τοῦ ἐκτελέσαι τὴν διακονίαν μου, καὶ πειθαρχῆσαι τῇ τοῦ Κυρίου βουλήῃ οὐ γίνομαι κατὰ τὸν Ἰωάνν τὸν ἀπολιπόντα τὴν διακονίαν τοῦ κηρύγματος, ἵνα μὴ φανῶ, φησι, ψεύστης, ἐν ᾧ μὴ ἀποβαίνει τὰ παρ' αὐτοῦ κηρυττόμενα. οὐ προσιμῶ δόξαν ἀνθρώπων τῆς διακονίας, οὐ χρήματα, οὐκ ἄλλο τι· τοῦτο γὰρ οἶμαι σημαίνει τὸ “οὐδενὸς λόγου ποιῶμαι.”

- 25 Καὶ νῦν ἰδοῦ, ἐγὼ οἶδα, ὅτι οὐκέτι ὄψεσθε τὸ πρόσωπόν μου ὑμεῖς πάντες, ἐν οἷς διήλθον κηρύσσων τὴν βασιλείαν.

Τοῦ Χριστοτόμου. “Ὡστε εἰκότως διαμαρτύρομαι ὑμῖν, ἅτε 10 μῆκέτι παραγινόμενος, “ὅτι καθαρὸς εἶμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων,” καὶ τὰ ἐξῆς.

- 26 Διὸ μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὅτι καθαρὸς εἶμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων·

Τοῦ ἀποστόλου. Ὁρᾷς πῶς φοβεῖ πεπονημέναις αὐτῶν τὰς ψυχὰς, 15 καὶ τεθλιμμένας ἐπιτίθει· ἀλλ' ἀναγκαῖον ἦν.

Ἐπισημειωθέντος. “Καθαρὸς εἶμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων” εἰ νυστάξαντες ἀποθανεῖτε ἀπὸ τοῦ φονευτοῦ τῶν ψυχῶν· τὸ γὰρ τοῦ διδασκάλου, φησὶ, πεποίηκα, τὸ ἀπαγγεῖλαι ὑμῖν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ· αὕτη δέ ἐστίν ἡ βουλή τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ, 20 ὡς ὁ Κύριος εἶπεν· “ἵνα πιστεύσωσιν εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ,” τὸν ἀποσταλέντα ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν.

Ἀμνησίου. “Ὅτι καθαρὸς εἶμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων.” καὶ ὀπίσω τοιοῦτόν τι ἐσημειωσάμην, ὅτι ὁ ψευδοδιδάσκαλος δίκην ὑπέχει ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν δεχομένων τὸν λόγον αὐτοῦ· ὡς τὸ 25 αἷμα αὐτῶν, ὃ ἐστὶν ἡ ζωὴ ἡμῶν, ἐκχέων· τὸ οὖν “καθαρὸς εἶμι” μᾶλλον τοῦτο σημαίνει· μαρτύρομαι, ὅτι ἡ διδασκαλία μου οὐδένα τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀποστερεῖ, ἀλλὰ προτίθει καὶ οὐρανοῦν βασιλείαν· ὃ οὖν μὴ πειθαρχῶν μοι, ἑαυτὸν αἰτιάσθω ὡς φονέα· ἀθῶος γάρ εἶμι ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων τῶν ἀκούοντων τῶν λόγων 30 καὶ μὴ πιστευόντων.

Διδάσκου. Ὁ ἐν τῷ διδάσκειν τοὺς ὠφελεῖσθαι δυναμένους μὴ βλάπτων τινὰ αὐτῶν, καὶ ἐν τούτῳ μιμητῆς Παύλου γενόμενος,

ἐρεῖ καθαρός εἶναι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων τῶν ἀκροατῶν, σφάτ-
 τοντος δηλονότι τὸν μανθάνοντα δι' ἀπάτης τοῦ διδάσκοντος· ὡς
 ἐκχεῖσθαι αὐτοῦ τὴν ζωτικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς, αἷμα ἀλληγορι-
 κώτερον ὀνομασμένην. πρὸς τῇ προκειμένη φωνῇ παρρησιάζεται, ὡς
 διεστέλατο αὐτοῖς πᾶσαν τὴν τοῦ Θεοῦ βουλήν, ἀπαγγείλας αὐ-
 τὴν αὐτοῖς· εἶτα ἐπεὶ καθάπαξ λεγομένη, πᾶσα ἡ τοῦ Θεοῦ βουλή
 ἀκατάληπτος τοῖς γενητοῖς ἐστὶ· “τίς γὰρ ἔγνω τοῦν Κυρίου;”
 ἐπιστατέον ποῖαν ἔχει διάνοιαν τὸ προκείμενον· μὴ ποτ' οὖν ἐπεὶ
 πρόκειται τὸ ἀπήγγελα ὑμῖν, σημαίνεται, ὡς “πᾶσαν” ἐκείνην
 “τὴν βουλήν” λέγει, ἣν δυνατόν εἶπεῖν καὶ ἀκοῦσαι ἀνθρώποις·
 συμφωνήσει γὰρ ταύτῃ τῇ νοήσει καὶ τὸ “ἐκ μέρους γινώσκωμεν”
 καὶ γὰρ αὕτη ἡ γνώσις, ὡς πρὸς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, μερικὴ
 ἐστὶν αὕτη καθ' ἑαυτὴν, ὡς τοιαύτη οὔση καὶ πληρεστάτη οὔσα
 δυνατόν δὲ “πᾶσαν βουλήν Θεοῦ” λέγεσθαι, τὴν περὶ τῆς δόσεως
 τοῦ νόμου καὶ προφητῶν καὶ τοῦ Εὐαγγελίου· οἴονται γὰρ πᾶσαν¹⁵
 αὕτη ἀπαγγέλλεσθαι διδασκαλικῶς.

27 Οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι πᾶσαν τὴν
 βουλήν τοῦ Θεοῦ ὑμῖν.

Ἄρα ὁ μὴ λέγων ὑπεύθυνός ἐστι τοῦ αἵματος, τουτέστι τῆς
 σφαγῆς· οὐδὲν τούτου φοβεράτερον. δείκνυσιν ὅτι κάκεινοι ἂν μὴ²⁰
 ποιῶσιν, ὑπεύθυνοί εἰσι τοῦ αἵματος· καὶ δοκεῖ μὲν ἀπολογεῖσθαι,
 ἐκείνους δὲ φοβεῖ.

Ἀμμορνίσιος. Σημειωτέον, ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖ ὁ διδάσκαλος ἀπο-
 κρύπτων τοὺς πιστοὺς τῶν ὅσα πρὸς θεοσέβειαν ἄγει.

28 Προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς²⁵
 τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους,

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾶς δύο προσέταξεν· οὔτε γὰρ τὸ ἐτέρους κατορ-
 θοῦν μόνον ἔχει κέρδος· “φοβοῦμαι γάρ,” φησι, “μήπως ἄλλοις κη-
 “ρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι.” οὔτε τὸ ἑαυτοῦ ἐπιμελεῖσθαι ἔχει·
 ὁ γὰρ τοιοῦτος φίλαντος, καὶ τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖ· καὶ τοῦ τὸ τάλας³⁰
 τον καταχώσαντος ἴσος ἐστίν· οὐκ ἐπειδὴ προτιμότερα ἢ ἡμετέρα
 σωτηρία τοῦ ποιμνίου, ἀλλ' ἐπειδὴ ὅταν ἑαυτοῖς προσέχωμεν, τότε
 καὶ τὸ ποιμνιον κερδαίνομεν. “ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔθετο

ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου· ἰδοὺ καὶ ἄλλη ἀνάγκη τοῦ Κυρίου ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία.

Ὅρᾶς παρὰ τοῦ Πνεύματος τὴν χειροτονίαν ἔχετε ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. “Ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔθετο ἐπισκό- 5
“πους” σημειωτέον ὅτι οὗς ὀπίσω ἐκάλεσε πρεσβυτέρους, ᾧδε
ἐπισκόπους καλεῖ ἦτοι καὶ διὰ τὸ τοὺς πρεσβυτέρους ἀνάγκη
ἔχειν ἐποπτεῖν τὰ τῆς Ἐκκλησίας λογικὰ ποιμνία· μήτις ἀσθε-
κεῖ τῇ πίστει, μήτις πεινᾷ ἢ διψᾷ, ἢ ἐλέγχου καὶ ἐπιστροφῆς
δεῖται, κατὰ τὸ ἔλεγχον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον ἢ καὶ ἐπι- 10
σκόπους ᾧδε τοὺς Ἐπισκόπους λέγει.

ΔΙΔΙΜΟΤ. “Προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ,” καὶ
τὰ ἐξῆς· ἐπεὶ μὴ ἐκ φύσεως, ἀλλ’ ἐξ οἰκείας τῆς ἐκ τοῦ ἐφ’ ἡμῶν
ἀρετῆς χειροτονεῖται τις εἰς ἐπισκοπὴν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος,
ἐκπεσεῖν δυνατὸν τοιαύτην τάξιν ἔχοντα τινὰ, εἰ μὴ προσέχοι. εἰ 15
γὰρ διὰ κατασκευῆν οὐσίας ὠρίζετό τις ποιμὴν εἶναι τῆς Ἐκκλη-
σίας, ἀμεταπτώτως εἶχεν, ἢ ἔσχεν ἀρχήν· λέγειν δὲ μὴ μόνον
προσέχειν δεῖν ἑαυτοῖς τοὺς ἐπισκόπους, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιμνίῳ ὃ
περιεποιήσατο^ο ὁ Σωτὴρ τῷ ἰδίῳ αἵματι· καὶ ὡς περὶ ὁ ἑαυτῷ
προσέχων, καὶ τὴν προσοῦσαν ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν τηρῶν, οὐκ 20
ἐκπεσεῖται, ὡς ὀρμηθεῖς ἐπὶ τὸ λέγειν διεστραμμένα κατὰ ψευδο-
δοξίαν ἦτοι ἐριθείαν, πρὸς τὸ ἀποσπᾶν τοὺς Χριστοῦ μαθητὰς ἐπὶ
τῷ ἑαυτὸν μιμεῖσθαι καὶ ἔπεσθαι αὐτῷ, οὕτω καὶ τῷ ποιμνίῳ δεῖ
προσέχειν, ἀποστρέφοντα ἀπ’ αὐτῶν τοὺς ψευδαποστόλους λύκους,
βαρεῖς ὄντας, ζῶντας ἐπὶ λύμῃ τῶν προβάτων· ἀποστρέφει δὲ τις 25
τούτους, δυνατὸς ὢν τοὺς λέοντας ἐπιστομίζειν, τῷ διαλύειν τὰς
ἀπατηλὰς αὐτῶν διδασκαλίας· εἰς τοῦτο ληπτέον τὰ περὶ αὐτῶν
εἰρημένα, “ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες” ἀποστρέφει δὲ τοὺς
οὕτω λύκους, καλὸς ὢν ποιμὴν, ὁ τεθειμένος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος
ἐπισκοπεῖν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ μισθωτοῦ, καὶ οὐ ποιμένος ὄντος, 30
φεύγοντος, ἐρχομένου τοῦ λύκου ἐπὶ τῷ σκορπίσαι καὶ ἀπολέσαι
τὰ πρόβατα· μισθωτὸς δὲ καὶ οὐ ποιμὴν ἐστίν, ὅτι κέρδει καὶ
μισθῷ προϊστάμενος τοῦ κοινῷ, ἀλλ’ οὐ διὰ τὸ συμφέρον. ἐπιστα-

^ο περὶ ἐπιθήσατο Cod.

τέον δὲ ὡς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ποιμένας καὶ ἐπισκόπους τίθησι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς καὶ ὁ Θεὸς τίθησιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ “πρῶτον Ἀποστόλους,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου,

ἘΠΙΛΗΠΤΟΓΡΑΦΟΙ. Πολλοὶ τῶν ἀνοήτων, μᾶλλον δὲ τῶν σφόδρα πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπεχθῶς διακειμένων, διαβάλλουσι τοὺς λέγοντας, σῶμα καὶ αἷμα Θεοῦ τὸ σωτήριον ὡς ἀναγκαῖον αὐτὰ παραθεῖναι τοῦ Κυρίου τὰ ῥήματα· τίνα δὲ ἐστίν, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, “ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει “ζωὴν αἰώνιον· ἐγὼ εἰμὶ ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς.” “οἱ πατέρες ὑμῶν,”¹⁰ πρὸς Ἰουδαίους λέγων, “ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέθανον· οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ἵνα τις “ἐξ αὐτοῦ φάγη, καὶ μὴ ἀποθάνῃ· ἐγὼ εἰμὶ ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ “τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγη ἐκ τοῦ ἐμοῦ ἄρτου, ζήσεται “εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω αὐτῷ, ἡ σὰρξ μου ἐστίν¹⁵ “ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.” Καὶ πάλιν μεθ’ ἕτερα—“Ἀμὴν, “ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· ὁ “τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καγὼ ἀναστήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· ἡ γὰρ σὰρξ²⁰ “μου ἀληθής ἐστι βρώσις· καὶ τὸ αἷμα μου ἀληθές ἐστι πόσις· “ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, “καγὼ ἐν αὐτῷ. καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, καγὼ ζῶ δια “τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με κακέϊνος ζήσεται δι’ ἐμέ.” Καὶ πάλιν—“Ὁ τρώγων τὸν ἄρτον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.” ὁρᾷς πανταχοῦ αὐτὸν ἐσθίεσθαι λέγει, καὶ οὐχ ἕτερα ἐν ἑτέρῳ τούτοις οὖν τοῖς δεσποτικαῖς ῥήμασι πειθόμενος ὁ μαθητὴς, τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ λέγει λελυτρωσθαι τῷ ἰδίῳ αἵματι· “ἦν γὰρ φησι “περιεποιήσατο ὁ Θεὸς διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου” θάρρει, οὖν ὁ ἀνθρώπε, τούτοις πειθόμενος τοῖς λόγοις· καὶ μηδὲν ἐνδοιάσεις³⁰ ἀκούειν ὡσπερ Ἰουδαῖοι, αἷμα καὶ σῶμα Θεοῦ τὸ σωτήριον, δι’ οὗ λυτρωθεὶς υἱὸς Θεοῦ γέγονας, καὶ κληρονόμος, ἐὰν θέλῃς, τῆς αἰωνίου ζωῆς.

ἌΝ περιεποιήσατο διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου.

Τοῦ Χρῆστομοτο. Δείκνυσι τίμιον τὸ πρᾶγμα, ὅτι οὐχ ὑπὲρ μικρῶν ὁ κίνδυνος· εἶγε οὐδὲ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐφέισατο· ἐκείνος μὲν ἵνα ἐχθροὺς καταλλάξῃ, καὶ τὸ αἷμα ἐξέχεε· σὺ δὲ οὐδὲ φίλους γινομένους ἰσχυεῖς κατασχεῖν.

29 Ἐγὼ οἶδα ὅτι μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, εἰσελεύσονται 5
30 λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου· καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες δι-
εστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν.

Τοῦ Λίτοῦ. Πάλιν ἄλλοθεν αὐτοὺς ἐπιστρέφει ἀπὸ τῶν ἐσο-
μένων ὡσπερ ὅταν λέγῃ· “οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα 10
“καὶ σάρκα” “ὅτι εἰσελεύσονται,” φησι, “μετὰ τὴν ἄφιξίν
“μου λύκοι βαρεῖς” διπλοῦν τὸ κακὸν, ὅτι τὸ αὐτὸς οὐ πάρεστιν,
ὅτι τὸ ἕτερον ἐπιθήσονται· τί οὖν ἀπέρχῃ εἰς τοῦτο προοῖδας; τὸ
Πνεῦμά με ἔλκει· καὶ “λύκοι βαρεῖς οὐ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου”
καὶ τὸ χαλεπώτερον, ἐξ ὑμῶν αὐτῶν τὸ βαρὺ· ὅταν καὶ ἐμφύλιος 15
ὁ πόλεμος ᾗ, περισπούδαστον σφόδρα τὸ πρᾶγμα· Ἐκκλησία γὰρ
ἔστι· μέγας ὁ κίνδυνος· αἵματι γὰρ αὐτὴν ἐλυτρώσατο· πολλὸς ὁ
πόλεμος καὶ διπλοῦς.

Κυρίαλοτ Ἀλεξανδρείας. Ἵνα μὴ ξενιζόμεθα τῶν αἰρετικῶν
τὰ ἐκβράσματα, Πνεύματι Ἁγίῳ ἀσφαλιζόμενος ἡμᾶς ταῦτά 20
φησι.

Ἀμμωνίот. Τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν ὁ γὰρ
τῶν αἰρετικῶν σκοπὸς σπουδάζει περιποιῆσαι ἑαυτοῖς λαόν, οὐ τῷ
Κυρίῳ· ἵνα ἑαυτοῖς καυχῶνται, ἐμφερομένου αὐτοῖς τοῦ ὀνόμα-
τος τῶν αἰρετικῶν, ἵνα ἐξ αὐτοῦ χρηματίζωσιν· οἶον ἐκ Μάνης, 25
Μανχαῖοι· ἐξ Ἀρείου, Ἀρειανοί· ἐκ Νεστορίου, Νεστοριανοί·
καὶ ἄλλα αἰρέσεων εἶδη· τοῦτο προαναστέλλων αὐτὸς ὁ Παῦ-
λος ἐπιστομίζει, καὶ μέμφεται τοὺς λέγοντας· “ἐγὼ μὲν εἰμι
“Παύλου· ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ· ἐγὼ δὲ Κηφᾶ” μὴ θέλων ἐξ ὀνομα-
σίας ἀνθρώπου δηλοῦσθαι αὐτῶν τὸ σύστημα, ἀλλ’ ἐκ τοῦ Χρι- 30
στοῦ, Χριστιανοὺς πάντας ὀνομάζεσθαι θέλων· κἂν παρὰ διαφό-
ρων διδασκάλων κατηχήθησαν. ὅταν οὖν οἱ πάντες ἕνα σκοπὸν
ἔχωσιν οἱ διδάσκαλοι, τὸ τὴν ἀληθῆ καταργεῖλαι πίστιν, σβενν-

μένου τοῦ ἐξ ἰδικοῦ διδασκάλου χρηματίζειν τοὺς μαθητὰς, τῷ κοινῷ ὀνόματι καλοῦνται Χριστιανοί· εἰ δέ τι παρατρώσουσι τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων οἱ καθηγηταί, σβεννυμένης τῆς καθολικῆς προσηγορίας, ἐπὶ τὸ ἰδικὸν τοῦ διδάξαντος ἀνάγονται ὄνομα.

- 31 Διὸ γρηγορεῖτε, μνημονεύοντες ὅτι τριετίαν νύκτα καὶ 5 ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρῦων νουθετῶν ἕνα ἕκαστον.

Δεῖ τὸν διδάσκαλον συμπαθῆ εἶναι, καὶ ἀνευδότης διδάσκοντα νυκτὸς καὶ ἡμέρας.

Τοῦ Χρῆστοστομοῦ. Ὅρα πάσαι ὑπερβολαί· μετὰ δακρῦων 10 καὶ νυκτὰ καὶ ἡμέραν· καὶ ἕνα ἕκαστον· οὐ γὰρ εἰ πολλοὺς εἶδε τότε ἐφίστατο, ἀλλ' ἦδει καὶ ὑπὲρ μιᾶς ψυχῆς πάντα ποιεῖν· οὕτως γοῦν αὐτοὺς συνεκρότησεν· ἀρκεῖ τὰ παρ' ἐμοῦ· τριετίαν ἔμεινα· ἰκανῶς ἐστερεώθησαν, φησὶν, ἰκανῶς ἐριζώθησαν.

- 32 Καὶ ταῦν παρατίθεμαι ὑμᾶς, ἀδελφοί, τῷ Θεῷ καὶ 15 τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, τῷ δυναμένῳ οἰκοδομῆσαι καὶ δοῦναι ὑμῖν τὴν κληρονομίαν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πᾶσιν.

Τοῦ Χρῆστοστομοῦ. Ὅπερ ἐπιστέλλων ποιεῖ, τοῦτο καὶ συμβουλεύων· ἀπὸ παραιρέσεως εἰς εὐχὴν τελευτᾷ· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς 20 σφοδρὰ ἐφόβησε λέγων· “ὅτι λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς ἐλεύσονται,” ἵνα μὴ καταπλήξῃ τῇ διανοίᾳ καὶ ἀπολέσῃ, ὅρα τὴν παραμυθίαν· “καὶ τὰ νῦν,” φησι, “παρατίθεμαι ὑμᾶς τῷ Θεῷ, ἀδελφοί, καὶ “ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ”· τουτέστι τῇ χάριτι αὐτοῦ· ἡ χάρις σώζει· συνεχῶς αὐτοὺς ἀναμνησκει τῆς χάριτος, σπου- 25 δαιοτέρους ποιῶν ὡς ὀφειλέτας, καὶ πειθῶν θαρρεῖν.

Ἀμμωνίος. Δείκνυσιν ἀφανῶς καὶ λεληθότως, ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ Θεὸς, καὶ ὁ τούτου Υἱὸς Ἰησοῦς, ὁ Θεὸς Λόγος ἔνευσιν· οὐ γὰρ εἶπε τοῖς δυναμένοις πληθυντικῶς, ἀλλ' ἐνικῶ ὀνόματι τὴν μοναδικὴν οὐσίαν ἀμφοτέρον ἐσήμανεν εἰπὼν· “τῷ δυναμένῳ” ὥστε 30 οὖν καὶ τὴν μίαν οἶδαμεν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οὐσίαν, καὶ ὅτι δύο εἰσὶ καὶ ὑφίστανται, οὐκ ὀνόμασι ψιλοῖς δηλούμενοι, ἀλλ' ἀληθεῖα ὑφιστάμενοι, ἐκ τῶν νῦν τῷ Παύλῳ λεγομένων εἰς καταρτισμὸν τῶν τῆς Ἀσίας ἐκκλησιῶν.

33 Ἀργυρίου ἢ χρυσίου ἢ ἱματισμοῦ οὐδένοσ ἐπεθύμησα·

Τοῦ Χρῆστοστόμοσ. Τὴν ρίζαν ἀναρεῖ τῶν κακῶν, τὴν φιλαργυρίαν “ἀργυρίου,” φησιν, “ἢ χρυσίου” οὐκ εἶπεν, οὐκ ἔλαβον, ἀλλ’ οὐδὲ ἐπεθύμησα· οὐδὲ μέγα τοῦτο· τὸ δὲ ἐπόμενον μέγα “ὑμεῖσ ἐπίστασθε· ὅτι ταῖσ χρεῖαισ μου,” καὶ τὰ ἐξῆσ. 5

Ἐπ ἀνεπιγράφοτ. Νόμον τίθησι τοῖσ διδασκάλοισ, πῶσ ὀφείλουσιν οἰκονομεῖν τὰ καθ’ ἑαυτοῦσ· μεγίστησ γὰρ ὡσ ἀληθῶσ παρρησίασ τοῖσ κηρύττουσι τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ μηδενὸσ τῶν ἐπιγειῶν ἠτᾶσθαι.

Ἀμμωνίοτ. Σημειωτέον ὅτι δεῖ ἀποστρέφεσθαι τὴν φιλαργυρίαν, καὶ μηδενὸσ τὸ σύνολον τῶν ἐπὶ γῆσ ἐπιθυμεῖν.

Διδάτμοτ. Μεγίστη παρρησία παιδεύοντοσ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ μηδὲν τῶν συμπληροῦντων πλοῦτον ἠτᾶσθαι· λέγονται δὲ αἱ προκειμέναι λέξεισ οὐ τοῖσ τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖσ τεθεῖσιν ἐπισκοπεῖν τὴν Ἐκκλησίαν. καὶ μεγίστοσ γε ἔπαινοσ τὸ μὴ ἐπιθυμεῖν ἀλλοτρίου πλοῦτοσ· πόρρω γὰρ πάσῃσ ἀδικίασ ἢ τοιαύτη πρόθεσισ.

34 Αὐτοῖ γινώσκετε ὅτι ταῖσ χρεῖαισ μου, καὶ τοῖσ οὐσι μετ’ ἐμοῦ, ὑπηρετήσασ αἱ χεῖρεσ αὐται.

Τοῦ Χρῆστοστόμοσ. “Ορα αὐτὸν τῷ ἔργῳ κεχρημένον οὐχ 20 ἀπλῶσ ἀλλὰ κοπιῶντα· ὅρα πῶσ ἐργάζετο μετὰ σπουδῆσ ἀνθρωποσ, νύκτα καὶ ἡμέραν διαλεγόμενοσ.

Τοῦ ἀλτιοῦ. Καὶ ἐν τῇ πρὸσ Θεσσαλονικεῖσ Ἐπιστολῇ φησιν, “ἐργάζεσθαι ἐν ταῖσ χερσιν ὑμῶν” ποῦ εἰσιν οἱ ἔργον ζητοῦντεσ τὸ πνευματικόν; ὁρᾷσ πῶσ αὐτοῖσ πᾶσαν πρόφασιν ἀνεῖλεν εἰπὼν, 25 “ταῖσ χερσιν ὑμῶν” ἄρα νηστεῖαν τισ ἐργάζεταισ ταῖσ χερσί; ἄρα παννυχίδασ; ἀλλὰ χαμευνίαν οὐδεῖσ τοῦτο ἀν εἶποι· ἀλλὰ περὶ ἔργου⁹ φησὶ τοῦ πνευματικοῦ· πνευματικὸν γὰρ οὕτωσ ἐστί, τὸ τὸν ἐργαζόμενον ἐτέροισ παρέχειν· καὶ οὐδὲν ἴσον τοῦτοσ.

Ἀμμωνίοτ. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀληθῆσ ἐλεημοσύνη τὸ ἐκ τῶν 30 ἰδίων κόπων διδόνασ τοῖσ ἐνδεέσι.

Διδάτμοτ. Τοῖσ προισταμένοισ τῆσ Ἐκκλησίασ λέγεται ταῦτα, ἵνα πρὸσ τοῖσ ἄλλοισ μιμηταὶ τοῦ λέγοντοσ κρίναντεσ εἶναι, λή-

ψως χρημάτων ἀπέχονται· ἐμφαίνει γὰρ τοῦτο τὸ ἐπιφερόμενον ἐξῆς· τὸ “ πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι δεῖ κοπιῶντας ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων,” ἐπικουροῦντας αὐτοῖς· ὑπάρξεται δὲ τοῦτο, εἰ διὰ μνήμης οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου μένοιεν εἰρηκότος, “ μακάριον εἶναι μᾶλλον τοῦ λαμβάνειν τὸ δίδόναι.” ὅθεν προκρι- 5 νέσθω τοῖς ἐπισκόποις τὸ δίδόναι.

35 Καὶ πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτως κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων.

Τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ ἔχετε εἰς ἀγνοίαν καταφυγεῖν· “ ὑπέδειξα” διὰ τῶν ἔργων, “ ὅτι οὕτως κοπιῶντας δεῖ” ἐργάζεσθαι· 10 καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι κακὸν τὸ λαβεῖν, ἀλλὰ βέλτιον τὸ μὴ λαβεῖν. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Τοῦτο συμπαθείας τῆς πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς· ἐπεὶ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων δίδόναι οὐ καλόν.

Μνημονεύετε τῶν λόγων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅτι αὐτὸς εἶπε, μακάριόν ἐστι μᾶλλον δίδόναι ἢ λαμβάνειν. 15

Τοῦ αἰτοῦ. Καὶ ποῦ εἶπεν; ἴσως ἀγράφως παρέδωκον οἱ Ἀπόστολοι· ἢ ἐξ ὧν ἂν τις συλλογίσαιτο δῆλον· καὶ γὰρ ἔδειξε τὴν παρρησίαν τὴν πρὸς τοὺς κινδύνους, τὴν συμπάθειαν τὴν πρὸς τοὺς ἀρχομένους, τὴν διδασκαλίαν τὴν μετὰ παρρησίας, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ἀκτημοσύνην· τοῦτο δὲ τῆς ἀκτημοσύνης μεῖ- 20 ζον· εἰ γὰρ ἐκεῖ “ πώλησόν σου,” φησι, “ τὰ ὑπάρχοντα, εἰ θέλεις “ τέλειος εἶναι,” ὅταν πρὸς τῷ μηδὲν λαμβάνειν, καὶ ἐτέρους τρέφῃ τί τούτου ἴσον; εἰς βαθμὸς, ρίψαι τὰ αὐτοῦ· δεύτερος, ἑαυτῷ ἐπαρκεῖν· τρίτος, καὶ ἐτέροις· τέταρτος, τὸ καὶ κηρύττοντα ἐξουσίαν ἔχοντα λαμβάνειν, μὴ λαμβάνειν· ὥστε πολὺ τῶν ἀκτημό- 25 νων οὗτος βελτίων ἦν.

36 Καὶ ταῦτα εἰπὼν, θεῖς τὰ γόνατα αὐτοῦ, σὺν πᾶσι προσηύξατο.

Τοῦ αἰτοῦ. Οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς κατανύξεως πολλῆ ἢ παράκλησις τὸ εἰπεῖν “ παρατίθεμαι ὑμᾶς τῷ Κυρίῳ.” 30

Ἀμμωνίος. Σημειωτέον ὅτι δεῖ τὸν συνταττόμενον εὐχὴν καὶ γονυκλισίαν ποιεῖσθαι σὺν πᾶσι τοῖς παροῦσι, καὶ οὕτως ἀχωρεῖν.

† συμπᾶσι Cod.

37 Ἰκανὸς δὲ κλαυθμὸς ἐγένετο πάντων· καὶ ἐπιπεσόν-
τες ἐπὶ τὸν τράχηλον τοῦ Παύλου, κατεφίλουν αὐτόν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Τὴν διάθεσιν δείκνυσιν ἐκ τοῦ εἰπεῖν “ ἐπὶ
“ τὸν τράχηλον,” ἅτε ὑστέρας περιπλοκὰς περιπλεκόμενοι, καὶ
πολλὴν ἀπὸ τῆς δημηγορίας λαβόντες τὴν ἀγάπην καὶ τὸ φίλ- 5
τρον.

38 Ὀδυνώμενοι μάλιστα ἐπὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἰρήκει, ὅτι
οὐκέτι μέλλουσι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ θεωρεῖν. προέπεμ-
1 πον δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον· ὡς δὲ ἐγένετο ἀναχθῆναι
ἡμᾶς ἀποσπασθέντας ἀπ’ αὐτῶν, 10

Τοῦ Χριστοστόμου. Δείκνυσιν τὴν βίαν τῷ εἰπεῖν “ ἀποσπα-
“ σθέντες ἀπ’ αὐτῶν” καὶ εἰκότως· εἰς γὰρ τὴν θάλασσαν αὐτοὺς
λοιπὸν ἐμβῆναι οὐκ ἔνῃν.

Εὐθυδρομήσαντες ἤλθομεν εἰς τὴν Κῶ· τῇ δὲ ἐξῆς εἰς
2 τὴν Ῥόδον, κακεῖθεν εἰς Πάταρα. καὶ εὐρόντες πλοῖον 15
3 διαπερῶν εἰς Φοινίκην, ἐπιβάντες ἀνήχθημεν. ἀναφανέν-
τες δὲ τὴν Κύπρον, καὶ καταλίποντες αὐτὴν εὐώνυμον,
ἐπλέομεν εἰς Συρίαν, καὶ κατήχθημεν εἰς Τύρον· ἐκεῖσε
γὰρ ἦν τὸ πλοῖον ἀποφορτιζόμενον τὸν γόμον.

Τοῦ ἀγίου. Τί ἐστὶν “ εὐθυδρομήσαντες ἤλθομεν εἰς τὴν Κῶ;” 20
ἀπὸ τοῦ προήλθομεν οὐδὲν ἐνδιετρήσαμεν ἐν ἑτέροις τόποις· εἴτα
εἰς Ῥόδον ὅρα αὐτὸν ἐπειγόμενον “ καὶ εὐρόντες πλοῖον διαπε-
“ ρῶν εἰς Φοινίκην” ἴσως ἐκεῖνο αὐτόθι διέτριβε, διὸ μετετίθουν
ἀλλαχοῦ· καὶ οὐχ εὐρίσκοντες εἰς Καισαρείαν ἀπερχόμενον ἀλλ’
εἰς Φοινίκην, ἀνῆλθον· καὶ Κύπρον δὲ εἶασαν καὶ Συρίαν· τὸ γὰρ 25
“ καταλιπόντες αὐτὴν εὐώνυμον” οὐχ ἀπλῶς εἴρηται, ἀλλ’ ὅτι
οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι τῆς Συρίας ἔσπευδον· ἤλθεν οὖν εἰς Λυκίαν
καὶ τὴν Κύπρον ἀφείς, εἰς Τύρον κατέπλευσεν· ἐκεῖσε γὰρ τὸ
πλοῖον ἀπεφόρτιζε τὸν γόμον.

4 Ἀνευρόντες δὲ τοὺς μαθητὰς, ἐπεμείναμεν αὐτοῦ ἡμέ- 30
ρας ἑπτὰ· οἷτινες τῷ Παύλῳ ἔλεγον διὰ τοῦ Πνεύματος,
μὴ ἐπιβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Τοῦ ἀγίου. Εἰ τοίνυν τὸ Πνεῦμα ἐκέλευε, διατί ἀντεῖπε;

τουτέστι διὰ τοῦ Πνεύματος εἰδότες· οὐ γὰρ δὴ τὴν παραίνεσιν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐποιῶντο· οὐ γὰρ ἀπλῶς αὐτῷ τὰ θεῖα προῦλεγον, ἀλλ' ὅτι ἀναβῆναι οὐ χρῆ, φειδόμενοι αὐτοῦ.

5 Ὅτε δὲ ἐγένετο ἡμᾶς ἐξαρτίσαι τὰς ἡμέρας, ἐξελθόν-
τες ἐπορευόμεθα προπεμπόντων δὲ ἡμᾶς πάντων σὺν 5
γυναίξι καὶ τέκνοις ἕως ἔξω τῆς πόλεως, καὶ θέντες τὰ
6 γόνατα ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, προσευξάμενοι ἠσπασάμεθα
ἀλλήλους, καὶ ἀνέβημεν εἰς τὸ πλοῖον, ἐκεῖνοι τὲ ὑπέ-
στρεψαν εἰς τὰ ἴδια.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ἐκεῖ προσευχόμενοι διαλύονται ἀπ' ἀλλή- 10
λων “ἐξαρτίσαι,” τουτέστι πληρῶσαι τὰς τεταγμένας “προπεμ-
“πόντων ἡμᾶς πάντων σὺν γυναίξι καὶ τέκνοις” ὅρα πόση ἡ παρά-
κλησις ἦν.

7 Ἡμεῖς δὲ τὸν πλοῦν διανύσαντες, ἀπὸ Τύρου κατην-
τήσαμεν εἰς Πτολεμαῖδα, καὶ ἀσπασάμενοι τοὺς ἀδελ- 15
8 φούς ἐμείναμεν ἡμέραν μίαν παρ' αὐτοῖς. τῇ δὲ ἐπαύριον
ἐξελθόντες ἦλθομεν εἰς Καισάρειαν· καὶ εἰσελθόντες εἰς
τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὄντος ἐκ τῶν
9 ἐπτὰ, ἐμείναμεν παρ' αὐτῷ. τούτῳ δὲ ἦσαν παρθένοι
θυγατέρες τέσσαρες προφητεύουσαι. 20

Τοῦ Χριστοστόμου. Θεά μοι πάσας τὰς ἡμέρας· μετὰ τὰ
ἄξιμα εἰς Τρωάδα ἦλθον δι' ἡμερῶν πέντε· εἶτα ἐκεῖ ἐποίησαν
ἐπτὰ ἡμέρας· τὰς πάσας δώδεκα· εἶτα εἰς Ἄσσον, Μιτυλήνην,
Τρώγλιον· εἶτα εἰς Κῶ, Ῥόδον, Πάταρα· εἰκοσὶ μίαν· εἶτα βουλη-
θῆναι πέντε εἰς Τύρον, κς'· ἐκεῖ ἐπτὰ, λγ'· Πτολεμαεῖς, τριάκοντα 25
τέσσαρες· εἶτα εἰς Καισάρειαν, πλείους ἡμέρας· τότε λοιπὸν
αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἀνάγει ὁ προφήτης· οὕτως ἡ πεντηκοστὴ πληροῦ-
ται· καὶ ἐκεῖ αὐτὴν ποιεῖ· εἰς Καισάρειαν δὲ εἰσελθόντες παρὰ
Φιλίππῳ, φησιν, ἐμείναμεν “τούτῳ δὲ ἦσαν θυγατέρες τέσσαρες
“παρθένοι προφητεύουσαι” ἀλλ' οὐκ αὐταὶ προλέγουσι τῷ Παύλῳ, 30
καίτοι προφητεύουσαι, ἀλλ' Ἄγαβος.

Ἀμμωνίου. Ὅτι τοῦ διακόνου Φιλίππου ἦσαν αἱ θυγατέρες·

ὥστε εὖν ἐξῆν τῷ κοινωθήσαντι γάμφ⁸ διακονεῖν· σημεῖωσαι δὲ ὅτι αἱ προφητίδες αἱ θυγατέρες αὐτοῦ παρθένοι ἦσαν, καὶ ὅτι ἤσκουν μᾶλλον δι' εὐλάβειαν τοῦτο, ὥστε καὶ προφητείας ἤξιωσθαι· εἰ μὴ δὲ ἦν περισπούδαστον, οὐκ ἂν προσέθηκεν ὁ συγγραφεὺς, ὅτι καὶ παρθένοι ἦσαν.

5

ΚΕΦ. Λ.

Ἀγάβου προφητεία περὶ τῶν συμβησομένων τῷ Παύλῳ ἐν Ἱερουσαλήμ.

- 10 Ἐπιμένοντες δὲ ἡμέρας πλείους, κατήλθέ τις ἀπὸ τῆς
 11 Ἰουδαίας προφήτης ὀνόματι Ἀγαβος· καὶ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἄρας τὴν ζώνην τοῦ Παύλου, δήσας ἑαυτοῦ
 τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, εἶπε· τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸν ἄνδρα, οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτως δήσουσιν αὐτὸν ἐν Ἱερουσαλήμ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν εἰς χεῖρας ἐθνῶν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἀγαβος, ὁ πάλαι τὸν λίμον μνηύσας
 οὗτος, “ τὸν ἄνδρα τοῦτον οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη οὕτω δήσουσιν ἐν
 “ Ἱερουσαλήμ,” ὅπερ οἱ προφήται ἐποίουν, καὶ ὄψει τὲ γινόμενα
 ὑπογράφοντες, ὅταν περὶ αἰχμαλωσίας ἔλεγον, ὡς ὁ Ἰεζκιήλ
 τοῦτο καὶ οὗτος ἐποίησε· καὶ τὸ δὴ χαλεπὸν, ὅτι εἰς χεῖρας ἐθνῶν
 παραδώσουσιν· ὅρα δὲ αὐτὸν, ὅτε τὸ Πνεῦμα οὐκ ἐκώλυεν, οὐ πει-
 20 θόμενον. ἐν Πτολεμαίδι μίαν μένουσιν ἡμέραν· ἐν δὲ Καισαρείᾳ
 πλείους· ὅτε ἤκουσεν ὅτι μυρία δεινὰ ἔχει παθεῖν, τότε ἐπείγεται·
 οὐκ εἶπε δὲ Ἀγαβος ὅτι Παῦλον δήσουσιν, ἵνα μὴ δόξῃ ἐκ συν-
 θήκης λέγειν, ἀλλὰ “ τὸν ἄνδρα οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη.” Ὅρα· καὶ
 ζώνην εἶχεν.

25

- 12 Ὡς δὲ ἠκούσαμεν ταῦτα, παρεκαλοῦμεν ἡμεῖς τὲ καὶ οἱ ἐντόπιοι, τοῦ μὴ ἀναβαίνειν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ.

Τοῦ Χριστοστόμου. Πολλοὶ, φησὶ, παρεκάλουν μὴ ἀνελεθεῖν, καὶ οὐδὲ οὕτω ὑπήκουσεν, ὁρᾷς· ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας νομίσῃς ἀνάγκης εἶναι τὸ “ δεδεμένος τῷ Πνεύματι πορευόμεαι” μηδὲ
 30 ἀγνοῦντα αὐτὸν ἐμπεσεῖν, διὰ τοῦτο ταῦτα προλέγεται.

⁸ Sic Cod.

- 13 Τότε ἀπεκρίθη ὁ Παῦλος, τί ποιεῖτε κλαίοντες καὶ
 συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν; ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον
 δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐτοιμῶς
 14 ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. μὴ πειθο-
 μένου δὲ αὐτοῦ, ἠσυχάσαμεν εἰπόντες, τοῦ Κυρίου τὸ
 θέλημα γινέσθω.

Τοῦ ἀποστόλου. Ἄλλοι ἔκλαιον, αὐτὸς δὲ παρεκάλει, ἀλγῶν ἐπὶ
 τοῖς δάκρυσιν τοῖς ἐκείνων “ Τί ποιεῖτε γὰρ,” φησι, “ κλαίοντες
 “ καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν;” οὐδὲν αὐτοῦ φιλοστοργό-
 10 τερον ὅτι εὗρα δακρύνοντες ἦλγει, ὁ μὴ πάσχων ἐπὶ τοῖς οἰκείοις
 πειρασμοῖς. “ τὸ θέλημα,” φησι, “ τοῦ Κυρίου γινέσθω” ἐμὲ ἀδι-
 κεῖτε τοῦτο ποιοῦντες, μὴ γὰρ ἀλγῶ ἐγὼ τότε ἐπαύσατο, ὅτε εἶπε,
 “ συντρίβοντές μου τὴν καρδίαν” ἐφ’ ὑμῖν κλαίω, φησὶν, οὐκ ἐπὶ
 τοῖς παθήμασιν ὑπὲρ γὰρ ἐκείνων καὶ ἀποθανεῖν βούλομαι εἶπα,
 μὴ δῶς ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον, καὶ οὐκ ἔδωκε πολλάκις αὐτὸν 15
 ἐξήγαγον καὶ ἐπέισθη διὰ θυρίδος πάλιν ἐφυγε, καὶ νῦν ὡς εἶπειν
 μυρίων παρακαλούντων, καὶ τῶν ἐν Τύρῳ, καὶ τῶν ἐν Καισαρείᾳ
 κλαιόντων, καὶ μυρία προλεγόντων δεινὰ, οὐκ ἀνέχεται καὶ μὴν
 αὐτὰ τὰ δεινὰ προέλεγον ἀλλὰ διὰ τοῦ Πνεύματος προέλεγον
 οὐ τὴν παραινέσιν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐποιοῦντο· οὐ γὰρ ἀπλῶς 20
 αὐτῶ τὰ δεινὰ προῦλεγον ἀλλ’ ὅτι ἀναβῆναι οὐ χρὴ, φειδόμενοι
 αὐτοῦ· ἐπειδὴ οὐκ ἴσχυσαν πείσαι, διὰ τοῦτο ἔκλαιον· εἶτα ἠσύ-
 χασαν ὁρᾶς φιλοσοφίαν· ὁρᾶς φιλοστοργίαν· Κύριος, φησὶ, τὸ
 ἀρεστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ ποιήσεις· συνεῖδον ὅτι θέλημα ἦν Θεοῦ· οὐ
 γὰρ ἂν Παῦλος οὕτω προεθυμήθη, ὁ αἰεὶ κινδύνων προεξαρπάζων 25
 ἑαυτόν.

Τοῦ ἀποστόλου. Τί λέγεις, εἰπέ μοι, ἐκείνην τὴν ἀδαμαντίνην ψυ-
 χὴν; συντρίψαι δάκρων ἴσχυσε; ναί, φησι, πρὸς πάντα γὰρ
 ἀντέχω, πλὴν τῆς ἀγάπης· αὕτη γὰρ μου περιγίνεται καὶ κρατεῖ·
 τοῦτο τῷ Θεῷ δοκεῖ· ἄβυσσος αὐτὸν οὐ συνέτριψεν ὑδάτων, καὶ 30
 μικρὰ δάκρυα συνέτριψεν.

Ἀμμωνίοι. Σημειώτεον ὅτι δεῖ ἀποτρέπεσθαι τοὺς κωλύοντας
 τινὰ ποιεῖν τί γενναῖον, κἂν δακρύνῃ· καὶ ὅτι τὸ τοιοῦτον δάκρυον

καὶ αὐτὸν τὸν Παῦλον συνέκλα, καὶ τὸ ἔρρωμένον[†] αὐτοῦ διέλυε· διὸ ἀποσεύεται αὐτούς· τί οὖν δεῖ εἰπεῖν περὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Παύλου τοῦτο εἰπόντος; ἀρμόζει κατὰ μητέρων ἤτοι γονέων κωλυόντων τοὺς ἑαυτῶν παῖδας μονάζειν.

Διατίμοτ. Ῥητέον καὶ εἰς ταύτην τὴν διαστολὴν τοιαῦτα· τίς με κωλύετε κλαίοντες ἢ προστίθεμαι ὁδοῦ, ἀκούσαντες ὡς δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσι γινόμενον εἰς Ἱερουσαλήμ; ἰστέον οὖν ὅτι τῷ Πνεύματι, τῷ φανεροῦντί μοι τὰ ἀπαντησόμενά μοι, ἔπομαι, καὶ τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν πορείας ἄρχομαι· οὐκ ἀγνοῶν τὰ ἐκεῖ ἀπαντησόμενα, προεῖδον γὰρ αὐτὰ, καὶ οὐ κωλύομαι τῆς πορείας· διὸ μὴ συνθρύπτeté μου τὴν καρδίαν ὑμετέροις δάκρυσιν· ὁ οὖν εἰς ἀνδρείαν γνησίως παρεσκευασμένος, ὡς καὶ θανάτου αὐτοῦ καταφρονεῖν, οὐ πίπτει εἰς δειλίαν, κἂν ἢ ὁ εἰς τοῦτο ἐρεθίζων ὅσον γὰρ ἐπ' ἐκείνοις, ταραχὴ ἐγγίνεται τῷ λογισμῷ. λέγων οὖν ὁ Ἀπόστολος συνθρύπτεσθαι ἑαυτοῦ τὴν καρδίαν, οὐκ ἀσθένειαν τοῦτο εἶπεν, ἀλλ' ὅσον ἤκεν εἰς ἐκείνους πικρῶς κλαίοντας· εἰ μὴ ἄρα εἶποι τις, ὅτι ὥσπερ τὰ μικρὰ τῶν ἀμαρτημάτων δοκεῖ μεγάλα εἶναι ἀγίῳ ἀνδρὶ προσόντα, οὕτω τὴν προσπάθειαν τῶνδε, ὡς μεγάλην σύνθρυσιν καρδίας τῆς ἑαυτοῦ εἶπεν.

15 Μετὰ δὲ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐπισκευασάμενοι ἀνεβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Τοῦ Χρτιστοτόμοτ. “Ἐπισκευασάμενοι” τουτέστι τὰ πρὸς τὴν ὁδοπορίαν λαβόντες· ὅτε δὲ ἤκουσεν ὅτι μυρία δεινὰ ἔχει παθεῖν, τότε ἐπαίρεται· οὐκ ἐπὶ τοὺς κινδύνους ρίπτων ἑαυτὸν, ἀλλ' ἡγούμενος τοῦ Πνεύματος εἶναι τὸ πρόσταγμα. 25

16 Συνήλθον δὲ καὶ τῶν μαθητῶν ἀπὸ Καισαρείας σὺν ἡμῖν, ἄγοντες παρ' ᾧ ξενισθῶμεν, Μνάσωνι τινὶ Κυπρίῳ, ἀρχαίῳ μαθητῇ.

Τοῦ ἀττοῦ. Δεῖκνυσι πολὺν τοῦ κηρύγματος τὸν χρόνον λοιπὸν, ὅθεν μοι δοκεῖ πολλὰ ἔτη ἐπιτέμνειν ἐν ταῖς πράξεσιν οὗτος· 30 τὰ κατεπεύγοντα λέγων· Κυρίως, φησὶ, τὸ ἀρεστὸν αὐτὸς ἐνώπιον αὐτοῦ ποιήσει· συνειδὼν γὰρ ὅτι θέλημα Θεοῦ ἦν· οὐ γὰρ ἂν

[†] ἔρρωμένους Cod.

Παῦλος οὕτω προεθυμήθη, ὁ αἰὶ κινδύνων ἐξαρκάσας ἑαυτόν. οὐκ ἐβούλοντο βαρῆσαι τὴν Ἐκκλησίαν, ὄντος ἐτέρου τοῦ ξενίζοντος αὐτούς· οὐδὲ ἀξίωμα ἀπήτην.

- 17 Γενομένων δὲ ἡμῶν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀσμένως ἀπέ-
δέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοί. 5

Τοῦ Χριστοστόμου. Τὸ λοιπὸν εἰρήνης ἦν μετὰ τὰ πράγματα ἐν Ἰουδαίῳ· οὐχ οὕτως πόλεμος ἦν.

- 18 Τῇ δὲ ἐπιούσῃ εἰσῆει ὁ Παῦλος σὺν ἡμῶν πρὸς Ἰάκω-
19 βον, πάντες τὲ παρεγένοντο οἱ πρεσβύτεροι. καὶ ἀσπα-
σάμενος αὐτούς, ἐξηγεῖτο καθ' ἑν' ἑκαστον ὧν ἐποίησεν 10
ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὗτος Ἐπίσκοπος ἦν τῶν Ἱεροσολύμων· καὶ πρὸ τούτου πρὸς τούτον πέμπεται· οὗτος ἦν ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου· ἀπὸ μέγας καὶ θαυμαστός· “εἰσῆει ὁ Παῦλος,” φησί, “σὺν ἡμῶν.” ὅρα τὸ αὐτοφον σχῆμα· καὶ οἱ πρεσβύτεροι· πάλιν αὐτοῖς τὰ τῶν 15 ἔθνων διηγεῖται· οὐ κενοδοξῶν, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ θέλων τὴν φιλανθρωπίαν ἐνδείξασθαι, καὶ πολλῆς αὐτοὺς ἐμπλήσαι χαρᾶς.

Ἀμμωνίου. Διὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ· ἀπὸ τοῦ τῆς κηρύξεως τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ ἐκείνον ἐπήρουν, οὐδὲ ἐθαύμαζον· οὕτω γὰρ διηγῆσατο ὡς ἀνατιθέμενος τῷ Θεῷ.

ΚΕΦ. ΛΑ.

Παράνεσις Ἰακώβου πρὸς Παῦλον, περὶ τοῦ μὴ δοκεῖν κωλύειν Ἑβραίους περιτέμεσθαι. 25

- 20 Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐδόξαζον τὸν Θεόν·

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρα καὶ αὐτοὶ μεθ' ὅσης ὑπιστολῆς· οὐχ ὡς Ἐπίσκοπος ἀυθεντικῶς διαλέγεται· ἀλλ' αὐτὸν παραλαμβάνουσι κοινῶν τῆς γνώμης, ὡσανεὶ εὐθέως ἀπὸ προομιῶν ἀπολογούμενοι αἰεὶ, ὅτι οὐκ ἐβουλόμεθα· ὅρα τὸ πρᾶγμα τὴν ἀνάγκην. 30

Εἰπὸν τε αὐτῷ, θεωρεῖς, ἀδελφε, πόσαι μυριάδες εἰ-
σὶν ἐν τοῖς Ἰουδαίοις τῶν πεπιστευκότων·

Τοῦ αὐτοῦ. Αὗται οἱ μυριάδες, ἐκ τῶν βοησάντων “ τὸ αἷμα
 “ αὐτοῦ ἐφ’ ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν,” ὑπῆρχον· ἀλλ’ ὅμως ὁ
 φιλόανθρωπος τοσαύτη μανία χρησαμένον, καὶ καθ’ ἑαυτῶν καὶ
 κατὰ τῶν παιδῶν, οὐδ’ ἐπ’ αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐκύρωσεν· ἀλλὰ καὶ
 ἐξ αὐτῶν καὶ ἐξ ἐκείνων ἐδέξατο τοὺς μετανοήσαντας καὶ πιστεύ- 5
 σαντας, καὶ μυρίων ἤξιώσεν ἀγαθῶν· καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ἐξ αὐ-
 τῶν ἦν.

- 21 Καὶ πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου ὑπάρχουσι. κατηχή-
 θησαν δὲ περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν διδάσκεις ἀπὸ Μωϋ-
 σέως τοὺς κατὰ τὰ ἔθνη πάντας Ἰουδαίους, λέγων μὴ 10
 περιτέμνειν αὐτοὺς τὰ τέκνα, μηδὲ τοῖς ἔθεσι περιπα-
 22 τεῖν. τί οὖν ἐστί; πάντως δεῖ πλῆθος συνελθεῖν· ἀκού-
 σονται γὰρ ὅτι ἐλήλυθας.

Τοῦ αὐτοῦ. Δύο αἰτίαι, καὶ τὸ πλῆθος καὶ ἡ γνώμη· οὔτε γὰρ
 εἰ ὀλίγοι ἦσαν καταφρονῆσαι ἔχει, οὔτε εἰ πολλοὶ, καὶ μὴ πάντῃ 15
 τοῦ νόμου ἀντεῖχον τὸ περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι· εἶτα καὶ τρίτη
 αἰτία· “ καὶ οὗτοι πάντες κατηχήθησαν,” φησὶ, “ περὶ σοῦ, ὅτι
 “ ἀποστασίαν διδάσκεις ἀπὸ Μωϋσέως” καὶ τὰ ἐξῆς· οὐκ εἶπεν
 ἤκουσαν, ἀλλ’ οὕτως ἐπίστευσαν καὶ ἐδιδάχθησαν.

ΣΤΗΡΟΤ ΕΚ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ^u ΜΙΣΑΗΛ ΚΟΤΒΙΚΟΤΛΑΡΙΟΝ ἘΠΙ- 20
 ΣΤΟΛΗΣ. Οὕτως καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ τοῦ Σωτῆρος ἱεροὶ μαθηταί,
 τοὺς ἐκ περιτομῆς μεμιστάντας ἐπὶ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν, ἐξ
 ἀρχῆς αὐτοῖς κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως περιτέμνεσθαι συνεχώρη-
 σαν· ἵνα μόνον τὸ πιστεύειν εἰς Χριστὸν παραδέξωνται· καὶ λοιπὸν
 αὐτοὶ δι’ ἑαυτῶν ἐμφορηθέντες τῆς ἐν Πνεύματι λατρείας καὶ 25
 εὐαγγελικῆς τελειότητος, τὰ μικρὰ καὶ σκιώδη καὶ νομικὰ παρα-
 τηρήματα διαπτύσωσι· καὶ τὴν σαρκικὴν περιτομὴν ἀτιμάσωσι,
 τὸ τὰς ψυχὰς περιτέμνεσθαι τῆς κακίας ἀνταλλαξάμενοι.

- 23 Τοῦτο οὖν ποιήσου, ὃ σοι λέγομεν

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὡς συμβουλευόντες φασίν, οὐχ ὡς ἐπι- 30
 τάττοντες· ὅθεν πείθουσιν αὐτὸν, ὅτι οἰκονομία καὶ συγκατάβασις
 ἦν οὐκ ἄρα ἐγκοπὴ τοῦ κηρύγματος τοῦτο ἦν· ὅπου γε καὶ αὐτοὶ
 ἐνομοθέτου ἐκείνοις τὰ τοιαῦτα· οὐκ ἄρα ἐγκαλεῖ Πέτρον ἀπλῶς·

^u πρὸς οπ. Cod.

ὅπερ γὰρ ἐνταῦθα ἐποίησεν αὐτὸς, τοῦτο Πέτρος ἐκεῖ σιγῶν καὶ ἰστῶν^χ αὐτοῦ τὸ δόγμα· καὶ οὐκ εἶπε τί γὰρ οὐ χρὴ τοὺς κατὰ τὰ ἔθνη διδάσκειν· οὐκ ἀρκεῖ τὸ μὴ κηρύξαι ἐκεῖ, ἀλλ' ἔδει καὶ πλεον τι, ποιῆσαι νόμον.

Εἰσὶν ἡμῶν ἄνδρες τέσσαρες εὐχὴν ἔχοντες ἐφ' ἑαυ- 5
24 τῶν· τούτους παραλαβὼν ἀγνίσθητι σὺν αὐτοῖς,

Ἄμμωνίот. Οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις πιστεύσαντες ἀπὸ Ἰουδαίων τὰ ἔθνη τὰ νομικὰ ἤθελον^γ φυλάττειν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἔργω τὴν ἀπολογία ποιῆσαι μὴ λόγῳ· “ἵνα ξυρίσωνται,” φησὶ, “καὶ γινῶσι πάντες, ὅτι ὦν κατήχηται¹⁰ “περὶ σοῦ, οὐδὲν ἔστιν” οὐκ εἶπον ὅτι διδάσκεις, ἀλλ' ἐκ περιουσίας, ὅτι καὶ αὐτὸς φυλάττεις· οὐ γὰρ μόνον τοῦτο ἦν τὸ σπουδαζόμενον, εἰ μὴ ἑτέρους διδάσκει, ἀλλὰ τί; καὶ αὐτὸς τηρεῖ· τί οὖν ἂν τὰ ἔθνη μάθωσι; βλάβω αὐτούς φησι, πῶς, ὅπου καὶ ἡμεῖς οἱ τῶν Ἰουδαίων διδάσκαλοι ἐπέμψαμεν πρὸς αὐτούς· “περὶ δὲ τῶν περὶ- 15
“στευκῶτων,” φησὶν, “ἔθνων, ἡμεῖς ἐπεστείλαμεν, κρίναντες μηδὲν
“τοιούτων τηρεῖν αὐτούς, εἰ μὴ φυλάσσεσθαι αὐτούς, τὸ εἰδωλόθυ-
“τον καὶ τὸ αἷμα, καὶ τὸ πνικτὸν καὶ πορνείαν” ἐνταῦθα ἐντροπικῶς· ὥσπερ ἐκείνοις ἡμεῖς ἐπετάξαμεν, καίτοι Ἰουδαίους κηρύττοντες· οὕτω καὶ συ τοῖς ἔθνεσι κηρύττων σύμπραξον ἡμῶν· ὅρα 20
τὸν Παῦλον οὐ λέγει· καὶ μὴν δύναμαι Τιμόθεον παραγαγεῖν, ὃν περιέτεμον· καὶ μὴν δύναμαι πείσαι τῷ λόγῳ· ἀλλ' ἐπέισθη αὐτοῖς· καὶ πάντα ἐποίησεν, καὶ γὰρ οὕτως συνέφερον· οὐ γὰρ ἦν ἴσον εἰς ἀπολογία καταστήσαι, καὶ οὐδενὸς εἰδότης ποιῆσαι ταῦτα· ἀνύποκτος ἦν τῷ καὶ δαπανᾶσθαι ταῦτα. 25

Καὶ δαπάνησον ἐπ' αὐτοῖς, ἵνα ξυρίσωνται τὴν κε-
φαλήν,

Θεοδωρήτοτ Κίτροτ. Τουτέστι τὰς ὑπὲρ αὐτῶν προσφερο-
μένας κατὰ τὸν νόμον θυσίας· σὺ πάρασχε ἵνα λύσης τὴν ὑπο-
ψίαν. 30

Καὶ γνώσωσιν πάντες, ὅτι περὶ ὧν κατήχηται περὶ
σοῦ, οὐδὲν ἔστιν, ἀλλὰ καὶ στοιχεῖς καὶ αὐτὸς, φυλάσ-

^χ καὶ ἰστῶν suppl. rec. m. in marg.

^γ ἤθελον Cod.

25 σων τὸν νόμον. περὶ δὲ τῶν πεπιστευκότων ἐθνῶν ἡμεῖς ἐπεστείλαμεν, κρίναντες μηδὲν τοιοῦτον τηρεῖν αὐτοὺς, εἰ μὴ φυλάσσεσθαι αὐτοὺς τό τε εἰδωλόθυτον καὶ αἷμα καὶ² πνικτὸν καὶ πορνείαν.

Τοῦ ἈΠΤΟῦ. Πολλὰ τῆς ἐπαγγελίας τὰ εἶδη· οἱ μὲν γὰρ 5 θυσίας ἐπηγγέλλοντο, οἱ δὲ χρήματα, οἱ δὲ ἑαυτούς· οἱ δὲ ῥήτον ἀριθμὸν ἡμερῶν μὴ πιεῖν οἶνον, μὴ κείρασθαι τὴν κεφαλὴν· τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οὗτοι οἱ ἄνδρες· εὐχὴν δὲ καλεῖ τὴν ὑπόσχεσιν· αἱ γὰρ τρίχες νεκρώσεως σύμβολον· νεκραὶ γὰρ αὐταί, καὶ ὀδύνης αἰσθησιν οὐ δεχόμεναι· τοῦτό φησι καὶ ὁ Ἀπόστολος· “ζῶ δὲ 10 “ οὐκέτι ἐγώ.”

Τοῦ ΧΡΗΣΤΟΤΟΜΟΤ. Συγκατάβασις τὸ πρᾶγμα ἐστὶ· μὴ φοβηθεῖς οὐ πρότερον παραινοῦσιν αὐτῶ, ἕως τοῦ εἰπεῖν τὴν οἰκονομίαν πρῶτον καὶ τὸ κέρδος· καὶ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ τοῦτο ποιεῖν φορητόν· ποιήσον τοῦτο ἐνταῦθα· ἵνα ἐξῆ σοι ἕξω ποιεῖν 15 ἐκεῖνο· εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτοὺς ἡμέρας τινὰς ἐκεῖ διατρίβειν ἐν τῷ ἱερῷ.

26 Τότε ὁ Παῦλος παραλαβὼν τοὺς ἄνδρας, τῇ ἐχομένῃ ἡμέρᾳ σὺν αὐτοῖς ἀγνισθεῖς, εἰσῆει εἰς τὸ ἱερόν.

Τοῦ ἈΠΤΟῦ. Ἐγένετο δὲ ταῦτα, οὐ τῆς γνώμης αὐτοῦ μετα- 20 βαλλομένης, ἐπεὶ κακία τὸ πρᾶγμα ἦν· ἀλλὰ τῆς ἀγάπης συγκαταβαινούσης· ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς ταῦτα μεταστήσῃ· ἐγένετο δὲ ταῦτα οὐκ ἀληθῶς· ἐπιδεικνύμενος μόνον οὐκ ἐκ διανοίας αὐτὰ πράττων οὕτως ἐχούσης· πῶς γὰρ ὁ καὶ ἐτέρους μεταθεῖναι σπεύδων, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα ποιῶν, ἵνα ἄλλους ποιῶντας 25 ἐλευθερώσῃ τῆς ταπεινότητος ἐκείνης; Καὶ πάλιν—Καὶ ἐξύρατο, καὶ πάντα τὰ Ἰουδαϊκὰ ἐπετέλεσεν· ἔνθα μὲν γὰρ οὐκ ἐβλάπτετο τὸ Εὐαγγέλιον, πάντων ἦν ταπεινότερος· ἔνθα δὲ ἐκ τῆς ταπεινοφροσύνης ἑώρα τινὰς ἀδικουμένους, οὐκέτι κέχρηται τῷ αὐτῷ πλεονεκτήματι· τοῦτο γὰρ λοιπὸν οὐκ ἦν ταπεινοφρονεῖν, ἀλλὰ 30 μαίνεσθαι καὶ διαφθείρειν τοὺς μαθητενομένους.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Ἔθος μᾶλλον ἦν τοὺς ἔχοντας εὐχὴν κείρασθαι τὴν κεφαλὴν μετὰ τὸ ἀγνισθῆναι, καὶ οὕτως ἐπὶ ζ' ἡμέρας ποιεῖν

² καὶ om. Cod.

προσφορὰν ὑπὲρ ἑαυτῶν τοιοῦτόν τι ἐποίησεν Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα· ὡς δῆλον εἶναι, ὅτι ὡς θεοσεβοῦντες ἀπεκείροντο τὴν κόμην· καλῶς οὖν καὶ νῦν οἱ εὐλαβεῖς κείρονται· δεῖ δὲ καὶ ἀγνισμοῦ· ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς δὲ κεῖται ὁ νόμος οὗτος· Ἰουδαϊκὸν οὖν τὸ ἔθος.

5

Τοῦτό ἐστι τὸ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ εἰρημένον
 “ ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω·
 “ τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω· τοῖς
 “ ἀνόμοις ὡς ἄνομος, ἵνα κερδήσω ἀνόμους·” ταῦτα τὰ ῥητὰ δια-
 λαμβάνων Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης ἐν τῇ χλζ' Ἐπιστολῇ λέγει 10
 οὕτως· “ ἐγένετο τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ὅτε ἐν τῷ ἱερῷ ἡγνί-
 “ σατο καὶ ἔθυσε· καὶ περιτεμῶν Τιμόθεον Ἰουδαίους πέπομφε δι-
 “ δάσκαλον, διὰ περιτομῆς τὴν περιτομὴν ἀναυρῶν· διὸ οὐκ εἶπεν
 “ Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὡς Ἰουδαῖος· τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, ὅτε Ἀθηναῖος
 “ δημηγορῶν, οὐκ ἀπὸ προφητῶν οὐδὲ ἀπὸ τοῦ νόμου διελέχθη, ἀλλὰ 15
 “ ἀπὸ βῶμου τὴν παραίνεσιν ἐποίησατο· ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοῦς
 “ χειρούμενος δογμάτων· διὸ οὐκ εἶπεν ἄνομος, ἀλλ' ὡς ἄνομος.”

Διαγγέλλων τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀγνι-
 σμοῦ, ἕως οὗ προσηνέχθη ὑπὲρ ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν ἡ
 προσφορά.

20

Τοῦ Χρῆστοστόμου. “ Διαγγέλλων” τουτέστι καταγγέλλων·
 αὐτὸς ἦν ὁ δῆλον ἑαυτὸν ποιῶν.

ΚΕΦ. ΑΒ.

Περὶ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ κατὰ τοῦ Παύλου κινήσεως ἀταξίας· ὅπως τε αὐ-
 τὸν ὁ χιλιάρχος τοῦ πλήθους ἐξαιρείται.

25

27 Ὡς δὲ ἐμελλον αἱ ἑπτὰ ἡμέραι συμπληροῦσθαι, θεα-
 σάμενοι αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι
 συνέχεαν πάντα τὸν ὄχλον, καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς
 28 χεῖρας, κράζοντες,

Τοῦ Λίτοϊ. “ Οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι” μάλιστα γὰρ ἐκεῖ- 30
 νοις συγχρονίζει, “ θεασάμενοι αὐτὸν συνέχεον πάντα τὸν ὄχλον·”
 ὅρα οἰκονομίαν γενομένην, μετὰ τὸ πεισθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, τότε
 ἐπιτίθενται ἐκεῖνοι, ἵνα κάκεῖνοι συνεπιτίθωνται.

Τοῦ Χρῆστοστόμου. “ Ὅρα τὸ ἦθος αὐτῶν πανταχοῦ παραχῶδες·

καὶ ἀπλῶς βοώντων ἐν τῷ μέσῳ, ὅστινος δυσθηράτου καὶ δυσχειρώτου ταῖς ἐκείνων ἐμπεσόντος χερσίν.

Ἄνδρες Ἰσραηλίται, βοηθείτε. οὗτός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ὁ κατὰ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου τούτου πάντα πανταχῇ διδάσκων· 5

Τοῦ αὐτοῦ. Μάλιστα αὐτοὺς ἐθορύβει ὁ ναὸς καὶ ὁ νόμος· καὶ οὐδὲν ἐνεκάλεσε τοῖς Ἀποστόλοις ὁ Παῦλος, ὅτι αὐτοὶ αἴτιοι γεγόνασιν αὐτῷ.

Ἔτι τὲ καὶ Ἑλληνας εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἱερόν, καὶ κεκοινώνηκε τὸν ἅγιον τόπον τούτου. ἦσαν γὰρ προεωρακότες Τρόφιμον τὸν Ἐφέσιον ἐν τῇ πόλει σὺν αὐτῷ, ὃν ἐνόμιζον ὅτι εἰς τὸ ἱερόν εἰσήγαγεν ὁ Παῦλος. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶτα καὶ ἡ κατηγορία μείζων ἀπὸ τῶν παρόντων· “ἔτι δέ,” φησὶ, “καὶ Ἑλληνας εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἱερόν, καὶ κεκοινώνηκε^a” καὶ μὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀνέβησαν προσκυνή- 15
σοντες· ἀλλὰ τοὺς οὐκ ἀνελομένους προσκυνῆσαι φασίν.

Ἐκινήθη τὲ ἡ πόλις ὅλη, καὶ ἐγένετο συνδρομὴ τοῦ λαοῦ· καὶ ἐπιλαβόμενοι τοῦ Παύλου, εἶλκον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἱεροῦ· καὶ εὐθέως ἐκλείσθησαν αἱ θύραι.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐβούλοντο γὰρ αὐτὸν ἀνελεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἔξω 20
εἶλκον· ὥστε μετὰ πλείονος ἀδείας τοῦτο ποιῆσαι.

Ζητούντων δὲ αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἀνέβη φάσις τῷ χιλιάρχῳ τῆς σπείρης, ὅτι ὅλη συγκέχυται Ἱερουσαλήμ· ὃς ἐξ αὐτῆς παραλαβὼν τοὺς στρατιώτας καὶ ἑκατοντάρχους, κατέδραμεν ἐπ’ αὐτούς. οἱ δὲ, ἰδόντες τὸν χιλιάρχον καὶ 25
τοὺς στρατιώτας, ἐπαύσαντο τύπτοντες τὸν Παῦλον.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκέτι νόμων ἐδέοντο οὐδὲ δικαστηρίων· ἀλλ’ ἔτυπτον αὐτὸν δι’ ὅλου.

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ στάσις κατειλήφει τις τὴν πόλιν· καὶ ὁ δῆμος ἦν θορύβῳ πολλῷ, Ἰουδαίων ταραττόντων τὸ κοινόν· δεινὸν γὰρ 30
καὶ βαρὺ ἠγήσαντο κατήγορον ἔχειν τὸν πάλαι προστάτην καὶ κοινῶν τῆς μανίας αὐτῶν· καὶ κτείνειν αὐτὸν ἔσπευδον.

^a Scriptum erat κεκοινώνηκε, sed rec. m. corr. et dedit κεκοίνωκε.

- 33 Τότε ἐγγίσας ὁ χιλιάρχος ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ ἐκέλευσε δεθῆναι ἀλύσει δυσίν· καὶ ἐπυθάνετο τίς εἶη,
 34 καὶ τί ἐστὶ πεποικῶς. ἄλλοι δὲ ἄλλό τι ἐπεφώνουν ἐν τῷ ὄχλῳ· μὴ δυνάμενος δὲ γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς διὰ τὸν θόρυβον, ἐκέλευσεν ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς τὴν παρεμβολήν. 5
 35 ὅτε δὲ ἐγένετο ἐπὶ τοὺς ἀναβαθμοὺς, συνέβη βαστάζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν στρατιῶτων διὰ τὴν βίαν τοῦ ὄχλου.

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Παραμυθούμενος τὸν θυμὸν τοῦ δήμου.

- 36 Ἐκλούθει γὰρ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, κρᾶζόντες, αἶρε 10 αὐτόν.

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Τί ἐστὶν “αἶρε αὐτόν;” τουτέστιν ὁ παρ’ ἡμῶν λέγουσι κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν συνήθειαν, ἐν τοῖς σίγησι αὐτὸν ἔμβαλε, αἶρε αὐτόν· ἐφοβοῦντο γὰρ αὐτὸν μὴ διαφύγη.

Τοῦ αἰτοῦ. Ἰππός ἐστὶν ἀναβάτην φέρων, ἢ κραυγὴ δὲ τὴν 15 ὀργήν· συμπόδισον τὸν ἵππον, καὶ κατέστρεψας τὸν ἀναβάτην.

Ἀμμαονίσι. Ἔθος τοῖς Ἰουδαίοις ταύτην λέγειν τὴν φωνὴν κατὰ τῶν δικαίων· ὡς καὶ κατὰ τοῦ Κυρίου· “αἶρε αὐτόν” ἀπὸ τοῦ, ἔπαρον αὐτὸν ἐκ τῶν ζώντων.

- 37 Μέλλων δὲ εἰσάγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολήν ὁ Παῦ- 20 λος, εἶπε τῷ χιλιάρχῳ, εἰ ἔξεστί μοι εἰπεῖν τι πρὸς σε ;
 38 ὁ δὲ ἔφη, Ἑλληνιστὶ γινώσκεις ; οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος, ὁ πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀναστατώσας καὶ ἐξαγαγὼν εἰς τὴν ἔρημον τοὺς τετρακισχιλίους τῶν σικαρίων ; 25

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Ὅρα μεθ’ ὅσης συστολῆς διαλέγεται ὁ Παῦλος τῷ χιλιάρχῳ· “εἰ ἔξεστί μοι εἰπεῖν τι πρὸς σε ; ὁ δὲ “ ἔφη, Ἑλληνιστὶ γινώσκεις ; οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος ;” ἀσθροπος γὰρ τις νεωτεροποιὸς γέγονε καὶ στασιαστὴς καὶ ἀπατεῶν καὶ γόης· καὶ προσεδόκησε ὁ διάβολος συσκιάζειν διὰ τούτου, 30 καὶ κοινωνοὺς ποιεῖν τῶν ἐκείνους προσηκόντων καὶ τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους· ἀλλ’ οὐδὲν ἴσχυσεν· ἀλλὰ τί ; λαμπροτέρα γέγονεν ἢ ἀληθεία· οὐδὲν παραβλαβεῖσα τοῖς τοῦ διαβόλου μη-

χανήμασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον λάμψασα· εἰ μὲν γὰρ μὴ ἦσαν γόητες, εἶτα καὶ οὗτοι ἐκράτουں, τάχα ἂν τις ἐπελάβετο· ὅτε δὲ καὶ αὐτοὶ ἐφάνησαν, τοῦτό ἐστι τὸ θαυμαστὸν, ἵνα καὶ οἱ δόκιμοι φανοροί, φησι, γένωνται· μὴ τοίνυν ἀλγῶμέν ὅταν αἴρεσις ἐστίν, ὅπου καὶ ψευδόχριστοι²· καὶ τῷ Χριστῷ ἐπιθέσθαι ἠθέλησαν, καὶ 5 πρὸ τούτου καὶ μετὰ τοῦτο, ὥστε συσκιάσαι· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια λάμπει, καὶ δῆλη ἐστὶ πανταχοῦ.

Ἰουδαίους. Παρὰ Ἰουδαίους τρεῖς αἵρέσεις γενικαί· Φαρισαῖοι· Σαδδουκαῖοι· Ἑσσηνοί· οὗτοι τὸν βίον σεμνότερον ἀσκοῦσι, φιλάλληλοι ὄντες, καὶ ἐγκρατεῖς· διὸ καὶ Ἑσσηνοὶ προσαγορεύ- 10 ονται, ἦγον ὅσιοι· ἄλλοι δὲ αὐτοὺς σικαρίους ἐκάλεσαν, ἦγον ζηλωτάς.

Ἰσσηποτ. Σικαρίοι λέγονται λησταί, ξίφεσι² διαχρώμενοι, παραπλησίως μὲν τὸ μέγεθος τοῖς τῶν Περσῶν ἀκινάκας, ἐπικαμπέσι δὲ καὶ ὁμοίαις ταῖς ὑπὸ Ῥωμαίων σίκαις καλουμέναις· 15 ἀφ' ὧν καὶ τὴν προσηγορίαν οἱ ληστεύοντες ἔλαβον.

39 **Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος, ἐγὼ ἄνθρωπος μὲν εἰμὶ Ἰουδαῖος, Ταρσεὺς, τῆς Κιλικίας οὐκ ἀσήμεου πόλεως πολίτης·**

Τοῦ Χρῆστοτόμο. Ὅρα αὐτὸν ὅταν πρὸς τοὺς ἔξω διαλέγηται, παραιτούμενον καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν νόμων κεχρῆσθαι βοηθήμασιν· ἐν- 20 ταῦθα αὐτὸν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐντρέπει, καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν οὕτως φησί· “δημοσίᾳ ἀκατακρίτους ἀνθρώπους Ῥωμαίους ὑπάρχοντας “ἔβαλον εἰς φυλακὴν” ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, “σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος;” εὐθὺς αὐτὸν ταύτης ἀπήγαγε τῆς ὑποψίας· εἶτα ἵνα μὴ νομισθῇ τὸ ἔθνος Ἰουδαῖος, λέγει τὴν θρησκείαν· καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ, 25 ἔνομον ἑαυτὸν Χριστοῦ καλεῖ· τί δὴ τοῦτό ἐστι; τί οὖν οὐκ ἠρνήσατο; μὴ γένοιτο· Ἰουδαῖος γὰρ ἦν καὶ Χριστιανὸς, ὅσα ἔδει φυλάττων· ἐπεὶ καὶ τῷ θείῳ νόμῳ μάλιστα πάντων αὐτὸς ἐπέθετο ὁ τῷ Χριστῷ πιστεύων· καὶ πρὸς Πέτρον διαλεγόμενος φησὶν, “ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι.” 30

Ἀμμωνίот. “Ἄνθρωπος μὲν εἰμὶ Ἰουδαῖος” φύσει γὰρ Ἰουδαῖοι ἐσμὲν οἱ Χριστιανοί, ὡς ἐξομολογούμενοι τὴν ἀληθῆ πίστιν· ὅπερ σημαίνει τὸ Ἰούδας ὄνομα.

² ψευδόχριστοι Cod.

² ξίφει Cod.

Δέομαι δέ σου, ἐπίτρεψόν μοι λαλήσαι πρὸς τὸν
40 λαόν. ἐπίτρεψάντος δὲ αὐτοῦ, ὁ Παῦλος ἐστὼς ἐπὶ τῶν
ἀναβάθμων, κατέσεισε τῇ χειρὶ τῷ λαῷ· πολλῆς δὲ σιγῆς
γενομένης, προσεφώνησε τῇ Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ, λέγων,

Τοῦ Χριστοστόμοι. Καὶ τοῦτο τεκμήριον ὅτι οὐ ψευδεται· 5
εἶγε πάντας ἐπήγετο μάρτυρας· ὅρα δὲ αὐτὸν πάλιν μετὰ ἐπι-
εικείας διαλεγόμενον· τοῦτο τεκμήριον πάλιν τοῦ μηθένος εἶναι
ὑπεύθυνον, τὸ οὕτως ἔτοιμον εἶναι πρὸς ἀπολογία, καὶ βούλεσθαι
εἰς λόγον καταστῆναι τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων. ὅρα τεταγμένον ἄν-
δρα· ὅρα οἰκονομίαν· εἰ μὴ ὁ χιλιάρχος ἦλθεν, εἰ μὴ ἔδθησεν, οὐκ 10
ἂν ἐδεήθη λόγου πρὸς ἀπολογία· οὐκ ἂν τοιαύτης ἀπήλαυσε
σιγῆς· “ἐστὼς,” φησὶν, “ἐπὶ τῶν ἀναβάθμων” καὶ ἀπὸ τοῦ
τόπου πολλὴ ἡ εὐκολία, τὸ καὶ ὑψηλὸν ὄντα δημηγορεῖν καὶ δεδε-
μένον· τί τούτου ἴσον τοῦ θεάματος, δυσὶν ἀλύσει δεδεμένον ἰδεῖν
Παῦλον δημηγοροῦντα; πῶς οὐκ ἐταράχθη; πῶς οὐ συνεχύθη; 15
πῶς τοσοῦτον δῆμον ἐκπεπολεμημένον ὄρων, τοῦ ἄρχοντος ἐφεστῶ-
τος; πρότερον ἀπέστησεν αὐτοὺς τοῦ θυμοῦ· εἶτα ὅρα πῶς φρονί-
μως, ὅπερ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ ἐποίησε, τοῦτο καὶ
ἐνταῦθα· πρῶτον τῇ συγγενείᾳ τῆς φωνῆς αὐτοὺς ἐπισπᾶται· εἶτα
αὐτῷ τῷ ἡμέρῳ “προσεφώνησέ” γάρ, φησι, “τῇ Ἑβραϊδὶ δια- 20
“λέκτῳ.”

* Παύλου κατάστασις περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῆς εἰς Ἀποστόλων^b αὐτοῦ κλήσεως.

I Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες,

Τοῦ Χριστοστόμοι. Ὅρα καὶ κολακείας ἀπηλλαγμένον τὸν
λόγον, καὶ τὸ ἐπιεικὲς ἔχοντα· οὐ γὰρ εἶπε, δεσπότης, οὐδὲ κύριος, 25
ἀλλ’ “ἀδελφοί,” ὃ μάλιστα ἐπόθουν· ὅτι οὐκ ἀλλότριος ὑμῶν ἐγώ
φησιν, οὐδὲ καθ’ ὑμῶν, “ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες·” τοῦτο
τιμῆς, ἐκεῖνο γησιότητος.

2 Ἀκούσατέ μου· τῆς πρὸς ὑμᾶς νυνὶ ἀπολογίας. ἀκού-
σαντες δὲ ὅτι τῇ Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ προσεφώνησεν αὐ- 30
τοῖς, μᾶλλον πάρεσχον ἡσυχίαν.

Τοῦ Λίττοῦ. Ὅρα πῶς αὐτοὺς εἶλε τὸ ὁμοίωφον· εἶχον γάρ
τινα αἰδῶ πρὸς τὴν γλώτταν ἐκείνην.

^b Sic Codd. N.C. et Coisl. ἀποστολὴν ὧσιν.

3 Καί φησιν, ἐγὼ εἰμι ἀνὴρ Ἰουδαῖος, γεγενημένος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας, ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ,

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς προδοποιεῖ τῷ λόγῳ οὕτως ἀρχόμενος· “ἐγὼ μὲν εἰμι,” φησὶν, “ἀνὴρ Ἰουδαῖος,” ὃ μάλιστα πάντων 5 ἀκούσαι ἠβούλοντο.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅτι μὴ^c πάλιν νομίσωσι τὸ ἔθνος ἀλλο^d, τὴν θρησκείαν ἐπήγαγεν, “ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ” τὴν πολλὴν αὐτοῦ δεικνύσι σπουδὴν τὴν περὶ τὴν λατρείαν· ὅπουγε καὶ πατριδα τηλικαύτην ἀφείς τοσοῦτον ἀφεστῶσαν, ἐνταῦθα εἴλετο 10 τραφήναι διὰ τὸν νόμον· ὅρα πῶς ἄνωθεν προσεῖχε τῷ νόμῳ· ταῦτα δὲ οὐ πρὸς ἐκείνους ἀπολογούμενος λέγει μόνον, ἀλλὰ δεικνύς ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῳ σκοπῷ πρὸς τὸ κήρυγμα ἤχθη, ἀλλὰ θείᾳ δυνάμει· οὐ γὰρ ἂν οὕτω πεπαιδευμένος ἀθρόον μετέστη· εἰ μὲν ἦν τις τῶν πολλῶν, εἰκὸς ἦν τοῦτο ὑποπεῦσαι· εἰ δὲ τῶν μάλιστα πάντων 15 κατεχομένων ὑπὸ τοῦ νόμου, οὐκ ἦν ἀπλῶς εἰκὸς, καὶ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης ἰσχυρᾶς οὔσης, μεταθέσθαι αὐτόν.

Παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλου, πεπαιδευμένος κατὰ ἀκριβειαν τοῦ πατρός νόμου, ζηλωτῆς ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ, καθὼς πάντες ὑμεῖς ἐστὲ σήμερον· 20

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐχ ἀπλῶς εἶπε παρὰ Γαμαλιήλου, ἀλλὰ “παρὰ τοὺς πόδας” τὴν καρτερίαν, τὴν προσεδρείαν, τὴν σπουδὴν τὴν περὶ τὴν ἀκρόασιν, τὴν πολλὴν πρὸς τὸν ἄνδρα αἰδῶ δεικνύς.

Τοῦ Χρτιστοστόμοι. Οὐχ ἀπλῶς “νόμου,” ἀλλὰ “τοῦ πατρός” δεικνύσιν ὅτι ἄνωθεν τοιοῦτος ἦν, καὶ οὐχ ἀπλῶς εἰδὼς τὸν νόμον· 25 ταῦτα δὲ δοκεῖ μὲν ὑπὲρ ἐκείνων λέγεσθαι, κατ’ ἐκείνων δὲ ἦν· εἶγε καὶ εἰδὼς αὐτὸν εἶασε· τί οὖν εἰ ἦδεις μὲν ἀκριβῶς τὸν νόμον, οὐκ ἐδικοεῖς δέ; οὐ φιλεῖς δέ; “ζηλωτῆς” φησιν οὐχ ἀπλῶς.

Ἐπειδὴ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ ἐγκώμια εἶπε, κοινοποιεῖ τὸν λόγον ἐπάγων, “καθὼς πάντες ὑμεῖς σήμερον,” καὶ δεικνύσιν αὐτοὺς οὐχ 30 ἀπλῶς ἀνθρωπίνῳ σκόπῳ ποιούντας, ἀλλὰ ζήλῳ θείῳ, χαρισάμενος αὐτοῖς καὶ προκαταλαμβάνων τὴν διάνοιαν· καὶ κατάρχων ἐν οἷς βλάβος οὐδὲν ἦν.

^c μὴ om. Cod.

^d ἀλλὰ Cod.

4 Ὃς ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα ἄχρι θανάτου, δεσμεύων
5 καὶ παραδιδούς εἰς φυλακὴν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, ὡς
καὶ ὁ ἀρχιερεὺς μαρτυρεῖ μοι, καὶ πᾶν τὸ πρεσβυτέριον·
παρ' ὧν καὶ ἐπιστολὰς δεξάμενος πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς,
εἰς Δαμασκὸν ἐπορευόμην, ἄξων καὶ τοὺς ἐκέϊσε ὄντας 5
δεδεμένους εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα τιμωρηθῶσω.

Τοῦ Χριστοστόμου. Πόθεν τοῦτο; μάρτυρας παράγει αὐτὸν τὸν
ἀρχιερέα καὶ τοὺς πρεσβυτέρους· λέγει μὲν, “ζηλωτῆς ὑπάρχων
“καθὼς ὑμεῖς,” δείκνυσι δὲ διὰ τῶν ἔργων, ὅτι ὑπὲρ αὐτοὺς ἦν
οὐ γὰρ δὴ περιέμενον, φησὶν, ὥστε συλλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς 10
ιέρεας διήγειρον, καὶ ἀποδημίας ἐστελλόμεν· οὐδὲ μέχρι ἀνδρῶν
ἐχώρου καθάπερ ὑμεῖς, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν, δεσμεύων καὶ εἰς
δεσμοπήγρια ἐμβάλλον· ἀναμφισβήτητος ἡ μαρτυρία· ἀναπολό-
γητα τὰ τῶν Ἰουδαίων· ὅρα πόσους ἐπάγει μάρτυρας· τὸ πρεσ-
βυτέριον, τὸν ἀρχιερέα, τοὺς ἐν τῇ πόλει· ὅρα αὐτοῦ τὴν ἀπολο- 15
γίαν, οὐ δειλίας οὔσαν, ἀλλὰ διδασκαλίας μᾶλλον καὶ κατηγή-
σεως· εἰ γὰρ μὴ λίθοι ἦσαν οἱ ἀκούοντες, προσεῖχον ἂν τοῖς λεγο-
μένοις· μέχρι γὰρ τούτου μάρτυρας εἶχε· τὰ δὲ λοιπὰ ἀμάρτυρα.
Καὶ πάλιν—Περὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ σπουδῆς διηγήσασθαι βου-
λόμενος, μάρτυρας αὐτοὺς καλεῖ τῶν γενομένων· ὅτι μὲν γὰρ κατ- 20
ηξίωσεν ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς καλέσαι με ἐκ τῶν οὐρανόων,
ὑμεῖς οὐκ ἴστε· καὶ γὰρ μέχρις ὑμῶν ἡ σφοδρότης ἡ ἐμὴ διε-
δόθη.

Τοῦ Αἰτοῦ. Μάλιστα μὲν οὖν καὶ ταῦτα ἀξιοπίστα ἔδει εἶναι
ἀπὸ τῶν προλαβόντων· οὐ γὰρ ἂν μετεστράφη· τί οὖν εἰ κομ- 25
πάξει φησί; διατί τοσοῦτον ἐξαίφνης ἔρριψε ζῆλον; εἰπέ μοι,
τιμὴν προσδοκῶν; καὶ μὴν τάναντία ὑπέμεινεν· ἀλλ' ἄνεσιν;
οὐδὲ τοῦτο· ἀλλὰ τι ἕτερον; ἀλλ' οὐδὲν ἀπὸ λογισμῶν εὐρεῖν
δυνατόν· ταῦτα τοίνυν ἀφείς αὐτοῖς συλλέγειν, τὰ πράγματα διη-
γεῖται. 30

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἴνα γὰρ μὴ νομίσης ὅτι θυμοῦ ἦν τὸ
πράγμα, δείκνυσι ὅτι ζήλω τὸ πᾶν ἐποίει, εἰ καὶ μὴ κατ' ἐπί-
γνωσιν· οὐκ ἀπὸ κενοδοξίας οὐδὲ ὑπὸ ἔχθρας ἐκδιώκων, ἀλλὰ “ζη-
“λωτῆς ὑπάρχων” τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων φησὶν.

6 Ἐγένετο δέ μοι πορευομένῳ καὶ ἐγγίζων τῇ Δαμασκῷ,
περὶ μεσημβρίαν ἐξαίφνης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περιαστράψαι
7 φῶς ἰκανὸν περὶ ἐμέ· ἔπεσά τε εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἤκουσα
φωνῆς λεγούσης μοι, Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις;

Τοῦ ἀποστόλου. Ὁρα πόση ὑπερβολὴ τοῦ φωτός· τί οὖν εἰ κομ- 5
πάζει; φησὶν, οἱ συνόντες μαρτυροῦσιν, οἱ χειραγωγῶντες, οἱ τὸ
φῶς θεασάμενοι· ἐτέρωθι δὲ φησὶ, “τὴν μὲν φωνὴν ἀκούοντες, μη-
“δένα δὲ θεωροῦντες.” οὐκ εἶπεν, ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔβλεπον, ἀλλὰ
μηδένα· τούτῃστι λαλοῦντα· εἰκότως δὲ τοῦτο ἐγένετο· αὐτὸν γὰρ
ἔδει τῆς φωνῆς καταξιωθῆναι ἐκείνης· εἰ μὲν γὰρ ἤκουσαν κάκει- 10
νοι, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐγένετο· ἐπειδὴ γὰρ οἱ παχύτεροι ὄψει πεί-
θονται μᾶλλον, τὸ φῶς εἶδον ἐκεῖνοι, καὶ ἔμβοβοι γίνονται· ἐπεὶ
οὐδὲ περὶ αὐτοὺς τὸ φῶς τοσοῦτον εἰργάσατο ὅσον περὶ τοῦτον·
καὶ γὰρ ἐπήρωσεν αὐτοῦ τὰς ὄψεις· διὰ τῶν εἰς τοῦτον συμβαι-
νόντων κάκεινις ἔδωκεν ἀναβλέψαι, εἴγε ἤθελον· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ 15
ἐκείνους μὴ πιστεῦσαι· καὶ οἰκονομικῶς, ὥστε εἶναι μάρτυρας
ἀξιόπιστους.

Ἀμμωνίος. “Φῶς ἰκανόν,” πολὺ φῶς· οὐ μὴ ἐνεγκὼν τὴν
αἴγλην ὁ Παῦλος, ἀπελιθώθη τοὺς ὀφθαλμούς· οὐ μόνον τοὺς αἰσθη-
τοὺς, ἀλλὰ τάχα καὶ τοὺς νοητοὺς· ἀμέλει φησὶν, “ὡς δὲ οὐκ 20
“ἐβλεπον ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτός ἐκείνου.”

8 Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην, τίς εἶ, Κύριε; εἶπε τὸ πρὸς με,
9 ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις. οἱ δὲ σὺν
ἐμοὶ ὄντες τὸ μὲν φῶς ἐθεάσαντο, καὶ ἔμβοβοι ἐγένοντο·
10 τὴν δὲ φωνὴν οὐκ ἤκουσαν τοῦ λαλοῦντός μοι. εἶπον 25
δὲ, τί ποιήσω, Κύριε; ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρὸς με· ἀνα-
στας πορεύου εἰς Δαμασκόν· κάκει σοι λαληθήσεται
11 περὶ πάντων ὧν τέτακταί σε ποιῆσαι. ὡς δὲ οὐκ ἐνέ-
βλεπον ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτός ἐκείνου, χειραγωγού-
μενος ὑπὸ τῶν συνόντων μοι, ἦλθον εἰς Δαμασκόν. 30

Τοῦ Χριστοστόμου. Καλῶς ἡ πόλις πρόσκειται· ὥστε ἐπι-
γῶμαι αὐτοῦς· καὶ οἱ Ἀπόστολοι οὕτως ἔλεγον, καὶ αὐτὸς ἐμαρ-
τύρησεν ὅτι ἐδιώκετο.

Φωνῆς λέγει, τῆς τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Παῦλον γεγενημένης· μόνον δὲ τὸ φῶς τεβεᾶσθαι.

* Περὶ ὧν ὁ Ἀνανίας^c πρὸς τὸν Παῦλον ἐν Δαμασκῷ, ὁπτασίας τὲ καὶ φωνῆς Θεοῦ γενομένης ποτὲ πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ.

- 12 Ἀνανίας δέ τις, ἀνὴρ εὐλαβῆς κατὰ τὸν νόμον μαρτυ-
ρούμενος ὑπὸ πάντων τῶν κατοικούντων Ἰουδαίων ἐν
13 Δαμασκῷ, ἐλθὼν πρὸς με καὶ ἐπιστὰς εἶπέ μοι, Σαοὺλ
ἀδελφεῖ, ἀνάβλεψον· καὶ γὰρ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀνέβλεψα εἰς
αὐτόν.

Τοῦ Χριστοῦ. Εἶτα ἡ διὰ τῶν πραγμάτων μαρτυρία¹⁰
ὅρα διὰ προσώπων καὶ πραγμάτων αὐτὴν πλεκομένην· προσώπων
οἰκείων τὲ καὶ ἀλλοτρίων· οἱ ἱερεῖς, οἱ πρεσβύτεροι, οἱ συνδεύον-
τες· τὰ πράγματα, ἃ ἐποίει, ἃ ἔπαθε· καὶ πράγματα πράγμασι
μαρτυρεῖ, οὐχὶ πρόσωπα μόνον· εἶτα ἀλλότριος ὁ Ἀνανίας· εἶτα τὸ
πράγμα αὐτὸ ἡ ἀνάβλεψις· εἶτα προφητεία μεγάλη. 15

- 14 Ὁ δὲ εἶπεν, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν προεχειρί-
σατό σε γνῶναι τὸ θέλημα αὐτοῦ,

Τοῦ ἀποστόλου. Καλῶς εἶπε “τῶν πατέρων” ἵνα δείξῃ αὐτοὺς οὐκ
ὄντας Ἰουδαίους, ἀλλὰ ἀλλοτρίους τοῦ νόμου· καὶ οὐχὶ ζήληρ
ποιούντας· “γνῶναι” φησὶ τὸ “θέλημα αὐτοῦ” οὐκοῦν αὐτοῦ²⁰
θέλημα τοῦτο. ὅρα πῶς ἐν τάξει διηγήσεως διδασκαλία ἐστίν.

Καὶ ἰδεῖν τὸν δίκαιον, καὶ ἀκοῦσαι φωνὴν ἐκ στόμα-
τος αὐτοῦ·

Τοῦ ἀποστόλου. Τέως τοσοῦτον λέγει· εἰ δίκαιος, οὗτοι ὑπεύθυνοι·
“καὶ ἀκοῦσαι φωνὴν ἐκ στόματος αὐτοῦ.” ὅρα πῶς τὸ πρᾶγμα²⁵
ἐπαίρει.

- 15 Ὅτι ἔση μάρτυς αὐτῷ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὧν
τὲ ἑώρακας καὶ ἤκουσας.

Τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο, ὅτι οὐ προδώσει τὴν ἄψιν καὶ
τὴν ἀκρόασιν, ὧν τὲ εἶδες, φησὶν, ὧν τὲ ἤκουσας· δι’ ἐκατέρων τῶν³⁰
αἰσθήσεων αὐτὸν πιστοῦται. Καὶ μετ’ ὀλίγα—“Μάρτυς ἔση,”
φησὶ, “πρὸς πάντας ἀνθρώπους” οὐχὶ πρὸς τοὺς οἰκείους μόνον,

^c Ἀνανίας εἶπε C^oecum. verb. om. Codd. Coisl. et N.C.

ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλοτρίους· οἱ γὰρ μάρτυρες τοιοῦτοί εἰσιν, οὐχὶ τοὺς εἰδότας πείθουσιν, ἀλλὰ τοὺς οὐκ εἰδότας.

Ἀμμαονίот. Σημειωτέον ὅτι καὶ εἶδε τὸν Ἰησοῦν καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ ὁ Παῦλος· οἱ δὲ συνόντες τὴν λαμπηδόνα μόνον τοῦ φωτός αὐτοῦ εἶδον, οὐ μὴν αὐτόν· καὶ τὸν ἦχον ἤκουον τῆς φωνῆς, οὐ μὴν συνῆκαν τὰ λαλούμενα, ὡς ὀπίσω ἐλέχθη.

- 16 Καὶ νῦν τί μέλλεις ; ἀναστὰς βάπτισαι καὶ ἀπόλουσαι τὰς ἁμαρτίας σου, ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Τοῦ Χρῆστοστόχοι. Ἐνταῦθα μέγα ἐφθέγγετο· οὐ γὰρ εἶπεν, εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ βαπτίσει, ἀλλ' "ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα 10 " αὐτοῦ" τοῦ Χριστοῦ· δείκνυσιν αὐτὸν Θεὸν ὄντα. οὐ γὰρ ἐν ἑτέρον ἐπικαλέσασθαι τινὰ, εἰ μὴ τὸν Θεόν· εἴτα δείκνυσιν ἑαυτὸν οὐκ ἀναγκασθέντα· ἐγὼ γὰρ εἶπον, φησί, τί με δεῖ ποιεῖν ; ὅρα οὐδὲν ἁμάρτυρον, ἀλλὰ πόλεως ὀλοκλήρου αὐτοῦ μαρτυρίαν παράγει, εἶγε εἶδον αὐτὸν χειραγωγούμενον καὶ ὅρα προφητεῖαν ἐξελά- 15 θούσαν " πρὸς πάντας," φησὶν, " ἀνθρώπους"· μάρτυς αὐτοῦ γέγονε· μάρτυς, ὡς χρῆ, δι' ὧν ἔπαθε, καὶ δι' ὧν εἶπεν.

Ἀμμαονίот. Οὐ πᾶν ὄν βαπτισμα ἀλλὰ μόνον τὸ εἰς Κύριον Ἰησοῦν ποιεῖ ἁμαρτιῶν καθαρισμόν.

- 17 Ἐγένετο δέ μοι ὑποστρέψαντι εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ 20 προσευχομένου μου ἐν τῷ ἱερῷ, γενέσθαι με ἐν ἐκοτά-
18 σει, καὶ εἶδον αὐτὸν λέγοντά μοι, σπεῦσον καὶ ἔξελθε ἐν τάχει ἐξ Ἱερουσαλήμ· διότι οὐ παραδέξονται σου τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ.

"Ὅρα πῶς αὐτὸν εἰσωθεῖ· ἦλθόν, φησι, μετὰ τὴν ὄψιν ἐκείνην 25 εἰς Ἱερουσαλήμ· πάλιν τοῦτο ἁμάρτυρον· ἀλλ' ὅρα ἐκ τῆς ἐκβάσεως ἢ μαρτυρία· εἶπεν, ὅτι οὐ δέξονται σου τὴν μαρτυρίαν· οὐκ ἐδέξαντο· καὶ μὴν φησὶν, εἶγε ἀπὸ λογισμῶν ἔδει τοῦτο ὑποπεῦσαι, ὅτι πάντως δέξονται· ἐγὼ ἤμην ὁ πολεμῶν Χριστιανοῖς, ὥστε διὰ τοῦτο ἔδει αὐτοὺς δέξασθαι· ἐνταῦθα δύο κατασκευάζει, 30 ὅτι τὸ ἀναπολόγητα αὐτοῖς ἔστιν· οὐ γὰρ κατὰ τὸ εἶκος αὐτὸν ἐδίωκον οὐδὲ κατὰ λογισμόν· καὶ ὅτι Θεὸς ἦν ὁ Χριστός, τὰ παρὰ προσδοκίαν προφητεύων, καὶ οὐχ ὁρῶν εἰς τὰ γινόμενα, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα προειδώς. Καὶ μετ' ὀλίγα—" Προσευχομένον," φησὶν,

“ ἐν τῷ ἱερῷ” ὅτι οὐχ ἀπλῶς φαντασία ἦν διὰ τοῦτο προσευχο-
 μένῳ ἐπέστη· καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐχὶ φοβούμενος αὐτὸν τοὺς κη-
 δύνους ἔφυγεν, ἀλλ’ ὅτι οὐκ ἔδεχοντο τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ.

- 19 Καὶ ἐγὼ εἶπον, Κύριε, αὐτοὶ ἐπίστανται, ὅτι ἐγὼ
 ἤμην φυλακίζων καὶ δέρων κατὰ τὰς συναγωγὰς τοὺς 5
 πιστεύοντας ἐπὶ σε·

Τοῦ ἀποστόλου. Διατί εἶπεν, ὅτι “ αὐτοὶ ἐπίστανται ὅτι ἐγὼ ἤμην
 “ δεσμεύων;” οὐχὶ ἀντιλέγων τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ βουλόμενος μα-
 θεῖν τὸ οὕτω παράδοξον· ἀλλ’ οὐκ ἐδίδασκεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς, ἀλλ’
 εἶπε μόνον ἀπελθεῖν. 10

Τοῦ ἀποστόλου. “ Αὐτοὶ ἐπίστανται, ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακίζων”
 τοῦτό φησιν ὁ Παῦλος, ὅτι εἰ καὶ μὴ πιστεύωσί σοι οἱ Ἰουδαῖοι,
 ἀλλ’ οὖν ὄφειλον τὸν ἐμὸν καταδέξασθαι λόγον· ἐπεὶ περ σὺν αὐ-
 τοῖς ἤμην ὁ διώκων τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἔδει αὐτοὺς πληροφρηθῆναι,
 ὅτι οὐκ ἄλλως ἀπέστην τῆς πρώτης δοξῆς, εἰ μὴ ἀκριβῶς ἐπλη-
 15 ροφρηθῆν· ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως σωθῆναι ἄνθρωπον εἰ μὴ διὰ τῆς
 εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν πίστεως· τὸ οὖν παράδοξον τῆς ἐμῆς μετα-
 βολῆς ἐχρῆν κάκεινους μεταπεῖσαι.

- 20 Καὶ ὅτε ἐξεχείτο* τὸ αἷμα Στεφάνου τοῦ μάρτυρός
 σου, καὶ αὐτὸς ἤμην ἐφεστὼς καὶ συνευδοκῶν τῇ ἀναι-
 20 ρέσει αὐτοῦ, καὶ φυλάσσω τὰ ἱμάτια τῶν ἀναιρούντων
 αὐτόν.

Τοῦ Χριστιανοῦ. Τὸν Στέφανον· ὑπέμνησεν αὐτοὺς μαι-
 φονίας χαλεπῆς· τότε δὴ μάλιστα οὐκ ἤνεγκαν, ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ
 ἤλεγχεν αὐτούς· καὶ ἤδη ἡ προφητεία ἐπληροῦτο· ὁ ζῆλος πολὺς 25
 καὶ ἡ κατηγορία σφοδρὰ, καὶ οἱ μάρτυρες τῆς ἀληθείας τοῦ Χρι-
 στοῦ· οὐκ ἠνέσχοντο λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι πάσης ἀκοῦσαι τῆς δημη-
 γορίας, ἀλλ’ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ σφοδρὰ ἐμπλησθέντες, ἐβόων.

Ἀμμιωνίου. Οἶδεν ὅτι τὸ ὁμολογεῖν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὰ ἴδια
 πλημμελήματα, καὶ κατακρίνειν ἑαυτὸν, ποιεῖ καθαρισμόν ἁμαρ-
 30 τιῶν· καὶ ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς τὰ πρᾶχθέντα αὐτῷ ἄτοπα, ἵνα
 δικαιωθῆ, καὶ τοῦ μεγάλου κριτηρίου ἀφεθῆ· ἐξ ὧν αὐτὸς ἑαυτὸν
 ἐνταῦθα κατακρίνων ἐφαίνετο.

* ἐξεχύνετο Cod.

21 Καὶ εἶπε πρὸς με, πορεύου, ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν
22 ἔξαποστελῶ σε. ἤκουον δὲ αὐτοῦ ἄχρι τούτου τοῦ
λόγου.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὅρα πῶς ἄνωθεν καὶ κάτω δισχυρίζεται, ὅτι τοῦ Χριστοῦ γέγονε μαθητής· οὐκ ἀνθρώπου μεσιτεύσαντος, 5 ἀλλ' αὐτοῦ δι' ἑαυτοῦ καταξιώσαντος ἀποκαλύψαι αὐτῷ τὴν γνώσιν πᾶσαν.

Τοῦ Λίττοϊ. Ὅστε καὶ τῷ διαστήματι παραμυθήσασθαι τὸ μῖσος.

Καὶ ἐπῆραν αὐτῶν τὴν φωνὴν, λέγοντες, αἶρε τὸν 10
τοιούτον ἀπὸ τῆς γῆς· οὐ γὰρ καθήκει αὐτὸν ζῆν.

Τοῦ Λίττοϊ. Καὶ μὴν ὑμᾶς οὐ καθήκει ζῆν, οὐχὶ τοῦτον τὸν πάντα πειθόμενον τῷ Θεῷ, ὃ μισοὶ καὶ ἀνδροφόνοι.

23 Κραυγαζούτων δὲ αὐτῶν, καὶ ῥιπτούντων τὰ ἱμάτια,
καὶ κοινορτὸν βαλλόντων εἰς τὸν ἀέρα, 15

Τοῦ Λίττοϊ. Ὅστε χαλεπωτέραν γενέσθαι τὴν στάσιν, φοβήσασθαι βουλόμενοι τὸν ἄρχοντα· καὶ ὅρα οὐ λέγουσι τὴν αἰτίαν· ἐπειδὴ μηδὲν εἶχον εἰπεῖν, ἀλλὰ τῇ βοῇ καταπλήξειν οἴονται.

24 Ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ χιλιάρχος εἰσάγεσθαι εἰς τὴν
παρεμβολὴν, εἰπὼν μάλιστα ἀνετάξασθαι αὐτὸν, ἵνα 20
γνῷ δι' ἣν αἰτίαν οὕτως ἐπεφώνουν αὐτῷ.

Τοῦ Χριστοστόμου. Καὶ μὴν παρ' ἐκείνων ἔδει μαθεῖν τῶν καταβοώντων, καὶ ἐρωτῆσαι εἴ τις τῶν εἰρημένων ἐπελαμβάνοντο· ἀλλ' ἀπλῶς τῇ ἐξουσίᾳ χαρίζεται· καὶ ἐκείνοις πρὸς χάριν ποιεῖ· οὐ γὰρ τοῦτο ἐξήτει, ὅπως δικαίως τι πράξειεν, ἀλλ' ὅπως 25 παύσειεν τὸν ἐκείνων θυμὸν ἄδικον ὄντα.

* Ὅτι μᾶλλον ἐπὶ τούτοις ὁ Παῦλος τύπτεσθαι, εἰπὼν ὅτι Ῥωμαῖος ἐστίν^b, ἀνέθη^c.

25 Ὡς δὲ προέτειναν τοῖς ἱμάσι, εἶπε πρὸς τὸν ἐστῶτα
ἐκατόνταρχον ὁ Παῦλος, εἰ ἄνθρωπον Ῥωμαῖον καὶ 30
26 ἀκατάκριτον ἔξεστιν ὑμῖν μαστίξαι; ἀκούσας δὲ ὁ
ἐκατόνταρχος, προσελθὼν τῷ χιλιάρχῳ, ἀπήγγελε λέ-

^b εἰμὶ Œcum.

^c ἀνέθη Œcum. ἀνείθη Codd. N. C. et Coisl.

γων, τί μέλλεις ποιεῖν; ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος Ῥωμαῖός ἐστι.

Οὐκ ἂν ἐψεύσατο Παῦλος, μὴ γένοιτο· Ῥωμαῖος γὰρ ἦν· εἰ καὶ μὴδὲν ἕτερον, ἔδεισεν ἂν μὴ ἀλῶ, καὶ μείζονα δίκην δῶ· καὶ ὄρα οὐχ ἀπλῶς φησιν ἀλλ' ἕξεστιν ὑμῖν δύο τὰ ἐγκλήματα, καὶ 5 ἄνευ λόγου, καὶ τὸ Ῥωμαῖον ὄντα· μεγάλην εἶχοντό τε ταύτην τὴν προνομίαν ἀπὸ γὰρ Ἀδριανοῦ φασι πάντας εἶναι Ῥωμαίους· καὶ γὰρ Ῥωμαίων βασιλεὺς σχεδὸν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐκράτει πάσης τῆς γῆς, καὶ αὐτῆς τῆς Ἰουδαίας· τὸ δὲ παλαιὸν οὐχ οὕτως ἦν. εὐκαταφρόνητος ἂν ἐγένετο μαστιχθεῖς, νῦν δὲ εἰς πλείονα 10 αὐτοὺς ἐμβάλλει φόβον, εἰ μᾶστιξαν καὶ παρέτρεψαν ἂν τὸ πρᾶγμα, ἢ καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν· νῦν δὲ οὐχ οὕτως γίνεται· ὄρα πῶς ὁ Θεὸς συγχωρεῖ ἀνθρωπίνως πολλὰ γίνεσθαι, καὶ ἐπ' αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν. ὄρα πῶς ὑπόπτεισαν πρόφασιν εἶναι τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸ εἰπεῖν ἑαυτὸν Ῥωμαῖον τοῦτο ὑπολαμβάνοντες ἀπὸ τῆς 15 πενίας.

27 Προσελθὼν δὲ ὁ χιλιάρχος εἶπεν αὐτῷ, λέγε μοι, σὺ 28 Ῥωμαῖός εἶ; ὁ δὲ ἔφη, ναί. ἀπεκρίθη δὲ ὁ χιλιάρχος, ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησά-
μην.

Ἀμμονίσιος. “Λέγε μοι σὺ· Ῥωμαῖός εἶ; ὁ δὲ ἔφη ναί” εἰδὼς ὅτι δεῖ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάττεσθαι· καὶ ὅτι ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐκράτει σχεδὸν εἰπεῖν πάσης γῆς^b, ἔτι μὴν καὶ αὐτῆς τῆς Ἰουδαίας· οἷτινες καὶ φόρον ἐτέλουν Καίσαρι· ὡμολόγησεν εἶναι ἑαυτὸν Ῥωμαῖον, μὴ ἀποσειόμενος 25 τὴν ἀρχὴν καὶ δεσποτείαν τὴν Ῥωμαϊκὴν· ὅπερ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι φρεναπατῶντες, τὸν μὲν Θεὸν ἑαυτῶν μόνον ἔλεγον ἴδιον βασιλέα, οὐ μὴν ἄνθρωπον· ἔργοις δὲ αὐτοῖς ὡς ὑποτελεῖς οἰκέται φόρον ἐτέλουν, τὸ μὲν ὄνομα ἀρνούμενοι, ἔργοις δὲ ὑποκείμενοι· οὐς καὶ ἐπόρθησεν Οὐεσπασσιανός, ὡς μὴ ὑποτασσομένους· δς μετὰ τέσ- 30 σαρρας βασιλεῖς Ῥωμαίων ἐβασίλευσεν.

29 Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη, ἐγὼ καὶ γεγέννημαι. εὐθέως οὖν ἀπέσττησαν ἀπ' αὐτοῦ οἱ μέλλοντες αὐτὸν ἀνετάξεν· καὶ

^b σχεδ. πάσ. γ. ει. Cod., corr. rec. m.

ὁ χιλιάρχος δὲ ἐφοβήθη, ἐπιγνούς, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι, καὶ ὅτι αὐτὸν ἦν δεδεκώς.

Τοῦ Χρῆστου. Ὅρα καὶ πατὴρ ἦν Ῥωμαῖον· τί οὖν ἀπὸ τούτου γίνεται; λύσας κατήγαγεν αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· οὐκ ἄρα ψεῦδος ἦν, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν· “ἐφοβήθη” γάρ, φησιν, 5 “ὁ χιλιάρχος, ἐπιγνούς ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν.”

Ἀμμαῖος. Πρὸ γὰρ τοῦ γεννηθῆναι τὸν Παῦλον γεγενημένης τῆς Κιλικίας ὑπὸ Ῥωμαίους, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ὡς ὄντα ὑπ’ αὐτοῦς, Ῥωμαῖον εἶναι· τέως δὲ κατὰ τὴν προφητείαν ἐδεσμεύθη ἐν Ἱερουσαλὴμ ὁ Παῦλος, καὶ ἐξέβη ὁ λόγος. 10

Μακίμοι. Τί δήποτε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος Ῥωμαῖον ἑαυτὸν ἀποκαλεῖ· καὶ πρὸς χιλιάρχον διαλεγόμενος ἔφη· “ὅτι ἐγὼ δὲ “καὶ γεγέννημαι;” οἱ κατὰ πᾶσαν χώραν, ὡς δὴ τι μέγα τὸ Ῥωμαῖοι καλεῖσθαι νομίζοντες, παρέχοντες δόσεις ἀπεγράφοντο Ῥωμαῖοι, καὶ ἔτρεχεν εἰς τὸ γένος τὸ ὄνομα· ἐπεὶ οὖν οἱ γονεῖς 15 τοῦ Ἀποστόλου ὄντες ἐν Ταρσῷ ἀπεγράφησαν εἰς τὸ καλεῖσθαι Ῥωμαῖοι, εἰκότως ὁ Ἀπόστολος ὡς ἐξ αὐτῶν γεννηθεὶς λέγει· “ὅτι ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι.”

ΚΕΦ. ΛΓ.

Ὅσα Παῦλος καταβὰς εἰς τὸ συνέδριον ἐπαθί τε καὶ εἶπε, καὶ εὐθυβόλως 20 ἔπραξεν.

30 Τῇ δὲ ἐπαύριον βουλόμενος γινῶναι τὸ ἀσφαλές, τὸ τί κατηγορεῖται ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἔλυσεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δεσμῶν, καὶ ἐκέλευσε συνελθεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ πᾶν τὸ συνέδριον· καὶ καταγαγὼν τὸν Παῦλον, ἔστησεν 25 εἰς αὐτούς.

Οὐκέτι πρὸς τὸ πλῆθος οὐδὲ πρὸς τὸν δῆμον διαλέγεται.

1 Ἀτενίσας δὲ Παῦλος τῷ συνεδρίῳ εἶπεν, ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ πάσῃ συνειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ 2 ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας. ὁ δὲ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας ἐκέ- 30 λευσε τοῖς παρεστῶσι αὐτῷ τύπτειν αὐτοῦ τὸ στόμα.

Ταυτέστιν οὐ σύνοῖδα ἐμαυτῷ τι ἡδίκηκώς ὑμᾶς, οὐδὲ ἄξιον τῶν δεσμῶν τούτων πράττων.

Τινὲς φασὶν ὅτι οὐκ ᾔδει ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεύς· τί οὖν ἀπολο-
γεῖται ὡς κακηγορίας οὐσης, καὶ ἐπάγει, “ ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου
“ οὐκ ἐρεῖς κακῶς; ” εἰ γὰρ μὴ ἄρχων ἦν, ἄλλον ἀπλῶς ὑβρίζειεν
ἔδει· αὐτὸς φησὶ, “ λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι ἀνεχό-
“ μεθα.” ἐνταῦθα δὲ τουναντίον· καὶ οὐ λοιδορεῖται μόνον ἀλλὰ 5
καὶ ἐπαράται· παρρησίας μᾶλλον ἐστὶ τὰ ῥήματα ἢ θυμοῦ· οὐκ
ἐβούλετο εὐκαταφρόνητος φανῆναι τῷ χιλιάρχῳ· εἰ γὰρ αὐτὸς
μὲν ἐφέισατο μαστίξαι, ὡς δὴ τοῖς Ἰουδαίοις ἐκδίδοσθαι μέλλοντα,
τὸ ὑπὸ τῶν οἰκετῶν τύπτεσθαι, μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο θρασύτερον εἰρ-
γάσατο· διὰ τοῦτο οὐ πρὸς τὸν παῖδα ἀποτείνεται, ἀλλὰ πρὸς 10
αὐτὸν τὸν ἐπιτάξαντα· τὸ δὲ “ τοῖχε κεκοιαιμένε, καὶ σὺ κάθη
“ κρίνων με κατὰ τὸν νόμον; ” ἀντὶ τοῦ ὑπεύθυνος ὧν ὡσανεὶ
ἔλεγε, καὶ μυρίων πληγῶν ἄξιός ὢν. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Σφόδρα
πείθομαι μὴ εἶδέναι αὐτὸν ὅτι ἀρχιερεύς ἐστι· διὰ μακροῦ μὲν
ἐπανελθόντα χρόνου, μὴ συγγενόμενον δὲ Ἰουδαίοις, ὄρῶντα δὲ αὐ- 15
τὸν ἐν τῷ μέσῳ μετὰ πολλῶν καὶ ἐτέρων· οὐκέτι γὰρ δήλος ἦν ὁ
ἀρχιερεύς, πολλῶν ὄντων καὶ διαφόρων. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Οὐδὲ
ὑβρις ἦν τὸ παρ’ αὐτοῦ εἰρημένον, εἰ μὴ καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ ὑβρις
εἴποι τις, ὅταν λέγῃ· “ οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὅτι
“ παρομοιάζετε τάφοις κεκοιαιμένοις.” 20

3 Τότε ὁ Παῦλος πρὸς αὐτὸν εἶπε, τύπτει σε μέλλει
ὁ Θεὸς, τοῖχε κεκοιαιμένε· καὶ σὺ κάθη κρίνων με κατὰ
4 τὸν νόμον, καὶ παρανομῶν κελεύεις με τύπτεσθαι; οἱ
δὲ παρεστῶτες εἶπον, τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ λοιδορεῖς;
5 ἔφη τε ὁ Παῦλος· οὐκ ᾔδειν, ἀδελφοί, ὅτι ἐστὶν ἀρχιε- 25
ρεύς· γέγραπται γὰρ, ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς
κακῶς.

Ἐπ’ ἀνεπιγράφοι. Εἴ τις ἀμφιβάλλει εἰ καλῶς ἐλέχθη τὰ
προκειμένα, ἀκούετω, ὡς εἰ μὲν λοιδορῆσαι σπεύδων τοῦτο ἐποίη-
σεν, οὐ δεόντως· εἰ δὲ χάριν ἐλέγχει ὑπόκρισιν, καὶ τοῦ κολάσεως 30
ὀφειλέτην εἶναι τὸν ὄντα μὲν κακόν, πλαττόμενον δὲ τὸ καλὸν ἐπὶ
ἀπάτη πολλῶν, προσηκόντως εἴρηται· διὸ οὐδὲ ἀρχιερέα εἶδέναι
λέγει, εἶγε ἀρχιερέως μὲν ἔργον τὸ καὶ σώζειν τὸ ὑποτεταγμένον

ποίμνιον· οὗτος δὲ καὶ ἐπέτριβε καὶ ἐλυμαίνετο, ἀφιστῶν τῆς δεδομένης σωτηρίας παρὰ Θεοῦ.

Σετάρωτ. Διατί τοῖχον κεκονιαμένον καλεῖ; ἐπειδὴ λαμπρὰν μὲν εἶχε τὴν ὕψιν, ὡς νόμου ἔκδικος, καὶ νόμῳ δικάζων, ἡ δὲ διάνοια ἀνομίας πεπλήρωτο· ἐλέγχει αὐτοῦ τὸ σχῆμα ἐκ τῆς ἔξωθεν 5 διαθέσεως· οἱ δὲ παρεστῶτες ἔλεγον· “ τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ “ λαιδορεῖς;” ὁ δὲ ἅγιος Παῦλος βουλευθεὶς δεῖξαι, ὅτι δεῖ καὶ θυμὸν δίκαιον περιστέλλειν, καὶ ἀγανάκτησιν δικαίαν καλύπτειν ὥσπερ μεταμεληθεὶς λέγει· “ οὐκ ἤδειν,” καὶ τὰ ἔξης· οὐκ ἤδεις ὅτι ἱερεὺς ἐστι; πῶς οὖν ἔλεγες, “ καὶ σὺ κἄθη κρίνων με κατὰ 10 “ τὸν νόμον;” ἀλλὰ προσποιεῖται ἀγνοίαν, οὐ βλέπτουσαν ἀλλ’ οἰκονομοῦσαν· ἔστι γὰρ καὶ μεταχειρισμῶ χρήσασθαι ἰσχυροτέρῳ παρρησίας· πολλάκις μὲν παρρησία ἄκαιρος ἐβλάψε τὴν ἀλήθειαν· μεταχειρισμὸς δὲ εὐκαιρος κατόρθωσε τὸ προκείμενον.

Διδάτωτ. Ὁ τῆς ἔξω ἐπιφανείας ἐπιμελόμενος, κακὸς ὢν τῇ 15 γνώμῃ, τοῖχος κεκονιαμένος εἶη, ᾧ κόλασις ἐπιτεταί, διὰ τὸ δολερῶς ὑποκρίνεσθαι τὴν ἀγίου κατάστασιν· ἐπειδὴ δὲ ταῦτα προσδοκοῦντα ἀρχιερέα λέγεται ὑπὸ Παύλου, ἀμφιβάλλεται τις εἰ μετὰ τοῦ καθήκοντος ἐλέγχθη· πρὸς δὲ λεκτέον· εἰ μὲν γὰρ διὰ τοῦ^c λαιδορήσασθαι προέκειτο, οὐ δεόντως· εἰ δὲ τοῦ ἐλέγξαι, καὶ 20 τὸ^d κολαστέον εἶναι τὸν ἐπιμορφαζόμενον τὸ καλόν, καθηκόντως εἴρηται ἡ φωνή· διὸ καὶ μάλιστα ἐπεὶ ἀρχιερεὺς ὢν, ἐδόκει τοῖχος εἶναι, τοῖχον κεκονιαμένον εἶπεν αὐτόν. οὐ παντὸς ὑποκριτοῦ ὡς ὅτε ὑποτεταγμένος ἐστὶ ὄντος τοῖχου.

Ἀμμαονίωτ. “ Καὶ παρανομῶν κελεύεις με τύπτεσθαι;” ἤλεγχε 25 τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων παραβάτην ὄντα τοῦ νόμου, καὶ μὴ ὀφείλοντα ἄλλον ἐπὶ παρανομία κρίνειν.

6 Γινούσ δὲ ὁ Παῦλος, ὅτι τὸ ἐν μέρος ἐστὶ Σαδδουκαίων, τὸ δὲ ἕτερον Φαρισαίων, ἔκραζεν ἐν τῷ συνεδρίῳ,

Τοῦ Χριστοστόμου. Πάλιν ἀνθρωπίνως διαλέγεται· καὶ οὐ³⁰ πανταχοῦ τῆς χάριτος ἀπολαύει· καὶ ἐν τούτῳ μετὰ ταῦτα ἐβουλήθη σχίσαι τὸ πλῆθος, τὸ κακῶς ὁμοιοῦν κατ’ αὐτοῦ· καὶ οὐ ψεύδεται οὐδὲ ἐνταῦθα· Φαρισαῖος γὰρ ἦν ἐκ προγόνων.

^c τοῦ om. Cod.

^d τὸ Cod. corr. r. m. τφ.

Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ Φαρισαῖός εἰμι, υἱὸς Φαρισαίων
περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἠβούλοντο εἰπεῖν διατί
κρίνουσιν αὐτὸν, ἀναγκάζεται λοιπὸν αὐτὸς ἐξεῖπεῖν. Καὶ πάλιν—
Ἄπὸ τῆς κατηγορίας αὐτῶν καὶ διαβολῆς, συνίστησιν ἑαυτὸν οὐκ ἴσασι
Σαδδουκαῖοι τάχα, οὐδὲ τὸν Θεὸν, παχείς τινὲς ὄντες· ὅθεν
οὐδὲ ἀνάστασιν βούλονται πιστεύειν εἶναι.

7 Τοῦτο δὲ αὐτοῦ λαλήσαντος, ἐγένετο στάσις τῶν
Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδουκαίων, καὶ ἐσχίσθη τὸ πλη-
8 θος. Σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι μὴ εἶναι ἀνάστασις, 10
μήτε ἄγγελον μήτε πνεῦμα· Φαρισαῖοι δὲ ὁμολογοῦσι
τὰ ἀμφότερα.

Τοῦ Χριστοπτόμοι. Καὶ μὴν τρία ἐστί· πῶς λέγει ἀμφό-
τερα; πνεῦμα καὶ ἄγγελος ἔν φησι· ὅτε μετ' αὐτῶν ἔστη, τότε
ἀπολοῦνται ὑπὲρ αὐτοῦ.

15

Ἀμμανῖοι. Σημειωτέον ἐν ῥητῇ τὴν τῶν Σαδδουκαίων αἵρεσιν
καὶ ὅτι ἡ λέξις ἢ λέγουσα “ἀμφότερα,” οὐ μόνον περὶ δύο λέγει,
ὅπερ κυρίως δηλοῖ τὰ ἀμφότερα, ἀλλὰ καὶ περὶ τριῶν· ὥς τε οὖν
οὐ δεῖ ἐκ τῆς ἔξωθεν ἀκριβολέκτου κυριότητος κρίνειν τὰς τῶν ἀπλῶν
καὶ ἀγραμμάτων ἀλιέων συγγραφάς· ἐκ τούτων γὰρ πᾶσα ὡς 20
εἰπεῖν αἵρεσις γενᾶται, κατὰ κυριολεξίαν ἐπὶ τινῶν λόγων τὰς γρα-
φὰς πολυπραγμανεῖν ζητούντων.

9 Ἐγένετο δὲ κραυγὴ μεγάλη· καὶ ἀναστάντες τινὲς
τῶν γραμματέων τοῦ μέρους τῶν Φαρισαίων, διεμάχοντο,
λέγοντες, οὐδὲν κακὸν εὐρίσκομεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. 25
εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος, μὴ θεομαχῶ-
μεν.

Τοῦ Χριστοπτόμοι. Διατί μὴ πρὸ τούτου ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπελο-
γήσαντο; ὁρᾷς ὅταν τὰ πάθη ὑποχωρήσῃ, πῶς ἡ ἀλήθεια εὐρί-
σκεται· ποῖον ἔγκλημα; φησὶν· “εἰ ἄγγελος αὐτῷ ἐλάλησεν ἢ 30
“πνεῦμα.” ὅρα συνετῶς τὸν Παῦλον, οὐδεμίαν αὐτοῖς δόντα
λαβὴν.

Ἰσιδώροτ Πηλοτσιότοτ ἐπιστολῆς Ἀδην. “Εἰ δὲ πνεῦμα

“ ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος” τὸ γὰρ “ εἰ” ἢ ἔστι· τουτέστιν, ἢ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος.

ἈΠΗΚΟΝΙΟΤ. “ Εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος.” ἀσαφές τὸ ῥητόν, ἢ γὰρ λείπει τι αὐτῷ πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ νοήματος, ἵνα ἢ οὕτως· εἰ δὲ πνεῦμα ἢ ἄγγελος ἐλάλησεν αὐτῷ 5 τὴν μηχανὴν τοῦ λόγου, ἵνα ἐκφύγῃ τὴν ἐπιβουλήν, ἀδηλόν φησιν· ἢ ὡς ἀπὸ τῶν Φαρισαίων τὸ ῥήμα λεκτέον· “ εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος,” ἀντὶ τοῦ, ἰδοὺ τὰ περὶ ἀναστάσεως λαλῶν δῆλός ἐστιν, ἢ διὰ Πνεύματος Ἁγίου ἢ δι’ ἀγγέλου κατηχηθεῖς τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον. 10

10 Πολλῆς δὲ γενομένης στάσεως, φοβηθεὶς ὁ χιλιάρχος μὴ διασπασθῆ ὁ Παῦλος ὑπ’ αὐτῶν, ἐκέλευσε τὸ στράτευμα καταβὰν ἀρπάσαι αὐτὸν ἐκ μέσου αὐτῶν, ἄγειν τὲ εἰς τὴν παρεμβολήν.

Τοῦ ἄττοῦ. Φοβεῖται λοιπὸν ὁ χιλιάρχος μὴ διασπασθῆ, 15 ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι· καὶ οὐκ ἀκίνδυνον ἦν τὸ πρᾶγμα· ὁρᾷς ὅτι δικαίως ὠμολόγησεν ἑαυτὸν Ῥωμαῖον εἶναι· ἢ γὰρ ἂν οὐδὲ νῦν ἐφοβήθη· καὶ τὸ στράτευμα λοιπὸν ἀρπάζει αὐτὸν ὡς ἴδιον, οἶμαι.

11 Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐπιστὰς αὐτῷ ὁ Κύριος εἶπε, 20 θάρσει· ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ, οὕτως δεῖ καὶ εἰς Ῥώμην μαρτυρῆσαι.

Τοῦ Χρῆστοτόμοῦ. “ Οὐρα πόση ἢ παράκλησις· πρῶτον αὐτὸν ἐπαινεῖ, “ ὡς διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ,” φησιν, “ ἐν Ἱεροσολύμοις.” εἶτα οὐκ ἀφίησιν οὐδὲ τὸ ἀδηλόν τῆς ἀποδημίας φοβηθῆναι τῆς ἐπὶ 25 Ῥώμην· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ, φησιν, οὐκ ἀπελεύση μόνος, ἀλλὰ τοσαύτη χρῆσις παρρησίας· ὅτι σωθήσεται ἐδηλοῦτο, ἀλλ’ ὅτι καὶ ἐπὶ μεγάλοις στεφάνοις.

Διατί δὲ οὐ πρὶν ἢ ἐμπεσεῖν εἰς τὸν κίνδυνον ἐφάνη αὐτῷ; ὅτι αἰεὶ ἐν ταῖς θλίψεσι παρακαλεῖ ὁ Θεός· τότε γὰρ ποθεινότερον 30 φαίνεται, καὶ ἐν τοῖς κινδύνοις ἐγγυμνάζων ἡμᾶς· καὶ μετὰ τὸ φαῖναι πάλιν ἀφίησιν αὐτὸν ἀνθρωπίνως σωθῆναι· τί δὴ τοῦτο οὐκ ἐβορυβήθη; οὐδὲ εἶπεν, ἄρα ἠπάτημαι παρὰ Χριστοῦ, ἀλλ’

ἐπίστευσεν; οὐ μὴν ἐπειδὴ ἐπίστευσεν, ὑπνωσεν ἀλλὰ τὰ ἐνόητα ἐξ ἀνθρωπίνης σοφίας οὐ προέδωκεν. ἀνάγκη τινα ἑαυτοῖς ἐκεῖνοι περιέθηκαν διὰ τοῦ ἀνεθαιματισμοῦ· ἰδοὺ νηστεία ἀνδροφονίας μήτηρ· καθάπερ ὁ Ἡρώδης ἀνάγκη τὴν ἀπὸ τοῦ ὄρκου ἑαυτῶ ἐπέθηκεν, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι· τοιαῦτα γὰρ τὰ διαβολικά· προ- 5 σχήματι δῆθεν εὐλαβείας τὰς παγίδας τίθησι· καὶ μὴν ἐχρῆν προσελθεῖν, ἐχρῆν αἰτιάσασθαι, δικαστήριον συγκροτῆσαι· ταῦτα γὰρ οὐχ ἱερέων ἀλλὰ λησταρχῶν· ταῦτα οὐκ ἀρχόντων ἀλλὰ λυμαιομένων· καὶ τὸν ἄρχοντα διαφθεῖραι ἐπιχειροῦσιν· ἀλλ' ὠκονομήθη, ὥστε καὶ ἐκεῖνοι καταμαθεῖν αὐτῶν τὴν ἐπιβουλὴν. 10

Τοῦτ' αἴτιον. Ἄει μὲν γὰρ οἱ ἅγιοι θαυμαστοί, καὶ πολλῆς γέμουσι χάριτος· μάλιστα δὲ ὅταν διὰ Χριστὸν κινδυνεύωσιν, ὅταν δέσμοι γίνωνται· καθάπερ γὰρ στρατιώτης γενναῖος, αἰεὶ μὲν καὶ ἀπλῶς ἐγγυμναζόμενος τοῖς ὅπλοις, ἠδὲ θέαμα τοῖς ὄρωσι γίνεται, μάλιστα δὲ ὅταν εἰστήκη καὶ παρατάττηται παρ' αὐτὸν 15 τὸν βασιλέα, οὕτω δὴ καὶ Παῦλον ἐνόησον, ὅσον ἦν ἰδεῖν μετὰ τῶν δεσμῶν αὐτὸν διδάσκοντα.

ΚΕΦ. ΛΔ.

Περὶ ἐπιβουλῆς μελετωμένης ὑπὸ Ἰουδαίων κατὰ Παῦλον, καὶ μηνύσεως αὐτῆς πρὸς Λυσίαν. 20

12 Γενομένης δὲ ἡμέρας, ποιήσαντες συστροφὴν οἱ Ἰου-
δαῖοι, ἀναθεμάτισαν ἑαυτούς, λέγοντες μήτε φαγεῖν μήτε
13 πιεῖν, ἕως οὐ ἀποκτείνωσι τὸν Παῦλον· ἦσαν δὲ πλείους
τεσσαράκοντα οἱ ταύτην τὴν συνωμοσίαν ποιησάμενοι·
14 οἵτινες προσελθόντες τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέ- 25
ροις εἶπον, ἀναθέματι ἀναθεματίσαμεν ἑαυτούς, μηδεὶν οὐδὲ
15 γεύσασθαι ἕως οὐ ἀποκτείνωμεν τὸν Παῦλον. νῦν οὖν
ὑμεῖς ἐμφανίσατε τῷ χιλιάρχῳ σὺν τῷ συνεδρίῳ, ὅπως
καταγάγῃ αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς, ὡς μέλλοντας ἀκριβέστερον
διαγινώσκειν τὰ περὶ αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ, πρὸ τοῦ ἐγγίσειν 30
αὐτὸν, ἔτοιμοί ἐσμεν τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν.

Τοῦτ' αἴτιον. Ὅρα πῶς σφοδροὶ καὶ ἀμυντικοὶ περὶ τὴν κακίαν, καὶ τεσσαράκοντα ὁμοῦ· τοιοῦτον γὰρ τὸ ἔθος· ὅταν μὲν ἐπὶ ἀγαθῶ

δεῖ συμφωνῆσαι, οὐδὲ δύο συνέρχονται· ὅταν δὲ ἐπὶ κακῷ, δῆμος ὀλόκληρος* καὶ λαμβάνουσι κοινονοὺς τοὺς ἄρχοντας.

Τοῦ Χριστοστόμου. "Ορα πῶς πρόεισι τὸ κακόν· ἡ πικρία τὸν θυμὸν ἔτεκεν, ὁ θυμὸς τὴν ὀργήν· ἡ ὀργὴ τὴν κραυγὴν, ἡ κραυγὴ τὴν βλασφημίαν· ἡ βλασφημία τὰς πληγὰς, αἱ πληγαὶ τὰ 5 τραύματα, τὰ τραύματα θάνατον.

Τοῦ αὐτοῦ. "Ἀναθεμάτισαν ἑαυτοὺς" τίς ἡ τοσαύτη σπουδὴ, "ὅπως καταγάγῃ αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς;" οὐχὶ δεῦτερον πρὸς ἡμᾶς ἐδημηγόρησεν; οὐχὶ Φαρισαῖον ἑαυτὸν εἶπε; τί τὸ περιττόν; ὅντως οὐδὲν ἐφοβοῦντο οὔτε δικαστήρια οὔτε νόμους· οὕτως οὐδὲν αὐτοῖς 10 ἀτόλμητον ἦν· καὶ τὴν γνώμην εἰσηγοῦνται καὶ τὴν πράξιν ἐπαγγέλλονται· ἀνάγκη αὐτοῖς τινα ἐκεῖνοι περιέθηκάν διὰ τοῦ ἀναθεματισμοῦ.

Ἀμμωνίος. "Ἀναθεμάτισαν ἑαυτοὺς," ἀντὶ τοῦ ἔξω εἶναι τῆς κατὰ Θεὸν πίστεως εἶπον ἑαυτοὺς, εἰ μὴ ποιήσαιεν τὰ δόξαντα· 15 εἴτε οὖν ἐψεύσαντο τὴν ὑπόσχεσιν, ὡς καὶ ἐψεύσαντο, ἀνάθεμά εἰσιν· εἴτε καὶ τὸν Παῦλον δίκαιον ἄνδρα καὶ ἀκατάκριτον ἐξεργόνοι αὐτοῖς φονεῦσαι, πάλιν ὡς φονεῖς ἀνάθεμα ἑαυτοὺς ἐποίουν· ἦτοι ὁ Θεὸς ἐποίει αὐτοὺς, εἰ καὶ παρεσιώπων οἱ ἄρχιερεῖς.

16 Ἀκούσας δὲ ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς Παύλου τὴν ἐνέδραν, 20 παραγενόμενος καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν παρεμβολὴν, ἀπήγγειλε τῷ Παύλῳ.

Τοῦ Χριστοστόμου. Τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας ἦν, τὸ μὴ συνιδεῖν αὐτοὺς, ὅτι ἀκούσεται· τί οὖν ὁ Παῦλος; οὐκ ἐθορυβήθη ἀλλὰ συνείδεν, ὅτι Θεοῦ ἔργον ἐστὶ τοῦτο· καὶ τὸ πᾶν ἐπ' αὐτὸν 25 ρίψας, οὕτως ἑαυτὸν ἀφίησιν.

Ἀμμωνίος. Μᾶλλον ὡς Ἰουδαῖος ὢν καὶ συνὼν αὐτοῖς ἤκουσε· σημειωτέον δὲ ὅτι οὐ συγγένεια ποιεῖ ὁμοπίστους, ἀλλ' ὁ τρόπος· ἢ καὶ οὐκ ἦν Ἰουδαῖος, καὶ ἀκούσας ἤλθε, καὶ προδιωρθώσατο τὸν Παῦλον. 30

* Ὅτι παρεπέμφθη ὁ Παῦλος τῷ ἡγεμόνι εἰς Καισάρειαν μετὰ στρατιωτῶν καὶ γραμματέων.

17 Προσκαλεσάμενος δὲ ὁ Παῦλος ἓνα τῶν ἑκατοντάρχων, εἶπε, τὸν νεανίαν τοῦτον ἀπάγαγε πρὸς τὸν χιλί-

18 αρχον· ἔχει γάρ τι ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ. ὁ μὲν οὖν παρα-
λαβὼν αὐτὸν ἤγαγε πρὸς τὸν χιλιάρχον, καὶ φησὶν, ὁ
δέσμιος Παῦλος προσκαλεσάμενός με, ἠρώτησε τοῦτον
τὸν νεανίαν ἀγαγεῖν πρὸς σε, ἔχοντά τι λαλῆσαί σοι.
19 ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ὁ χιλιάρχος, καὶ ἀνα-
χώρησας κατ' ἰδίαν ἐπυνθάνετο, τί ἐστίν, ὃ ἔχεις ἀπα-
20 γεῖλαί μοι; εἶπε δὲ, ὅτι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι συνέθεντο τοῦ
ἐρωτηῆσαί σε, ὅπως αὔριον τὸν Παῦλον καταγάγῃς εἰς
τὸ συνέδριον, ὡς μελλόντων τί ἀκριβέστερον πυνθάνε-
21 σθαι περὶ αὐτοῦ. σὺ οὖν μὴ πεισθῆς αὐτοῖς· ἐνεδρεύ- 10
ουσι γὰρ αὐτὸν ἐξ αὐτῶν ἄνδρες πλείους τεσσαράκοντα,
οἵτινες ἀναθεμάτισαν ἑαυτοὺς μῆτε φαγεῖν μῆτε πιεῖν,
ἕως οὐ ἀνέλωσιν αὐτόν· καὶ νῦν ἑτοιμοί εἰσι, προσδε-
χόμενοι τὴν ἀπὸ σοῦ ἐπαγγελίαν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Πάλιν ἀνθρωπίνῃ σώζεται προμηθεΐα· καὶ 15
ὅρα ὁ Παῦλος οὐδένα ἀφήσει μαθεῖν, οὐδὲ τὸν ἑκατόνταρχον, ὥστε
μὴ τὸ πρᾶγμα γενέσθαι διὰ δῆλον· ἀλλὰ λαβὼν ὁ ἑκατόνταρχος
ἀπήγαγε τῷ χιλιάρχῳ· καὶ καλῶς ὁ χιλιάρχος κελεύει κρῖναι,
ὥστε μὴ γενέσθαι δῆλον· καὶ τότε λέγει τοῖς ἑκατοντάρχοις τὸ τί
δεῖ γένεσθαι. 20

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τόπον-
ματος. Τί λέγεις; καὶ Παῦλος κινδύνους ἐφοβεῖτο; καὶ σφό-
δρα ἐδεδοίκει· εἰ γὰρ καὶ Παῦλος ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπος ἦν· τοῦτο
δὲ οὐκ ἔγκλημα τοῦ Παύλου, ἀλλ' ἀσθένεια μὲν τῆς φύσεως,
ἐγκώμιον δὲ τῆς προαιρέσεως, ὅτι καὶ δεδοικὸς θάνατον καὶ πλη- 25
γὰς, οὐδὲν ἀνάξιον διὰ τὸν φόβον τοῦτον ἐποίησεν· ὡς οἱ λέγοντες
ὅτι οὐκ ἐφοβεῖτο πληγὰς, οὐ μόνον αὐτὸν οὐ σεμνύνουσιν, ἀλλὰ καὶ
ὑποτέμνονται πολὺ τῶν ἐπαίνων· εἰ γὰρ οὐκ ἐφοβεῖτο, ποία καρ-
τερία, ἢ ποία φιλοσοφία τὸ τοὺς κινδύνους φέρειν; ἐγὼ γὰρ διὰ
τοῦτο αὐτὸν θαυμάζω, ὅτι φοβούμενος, καὶ οὐχ ἀπλῶς φοβούμενος, 30
ἀλλὰ καὶ τρέμων τοὺς κινδύνους, διὰ παντὸς ἔδραμε στεφανού-
μενος· καὶ οὐδενὶ τῶν δικαίων ἐνέδωκεν ἐκκαθαίρων τὴν οἰκουμένην,
καὶ πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης τὸ κήρυγμα σπεύρων.

22 Ὁ μὲν οὖν χιλιάρχος ἀπέλυσε τὸν νεανίαν, παραγγείλας μηδενὶ ἐκκαλῆσαι, ὅτι ταῦτα ἐνεφάνισας πρὸς με.

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Ὁικονομήθη ὥστε κάκεινον μαθεῖν αὐτῶν τὴν ἐπιβουλήν· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ μηδὲν ἔχειν εἰπεῖν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ 5 λάβρα ἐπιχειρεῖν ἡλεγεῖν ἑαυτοὺς μηδὲν ὄντας· εἰκὸς δὲ καὶ μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι αὐτὸν προσελθεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς αὐτοῦντας, καὶ καταισχυθῆναι· οὐ γὰρ δὴ ἐβούλετο οὔτε ἀρνήσασθαι οὔτε ἐπινεῦσαι· τότε δὲ ἐπίστευσεν ἐκ τῶν ἤδη γενομένων.

23 Καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν ἑκατοντάρχων 10 εἶπεν, ἐτοιμάσατε στρατιώτας διακοσίους, ὅπως πορευθῶσι, μεχρὶ Καισαρείας, καὶ ἵππεῖς ἑβδομήκοντα, καὶ δεξιολάβους διακοσίους, ἀπὸ τρίτης ὥρας τῆς νυκτός· 24 κτήνη τε παραστήσαι, ὅπως ἐπιβάσαντες τὸν Παῦλον 25 διασώσωσι πρὸς Φήλικα τὸν ἡγεμόνα· γράψας ἐπιστο- 15 26 λὴν περιέχουσαν τὸν τύπον τοῦτον· Κλαῦδιος Λυσίας 27 τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι Φήλικι χαίρειν. τὸν ἄνδρα τοῦτον συλληφθέντα ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ μέλλοντα ἀναιρεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἐπιστὰς σὺν τῷ στρατεύματι ἐξελόμην, μαθὼν ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι. 20

Τοῦ ἀπτοῦ. Πέμπεται λοιπὸν ἐν Καισαρείᾳ, ἵνα καὶ ἐκεῖ διαλεχθῆ ἐπὶ μείζονος θεάτρου καὶ λαμπροτέρου τοῦ ἀκροατηρίου· ἵνα μὴ ἔχωσι λέγειν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι εἰ εἶδομεν Παῦλον, ἐπιστεύσαμεν ἂν, εἰ ἠκούσαμεν αὐτοῦ διδάσκοντος· καὶ αὐτὴ οὖν αὐτοῖς ἡ ἀπολογία ἐκκόπτεται. 25

28 Βουλόμενός τε ἐπιγινῶναι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐνεκάλουν 29 αὐτῷ, κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν· ὃν εὔρον ἐγκαλούμενον περὶ ζητημάτων τοῦ νόμου αὐτῶν, μηδὲν δὲ ἄξιον θανάτου ἢ δεσμῶν ἔχοντα ἔγκλημα. 30 μνησθείσης δέ μοι ἐπιβουλής ἔσεσθαι, ἐξαυτῆς ἔπεμψα 30 πρὸς σε, παραγγείλας καὶ τοῖς κατηγοροῖς λέγειν τὰ πρὸς αὐτὸν ἐπὶ σοῦ. ἔρωσο.

Τοῦ Χριστοῦ. Ὅρα πῶς διὰ τῆς ψήφου τῶν ἔξω ἀθνοῦται ὁ Παῦλος, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς παρὰ Πιλάτου ὅρα τὴν κακίαν ἀναιρουμένην· παρέδωκαν γὰρ αὐτὸν, ὥστε καὶ ἀνελεῖν καὶ καταδικάσαι· γίνεται δὲ τὸναντίον· καὶ σώζεται καὶ ἀθῶος εὑρίσκεται· εἰ γὰρ μὴ οὗτος, κἂν διεσπᾶσθη· εἰ μὴ οὗτος, ἀπώλετο, κἂν κατε- 5 δικᾶσθη. οὐ μόνον ἐκείνης αὐτὸν τῆς ὁρμῆς ἐξαιρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἄλλης πολλῆς· ὅρα πῶς αὐτῷ ὑπερέτης γίνεται, ὥστε ἀκινδύνως διασωθῆναι μετὰ τῆς παρατάξεως.

ΚΕΦ. ΛΕ.

Τερτύλλον περὶ Παύλου κατηγορία, καὶ αὐτοῦ ἀπολογία ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος. 10

31 Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται, κατὰ τὸ διατεταγμένον αὐ-
τοῖς, ἀναλαβόντες τὸν Παῦλον, ἤγαγον διὰ νυκτὸς εἰς
32 τὴν Ἀντιπατρίδα. τῇ δὲ ἑπαύριον ἔασαντες τοὺς ἵππεῖς
πορεύεσθαι σὺν αὐτῷ, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν παρεμβολήν·
33 οἵτινες ἐλθόντες εἰς τὴν Καισάρειαν, καὶ ἀναδόντες τῷ 15
ἡγεμόνι τὴν ἐπιστολὴν, παρέστησαν καὶ τὸν Παῦλον
34 αὐτῷ. ἀναγνοὺς δὲ, καὶ ἐπερωτήσας ἐκ ποίας ἐπαρχίας
35 ἐστὶ, καὶ πυθόμενος ὅτι ἀπὸ Κιλικίας, διακούσομαί σου,
ἔφη, ὅταν οἱ κατηγοροὶ σου παραγένωνται.

Τοῦ αὐτοῦ. Καθάπερ εἰ βασιλέα τινα δορυφόροι παρέπεμπον 20 μετὰ τσοῦτου πλήθους, καὶ ἐν νυκτὶ, φοβούμενοι τοῦ δήμου τὴν ὁρμὴν· ἐπεὶ οὖν τῆς πόλεως αὐτὸν ἐξέβαλον, τότε ἀφίστανται· οὐκ ἂν μετὰ τῆς ἀσφαλείας ἐξέπεμψεν, εἰ μὴ καὶ αὐτῆς ἔτυχε, οὐδὲν αὐτοῦ κατεγνωκῶς· καὶ ἐκείνων ἤδει τὸ φονικόν.

Ἐκέλευσέ τε αὐτὸν ἐν τῷ πραιτωρίῳ Ἡρώδου φη- 25
1 λᾶσσεσθαι. μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας κατέβη ὁ ἀρχιερεὺς
Ἀνανίας μετὰ πρεσβυτέρων τινῶν καὶ ῥήτορος Τερτύλ-
λου τινός,

Ἀμμαονίος. Σημειώτεον ὅτι ἐν Καισαρείᾳ ἐστὶ τὸ πραιτώριον Ἡρώδου· “ἐνεφάνισαν τῷ ἡγεμόνι” λείπει πάλιν τῷ ῥήτῳ πρὸς 30 τὸ νόημα λέξις, ἵνα ἢ οὕτως· οἵτινες ἐνεφάνισαν διδασκαλικὸν χάρ-
την κατὰ τοῦ Παύλου.

Οἷτινες ἐνεφάνησαν τῷ ἡγεμόνι κατὰ τοῦ Παύλου.

Τοῦ Χριστοῦ μοτο. Ὅρα πῶς οὐδὲ οὕτως ἀπέστησαν, μυρίοις κωλύμασι κωλυόμενοι, ἀλλ' ἔρχονται ὥστε καὶ ἐκεῖ καταισχυνηθῆναι.

- 2 Κληθέντος δὲ αὐτοῦ, ἤρξατο κατηγορεῖν ὁ Τέρτυλλος, λέγων· πολλῆς εἰρήνης τυγχάνοντες διὰ σοῦ, καὶ διορθωμάτων πολλῶν γινομένων τῷ ἔθνει τούτῳ διὰ τῆς σῆς προνοίας, πάντα τε καὶ πανταχοῦ ἀποδεχόμεθα, κράτιστε Φῆλιξ, μετὰ πάσης εὐχαριστίας.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς τοῖς ἐπαίνοις προκαταλαμβάνεται τὸν ἰοδικαστὴν ἐκ προοιμίων, καὶ ὡς νεωτεροποιὸν καὶ στασιαστὴν βούλεται παραδοῦναι τὸν Παῦλον· εἶτα πῶς πολλὰ ἔχων εἰπεῖν παρέτρεχεν.

- 4 Ἴνα δὲ μὴ ἐπὶ πλείον σε ἐγκόπτω, παρακαλῶ συντόμως ἀκοῦσαι ἡμῶν τῇ σῇ ἐπιεικείᾳ. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς εἰς ἐπιθυμίαν ἐμβάλλει κολάσεως τὸν δικαστὴν, εἶγε ἔμελλεν τὸν τὴν οἰκουμένην ἀνατρέποντα καθέξειν.

- 5 Εὐρόντες γὰρ τὸν ἄνδρα τούτου λοιμὸν, καὶ κινοῦντα στάσεις πᾶσι τοῖς Ἰουδαίοις τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην,

Τοῦ αὐτοῦ. “Τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην,” φησιν, “Ἰουδαίοις 20 “στάσεις κινῶντα,” ὡς εὐεργέτην λοιπὸν καὶ κοινὸν σωτήρα τοῦ ἔθνους ἔμελλον ἀνακηρύττειν.

Πρωτοστάτην τὴν τῆς τὸν Ναζωραίων αἰρέσεως·

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐδόκει τοῦτο ἐπονείδιστον εἶναι, τὸ τῶν Ναζωραίων· καὶ ἀπὸ τούτου πάλιν διέβαλλον αὐτόν· ἡ γὰρ Ναζαρέτ 25 εὐτελής ἦν.

Ἀμμωνίος. Αἰρετικούς λέγει τοὺς Ναζωραίους ὁ Τέρτυλλος, ὡς εἶναι καὶ ταύτην ἐν Ἰουδαίοις αἵρεσιν· μάλλον δὲ ὁ Τέρτυλλος Ἕλλην ἦν· διὸ καὶ ἐρητόρευεν, ἥτοι ἐδικολόγει.

- 6 Ὅς καὶ τὸ ἱερὸν ἐπέειρασε βεβηλώσαι· ὃν καὶ ἐκράτῃσαμεν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον ἠβελήσαμεν κρῖναι.

Τοῦ Χριστοῦ. Ὅρα πῶς καὶ τὸν νόμον ὑβρίζουσιν, εἶγε τοῦτο νόμου ἦν, τὸ τύπειν, τὸ ἀναίρειν, τὸ ἔεδρα ποιεῖν.

7 Παρελθὼν δὲ Λυσίας ὁ χιλιάρχος μετὰ πολλῆς βίας
8 ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγε, κελεύσας τοὺς κατηγο-
ρους αὐτοῦ ἔρχεσθαι ἐπὶ σέ· παρ' ᾧ δυνήσῃ αὐτὸς ἀνα- 5
κρίνας περὶ πάντων τούτων ἐπιγνώσῃ, ὧν ἡμεῖς κατη-
9 γοροῦμεν αὐτοῦ· συνεπέθοντο δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, φά-
σκοντες ταῦτα οὕτως ἔχειν.

Τοῦ λῆτοῦ. Εἶτα καὶ τοῦ Λυσίου κατηγορία· οὐ προσῆκον αὐτῷ, φησὶ, μετὰ πολλῆς βίας ἀπέσπασε. Καὶ μετ' ὀλίγα— 10
“Ἐπειράσέ,” φησι, “βεβηλώσαι τὸ ἱερόν,” τὸ δὲ πῶς οὐ λέγει· καὶ τὸ μὲν ἐκείνου οὕτως ἐπῆρεν ὅρα δὲ τὰ αὐτῶν πῶς ἐλαττοῖ· “ἐκρατήσαμεν,” φησι, “καὶ ἠθελήσαμεν κρίνας κατὰ τὸν ἡμέτερον “νόμον” δείκνυσιν ὅτι ἐπηρεάζονται εἰς δικαστήρια ξένα ἐρχόμενοι, καὶ ὅτι οὐκ ἂν ἐνώχλησαν αὐτῷ, εἰ μὴ ἐκείνος ἠνάγκασε, καὶ ὅτι οὐ 15
προσῆκον αὐτῷ ἤρπασε τὸν ἄνδρα· καὶ γὰρ τὰ ἀδικήματα πρὸς ἡμᾶς, ἠνίκα τὸ δικαστήριον παρ' ἡμῖν ἔδει γενέσθαι· ὅτι γὰρ τοῦτο ἐστὶν ὅρα τὸ ἐξῆς· “μετὰ πολλῆς,” φησι, “βίας” βία γὰρ τοῦτο ἐστὶ· “παρ' οὗ δύνασαι,” φησι, “γῶναι” εἰ δὲ κατηγορή-
σαι τολμᾷ, μέγας συγγνωμονικὸς ὁ ἀνὴρ· οὐδὲν ἀπλῶς μετέρχε- 20
ται· εἶτα πάλιν ἵνα μὴ δοξῆ ψευδεσθαι, αὐτὸν ἐπίστησιν ἑαυτοῦ κατήγορον τὸν Παῦλον· “παρ' οὗ,” φησι, “δύνασαι ἀνακρίνας “γῶναι”· εἶτα καὶ μάρτυρες τῶν εἰρημέων κατήγοροι· αὐτοὶ μάρτυρες καὶ κατήγοροι.

10 Ἀπεκρίθη δὲ Παῦλος, νεύσαντος αὐτῷ τοῦ ἡγεμόνος 25
λέγειν, ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε κριτὴν δίκαιον τῷ ἔθνει
τούτῳ ἐπιστάμενος, εὐθύμος τὰ ἑμαυτοῦ ἀπολογοῦμαι·
11 δυναμένου σου ἐπιγνώσῃ, ὅτι οὐ πλείους εἰσὶ μοι ἡμέ-
ραι δεκαδύο, ἀφ' ἧς ἀνέβην προσκυνήσων εἰς Ἱερου-
σαλήμ·

30

Τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ ἔστι ταῦτα τὰ κολακείας ῥήματα ἀλλὰ μαρτυρίας, μαρτυρήσῃ τῷ δικαστῇ δικαιοσύνην· ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον· “εἰρήνης” γὰρ, φησι, “τυγχάνοντες διὰ σοῦ” τί οὖν στασιάζ-

ζεσθε ἀδίκως· οὗτος δὲ τὸ δίκαιον ζητεῖ· ὅτι “ ἐκ πολλῶν ἐτῶν,” καὶ τί τοῦτο; ὅτι οὐκ ἂν εὐθέως ἐπιστάς στάσιν ἐκίνησα· ἐπειδὴ ὁ κατήγορος οὐδὲν εἶχε δεῖξαι ἐν Ἱεροσολύμοις, ὅρα τί φησι· “ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν Ἰουδαίοις.” διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἐνταῦθα αὐτὸν ἔλκει· “ προσκυνῆσαί,” φησιν, “ ἀνέβην,” τοσοῦτον 5 ἀπέχω τοῦ στάσεις κινεῖν καὶ τούτῳ ἐνδιατρίβει τῷ λόγῳ, ὅπερ ἦν ἰσχυρόν.

- 12 Καὶ οὔτε ἐν τῷ ἱερῷ εὐρόν με πρὸς τινα διαλεγό-
μενον ἢ ἐπισύστασιν ποιοῦντα ὄχλου, οὔτε ἐν ταῖς συν-
13 αγωγαῖς, οὔτε κατὰ τὴν πόλιν· οὔτε παραστήσαι δύναμ- 10
ται περὶ ὧν νῦν κατηγοροῦσί μου.

Τοῦ Χρτιστοστόμοι. Τί οὖν ἀνέβης; τί ἤλθες προσκυνῆσαι; ἐλεημοσύνας, φησι, ποιῆσαι· τοῦτο οὐκ ἦν στασιώδους· κάκεῖνος μὲν πρωτοστάτην φησὶ, καθάπερ ἐπὶ μάχης καὶ συστάσεως· οὗτος δὲ ὅρα ἐπεικῶς ἀποκρίνεται· “ ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα κριτὴν 15 “ δίκαιόν,” φησι· οὐκ ἄρα ξένος ἐστὶν οὐδὲ ἀλλότριος, οὐδὲ νεω-τεροποιός· εἶγε ἐκ πολλῶν ἐτῶν οἶδε τὸν δικαστήν· καὶ καλῶς ἐπήγαγε τὸ δίκαιον· ἵνα μὴ πρὸς τὸν ἀρχιερέα ἴδῃ, μηδὲ πρὸς τὸν δῆμον, μηδὲ πρὸς τὸν κατήγορον· ὅρα πῶς οὐ προήχθη εἰς ὕβριν, καίτοιγε ἀνάγκης οὔσης. 20

- 14 Ὁμολογῶ δὲ τοῦτό σοι, ὅτι κατὰ τὴν ὁδὸν ἦν λέγου-
σιν αἵρεσιν, οὕτως λατρεύω τῷ πατρίῳ Θεῷ,

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Μετὰ τὴν κλήσιν τοῦ εἶναι Ἀπόστολος Χριστοῦ, λατρεύων τῷ πατρίῳ Θεῷ λέγων, δείκνυσιν ἕνα ὄντα Θεὸν παλαιᾶς τε καὶ νέας. 25

Ἀμικωνίῳ. Ὁδὸν λέγει τὴν πίστιν ἣτοι τὴν παράδοσιν· καὶ σημειωτέον ὅτι Ναζωραῖοι πιστεύουσι τῷ Θεῷ τῷ πατρίῳ, καὶ τοῖς κατὰ τὸν νόμον, καὶ τοῖς προφήταις, καὶ εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν· δείκνυσιν ὁ Παῦλος, ἐξ ὧν φησι, “ τῷ πατρίῳ Θεῷ λατρεύω,” ὅτι εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστεύει· ἀλλ’ οὐκ ἄλλον σέβει Θεὸν, ἀλλὰ 30 τὸν αὐτὸν ὄντα τῷ Πατρὶ τῷ ἐκ νόμου καὶ προφήτων κηρυχθέντι· καὶ ὅτι οἱ εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύοντες, ὡς καὶ ὁ Παῦλος, δέχονται Μωσέως τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας· καὶ βλέπε μὴ ἐκ τῆς τοῦ ῥητοῦ ἀκριβείας μόναις δεῖ ἐγκύπτειν ταύταις ταῖς βίβλοις,

εἰ μὴ τι γε καταχρηστικῶς, ὡς πάσης οὔσης παλαιᾶς γραφῆς θεοπνεύστου καὶ ὠφελίμου, δέξοιτό τις καὶ τὴν Ἑσθῆρ καὶ Ἰουδῆθ, καὶ τὴν Τωβί βίβλον.

Διαίτημοι. Ἐπειδὴ μετὰ τὸ γενέσθαι Ἀπόστολον Ἰησοῦ ὁ Παῦλος ἑαυτὸν λέγει πιστεύειν τῷ πατρὶ Ἐφῶ καὶ τῷ νόμῳ καὶ 5 τοῖς προφήταις, φανεροῖ ὡς ὅτι ἓνα οἶδε Θεὸν παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης· διὸ καὶ συμφωνεῖ Φαρισαίοις καὶ αὐτοῖς ἐλπίζουσι πάντων ἀνθρώπων ἀνάστασιν, δικαίων καὶ ἀδίκων· καὶ ἐπειδὴ τινὲς αἰρετικοὶ ἀνάστασιν λέγουσιν οὐ σώματος ἀλλὰ ψυχῆς ἐκκαθαρομένης, πειστέον τί ἐροῦσι περὶ τῶν ἀνισταμένων ἀδίκων· τῶν 10 ὄντων κατ' αὐτοὺς χοϊκῶν, τῶν μὴ πεφυκῶτων καθαίρεσθαι· ὁ γὰρ Παῦλος εἶπεν ὅτι ἀδικοὶ ἀνίστανται· οὐκ οὐκ σωματῶν ἐστὶν ἡ δηλουμένη ἀνάστασις; εἴτα λέγουσι περὶ τῆς μεσότητος, ἣν καὶ ψυχικὴν φύσιν καλοῦσιν, ὅτι αὕτη ἡ μεσότης ὧδε ἔχει μεταπτώσιν, ὅπερ καλεῖται ἔγερσις, ὡς σημαίνει τὸ εἰρημένον ὀπίσω· “καὶ 15 “ἀναστάντες τινὲς τῶν γραμματέων διεμάχοντο λέγοντες, οὐδὲν “κακὸν εὐρίσκομεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ” καὶ πάλιν λέγουσι τοὺς ἐγειρομένους πρεσβυτέρους ἐπὶ τῷ διεστραμμένῳ λαλεῖν· πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι συνάδοντα ἡμῖν λαλεῖτε· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὕτω δοξάζομεν, ὅτι ἐκάστη ψυχὴ ἐν μεσότητί ἐστι, καὶ ὅπου θέλει 20 ῥέπει, ἢ εἰς ἀρετὴν ἢ εἰς κακίαν· καὶ τοῦτο ἐπὶ πάσης ἀνθρώπων ψυχῆς λέγομεν, ὅπερ αὐτοὶ ἐπὶ μόνῃς λέγουσιν εἶναι τῆς μεσότητος· κἂν τοίνυν ἀνίστασθαι τοὺς ἀδίκους λέγωσι τῷ ἀφίστασθαι ἀπὸ κακίας, καὶ εἰς ἀρετὴν ῥέπειν, ματαία εὐρίσκεται ἡ ἐλπίς ἢ περὶ τῆς τοιαύτης ἀναστάσεως, ἣν λέγουσιν οὗτοι· ἐκάστοτε τῆς 25 τοιαύτης ἀναστάσεως γινομένης· καθ' ἡμέραν γὰρ εἰσιν οἱ μετανοοῦντες· ἀλλ' οὐτε μάχεται ὑμῖν, λέγουσι, πᾶσαν μεταπτώσιν προαιρετικῆ ῥοπῆ γίνεσθαι, οὐ μὴν φύσεως γίνεσθαι μεταβολῆν, τὸ τοὺς πρεσβυτέρους εἰς ἐτέραν μετατραπῆναι βούλησιν.

Πιστεύων πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν νόμον καὶ τοῖς ἐν τοῖς 30 προφήταις γεγραμμένοις,

Τοῦ Χριστοῦ. Ἐχώριζον αὐτὸν ἐκεῖνοι· οὗτος συνεισάγει καὶ οἰκειοῖ ἑαυτὸν τῷ νόμῳ.

15 Ἐλπίδα ἔχων εἰς Θεὸν,

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ εἶπε πιστεύουσι πᾶσι τοῖς ἐν τοῖς προφήταις γεγραμμένοις· οὗτος γὰρ πᾶσιν ἐπίστευσεν, οὐκ ἐκεῖνοι· πῶς δὲ πᾶσι μακροῦ ἂν εἴη λόγου· καὶ οὐδαμοῦ τοῦ Χριστοῦ μέμνηται ἐπαῦθα· τὸ πιστεύειν εἰπὼν, καὶ τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν εἰσήγαγεν· ἀλλὰ τέως τῷ τῆς ἀναστάσεως ἐνδιατρίβει λόγῳ. 5

Ἦν καὶ αὐτοὶ οὗτοι προσδέχονται, ἀνάστασιν μέλειν ἔσθαι νεκρῶν, δικαίων τε καὶ ἀδίκων·

ΣΤΕΤΗΡΟΤ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ἘΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΚΩΔΙΚΕΛΛΩΝ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Μαρτυρεῖ ὁ Παῦλος, ὅτι πρὸς Ἰουδαίους οὐδαμῶς περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων διαφερόμεθα λόγου. 10

16 Ἐν τούτῳ καὶ αὐτὸς ἀσκῶ, ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχων πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους διὰ παντός.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἡ τελεία αὕτη ἀρετὴ, ὅταν μὴδὲ ἀνθρώποις δίδωμεν λαβὰς, καὶ παρὰ Θεῷ σπουδάζωμεν εἶναι ἀπρόσκοποι. 15

17 Δι' ἐτῶν δὲ πλειόνων ἐλεημοσύνας ποιήσων εἰς τὸ ἔθνος μου παρεγενόμεν καὶ προσφοράς·

Τοῦ αὐτοῦ. Πῶς οὖν ἂν ἐτάραξα, ὅς ὥστε ἐλεημοσύνην ποιῆσαι, τοσαύτην ἦλθον ὁδόν.

18 Ἐν αἷς εὗρον με ἠγνισμένον ἐν τῷ ἱερῷ, οὐ μετὰ ὄχλου οὐδὲ μετὰ θορύβου,

Τοῦ Χριστοστόμου. Πανταχοῦ τὴν στάσιν ἀναιρεῖ.

19 Τινὲς δὲ τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαίων, οὓς ἔδει ἐπὶ 20 σοῦ παρεῖναι καὶ κατηγορεῖν, εἴ τι ἔχοιεν πρὸς με· ἢ αὐτοὶ οὗτοι εἰπάτωσαν, τί εὗρον ἐν ἐμοὶ ἀδίκημα, στάν- 25 τος μου ἐπὶ τοῦ συνεδρίου,

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ περιουσία δικαιομάτων, μὴ φεύγειν τοὺς κατηγοροῦς, ἀλλ' ἔτοιμον εἶναι πᾶσι δίδόναι λόγον.

21 Ἦ περιὶ μιᾶς ταύτης φωνῆς, ἧς ἔκραξα ἐν αὐτοῖς ἔστῶς, ὅτι περιὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ σήμερον κρί- 30 νομαι ὑφ' ὑμῶν^d.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς διεκονοῦντο, ὅτι τὴν

^d ἡμᾶς Cod.

ἀνάστασιν ἐκήρυττον· τούτου γὰρ δειχθέντος, εὐκόλως καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπεισήγητο ὅτι ἀκέρση. Καὶ μετ' ὀλίγα—'Ἐν τῷ συνεδρίῳ, οὐχὶ κατ' ἰδίαν, ἀλλ' ἐξετάσεως γενομένης· ὅτι γὰρ ταῦτα ἀληθῆ λέγω, μαρτυροῦσιν οἱ περὶ τούτου ἐγκαλοῦντες.

- 22 Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φῆλιξ ἀνεβάλετο αὐτοὺς, ἀκρι- 5
βέστερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ, εἰπὼν, ὅταν Λυσίας ὁ
χιλίάρχος καταβῆ, διαγνώσομαι τὰ καθ' ὑμᾶς·

Τοῦτ' αἰτοῦ. Τούτέστιν ἐπιτηδὲς ὑπερέθετο, οὐ δεόμενος μαθεῖν, ἀλλὰ διακρούσασθαι τοὺς Ἰουδαίους· ἀφεῖναι οὐκ ἤθελε δι' ἐκείνους· κολάσαι οὐκ ἦν δυνατόν, ἀναίσχυντον γὰρ ἦν. 10

Ἀμμωνίот. Σημειωτέον ὅτι ἦδει ὁ Φῆλιξ τὴν πίστιν ἀκριβῶς, κατηχηθεὶς ἐκ τῆς παλαιᾶς τὰ περὶ Χριστοῦ, καὶ κατὰ ἀνθρωπαρέσκειαν^ο οὐκ ἀπέλυε τὸν Παῦλον, ὡς παρακατιῶν ὁ λόγος φησί· “θέλων δὲ χάριτας καταθέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Φῆλιξ” ἔτι γε μὴν καὶ χρήματα ἐλπίζων λαμβάνειν διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῦ· 15 ἦδει δὲ, ὡς ἔχων γυναῖκα Ἰουδαίαν, παρ' ἧς συνεχῶς ἤκουε ταῦτα.

- 23 Διαταξάμενος τῷ ἑκατοντάρχη τηρεῖσθαι αὐτὸν, ἔχειν 5
τε ἄνεσιν, καὶ μηδένα κωλύειν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηρε-
τεῖν ἢ προσέρχεσθαι αὐτῷ.

Τοῦτ' Χριστοστόμοτ. Καὶ οὗτος αὐτὸν ἀφήκεν ἐγκλημάτων· 20 ἀλλ' ἐκείνοις χαριζόμενος ἔτι κατεῖχεν· ἔτι δὲ καὶ προσδοκῶν χρήματα λήψεσθαι, μετεκαλεῖτο τὸν Παῦλον.

- 24 Μετὰ δὲ ἡμέρας τινὰς παραγενόμενος ὁ Φῆλιξ σὺν 5
Δρουσίλλῃ τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ οὔσῃ Ἰουδαία,

Ἀμμωνίот. “Σὺν Δρουσίλλῃ τῇ ἰδίᾳ γυναικί” παρὰ τὸν 25 νόμον αὐτῷ συνήφθη Ἰουδαία οὔσα Ἕλληνι· ἢ τάχα ἦν μὲν Ἰουδαία, γαμηθεῖσα δὲ αὐτῷ ἐγένετο Ἕλληνίς· διὸ καὶ ἐξέλεγεν αὐτῷ τὴν ἑαυτῆς πίστιν· ἢ οὖν Ἰουδαία ἦν καὶ ἔλεγεν, ἵνα καὶ μεταπέισῃ καὶ τὸν ἄνδρα· ἢ ὡς παραβᾶσα τὸν νόμον, καὶ εἰς τοῦτο παρέβη. 30

Μετεπέψατο τὸν Παῦλον, καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ περὶ τῆς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν πίστεως.

^ο ἀνθρωποπαρέσκειαν Cod.

Τοῦ Χριστοῦ. Σκόπει πῶς οὐ κρύπτει ἐνταῦθα τοῦ δικαστοῦ τὴν γνώμην· καίτοι εἰ κατεγνώκει, οὐκ ἂν τοῦτο ἐποίησεν, οὐδ' ἂν ἀκοῦσαι ἠθέλησε παρὰ καταδίκου καὶ πονηροῦ. Καὶ ὅρα τὸν Παῦλον, καίτοι πρὸς ἄρχοντα διαλεγόμενον, μηδὲν τούτων λέγοντα ὧν εἰκὸς ἀνεῖναι αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ “περὶ δικαιοσύνης,” 5 φησὶ, “καὶ τοῦ μέλλοντος κρίματος” καὶ ἀναστάσεως· καὶ τοσαύτη ἢ ἰσχύς τῶν ῥημάτων ἦν, ὥστε καὶ φοβῆσαι τὸν ἄρχοντα.

- 25 Διαλεγόμενον δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρατείας καὶ τοῦ μέλλοντος κρίματος, ἔμβοστος γενόμενος ὁ Φῆλιξ ἀπεκρίθη, τὸ νῦν ἔχον πορεύου· καιρὸν δὲ 10 26 μεταλαβὼν μετακαλέσομαί σε· ἅμα καὶ ἐλπίζων, ὅτι χρήματα δοθήσεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Παύλου, ὅπως λύσῃ αὐτόν· διὸ καὶ πυκνότερον αὐτὸν μεταπεμπόμενος διέλεγετο αὐτῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς τῆς ἀληθείας ἔχεται τὰ γραφόμενα· 15 μετεπέμπετο αὐτὸν συνεχῶς· οὐχὶ θαυμάζων αὐτὸν, οὐδὲ ἐπαινῶν τὰ λεγόμενα, οὐδὲ πιστεῦσαι βουλόμενος· ἀλλὰ τί; προσδοκῶν χρήματα δοθήσεσθαι, φησὶν, αὐτῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα τὴν πῶρῳσιν· τοιαῦτα ἀκούων, χρήματα προσεδόκει λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ· καὶ οὐδὲ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ 20 καὶ διαλεχθεὶς, πρὸς γὰρ τῷ τέλει τῆς ἀρχῆς ἦν, κατέλιπεν αὐτὸν δεδεμένον, ἵνα χαρίσῃται τοῖς Ἰουδαίοις· ὥστε οὐ χρημάτων ἐρᾷ μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξης· πῶς χρήματα, ἃ μισὰρ, παρὰ ἀνθρώπου τὸ ἐναντίον κηρύττοντος ἐπιζητεῖς; ὅτι δὲ οὐκ ἔλαβε, δῆλον ἐξ ὧν εἶασε δεδεμένον· λύσας ἂν εἴπερ ἔλαβεν. 25

ΚΕΦ. ΛV.

Περὶ τῆς Φήλικος διαδοχῆς καὶ τῆς Φῆστου προαγωγῆς, τῆς τε ἐπ' αὐτοῦ ἀνακρίσεως Παύλου καὶ ἐφέσεως.

- 27 Διετίας δὲ πληρωθείσης, ἔλαβε διάδοχον ὁ Φῆλιξ Πόρκιον Φῆστον· θελων τε χάριτας καταθέσθαι τοῖς 30 Ἰουδαίοις ὁ Φῆλιξ κατέλιπε τὸν Παῦλον δεδεμένον. 1 Φῆστος οὖν ἐπιβὰς τῇ ἐπαρχίᾳ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέβη 2 εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπὸ Καισαρείας. ἐνεφάνισαν δὲ αὐτῷ

οὶ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρῶτοι τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Παύ-
 3 λου, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, αἰτούμενοι χάριν παρ' αὐ-
 τοῦ, ὅπως μεταπέμψηται αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐνέ-
 4 δρασαν ποιοῦντες τοῦ ἀνελεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν ὁδόν. ὁ μὲν
 οὖν Φῆστος ἀπεκρίθη, τηρεῖσθαι τὸν Παῦλον ἐν Και- 5
 σαρεία, ἑαυτὸν δὲ μέλλειν ἐν τάχει ἐκπορεύεσθαι·

Τοῦ Χριστοτόμοι. Οἰκονομικῶς δὲ ἀφίσταται τῶν Ἱεροσο-
 λύμων πρὸς τοιαῦτα θηρία ἔχων· καὶ ἀξίουσιν αὐτὸν ἀχθῆναι ἐκεῖ
 τὸν Παῦλον δικασόμενον· ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ Θεὸς ὑποκόμεσεν, οὐκ
 ἐπιτρέπων τῷ ἀρχοντι· εἰκὸς γὰρ αὐτὸν νεωστὶ τῆς ἀρχῆς ἐπιβάντα 10
 καὶ θελῆσαι χαρίσασθαι· ἀλλ' οὐκ ἀφήσιν ὁ Θεός· ἐπειδὴ δὲ
 κατῆλθον, λοιπὸν ἀναισχύντως καὶ μειζρόως ἐποιοῦντο τὴν κατη-
 γορίαν.

5 Οἱ οὖν ἐν ὑμῖν, φησὶ, δυνατοὶ συγκαταβαίντες, εἴ τι
 ἐστὶν ἐν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ ἄτοπον, κατηγορήτωσαν αὐτοῦ. 15
 6 διατρέψας δὲ ἐν αὐτοῖς ἡμέρας οὐ πλείους ἐννέα ἢ δέκα,
 καταβὰς εἰς Καισάρειαν, τῇ ἐπαύριον καθίσας ἐπὶ τοῦ
 7 βήματος, ἐκέλευσε τὸν Παῦλον ἀχθῆναι. παραγενο-
 μένου δὲ αὐτοῦ, περιέστησαν αὐτὸν οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων
 καταβεβηκότες Ἰουδαῖοι, 20

Τοῦ Χριστοτόμοι. Εὐθέως ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ βήματος, μετὰ
 τισαύτης σπουδῆς· οὕτως αὐτὸν ἄθου, οὕτως αὐτὸν ἐπεΐγουσιν·
 ἕως μὲν οὐδέπω πεῖραν ἦν λαβὼν τῶν Ἰουδαίων καὶ τῆς τιμῆς παρ'
 αὐτῶν, ὀρθῶς ἀπεκρίνατο· ἐπειδὴ δὲ ἐγένετο ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις
 δέκα ἡμέρας, καὶ οὕτως χαρίζεται αὐτοῖς. 25

Πολλὰ καὶ βαρέα αἰτιάματα φέροντες κατὰ τοῦ Παύ-
 8 λου, ἃ οὐκ ἴσχυον ἀποδείξαι· ἀπολογουμένου δὲ αὐτοῦ,
 ὅτι οὔτε εἰς τὸν νόμον τῶν Ἰουδαίων, οὔτε εἰς τὸ ἱερὸν,
 οὔτε εἰς Καίσαρά τι ἥμαρτον.

Ἀμμωνίσι. Ἴδου μαρτυρία σαφῆς ὅτι ἐν πᾶσιν ἑαυτὸν ἀπρόσ- 30
 κοπον ὁ Παῦλος ἐφύλαττε· μήτε εἰς τὸν νόμον ἢ εἰς ἄνθρωπον,
 ἢ εἰς τὸ ἱερὸν ἀμαρτήσας, ἀντὶ τοῦ οὐδὲ τὰ ἐκ λίθων οἰκοδομήματα
 τῶν Ἰουδαίων ἐνύβρισε ποτὲ ὁ Παῦλος, καίπερ εἰδῶς καὶ κηρύσ-

σων, μὴ ἐν χειροποιήτοις τὸν ἕμιστον οἰκεῖν, ἀλλ' οὔτε ἱερέα ἐτόλμησεν ὑβρίσαι ἐν εἰδήσει Ἰουδαίων, καίτοιγε μὴ πειθαρχῶν ἔτι τοῖς Ἰουδαίων ἀρχιερεῦσιν.

9 Ὁ Φῆστος δὲ θέλων τοῖς Ἰουδαίοις χάριν καταθέσθαι, ἀποκριθεὶς τῷ Παύλῳ εἶπε, θέλεις εἰς Ἱεροσόλυμα ἀναβὰς, ἐκεῖ περὶ τούτων κρίνεσθαι ὑπ' ἐμοῦ ;

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Διότι καὶ αὐτὸς τοῖς Ἰουδαίοις χαρίζεται, διωγμῷ ὀλοκλήρῳ καὶ πόλει· διὰ τοῦτο πάλιν αὐτὸν ἐφόβησαν, ἀνθρωπίνῳ χρησάμενος ὄπλῳ.

10 Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος, ἐπὶ τοῦ βήματος Καίσαρος ἐστῶς 10 εἰμι, οὐ με δεῖ κρίνεσθαι. Ἰουδαίους οὐδὲν ἠδίκησα, ὡς καὶ σὺ κάλλιον ἐπιγινώσκεις·

Ἀμμωνίος. “ Καίσαρος ἐστῶς εἰμι· οὐ με δεῖ κρίνεσθαι” ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ Ῥώμῃ θέλω ἀπελθεῖν παρὰ τῷ βασιλεῖ, κακεῖ δικάσασθαι ἐκκαλοῦμαι σε, φησίν.

15

11 Εἰ μὲν οὖν ἀδικῶ, καὶ ἄξιον θανάτου πέπραχά τι, οὐ παραιτοῦμαι τὸ ἀποθανεῖν·

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Δείκνυσιν ὅτι δικαίως ἐπεκαλέσατο Καίσαρα· εἰ γὰρ οὐδὲν μὲν εἶχον δεινὸν εἰπεῖν, ἐκεῖνος δὲ ἐμεμήνησεν, εἰκότως ἐπ' ἐκεῖνον ἔρχεται.

20

Εἰ δὲ οὐδὲν ἐστὶν ὧν οὗτοι κατηγοροῦσί μου, οὐδεὶς με δύναται τούτοις χαρίσασθαι. Καίσαρα ἐπικαλοῦμαι.

Τοῦ Λίτοῦ. Εἶποι ἂν τις τίνος ἕνεκεν ἀκούσας “ ὅτι καὶ ἐν “ Ῥώμῃ δεῖ σε μαρτυρῆσαι τὰ περὶ ἐμοῦ,” ὡς ἀπιστῶν ταῦτα 25 ποιεῖ ; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ ὡς σφόδρα πιστεύων· ἐπεὶ πειράζοντος ἦν τὸ θαρρεῖν ἐκείνῃ τῇ ἀποφάσει, καὶ εἰς μυρίους ἑαυτὸν ἐπιβάλλειν κινδύνους, καὶ λέγειν· εἰδῶμεν, εἰ δύναται ὁ Θεὸς καὶ οὕτως ἐξελεῖν με· ἀλλ' οὐ ποιεῖ τούτο Παῦλος, ἀλλὰ τὰ καθ' ἑαυτὸν πάντα εἰσφέρει, τὸ πᾶν ἐπιτρέπων τῷ Θεῷ.

30

Ἀνιέται μὲν τῶς τοῦ κριτηρίου· ἀργεῖ δὲ ἢ κατ' αὐτοῦ τοῖς Ἰουδαίοις μελετωμένη ἐπιβουλή.

12 Τότε ὁ Φῆστος συλλαλήσας μετὰ τοῦ συμβουλίου, ἀπεκρίθη, Καίσαρα ἐπικέκλησαι, ἐπὶ Καίσαρα πορεύσθαι.
 13 ἡμερῶν δὲ διαγενομένων, Ἀγρίππας ὁ βασιλεὺς καὶ Βερνίκη κατήντησαν εἰς Καισάρειαν, ἀσπασόμενοι τὸν Φῆστον. 5

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἀνακοινοῦται πάλιν τῷ Ἀγρίππᾳ, ὥστε καὶ ἐτέρους γενέσθαι πάλιν ἀκροατὰς, καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατηγόν, καὶ τὴν Βερνίκην. Καὶ μετ' ὀλίγα—“Ορα πάλιν ἐκτεινομένην αὐτοῦ τὴν δίκην, καὶ τὴν ἐπιβουλήν ἀφορμὴν τοῦ κηρύγματος γενομένην” ὥστε μετὰ εὐκολίας καὶ φυλακῆς ἀπε- 10 νεχθῆναι εἰς Ῥώμην, ὑπὸ μηδενὸς ἐπιβουλευόμενον· οὐ γὰρ ἦν ἴσον ἀπλῶς παραγένεσθαι καὶ ἐπὶ αἰτία τοιαύτη· τούτο γὰρ καὶ συνελθεῖν ἐποίησεν Ἰουδαίους ἐκεῖ.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἀγρίππας δὲ οὗτος ὁ καὶ Ἡρώδης, ἕτερος ἦν μετ' ἐκεῖνον τὸν ἐπὶ Ἰακώβου, ὡς εἶναι τέταρτος οὗτος. 15

Ἀμμωνίου. Ἡ εἰς τάξιν βασιλέως κατῆι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὁ Ἀγρίππας, καὶ διὰ τοῦτο καὶ βασιλεὺς ἐχρημάτιζεν· ἢ καὶ τάχα βασιλεὺς ἦν καὶ αὐτὸς τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τοῦ Νέρωνος τῶν δυτικῶν ἄρχοντας καὶ ὄντος ἐν Ῥωμῇ· τὸ γὰρ Καίσαρ ὄνομα Ῥωμαῖστί βασιλέα σημαίνει, ὡς κοινῷ ὀνόματι πάντας βασιλεῖς 20 Ῥωμαίων Καίσαρας μὲν καλεῖσθαι, καθὸ βασιλεῖς· οὐ μὴν καὶ ἰδικὰ αὐτῶν εἶναι ὀνόματα ταῦτα· τούτο δὲ εἶπον, ἵνα μήτις ἐκ τῆς ὁμωνυμίας τοῦ καθολικοῦ ὀνόματος νομίση, ὅτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐτέχθη, καὶ ὁ Παῦλος ἔπαθεν· ἐτέχθη μὲν γὰρ ὁ Κύριος, καθὼς οἱ χρόνοι δηλοῦσιν, ἐπὶ Αὐγούστου Καί- 25 σαρως· ἀπέθανε δὲ μετὰ τριάκοντα δύο ἔτη ἐπὶ Τιβερίου Αὐγούστου· ὁ δὲ Παῦλος ἀπέθανε ἐπὶ Νέρωνος μετὰ εἰκοστὸν δεύτερον ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου. μᾶλλον δὲ καὶ ὁ Ἡρώδης ὡς ὁ Ἀγρίππας ἐν τάξει βασιλέως κατῆλθε· διὸ καὶ αὐτὸς ἐκαλεῖτο βασιλεὺς. 30

14 Ὡς δὲ πλείους ἡμέρας διέτριβον ἐκεῖ, ὁ Φῆστος τῷ βασιλεῖ ἀνέθετο τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, λέγων, ἀνὴρ τίς 15 ἐστὶ καταλελειμμένος ὑπὸ Φήλικος δέσμιος, περὶ οὗ, γενομένου μου εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνεφάνισαν οἱ ἀρχιερεῖς

καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἰουδαίων, αἰτούμενοι κατ' αὐτοῦ
 16 δίκην· πρὸς οὓς ἀπεκρίθη, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥω-
 μαίοις χαρίζεσθαι τινὰ ἄνθρωπον εἰς ἀπώλειαν, πρὶν ἢ
 ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγοροῦς,
 τύπον τε ἀπολογίας λάβοι περὶ τοῦ ἐγκλήματος. 5

Ἀμμαονίστ. Ὡστε οὖν ὁ Πίλατος χαρισάμενος τὸν Ἰησοῦν
 τοῖς Ἰουδαίοις, ἵνα αὐτὸν ἀνέλωσιν, δῆλος ἦν μισαιφονικῆ ψυχῇ
 τοῦτο ποιήσας, ὅπου γε οὐ μόνον τὸ τοῦ Θεοῦ ὑπερεῖδε κρίμα εἰς
 τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν Ῥωμαίων νόμον κατεπάτησε, καὶ τῶν
 θεσμῶν ὑπερεφρόνησε τοῦ βασιλέως· ἵνα αἷμα ἀθῶον παραδοῦς εἰς 10
 θάνατον ἀρέσῃ τοῖς φονεύταις, καὶ παρανομίας ἤμελλε κρίνεσθαι
 παρὰ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως· παρ' οὗ ἦν καὶ ἐκτεμφθεῖς ἄρξαι
 τῶν τῆς Ἱερουσαλήμ ὄρων.

17 Συνελθόντων οὖν ἐνθάδε αὐτῶν, ἀναβολὴν μηδεμίαν
 ποιησάμενος, τῇ ἐξῆς καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέ- 15
 18 λευσα ἀχθῆναι τὸν ἄνδρα· περὶ οὗ σταθέντες οἱ κατή-
 γοροι, οὐδεμίαν αἰτίαν ἔφερον, ὧν ὑπενόουν ἐγὼ, πονηράν·

Τοῦ Χρῆστοστόμοτ. “Οὐδεμίαν αἰτίαν ἔφερον” κατ' αὐτοῦ
 καὶ μὴν ἔφερον, ἀλλ' οὐκ ἤλεγξαν ἢ μὲν γὰρ ἐπιβουλή καὶ τὸ
 τόλμημα τοῦτο ὑποπτεύειν ἐδήλου· ἢ δὲ ἐξέτασις οὐδὲν τιοιούτον. 20

19 Ζητήματα δέ τινα περὶ τῆς ἰδίας δεισιδαιμονίας εἶχον
 πρὸς αὐτὸν, καὶ περὶ τίνος Ἰησοῦ τεθνηκότος,

Τοῦ ἀττοῦ. Εἰκότως περὶ τίνος λέγει ἄνθρωπος ἐν ἀρχῇ ὧν
 καὶ τούτων οὐ φροντίζων.

*Ὁν ἔφασκεν ὁ Παῦλος ζῆν. 25

Τοῦ ἀττοῦ. Εἰκότως ὑπερέβαιεν ἀκοὰς δικαστοῦ ἢ περὶ τού-
 των ζήτησις.

20 Ἀπορούμενος δὲ ἐγὼ εἰς τὴν περὶ τούτων ζήτησιν,
 ἔλεγον, εἰ βούλοίτο πορεύεσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα, κάκει
 21 κρίνεσθαι περὶ τούτων. τοῦ δὲ Παύλου ἐπικαλεσαμένου 30
 τηρηθῆναι αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ Σεβαστοῦ διάγνωσιν, ἐκέ-
 λευσα τηρεῖσθαι αὐτὸν, ἕως οὗ ἀναπέμψω αὐτὸν πρὸς
 Καίσαρα.

Ἀμμαονίот. Σεβαστὸν καταχρηστικῶς τὸν βασιλέα καλεῖ, ὡσπερ καὶ Καίσαρα· ὃν καὶ παρακατιῶν καὶ Κύριον καλεῖ.

- 22 Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Φῆστον ἔφη, ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀκούσαι. ὁ δέ, φησιν, αὐριον ἀκούσῃ αὐτοῦ. 5

Ἔρα τοὺς ἐχθροὺς συμπράττοντας ἄκοντας ὥστε μέγα γενέσθαι τὸ ἀκροατήριον· εἰς ἐπιθυμίαν ἐπέπεσεν ὁ Ἀγρίππας τῆς ἀκροάσεως, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀκούει, ἀλλὰ μετὰ παρασκευῆς· καὶ ὅρα ἀπολογίαν· οὕτως γράφει Φῆστος, καὶ ἐκπομπεύεται ἡ ὁμότης ἢ Ἰουδαϊκῆ· ὅταν γὰρ ταῦτα ὁ ἄρχων λέγῃ, ἀνύποπτός ἐστιν, 10 ὥστε καὶ παρ' αὐτοῦ καταγνωσθῆναι τοὺς Ἰουδαίους· μετὰ γὰρ τὸ πάντας αὐτῷ καταπεφῆναι, τότε ἐπάγει τὴν κόλασιν ὁ Θεός· κατέγνω Φῆλιξ, κατέγνω Φῆστος, καίτοι χαριζόμενος αὐτοῖς, κατέγνω Ἀγρίππας· τί λοιπόν; κατέγνωσαν ἑαυτῶν οἱ Φαρισαῖοι.

ΚΕΦ. ΛΖ.

15

Ἀγρίππα[†] καὶ Βερνίκης παρουσία καὶ πῦσις τῶν κατὰ Παῦλον.

- 23 Τῇ οὖν ἐπαύριον ἐλθόντος τοῦ Ἀγρίππα καὶ τῆς Βερνίκης μετὰ πολλῆς φαντασίας, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸ ἀκροατήριον, σὺν τε τοῖς χιλιάρχοις καὶ ἄνδρασι τοῖς κατ' ἐξοχὴν οὖσι τῆς πόλεως, 20

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Ἔρα οἶον ἀκροατήριον συλλέγεται ἐν τῷ Παύλῳ, “ τοῖς κατ' ἐξοχὴν,” φησι, “ τῆς πόλεως,” τοὺς δορυφόρους πάντας συναγαγὼν ὁ ἄρχων, καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ χιλιάρχοι παραγεγόνασιν· εἶτα ἀχθέντος τοῦ Παύλου, ὅρα πῶς ἀνακηρύττεται. 25

- 24 Καὶ κελεύσαντος τοῦ Φῆστου, ἤχθη ὁ Παῦλος. καὶ φησιν ὁ Φῆστος, Ἀγρίππα βασιλεῦ, καὶ πάντες οἱ παρόντες ἡμῖν ἄνδρες, θεωρεῖτε τοῦτον, περὶ οὗ ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων ἐντυχόν μοι, ἔν τε Ἱεροσολύμοις καὶ ἐνθάδε, ἐπιβοῶντες μὴ δεῖν αὐτὸν ζῆν μηκέτι. 30

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Καὶ γίνεται λαμπρότερος ὁ Παῦλος· τοιαῦτα γὰρ, ὅπερ ἔφην, αἱ ἐπιβουλαί· εἰ μὴ ταῦτα ἦν, οὐδεὶς ἂν

[†] ἀγρίππου Cod.

τούτων κατηξίωσεν ἐπακοῦσαι αὐτοῦ τῶν ἀρχόντων· οὐδεὶς ἂν μετὰ τῆς αὐτῆς ἡσυχίας καὶ σιγῆς· καὶ δοκεῖ μὲν διδάσκειν, καὶ δοκεῖ ἀπολογεῖσθαι· δημηγορεῖ δὲ μᾶλλον μετὰ πολλῆς τῆς εὐταξίας. Καὶ μετ' ὀλίγα—Σκόπει πῶς ἐκείνων μὲν κατηγορεῖ, τοῦτον δὲ ἀφήσιν· ὡς τῆς τῶν δικαιωμάτων περιουσίας· ὅπως καταδικάσει 5 οὐχ εὐρίσκει ὁ ἀρχων, τῆς αὐτῆς γενομένης ἐξετάσεως· τοῦτον ἄξιον θανάτου ἔφασκον εἶναι.

25 Ἐγὼ δὲ καταλαβόμενος μηδὲν ἄξιον θανάτου αὐτὸν πεπραχέναι, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου ἐπικαλεσαμένου τὸν Σεβαστὸν, ἔκρινα πέμπειν. 10

Τοῦ αὐτοῦ. “Ἀχθέτος τοῦ Παύλου.” ὅρα πῶς ἀνακηρύττεται ἀφήσιν αὐτὸν τῶν ἐγκλημάτων· πᾶν τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων παρήσαν· οὐχ οἱ μὲν, οἱ δὲ οὐ· ἐπέστησαν οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν, τῇ ἐφέσει χρησάμενοι ἐκείνου· καὶ τότε ἑαυτῷ λαμπρότερον γίνεται τὸ θέατρον· δείκνυσιν ὅτι δικαίως ἐπεκαλέσατο Καίσαρα. 15

Ἀμμωνίος. Τέως αὐτὸς ὁ δικαστὴς μαρτυρεῖ αὐτῷ ὅτι ἀνεύθυνος ἦν· πλὴν ὅμως οὐκ ἀπέλυσε αὐτὸν, τάχα οὕτως οἰκονομήσαντος τοῦ Κυρίου, ἵνα ἐκκαλέσῃται, καὶ ἀνάγκη τῆς ἐκκλήτου πεμφθῆ εἰς Ῥώμην, καὶ πληρωθῆ τὸ προφητευθεὶν ὑπ' αὐτοῦ. “ὅτε 20 “δεῖ με καὶ Ῥώμην ἰδεῖν.”

26 Περὶ οὐδ' ἀσφαλές τι γράψαι τῷ Κυρίῳ μου οὐκ ἔχω· διὸ προήγαγον αὐτὸν ἐφ' ὑμῶν, καὶ μάλιστα ἐπὶ σοῦ, βασιλεῦ Ἀγρίππα,

Τοῦ Χριστοστόμου. Καὶ τοῦτο ἦν τῆς Παύλου καθαρότητος, τὸ μηδὲν ἔχειν τὸν δικαστὴν ὅτι εἶπη περὶ αὐτοῦ. 25

“Ὅπως τῆς ἀνακρίσεως γνωμένης σχῶ τι γράψαι. 27 ἄλογον γάρ μοι δοκεῖ, πέμποντα δέσμιοι, μὴ καὶ τὰς 1 κατ' αὐτοῦ αἰτίας σημᾶναι. Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Παῦλον ἔφη, ἐπιτρέπεται σοι περὶ σεαυτοῦ λέγειν.

Τοῦ αὐτοῦ. “Ὅρα πῶς βασανίζεται πολλάκις τὸ πρᾶγμα· καὶ 30 τῆς ἀλογίας ταύτης Ἰουδαῖοι αἰτίοι, ἦν ἔμελλον μανθάνειν καὶ οἱ ἐν τῇ Ῥώμῃ· ὅρα πῶς κήρυκες ἄκοντες καὶ τῆς οἰκειᾶς γίνονται κακίας, καὶ τῆς Παύλου ἀρετῆς, καὶ αὐτῷ τῷ κρατοῦντι· ὥστε

λαμπρότερον ἀπήγετο Παῦλος, ἢ εἰ χωρὶς δεσμῶν ἀπῆλθεν· οὐκ-
 ἔτι γὰρ ὡς πλάνος καὶ γόης, τοσούτων αὐτὸν ἀφέντων δικαστῶν,
 ἀπήγετο· πάντα τοίνυν ἀποδυσάμενος, παρ' οἷς ἐτράφη καὶ ἐτέχθη,
 καὶ οὐχ ἀπλῶς, οὕτως καθαρὸς ὑποψίας ἐπιβαίνει τῇ Ῥώμῃ.

* Παύλου ἀπολογία ἐπ' αὐτῶν περὶ τῆς ἐν νόμῳ θρησκείας αὐτοῦ καὶ κλήσεως 5
 εἰς τὸ Εὐαγγέλιον.

Τότε ὁ Παῦλος ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἀπελογεῖτο οὕτως,
 Τοῦ Χριστοστόμοι. Οὐκ εἶπε, τί δὴ τοῦτο; ἃ ἐπεκαλεσάμην
 Καίσαρα, μυριάκις ἐκρίθην· μέχρι πότε; ἀλλὰ τί; πάλιν ἔτοι-
 μος ἐγένετο δοῦναι εὐθύνας, καὶ ἐπὶ τοῦ μάλιστα εἰδότες· καὶ 10
 μετὰ πολλῆς τῆς παρησείας, οἶά τε οὐκ ὄντων κυρίων, ἀλλὰ τῆς
 ἀποφάσεως ἐκείνης κρατούσης, ὅτι πρὸς Καίσαρα πορεύσῃ· δίδωσι
 λόγον καὶ πολλὰς τὰς εὐθύνας περὶ πάντων, οὐ περὶ τῶν μὲν, περὶ
 τῶν δὲ οὐ.

2 Περὶ πάντων ὧν ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ Ἰουδαίων, βασιλεῦ 15
 Ἀγρίππα, ἡγημαὶ ἐμαυτὸν μακάριον, ἐπὶ σοῦ μέλλον
 σήμερον ἀπολογεῖσθαι·

Τοῦ αἰτοῦ. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν οὐ κολακεύων αὐτὸν, ἄσχαγε·
 ἀλλὰ διὰ τῆς ἡμερότητος κερδάναι βουλόμενος· καὶ ἐκ μέρους
 ἐκέρδανε, καὶ τὸν δικαστὴν εἶλε ὁ τέως κατάδικος εἶναι νομιζόμε- 20
 νος· καὶ τὴν νίκην αὐτὸς ὁ χειρωθεὶς ὁμολογεῖ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ,
 παρόντων ἀπάντων λέγων, “ ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γε-
 “ νέσθαι.”

3 Μάλιστα ἐπιστάμενος γνώστην σε ὄντα πάντων τῶν
 κατὰ Ἰουδαίους ἐθῶν τε καὶ ζητημάτων. 25

Τοῦ αἰτοῦ. Καίτοι γε εἰ συνηδεὶ ἑαυτῷ, φοβηθῆναι ἐχρῆν,
 παρὰ τῷ πάντα εἰδοτῷ δικαζόμενον· ἀλλὰ καθαρῷ συκειδότητος
 τοῦτό ἐστι, μὴ παραιτεῖσθαι δικαστὴν τὸν ἀκριβῶς εἰδοτὰ τὰ
 γεγενημένα, ἀλλὰ καὶ χαίρειν καὶ μακάριον ἑαυτὸν λέγειν.

Διὸ δέομαι μακροθύμως ἀκοῦσαί μου. 30

Τοῦ αἰτοῦ. Ἐπειδὴ μέλλει λόγον ἐκτείνειν καὶ λέγειν τι περὶ
 ἑαυτοῦ, διὰ τοῦτο προλαβὼν παρεκάλεσεν.

Οὐ λέγει ποταπὸς αὐτοῦ ὁ βίος, ἀλλ' ἀφήσιν αὐτὸν τῷ συ-

ειδότει, καὶ τὸ πᾶν ἐν τῇ αἵρέσει τίθησιν· οὐκ ἂν ἐλόμενος αὐτὴν, εἰ μαχθηρὸς ἦν καὶ ποτηρὸς.

4 Τὴν μὲν οὖν βίωσίν μου ἐκ νεότητος, τὴν ἀπ' ἀρχῆς
γενομένην ἐν τῷ ἔθνει μου ἐν Ἱεροσολύμοις, ἴσασι πάν-
5 τες οἱ Ἰουδαῖοι, προγινώσκοντές με ἄνωθεν, ἐὰν θέλωσι 5
μαρτυρεῖν, ὅτι κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν τῆς ἡμε-
τέρας θρησκείας ἔζησα Φαρισαῖος·

Ἀμωανῖοι. Ἀντὶ τοῦ ἴσασι τὸ ἀληθές, ἀλλ' οὐ θέλουσιν εἰ-
πεῖν, ἐκουσία γνώμη ψευδόμενοι καὶ ἀμαρτάνοντες, οὐκ ἐκ φύσεως
ἔχοντες. τοῦτο ἀρμόζει κατὰ Μανιχαίων, ἦτοι τῶν ἀστρολογίας 10
καὶ τύχῃ καὶ εἰμαρμένη τὰ πρακτέα ἀνατιθέτων, καὶ τὸ τῶν ἀν-
θρώπων αὐτεξούσιον ἀναιρούντων· σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ οἱ Φαρι-
σαῖοι αἰρετικοὶ, εἰ καὶ ἀκριβέστερον τῶν ἄλλων αἵρέσεων τῶν
Ἰουδαϊκῶν τὰς γραφὰς ἀνακρίνουσιν· ἀκριβῶς δὲ εἶπε καὶ οὐκ
ἀληθῶς· οὐ γὰρ εἶχον τὴν ἀληθῆ τῶν γραφῶν γνώσιν· ἢ οὖν ἀκρί- 15
βεια λεπτολογεῖ καὶ συλλογίζεται· οὐ μὲν ὅτι πάντως γινώσκει
τὸ ὄν, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ φρεναπατᾷ τις ἑαυτόν.

6 Καὶ νῦν ἐπ' ἐλπίδι τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν
ἐπαγγελίας γενομένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔστηκα κρινόμενος,
7 εἰς ἣν τὸ δωδεκάφυλον ἡμῶν, ἐν ἑκτενία νύκτα καὶ ἡμέ- 20
ραν λατρεῦον, ἐλπίζει κατανηῆσαι· περὶ ἧς ἐλπίδος ἐγ-
8 καλοῦμαι, ὑπὸ Ἰουδαίων. τί; ἄπιστον κρίνεται παρ'
ἡμῶν, εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει;

Δύο τίθησι περὶ ἀναστάσεως λογισμούς· ἓνα μὲν τὸν ἀπὸ προ-
φητῶν, καὶ οὐ παράγει προφήτην, ἀλλ' αὐτὴν τῶν Ἰουδαίων τὴν 25
δόξαν· ἄλλον δὲ τὸν ἰσχυρότερον τὸν^ε ἀπὸ πραγμάτων, ὅτι διελέχθη
αὐτῷ ὁ Χριστὸς, καὶ κατασκευάζει καὶ τοῦτον ἀπὸ λογισμῶν, τὴν
προτέραν αὐτοῦ μανίαν διηγούμενος ἀκριβῶς· εἶτα καὶ μετ' ἐγκω-
μίου τῶν Ἰουδαίων “ νύκτα καὶ ἡμέραν,” φησὶ, “ λατρεῦον^ε,
“ ἐλπίζει κατανηῆσαι” ὥστε εἰ καὶ μὴ ἀλήπτου βίου ἡμῶν ὑπὲρ 30
τούτων, οὐκ ἔδει κρίνεσθαι τι ἄπιστον, εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει.
Καὶ ἄλλος λογισμὸς· εἰ γὰρ μὴ τοιαύτη δόξα ἦν· εἰ γὰρ μὴ

^ε τῶν Cod.

^ε λατρεύων Cod.

ἀκατεθραμμένοι ἦσαν ἐν τούτοις τοῖς δόγμασι, νῦν δὲ εἰσεφέρετο, τίς οὐκ ἂν ἐδέξατο τὸν λόγον; ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως ταύτης, φησὶν ἐγκαλοῦμαι, καὶ αὐτὴ παρ' αὐτοῖς πρῆσβεύεται· διὰ ταύτην ἤ-
χοντο, διὰ ταύτην λατρεύουσιν, ἵνα ταύτης τύχῃσι· ταύτην ἐγὼ
καταγγέλλω.

5

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἘΚ ΤΟῦ ΚΑΤὰ ΤῶΝ
ΚΩΔΙΚΕΛΛΩΝ^h ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ τὸν Χριστὸν ἐσταύ-
ρωσαν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον οὐκ ἐδέξαντο, ἤδη που καὶ τὰ ἐκ τῶν
πατέρων καὶ προφητῶν διὰ μέσων αὐτῶν καταβάντα διωθησόμεθα·
καὶ τῶν τηλικούτων ἀγαθῶν ξενούς· ἑαυτοὺς καταστήσομεν. Καὶ 10
μετ' ὀλίγα—Ἀκούεις ὅπως ἐν τούτοις οὐκ ἐρυθρίῃ Παῦλος περὶ
τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐλπίδα τοῖς Ἰουδαίοις
ὁμολογῶν ἦντινα καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν ἐκάλεσε τοῦ
Θεοῦ, ὡς οὐκ Ἰουδαίων, ἀλλὰ τὴν ὑπάρχουσαν.

9 Ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἑμαυτῷ πρὸς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ 15
10 τοῦ Ναζωραίου δεῖν πολλὰ ἐναντία πράξαι· ὃ καὶ ἐποί-
ησα ἐν Ἱεροσολύμοις· καὶ πολλοὺς δὲ τῶν ἁγίων ἐγὼ
ἐν φυλακαῖς κατέκλεισα, τὴν παρὰ τῶν ἀρχιερέων ἐξου-
σίαν λαβών· ἀναιρουμένων τὲ αὐτῶν, κατήνεγκα ψῆφον.
11 καὶ κατὰ πάσας τὰς συναγωγὰς πολλάκις τιμωρῶν αὐ- 20
τούς, ἠνάγκαζον βλασφημεῖν· περισσῶς τὲ ἐμμαυόμε-
νος αὐτοῖς, ἐδίωκον καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις.

ΤΟῦ ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ. Λέγει πῶς ἐδίωκε· καὶ τοῦτο δὲ κατα-
σκευαστικόν· καὶ τοὺς ἱερεῖς παράγει μάρτυρας, καὶ “τὰς ἔξω
“πόλεις” καὶ ὅτι ἤκουσε λέγοντος αὐτῷ “σκληρὰ λακτίζεις” καὶ 25
δείκνυσι τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι ὁ διωκόμενος ἀφθῆ αὐτῷ·
οὐ γὰρ ἐμὲ μόνον εὐηργέτησεν, ἀλλὰ καὶ ἐτέροις ἐπεμψε διδά-
σκαλον· καὶ δεικνύς τὴν προφητείαν ἐξεληθοῦσαν τὴν λέγουσαν,
“ἐξαιρούμενός σε ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν.” “ἐγὼ μὲν οὖν
“ἔδοξα ἑμαυτῷ,” τουτέστιν ἔκρινα “πολλὰ ἐναντία πράξαι” οὐκ 30
ἤμην τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ· τῶν πολεμούντων αὐτῷ ἤμην·
ὅθεν καὶ ἀξιώπιστος γίνεται μάρτυς, ὅτι μυρία ποιῶν καὶ πολεμῶν
καὶ ἀναιρῶν τοὺς πιστεύοντας καὶ πείθων βλασφημεῖν, καὶ πάντα

^h κωδικίαν Cod.

κινῶν πόλεις καὶ ἄρχοντας· δι' ἑαυτοῦ ταῦτα πράττων, οὕτως ἐξαίφνης μεταβέβληται· εἶτα πάλιν οἱ μάρτυρες οἱ συνόντες· εἶτα δείκνυσιν ἑαυτὸν δικαίως πεισθέντα, καὶ οὐκ ἀπατηθέντα, ἀπὸ τοῦ φωτός, ἀπὸ τε τῶν προφητῶν, ἀπὸ τε τῶν ἐκβάσεων, ἀπὸ τε τῶν νῦν γεγενημένων. ὅρα γοῦν πῶς ἀπὸ προφητῶν καὶ ἀπὸ τού- 5 των αὐτοὺς πιστοῦνται· ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ καινοτομεῖν, καίτοι γε ἔχων μεγάλα εἰπεῖν, πάλιν ἐπὶ τοὺς προφήτας καταφεύγει, καὶ τοῦτο μέσον τίθησι· τοῦτο μὲν οὖν ἀξιοπιστότερον, ἅτε νῦν γεόμενον· ἀλλ' ἐπειδὴ μόνος εἶδε, πάλιν αὐτὰ ἀπὸ προφητῶν πιστοῦνται. Καὶ ὅρα αὐτὸν οὐχ ὁμοίως διαλεγόμενον ἐν δικαστηρίῳ καὶ 10 ἐν ἐκκλησίᾳ· ἐκεῖ μὲν οὖν λέγει, ὅτι καὶ ἀνείλετε· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ὥστε μὴ πλέον ἐκκαῦσαι τὸν θυμὸν· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ δείκνυσιν εἰπὼν, εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς, οὕτως ἀφήσιν αὐτὸν ἐγκλημάτων· ὅτι καὶ οἱ προφήται, φησὶ, τοῦτο λέγουσιν, οὐκοῦν δέξασθε. καὶ τὸ λοιπὸν, ἐπειδὴ εἶπε τὴν ὄψιν, λοιπὸν μετ' ἀδείας 15 καὶ τὰ κατορθώματα λέγει.

Ἀμμιονίσι. “Ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἑμαυτῷ ἐνόμισα ἐξ οἰκείας ἐπικρίσεως τοῦτο οὕτω δεῖν γενέσθαι· “περισσῶς τε ἐμμαινόμενος,” ἄτοπα τιὰ ἐποίουν, ἅπερ οἱ πάνυ μεμνηότες ἐποίουν” ἢ τάχα καὶ περισσότερον ἐγὼ ἐκείνων ἐμμαινόμεν, ἐπειπερ ἐκὼν ἔπραττον τὸ κακόν. 20

- 12 Ἐν οἷς πορευόμενος εἰς τὴν Δαμασκὸν μετ' ἐξουσίας καὶ ἐπιτροπῆς παρὰ τῶν ἀρχιερέων, ἡμέρας μέσης, κατὰ
13 τὴν ὁδὸν εἶδον, βασιλεῦ, οὐρανόθεν ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου, περιλάμψαν με φῶς, καὶ τοὺς σὺν ἐμοὶ
14 πορευομένους. πάντων τε καταπεσόντων ἡμῶν εἰς τὴν 25 γῆν, ἤκουσα φωνὴν λέγουσαν πρὸς με τῇ Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ, Σαοῦλ, Σαοῦλ, τί με διώκεις ; σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν.

Τοῦ αὐτοῦ. “Εἶδον ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου,” τῶν αἰσθητῶν τὸ φωτεινότερον παράγων, καὶ μὴ δυνάμενος ἀντισῶσαι 30 τῷ φωτὶ ἐκείνῳ τὸ τοῦ Ἰησοῦ φῶς, καθὼς δύναται παραδέξασθαι ἀκοῇ ἀνθρώπου λαβεῖν· ὑπερνικᾶν τὸ ἡλιακὸν φῶς ἐκεῖνο φήσας “ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν,” τῷ ἔθνικῷ διαλεγόμενος, κηρύξαι τὸ αὐτῷ πρῶτον ἀνάστασιν νεκρῶν, ἐπιφέρει, καὶ τὸ δεῖν πιστεύειν

τῷ μόνῳ Θεῷ, ἀποστάνα τινὰ τῆς τοῦ Σατανᾶ πλάνης· ἀφίσταται δὲ, εἰ τοῖς λόγοις τοῖς τῶν εὐαγγελιζομένων πεισθῆ τις· εἶτα καταλέγει καὶ τὰ τῶν πιστῶν ἀγαθὰ, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ μετὰ τῶν ἀγίων ἐγκαταλεγεῖναι.

15 Ἐγὼ δὲ εἶπον, τίς εἶ, Κύριε; ὁ δὲ Κύριος εἶπεν, ἐγὼ 5
16 εἰμὶ Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις· ἀλλ' ἀνάστηθι, καὶ στῆθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου· εἰς τοῦτο γὰρ ὄφθην προχειρίσασθαί σε ὑπηρέτην καὶ μάρτυρα, ὧν τε εἶδες, ὧν τε ὀφθήσομαί σοι,

Τοῦ Χριστοστόμου. Τούτοις ἐπέισθην, φησί, ταύτῃ τῇ ὄπτα- 10
σίᾳ με ἐπηγάγετο, καὶ οὕτως ἔπεισε μὴ ἀναβάλλεσθαι.

17 Ἐξαιρούμενός σε, ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν, εἰς
18 οὓς ἔξαποστελῶ σε, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ ἐπιστρέψαι ἀπὸ σκοτούς εἰς φῶς, καὶ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τὸν Θεόν,

Τοῦ Χριστοστόμου. Τὰ συνέχοντα κακὰ τοὺς ἀπίστους δείκ- 15
ννσι τὸν Σατανᾶν, τὸ σκότος· τὰ ἀγαθὰ τῶν πιστῶν, τὸ φῶς, τὸν Θεόν, τὸν κλῆρον τῶν ἀγίων· οὐχ ἀπλῶς μετανοεῖν παραιεῖ, ἀλλὰ καὶ βίον ἐπιδείκνυσθαι θαυμαστόν· καὶ ὅρα πανταχοῦ τὰ ἔθνη συμπλεκόμενα τῷ λαῷ· οἱ γὰρ παρόντες ἐξ ἐθνῶν ἦσαν. 20

Τοῦ λαβεῖν αὐτοὺς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ κλῆρον ἐν
19 τοῖς ἡγιασμένοις τῇ πίστει τῇ εἰς ἐμέ. ὅθεν, βασιλεῦ Ἀγρίππα, οὐκ ἐγενόμην ἀπειθῆς τῇ οὐρανίῳ ὄπτασίᾳ,
20 ἀλλὰ τοῖς ἐν Δαμασκῷ πρῶτον καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις, εἰς πᾶσάν τε τὴν χώραν τῆς Ἰουδαίας, καὶ τοῖς ἔθνεσιν, 25
ἀπήγγελλον μετανοεῖν, καὶ ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν ζῶντα Θεόν, ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράσσοντας.

Τοῦ λίτοῦ. Ὁ τοίνυν καὶ τοὺς ἄλλους παιδεύων περὶ βίου ἀρίστου, πῶς ἂν αὐτὸς στάσεως καὶ φιλοεικίας ἀρχηγὸς γέ- 30
γωνα;

Ἀμμωνίου. Ὁ Παῦλος κηρύξας δι' ὧν κρίνεται τὴν πίστιν, ἐπὶ τέλει τοῦ λόγου, φησί, τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσιν· ἵνα καὶ τὸν

Ἀγρίππαι καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ προτρέψηται ἔθνικοις, καὶ τοὺς ὅσοι παρήσαν Ἰουδαῖοι. Καὶ πάλιν, “ὄθεν, βασιλεῦ Ἀγρίππα, οὐκ ἐγε-
 “ νόμην ἀπειθῆς τῇ οὐρανίῳ ὀπτασίᾳ” ὥσπερ οὖν ἐγὼ ἐπίστευσα,
 οὕτω δεῖ καὶ τὸν ἀκούοντά μου, πιστεῦσαί μοι· οὐ γὰρ ἀκὴν
 ἀπαγγέλλω λόγων ἐτέρων, ἀλλ’ ὧν ἐγὼ ἤκουσα καὶ εἶδον ἐξ οὐρά- 5
 νου· κατὰ ὀπτασίαν δέ ἐστιν ἡ καθαρὰ θεά, ἡ ὑπερβαίνουσα ἄν-
 θρωπον ἄπερ τις ἐν σαρκί, δίχα τοῦ ἀποκαλυφθῆναι αὐτοῦ τοὺς
 ὀφθαλμοὺς, οὐκ ἔστιν ἰδεῖν δυνατός.

21 Ἔνεκα τούτων Ἰουδαῖοί με συλλαβόμενοι ὄντα ἐν τῷ
 22 ἱερῷ, ἐπειρῶντο διαχειρίσασθαι. ἐπικουρίας οὖν τυχὼν 10
 τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἔστηκα,
 μαρτυρούμενος μικρῷ τὲ καὶ μεγάλῳ,

Τοῦ Χριστοστόμοι. Ὅρα πως ἐκτὸς κολακείας ἐστὶν ὁ λόγος
 αὐτοῦ· καὶ τὸ πᾶν ἐπιγράφει τῷ Θεῷ· εἶτα ἡ παρρησία ἀλλ’
 οὐδὲ νῦν ἀφίσταμαι, καὶ τὸ ἀσφαλὲς ἀπὸ προφητῶν γὰρ ἰσχυρί- 15
 ζομαι, “εἰ παθητὸς ὁ Χριστός” εἶτα ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ἐπαγ-
 γελία· εἶδε τὴν παρρησίαν ὁ Φῆστος, καὶ τί φησιν; ἐπειδὴ αἰεὶ
 πρὸς τὸν βασιλέα διελέγετο, ὥσπερ ἔπαθε τι, καὶ φησὶ πρὸς αὐ-
 τὸν, “μαίνη Παῦλε,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Οὐδὲν ἐκτὸς λέγων ὧν τὲ οἱ προφήται ἐλάλησαν 20
 23 μελλόντων γίνεσθαι, καὶ Μωυσῆς, εἰ παθητὸς ὁ Χρι-
 στὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως ^h νεκρῶν φῶς μέλλει
 καταγγέλλειν τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι.

Τοῦ Χριστοστόμοι. Ἴνα μὴ δόξη αὐτὸς διδάσκαλος εἶναι, τοὺς
 προφήτας ἐπάγει, τὸν Μωσέα λέγοντα, “εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς, 25
 “εἰ πρῶτος ἐξαναστάσεως.”

Ὅτι μὲν οἱ προφήται ἐλάλησαν περὶ τοῦ πάθους Χριστοῦ,
 περιττὸν τὰ πᾶσι προῦθλα λέγειν· ὅτι δὲ καὶ Μωσῆς, δῆλον ἐκ
 τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Ἰουδα, “ὡς λέων ἀναπεσὼν
 “ἐκοιμήθη, καὶ ὡς σκύμνος λέοντος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;” σαφῶς 30
 γὰρ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν σημαίνει, καὶ
 μὴν καὶ τὸ πάθος δι’ ὧν πάλιν φησὶν, “ἄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρε-
 “μαμένην ἐπὶ ξύλου ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν.”

^h ἐξαναστάσεως Cod.

Διδάκτωρ. Ὁ βουλόμενος ἀποδεικνύει πῶς Μωϋσῆς οἶδε τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ πῶς φωτίσει τὸν λαὸν καὶ τὰ ἔθνη, συγχρήσεται τῇ πρὸς Ἰουδαίαν εὐλογία ἀναφερομένη ἐξ ὅλων εἰς τὸν Χριστὸν, ἧς ἐν μέρει κεῖται· “σκύμος λέοντος Ἰουδα ἐκ βλαστοῦ υἱέ μου ἀέβησ· ἀναπεσῶν ἐκοιμήθη 5 ὡς λέων καὶ ὡς σκύμος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;” Καὶ μεθ’ ἕτερα—Καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν· κοίμησις γὰρ ἐν τούτοις ὁ θάνατος, καὶ ἡ ἀνάστασις ἐγερσις λέγεται. μεθ’ ἣν ἀνάστασιν, “μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη,” τοὺς γνωρίμους ἐπεμψε· πολλοὶ εἰλήφασιν περὶ τοῦ σταυροῦ εἰρῆσθαι παρὰ τῷ Μωσεί· “ᾤψεσθε 10 τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν” συγχρήση καὶ τῷ “εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ” φερομένη ἐν Δευτερονομίῳ· πρὸς δεῖξιν τοῦ φωτὸς κατηγγελκέναι τὸν Ἰησοῦν, μὴ μόνον τοῖς ἔθνεσιν ἀλλὰ καὶ τῷ λαῷ Ἰσραὴλ· καὶ πάλιν εἰπὼν περὶ Μωσέως ὁ Παῦλος, μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τὸν 15 ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ βασιλικούς θησαυρούς, πάλιν τὸν σταυρὸν σημαίνει.

Ἀμμονίωτ. “Εἰ παθητὸς ὁ Χριστός·” τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα Θεὸν ἐνσαρκον, σὺν ψυχῇ νοερᾷ παρέχον νοεῖν ἡμῖν, οὐκ ἔξω λόγου, καὶ παθητὸν αὐτὸν λέγει· ταῦτα δέ, φησι, Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται 20 προεῖπον· εἰ πρῶτος ἐξαναστάσεως νεκρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ, καὶ τοῖς ἔθνεσι τὸ τί· ἀντὶ τοῦ ὅτι ἐστί. Μωϋσῆς τε εἶπεν· “εἰ παθητὸς ὁ Χριστός, εἰ πρῶτος ἐξαναστάσεως·” ὅτι παθητὸς ὁ Χριστός, πρῶτος. πρῶτος γὰρ οὗτος ἀνέστη, καὶ οὐκέτι ἀποθνήσκει· οἱ γὰρ ἀναστάντες δι’ αὐτοῦ, ἢ τῶν μαθητῶν, πάλιν 25 ἀπέθανον, ἕως τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως μένεντες.

24 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἀπολογουμένου, ὁ Φῆστος μεγάλη τῇ φωνῇ φησὶ, μαινῆ Παῦλε· τὰ πολλά σε γράμματα 25 εἰς μανίαν περιτρέπει· ὁ Παῦλος, οὐ μαινομαί, φησι, κράτιστε Φῆστε, ἀλλὰ σωφροσύνης καὶ ἀληθείας ῥή- 30 ματα ἀποφθέγγομαι.

Τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ αἰεὶ πρὸς τὸν βασιλεῖα διελέγετο, ὡσπερ ἔπαθε τι, καὶ ἰδὼν τὴν παρρησίαν ἀπὸ θυμοῦ καὶ ὀργῆς φησὶν ὁ Φῆστος, “μαινῆ Παῦλε·” ὁ δὲ Παῦλος τὴν αἰτίαν

διδάσκει, δι' ἣν πρὸς τὸν βασιλέα τὸν λόγον ἀπέστρεψε· “ τὸδε
“ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν γωνία πεπραγμένον.”

- 26 Ἐπίσταται γὰρ περὶ τούτων ὁ βασιλεὺς, πρὸς ὃν καὶ
παρρησιαζόμενος λαλῶ· λαυθάνειν γὰρ αὐτὸν τούτων
οὐδὲν πείθομαι· οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐν γωνία πεπραγμένον 5
τούτο.

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Ἐνταῦθα περὶ τοῦ σταυροῦ φησι, περὶ
τῆς ἀναστάσεως, ὅτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης γέγονε τὸ δόγμα.

- 27 Πιστεύεις, βασιλεῦ Ἀγρίππα, τοῖς προφήταις ; οἶδα
28 ὅτι πιστεύεις. ὁ δὲ Ἀγρίππας πρὸς τὸν Παῦλον ἔφη, 10
ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι.

Τοῦ αἰτοῦ. Ταῦτα φησὶ δεικνύς ὅτι τὰ πάντα οἶδεν ὁ Ἀγρίπ-
πας, καὶ μονονυχὶ λέγων καὶ πρὸς αὐτούς· ἔδει μὲν καὶ ὑμᾶς
ταῦτα εἰδέναι· τὸ γὰρ ἐπαγόμενον τοῦτό ἐστιν· “ οὐ γὰρ ἔστιν ἐν
“ γωνία πεπραγμένον.” 15

- 29 Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη, εὐξαίμην ἂν τῷ Θεῷ, καὶ ἐν
ὀλίγῳ καὶ πολλῷ, οὐ μόνον σὲ ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς
ἀκούοντάς μου σήμερον γενέσθαι τοιούτους, ὁποῖος καὶ γὰρ
εἰμι, παρεκτὸς τῶν δεσμῶν τούτων.

Τοῦ αἰτοῦ. Τὸν ἐθνικὸν εἰς πίστιν θέλων ἐλκῦσαι, ἤθελεν 20
αὐτὸν μαρτυρῆσαι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις, δι' ὧν φησὶν, “ τί ἄπι-
“ στον κρίνεται παρ' ὑμῖν ; ἵνα, δι' ὧν αὐτὸς ὁμολόγει, σωθῆ” τῷ
δὲ Θεῷ τὸν τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν κατόρθωσιν ἀφορίζει πρὸς
τῷ μηδένα τοῖς λεγομένοις ἀντειπεῖν· τίς γὰρ οὗτος ἡλίθιος ἢ
βλάσφημος, ὃς τολμήσειεν εἰπεῖν, ὅτι οὐ δύναται ὁ Θεὸς ποιῆσαι 25
ὅσα θέλει ; ἢ οὖν ἐκόντας διαπιστεῖν ἤθελεν ἐκείνους συνθέσθαι τῷ
τῆς ἀναστάσεως λόγῳ, ἢ διὰ τὸν φόβον τοῦ μὴ θεομάχους ὑπο-
πτευθῆναι αὐτούς.

Οὗτός ἐστιν ὁ μετὰ τὸν πρῶτον Ἀγρίππαν καὶ τὸν Ἡρώδη
δεύτερος Ἀγρίππας, συνώνυμος τῷ δευτέρῳ καὶ υἱὸς αὐτοῦ γενό- 30
μενος, ὑπὸ Κλαυδίου αὐτοκράτορος Ῥωμαίων βασιλεὺς τῆς Ἰου-
δαίας.

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Καίτοι ἄξιον ἦν δόξης· ἀλλὰ πρὸς τὴν

κείνων ὑπόληψιν ἀφορῶν, διὰ τοῦτο εἶπε, “παρεκτὸς τῶν δεσμῶν “τούτων.”

Τοῦ αὐτοῦ. Τί λέγεις, ᾧ Παῦλε, ἄνευ τῶν δεσμῶν; καὶ ποιά σοι λοιπὸν παρρησία, εἰ ταῦτα αἰσχύνῃ καὶ φεύγεις; καὶ ταῦτα ἐπὶ δήμου τοσούτου· οὐ πανταχοῦ τῶν Ἐπιστολῶν ἐπὶ τῷ πράγματι 5 τούτῳ καυχᾶσαι, καὶ δεσμῶν^β σεαυτῶν^β καλεῖς; καὶ τὴν ἄλυσιν ἡμῶν ἀντὶ διαδήματος πανταχοῦ περιφέρεις; τί τοίνυν γέγονε νῦν, ὅτι ἀπειχῆ ταῖς δεσμάς; “οὐκ αὐτὸς ἀπεύχομαι,” φησὶν, “οὐδὲ αἰ- “σχύνομαι” ἀλλ’ ἐκείνων τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνω· οὐπω γὰρ χρωῦσι δέξασθαι τὸ καίχημα τὸ ἐμὸν· ἔμαθον δὲ παρὰ τοῦ δε- 10 σπότη μου “μὴ ἐπιβαλεῖν ἐπίβλημα ῥάκους ἀγράφου ἐπὶ ἱματίῳ “παλαίῳ” καὶ διὰ τοῦτο οὕτως εἶπον. Καὶ μετ’ ὀλίγα—Δεῖ τοίνυν συγκαταβαίνειν· ὅταν γὰρ μάθῃσι φιλοσοφεῖν, τότε εἰσονται καὶ τοῦ σιδήρου τούτου τὸ κἄλλος καὶ τὴν ἀπὸ τῶν δεσμῶν περι- φάνειαν. Καὶ πάλιν—Οὐ γὰρ τὸ δεθῆναι διὰ Χριστὸν, ἀλλὰ τὸ 15 φοβηθῆναι τὰ δεσμά, καὶ προδοῦναι τι τῶν τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο αἰσχύνῃ· ὡς ἂν τοῦτο μὴ ᾗ, καὶ παρρησίας πρόξενον τὰ δεσμά.

Ἀμμαονίος. Δείκνυσι τὸ τῆς θεοσεβοῦς αὐτοῦ ἀγάπης ὁ λόγος· εἰς μὲν τὰ καλὰ πάντας θέλων κοινωνοὺς εἶναι, μηδένα δὲ αὐτῷ κοινωνῆσαι εἰς βάσανον ἢ θλίψιν. 20

30 Καὶ ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, ἀνέστη τὸ ὁ βασιλεὺς καὶ 31 ὁ ἡγεμῶν, ἦ τε Βερνίκη, καὶ οἱ συγκαθήμενοι αὐτοῖς· καὶ ἀναχωρήσαντες ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες, ὅτι οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἢ δεσμῶν πράσσει ὁ ἄνθρωπος 32 οὗτος. Ἀγρίππας δὲ τῷ Φήστῳ ἔφη, ἀπολελεύσθαι 25 ἡδύνατο ὁ ἄνθρωπος οὗτος, εἰ μὴ ἐπεκέκλητο Καίσαρα.

Τοῦ Χρῆστοστόμου. Ὅρας πῶς καὶ πάλιν ὑπὲρ αὐτοῦ ψηφί- ζονται, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν μαίην, ἀφήσιν αὐτὸν, οὐ τοῦ θανάτου ἀλλὰ καὶ τῶν δεσμῶν. καὶ τέλεον ἂν ἀφήκαν αὐτὸν, εἰ μὴ Καίσαρα ἐπεκέκλητο· ἀλλὰ τοῦτο οἰκονομικῶς γέγονε τὸ καὶ μετὰ δεσμῶν 30 ἀπελθεῖν μέχρι δεσμῶν, ὡς κακοῦργος φησὶν, εἰ γὰρ ὁ Κύριος αὐτοῦ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη, πολλῶν μᾶλλον οὗτος· ἀλλ’ ὥσπερ ἐκεῖνος οὐκ ἐκοινώνησε τῆς δόξης, οὕτως οὐδὲ οὗτος· τὸ γὰρ θαυμαστὸν τότε ἀνα- φαίνεται τὸ ἀναμειγμένον τούτοις, μηδὲν παρ’ αὐτῶν βλάπτεσθαι.

β Sic.

β Sic.

ΚΕΦ. ΛΗ.

Πλοῦς Παύλου ἐπὶ Ῥώμην κινδύνων τὲ πλείστων καὶ μεγάλων ἔμπλεος¹.

- 1 Ὡς δὲ ἐκρίθη τοῦ ἀποπλεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν Ἰταλίαν, παρεδίδουν τὸν τε Παῦλον καὶ τινὰς ἐτέρους δεσμώτας
2 ἑκατοντάρχῳ ὀνόματι Ἰουλίῳ, σπείρης Σεβαστῆς. ἐπι-5
βάντες δὲ πλοῖφ' Ἀδραμυττηνῶ, μέλλουσι πλεῖν ἐπὶ
τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπους, ἀνήχθημεν, οὗτος σὺν
3 ἡμῶν Ἀριστάρχου Μακεδόνοιο Θεσσαλονικέωιο. τῇ τε
ἐτέρῳ κατήχθημεν εἰς Σιδῶνα·

Τοῦ Χριστοστόμοιο. Καὶ Ἀρίσταρχοιο μέχρι τοῦ συνέρχεται 10
τῷ Παύλῳ· καλῶς καὶ χρησίμως παρέστιν ὁ Ἀρίσταρχοιο, μέλ-
λων ἅπαντα ἀπαγγέλλειν εἰς Μακεδονίαν τὰ περὶ αὐτοῦ.

Φιλανθρώπως τὲ ὁ Ἰούλιοιο τῷ Παύλῳ χρησάμενοιο,
ἐπέτρεψε πρὸς τοὺς φίλοιοιο πορευθέντι ἐπιμελείας τυ-
χεῖν. 15

Τοῦ αἰτοῦ. “Φιλανθρώπως τέ.” εἰκόοιο γὰρ ἦν αὐτὸν ἀπὸ
πολλῆοιο κακώοιοιο εἶναι, τῶν δεσμῶν, τοῦ φόβοιοιο, τοῦ ἄγεοιοιο καὶ
φέρεοιοιο· ὄρα πῶοιο οὐδὲ τοῦτο κρύπτει, ὅτι ἐβούλετο ἐπιμελείας
τυχεῖν.

- 4 Κάκεῖθεν ἀναχθέντεοιο ὑπεπλεύοιοιομεν τὴν Κύπρον, διὰ 20
5 τὸ τοὺοιο ἀνεμοῦοιο εἶναι ἐναντίοιοιο. τό τε πέλαγοοιο τὸ κατὰ
τὴν Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν διαπλεύοιοιομεν, κατήλθο-
μεν εἰς Μύρα τῆοιο Λυκίασ.

Τοῦ αἰτοῦ. Πάλιν πειρασμοῖοιο, πάλιν ἀνεμοῖοιο ἐναντίοιοιο· ὄρα διὰ
πάντων οὕτω τὸν βίοιοιο τῶν ἀγίοιοιο ὑφαινομένοιοιο· ἐξέφυγε τὸ δικα-25
στήριοιοιο, καὶ περιπίπτουοιοιο ναυαγίοιοιο χειμῶνοιοιο.

- 6 Κάκεῖοιοιο εὐρῶν ὁ ἑκατοντάρχοιοιοιο πλοίοιοιοιο Ἀλεξανδρινὸν
7 πλέον εἰς Ἰταλίαν, ἀνεβίβασεν ἡμᾶοιοιοιο εἰς αὐτόοιοιοιο. ἐν ἰκα-
ναῖοιοιοιο δὲ ἡμέροιοιοιοιο βραδυπλοοῦντεοιοιοιο, καὶ μόλοιοιοιοιο γενόμεοιοιοιοιο
κατὰ τὴν Κνίδουοιοιοιο, μὴ προσεῶντοοιοιοιο τοῦ ἀνέμοιοιοιοιο, ὑπεπλεύ- 30

¹ ἔμπλεοιοιοιο om. Cod. N. C.

8 *σαμεν τὴν Κρήτην κατὰ Σαλμώνην· μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν, ἤλθομεν εἰς τόπον τινὰ καλούμενον Καλοὺς Λιμένας, ᾧ ἐγγὺς ἦν πόλις Λασία.*

Τοῦ αὐτοῦ. “Πλοῖον,” φησὶν, “Ἀλεξανδρινόν,” εἰκὸς καὶ ἐκείνους ἀπαγγεῖλαι εἰς τὴν Ἀσίαν τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, καὶ 5 τούτους εἰς τὴν Λυκίαν· ὅρα τὸν Θεὸν οὐδὲν καινίζοντα οὐδὲ μεταβάλλοντα· ἀλλὰ ἀφιέντα αὐτὸν εἰς τοὺς ἀνεμούς τοὺς ἀνεπιτηδείους πλεῖν· οὐκ ἀφήκεν αὐτοὺς εἰς πέλαιος, ἀλλ’ αἰεὶ παρὰ γῆν ἔπλεον.

9 Ἰκανοῦ δὲ χρόνου διαγενομένου, καὶ ὄντος ἤδη ἐπι- 10 σφαλοῦς τοῦ πλοῦς, διὰ τὸ καὶ νηστείαν ἤδη παρελήλυθέναί, παρῆκει ὁ Παῦλος, λέγων αὐτοῖς,

Τοῦ αὐτοῦ. Τὴν νηστείαν ἐνταῦθα τῶν Ἰουδαίων λέγειν ἡγοῦμαι· μετὰ γὰρ τὴν πεντηκοστὴν ἐξῆλθον ἐκεῖθεν μετὰ πολὺν χρόνον, ὡς ἐν αὐτῷ σχεδὸν τῷ χειμῶνι παραγενέσθαι εἰς τὰ μέρη τῆς 15 Κρήτης· καὶ τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν θαῦμα τὸ διασωθῆναι, καὶ δι’ αὐτὸν ἐκείνους.

10 *Ἄνδρες, θεωρῶ ὅτι μετὰ ὕβρεως καὶ πολλῆς ζημίας, οὐ μόνον τοῦ φορτίου καὶ τοῦ πλοίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, μέλλειν ἔσεσθαι τὸν πλοῦν. 20

Τοῦ Χρῆστοστόμου. Ὅρα τὸ ἄτυφον ἵνα μὴ δόξῃ προφητεύειν, ἀλλ’ ἀπὸ στοχασμοῦ λέγειν· “θεωρῶ,” φησιν, οὐδὲ γὰρ ἂν ἐδέξαντο εὐθέως, εἰ τοῦτο εἶπε· πρότερον προφητεύει καὶ λέγει, ὁ Θεὸς, ᾧ λατρεύω, ἐνάγων αὐτούς· πῶς οὖν ἐγένετο μετὰ ζημίας ψυχῶν; ἐγένετο ἂν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς διέσωσεν· ὅσον γὰρ κατὰ τὴν 25 φύσιν τοῦ πράγματος, ἀπώλοντο ἂν, ἀλλ’ ὁ Θεὸς ἐκώλυεν.

Ἀμμανῖος. Προφήτης γὰρ ὢν, ἀνήγγειλε τὸν ἐσόμενον ἐν τῷ πλοίῳ κίνδυνον Παῦλος· καὶ παραιῶν, οὐκ ἔπειθεν αὐτοὺς ἐν Κρήτῃ παραχειμάσαι, οὐ τῆς εἰμαρμένης αὐτοὺς εἰς τοῦτο εἰσαγούσης, ἀλλὰ τῆς ἑαυτῶν γνώμης. 30

11 Ὁ δὲ ἑκατοντάρχης τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ ναυκλήρῳ μᾶλλον ἐπειθέτο, ἢ τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις.

12 ἀνευθέτου δὲ τοῦ λιμένος ὑπάρχοντος πρὸς παραχειμα-

σίαν, οἱ πλείους ἔθεντο βουλὴν ἀναχθῆναι ἐκεῖθεν, εἶπως
δύναιντο κατατήσαντες εἰς Φοῖνικα παραχειμάσαι, λι-
μένα τῆς Κρήτης βλέποντα κατὰ λίβα καὶ κατὰ χώρον.

13 ὑποπνεύσαντος δὲ νότου, δόξαντες τῆς προθέσεως κεκρα-
τηκέναι, ἄραυτες ἄσσου παρελέγοντο τὴν Κρήτην. 5

Τοῦτ' αἴτιόν. Νομίζων ὅτι δεῖ μᾶλλον τοῖς ἐμπείρως ἔχουσι
πρὸς τὸ πλεῖν πείθεσθαι, ἢ ἐπιβάτη ἀπείρῳ ναυτικῆς· ὥστε οὖν
γνώμης ἦν καὶ οὐ τύχης τὸ ἀμάρτημα· ὅτι γὰρ οἶδαμεν κατὰ
φύσιν ἐκφυγεῖν κίνδυνον, αὐτὴ ἡ πείρα τῶν πραγμάτων διδάσκει
μὴ κατακρημνίζειν ἑαυτὸν τινὰ, ὡς ἀναμφιβόλως τοῦ πράγματος 10
κίνδυνον φέροντος, τῆς τύχης καὶ εἰμαρμένης εἰπὼν προὔπτον κοι-
μωμένης, ἢ γρηγορούσης μὲν, μὴδὲν δὲ δυναμένης ἀντιπράξασθαι
κατὰ τῆς προαιρέσεως τῆς τῶν ἀνθρώπων καθ' ἣν ἢ ἀν βούλωνται,
τὰ ἐφ' ἑαυτῆς πράγματα ἄγουσι καὶ φέρουσιν, ὡς καὶ οἱ σὺν τῷ
Παύλῳ ἐκδημοῦντες· οὕτω δὲ κατὰ προαίρεσιν ἔπραττον, ὅτι εὐ- 15
θέως ἐπιτηδείου τυχόντες ἀνέμου ἔχαιρον κατὰ τὸ ῥῆτον· ἔφησιν
γάρ, “ ὑποπνεύσαντος δὲ νότου, δόξαντες τῆς προθέσεως κεκρατη-
“ κέναι,” ὧν τὸ ἀπειθὲς κατελέγχων ὁ Παῦλος φησίν, “ ἔδει μὲν,
“ ἄνδρες, πειθαρχήσαντάς μοι, μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς Κρήτης.”

14 Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔβαλε κατ' αὐτῆς ἄνεμος τυφωνι- 20
15 κός, ὁ καλούμενος εὐρυκλύδων. συναρπασθέντος δὲ τοῦ
πλοίου, καὶ μὴ δυναμένου ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ, ἐπι-
16 δόντες ἐφερόμεθα· νησίον δέ τι ὑποδραμόντες Κλαύδην,
17 μόλις ἰσχύσαμεν περικρατεῖς γενέσθαι τῆς σκάφης· ἦν
ἄραυτες, βοηθείας ἐχρῶντο, ὑποζωννύντες τὸ πλοῖον· 25

Ἀκμωνίσι. “ Συναρπασθέντος δὲ τοῦ πλοίου, καὶ μὴ δυνα-
μένου ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ” ὥστε οὐ δεῖ κυριολεκτεῖν ἀπαι-
τεῖν τὴν γραφήν· ἐπεὶ πῶς δύναται κυρίως ἐπὶ πλοίου λαβεῖν τὴν
λέξιν τοῦ ἀντοφθαλμεῖν, ὅπου ἐπὶ ἀνθρώπου ἀρμόζει·

18 Φοβούμενοί τε μὴ εἰς τὴν σύρτην ἐκπέσωσι, χαλά- 30
σάυτες τὸ σκεῦος, οὕτως ἐφερόμεθα. σφοδρῶς δὲ χει-
19 μαζομένων ἡμῶν, τῇ ἐξῆς ἐκβολὴν ἐποιοῦντο. καὶ τῇ
20 τρίτῃ αὐτόχειρες τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἔρριψαν· μήτε

δὲ ἡλίου, μήτε ἄστρον ἐπιφαινόντων ἐπὶ πλείονας ἡμέ-
 ρας, χειμῶνος δὲ οὐκ ὀλίγου ἐπικειμένου, λοιπὸν περιη-
 ρεῖτο πᾶσα ἐλπίς τοῦ σώζεσθαι ἡμᾶς.

Τοῦ Χρτιστοτόμοι. Τουτέστι τὰ ἰστία· ὅταν γὰρ σφοδρὸς
 ἄνεμος ἦ, τοῦτο γίνεται ἐγκοπτομένης τῆς πρύμνης· τὸ μὲν οὖν 5
 γενόμενον ἀπὸ τοῦ καιροῦ ἐγένετο, τὸ δὲ θαῦμα μεῖζον, ὅτι ἐν καιρῷ
 τοιοῦτῳ ἐκ μέσων ἐσώθησαν τῶν κινδύνων, αὐτὸς τε καὶ δι' αὐτὸν
 οἱ λοιποὶ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Εἶτα χαλεπὸς ὁ χειμὼν, πολὺ τὸ
 σκότος· καὶ ἵνα μὴ ἐπιλάβωνται, καὶ τὸ πλοῖον διαλύεται, καὶ ὁ
 σῆτος ρίπτεται καὶ πάντα, ἵνα μὴ ἔχῃσι μετὰ ταῦτα ἀναισχυν- 10
 τεῖν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ πλοῖον διαλύεται καὶ ἐπισφίγγονται
 αὐτῶν αἱ ψυχαί.

* Παραίνεσις Παύλου πρὸς τοὺς σὺν αὐτῷ περὶ ἐλπίδος σωτηρίας.

21 Πολλῆς δὲ ἀσιτίας ὑπαρχούσης, τότε σταθεῖς ὁ Παῦ-
 λος ἐν μέσῳ αὐτῶν εἶπεν, ἔδει μὲν, ὦ ἄνδρες, πειθαρχή- 15
 σατάς μοι μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς Κρήτης, κερδῆσαί τε
 22 τὴν ὕβριν ταύτην καὶ τὴν ζημίαν. καὶ τὰ νῦν παρανωῶ
 ὑμᾶς εὐθυμεῖν· ἀποβολὴ γὰρ ψυχῆς οὐδεμιᾶς ἔσται ἐξ
 23 ὑμῶν, πλὴν τοῦ πλοίου. παρέστη γὰρ μοι ταύτη τῇ
 24 νυκτὶ τοῦ Θεοῦ, οὐδ' ἐγὼ λατρεύω, ἄγγελος, λέγων, μὴ 20
 φοβοῦ, Παῦλε, Καίσαρί σε δεῖ παραστῆναι·

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶτα μετὰ τὸν τοσοῦτον χειμῶνα οὐκ ἐπεμβαί-
 νων αὐτοῖς διαλέγεται, ἀλλὰ βουλόμενος κἂν εἰς τὸ μέλλον πι-
 στευθῆναι, καὶ τὰ γεγενημένα παραλαμβάνει εἰς μαρτυρίαν τῆς
 τῶν ῥηθησομένων ἀληθείας· καὶ δύο προλέγει· ὅτι εἰς νῆσον ἐκπε- 25
 σεῖν δεῖ, καὶ ὅτι τὸ μὲν πλοῖον ἀπολεῖται, οἱ δὲ ἐνόητες σωθήσου-
 νται· ὅπερ οὐκ ἦν στοχασμοῦ ἀλλὰ προφητείας· καὶ ὅτι “Καίσαρι
 “δεῖ παραστῆναι.”

Καὶ ἰδοὺ, κεχάρισταί σοι ὁ Θεὸς πάντας τοὺς πλέ-
 25 οντας μετὰ σοῦ. διὸ εὐθυμεῖτε, ἄνδρες· πιστεύω γὰρ τῷ 30
 26 Θεῷ, ὅτι οὕτως ἔσται καθ' ὃν τρόπον λελάληταί μοι. εἰς
 νῆσον δὲ τινα δεῖ ὑμᾶς ἐκπεσεῖν.

Τοῦ Χρηστοτόμου. Τὸ “καχάρισταί σοι ὁ Θεὸς ἅπαντας,” οὐχὶ ἀλαζονείας ἐστίν, ἀλλὰ βουλομένου προσάγεσθαι τοὺς πλεοντάς· οὐχ ἵνα αὐτῷ χάριν ἔχωσιν, ἀλλ’ ἵνα πείθωνται τοῖς ὑπ’ αὐτοῦ λεγομένοις· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἄξιοι μὲν εἰσιν ἀποθανεῖν, ἐπειδὴ παρήκουσαν· πλὴν εἰς τὴν χάριν τὴν σὴν τοῦτο γεγένηται· πρότερον γοῦν προφητεύει καὶ λέγει “ὁ Θεὸς ᾧ λατρεύω,” ἐνάγων αὐτούς. πῶς οὖν οὐκ ἐγένετο μετὰ ζημίας ψυχῶν; ἐγένετο ἂν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς διέσωσεν· ὅσον γὰρ κατὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀπόλωτο ἂν· ἀλλ’ ὁ Θεὸς ἐκώλυσεν· εἶτα ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐκ ἀπὸ στοχασμοῦ ταῦτα ἔλεγεν, ὁ κυβερνήτης τὰ ἐναντία ἔλεγε, καὶ ταῦτα ἔμπειρος ὢν· οὕτως οὐκ ἀπὸ στοχασμοῦ ἦν τὰ λεγόμενα· καὶ ὁ τόπος ταῦτα παρῆνε ἀνεύθετος ὢν, καὶ οἱ πλείους ἀπὸ στοχασμοῦ μᾶλλον ἐφαίνοντο λέγοντες· εἶτα χαλεπὸς ὁ χειμῶν, πολὺ τὸ σκότος, καὶ ἵνα μὴ ἐπιλάβωνται καὶ τὸ πλοῖον διαλύεται· καὶ ἐπισφίγγονται αὐτῶν αἱ ψυχαί· οὐ μικρὰ δὲ πρὸς τὴν ἀκρόασιν συνεβάλλετο καὶ ὁ χειμῶν καὶ τὸ σκότος· ὅρα γοῦν πῶς πείθεται ὁ ἑκατοντάρχης· καὶ ὁ τόπος χαλεπὸς κατὰ τὸν Ἀδριάν, καὶ ἀσιτία πολλή· ἐν μέσῳ γὰρ ἦσαν θανάτου.

Ἀμμανόσιος. “Καχάρισταί σοι ὁ Θεὸς πάντας·” ὥστε οὖν ψευδὲς τὸ εἰρημένον τῷ Ὀμήρῳ 20

μοῖραν δ’ οὕτινα φημι πεφυγμένοι ἔμμεναι ἀνδρῶν,
οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὶν τὰ πρῶτα γίνηται.

Ὁ σημαίνει ὅτι ἀδύνατον ἐκφυγεῖν τὴν τοῦ θανάτου εἰμαρμένην ἅμα τῇ γεννήσει ὀριζούση τοῦ ἀνθρώπου τὸν θάνατον· ἰδοὺ γὰρ εἰ μὴ διὰ Παῦλον πάντες εἶχον οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἀπολέσθαι, τῷ Θεῷ τοῦτο δωρησαμένου αὐτοῖς τιμῇ τοῦ δικαίου· ἔπειτα δὲ εἰ εἴμαρτο πάντας ἀπολέσθαι, ὅσον ἐκ τῶν εἰκότων, ἐν πελάγει ἄσιτος μείνας δεκατέσσαρας ἡμέρας ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ὕστερον ναυαγήσας· εἶπε γὰρ ὁ ψευδὴς λόγος,

οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, 30

ἔδει γὰρ καὶ τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς κακοὺς ἐν ἐνὶ πεσόντας πτώματι ἀναμφίβολου φέροντι θάνατον, ἀποθανεῖν· ἀλλὰ τὸ ἐναντίον εἶπεν ἢ γραφῇ, ὅτι ὁ δίκαιος ἐσώζετο ἐξ ὁμολογημένου κινδύνου, καίτοι πάντων τῶν ἐν αὐτῷ ἀποθησκόντων· οὕτω γὰρ ἦν τῷ Θεῷ δοῦσαν ἀπελθεῖν αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ· καὶ ἠδύνατο μὲν ὁ Θεὸς καὶ ἀρπάσας 35

ἀπὸ Ἱερουσαλήμ δι' ἀγγέλου στήσαι ἐν Ῥώμῃ, καθὼς τὸν Ἀμβρα-
 κούμ ἐξ Ἰουδαίας ἀρπάσας παρέστησεν ἐν Βαβυλῶνι τῷ λάκκῳ
 τοῦ Δανιήλ· ἀλλ' οὐκ ἐποίησε· καὶ τοῦτο θαυματουργίας ἔργον
 εἶναι δεῖξας, τὸ ἐξ ἀνεπίστου κινδύνου σῶσαι τὸν Παῦλον καὶ
 τοὺς σὺν αὐτῷ· ἐχαρίσατο δὲ τὰς μὲν ψυχὰς τῷ Παύλῳ, φιλό- 5
 στοργος γὰρ ἦν καὶ φιλάδελφος· τὸ δὲ πλοῖον καὶ τὰ σὺν αὐτῷ,
 ὡς μὴ ἀντιποιουμένου τοῦ θεοφιλοῦς τῶν ἐπὶ γῆς, μηδὲ ἀχθόμε-
 νου ἐπὶ τῇ τούτων ἀπωλείᾳ· ὧδε οὖν διὰ τὸν δίκαιον ζῶσιν οἱ
 ἀσεβεῖς· ἔστι δὲ ὅτε τὸ ἐναντίον· καὶ πρὸ ὧρας ὁ ἀσεβῆς ἀπόλ-
 λυται διὰ τὴν ἑαυτοῦ κακίαν· τοῦ Θεοῦ οὕτως πάλιν βουλομένου, 10
 καθὼς ὁ Ἐκκλησιαστής φησὶ, “ μὴ ἀσεβήσης πολὺ, μηδὲ γίνου
 “ σκληρὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ σου” πιστεύω γὰρ τῷ Θεῷ
 ὅτι οὕτως ἔσται· πάντα μὲν δυνατὰ τῷ πιστεύοντι· πλὴν οὗτος οὐ
 διὰ πίστεως καὶ εὐχῆς ἤρυσεν τὴν σωτηρίαν τῶν συμπλεόντων, ἀλλὰ
 πιστεύσας ὅτι οὕτως ἔσται, ὡς ἐλαλήθη αὐτῷ. 15

27 Ὡς δὲ τεσσαρεσδεκάτῃ νύξ ἐγένετο, διαφερομένων
 ἡμῶν ἐν τῷ Ἄδριά, κατὰ μέσον τῆς νυκτὸς ὑπενούουν οἱ
 28 ναῦται προσάγειν τινὰ αὐτοῖς χώραν· καὶ βολίσαντες,
 εὗρον ὄργυιὰς εἴκοσι· βραχὺ δὲ διαστήσαντες, καὶ πάλιν
 29 βολίσαντες, εὗρον ὄργυιὰς δεκαπέντε· φοβούμενοί τε 20
 μήπως εἰς τραχεῖς τόπους ἐκπέσωμεν, ἐκ πρύμνης ῥί-
 ψαντες ἀγκύρας τέσσαρας, ἠῦχοντο ἡμέραν γενέσθαι.
 30 τῶν δὲ ναυτῶν ζητούντων φυγεῖν ἐκ τοῦ πλοίου, καὶ
 χαλασάντων τὴν σκάφην εἰς τὴν θάλασσαν, προφάσει
 ἐκ πλώρας ἀγκύρας μελλόντων ἐκτείνειν, 25

Τοῦ Χριστιανοῦ. Ἐμελλον οἱ ναῦται φευγεῖν, ἀπιστοῦντες
 τοῖς λεγομένοις· ὁ δὲ ἑκατοντάρχης πιστεύει σὺν τῷ Παύλῳ·
 φησὶ γὰρ, ἐὰν οὗτοι φύγωσιν, “ ἡμεῖς σωθῆναι οὐ δύνασθε” οὐ διὰ
 τοῦτο, ἀλλ' ἵνα κατάσχη αὐτούς, καὶ ἡ προφητεία μὴ διαπέσῃ·
 ὅρα καθάπερ ἐν ἐκκλησίᾳ παιδευομένους αὐτούς· τοῦ Παύλου τῆν 30
 φιλοσοφίαν· πῶς ἐκ μέσων αὐτῶν ἔσωσε τῶν κινδύνων οἰκονομι-
 κῶς ἀπιστεῖται ὁ Παῦλος, ἵνα μετὰ πείρας τῶν πραγμάτων
 πιστευθῇ· ὅπερ οὖν καὶ γέγονεν· ὅρα γοῦν πῶς πείθεται ὁ ἑκατόν-
 τάρχης, ὥστε καὶ τὴν σκάφην ἀφεῖναι καὶ ἀπόλεσαι· εἰ δὲ οἱ

ναῦται οὐδέπω ἐπέισθησαν, ἀλλ' ὕστερον πείθονται· καὶ γὰρ τὸ γένος τὸ τούτων ἰταμόν πως ἐστίν, οὐκ ἔστιν εὐπαράδεκτον· ἐγκαλῶν τίς ἐν συμφορᾷ τότε εὐπαράδεκτος γίνεται· τότε τοίνυν ἐπιτίθεται, ὅτε πᾶσα ἡ ἐλπίς τοῦ σωθῆναι περιαιρεθῆ· ἵνα μή τις εἴπῃ, ὅτι οὐδὲν γέγονεν, ὁ φόβος μαρτυρεῖ· τότε τὰ χρηστὰς λέγει.

- 31 Εἶπεν ὁ Παῦλος τῷ ἑκατοντάρχη καὶ τοῖς στρατιώ-
ταις, εἴν μὴ οὗτοι μείνωσιν ἐν τῷ πλοίῳ, ὑμεῖς σωθῆναι
32 οὐ δύνασθε. τότε ἀπέκοψαν οἱ στρατιῶται τὰ σχοινία
τῆς σκάφης, καὶ εἶασαν αὐτὴν ἐκπεσεῖν. 10

Ἀμμαριότι. Ὅτε εἶδον ὅτι ἡ ἀβουλία αὐτῶν ἐποίησεν αὐτοὺς κινδυνεῦσαι, τότε ἤρξαντο τῷ Παύλῳ πείθεσθαι, ὡς μᾶλλον τῆς εὐκαίρου συμβουλῆς τῆς παρὰ ἀγίου ἀνδρὸς γινομένης, δυναμένης σῶσαι, ἢ εἰμαρμένης τῆς ἐν κινδύνῳ, μηδὲ ὄνομα ἐχούσης· εἰ γὰρ εἰμαρμένη ἐπέειθοντο ἐκεῖνοι, καίτοι ὄντες ἔθνικοι, παριδόντες τὴν 15 τοῦ θεοσεβοῦς συμβουλήν, εἶων ἀπελθεῖν τοὺς ναύτας λέγοντες, ὅτι οὐκ ἂν οὗτοι ἀπελθῶσι, μὴ φέρῃ δὲ ἡμᾶς ἀποθανεῖν οὐδὲν τοῦτο ποιεῖ· ἀλλ' οὐκ εἶπον οὔτε ἐποίησαν τὸ ἡλίθιον τοῦτο, καὶ πάσης γέμον ψευδαπάτης καὶ ἀγνοίας· δι' αὐτὸ ἐκ πολλῶν ἐκβλητέος ὁ περὶ εἰμαρμένης ἢ τύχης λόγος. 20

- 33 Ἄχρι δὲ οὗ ἡμέρα ἡμέλλε γίνεσθαι, παρεκαλεῖ ὁ
Παῦλος ἅπαντας μεταλαβεῖν τροφῆς, λέγων, τεσσαρεσ-
καιδεκάτην σήμερον ἡμέραν ἐπιτελεῖτε προσδοκῶντες,
34 καὶ ἄσιτοι διαμένετε, μηδὲν προσλαβόμενοι. διὸ παρα-
καλῶ ὑμᾶς μεταλαβεῖν τροφῆς· 25

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Παραιεῖ πάλιν μεταλαβεῖν τροφῆς· καὶ πείθονται, καὶ αὐτὸς πρῶτος μεταλαμβάνει· οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ πείθων, ὡς οὐδὲν ἔβλαψεν ὁ χειμῶν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτῶν τὰς ψυχὰς ὠφέλησε. Καὶ μετ' ὀλίγα—Πῶς ἔφερον; ὁ φόβος κατεῖχεν αὐτοὺς, καὶ οὐκ εἶα εἰς ἐπιθυμίαν τροφῆς ἐμπεσεῖν, μέλ- 30 λοντας ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύειν· τὸ μὲν οὖν γενόμενον ἀπὸ τοῦ καιροῦ ἐγένετο· τὸ δὲ θαῦμα μεῖζον ὅτι ἐν καιρῷ τοιοῦτο, ἐκ μέσων ἐσώθη πάντων κινδύνων, αὐτὸς τε καὶ δι' αὐτὸν οἱ λοιποί.

Τοῦτο γὰρ πρὸς τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν ὑπάρχει οὐδενὸς γὰρ ὑμῶν θριξὶ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἀπολείται.

Τοῦ Χριστοστόμου. “Τοῦτο γὰρ πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτηρίας,” ἐστὶ τὸ φαγεῖν μήποτε τῷ λιμῷ διαφθαρήτε· τὸ εὐχαριστήσαι τῷ Θεῷ ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις ἔρρωσεν αὐτοὺς, τοῦτο 5 γὰρ ψυχῆς πεπληροφορημένης, ὅτι σωθήσονται.

35 Εἰπὼν δὲ ταῦτα, καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαρίστησε τῷ
36 Θεῷ ἐνώπιον πάντων, καὶ κλάσας ἤρξατο ἐσθίειν. εὐ-
θυμοὶ δὲ γενόμενοι πάντες, καὶ αὐτοὶ προσελάβοντο
τροφῆς· 10

Ἀμμανότι. “Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαρίστησας τῷ Θεῷ ἐνώ-
“πιον πάντων καὶ κλάσας ἤρξατο ἐσθίειν” ἑωρακὸς ὁ Παῦλος ὅτι
διὰ τὴν ἀνάγκην ἐπέιθοντο τῷ Παύλῳ οἱ συνόντες· καιρὸς δὲ οὐκ ἦν
ἀθυμοῦσιν αὐτοῖς καὶ κινδυνεύουσιν εὐαγγελίζεσθαι τὸν Χριστόν·
τέως ἐκ μέρους διδάσκει αὐτοὺς τὴν θεοσέβειαν, τὸ μὴ ἄλλως 15
κλᾶν ἄρτον εἰ μὴ πρῶτον εὐχαριστήσαντας τῷ μόνῳ Θεῷ, καὶ
οὕτως ἐσθίειν· καὶ ἡμᾶς δὲ τὸ αὐτὸ διδάσκει· ὁ δὲ τῆς εὐχαρι-
στίας τρόπος τοῦτο δοκεῖ ἔχειν, ὅτι εὐχαριστοῦμεν σοι, ὦ¹ Θεὸς, ὅτι
ἤξιώσας ἡμᾶς ζῆσαι ἕως ἄρτι, ἀσίτους μείναντας· διὸ σοὶ δόξω
ἀναπέμποντες, κλῶμεν τὸν ἄρτον ἐπὶ τῷ μετασχεῖν τροφῆς. 20

37 Ἦμεν δὲ αἱ πᾶσαι ψυχαὶ ἐν τῷ πλοίῳ διακόσμαι
38 ἐβδομηκονταεξί. κορεσθέντες δὲ τροφῆς, ἐκούφιζον τὸ
πλοῖον, ἐκβαλλόμενοι τὸν σῖτον εἰς τὴν θάλασσαν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο· εἶγε ἐπίστευσαν,
ἄκαιρος ὁ πλοῦς οὐ γέγονεν· ἀλλ’ οὐκ ἦν αὐτοῖς φροντὶς τροφῆς· 25
ἄτε οὐ περὶ τῶν τυχόντων ὄντος τοῦ λόγου· εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐρω-
τᾶν τὴν αἰτίαν δι’ ἣν πλέουσι, καὶ μαθεῖν πάντα· οὐκ ἀπλῶς
οὐδὲ ἡ παρολκὴ τοῦ πλοῦς, ἀλλὰ παρέσχε τῷ Παύλῳ διδασκα-
λίας καιρόν.

39 Ὅτε δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τὴν γῆν οὐκ ἐπεγίνωσκον· 30
κόλπον δὲ τινα κατενόουν ἔχοντα αἰγιαλόν, εἰς ὃν ἐβου-
40 λεύοντο, εἰ δυνατόν, ἐξῶσαι τὸ πλοῖον. καὶ τὰς ἀγκύ-
ρας περιελόντες εἶων εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα ἀνέντες τὰς

ζευκτηρίας τῶν πηδαλίων· καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμωνα, τῇ πιεύσῃ κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡμέρας δὲ, φησὶ, γενομένης, ἀνῆκαν τὰς ζευκτηρίας, καὶ λύεται τὸ πλοῖον ἐν ἡμέρᾳ, ἵνα μὴ τῷ φόβῳ διαλυθῶσιν ἵνα ἴδῃς ἔργῳ τὴν προφητείαν, ὅρᾳς ὅτι καὶ κατὰ τοῦτο τῷ 5 Παύλῳ ἐχαρίσθησαν· διὰ γὰρ αὐτὸν οὐκ εἶσεν αὐτοὺς ἀναυρεθῆναι ὁ ἑκατοντάρχης· οὕτως ἐμοὶ δοκοῦσιν ὁμολογημένοι εἶναι κακοὶ ἐκεῖνοι ὥστε ἐλέσθαι αὐτοὺς ἀνελεῖν.

Ναυάριον Παύλου, ὅπως τὲ διασώθησαν εἰς Μελίτην^κ τὴν νῆσον, καὶ ὅσα τὰ ἐν αὐτῇ ἐθαυματουργήσεν. 10

41 Περιπεσόντες δὲ εἰς τόπον διθάλασσον, ἐπέκειλαν τὴν ναῦν· καὶ ἡ μὲν πρόρα ἐρείσασα, ἔμενον ἀσάλευτος, 42 ἡ δὲ πρύμνα ἐλύετο ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων. τῶν δὲ στρατιωτῶν ἡ βουλὴ ἐγένετο ἵνα τοὺς δεσμώτας ἀπο- 43 κτείνωσι, μὴ τις ἐκκολυμβήσας διαφύγῃ. ὁ δὲ ἑκατον- τάρχης βουλόμενος διασῶσαι τὸν Παῦλον, ἐκώλυσε αὐτοὺς τοῦ βουλήματος,

Πάλιν πειράται ὁ διάβολος ἐμποδίσαι τῇ προφητείᾳ, καὶ ἐβούλοντό τινας ἀνελεῖν, ἀλλ' οὐκ εἶσεν ὁ ἑκατοντάρχης, ἵνα τὸν Παῦλον σώσῃ· οὕτω φκειωμένος ἦν αὐτῷ ὁ ἑκατοντάρχης. 20

Ἀμικανίот. Σημειωτέον πάλιν ὅτι ἐκὼν τις φονεῖει τινὰ, οὐ τῆς εἰμαρμένης κωλοῦσης τοῦτο γενέσθαι, ἢ προτρεπομένης· ἰδοὺ γὰρ βουληθέντες πράξαι, ἤλθον ἐπὶ τὸ ἔργον τοῦ φόνου αὐτόβουλοι, καὶ ἀκούσαντες τοῦ ἑκατοντάρχου, πάλιν ἐκόντες ἐπαύσατο, ὡς ἐξῆν αὐτοὺς μὴ πεισθῆναι, πολλοὺς ὄντας καὶ ἰσχυροὺς καὶ ξιφη- 25 φόρους· ἀλλ' ἡ βουλὴ καὶ ἡ ἀνθαίρετος γνώμη καὶ πράττει ἃ θέλει, καὶ οὐ πράττει ἃ μὴ βούλεται· μωρὸν οὖν τὸ ἐνθυμεῖσθαι τι περὶ ἀσυστάτων ὀνομάτων.

Ἐκελευσέ τε τοὺς δυναμένους κολυμβᾶν, ἀπορρίψαν- 44 τας πρώτους ἐπὶ τὴν γῆν ἐξίεναι, καὶ τοὺς λοιποὺς, οὓς 30 μὲν ἐπὶ σανίσιν, οὓς δὲ ἐπὶ τινῶν τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου.

^κ μελιτινῆ Cod.

1 καὶ οὕτως ἐγένετο πάντα διασωθῆναι ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ
 διασωθέντες ἐπέγνωσαν ὅτι Μελίτη ἡ νῆσος καλεῖται.
 2 οἱ δὲ βάρβαροι παρείχον οὐ τὴν τυχούσαν φιλανθρω-
 πίαν ἡμῶν· ἀνάψαντες γὰρ πυρὰν, προσελάβοντο πάν-
 τας ἡμᾶς, διὰ τὸν ὑετὸν τὸν ἐφεστῶτα, καὶ διὰ τὸ
 ψύχος.

Τοῦ Χριστοῦ. “Καὶ πάντες ἐσώθησαν,” καὶ ἡ προφη-
 τεία τέλος ἐλάβανε· καὶ εἰ μὴ τῷ χρόνῳ σεμνὴ τις οὖσα, οὐ
 γὰρ πρὸ πολλῶν ἐτῶν προεῖπεν, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων
 ἐπομένῃ ἀνέλπιστα γὰρ ἦν πάντα· καὶ διὰ τῆς οἰκείας σωτηρίας 10
 ἐμάθανον τίς ὁ Παῦλος ἦν· ἀλλ’ εἴποιεν ἂν τις, διατί μὴ καὶ τὸ
 πλοῖον διέσωσεν; ἵνα μάθωσιν οἷον κίνδυνον διέφυγον· ὅτι οὐκ ἀν-
 θρωπίνης βοθηείας ἦν τὸ πᾶν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος χωρὶς
 πλοῖου σωζούσης· ὥστε οἱ δίκαιοι, κἂν ἐν χειμῶνι ᾧσι, κἂν ἐν
 θαλάσῃ, κἂν ἐν πελάγει, οὐδὲν πάσχουσιν· ἔπλεον, ἐκινδύνουν, 15
 καὶ ναυάγιον ὑπέμεινον, καὶ δεσμῶται διὰ Παῦλον ἐσώθησαν· ἐν-
 νόησον τί ἐστὶν ἔχειν ἅγιον ἄνδρα ἐν οἰκίᾳ· πολλοὶ γὰρ οἱ χειμῶ-
 νες καὶ ἡμῶν ἐφίστανται, καὶ πολλῶν τούτων χαλεπώτεροι· ἀλλὰ
 δύναται ἡμᾶς ὁ Θεὸς χαρίσασθαι, μόνον ἔαν πειθώμεθα τοῖς ἁγίοις·
 καθάπερ ἐκείνοι ἂν ποιῶμεν ἅ· πράττουσιν· οὐ γὰρ ἀπλῶς σώ- 20
 ζονται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πίστιν εἰσήνεγκαν· κἂν δέσμιος ἦ ὁ ἅγιος,
 τῶν λελυμένων μείζον ἐργάζεται· ὁ λελυμένος ἑκατοντάρχης αὐτοῦ
 ἔδεῖτο τοῦ δεδεμένου· ὁ ἐπιστήμων κυβερνήτης, τοῦ μὴ κυβερνή-
 του ἔχρηζε· μᾶλλον δὲ τοῦ ὄντος κυβερνήτου· οὐ γὰρ τοιοῦτο
 κυβερνᾷ σκάφος, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης τὴν Ἐκκλησίαν παρ’ 25
 ἐκείνου μάθωμεν, τοῦ καὶ θαλάσσης δεσπότου· πειθώμεθα Παύλῳ,
 κἂν ἐν μέσῳ ᾧμεν χειμῶνι, πάντων ἀπαλλαγησόμεθα τῶν κινδύνων·
 κατέχωμεν παρ’ ἑαυτοῖς τοὺς ἁγίους, καὶ οὐκ ἔσται χειμῶν· μᾶλ-
 λον δὲ κἂν χειμῶν ἦ, ἔσται γαλήνη καὶ εὐδία πολλή· καὶ ἀπαλ-
 λαγή κινδύνων· ὅταν δὴ τὸν ἅγιον εἶχε φίλον ἐκείνη ἡ χήρα, καὶ 30
 θάνατος ἐλύθη τοῦ παιδίου, καὶ τὸν παῖδα πάλιν ζῶντα ἀπελάμ-
 βανεν· ἔθα πῶδες ἁγίων ἐπιβαίνουσιν οὐδὲν ἔσται λυπηρὸν, κἂν
 γένηται προσδοκιμὴν καὶ πρὸς μείζονα δόξαν Θεοῦ. ἔθισον τὸ ἔδα-
 φος τῆς οἰκίας σου ὑπὸ τοιούτων πατεῖσθαι ποδῶν, καὶ οὐ πατήσει

δαίμων ἐκεῖ· ἀλλ' ὡσπερ ἔθθα ἄκανθα, ἐκεῖ θηρία· ἔθθα δὲ φιλοξενίαι, οὐκ εἰσὶν ἄκανθαι· ἡ γὰρ ἐλεημοσύνη ἐπεισελθοῦσα παντὸς δρεπάνου τομώτερον ἀναίρει τὰς ἀκανθὰς, παντὸς πυρὸς^κ σφοδρότερον αἰδεῖται τὰ ἴχνη τῶν ἀγίων, καθάπερ λέοντος ἀλωπέκες· “δίκαιος γάρ,” φησιν, “ὡς λέων πέποιθεν” εἰσάγωμεν τούτους 5 τοὺς λέοντας εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ πάντα φυγαδεύεται τὰ θηρία· οὐ βοῶντων αὐτῶν μεγάλα, ἀλλ' ἀπλῶς φθεγγομένων· οὐ γὰρ οὕτως βρυχηθμὸς¹ λέοντος φυγαδεύει τὰ θηρία, ὡς εὐχὴ δικαίου φυγαδεύει δαιμόνας· ἂν φθέγγηται μόνον κατεπτήχασι· καὶ τοῦ τοιοῦτοι φησὶν, εἰσί; πολλαχοῦ· ἂν πιστεύωμεν ἡμεῖς, ἂν ζητῶμεν, ἂν 10 περιεργαζώμεθα· τοῦ ἐζήτησας; εἰπέ μοι· πότε τοῦτο ἔργον ἔσχεις; πότε πρᾶγμα ἔθου τοῦτο; εἰ δὲ οὐ ζητεῖς, μὴ θαυμάσης ὅτι οὐχ εὐρίσκεις· ὁ γὰρ ζητῶν εὐρίσκει, οὐχ ὁ μὴ ζητῶν ἄκουσον τοὺς ἐν ταῖς ἐρημίαις ὄντας· ἀπάγαγε χρυσίον καὶ ἀργύριον πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης εἰσί· καὶ μὴ τῇ οἰκίᾳ δέξῃ· ἀπελθε σὺ 15 πρὸς αὐτὸν, συγγενοῦ τῷ ἀνδρί· πρὸς τὸ οἶκημα γενοῦ τὸ ἐκεῖνου, ἵνα δυνηθῆς ἐπιτυγχάνειν· σπουδάζωμεν ἵνα διὰ τῶν εὐχῶν τούτων βοηθούμενοι, τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀπολαύσωμεν, χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

3 **Συστρέψαντος δὲ τοῦ Παύλου φρυγάνων πλήθος, καὶ 20 ἐπιθέντος ἐπὶ τὴν πυρᾶν, ἔχιδνα ἀπὸ τῆς θερμῆς ἐξεληθούσα καθήψατο τῆς χειρὸς αὐτοῦ.**

Τοῦ Χριστοτόμου. Ὅρα αὐτὸν ἐνεργοῦντα· ὅρα αὐτὸν οὐδαμοῦ θαυματουργοῦντα ἀπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ χρείας· καὶ ἐν τῷ χειμῶνι πάλιν αἰτίας οὔσης ἐπροφήτευσεν οὐχ ἀπλῶς· καὶ ἐνταῦθα τέως 25 φρύγανα ἐπιτίθουσιν· οὐδὲν δὲ τετυφώμενον, ἀλλ' ὥστε διασωθῆναι αὐτούς, καὶ θερμῆς τινὸς ἀπολαῦσαι.

Τοῦ ἁγίου Βασιλαίου. Μηδεὶς δὲ ἐγκαλείτω τῷ ποιήσαντι ἰοβόλα καὶ φθαρτικὰ καὶ πολέμια τῇ ζωῇ ἡμῶν· ἢ οὕτω γ' ἂν τις καὶ παιδαγωγῶ ἐγκαλοῖη εἰς τάξιν ἄγοντι τὴν δυσκολίαν τῆς νεότητος, καὶ πληγαῖς καὶ μᾶστιξι τὸ ἀκόλαστον σωφρονίζοντι. πίστεύς ἐστὶν ἀπόδειξις τὰ θηρία· πέποιθας ἐπὶ Κύριον; ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσῃ λέοντα καὶ

^κ πρὸς om. Cod.

¹ βρυχηθμὸς Cod.

δράκοντα· καὶ ἔχεις διὰ τῆς πίστεως ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφειον καὶ σκορπίων οὐχ ὄρῃς ὅτι φρυγανιζομένῳ τῷ Παύλῳ ἐνάψασα ἔχεις, οὐδεμίαν προσετρίψατο βλαβὴν, διὰ τὸ πληρωτὴν πίστεως εὑρεθῆναι τὸν ἅγιον· εἰ δὲ ἀπιστεῖς, φοβοῦ μὴ μᾶλλον τὸ θηρίον ἢ τὴν σεαυτοῦ ἀπιστίαν, δι' ἧς πάσῃ φθορᾷ ἑαυτὸν εὐάλωτον 5 κατασκευάσας.

Θεοδωρότος. Ὁ ἔχεις τῇ τοῦ Ἀποστόλου χειρὶ τοὺς ὀδόντας ἐμβαλὼν, καὶ τῆς ἀμαρτίας τὸ χαῦνον οὐχ εὐρὸν, ἀπεκῆθησε παρ-
αύτικα, καὶ κατὰ τῆς πυρᾶς ἤλατο, ὥσπερ δίκας ἑαυτὸν εἰσπρα-
τόμενος, ὅτι τῷ μηδαμῶθεν προσήκοντι προσέβαλε σῶματι· ἡμεῖς 10
δὲ τὰ θήρια δεδοίκαμεν, ἐπειδὴ τῆς ἀρετῆς τὴν πανοπλίαν οὐκ ἔχομεν.

4 Ὡς δὲ εἶδον οἱ βάρβαροι κρεμάμενον τὸ θηρίον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον, πάντως φο-
νεύς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, 15

Τοῦ Χριστοστόμου. Καλῶς καὶ τοῦτε συνεχωρήθη, ὥστε καὶ
ἰδεῖν αὐτοὺς καὶ φθέγγασθαι ταῦτα· ἵνα ὅταν γένηται μὴ ἀπιστή-
ται τὸ πρᾶγμα· καὶ ὅρα αὐτοὺς αἰδεσίμως πρὸς ἀλλήλους λέ-
γοντας· ὅρα τὴν φυσικὴν κρίσιν διηρθρωμένην, καὶ τὰ παρὰ
βαρβάροις μὴδὲ καταγινώσκοντας· ἀπλῶς καὶ οὗτοι πρότερον 20
βλέπουσιν, ἵνα μᾶλλον θαυμάσωσιν.

Ἄν διασωθέντα ἐκ τῆς θαλάσσης, ἡ δίκη ζῆν οὐκ
5 εἴασεν. ὁ μὲν οὖν ἀποτιωξάμενος τὸ θηρίον εἰς τὸ πῦρ,
ἔπαθεν οὐδὲν κακόν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἄρα καὶ τὸν περὶ προνοίας λόγον εἶχον· 25
πολλῶ τῶν φιλοσόφων οὗτοι οἱ βάρβαροι φιλοσοφώτεροι ἐτύγχα-
νον· οὐκ ἀφίγησι προνοίας ἀπολαύειν τὰ ὑπὸ σελήνην, καὶ παντα-
χοῦ νομίζουσιν αὐτοὶ παρεῖναι τὸν Θεόν· καὶ ὅτι κἂν πολλά τις
διαφύγη, οὐ διαφεύξεται εἰς τέλος· καὶ οὐκ ἐπιτίθενται, ἀλλ'
αἰδοῦνται τέως διὰ τὴν συμφορὰν καὶ οὐκ ἐκπομπεύουσιν, ἀλλὰ 30
πρὸς ἀλλήλους λέγουσι· τὰ γὰρ δεσμὰ τοῦτο ἐδίδασκεν ὑπο-
πτέειν· καίτοι δεσμῶται ἦσαν· αἰσχυνέσθωσαν οἱ λέγοντες μὴ
εὔ^m ποίει τοῖς ἐνⁿ ταῖς φυλακαῖς· αἰσχυνῶμεν τοὺς βαρβάρους·

^m εἰ om. Cod.

ⁿ ταῖς ἐν om. Cod.

οὐ γὰρ ᾔδεσαν τίνες ἦσαν ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συμφορᾶς, τέως ὅτι ἄνθρωποι ἦσαν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. “Ὁ μὲν οὖν ἀποτιναζόμενος τὸ θηρίον εἰς τὸ πῦρ” οἱ γὰρ πιστοὶ κρείττους εἰσὶ πάσης ἐπιβουλῆς, εἴτε ὑπὸ ἀνθρώπων, εἴτε ὑπὸ θηρίων γινομένης· καὶ ὅμοιοί εἰσι θεοῖς, καθὼς καὶ ἡ 5 γραφή· “ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστε.” ἡμεῖς δὲ δι' ἀπιστίαν, ὡς ἄνθρωποι θηήσκετε· διὸ καὶ οἱ βάρβαροι ἐωρακότες τοῦτον μὴ ἀποθανόντα, ἀλλ' ἐκφυγόντα τὸν ἀμφίβολον θάνατον, θεὸν αὐτὸν ἐνόμισαν εἶναι· ὡς ἔθος ἔχοντες πάντα τὸν ποιούντά τι παράδοξον θεὸν νομίζειν· ὥσπερ καὶ τοὺς παλαιοὺς θεοὺς ὠνόμαζον, ἡ δι' ἰσχὺν πε- 10 ρισσὸν τί τῶν καθ' ἑαυτοὺς ποιούντας, οἷος ἦν ὁ Ἑρακλῆς ὁ ἐκ Σεμέλης· ἡ διὰ μαγείαν ἐξιστάνων τοὺς ὄρνοντας· οἷος ἦν ὁ Σίμων ἐν Σαμαρείᾳ. “προσέδοκον μέλλειν ἐμπίπρασθαι.”

6 Οἱ δὲ προσεδόκουν αὐτὸν μέλλειν πίμπρασθαι ἢ καταπίπτειν ἄφνω νεκρόν· ἐπιπολὺ δὲ αὐτῶν προσδο- 15 κώντων, καὶ θεωρούντων μηδὲν ἄτοπον εἰς αὐτὸν γινόμενον,

Τοῦ Χριστοστόμου. Τότε εἶδον καὶ ἐξεπλάγησαν, καὶ οὐκ ἐγένετο ἄφνω τὸ σημεῖον· ἀλλὰ τῷ χρόνῳ ἐνδιέτριψαν οἱ ἄνθρωποι· οὕτως οὐκ ἦν ἀπάτη, οὐκ ἦν συναρπαγή. 20

Μεταβαλλόμενοι, ἔλεγον αὐτὸν θεὸν εἶναι.

Τοῦ Λίτοῦ. Πάλιν ἄλλη ὑπερβολή.

7 Ἐν δὲ τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὑπῆρχε χωρία τῷ 25 πρώτῳ τῆς νήσου, ὀνόματι Ποπλίω, ὃς ἀναδεξάμενος ἡμᾶς τρεῖς ἡμέρας φιλοφρόνως ἐξένισεν.

Ἴδου πάλιν ἄλλος φιλόξενος ὁ Πόπλιος καὶ πλούσιος καὶ εὐπορώτατος, οὐδὲν ἰδὼν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συμφορᾶς μόνον ἐλεήσας αὐτούς, ὑπεδέξατο καὶ ἐθεράπευσε. Καὶ μετ' ὀλίγα—Διηκόσια ὀγδοήκοντα ὀνόματα. ἐνόησον ὅσον τῆς φιλοξενίας τὸ κέρδος· οὐχ ὡς ἀνάγκης οὔσης, οὐχ ὡς ἄκων, ἀλλὰ κέρδος τιθέμενος τρεῖς 30 ἡμέρας ἐξένισεν αὐτούς.

8 Ἐγένετο δὲ τὸν πατέρα τοῦ Ποπλίου πυρετοῖς καὶ δυσειτερίᾳ κατεχόμενον κατακεῖσθαι· πρὸς ὃν ὁ Παῦλος

εἰσελθὼν, καὶ προσευξάμενος, ἐπιθεῖς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, 9
 ἰάσατο αὐτόν. τούτου οὖν γενομένου, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ
 ἔχοντες ἀσθενείας ἐν τῇ νήσῳ, προσήρχοντο καὶ ἔθερα-
 πεύοντο·

᾿Ωστε ἄξιός ἦν τοῦ παθεῖν καλῶς· διὸ καὶ ἀμοιβὴν αὐτῷ ἀπο- 5
 δίδους τῆς ἀποδοχῆς, ἰάσατο αὐτόν.

Ἀμμανίσι. Δυσεντερία τὸ δυσίατον τοῦ πάθους· ἴασιν λαβὼν
 διὰ τοῦ Παύλου πολλοὺς εἰς πίστιν ἤγαγεν ὥστε οὖν αἰεὶ τὰ
 σημεῖα ἐν τοῖς ἀπίστοις καὶ διὰ τοὺς ἀπίστους ὡς ἐπιτοπολὺ
 γίνεται. 10

10 Οἱ καὶ πολλαῖς τιμαῖς ἐτίμησαν ἡμᾶς,

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. ᾿Ορα δὲ τοῦ χειμῶνος ἀπαλλαγέντας ἀμε-
 λεστέρους γινομένους· ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποδοχὴν φιλότιμον γινομέ-
 νην δι' αὐτῶν. “καὶ πολλαῖς τιμαῖς,” φησιν, “ἐτίμησαν ἡμᾶς”
 οὐχὶ μισθὸν ἔλαβε, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ κατὰ τὸ γεγραμμένον, “ἄξιός 15
 ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστίν.”

Καὶ ἀναγομένων ἐπέθεντο τὰ πρὸς τὴν χρείαν.

Τοῦ αἰτοῦ. Εὐδῆλον ὅτι καὶ τὸν λόγον ἐδέξαντο τοῦ κηρύγμα-
 τος οἱ οὕτως αὐτοὺς ὑποδεξάμενοι· οὐ γὰρ ἂν ἐν τριμῆνῳ τοσοῦτον
 διελέχθησαν, μὴ σφόδρα αὐτῶν πιστευσάντων, καὶ καρποὺς ἐπι- 20
 δειξαμένων ὥστε ἀπὸ τούτου τεκμήριον μέγα τοῦ πλήθους τῶν
 πιστευόντων ἐστὶν ἰδεῖν.

ΚΕΦ. ΛΘ.

᾿Οπως ἀπὸ Μελίτης^m εἰς Ῥώμην κατήνησεν ὁ Παῦλος.

11 Μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας ἀνήχθημεν ἐν πλοίῳ παρακε- 25
 χειμακότι ἐν τῇ νήσῳ Ἀλεξανδρῶ, παρασήμῳ Διοσ-
 12 κούροις· καὶ καταχθέντες εἰς Συρακούσας, ἐπεμείναμεν
 13 ἡμέρας τρεῖς· ὅθεν περιελθόντες κατηντήσαμεν εἰς Ῥή-
 γιον,

Τοῦ αἰτοῦ. Διὰ Παῦλον ὅρα πάντα γινόμενα ταῦτα ὥστε 30
 πιστεῦσαι τοὺς δεσμώτας, τοὺς στρατιώτας, τὸν ἑκατοντάρχην·
 εἰ γὰρ αὐτοὶ λίθινι ἦσαν δι' ὧν συμβουλευσάντος ἤκουσαν, καὶ

^m μελιτηῆς Cod.

δι' ὧν προεικότος, καὶ δι' ὧν θαυματουργήσαντος, καὶ μεγάλα ἂν ἐφαντάσθησαν περὶ αὐτοῦ.

Τοῦ Χριστοπτόμοι. Ἴσως τοῦτο γεγραμμένον ἦν ἐν αὐτῷ οὕτως ἦσαν κατείδωλοι. ὅρα ἐνδιατρίβοντας καὶ πάλιν σπεύδοντας λοιπὸν αἰδέσιμος ἦν ὁ Παῦλος, ὥστε συγχωρεῖσθαι καθ' ἑαυτὸν 5 μένειν εἰ γὰρ καὶ πρὸ τούτου φιλανθρώπως ἐχρήσαντο αὐτῷ, πολλῶ μᾶλλον νῦν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἦδη καὶ τῆς Σικελίας τὸ κήρυγμα ἦφατο· ὅρα πῶς διέδραμεν ἐν Ποτιόλοις εὐρόν τινος, εἶτα ἀπήντησαν καὶ ἄλλοι· τοσαύτη ἦν ἡ προθυμία τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἐθορύβησεν αὐτοὺς τὸ ἐν δεσμοῖς εἶναι τὸν Παῦλον. 10

ΚΤΡΙΑΛΟΤ. Ἔθος αἰεὶ πως ἐν ταῖς Ἀλεξανδρέων μάλιστα ναυσι πρὸς γε τῇ πρῶρῃ δεξιά τε καὶ εἰς εὐώνυμα γραφὰς εἶναι τοιαύτας. ἐπειδὴ δὲ ἦν εἰκὸς εἰδωλολατρίας κρατούσης κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐν ᾧ γεγράφθαι τῇ νηὶ τοὺς Διοσκόρους, ταύτη τοι νοεῖν ἀκόλουθον ἀλλόφυλον, τουτέστιν εἰδωλολάτριν^α καθὼς που καὶ Ἡσαίας φησὶ, 15
 “ πετασθήσονται ἐν πλοίοις ἀλλοφύλων, θάλασσαν ἅμα προνομεύ-
 “ σουσιν.”

Καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἐπιγυνομένου νότου, δευτεραῖοι 14 ἦλθομεν εἰς Ποτιόλους· οὐ εὐρόντες ἀδελφούς, παρεκλήθημεν παρ' αὐτοῖς ἐπιμεῖναι ἡμέρας ἑπτὰ· καὶ οὕτως 20 εἰς τὴν Ῥώμην ἦλθομεν.

Ἀμμανότο. Τοσοῦτον ἦν διαδραμὸν τὸ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν κήρυγμα, ὅτι δὴ καὶ ἄχρι Ῥώμης ἦν φθάσαν καὶ ἐνεργῆσαν, καὶ πρὸ τῆς τοῦ Παύλου ἐπιδημίας· χαρὰ ἦν τῷ Παύλῳ μεγάλη τὸ ὄραν πιστὸν, καὶ ὡς εἰς αὐτὸν φθανούσης τῆς εὐεργε- 25 σίας ἠνυχαρίσται.

15 Κάκειθεν οἱ ἀδελφοὶ ἀκούσαντες τὰ περὶ ἡμῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν ἡμῶν, ἄχρις Ἀππίου Φόρου καὶ Τριῶν Ταβερῶν·

Ἰσιδάροτ. Τόπους τινὰς σημαίνει πρὸ τῆς Ῥώμης· τὸν μὲν 30 εἰκόνα τινὰ Ἀππίου ἔχοντα ὡς εἰκὸς, καὶ Φόρον ἐκεῖνου καλουμένην. καὶ μέχρι τοῦ νῦν αἱ τῶν βασιλέων εἰκόνες Φόροι προσαγορεύονται· τὰ δὲ τῶν Ταβερῶν πανδοχείων τινῶν ἢ καπηλείων χρήσιν αἰνίσσονται, τῇ Ῥωμαίων φωνῇ οὕτως ὀνομαζόμενα.

^α εἰδωλολατρεῖν Cod., corr. ex Cæcum.

Οὗς ἰδὼν ὁ Παῦλος, εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ, ἔλαβε θάρσος.

Τοῦ Χριστοτόμοι. Ὅρα δέ μοι αὐτὸν ἀνθρώπινόν τι παθόντα· θάρσος, φησὶν, ἔλαβεν ἰδὼν τοὺς ἀδελφούς· καίτοι τοσαῦτα σημεῖα ἐργασάμενος· ἀλλ' ὅμως ἔλαβε καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως προσ-5 θήκη· καὶ ἀπὸ τούτου μανθάνομεν, ὅτι ἀνθρωπίνως καὶ παρεκαλεῖτο καὶ τουναντίον.

ΚΕΦ. Μ.

Περὶ διαλέξεως Παύλου τῆς πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ Ἰουδαίους.

16 Ὅτε δὲ ἤλθομεν εἰς Ῥώμην, ὁ ἑκατοντάρχης παρ- 10 ἔδωκε τοὺς δεσμίους τῷ στρατοπεδάρχη· τῷ δὲ Παύλῳ ἐπετράπη μένειν καθ' ἑαυτὸν σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν στρατιώτῃ.

Τοῦ Χριστοτόμοι. Συνεχωρήθη αὐτῷ καθ' ἑαυτὸν μέναι· οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο τεκμήριον τοῦ θαυμασθέντος· οὐ γὰρ δὴ μετὰ 15 τῶν ἄλλων ἠρίθμουν αὐτόν· λοιπὸν γὰρ αἰδέσιμος ἦν ὁ Παῦλος ὥστε καὶ καθ' ἑαυτὸν μένειν· εἰ γὰρ καὶ πρὸ τούτου φιλανθρώπως ἐχρήσαντο αὐτῷ, πολλῶ μᾶλλον νῦν· “σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν “στρατιώτῃ,” ὥστε μὴ ἐξεῖναι μηδὲ ἐκεῖ ἐπιβουλὴν τινὰ αὐτὸν ὑποστῆναι, οὐ γὰρ ἐνῆν στασιάσαι λοιπόν· ὥστε οὐκ ἐκείνον ἐφύ- 20 λασσον, ἀλλ' ὥστε μὴ γενέσθαι τι τῶν ἀηδῶν· οὐ γὰρ ἐξῆν λοιπὸν καὶ πόλεως οὔσης τοσαύτης, καὶ βασιλέως ὄντος, καὶ ἐφέσεως οὔσης, γενέσθαι τι παρὰ τὴν ἀκολουθίαν. οὕτως αἰεὶ διὰ τῶν δοκούντων εἶναι καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν πάντα γίγνεται· φύλαξ γὰρ ἦν τοῦ Παύλου.

25

17 Ἐγένετο δὲ μετὰ ἡμέρας τρεῖς συγκαλέσασθαι αὐτὸν τοὺς ὄντας τῶν Ἰουδαίων πρώτους.

Τοῦ Αἰτοῦ. Ὅστε μὴ προληφθῆναι αὐτῶν τὰς ἀκοάς· καίτοι κοινὸν πρὸς ἐκείνους εἶχεν· οὐ γὰρ ἂν οὗτοι ἐμελλον κατηγορήσειν αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως οὐ τούτου ἐφρόντιζεν, ἀλλὰ τοῦ διδάξαι καὶ μὴ 30 προστῆναι αὐτοῖς τὰ λεγόμενα· οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι τοσαῦτα ὁρῶντες σημεῖα, ἐδίωκον, ἤλαυνον· διελέγετο αὐτοῖς· ἀντιλέγοντες δὲ ἀνεχώρησαν καὶ ὑβρίζονται παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν τολμᾶσιν εἰπεῖν·

οὐ γὰρ τῇ ἐξουσίᾳ αὐτῶν ἐπετρέπετο τὸ κατ' αὐτόν· τὸ γὰρ θαυμαστόν τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐ διὰ τῶν δοκούντων εἶναι πρὸς ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων πάντα ὑπὲρ ἡμῶν γίνεται.

Συνελθόντων δὲ αὐτῶν, ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς, ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ ἢ τοῖς 5
ἔθεσι τοῖς πατράοις, δέσμιος ἐξ Ἱεροσολύμων παρεδό-
18 θην εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων· οἷτινες ἀνακρίναντές
με ἐβούλοντο ἀπολύσαι, διὰ τὸ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου
ὑπάρχειν ἐν ἐμοί.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Πῶς λόγον ἔχει, φησὶ, τὸ ἀπλῶς σε παραδοῦναι; 10
μαρτυροῦσιν οἱ Ῥωμαῖον ἄρχοντες, φησιν, οἱ ἐβούλοντό με ἀπο-
λύσαι· πῶς οὖν οὐκ ἀπέλυσαν ἀντιλεγόντων τῶν Ἰουδαίων; ὅρα
πῶς καθαιρεῖ αὐτῶν τὰ ἐγκλήματα· εἰ γὰρ ἐβούλετο αὐξῆσαι,
ἐνῆν καταφορικώτερον χρῆσασθαι· διὸ, φησὶν, “ἠναγκάσθην ἐπι-
“ καλέσασθαι Καίσαρα” ὥστε συγγνώμης τὸ πᾶν ἐστίν. 15

Ἐπ' ἀνεπιγράφοι. Τὸ γὰρ ἀντὶ τῆς σκιᾶς τῆς ἀληθείας,
αὐτὴν ἐλέσθαι θεραπεύει τὴν ἀλήθειαν· οὐκ ἦν ἐναντίως ποιεῖν
ὥσπερ ἀμέλει οὐδὲ ζωγράφος τὸν ἤδη σκιογραφηθέντα ἄνθρωπον
εἰς τὸ ἐμφανέστερον ἄγων, αὐτὸς ἐαυτῷ ἐναντία χαράττειν δόξει.

Διατίμοι. Ὁ ὑπερβᾶς τὸ γράμμα τοῦ νόμου πνευματικὸν ὄψε- 20
ται καὶ καταλλήλως αὐτὸ ἐκλήφεται, καὶ τὰ πάτρια ἤθη εἶναι
νοητά· καὶ ἐπεὶ οὕτως προηγουμένως ὁ Θεὸς ταῦτα δεδάκει, οἱ
τούτοις ἐμμένοντες λαὸς εἰσι Θεοῦ. οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας κατὰ
τὸ εὐαγγέλιον πολιτευσάμενος Παῦλος, ἀλλ' οὐδὲ τῷ νόμῳ ἢ τοῖς
πατρίοις ἔθεσι, δεσμώτης εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων παρεδόθη, 25
πεμφθεὶς ὑπὸ τῶν τότε κατοικούντων τὴν Ἱερουσαλήμ Ἰουδαίων,
πάντα κατὰ σκιὰν ἐκλαμβανόντων τὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐθῶν τῶν
πατρώων. μηδεὶς οὖν εἰρηκότα τὸν Ἀπόστολον τὰ προκείμενα ψεύ-
δεσθαι αὐτὸν ἠγήσεται· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἀπεναντίας πολλὰ ποιῶσι
τῷ μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον περιέπειν τὴν σὴνⁿ. 30

19 Ἀντιλεγόντων δὲ τῶν Ἰουδαίων, ἠναγκάσθην ἐπικα-
λέσασθαι Καίσαρα,

Ἀμμωνίσι. Σημειωτέον πάλιν ὅτι οὐ μόνον ἐγγράφοις νόμοις

ⁿ Sic.

ἤτοι παραγγελίας δεῖ ἡμᾶς πειθαρχεῖν τοὺς τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν πιστεύοντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔθεσιν ὅπερ κυρίως ἐστὶν ἔγγραφος νόμος· ἀρμόζει κατὰ τῶν τὰ ἔθνη τῆς Ἐκκλησίας πολυπραγμονούντων καὶ λογισμὸν ἀφ' ἑκάστου ζητούντων, ἢ ἔγγραφον παράδοσιν καινοτομίας εἰσάγειν πειρωμένον κατὰ τὴν 5 ἄκριτον αὐτῶν βουλήν. “ἀντιλεγόντων Ἰουδαίων ἠναγκάσθη ἐπι-
 “καλέσασθαι Καίσαρα” εἰδὼς ὁ Παῦλος ὅτι ἄποστον ἦν ὅπως δικάσασθαι, καὶ μάλιστα παρὰ ἀπίστω, περὶ ἀμφοτέρων ἀπολογεῖται, ὅτι οὔτε παρὰ τὸν νενομισμένον πρᾶξας ἀλλὰ συκοφαντηθεὶς ἀνεκλήθη ὑπὸ Ἰουδαίων, οὔτε ἐκὼν ἐπεκαλεσάμην Καίσαρα, ἀλλ' 10 αὐτῶν δεδωκότων τὴν αἰτίαν· ἀνθ' ὧν οὐκ ἠνείχοντο, οὔτε κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας νόμον δικάσαι μοι· οὔτε ταῖς τῶν ἀρχόντων πειθαρχῆσαι ἐνόμοις ἀποφάσεσι· εἶνεκα γὰρ τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραὴλ, μία γὰρ ἦν ἐλπίς σωτηρία τοῖς Ἰουδαίοις περιλιμπανομένη ἐκ τῶν γραφῶν, ὁ Χριστὸς, ὃν ἐγὼ κηρύσσω εἰς ταύτην 15 ἦλθον τὴν κατάστασιν τῶν δεσμῶν.

20 Οὐχ ὡς τοῦ ἔθνους μου ἔχων τι κατηγορῆσαι. διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν παρεκάλεσα ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ προσλαλήσαι·

Τοῦ Χρῆστοστόμοι. Τί οὖν ἵνα αὐτῶν κατηγορήσης τοῦτο πε- 20 ποίηκας; οὐ φησιν, ἀλλ' ὥστε διαφυγεῖν τὸν κίνδυνον.

Ἐνεκεν γὰρ τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραὴλ, τὴν ἄλυσιν ταύτην περικείμεαι.

Διακεῖσθαι, ὅτι ἔνεκεν ὑμῶν “τὴν ἄλυσιν ταύτην περικείμεαι” διὰ ταύτην, φησὶ, τὴν αἰτίαν ἐβουλόμην ὑμᾶς ἰδεῖν, ὥστε μὴ 25 ἐξεῖναι τινὰ κατηγορεῖν, καὶ τὰ παριστάμενα λέγειν, ὅτι δὴ τὰς χεῖρας αὐτῶν διαφυγῶν, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἦλθον, οὐχ ἐτέροις διδούς κακὰ, ἀλλ' αὐτὸς φεύγων κακὰ.

21 Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον, ἡμεῖς οὔτε γράμματα περὶ σοῦ ἐδεξάμεθα ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, οὔτε παραγενόμενός 30 τις τῶν ἀδελφῶν, ἀπήγγειλεν ἢ ἐλάλησέ τι περὶ σοῦ πονηρόν.

Τοῦ ἁπλοῦ. Εἶτα καὶ ἐκεῖνοι οὕτως ἐχειρώθησαν τῷ λόγῳ, ὡς καὶ αὐτοὶ ἀπολογῆσασθαι ὑπὲρ τῶν συγγενῶν.

22 Ἀξιούμεν δὲ ἀκούσαι παρὰ σοῦ ἅ φρονεῖς·

Εἴτεβίот. Πρὶν ἐπιδημῆσαι τὸν Παῦλον ἐν τῇ Ῥώμῃ παρηγγελμένοι ἦσαν Ἰουδαῖοι μὴ παραδέξασθαι τὸ περὶ Χριστοῦ κήρυγμα· οὐκ αὐτοὶ δὲ μόνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πανταχοῦ γῆς· πόθεν δῆλον; τοῦτο εὔρομεν ἐν τοῖς τῶν παλαιῶν συγγράμμασιν, ὡς οἱ 5 τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκοῦντες ἱερεῖς καὶ γραμματεῖς καὶ πρεσβύτεροι, γράμματα διαχαράξαντες, εἰς πάντα διεπέμψαντο τὰ ἔθνη τοῖς ἀπανταχοῦ Ἰουδαίοις διαβάλλοντες τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν ὡς ἀλλοτρίαν τοῦ Θεοῦ· παρήγγελλόν τε δι' ἐπιστολῶν μὴ παραδέξασθαι αὐτήν· τοῦτο δὴ αὐτὸ σημαίνειν ἔοικε καὶ ἡ 10 λέγουσα προφητεία Ἡσαίου· “οὐαὶ γῆς, πλοίων πτέρυγες ἐπέ-
“κεῖνα ποταμῶν Αἰθιοπίας, ὁ ἀποστέλλων ἐν θαλάσῃ ὄμῃρα καὶ
“ἐπιστολάς βυβλίνας ἐπάνω τοῦ ὕδατος” δι' ὧν σημαίνει, ὡς καὶ παρὰ τῆς Αἰθιοπικῆς χώρας καὶ τῶν ἐσχατιῶν τῆς γῆς ὁ τῆς πονηρίας ἤχος τῶν τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦντων διὰ τινων ὡσπερ ἵπτα- 15 μένων πλοίων προῆλθεν· οἱ τε ἀπόστολοι αὐτῶν ἐπιστολάς βυβλίνας ἐπικομιζόμενοι ὑπεράνω^ο τὲ τῶν ὑδάτων ναυτιλλόμενοι, καὶ τὴν θάλασσαν ἐμπλέοντες, πανταχοῦ γῆς διέτρεχον τὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαβάλλοντες λόγον· ἀποστόλους δὲ εἰσέτι νῦν ἔθος ἐστὶν Ἰουδαίοις ὀνομάζειν, τοὺς ἐγκύκλια γράμματα παρὰ 20 τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἐπικομιζομένους· τὸ δὲ ἐξῆς τῆς προφητείας περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰρῆσθαι, οὗς διὰ τὸ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀγαθῶν εὐαγγελιστὰς εἶναι, ἀγγέλους κούφους ὀνόμασε, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ὧν ἐδήλωσεν Ἰουδαϊκῶν ἀποστόλων.

Περὶ μὲν γὰρ τῆς αἵρέσεως ταύτης, γνωστὸν ἡμῶν 25 ἐστίν,

Ἀμμαηίοι. Αἵρεσιν καλοῦσιν Ἰουδαῖοι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν· “ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται” ἰδοὺ καὶ Ἰουδαῖοι μαρτυροῦσιν ὅτι πανταχοῦ ἐκνήρχθη ὁ Χριστός· πλὴν οὐ πάντες, φησὶ, καταδέχονται τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ ἀντιλέγουσι τινὲς Ἰουδαῖοι ἢ Ἐλ- 30 ληνες, ἢ καὶ ἄλλως αἰρετικοὶ, μὴ συμφωνοῦντες τῇ ἀληθῇ πίστει· ἔδει γὰρ καὶ αἵρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανῶσι, καὶ πληρωθῇ διὰ πάντων τὸ προφητεὺδὲν εἰς τὸν Χριστὸν διὰ Συμεῶν τοῦ προ-

^ο ἰπὲρ ἄνω Cod.

φήτου εἰπόντος περὶ αὐτοῦ, “ ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ
 “ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγό-
 “ μενον.”

“Οτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται.

Τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλα καὶ κείθονται πανταχοῦ. 5

23 Ταξάμενοι δὲ ἡμέραν, ἦλθον εἰς τὴν ξενίαν πρὸς αὐ-
 τὸν πλείονες· οἷς ἐξετίθετο διαμαρτυρούμενος τὴν βασι-
 λείαν τοῦ Θεοῦ, πείθων τὲ αὐτοὺς περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπό-
 τε τοῦ νόμου Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, ἀπὸ πρῶτῃ
 ἕως ἑσπέρας. 10

Τοῦ αὐτοῦ. “Ορα πάλιν, οὐκ ἀπὸ σημείων ἀλλὰ νόμου καὶ
 προφητῶν ἐπιστομίζοντα αὐτούς· καίτοιγε ἐνῆν καὶ σημεῖα ποιῆ-
 σαι· ἀλλὰ λοιπὸν οὐκέτι πιστὸν τὸ πρᾶγμα ἦν· μέγα γὰρ τοῦτο
 σημεῖον ἦν, ἀπὸ νόμου καὶ τῶν προφητῶν διαλέγεσθαι.

Ἀμμανῖος. Ἐξ ἐγγράφων ἀποδείξεων συνιστᾷ τοὺς ἑαυτοῦ 15
 λόγους ὁ Παῦλος· καὶ οὐδὲ ἐξ ἀσήμεων καὶ ἀκανονίστων βιβλίων,
 οὐδὲ ἐξ ἀλλοτρίας θρησκείας, ἀλλ’ ἐξ ἑαυτῶν διό φησι, “ καλῶς
 “ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου πρὸς
 “ τοὺς πατέρας ὑμῶν.” Καὶ μετ’ ὀλίγα—Ἄλλ’ ἐκ Μωσέως καὶ τῶν
 προφητῶν· διὸ πρὸς τοὺς μὴ πεισθέντας, ὡς κακοήθως καὶ ἄνευ 20
 λόγου ἀποτρεπομένους, αὐτὴν παρήγαγε τὴν Ἡσαίου χρῆσιν· ἐν
 οἷς φησι, “ καὶ τοῖς ὡσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐ-
 “ τῶν ἐκάμμυσαν” δεικνὺς ὅτι ἐν εἰδήσει ὄντες τοῦ ἀληθοῦς, ἀπο-
 προσποιῶνται, μὴ θέλοντες πεισθῆναι· “ καὶ οἱ μὲν ἐπείθοντο τοῖς
 “ λεγομένοις, οἱ δὲ ἠπίστουν” ἀνευδότης εἶχε περὶ τὸ πρᾶγμα ὁ 25
 Παῦλος, μὴ ἀποκάμων πρὸς τὸ ἔργον τῆς σωτηριώδους πίστεως,
 καὶ πρὸς τὸν εὐαγγελικὸν λόγον· διὸ καὶ ἔπειθε τινὰς, τῶν ἄλλων
 διὰ κακίαν ἀπιστούντων.

24 Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἐπείθοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ
 25 ἠπίστουν. ἀσύμφωνοί τε ὄντες πρὸς ἀλλήλους ἀπε- 30
 λύοντο,

Τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλ’ ὅρα πῶς οὐ ράπτουσιν ἐπιβουλὰς
 νῦν κατ’ αὐτοῦ· ἐν γὰρ τῇ Ἰουδαίᾳ ὡς ἐν τυραννίδι ἦσαν τίνος

οὖν ἕνεκα ἠκολούθησεν ἐκεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν· καίτοι εἰπὼν, σπεῦσον, ἔξελθε ἐξ Ἱερουσαλὴμ· ἵνα δειχθῇ αὐτῶν καὶ ἡ κακία, καὶ ἡ προφητεία τοῦ Χριστοῦ ἀληθής, ὅτι οὐκ ἀνέχονται· καὶ ὥστε μαθεῖν πάντας, ὅτι πάντα ἕτοιμός ἐστι παθεῖν· καὶ ὥστε εἰς παράκλησιν τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ γενέσθαι τὸ γενόμενον· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ πολλὰ ἔπασχον δεινά· εἰ δὲ κηρύττων τὰ Ἰουδαϊκὰ τοῦτο ἔπασχεν· εἰ ἐκήρυττε τὰ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, πῶς ἂν ἤνεσχοντο; ἀγνιζόμενος οὐκ ἐγένετο φορητός· καὶ πῶς κηρύσσω φορητὸς ἦν; τί ἐγκαλεῖτε ὑμεῖς; τί ἠκούσατε; οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν· ἀπλῶς ὤφθη, καὶ πάντας παρώξυνεν· εἰκότως ἄρα τοῖς ἔθνεσιν ἀπενεμήθη· εἰκότως μακρὰν ἐπέμφθη· καὶ ἐκεῖ μέλλων τοῖς ἔθνεσι διαλέγεσθαι, πρώτους Ἰουδαίους καλεῖ· ἔπειτα δείξας αὐτοῖς τὰ πράγματα, τότε ἐπὶ τὰ ἔθνη ἔρχεται.

Εἰπόντος τοῦ Παύλου ῥῆμα ἔν, ὅτι καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς 15 πατέρας ἡμῶν,

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἀντιλέγοντες ἀνεχώρησαν, καὶ ὑβρίζονται παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν τολμῶσιν εἰπεῖν· οὐ γὰρ τῇ ἐξουσίᾳ αὐτῶν ἐπετρέπετο λοιπὸν τὰ κατ' αὐτόν· τὸ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐ διὰ τῶν δοκούντων εἶναι πρὸς ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐναν- 20 τίων πάντων ὑπὲρ ἡμῶν γίνεται.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἀνεχώρου ἀντιτασσόμενοι αὐτῷ, τότε ὑβρίζει· οὐκ ἐκείνους ὑβρίσαι βουλόμενος, ἀλλὰ τούτους στηρίξαι. Καὶ μετ' ὀλίγα—Τὸ δὲ εἰπεῖν ὅτι εἶπε τὸ Πνεῦμα, οὐδὲν θαυμαστὸν· καὶ γὰρ ἄγγελος λέγεται λέγειν, ἅπερ ἂν Κύριος εἶπε· 25 “καλῶς εἶπε,” φησὶ, “τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον” ἀλλ' ἐκεῖνο οὐκ ἔτι· ὅταν διήγηταί τις περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου λεχθέντων, οὐ λέγει, καλῶς εἶπεν ὁ ἄγγελος· ἀλλὰ καλῶς εἶπεν ὁ Κύριος· ἀλλὰ καλῶς εἶπε τὸ Πνεῦμα· ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἐμοὶ ἀπιστεῖτε, ἀλλ' ἄνωθεν τοῦτο προῆδει ὁ Θεός. 30

Ἐπ' ἀνεπιγράφοι. Τοῖς ὑπουργὸν λέγουσι τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐνταῦθα πάλιν ὁ Παῦλος καιρίαν δίδωσι τὴν πληγὴν· τὸν γὰρ Κύριον τὸν καθημένον ἐπὶ θρόνον ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ὡς εἶδεν Ἡσαίας, ᾧδε λέγει “τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον”

ὁμοούσιον γάρ ἐστι τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῆς Ἰσῆς ἐξουσίας μετέχει· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

ΣΕΠΤΕΡΟΤ. Ἰστέον δὲ ὅτι τὰ τῆς προφητείας ταύτης εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον ἐγκέκλιται· καὶ περὶ Ἰουδαίων προλέγει τῶν μελλόντων ἀπιστήσῃν τῷ ἄθρακι, τουτέστι τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, 5 τῷ διαλεχθησομένῳ καὶ διδάζοντι καὶ οὐκ ἀκουσθησομένῳ πρὸς αὐτῶν, καὶ σημεῖα καὶ θεσπρεπέστατα θαύματα δεῖξοντι, καὶ οὐ θεαθησομένῳ διὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν· ἐπήγαγε γὰρ εὐθύς ὁ λόγος, ἵνα μὴ τις φιλαίτιώς ταύτην ἐπὶ Θεὸν ἀναφέρῃ τὸ “ἐπαχύνθη 10 “ γὰρ ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὡσὶν αὐτῶν βαρέως “ ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι “ τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς ὡσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, “ καὶ ἐπιστρέψωσι πρὸς με, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς” τοῦτο ἰποστί- ζοντας οὕτως ἀναγινώσκειν προσήκει· “ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐ- 15 “ τῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι” καὶ γὰρ τῆς ἄκρας αὐτῶν 15 παχύτητος τῆς καρδίας, καὶ τῆς τυφλώσεως τῶν τῆς διανοίας ὀφθαλμῶν κατηγορίαν ἔχει μεγίστην· οὕτω γὰρ φησι, τὴν καρδίαν ἐπάχυναν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔμυσαν· τάχα που καὶ δεδιότες μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς· καὶ οὐχ ὡς ἐκ Θεοῦ σπουδάζοντες μὴ ἰδεῖν αὐτούς, τοῦτο λέγεται, τοῦ βουλομένου πάντας σωθῆναι, 20 καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· ὥσπερ φθονοῦντος μὴ ἄρα που κατακούσωσι· τοῦτο γὰρ κἂν τῇ συνθηαί λέγειν εἰσθάσιν ἐπὶ τῶν πόρρω φευγόντων καὶ μὴ βουλομένων ἀκοῦσαι λόγον σωτηρίας· ὁ ἄθρωπος οὗτος τοσοῦτον φεύγει καὶ ἀπάγει τὴν ἀκοήν, φοβούμενος μήποτε καὶ ἀκούσῃ λόγον τὸν ἐπιστρέφοντα καὶ ἀναχαιτί- 25 ζοντα τῆς κακίας αὐτόν.

26 Λέγον, πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τούτον, καὶ εἶπον, ἀκοῆ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέ- 27 ψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὡσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς 30 ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν· μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὡσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς.

Ἐοῦ ἀγίου βασιλείου· Τοῦτο τὸ ρητὸν σαφῶς καὶ ἀναντιρ-

ρήτως ἐπὶ τοὺς χρόνους φέρον τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιδημίας, ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν ἐν ταῖς Πράξεσι τοῖς ἐν Ῥώμῃ Ἰουδαίους διαλεγόμενος, “καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν λέγον, πορευθήτι καὶ εἶπον τῷ λαῷ τούτῳ,” καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ τοῦτο μάλιστα τὸ ῥη- 5 τὸν ὡς θεόθεν ἀποφθεγγόμενον παρασκευάζει· ἐπεὶπερ ἤκουσεν ὁ λαὸς τοῦ Ἰησοῦ λόγον καὶ οὐ συνῆκε, καὶ βλέπων τὰ ὑπ’ αὐτοῦ γινόμενα τεράστια οὐχ ἑώρα· εἰς μέλλοντα γὰρ χρόνον ἐγκλίνον τὸ ῥητὸν, ἐμφαίνει τὴν εἰς ὑστέρους χρόνους τῶν προφητευομένων ἀναφορὰν· καὶ ἐν τούτῳ τὸ εὐλογον τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως ἀναφαί- 10 νεται· εἰπόντος γὰρ τοῦ Ἡσαίου ὅτι “ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχω,” καὶ συναψαντος περὶ τοῦ λαοῦ, ὅτι “ἐν μέσῳ λαοῦ οἰκῶ ἀκάθαρτα “χεῖλη ἔχοντος,” αὐτῷ μὲν ἐδόθη χάρις τῆς συγχωρήσεως, καὶ ἡ κάθαρσις δι’ ἐνὸς τῶν Σεραφεῖμ, τῷ δὲ λαῷ οὐκέτι· ἐπειδὴ οὐδὲ τὴν διάθεσιν ὁμοίαν εἶχον ὃ τε προφήτης καὶ ὁ λαός· ὁ μὲν γὰρ 15 εἶδε Κύριον Σαβαῶθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ, καὶ ἐπίστευσεν οἷς ἑθεάσατο· οἱ δὲ βλέποντες ἐπιδημήσαντα τὸν Κύριον, οὐκ ἐπίστευον· καὶ ὁ μὲν ἀκούσας τῶν Σεραφεῖμ συνῆκε τῆς δοξολογίας αὐτῶν· οἱ δὲ ἀκούοντες τῶν ῥημάτων τοῦ Σωτῆρος, οὐ κατεδέχοντο· καὶ τοῦ μὲν ἡ καρδία καταφυγεῖσα συνήσθετο τῆς ἰδίας 20 ἀμαρτίας· διὸ εἶπεν, “ὦ τάλας ἐγὼ ὅτι κατανένυγμαί” τῶν δὲ ἐπεσχέθη ἡ καρδία πρὸς τὸ μηδεμίαν λαβεῖν ἔνοιαν ὧν ἡμάρτανον, μηδὲ προσελθεῖν τῷ δυναμένῳ αὐτοῖς ἀφιέναι ἀμαρτίας· διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἐκαθαρίσθη, οἱ δὲ ἀφείθησαν ἐν ταῖς ἀμαρ- 25 τίας.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἴδε καὶ τὸν προφήτην μετὰ τῶσαυτῆς ἀκριβείας κατηγοροῦντα· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς εἶπεν, ὅτι οὐ μὴ βλέψητε, ἀλλ’ ὅτι βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· οὐδ’ ὅτι οὐκ ἀκούσεσθε, ἀλλ’ ὅτι ἀκούσεσθε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀφείλον, πρῶτον τὰ ὄτα βύσαντες, τοὺς ὀφθαλμοὺς καμμύσαντες, 30 τὴν καρδίαν βαρύναντες· οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἤκουον, ἀλλὰ καὶ βαρέως ἤκουον· ἐποίησαν δὲ τοῦτό, φησι, “μήποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ “ἰάσομαι αὐτούς·” ἐπιτεταμένην αὐτῶν πονηρίαν καὶ τὴν μετὰ σπουδῆς ἀποστροφὴν· καὶ τοῦτο λέγει ἐφελκόμενος αὐτοὺς καὶ ἐρεθίζων, καὶ δεικνύς, ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψωσιν ἰάσεται αὐτούς.

28 Γνώστον οὖν ὑμῖν ἔστω, ὅτι τοῖς ἔθνεσι ἀπεστάλη
29 τοῦτο τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ καὶ ἀκούσονται. καὶ
ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπήλθον οἱ Ἰουδαῖοι, πολλὴν
ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς συζήτησιν.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ὡστε τοῖς ἔθνεσι δέδοται γνῶναι τὸ μυ-
στήριον τοῦτο· οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν, εἰ ἀντέλεγον ἄσθεν τοῦτο
προελέγετο· πάλιν τὸν ζῆλον αὐτῶν κινεῖ τῶν ἐξ ἔθνῶν. Καὶ μετ'
ὀλίγα—“ Αὐτοί,” φησι, “ καὶ ἀκούσονται.” τί οὖν ἡμῖν διαλέγη
ταῦτα οὐκ ἦδεις; ναὶ ἀλλ' ὡς τε πεισθῆναι καὶ ἀπολογίσασθαι
με, καὶ μηδενὶ δοῦναι λαβήν. 10

Ἀμμαρόσιος. Καὶ ὀπίσω ἐλέχθη, ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἀποβαλλο-
μένων τὸν λόγον, “ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη” λείπει δὲ τὸ διὰ,
ἀντὶ τοῦ ἢ σωτηρία ἢ διὰ τοῦ Θεοῦ διδομένη τοῖς πιστοῖς.

30 Ἐμεινε δὲ ὁ Παῦλος διετίαν ὅλην ἐν ἰδίῳ μισθώ-
ματι, καὶ ὑπέδεχeto πάντας τοὺς εἰσπορευμένους πρὸς 15
αὐτὸν,

Τοῦ Χριστοστόμου. Δείκνυσι τὴν ἐλευθερίαν· λοιπὸν κηρύτ-
των, φησὶν, ἀκωλύτως ἐν Ῥώμῃ ὁ ἐν Ἰουδαίᾳ κωλυθεὶς, ἐπὶ δύο
ἔτη ἔμεινε ἐκεῖ· τὰ δὲ μετὰ τὴν διετίαν τι λέγομεν, εἰς Σπα-
νίαν ἐλθεῖν ἐπείγομαι, καὶ ἐλπίζω, φησὶ, διαπορευόμενος θεά- 20
σασθαι ὑμᾶς· πρὸς δὲ ὑμᾶς ἀπὸ μέρους· ὅρα πῶς πάντα προ-
εώρα ἢ ἀγία καὶ θεία κεφαλὴ, ὁ τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερος πάν-
των, ὁ ψυχὴν πάντα ὁμοῦ δυναμένην περιλαβεῖν, ὁ τὰ πάντα κα-
τέχων Παῦλος· οὗ τοῖς εἰδόσι καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἀρκεῖ πρὸς
διέγερσιν ψυχῆς, πρὸς νῆψιν, πρὸς πάντα ὑπνοῦ ἀποτινάξασθαι· 25
ἔδεδεξάτο αὐτὸν Ῥώμῃ δεδεμένον, ἀπὸ θαλάσσης ἀναβαίοντα, ἐκ
ναυαγίου διασωθέντα· καὶ ἀπηλλάγη τοῦ ναυαγίου τῆς πλάσης.
καθὰπερ τις βασιλεὺς ναυμαχήσας καὶ νικήσας, ἔβαινε τῆς βα-
σιλικωτάτης ἐκείνης νεώς· περὶ τούτου γάρ, φησι, “ ἐλεύσομαι,
“ καὶ συναναπαύσομαι ὑμῖν ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελ- 30
“ λίου” ἐγγύτερος ἦν λοιπὸν τοῦ οὐρανοῦ· ἔδεδεξάτο αὐτὸν ἢ Ῥώμῃ
δεδεμένον, καὶ εἶδε στεφανωθέντα καὶ ἀνακηρυχθέντα ἐκεῖ· συνα-
ναπαύσομαι ὑμῖν, φησι· τὸ δὲ ἀρχὴ τοῦ δρόμου πάλιν ἦν· καὶ
τρόπαια τροπαίους συνῆπτεν ἀκατάπληκτος ὢν. Κόρινθος αὐτὸν

κάτεσχε δύο ἔτη, καὶ Ἀσία τρία· καὶ αὐτὴ δύο τέως· δεύτερον ἐπέβη πάλιν, ὅτε καὶ ἐτελείωθη. “ ἐν τῇ πρώτῃ ἀπολογία, φησιν, “ οὐδείς μοι συμπαραγέμετο” οὕτω διέφυγε τότε, καὶ πᾶσαν ἐμπλήσας οἰκουμένην, κατέλυσεν οὕτω τὸν βίον· τί ἐβούλου μαθεῖν τὰ μετὰ ταῦτα; τοιαῦτα ἐστὶ καὶ ἐκεῖνα· τὰ δεσμὰ, βάσανοι, 5 μάχαι, φυλακαὶ, ἐπιβουλαὶ, σκυκοφανταίαι, θάνατοι καθημερινοί· εἶδες αὐτοῦ μικρὸν μέρος χρυσοῦν, ὅσον ἂν ἴδῃς τοιοῦτός ἐστι· λοιπὸν οὐρανοῦ μέρος ἂν ἴδῃς ἐν ὅσῳ δ’ ἂν ἀπέλθῃς, τοιοῦτον ὄψει ἡλίου τὰς ἀκτῖνας, καὶ ἐκ μέρους ἴδῃς, στόχασαι τὸ λοιπόν· οὕτω καὶ Παύλου τὰς πράξεις εἶδες ἐκ μέρους· πᾶσαι τοιαῦται 10 τυγχάνουσι· κινδύνων γέμουσιν· οὐρανὸς ἦν ἐκεῖνος ἡλιον δικαιοσύνης ἔχων, οὐ τοιοῦτον, ὥστε καὶ οὐρανοῦ βελτίων ὁ ἀνὴρ· ἢ μικρὸν οἶε τοῦτο εἶναι; ὅταν Ἀπόστολον εἶπῃς, εὐθέως οἱ πάντες ἐνοοῦσιν, ὥσπερ ὅταν βαπτιστὴν, εὐθέως τὸν Ἰωάννην.

Τοῦ Χριστοῦ. Οὐ καθάπερ ὁ Σινοπεὺς ἐκεῖνος, ὁ ράκια 15 περιβεβλημένος καὶ πίθου οἰκῶν εἰς οὐδὲν δέον, ἐξέπληξε μὲν πολλοὺς, ὠφέλησε δὲ οὐδένα· ὁ δὲ Παῦλος τούτων μὲν οὐδὲν ἐποίησεν· οὐδὲ γὰρ πρὸς φιλοτιμίαν ἔβλεπεν· ἀλλὰ καὶ ἱμάτια περιβεβλητο μετ’ εὐσχημοσύνης ἀπάσης, καὶ οἰκίαν ᾠκει διηλεκτῶς, καὶ τὴν ἀκρίβειαν πᾶσαν ἐπὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἐπεδείκνυτο· ἦς ὁ 20 Κυνικός κατεφρόνει, ζῶν ἀσελγῶς, καὶ δημοσίᾳ ἀσχημονῶν, καὶ ὑπὸ τῆς περὶ τὴν δόξαν μανίας συρόμενος· ἂν γὰρ ἔρηταί τις τῆς τοῦ πίθου οἰκῆσεως τὴν αἰτίαν, οὐδεμίαν ἑτέραν εὐρήσειεν, ἀλλ’ ἢ κενοδοξίαν μόνην· ὁ δὲ Παῦλος καὶ μισθὸν παρείχε τῆς οἰκίας ἐν ἣ κατέμενεν ἐν τῇ Ῥώμῃ· καίτοιγε ὁ τὰ πολλὰ συντονώτερα δυνα- 25 θεὶς, πολλῶ μᾶλλον τοῦτο ἴσχυσεν ἂν· ἀλλ’ οὐχ εἴρα πρὸς δόξαν, τὸ χαλεπὸν θήριον, τὸν δαίμονα τὸν δεινόν, τὴν λύμην τῆς οἰκουμένης, τὴν ἔχον τὴν ἰοβόλον.

31 Κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ,

Τοῦ Χριστοῦ. Ὅρα οὐδὲν αἰσθητὸν, οὐδὲ περὶ τῶν πα- 30 ρόντων, ἀλλὰ ταῖς ἐλπίσιν αὐτοὺς ἔτρεφεν, οὐκ ἔχων ἐπιδείξασθαι ἀπὸ τῶν καθ’ ἑαυτόν.

Καὶ διδάσκων τὰ περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάσης παρηρησίας ἀκωλύτως. Ἀμήν.

Τοῦ αὐτοῦ. Μετὰ παρρησίας ἀκωλύτως· ἔτι γὰρ μετὰ παρρησίας λέγειν, ἀλλὰ κεκωλυμένως· τὴν γὰρ παρρησίαν αὐτοῦ οὐδὲν ἔκοιμεν, ἀλλὰ καὶ ἀκωλύτως ἔλεγεν ὅρας οἰκονομίαν Θεοῦ; ἀφίησι διψῶντα τὸν ἀκροατὴν· τοῦτο καὶ οἱ ἔξω ποιούσι· τὸ γὰρ πάντα εἶδέναι νοθῆ ποιεῖ καὶ ἐκκεχυμένον. 5

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπος ἐν τῷ ὑπομνήματι τῆς πρὸς Τιμόθεον δευτέρας Ἐπιστολῆς λέγει, ῥητοῦ προκειμένου “ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία πάντες με ἐγκατέλιπον” ποίαν πρώτην ἀπολογίαν λέγει; παρέστη ἤδη τῷ Νέρωνι, καὶ διέφυγεν· ἐπειδὴ δὲ τὸν οἰνοχόον αὐτοῦ κατήχησε, τότε αὐτὸν ἀπέτεμεν· ἄλλοι δὲ φησιν, ὅτι καὶ τὰς παλλακὰς αὐτοῦ κατήχησεν.

Ἐκ τοῦ Προλόγου τοῦ ἐν τῇ Βίβλῳ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου Παύλου προταξασμένου⁹. Συντὴν δὲ τῷ Παύλῳ καὶ Ἀρίσταρχος, ὃν καὶ εἰκότως συναχμαλώτον που 15 τῶν Ἀποστόλων[†] ἀποκαλεῖ, καὶ Λουκᾶς ὁ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων γραφῆ παραδούς· κάκεισε οὖν ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ὁ Παῦλος διέτιαν ὄλην αἰδὶς ἐφυλάττετο· ταῦτα γὰρ καὶ μέχρι τούτων ἱστορεῖ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων, κατ’ ἐκεῖνο καιροῦ τὸ βιβλίον συγγραφάμενος· καὶ καθεξῆς ἦκιστα τότε 20 γινώσκων· οὐδὲ γὰρ τὸ μαρτύριον τούτου ἐγκατέθετο τῇ βίβλῳ καταλιπόντες γὰρ αὐτὸν Λουκᾶς τε καὶ Ἀρίσταρχος ἐξῆλθον. Εὐσέβιος δὲ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἀκριβῶς περιεργασάμενος, ἱστόρησεν ἡμῖν καὶ ἐν τῷ β’ τόμῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τούτου καὶ τὸ μαρτύριον· καὶ φησι τὸν Παῦλον ἀνετον διατρίψαι, 25 καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἀκωλύτως κηρύξαι ἐπισημηνάμενος. τότε μὲν οὖν ἐπὶ Νέρωνος ἀπολογησάμενον τὸν Παῦλον αἰδὶς ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος διακονίαν λόγος ἔχει στείλασθαι, πρὸς Καίσαρος ἀπολυθέντα, καὶ εὐαγγελίσασθαι ἐφ’ ἑτέροις δέκα ἔτεσιν. εἰς ἄκρον δὲ μανίας ὁ Νέρων ἀφικόμενος, ἀνεῖλε μὲν Ἀγριππῖναν πρῶτον 30 τὴν ἰδίαν μητέρα, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ πατρὸς, καὶ τὴν Ὀκταουίαν⁸ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ ἄλλους μυρίους τῷ γένει προσήκοντας· μετέπειτα δὲ καθολικὸν διωγμὸν ἐκίνησε κατὰ τῶν

⁹ Nempe ex Euthalii Prolog. Zacagn. Monum. p. 531.

[†] Sic Cod. sed leg. ἐπιστολῶν cum Zacagn. ⁸ Ὀκταουίαν Cod.

Χριστιανῶν· καὶ οὕτως ἐπὶ τὰς κατὰ τῶν Ἀποστόλων ἐπήρθη σφαγᾶς. μεταστειλάμενος γὰρ τὸν Παῦλον, αὖθις ἐπὶ τοῦ βήματος παριστᾶ· συνῆλθε πάλιν ὁ Λουκᾶς αὐτῷ· ἔνθα δὴ συνέβη τῷ Παύλῳ λς' ἔτει τοῦ σωτηρίου πάθους, τρισκαδικατάφ δὲ Νέρωνος, μαρτυρῆσαι, ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθέντα. Ἔστι τοίνυν ἀπὸ 5 τοῦ ιβ' ἔτους Τιβερίου Καίσαρος, ἐξ οὗ κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον ἤρξατο, ἕως κβ', ἔτη δ'· καὶ τὰ Γαίῳ δὲ ὡσαύτως ἔτη δ'· αὖθις δὲ καὶ τὰ Κλαυδίου ἔτη μικρῶ ἔλαττον ιδ'· ὃν διαδεξάμενος Νέρων τρισκαδικατάφ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς τὸν Ἀπόστολον ἀνεῖλε· γράφει δ' οὖν ὁ Ἀπόστολος Τιμοθέῳ, περὶ μὲν τῆς πρώτης αὐτοῦ ἀπο- 10 λογίας φάσκων τάδε· “ ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία οὐδεὶς μοι “ παρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον· μὴ αὐτοῖς λογισθεῖν “ ὁ δὲ Κύριος παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με· ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κή- “ ρυγμα πληροφορηθῆ, καὶ ἀκούσωσι πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἐρρύσθην “ ἐκ στόματος λέοντος” τοῦτον τὸν Νέρωνα εἶναι λέγων. περὶ δὲ 15 τῆς β', ἐν ἣ τελειοῦται τῷ κατ' αὐτὸν μαρτυρίῳ, φησὶ, “ τὴν “ καλὴν διακονίαν σου πληροφόρησον· ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, “ καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκε” καὶ ὅτι Λουκᾶς ἦν πάλιν σὺν αὐτῷ, μετ' ὀλίγα τῆς Ἐπιστολῆς “ ἀσπάζεται σε,” γράφει, “ Λουκᾶς ὁ σὺν ἐμοί.” Ἔστιν οὖν ὁ πᾶς χρόνος τοῦ κηρύγμα- 20 τος Παύλου κα' ἔτος, καὶ ἕτερα β' ἔτη, ἃ ἐτέλεσεν ἐν τῷ κατὰ Καισαρείαν δεσμοτηρίῳ· πρὸς δὲ τούτους πάλιν τὰ ἐν Ῥώμῃ ἕτερα δύο· καὶ τὰ τελευταία δὲ ἔτη δέκα· ὥστε εἶναι τὰ πάντα ἀπὸ τῆς κλήσεως αὐτοῦ μέχρι τελειώσεως, δέ'. Ἀλλὰ μήτις ἐπὶ τούτοις ἐμοὶ καταμεμφέσθω καὶ παραγραφέσθω τὰ καθέξῃς 25 τῶν Πράξεων, λέγων τὸν Λουκᾶν ταῦτα μὴ φάσκειν· ὃν ἐρήσεται τις ἐχέφρων ἀνὴρ, εἰ τοὺς χρόνους, ὅταν^ε οὐκ εἰσδέχη τοὺς μετέπειτα τῶν πράξεων, δός μοι, φησὶ, τὸν Λουκᾶν ἱστοροῦντα τοῦ Παύλου τὸ μαρτύριον· εἰ μὲν γὰρ τοῖς δυσὶ τούτοις μόνοις ἔτεσιν ὁ Λουκᾶς ἐμέτρησε Παύλου τὴν ἐν Ῥώμῃ ζωὴν, τὸ μαρτύριον 30 ἡμῶν ὑψηγησάμενος, οὐδεμιᾶς τινὸς ἡμῶν ἔδειτο περιεργίας τῶν χρόνων· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μαρτύριον ἡμῶν^υ οὗτος οὐ γράφει, ἔξωρον γὰρ καὶ μετὰ πολὺ τῆς βίβλου γεγένηται, κείθου λοιπὸν Εὐσεβίῳ τῷ χρονογράφῳ, καὶ τὴν ἱστορίαν εὐγνωμόνως ὡς φίλος εἰσδέ-

^ε Leg. ᾧ τὰν cum Zacagn.

^υ ἡμῶν Cod.

χου· οί γάρ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ πειθοῖ καὶ πίστει τὰς τῶν πατέρων διδασκαλίαις τε καὶ παραδόσεις πρὸς οἰκοδομὴν παραδεχόμενοι, τῆς οὐρανοῦ βασιλείας κληρόνομοι καθίστανται.

Μαρτυρολόγιον Παύλου τοῦ Ἀποστόλου.

Ἐπὶ Νέρωνος τοῦ Καίσαρος Ῥωμαίων ἐμαρτύρησεν αὐτόθι 5
 Παῦλος ὁ Ἀπόστολος ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτηθεὶς ἐν τῷ λς' ἔτει τοῦ σωτηρίου πάθους, τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνισάμενος ἐν Ῥώμῃ πέμπτη ἡμέρα τοῦ Πανέμου μηνός, ἣτις λέγοιτ' ἂν παρὰ Ῥωμαίοις ἢ πρὸ τριῶν Καλαυδῶν Ἰουλίῶν καθ' ἣν ἐτελειώθη ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τῷ κατ' αὐτὸν μαρτυρίῳ ξθ' ἔτει τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν 10 παρουσίας. Ἔστιν οὖν ὁ πᾶς χρόνος ἕξ οὗ ἐμαρτύρησε, τλ' ἔτη μέχρι τῆς ὑπατίας, τετάρτης μὲν Ἀρκαδίου, τρίτης δὲ Ὀκτωρίου, τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοκρατόρων Αὐγούστου, θ' ἰνδικτιῶνος τῆς ιε' ἐτηρικῆς περιόδου, μηνὶ Ἰουλίῳ καθ' ἡμέραν.

Τέλος σὺν Θεῷ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων.

VARIETAS LECTIONIS

COD. COISL. XXV.

Pag.	Lin.	
I	5	ὁ ὑπὸ] πρόσ.
	8	περὶ] περί τε.
	11	ὡς] ὄσα.
	15	γὰρ] τὲ.
5	27	αὐτοῦ] om.
	29	ἤπτων] ἤπτον.
	30	ἑαυτὸν] αὐτὸν.
8	7	περιεργάζεσθαι χρῆναι] χρῆναι περιεργάζεσθαι.
10	19	προελάμβανον] προε- λάμβανεν.
	24	Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα] Τοῦ ✠. Ἄρα.
	30	Τοῦ Χρυσσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
12	21	πρηνῆς] πρηνής.
	25	πρηνθεῖς] πρηνθείς.
	31	τοσοῦτον] τοσοῦτον τό.
15	14	ἀναδειχθείς.] ἀναδειχθείς.
16	15	Σευηριανοῦ] Σευήρου. 'Ἐν] Ἐν τῇ.
17	1	τὸν οἶκον ὄλον,] ὄλον τὸν οἶκον.
	3	ὄφθεισαι] ὄφθῆσαι.
	6	ἤχους] ἤχῆς.
	11	στομώσασας.] στομώσα- σαν.
	15	'Ισιδώρου.] 'Ισιδώρου Πηλουσ. ἐξ ἐπιστολῆς υλδ'.
	21	διάφορον.] διάνοιαν.
	22	ταῖς] τοῖς.
	24	'Ιωάννου.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.
	31	Τοῦ Χρυσσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
18	4	Καὶ] om.

Pag.	Lin.	
18	14	Σχόλ.] Σχόλιον.
	15	γλώσσα] γλώσσα.
	19	Κυρῶλλον.] Τοῦ ἀγίου Κυρῶλλον ἐκ τῆς ἐρμη- νείας τῆς πρὸς Κοριν' α'. ἐπιστολ. τόμου β'.
	22	τοῖς τότε τὴν] τοῖς το- τὴν (sic) ..... τὴν .... χυρίζεται.
	23	ἀλλ' ὡς] om. sed spa- tium.
	26	πιστεύουσιν.] πιστεύ- σωσιν ἐν ..... ἐδια- φόρως.
	31	Καὶ μετ' ὀλίγα] om. ὅτι] ὅτι.
19	5	ὡς] ὅτι.
	7	συνίσταν] συνέσαν.
	12	τε] τι.
	13	τῷ] τὸ.
	15	προουργιαιτάταις.] προ- ουργιαιτάτοις.
	23	μὴ τῷ] μὴ πῶ.
	26	ἐκεῖ] ἐκεῖνο.
	28	γινόμενον.] γενόμενον.
	29	συγκριναμένης.] συγκρι- νομένης.
	30	περιωπῆς,] περιοπῆς.
	33	Λαζάρα] Λαζάρου.
20	4	Σευήρου] Σευηριανοῦ.
	13	διαμεριζόμεναι.] διαμε- ριζόμεναι· οὐκ εἶπεν μεριζόμεναι ἀλλὰ δια- μεριζόμεναι.
	19	πυρός.] πυρός·" διατί πυρός.
21	2	τοῖς] ταῖς.

Page.	Line.		Page.	Line.	
21	10	Σινᾶ καὶ] Σινᾶ καὶ φλέ- ξαντι.	29	29	πλήττωνται] πλάττ.
	11	ὡς] ὦ.		31	οὖν] om.
	24	πληθῆναι] πλησθῆναι.		32	Ἀντιοχείας.] Ἀντιοχ. ὑπακοή.
	25	κατιόντος] κατιέντος.	30	24	Σευηριανοῦ.] Τοῦ ἁγίου Σευηριανοῦ.
	31	εἰπεῖν] εἶπεν.	31	3	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Ἰω- άννου.
22	9	οὖν] οὐκ.		24	ἐγχειρισθέντες,] ἐγχει- ρισθέντος.
	8	χειροτονεῖσθαι] χειροτο- νεῖσθαι ἀρχιερέας.		28	τῶν Οὐαλέντος] τῶν κατὰ Οὐαλεντίνου.
24	3	σοι] τοι.		29	πέμψειν] πέμψει.
	5	ἀπαρχῆν] ut infra.		30	ἐπέμψε,] ἐπέμψαι.
	10	λαλεῖν] ut infra.	32	13	Ἰωήλ.] Ἰωήλ· τί ἐν Ἰωήλ κυρίου θεοῦ, ἀπὸ τοῦ πνευ.
	12	ἀποφθέγγεσθαι.] ἀπο- φθέγγεσθαι· οὐκ εἶπε φθέγγεσθαι, ἀλλ' ἀπο- φθέγγεσθαι.		16	διάφορος] διαφόρος.
25	1	Οὐκ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ.		22	ὁ τῆ] ὅτι.
	6	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.			ἄλλως] ἄλλως ὁ.
	9	Ἀντὶ] Σχόλιον. Ἀντί.		25	ἐνυπνιασθήσονται,] ἐ- βλεπον.
	14	Ἰνα—ἐθνῶν.] om.			γῆρας] γῆρος.
	17	τῷ] om.			τὴν] om.
26	20	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.		26	ἀρετὴν μὴ ὑβριζέσθω.] ἀρτ ὑβριζέσθω sic.
	30	Τοῦ ἁγίου] om.		31	ἔχειν] spat. vac.
	32	ἐγνωρίζοντο] ἐγνωρίζετο.		32	τὸ γὰρ αὐτῶν μόνων εἶ- ναι, βασ-] spat. vac.
	33	Καὶ μετ' ὀλίγα] om.	33	1	τῆς] τοῦ.
27	1	ἔλαβον τέως χάρισμα- τα.] τέως ἔλαβον χά- ρισμα.		2	Καταγγέλλετε] Καταγ- γέλλεται.
	5	τοσαῦται γλώσσαι] τοσ- αύταις γλώσσαις.		3	κατέπεμψεν.] κατέ..... spat. vac.
	7	ἀπαρχαί;] ἀπαρχαί; καί.		5	αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι.] ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς.
	9	συνεισῆγον] συνῆγον.		7	εἰπεῖν,] εἶπῆν.
	11	ὑποφαίνηται] ὑφαίνη- ται.		8	τοὺς πρεσβυτέρους] τοῖς πρεσβυτέροις.
	25	χειροτονουμένῳ] χειροτ. φ.		9	ἐνυπνιάζεσθαι] ἐνυπνι- ᾶσθαι.
	29	ἀπήεσαν ἐς] ἀπήεσαν εἰς.		10	ὡς ἐν] ἐν ὡς.
	30	βοηθοὺς] παραβοηθοῦς.		12	ἀκμάζουσιν] ἀγμάζ.
28	1	ἐξέλθοι] ἐξέλθη.		15	τὸ] τοῦ.
	2	καταλαμπέτω] κατὰ- λαμπε.		16	δεύτερον] δευτέρου.
	3	βόρεια.] βόρια.		17	εὔτονος.] εὔτονος καὶ νε- ανίας τὴν ἐξω.
29	1	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.			

Page.	Line.		Page.	Line.	
33	18	Θεοδότου] Θεοδώρου μοναχοῦ.	39	14	πίστιν αὐτοὺς ἀγάγωσι.] αὐτοῦ πίστιν ἀνάγ.
	20	δι' αὐτῶν τῶν] διὰ τῶν τῶν.		19	τῶν] om.
	28	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰω.		23	ὑπάρχων.] ὑπάρχων.
34	21	αὐτὸν] αὐτῶν.		24	λέγειν] λέγειν.
	22	δὲ Χριστοῦ] δέ γε τοῦ Χρ.		29	Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ἰω τοῦ.
	31	μετεκληφότες,] μετεκληφότες.	40	10	ἐκλαμβάνομεν.] ἐκλαμβάνομεν, οὕτω πάλιν ὅταν ὁ Χριστὸς λέγεται τεθηκέναι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὸ λεγόμενον ἐκλαμβάνομεν.
	33	πάντων] πάντων τῶν. ἐθῶν] ἐθνῶν.		14	ἐπισκόπου] ἀρχιεπ. τῆς] τῶν.
	34	τῷ] τό.		15	'Αποκρίσεως.] 'Αποκρίσεων.
35	5	'Αγκύρας] 'Αγκύρας πρε. ἐκ τοῦ.		16	οἶδεν] οἶδεν τὸν.
	9	τινόντων] τινόντων.		21	ἔστι] ἔστι καί.
	10	οὐδὲ] οὐδ' ἄν.		22	δὲ] δὴ.
	21	καὶ τὰ] καὶ ἐπὶ τὰ.		24	τὸ] τὸν.
	24	ἐφ' ἡμᾶς ἐπαγαγεῖν] ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς.	41	20	'Ελεγκτέον] 'Ελεγκτέον.
	32	Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.		28	οὐδὲν] οὐδὲν γάρ.
36	3	περιεργήνυτο.] περιεργήνυτο.		29	εἰπέιν,] εἶπην.
	5	συννεγκῶν,] συννεγκῶν.	42	7	τὸ Πνεῦμα,] τὸν πατέρα.
	7	αἰ] om.		12	ἐξέβαλε] ἐξέβαλλε. ἔνα] ἵνα.
	8	μεταποιήσθαι] μεταποιεῖσθαι.		20	αἰτιατὸν] αἰτίον.
	11	ὅτι] ὅτι δέ.		22	ἐξ οὗ,] ἐξ οὗ, τὸν δὲ ἐξ οὗ καὶ μεθ' οὗ.
	18	τούτῳ] τοῦτο.		24	ἐπέκεινα] ὑπέκεινα.
	22	μὲν] om.		32	ἵνα] ἵν'.
37	3	ἀστράπτουτος,] ἀπαστρ.		34	ἐκδεχόμεθα] ἐκδεχόμε.
	5	ἐλθεῖν] ἐλθεῖν τῆν.		35	καὶ ὁ Πατὴρ—Πνεύματι] ὅστε ἐγὼ ἐν τῷ πνεύματι.
	17	'Αγκύρας.] μοναχοῦ.	43	1	ὁμόφωνον] ὁμόφονον.
	28	εἰς τὸν] om.		2	ὁ Πατὴρ] Πατὴρ ὁ ὁμώνυμος,] ὁμώνυμος.
	31	ἔλοιτο] ἔλοιτο.		16	ἀνείλετε.] ἀνείλατε.
38	17	'Αγκύρας.] μοναχοῦ.		23	Τοῦ ἁγίου] om. ἐπισκόπου 'Αντιοχείας.] ἀρχιεπ. 'Αντιοχείας ἀπὸ λόγον ος'.
	20	καταλείματος] καταλείμα.		27	δέ] δ'.
39	1	Τοῦ ἁγίου 'Αθανασίου.] 'Αθανασίου 'Αλεξανδρείας.	44	2	λέγων] λέγει.
	2	τὸν] om.		3	1 2
	3	νοῦν] νοῦν ποτέ.			
	4	ποτέ.] om.			
	11	ἀνθρώπινα] ἀνθρώπινα πρῶτον.			

Pag. Lin.		Pag. Lin.	
44	4 Σεήρου] Σεήρου ἀρχι- επισκ. πρὸς] πρὸς τὸν.	49	10 Λουγδούνων.] Λουγδέ- νον.
	5 Τήν] Εὐ δὲ καὶ λύσιμ ᾠδίνων τοῦ θανάτου τήν.		13 τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ Σω- τήρα] καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν σωτήρα.
	7 παρελθόντος] προελθ.		15 συνεβίασον] συνεβίβαζ. δν] δ.
	13 ἀνέστης] ἀνέστη.		19 οἶδε] οἶδε ὅτι.
	19 εἰλημμένω] ἤλειμ.		20 ὅτι] ὅτι καί. αὐτὸ] οἴμ.
	24 καθότι μὲν] εἶπας. εὐρηθῆναι] εὐρηθ. μὲν.		22 Σεήρου] Σεήρου ἀρχ. ἀντ.
	27 ἐπιβολῆς.] ἐπιβουλής.		29 ἄλλος] ἄλλος ἄλλ'.
	31 Σεήρου] Σεήρου ἀρχ. 'Αντιοχείας.		32 ἐκφύτι] φύντι.
45	1 καθὼς] ὡς. Πέτρος.] Πέτρος, φησί.	51	1 Τοῦ ἁγίου] οἴμ. ἀρχιεπισκόπου] οἴμ.
	4 ἄλλως] ἄλλως αὐτῷ.		4 καταργεῖται] καταργητ.
	9 τὸν] τῶν.		5 'Ενταῦθα] Τοῦ Χρυσ. 'Ενταῦθα.
	14 Τοῦ ἁγίου] οἴμ.		9 Καλῶς] Τοῦ αὐτοῦ. Κα- λῶς.
	17 ἐγκαταλείψεις] ἐγκατ. τήν.		12 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.
46	2 νῦν] νου.		31 ἕτερος] ἕτερος.
	13 δεξιῶν] δεξιῶν.	52	3 'Εξ ἀνεπιγράφου.] Τοῦ αὐτοῦ. πνευματικὴν ἠἐκκλησία,] ἠ ἐκκλησία πνευματι- κόν.
	21 περὶ] περὶ τῆς.		6 τῷ] τό.
	22 οἶοι] οἶον.		8 διαίρετον] ἀδιαίρετον.
	24 τὸ] τῷ.		15 'Αγίου] οἴμ.
	25 ζῶν] ὦν.		22 τετελειωμένους] τελει- οσμένους.
	29 Κυρίλλου.] Κυρίλλου ἀρχ. ἀλεξανδρείας.		27 Σαβελλίον] σαβελίου.
	31 τι] τοι.	53	24 τοιούτου.] τοιούτο.
47	3 Κυρίλλου.] Τοῦ αὐτοῦ.	57	10 δὲ] οἴμ.
	5 Σεήρου] Σεήρου ἀρχ. τοῦ] τῶν. γραφέντος.] γραφέντων.	58	1 χωλὸς] χολός. 21 ἐκείνου] ἐκείνους.
	19 Κυρίλλου] Κυρίλλου ἀρχ.		34 ἰδεῖν] ἰδεῖν εἰς.
	20 ὃ] ὡς.	59	4 Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ εἶπεν ὅτι τοῦ ἀργυρίου πολλῶ βέλτιόν σοι δί- δωμι· ἀλλὰ τί· ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου· ἔγειρε καὶ περιπάτει.
	26 ἁγίου] οἴμ. Σεήρου] Σεήρου ἀρχ.		
	28 τελειωτέρον] τελειώτε- ρον.		
48	15 Ταῦτα] ἰω. τοῦ Χρυσ. Ταῦτα.		
	22 βασιλείας.] βασιλείας, ὃ.		
	23 αἰῶνα.] αἰῶνα τοῦ αἰῶ- νος.		
	31 σάρκα] σάρκα τοῦ.		
49	2 τοὺς] τοὺς ἄλλους.		

Pag. Lin.		Pag. Lin.	
59	17 μάλλον] πάντως.	66	29 ὡς] ὡς δ.
	21 ἰδωμεν] εἰδωμεν.		32 παύσεται] παύσεται.
	ἐν] ἐν τῷ.	67	2 τὸ] τῷ.
	24 αὐτῆς] αὐτῆς τῆ.		6 Τοῦ ἁγίου] om.
	27 λαμβανόμενοι] λαβόμε- νοι.		τοῦ] τῆς.
	αὐτοῦ] αὐτῆς.		27 ἐστιν] ἐστιν τὸ.
	28 ἐνεργῆσαι] εὐεργετήσαι.		30 θήβην] θέσιν.
	30 χεῖρα] χεῖρας.		33 αὐτὸν ἂν] ἂν αὐτὸν.
	31 αὐτοῦ] αὐτῆς.		34 Μωϋσῆ] Μωουσεῖ.
60	27 Καλῶς] Τοῦ Χρυσ. Κα- λῶς.	68	2 δ] om.
61	3 Ἐπὶ] Τοῦ Χρυσ. Ἐπὶ.		3 τὸ] τῷ.
	12 Λουγδούων.] Λουγδώ- ων.		5 ἀνθρώποις] θεοῦ ἀνθρώ- ποις,
	17 τὸν] τῷ.		7 ἐκείνος,] ἐκείνος, ὡς.
	32 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.		βρέφη ἐκείνος ἀναιρεῖ, βρέφη φονεύει οὗτος'] βρέφ. φον. ἐκ. βρέφ. οὗτ. ἀνα.
62	9 Ἀβραάμ,] Ἀβραάμ. Ἰακώβ;] Ἰακώβ; καὶ πῶς λέγει· ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραάμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰα- κώβ.		10 οὗτος'] οὗτος' διὰ μη- τρὸς σώζεται ἐκείνος, διὰ μητρὸς ἐσώθη, καὶ μετὰ μητρὸς οὗτος.
	21 καὶ μεθ' οὗ τοὺς οὐρα- νοὺς] τοὺς οὐρανοὺς καὶ μεθ' οὗ.		11 λάρνακι] λάρνακει.
	23 αὐτοῦ'] σαυτοῦ.		15 Καὶ] om.
	28 αὐτῷ] αὐτοῦ.		25 αὐτὸν] αὐτῶν.
63	16 Τοῦ Χρυσοστόμου.] om.		26 νομοθέτου μόνος] νομο- θετούμενος.
64	1 ταύταις ταῖς θεοσημει- αῖς] ταῦτοις τοῖς θεο- σημείοις.		28 προφήτην] προφήτην ὑ- μῖν.
	8 ἀνθρώπων] καὶ Ἰησοῦν.	69	6 γινομένην' τῶν] γενο- μένην' τὸν.
	13 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.		19 τεταγμένος] τεταγμένη.
65	13 ἔταν] ἔαν.		22 Διδύμου.] om.
66	10 χρόνων] χρόνον.	72	17 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
	13 εἶπον] εἶπαν.		33 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
	πεπλήρωται] πεπλήρω- ται.	73	11 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
	17 ἐλευσόμενος] εὐλυσ.		25 Κυριλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυριλλου.
	21 σημαίνοντος] συμβαί- νοντος.	74	1 Τοῦ ἁγίου] om. Λουγδούων.] Λουγδώ- ων.
	24 τοὺς πατρὸς] τοῦ Πατρός. ἔτι] ἔστι.		6 Τοῦ Χρυσοστόμου] om.
	26 ἄς αὐτῷ] ἄ σαυτῷ.		18 μετουσίᾳ] μετουσίᾳ τῆς.
			19 δὲ] om.
		75	1 ὀνόματι] ὀνόματι τοῦ.
			2 Ἁγίας] om.

Pag. Lin.		Pag. Lin.	
75	11 Οὐκ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ. 26 Τοῦ αὐτοῦ.] ομ.	85	33 Διονυσίου.] Διονυσίου ἐπισκ. Ἀλεξ.
76	8 ἐκ] ἐκ τοῦ ὑπομνήματος. 20 Εὐαγγελίου.] Εὐαγγέ- λιον ὑπόμνημα.	86	1 οὐκ ἔστι σὰ.] οὐκεὶ σα. 5 τάγματος.] πραγματίας. 20 ἄπτεται] ἄπτεται τοῦ. 24 ἔχον καὶ τῆς] ἔχων τῆς. 26 δοκεῖς] δοκεῖς μέν. 33 οὐκοῦν] οὐκοῦν καί.
77	3 Εἰ] Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ. 11 Τοῦ Χρ.] Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ τοῦ Χρ. Ματθαίου] Ματθαίου εὐ- αγγέλιον.	87	16 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ. 24 Ταύτην] Τοῦ αὐτοῦ. Ταύ- την. 30 ὁ ἀδελφός σου ;] ομ.
78	8 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ. 32 Λουγδούνων.] Λούγδων.	88	7 φόβος] φόβος. 8 προειμένης] προειμ. 11 ἐξέτιλον.] ἐξέτειλον. 14 ἐπιβραχὺ] ἐπιβραχεῖ. 16 γίνεταί.] κρίνεταί. 17 καταδικάσθησαν] κατα- δικάσθησαν καί. 27 Τοῦ Χρυσσοτόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
79	5 ὄν] ομ. 20 Πατῆρ] Πατῆρ τοῦ. 24 τοῦ] ομ. 25 Πατέρος] πατρός.	89	21 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσ. 90
80	1 ὡς] ὡς καί. 5 δίδονται] δέδονται. 9 ἐπισκόπου] ἀρχιεπ. Πῶς] Πῶς γάρ. 11 κόσμον ;] γένους ; 25 Εἰς] Τοῦ ἁγίου Ἀθανα- σίου. Εἰς. 27 Οὐχ] Κυρίλλου ἀρχ. Ἀ- λεξανδρείας. Οὐχ. 31 Ἀθανασίου.] Ἀθανασίου ἀρχ. Ἀλεξ.	3	τὴν πίστιν εἶχεν] εἶχεν τὴν πίστιν. 4 καὶ τὴν] τὴν καί. 5 ἀδιάλυτον] εὐδιάλυτον μετὰ τὸ πιστεῦσαι,] με- ταπιστεῦσαι. 6 αἰώνιον] αἰώνιον κατὰ τὸ εἰρημένον ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν. 11 ἐννύπαρχουσαν] ὑπαρ. 91
81	9 Οὕτως] Τοῦ Χρυσ. Οὕ- τως. 18 Τοῦ] Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦ. 19 Διατί] Τοῦ αὐτοῦ. Διατί. 82	19	Σημειωτέον] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Σημειω- τέον. 29 Ἀμμωνίου.] Τοῦ Χρυσ. 32 Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ Χρυσ.
82	21 ἀρχιεπισκόπου] ομ.	92	20 Τοῦ Χρυσσοτόμου.] Τοῦ αὐτοῦ. 93
83	11 Τοῦ αὐτοῦ.] ομ. 16 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσ.	6	Ματθαίου] Ματθαίου εὐαγγέλιον. 12 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. 14 θαρσαλέως] θαρραλ. 20 Πάλιν] Τοῦ ἁγίου Ἰωάν- νου τοῦ Χρυσ. 26 Τοῦ αὐτοῦ.] τοῦ Χρ.
84	1 Τοῦ Χρυσσοτόμου.] Τοῦ αὐτοῦ. 14 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ. 24 ἀργυρίου] ἀργύρου. 25 καὶ] καὶ ὁ. 26 τιθεῖς] θεῖς. 85	6	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ. 28 Ἀθανασίου.] Ἀθανα- σίου ἐκ τῆς περὶ νανα- τιαννοῦς βίβλου λόγου γ'. 30 συνεφωνήσατε,] συνε- φοβηθήσονται.

Pag. Lin.		Pag. Lin.	
94	4 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.	104	26 νόμου] νόμον.
	12 Πολλή] Ἰω. Πολλή.	105	12 τοῖς τοιούτοις] om.
	25 οἷς μετὰ] ἧς κατ.	14	Παντὶ] Διδύμου. Παντί.
	30 Τοῦ] Ἰω τοῦ.	15	δι' αὐτοῦ] διὰ τοῦ.
95	5 Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ Χρ.	17	ὠφθέντα] ὀφθέντα.
	26 Ἀμμωνίου Πρεσβυτέρου.	19	ἀπὸ Πατρὸς] ἀπὸ τοῦ Πατρὸς.
	Θευδᾶς αἰρεσιάρχης	106	27 παρεπιδημος] παρεπή-
	καὶ Ἰούδας Γαλιλαῖος		δημος.
	ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς	30	τῆ] om.
	ἀπογραφῆς κατελύθη-	107	17 Εὐσεβίου.] Εὐσεβίου
	σαν. hæc infra p. 96.		ἐπισκόπου ἐμίσης.
	lin. 11.	18	τῶ] ὁ.
	31 Ἰώσηπος] Ἰώσηπος.	21	τριάκοντα] λ'.
	32 φησὶν] φισίν.	22	ν'] τετρακόσια.
96	1 Ἰώσηπον] Ἰώσηππον.	23	ν'] τετρακοσίω.
	2 Ἰουδαίας] Ἰούδας.	24	ν'] τετρακόσια.
	4 αὐτῶ] αὐτῶν.		λ'] λτα.
	8 Ἰλην] εἰλήν.	25	ο'] ἑβδομηκοστοῦ πέμ-
	11 Θευδᾶς] Ἀμμωνίου		πτου ἔτους ἕως ἑκα-
	πρεσ. Θευδᾶς.		τοστοῦ ἔτους, ἔτη εἰ-
	21 Ἰώσηπος] Ἰώσηπος.		κοσιπέντε.
	τελευταίοις] τελευτέοις.	26	ςθ'.] ηθ' (99).
	22 ἑξαποστέλλον] ἑξαπο-	28	λ'] τριάκοντα.
	στέλλοντα.	108	1 ἀρχιεπισκόπου] om.
	31 αὐτοῖς] αὐταῖς.		ἐκ πρὸς] ἐκ τῶν πρὸς.
	32 ἐδόκουν] ἐδόκουν κατὰ		7 ἀδελφαῖς] ἀδελφοῖς.
	τὸν νόμον.	10	φησὶ.] φασί.
98	3 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ	23	Ἰώσηπος] Ἰώσηπος.
	αὐτοῦ.	109	1 τῆς] om.
99	18 Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ Χρ.		2 ἀνεδέξατο] ἐπεδέξατο.
100	25 ὄντως] ὄντος.	28	Ἰωάννου.] Τοῦ Χρυσο-
	26 πλήρους] πλήρης.		στόμου.
101	6 τοῦτο] τοῦτο τὸ	110	15 Σημειωτέον] Ἀμμω-
102	19 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσο-		νίου. Σημειωτέον.
	στόμου.	22	Τοῦ] Τοῦ ἀγίου ἰω τοῦ.
103	1 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ	29	Τοῦ Χρυσοστόμου.] om.
	αὐτοῦ.	111	4 Τοῦ αὐτοῦ] ἰω.
	4 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου		8 μετ' ὀλίγα] μεθ' ἕτερα.
	πρεσβυτέρου.	16	Εὐσεβίου] Εὐσεβίου ἐ-
	19 Οὕτως] Τοῦ Χρυσοστό-		πισκόπου.
	μου. Οὕτως.	24	τῆ] om.
	30 Μετ' ὄρα μετ'.		ἀγνοούσῃ] ἀγνοούσῃ τῆ.
104	8 Κυρῶλλον] Τοῦ ἀγίου	112	19 τὸ] τῶ.
	Κυρῶλλον.		23 ὑπερέβαλον] ὑπερέβαλ-
	9 μονουχι] μονουχι.		λον.
	23 τοῦ] om.		26 ὀλίγοις] ὀλίγον.
	25 τοῦ τὸν] τοῦτον.		

Pag. LIn.		Pag. LIn.	
112	27 ἴσται] ἴζει (sic)	120	15 Σευηριανού.] Τοῦ ἁγίου Σευηριανού.
	33 Τοῦ ἁγίου] om. Κυρίλλου.] Κυρίλλου Ἀλεξανδ.		18 αὐτῆ ἑαυτῆν] ἑαυτῆ καὶ ἑαυτῆν.
113	10 καλεῖ] καλεῖ δέ.		28 Τὸ] Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ.
	11 ὅσον διὰ τὴν διάθεσιν εἰς αὐτόν.] ὅσον διά- θεσιν τὴν αὐτοῦ.		32 τὸ] τοῦ.
	26 προσηγορίαν.] πλεονε- ξίαν.	121	2 προσκυνήσεις.] προσ- κυνήσης.
114	6 αἰνιγμα] αἰνευμα.		3 λατρεύσεις.] λατρεύσης.
115	7 ἄρχοντα] ἄρχοντι.		11 ἐγράφησαν] ἀνεγ.
	11 Εὐσεβίου.] Εὐσεβίου ἐμίσης.		17 πολλῆς] πολλῆ.
	16 Τοῦ ἁγίου] om.		19 παρα*δοσι] παράδοσιν.
	24 Τοῦ Χρυσοστόμου.] om.		27 εἴλοντο.] εἴλαντο.
116	5 καθιστάντος] καθίσταν- το.	122	9 Ἐμφαντικῶς] Ἐμφατι- κῶς.
	7 υἱός] om.		16 ἀνάκλησιν] ἀνάβλησιν.
	10 ἐπισκόπου] om.		20 ἡδύναντό] ἡδύναν.
	11 ἤχθετο.] ἤχετο.		22 ἀπροφάσιστον] ἀπρο- φάσιστον.
	19 τὸ] τοῦ.		25 ὑμῶν ῥεφάν."] ἡμῶν ῥαιφάν.
	23 τοῦτο] τούτου.	123	4 μὲν] μὲν τὸ.
	29 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.		10 ἐσκορπίσθησαν] ἐσκο- τίσθησαν.
	31 καὶ] καὶ τῆ.		20 Κυρίλλου] Κυρίλλου ἐκ τοῦ.
117	12 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.		29 Τοῦ Χρυσόστομου] Ἰω.
	34 Ἐνταῦθα] Ἐσυχίου πρεσβυτέρου. Ἐν- ταῦθα.		31 κακίαν] μανίαν.
118	4 Ἀπολέσθαι] Ἰω. Τοῦ- τον τὸν κίνδυνεύσασατα (sic) ἀπολεσθαι.	124	1 εἰς] ἐκ τοῦ εἰς. Ἐρμηνείας.] Ἐρμηνεία.
	16 Ἀναστήσει] Τοῦ Χρυ- σοστόμου. Ἀναστή- σει.		6 Δαμασκοῦ] Δαμασκη- νοῦ.
	26 Προαναφωνεῖ] Τοῦ ἁ- γίου Κυρίλλου. Προ- αναφωνεῖ.		10 Καὶ] Τοῦ Χρ. Καὶ.
119	3 Τοῦ Χρυσόστομου.] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου.		14 Τοῦ Χρυσόστομου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	17 τῆς αὐτῆς] ταύτης τῆς. τὸ ἐν Εὐαγγελίῳ,] τῷ Εὐ.		21 Μωϋσῆ.] Μωυσεῖ.
	20 Ὡ τῆς] Τοῦ αὐτοῦ. Ὡ τῆς.		23 ἀπ'] ἐπ'.
			25 λόγος."] νόμος.
		125	7 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
			φησι] φασιν.
			11 Τῷ] Τοῦ Χρυσόστομου. Τῷ.
			27 Τοῦ Χρυσόστομου] Τοῦ αὐτοῦ.
			30 τοῦ] ἐκ τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ.

Pag. LIn.		Pag. LIn.	
125	31 σοφίαν] αἰτίαν.	133	1 σὺν] συνῶν.
	32 ἀνεδέλωτο] ἀνεδέλωτο μέν.		2 συνεβάλετο·] συνεβάλετο.
	33 ἐπεγένυτο] -γένυτο.		5 κὰν] καί.
126	27 Σημειωτέον] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Σημειωτέον.		φιλτάτοις] φίλτατοι.
			7 δίδωσιν] διδοὺς.
127	1 Σευήρου] Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας.	134	2 ἀρχιστρατηγοῦ] ἀρχηγ. 5 νμη.] νμζ.
	7 λίθος] λίθος δ.		8 κατὰ τῆς χώρας] καὶ κατὰ τὰ χώρας.
	12 μὲν] μὲν γὰρ.		12 νμη.] νμθ.
128	6 ὁ δι'] ὁ γὰρ δι'.		14 ἀλλαχοῦ ἐνδιασπαρέντος] ἀλλαχόσε διασπ.
	24 Τοῦ Χρυσοστόμου] Ἰω. ἀνάληψιν] ἀνάληψιν ἐκ τοῦ.		15 ὁ καὶ] ὁ οπι.
	5] οπι.		18 πειρασθεῖς,] πειραθεῖς.
129	4 Βασιλείου] Βασιλείου Καισαρείας.		22 Πέτρος] Πέτρος δὲ.
	10 Ἀμμωνίου] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.		34 Οὐκ ἦν] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκοῦν. ἔδει] ἔδη.
	20 δυναμένον] δυνάμενον.	135	7 Πῶς] Τοῦ Χρυσοστόμου. Πῶς.
130	7 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.		12 β'] δευτέρου.
	9 Ἀρσενίου] Ἀρσενίου ἐπισκόπου Τριπόλεως.		14 τοῖς ἄλλοις ὁμοίως] ὁμοίως τοῖς ἄλλοις.
	13 Ὅρα] Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα.		30 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	23 Ἀθανασίου] Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.		32 συνιέναι] συνεῖναι.
	25 Δεικνύντος] Τοῦ Χρ. Δεικνύντος.	136	33 ἀποκαθίστασθαι] ἀποκαθίστασθαι.
	28 παρατίθημι] παρατίθεμαι.	137	3 δν] δ.
131	2 ἔφη Στέφανος] Στέφ. ἔφη.		6 αὐτοῦ] ἑαυτοῦ.
	4 καὶ] καὶ οἱ.		9 ἐπέλαμψεν] ἐπέλαμψεν.
	11 ἦν θυμοῦ] θυμοῦ ἦν.		10 ἀλλ' ἀπροσδιορίστως] ἀλλὰ προσδ.
	18 Ἐν] Τοῦ αὐτοῦ. Ἐν.		35 εἶκος] εἰκως.
	19 ἐπιστοματίζων] ἐπιστοματίζων.	138	7 τοῦτο] τοῦτο δ.
	23 χρόνον] χρόνονον (sic).		8 παρὰ] περὶ.
	29 αὐτοῖς] οπι.		15 ὥσπερ τὸ] ὡς ἐπὶ τὸ.
	31 βάλλων αὐτὸν] αὐτὸν βάλλων.		18 προτρεψαμένον] προτρεψάμενον.
132	5 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ ἁγίου Ἰω.		20 βάπτισμα] βάπτισμα ἠρπάζετο ὑπὸ τοῦ πνεύματος, σημειωτέον, δὲ ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα.
		140	14 τοῦ] τῆς.
			3 κ

Page.	Line.		Page.	Line.	
140	15	λόγου] βιβλου. λόγ. γ.	146	2	ἠνωμένης] ἠνομένης.
	19	ἐνόμισας] ἐνόμισαν.		5	ἀδύνατον] ἀμήχανον.
	23	ἡγησάμεθα] —σάμενος.	147	13	ἰσοδυναμοῖ] —δυναμεί.
	24	δὲ] δὲ καὶ.		18	ἀρπαγύντες] ἀρπαγύν- τες τε.
	34	μετὰ] οἱ. μετανοίας καὶ ἐπιμε- λείας] ἐπιμελείας καὶ μεταμελείας. ὁ		25	συμφώνως] συμφώνως sic.
141	14	Κύριον.] ὅπως μὴ.		26	καὶ] καὶ ὁ.
	18	ἀφωσιωμένως] ἀφωσίως.		32	τῆν] οἱ.
142	14	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	151	19	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.
143	6	πρώτῳ] α'.		27	Ἐν] Τοῦ αὐτοῦ. Ἐν.
	15	Σενήρου.] Σενήρου ἀρ- χιεπισκόπου Ἀντιο- χείας ἐκ τῆς πρὸς Κωνσταντίνου ἀπὸ ὑ- πάτων ἐπιστολῆς.		33	Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν υβ' ὀμιλίαν] Τοῦ Χρυσόστομου ἐκ τῆς εἰς ν' ὀμιλίας β'.
	17	δὲ] οἱ.	152	33	Σαουλ.] οἱ.
	24	τοῦ τῶν] τούτων.	153	4	τὸ] οἱ.
	27	ὑπομείνας.] ὑπομείνας σταῦρον.		5	δὲ] καὶ.
	31	ἔχουσαν] ἔχουσα. καὶ] ἴνα.		8	ἀπὸ γενετῆς] ἀπογεν- νητῆς.
	32	χαρίσεται.] χαρίσῃται.		14	βλέποντες] βλέπωντες.
144	10	Εἰρηναίου.] Τοῦ ἀγίου Εἰρηναίου Λουγδύνου.		16	ἡμεῖς] ἡμῆς. ἡ
	13	Χριστόν.] οἱ. κλίματα] κλίματα τῆς.		17	ἦτε] εἶτε (sic).
	14	τοῦτο] τοῦτ'.		20	Διδύμου.] Μαξίμου.
		ἔπερ] ἔπερ αὐτὸς. τὸν] τῶν.		22	αὐτὸν] αὐτοῦ.
	25	Κυρίλλου.] Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸν Ἡσαίαν συντάγ- ματος.		24	αὐτὸν] αὐτοῦ.
	27	κουρίδας] κουρίδας αὐ- τοῖς.	154	3	Εὐσεβίου.] Εὐσεβίου ἐπισκόπου Ἐμέσης.
	29	ἀντιλοιδόρει] ἀντελ.		6	ἦδειν.] ἦδην.
	32	ἀντὶ τοῦ ἐπαίρεται, καὶ ὑψηλοτέρα τῶν ἐπὶ γῆς ἐστὶν ἢ (ὡ) αὐ- τοῦ,) ἡεσ οἱ.	155	26	καὶ] οἱ. Κανόσι.] Κανόσι τοῦ- το δὲ γέγονεν διὰ τὸ σπάνην.
145	21	ποιός.] ὁποιός.	156	4	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.
	27	Τοῦ αὐτοῦ] Σενήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντι- οχείας ἐκ.		8	ρήματα] ὀνειράτα.
				17	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.
			157	14	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.
				24	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χ.
				34	καὶ] καὶ τὸ.
			158	1	ἐφ'] ἐπ' (sic.) τῆς σφοδρᾶς μετανοίας καὶ νηστείας] τῆς με-

Page.	Line.		Page.	Line.		
		τὰ σφοδρὰν μετανοίας ηστείας.	169	11	αἰώνιον] αἰώνιον.	
158	6	τοῦ Θεοῦ] τοῦ οἰμ.	170	7	Τοῦ αὐτοῦ.] Ἀμμω- νίου.	
	9	γὰρ] γούν.	16	Ὅρα]	Τοῦ Χρυσοστό- μου. Ὅρα.	
	14	μὴ οὖν σφάλλωμεν] μὴ δὲ σφάλωμεν.	26	Τοῦ Χρυσοστόμου.]	Τοῦ αὐτοῦ.	
	16	ἕτερος] οἰμ.	171	14	τοῦ] γῆς.	
	17	τῶν] τὸν.	15	ἀπούπατον]	ἀπούπά- των.	
	19	ὁθως] Τοῦ Χρυσοστό- μου. ὁθως.	20	ποδηγήσαντα]	ποδηγη- σαν (sic).	
	23	Ἄμα] Τοῦ αὐτοῦ. Ἄμα.	23	ῥοις]	ῥρους.	
159	3	Εὐθέως] Τοῦ αὐτοῦ. Εὐ- θέως.	172	1	Διατί]	Τοῦ Χρυσοστό- μου. Διατί.
	12	σχήματος] σχήματος ὡς.	5	Τοῦ Χρυσοστόμου.]	Τοῦ αὐτοῦ.	
	20	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	7	Τοῦ αὐτοῦ.]	Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	
160	1	Τοῦ αὐτοῦ.] οἰμ.	24	Σειηριανοῦ]	Σειηρι- ανοῦ ἐπισκόπου.	
	5	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	30	αἰ]	οἰμ.	
	19	Ὅρα] Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα.			ἀνέβησαν,] in marg. γρ. ἐδέχθησαν.	
	25	Λουγδούνων.] Λουγδώ- νου.	34	κηρύσσει Πέτρος]	Πέ- τρος κηρύσσει. σώζεται,] σώζεται, καὶ αὐτὸς καὶ ὁ οἶκος.	
161	7	Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.	173	4	νενομισμένους]	νενο- μισμένοις.
162	18	τοῦ] τοῦ εἰς τὴν.	7	δεκτὸς —	δικαιοσύνην]	
	23	τοῦτο] τοῦ.			οἰμ.	
	27	χαλκείῳ] χαλκίῳ.	12	Ἀμμωνίου.]	Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.	
164	4	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	18	δὲ]	δὲ ἦ.	
	16	Τοῦ Χρυσοστόμου.]	23	Ταύτας]	Τοῦ Χρυσο- στόμου. Ταύτας.	
		Τοῦ αὐτοῦ.	174	18	οὐδὲ]	ἦ.
165	4	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	22	ἐξῆς.]	ὁμοια.	
166	21	Αἰνέα] ἐνέα.	23	Τοῦ αὐτοῦ.]	Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	
	22	φήσας,] φείσας.	33	Τουτέστι]	Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστι.	
	25	κράβαττον] κράβαττον σου.	175	3	Τί]	Τοῦ αὐτοῦ. Τί.
	26	βεβαία]	9	τοῦ]	οἰμ.	
	30	τοῦ τὸν] τουτον (sic).	23	δηλουμένους]	δηλου- μένους ἀνθρώπους.	
167	6	Διδύμου.] Ἀμμωνίου.				
	21	ἐλεγκτέον] ἐλεικτέον.				
	22	πλήρης] πλήρης ἦν.				
	30	Ὅρα] Τοῦ Χρυσοστό- μου. Ὅρα.				
168	4	Διδύμου.] Τοῦ ✠.				
	19	Τοῦ Χρυσοστόμου.]				
		Τοῦ αὐτοῦ.				

Pag. Lin.		Pag. Lin.		
175	26 ὄντα, σκευός] σκευός ὄντα. τι] ἔστι.	180	7 Εἰρηναίου.] Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου. ιδόντος,] εἰδός.	
	28 γένη] εἶδη.		9 διαστείλας ὁ Θεός,] ὁ Θεός διαστείλας.	
	29 ἀκμήν] ἀγμῆν.		21 εἰς] εἰς τὴν.	
176	1 σὺν παντὶ] συμπαντὶ. 2 καὶ τὰ πετεινὰ] καὶ πε- τηνὰ. 3 ὑπὸ] ἀπὸ.	181	9 καὶ] καὶ τὸ. 28 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	
	15 ἐξεστακένας] ἐξεστάναι.	182	19 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.	
	23 τὰ θεωρούμενα:] καὶ θεωρούντων.		30 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ✠.	
	24 προέφερον] προέφερον· Μαξίμου ἐρώτησις.	183	6 Τοῦτο] Τούτῳ. 27 Εἰρηναίου.] Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου.	
	25 ἔθνη] πῶς ἐδεῖτο ὁ Πέτρος τῆς ἐπὶ τοῦ Κορινθίου ἀποκαλύ- ψεως διὰ τὰ ἔθνη.		29 τοῦ] τοῦ πνεύματος τοῦ. 30 ἐπαναπαύοντος] ἐπανα- παέντος.	
	27 Πέτρον:] Πέτρον. ἀ- πόκρισις. ἐδεῖτο] ἔδει τὸ.	184	3 ἐπαναπέπαντο,] ἀναπ. 7 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.	
	32 βουλῆς] βολῆς.		12 Ἰνα] Τοῦ Χρυσοστό- μου. Ἰνα.	
	35 τὰ] διὰ τὰ.		22 Τὴν] Τοῦ αὐτοῦ. Τὴν. 31 Τοῦ Χρυσοστόμου.] ἰω.	
177	8 καταγνώμην] κατὰ τὴν γνώμην. 14 λόγου] λόγον. 29 Εὐαγρίου.] Εὐαγρίου μοναχοῦ.	185	7 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ. 13 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	
	178	8 Ἰσως] Τοῦ Χρυσοστό- μου. Ἰσως. 17 α] πρώτου. 20 διεξεληλυθέναι]-θήναι. 22 ὄρνις] ὄρνεις. 27 εὐθέως] ἔως. 28 ὅτι] οἱ.		22 Εἰρηναίου] Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου. Λουγδούνων.] Λουγδόν. σημαίνει] σημαίνων. 24 κατηχείτο,] κατηχῆτο. ὄν] ὄν.
	33 παραδούς,] παραδιδούς.	186	3 Τοῦ αὐτοῦ.] οἱ.	
179	6 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. 7 ὀθονοειδεῖ,] ὀθονοειδῆ. ἢ φωνῆ αὐτῷ] αὐτῷ ἢ φωνῆ. ἐσήμανεν] ἐσήμαιεν. 11 ἐπὶ τρις.] ἐπιτρεις. 13 δευτέρου] β'.		8 Τοῦ αὐτοῦ.] οἱ.	
	14 ἔθεσιν] ἔθνεσιν.		16 Ἀμμωνίου.] οἱ. δέξασθαι] δέξαι.	
	15 ἐμφιλοχωρεῖν] ἐνφ.	187	1 καὶ] οἱ.	
	16 καθήσι] καθείησι.		5 ἐπαγγελίαν] ἐπαγ. sic. 7 πραττόμενον] προτατ- τόμενον. 12 Ναζωραῖος] Ναζωραῖε. 15 αὐτῇ,] αὐτὴν. 22 Ἦν] Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἦν.	

Pag. Lin.
 188 5 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ-
 σοστόμου.
 26 προσέκατο] προσήκ.
 28 δεῖ κεινῶν] δι' ἐκείνων.
 29 δ] φ.
 189 5 εἶπαν] εἶπον.
 ποιείσθαι] ἀφιεῖσθαι.
 6 τὸ] τῷ.
 εἰσφέρων] εἰσφέρων.
 190 11 διὰ τὴν κρίσιν] διά-
 κρισιν.
 13 ἀρχιεπισκόπου] om.
 πρὸς Σόλωνα] προσό-
 λωνα (sic).
 17 τοῦ Πνεύμα] τὸ πνεῦμα
 τὸ.
 22 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 24 προκατηχηθέντας] προ-
 κατηχηπροκατηχηθέν-
 τες (sic).
 26 τοῦ] τοῦ θείου.
 191 30 τοῦ] om.
 192 13 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ-
 σοστόμου.
 29 τοσαῦτα] ταῦτα.
 193 23 ἐπανελθόντος] ἀνελθ.
 194 2 δὲ] δὲ ἦν.
 195 20 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ✠.
 33 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ
 αὐτοῦ.
 196 7 Κυρίλλου.] Τοῦ ἀγίου
 Κυρίλλου.
 17 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 31 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
 197 9 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ
 αὐτοῦ.
 24 α'] πρώτου.
 26 ἐβδομήκοιτα] σ'.
 φασί] φησίν.
 29 φασίν.] φησίν.
 198 9 λήψη] λήψει.
 τὸ,] τὸ ἀγαθὸς ἄνθρω-
 πος. καὶ τὸ.
 22 Οὐ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ.
 199 3 Ἀμμωνίου.] om.

Pag. Lin.
 200 11 σεσημειώται.] σεση-
 μείωται. διτι διακόνων
 καὶ ἐπισκόπων εἶχον
 βαθμόν.
 27 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 31 Λουγδούφ] Λουγδόνφ.
 Γαλλίας] Γαλιλαίας.
 201 2 Ἰώσηπος] Ἰώσηπος.
 28 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Ἰω.
 202 17 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ-
 σοστόμου.
 18 Ὅσφ] Τοῦ αὐτοῦ. Ὅσφ.
 21 Περὶ] Περὶ γὰρ.
 203 6 τοῦτοί νυν] τοῦ ταῖνυν.
 7 ἀτελεῖς] εὐτελεῖς.
 27 Θεόν] Post θεὸν om.
 καὶ πάλι.
 ἰσχύει,] Τοῦ αὐτοῦ. ἰσ-
 χύει πλήθους.
 204 10 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ
 αὐτοῦ.
 12 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ-
 σοστόμου.
 207 14 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 15 εὐαγγελισατο] εἴηγ.
 208 1 Βασιλείου] Βασιλείου
 ἀρχιεπισκόπου Καισα-
 ρείας ἐκ τῆς ἐρμηνείας.
 3 μήποτε] μήποτε αὐτὸν.
 5 δυσώδης] δυσώδης ἀφ-
 ἴστησιν.
 9 δλω] δλωσ.
 10 διὰ μὲν οὖν τὸ μέγα
 τοῦ] om.
 13 πᾶσι] παση.
 19 οἱ περὶ] ὁ περὶ.
 209 3 Πῶς] Τοῦ Χρυσοστό-
 μου. Πῶς.
 6 Οὐ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ.
 16 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ
 αὐτοῦ.
 210 30 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ
 αὐτοῦ.
 211 10 γεγενήμενης.] γεγενῆ-
 σθαι.

Pag.	Lin.		Pag.	Lin.	
211	11	ὁ] om.	222	5	Τοῖς] Ἐξ ἀνεπιγράφων. Τοῖς.
	17	προαγορεύοντες,] προσ- αγορεύοντες.		7	γέγονε σὰρξ] σὰρξ γέ- γονε.
	23	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου Ἰω.		8	καίριαν] κερίαν.
	31	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.		11	αὐτοὺς] αὐτοῖς.
212	1	Μαναήν] Τοῦ αὐτοῦ Ἀμμωνίου. Μαναήν.	223	1	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.
	2	οὐκ ἐκ] οὐχὴ ἐκ (sic).		16	δύναμις] δύμις (sic).
	13	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.		17	ἀναστακέναι] ἀνεστ.
	19	Ἴνα τὸ ὁμότιμον δείξῃ.] om.		29	ὁ] οὖν.
	24	Τί] Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί.	224	5	Κυρίλλου.] Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξ- ανδρείας.
214	2	ὑψηλὴν] ὑψηλοτέ- ραν.		19	νεοτάτην] νεωτ.
	23	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.		30	Σευήρου] Τοῦ ἁγίου Σευήρου.
215	8	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.		32	Σωτήρος] Σωτήρος Ἰη- σοῦ.
	17	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	225	8	Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ ἁγίου Σευήρου ἀρχιεπισκό- που ἀντιοχείας.
	31	κακός] κακῶς.	226	13	τὸν] τὸν ἐν.
216	3	τνα΄.] τνδ΄.		22	Κυρίλλου.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.
	5	τὰ] τῷ. γεγόμενα.] γενομένῃ.		25	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
	10	χειραγωγήσασαν] χει- ραγωγούσαν.		26	Ἀββακούμ] ἀμβ.
	19	παύση] παύση δὲ.	227	1	Θεοδότου Ἀγκύρας.] Θεοδώρου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου.
	23	ἀποβεβηκῶς] ἀποβε- βληκῶς.		14	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.
	26	καὶ] om.		24	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	31	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.		τὸ] om.	
217	5	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	228	26	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ αὐτοῦ id est τοῦ Χρυσοστό- μου, namque hoc Schol. post Ammo- nium describitur in cod.
219	29	εἰς τὴν ἐρμηνείαν] ἐκ τῆς ἐρμηνείας. πρώτης] α΄.	229	9	κρίνειν] κρίνει.
220	6	ῥητὰ] ῥήματα.		23	ὑπ' οὐρανὸν,] ὑπουρα- νὸν.
221	1	Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.		26	Θεοδωρήτου.] Θεοδω- ρήτου κύρου.
	4	κατὰ μετάληψιν] κατὰ- ληψιν.			
	9	γὰρ] γοῦν.			

Pag. Lin.
 229 30 τοὺς] τοὺς πατέρας.
 230 14 δεῖ] δείξας.
 16 τὸ τεταγμένοι] om.
 22 θείου] θεοῦ.
 26 Ἰησοῦ] Χριστοῦ.
 29 ἐκφόβος] ἐκ φόβου.
 31 παρὰ] περὶ.
 231 15 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 17 ἀρχεκάκου] ἀρχαικάκ.
 33 Τοῦ Χρυσσοστόμου.] Τοῦ
 αὐτοῦ.
 232 17 Τοῦ Χρυσσοστόμου.] Τοῦ
 αὐτοῦ.
 22 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 233 8 Τοῦ Χρυσσοστόμου.] Τοῦ
 αὐτοῦ.
 21 οἱ] om.
 φεύγουσι] φεύγωσι.
 22 αὐτοὺς] αὐτοῖς.
 26 Ἀρειανοῖς] Ἀριανοῖς.
 234 11 Ἡ] Ἀμμωνίου πρεσ-
 βυτέρου. Ἡ.
 13 ἐν καρδίᾳ.] ἐγκαρδία.
 235 7 αὐτοῦ.] αὐτοῦ πάλιν.
 13 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 17 ὠνόμασαν] ὀνόμ.
 19 τοῦτο] τοιοῦτο.
 δν] δν οἱ.
 31 εἰς τὴν] ἐκ τῆς.
 ἐρμηνείαν λόγος] ἐρμη-
 νείας λόγου.
 236 23 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου
 Κυρίλλ. ἀλεξανδρείας.
 34 ἐγγράφοις] ἀγράφοις.
 35 τὸ] δὲ τὸ.
 237 3 καὶ] καὶ ἐν.
 24 Ἀμμωνίου πρεσβυτέ-
 ρου. Γνώμη ἴδια φη-
 σιν ὁ θεὸς λόγος. ὅτε
 ἐβουλήθη εὐδοκία πα-
 τρὸς ἐσαρκώθη τὸν
 πρῶτον χρόνον διαλο-
 γισμὸν δν αὐτὸς οἶδεν
 κατὰ τὴν ἐπωφελῆ αὐ-

Pag. Lin.
 τοῦ καὶ φιλάγαθον κρί-
 σιν' συγχωρήσας τοῖς
 ἀνθρώποις δουλεύειν
 καὶ προσκυνεῖν τοῖς
 εἰδώλοις.
 238 7 τούτῳ] τοῦτο.
 9 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 τῶν] τῷ.
 239 19 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 31 ἀκατάπανστον' ἀκατά-
 πανστον' καὶ λύπη
 ἐπιλύπη.
 240 15 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 22 πιθανότερον] πιθανό-
 τερον.
 241 5 Οὐκ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ.
 9 πατρίᾳ] πατρίῳ.
 242 7 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 11 καταχρηστικῶς] κατα-
 χρηστικῶν.
 243 15 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ-
 σοστόμου.
 26 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 244 5 συμπεριέλαβον] συμ-
 περιέλαβεν.
 22 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 24 διὰ λόγων.] διαλογον
 (sic).
 27 οἰκονομικῆς] οἰκονομ-
 ασκῆς.
 28 ἢ ἄλλου] ἢ τινὸς ἄλ-
 λου.
 ζητηθέντος.] -θούτος.
 245 1 δι] om.
 2 ἐρωτήσουτας] ἐρωτή-
 σουτος.
 15 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 22 θήλν'.] θήλν' οὐκ ἐνι
 δούλος ἢ ἐλεύθερος.
 34 καὶ ἐξῆς.] καὶ τὰ ἐξῆς.

Pag. Lin.		Pag. Lin.	
246	2 ὁμολόγουν] ὁμ. 10 Ἄμμωνίου.] Ἄμμωνίου πρεσβυτέρου. 20 οὕτως] οὗτος. 30 βλαβέντας] βλέποντας.	254	3 ὁμότιμος.] ὁμότιμος θεοῦ, ἀλλ' ὡς ὑπερέ- της θεοῦ καὶ Σαμουὴλ τῷ θεῷ οὐχ ὡς ὁμότι- μος. 6 αὐθεντίαν,] -τείαν. 32 Ἄμμωνίου.] Ἄμμωνίου πρεσβυτέρου.
247	15 Ἄμμωνίου.] Ἄμμωνίου πρεσβυτέρου. 17 ταῦτα ἑαυτῷ] ἑαυτῷ ταῦτα. 21 οἱ νόμοι] ὁ νόμος.	255	13 περὶ Μάρκου.] διαβάρ- κον. 22 Τοῦτο] Τοῦ Χρ. Τοῦτο. 26 Ἀντιοχείας] Ἀντιοχ. ἐκ τῆς. 'Αναστάσιον] Ἀναστα- σίαν.
248	12 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ. 20 Εἶτα] Τοῦ Χρυσοστό- μου. Εἶτα.	256	3 Ἄμμωνίου.] Ἄμμωνίου πρεσβυτέρου.
249	21 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. 22 κατήλθον] κατήλθεν. 24 τὰς] τε τὰς.	258	1 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ. 33 δὲ] om.
250	13 Ὁ] Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ. 16 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.	259	6 οἶμαι δὲ τοῦτο γράφειν αὐτὸν, δι' οἷδε γρά- φειν τοῦτο αὐτὸ δι'. 8 Ἄμμωνίου.] Ἄμμωνίου πρεσβυτέρου. 14 ὑποταγῇ] ἀποταγῇ. 18 οὖν] οὐ. 19 ἐκπλήξεως] ἐπιπλήξ. 260 2 ὁρῶν] om.
251	9 γενέσθαι] δηλοῦσθαι. 10 γὰρ] γὰρ τῆς. ἀναγινώσκηται] ἀναγι- νώσκεται. 12 θεόπνευστος καὶ] om. 32 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ- σοστόμου.	262	16 ἦν] ἦς. 17 μεμφιμοίρων] μεμφι- μύρων. 24 ἔνεκεν] ἔνεκεν ὁ. 27 καὶ] om.
252	10 Ἄμμωνίου.] Ἄμμωνίου πρεσβυτέρου. 12 περιτομῆς.] τομῆς. 29 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.	263	5 ὡς—νόμφ.] om. 25 Ἀθανασίου.] Ἀθανασ. ἐκ τῆς. Ναυατιανούς] Ναυατι- ανού. 26 ὀνομάσαντας καθαρὸς βιβλίου λόγου β'.] ὀ- νομάσαντος λόγου β'. κωλύετε] κωλύεται.
253	1 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ✠. 8 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. 13 ἐπιτιθέναι] -τίθεσθαι. 23 Ἀπόστολοι.] Ἀπόστο- λοι· ἔδοξε τῷ ἁγίῳ πνεύματι· ἀλλ' ὅρα τὸ ἐπαγόμενον, καὶ ἡμῖν γὰρ φησιν· ἄρα οὖν θεοὶ οἱ ἀπόστολοι. τῆς] τῆς ἁγίας. 33 τοῦ] τοῦ ἁγίου. 34 αὐθεντίαν,] -τείαν.	264	4 Ἄμμωνίου.] Ἄμμωνίου πρεσβυτέρου. Δόγματα] Δόγμα. οὐ τὸ] οὕτω.

Pag. Lin. 264 26 ἀθεντία] ἀθεντεία.
 265 3 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
 11 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 266 8 ποταμόν] ποταμοῦ.
 16 Τοῦ Χρυσσοτόμου.] Τοῦ
 αὐτοῦ.
 31 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 267 12 ἐπεὶ] ἐπειδὴ.
 13 ἐναργῶν] ἐνεργῶν.
 16 καὶ] καὶ τῆ.
 γενόμενος] γινόμενος.
 20 θέλει τις] τις θέλει.
 30 Σκοπεῖ] Τοῦ αὐτοῦ.
 Σκοπεῖ.
 268 32 τῆς α' εἰς τοὺς Κοριν-
 θίους] τῆς εἰς τὴν πρῶ-
 την πρὸς Κορ.
 269 17 τοιοῦτον.] τοιοῦτο.
 20 πειστέον] πειστέον.
 21 τί] ὅτι.
 26 μαντίαν.] μαντεῖαν.
 28 ὡς] ὅθεν ὡς.
 Πυθωνίω] Πύθωνι.
 34 πιστευθέντες.] πιστευ-
 θέντες, ὡς πάλιν ἀλη-
 θεύοντες.
 270 11 ἡ Πυθία.] ἡ Πυθία φη-
 σίν.
 12 Ἀπόλλων] Ἀπόλλων ὁ.
 18 ἀπήγγελεν] ἀπήγγει-
 λεν.
 22 ὄραν.] ὄρων.
 25 ἐὰν] ἐὰν αὐτοῖς.
 ἀπολλομένων] ἀπολ-
 λοιμμένων.
 27 εὐκόλον] εὐκωλον.
 29 ὅν] ὁ.
 34 τοῦτο γὰρ] τὸ γὰρ.
 271 4 τοῖς] τοῖς εἰς.
 αὐτοῦ ἦν] ἦν αὐτοῦ.
 12 Τοῦ Χρυσσοτόμου.] Τοῦ
 αὐτοῦ id est τοῦ
 Χρ. namque sequitur
 schol. p. 270. γνώθι
 σαφῶς &c.

Pag. Lin. 271 24 Σεβήρου ἀπὸ] Σενήρου
 ἀρχιεπισκόπου Ἀντιο-
 χείας. Κινηθεὶς καὶ
 δηχθεὶς, καὶ ἀληθῆ
 λέγουσαν ἐπιστομίσας
 αὐτήν, διδάσκων ἡμᾶς,
 μηδὲ τῇ ἀληθείᾳ συν-
 ηγορεῖν προσποιουμέ-
 νους δέχεσθαι δαίμο-
 νας· ἀλλὰ πᾶσαν αὐ-
 τοῖς ἀποτειχίζειν πλά-
 νης ὁδόν, καὶ ἀπο-
 φράττειν πρὸς τὰ παρ'
 αὐτῶν πάντα τὴν ἀκο-
 ῆν "διαπονηθεὶς" γὰρ
 φησὶν "ὁ Παῦλος," τὸ
 δὲ "διαπονηθεὶς," ση-
 μαίνει τὸ κινήθηναι τὸν
 Παῦλον καὶ πρὸς δί-
 καιον διαναστῆναι θυ-
 μόν. δεῖ γὰρ μάλιστα
 κολακεύουσι τοῖς δαί-
 μοσι, καὶ τὰ πρὸς ἡδο-
 νὴν λέγουσι, χαλεπαί-
 νειν καὶ ἐναντιοῦσθαι,
 καὶ ἀντανίστασθαι διὰ
 τοῦτο καὶ ἐπ' ἐκείνων
 νήφειν προσήκει, καὶ
 φεύγειν μακρὰν τοὺς
 ἐπαγγελομένους νό-
 σους ἐπάδειν ἢ ἔλκεσι
 καὶ τῶν τραχήλων ἢ
 τῶν βραχιόνων ἢ ἄλ-
 λου μέλους ἐξάπτου-
 τος τὰ λεγόμενα φυ-
 λακτήρια, καὶ εὐσεβὲς
 ἔχη τὸ πρόσχημα, μή-
 ποτε, θεραπείαν ἐπιζη-
 τοῦντες σώματος, προσ-
 αρρωστήσωμεν τὴν ψυ-
 χὴν, ἐκ τῶν τοιοῦτων
 εὐπροσώπων αἰτιῶν,
 τῇ πλανῇ τῶν δαιμό-
 νων, βάσιμον ποιού-
 ντες τὴν εἰσοδόν.
 Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἐξ-
 έβαλε τὸ πνεῦμα κ.τ.λ.

Page.	Line.		Page.	Line.		
271	30	τοῖς] om.			σὺ ἔδησας, εἰπέ μοι οὐχὶ εἰς τὴν ἑσωτέραν	
272	1	Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ῥητοῦ προκειμένου, τοῖς εὐθέσι πρέπει αἰνεσις. Ὡσπερ κ.τ.λ.			ἔβαλες φυλακὴν, οὐχὶ εἰς τὸ ξύλον ἠσφαλίσω	
	3	πρέπουτος] πρέπουτως (sic).			τοὺς πόδας; τί τρέμεις; τί θορυβῆ; τί δακρύεις; τί τὸ ξίφος ἐσπάσω;	
	6	ἄγος] ἄγιος.			οὐδένα τοιοῦτον ἔδησα, φησὶν, οὐκ ἴδειν ὅτι	
	17	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.			τοσαύτη τῶν τοῦ Χριστοῦ δεσμιῶν ἢ δύναμις.	
273	8	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.	276	18	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.	
	24	Τοῦ αὐτοῦ. Παύλου δημηγοροῦντος, Ἰουδαῖοι μὲν πολλάκις κατεγέλων, οἱ δεσμῶται μετὰ πολλῆς ἐπηκροῶντο τῆς ἡσυχίας· οὐδὲν γὰρ οὐδὲν οὕτως εἰς φιλοσοφίαν ἐπιτηδείαν κατασκευάζει ψυχὴν, ὡς συμφορὰ καὶ πειρασμός, καὶ θλίψις ἐπικειμένη.		21	δεσμώτας] δεσμώτας.	
				23	διαρρηχθείσας.] διαρρηχθήσας.	
				27	ἄλλφ] ἄλλο.	
274	6	Τοῦ αὐτοῦ.] om.	277	1	ἀποπροσεποιήσαντο] ἀπεπερ.	
	18	Καὶ μετ' ὀλίγα] om.		2	ἀντεποιήσαντο] ἀντεποιήσαν.	
	24	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.		4	ἔω] ἔωθεν.	
	26	Σενήρου] Σενήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας.		5	Χριστὸς ἐννυχος] κύριος ἐννυχον.	
	29	τὸν Κύριον] τὸν om. ἔκραφα.] ἐκέκ.			ἀπὸ τοῦ ἄδου] ἐξ ἄδου.	
275	4	φευγαδευτήριον.] φευγαδευτέριον.		14	καὶ κενόδοφος,] καὶ ἀκενόδ.	
276	9	Τοῦ Χρ. 'Αλλ' οὐδὲ τοῦτο ποιεῖ δεσμὰ, ὡς τοὺς δῆσαντας εἰς τοὺς πόδας ἀγειν τῶν δεδεμένων, ἀλλὰ τοῦναντίον ὑποχειρίους τοῦτους ἐκείνων ποιεῖν. νῦν δὲ ὁ λελυμένος, ὑπὸ τοὺς πόδας ἦν τοῦ δεδεμένου· ὁ δῆσας ἡξίου τὸν δεθέντα λυθῆναι τοῦ φόβου, οὐχὶ				δήποτε ἕτερον] δήποτ' οὖν ἕτερον.
				15	ἀρετῆς ἐχόμενον,] ἐχόμενον ἀρετῆς.	
				21	Οὐδὲ] Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐδὲ.	
				31	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.	
			278	31	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.	
			279	5	ἵνα] ἵνα δὲ.	
				25	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.	
				28	αὐτοῖς.] αὐτούς.	
			280	7	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.	
				31	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.	
			281	11	Τοῦ αὐτοῦ.] om.	

Page.	Lin.		Page.	Lin.	
281	19	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. μὲν] μὲ. 22 οὔτοι] οὔτοι δὲ. 23 καταγγέλλουσι] κατ- αγγέλλουσι. 27 ἦν,] ἦν αὐτοῖς.	291	17	τῶν] τὸν. 20 οὐ] οὐ δὲ. πρώτης] πρώτης. 28 ἔστι] τι.
282	1	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ et in marg. τοῦ Χρ. 6 Τοῦ αὐτοῦ.] om. 9 Τοῦ αὐτοῦ.] om. 14 κερδαίνωσιν] κερδάνω- σιν. 16 αὐτούς.] αὐτοῖς. 26 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. 30 ἐνσάρκα] ἐνσάρκου.	292	17	Παρθένιον] -θένειον. ἐντυχὸν,] ἐντυχῶν. 18 ἀμελοῦντας] -λοῦντος. 19 δὲ] om. 20 φησιν,] φασιν. 294 4 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ. 295 27 'Αμμωνίου. Σημειῶται] 'Αμμωνίου πρεσβυτέ- ρου. Σημειωτέον. 28 φύσει.] φύσεως. λέγοντες] λέγοντας.
283	3	ἐφευγον] ἐφηνον. 19 Λύστροις] λύπαις.	296	3	ἄλλο] ἄλλω. 5 ἀλλοίας ὄντας] ἀλλοί- ουτας. 6 ἴβεις,] εἰβεις. καὶ αἰλούρους, καὶ πιθή- κους,] καὶ πιθήκους, καὶ αἰλούρους.
284	8	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. ὀρών] ὀρών οὖσαν. 10 συζητήσεις] συζητήσης. 13 αὐτοῦ] αὐτοῦ. 28 εἰς τὴν ἔρμηνείαν] ἐκ τῆς ἔρμηνείας. 32 ταῖς] τοῖς. κατασκευασμένα] κατε- σκευασμένα.	17	17	Ὅπερ] Τοῦ αὐτοῦ. Ὅ- περ. 23 Σεήρου] Σεήρου ἀρχι- επισκόπου Ἀντιοχείας. 27 χρόνων] χρόνον. 28 πρὸς] εἰς. 31 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
285	21	φασίν] φησίν.	297	5	αὐτοῖς.] αὐτός. τὴν] om. 12 ὠφθησαν] ὠφθ. τοῖς. 16 ἅπαντες] οὐ πάντες. οὐκ] om. 18 μόνον] μόνων. 19 ἀλλ'] ἀλλὰ. 22 τῶν Ἰουδαίων τὴν πό- λιν,] τὴν πόλιν τῶν Ἰουδαίων. 23 ἐν μέσῳ τῆς] ἐμμέσῳ τοῦ. 25 τοῦ] om. 26 σώμασι] σώματι. 30 πειθῶ] πειθῶ. 32 ἐγειραὶ] ἐγειρε. 298 8 αὐτόπτως] αὐτόπως.
287	5	καὶ λίθον καὶ ξύλον] καὶ ξύλον καὶ λίθον. 7 σύναξιν,] σύναξιν.			
290	19	Κυρίλλου.] Κυρίλλου 'Αλεξανδρείας. τὸν Θεὸν τὸν ὑψίστον] τῷ θεῷ τῷ ὑψίστῳ. 20 ἔαν] ἔαν συν. 22 τῷ φαύλῳ τὸ ἀγαθόν,] τὸ φαυλὸν τῷ ἀγαθῷ. 23 τῷ] τὸ. 291 8 τοῦ] τὸ. 12 τοῦ] τὸ. 14 τοῦ] τὸ. 15 ἀναπνεῖν] ἀναπνέειν. τοῦ] τὸ.			

Page.	Line.		Page.	Line.	
298	26	Σενήρου] Σενήρου ἀρχιεπισκόπου. 'Αναστάσιον] 'Αναστασίαν.	307	18	δν] ὦν. 27 μὲν] μὲν αὐτῶν. τοῖς 'Ιουδαίοις,] τοὺς 'Ιουδαίους. δὲ] om.
	34	φύσις] φύσις τῶν.	308	1	τῆν] om.
299	9	Τοῦ Χρυσοστόμου] om. τοῦ] τοῦ εἰς.	309	3	Τοῦ Χρυσοστόμου.] 'Αμμωνίου. 12 ἀπαίρω.] ἀπέρω. 18 'Αμμωνίου.] Τοῦ αὐτοῦ. 31 ὡς] ὡς ὁ.
	17	Καὶ μετ' ὀλίγα] om.	310	24	ὁ Χριστὸς ἐπεδήμησεν,] ἐπεδήμησεν ὁ Χριστὸς. 32 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. 33 παρακατιόντες] παρακατιόντες τοῦ λόγου ἐν 'Εφέσῳ ὄντες.
301	8	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ. 18 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου. 31 αὐτῷ] αὐτὸ.	311	2	τῆ] om. 4 καὶ οἱ] ὡς οἱ. 7 ὄλωσ] ὄλος. 34 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
302	22	Τοῦ Χρυσοστόμου. 29 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. ἔτι εἰργάζετο] ἔτι καὶ εἰργάζετο.	312	5	καταλελυμένον,] ἐκλελυμένον. 10 ὄλοσχερῶς] ὄλοσχερέστερον. 12 γὰρ] γοῦν. 14 δν] ὦν ζέων.
303	7	ἀπιστούντων] ἀποστατούντων. 10 ἐπιφέρει] ἐπιφέρει ἐφ'. 14 γέννηται] γέννηται. τοῦτου,] τοῦτο.	313	4	'Ρωμαίοις] 'Ρωμαίοις δὲ. προσαγορεύει] προσαγορεύειν. 34 ἀπαιτῶ] ἀπετῶ.
304	13	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. 24 ἀνδρίαν] ἀνδρείαν. 30 λοιπὸν] om.	314	1	πιστῶς] πιστὸς. 4 εἰς] εἰς τὸν. 8 βάπτισμα] βάπτισμα βαπτισθεῖς. 9 οὖν] οὖν ὁ. 'Ιωάννου] 'Ιωάννου βάπτισμα. 11 καὶ] om. 13 ὁ ἔχων Πνεῦμα Ἅγιον] om. αὐτὸ] αὐτῷ. 16 κωλύον] κωλύων. 22 τὸ ἀόρατον] τὰ ἀόρατα. 26 οὖν, ἧ] οὖν, εἰ.
305	19	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ. 21 δείκνυσι] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. Δείκνυσι.			
306	3	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου. 10 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. 14 ἐπειδὴ] ἐπειδὴ μᾶλλον. 18 ἰδὸν] ἰδὸν καὶ.			
307	4	τοῦτο ἦν] τοῦ ἦν. 5 τοῖς] τοῖς. 7 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. 8 πράττει] πράττη. 10 ἀκόλουθον] ἀκολουθεῖν.			

Pag. Lin.
 314 27 μὴ] μὴ ἔχη.
 315 23 Ἡ] Ἀμμωνίου πρεσβυ-
 τέρου. Ἡ.
 317 2 κατέχουσιν] om.
 3 οἶον] οἶοι.
 τὰς] om.
 4 ἡ γουνία.] γουννία et
 in marg. eadem ma-
 nu: γρ. καὶ ἤγουν
 οἶα.
 15 ὁ Κωνσταντίνου πόλεως
 Ἐπίσκοπος] om.
 17 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 18 οὐκ] οὐχ.
 ἐπορκισταὶ] ἐπὶ ὀρχ.
 (sic).
 ἐπόρκιζον τὰ] ἐπορκί-
 ζοντα.
 19 τῷ ὀνόματι] τὸ ὄνομα.
 29 ἀρνεῖται] ἀρνηται.
 33 οἶδά] οἶδα μὲν.
 318 5 οὕτως] οὔτος.
 319 13 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 17 τοσοῦτοι] τοσοῦτον.
 20 τοιούτων] τοιοῦτον.
 23 κτήσονται] κτίσονται.
 320 12 κατασκευῆς] παρασκευ-
 ῆς ἐκ τῆς.
 ἔχοντας.] ἔχοντας καὶ.
 13 καταλύετο.] ἐκωλύετο.
 18 προλήψει] προσλήψει.
 20 Ἀμμωνίου πρεσβυτέ-
 ρου. Σημειώτεον ὅτι
 προφήτης ἦν ὁ Παῦ-
 λος, προαγγείλας ὅτι
 δεῖ ἀπελθεῖν εἰς Ἱε-
 ρουσαλὴμ καὶ εἰς Ῥώ-
 μην.
 321 10 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ-
 σοστόμου.
 24 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 25 ἐδεδείη] ἐδεδείει.
 322 14 Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα] Τοῦ
 Χρυσοστόμου. Ὅρας.

Pag. Lin.
 322 32 Ἀμμωνίου πρεσβυτέ-
 ρου. Τοῦτων ἐν τινι
 ἑαυτοῦ ἐπιστολῇ μέμ-
 νηται ὁ ἀπόστολος·
 πλὴν καὶ ἡ γραφὴ αὐ-
 τοῖς μαρτυρεῖ, ὅτι διὰ
 τὴν πίστιν καὶ ἐκιν-
 δύνευσαν.
 323 3 Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦ-
 των — ἐκινδύνευσαν.]
 hoc schol. om.
 14 Μὴ] Τοῦ αὐτοῦ. Μὴ.
 324 13 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 325 8 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσ.
 17 διαθλασθαι] -λασθεν.
 18 Ἰσιδώρου] Ἰσιδώρου ἐξ.
 20 τινὲς.] τινὲς, δέ.
 23 Διοπετοῦς quasi nomen
 proprium.
 326 9 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
 23 ὑπήκουον.] ὑπήκουον.
 327 24 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
 329 11 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 τὸν καλούμενον Εὐτυ-
 χον.] Εὐτυχον τὸν κα-
 λούμενον.
 330 31 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 331 21 τοῦ] τῆς.
 332 29 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 333 7 ὁ] om.
 10 αὐτῷ.] ἑαυτῷ.
 24 λήψη] λήψη καὶ.
 26 ὑποστήξαι] στήξαι-
 τας.
 334 29 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ
 αὐτοῦ.
 33 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου
 πρεσβυτέρου.
 λάβη] λάβοι.
 335 15 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυ-
 σοστόμου.
 18 ἀποθανεῖτε] ἀποθανήτε.
 26 ἡμῖν.] ἡμῶν.

Page.	Line.		Page.	Line.	
335	28	προτίθησι] προστίθησι.	343	33	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
	30	ἀκούοντων] ἀκούοντων μου.	344	21	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	33	γενόμενος.] γινόμενος.	32	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.	
336	13	οὔση] οὔσα.	345	28	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	19	Ἄρα] Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἄρα.	346	7	Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ Χρ.
	24	ἀποκρούπτων] κρύπτειν.	347	1	ἐρρωμένον] ἐρρωμένες.
	27	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.	3	εἰπόντος ;] εἰπόντες.	
337	5	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.	4	ἐαυτῶν] ἐαυτὸν.	
	17	λέγειν] λέγει.	μονάζειν.] μονάζην.		
	19	περιεποιήσατο] περι ἐπ.	8	τῷ] τὸ.	
	22	ἐριθείαν.] ἐριθίαν.	ἐπομαι.] ἔχομαι.		
	27	ἀπατηλὰς] ἀπατηλοῦς.	15	ἀσθένειαν] ἀσθένειαν παθῶν.	
	28	ἀποστρέφει] —τρέφειν.	17	εἶποι] εἶποιέ.	
	30	ἐπισκοπεῖν] ἐπισκοπήν.	18	τῶνδε.] τῷ δὲ.	
	32	ὅτι κέρδει] ὁ ἐπικέρδει.	348	6	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
338	1	ποιμένας] ποιμάντας.	12	Τοῦ αὐτοῦ. Οὗτος] Τοῦ Χρ. Οὗτος.	
	25	ἄρτον] ἄρτον τοῦτον.	21	Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ Χρ.	
	26	ὄρᾱς] ὄρᾱς ὅτι.	27	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.	
	30	αὐτὸν] ἐαυτὸν.	349	20	Σενήρου] Σενήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας.
	31	ἕτερα] ἕτερον.	22	μεθιστάντας] μεθιστάντες.	
	30	ἐνδοιᾶσεις] ἐνδοιᾶσης.	25	τῆς] οἱ.	
	31	ὡσπερ] ὡσπερ οἱ.	27	διαπτύσωσι] διαπτύσωσιν.	
339	19	ξενιζώμεθα] —ζόμεθα.	351	9	σύμβολον.] σύμβουλον.
	32	οὖν] in marg.	33	ζ'] ἐπτὰ.	
340	8	Δεῖ] Ἀμμωνίου. Δεῖ.	352	1	ἐποίησεν] ἐποίησαν.
	27	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.	3	κόμην] γνώμην.	
	13	τὸ] τῷ.	9	ῥήτᾱ] ῥήματα.	
	34	Ἀσίας] Οὐσίας.	12	πέπομφε] πέμποφε.	
341	6	ὀφελουσιν] —λωσιν.	15	ἀλλὰ] ἀλλ'.	
	7	ὡς] οἱ.	17	δογμάτων.] δόγματα.	
	8	τὸ] τῷ.	34	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.	
	10	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.	353	27	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
	δ]	οἱ.			
342	1	ἀπέχονται.] —χῶνται.			
	29	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.			
	31	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.			
	32	σὺν πᾶσι] συμπᾶσιν.			
343	11	Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.			

Page.	Line.		Page.	Line.	
354	12	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.	366	30	χάριν] χάριν τοῦ.
	17	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.	367	3	Σευήρου.] Σευήρου ἐπισκόπου Γαβάλων.
355	11	ἤγουν] ἦ τ' οὖν.		11	προσποιεῖται] προσ.
	16	ἀφ'] ἐφ'.		16	κεκονιαμένος εἶη,] εἶη κεκονιαμένος.
357	7	μὴ πάλιν] πάλιν μὴ.		18	ἀμφιβάλλεται] ἀμφιβάλλει.
	21	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.		19	ἐλέγχθη.] ἐλέχθη.
	29	'Επειδὴ] Τοῦ αὐτοῦ. 'Επειδὴ.		20	τοῦ] om. ἐλέγξαι,] ἐλέγξαι ὑποκρῖσιν.
358	7	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.		21	τὸ κολαστέον] τῷ κολ.
	24	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.		25	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
	31	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ πάλιν.		30	Τοῦ] Τοῦ ἀγίου 'Ιωάννου τοῦ.
361	18	εἰς] εἰς τὸν.	368	13	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	26	ἐκ] ἀπὸ.		16	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
	29	δέξονται.] δέξονται ἐγὼ] ἐγὼ γάρ.		28	Τοῦ] Τοῦ ἀγίου 'Ιωάννου τοῦ.
362	2	αὐτῶν] αὐτῶν.		33	ἐπιστολῆς] ἐπιστολῆ.
	7	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.	369	8	ἀναστάσεως] ἀνασταστάσεως.
	11	Τοῦ αὐτοῦ.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.		15	διασπασθῆ,] διασπαθῆ.
	29	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.		23	Τοῦ] Τοῦ ἀγίου 'Ιωάννου τοῦ.
363	12	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.	370	11	αὐτοῦ] αὐτοῦ πάλιν.
	22	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.		32	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἀγίου 'Ιωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.
364	3	Οὐκ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ.	371	3	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ πάλιν.
	7	προνομίαν.] in marg. πρόνοιαν.		7	αὐτοῦ] αὐτοῦ πάλιν.
	21	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.		14	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
	25	'Ρωμαίων,] 'Ρωμαῖον, καί.		15	εἶπον] εἶπαν.
365	8	'Ρωμαίους,] 'Ρωμαίους, καί.		23	Τοῦ Χρ.] Τοῦ ἀγίου ἰω τοῦ Χρ.
	11	Παῦλος] om.		27	'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
	12	πρὸς] πρὸς τὸν.	372	15	Τοῦ] Τοῦ ἀγίου ἰω τοῦ.
	14	'Ρωμαῖοι] ῥωμαῖον.		21	τῆς] τοῦ εἰς.
	27	Οὐκέτι] Τοῦ ἀγίου ἰω τοῦ ✕. Οὐκέτι.	373	4	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἀγίου ἰω.
366	20	τάφοις] τοῖς et in marg. τάφοις.			
	28	τις] τι.			

Page.	Lin.		Page.	Lin.	
373	33	Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα καὶ ἐπιβουλὴν ἀπολογίαν ἔχουσαν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κατηγορίαν κατ' ἐκείνων.	380	25	Ἀμμωνίου.] om.
374	1	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰω̄ ἀρεπισκῶ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου.	380	26	αὐτῷ] αὐτῆ.
	29	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.	28	ἵνα καὶ] om.	
375	2	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰω̄.	382	7	Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ἰω̄ τοῦ.
	24	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου ἰω̄.	21		Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	27	Τέρτυλλος.] Τέρτυλος.	31	τὸν] τὸν θεὸν ἦ.	
	28	Τέρτυλλος] Τέρτυλος.	383	1	τὸν] om.
376	1	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰω̄.	7	Διότι] Διατί.	
377	12	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰω̄ τοῦ Χρ.	24	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου ἰω̄.	
	23	Ἐξ ἀνεπιγράφου.] om.	384	16	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	24	λατρεύων] λατρεύειν.	27		εἰκοστὸν δεύτερον ἔτος] εἰκοστοῦ δευτέρου ἔτους.
	26	Ἀμμωνίου.] om.	29	ὁ] om.	
	27	ὅτι] ὅτι οἱ.	385	12	καὶ] om.
	29	ὧν] ὧν.	18	Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ.	
	30	πιστεύει· ἀλλ' οὐκ] πιστεύων οὐκ.	23		Εἰκότως.] Εἰκότως.
	31	τῷ] τὸ.	26		ὑπερέβαινε ἀκοῆς δικαστοῦ] δικαστοῦ ὑπερέβαινε ἀκοῆς.
	32	τὸν] om.	386	6	Ὅρα] Τοῦ ἁγίου ἰω̄ τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα.
378	1	οὔσης] οὔσαις τῆς.	21	Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ἰω̄ τοῦ.	
	2	Ἰουδῆθ.] Ἰωδῆθ.	31		Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	4	Ἀπόστολον] -τολος.	387	16	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	10	πενστέον] πενστέων.	19	ὅτε] ὅτι.	
	12	ὅτι] ὅτι καὶ.	24	Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ.	
	19	συνάδοντα] συνάδον.	388	8	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	23	τοίνυν] τοίνυν οὕτως.	26		Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου ἰω̄ τοῦ Χρυσοστόμου.
	27	ὑμῖν.] ἡμῖν.	33	Οὐ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ.	
	32	Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ἰω̄ τοῦ.	389	8	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
379	8	ἀρχιεπισκόπου] ἀρχιεπισκόπου ἀντιοχείας. κωδικέλλων] κωδικάλλων.	24	τὸν] τῶν.	
	22	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.	32	εἰ γὰρ μὴ τοιαύτη δόξα ἦν.] om.	
380	11	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.	390	7	κωδικέλλων Ἀλεξανδρείας.] κωδικέλλων Ἀλεξάνδρου.

Pag. Lin.		Pag. Lin.	
390	9 καὶ] καὶ τῶν. αὐτῶν] αὐτῶν εἰς ἡμᾶς.	394	19 παρέχον] παρέχων.
	10 καταστήσομεν.] κατα- στήσωμεν.	22	Μωσῆς] Μωυσῆς.
	11 Παῦλος] ὁ Παῦλος.	32	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἀγίου ἰω.
	13 πατέρας] πρσ.	395	7 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	14 τὴν] τῶν πατέρων.	20	Τοῦ αὐτοῦ.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	23 Τοῦ] Τοῦ ἀγίου ἰω τοῦ.	22	ἑμολόγει.] ομ.
391	17 Ἀμμωνίου.] ομ.	24	οὔτος] οὔτως.
	18 ἐμμαινώμενος,] ἐμμαι- νώμενος, ὑπὸ γὰρ δια- βολικῆς ἐνεργείας καὶ δαμόνων οἷς στρατη- λατούμενος.	25	ὁ Θεὸς ποιῆσαι] ποιῆ- σαι ὁ Θεός.
	29 Τοῦ αὐτοῦ.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.	30	δευτέρῳ] προτέρῳ.
392	4 καὶ] καὶ τὸ.	396	3 Τοῦ αὐτοῦ.] ομ.
	10 Τοῦ] Τοῦ ἀγίου Ἰωάν- νου τοῦ.	27	Τοῦ Χρυσοστόμου.] ομ.
	16 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.	397	10 Τοῦ] Τοῦ ἀγίου Ἰωάν- νου τοῦ.
	28 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἀγίου ἰω τοῦ Χρ.	398	13 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἀγίου ἰω τοῦ Χρυσοστόμου.
	31 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.	21	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
393	1 Ἀγρίππαν] Ἀγρίππα.	27	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	4 δεῖ] δὴ.	29	εἰσαγούσης,] ἀγαγού- σης.
	5 καὶ] καὶ ὁ.	399	14 ἑαυτῆς] ἑαυτοῖς.
	οὐράνον] οὐρανοῦ κατὰ ὄπτασιν. ὄπτασι δὲ.	18	μὲν,] ᾧ.
	7 σαρκί,] σαρκὶ ὧν.	26	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	13 Τοῦ] Τοῦ ἀγίου Ἰωάν- νου τοῦ.	400	4 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	24 Τοῦ] Τοῦ ἀγίου ἰω τοῦ.	9	ἐπιλάθωνται,] ἐπιλάν- θωνται.
	27 Ὅτι] ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὅτι.	22	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
394	2 ἀλλὰ] ἀλλὰ καὶ.	401	1 Τοῦ] Τοῦ ἀγίου ἰω τοῦ.
	9 μαθητεύσατε] μαθητεύ- σαι πάντ.	19	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	10 εἰλήφασι] ἐξείλ.	24	ὀριζούση] ὀρίζουσα.
	12 τῷ] τὸ.	27	ἀπολέσθαι,] ἀπολέσθαι εἶχεν ἂν καὶ ὁ Παῦλος ἀπολέσθαι.
	13 φωτὸς] φῶς.	30	οὐδὲ μὲν] οὐδεμένον (sic).
	15 περὶ Μωσέως ὁ Παῦ- λος,] ὁ Παῦλος περὶ Μωσέως.	35	ἀρπάσας] ἀρπάσας αὐ- τὸν.
	18 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.	402	3 θαυματουργίας] θαυμα- τουργήσας.

Page.	Line.	
402	8	δικαιον] δικαί.
	26	Τοῦ] Ἰῶ τοῦ.
403	11	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	19	ἀγνοίας] ἀνοίας.
404	3	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	11	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. εὐχαριστήσας] εὐχαρί- στησεν.
	12	ἔωρακὸς] ἔωρακός.
	18	ὦ] ὀ.
	24	Τοῦ] Ἰῶ.
405	21	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
406	7	Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ἰῶ τοῦ.
407	23	Τοῦ] Ἰῶ τοῦ.
	29	ἰοβόλα] ἰοβόλα ζῶα.
	30	ἀγωνι τὴν δυσκολίαν] ἀγων τὴν εὐκ.
	33	καταπατήσῃ] -τήσης.
408	7	Θεοδώρητου.] Θεοδώ- ρήτου κύρου.
	8	χαῦνον] χαῦνον καὶ χλιαρόν.
	25	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
409	6	δὲ] δὴ.
	7	θνήσκετε] ἀποθνή- σκετε.
	12	μαγείαν] μαγίας. Σίμων] Σίμων δ.
	13	ἐμπίπρασθαι.] ἐμπί- πρασθαι. ἢ διαρρη- γυσθαι.
	18	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ.
	26	Ἰδοῦ] Τοῦ αὐτοῦ. Ἰ- δοῦ.
410	5	ᾠστε] Τοῦ ἁγίου. ᾠ- στε.
	7	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	12	Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάν- νου τοῦ.
	18	Τοῦ αὐτοῦ.] Ἰῶ.

Page.	Line.	
411	3	Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.
	11	Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Ἔθος] Ἔθος γάρ.
	13	εἰδωλολατρίας] εἰδωλο- λατρείας.
	15	εἰδωλολάτρην] εἰδωλο- λατρεῖν.
	30	Ἰσιδώρου.] Ἰσιδώρου πηλουσιώτου.
412	3	Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ ἁγίου ἰῶ.
	14	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
413	10	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ. λόγον ἔχει.] ἔχει λό- γον.
	19	δόξει.] δόξειεν.
	27	ἔθῶν] ἔθνων.
	29	ἠγήσεται.] ἠγήσεται.
	30	σὴν.] σκιάν.
414	3	ἔγγραφος] ἄγραφος.
	7	ὄλω] ὄλω τὸ.
	14	σωτηρία] σωτηρίας.
	15	κηρύσσων] κηρύξας.
	20	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ.
	24	Διακείσθαι.] Ἰῶ τοῦ Χρυσοστόμου. Τοσοῦ- τον ἀπέχω ἐχθρῶς πρὸς ὑμᾶς διακεί- σθαι.
415	2	Εὐσεβίου.] Εὐσεβίου εἰς τὸν Ἡσαίαν.
	19	εἰσέτι] καὶ.
	27	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	31	ἀληθῆ] ἀληθεῖ.
416	5	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Ἰω- άννου.
	20	διὸ] διὸ καὶ.
	32	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ.
417	22	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ αὐτοῦ πάλιν.

Pag. Lín.		Pag. Lín.	
418	3 Σεήρου.] Σεήρου ἀρ- χειπισκόπου Ἀντιο- χείας. δὲ δτι τὰ τῆς] δὲ ὡς τῆς. 7 δείξοντι.] δείξαντι. 22 εἰώθασιν] εἰώθαμεν.	422	24 β'] δευτέρῳ. 32 Ὀκταουίαν] Ἄκτ.
419	5 ῥήτῶν] ῥήτῶν προφητῶν. 16 ἐπίστευσεν] ἐπίστευσεν ἐν. 22 ἐπεσκέθη] ἐπαχύνθη. 23 ἀφιέναι] ἀφιέναι τὰς. 24 ἀφείθησαν] ἠφήθ. 26 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἀγίου ἰω.	423	3 τῷ Παύλῳ λς'] τὸν Παῦλον τριακοστῷ ξ- κτῳ. 6 ιθ'] ἐνεκακαιδεκάτου. 8 ιδ'] δεκατέσσαρα. 13 Κύριος] Κύριος μοι. 21 κα'] κ' καὶ ἐν. β'] δύο. ἐτέλεσεν] διετ. 22 τοῦτους] τοῦτοις. 23 δύο.] β'. πάντα] πάντα ἔτη. 24 δέ.] τριάκοντα πέντε. 26 ἐρήσεται] αἰρήσεται.
420	5 Τοῦ Χρυσοστόμου.] ἰω. 17 Τοῦ Χρυσοστόμου.] ομ.	424	6 λς'] τριακοστῷ ἑκτῳ. 8 τοῦ] ομ.
421	15 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἀγίου Ἰωάννου. 30 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ ἀγίου Ἰωάννου.	10	ξθ'] ἑξηκοστῷ ἐνάτῳ.
422	1 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἀγίου ἰω. 13 Ἐκ τοῦ—προτασσομέ- νου.] Hæc sequuntur in textu; neque majuscula sunt. 15 συναιχμάλωτόν] —μά- λουτόν (sic). 21 γὰρ] ομ. 22 αὐτόν] αὐτὸν ἐκεῖσε.	11	τλ'] τριακόσια τριά- κοντα. 12 τῆς] τῆς παρούσης ταύ- της. 13 θ'] ἐνάτης, 14 κθ'] εἰκοστῇ ἐνάτῃ. 15 Τέλος σὺν Θεῷ τῶν Πράξεων τῶν Ἀπο- στόλων.] Τέλος τῶν σχολίων τῶν Πρά- ξεων.

INDEX SCRIPTORUM

E QUIBUS CATENA IN ACTA APOSTOLORUM
CONTEXTATA EST.

- AMMONIUS 10, 10. 54, 29. 61, 32. 64, 13. 84, 24. 85, 1. 6. 87, 27. 91, 29. 32. 92, 7. 101, 4. 112, 16. 129, 10. 135, 30. 137, 1. 151, 8. 155, 25. 156, 8. 159, 11. 173, 12. 180, 20. 181, 7. 183, 13. 184, 7. 186, 16. 190, 22. 196, 17. 200, 10. 27. 201, 25. 207, 14. 208, 17. 211, 31. 212, 1. 13. 218, 24. 227, 24. 229, 7. 230, 18. 231, 15. 232, 22. 233, 21. 235, 13. 237, 24. Cod. Coisl. 238, 9. 339, 19. 240, 15. 242, 7. 243, 26. 244, 3. 22. 245, 15. 246, 10. 247, 15. 252, 10. 254, 32. 256, 3. 259, 8. 262, 16. 264, 4. 26. 265, 11. 33. 266, 8. 31. 270, 10. 274, 24. 276, 18. 278, 12. 279, 25. 281, 19. 282, 12. 26. 283, 17. 284, 8. 296, 31. 299, 30. 302, 29. 303, 6. 304, 13. 305, 22. Cod. Coisl. 306, 10. 307, 7. 309, 18. 310, 4. 32. 313, 29. 315, 23. 316, 30. 317, 17. 319, 13. 320, 19. Cod. Coisl. 324, 13. 325, 14. 326, 19. 329, 11. 330, 31. 332, 30. 334, 33. 335, 23. 336, 23. 337, 5. 339, 22. 340, 8. Cod. Coisl. 27. 341, 10. 30. 342, 31. 344, 32. 346, 32. 348, 19. 350, 7. 351, 32. 354, 17. 355, 31. 359, 18. 361, 3. 18. 25. 362, 11. Cod. Coisl. 29. 365, 7. 367, 25. 368, 16. 369, 3. 15. 371, 14. 27. 374, 29. 375, 27. 377, 26. 380, 11. 25. 382, 30. 383, 13. 384, 16. 385, 6. 386, 1. 387, 16. 389, 8. 391, 17. 29. 392, 31. 395, 20. Cod. Coisl. 396, 18. 398, 27. 399, 6. 26. 401, 19. 403, 11. 404, 11. 405, 21. 409, 3. 410, 7. 411, 22. 413, 32. 415, 27. 416, 15. 420, 11.
- ANONYMUS (Ἀνεπίγραφος) 5, 18. 29, 6. 40, 6. 42, 1. 43, 32. 44, 7. 46, 1. 48, 21. 49, 32. 52, 3. 6. 14. 57, 4. 62, 8. 63, 32. 65, 10. 67, 27. 74, 32. 79, 16. 86, 16. 89, 33. 95, 31. 104, 21. 106, 25. 120, 29. 127, 23. 139, 26. 143, 3. 169, 10. 175, 5. 186, 30. 189, 4. 212, 10. 222, 5. 230, 14. 258, 35. 262, 2. 263, 30. 271, 24. 291, 4. 307, 1. 310, 24. 319, 3. 332, 10. 26. 333, 17. 338, 5. 341, 6. 366, 28. 377, 23. 413, 16. 417, 31.
- APOLLINARIUS 12, 19.
- ARSENIUS 130, 9.
- ATHANASIUS ἐκ τοῦ πρὸς Ναυατιανοὺς τάγματος 86, 5. ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς λεγομένους καθαρὸς λόγου γ' 140, 14. ἐκ τῆς πρὸς Ναυατιανοὺς τοὺς ἑαυτοὺς ὀνομάσαντας καθαρὸς βιβλίου λόγου β' 263, 25.
- 8, 3. 39, 1. 51, 1. 80, 9. 31. 85, 28. 130, 23.
- BASILIIUS ἐκ τῆς ἐξαημέρου ἐπιλλίας 5'. 36, 30. ἐκ τῆς ἐρμηνείας τοῦ λγ'. ψαλμοῦ 208, 1. βῆτοῦ προκειμένου τοῖς εὐθέσι (leg. ἔθνεσι) πρέπει αἰνεσις 272, 1.
- 129, 4. 407, 28. 418, 34.
- CHRYSOSTOMUS ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαίου εὐαγγελίου 76, 20. 77, 11. 92, 6. ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ὑπομνήματος 51, 12. 299, 9. ἐκ τοῦ εγ'. λόγου τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον 316, 18. ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐρμηνείας λόγος α'.

- 235, 31. ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς 76, 8. 77, 11. 92, 6. ἐκ τῆς κθ'. ἑμιλλας τῆς α'. εἰς τοὺς Κορινθίους ἐπιστολῆς 268, 32. ἐκ τοῦ πρὸς Κορινθίους β'. ἐπιστολῆς ὑπομνήματος 162, 18. ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς εἰς τὸ ῥητὸν τὸ φάσκον, ἔπειτα ἀφῆθη Ἰακώβῳ 248, 1. ἐκ τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς 331, 21. ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον β'. ἐπιστολῆς ἑμιλλας β'. 189, 18. ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγου 5'. 128, 24. ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαίων λόγου 286, 8. ἐκ τοῦ εἰς τὴν νβ'. ἑμιλλαν 151, 33. πρὸς τοὺς μὴ ἀπαντήσαντας εἰς τὴν σύναξιν καὶ εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν βιβλίων, καὶ εἰς τὸ ἐπιγρῆμμα τοῦ Βόμου 287, 6.
- Chrysostomus** 1, 25. 2, 29. 3, 13. 19. 4. 25. 5. 33. 6. 27. 7. 18. 23. 8. 12. 21. 31. 10. 3. 30. 11. 4. 18. 26. 12. 8. 17. 13. 10. 19. 28. 14. 9. 26. 15. 4. 17. 31. 18. 4. 21. 33. 23. 20. 24. 22. 25. 6. 32. 34. 26. 15. 20. 28. 29. 29. 1. 30. 8. 31. 3. 14. 15. 32. 33. 28. 34. 4. 16. 35. 17. 28. 37. 11. 23. 38. 25. 39. 29. 43. 9. 20. 44. 13. 47. 33. 48. 26. 50. 17. 21. 51. 24. 31. 53. 1. 10. 54. 5. 14. 20. 24. 33. 55. 14. 19. 56. 22. 25. 30. 57. 1. 24. 58. 23. 59. 4. 60. 1. 9. 10. 16. 21. 61. 20. 26. 62. 4. 32. 63. 1. 16. 27. 64. 17. 24. 65. 4. 31. 66. 3. 67. 12. 69. 13. 29. 70. 25. 71. 1. 5. 9. 12. 18. 72. 12. 17. 22. 26. 33. 73. 11. 15. 21. 74. 6. 10. 16. 27. 75. 5. 15. 26. 76. 4. 33. 77. 18. 32. 78. 1. 8. 16. 79. 12. 80. 12. 82. 7. 34. 83. 3. 8. 11. 16. 25. 84. 1. 5. 13. 14. 21. 86. 3. 14. 87. 7. 16. 88. 3. 22. 27. 31. 89. 6. 12. 21. 91. 1. 8. 15. 92. 12. 20. 28. 93. 26. 31. 94. 2. 7. 15. 30. 95. 5. 15. 22. 97. 4. 17. 28. 98. 3. 20. 99. 1. 4. 9. 18. 27. 33. 100. 6. 16. 29. 101. 10. 28. 102. 7. 10. 19. 23. 103. 1. 24. 30. 33. 104. 14. 105. 1. 20. 107. 3. 110. 22. 29. 111. 4. 112. 9. 12. 114. 14. 115. 9. 25. 33. 117. 4. 13. 119. 3. 25. 29. 120. 22. 122. 3. 9. 123. 29. 124. 14. 30. 125. 4. 27. 126. 15. 18. 24. 29. 127. 28. 129. 26. 130. 7. 132. 5. 16. 22. 133. 13. 19. 134. 30. 34. 135. 23. 136. 7. 14. 138. 32. 139. 10. 21. 140. 8. 141. 8. 33. 142. 3. 14. 31. 143. 12. 144. 4. 18. 146. 11. 32. 147. 7. 8. 11. 148. 4. 9. 22. 149. 1. 150. 26. 32. 151. 19. 27. 32. 152. 29. 154. 9. 14. 155. 28. 156. 4. 17. 28. 157. 4. 14. 16. 24. 159. 14. 20. 29. 160. 1. 5. 34. 161. 7. 12. 17. 24. 32. 162. 6. 163. 1. 27. 164. 4. 16. 24. 165. 4. 9. 16. 166. 1. 167. 3. 15. 30. 168. 19. 169. 14. 17. 22. 27. 170. 3. 7. 16. 26. 171. 3. 6. 27. 172. 1. 5. 7. 16. 173. 23. 174. 3. 13. 23. 31. 175. 3. 177. 21. 178. 8. 180. 12. 26. 33. 181. 4. 17. 21. 28. 182. 3. 10. 19. 23. 30. 183. 6. 11. 19. 23. 30. 184. 5. 12. 17. 22. 31. 185. 7. 13. 27. 186. 3. 8. 14. 25. 20. 30. 188. 5. 189. 22. 190. 33. 191. 9. 25. 192. 1. 17. 29. 12. 194. 8. 13. 17. 27. 30. 195. 4. 15. 20. 27. 33. 196. 5. 15. 22. 31. 197. 9. 15. 19. 198. 1. 12. 22. 199. 11. 17. 200. 17. 23. 201. 10. 16. 28. 202. 1. 3. 12. 17. 21. 26. 203. 18. 25. 204. 1. 10. 12. 18. 206. 31. 207. 21. 29. 208. 23. 32. 209. 3. 6. 16. 210. 13. 30. 211. 23. 212. 8. 24. 213. 32. 214. 11. 23. 215. 8. 17. 21. 216. 17. 31. 217. 1. 5. 17. 32. 218. 7. 14. 219. 1. 16. 21. 27. 220. 16. 29. 221. 25. 32. 222. 3. 22. 223. 1.

25. 225, 25. 32. 226, 25.
 227, 14. 26. 228, 4. 7. 10.
 19. 25. 29. 31. 229, 17.
 230, 3. 8. 231, 5. 13. 25. 33.
 232, 10. 17. 20. 233, 1. 8. 15.
 234, 3. 16. 20. 235, 3. 7. 236,
 4. 237, 11. 16. 27. 238, 7. 18.
 24. 33. 239, 13. 240, 8. 29.
 241, 5. 12. 242, 24. 243, 15.
 144, 13. 245, 9. 26. 247, 5. 26.
 248, 12. 20. 249, 16. 250, 6.
 14. 16. 31. 251, 22. 32. 252,
 23. 29. 253, 1. 4. 254, 11. 16.
 22. 26. 255, 6. 22. 256, 6. 19.
 258, 1. 260, 16. 26. 32. 261,
 17. 262, 1. 264, 16. 21. 265,
 3. 16. 23. 266, 6. 11. 15. 267,
 23. 268, 20. 270, 7. 271, 12.
 272, 10. 17. 26. 273, 3. 15.
 20. 25. Cod. Coisl. 30. 274, 6.
 275, 17. 29. 276, 8. Cod. Coisl.
 9. 277, 21. 31. 278, 6. 25. 31.
 279, 5. 15. 280, 1. 7. 17. 26.
 31. 281, 6. 11. 282, 1. 6. 9.
 283, 3. 27. 284, 3. 20. 285,
 7. 14. 29. 286, 6. 24. 290, 26.
 291, 24. 292, 31. 293, 3. 14.
 21. 294, 4. 16. 27. 295, 9.
 296, 10. 17. 298, 15. 23. 299.
 22. 300, 7. 301, 8. 18. 31.
 302, 6. 22. 303, 1. 21. 25. 32.
 305, 7. 19. 306, 3. 26. 308,
 24. 309, 3. 29. 31. 310, 12.
 311, 26. 34. 312, 5. 313, 11.
 23. 314, 32. 315, 8. 21. 31.
 316, 8. 317, 10. 318, 23. 319,
 3. 32. 320, 24. 321, 10. 322,
 3. 14. 21. 27. 323, 10. 14.
 324, 16. 29. 325, 8. 31. 326,
 9. 327, 1. 24. 328, 4. 24. 329,
 5. 13. 16. 30. 330, 3. 12. 22.
 331, 15. 332, 5. 16. 23. 333,
 30. 334, 18. 29. 335, 10. 336,
 19. 27. 339, 1. 9. 340, 10. 19.
 341, 2. 20. 23. 342, 9. 16. 29.
 343, 3. 11. 20. 33. 344, 10. 21.
 345, 15. 28. 346, 7. 27. 347,
 22. 29. 348, 6. 12. 21. 27.
 349, 1. 14. 30. 350, 9. 351,
 12. 20. 352, 21. 30. 34. 353,
 6. 13. 20. 27. 354, 9. 12. 15.
 26. 355, 19. 356, 5. 24. 32.
 357, 4. 7. 21. 24. 29. 358, 7.
 24. 31. 359, 5. 31. 360, 10, 18.
 24. 29. 361, 9. 362, 7. 23.
 363, 4. 8. 12. 16. 22. 364, 3.
 365, 3. 27. Cod. Coisl. 30.
 368, 3. 13. 28. 369, 23. 370,
 11. 32. 371, 3. 7. 23. 372, 15.
 373, 4. 21. 33. Cod. Coisl.
 374, 1. 20. 375, 2. 10. 16. 20.
 24. 376, 1. 9. 31. 377, 12.
 378, 32. 379, 1. 13. 22. 27. 32.
 380, 8. 20. 381, 1. 15. 19.
 382, 7. 21. 383, 7. 18. 24.
 384, 6. 14. 385, 18. 23. 26.
 386, 6. 21. 31. 387, 11. 24. 30.
 388, 9. 18. 26. 31. 390, 23.
 392, 10. 28. 13. 24. 394, 32.
 395, 7. 12. 33. 396, 3. 27.
 397, 10. 16. 24. 398, 4. 13. 21.
 400, 4. 22. 401, 1. 402, 26.
 403, 26. 404, 3. 24. 405, 3.
 406, 7. 23. 408, 16. 25. 409,
 18. 22. 26. Cod. Coisl. 410, 12.
 18. 30. 411, 3. 412, 3. 14. 28.
 413, 10. 414, 20. 24. Cod.
 Coisl. 33. 416, 5. 11. 32. 417,
 17. 22. 419, 26. 420, 5. 17.
 421, 15. 30. 422, 1.
- Clemens Alexandrinus (Στρομα-
 τεύς) 113, 17.
- Cyrillus ἐκ τῆς Ἱωὴλ ἐρμηνείας τόμου
 β'. 23, 26. 33, 1. 37, 28. ἐκ
 τοῦ πρὸς Ῥωμαίους τόμου β'. 67, 6.
 ἐκ τοῦ εἰς τὸν προφήτην Ἀμὼς τό-
 μου γ'. 122, 12. 123, 20. τοῦ
 κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ τό-
 μου β'. 125, 30. ἐκ τοῦ δευτέρου
 τεύχους τῶν κατὰ Ἰουλιανῶ 179,
 13. 253, 8. εἰς τὸ πατὲρ εἰς
 χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμα
 μου 130, 28. ἐκ τῆς ἐρμηνείας τοῦ
 κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου 284, 28.
- 8, 7. 18, 19. 34, 20.
 35, 32. 46, 29. 47, 3. 119, 73,
 25. 104, 8. 105, 10. 112, 16.
 113, 3. 115, 1. 17. 116, 4. 29.
 123, 31. 125, 7. 131, 10. 144,
 25. 196, 7. 221, 1. 224, 5.
 226, 22. 229, 22. 236, 23.
 245, 31. 246, 1. 249, 21. 290,
 19. 339, 19. 411, 11.
- Didymus 21, 20. 25, 16. 34, 30.

- 38, 1. 40, 30. 46, 6. 48, 31. 52, 22. 65, 21. 66, 19. 69, 22. 74, 18. 79, 22. 90, 7. 94, 22. 100, 22. 112, 20. 116, 17. 119, 13. 121, 12. 128, 5. 132, 30. 139, 31. 146, 17. 147, 13. 152, 33. 153, 20. 157, 26. 166, 17. 167, 6. 19. 168, 4. 175, 17. 187, 5. 189, 8. 191, 29. 298, 5. 215, 27. 216, 19. 230, 10. 251, 6. 269, 9. 291, 27. 295, 23. 299, 1. 304, 17. 307, 21. 312, 8. 317, 29. 331, 4. 333, 6. 335, 33. 337, 12. 341, 12. 32. 347, 5. 367, 15. 378, 4. 394, 1. 413, 20.
- Dionysius** 85, 33.
- Eriphanus** Episc. Cypri ἐκ τοῦ β'. λόγου τοῦ Παναρίου 135, 12. ἐκ τοῦ α'. λόγου τῶν Παναρίων 178, 17. ἀπὸ τοῦ Παναρίου κεφαλαίου η'. 193, 21.
- Evagrius** 177, 29.
- Eusebius** Cæsareæ ἐκ τοῦ α'. τόμου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας 107, 17. 115, 11. 145, 17. 197, 24. ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας 211, 6. 415, 3.
- Eusebius** Emisæ 111, 16. 113, 23. 30. 116, 10. 154, 3.
- Gregorius** Nazian. 19, 16.
- Gregorius** Nyssæ ἐκ τοῦ κατὰ Εὐνομίου 45, 16.
- Hesychius** Presbyter ὅτι παρέστη ἐκ δεξιᾶς πένητος 47, 16. 81, 1. 129, 16. 224, 22. 225, 14.
- Joannes** 17, 24. 17, 28. 109, 6. 8. 16. 127, 20. 206, 1. 3. 19.
- Josephus** 355, 17.
- Irenæus** 11, 24. 49, 10. 61, 12. 74, 1. 78, 32. 144, 10. 160, 25. 180, 7. 183, 27. 185, 22. ἐκ τῶν Οὐαλέντος (leg. Οὐαλεντίνου) καὶ Μαρκίωνος 31, 28.
- Isidorus** Pelusiota ἐπιστολῆς ρα'. 88, 6. ἐπιστολῆς υμζ'. 133, 32. ἐπιστολῆς υμη'. 134, 12. ἐπιστολῆς υν'. 134, 20. ἐξ ἐπιστολῆς τνα'. 216, 3. ἐπιστολῆς φγα'. 285, 18. ἐπιστολῆς αφλγ'. 292, 13. ἐπιστολῆς αφλη'. 325, 18. ἐπιστολῆς αυξη'.
- Isidorus** 17, 15. 171, 22. 411, 30.
- Maximus** 365, 11.
- Nicolaus** Presbyter Ancyræ εἰς τὸν προφήτην Ἰωήλ 35, 5. 37, 17. 38, 17. εἰς Ἀμώς ἐρμηνείας 124, 1.
- Origenes** 82, 15. 105, 6. 127, 12. 355, 8.
- Prologus** Anonym. ἐκ τοῦ προτασομένου Προλόγου τῆς βίβλου τοῦ Ἀποστόλου Παύλου 150, 6. 422, 13.
- Scholia** quibus nullum nomen præfigitur 7, 29. 9, 9. 19, 10. 17, 13. 15. 23. 14, 24. 15, 10. 16, 1. 18, 14. 20, 1. 21, 15. 25, 1. 9. 14. 38, 31. 41, 24. 44, 11. 48, 15. 49, 18. 50, 8. 51, 5. 9. 53, 14. 19. 23. 30. 55, 10. 60, 27. 61, 3. 5. 66, 10. 67, 10. 69, 18. 70, 12. 72, 4. 75, 11. 77, 3. 80, 25. 27. 81, 9. 18. 85, 27. 87, 24. 91, 19. 93, 20. 94, 12. 100, 10. 101, 14. 103, 19. 105, 14. 107, 20. 25. 109, 14. 110, 7. 15. 113, 10. 117, 34. 118, 4. 16. 26. 120, 3. 28. 124, 10. 125, 11. 126, 27. 130, 25. 27. 131, 18. 27. 30. 135, 7. 10. 137, 17. 158, 13. 19. 23. 159, 3. 160, 19. 176, 9. 178, 3. 186, 12. 200, 29. 220, 6. 25. 221, 19. 24. 223, 27. 224, 3. 225, 19. 241, 8. 245, 6. 248, 10. 267, 30. 268, 1. 277, 24. 300, 9. 312, 30. 315, 1. 316, 1. 317, 27. 323, 29. 325, 23. 334, 1. 337, 3. 352, 6. 353, 29. 365, 32. 366, 1. 369, 29. 383, 31. 389, 24. 393, 27. 395, 28. 405, 18.
- Severianus** Gabalorum Episcopus 16, 15. 22, 5. 24, 6. 26, 30. 29, 18. 30, 24. 32, 6. 34, 24. 35, 18. 37, 1. 108, 29. 120, 15. 172, 24. 367, 31. Cod. Coisl.
- Severus** Archiepiscopus Antiochiæ ἀπὸ λόγου μη'. 16, 30. ἀπὸ λόγου κέ'. 21, 7. λόγου οζ'. 49, 21. ἀπὸ λόγου ρκγ'. 50, 29. ἀπὸ λόγου οδ'. 58, 19. 59, 17. ἀπὸ λόγου ρθ'. 109, 16. ἀπὸ λόγου

- μρ'. 145, 23. ἀπὸ λόγου κη'. 214, 1. ἐκ τῆς πρὸς Εὐπράξιον κουβικουλάρων ἀπεκρίσεως 40, 14. 108, 1. ἐκ τοῦ πρὸς Εὐπράξιον γραφέντος 47, 5. ἐκ τοῦ πρὸς Ἰουλιανὸν Ἀλικαρνασεία συντάγματος 44, 4. 45, 7. 145, 27. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς τοῦ Ἀλικαρνασείας ἀπολογίας συντάγματος 68, 14. ἐκ τοῦ εἰς τὸ Ἅγιος ὁ Θεὸς συντάγματος 44, 31. ἐκ τῆς πρὸς Πέτρον μασάζωτα ἐπιστολῆς 82, 21. ἐκ τῆς πρὸς Φικᾶν ἐπιστολῆς 82, 25. ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐν τῇ μῆνι τοῦ Ἰσαάκου ἐπιστολῆς 127, 1. ἐκ τῆς πρὸς Ἰωάννην στρατιώτην ἐπιστολῆς 136, 28. ἐκ τῆς πρὸς Κωνσταντίνον ἀποκταῶν ἐπιστολῆς 171, Cod. Coisl. 14. ἐκ τῆς πρὸς Ἀναστασίαν δικάκων ἐπιστολῆς 188, 20. 298, 26. ἐκ τῆς πρὸς Σόλωνα ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς κατὰ Εὐχρίτων 190, 13. ἐκ τῆς πρὸς Μήτρωα πρωτεύοντα ἐπιστολῆς 202, 30. ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον Ἀρχιεπισκοπὸν Ἀλεξανδρείας ἐπιστολῆς 224, 30. ἐκ τῆς πρὸς Αἰθιοπίους ἐπιστολῆς, 225, 8. ἐκ τῆς πρὸς Ἀμμώνιον ἐπιστολῆς 237, 18. ἐκ τῆς πρὸς Ἀναστάσιον ἑκατὼν ἐπιστολῆς 255, 26. ἐκ τῆς πρὸς ἐπισκόπους ἐπιστολῆς 258, 31. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς διαθήκης Λαμπετίου συντάγματος 274, 26. ἐκ τοῦ κατὰ Ἀλέξανδρον συντάγματος 296, 23. ἐκ τῆς πρὸς Μάρωνα ἐπιστολῆς 323, 12. ἐκ τῆς πρὸς Μισαήλ κουβικουλάρων ἐπιστολῆς 349, 20. ἐκ τοῦ κατὰ τῶν κωδικέλλων Ἀλεξανδρείας 379, 8. 390, 6. Severus Archiepiscopus Antiochiæ 20, 4, 33. 21, 18. 29, 32. 43, 23. 47, 26. 58, 1. 33. 108, 16. 20. 26. 116, 34. 143, 15. 163, 23. 253, 20. 271, 24. Cod. Coisl. 298, 32. 418, 3. Theodoretus ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς πρώτης τῶν Βασιλείων 219, 29. 229, 26. 350, 28. 351, 5. 408, 7. Theodorus Heracleæ 145, 3. 9. 12. Theodorus Monachus et Presbyter 33, 18. 227, 1. Cod. Coisl. Theodotus Ancyrae 33, 18. 64, 3. 227, 1. Theophilus Episcopus Alexandriae 139, 15.

NOMINA AUCTORUM OBITER CITATORUM.

- Aquilae Versio 123, 6.
Aratus 295, 26.
Bion ἐν πρώτῃ Αἰθιοπικῶν 143, 6.
Chrysostomus Ἰωάννης ὁ Κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπος 246, 17. 317, 27. 334, 4. 422, 6.
Constitutiones Apostolicæ ἐν ζ'. βιβλίῳ τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων 300, 28.
Eusebius ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας 95, 32. 422, 24. ὁ χειρόγραφος 423, 33.
Homerus 401, 20.
Josephus ἐν τῷ 18'. βιβλίῳ τῆς ἀρχαιολογίας 95, 31. ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας 96, 21. 108, 23.
Martyrologium Pauli 424, 4.
Origenes ἐν τῷ ε'. Στραυματεῖ 10, 17.
Papias ἐν τῷ δ'. τῆς ἐξηγήσεως τῶν Κυριακῶν λόγων 12, 22.
Septuaginta οἱ ἑβδομήκοντα 124, 6.
Theodotionis Versio 123, 6.

CORRIGENDA.

- Pag. Lin. 21. 31. Ἐλόμων leg. Ἐλύμαν.
29. 1. τε ταλμημ. leg. τεταλμ.
41. 17. ὁμότιμων leg. ὁμότιμων.
45. 17. οὐ κέγκαταλ. leg. οὐκ ἐγκαταλ.
68. 9. παρθένου leg. παρθένον.
282. 30. ἐνσάρκα leg. ἐνσάρκου, ἐνσάρκον Coisl.
Pag. Lin. 352. 7. Ἰουδαίους leg. Ἰουδαίος.
367. 3. Ζευήρου leg. Ζευηρανοῦ ut patet e Cod. Coisl.
393. 5. οὐράνου leg. οὐρανοῦ.
395. 23. τὸν leg. τῆν.
417. 33. θρόνον leg. θρόνου.

October, 1869.

BOOKS

PRINTED AT

THE CLARENDON PRESS, OXFORD,

AND PUBLISHED FOR THE UNIVERSITY BY

MACMILLAN AND CO.,

16, BEDFORD STREET, COVENT GARDEN,

LONDON.

Many Books in this Catalogue have lately been much reduced in Price.

LEXICONS, GRAMMARS, &c.

- A Greek-English Lexicon**, by Henry George Liddell, D.D., and Robert Scott, D.D. *Fifth Edition*. 1861. crown 4to. *cloth*, 1l. 11s. 6d.
- A Greek-English Lexicon**, abridged from the above, chiefly for the use of Schools. *Twelfth Edition*. 1867. square 12mo. *cloth*, 7s. 6d.
- A copious Greek-English Vocabulary**, compiled from the best authorities. 1850. 24mo. *bound*, 3s.
- Græcae Grammaticae Rudimenta in usum Scholarum**. Auctore Carolo Wordsworth, D.C.L. *Sixteenth Edition*. 1867. 12mo. *bound*, 4s.
- A Greek Primer**, in English, by the Right Rev. Charles Wordsworth, D.C.L., Bishop of St. Andrews, etc. *Preparing*.
- A Practical Introduction to Greek Accentuation**, by H. W. Chandler, M.A. 1862. 8vo. *cloth*, 10s. 6d.
- Etymologicon Magnum**. Ad Codd. MSS. recensuit et notis variorum instruxit Thomas Gaisford, S.T.P. 1848. fol. *cloth*, 1l. 12s.
- Suidae Lexicon**. Ad Codd. MSS. recensuit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 1834. fol. *cloth*. *Price reduced from 3l. 12s. to 2l. 2s.*
- Scheller's Lexicon of the Latin Tongue**, with the German explanations translated into English by J. E. Riddle, M.A. 1835. fol. *cloth*, 1l. 1s.
- Scriptores Rei Metricae**. Edidit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. 10s. to 15s.*
Sold separately:
Hephaestion, Terentianus Maurus, Proclus, cum annotationibus, etc. Tomi II. 1855. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. 5s. to 10s.*
Scriptores Latini. 1837. 8vo. *cloth*, 5s.
- Thesaurus Syriacus**: collegerunt Quatremère, Bernstein, Lorschach, Arnoldi, Field. Edidit R. Payne Smith, S.T.P.R.
Fasciculus I. 1868. sm. fol. 1l. 1s.
Fasciculus II. *In the Press*.

- Lexicon Aegyptiaco-Latinum ex veteribus Linguae Aegyptiacae Monumentis, etc., cum Indice Vocum Latinarum ab H. Tattam, A.M. 1835.** 8vo. *cloth*. Price reduced from 1l. 10s. 6d. to 15s.
- A Practical Grammar of the Sanskrit Language, arranged with reference to the Classical Languages of Europe, for the use of English Students, by Monier Williams, M.A. Third Edition. 1864.** 8vo. *cloth*, 15s.
- Nalopákhyanam.** Story of Nala, an Episode of the Mahá-Bhárata : the Sanskrit text, with a copious Vocabulary, Grammatical Analysis, and Introduction, by Monier Williams, M.A. The Metrical Translation by the Very Rev. H. H. Milman, D.D. 1860. 8vo. *cloth*, 15s.
- A Sanskrit-English Dictionary, by Monier Williams, M.A., Boden Professor of Sanskrit. In the Press.**
- An Anglo-Saxon Dictionary, by Joseph Bosworth, D.D., Professor of Anglo-Saxon, Oxford. New Edition. Preparing.**
- An Icelandic-English Dictionary.** By the late R. Cleasby. Enlarged and completed by G. Vigfússon. Part I. 1869. 4to. 21s.
- A Handbook of the Chinese Language. Parts I and II. Grammar and Chrestomathy. By James Summers. 1863.** 8vo. *half bound*, 1l. 8s.
- Cornish Drama (The Ancient).** Edited and translated by E. Norris, Esq., with a Sketch of Cornish Grammar, an Ancient Cornish Vocabulary, etc. 2 vols. 1859. 8vo. *cloth*, 1l. 1s.
The Sketch of Cornish Grammar separately, *stitched*, 2s. 6d.

GREEK AND LATIN CLASSICS.

- Aeschylus : Tragoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii.** *Second Edition.* 1851. 8vo. *cloth*, 5s. 6d.
- Aeschylus : Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II.** 1841. 8vo. *cloth*, 10s.
- Aeschylus : Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio.** 1851. 8vo. *cloth*, 5s.
- Sophocles : Tragoediae et Fragmenta, ex recensione et cum commentariis Guil. Dindorfii. Third Edition.** 2 vols. 1860. fcap. 8vo. *cloth*, 1l. 1s.
Each Play separately, *limp*, 2s. 6d.
- The Text alone, printed on writing paper, with large margin, royal 16mo. *cloth*, 8s.
- The Text alone, square 16mo. *cloth*, 3s. 6d.
- Each Play separately, *limp*, 6d.
- Sophocles : Tragoediae et Fragmenta cum Annotatt. Guil. Dindorfii.** Tomi II. 1849. 8vo. *cloth*, 10s.
The Text, Vol. I. 5s. 6d. The Notes, Vol. II. 4s. 6d.
- Sophocles : Scholia Graeca.**
Vol. I. ed. P. Elmsley, A.M. 1825. 8vo. *cloth*, 4s. 6d.
Vol. II. ed. Guil. Dindorfius. 1852. 8vo. *cloth*, 4s. 6d.

- Euripides: Tragoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii.** Tomi II. 1834. 8vo. *cloth*, 10s.
- Euripides: Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II.** 1840. *cloth*, 10s.
- Euripides: Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio.** Tomi IV. 1863. 8vo. *cloth*, 1l. 16s.
- Euripides: Alcestis, ex recensione Guil. Dindorfii.** 1834. 8vo. *sewed*, 2s. 6d.
- Aristophanes: Comoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii.** Tomi II. 1835. 8vo. *cloth*, 11s.
- Aristophanes: Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II.** 1837. 8vo. *cloth*, 11s.
- Aristophanes: Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio.** Partes III. 1839. 8vo. *cloth*, 1l.
- Aristophanem, Index in: J. Caravellae.** 1822. 8vo. *cloth*, 3s.
- Metra Aeschyli Sophoclis Euripidis et Aristophanis.** Descripta a Guil. Dindorfio. Accedit Chronologia Scenica. 1842. 8vo. *cloth*, 5s.
- Anecdota Graeca Oxoniensia.** Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi IV. 1834-37. 8vo. *cloth*, 1l. 2s.
- Anecdota Graeca e Codd. MSS. Bibliothecae Regiae Parisiensis.** Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi IV. 1839-41. 8vo. *cloth*, 1l. 2s.
- Apsinis et Longini Rhetorica.** E Codicibus MSS. recensuit Joh. Bakius. 1849. 8vo. *cloth*, 3s.
- Aristoteles: ex recensione Immanuelis Bekkeri.** Accedunt Indices Sylburgiani. Tomi XI. 1837. 8vo. *cloth*, 2l. 10s.
Each volume separately, 5s. 6d.
- Catulli Veronensis Liber: recognovit, apparatus criticum prolegomena appendices addidit, Robinson Ellis, A.M.** 1867. 8vo. *cloth*, 16s.
- Choerobosci Dictata in Theodosii Canones, necnon Epimerismi in Psalmos.** E Codicibus MSS. edidit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 1842. 8vo. *cloth*, 15s.
- Demosthenes: ex recensione Guil. Dindorfii.** Tomi I. II. III. IV. 1846. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 2l. 2s. to 1l. 1s.*
- Demosthenes: Tomi V. VI. VII.** Annotationes Interpretum. 1849. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. 16s. to 15s.*
- Demosthenes: Tomi VIII. IX.** Scholia. 1851. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 15s. to 10s.*
- Harpocratonis Lexicon, ex recensione G. Dindorfii.** Tomi II. 1854. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. 1s. to 10s. 6d.*
- Herculanensium Voluminum Partes II.** 1824, 1825. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. 5s. to 10s.*
- Homerus: Ilias, cum brevi Annotatione C. G. Heynii.** Accedunt Scholia minora. Tomi II. 1834. 8vo. *cloth*, 15s.

- Homerus : Ilias, ex rec. Guil. Dindorfii.** 1856. 8vo. *cloth*, 5s. 6d.
- Homerus : Odyssea, ex rec. Guil. Dindorfii.** 1855. 8vo. *cloth*, 5s. 6d.
- Homerus : Scholia Graeca in Odysseam.** Edidit Guil. Dindorfius. Tomi II. 1855. 8vo. *cloth*, 15s. 6d.
- Homerum, Index in : Seberi.** 1780. 8vo. *cloth*, 6s. 6d.
- Oratores Attici ex recensione Bekkeri :**
- I. Antiphon, Andocides, et Lysias. 1822. 8vo. *cloth*, 7s.
- II. Isocrates. 1822. 8vo. *cloth*, 7s.
- III. Isacus, Aeschines, Lycurgus, Dinarchus, etc. 1823. 8vo. *cloth*, 7s.
- Scholia Graeca in Aeschinem et Isocratem.** Edidit G. Dindorfius. 1852. 8vo. *cloth*, 4s.
- Paroemiographi Graeci, quorum pars nunc primum ex Codd. MSS. vulgatur.** Edidit T. Gaisford, S.T.P. 1836. 8vo. *cloth*, 5s. 6d.
- Plato : The Apology, with a revised Text and English Notes, and a Digest of Platonic Idioms, by James Riddell, M.A.** 1867. 8vo. *cloth*, 8s. 6d.
- Plato : Philebus, with a revised Text and English Notes, by Edward Poste, M.A.** 1860. 8vo. *cloth*, 7s. 6d.
- Plato : Sophistes and Politicus, with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A.** 1866. 8vo. *cloth*, 18s.
- Plato : Theaetetus, with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A.** 1861. 8vo. *cloth*, 9s.
- Plato : The Dialogues, translated into English, with Introductions, by B. Jowett, M.A., Fellow of Balliol College and Regius Professor of Greek.** In four volumes; Vols. I-III will be published in the course of the present year.
- Plato : The Republic, with a revised Text and English Notes, by B. Jowett, M.A., Fellow of Balliol College and Regius Professor of Greek.** Demy 8vo. *Preparing*.
- Plotinus.** Edidit F. Creuzer. Tomi III. 1835. 4to. *cloth*, 1l. 8s.
- Stobaei Florilegium.** Ad MSS. fidem emendavit et supplevit T. Gaisford, S.T.P. Tomi IV. 1822. 8vo. *cloth*, 1l.
- Stobaei Eclogarum Physicarum et Ethicarum libri duo.** Accedit Hieroclis Commentarius in aurea carmina Pythagoreorum. Ad MSS. Codd. recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi II. 1850. 8vo. *cloth*, 11s.
- Xenophon : Historia Graeca, ex recensione et cum annotationibus L. Dindorfii.** *Second Edition.* 1852. 8vo. *cloth*, 10s. 6d.
- Xenophon : Exeditio Cyri, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii.** *Second Edition.* 1855. 8vo. *cloth*, 10s. 6d.
- Xenophon : Institutio Cyri, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii.** 1857. 8vo. *cloth*, 10s. 6d.
- Xenophon : Memorabilia Socratis, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii.** 1862. 8vo. *cloth*, 7s. 6d.
- Xenophon : Opuscula Politica Equestris et Venatica cum Arriani Libello de Venatione, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii.** 1866. 8vo. *cloth*, 10s. 6d.

THE HOLY SCRIPTURES, &c.

The Holy Bible in the earliest English Versions, made from the Latin Vulgate by John Wycliffe and his followers: edited by the Rev. J. Forshall and Sir F. Madden. 4 vols. 1850. royal 4to. *cloth*. Price reduced from 5*l.* 15*s.* 6*d.* to 3*l.* 3*s.*

The Holy Bible: an exact reprint, page for page, of the Authorized Version published in the year 1611. Demy 4to. *half bound*, 1*l.* 1*s.*

Vetus Testamentum Græce cum Variis Lectionibus. Editionem a R. Holmes, S.T.P. inchoatam continuavit J. Parsons, S.T.B. Tomi V. 1798-1827. folio, *in sheets*. Price reduced from 10*l.* to 7*l.*

Vetus Testamentum Græce secundum exemplar Vaticanum Romæ editum. Accedit potior varietas Codicis Alexandrini. Tomi III. 1848. 12mo. *cloth*, 14*s.*

Origenis Hexaplorum quæ supersunt; sive, Veterum Interpretum Græcorum in totum Vetus Testamentum Fragmenta. Edidit Fridericus Field, A.M.

Tom. II. Fasc. I. 1867. 4to. 1*l.* Tom. II. Fasc. II. 1868. 4to. 16*s.*

Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus Characterè Hebraeo-Chaldaico. Edidit B. Blayney. 1790. 8vo. *cloth*, 3*s.*

Libri Psalmorum Versio antiqua Latina, cum Paraphrasi Anglo-Saxonica. Edidit B. Thorpe, F.A.S. 1835. 8vo. *cloth*, 10*s.* 6*d.*

Libri Psalmorum Versio antiqua Gallica e Cod. MS. in Bibl. Bodleiana adservato, una cum Versione Metrica aliisque Monumentis pervetustis. Nunc primum descripsit et edidit Franciscus Michel, Phil. Doct. 1860. 8vo. *cloth*, 10*s.* 6*d.*

Libri Prophetarum Majorum, cum Lamentationibus Jeremiae, in Dialecto Linguae Aegyptiacae Memphitica seu Coptica. Edidit cum Versione Latina H. Tattam, S.T.P. Tomi II. 1852. 8vo. *cloth*, 17*s.*

Libri duodecim Prophetarum Minorum in Ling. Aegypt. vulgo Coptica. Edidit H. Tattam, A.M. 1836. 8vo. *cloth*, 8*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Græce. Antiquissimorum Codicum Textus in ordine parallelo dispositi. Accedit collatio Codicis Sinaitici. Edidit E. H. Hansell, S.T.B. Tomi III. 1864. 8vo. *half morocco*, 2*l.* 12*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Græce. Accedunt parallela S. Scripturae loca, necnon vetus capitulorum notatio et canones Eusebii. Edidit Carolus Lloyd, S.T.P.R., necnon Episcopus Oxoniensis. 1863. 18mo. *cloth*, 3*s.*

The same on writing paper, with large margin, small 4to. *cloth*, 10*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Græce juxta exemplar Millianum. 1868. 12mo. *cloth*, 2*s.* 6*d.*

The same on writing paper, with large margin, small 4to. *cloth*, 6*s.* 6*d.*

The New Testament in Greek and English, on opposite pages, arranged and edited by E. Cardwell, D.D. 2 vols. 1837. crown 8vo. *cloth*, 6*s.*

- Novi Testamenti Versio Syriaca Philoxeniana.** Edidit Jos. White, S.T.P. Tomi IV. 1778-1803. 4to. *cloth*, 1l. 8s.
- Novum Testamentum Coptice**, cura D. Wilkins. 1716. 4to. *cloth*, 12s. 6d.
- Appendix ad edit. N. T. Gr. e Cod. MS. Alexandrino a C. G. Woide descripti. Subjicitur Codicis Vaticani collatio. 1799. fol. *cloth*, 2l. 2s.
- Evangeliorum Versio Gothica**, cum Interpr. et Annot. E. Benzellii. Edidit, et Gram. Goth. prae-misit, E. Lye, A.M. 1759. 4to. *cloth*, 12s. 6d.
- Diatessaron**; sive Historia Jesu Christi ex ipsis Evangelistarum verbis apte dispositis confecta. Ed. J. White. 1856. 12mo. *cloth*, 3s. 6d.
- Canon Muratorianus.** The earliest Catalogue of the Books of the New Testament. Edited with Notes and a Facsimile of the MS. in the Ambrosian Library at Milan, by S. P. Tregelles, LL.D. 1868. 4to. *cloth*, 10s. 6d.
- The Five Books of Maccabees**, in English, with Notes and Illustrations by Henry Cotton, D.C.L. 1833. 8vo. *cloth*, 10s. 6d.
- The Ormulum**, now first edited from the original Manuscript in the Bodleian Library (Anglo-Saxon and English), by R. M. White, D.D. 2 vols. 1852. 8vo. *cloth*, 1l. 1s.
- Horae Hebraicae et Talmudicae**, a J. Lightfoot. *A new Edition*, by R. Gandell, M.A. 4 vols. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 2l. 2s. to 1l. 1l.*

FATHERS OF THE CHURCH, &c.

- Catena Graecorum Patrum in Novum Testamentum.** Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi VIII. 1838-1844. 8vo. *cloth*, 2l. 4s.
- Clementis Alexandrini Opera**, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi IV. 8vo. (*Just ready*.)
- Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini in XII Prophetas.** Edidit P. E. Pusey, A.M. Tomi II. 1868. 8vo. *cloth*, 2l. 2s.
- Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini Commentarii in Lucae Evangelium** quae supersunt Syriace. E MSS. apud Mus. Britan. edidit R. Payne Smith, A.M. 1858. 4to. *cloth*, 1l. 2s.
- The same**, translated by R. Payne Smith, M.A. 2 vols. 1859. 8vo. *cloth*, 14s.
- Ephraemi Syri, Rabulae Episcopi Edesseni, Balaei, aliorumque, Opera Selecta.** E Codd. Syriacis MSS. in Museo Britannico et Bibliotheca Bodleiana asservatis primus edidit J. J. Overbeck. 1865. 8vo. *cloth*, 1l. 1s.
- A Latin translation of the above**, by the same Editor. *Preparing*.
- Eusebii Pamphili Eclogae Propheticae.** E. Cod. MS. nunc primum edidit T. Gaisford, S.T.P. 1842. 8vo. *cloth*, 10s. 6d.
- Eusebii Pamphili Evangelicae Praeparationis Libri XV.** Ad Codd. MSS. recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi IV. 1843. 8vo. *cloth*, 1l. 10s.

- Eusebii Pamphili Evangelicæ Demonstrationis Libri X.** Recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi II. 1852. 8vo. *cloth*, 15s.
- Eusebii Pamphili contra Hieroclem et Marcellum Libri.** Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1852. 8vo. *cloth*, 7s.
- Eusebii Pamphili Historia Ecclesiastica.** Edidit E. Burton, S.T.P.R. 1856. 8vo. *cloth*, 8s. 6d.
- Eusebii Pamphili Historia Ecclesiastica: Annotationes Variorum.** Tomi II. 1842. 8vo. *cloth*, 17s.
- Evagrii Historia Ecclesiastica, ex recensione H. Valesii.** 1844. 8vo. *cloth*, 4s.
- Origenis Philosophumena; sive omnium Haeresium Refutatio.** E Codice Parisino nunc primum edidit Emmanuel Miller. 1851. 8vo. *cloth*, 10s.
- Patrum Apostolicorum, S. Clementis Romani, S. Ignatii, S. Polycarpi, quæ supersunt.** Edidit Guil. Jacobson, S.T.P.R. Tomi II. *Fourth Edition*. 1863. 8vo. *cloth*, 1l. 1s.
- Reliquiæ Sacræ secundi tertiiq̄ sæculi.** Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi V. *Second Edition*. 1846-1848. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 2l. 11s. to 1l. 5s.*
- Scriptorum Ecclesiasticorum Opuscula.** Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi II. *Third Edition*. 1858. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. to 10s.*
- Socratis Scholastici Historia Ecclesiastica.** Gr. et Lat. Edidit R. Hussey, S.T.B. Tomi III. 1853. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. 11s. 6d. to 1l. 1s.*
- Sozomeni Historia Ecclesiastica.** Edidit R. Hussey, S.T.B. Tomi III. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. 6s. 6d. to 1l. 1s.*
- Theodoretæ Ecclesiasticæ Historiæ Libri V.** Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1854. 8vo. *cloth*, 7s. 6d.
- Theodoretæ Graecarum Affectionum Curatio.** Ad Codices MSS. recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1839. 8vo. *cloth*, 7s. 6d.
- Dowling (J. G.) Notitia Scriptorum SS. Patrum aliorumque vet. Eccles. Mon. quæ in Collectionibus Anecdotorum post annum Christi mccc. in lucem editis continentur.** 1839. 8vo. *cloth*, 4s. 6d.

ECCLESIASTICAL HISTORY, BIOGRAPHY, &c.

- Bædæ Historia Ecclesiastica.** Edited, with English Notes, by George H. Moberly, M.A., Fellow of C. C. C., Oxford. 1869. crown 8vo. *cloth*, 1cs. 6d.
- Bingham's Antiquities of the Christian Church, and other Works.** 10 vols. 1855. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 5l. 5s. to 3l. 3s.*
- Burnet's History of the Reformation of the Church of England.** *A new Edition.* Carefully revised, and the Records collated with the originals, by N. Pocock, M.A. With a Preface by the Editor. 7 vols. 1865. 8vo. *cloth*, 4l. 4s.
- Burnet's Life of Sir M. Hale, and Fell's Life of Dr. Hammond.** 1856. small 8vo. *cloth*. *Price reduced from 5s. to 2s. 6d.*

- Cardwell's Two Books of Common Prayer**, set forth by authority in the Reign of King Edward VI, compared with each other. *Third Edition.* 1852. 8vo. *cloth*, 7s.
- Cardwell's Documentary Annals** of the Reformed Church of England; being a Collection of Injunctions, Declarations, Orders, Articles of Inquiry, &c. from 1546 to 1716. 2 vols. 1843. 8vo. *cloth*, 18s.
- Cardwell's History of Conferences** on the Book of Common Prayer from 1551 to 1690. *Third Edition.* 1849. 8vo. *cloth*, 7s. 6d.
- Cardwell's Synodalia.** A Collection of Articles of Religion, Canons, and Proceedings of Convocation in the Province of Canterbury, from 1547 to 1717. 2 vols. 1842. 8vo. *cloth*, 19s.
- Councils and Ecclesiastical Documents** relating to Great Britain and Ireland. Edited, after Spelman and Wilkins, by A. W. Haddan, B.D., and William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, Oxford. Vol. I. 1869. Medium 8vo. *cloth*, 1l. 1s.
- Formularies of Faith** set forth by the King's Authority during the Reign of Henry VIII. 1856. 8vo. *cloth*, 7s.
- Fuller's Church History** of Britain. Edited by J. S. Brewer, M.A. 6 vols. 1845. 8vo. *cloth*, 1l. 19s.
- Gibson's Synodus Anglicana.** Edited by E. Cardwell, D.D. 1854. 8vo. *cloth*, 6s.
- Hussey's Rise of the Papal Power** traced in three Lectures. *Second Edition.* 1863. fcap. 8vo. *cloth*, 4s. 6d.
- Inett's Origines Anglicanae** (in continuation of Stillingfleet). Edited by J. Griffiths, M.A. 3 vols. 1855. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. 11s. 6d. to 15s.*
- John, Bishop of Ephesus.** The Third Part of his Ecclesiastical History. [In Syriac.] Now first edited by William Cureton, M.A. 1853. 4to. *cloth*, 1l. 12s.
- The same**, translated by R. Payne Smith, M.A. 1860. 8vo. *cloth*, 10s.
- Knight's Life** of Dean Colet. 1823. 8vo. *cloth*, 7s. 6d.
- Le Neve's Fasti Ecclesiae Anglicanae.** *Corrected and continued from 1715 to 1853* by T. Duffus Hardy. 3 vols. 1854. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. 17s. 6d. to 1l. 1s.*
- Noelli (A.) Catechismus** sive prima institutio disciplinae Pietatis Christianae Latine explicata. Editio nova cura Guil. Jacobson, A.M. 1844. 8vo. *cloth*, 5s. 6d.
- Prideaux's Connection** of Sacred and Profane History. 2 vols. 1851. 8vo. *cloth*, 10s.
- Primers** put forth in the Reign of Henry VIII. 1848. 8vo. *cloth*, 5s.
- Reformatio Legum Ecclesiasticarum.** The Reformation of Ecclesiastical Laws, as attempted in the reigns of Henry VIII, Edward VI, and Elizabeth. Edited by E. Cardwell, D.D. 1850. 8vo. *cloth*, 6s. 6d.
- Shirley's (W. W.)** Some Account of the Church in the Apostolic Age. 1847. fcap. 8vo. *cloth*, 3s. 6d.
- Shuckford's Sacred and Profane History** connected (in continuation of Prideaux). 2 vols. 1848. 8vo. *cloth*, 10s.

Stillingfleet's Origines Britannicæ, with Lloyd's Historical Account of Church Government. Edited by T. P. Pantin, M.A. 2 vols. 1842. 8vo. cloth. Price reduced from 13s. to 10s.

Strype's Works Complete, with a General Index. 27 vols. 1821-1843. 8vo. cloth, 7l. 13s. 6d. Sold separately as follows:—

Memorials of Cranmer. 2 vols. 1840. 8vo. cloth, 11s.

Life of Parker. 3 vols. 1828. 8vo. cloth, 16s. 6d.

Life of Grindal. 1821. 8vo. cloth, 5s. 6d.

Life of Whitgift. 3 vols. 1822. 8vo. cloth, 16s. 6d.

Life of Aylmer. 1820. 8vo. cloth, 5s. 6d.

Life of Cheke. 1821. 8vo. cloth, 5s. 6d.

Life of Smith. 1820. 8vo. cloth, 5s. 6d.

Ecclesiastical Memorials. 6 vols. 1822. 8vo. cloth, 1l. 13s.

Annals of the Reformation. 7 vols. 1824. 8vo. cloth, 2l. 3s. 6d.

General Index. 2 vols. 1828. 8vo. cloth, 11s.

Stubbs's (W.) Registrum Sacrum Anglicanum. An attempt to exhibit the course of Episcopal Succession in England. 1858. small 4to. cloth, 8s. 6d.

Sylloge Confessionum sub tempus Reformandæ Ecclesiæ editarum. Subjiciuntur Catechismus Heidelbergensis et Canones Synodi Dordrechtanæ. 1827. 8vo. cloth, 8s.

Walton's Lives of Donne, Wotton, Hooker, &c. 1824. 8vo. cloth, 6s. 6d.

ENGLISH THEOLOGY.

Beveridge's Discourse upon the XXXIX Articles. *The Third complete Edition*. 1847. 8vo. cloth, 8s.

Bilson on the Perpetual Government of Christ's Church, with a Biographical Notice by R. Eden, M.A. 1842. 8vo. cloth, 4s.

Biscoe's Boyle Lectures on the Acts of the Apostles. 1840. 8vo. cloth, 9s. 6d.

Bull's Works, with Nelson's Life. By E. Burton, D.D. *A new Edition*. 1846. 8 vols. 8vo. cloth, 2l. 9s.

Burnet's Exposition of the XXXIX Articles. 1846. 8vo. cloth, 7s.

Burton's (Edward) Testimonies of the Ante-Nicene Fathers to the Divinity of Christ. *Second Edition*. 1829. 8vo. cloth, 7s.

Burton's (Edward) Testimonies of the Ante-Nicene Fathers to the Doctrine of the Trinity and of the Divinity of the Holy Ghost. 1831. 8vo. cloth, 3s. 6d.

Butler's Works, with an Index to the Analogy. 2 vols. 1849. 8vo. cloth, 11s.

Butler's Analogy of Religion. 1833. 12mo. cloth, 2s. 6d.

Chandler's Critical History of the Life of David. 1853. 8vo. cloth, 8s. 6d.

Chillingworth's Works. 3 vols. 1838. 8vo. cloth, 1l. 1s. 6d.

- Clergyman's Instructor.** *Sixth Edition.* 1855. 8vo. *cloth*, 6s. 6d.
- Comber's Companion to the Temple; or a Help to Devotion in the use of the Common Prayer.** 7 vols. 1841. 8vo. *cloth*, 1l. 11s. 6d.
- Cranmer's Works.** Collected and arranged by H. Jenkyns, M.A., Fellow of Oriol College. 4 vols. 1834. 8vo. *cloth*, 1l. 10s.
- Enohiridion Theologicum Anti-Romanum.**
- Vol. I. Jeremy Taylor's Dissuasive from Popery, and Treatise on the Real Presence. 1852. 8vo. *cloth*, 8s.
- Vol. II. Barrow on the Supremacy of the Pope, with his Discourse on the Unity of the Church. 1852. 8vo. *cloth*, 7s. 6d.
- Vol. III. Tracts selected from Wake, Patrick, Stillingfleet, Clagett, and others. 1837. 8vo. *cloth*, 11s.
- [Fell's] **Paraphrase and Annotations on the Epistles of St. Paul.** 1852. 8vo. *cloth*, 7s.
- Greswell's Harmonia Evangelica.** *Fifth Edition.* 1856. 8vo. *cloth*, 9s. 6d.
- Greswell's Prolegomena ad Harmoniam Evangelicam.** 1840. 8vo. *cloth*, 9s. 6d.
- Greswell's Dissertations on the Principles and Arrangement of a Harmony of the Gospels.** 5 vols. 1837. 8vo. *cloth*, 3l. 3s.
- Hall's (Bp.) Works.** *A new Edition*, by Philip Wynter, D.D. 10 vols. 1863. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 5l. 5s. to 3l. 3s.*
- Hammond's Paraphrase and Annotations on the New Testament.** 4 vols. 1845. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. 10s. to 1l.*
- Hammond's Paraphrase on the Book of Psalms.** 2 vols. 1850. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 1l. 1s. to 10s.*
- Heurtley's Collection of Creeds.** 1858. 8vo. *cloth*, 6s. 6d.
- Homilies appointed to be read in Churches.** Edited by J. Griffiths, M.A. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 10s. 6d. to 7s. 6d.*
- Hooker's Works**, with his Life by Walton, arranged by John Keble, M.A. *Fifth Edition.* 1865. 3 vols. 8vo. *cloth*, 1l. 11s. 6d.
- Hooker's Works; the text as arranged by John Keble, M.A.** 2 vols. 1865. 8vo. *cloth*, 11s.
- Hooper's (Bp. George) Works.** 2 vols. 1855. 8vo. *cloth*, 8s.
- Jackson's (Dr. Thomas) Works.** 12 vols. 1844. 8vo. *cloth*, 3l. 6s.
- Jewel's Works.** *A new Edition* by R. W. Jelf, D.D. 8 vols. 1847. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 2l. 10s. to 1l. 10s.*
- Patrick's Theological Works.** 9 vols. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 3l. 14s. 6d. to 1l. 1s.*
- Pearson's Exposition of the Creed.** Revised and corrected by E. Burton, D.D. *Fifth Edition.* 1864. 8vo. *cloth*, 10s. 6d.
- Pearson's Minor Theological Works.** Now first collected, with a Memoir of the Author, Notes, and Index, by Edward Churton, M.A. 2 vols. 1844. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 14s. to 10s.*

- Sanderson's Works.** Edited by W. Jacobson, D.D. 6 vols. 1854. 8vo. cloth. *Price reduced from 1l. 19s. to 1l. 10s.*
- South's Sermons.** 5 vols. 1842. 8vo. cloth. *Price reduced from 2l. 10s. 6d. to 1l. 10s.*
- Stanhope's Paraphrase and Comment upon the Epistles and Gospels.** *A new Edition.* 2 vols. 1851. 8vo. cloth. *Price reduced from 18s. to 10s.*
- Stillingfleet's Origines Sacrae.** 2 vols. 1837. 8vo. cloth, 9s.
- Stillingfleet's Rational Account of the Grounds of Protestant Religion; being a vindication of Abp. Laud's Relation of a Conference, &c.** 2 vols. 1844. 8vo. cloth, 10s.
- Wall's History of Infant Baptism, with Gale's Reflections, and Wall's Defence.** *A new Edition,* by Henry Cotton, D.C.L. 2 vols. 1862. 8vo. cloth, 1l. 1s.
- Waterland's Works, with Life,** by Bp. Van Mildert. *A new Edition,* with copious Indexes. 6 vols. 1857. 8vo. cloth, 2l. 11s.
- Waterland's Review of the Doctrine of the Eucharist, with a Preface by the present Bishop of London.** 1868. crown 8vo. cloth, 6s. 6d.
- Wheatly's Illustration of the Book of Common Prayer.** *A new Edition.* 1846. 8vo. cloth, 5s.
- Wyclif Sermons and Select English Works.** By T. Arnold, M.A. *In the Press.*
- Wyclif. Trialogus.** Now first edited. By Gotthardus Lechler. 1869. 8vo. cloth, 14s.
- Wyclif. A Catalogue of the Original Works of John Wyclif,** by W. W. Shirley, D.D. 1865. 8vo. cloth, 3s. 6d.

ENGLISH HISTORICAL AND DOCUMENTARY WORKS.

- Two of the Saxon Chronicles parallel,** with Supplementary Extracts from the Others. Edited, with Introduction, Notes, and a Glossarial Index, by J. Earle, M.A. 1865. 8vo. cloth, 16s.
- Magna Carta,** a careful Reprint. Edited by W. Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History. 1868. 4to. stitched, 1s.
- Britton,** a Treatise upon the Common Law of England, composed by order of King Edward I. The French Text carefully revised, with an English Translation, Introduction, and Notes, by F. M. Nichols, M.A. 2 vols. 1865. royal 8vo. cloth, 1l. 16s.
- Burnet's History of His Own Time,** with the suppressed Passages and Notes. 6 vols. 1833. 8vo. cloth, 2l. 10s.
- Burnet's History of James II,** with additional Notes. 1852. 8vo. cloth, 9s. 6d.
- Burnet's Lives of James and William Dukes of Hamilton.** 1852. 8vo. cloth, 7s. 6d.
- Carte's Life of James Duke of Ormond.** *A new Edition,* carefully compared with the original MSS. 6 vols. 1851. 8vo. cloth. *Price reduced from 2l. 6s. to 1l. 5s.*

- Cassuboni Ephemerides**, cum prae-fatione et notis J. Russell, S.T.P.
Tomi II. 1850. 8vo. *cloth*, 15s.
- Clarendon's** (Edw. Earl of) *History of the Rebellion and Civil Wars in England*. To which are subjoined the Notes of Bishop Warburton. 7 vols. 1849. medium 8vo. *cloth*, 2l. 10s.
- Clarendon's** (Edw. Earl of) *History of the Rebellion and Civil Wars in England*. 7 vols. 1839. 18mo. *cloth*, 1l. 1s.
- Clarendon's** (Edw. Earl of) *History of the Rebellion and Civil Wars in England*. Also His Life, written by Himself, in which is included a Continuation of his *History of the Grand Rebellion*. With copious Indexes. In one volume, royal 8vo. 1842. *cloth*, 1l. 2s.
- Clarendon's** (Edw. Earl of) *Life*, including a Continuation of his *History*. 2 vols. 1857. medium 8vo. *cloth*, 1l. 2s.
- Clarendon's** (Edw. Earl of) *Life*, and Continuation of his *History*. 3 vols. 1827. 8vo. *cloth*, 16s. 6d.
- Freeman's** (E. A.) *History of the Norman Conquest of England: its Causes and Results*. Vols. I. and II. 8vo. *cloth*, each 18s.
Vol. III. 8vo. *cloth*, 1l. 1s.
- Kennett's Parochial Antiquities**. 2 vols. 1818. 4to. *cloth*. *Price reduced from 1l. 14s. to 1l.*
- Lloyd's Prices of Corn in Oxford, 1583-1830**. 8vo. *sewed*, 1s.
- Luttrell's** (Narcissus) *Diary*. A Brief Historical Relation of State Affairs, 1678-1714. 6 vols. 1857. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 3l. 3s. to 1l. 4s.*
- May's History of the Long Parliament**. 1854. 8vo. *cloth*, 6s. 6d.
- Rogers's History of Agriculture and Prices in England, A.D. 1259-1400**. 2 vols. 1866. 8vo. *cloth*, 2l. 2s.
- Sprigg's England's Recovery; being the History of the Army under Sir Thomas Fairfax**. A new Edition. 1854. 8vo. *cloth*, 6s.
- Whitelock's Memorials of English Affairs from 1625 to 1660**. 4 vols. 1853. 8vo. *cloth*, 1l. 10s.
- Enactments in Parliament**, specially concerning the Universities of Oxford and Cambridge. Collected and arranged by J. Griffiths, M.A. 1869. 8vo. *cloth*, 12s.
- Ordinances and Statutes** [for Colleges and Halls] framed or approved by the Oxford University Commissioners. 1863. 8vo. *cloth*, 12s.
Sold separately (except for Exeter, All Souls, Brasenose, Corpus, and Magdalen Hall) at 1s. each.
- Statuta Universitatis Oxoniensis**. 1869. 8vo. *cloth*, 5s.
- Index to Wills proved in the Court of the Chancellor of the University of Oxford, &c.** Compiled by J. Griffiths, M.A. 1862. royal 8vo. *cloth*, 3s. 6d.
- Catalogue of Oxford Graduates from 1659 to 1850**. 1851. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 12s. 6d. to 7s. 6d.*

CHRONOLOGY, GEOGRAPHY, &c.

- Clinton's *Fasti Hellenici*. The Civil and Literary Chronology of Greece, from the LVith to the CXXIIIrd Olympiad. *Third Edition*. 1841. 4to. *cloth*, 1l. 14s. 6d.
- Clinton's *Fasti Hellenici*. The Civil and Literary Chronology of Greece, from the CXXIVth Olympiad to the Death of Augustus. *Second Edition*. 1851. 4to. *cloth*, 1l. 12s.
- Clinton's *Epitome of the Fasti Hellenici*. 1851. 8vo. *cloth*, 6s. 6d.
- Clinton's *Fasti Romani*. The Civil and Literary Chronology of Rome and Constantinople, from the Death of Augustus to the Death of Heraclius. 2 vols. 1845, 1850. 4to. *cloth*, 3l. 9s.
- Clinton's *Epitome of the Fasti Romani*. 1854. 8vo. *cloth*, 7s.
- Cramer's *Geographical and Historical Description of Asia Minor*. 2 vols. 1832. 8vo. *cloth*, 11s.
- Cramer's *Map of Asia Minor*, 15s.
- Cramer's *Map of Ancient and Modern Italy*, on two sheets, 15s.
- Cramer's *Description of Ancient Greece*. 3 vols. 1828. 8vo. *cloth*, 16s. 6d.
- Cramer's *Map of Ancient and Modern Greece*, on two sheets, 15s.
- Greswell's *Fasti Temporis Catholici*. 4 vols. 1852. 8vo. *cloth*, 2l. 10s.
- Greswell's *Tables to Fasti*, 4to., and *Introduction to Tables*, 8vo. *cloth*, 15s.
- Greswell's *Origines Kalendariae Italicae*. 4 vols. 1854. 8vo. *cloth*, 2l. 2s.
- Greswell's *Origines Kalendariae Hellenicae*. The History of the Primitive Calendar among the Greeks, before and after the Legislation of Solon. 6 vols. 1862. 8vo. *cloth*, 4l. 4s.

PHILOSOPHICAL WORKS, AND GENERAL LITERATURE.

- Bacon's *Novum Organum*, edited, with English notes, by G. W. Kitchin, M.A. 1855. 8vo. *cloth*, 9s. 6d.
- Bacon's *Novum Organum*, translated by G. W. Kitchin, M.A. 1855. 8vo. *cloth*, 9s. 6d.
- The *Works of George Berkeley, D.D.*, formerly Bishop of Cloyne. Collected and edited, from published and unpublished sources, with Prefaces, Notes, Dissertations, and an Account of his Life and Philosophy, by Alexander Campbell Fraser, M.A., Professor of Logic and Metaphysics in the University of Edinburgh. *In the Press*.
- Chaucer's *Works*. A new Edition, by the Rev. John Earle, M.A., formerly Professor of Anglo-Saxon, Oxford. *Preparing*.
- The *Wealth of Nations*, by Adam Smith, LL.D. A new Edition, with Notes, by J. E. Thorold Rogers, M.A., formerly Professor of Political Economy, Oxford. *Just ready*.

MATHEMATICS, PHYSICAL SCIENCE, &c.

- An Account of Vesuvius**, by John Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford. 1869. crown 8vo. *cloth*, 10s. 6d.
- Synopsis of the Pathological Series in the Oxford Museum.** By H. W. Acland, M.D., F.R.S., Regius Professor of Medicine, Oxford. 1867. 8vo. *cloth*, 2s. 6d.
- Archimedis quae supersunt omnia cum Eutocii commentariis ex recensione Josephi Torelli, cum novâ versione Latinâ.** 1792. folio. *cloth*, 1l. 5s.
- Bradley's Miscellaneous Works and Correspondence.** With an Account of Harriot's Astronomical Papers. 1832. 4to. *cloth*, 17s.
Reduction of Bradley's Observations by Dr. Busch. 1838. 4to. *cloth*, 3s.
- Daubeny's Introduction to the Atomic Theory.** *Second Edition*, greatly enlarged. 1850. 16mo. *cloth*, 6s.
- The Geology of the Vicinity of Oxford**, with Descriptions of its Organic Remains. By John Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford. *Preparing*.
- Thesaurus Entomologicus Hopeianus**, or a Description, with Plates, of the rarest Insects in the Collection given to the University by the Rev. William Hope. By J. O. Westwood, M.A., Hope Professor of Zoology. *Preparing*.
- Treatise on Infinitesimal Calculus.** By Bartholomew Price, M.A., F.R.S., Professor of Natural Philosophy, Oxford.
Vol. I. Differential Calculus. *Second Edition*. 1858. 8vo. *cloth*, 14s. 6d.
Vol. II. Integral Calculus, Calculus of Variations, and Differential Equations. *Second Edition*. 1865. 8vo. *cloth*, 18s.
Vol. III. Statics, including Attractions; Dynamics of a Material Particle. *Second Edition*. 1868. 8vo. *cloth*, 16s.
Vol. IV. Dynamics of Material Systems; together with a Chapter on Theoretical Dynamics, by W. F. Donkin, M.A., F.R.S. 1862. 8vo. *cloth*, 16s.
- Rigaud's Correspondence of Scientific Men of the 17th Century**, with Index by A. de Morgan. 2 vols. 1841-1862. 8vo. *cloth*, 18s. 6d.

BIBLIOGRAPHY.

- Ebert's Bibliographical Dictionary**, translated from the German. 4 vols. 1837. 8vo. *cloth*, 1l. 10s.
- Cotton's List of Editions of the Bible in English.** *Second Edition*, corrected and enlarged. 1852. 8vo. *cloth*, 8s. 6d.
- Cotton's Typographical Gazetteer.** *Second Edition*. 1831. 8vo. *cloth*, 12s. 6d.
- Cotton's Typographical Gazetteer, Second Series.** 1866. 8vo. *cloth*, 12s. 6d.
- Cotton's Rhemes and Doway.** An attempt to shew what has been done by Roman Catholics for the diffusion of the Holy Scriptures in English. 1855. 8vo. *cloth*, 9s.

BODLEIAN LIBRARY CATALOGUES, &c.

Catalogus Codd. MSS. Orientalium Bibliothecae Bodleianae :

Pars I, a J. Uri. 1788. fol. 10s.

Partis II Vol. I, ab A. Nicoll, A.M. 1821. fol. 10s.

Partis II Vol. II, Arabicos complectens, ab E. B. Pusey, S.T.B. 1835. fol. 1l.

Catalogus MSS. qui ab E. D. Clarke comparati in Bibl. Bodl. adservantur :

Pars prior. Inseruntur Scholia inedita in Platonem et in Carmina Gregorii Naz. 1812. 4to. 5s.

Pars posterior, Orientales complectens, ab A. Nicoll, A.M. 1814. 4to. 2s. 6d.

**Catalogus Codd. MSS. et Impressorum cum notis MSS. olim D'Orvillia-
norum, qui in Bibl. Bodl. adservantur. 1806. 4to. 2s. 6d.**

**Catalogus MSS. Borealium praecipue Islandicae Originis, a Finno Magno
Islando. 1832. 4to. 4s.**

Catalogus Codd. MSS. Bibliothecae Bodleianae :—

Pars I. Codices Graeci, ab H. O. Coxe, A.M. 1853. 4to. 1l.

Partis II. Fasc. I. Codices Laudiani, ab H. O. Coxe, A.M. 1858. 4to. 1l.

Pars III. Codices Graeci et Latini Canonici, ab H. O. Coxe, A.M. 1854.
4to. 1l.

Pars IV. Codices T. Tanneri, ab A. Hackman, A.M. 1060. 4to. 12s.

Pars V. Codicum R. Rawlinson classes duae priores, a Guil. D. Macray, A.M.
1862. 4to. 12s.

Pars VI. Codices Syriaci, a R. P. Smith, A.M. 1864. 4to. 1l.

Pars VII. Codices Aethiopici, ab A. Dillmann, Ph. Doct. 1848. 4to. 6s. 6d.

Pars VIII. Codices Sanscritici, a Th. Aufrecht, A.M. 1859-1864. 4to. 1l. 10s.

**Catalogo di Codici MSS. Canonici Italiani, compilato dal Conte A.
Mortara. 1864. 4to. 10s. 6d.**

**Catalogus Librorum Impressorum Bibliothecae Bodleianae. Tomi IV.
1843 to 1850. fol. 4l.**

**Catalogus Dissertationum Academicarum quibus nuper aucta est Biblio-
theca Bodleiana. 1834. fol. 7s.**

**Catalogue of Books bequeathed to the Bodleian Library by R. Gough,
Esq. 1814. 4to. 15s.**

**Catalogue of Early English Poetry and other Works illustrating the British
Drama, collected by Edmond Malone, Esq. 1835. fol. 4s.**

**Catalogue of the Printed Books and Manuscripts bequeathed to the
Bodleian Library by Francis Douce, Esq. 1840. fol. 15s.**

**Catalogue of the Manuscripts bequeathed to the University of Oxford
by Elias Ashmole. By W. H. Black. 1845. 4to. 1l. 10s.**

Index to the above, by W. D. Macray, M.A. 1867. 4to. 10s.

**Catalogue of a Collection of Early Newspapers and Essayists presented
to the Bodleian Library by the late Rev. F. W. Hope. 1865. 8vo. 7s. 6d.**

**Catalogus Codd. MSS. qui in Collegiis Aulisque Oxoniensibus hodie ad-
servantur. Confecit H. O. Coxe, A.M. Tomi II. 1852. 4to. 2l.**

**Catalogus Codd. MSS. in Bibl. Aed. Christi ap. Oxon. Curavit G. W.
Kitchin, A.M. 1867. 4to. 6s. 6d.**

Clarendon Press Series.

The Delegates of the Clarendon Press having undertaken the publication of a series of works, chiefly educational, and entitled the *Clarendon Press Series*, have published, or have in preparation, the following.

Those to which prices are attached are already published; the others are in preparation.

I. GREEK AND LATIN CLASSICS, &c.

- Greek Verbs, Irregular and Defective;** their forms, meaning, and quantity; embracing all the Tenses used by Greek writers, with references to the passages in which they are found. By W. Veitch. *New and revised Edition.* Ext. fcap. 8vo. cloth, 8s. 6d.
- The Elements of Greek Accentuation (for Schools):** abridged from his larger work by H. W. Chandler, M.A., Waynflete Professor of Moral and Metaphysical Philosophy, Oxford. Ext. fcap. 8vo. cloth, 2s. 6d.
- Aeschines in Ctesiphontem and Demosthenes de Corona.** With Introduction and Notes. By G. A. Simcox, M.A., and W. H. Simcox, M.A., Fellows of Queen's College, Oxford.
- Aristotle's Politics.** By W. L. Newman, M.A., Fellow and Lecturer of Balliol College, and Reader in Ancient History, Oxford.
- The Golden Treasury of Ancient Greek Poetry;** being a Collection of the finest passages in the Greek Classic Poets, with Introductory Notices and Notes. By R. S. Wright, M.A., Fellow of Oriel College, Oxford. Ext. fcap. 8vo. cloth, 8s. 6d.
- A Golden Treasury of Greek Prose,** being a collection of the finest passages in the principal Greek Prose Writers, with Introductory Notices and Notes. By R. S. Wright, M.A., Fellow of Oriel College, Oxford; and J. E. L. Shadwell, B.A., Senior Student of Christ Church. *In the Press.*
- Homer. Iliad.** By D. B. Monro, M.A., Fellow and Tutor of Oriel College, Oxford.
- Homer. Odyssey, Books I–XII.** By W. W. Merry, M.A., Fellow and Lecturer of Lincoln College, Oxford; and the late James Riddell, M.A., Fellow of Balliol College, Oxford.
Also a small edition for Schools.
- Homer. Odyssey, Books XIII–XXIV.** By Robinson Ellis, M.A., Fellow of Trinity College, Oxford.
- Plato. Selections (for Schools).** With Notes, by B. Jowett, M.A., Regius Professor of Greek; and J. Purves, M.A., Fellow and Lecturer of Balliol College, Oxford.

- Sophocles.** Oedipus Rex: Dindorf's Text, with Notes by the Ven. Archdeacon Basil Jones, M.A., formerly Fellow of University College, Oxford. *Second Edition.* Ext. fcap. 8vo. *limp cloth*, 1s. 6d.
- Sophocles.** By Lewis Campbell, M.A., Professor of Greek, St. Andrews, formerly Fellow of Queen's College, Oxford.
- Theocritus** (for Schools). With Notes, by H. Snow, M.A., Assistant Master at Eton College, formerly Fellow of St. John's College, Cambridge. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4s. 6d.
- Xenophon.** Selections (for Schools). With Notes and Maps, by J. S. Phillpotts, B.C.L., Assistant Master in Rugby School, formerly Fellow of New College, Oxford.
- Caesar.** The Commentaries (for Schools). Part I. The Gallic War, with Notes, &c., by Charles E. Moberly, M.A., Assistant Master in Rugby School; formerly Scholar of Balliol College, Oxford.
Also, to follow: Part II. The Civil War: by the same Editor.
- Cicero's Philippic Orations.** With Notes, by J. R. King, M.A., formerly Fellow and Tutor of Merton College, Oxford. Demy 8vo. *cloth*, 10s. 6d.
- Cicero pro Cluentio.** With Introduction and Notes. By W. Ramsay, M.A. Edited by G. G. Ramsay, M.A., Professor of Humanity, Glasgow. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 3s. 6d.
- Cicero.** Selection of interesting and descriptive passages. With Notes. By Henry Walford, M.A., Wadham College, Oxford, Assistant Master at Haileybury College. In three Parts.
Part I. Anecdotes from Grecian and Roman History. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 1s. 6d.
Part II. Omens and Dreams: Beauties of Nature. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 1s. 6d.
Part III. Rome's Rule of her Provinces.
- Cicero. Select Letters.** By Albert Watson, M.A., Fellow and Tutor of Brasenose College, Oxford.
- Cicero de Oratore.** With Introduction and Notes. By A. S. Wilkins, M.A., Professor of Latin, Owens College, Manchester.
- Cicero and Pliny.** Select Epistles (for Schools). With Notes by C. E. Prichard, M.A., formerly Fellow of Balliol College, Oxford.
- Cornelius Nepos.** With Notes, by Oscar Browning, M.A., Fellow of King's College, Cambridge, and Assistant Master at Eton College. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2s. 6d.
- Horace.** With Notes and Introduction. By Edward C. Wickham, M.A., Fellow and Tutor of New College, Oxford.
Also a small edition for Schools.
- Livy, Books I-X.** By J. R. Seeley, M.A., Fellow of Christ's College, Cambridge; Professor of Latin, University College, London. *In the Press.*
Also a small edition for Schools.
- Ovid.** Selections for the use of Schools. With Introductions and Notes, and an Appendix on the Roman Calendar. By W. Ramsay, M.A. Edited by G. G. Ramsay, M.A., Professor of Humanity, Glasgow. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 5s. 6d.

- Fragments and Specimens of Early Latin.** With Introduction, Notes, and Illustrations. By John Wordsworth, M.A., Fellow of Brasenose College, Oxford.
- Selections from the less known Latin Poets.** By North Pinder, M.A., formerly Fellow of Trinity College, Oxford. Demy 8vo. *cloth*, 15s.
- Passages for Translation into Latin.** For the use of Passmen and others. Selected by J. Y. Sargent, M.A., Tutor, formerly Fellow, of Magdalen College, Oxford. *Second Edition*. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 2s. 6d.

II. MENTAL AND MORAL PHILOSOPHY.

- The Elements of Deductive Logic**, designed mainly for the use of Junior Students in the Universities. By T. Fowler, M.A., Fellow and Tutor of Lincoln College, Oxford. *Third Edition*, with a Collection of Examples. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3s. 6d.
- The Elements of Inductive Logic.** By the same Author. *Preparing*.
- A Manual of Political Economy**, for the use of Schools. By J. E. Thorold Rogers, M.A., formerly Professor of Political Economy, Oxford. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4s. 6d.

III. MATHEMATICS, &c.

- An Elementary Treatise on Quaternions.** By P. G. Tait, M.A., Professor of Natural Philosophy in the University of Edinburgh; formerly Fellow of St. Peter's College, Cambridge. Demy 8vo. *cloth*, 12s. 6d.
- Book-keeping.** By R. G. C. Hamilton, Accountant to the Education Committee of the Privy Council, and John Ball (of the Firm of Messrs. Quilter, Ball, & Co.), Examiners in Book-keeping for the Society of Arts' Examination. *Second Edition*. Extra fcap. 8vo. *limp cloth*, 1s. 6d.
- A Course of Lectures on Pure Geometry.** By Henry J. Stephen Smith, M.A., F.R.S., Fellow of Balliol College, and Savilian Professor of Geometry in the University of Oxford.
- A Treatise on Electricity and Magnetism.** By J. Clerk Maxwell, M.A., F.R.S., formerly Professor of Natural Philosophy, King's College, London.
- Acoustics.** By W. F. Donkin, M.A., F.R.S., Savilian Professor of Astronomy, Oxford. *In the Press*.
- A Series of Elementary Works is being arranged, and will shortly be announced.*

IV. HISTORY.

- A Manual of Ancient History.** By George Rawlinson, M.A., Camden Professor of Ancient History, formerly Fellow of Exeter College, Oxford. *In the Press*.
- A History of Germany and of the Empire**, down to the close of the Middle Ages. By J. Bryce, B.C.L., Fellow of Oriel College, Oxford.
- A History of Germany**, from the Reformation. By Adolphus W. Ward, M.A., Fellow of St. Peter's College, Cambridge, Professor of History, Owens College, Manchester.
- A History of British India.** By S. W. Owen, M.A., Lee's Reader in Law and History, Christ Church, and Reader in Indian Law in the University of Oxford.

- A History of Greece.** By E. A. Freeman, M.A., formerly Fellow of Trinity College, Oxford.
- A Constitutional History of England.** By W. Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History in the University of Oxford.
- A History of France.** By G. W. Kitchin, M.A., formerly Censor of Christ Church.

V. LAW.

Commentaries on Roman Law; from the original and the best modern sources. By H. J. Roby, M.A., formerly Fellow of St. John's College, Cambridge; Professor of Law at University College, London. 2 vols. Demy 8vo.

VI. PHYSICAL SCIENCE.

Natural Philosophy. In four Volumes. By Sir W. Thomson, LL.D., D.C.L., F.R.S., Professor of Natural Philosophy, Glasgow; and P. G. Tait, M.A., Professor of Natural Philosophy, Edinburgh; formerly Fellows of St. Peter's College, Cambridge. Vol. I. 8vo. *cloth*, 11. 5s.

By the same Authors, a smaller Work on the same subject, forming a complete Introduction to it, so far as it can be carried out with Elementary Geometry and Algebra. *In the Press.*

Descriptive Astronomy. A Handbook for the General Reader, and also for practical Observatory work. With 224 illustrations and numerous tables. By G. F. Chambers, F.R.A.S., Barrister-at-Law. Demy 8vo. 856 pp., *cloth*, 11. 1s.

Chemistry for Students. By A. W. Williamson, Phil. Doc., F.R.S., Professor of Chemistry, University College, London. *A new Edition, with Solutions.* Extra fcap. 8vo. *cloth*, 8s. 6d.

A Treatise on Heat, with numerous Woodcuts and Diagrams. By Balfour Stewart, LL.D., F.R.S., Director of the Observatory at Kew. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 7s. 6d.

Forms of Animal Life. By G. Rolleston, M.D., F.R.S., Linacre Professor of Physiology, Oxford. Illustrated by Descriptions and Drawings of Dissections. *In the Press.*

Exercises in Practical Chemistry. By A. G. Vernon Harcourt, M.A., F.R.S., Senior Student of Christ Church, and Lee's Reader in Chemistry; and H. G. Madan, M.A., Fellow of Queen's College, Oxford.

Series I. Qualitative Exercises. Crown 8vo. *cloth*, 7s. 6d.

Series II. Quantitative Exercises.

Geology. By J. Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford.

Mechanics. By Bartholomew Price, M.A., F.R.S., Sedleian Professor of Natural Philosophy, Oxford.

Optics. By R. B. Clifton, M.A., F.R.S., Professor of Experimental Philosophy, Oxford; formerly Fellow of St. John's College, Cambridge.

Electricity. By W. Esson, M.A., F.R.S., Fellow and Mathematical Lecturer of Merton College, Oxford.

Crystallography. By M. H. N. Story-Maskelyne, M.A., Professor of Mineralogy, Oxford; and Deputy Keeper in the Department of Minerals, British Museum.

Mineralogy. By the same Author.

Physiological Physics. By G. Griffith, M.A., Jesus College, Oxford, Assistant Secretary to the British Association, and Natural Science Master at Harrow School.

Magnetism.

VII. ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE.

A First Reading Book. By Marie Eichens of Berlin; and edited by Anne J. Clough. Extra fcap. 8vo. *stiff covers, 4d.*

On the Principles of Grammar. By E. Thring, M.A., Head Master of Uppingham School. Extra fcap. 8vo. *cloth, 4s. 6d.*

Grammatical Analysis, designed to serve as an Exercise and Composition Book in the English Language. By E. Thring, M.A., Head Master of Uppingham School. Extra fcap. 8vo. *cloth, 3s. 6d.*

Specimens of Early English; being a Series of Extracts from the most important English Authors, Chronologically arranged, illustrative of the progress of the English Language and its Dialectic varieties, from A.D. 1250 to A.D. 1400. With Grammatical Introduction, Notes, and Glossary. By R. Morris, Editor of "The Story of Genesis and Exodus," &c. Extra fcap. 8vo. *cloth, 7s. 6d.*

The Vision of William concerning Piers the Plowman, by William Langland. Edited, with Notes, by W. W. Skeat, M.A., formerly Fellow of Christ's College, Cambridge. Extra fcap. 8vo. *cloth, 4s. 6d.*

The Philology of the English Tongue. By J. Earle, M.A., formerly Fellow of Oriel College, and Professor of Anglo-Saxon, Oxford. *In the Press.*

Typical Selections from the best English Authors from the Sixteenth to the Nineteenth Century, (to serve as a higher Reading Book,) with Introductory Notices and Notes, being a Contribution towards a History of English Literature. *Just ready.*

Specimens of the Scottish Language; being a Series of Annotated Extracts illustrative of the Literature and Philology of the Lowland Tongue from the Fourteenth to the Nineteenth Century. With Introduction and Glossary. By A. H. Burgess, M.A.

VIII. FRENCH LANGUAGE AND LITERATURE.

Brachet's Historical Grammar of the French Language. Translated into English by G. W. Kitchin, M.A., formerly Censor of Christ Church. Extra fcap. 8vo. *cloth, 3s. 6d.*

Cornaille's Cinna, and Molière's Les Femmes Savantes. Edited, with Introduction and Notes, by Gustave Masson. Extra fcap. 8vo. *cloth, 2s. 6d.*

Racine's Andromaque, and Cornaille's Le Mençeur. With Louis Racine's Life of his Father. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth, 2s. 6d.*

Moliere's *Les Fourberies de Scapin*, and **Racine's** *Athalie*. With **Voltaire's** *Life of Molière*. By the same Editor. *In the Press*.

Selections from the Correspondence of **Madame de Sévigné** and her chief Contemporaries. Intended more especially for Girls' Schools. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3s.

Voyage autour de ma Chambre, by **Xavier de Maistre**; *Ourika*, by **Madame de Duras**; *La Dot de Suzette*, by **Flevée**; *Les Jumeaux de l'Hôtel Corneille*, by **Edmond About**; *Mésaventures d'un Écolier*, by **Rodolphe Töpffer**. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2s. 6d.

A French Grammar. A complete Theory of the French Language, with the rules in French and English, and numerous Examples to serve as first Exercises in the Language. By **Jules Bué**, Honorary M.A. of Oxford; Taylorian Teacher of French, Oxford; Examiner in the Oxford Local Examinations from 1858.

A French Grammar Test. A Book of Exercises on French Grammar; each Exercise being preceded by Grammatical Questions. By the same Author.

Exercises in Translation No. 1, from French into English, with general rules on Translation; and containing Notes, Hints, and Cautions, founded on a comparison of the Grammar and Genius of the two Languages. By the same Author.

Exercises in Translation No. 2, from English into French, on the same plan as the preceding book. By the same Author.

IX. GERMAN LANGUAGE AND LITERATURE.

Goethe's *Egmont*. With a *Life of Goethe*, &c. By **Dr. Buchheim**, Professor of the German Language and Literature in King's College, London; and Examiner in German to the University of London. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3s. *Just published*.

Schiller's *Wilhelm Tell*. With a *Life of Schiller*; an historical and critical Introduction, Arguments, and a complete Commentary. By the same Editor. *In the Press*.

Lessing's *Minna von Barnhelm*. A Comedy. With a *Life of Lessing*, Critical Commentary, &c. By the same Editor.

X. ART, &c.

A Handbook of Pictorial Art. By **R. St. J. Tyrwhitt, M.A.**, formerly Student and Tutor of Christ Church, Oxford. With coloured Illustrations, Photographs, and a chapter on Perspective by **A. Macdonald**. 8vo. *half morocco*, 18s.

A Treatise on Harmony. By **Sir F. A. Gore Ouseley, Bart., M.A.**, Mus. Doc., Professor of Music in the University of Oxford. 4to. *cloth*, 10s.

A Treatise on Counterpoint, Canon, and Fugue, based upon that of **Cherubini**. By the same Author. 4to. *cloth*, 16s.

A System of Physical Education: Theoretical and Practical. By **Archibald Maclaren**, The Gymnasium, Oxford. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 7s. 6d.

XI. ENGLISH CLASSICS.

Designed to meet the wants of Students in English Literature: under the superintendence of the Rev. J. S. BREWER, M.A., of Queen's College, Oxford, and Professor of English Literature at King's College, London.

THERE are two dangers to which the student of English Literature is exposed at the outset of his task;—his reading is apt to be too narrow or too diffuse.

Out of the vast number of authors set before him in books professing to deal with this subject he knows not which to select: he thinks he must read a little of all; he soon abandons so hopeless an attempt; he ends by contenting himself with second-hand information; and professing to study English Literature, he fails to master a single English author. On the other hand, by confining his attention to one or two writers, or to one special period of English Literature, the student narrows his view of it; he fails to grasp the subject as a whole; and in so doing misses one of the chief objects of his study.

How may these errors be avoided? How may minute reading be combined with comprehensiveness of view?

In the hope of furnishing an answer to these questions the Delegates of the Press, acting upon the advice and experience of Professor Brewer, have determined to issue a series of small volumes, which shall embrace, in a convenient form and at a low price, the general extent of English Literature, as represented in its masterpieces at successive epochs. It is thought that the student, by confining himself, in the first instance, to those authors who are most worthy of his attention, will be saved from the dangers of hasty and indiscriminate reading. By adopting the course thus marked out for him he will become familiar with the productions of the greatest minds in English Literature; and should he never be able to pursue the subject beyond the limits here prescribed, he will have laid the foundation of accurate habits of thought and judgment, which cannot fail of being serviceable to him hereafter.

The authors and works selected are such as will best serve to illustrate English Literature in its *historical* aspect. As "the eye of history," without which history cannot be understood, the literature of a nation is the clearest and most intelligible record of its life. Its thoughts and its emotions, its graver and its less serious modes, its progress, or its degeneracy, are told by its best authors in their best words. This view of the subject will suggest the safest rules for the study of it.

With one exception all writers before the Reformation are excluded from the Series. However great may be the value of literature before that epoch, it is not completely national. For it had no common organ of language; it addressed itself to special classes; it dealt mainly with

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry, no matter how small, should be recorded to ensure the integrity of the financial statements. This includes not only sales and purchases but also expenses, income, and any other financial activity.

The second part of the document provides a detailed breakdown of the accounting process. It starts with the identification of the accounting cycle, which consists of eight steps: identifying the accounting cycle, analyzing and journalizing the transactions, posting to the ledger, preparing a trial balance, adjusting the accounts, preparing financial statements, and closing the books. Each step is explained in detail, with examples and practical advice.

The third part of the document focuses on the preparation of financial statements. It covers the balance sheet, the income statement, and the statement of owner's equity. It explains how these statements are derived from the accounting records and how they provide a comprehensive view of the company's financial health.

The fourth part of the document discusses the importance of internal controls. It outlines various control procedures, such as segregation of duties, authorization, and documentation, which are essential for preventing errors and fraud. It also discusses the role of the auditor in verifying the accuracy of the financial statements.

The fifth part of the document covers the final steps of the accounting process, including the closing of the books and the preparation of the final financial statements. It explains how the temporary accounts are closed to the permanent accounts and how the final financial statements are prepared and presented.